صراط مستقيم
١٣٢٦

Sırâtımüstakīm

Din, Felsefe, Edebiyat, Hukūk ve Ulûmdan Bâhis Haftalık Risâledir

Cilt 1

Sayı 1 - 26

27 Ağustos 1908 – 18 Şubat 1909

اخطار: مسلكمزه موافق آثار جديه مع الممنونيه قبول اولنور. درج ادلمين آثار اعاده اولنماز.

محل اداره: درسعادتده يكى پوسته خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌ده در

صراط مستقيم ١٣٢٦

دين، فلسفه، ادبيات، حقوق وعلوم‌دن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلرى: ابوالعلا زين‌العابدين — ح. اشرف اديب

درسعادتده نسخه‌سى ٥٠ پاره‌در

تاريخ تأسيسى: ١١ تموز ٣٢٤

	سنه‌لكى	التى ايلقى	
درسعادتده	٦٥	٣٥	
ولاياتده	٩٠	٥٠	
ممالك اجنبيه‌ده	١٠٠	٥٥	غروشدر.

قيرطه‌دن مقوا بورو ايله كوندريليرسه سنوى ٢٠ غروش فضله آلنير.

درسعادتده پوسته ايله كوندريليرسه ولايات بدلى اخذ اولنور.

عدد: ١ — ٣٠ شعبان ٣٢٦ — پنجشنبه — ١٤ اغستوس ٣٢٤ — برنجى سنه

بسم الله الرحمن الرحيم. الحمد لله رب العالمين. الرحمن الرحيم. مالك يوم الدين. اياك نعبد واياك نستعين. اهدنا الصراط المستقيم. وصل على حبيبك ورسولك محمد الذى اخترته للهداية بقولك الكريم: «انك لتهدى الى صراط مستقيم».

الدين النصيحه

فاتحهٔ اعمال ومقدمهٔ آمالمز، دين مبينه خدمت واخوان مؤمنينه نصيحتله مستلزم سعادت دارين اولان منهج قويم استقامت وصراط مستقيم هدايته دعوتدن عبارت اولمغله، مساعىٔ واقعه‌مزك حميت شعاران امت طرفندن حسن تلقى ايديله‌جكنه اميدوارز. كافل نظام عالم ومستلزم رفاه وسعادت امم اولان شريعت غراى اسلاميه احكام منيفه‌سنك حكم لدنيه وفوائد ومنافع ماديه ومعنويه‌سى ملل واقوام سائره‌جه مجهول اولمغله برابر جهار اقطار عالمى اشعهٔ عرفانيله تنوير ايدن شمس تابان اسلاميت كوزلرينى قماشديرديغى خفاش بينانك ستر انوار حقيقت مقصد غرض كاريسيله هر بار ديانت معظمهٔ محمديه عليهنه نشريات فاسده واسنادات كاذبه‌دن خالى قالمدقلرندن نشريات ومفتريات واقعه‌يى دلائل عقليه وبراهين نقليه ايله رد وتكذيب ايلمك دخى درعهده ايلديكمز وظائف اصليه جمله‌سندن اولمغله بو بابده ارباب علم وعرفان طرفندن اهدا بيوريله‌جق آثار نافعه ومقالات مفيده‌نك مع التشكر درج صحيفهٔ افتخار قيلنه‌جغى مقرردر. والله يهدى الى سواء السبيل.

حريت — مساوات

جناب حقك عون صمدانيسى واحرار امتك سنه‌لردنبرى بذل مساعيسى وارد و مزك شان عسكريه‌يه بحق لايق اوله‌جق والى الابد قلوب امتده ناقابل زوال بر حس منتدارى وكمال احترامكارى ايله ير طوته‌جق وتاريخ عثمانيمزك اك شانلى صحيفه‌لرينى تزيين ايده‌جك غيرت قهرمانه وحميت ديندارانه‌سى سايه‌سنده زنجير اسارتدن تخليص كريبان ايتدك. برات حريت وبرهان مساواتمز اولان قانون اساسيمزى استرداد ايتدك. وبونك بتون مواد مندرجه‌سى احكامنه حرفياً رعايت ايده‌جكمزه جمله‌مز يمين ايلدك.

فقط مملكتمزده علوم ومعارف هنوز لايق اولديغى وجهله انتشار ايتمه‌مش وايدنلر ميانده‌ده مع التأسف سوء اخلاق ظهوره كلمش اولديغندن

بو قانون منیفك احكامنه رعایت خصوصنده دوچار حیرت اولدق .

قانون اساسی نه‌در ؟ بونك حاوی اولدیغی احكام وبزه بخش ایتدیكی حقوق حریت ومساوات نه‌دن عبارتدر ؟ اكثر اهالیمز بونلردن غافل وبر قسمی‌ده متغافل اولدیغی وبناءً علیه بویوزدن

— حریت وار ، مساوات وار !

دیه‌شو كونلرده‌قانون مذكور ایله اصلامناسبتی اولمایان شایان تأسف بعض احوال غیرلایقه وقوعه كلمكده بولوندیغی جهتله بوبابده بروجه آتی بعض مطالعات سردینه مجبور اولدم .

— ۱ —

حریت

اولا « حریت » دن بحث ایدلم : [حریت] آزادلك ، آزاده اولمق معناسنه‌در . اما هرقیددن آزاده اولمق معناسنه دكل . چونكه حریت مطلقه ، یعنی هر قیددن آزاده اولمق كیفیتی ، دنیانك هیچ بر یرنده ، حتی سلسلهٔ كائناتك هیچ برنده یوقدر . سرتكلیف بتون كائناته ساری‌در . بتون عوالم وبتون عوالمده‌كی نظام وانتظام آنجق سرتكلیفك هر شیئه سریانی سایه سنده ساحه آرای وجود اولمشدر .

اكر سرتكلیف اولماسه‌یدی كائنات تشكل ایتمز ، هیچ برشی وجوده كلمز ، عوالمده مشاهده ایتدیكمز شو بدایع اصلا ظهور ایلمزدی . ازجمله برمحرك ازلینك امر تحریكی ، مبدأعالمه حركتله تكلیفی اولماسه‌یدی اساساً اصل مبدأ كائنات اولان اجزای فرده وجوده كلمزدی . چونكه تحریك اولمانجه حركتك ، حركت اولمانجه اجزای فرده‌نك وجودی متصور دكلدر . زیرا بونلر یكدیكرینه لازم وملزومدر . ملزومك لازمدن انفكاكی ایسه غیر قابل‌در .

كذا بر دافعك دفعی ، بر جاذبك جذبی تكلیفی اولماسه‌یدی بتون قوانك مرجع اصلیسی اولان حركت وجوده كلمیه‌جكی كبی ، شوفضای نامتناهی‌یی دولدوران اجزای فرده‌دن حیرت‌افزای عقول اولان شو اجرام بدیع الانتظام دخی حصول پذیر اولمازدی .

كذا الكتریق ، ضیا ، حرارت وسائره كبی قوای طبیعیه‌نك بتون مكونات اوزرنده اجرای تأثیراتی اولماسه وآنلرك‌ده بو تأثیراته قارشی بر انقیاد طبیعیسی بولنماسه‌یدی عوالمده عددلری عد واحصادن افزون اجناس وانواع مخلوقات ظهور ایده‌مزدی .

كذا اجسام عضویه‌دن بر جسمك هر برعضوی برنوع وظیفه ایله مكلف اولماسه واوعضو مكلف اولدیغی وظیفه‌یی ایفایه مجبور بولونماسه‌یدی عالمده « اجسام عضویه » دنیلن مخلوقاتدن اثربیله بولونمازدی .

كذا هر نوعك بقاسی ایچون كندی مقتضای طبیعتی اولان اوامر واحكامه اونوعك فرادی انقیاد ایتمیوب‌ده خلافنه حركت ایتسه‌لردی انواع مخلوقاتدن هیچ برنوع كندی بقای موجودیتنی محافظه ایده‌میه‌جك ودرحال معروض انقراض اولوب كیده‌جكدی .

مثلا : آكل النبات اولان حیوانات مقتضای طبیعتلری اوله‌رق كندی بقای نوعلری ایچون یالكز نبات ایله تغذی‌یه مأمور ولحم ایله تغذیدن ممنوع اولدیغی كبی ، آكل اللحم اولان حیوانات‌ده كندی مقتضای طبیعتلری اوله‌رق بونك خلافنه محكوم‌در . بناءعلیه اكر بونلر كندی طبیعت نوعیه‌لرینك شوامرلرینه ، شوحكملرینه انقیاد ایتمیوب‌ده اكل النبات المق اوزره یارادیلمش اولان حیوانات لحم ایله وآكل اللحم المق اوزره یارادیلمش حیوانات‌ده نبات ایله تغذی یوللرینه سلوك ایتسه‌لردی بر مدت قلیله ظرفنده بو جنس حیوانلرك محو اوله‌جغی بدیهی‌ایدی . مخلوقات سائره‌ده دخی حال بو یله‌در .

ایشته كورولیوركه حیواناتده ، جماداتده حتی ذراتده‌بیله حریت مطلقه یوقدر . هرشی بر چوق قیو دایله مقید وبرچوق احكام ایله مكلف‌در . هر مخلوق بهمه حال كندی فوقنده بر آمرك امرینه ، برمؤثرك تأثیرینه تابع‌در . وبوده برامرطبیعی وبرامر جبلی‌در . (وان من شئٍ الایسبح بحمده) نظم جلیلی وامثالی دها نیجه آیات بینات ایله دخی بودقایقه اشارت بیورلمشدر .

بناءً علیه زبدهٔ كائنات وخلاصهٔ موجودات اولان انسانده حریت مطلقه‌نك اوله‌مایه‌جغی اولی بالطریق‌در . نته‌كیم [انسان ظن ایدرمی‌كه باشی بوش اوله‌رق براقیلمشدر ؟] مآلنده اولان (أیحسب الانسان ان یترك سدی) آیت كریمه‌سی ده ایشته شوحقیقتی بیان صددنده شرف نازل اولمشدر .

انسانده حریت مطلقه نصل اوبیلیر وانسان نصل « باشی بوش براقلمشدر » دنیله‌بیلیركه انسان حیات جسمانیه‌سنی محافظه ایچون برچوق قوای طبیعیه نك تحت حكمنده بولونمق وبرچوق قوانین خلقتك تأثیراتیله مقید اولمق خصوصنده حیوانات سائره ایله همحال اولدقدن ماعدا ، فطرةً اعتدال مزاجی وطبعاً مدنی اولمسی جهتیله حیوانات سائره‌كبی اغذیهٔ بسیطه والبسه ومساكن طبیعیه ایله اكتفا ایده میه‌جكندن اغذیه والبسه ومسكنی تدارك خصوصنده برچوق امور صناعیه‌یه محتاج‌در . بوامور صناعیه‌نك حصولی ایسه بین البشر تعاون واشتراك حصولنه وابسته‌در . چونكه هیچ كیمسه كندینه لازم اولان هرشیئی یالكز باشنه یاپمغه مقتدر دكلدر . بونكله برابر انسانده قوای بهیمیه قوای ملكیه‌یه غالب اولدیغندن وبوجهتله علی الاطلاق جلب منفعت ودفع مضرت داعیه‌سی هركسده برامر جبلی بولوندیغندن بینلرنده عدل ونظامك خللدن محفوظ قالمسی ایچون بتون افراد بشر یكدیكرینه تعاون واشتراك خصوصلرنده بر طاقم قوانین موضوعه احكامنه دخی انقیاد مجبوریتنده‌در . وبومجبوریت ، دنیانك هر طرفنده حكمفرمادر . شوقدركه بو قانونلر هریرده عین درجه‌ده ، عین مآلده اولمایوب هر مملكتك ، هر اقلیمك مزاجنه ، عرف وعادتنه ، قواعد مذهبیسنه كوره تنظیم ایلمشدر . بوندن باشقه انسان شوجسم صغیریله برابر برنسخهٔ كبری اولمق واوجسم صغیر لطیفنه برده هیچ برنوع حیوانده اولمایان

بر روح علوی منضم بولونمق حسبیله جسمانی احتیاجاتنی تدارك ایچون برطاقم قوانین طبیعیه وموضوعه‌یه انقیاده مجبور اولدیغی کبی ، روحانی احتیاجاتنی تدارك ایچون برچوق قوانین شرعیه احکامنه انقیاد ایله‌ده مکلفدر .

شو حالده قرآن معجز بیانمزك دنیایه متعلق احکام سیاسیه‌سنك بعض اقسامنی بیاندن باشقه برشی اولمایان قانون اساسیمزك بزه بخش ایتدیکی حریتدن مقصد ، بوندن اول تحت قهر واستبدادنده ازیلدیکمز غیر معقول وغیر مشروع برطاقم قیود باطله‌دن آزاده برحریتدرکه اوده قوانین موضوعه وقواعد دینیه‌مز وعادات ملیه‌مز دائره‌سنده سربستانه حرکتدن عبارتدر .

مابعدی وار

موسی کاظم

صفحات حیاتدن

فاتح جامعی

آشندیرمش اوپوب لاینقطع دامانی اعصار ،
او ، لکن ایشته اندامیله پابرجای استقرار .
سپهرنك ضلالات بر بولوط شکلنده ماضیلر
قاچار پیرامنندن ایله‌مز اصلا ثبات اظهار ؛
ضیاریز حقیقت برسحر طورنده مستقبل
کلیر فوقندن ایلر سرمدی انوارینی ایثار .
درآغوش ایتمك ایستر نازنین بزم لاهوتی :
قول آچمش هر مناری صانکه برامید جرأتکار ؛
او روزنلر ، نظرلردن نهان دیداره مستغرق ،
بر . کوزدرکه صیرلمش اوکندن پردهٔ اسرار .
بو قدسی معبدك اوستنده تابان فوج فوج ارواح ،
بو علوی قبه‌نك آلتنده جوشان موج موج انوار .
طبیعت پرده پوش ظلمت اولمش خوابه طالمشکن ،
او ، کویا قلب نورانیسیدر لیلك ، طورور بیدار .
اوت برقلبدر ، برقلب جوشا جوش عاشقدر
که جوفندن دمادم یوکسلیر بیك نالهٔ اذکار .
نمایان جبهه‌سندن صدر اسلامك معالیسی :
اوصدرك فیض انفاسیله کویا بریقین احجار
قیام ایتمش ، علودینه برتمثال نور اولمش :
نصل تمثال نور اولماز ؟ شوپك ساکن طوران دیوار
عصرلر کچدی حالا باطلك پیش هجومنده
کوکس کرمکده‌در برکره اولسون اولمه‌دن بیزار .
بو بر معبد دکل ، معبوده یوکسلمش عبادتدر ؛
بو بر منظر دکل ، دیداره واصل موکب انظار .
سمادن اینمه‌مشدر شبهه‌سز لکن سماویدر
زمینی اولمایان بر جلوهٔ فیاضی حاویدر .

* * *

بر انفلاق صفادرکه یار جانمدر
صباحی پك سورم الك کوزل زمانمدر .
ردای لیلی هنوز آچامشدی دست سما ،
صباده خواب سکوندن آییلامشدی دها ،
فضای روحده عکس ایتدی ، الصلا پرداز
مؤذنك دم مجوروی ، برحزین آواز
ایچمده جوشه کلوب لجه لجه استغراق
اذانه باقدم آرتق ، آچیلدی آفاق ،
ظلامی سینه‌یه چکمش یاتان سوقاقلردن
کمال وجد ایله کچدم ، اوکده بر میدان
کوروندی ، فاتحه کلمشدم آکلادم ، آزیجق
کیدنجه جامعه باقدم که بکلیور اویانیق !
صوقولدم آرتق اونك سینهٔ منورینه ،
اوطوردم اوکده‌کی مقصوره‌جکلرك برینه ..
فضای معبدك انجم نما مشاعلی ،
اولمعه لمعه دیزلمش ضیا قوافلی
کورونجه کلدی چوجوقلق زمانلرم یاده ..
نه‌لر دوشوندم او ساعتده آه بن اوراده !

* * *

سکز یاشنده قدردم ، بابام کلیر : بو کیجه
سزکه جامعه کیتسه‌ك ده کلسه‌ك ایر کنجه .
کیدرسه‌کز کلیکز ساده اوراده اوصلو طورك ؛
باقك اکر براماازلق ایدرسه‌کز اوطورك ! »
دییوب آلیردی برابر بنمله قارده‌شمی ،
کیرنجه جامعه حالیله قویوریرپشمی ،
نماز قیلاردی ، بن آرتق قالنجه آزاده
اوزونجه بویلو قوشاردم حصیرلر اوستنده .
خیال او توز سنه اولکی حالی پیشمدن
کچیردی ، باشلادم آرتق یانده کورمه‌یه بن
بیاض صاریقلی ، تمیز ، یاشجه اللی بش وار یوق ،
وجودی زنده ، فقط صاچ صقال آغارمش چوق ،
مهیب یوزلو برآدم ادب کزین نماز ،
یانده بر کوچوجك قیزجغزله پك یارامز

یشیل صاریقلی بر اوغلان که باشده پوسکول یوق
امامه سنده فسك باغلی ساده بر بونجوق !
صاریق همان بوزیلور . صکره شویله بر طولانیر
بر آز کچر ینه رایت مثالی طالغه لنیر !
قوشارقوشارطورەماز : عاقبت دینیر « آمین »
نماز بیتر . اوزمان قالقەق اوپیر کزین
آلیر چوجقلری ، اوغلان فنارچکر اوکده ،
کلوب دوشر اوه یورغون دالار پك آسوده
درین بر اویقویه ...
دیرکن بوخاطرات لطیف
چکلدی اصلنه ، آرتق حقیقتك اوکثیف
لقاسی باشلادی قارشیمده جلوه ائله یه :
وقت ده قالمادی ذاتاً خیالی دیکلەمەیه :
صاغم صولم اوکم آرقدم خشوعه مستغرق
ظلال آدم ایکن برصدا بلند اولەرق ،
سکونی دیکلین آذان مستی چینلاتدی ،
اوکائنات خضوعی یرندن اویناتدی ؟
صفوف آیاقده مسلسل جبال ولولەدار
کیبدی ، هر بریسندن چیقاردی عرش قراو
برر انین تضرع ، برر نیاز حزین
که قلب رحمتی صیزلاتدی شبهەسز اونین ؟
اکیلدی صکره اوطاغلر حضور عزتده
کوروندی صکره اوطاغلر زمین خشیتده ؟
عنایتیله خدا قالدیرنجه هر برینی
سمایه طوغری اوطاغلرده آچدی اللرینی ،
اوآنده قوپدی یورکلردن اویله فریاد
کەروحم ایلیەجك تاابد اودهشتی یاد ،
کسلدی برآرالق ایکلەین حزین آواز ...
نه اولدی عرشه چیقان اونجه سینه چاك نیاز ؟
اوجوش صفوت وجدان ؟
اوت خروشـه کلوب بحر رحمت سبوح
قلوبه ایندی سمادن‌ده برالهی روح :
روح اطمئنان .

محمدعاکف

تاریخ دین اسلامدن برصحیفه

علوم شرعیه علوم نقلیەدن یعنی مجرد عقل انسانی ایله ادراك اولنەمیوب سمعه توقف ایدر علومدندر، چونکه علوم شرعیه علم فقه، علم حدیث کبی علوم عدیدەیی جامع اولوب احکام شرعیه دخی اساساً کتاب وسنتدن اخذ واستنباط اولنور .

کتاب وسنتدن اخذ واستنباط احکام ایسه آنلرك معانیسنی بیلمکه وکیفیت استنباطك متوقف اولدیغی احوال وقواعدی فهم وادراکه توقف ایدر .

کتاب، حضرت محمد علیه‌الصلاةوالسلامه انزال بیوریلوب آندن تواتراً نقل ایدیله کلن نظم قرآندر . قرآن عظیم‌الشان شرع شریفده اصل‌الاصولدر . عبارەسیله ، اشارتیله، دلالتیله ، اقتضاسیله پك چوق احکام شرعیه افاده ایدر .

سنت ، قرآنك خارجنده اولەرق نبی علیه‌الصلوة والسلامدن صادر اولان قول ویافعل ویاتقریردر .

حضرت محمد (علیه‌الصلوة والسلام) میلادك ٥٧٠ نجی سنەسی نیسانك یدیسنه تصادف‌ایدن ربیع‌الاول آینك اون ایکنجی پازار ایرتسی کیجەسی شرفبخش عالم شهود اولمشدر . سن سعادتلرینك قرقه واصل اولدیغی ٦١٠ سنهٔ میلادیەسنده وتاریخ هجریدن اون اوچ سنه مقدم احکام شرعیەیی تبلیغه مأمور اولملریله بوتاریخدن اعتباراً یکرمی اوچ سنه ظرفنده لازم اولدقجه آیات قرآنیه نازل اولمش واحادیث نبویه ورود ایتمشدر .

بوصورتله آیات قرآنیه واحادیث‌نبویەنك زمان‌ورودلری متفاوت اولمغله بعضاً تاریخی‌مؤخر اولان مقدمنی نسخ ایلدیکنه مبنی منسوخ اولانلری اولمیانلردن فرق وتمییز ایتمك سمعه توقف ایدر .

وکذا آیات واحادیثدن احکام شرعیەیی استنباط ایلك دخی‌سمعه توقف ایلر .

حضرت محمد علیه‌الصلوة والسلام افندمز آیات قرآنیەنك سبب نزوللی، ناسخ‌ومنسوخنی، آنلردن صورت استنباط احکامی اصحاب‌کرامنه ایضاح وبیان بیورورلردی .

اصحاب کرام دخی فخر عالم افندمزدن اخذوتلقی ایتدکلری احکامی ومقتضیات احوالی محضرین وتابعینه نقل وروایت ایدرلردی .

آنلرده اصحاب کرامدن اخذ وتعلم ایلدکلری امور مذکورەیی کندیلرندن صوکره کلن تبع تابعینه تعلیم وتبلیغ ایلرلردی .

بوصورتله احکام شرعیه بطناً بعدبطن سلفدن خلفه نقل‌وروایت اولنمقده ایدی .

بردرجەیه کلدیکه علوم ومعارف صدوردن سطوره نقل‌اولنەرق اساتذه ومشایخدن مسموع واصحاب واتباعدن منقول اولان احکام وآثار صحائف وکتبه درج وتسطیر ایدلدی .

لکن شوراسی‌ده خفی اولمیەکه « اصحاب کرامك جملەسی‌ده اهل فقه وفتوی دکل ایدی . چونکه اصحاب کرامك ضیق معاشلری حسبیله کیمی پازار یرلرنده آلیش وبریش ایله ، کیمی خرماالقلرده فلاحت ایله مشغول اولورلر ودائما مجلس سعادتده مجتمع اولەمیوب آنجق اختلاس وقت ایتدکجه بولنورلر وطوپلانورلر ایدی .

« بناءً علی ذالك طرف پیغمبریدن برحکم شرعی بیان وتعلیم

بیورلدقده حاضر بولنانلر آنلری بلر و بولنمیانلر آنی بیلمزلر ایدی . لکن حاضر بولنانلر غائب اولانلره تبلیغ ایلر ایدی .

« بوجهتله بعضلری بعض احادیث شریفه‌یی ودیکرلری دیکر احادیث شریفه‌یی بیلورلر وبیلمدکلرینی بیلنلردن اوکرنورلر ایدی .

والحاصل احکام شرعیه علی السویه کافه‌سندن اخذ اولنمازدی . بلکه بوکیفیت ایچلرندن وجوه قرآنیه واحکام ربانیه‌یی بالذات مشکات نبوتدن اقتباس ایتمش ، یاخود بووجهله اقتباس ایدن عظمای اصحابدن اخذ وتلقی ایلمش اولوبده قرآن کریمی قاری وحامل وناسخ منسوخنی ومحکم ومتشابهنی وسائر وجوهنی عارف اولان کبار اصحاب کرامه مخصوص اولوب احکام شرعیه آنجق آنلردن اخذ وتلقی اولنمشدر .

آنلره اولوقت (قرا) دنیلور ایدی . زیرا طائفهٔ عرب وقبیله امت امیه اولدقلرندن (قرا) اسمنك اولوقت ندرت وغرابتنه بناءً ایچلرندن قاریٔ قرآن اولان کبار صحابه آنکله تسمیه اولنمش وصدر اسلامده حال بووجهله جاری اولمش ایدی .

اما صوکره بلاد اسلامیه چوغالوب عربدن امیلك زائل اولدی . وامر اجتهاد تمکن واستقرار بولوب علم فقه حد کماله واصل اوله‌رق فن مستقل وصفت مخصوصه اولدی . اولوقت احکام شرعیه‌یی بیلن کبار امته (قرا) یرینه (فقها) نمی ویرلدی (قصص انبیا وابن خلدون) .

اصحاب کرامك علما وفقهاسی : ابوبکر ، عمر ، عثمان ، علی ، عبدالرحمن بن عوف ، عبدالله بن مسعود ، ابی بن کعب الانصاری ، معاذ بن جبل ، عماد بن یاسر ، حذیفه بن الیمان ، زید بن ثابت الانصاری النجاری ، ابو الدرداء ، ابوموسی الاشعری ، سلمان فارسی‌در (رضی الله عنهم) بونلرك وقت سعادتده‌بیله فتوی ویررلردی .

عمر ، علی ، معاذ بن جبل رسول اکرمك قاضیلری مثابه‌سنده‌ایدیلر ، وقت سعادتده لازم اولدقجه وحی الهی متوارد اولوز وطرف نبویدن امته تبلیغ بیوریلور ایدی . آندن صوکره وحی کلمك احتمالی قالمادی . قرآن کریمده مصرح اولمیان مسئله‌لر حقنده سنت سنیه ایله یعنی رسول الله نه دیمش ، نه یاپمش‌ایسه ، یاخود برکیمسه‌نك برایشی یاپدیغنی کوروبده منع ایتمه‌مش ایسه آکا توفیق عمل ایدیلور ایدی .

اکر سنت سنیه‌ده برصراحت بوله‌مازلر ایسه رأی وقیاس ایله اجتهاد وموجبنجه عمل ایدرلردی .

ایشته بووجهله عصر اولده براجتهاد قپوسی آچلدی .

آنجق کرك اصحاب کزین ، کرك سائر مجتهدین برمسئله‌ده اتفاق ایتدکده آرتق تردد واشتباهه محل قالمیوب ایشته بوکا « اجماع امت » دینلدی .

خلیفهٔ رسول الله ابوبکر الصدیق زماننده برقاچ کره اجماع امت واقع اولدیغی کبی امیرالمؤمنین عمرالفاروق حضرتلری مصادف اولدیغی مشکلاتی علی الاکثر اجماع امته حل ایتدیرر ایدی . تابع وتبع تابعین زماننده دخی بواجماع امت اصولنه مراجعتده دوام ایدلدی .

بواجماعلرده حضرت پیغمبرك فلان شیئی حقیقةً سویلمش ، یاپمش ویا تقریر ایتمش اولوب اولمادیغی تدقیق اولنور ، آیات قرآنیه واحادیث نبویه‌نك معانیسی قرارلاشدیریلیر ایدی .

یعنی اشبو اجماعلر هپ بر دلیل شرعی‌یه مستند بولنور ایدی . چونکه علماء اسلامیه بلا سبب بر مسئله اوزرینه اتفاقلری متصور اولمدیغی کبی سبب عقلی اوزرینه اتفاقلری‌ده بر حکم شرعی افاده ایتمیه‌جکندن اجماعك البته بر دلیل شرعی اوزرینه مستند اولمسی طبیعیدر . اکر اشبو دلیل شرعی بر دلیل قطعی ایسه اجماع ، حجت مستقله اولمیوب حجت مؤکده اولور . واکر خبرواحد ویا قیاس کبی بردلیل ظنی ایسه اجماع حجت مستقله اولمغله برابر اول دلیلك ظنیتنی قطعیته قلب ایدر .

مؤخراً ممالك اسلامیه وسعت پیدا ایتدی . آرادن برعصر کچمکسزین سبته بوغازندن چین سورلرینه یتشدی . اشبو ممالك وبلدانده نیجه عاداته تصادف ایدلدی . ذاتاً شرع شریفده عادتلر معمول به ومعتبر اولدیغندن بوعادتلرده مسائل فقهیه‌یی توسیع ایلدی .

از جمله ایجار عقار بلاد حجازده معروف اولمیوب هرکس کندی منزل ودکاننه تصرف ایدر وبر اجنبی کاورسه مملکت طرفندن مسافر ایدیلوردی . لکن بوعقد سوریه‌ده معروف اولدیغندن تشریع ایدلدی .

فتح ایدیلن ممالك اهالیسنك امور روحانیه‌لری رؤسای روحانیه‌لرینه ترك وتودیع ایدلدیکی کبی امویلر زماننده اهالیٔ اسلامیه‌نك نکاح وطلاق کبی مسائل شرعیه‌سی ائمه طرفندن تعیین وبیان اولنور ومعاملات سائره مجتهدین زماننه دکین غیر منتظم بر یولده جریان ایدر ایدی . معاملاته دائر مسائل شرعیه‌یی اك اول حل وتنظیم ایدن امام اعظم حضرتلری اولمشدر .

محمود اسعد

فاتح درسعام مجیزلرندن مرحوم شوکت افندی

شوکت افندی اون اوچنجی قرن هجریده ظهور ایدن علمای دولت علیه‌نك اکابر مشاهیرندندر . کنج ایکن وفات ایتمشسه‌ده جهان علومی تعلیم وتدریس ایله احیا ایتدی . افاضل عصردن نیجه ذوات مشهوره آنك تلامیذ علم وعرفانیدر . دارالخلافة العلیه‌ده بوکون رحله نشین افاده بولنان درسعاملرندن پك چوقلرینك اجازتنامه‌لری مشارالیهك اسمیله موشحدر . سلسلهٔ فیوض کمالاتی خلفاً عن سلفٍ رجال استقباله طوغری اوزانوب کیدیور .

صاحب ترجمه رحمه‌الله اوقات حیاتنی تدریس علومه حصر ووقف ایلمش اولدیغندن کمالات علمیه نسبتنده باشلوجه آثار کبیره تحریرینه وقت بوله‌مامشدر . فقط فنون شتایه دائر جوامع ومدارسده صره درسلری اوله‌رق اوقوتان کتب ومؤلفات معتبره‌نك همان کافه‌سنه پك دقیق وعمیق مطالعاتی حاوی هامشلر یازمش وبعض رسائل متفرقه تألیف ایتمشدر . هوامش یازدیغی کتابلرك اکثریسی دفعاتله طبع

اولنه‌رق طلبهٔ علومك ایدیٔ مطالعه‌سنده تداول ایتمه‌نده اولدیغی کبی رساله‌لر دخی زینت آرای دستگاه تمثیل اولمشدر .

مشارالیه حلیهٔ رفق وتقوی ایله تزیین ذات وصفات ایلمشدی . ذات حضرت اقدسه متعلق مسائل عالیه‌یی وصدق واستقامته متدائر مباحث جلیله‌یی تقریر ایتدیکی اثناده شوق حقیقت وکمال خوف وخشیت ایله قلبی تموج ایدر وچوق کره اولور ایدی‌که کوزلری یشارر ایدی . حالا اونوتامم : برکون اصول حدیثدن « داود القیصری » اوقودر ایکن صحابهٔ کرامك : یارسول‌الله ! ذات رسالتمأبکزه « شیب » پك چابك حلول ایتدی ! .. دیه‌رك بعض مشکاة صدرنبوتدن « شیبتنی سورة هود » صادر اولمش وسورهٔ شریفه‌نك نه جهتی بوکا باعث اولدیغی تکرار سؤال ایتدکلرنده « فاستقم کما امرت » امری تسریع شیب ایلدیکی بیان بیورلمش دیه تقریر ایتدیکی صره‌ده کندینی ضبط ایده‌میوب بکا ایتدی وحلقهٔ تدریسه بهت وتأثر استیلا ایلمکله افاده واستفاده برقاچ دقیقه منقطع اولدقدن صکره اوکون ارتق درسی اکمال ایده‌مدی . بوحال انجذاب قاضی بیضاوی تفسیرینی اوقوتدیغی زمانلرده‌ده برایکی کره کندیسنده ظهور ایلمش ایدی .

شوکت افندی ١٢٥٣ تاریخنده درسعادتده دنیایه کلمشدر . اسمی مصطفی وپدری طبیب میرالایی مترجم صالح رفقی بکدر . ابتدا استانبولده عورت پازارنده جدی افندی مکتبنده اوقودی وپدرندن فارسی ایله عربی صرف ونحوینه دائر بعض مبادیٔ علوم کوردی . بیك ایکیوز التمش بش سنه‌سنده اول وقت مکاتب عالیهٔ دولتدن معدود بولنان « مکتب معارف عدلیه » یه دخول ایتدی . مکتب مذکوری اکمال ایتمسیله ٧٠ تاریخنده بارؤس همایون مجلس والا مضبطه اوطه‌سنه مأمور اولدی .

برمدت مضبطه اوطه‌سنه دوام ایله برابر دیکر طرفدن‌ده بایزید جامع شریفنده بعض اساتذه‌نك درسنه حاضر اولمش ایدی . صکره هرایکیسنی ترك وتبدیل جامه ایدرك زمانك اجلهٔ علماسندن وفاتح درسعاملرندن مرحوم قرین آبادی عبدالرحمن افندینك [١] حلقهٔ تدریسنه داخل اولمش و ٧٩ سنه‌سی رجبنده مشارالیه عبدالرحمن افندیدن اجازت آلمشدر . تاریخ اجازتدن طقوزماه اول ٧٨ سنه‌سنده ابوالفتح والمغازی سلطان محمد خان ثانی حضرتلری جامع نورلامعنده استادینك برینه کافیه شرحی « منلاجامی » دن درسه چیقدی .

مرحوم مشارالیه ١٢٧٧ سنه‌سنده بالامتحان طریق قاضیلکنه ومؤخراً رؤس ملازمتنه نائل اولدیغی کبی ١٢٨٠ تاریخنده دائرهٔ فتواپناهیده کشاد اولنان رؤس امتحان کبیرینه دخی داخل اولوب نائل رؤس اولان یوز یکرمی قدر ذوات ایچنده برنجی چیقدی . اوتاریخه قدر اقران وامثالی ارەسنه منحصر بولنان آوازهٔ شهرتی بردنبره پك پارلاق صورتده هرطرفه یاییله‌رق ارتق « شوکت افندی » نامی معلوم انام اولدی .

ذکر اولنان ١٢٨٠ سنه‌سنده عهدهٔ استحقاقنه ابتداء خارج، ٨١ده حرکت خارج ، ٨٣ ده ابتداء داخل ، ٨٤ ده حرکت داخل ، ٨٥ رجبنده موصلهٔ صحن ، سنهٔ مذکوره شوالنده ابتداءالتمثلی رتبه‌لری، سنهٔ مذکوره ذی‌الحجه‌سنده ازمیر ، ٨٩ ده ادرنه ، ٩٠ تاریخنده اوچنجی رتبه‌دن مجیدی نشانیله حرمین محترمین پایه‌لری توجیه واحسان اولندی. و ٨٥ ده‌دیوان احکام عدلیه‌یه اعضاتعیین بیورلمش ایدی . مؤخراً دیوان مذکورك لغوی اوزرینه مجلس تدقیقات شرعیه اعضالغنه تحویل مأموریت ایلدی. دیوان احکامده ایکن بعض خصوصات حقنده‌کی مطالعاتی مبین یازدیغی لایحه‌لر عالی پاشانك پك مظهر تقدیری اولور ایدی. قانون‌جزا موادینك احکام وسیاسیات شرعیه‌یه تطبیقنه عائد ملاحظاتی قانون مذکورك اطرافنه هوامش صورتنده تحریر ایتمشه‌ده وفاتنده بوتحشیه‌لری محتوی بولنان نسخهٔ قانون دیکر کتب نفیسه‌ایله برلکده ترکه‌سندن صاتلمش وکیمك یدتملکنده بولندیغی حالا اکلاشیله‌مامشدر .

مرحوم مشارالیه سن ومسلکجه کندینه اقران بولنان بعض ذواته اوقوتدیغی درسلردن بشقه یوز الیدن متجاوز تلامیذینه هرکون صره درسلری وبایزید وسلیمانیه طلبه‌سنه وارنجیه قدر دیکر متعلمینه دخی کندی تلامیذیله برلکده ایکندی وتعطیل درسلری اوقوتمق اوزره اون اوچ سنه‌دن زیاده منتهی درسلر طلبه‌سنه مخصوص علوم‌شتی مذاکره وتدریس ایله اوغراشمش وعادتا کشور علومده جهاد ایلمشدر. بوقدر مدت شبان وروزان بلا فاصله دوام‌ایدن مطالعه وتدریسدن وجودینه پك وهن وضعف طاری اولمغله انهایه مبتلا اولدیغی باش اغریسندن افاقت بوله‌میه‌رق ١٢٩١ سنه‌سی محرم‌الحرامنك یکرمی ایکنجی جمعه کیجه‌سی روان پاکی عالم علیینه پرواز ایتدی .

دها نیجه زمان تمادیٔ فیوضنه انتظار اولنمقده ایکن سنین حیاتنك همان اوتوزسکزنجی سالنده عالم‌فانی‌یه وداع ایدن اوفاضل بی همتانك وفاتی طویلمسیله فاتحه‌نك مصلادن قره‌غوللخانه‌یه‌قدر او بیوك میدان علما وطلبهٔ علوم وسائر صنوف ناسدن امثالی نامشهود برازدحامگاه ماتم اوله‌رق اوراده بر جم غفیر ایله ادا ایدلدی . نعش مبارکی اصابع احترام اوزرنده ادرنه‌قپوسی خارجنه نقل اولنوب ابن‌کمال مرحومك زیارتکاهی جوارنده ودیعهٔ خاك رحمت قلندی . نوراه مضجعه .

مرحوم مشار الیهك تلامیذندن
ومحکمهٔ تمیز اعضاسندن

اسماعیل حقی

****

سورهٔ شوری

اصول مشورت شرعاً مأمور به اولدیغی کبی اسلامیتك خیرالقرون اولمق شرفیله ممتاز اولان فیضلی دورلرنده مسائل معضله‌نك حلی ایچون دائما توسل اولنور برحبل متین‌اعتصام ایدی.

---

[١] عبدالرحمن افندی . محکمهٔ تمیز رئیسی واحکام‌الاوقاف مؤلفی مرحوم عمر حلمی افندینك پدریدر .

شريعت غرا بو قاعدهٔ جليله‌يى اويله بر مرتبهٔ كماله اصعاد ايتمشدركه لفظ كزين اسلاميت بطريق الالتزام اصول مشورته دلالت ايلديكى كبى خلافت اسلاميه شكل مشروطيتك اك پارلاق مثالنى ارائه ايلمكده‌در .

شرعاً وتاريخاً ثابت اولان شو حقائق بوكون اصول مشورتك مشروعيتنى اثبات خصوصنده دليل وبرهان اقامه‌سنه لزوم براقامشدر . جلى وواضح اولان بو حقيقتلرى كيمسه انكار ايده‌مز كه مدعيسنه اثبات كلفتى توجه ايتمش اولسون .

علمامزك اثبات مشروعيت يولنده‌كى بياناتى (ذكر) امر جليلنه امتثالاً مجرد تذكيردن عبارتدر . ايشته بو غرضه بناء افاضل امت جانبندن غزته‌لره برچوق مقاله‌لر اتحاف اولنديغى كبى آيروجه رساله‌لر نشر وموعظه‌لر ايراد ايديلدى .

بتون عالم اسلامك مدار افتخارى اولان استاد محترم فاضل شهير مناسترلى اسماعيل حقى افندى حضرتلرى عيد اكبر امتك اسبوع دوريسى اولان جمعه كونى اياصوفيه جامع شريفنده ، عموم بشريته من قبل الرحمن احسان بيورلمش اولان حقوق اساسيه واصليه‌يى — كه محافظه‌سى ايچون هر درلو فداكارلغى اجرا ايده‌جكمزى بوكون تعهد ايديورز — شريعت اسلاميه‌نك نه صورتله تأييد وتقويه بيورمش اولديغنى كندولرينه خاص اولان بر طلاقت بيان ايله ايضاح بيورديلر .

تصادفات حسنه‌دن اولمق اوزره چهارشنبه‌لى خوجه افندى حضرتلرى دم واپسين استباددن برقاچ كون مقدم تلاوت وتدريسنه شروع ايلدكلرى سورهٔ جليلهٔ شورانك « وامرت لاعدل بينكم » آيت كريمه‌سنك معانىٔ شامله‌سنى توضيح وتبيين صره‌سنده وجوب مشورته دائر برچوق حقائق عاليه سرد وبيان ايتمك صورتيله بحوله وكرمه تعالى امت معظمه‌نك موفق اوله‌جغى شو امر خير ايچون بر براعت استهلال وجوده كتيرديلر . جناب حق جله‌نك مساعيسنى مشكور بيورسون .

دين ووطنه الدن كلديكى قدر حسن خدمت امنيهٔ مخصوصه‌سيله صباح الخير حرينده تأسيسنى ايستدكمز (صراط مستقيم) ك اساس مندرجاتى علم تفسير وحديث تشكيل ايده‌جكى جهتله محترم خطبا ومحررلرمزك براى تذكير ايراد ايلدكلرى آيات كريمه واحاديث شريفه حقنده متنوع نقاط نظردن اجرا ايده‌جكمز تدقيقات وتتبعاتى بمنه الكريم ايلروده متعدد مقاله‌لرله نشر ايده‌جكز .

بوكون يالكز بخشايش الهى اولان شو حقوق اصليهٔ بشريه‌نك تعزيز وتبجيلى وعينى زمانده اهميت مشورت حقنده امتى ايقاظ مقصد عاليسيله رسالتپناه صلى الله تعالى عليه وسلم افندمز حضرتلرينك متخلق بيوردقلرى شيم عظيمهٔ خداپسندانه مقتضيات جليله‌سندن اوله‌رق ابراز بيوردقلرى نزاكت نبويه‌نك براثر بديعى ، قرآن عظيم الشان كبى احكام قدسيه‌سى ابدى بر كتاب جليل الهى‌نك محتوى اولديغى سور شريفه‌دن برينك (شورى) نام شريفيله توسيمنه مصروف اولان عنايت سنيهٔ پيغمبريلرينى موضوع بحث ايتمك ايسترم .

*
* *

جمله‌مز بيليورزكه سور شريفهٔ قرآنيه‌نك اسماء مباركه‌سى توقيفيه‌در . يعنى رسالتپناه افندمزك اذن همايونلرينه اقتران ايتميان اسملرك سور شريفه‌يه اطلاقى تجويز اولنمادیغندن اسماء مباركه‌نك احاديث نبويه ايله ثبوتى لازمدر . بر سوره‌نك نقلاً ثابت اولان اسمى تعدد ايدرسه جمله‌سى معتبر عد اولنور . اسم مباركى تعدد ايدن سور شريفه علوم قرآنيه‌دن باحث اولان اثرلرده بيان وتعداد اولنمشدر . سرنامهٔ مقاله اتخاذ اولنان سورهٔ جليله‌نك ايسه يالكز بر اسمى واردركه اوده (شورى) نام كزينى‌در .

مابعدى وار

ماردينى زاده ابو العلا

مواعظ

نام كمالات انتماى بتون عالم اسلامى دولدوران مايه‌الافتخار امت شيخ الخطبا ، مفخر الفضلا مناسترلى اسماعيل حقى افندى حضرتلرينك اياصوفيه جامع شريفنده‌كى تقريرات حكيمانه‌لرينى برقاچ سنه‌دنبرى ضبط وتحرير ايلمكه حصر مساعى و وقف غيرت ايلمشدم . او حقايق اسلاميه‌نك ، او بيانات عاليه‌نك آياصوفيه‌نك متفكر ، مهابت نمون قبه‌لرى آلتنده انعكاسلر حصوله كتيره‌رك سونوب كتمسنه كوكلم بر درلو راضى اوله‌مايوردى . بو سائق معنوى ايله ، بتون اخوان حقيقتى بو فيوض عرفاندن مستفيض ايتمك شوق وجدانيسيله برقاچ سنه ظرفنده ايكى بيك صحيفه‌دن زياده مهم بر اثر كزين وجوده كلدى . برقاچ آى مقدم « مواعظ » عنوانى آلتنده ايكى درسى ، پيشدار حريت اوله‌رق ، مدركه آراى يقاظت اولدى . بتون لسان امت ، بتون لسان حقيقت بريم تجسله كليدنديكى بر آن تألم نمون ، بر زمان مقيده بيوك بر دهاى عرفان ، بيوك بر ذكاى صنعتله همان مرشيدن بحثه موفق اولان . . جريان ايدن اليم وقوعاتى . اوكوزده آچيله‌رق بزى جوف ظلامنه چكن كرداب ضلالتى ، بتون احوالى ، بتون عواقبى . . . حكايه‌لر شكلنه قويه‌رق ، تعبيرلر ايجاد ايده‌رك ، بيك درلو ايمالرله كوسترمكه غيرت ايدن ، افكار امتى باشقه بر ساحهٔ تفكره سوق ايتمكه چاليشان ، خلقهٔ نصيحتنده بولونان برچوق افراد ملتى ظاهر پرستلكدن تبعيد ، جدبته تقريبه موفق اولان او طبيب اخلاق ، او ناشر هدايت ، او خطيب عاليه بيلمم كه نصل شكر ايده‌لم ؟ . . هله حريتك لسانلره ، قلملره بركشايش تام بخش ايتديكى زماندنبرى حضرت اويله جوش وخروشه كلديكه لساندن حكمتلر دوكولور ، فكرندن بارقه‌لر ظهور ايدر . اوچ درت هفته‌در اياصوفيه‌نك حالنى كورمليسكز اوچ درت بيك تشنهٔ معرفت قلبلرك شوق ، احتساسى اول درجه غليانه كليوركه انسان كندينى بر باشقه عالمده ظن ايدييور ! . . الله عمر فاضلانه‌لرينى مزداد بيورسون . . . .

شيمدى يه قدر ضبط وتحرير اولونان درسلر (٤٩) ه بالغ اولدى . ٤٦ نجى درسدن اعتباراً ضبط ايديلن دروس احرارانه ، حضرت استاد محترمك آيريجه نظر تصحيح حكيمانه‌لرندن كچدكدن صوكرا ان شاء الله تعالى هر هفته « صراط مستقيم » ستونلرينى تزيين ايده‌جكدر . اوچنجى ومابعدى درسلرده پى‌درپى اولكى مطبوع درسلر كبى كتاب شكلنده انتشار ايده‌جكدر .

حضرت استاد محترمك مكتب حقوقده تدريس بيوردقلرى علم اصول فقهه متعلق تقريرات وتشريحات موشكافانه‌لرى طرف عاجزانه‌مدن عيناً ضبط وتحرير اولونه‌رق ايكى بيك صحيفه‌يه قريب وجوده كلن اثر قيمتدارده يقينده « صراط مستقيم » ده انتشاره باشلايه‌جقدر . ومن الله التوفيق .

سيروزلى : حافظ اشرف اديب

درس : ٤٦ ١٨ تموز ، ٣٢٤

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم

(فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ)

الاول الله ، الآخر الله ، الظاهر الله ، الباطن الله ومن كان فى قلبه الله ، فمينه وناصره فى الدارين الله .

اول جناب واجب الوجود فياض الخير والجود اول غاية كل مقصود اولان حضرت الله جل جلاله وعم نواله ولا اله غيره . . امين وحى الهى ، سفير جليل سبحانى جناب جبريل امين وساطت عليه‌لريله . . اول رازدان علم الغيب ما اوحى واول سرور سرائرشناسان رموز واسما حضرت رسول مجتبى سيدنا ابا القاسم محمد المصطفى عليه وعلى آله واصحابه افضل التحايا افندمز حضرتلرينه انزال بيورديغى قرآن كريمنده ، فرقان مبيننده ، على الخصوص اشبو آيات جليله سنده بيوريبورلركه :

[فبما رحمة من الله] ربك ذوالجلالدن اولان اك بيوك بر رحمت سبحانيه ايله ، توفيق صمدانيه‌سيله ، آنجق بو سايه‌ده [لنت لهم] سن اى حبيبم ، اى رسولم غايت لين اولدك . اصحابكه ملايمتله معامله ايلدك . بتون افعال وحركاتك ، بتون معاملاتك لطفكارانه اولدى .

بو آيت جليله احد محاربه‌سندن صوكرا اشراف نازل اولمشدر .

بدايتده مظفريت قزانمش ايكن بعضلرى امر رسوله مخالفت ايتديلر . غنيمت سوداسنه دوشديلر . سلطان انبيا افندمزك تعيين بيورديغى موقعى ترك ايتديلر . عبدالله بن جبير رضى الله عنه قوماندانسنده اللى قدر كمانكش بولنديغى حالده مهم بر موقعه تعيين بيورلمشدى .

— بز نه اولور ايسه‌ك اوله‌لم ؛ سز بو موقعى محافظه ايدك . زنهار آيرلمايك ! . .

دينلمشدى . صوكرا غلبهٔ كامله توجه ايدنجه صفوف اسلاميه ايله مشركلر قاريشدى . آرتق حضرت عبداللهك معيتنده‌كيلر ديكلمز اولديلر .

— بوقدر غنيمت اورطه‌يه چيقمش . بز نيچون طوره‌لم ؟

ديه اكثريسى موقعلرينى براقديلر . دنيا غرضندن ناشى . غنيمتدن حصه آلمق ايچون قوشديلر . رسول اكرم افندمز غنائمى حربه مباشر اولانلره ، تعقيب ايدنلره تخصيص بيورور ظن ايتديلر . آداب اسلاميه هنوز اوقدر تقرر ايتمه‌مش ايدى . متبوع ذيشانلرى بيوك . هرزمان بيوك . لكن معيتنده بولونانلر اسلامه يكى كيرمشلر . ديكله‌مديلر . ايلرى كتديلر .

اونك اوزرينه خالد بن وليد — كه او اثناده هنوز دين اسلامى قبول ايتمه‌مش ايدى — آرقه‌دن كلدى . اوراده قالانلرى شهيد ايتدى . برچوق كيمسه‌لرله خط رجعتلرينى كسدى . بوزغونلق اولدى . بتون اصحاب داغيلدى . صوكرا جناب الله كندى قدرتيله خارق العاده بر صورتده مشركينه قورقو ويردى . ينه قاچديلر . فقط اثناى انهزامده يتمش قدر اصحاب شهيد اولدى . حضرت حمزه افندمز شهداى كرامده داخلدر . حضرت پيغمبرك ده مبارك دندانهٔ شريفى شكست اولدى .

واقعا صوكرا ينه كلديلر . محاربه‌يى قزانديلر . فقط رسول اكرم قلباً كنديلرينه منكسر اولدى ؛ كنديلرينه مخالفت ايتدكلرى ايچون . لكن ينه يوزلرينه اورمدى محجوب ايتمدى . تكدير ايتمدى . توبيخ ايلمدى .

شيمدى الله ثنا ايديبور : — اى حبيب اكرم ! سن بر پيغمبر ذيشان ايكن ؛ هر وجهله امركه ، فرمانكه انقياد لازم ايكن بو معاملهٔ ناروايه قارشى ملايمتدن آيرلمادك . جمله‌سنه ملايمتله معامله ايلدك . . . بو ايشته اللهك لطفى ، جناب رب جليلك كرمى آثاريدر . [ولوكنت فظاً غليظ القلب .] اى حبيبم ! مكارم اخلاقى سكا ويرن بنم . رشد وكياستله ، فوق العاده حماست ى شجاعتله . هردرلو مزيات عاليه ايله سنى موصوف قيلان بن الله ذوالجلالم ، ناس بو سايه‌ده امركه انقياد ايدرلر . هركسه لايق وجهله ، موقعنه كوره درشت معامله‌دن مجانبت بيورور . اكر بويله اولماسه‌ك ، فظ اولسه‌ك [١] ، غليظ القلب اولسه‌ك ، درشت سوزلرله قلبلرى منكسر ايتسه‌ك . . .

غلظت قلب ايله متصف اولمق . . . بو ، سوء خلقدن كنايه‌در . غليظ القلب اولور ديمك ، نه‌قدر صفات ذميمه وارسه اجتماع ايدر ديمكدر . [ابعد القلوب عن الله القلب القاسى] .

اكر بالفرض حبيب اكرم سن بويله مكارم اخلاق ايله متصف اولماسه‌ك ، كوكللرى قيرسه‌ك ، اخلاق حميده صاحبى اولماسه‌ك ، كرم وسماحتك اولماسه ، حماست وشجاعتك بولنمسه ، هردرلو رويتك ، الله رضاسنه موافق حركاتك اولماسه ، معجزه‌لرينه كونه‌رك امتنه بدمعامله ايتسه‌ك [لانفضوا من حولك] ، باقمازلركه سن پيغمبرسك . هپسى اطرافندن چكيليرلر ، طاغيليرلر . كيدرلردى .

امر بعثت ... نه‌قدر كوچ . اكر بويله اولماسه پيغمبر احكامى تبليغ ايده‌مز . هر آمره اك برنجى حسن اخلاق لازم . اللهدن احكام كلير . بونى ، بو احكام ربانيه‌يى امته تبليغ ايده‌جك . نه قدر بيوك وظيفه ! . . نه‌قدر بيوك شرف ! .

بونجه معجزاتى كونش كبى پارلامش ايكن ينه حسن معامله‌يى امر ايديبور .

— سن معجزاتكله تسخير ايده‌مزسك قلوبى . بويله عاليجاه بر پيغمبر ايكن اكر فظاظتله ، غلظتله ، بدمعامله ايله معامله ايلسه‌ك نفرت ايدرلر سندن . چكيليرلر يانندن . زيرا مرحمت ، شفقتدر كوكللرى جلب ايتدير ن ، لطف وملايمتدر توجه قلوبى قازانديران . احكام الهيه‌يى تبليغ ايچون ، بنى آدمى ارشاد ايچون منصوب اولدك . بو عظمت غائيه ايله سنى كوندردم . عالمينه رحمت اوله‌رق ؟ رحمت على الرحمت اولمق اوزره سنى مكارم اخلاق ايله متصف قيلدم . سن امتنك دائما قصورلرينى كورسه‌ك ، لطف وعنايتله معامله ايلسه‌ك ، زنكينى ، فقرايى مساوى طوتسه‌ك

(١) فظ غايت متهور ديمك ، (فظاظت) اقوالده اولور .

یانده کمسه قالماز ، بتون اطرافندن چکیلیرلر ایدی . فقط سنك نظرکده زنکین ، فقیر بردر . مساویدر . حق حضورنده ، شریعت نظرنده برطوتارسك . جانلرینی فدایدرلرسنك اوغورنده . بوعدالت، ومساوات ، بواستقامت حرکاتکدر سنی امتك عندنده معزز ، محترم قیلان . بوسایه‌ده هر درلو توفیقات سبحانیه‌یه مظهر اولورسك .

نه‌بیوك شیدر . بردفعه دها بویله اولدی ؛ خطبه تلاوت ایدرکن برجمعه کونی . مدینه‌یی یکی تشریفلری هنکامنده ، اپی مهاجر چو . غالمشـدی . خارجدن کلن ارزاق وذخیره کافی کله میوردی . قحط وغلا یوز کوستردی . هرکس دوشونمکه باشلادی . تمام خطبۀ جلیله قرائتی اثناسنده برقافله کیردی مدینه‌یه . شام جهتندن برچوق ارزاق ایله ، ذخیره ایله کلدیلر . مدینه‌ده قحط وغلا صوك درجه‌یه کلمشدی . درت کوزله بکلیورلردی . اوهنکامه تصادف ایتدی . استقبال ایچون همان جامعدن طیشاری چیقدیلر . چونکه اجلق ، ضرورت فوق . العاده بردرجه ایدی ، مضایقه انسانی هرشیئه سوق ایدر . بشریت ایجابنه‌تابع اولدیلر . جمله‌سی طیشـاری چیقدیلر . یالکز اون ایکی کیشی قالدی . اوته‌کیلر :

ــ امان قافله‌یه کیـده‌لم ، بر آن اول بر شی آله‌لم .. یاخود کورمکله افتخار ایده‌جکلر . کورمکله متسلی اوله‌جقلر .

(وَاِذَا رَأَوْ تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا اِنْفَضُّوا اِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ)
(مَاعِنْدَاللّٰهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ)

اووقت بوآیت کریمه نازل اولدی . صوکرا کلدیلر ، طوپلاندیلر . رسول اکرم افندمز هیچ برینی توبیخ ایتمدی ، تکدیر ایلمدی . حالبوکه قلب شریفلری نقدر منکسر اولدی . اونك اوزرینه بوآیت جلیله نازل اولدی . جنـاب حق طرفندن توبیخ اولندی . بشریت وضرورت سائقه‌سیله بویله شیلر اولور ... جناب حق یالکز حکایه ایتدی .

ــ اویله برتجارت کوررلرسه یاخود ، لهویاتدن برشی اولورسه قوشارلر . مؤمنلرك شانی میدر ؟ سنی آیاقده خطبه اوقورکن براقیرلر ، طیشاری قوشارلر ، دنیامنفعتی ایچون . حبیبم اونلره سویله‌که چوق کستاخلق ایتدیلر . خیرالرازقین‌در الله . رزقلرینی کاروان کتیرمز . الله کوندریر . دیلدیکنی مرزوق ایدر .

ایشـته اووقت حضرت پیغمبرك یوزندن آکلادیلر . اثر غضب نمایان اولدی . اونك اوزرینه الله اونلری تکدیر ایتدی .

ملایمتله حرکت اساس‌در . درشت معامله‌دن مجـانبت لازمدر . هله‌عموم ایشنه قارشی ملایمت پك معقول برحرکت‌در . حضرت رسول اکرم دائمابویله ملایمتله معامله بیورورلردی .

صوکرا : ــ [فاعف عنهم] ــ فا ایله تفریع ایدر ــ ایمدی ای حبیبم اونلرك بوطاقم قصورلرینی ، جمله‌سی عفوایت . بوندن بویله‌ده واقع اوله‌جق قصورلرینی کورمه . هانی حرمتسز لکدر ، خصوصـا محاربه‌دن قاچق ... بویله بیـوك کوچك کناهلرك سکا عائد قسمنی ، کندی حقوقنه دائر اولانی طورمه عفوایت .

امر ایدر الله . اللهك امری فرضیت ایجاب ایدر . صاقین غضب ایتمه . بد دعا ایتمه . دائما عفو ایله معامله ایله .

(خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ)

[واستغفرلهم] الله‌ه قارشی قصور ایدرلر . حقوق الهیه‌یه دائر اطاعتسزلکده بولنورلر . بونك ایچون‌ده استغفار ایله ، شفاعت ایله ! بویله‌قصورلردن ، سیئاتدن‌امتکی پاك ایتمکه چالیش ! . .

کنـدی حقوقنی عفو ایله . یعنی اونلر بر برینك حقوقنی عفو ایتسونلر . پیغمبره امر ، امتنه امر دیمك‌در . یعنی بینلرنده حقلرینی عفو ایتسونلر . حقلرینی باغشلاسونلر .

صوکرا بونکله تمام اولمیور . الله‌ه قارشی‌ده‌چوق کناهلری وار . آنك ایچون‌ده استغفارایله . سن‌توسط ایت حبیبم . توبه‌کار اولسونلر . درکاهمه عرض ایله . کندیلرینی نائل غفران ایده‌جکم . حق عباد ، حق الهی نه اولدیغی بیلنجه موقعلری دها عالی اولور .

[وشاورهم فی‌الامر] سن‌که برپیغمبر عالیشانسك ، سکا وحی کلیر ، بتون حقایق علمیه ، بتون اسرار لدنیه سکا منکشف اولور . لکن لحکمة بعضاً تأخر ایدر .

اکثریتله دینه متعلق بولنور . لکن دنیایه‌متعلق شیلرده اولور . رأی رزین پیغمبر هرشیئه ادراکه کافی . بتون آرای امتك فوقنده . فقط ینه‌اویله بیورور :

ــ اصحاب اذعانله مشـاورت ایت ! مذاکره ایله . بتون‌امورده مشورتدن آیریلمه .

بعضیلری : امر مشورتی حربه دائر شیلره تخصیص ایتمش . لکن (فی‌الامر) لفظ‌عام‌در . احادیث شریفه‌نك دلالتی‌ده عمومیتی مشعردر . آنك ایچون بیضاوی مرحوم ، علامۀ زمخشری ، امام فخرالدین رازی . آلوسی مرحوم‌اطلاقی ترجیح ایدرلر :

بتون‌اموردہ‌امتکله‌مشورت‌ایت . رأیلرینی‌صور . کوکللری‌اویله‌مطمئن اولور . سـکا دها زیاده ایصینرلر . البت سنك رأیك اونلرك رأیلرینك یوز قات فوقنده .

سلطان انبیا نك‌رأی رزینی مسلم جهان . کونش کبی شعشعه پاش .
فقط هب‌بریره طوپلانیجه‌آرا ، حقیقته مقارنت دها قولای‌اولور .

هم امور دنیویه‌ده مسؤلیتی‌اوزرینه آلمازسـك ، هم‌دها زیاده تطییب قلب ایتمش ، موفقیتکی تأمین ایتمش اولورسك .

بوآیت نازل اولدیغی وقت عبدالله‌بن عباس حضرتلری امر جلیل مذکورك‌حکمتنی‌صوردیلر . رسول‌اکرم افندمز بیوردیلرکه :ـ [اماوالله ان‌الله ورسوله لغنیان عنها ولکن‌الله جعلها رحمةلامتی فمن استشار منهم لم‌یعدم رشداًو من ترکها لم یعدم غیا .] بیلرسکز ، ای امتم ، اصحابم ! الله ذوالجلال بکا امر وفرمان بیورور . امور دنیویه‌ده‌سزکله مشورت ایده‌یم . رأیکزی‌صوره‌یم . مذاکره ایده‌یم . اندن صوکرا برایش‌طوته‌یم . لکن سزده بیلرسکز . حقیقت‌ده میدانده‌در . الله ورسولی مشورتدن

مستغنی‌در . مشورت ومذاکره‌یه احتیاجز یوق . مشاوره‌دن غنی یز. اللهك عنایت وکرمیله مشورته احتیاجم یوق .

لکن مشورتی نیچون بکا امر ایدییور؟ بالطبع امته رحمت ایچون. یعنی بو برسبب اوله‌جق. الی یوم القیامه‌امتم مشورتله حرکت ایده‌جك. مشورت اونلره بردستور اساسی اوله‌جق هرکسه وحی کلیورسمادن. هرکسه جبرائیل قرآن کتیرمیور .

خلفای راشدین دورندن باشلادی اصول مشورت . حتی بونك ایچون مستقل برسوره نازل اولمشدی . (شوری) نامیله تسمیه قیلنمشدر . (وَاَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ) نظم کریمی اوسوره‌نك حاوی اولدیغی آیات جلیله جمله‌سندندر.

مادامکه (امور عامه‌ده) دینیور ، بتون مسلمینه ، ولوغیرمسلمین تبعه اولسون جمیع ناسه شمولی واردر.

هرخصوصده مشورتی التزام ایتمك ... بو ، موفق نفس‌الامردر. بونلر بویله یاپارلردی . معلوم‌مشورت کلمه‌سی . [شرت‌العسل] ترکیبندن اخذ اولنمشدر . ارباب لسان آریلری طاغیتوب بال آلدیغی وقت [شرت‌العسل] دیرلر . بالی یقالادیم . آریدن قورتولدم . دیمك طاتلیق وار مشورتده . دیکنلر ایچندن ، زهرلر ایچندن سچیله‌رك آلنیور . اصل خلاصه ، زبده . عسل مصفی کبی . حق ، حقیقت نه ایسه او سچیله‌جك . اوقدر آرینك تسلطیله ایچنده قالمش . ایشته عرب ، بالی آلدیغی وقت شوترکیبی قوللانیر : [شرت العسل] الحمدلله موفق اولدم . زهرلر ایچندن بالی چیقاردم .

الله بونی امته رحمت قیلدی. اللهك رحمتی اولورسه اوندن بیوك برنعمت تصورایدیلمز ، بوعنایت جلیله‌یه مظهریت ایچین هرخصوصده مشاوره‌یی التزام ایتملی . مشاوره‌یی قبول ایدنلر هر برخیره نائل اولورلر. هر کیم مشاوره‌یی ترك ایدرسه هر درلو خذلانه کرفتار اولور .

بومشاوره‌نك مبناسی اولان حریت ، مساوات ، عدالت یوقمی؟، الك بیوك بر نعمت‌در ، امن وامان‌در ، [نعمتان مغبون فیهما کثیر من الناس الامن والعافیة] عافیتك فوقنده برنعمت آرارمیسك ؟ ایشته امن وامان .

امتك توجهنه امین اولمازسه‌ك صحتك نه قدری‌اولور؟ اونك ایچون رسول اکرم‌افندمز عافیتدن اول (امن) ی ذکر ایدییور . امن‌وامان نه بیوك شی !.. ایشته حریت بودر ، ظلمدن ، استبداددن ، هر درلو اشکنجه‌دن آزاده اولمق . صوکرا عافیتی ایکنجی درجه‌یه براقیور.

بو ایکی نعمتك قدرینی بیله‌لم . بوسفر پادشاهمز حقیقةً قرآن موجبنجه حرکت بیوردیلر . رسول‌اللهك توصیه‌سی‌اوزرینه کمال‌ملایمتله هیچ بر شدت وعنف کوسترمیه‌رك اثر عالی پیغمبری‌یه اقتفا ایتدیلر . واقعا اسبابی وار . فقط اسبابی خلق ایدن اللهدر . کرچه سعی‌ایدنلر مشکوردر . اسبابی حاضرلایانلرامت نظرنده محترم ، مبجل‌در. فقط هرشی اللهك عنایتله‌در . امت آره‌سنده جدیتله ، فطانت وکیاستله ، فوق‌العاده ناموسیله تمیزایتمش برطاقم ارباب حمیت پك چوق چالیشدیلر ، بالخاصه اوچنجی اردونك بوبابده‌کی مساعئ جدیه‌لری حیرتفزادر . اویقولرینی ، راحتلرینی ترك ایتدیلر . سلامت عمومیه ایچون کیجه‌لی کوندوزلی چالیشدیلر .عاقبت الامر موفق اولدیلر . ملیونلرجه ظلمدیدکانی قورتاردیلر .

فقط بونی الله یاپدی . مغرور اولمامالی یاپانلر ، جناب حقك عظمت کبریاسنی دوشونملی . اللهی اونوتمه‌ملی . کندینه کووه‌نمه‌ملی . بونعمتی اللهدن بیلملی . مسبب حقیقی الله اولدیغنی هیچ بر زمان خاطردن چیقارمامالی . پادشاهمزك قلبنی یوموشاتان ، غلظت وقسوتدن محافظه بیوران ، الله در . مؤسسلری دخی اللهه بیك شکر ایتملی که بوامر خیره الله اونلری سبب قیلمش . بوقدر افراد آره‌سنده بوایشك حیز حصوله کلمسی ایچون اونلری مناسب کورمش . بوایشك أری اونلری کورمش . دها طوغروسی بوشرفه اونلری مظهر قیلمش . نه‌بیوك سعادت ، نه‌بیوك شرف !.. اللهك عنایتی بو ! ای قهرمانلر ! اللهه شکر ایدیکز !..

ای وطنداشلر ! بزده ألدن کلدیکی قدرشکر ایده‌لم . یاردیم ایده‌لم . شکر ندایله اولور ؟ کوکلندن (شکر ، شکر) دیمکله اولماز . ألدن کلن‌معاونتی دریغ ایتمه‌ملی . بز بویله شکر ایدرسه‌ك اونعمت تزاید ایدر . بزأل برلکیله حرکت ایتدکجه ، وسعمز یتدیکی درجه معاونتدن کری طورمدقجه ، هرکس حالنه کوره ، زنکینلر پاره‌سیله ، قهرمانلر قوۀ بازوسیله ، خطیبلر لسانلریله ، محررلر قلملریله ... هپ برلکده چالیشیرسه‌ق بونعمتی الله تزیید ایدر . بتون معناسیله حریتمزی محافظه ایدرز .

اویله بیورولیور : — [لئن شکرتم لازیدنکم] اکر نعمته شکر ایدرسه‌کز ، ای‌قوللرم ، بن‌اونعمتی تزیید ایده‌رم .

نعمت ، نعمت ... الك برنجی نعمت ، عافیتدن بیوك اولان نعمت ، امن وامان‌در . بونعمت عدالت ، بوعطیۀ الهیه اولان حریت‌در ؛ یعنی‌هردرلو اسارتدن ، استبداددن ، مظالمدن ، اذالردن ، اشکنجه‌لردن خلاص اولمق . الك‌بیوك نعمت بو . انسانك انسان‌اولدیغی اونکله بللی اولور . ایسته‌مدیکنی یاپمغه مجبور اولورسه انسانمی‌او ؟

بویله برحاله کلمشدك . معاذالله بیوك بیوك فلاکتلر ظهور ایده‌جکدی . ایچمزده ملل غیرمسلمه‌ده وار . بونلرك حامیلری ده وار . اونلر بزم کبی بوش دورمدیلر . عطالتله ، ظلم واستبداده تماشاله وقت کچیرمدیلر . اوقودیلر ، هرشیٔ آکلادیلر ، معارفده ، تجارتده ، صناعتده ، حاصلی هرشیده بزی کچدیلر . بزظلم ایچنده ، استبداد طالقه‌لری آراسنده چالقانیوردق . اونلر عدالت ، مساوات ، حریتی تأسیس ایچون چالیشیورلردی . بزعلی الاکثر حال غفلت وعطالتده قالوب طورورکن اونلر ، اونلرله برابر بتون حمیتلی مسلمانلر ایچین ایچین آغلارلردی . بالقانلرده مشورتلر قوریورلر ، بوبیچاره مظلوملری ، بوزواللی معصوملری ، بوهرشیدن بی‌خبر ، اسارت زنجیرلری آلتنده ایکله‌ین قوافل غافله‌یی ایقاظه ، قورتارمغه سعی‌وغیرت ایدییورلردی . هردرلو وسائط پیدا ایتدیلر . طبیعی او اشکنجه‌دن

قورتولمغه چالیشمازمی انسان؟ حیوانیده قالمغه کیم راضی اولور؟ ستحصالی ممکن ایکن نیچون تشبث ایتمسونلر؟ چالیشدیلر. کیجه‌لی کوندوزلی چالیشدیلر. أولرینی، چولق چوجقلرینی ترك ایتدیلر. طاغلره چکلدیلر. اللهك عنایتنه التجا ایتدیلر. اسلام، ارمنی، بلغار، روم، موسوی... بتون ملتلر برلشدی، بتون تعصبات دینیه‌یی براقدیلر. بتون منافرت قومیه‌یی اونوتدیلر. عناصر متباینه‌دن عنصر واحد تشکیل ایتدیلر. «عثمانلی اتحاد وترقی جمیتی» نامیله بیوك برجمعیت وجوده کتیردیلر. بتون عثمانلی مملکتلرینی صاردیلر. حتی ممالك اجنبیه‌یه قول آتدیلر. مقصد هپ بر: ظلمی قالدیرمق. استبداده خاتمه چکمك. هر یرده معین بولدیلر. هرطرفدن مظاهرت کوردیلر. خیره چالیشانلرك اللهدر حامیسی. مظلمه کوکس کرنلرك اللهدر مظاهری.

بو ظلم واستبداد دنیالری طوتدی. بوانکیزیسیونلر مملکتلری خرابه‌زاره چویردی. بیتیوردق. محو اولیوردق. فقط الحمدلله نصرت الهیه یتشدی. قهرمانلر اورته‌یه آتیلدیلر. رایت حریت بالقانلرده تموجه باشلادی. برنسیم سحر بتون مشام‌امته حریت قوقولری کتیردی. قلبلر غلیانه کلدی. ظالملر شاشیردی. رؤیا ظن ایتدیلر. یردن انسانلر، کوکدن ملکلر هپ برلکده چالشدیلر. او ملعونلرك جمله‌سنی سرنکون ایتدی الله. الحمدلله، ثم الحمدلله.

بو بویله دوام ایده‌یدی حالمز نه اولوردی؟ عند الهیده نه قدر مسئول اوله‌جقدق. بویله حاللری، بویله ظلم واستبدادی اسلامیت شدتله تقبیح ایدر. بو استبدادی قالدیرمق ایچون چالشمغه هرکس دیناً مجبوردر. شریعتمز حریتی، عدالتی، مساواتی امر ایدییور. ایچمزده ملل غیرمسلمه‌ده وار: ارمنی، روم، بلغار، موسوی... اونلرده بو هیئتدن جزؤدر. اونلر بزه اللهك ودیعه‌سیدر. کندمزدن زیاده اونلرك حقوقنی محافظه‌یه چالیشه‌جغز. ذره قدر رنجیده اولمالرینه غیرت ایده‌جکز. دینمز بویله امر ایدر.

حضرت پیغمبرك صوك نفسده برقاچ توصیه‌سی وارامته: برنجیسی تبعهٔ غیر مسلمه‌یی ظلمدن وقایه‌در.

سلطان انبیا دنیادن تشریفلری هنکامنده اصحابنی چاغردی. اونلره وصیت بیوردی. اك اول ذهنلرینه بونلری یرلشدیرملرینی تنبیه بیوردی. ایشته برنجیسی:

[اجیزوا الوفود بنحو ماکنت افعل] خارجدن کلن مبعوثلر، ایلچیلر، برطاقم زیارتجیلر. دائما کورردیکز بن اونلره نصل معامله ایدردم؛ سزده اویله حرکت ایده‌جککز. حسن معامله سایه‌سنده اونلرك بزه قارشی محبتلری آرته‌جق، قلبلری ایصینه‌جق. بن نصل معامله ایدییوردم، حسن قبول کوستریوردم‌سه سزده صاقین اوندن آیریلمایك، کلنلری خورلامایك. بتون جهانه قارشی طوره‌ماز برملت.

— خصوصا بو دورده. بتون جهان ترقی ایتمش. فن سایه‌سنده نه‌لر، نه سلاحلر ایجاد اولنمش —

اونك ایچون مناسبات دولیه‌یی محافظه ایدك. قومشولریکزله خوش کچنك. نه صورارلرسه جواب ویرك. نه سویلنك لازمسه اوکا کوره سویلیك. مناسبات دولیه‌یی اونوتمایك.

صوکرا: تبعه‌یه صاقین ظلم ایتمیك. حقوقنی ابطال ایتمیك.

نه بیوك دستور! بزم نه قدر حقوقمز وارسه اونلرده عین حقوقه مالك. روم، بلغار، ارمنی موسوی نه اولورسه اولسون مادام که عهد سلطنتده یاشارلر، آنلری سربست براقلی. اونلرك منافعی عین منافعمز، مضرتلری عین مضرتمز. هیچ آیرلماز.

بیوك دقیقه‌در بو، مضرت کلن شیلردن صاقنك. اونلره کلن مضرت سزه‌ده عائددر. جمله‌سنی وقایه ایدك. امانت اولسون سزه. یاقه‌لریکزده‌در الم. اك بیوك خصمی‌یم اونك، هرکیم برذمی‌یی خورلارسه، حقوقنه تجاوز ایدرسه.

دیمك بز اونلری محافظه ایتمزسه‌ك حضرت رسول اکرم دشمنمز اولور. انسان کندی کندینه‌دوشونملی. حضرت پیغمبر نه بیوریور؟

— درلو درلو اشکنجه‌لرله، بیك درلو بد معامله‌لرله، تجاوزات ملعنتکارانه ایله ظلم وغدر ایدنلر اولورسه یارین قیامتده بن خصمی‌یم اونك.

دوشونملی. پیغمبر دعواجی اولورسه آرتق دنیا ایشنده سلامت قالیرمی؟ حقیقةً اویله بر دوره کلشدك، که دولت علیه همان باطیوردی. اوچ آی سورمیه‌جکدی. روم ایلینك نه حاله کلدیکنی کوریوردق. آوروپا دولتلرینك اجتماعلرینی ایشیدیوردق. بتون او مدهش، اومظلم تجسس بلوطی آلتنده ازیلدیکمز حالده ینه بونلری، بزم مملکتلریمزی تقسیم ایچون، بزی اورته‌دن قالدیرمق ایچون وقوعبولان ملاقاتلری، جریان ایدن مذاکره‌لری خبر آلیوردق. بر شی یاپه‌میوردق. فقط ایچمز جیز جیز جیزلایوردی. یورکلرمز یانیوردی. دیکر طرفدن داخلی اختلاللر. روم ایلی بردرلو، اناطولی بردرلو. اداره‌دن هیچ کیمسه ممنون دکل.

معاذاه بونجه سنه‌لك دولت، ملت معتمهٔ اسلامیه محو ونابود اولمق درجه‌سنه کلشدی. محققدی محومز. والله بالله بویله ایدی. مارتی بولمازدی. خزینهٔ مالیه بتدی. مملکتده هر درلو مظالم جاری. اولورمی بویله شیلر؟ دولتلر، انسانیت مقتضاسی اولان حیث ایجابنجه حرکت ایتمسی لازم کلیرکن سکوت ایتمزلر. جمله‌سی بردن هجوم ایتمش، وظیفه‌لرینی یاپمشلر. قرارلر پك قطعی ایدی. اجرآته همان باشلامق اوزره ایدیلر.

روم ایلینك تقسیمندن صوکرا استانبولدن نه‌خبر قالیر؟ صوکرا نه‌مز، کوره‌نلم؟ اوقومه‌مزمی وار، صنعتمزمی وار؟

بزی محافظه ایدن شریعت غرای اسلامیه‌در. هر حرکتمزی اوکا توفیق ایتمه‌ك جهانده مثلی کورلمه‌مش بر حکومت عادله تشکیل ایتمش اولورز. احکام الهیه بتون حقوق بشریه‌یی کافلدر. حکومت اجرایه مأموردر. حکومتك وظیفه‌سی اودر. اسلامیتده حقوق بشریه‌یه مضر برشی یوقدر. بتون احکامی مزاجه موافق، عدالته مقارن، حریته مطابق. حکومتك وظیفه‌سی دکلدر قانون وضع ایتمك، رأس کار حکومتده بولونانلره نیچون (سلطان) دینور؟

سلطنت اودر . جمله آرایه مطابق ، مجله احکامنه موافق احکام اولور. حکومت اونلری اجرایه مأمور اولور. مبعوثانده نظارت ایدر: قانونلر اجرا اولنیورمی ، اولونمایورمی؟ حقسز معامله وقوعبولیورمی ، بولمایورمی ؟

دیمك بتون احکام اساسیه شریعتمزده وار . قانون اساسیده اونك صور اجرائیه‌سنی تأمین ایده‌جك . ثك امین کیمسه‌لر انتخابیله کوز اوکنده ایفا اولنه‌جق . حقوق عباد اونه کنك بریکنك ید مستبدانه‌سنه تودیع اولونمایه‌جق . سفینهٔ حکومت مقتدر ، امین الاره کچه‌جك . انشاءالله یقینده حکومت علیه پك زیاده تعالی ایده‌جك .

برملکتده که افکار عمومیه یوق ، دائما بیوکلر کوچکلری أزر ؛ انسان صایلماز اونلر . دولت علیه اوروپا قومیسیونلرنده انسان صفتیله آکلمازدی . الکعادی ملتلری‌مات صایارلردی ، بزی انسان صایمازلردی .

— برایکی کشینك اداره‌سی آلتنده یاشارلر ، انسانمی اونلر . بومی انسانلق ؟ .

بویله دیرلردی . وکلا مبعوثانه تابع ، قانون اساسی وار ، مبعوثان وار ، تشکل ایدر . وظیفه‌سنی یاپار . هرکس مستریح یاشار . حقوقك محافظه‌سنده امین، ظلم یوق، استبداد یوق . انسانلق بویله اولور . راحتنی بیله‌جك . کوتی ، ساعتنی بیله‌جك . هرکون انکیزسیون وقایعی ایشیدیرسه نصل یاشاسون ؟ اویله دکلمی ایدی ؟

پادشاه حضرتلری دها بدایت جلوسنده قانون اساسی‌یی وضع ایتمشدی . فقط صوکرا ایشته بعض خائنلر زنجیر کبی اطرافنی صاردیلر . بیك درلو تسویلات ، بیك درلو تخویفات ایله قانون اساسینك تطبیقنه مانع اولدیلر . پادشاهمزی اوهام ایچنه باطیرمشلردی ، یوقسه پادشاهك فطانت وکیاستی ، حسیات دیندارانه‌سی بتون جهانجه مسلم، مصدقدر . کیمسه‌نك بونده شبهه‌سی یوقدر . برفرصت بولونجه ، قارشوسنده بیوك برقوت ، ایکی اوچیوز بیك کیشیلك مسلح براردو کورونجه همان تطبیقنی فرمان بیوردیلر . آرتق اوخائنلردن فتوری قالمادی ، حتی قانون اساسینك تمامیا محافظه‌سنه چالیشه‌جغنی یمینله ، قسم ایله وعدایتمسی حسن نیتنه پك بیوك دلیلدر . بوقدر دیندار برپادشاه یمیننده حانث اولمق احتمالی وارمی؟ قابل دکل .

بواثنالرده کندیده غایت متوحش ایدی . دولت علیه‌نك انحطاطه یوز طوتدیغنی ، باطمق اوزره اولدیغنی ، اوارتکابلری ، اوخیانتلری هپ کوریوردی . نه قدر اوزولیوردی . بوحاللردن نه قدر توحش ایدیوردی . حمایهٔ الهیه‌یه التجا ایدیوردی . هرهفته بخاری شریف اوقودیوردی . دینی ، اعتقادی بوکا سوق ایدر .

«دینك، دولت وملتك سلامتی ، خائنلرك مقهوریتی ایچون ... » بخاری‌یی بویله اوقوتدیرزدی .

الله اکبر برقومی نائل رفاه ، مظهر سعادت بیورمغی مراد بیورورسه الهام ایدر . برطاقم سببلر خلق ایدر . برطاقم حمیتپرورلر ، قهرمانلر اورته‌یه چیقاریر . ملتك ترقیسنه ، اسلامیتك تعالیسنه اونلری سبب قیلار . الله بو . بعضاً جلالنی کوستر ، بعضاً جمالنی اظهار ایدر . بزوظائف عبودیتمزی بیلسه‌ك . بحق ایفا ایتسه‌ك او مظالمه دوچار اولمازدق . فقط بزده‌ده چوق قصور وار ، دینمزه پك لاقید قالدق . ذوق وسفاهته دالدق . ایش باشلرنده بولونانلر بیلان اولدیسه دیکرلری‌ده عقرب اولدی. صاغدن . صولدن ، اشاغیدن، یوقاریدن ملکی خراب ایتدك .

فقط وکتلهٔ ظلم ، بوکتلهٔ سفاهت ارهسنده اویله حمیتپرور قهرمانلر ظهور ایتدی که جهانی حیرتلره دوشوردی ، نه حمیت ، نه حسیات نجیبه ! نه افکار علویه ! مغبوط ملائك اولدیلر . بوقدر مساعی ، بو قدر غیرت هرکسه میسر دکل . بو الهام ربانی . بز اویورکن اونلر اویومدیلر. واقعا بزده اویومازدق. فقط المزدن برشی کلمزدی .

اونلر بویله چالشدیلر . بوحسن نیتله اقدام ایتدیلر . جناب حق‌ده موفق ایتدی . بواتحاد سایه‌سنده بوایش اولدی ، بتدی . بوزلمق امکانی یوق آرتق . جمعیت اعتدالی ، تأنی‌یی ، متانتی توصیه ایدر. بوکا توفیق حرکت لازمدر . کورولیورکه ایشته جمعیتك بتون وصایاسی شرعه ، عقله ، حکمته هپ موافق شیلردر . اونی دیکلمك لازمدر.

دشمنلر اطرافده کوزلرینی آچمش ، مداخله ایچون بر سبب آرایورلر . روسیه دونمه‌سی قره دکزده کزر . یولمز برحرکتمز اولسه نعوذ بالله همان کله‌جك . بالطبع کیمسه آرزو ایتمز بونی . آوستریاده بویله . اوده برسبب مداخله آرار.

ایشته برانکلتره وارکه حقیقةً بوحریتدن ممنوندر . مداخله‌یی ارزو ایتمز .

— وارسون ایلریلسونلر . کندی کندیلرینه آدم اولسونلر ، ترقی ایتسونلر.

بویله دیور ، بوحس عالی‌یی بسلیور . دیکر طرفدن فرانسه‌ده اویله . اونلرده بوحریتی ممنونیتله تلقی ایدرلر .

لکن روسیه ایله اوستریا... اونلر بیك درلو انتریقه‌لر، دسایسلر، بورشتهٔ اتحادی چوروته‌جك خیانتلر اورته‌یه قویارلر . الله محافظه ایتسون! الله هرکسك دوشوندیکنی باشنه کتیرسون ! خیر دوشونلری عالی ، شر دوشونلری ذلیل ایلسون !

— آمین !..

ایشته اوجمعیت اتحاد ، اوحمیتمندان اهالی بویله موفقیتلرینه مغرور اولماملی . اللهك عنایتندن بیلملی .

بربرینده کیمسه تجاوز ایتمه‌ملی. ارتق قانونلر تطبیق اولنه‌جق. اولفظدن عبارت قالان قانونلرحقلی‌یی ، حقسزی آییره‌جق . احقاق حق ایده‌جك . هیچ کیمسه مراق ایتمسون . آثار تلاش کوسترمسون. بز شکر ایده‌لم، لازم کلن معاونتدن کری طورمایه‌لم ! یقینده مجلس مبعوثان تشکل ایده‌جك . اووقت هرشیلر حل اولونه‌جق . اورایه ملتك وکیلاری طوپلانه‌جقلر . اوراده شخصیت ، اغراض نفسانیه اولماز ، اوراسی برمرکز عدالتدر .

اونك مقرراتندن هركس ممنون اوله جقدر . عدالت يريني بولور . غدارلر مستحق اولدقلری جزايی كوردر .

اللهك ملكندن قاچيلماز . پنجۀ ربانيه‌دن قورتولمق اولماز . اك بيوك منتقم اللهدر . مظلوملرك آهی يره دوشمز . معصوملرك فريادی رد اولونماز . بو محكمه‌لرك فوقنده بر محكمه واركه . حكمنده ذره قدر خطا تصور اولنماز . قوۀ اجرائيه‌سی واركه الندن قورتولمق ممكن اولماز . سز صقلمايك . شمدی‌يه قدر نصل هر اموريكزده اللهه التجا ايتديكز ، اللهه ياлوارديكز ، كوز ياشلريكزی دركاه الهی‌يه دوكديكز ؛ ينه بو خط حركتدن آيرلمايك . او ملعونلر نره‌يه قاچسه ينه قهر ربانی اونلره يتشير . عظمت الهيه‌يی . جلال سبحانی‌يی دوشونكز . بورادن قاچقله قورتولدی ديمز . الله دها بيوك بلا حاضرلادی اونلر ايچون . اونلرك ملوث وجودلريني الله بو مملكتلرده ياشاتماز آرتق . اونلر نره‌يه كيتسه‌لر كنديلرينه مظاهر بوله‌مازلر . اونلر ايچون اوروپاده تأسس امكانی يوق . بتون او متمدن دولتلر آره‌سنده اويله ملوث وجودلری طوپراغنه باصديره‌جق ، حكومتنی تاريخ انسانيتده لكه‌لنديره‌جك بر دولت آوروپاده يوقدر ، اوله‌ماز . اونلر ايچون آفريقا چوللرندن باشقه ملجأ يوق . صيقلمايكز . يقينده قدرت ربانيه‌يی ايشيدير كورورسكز .

سزه شمدی دوشن وظيفه اعتدال ، شكردر . حضرت ذوالجلاله شكری هيچ بر دقيقه اونوتمايكز .

— (لئن شكرتم لازيدنكم) بيورولبور . اك بيوك نعمته شكر ايدرسكز نعم سبحانيه‌می آرتيررم . . .

شكر قولاً ، فعلاً اولملی . قلب ايله نعمتی سومك ، يعنی نعمتی خاطرلرده طوتمق ، كوكلندن محبت باغلامق ، علويتنه اعتقاد ايتمك ، لسان ايله مدح وستايشده بولنمق ... صكرا اعضاء ايله معاونت ايتمك . نقد ايله قول ايله جمعيتك مقاصدينه خدمت ايتمك ، هردورلو تجاوزدن صاقنمق . تجاوزكارانه بر حركت عياذاً بالله محروميتمزی موجب اولور .

(— ولئن كفرتم ان عذابی لشديد) بنم ويرديكم نعمته كفران نعمت ايدرسكز ، سوء استعماله قالقيشيرسه‌كز ، نعمت اولديغنی تسليم ايتمزسه‌كز ، نعمتی نكبته تحويله يلتنيرسه‌كز والله عذابم شديددر . نانكورلردن انتقام آليرم .

اونك ايچون بو نعمتك قدرينی بيله‌لم . شكر ايده‌لم . معاونت ايده‌لم ، منطق دائره‌سنده حركت ايده‌لم . بزده عدالتسزلك ايدر ، تجاوزكارانه بر حركت تعقيب ايدرسه‌ك باشقه بر هيئت اصلاحيه كوندرمكدن الله عاجز دكلدر . نعمتی نكبته تحويل ايتميه‌لم . يوللر آچلدی . هپ برلكده جنس ومذهب تفريق ايتميه‌رك بو يولده يورويه‌لم . بو صراط مستقيمی تعقيب ايده‌لم .

شمدی كله‌لم بو جمعيت اتحاديه‌نك خدمتلرينه . فی الحقيقه خدمتلری شايان تقديردر . هركسك خرجی دكل بو . بوقدر سنه‌دنبری وجودلرينی بر امر خير اوغرينه حصر ايتمشلر . بو امل مقدس اوغرنده جانلرينی فدايه حاضرلانمشلر . (يكی عصر) غزته‌سی نقل ايدر . بدايتده نصل اولمش ، نصل باشلامش ، نه دورلر كچيرمش نهايت نه اولمش ؟ .. اوزون اوزادی‌يه حقيقی ، جدی بر لسانله يازيبور . بونلرك صورت حركاتی دها اوچ درت آی مقدم ميدانه چيقمشدی . نور حريت لمعانه باشلامشدی . لكن الله خائنلرك غفلتنی آرتيردی . بونلر اطرافی كوزلجه صارنجه‌يه قدر ، دائرۀ نفوذلرينی اساسلی تحكيم ايدنجه‌يه قدر او ظالملر ايشك حقيقتنی اكلايه‌مديلر . او جمعيت محترمه حسن نيتلری سايه‌سنده مظهر هدايت اولديلر . توفيق ربانی كنديلرينه رهبر اولدی . هيچ بر مانعه‌يه تصادف ايتمديلر . بو ؛ اللهك بيوك عنايتی! بو ، جناب حقك بيوك لطف وكرمی !

[فلم تقتلوهم ولكن الله قتلهم]

اما اسباب ظاهره بو . الله بر قومی مظهر هدايت ايتمك مراد بيورورسه بدلر ، نه‌سببلر خلق ايدر . جهان حيرتلره دوشر . ايشته بونی بيلملی . ظاهرله باطنی جمع ايتملی .

[اياك نعبد واياك نستعين . اهدنا الصراط المستقيم .]

او وقت مأجور اولور انسان . مرضی سبحانيه‌يه‌ده بو موافق . بويله اولورسه . بونی اللهك عنايتی بيليرسه‌ك اللهده توفيق سبحانيسنی تزييد ايدر . بتون شهراه ترقی منكشف اولور . يوكسلدكجه يوكسليرز .

ايشته سلطان ابدايه بويله فرمان كليرسه مقامنه قائم اولانلر او امره مجبور دكلی‌در ؟ الحمدلله بز بو حريتی احسان بيوردی . خائنلری قهر وتدمير ايتدی . بر باد هدايت بتون استبداد بولوطلرينی سوروكلدی كتوردی . مملكتلرمز نورلرله ، حريت ، عدالت ، مساوات نورلريله طولدی . پادشاهمزده بو احسان الهی‌يه شكر كذاردر . بو سعادته مظهر اولور اولماز همان قسمله بو حريتی محافظه‌يه چاليشه‌جقلرينی بتون جهانه بيلديرديلر . حسن نيت شاهانه‌لرينی اثبات ايتديلر . دها كيم بيلير نصل استمدادلرده بولنوردی . هله بخاری شريفله استمداد پك بيوك شيدر . هر پريشانلغه قارشی بتون محتويات جليله‌سنی كيجه كوندوز اوقوته‌رق اللهه توجه ايتمك . . . البت عاقبتی خير اولور . [انما الاعمال بالنيات] كنه اورايه باغلادی . بويله باشلامشدی . بويله نهايت بوله‌جق ، آراده بر دور ظلمت كچدی .

دنيا بويله‌در . فلاكتلردن ، بلالردن صوكرا نعمتك قدری بيلينير . نه ايدی اوظلم ، نه ايدی او استبداد ؟ ظلم آرتدقجه آرتدی . بر رادده‌يه كلدی كه او حال اوزره ياشامه‌نك امكانی قالمادی . هر درلو تجربه‌لر اولدی . نهايت بو بابده اتحاد حاصل اولدی : بو اداره‌يی بهمه حال دكيشديرملی . چونكه باشقه چاره يوق . كوز كوره كوره ايشته باطيورز . صوك برنالۀ مذبوحانه ايله بتون ملت :

— حريت !

ديه فرياد ايتدی . عون الهی يتشدی . بر آن ايچنده شو قراكلق مملكتلر حريت نورلريله طولدی .

بتون آوروپا دولتلری بونی تقدير ايتدی . واقعا خوشلانميانلر وارسه ده اونلركده اهميتی يوق .

— اما بو رالرينی تقسيمه قالشمشدی اوروپا . نصل اولور شيمدی بونی تقدير ايتسون ؟

البت اوزمان کیم اولسه اویله یاپاردی ، بریرده یغما وارسه هرکس قوشار . تقسیم اوله‌جق. کندیسی نیچون خارجده قالسون ؟ البت اوده بو یغمادن حصه آلمغه قالقیشیر. بوکا برشی دینه‌مز .

لکن یغما قالقارسه ، نوع بشر ایچون آرزو ایدیلن احوال کورونورسه کیمك بر دیه‌جکی قالیر ؟ یغما دکل ، هرکس بونی تقدیر ایدر .

شیمدی اویله اولکی کبی تعصب یوق خرستیانلرده . اولجه اسلامك آداب واخلاقنه وقوفلری یوق ایدی . بو تعصب اوندن ایلری کلیوردی . او باربارلق حرکات نالایقه‌سی جهالتدن نشأت ایتمشدی، شیمدی بالعموم انسانلرك محاسن اخلاقیه‌یه هردرلو استعدادی اولدیغی اکلاشلدی . مناسبات بشریه حقیقی وصاف اولدی .

ملت ده‌نصل حرکت لازمسه اویله حرکت‌ایتدی. یکوجود اوله‌رق جهانه‌حیرت ویردی، البته غزته‌لر اوزون‌اوزادی‌یه‌بونلری اکلاتیورلر. بزم مقصدمز دعادن عبارت . غزته‌لر کوزل کوزل مقاله‌لر ، نطقلر یازییورلر ، ایشته ممکن‌مرتبه تفصیلاتیله اکلاتیورلر . بو حریت ملتله، ملتك اتفاقیله حاصل اولدی . ایشته بونلر اوقوندی ، ایشیدلدی . بو، حسن استعماله مداردر .

میموتلرك طوپلانمسنده ایش دکل. اداره ایتمك، حسن استعمال ایلمك لازم، ملتلرك آلقشلری زیاده اولورسه وکلانك‌ده اهتمامی زیاده اولور. اوکا کوره ترقی، تعالی یوز کوستر. آززمان ایچنده ، برقاچ سنه ظرفنده ضررلرمزی تلافی ایدرز .

اویله کنجلر وارکه تربیهٔ اخلاقیه‌لری ، نجابت فکریه‌لری بزه پك بیوك امیدلر بخش ایدییور . عسکردن ، ملکیه‌دن ، علمیه‌دن پك مقتدر، حریتپرور، پك‌مقدم کنجلرمز واردر. هرکس حصه‌سنه دوشن وظیفه‌یی ایفایه باشلادیغنجه آز زمانده معظم بر دولت اوله‌جغمزدن شبهه ایدلمه‌سون شیمدیکی عثمانلیق او اسکی حال ایله قیاس اولنماز. جمعیتك موفقیتنه دعا ایتملی‌یز . پادشاهمك حسن نیتی‌ده آشکاره . بو حالك بقاسنه ، حریتك دوامنه دعا ایتملی‌یز. معاونت ایتملی‌یز. بدایتده هرنصل اولدیسه اولدی. شیمدی‌الله‌دن اونی استمداد ایتملی. اوکشمکش احوال، او اخلافك بوزولمسی هپ اوسوء ادارەنك ، هپ اوظلم واستبدادك نتیجهٔ طبیعیه‌سی ایدی . هرنصل اولدیسه اولدی. شیمدی صراط مستقیمی کوستردی الله. یاردیم ایتدی مولا . بزده بونك قدرینی بیله‌لم . بونك شکرینی قولاً ، فعلاً ایفایه چالیشه‌لم .

دائما بویله‌در. یتمش سنه کفر ایچنده یاشار . توبه ایدر، الله قبول ایدر . بعضاً‌ده عکسی اولور. بتون مدت حیاتی عبادتله، زهدو تقوی ایله کچیر؛ نعوذ بالله صوك زمانده کفر ایله کیدر . دنیاده بویله اولدیغی کبی آخرتده‌ده اویله .

یارب! امتك سلامتنی تأمین ایت . کمال عدالتله ثابت وبرقرار ایله. شیمدی دقت ایدییورسکز یا آیتك حسن ترتیبنه ! اولا : کندینه عائد قصورلردن طولایی عفو ایت . اللهم قارشی اولانلر ایچونده مغفرت ایسته !

صوکرا مشورتی امر ایدر . حسن نیت لازم مشورتده . غرضدن، عوضدن عاری اولملی . هرشی بللی اولملی . اوکا صداقت ایتملی .

اونك ایچون ارباب استقامتدن انتخاب لازم . اصحاب استقامتدن اولملی . ولوکه ملل سائره‌دن بری اولمش . آرانیله‌جق شی استقامت رویت ، اقتداردر . معلوماتلی ، اصیل کیمسه‌لر اولملی . ممالك عثمانیه‌ده یاشایانلردن جنس ومذهب تفریق ایتمکسزین انتخاب اجرا ایدلملی . چونکه اونلرده بو دولتك اجزاسندندر . اونلره عثمانلی‌در . ایسته‌مز هیچ برسی آریلمغه . نه‌روملر ، نه‌بلغارلر .. نه‌ارمنیلر ، نه‌یهودیلر . التیوز بوقدر سنه اولمش ، بزمله قاریشیق یاشامشلر . بر طرفدن اشقیایه طرفلق ایدرلر . بر طرفدن چالیشیرلر .

هم‌اوطاغه چیقانلره هپسنه اشقیا دیمك‌ده‌اولماز . چونکه مقصدلری بوکون اکلاشلدی . او حاللر ، هپ ادارهٔ سابقه‌نك تأثیر ظلمکاریسی ایدی . او ظلمه سکوت ایتمك ، موافق اوله‌مازدی . حتی ظلمه قارشی سکوت ایتمك ، عجز ومسکنت کوسترمك شرعاً بیله ممنوعدر . اونلر ایسه دنیانك معموریتندن ، آسایشندن خبر آلیرلر . زنجیر اسارتده نیچون قالسونلر ؟ بر شی یاپه‌مازسه‌ده یاپمغه چالیشیرسه فنامی ؟ اهل اسلامله هپ برلکده چالشدیلر .

مسلمان کنه مسلمان ، خرستیان کنه‌خرستیان . دین‌جهتی‌باشقه‌در. دین دیمك ، دولت دیمك دکلدرکه . او باشقه ، بو باشقه . بو بابده آیتلر نازل اولمشدر . حبش اهالیسی حقنده . اه اونلری ثنا ایدییور.

— نیچون ؟

چونکه مؤمنلر هجرت ایتدیلر . اونلره‌لطف معامله‌ده بولوندیلر . خرستیان‌ایدیلر اووقت . صوکره چوق کیمسه‌لر اسلامیتی‌قبول ایتدی. حتی نجاشی حضرتلری‌ده قبول ایتدی . فقط بدایتده‌ده اصحاب کرام اورایه کیتدیلر ، التجا ایتدیلر . قریشك ظلمنه ، دین علیهنده‌کی تجاوزلرینه دایانه‌مدیلر . خبر آلدیلرکه اورالرده عدالت‌وار . جناب رسول اکرمدن اذن ایسته‌دیلر . مساعده بیوردی . حضرت عثمان‌ده اونلرله برابر کیتدی . راحت اولدیلر . نفس الدیلر ، چوق حرمته نائل اولدیلر .

الله ثنا ایدر ایشته : ـ [ولتجدن اقربهم مودة . . . الخ . . .]

کوریورسك حبیبم ، اونلرك ایچنده مؤمنلره اك زیاده مودتی اولانلر بولنور .

دیمك خرستیان مؤمنی سورمش . بغض اولمازسه ، انسانه، انسانده محبتی اولورسه نه‌دن سومه‌سون ؟

کوریورسك ایشته حبیبم ، اونلرك مودتلرینی نیچون بویله یاپدیلر ؟ [ذلك بان منهم قسیسین ورهباناً وانهم لایستکبرون .] اونلرك ایچنده عالم وار . اوقومشلر . حقایقه آکاه اولمشلر . بونلرك مظلوم اولدیغنی آکلامشلر .

مابعدی وار

حکمت حقوق اسلامیه

مجلس معارف رئیسی حقوق معلملرندن حیدر افندی مرحومك عیناً ضبط اولونان تقریرلریله ضبط وتحریر ایدنلرك تتبعات مخصوصه‌سندن تشکل ایدن شو اثرك پك چوق تشنۀ معرفت قلبلرك آرزو وتمنیلرینه رغماً بوکونه قدر ساحۀ انتشاره وضعنه موفقیت حاصل اوله‌مامشدی . واقعا تعمیم فائده‌سی مقصدیله برای استنساخ مراجعت ایدن ذواته تسهیلات مقتضیه ارائه اولونه‌رق تکثیر نسخنه چالیشلمش ایسه ده بیکلرجه صحیفه‌دن متشکل بر اثرك استنساخنده‌کی صعوبت اصحاب جهد وغیرتی دوشوندورمش، لزوم طبعی حقنده‌کی توصیه‌لرك آردی آرقه‌سی آلنه‌مامشدی . حالبوکه دور استبدادده بویله مهم وشرعی بر اثرك طبعنه استحصال مساعده ایچون نه تحملکداز قیود وشروط موجود ایدی ! .. لله الحمد آرتق صباح حریتی ادراك ایتدك ، کافۀ موانع برطرف اولدی . بنابرین بو اثر کزینك طبعنه مسارعت وجیبه‌دن کوروله‌رك بو نسخه‌دن اعتباراً (صراط مستقیم) ده نشرینه باشلانیلدی . بو اثر عالینك وجوده کلسنه سعی وغیرت بیوران ـ لاتیك مکتب حقوق معلملرندن عادل بك افندی حضرتلری، مرحوم مشارالیهك ترجمۀ حالیله بو اثر مبرورك صورت جمع وتنظیمنی حاکی اوله‌رق قلمه آلدقلری مقالۀ مخصوصه قریباً نشر اولونه‌جقدر .

بسم الله الرحمن الرحیم

علم اصول فقهدن بتوفیقه تعالی تحریراً تنقیح وشفاهاً توضیح اولونه‌جق اشبو متن وجیز برمقدمه ، ایکی مقصد وبر خاتمه‌یه ربط اولنه‌جقدر .

مقدمه

علم اصولك تعریف وموضوع وغایتی بیانده‌در

علم اصول فقه .ـ احکام شرعیه‌یی ادلۀ تفصیلیه‌سندن استنباطه کندولریله توصل اولنان قاعده‌لری تعریفه متکفل علمدر .

موضوعی : اثبات احکام حیثیتندن ادله‌در .

غایتی دخی : احکامی معرفت وموجبنجه عمل اوزرینه احراز سعادتدر .

بز برقاچ سنه‌در اصول فقه مذاکره ایدییورز . هرسنه‌کی تقریرلریمز بربرندن فرقلی‌در . فقط هپسی ینه برآرایه واریپور . تقریرلریمزك برازی‌ده مطبوعدر ، یازدیره‌جغم مثللری عیناً ضبط ایدرسکز . تقریرلریمی‌ده ایسترسه‌کز حافظه‌کزه نقش ایدرسکز ، ایسترسه‌کز کاغدلریکزه یازارسکز .

بز درسی ممکن اولدیغی قدر تنقیح ایده‌جکز . چونکه زمان مذاکره پك محدود اولدیغندن اساساً پك مهم اولان درسمزك مسائل ومباحث معروفه‌سنی بیله وقت بولوبده بتیره‌میورم . کچن سنه بتوفیقه تعالی مانعه‌ده اولمدیغی ایچون همان بتون مباحثی تقریره موفق اولمشدم ؛ کرچه اصول فقه ، ادله و احکام شرعیه‌نك احوالندن بحث ایدر بر علمدر . فقط برکره ادله نه‌در ؟ احکام نه‌در ؟ بونلرك احوالی نه‌در ؟ بونلره متعلق برچوق مباحث وار . صوکرا بو احکامه ذیل اوله‌رق برده اجتهاد بحثی وار ، که ذاتاً بو علم ، مجتهد علمی‌در . ایشته کچن سنه‌کی تقریر ، مفصلاتی جامع اولمسه بیله ، بو مباحثك اکثرینی شاملدر . انشاء الله بو سنه‌ده ممکن مرتبه تنقیح ایدرك بونلری کوروروز .

* * *

« اصول فقه » حکمت حقوق اسلامیه دیمکدر ، احکام شرعیه‌نك ادله واسبابنی کوسترر .

مقدمه : بر مقصده شروع اولنمزدن اول او مقصدك توقف ایتدیکی شیئه « مقدمه » دیرلر . یعنی مقدمه مقصده وصول ایچون ابتدا ذکری لازم کلان معلومات ابتدائیه‌در . شو حالده علم اصولك تعریفی بو علمك مقاصدندن اولمیوب مبادیسندندر . یعنی مقدمه بو علمك حقیقتندن خارجدر . فقط بر علمك حقیقتنه لایقیله وصول ایچون برطاقم شیلره احتیاجمز واردرکه اونلرده برعلمك تعریفی ، موضوعی ، غایتی کبی مقدمه‌لردر .

هر بر علم مسائل کثیره‌یی ، طاغینیق برچوق مباحثی شاملدر . بناء علیه برعلمك مسائل ومباحثی بر جهت وحدتله مربوط اولمالی ، او علمك طالبی اولان آدم بردن بره قراکلق بریره کیرمامك ایچون اول امرده او علم حقنده بر اجمالی حاصل ایتملیدر . بوده او علمك تعریفنی ، موضوعنی ، غایتنی بیلمکله حاصل اولور . آنك ایچون هر علمده برمقدمه بولنملیدر .

مقدمه سوزی ، عربلرك [مقدمة الجیش] تعبیرندن آلنمشدر . ــ شمدی بو مقامده « آوجی بلوکی ، طلیعه » استعمال اولنیور ــ مقدمة الجیش ابتدا دشمنك خطوط مدافعه‌سنی کورر ، قوتنی استکشاف ایدر ، آلات وادواتنی تفتیش ایلر . دشمنك قوتنی طارتمه‌دن ، حالنی آکلامه‌دن علی العمیا بر تهلکه‌یه کیرمك فن حربه مغایردر . بونلری آکلامق ایسه اسباب مظفریتدندر . ایشته کتب علمیه‌ده‌کی مقدمه‌لر دخی بویله‌در . یعنی برجهاد معنوینك طلیعه‌سی‌در . بیلنمدك ، مستحضر اولمدق برشیئه اقتحام اولنه‌جق . بر بحر بی‌کران اولان علمه کیریله‌جك ، بر مجاهدۀ معنویه باشلایه‌جق . بونك ایچون ابتدا کیریله‌جك یرلری آکلاملیدر . دیمك که مقدمه مسائل علوم اوزرینه هجوم ایدیله‌جك بر اردو منزله‌سنده‌در . اورایه سوق اولنه‌جق قوت ایسه اذهان طلبه‌در . بناء علیه اذهان طلبه اولا اورایه بر مفرزه برمقدمه کوندرملیدر .

برآدم برمملکته کیده‌جك برعلی العمیا کیتمك وار ، برده اوکرنه‌رك

کیتمك وار . مثلا حلبه کیتمك ایستین برآدم نه‌طریق ایله کیده‌جکنی، هانکی اسکله‌یه چیقیله‌جغنی بیلمز واولصورتله یوله چیقارسه حلبه کیده‌جك یرده طوتارده طرزون واپورینه بینر . فقط حلبه نصل ونه طریقله کیده‌جکنی ابتدا اجمالاً بیلورسه مقصدینه طوغریدن طوغری‌یه واصل اولمش اولور .

برعلمك مقاصد ومسائلی مجهول مطلقدر . اونلری بیلمك ایچون ابتدا تحصیلنه اقدام ایدیلان علمك نصل شی اولدیغی بیلنملیدرکه طالبك توغلی مقصدی اولان علمی‌در ، دکلمی‌در؛ آکلاشلسون ؛ بناءً علیه تعریف سایه‌سنده برعلمك نه‌دن عبارت اولدیغی بیلنیر ومرجع ابحاث ـ یعنی موضوعی ـ وفائده ـ یعنی غایتی ـ اکلاشلدقدن صکره مقصده شروع اولنورسه بو بابده صرف اولنه‌جق مساعی البته مثمر ، منتج اولور .

* * *

بزم اوقویه‌جغمز علمك آدی « اصول فقه » در [اصول فقه] بو علمك عَلَمیدر . اصول فقه بر لفظدر ؛ لفظلر ایسه یا مفرد یاخود مرکب اولور . اکر بولفظ بوراده مذاکره ایده‌جکمز علمك آدی اولمسه ایدی : ــ « اصول فقه » مرکب در ؛ « اصول » ایله « فقه » لفظلرندن مرکب برمرکب اضافی‌در . « اصول » مضاف ، « فقه » مضاف الیه‌در . دیردك . نته‌کیم اصول فقهی بو اعتبار ایله‌ده تدقیق اتمشلردر . حالبوکه بزجه مقصود اولان تعریف مرکب اولمسی اعتباریله دکلدر . عَلَمیت اعتباریله اولان تعریفدر ؛ یعنی « اصول فقه » سوزی شو علم شریفك اسمی‌در ، برعَلَمدر . بناء علیه « اصول فقه » ؛ اضافت اعتباریله مرکب ایسه‌ده ؛ بو علمك لقبی اولمق اعتباریله مفرددر . نته‌کیم بوکا برده « علم » علاوه اولنمق صورتیله عَلَمیتنه اشارت اولنمقده‌در .

معلوم اولسون که عَلَملر ایکی درلودر : علَم مرتجل ، علَم منقول . فائق ؛ راشد ؛ ماجد . . . بونلر برشخصك آدی‌در ؛ وعلَم مرتجلدر . عبداه دخی مسمانك علمی اوله‌بیلورسه‌ده بو ؛ مرکب اضافیدن منقول بر علَمدر . ایشته عبداه لفظی کبی « اصول فقه » تعبیری‌ده مرکب اضافیدن منقول برعلَم ؛ برلقبدر .

لقب ایسه مدح وذمی مشعر اولان برعلَمدر . اصول فقه نیل سعادت دینیه ودنیویه‌یه وسیله اولان فقهك مبناسی اولمق جهتیله بالطبع مدحی مشعردر .

اکر براسم اب ؛ ویا ابن ایله مصدر اولورسه « کنیه » اولور . « ابوالفتح » کبی که سلطان محمد ثانی حضرتلرینك کنیه‌سیدر .

اصول فقه مرکب اضافی حالنده براقلمیده علمیته نقل ایدلدی . زیرا مرکب اضافی حالنده براقلسه ایدی ؛ احکام واجتهاده شامل اولمزدی . حالبوکه بوفن عالی‌ده فقهك دلیل واصللرندن بشقه احکامندن‌ده بحث اولنیور . وخاتمهٔ کتاب ؛ اجتهاده دائر بولنیور . ایشته بونکچوندرکه « اصول فقه » تعبیرینی مرکب اضافی حالندن علمیته نقله ، اضطرار حاصل اولدی .

مع مافیه اصول فقهی برکره مرکب اضافی اولمق اعتباریله تعریف ؛ برکره‌ده عَلَمیت اعتباریله تعریف اتمك معتاددر . بزم بوقاریده‌کی تعریفمز اصول فقهك مطالعه ایده‌جکمز فن جلیله علَم اولمسی اعتباریله‌در . اصول فقه مرکب اضافی اولمق اعتباریله تعریف ایدلمك ایچون اولا مضاف ، صکره‌ده مضاف الیهی ، صکره‌ده اضافتی تعریف اتملیدر . معلومدرکه « اضافت » اختصاص افاده ایدر . مثلا « فلانك خانه‌سی » دیدیکمز وقت خانه‌نك اوفلانه اختصاصی اکلاشیلور . بوخانه‌نك فلانه عائدیتنی « اضافت » افهام ایدر .

* * *

اصول : اصلك جمعیدر . « اصول » دلیل ، راجح قاعدهٔ کلیه ، مستصحب معنالرینه‌ده کلورایسه‌ده بومقامده اصل : کندوسی اوزرینه غیریسی مبتنی اولان شیدر . ابتناده کرك ابتناء حسی اولسون : بنانك تملی وسقفك دیوار اوزرینه ابتناسی کبی . وکرك ابتناء عقلی اولسون : معلولك علته ؛ مدلولك دلیله ابتناسی کبی . شوحالده « فقه » اصوله ابتنا ایدیور . یعنی « اصول فقه » مبنا ومستند اولیور ، « فقه » مبنی ومستند اولیور . تعبیر آخرله « فقه » دلیللره مستند بولنیور . وفقهك شوابتناسیده بالطبع ابتناء عقلیدر .

یوقاریده اشارت ایتدیکمز وجهله اصل ، برده راجح وقاعده معناسنه نقل اولنمشدر . مثلا « بونده اصل اولان ، بونده قاعده اولان بودر » دیرز بعضاً‌ده راجح معناسنه آله‌رق مثلا : « برائت ذمت اصلدر » دیرز . عجبا بوراده‌ده « اصل » لفظنی قاعده ویادلیل معنالرینه نقل اتمکه مجبورمی‌یز ؟ اصلی بویله دلیل معناسنه نقله مضطر دکلز . چونکه بزابتنایی تعمیم ایدرك حسی وعقلی اولمق اوزره قبول ایتدك . فقهك‌ده اصله ابتناسی ابتنای عقلیدر ، دیمجه آرتق اصل لفظنی دلیل معناسنه نقله احتیاج قالماز .

ذاتاً « اصل » لفظنك معنای وضعیسی نقل اولندیغی معنایه وافی اوله‌مدیغی ایچون بزاونی دلیل ویاراجح معنالرینه نقل ایدرز . مثلا عربجه « صلوة » لفظی دعایه موضوعدر ، اصطلاح شرعده ایسه صلوة ارکان مخصوصه ومعلومه ایله « نماز » معناسنه‌در .

دیمك که « صلوة » لفظی ؛ نمازه اصل معنای وضعیسی اعتباریله دکل ، نقل طریقیله کلمشدر . بونك کبی برائت ذمتده « اصلی » مبنی علیه معناسنه آلسه‌ق بر معنا چیقاره‌میه‌جغز . بناءً علیه مضطر اولدیغمز ایچون بوراده « اصلی » وضع اولندیغی معنادن چیقاره‌رق « راجح » معناسنه نقل ایدرز .

« اصول فقه » تعبیرنده‌کی اصل لفظی « دلیل » معناسنه‌در ، مقصدیمزده اودر . فقط بز « اصلی » دلیل معناسنه نقل ایدرك بوندن دلیل معناسنی اکلامقده مضطرمی‌یز ؟ یوقسه غیریسی کندی اوزرینه مبتنی اولان شی معناسنی ابقا ایتدیکمز حالده ینه بوندن دلیل معناسنی چیقاره بیلورمی‌یز ؟ چیقاریرز ، چونکه بز ابتنایی تعمیم ایدیورز بوراده‌ده فقهك اصوله ابتناسی ابتنای عقلیدر . بناءً علیه اصلی دلیل معناسنه نقله بر اضطرار یوق . یعنی بز ابتنایی تعمیم ایدرك اصلدن دلیل معناسنی چیقاریورز .

مابعدی وار

محل اداره: درسعادتده بکی پوستخانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌در

اخطار: مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز.

صراط مستقیم

۱۳۲۶

دین، فلسفه، ادبیات، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری: ابوالعلا زین‌العابدین - ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	التی‌ایلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالک اجنبیه‌ده	١٠٠	٥٥ غروشدر.

تاریخ تأسیسی: ١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرطه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد: ٢ — ٣٢٦ شعبان ٧ پنجشنبه ٢١ اغستوس ٣٢٤ — برنجی سنه

صراط مستقیمك دوامنی تمنیده یکزبان اولان مطبوعات عثمانیه‌یه عرض شکران ایدرز. حقمزده کوستریلن التفات وتوجهاته اعلای لیاقت ایده‌بیلمکلکمز محض توفیق الهی‌یه وابسته‌در. والله الموفق.

حکمت ادیان

برمدتدنبرو اوروپاده‌موده حکمنه کیرن دینسزلك ویا احکام دینیه‌یه عدم مبالات علتی، تدریجاً ممالك شرقیه‌یه دخی سرایته نیك وبدی تفریقه مقتدر اولمیان ویا تفریق ایچون بر لحظه ذهننی اتعاب ایتمك ایسته‌مین برچوق ذوات دیندارانی عادتا معیباتدن عد ایله دیندن تبری ودینسزلکی عنوان مدنیت ویا اساس حریت صورتیله تلقی ایتمکده اولدقلری منظور باصرهٔ تأسف اولمقده‌در.

طبیعت بشریه، فی الواقع فطرت اصلیه اعتباریله حریته میال وحریت قول وفعلی تقیید ایدن هردرلو عقائد واحکامدن نفرتی آزادهٔ قیل وقال ایسه‌ده، حفظ نظام عالم وبقای نوع بنی آدم ایچون دینك لزومی ضروریدر.

بالعموم ادیان، وضع اصلیلری اعتباریله تهذیب اخلاق وبین الافراد منع نزاع وشقاق ایچون وضع وتأسیس بیورلمش برر قانون حکمت مشحون الهیدرلر.

خلقةً مدنی بالطبع یرادلمش اولان نوع انسان منفرداً بر طاغ تپه‌سنده ویا برصحرا وسطنده یشاسی عدیم الامکان اولمسیله لوازم معاش وضروریات حیاتنك تدارکی امرنده ابناء نوعندن برطائفه ایله مجتمعاً یشامق مجبوریت طبیعیه‌سنده‌در. ابتدا عائله وبعده قبیله وعشیرتلرك صورت تجمع وقرا وقصباتك ومدائن عظیمه‌نك کیفیت تشکلی بو احتیاج اوزرینه وجود پذیر اولمشدر.

چهره وسیمالرینك اختلافی نسبتنده طباع واوضاعلری مختلف اولان افراد بشردن بیکلرجه نفوسك برمحلده اجتماعی جر منفعت ودفع مضرت سائقه‌سیله نزاع وقزاعی داعی اوله‌رق الحکم لمن غلب قاعده‌سنجه کبیر صغیری، قوی ضعیفی محو وافنا ایلمسی قوانین طبیعیه‌دن اولمسیله جناب نقشساز نظام کائنات، حفظ نظام مخلوقات وتأسیس قواعد مرعیهٔ عدل واخوت ومساوات ایچون احتیاجات زمانیه ومکانیه‌یه کوره پیغمبران عظام واسطه‌سیله صحف وکتب مقدسه‌یی تنزیل ومتضمن اولدیغی اوامر ومناهی اعتباریله شرائع وادیانی واجب الاتباع والتبجیل ایلمشدر.

علماء منطق، اشرف انواع مخلوقات اولان نوع انسانی حیواناتِ سائره‌دن خاصهٔ نطق ایله تمییز وتوصیف وحیوان ناطق وصفیله تعریف ایلمشلرسه‌ده، اشبو تعریف ایله انسان درکهٔ حیوانیتدن قورتیله‌میه‌جغی بدیداردر. زیرا نطقدن مقصد، تعبیر مرام ایچون برطاقم حروفی تشکیل ایدن صوت ایسه، بوخاصیت بالعموم حیواناتده موجود اولدیغی عیاناً مشهوددر.

انسانی حیوان عاقل صورتیله درکهٔ بهائمدن تخلیصه چالشمق عقل معاش ومعاد اعتباریله ایکی‌یه منقسم وعقل معاش ایسه حیواناتده انساندن زیاده موجود اولدیغی برامر معلوم ومنفهمدر. زیرا حیوان

تحلیل کیمیاوی یه محتاج اولمقسزین کندیسنه نافع وضاراولان نباتاتی تفریق وضارندن اجتناب ایله نافعنی اکل وانتخاب ایلدیکی حالده انسان بو قوهٔ ممیزهٔ طبیعیه‌دن محروم وسم ایله دسمی بالمشاهده تمیز خاصه‌سنه مالك اولمدیغی براهن معلومدر . بنابرین انسانی بقیهٔ انواع حیواناتدن تفریق ایده‌جك یکانه وصف خاص، عقل بالمعاد خاصهٔ جلیله سیدرکه اودخی حشر ونشری وثواب وعقابی اعتقاددن عبارت اولان عقائد دینیه‌در.

احکام اصلیه‌سی اعتباریله عادات وعبادات ومعاملاته منقسم اولان اوامر دینیه ایکی نوع نظامی جامعدرکه برینه نظام خاص ودیکرینه نظام عام دنیلور .

ادیانك عبادات قسمی انسانك مابه القیامی اولان صحت وجود ودوام عافیت وانتظام حیات ومعیشته مقصور برر قواعد حفظ الصحه اولدیغی کبی عادات ومعاملات اقسامی دخی جمعیات بشریه‌نك یکدیکریله حسن معاشرت وتأمین عدالت وحقوق متقابله‌لرینك تعلیمیله بینلرنده رابطهٔ مساوات واخوتی محافظه وامنیت جان ومال وعرضلرینی صیانت مقصدینه مبتنیدرکه اشبو ایکی نظامه متابعت ایتمکسزین نوع انسانك وجمعیات بشریه‌نك دوام وبقاسی عدیم الامکاندر .

دین برحصن حصین اماندرکه انك عرش اعلایه منتهی اولان برج وباروسنه التجا ایدن هر درلو مهالك مادیه ومعنویه وهر کونه مضار وموبقات زمانیه ومکانیه‌دن محفوظ ومصون اولور .

دین برحبل متین اعتصامدرکه انك عروهٔ وثقای صلابتنه تمسك ایدن هردرلو صدمات روزکار وهرکونه حادثات زورکاردن وارسته ورها اولور .

دین برحارس امین وبرنکهبان رصد دوربیندرکه انك زیرحمایت وجناح صیانتنه تسلیم نفس وحیات ایدن هر درلو الام واکدار وهر کونه مصائب وآفاتدن امین وسالم اولور .

دین برشاهراه قویم وبرصراط مستقیمدرکه اومنهج سلیمه سالك اولان نائل سعادت دارین وواصل سرمنزل قاب قوسین اولور .

مابعدی وار ماردینی زاده

محمد عارف

توحید

یاخود

فریاد

ای نور الوهیتنك ظلی عوالم ،
ظلك بیله اسرار ظهورك کبی مظلم .

کرسیٔ جلالك که سمالرله زمینلر
بر نقطه قدر صحن محیطنده طوتار یر ،

ادراکك ایدر غایهٔ امیدینی خیبت ..
یارب اونه دهشتدر الٓهی اونه هیبت !

جولانته تمز کبی پهنای عوالم
کاهی سنی بولمق ایچون آواره خیالم

برشوق ایله لاهوته قدر یوکسله یم دیر .
لکن نصل اولسون که بو معراجه مظفر ؟

ناسوت محیطنده هنوز چالقالانیرکن ،
بر دست تجبر دایا نوب کوکسنه بردن ؛

مدهوش ومحقر سریلیر اسفل خاکه !
باشلار اورادن نادم اولوب باغرینی چاککه .

یالکز اومی ؟ بیك فکر سماوی بو زمینده
بیتاب تحری قالەرق آه واینده !

اشباحه‌می قربك اوله‌جقدر جولانکاه ؟
ارواح بتون مندهش « ثم رددناه ! »

صنعکده کی اسراره تعالی بزه ممنوع
اولمازمی ردا پوش طورورکن دها مصنوع ؟

خورشید ازلدن نصل ایسترکه خبردار
اولسون دها بر ذره یی درك ایتمین افکار ؟

ای نامتناهی سکا نسبت ایله محدود ؛
محصور محیط قدر کدر نه که موجود .

دیباجهٔ اوصافکی آلماز بتون ابعاد ،
اعداد ایده‌من سلسلهٔ فیضکی تعداد .

عمان شؤنك که برر موجیدر اعصار ؛
هر موجه‌سیدر بر یم بی ساحل آثار !

فرمانکه محکوم ازلیت ، ابدیت
ای پادشه عرش کزین صمدیت .

ابداع بدیعك که جهانلرله بدایع
میدانه کیترمش ، بزه ای خالق مبدع ،

مبهم نصل اولمازکه ؟ عدمدن دکل اثبات ،
بر ذرهٔ موجودی یوق ایتمك بیله هیهات ؛

قابل اولەماز چیقسەده بیك دست مخرب .
یارب بو نصل عالم لبریز غرائب ؟

سرحد ازل بدأ حدود ملكوتك ،
پهناى ابد غاية صحن جبروتك .

حكمك كه تحكم ايده‌من سيرينه بر شى ؛
بر آنده بو پايانسز اولان جوى ايدر طى .

بر آن ديه‌رك اطشم بيليه‌رك باق
تقييد زمانله سنى اى فاطر مطلق !

باقى يى بشر هر نه قدر ايلسه تنزيه
فانيى ايجابى ايدر كندينه تشبيه !

اطلاقه نصل يول بوله‌بيلسون كه تفكر ؟
اشباحى كورور ايلر ايكن روحى تصور !

* *

اى روح فضا كرد كرانسير حريمك ،
اى ناطقه دمبستهٔ اسرار عظيمك ،

مقصود بوخلقتدن اگر معرفتكسه ،
وارمشمى اومدهش كورونن غايته كيمسه ؟

بر صحنه‌ميدر يوقسه بو عالم نظركده ؟
بر صحنه كه مليارله اويون وار اوزرنده !

بر صحنه كه هر پرده‌سى ترتيب مشيت ؛
اشخاصى‌ده بازيچهٔ آوارهٔ قدرت !

جانيلرى ، قاتللرى ميدانه سورن سن ؛
جانيده‌كى ، قاتلده‌كى جرأت نه سندن !

سنسك يارادان بشقه دگل ظلمتى ، نورى ؛
سنسك ويرن الهام ايله تقوايى ، فجورى !

ظالمده تعدى يه اولان ميل نه دندر ؟
مظلوم نيچون اولمه ده اوندن متنفر ؟

عاقل نره‌دن كوردى بوجدى حركاتى ؟
احمق نه‌دن اوكرنمدى آداب حياتى ؟

برفاعلك اجبارى بتون كورديكم آثار !
جبرى دگلم .. اولسه‌م الهى نه صوچم وار ؟

* * *

بر صحنه ديمك عالمه پك طوغريدر البت ؛
انجق كوريلن وقعه‌لرك هپسى حقيقت .

هم اويله وقايع كه تماشاسى حزيندر ؛
آهنك طربسازى بتون آه وانيندر !

زيرا ايدرك بونجه سفالتزده فرياد ؛
واويل صداسيله طولار سينهٔ ابعاد .

يارب بويوركلرده‌كى سس دينميه‌جكمى ؟
سندن دها براس سكون اينميه‌جكمى ؟

هرآن ايديورسك بزى مقهور جلالك ،
قربان اوله‌يم يوقمى تجلئ جمالك ؟

سندنسه اگر چكديكمز بونجه دواهى ،
كيمدن كيمه فرياد ايده‌لم سويله الهى !

لايسئله بيكلرجه سؤال اولسه‌ده قربان ،
انسان بو معماله دهشتله نگهبان .

برشخصه اسير اوله‌يى بر قوسقوجه ملت
مكركله‌مى يارب صانيور كندينه دولت ؟

دنيايى ياقوب ييقميه برسيف تعدى
امركله‌مى يارب ايديور بويله تصدى ؟

يردن چقيور كوكلره بيك آه شرربار ،
كوكلر ايديور ساده چيقان ناله‌يى تكرار !

بريانده يانار لانه‌سى بيك خانه خرابك ،
بريانده سونر لمعه‌سى ميليونله شبابك !

باشلار اوته‌دن والده‌لر سينهٔ خاكه
اولادينى توديع ايدرك باغرينى چاكه ،

اغلار بريدن بر سورى آوارهٔ طالع
ناپاره ايچون ايليه‌رك عرضنى ضايع .

بوكش اورادن بومنى بيكلرجه يتيمان ،
مأوى آريور عائله‌لر لانه پريشان !

مظلوم شكايتده ، ندامتده ستمكار ،
خونابهٔ مقتوله غريق اولمه‌ده خونخوار !

بيمارى ، فلاكتلى يى ، عريانى ، سفيلى ،
مفلوجى ، عملمانده‌يى ، مسكينى ، ذليلى ،

غدارى ، جفا ديده‌يى ، محكومى ، اسيرى ،
هيهات شو پايانسز اولان جم غفيرى

تشهير ايله شهرت قازانان صحنهٔ دنيا
گلزمى الهى سكا بر قانلى تماشا ؟

* * *

لكن بوسفيلان بشردن كيمنك وار
قلبنده بر اميد كه انجم كبى پارلار :

ایماندر او جوهردر که آلهی نه‌بیوکدر ..
ایمانسز اولان پاسلی یورك سینه‌ده یوکدر !

مؤمن که خبردار بویکروزه جهانك
فوقنده املدن‌ده کنیش بزم بقانك

آماده‌لکندن ، چکه‌جك ایتسه‌ده بالفرض
هر آنی حیاتك اوکا بیکلرجه بلا عرض .

فرداده‌کی اذواقی او ایتدکجه تأمل
ایلر بوکون آلامه نصل اولسه تحمل ..

بر ملحدی لکن کیم ایدر تسلیه هیهات ؟
صیغماز اونك آفاقنه فردای مکافات !

عندنده سماوات وزمین برقوجه بوشلق ،
فریادینی کوش ایلیه‌جك کوش کرم یوق !

الجای تصادفله شو «بوش‌ا» عالمه دوشمش ،
اطرافنه بیکلرجه شدائد کلوب اوشمش .

اونلرله بوغوشمقله کچوب دور حیاتی
انجام اوله‌جق موت سکون حرکاتی ..

وارلقدن اونك ایکلیه‌رك اولمه نصیبی !
بونلر بشرك ایشته اك آواره غریبی .

مؤمنلره امداده یتیش مرحتکله ،
ملحدلره لکن دها چوق مرحت ایله :

کراهلر کدرکه عمی لیلنه طالمش ،
بر رهبر اولور نجم امل یوق ده بونالمش !

سنسك بو شبستانه سورن اونلری البت ،
سندن طوغه‌جق طوغسه‌ده بر فجر هدایت .

ملحدده سنك ، قلب موحدده سنکدر ؛
الحاد ایله توحید نه‌در ؟ منشأی هپ بر .

اویله‌یسه نه‌دندر بو تفاوت آره‌یرده ؟
اسباب تخالف نه‌در افکار بشرده ؟

یارب بو سرائر کون اولورده آچیلیرمی ؟
بر لیل مؤبد اوله‌رق یوقسه قالیرمی ؟

هر ذره‌ده آهنك جلالك طویولورکن ،
هر نغمه‌ده بیکلرجه لسان ناطق اولورکن ،

جلوه‌کده‌کی اسرار نصل قالمه‌ده مظلم ؟
ای نور الوهیتنك ظلی عوالم !

محمد عاكف

حریت ـ مساوات

بوندن اولکی مقاله‌مزده قانون اساسیمزك بزه بخش ایتدیکی حریتك قوانین موضوعه ، قواعد مذهبیه عادات ملیه‌مز ایله مقید اولمسی لازم کله‌جکنی اجمالاً کوسترمش ایدك . شمدی بو قیود ثلثه‌نك فوائدینی براز دها ایضاح ایتمك ایستیورز .

اوت ، انسان حر اولمقله برابر بولندیغی مملکتك قوانین موضوعه‌سی احکامنه اتباعه مجبوردر . وبو اتباع لوازم انسانیه وضرورات مدنیه‌دندر . زیرا مادامکه انسان مدنی الطبع اولوب بر هیئت اجتماعیه ایله یشامق مجبوریتنده‌در ؛ شو حالده هیئت اجتماعیه‌یی تشکیل ایدن هر فردك دائما او هیئته عائد منافع عمومیه‌یه خادم اولمسی ، حتی کندی منافع شخصیه‌سنی بیله او منافع عمومیه ضمننده کوزتمسی وبو هیئت اجتماعیه‌نك منافعنه متعلق هر تکلیفه انقیاد ایلمسی وهر فعل وقولنده وبتون اطوار وحرکاتنده منافع عمومیه‌یی اخلالدن صوك درجه توقی ایتمسی ولدی الایجاب کندی منفعت شخصیه‌سنی منفعت عمومیه‌نك حصولنه فدا ایلمسی لازمدر . چونکه اکر بویله اولمیوبده هرکس دائما مجرد کندی منافع شخصیه‌سنی نظر اعتباره آلیر وبو مقصدك حصولی ایچون هر خصوصده ایستدیکی کبی سربست قالیر ایسه فطرت بشریه‌ده هوسات حیوانیه غالب وبو سببله هر شخص کندی نفسنه ، کندی طبیعتنه ، کندی آرزوسنه موافق اولانی جلبه ، اولمیانی دفعه طالب بولندیغندن هر شخصك هرنه صورتله اولورسه اولسون مجرد کندی منافعنی تأمین وتحصیل ایچون غیرك حقوقنه تجاوزدن اجتناب وهیئت اجتماعیه‌نك مدار قوامی اولان تکالیفه انقیاد ایتمیه‌جکی وبو صورتله منافع عمومیه‌نك مختل اولمسنه سببیت ویره‌جکی وبالآخره منسوب اولدیغی هیئت اجتماعیه‌نك شیرازهٔ انتظامنی خللدار ایلیه‌جکی امور بدیهیه‌دندر .

شو حالده حیات اجتماعیه‌نك عدالت وحقانیت دائره‌سنده جریانه شدتله لزوم واردر . بر هیئت اجتماعیه‌یه عدالت وحقانیتی کوستره‌جك شی ایسه آنجق قانوندر . زیرا عقول بشر متفاوت اولدیغندن ، یعنی هر کسك عقلی وذکاسی بر سویه‌ده بولنمدیغندن ، بر قانون عدالت اولمقسزین هر خصوصده حقی باطلدن تفریق وتمییز ایتمك هر کسك کاری دکلدر .

بونك ایچوندر که خلقت آدمدنبری هر نره‌ده بر جمعیت بشریه تشکل ایتمش ایسه او جمعیت طرفندن اوراده کندی حیات اجتماعیه‌لرینی محافظه‌یه کافل بر قانونك وجودینه احتیاج حس اولنه‌رق کندی احتیاجلری نسبتنده بر قانون وضعنه واو قانونك احکامنه اتباعه مجبوریت حاصل اولمش وبو اصول دنیانك هر یرنده جاری اوله‌کلمشدر .

هرقوم کندی حیات اجتماعیه وسلامت قومیه‌لری ایچون بویله برطاقم قوانین موضوعه احکامیله مقید ومکلف اولدقلری کبی ینه عین حکمته بناءً برچوق قواعد مذهبیه احکامیله‌دخی مقید ومکلف‌در، وبوده برامر ضروری‌در. زیرا انسان روح ایله بدندن مرکب‌در. حالبوکه بدن فانی، روح ایسه باقی‌در. بوعالم فانیده ابدان فانیه‌نك اسباب حیات وسعادتنی کوستره‌جك، بیلدیره‌جك بر طاقم قوانین موضوعه احکامیله مقید اولمق لازم کلنجه عالم باقی‌ده ارواح باقیه‌نك سعادت ورفاهیتی یوللرینی بیلدیره‌جك وحتی بودنیاده‌بیله محتاج اولوبده عقول قاصره‌مزله ادراك ایده‌میه‌جکمز نیجه حقایق بزه کوستره‌جك بر طاقم قواعد دینیه احکامیله مکلف اولمق لازم کله‌جکی اولویده قالیر.

قواعد مذهبیه، قوانین شرعیه دیمك‌در. بوده بر لطف سبحانی اوله‌رق انسانلرك دنیوی واخروی، صوری ومعنوی اسباب سعادتلرینی تعیین وتأمین ایتمك اوزره طرف الهیدن بر نبی واسطه‌سیله انسانلره تبلیغ اولنان احکامدر. بو احکام، اعتقاد، اعمال، واخلاقه متعلق اولوب بو احکامه رعایت ایدنلرك اقصای مراتب سعادته تعالی ایده‌جکلری واتمینلرك درکهٔ سفلای مذلته دوشه‌جکلری شبهه‌سزدر.

بالخاصه شریعتمز، جهتینی، یعنی هم احکام دنیویه واخرویه‌یی جامع اولدیغی واکثر قوانین موضوعه‌مز وعلی الخصوص قانون مدنیمز، احکام حقوقیه‌مز منحصراً قوانین شرعیه‌دن مقتبس بولندیغی جهتله بزم قواعد دینیه احکامیله مقید اولمه‌مز کندی حیات اجتماعیه ومنافع ملیه‌مز اقتضاسندن اولدیغی بیانه حاجت یوقدر.

بو قواعد جمله‌سندن بری‌ده تستر نسوان مسئله‌سی‌در. قانون اساسیمزك اعلان اولنمسی اوزرینه بعض یرلرده بو مسئله‌یه رعایت ایدیلمه‌مکه باشلاندیغی مع التأسف کورولمکده وبویوزدن معاذاه بین المسلمین بر فتنهٔ عظیمه‌نك ظهوری قوهٔ قریبه‌یه کلدیکی ایشیدلمکده‌در. وبوده طبیعی برشی‌در. چونکه یوزلرجه ملیون مسلمانلرك جانلرندن دها عزیز، روحلرندن دها مقدس بیلدکلری بر دین عالینك احکامندن بر حکم شرعی‌یه قارشی مسلمان عنوانی آلتنده بولنان بعض کسه‌لر طرفندن بوکبی مبالاتسزلق کوسترلمك وحتی بونی تحقیره‌قدر واردیرمق بتون اهالیٔ مسلمه‌نك حقوق مقدسه‌لرینه تجاوز دیمك اولمغله بویله مناسبتسز ایشدن، برهیچدن طولایی دنیانك هرطرفنده بولنان کافهٔ اهل اسلامك حسیات دینیه‌لری غلیانه کله‌جکی بدیهیات اموردندر.

بونکله برابر بعض مسلمانلرك بویله برحال ناروایه جرأت ایتملری هردرلو سعادت دنیویه‌مزه حجت بیلدیکمز ومحافظه‌سنه یمین ایتدیکمز قانون اساسی احکامنه‌ده منافی اولدیغندن حکومتمزك بوبابده تدابیر مؤثره‌یه توسل ایتمسی لازمدر. زیرا قانون اساسینك دردنجی واون برنجی ماده‌لری حکمنجه دولت عثمانیه‌نك دینی، دین اسلامدر،

وذات حضرت پادشاهی حسب الخلافه دین اسلامك حامیسی‌در. بودولتك دینی دین اسلام اولوب ذات حضرت پادشاهی‌ده بودینك حامیسی اولنجه تبعهٔ دولت علیه‌دن بولنان هرمسلمان بو دین عالینك بتون احکامنه رعایته مجبور اولدیغی کبی، عکس تقدیرده قوهٔ اجرائیه دیمك اولان حکومتمز دخی او مثللو کیمسه‌لر حقنده تدابیر زجریه اتخاذینه مجبوردر. زیرا بو دولت علیه‌نك تابعیتنی حائز اولان برمسلمانك احکام دیندن برحکمه رعایت ایتمه‌مسی واو حکمی تحقیره‌قدر وارمسی قانون اساسیمزك شو ایکی مادهٔ مهمه‌سی احکامیله قابل تألیف اوله‌میه‌جغندن بوکبی کیمسه‌لری حکومتمزك تأدیب وتربیه‌یه مجبوریتی کندیسنه تعلق ایدن وظائف مهمه جمله‌سندن‌در.

شریعت غرای احمدیه‌ده امر اولنان شیلرك کافه‌سی نافع اولدیغی کبی، نهی اولنان شیلرك جمله‌سی دخی مضردر. بوکون بو حقیقت بتون عقلا وحکمانك تحت تصدیقنده‌در.

ایشته شریعتمزده امر اولنان شیلردن بری‌ده مخدرات اسلامیه‌نك کندیلرینه محرم اولمیان کیمسه‌لردن تستر ایتملریدرکه اوده صاچلری دخی داخل اولدیغی حالده وجودلرینی زینتدن عاری برشی ایله، جالب شهوت اولمیه‌جق بر لباس ایله اورتمکدن عبارتدر.

شیمدی بوحکم شرعینك موافق حکمت ومصلحت اولوب اولمدیغنی محاکمه ایده‌لم: بز دیبورزکه شریعتمزك احکام سائره‌سی کبی بوحکم متینی دخی موافق حکمت ومصلحت‌در، لوازم انسانیه وضرورات مدنیه جمله‌سندن‌در. وبوده وجوه عدیده ایله ثابتدر:

اولا: قادینلر طبعاً نازك وتعرضکاه رجال اولدقلرندن آنلر حقنده اغیاردن تستر کندیلری ایچون بیوك برنعمت وبیوك براثر شفقتدر. چونکه بتون تجملاتی ایله برقادینك، بالخصوص کنج وکوزل برقادینك اغیار واجانبك انظار شهوتنه عرض اندام ایتمسی وعلی الخصوص بتون قوای شهوانیه‌نك ابدان بشریه اوزرنده کمال دهشت وشدتیله اجرای احکام ایتدیکی بویله بر زمانده ارککلرله، هم ده کندیسی ایله مناسبت غیر مشروعه‌ده بولنمق آرزوسنه صوك درجه مغلوب ومنهمك اولان ارککلر ایله مصاحبتده بولنمسی آنك قیمت نسوانیه‌سنی تنقیصدن باشقه هیچ برشیٔ منتج دکلدر. بونك بویله اولدیغی تفصیلاً بیانه حاجت یوقدر. چونکه بواوقدر بدیهی، اوقدر جلی بر حقیقتدرکه بونی انکار، عادتا [ایکی کره ایکی درت ایدر] حقیقتنی انکار منزله‌سنده‌در.

ثانیاً: معلومدرکه برعائله‌نك تأمین سعادتی ایکی نوع وظائف مهمه‌یه مربوطدر. بونلردن بری وظائف بیتیه، دیکری وظائف خارجیه‌در. بو ایکی نوع وظائفی یالکز زوجه ایفا ایده‌میه‌جکی کبی، یالکز زوج دخی ایفا ایده‌مز. شوحالده، بووظیفه‌لری تقسیم ایتمك اقتضا ایدر. وظائف بیتیه‌یی زوجه‌یه، وظائف خارجیه‌یی‌ده زوجه تحمیل لازم

کلیر . بونك عکسی اولماز . زیرا قادینلرك خلقت اصلیه‌لرنده کی نزاکت وظائف اقتضاسنجه آنلرك برطاقم افعال شاقه‌دن عبارت اولان امور خارجیه ایله اشتغاللری موافق حکمت ومصلحت اوله‌میه‌جغی کبی ، ارککلرك امور بیتیه ایله اشتغاله حصر وجود ایتملرینده هیچ بر عقل سلیم تجویز ایده‌مز. چونکه بوعادتا قانون طبیعتی تبدیله ، قادینلری ارکك ، ارککلری قادین یاپمغه قالقشمق دیمك اولوب بونك بطلاننده ایسه هیچ کیمسه تردد ایتمز .

برده قادینلرك غایهٔ خلقتلری، مجرد آنلرك دنیایه چوجق کتیرمك واو چوجقلری بر مدت تربیه ایتمکدن عبارت در . بناءً علیه اکر قادینلر امور خارجیه ایله اشتغاله حصر وجود ایده‌جك اولورلر ایسه خلقت نسوانه ترتب ایده‌جك اولان شو حکمت مهمه ومصلحت عظیمه‌نك فوت اوله‌جغی وبوحال بالاخره نسل بشرك دنیادن انقطاعنه سببیت ویره‌جکی شبهه‌سزدر .

مادامکه قادینلرك عهده‌لرینه ترتب ایدن وظائف صرف امور بیتیه‌یی تسویه‌دن ودنیایه کتیردکلری چوجقلری تربیه‌دن عبارتدر ؛ شو حالده آنلرك بتون زینتلرینی طاقنه‌رق آچیق صاچیق اولدقلری حالده کندی قیمت نسوانیه‌لرینی خللدار ایده‌جك اولان محللره کیتملرینه وبتون تجملاتلریله برطاقم شهوتپرستان رجالك اجتماعکاهی اولان محلارده بولنملرینه هیچ برفائده ترتب ایده‌مز . بالعکس وظیفهٔ مکلفه‌لری مختل اوله‌رق آنلرك بوحرکاتندن تلافیسی غیرقابل برچوق مضرتلر حصوله کلیر . ونهایت سعادت عائله بالکلیه محو اولور کیدر .

مابعدی وار

موسی کاظم

واعظلر

دور سابقك بزی محروم ایتدیکی اك بیوك نعمتلردن بری واعظلردر . سوء اداره ایله سوء اخلاق بزی درکهٔ هلاك واضمحلاله ایندردیکی . نجات وسلامتدن عادتا امیدلر منقطع اولدیغی حالده ینه حکومت قورشونیله‌مهرلنن آغزلردن انذار وتبشیره دائر حرف واحد چیقمیور ، قولاقلره نجات وسلامت امتی کافل اولان آیات کریمه واحادیث نبویه‌نك هیچ بری واصل اولمیور ، کوزلر ماضینك او مظلم وخونین ، مخوف وزهر آکین محیط بلاپرورندن نه صاغه نه صوله انعطاف ایتمه‌مکله محکوم بولنیوردی . [صم بکم عمی فهم لایعقلون] آیت کریمه‌سی واعظلرکده ، متعظلرکده مصور حال وشانی ایدی . حقیقی مقتدر علما مواعظ رحله‌لرندن تبعید ایدیلیوردی . کندیلرینی بیلن عقلا واعظ دکله‌مکدن ابا ایدییوردی . قولاقلر حقیقی وعظ ونصیحتی دیکلمیه دیکلمیه ، کوزلر کرسیلرده واعظ کورمه‌یه کورمه‌یه آرتق وعظك‌ده ، واعظك‌ده معناسی اونودلمغه یوز طوتدی. بو امت مرحومه‌نك مظهر فلاح اولمسی امیدلری منقطع اولمغه باشلادی . استاد فضائلنهادمز مناسترلی اسماعیل حقی افندی حضرتلری کبی حالی تقدیر ایدن علما اندر نوادردن معدود ایدی. بونکله برابر حضرت استاده صورارز : « باشنه چوق جاعت طوپلایور» دیدرتمه‌مك ایچون بعض کونلر درسی تعطیل ایتمیورمی ایدی ؟ جاعتی تقلیل ایدوب یالکز درر اقوال حکیمانه‌سنی دیکلمکه اك زیاده مفتون اولانلرله اکتفا ایچون درس کونلری حقنده جاعتی بالالتزام شاشرتمیورمی ایدی ؟ جاعت ایچنده دائما یوزلرجه‌سی حاضر اولان خفیه‌لرك قباریق طوران اوزون قولاقلرینی قوشقو لاندیرمامق ایچون آغزندن چیقان هرکلمه‌یی طارتمغه ، سوق هیجان ایله فرقنه وارمیه‌رق اك‌جدی مباحثه طالارکن کندوسنی طوپارلایوب « صویه صابونه طوقونمیان » مباحثه عودتده کندینی مضطر کورمیورمی ایدی ؟ برزلال هردم فوران ، بر دریای دمادم جوشان اولان اوعلم وعرفانك مجرای حقیقیسنی ، استقامت طبیعیه‌سنی چویرمك ایچون نه زحمتلر چکدکلرینی کندیسنه صورملی . برآی اولکی مناسترلی ایله بوکونکی مناسترلی بیننده‌کی فرقی کورمك ایستینلر ایکی آی اول مواعظندن نشر اولنان نمونه‌لرله (صراط مستقیم) مزك نشر ایتمکده اولدیغی موعظه‌سنی قارشیلاشدرسونلر .

واعظ نه‌در ؟

مربئ امتدر ، معلم فضیلتدر ، ملقن حکمتدر ، وارث وظیفهٔ نبوتدر . نفس الامرده بوقدر علوی بر مقصد دین ایله تأسس ایدن واعظلك وظیفهٔ مقدسه‌سی ـ پك غریب برجلوهٔ طالعدرکه ـ نیجه یوز سنه‌لردنبری‌در حکومتلرجه قلب استبداده آب وتاب حیات ویرمك اوزره استعمال ایدلمش شرایین مفسدت حکمنده قالمشدر . بووظیفهٔ مخوصه‌یی ایفادن استنکاف ایدن حقجو واعظلر اعاظم صرەسنه کچمشدر . ملت اسلامیه‌نك استعدادینی بوغمق ، حسیات نجیبه‌سنی اولدرمك ایچون اتخاذ ایدیله کلمش اولان بو سیاست ظالمانه‌نك نتایج طبیعیه‌سندندرکه دور سابقده واعظلر ، رسماً درس عاملردن دون بر مرتبه‌ده طوتولمش، دائما رؤس امتحانلرینی قزانه‌میانلره ویا قزاندیرلمیانلره تخصیص ایدلمشدر . بناءً علیه ارباب اقتداردن اولان خواجه‌لرمز وعظه تنزل ایتمز وکیت کیده وعظ ونصیحت یوللو ایکی سطرلق سوزی برآره‌یه کتیره‌مز برحاله کلدی ایدی . دیکر طرفدن‌ده واعظلر ـ نوادر مستثنیاتدن صرفنظر ـ اقتدارسزلردن انتخاب ایدلدیکی ایچون ارباب عقولی اغلانه‌جق ، بزی دشمنلرمزه مسخره ایده‌جك بردرکه‌یه

اتمشدی . حالبوکه واعظلرك موقع حقیقیلری تدقیق ایدیلیرسه درس خواجه‌لرندن چوق یوکسك اولملی‌در .

انقطاع وحی‌دن صکره وظیفهٔ تبلیغك وارث حقیقیلری واعظلر اولمشدر. پیشوایان امت اولان بو صنف ممتاز (انما بعثت لاتمم مكارم الاخلاق) مضمون منیفنده مندمج غایهٔ بعثتی تلقین وتقریر ایله مأموردر . وراثت وظیفهٔ نبوتله سرافراز اونلرك قدسیتی ؛ خلقه ، خالقه ، پیغمبره ، امته قارشی مسؤلیتی نه قدر آغر اولدیغی ملاحظه ایدلسون .

بر واعظ عالم اولملی‌در . اوامر ونواهی الهیه‌یی ، تکالیف شرعیه‌یی ، سنن نبویه‌یی بالجمله دقایقیله بیلملی‌در .

تفاسیر شریفه ایله فوق العاده توغل ایتمش ، احادیث نبویه‌دن چوق شیلر ازبرله‌مش اولملی‌در . بر منکری اسکات ایده‌بیله‌جك قدر علوم عقلیه‌دن بهره‌مند اولملی در . بر واعظ نصیح وبلیغ بر خطیب نطوق اولملی‌درکه دلائل خطابیه‌سی جماعتی تسخیر ، آهنك الفاظ دلنشینی یورکلره تأثیر ایتسون .

بر واعظ کندی علمیله عامل وجماعتنه نمونهٔ امتثال اوله‌جق بر زاهد مجاهد اولملی‌در. کوزلرینی منفعت بورون ، حطام دنیایه درت ال ایله صاریلان ، فعلی قولنی تکذیب ایدن واعظك سوزلرنده تأثیر اولماز. ایتدیکی تهدیدات ایله کندی قلبی سزلامیان واعظك سوزلری مخاطبنی ایقاظ ایتسه‌ده موقتدر.

حاصلی بر واعظ حکیم اولملی‌در ، جماعتك اوساعتده‌کی احتیاجنی تقدیر ایتملی‌در. نوافل عباداتی سعیه ، انفاق عیاله ترجیح ایدن بر قومی فضائل کسبه ؛ حس منفعت ایله دیدهٔ بصیرتی قپانمش ، میل دنیا ایله آخرتی اونوتمش بر خلقی فضائل عباداته ؛ بر امر خیره دعوت ایده‌جك بر جماعتی تبشیرات ایله ، سوء عاقبتدن خوف ایدیلن بر حالدن آلیقونیله‌جق بر فرقه‌یی انذارات ایله ارشاد ایتمه‌نك یولنی بیلملی وسویلنه‌جك سوزلرك زمین وزماننی تام صره‌سنده کشف ایتملی‌در.

بویله واعظلرمز مع التأسف یوق دینه‌جك قدر انددر . بوندن صکره کوره‌جکلرمزی بیلەمز ایسه‌مده شمدی‌یه قدر تصادف ایتدیکمزك چوغی حیفا که بوشروطك اضدادینی جامع ایدیلر. شمدی‌یه قدر وعظك سائق حقیقیسی (جر) ایدی . طشره‌دن استانبوله واستانبولدن طشره‌یه برجذر ومد منفعت جریاننه طوتیله‌رق سوروان بر آلای واعظلرك آغزندن چیقان سوزلرك معنای صریح وضمنیسی (صدقهٔ فطری بکا ویرن جنته کیرر) مآلنه منجر اولوردی . بر ملتك کندی علماسنه قارشی اك جلی بر نانکورلك نشانه‌سی اولان بو حالدن طولایی بو بیچاره‌لری حاشا مؤاخذه ایتمك ایسته‌مم! بوزواللیلر معذوردر. قباحت وحتی جنایت ، علماسنی آچ براقان ، پیشوای هدایتی اوله‌جق بر صنفی تسؤله

مجبور ایدن ملته عائددر. واعظ نه‌یاپسون که نفسنی تحصیل علمه وقف ایدنجه تدارك نفقه ایچون آووج آچمقده ، آجلقه مدت مدیده صبر ایده‌میه‌جکی ایچون بر شیء اوکرنه‌مدن کرسیٔ وعظ ونصیحته چیقمقده مضطر قالییور. سرمایهٔ علم وعرفاندن بی‌نصیب اوله‌رق اومقام معلایه چیقنجه‌ده کندی عقلنجه جماعتك نظر دقتنی جلب ایتمك ایچون رحله‌سنی یومروقلامقده ، انلری اکلندرمك ایچون‌ده فوقنه چیقه‌مدیغی مرتبهٔ عوامده تداول ایدن خرافات ایله مجلسی اشغاله باشلایور . الله ایله رسولنك تبری ایتدیکی بو خرافات ایسه عوامی اضلال ایدییور. یاباسنك اونده ، مکتبنده دین نامنه برشی دویمیان ، اوکرنمیان بر چوق کنجلر مزی دین اسلام حقنده سوء ظن وادیلرینه دوشوریبور ، حیثلی مسلمانلری تزدیریبور ، بیانجیلری کولدیریبور . آرتق بو حاله نهایت ویره‌جك صره کلمشدر. باب مشیختك بوکا برچاره دوشونوب بولمسنی دین ، علم ، حمیت ، شرف قومیت وملیت نامنه طلب ایدرز . اندراسه یوز طوتدیغنی کورمکله دلخون اولدیغمز معالم اسلامیه‌نك احیاسی ندیه متوقف ایسه ارتق اسبابنه توسل ایدلسون ، ارتق اسلامه ، مسلمینه یاقیشه‌جق واعظ یتشسون .

بو سنه‌لك اك عاجل تدبیر ایسه رمضان شریفده طشره‌یه کوندریله‌جك واعظلرك طلبه‌نك اك زکی واك آچیق فکرلیلرندن انتخاب ایدیله‌رك اصول مشورتك محسنانندن ، شرع شریفه مطابقتدن بحثله خلقی مألوف اولدقلری ذلتدن تخلیصه ، اتحاد واتفاقه سوقه ، نفاق وشقاقدن ، اغراض شخصیه‌یه مستند عداوتلردن تحذیره چالشمق ، دیکر وطنداشلرمزی دلکیر ایده‌جك افعال واقوالدن شرعاً ممنوع اولدیغمزی افهام ایتمك لزومنی کندولرینه تبلیغ ایتمکدر . زیرا بو کونکی کونده هر شیدن زیاده وفاق واتحاده ، دیمزك بزی منع ایتدیکی ذلت واسارت دائره‌سنه عودت ایتمامکه محتاجز .

احمد نعیم

نجائب قرآنیه

بر کون بر یرده ایکن ، ازمنهٔ قدیمه واخیره‌ده‌کی مشاهیرك تراجم احوالنه دائر فرانسزجه یازلمش بر اثرده نام نامیٔ جناب فخر الرسلی کوردم. آثار اجانبده نام پاك محمدی‌یی کورن بر موحدك قلبنه بو اسم مبارکك صاحب جلیل القدری حقنده نه سویلنمش اولدیغنی اکلامق ایچون نه‌درجه شوق استیلا ایده‌جکنی تعریف اقتضا ایتمز.

برده باقدم‌که او سرقافلهٔ انبیا علیه افضل التحایا حضرتلری محاربات وفتوحاتنده شهرتکیر آفاق اولان نامداران صره‌سنده ورفعت وفخامت

نبویه‌لرینه غیرلایق صورتده کوستریله‌رك حاشا قدر والای رسالتپناهیلری صرف مادی بر فضل ومزیت منزله‌سنه تنزیل ایدلدکدن بشقه اصول دین، فروعنه ومضامین آیات فرقانیه، احادیث نبویه‌یه قارشدیرلمش وبعض احکام الهیه ذکر اولنوب اوده فقدان فهم واطلاعدن ناشی یاکلش نقل ایدلمش: صانکه بر لوحهٔ زیبانك موقعلرینه پك جسبان جزءلرینی دیکر جهتلره تحویل ایله هیئت مجموعه‌سنده‌کی نظر فریب منظره‌یی بوزمغه چالشمق قبیلندن اوله‌رق آیری آیری مواد ومصالحه متعلق بر قاچ آیت کریمه قارمه قاریشیق بر صورتده کویا خلاصه ویا نمونه اولمق اوزره بر محله جمع ایله هیهات! ایشته روح قرآن بودر... دیمك ایسته‌نلمش. نشئهٔ اخراده حضرت رب کریمك عباد صالحینه مبذول وارایکان اوله‌جق التفات ومکافات الهیه‌سی عجیب وغریب داستانلر صورتنده کوسترلمش. ومؤلف اثرك خامهٔ طغیان ونادانیسی نقاب ستایش آلتنده دها بوقبیل نیجه مناسبتسز سوزلر ایله تسوید صحائف ایدرك زعم قاصرنجه معناً کویا بر انتقادنامه یازمش!

رسالهٔ مذکوره فرانسه‌ده مکاتب اعدادیه طلبه‌سی ایچون ترتیب ایدلمش ایسه‌ده فرانسزجه تحصیل ایدن بعض نورسیده‌کان شاکردانمز الندهده کورولیور.

بو مثللو آثاری مطالعه ایدن شبان امته محتویات قدسیهٔ فرقانیه حقنده بر آینهٔ حقائق نما اولمق اوزره کتاب اللهدن، او افکار و قلوبده بشقه بر ایقان واطمئنان، بشقه بر طاعت وارتباط، بشقه بر تأثیر وحالت، بشقه بر نشوه وحلاوت حاصل ایدن معجزهٔ باهرهٔ باقیه‌دن بعض آیات جلیله‌یی تبرکاً بریره جمع ایتدم وهر آیتك زیرینه مآل منیفنی شرح وتفسیر صورتیله نقل ایتدکدن صکره مقامه مناسب بعض تفصیلات دخی علاوه ایلدم. بو وجه ایله حصوله کلن انموذج «نجائب قرآنیه» توسیم قلندی.

فی ۲۷ رمضان سنه ۱۳۲۰ مقری کوی محکمهٔ تمیز اعضاسندن

اسماعیل حقی

لمحرره

مورد وحی الهیدر محمد مصطفا

مرشد راه سعادتدر اوتاج اصفیا

سورهٔ بقره

آیت — ۲۱

«یَا اَیُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِی خَلَقَكُمْ وَالَّذِینَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»

ای ناس سزی وسزدن اول کلنلری یارادان ربکزه عبادت وعبودیت ایدك، بلکه اتقا ایدرسکز» [تاکه نائل هدی وفلاح اولان زمرهٔ اتقیایه دخوله امیدوار اوله‌بیله‌سکز.

کتاب‌الله ایشته ناسی جمله‌مزك پروردکاری اولان وجمله‌مزی یوقدن وار ایدن خالق تعالی وتقدس حضرتلرینك عبادت وعبودیتنه دعوت ایدیور وبونلردارینده وسیلهٔ فوز وفلاح اوله‌جغنی بیان بیوریور. ذات باری‌یی بیلمامك، بیلمکه چالشمامق وشان الوهیتنه لائق تسبیح وتمجیده، عبادت وعبودیته بولنمامق انسان کبی ذی‌تفکر بر مخلوقه یاقیشورمی؟ آفاق وانفسده کوردیکمز شو نظام، شو تناسب، شو قوانین بدیعه غیرمدرك اولان جزء فردلرك اجتماع وتعاونیله حصوله کله بیلورمی؟ وجدان سلیم بو ذهاب باطلی هردم فریاد ایله تکذیب ایتمیورمی؟..

«لعل» کلمه‌سنك افاده ایلدیکی توقع وامید، جناب حقه دکل، عباده راجعدر. چونکه برشیئك حصولنه انتظار اوشیئك عاقبتی بیلنمدیکی زمان اولور، بو ایسه علام الغیوب اولان جناب باری حقنده محالدر. یاخود ملوك واکابر ایفاسنی تصمیم ایتدکلری وعدلرینی [بلکه] وامثالی ادالر ایله ایراد ایتمکه معتاد اولدقلرندن کلام‌الله بو اسلوب اوزره وارد اولمشدر. یاخود «لعل» کلمه‌سی [کی] یعنی [تاکه] معناسنه ورد ایدلمشدر — تفسیر رازی. صاحب کشاف دیورکه «لعل» کلمه‌سی [کی] معناسنه کلمزسه‌ده اطماع معناسنه یعنی امید وار ایتمك معناسنه کلور، کریم ورحیم اولان ذاتك ایسه امید اولنان برشیئك حصولنه امید ویرمسی وعد قطعی دیمك اولدیغندن «لعل» کلمه‌سی [کی] معناسنه‌در دینلمشدر.

سورهٔ بقره

آیت — ۲۲

«اَلَّذِی جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ»

او پروردکار که ارضی سزه فراش قلدی وسمایی [بو آرامکاه اوزرینه نظرده قبه کبی] انشا ایلدی [خالق تعالی حضرتلری بو عرصهٔ پهناوی معیشت ومعاشرتمزه موافق صورتده خلق وایجاد بیورمشدر. اوزرنده ایسته‌دیکمز کبی اوتورر، قالقار، یاتار، کزرز. کیمی یرنده خاك بارز، کیمی یری بحار ایله مستور. طاغلر یوجلمش، اووه‌لر

دوشنمش، نهرلر جاری. قبهٔ سما بونجه مصابیح ایله منور ومزین. فوقزده بویله بر تماشای لطیف. روی زمین ایسه کونا کون نعم ولذائذ ایله مالامال] و [او پروردکار ذیشان] سمادن صو انزال ایدوب انکله سزه رزق ایچون ثمرات [ومحصولات] چیقاردی [یردن صنف صنف نباتات، کونا کون میوه‌لر، سبزه‌لر، اکینلر بتوردی] ایمدی سز [بو حقائق] بیلدیککز حالده جناب حقه امثال وشرکا اتخاذ ایتمیك.

جارالله العلامه وفخرالدین رازی وقاضی بیضاوی وابوالسعود حضراتی بو آیت کریمه‌نك تفسیرنده دیورلرکه: «ارضی فراش ایتمه‌نك معناسی، صویك طبعی ارضی قوشاتمق اقتضا ایدرکن جناب حق آنك بعض قطعه‌لرینی صو اوزرینه چیقاردی وآنی نه پك صلب ونه پك یومشاق یرادوب زراعت واعماره قابل اوله‌جق صورتده بو ایکیسی آره‌سنده قیلدی، بو جهتله روی زمین دوشنمش دوشك کبی انسانلرك بالوجوه حضور واستراحتلرینه مهیا اولدی دیمکدر، بو ایسه ارضك مسطح اولمسنی ایجاب ایتمز، زیرا آنك حجم وجرمی غایتله بیوك وکنیش اولدیغندن کریت شکلی انك اوزرنده استقراره وکمال سهولتله آمد وشده وابنای بشرك دیکر منافعنه قطعا مانع دکلدر».

بو آیت کریمه ارضك مسطح اولمسنی ایجاب ایتمیه‌جکنه دائر جاراللهك عباره‌سی شودر:

«.. فان قلت هل فیه دلیل علی ان الارض مسطحة ولیست بکریة - قلت لیس فیه ...».

فخرالدین رازی نك عباره‌سی بودر: «ومن الناس من زعم ان الشرط فی کون الارض فراشاً ان لاتکون کرة، واستدل بهذه الآیة علی ان الارض لیست کرة، وهذا بعید جداً لان الکرة اذا عظمت جداً کانت القصعة منها کالسطح فی امکان الاستقرار علیه ...».

قاضی بیضاوی‌نك عباره‌سی شویله‌در: «... وذلك لایستدعی کونها مسطحة، لان کریة شکلها مع عظم حجمها واتساع جرمها لاتأبی الافتراش علیها».

ابوالسعود مرحومك عباره‌سی عیناً شودر: «ولیس من ضرورة ذلك کونها سطحاً حقیقیاً، فان کریة شکلها جرمها مصححة لافتراشها».

ابراهیم حقی مرحومك معرفتنامه‌سنك کریت ارض مبحثنده «زمینی مسطح ظن ایدوب بسیط اولمق فکرین ایدنلر مغلوب وهم وخیالدر» دیدکدن وبو مبحثده بر خیلی ادلهٔ عقلیه ایراد ایلدکدن صکره النهایه شویله سویله‌یور: «بو جمله‌دن قطع نظر هند شرقی اطلاق اولنان هندستانه وهند غربی تسمیه قلنان یکی دنیایه بحر محیط ایله سفر ایدنلره شرقاً وغرباً کشت وکذار امکانی ظاهر اولدی. مغربدن قالقه‌رق وتحت الارض بحر مذکور ایله طولاشه‌رق مشرقدن کلن سفینه‌لر ارضك استداره‌سی دعواسنی علناً اثبات ایتمکله جمیع ادله‌نك خاتمه‌سی اولدی وآرتق منازعه بابنی بتون بتون سد ایلدی».

فخرالدین رازی حضرتلری سورهٔ بقره‌دن ۱۶۵ نجی آیتك تفسیرنده ظل ارضك استداره‌سیله دخی ارضك مستدیر الشکل اولدیغنه استدلال ایلمشدر. اوراده دیورکه خسوف قمر دیمك شمس ایله قمر آره‌سنه ارض حیلولت ایتدیکی زمان قمر اوزرینه ممتد اولان ظل ارض سببیله جوهر قمردن نورك زائل اولمسی دیمك اولدیغندن خسوف قمر ظل ارضك کندیدر. ممتد اولان بو ظل ایسه قمرك بعض جزئی منخسف اولدیغی وقتلرده مشاهده ایدلدیکی اوزره مستدیر اولدیغندن او ظلی حصوله کتورن شکل ارضك دخی مستدیر اولدیغی نمایان اولور.

انتهی — ملخصاً

تنبیه

محققین علمانك ارض مسطح دکلدر دیملری مسطحك کریته منافی اولان معنای اصطلاحیسی اعتباریله‌در. «والی الارض کیف سطحت» آیت کریمه‌سنده اثبات اولنان سطح ایسه معنای لغویسنده مستعمل اولدیغندن انلرك نفی ایتدکلری تسطیح بو آیته منافی دکلدر. اهل لغت تصریح ایتمشلردر که سطحك اصل معناسی یایوب دوشه‌مکدر، [سطح الله الارض] دینورکه الله تعالی ارضی یایوب دوشه‌دی دیمکدر. ارضه بسیط دنیلمسی دخی اتساع جرمنه مبنی‌در. یوقسه کروی اولمدیغی ایچون دکلدر. بعض ناس بو کبی اطلاقات وتعبیراتدن ارضك کروی اولمدیغنه ذاهب اولمشلرسه‌ده بو بر وهم محضدر، منشأ غلطلری قرآن کریمده ذکر اولنان الفاظ لغویه‌یی اهل فنون آره‌سنده صکره‌دن پیدا اولمش معانیٔ اصطلاحیه‌یه حمل ایتملریدر. محققین علمانك بو مبحثده نقل اولنان سوزلری، الفاظ قرآنیه‌یی معانیٔ اصلیه‌سندن خلاف ظاهره صرف ایله ارضك کروی اولمدیغنی استنباطه قالقشان ارباب اوهامك زعملرینی رد ایچون ایضاح حقیقتدن عبارت اولوب تأویلات وتکلفات دکلدر. الحاصل کتاب عزیزده ارضك کروی اولمدیغنی ایهام ایدوب‌ده محتاج تأویل اولور هیچ برشی یوقدر.

ینه بو آیت کریمه‌نك تفسیرنده مفسرین مشار الیهم دیمشلردرکه: «ثمرات ومحصولاتك ظهوره کلمسی الله تعالی‌نك قدرت ومشیتی ایله‌در، لکن جناب حق ثمراتی ظهوره کتورمکه طوپراق ایله ممزوج صویی حیوانك نطفه‌سی کبی سبب وماده قیلمش، یعنی طوپراق ایله صودن ممزوج ماده‌یه ثمراتك صور وکیفیات متخالفه‌سنی افاضه اوزرینه عادت

الهیه جاری اولمش، یاخود الله تعالی صوده قوهٔ فاعله وارضده قوهٔ قابله ابداع وایجاد ایدوب بوایکیسنك اجتماع وتفاعلندن صنوف ثمرات ومحصولات تولد ایلشدر . باری تعالی وتقدس حضرتلری اسباب وموادك کندیلرینی نصل بلاواسطه ابداع بیورمشسه اشیانك کافه‌سنی‌ده اسباب ومواد بولنمقسزین ایجاده قادردر، فقط اشیایی بر حالدن دیکر برحاله تدریج وبر مرتبه‌دن دیکر بر مرتبه‌یه نقل ایله انشا وایجاد بیورمسنده عظمت وقدرت الهیه‌سنه اولی‌الابصارك عطف نکاه عبرت وعرفان ایلرینی هردم تجدید ایدر صنع وحکمی واردر. اشیا ترتیب وتدریج بولنقسزین دفعةً انشا ایدلمش اولایدی بدائع حکمت دمادم تجلی ایتمامش اولوردی » .

بوندن صکره‌ده سمادن نزول باران خصوصنه نقل کلام ایله بعض مفسرین دیورلرکه سما ایله مراد سحابدر ، زیرا سقف وامثالی کبی سندن یوکسك نه قدر شی وارسه هپسی (سماء) اولدیغندن سحابه ده (سماء) اطلاق اولنور . یاخود اجزاء رطبه‌نك یعنی ابخره‌نك اعماق ارضدن جوهوایه یوکسله‌رك ابرباران فشان اولمسی جریان عادة الله اوزره هوا وحرارت شمس کبی اسباب سماویه ایله حصول بولدیغندن بو علاقه وملابسه ایله (سمادن صو انزال ایلدی) بیورلمشدر . شوحالده ، امطار یردن قالقوب هوانك طبقهٔ بارده‌سنه تصاعد ایدن ابخره‌دن تولد ایلدیکی حالده آیت کریمه بوکا مخالف دوشیور دیه سؤال وارد اولماز .

« وَاَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاۤءً ثَجَّاجاً »

« لِنُخْرِجَ بِهٖ حَبّاً وَنَبَاتاً وَجَنَّاتٍ اَلْفَافاً »

سورهٔ انبیاده « وَهُوَ الَّذٖى خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فٖى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ » نظم جلیلنك تفسیرنده فخرالدین رازی حضرتلری کلام عربده هردوران ایدن شیئه « فلك » دینلدیکی وجهی « افلاك » اولدیغنی سویلدکدن صکره « ماهیت فلکده اختلاف اولنه‌رق بعضلری فلك برجسم اولمیوب نجومك مدار ومحرکندن عبارتدر دیدیلرکه ضحاکك قولی بودر . اکثر ناس ایسه افلاك نجومك کندیسی اوزرینه دوران ایتدیکی اجسامدر دیدیلرکه ظاهر قرآنه دها قریبدر » دیه ماهیات افلاکه دائر اقوالی اوراده دها بعض تفصیلات ایله بیان ایلشدر .

محکمهٔ تمیز اعضاسندن

اسماعیل حقی

دلائل مشورت

« ۱ » کتاب :

یر یوزنده انسانلری خلق ایده‌جکم دیه ملائکه‌یه واقع اولان خطاب عزتك حکمتی مشاوره‌در.

« آنلر ایله مشاوره ایت » مفهومنده بولنان آیت جلیله دخی مصالح مهمه‌ده مشروعیت شورایه دلیلدر .

« امرلری بینلرنده شورادر » معناسنده‌کی آیت جلیله‌ده استشاره ایدنلر مدح بیورلمش اولمغله عکسی بولنان انفراد واستبدادك عندالشرع مکروه اولدیغی نمایان اولور.

قاضی بیضاویده « انما هی امور اعتیادیة یعلم من جربها » دنیله‌رك امور دنیویه‌ده مشورتسز حرکتك خلاف شرع وسنت ایدوکی کوسترلشدر.

« ۲ » سنت :

« استرشدوا العاقل ترشدوا فلاتعصوه فتندموا » « انتم اعلم بامر دنیاکم » حدیث شریفلری روایت ایدلمش اولدیغی کبی رسول عدالت قرین « اشیروا علیّ » بیورمشلردر. (سنت قولیه)

اصحاب کرامله مذاکره ومشاوره ایلشدر. (سنت فعلیه)

« ۳ » اجماع امت :

خلفاء راشدین حضراتی مصالح جمهورده دائما مشاوره ایدرك حاصل اوله‌جق قراره کوره حرکت ایدرلردی .

حضرت عمر کندیسندن صکره خلیفه انتخابنی شورایه تودیع ومجلس مشورتی دخی تعیین ایلشیدی .

صدر اسلامده اصول ادارهٔ حکومت غایت ساده واصحاب کرامك حائز اولدقلری فضائل سببیله معاملات ناس هردرلو مظالم وسیئاتدن آزاده اولمغله برابر حرب ، تقسیم غنایم وانتخاب مأمورین کبی احوالده اکثریا مسجد شریفده بالاجتماع مذاکره ومشاوره ایدرلردی .

حضرت فاروق عبدالرحمن وعلی وعثمان وطلحه کبی کبار مهاجرین واصحاب ایله برمسئله‌ده استشاره ایتمشیدی. بینلرنده اختلاف آرا واقع اولدیغنده حضرت عمر رأی اکثریتی بالقبول اولوجهله عمل ایلشیدی .

ینه مشارالیه بشی اوسدن ، بشی حزرجدن اولمق اوزره اون نفر انصاری جمع ایده‌رك برخطبهٔ بلیغه ایراد ایتدکدن صکره حکومت مأمورینلرینه بعض ذواتك انتخابنده استشاره وویردکاری قرار دائره‌سنده حرکت ایلدی .

بدایع صنایعده « ندب الله رسوله الی المشاورة مع انفتاح باب الوحی فغیره اولی » دیه ذکر ایدلمشدر .

ابی هریره شویله دیمشدر : مارایت احدا بعد رسول الله اکثر مشاورة لاصحابه :

امیرالمؤمنین علی مشورتده یدی خصال جیده واردر :

١ استنباط صواب
٢ اکتساب رأی
٣ خطادن تحصن
٤ ملامتدن تحرز
٥ ندامتدن نجات
٦ الفت قلوب
٧ اتباع اثر بویورمشدر .

لقمان اوغلنه (اجمل عقل غیرلک) دیمشدر .

الحاصل اسلامیتده استبداد مقدوح واستشاره ایله ادارۀ امور حکومت ممدوحدر .

« ٤ » دلیل عقلی :

انسانلر عقل ، فهم ، ادراک وقابلیت جهتلریله متفاوت یرادلمش اولدقلرندن یکدیکره محتاج بولنمشلردر .

بو احتیاج سببیله بینلرنده تعاون وتناصر حصوله کلوب غنی فقیرک عمله وفقیر غنینک پاره‌سنه وجاهل عالمک علمنه ومریض طبیبک دواسنه وایتام ومجانین کبی قاصرین عقلانک حمایه‌سنه وعلی العموم اهالی امور دین ودنیاده ریاست عامه صاحبی برحکمداره عرض افتقار ایدر .

ولایت عظمی وریاست عامه پادشاهه عائد اولمغله برابر قطعات وسیعه ونفوس کثیره‌یی محتوی بولنان عظیم برمملکتی دائرۀ عدل وحقانیت اوزره اداره ایتمک اطراف واکنافده‌کی مأمورلری تحت مراقبه وترصده بولندیرمق وسع بشرک خارجنده‌در . حکومت مأمورلری بالعموم اجرا آتندن مسئول وتبعه وزیر دستان حقلرنده خیر وانفعی تحری‌یه مجبور وتصرفلری مصلحت ومنفعتک وجودینه متوقفدر .

بونجه حادثات ومسائل مهمه‌ده مصلحت وخیری ادارکه واحدک موفق اولماسی ممکن دکلدر .

مسائل عباده وتدبیر بلادده دائما حقانیت اوزره حرکت ایتمکه اجبار ایده‌جک برقوت موجود اولمادقچه هرحال وکارده طریق مستقیم وسبیل صواب اختیار ایدیله‌جکنه اصلا اعتماد ایدیله‌مز .

ممالکک هرطرفندن کلان مبعوثلر معموریته ، معارفه ، صنایعه ، زراعته ومأمورلرک ظلم واستبداد یا عدل ودادلرینه دائر مطالعاتی سربستانه بیان وممالک وعباد ایچون منافع عظیمه‌یی تأمین ایلیه‌جکلردر .

مشاورک استشاره‌یه دکرلی اولمسی وبیان ایتدیکی رأی ومطالعه‌نک فائده‌بخش عامه بولنمسی لابد اولدیغی مسلماتدن اولمغله مبعوث انتخاب ایده‌جک اولان اهالینک دکرلی ذاتلری انتخاب ایتملری اهم اموردن بولندیغی کبی اعیان اعضالغنه دولتجه انتخاب ایدیله‌جک ذواتک دخی امنیت عامه‌یی قزانمش واستبداد وارتکاب وژورنالجیلک کبی افعال ردیئه ایله لکه‌لنمامش علم وتجربه وقریحه‌سیله کندوسندن استفاده محقق بولنمش ذواتدن اولمسی شرطدر .

محکمۀ تمییز اعضاسندن

علی حیدر امین

« انسانیت ، فکر دینی ، مدنیت »

انسانلر بالطبع مدنیدر . انسانلرک طبعنده مدنیت حسی واردر ؛ بر جمعیت تشکیل ایدرک تعاون وتناصر ایله امرار حیات هرانسانده بر حس فطریدر . تاریخ ، ماضی‌یه طوغرو نه‌قدر اوزانورسه اوزانسون مطلقا بر مدنیت ، برجمعیت بشریه‌یه تصادف ایدر . انسانلرک پک اسکی زمانلرده‌ده کندولرینه کوره برر جمعیتلری واردی . شوقدر وارکه مدنیت ، افراد جمعیتک حائز اولدقلری علم ومعرفت وتربیۀ فکریه‌لریله متناسب بولنیور . بناءً علیه پک اسکی زمانلرده کلوب کچن انسانلرک تربیۀ فکریه‌لری‌ده کندولری کبی حال ابتدائیده بولندیغندن جمعیت ومدنیتلری‌ده شیمدیکی مدنیته قیاس اولنماز درجه‌ده بسیط برحالده ایدی .

اوت ، ایلروده برکون کله‌جک ، که اشته شمدی بزم درجۀ قصواسنه واصل اولدی ظن ایتدیکمز مدنیت ، عادتا وحشت اولوب قاله‌جقدر . اخلاف بزه‌ده وحشی نظریله باقه‌جقدر ...

آکلاشیلیورکه مدنیت انسانیت ایله توأمدر . فقط انسانلرک تربیۀ فکریه‌لریله متناسبدر . بناءعلیه برابر ترقی ایدرلر ، برابر تدنی ایدرلر .

هربرشی قانون تکمله تابعدر . شرائطنی جمع ایتدیکی صورتده ترقی ایدر ، تکامله طوغرو خطوه انداز اولور .

تربیۀ فکریه‌ده طبیعی برشیدر ؛ قانون تکمله تابع اولماسی البت ضروریدر . فقط تربیۀ فکریه‌نک قانون مذکور تحتنه دخول ایده‌بیلمسی ایچون بیوک برشرط واردر . اوده تعاون وتناصروعدالت اوزرینه مؤسس برجمعیت بشریه‌نک وجود ودوامیدر . اوت ، بو ، شبهه‌سز شرطدر « بارقۀ حقیقت تصادم افکار ایله میدانه چیقار » دییورلر ؛ ایشته بوکلام حکمت مآل بومدعانک ثبوتنه شهادت ایدیور .

اکلاشیلیورکه تربیۀ فکریه‌نک موجودیتی وترقیسی جمعیت بشریه وهیئت اجتماعیه‌نک پایدار اولماسنه توقف ایدیور ..

شیمدی جمعیت بشریه‌نک حالنی برآز تدقیق ایده‌لم . معلومدرکه جمعیت بشریه‌نک دوامی ، پایدار اولماسی ، حقوق اجتماعیه‌نک تحت محافظه‌ده بولنماسنه منوطدر . حقوق اجتماعیه‌نک تحت محافظه‌ده اولماسی‌ده جمعیته منسوب هربرفردک کندوحقنی مطلقا تحت امنیتده بولندرمقله برابر وطنداشلرینه قارشو اوزرینه لازم کلن بتون وظائفی تماملیه ایفا ایتمکله اوله‌بیلور .

دیمک جمعیتک دوام وبقاسی ایچون ایکی شرط وار ؛ بری : هر شخصک کندو حصه‌سنه اصابت ایدن « حق » ، دیکری وطنداشلرینه قارشو مدیون اولدیغی « وظیفه » در .

اشبو حق ایله وظیفه آراسنده اولان نسبتی تدقیق ایتدیکمزده هربرحقک قارشوسنده بروظیفه ، وهربروظیفه‌نک قارشوسنده برحق

اولدیغنی کوریورز . عادتا آرالرنده اولان نسبتده ابوت ایله نبوت بینده اولدیغی کبی بر تضایفی آکدیریور : بر حق وظیفه‌دن ، بر وظیفه‌ده حقدن قطعیا انفکاك ایتمز . علی طریق التضایف برابر بولنورلر .

آکلاشلیورکه حق ایله وظیفه بتون افراد بشر ایچون برصراط مستقیم تشکیل ایدیور . جمعیته داخل اولان هربرفردك اشبو طریق محدود اوزرنده حرکت ایتمسی ضروریدر ، مجبوریدر . اشبو طریق معین ومحدودك هر ایکی طرفی برقعر جحیمدر . انسان هانکی طرفنه میل ایدرسه ایتسون برکردابه واقع اولیور : یا کندو حقنی اخلال ویاخود غیرك حقنی پایمال ایتمش اولور . هرایکی حال جمعیتك انتظامنی اخلال ایدر . بنا٬ علیه بوکبی حاله هیچ بروجهله قطعیا جواز ویرلمز . بهمه حال حق ایله وظیفه‌دن تشکل ایدن طریق عدالتدن هیچ بر وجهله ذره قدر انحراف ایتمامك لازم کلور .

فقط انسان ، قوهٔ شهویه وقوهٔ غضبیه آراسنده محصوربولنمقده‌در . بیچاره انسان نه یاپه‌جق ؟بوایکی قوت کندوسنی سورکلیور . انسان چار ناچار اشبو قوتلرك اوامرینه انقیاد ایدیور ... ذاتا طبع انسانیده حس انقیاد وار . انسان مطیع ومنقاد برحیواندر . اوقوهٔ شهویه ، اوقوهٔ غضبیه‌نك تکلیف ایتدکلری او جیجیلی بیجیلی مشتهیات ، او انتقام وتعدی حسلری !! . . .. بیچاره انسان اوایکی قوتك النده اسیردر . . . باخصوص کندیسنی اومشتهیات حضورنده کوردیمی ؛آرتق قوهٔ عقلیه ووجدانیه‌نك حکمی قالمز.....ذاتا انسان ضعیف اوله‌رق یارادلمشدر .

مستبان اولیورکه افرادمزك بو طریق اوزره ثابت اولوب هیچ بر وجهله اطرافه میل وانحراف ایتمه‌سنی تأمین ایدن بر محافظ وقائد لازم. فقط بوقائدلك ومحافظلك وظیفه‌سنی کیم ایفا ایده‌جك؟ بووظیفه‌یی هانکی بر قوتك النه تفویض وتودیع ایتملی؟ اشته بونقطه‌ده آز چوق تحریات اجراسنه احتیاجمز واردر .

بادئ امرده اشبووظیفهٔ مهمه‌یی ایفا ایتمك اوزره خاطرمزه دورت ورلی قوت تبادر ایدیور: « قوهٔ جبریه »، « ناموس= شرف نفس»، « حکومت وقانونی » ، « فکر دینی » ..

ابتدا قوهٔ جبریه‌یی اله آله‌لم: اوت، قوهٔ جبریه ایله انسانی طریق مستقیم اوزرنده ثابت بولندرمق ممکن کبی کورینور. شویله که هرکس آله‌بیلدیکی آلات حربیه وسلاحی النه آلور، وظیفه‌سنی بیلیوب اخلال حقوقه یلتننلره قارشو استعمال ایله حق مشروعنی ضیاعدن محافظه ایدر !.. بو ممکندر دکلمی ؟..

فقط بو، پك چیرکین، وحشیانه بر اصولدر. شان انسانیته هیچ بر وجهله یاقشماز. انتظامی تحت محافظه‌ده بولندره‌جغم دیرکن اسایش اخلال ایدلمش اولور، اورتالق قانه بوغولور. بونکله برابر حق دائما قوت ومکنت اربابنده قالور. بویله‌لری هیچ بروقت کندو وظیفه‌لرینی حقیله ایفا ایتمزلر، ضعفا دائما حقلرینی غائب ایدر، مغدور اولورلر . بناء علیه بواصول بزم ایشمزه کلمز. باشقه براصول، باشقه برحامی آرامالی یز.

برده حکومت منتظمه وقانونی سایه‌سنده بووظیفه‌نك تحت محافظه‌ده بولندیریله‌بیله‌جکی وارد خاطر اولیور . عجبا دوغرومی؟ خیر، بوده طوغرو اوله‌ماز . زیرا بر حکومت نقدر منتظم وقانونی نقدر محکم اولورسه اولسون ، انسانك اعماق قلبیه‌سنه دکل، درون خانه‌سنده جریان ایدن احواله بیله کسب اطلاع ایده‌مز؛ قانونك اوراده تطبیقده ممکن اوله‌مز. حکومتك وظیفه‌سی وقانونك تطبیق احوال ظاهره‌دن ذره قدر ایلرویه کیده‌مز ... حالبوکه انسانلردن ظهور ایدن احوال، افعال، تمایلات پك متفاوت. بری میدانده ظهور ایدرسه، بوزده طقسان طقوزی هیچ برکسه‌نك کسب اطلاع ایده‌میه‌جکی بر کیفیت اوزره صدور ایدر. ایشته حکومت بویله‌لرینه قارشونه تدبیر ایده‌جك؟.. افعال خفیه وتمایلات مضره‌یه قارشو نصل معامله اجرا وهانکی قانونی تطبیق ایده‌بیله‌جك ؟!.. اورته‌لغی جاسوس ایله‌می طولدره‌جق ؟.. اعماق قلبیه‌لرمزه قدر« کوش تجسس »می اوزاده‌جق؟... هیهات !... هیچ بری کار ایتمز ...

وبرده ارکان حکومتده عین بزم کبی انسانلر دکلمی ؟ یا آنلرك کندولرنی کیم تحت محافظه‌ده بولندره‌جق ؟ آنلر معصوملر زمره‌سندنمی ؟ . . خیر بالعکس . . . قوهٔ شهویه‌لرینه برده جاه وریاست انضمام ایتمکله مشتهیاته انهماك خصوصنده دها زیاده صبرسزلق وآزغینلق ابراز ایدیور . بناء علیه بو نقطه‌یی اوزون اوزادی‌یه اثباته حاجت یوقدر ظن ایدرم .

اشبو قائدلك ومحافظلك وظیفهٔ مهمه‌سنی کندولرنده بولنمسی مفروض بولنان « ناموس = شرف نفس » ك النه تفویض ایتمك ایستینلره‌ده چوق تصادف اولنیور . زمانمزده بوفکر خیلی تعمم ایتمشدر . کویا « ناموس » حق وعدالتك یکانه حامیسی ایمش کبی تلقی اولنمقده‌در . هرکس مهم بردعواسنك اثباتنده ناموسنی شاهد اوله‌رق ایلرویه سوریور .

عجبا « ناموس = شرف نفس» دینلن خصلت بویله‌مهم بروظیفه‌یی قبول وایفا ایده‌بیله‌جکمی ؟ ویاخود دلیلسز اوله‌رق ، آچیقدن وشایان اعتماد اولمیان بر دعوامی !

اشته بوجهتلری آزچوق آراشدیرالم: ناموس،شرف نفس ، کنه وحقیقتی پکده آچیق بر صورتده معلوم اولمیان برصفتدر ، که انسانك قوم وقبیله‌سی ومنسوب اولدیغی جمیتی نزدنده مذموم ومقدوح وآنلرك اراسنده حائز اولدیغی مقام ورتبه‌سنه غیر مناسب اولان بر شیئی ارتکابنی منع ایدر. اشته ناموس وشرف نفس دیدیکمز خصلت بوندن عبارتدر .

فقط بوخصلت پك متفاوت وپك مختلف طرزلرده ظاهر اولیور، برحد معینی یوقدر ، برحقیقت معروفه‌سی‌ده معلوم دکلدر . هربر قبیله وبتون جمیتلرك اراسنده متفق علیه وبرمركزده ثابت برنمونه‌سی پك آز بولنیور . حتی بر چوق نقطه‌لر واردركه برجمیت نزدنده كندوسنی ارتكاب، خست نفس وناموسسزلق عد ایدلدیکی حالده دیکرلرنجه عین ناموس وشرف نفس صاییلور . صحائف وقوعات بوكا پك چوق شاهدلر ارائه ایده‌بیلیور . مثلا : آروپالولرجه بالولرده باغچه‌لرده وسائر عمومی محللرده اركك قادین ، قیز اوغل ، بابا ، آنا بدوی صاچی كبی قارمه قاریشق اولوب ، جانی ایستدیکی بر کیمسه‌نك قولتوغنه کیره‌رك کزملری ، بابا ، اوغلدن آنا قیزدن حجاب ایتمه‌دلری دائرهٔ ناموسده ایكن ، اسلاملرجه ، بلكه بتون شرقلیلرجه قیپ قرمزی برناموسسزلقدر .

ایشته بوتفاوت وشوتضاد یالكز جمیت وقبیله‌لر آره‌سنده دكل ، بلكه برجمیتك داخلنده اولان بتون صنف وطبقه‌لری بیننده‌ده مشهود اولیور .

معلومدركه انسانلردن صادر اولان بتون افعال وبتون تمایلات هپ انسانك كندو سعادتی ایچوندر . یعنی انسان نه یاپارسه ، نه دوشنورسه ، كندو سعادتی ایچون یاپار ، كندو سعادتی ایچون دوشنور . « سعادت » دائما علت غائیه‌در.

فقط انسانلرك سعادتی پك متفاوت طرزلرده ظاهر اولور . هر صنف وهر طبقه ، سعادتلرینی آیری آیری قاپولردن بكلیورلر . سعادتك ظهوری یك نسق دکلدر . مثلا : انسانلردن كیمی رنجبرلكی كیمی كاتبلكی ، كیمی عسكرلكی ، كیمی‌ده پادشاهلغی واسطهٔ سعادت اوله‌رق قوللانیور . ایشته بووسائطه سعادت ترتب ایدیور .. بونلرك آرقه‌سنده سعادت واردر ....

فقط اشبو سعادتك دوامی ایچون ناموس ، شرف نفس لازم و شرطدر . یعنی سعادتك حامیسی شرف نفس ، ناموسدر . اشته « ناموس وشرف نفس » ك ایشه یاره‌یه‌جغی نقطه بوراسیدر .

اكلاشلیوركه وسائط مختلفه‌دن اقتطاف ایدلن « سعادت » لر پك متفاوت اوله‌رق میدانه كلیورلر . بوحالده بونلرك حامیلری اولان « ناموس وشرف نفسك ده آنلره موافق وآنلر ایله متناسب اولماسی ضروریدر . كاتب ، رنجبر ، پادشاه ، اصنافك وسائط مختلفه ایله الده ایده‌بیلدكلری « سعادت » لری آراسنده هیچ برمناسبت اولمدیغی كبی اشبو « سعادت » لرك حامیلری اولان درجهٔ ناموسلری آراسنده‌ده كوزه چارپه‌جق درجه‌ده تفاوتلر اولمسی طبیعیدر .

بردیپلومات سعادتی دیپلوماتلغنده آرایور ، سعادتی شو صنعتدن تحصیله چالشیور ؟ موفق ده اولیور . طبیعی بوسعادتك قارشوسنده بولنمسی لازم اولان ناموسی ده وار . فقط شو ناموس بر اصنافك ناموسنه هیچ بر وجهله بكزه‌مز . بر اصناف ایچون حیل ودسائسی ارتكاب ونقض عهود كبی شیلر ناموسسزلقدن معدود اولدیغی حالده برناموسلو دیپلومات مسلكی اقتضاسی اوله‌رق بوكبی شیلره پك اعلی مراجعت ایده بیلور ؟ بوحالی ناموسسزلق صانلمز .

بسمارق بتون عمرینی حیل ودسایس سیاسیه ایله كچردیکی حالده هیچ بركمسه بسمارقی ناموسسزلق ایله اتهام ایتمدی . ذاتاً ناموسلی برذات ایدی . چونكه حائز اولدیغی شرف نفس وموقع شخصیسنی پك كوزل محافظه ایتدی . . .

ایشته كورولیوركه ناموس وشرف دنیلن خصلت مذبذب وبر مركزده تقرر ایتمز ، بیك یوزلی ، ثباتسز برصفتدر . بناءً علیه بویله برامر مهم كندوسنه تفویض ایدلمز . .

برجمیت اصحابی كندو ناموسلری مساعده ایتدیكندن برایش یاپارلر . حالبوكه اوایش دیگر جمیت ایچون ضررلی اولور . اشته او برنجی جمیتك یاپدیغی ایش ناموسلری دائره‌سنده اولمقله برابر دیكرجمیت اربابنه قارشو بروظیفه‌سزلك تشكیل ایدر . چوق وقتلر ایشیدلمش كورلمشدركه بری ناموسی دائره‌سنده برایش یاپار ، لكن ارقداشی طرفندن تخطیئه ایدیلور ، ناموسسزلق ایله اتهام ایدیلیر . چونكه آنك اوایشی ایله حقی ضایع ایتمش اولیور . اشته كوریورزكه واقعده بونلرك هرایكیسی حقلی ، هر ایكیسی ناموسلی . لكن اورته‌ده بر « حق » ضایع اولدی . . ایشته بویله ضیاع حق ، وظیفه‌سزلكلر بردكل ، ایكی دكل ، پك چوق . لكن ناموس دائره‌سنده ، ناموس پرده‌سی آلتنده !!... بوكبی حاللرك زیانی برنجی دفعه‌لرده پك ظاهر اولمیورسه‌ده ، طبیعی تكرر ایتدیكی صورتده آسایش وانتظامی اخلال ایده‌رك جمیت بشریه ومدنیتی صارصار .

بناءً علیه « قانداك ومحافظلق » وظیفهٔ مهمه‌سی « ناموس » كبی اطرادسز برشیئه تفویض وتودیع ایدلمز . یالكز ناموسلری نامنه ایش كورنلرك حالی‌ده شایان امن واعتماد كورولمز ....

ایشته كوریورزكه نفس انسانینك طریق عدل وصوابدن انحراف ایتمه‌مه‌سنی حقیله التزام ایده‌بیله‌جك برقوت بوله‌مدق . ایشته تعمیق نظر ایدلدكده قوهٔ جبریه ، ناموس وشرف نفس ، حكومتك وظیفهٔ مذكوره‌یی ایفایه كفایت ایتمیه‌جكی اكلاشلدی ، میدانه چیقدی . شمدی یكانه امیدمز فكر دینیده قالدی .

ایشته بوفكر دینی‌نك شو وظیفهٔ مهمه‌یی حقیله ایفا ایده‌بیله‌جكی شبهه‌سزدر . زیرا « فكر دینی » جناب الهه وحیات ابدیه‌یه ایماندن عبارتدر . بوحالده برمؤمن دائما بتون كائناتك موجدی وبتون عالمك صانعی اولان جناب قادر مطلق حضرتلرینه ایناُنور . برمؤمن دائما

کندوسنی جناب عالم السر والخفیاتك نظارتی آلتنده اولدیغنی دوشنور .

برمؤمن دائما کندوسنی منتقم وقهار اولان جناب حقك تحت ترصدنده اولدیغنی بیلور . بونکله برابر خفی وآشکاره یاپدقلری بتون افعال وحرکاتندن مسئول اوله‌جغنی وعن قریب جناب ذوالجلالك نزد سبحانیسنده محاکمه ایدیله‌جکنی‌ده دوشنور ، نه‌یاپدی ایسه آنك جزای سزاسنی بوله‌جغنی یقیناً بیلور .

اشته بر مؤمن کاملك حالی !..

دوشونلسون !... ایمانی کامل اولان برانسان صدای وجدانیسنی دکلیه‌رك قوهٔ شهویه‌سنه نصل قاپیلور ؟! باشقه‌سنك حقنه تجاوز ایده‌رك وظیفه‌سزلکی نصل تجویز ایدر ؟! برانسان جناب اللهه وحیات اخرویه‌یه حقیله ایمان ایتدیکی حالده طریق عدل وصوابدن نصل انحراف ایده‌بیلور ؟...

اشته برمؤمن بویله برادارەویه برقائد ومحافظك زیرحمایه‌سنده بولنیور . پادشاه ، وزیر ، امیر ، حاکم ، کاتب ، اصناف رنجبر ، زنکین ، فقیر ، بیوك ، کچوك ، قوی ، ضعیف ، الخ... هپ مساوی اوله‌رق اشبو حمایه‌نك آلتنده سایبان اولیورلر .

یاقوهٔ جبریه ، ناموس وشرف نفس دیدیکمز شیلرك حالی بویله‌می ایدی !! هیهات !!

برد. اشبو حمایه دائمیدر ، عادلدر .

حکومتك اداره‌سی ، قانونك نفوذی وتطبیقی بویله‌می ایدی ؟...

هیهات !..

بناءً علیه بووظیفهٔ مهمه‌یی ایفا ایدن آنجق دیندر ، آنجق فکر دینیدر ...

ایشته بو مطالعه غالب امور واکثریت احواله باقیله‌رق استنتاج ایدلمشدر . یوقسه برمؤمن بتون عمرینی اسیر شهوة اوله‌رق امرار ایتدیکی حالده دیکر بردهرینك بالعکس بتون فضائل وادب وعفتی جمع ایده‌رك عمرنده بر دفعه اولسون نامشروع بر ایشی ارتکاب ایتمه‌سی جائز ، بلکه وقوعی‌ده واردر . فقط بو کبی احوال نوادر قبیلندن اولملغله قاعدهٔ کلیه‌یه قارشو برمادهٔ نقض تشکیل ایده‌مز. ذاتاً حکم اکثریت اوزره بنا اولنور .

خلاصه ونتیجه : انسانیت ، فکر دینی ، مدنیت زنجیر کبی یك دیکرلرینه مربوطدر . برینك یرندن قوپمه‌سی دیکرینك ولو بطائتله اولسون ، اساسندن محو وبرباد اولمسنی استلزام ایدر . وبرینك یرندن اوینامسی دیکرینك صارصلمسنی ایجاب ایلر ... بناء علیه بونلردن برینك دیکرندن انفکاکنك عدم جوازی نتیجهٔ قطعیه اوله‌رق میدانه چیقیور .

قزان علماسندن

حلیم ثابت

مواعظ

مقرری : مناسترلی اسماعیل حقی افندی حضرتلری

محرری : سیروزلی : ح . اشرف ادیب

— درس ٤٦ مابعد —

اوته‌کیلر کلش ، بونلری استرداد ایتمك ایسته‌مشلردی :

— بونلر خائندر ، دیدیلر ، فتنه‌لر ایقاع ایتدیلر . خیانتك ایتدیلر. بونلری کرك آله‌جغز !..

عمرو بن عاصی کوندرمشلردی : — بونلر خذله مقوله‌سی در . دیدیلر ، بز بونلری طوتمق ایسته‌دك قاچدیلر .

نجاشی قوری سوزله حکم ایتمدی . برکره سویلتدی :

— نیچون سز بورایه کلدیکز ؟.. صوردی .

— دینمزی محافظه ایچون ... دیدیلر .

— سزك دینکز باشقه‌می ؟ برقوم دکلمی یز ؟

— یقین زمانه قدر اویله ایدی . بزوقتیله سرقت ایدردك . حرام یردك . غصب وغارتله الفت ایدردك . قیزلرمزی اولدورر ایدك. اویله برقوم ایدك. لکن اه بر رسول کوندردی. کتاب کادی. قرآن جلیل نازل اولدی . بتون حقایق دنیویه واخرویه بزه بیان اولوندی. بیانات سبحانیه بزی ارشاد ایتدی. پت پرستلکدن قورتولدق. اونلر ایسه حالا اسکی قفاده . بوندن طولایی بزه دشمن اولدیلر.

— نه دیرسکز ؟

— لکن سؤال ایت . عیسی حقنده نه‌سویلرلر. دینی تحقیرایدرلر.

— [عجائب ! ..] نصل بیلیرسکز عیسایی ؟

— نصل خبر ویرمشسه اه اویله .

— قرآنده عیسایه دائر برشی وارمی ؟

— واریا .

دیه‌رك همان سورهٔ مریمك باش طرفندن اوقومغه باشلادیلر. اوقودقجه نجاشینك کوزلرندن یاش آقدی . اوقودقجه نجاشینك قلبی متحسس اولدی . انتباه حاصل ایتدی . اویله مبهوت قالدی. سرمست حقایق اولدی . حیرتده قالدی بو حقیقته :

— اوده اللهك بر قولی‌در. هیچ الله‌عظیم‌الشانك اوغلی اولورمی، صوکرا نره‌سنده قالیر اللهلق اونك؟ الخ . . . .

بونك اوزرینه نجاشی : — بزمکیلر هذیان ایدرلر، دیدی، بونلر حقیقته طوغرو سویلر . قلبلری پاك. اعتقادلری عقله موافق . بونلر هر درلو افترادن بری‌در . والله حق بودر .

همان اوته‌کیلری دفع ایتدی. برچوق هدیه‌لر کتیرمشلردی. هدیه‌لرینی‌ده کری چویردی. مهاجرلری حمایه ایتدی.

— دینلرینی محافظه ایچون التجا ایتمشلر. بونلر شایان احترام آدملر...

اللهده ثنا ایدر قرآنده : — (ذلك بان منهم قسیسین ورهباناً وانهم لایستکبرون .] انجیلرنده قسیس‌وار .

(قسيس) عالم ديمك، يعنى بيوك پاپاس. امابعض اولور ينه حقه آشنا اولور. منصف اولور. صوكرا ترك دنيا ايتمش آدملر وار .

ديمك ايچلرنده منصف كيمسه‌لر وارمش‌كه حسن معامله ايتمشلر . اوته‌كيلر اوقدر رشوت كتيرمشلركن اونلرك سوزينه احالهٔ سمع اعتبار ايتمديلر .

— بو آدملردن كيمسه‌يه ضرر كلز ، ديديلر . بونلرى محافظه ، حمايه ايدك ! ..

اونك ايچون بزده انكلتره‌نك ، فرانسه‌نك انسانيته ، اخلاقه موافق ، حقانيتله اولان شو غيرتنى مدح وثنا ايده‌لم . دنيا جهتى باشقه ،آخرت‌جهتى باشقه ، نفسه عائدجهت باشقه ، دين جهتى‌باشقه.

صوكرا ايچمزده بولونان يهوديلر ، ارمنيلر وار . مادام‌كه برلكده يشايورلر . هپ بر وطن قارداشى يز .

اخوت مرتبه مرتبه‌در ، اخوت دينيه اولور ، اخوت جنسيه اولور ، اخوت‌وطنيه‌اولور . مادام‌كه بر طوپراقده ، بروطنده ياشارز ؛ البت وطنداشلرمزدر . نصل‌كه بر حديث شريفده بو تعبيرله بيان بيورلمش : [انصر اخاك ظالما اومظلوما] قارداش يا‌پيور .

— قارداشكه ياردم ايت ! ديبور . نصرت‌ايده جكسك . [ظالماً اومظلوماً] كرك‌ظالم ، كرك‌مظلوم قارداشكه . ايكيسنه‌ده نصرت‌لازم.

بخارئ شريفده بوحديث وار .

بونلر ايشته هپ اساس‌در ، بوجميتك تشكلنه ، بومظالمك رفعنه. پيغمبر ارشاد ايتدى . اوكادائر چوق حديث‌وار . هپمز وبال ايچنده‌ايدك.

مظالمك رفعنه چالشمق فرض كفايه‌در . ياپمازسه بتون امت مسؤل اولور . هپمز مستحق اولورز بلايه .

اللهك اويله عقوبتلرى واركه عمومه كلير. چولق چوجق ، قادين اركك هپسى دوچار آفت اولور . صوصاملى . مسكنت شرعاً مقبول دكل ؛ ايمان ايشته . شريعت سويليور :

نيچون برطاقم ظالملرك ظلمنه بويون اكديلر ؛ نيچون اونلره ميدان ويرديلر ؟ هركس‌حصه سنجه مسؤل اوله‌جق .

قرآنده امر ايديبور الله : — اويله برعقوبتده ، بلادن صاقينك كه كلديكنده يالكزظالملره كلز . صوكرا هركس نيتنه كوره حشر اولور. كيمسى هم دنياده ، هم آخرتده چكر . كيمسى يالكز دنياده ، لكن بركره بلا كلديمى ، حركت ارضيه كبى ، قيامت كبى، تار ومار اولور . هپ بردن دوچار فلاكت اولور. نيجه معصوملر آياقلر التنده چينه‌نير . نيجه بيچاره‌لر آراده محو اولور .

آفت بويله عمومى‌اولور . تكاسل ايدرك ، قورقه‌رق ، منفعتلرينى دوشنه‌رك حقى ايفا ايتمدكلرى ايچون اونلرك‌ده يوركى، يانار قلبى صيزلار . اونلرده مسئول اولورلر .

دنيا بلاسى بويله عمومه كلير. انك ايچون حديثده وارد اولمش: نصل‌كه حديث آخرده بيورلمش :

[حدثنا مسدد حدثنا معتمرعن حميد عن‌انس رضى‌الله‌عنه قال قال رسول‌الله صلى‌الله عليه وسلم انصر اخاك ظالماً اومظلوماً قالوا يا رسول الله هذا ننصره مظلوماً فكيف ننصره ظالماً قال تأخذ فوق يديه]

او اوندن ، او برى اوته‌كندن روايت ايدرك حضرت پيغمبره قدر واريبور . بخاريده مذكور. صحتنده شبهه‌يوق . راويلرك جمله‌سى بتون امنجه امين ، معتمد كيمسه‌لر . اصلا برياlانلرى كورولمه‌مش ، ايشيديلمه‌مش . بويله ذاتلر .تاريخچه بونلر مضبوط. هپ‌معتمدكيمسه‌لر، ارباب تنقيد نظرنده ذره قدر كيرله‌نمه‌مش . اصل حضرت پيغمبردن ايشيدن انس بن مالك اويله ديبور :

— بركون حضرت اكرم بيوردى كه :

« قارداشلركزه نصرت ايدك!.. » بعض روايتلرده «اعانه ايدك !.» ديه بيورديغى بيان بيورولبور، لكن بخاريده بر چوق يرلرده ، هپ « انصر ! » ديه تكرار اولنمش . اونك ايچون (نصرت) تعبيرينى قوللانيورز .

— نه اولورسه‌اولسون . ظالم اولسون ، مظلوم اولسون جمله‌سنه نصرت ايدك .

— بونى اكلادق يارسول‌اه . مظلومه ياردم اولور . لكن ظالمه نصرت‌ايدرسه‌ك بزده ظالم‌اولمازمى‌يز ؟.. [من اعان ظالماسلط‌الله عليه] هركيم ظالمدن طرفه چيقارسه اه اوكا مسلط ايدر اونى . اه اويله بيوريبور :

[وكذلك نولى بعض الظالمين بعضاً بما كانو يكسبون] دائما عادت الهيه‌م اويله . ظالملرى بربرينه تسليط ايدرم . مابعدى وار

تبشير

بمنه‌الكريم كله‌جك نسخه‌دن اعتباراً استاد محترم فاضل شهير مناسترلى اسماعيل حقى افندى حضرتلرينك سورهٔ فاتحه تفسير جليلى رساله‌مزه شرفبخش حقايق وعلويت اوله‌جقدر ،

* * *

محترم قارئلرمزه رجا

آيات كريمه واحاديث شريفه‌نك اثناى طبعده ترتيب خطاسندن وقايه‌سى ايچون كوستريلان اعتنا واهتمامه رغماً برنجى نسخه‌نك ايكنجى صحيفه‌سنده ايكنجى ستونك يكرمنجى‌سطرنده (أيحسب) نظم جليلندن صوكره(الانسان) كلمهٔ مباركه‌سى يازلمامش .. وسكزنجى صحيفه‌نك برنجى ستونك اون بشنجى سطرنده (فيها) نظم مباركى (فيا) صورتنده .. وطقوزنجى‌صحيفه‌نك‌ايكنجى ستونك اوچنجى سطرنى تشكيل‌ايدن آيت كريمه‌ده‌كى (بالعرف) نظم جليلى سهواً بر (م) زياده‌سيله (بالمعروف) .. واون دردنجى صحيفه‌نك‌ايكنجى ستونك اوتوز التنجى سطرنده مندرج آيت كريمه‌ده (رهباناً) كلمه‌سى (رهباباً) طرزنده ديزلشدر .

اخيراً انتشار ايدن نسخه‌لر مصحح اوله‌رق باصلمش ونسخ متقدمه‌ده‌كى سهويات واقعه‌نك قارئلرمز طرفندن مسارعةً تصحيح ايدلديكنه مطمئن بولنمش‌اولمغله‌برابر. رساله‌مز بوبابده عهده‌سنه مترتب وظيفه‌اعتباريله‌يدلرنده‌كى سهولى نسخه‌لرك بروجه مشروح تصحيحنى محترم قارئلرندن صورت مخصوصه‌ده رجا ايدر .

رساله‌مزه اهدا بيوريلان آثار، تاريخ ورودى نظره آلنه‌رق صره‌سيله انشاءالله تعالى نشر اولونه‌جقدر .

حکمت حقوق اسلامیه

مقرری : مجلس معارف رئیسی حیدر افندی مرحوم
محرری : سلانیك مکتب حقوق معلملرندن عادل بك

— مابعد —

ابتنا حسی وعقلی اولیوردی، معقولاتك ابتناسی ایسه عقلی اولور. بناء علیه اصلك دلیل معناسنه قوللانلمسی بو ابتناء عقلی حیثیتیله لفظی بشقه‌جه دلیل معناسنه نقل ایتمکدن بزی مستغنی قیلار.

شوحالده اصول فقه دیمك : فقهك دلیللری ، فقهه مخصوص دلیللر دیمك اولور.

مضاف الیه اولان فقهك تعریفنه کلنجه : « فقه » لغتده بر شیٔ آکلامغه دینور. فقط بو آکلامق، بیلمك، عامیانه دکل، بلکه فطنتله بیلمك وآکلامق مقصوددر . فقهك بر بویله معنای عمومیسی وار ، برده معنای اصولی وخصوصیسی وار . بومعنای اصطلاحی‌یه وامام اعظم حضرتلرندن منقول اولان بر تعریفه کوره :

فقه — نفس انسانی‌نك من جهة العمل لهنده وعلیهنده بولنان شیلری بیلمسی‌در [والفقه معرفة النفس مالها وماعلیها عملا] یعنی انسانك عمل جهتیله کندینك منتفع ویا متضرر اولدیغی هرشیئك حکمنی تصدیق واذعان ایتمسنه « فقه » دیرلر. وبو صورتله بیلن وآکلایان آدمه‌ده « فقیه » دینلور .

فقط عند الشافعیه فقه : احکام شرعیه‌یی ادلهٔ تفصیلیه‌سندن بیلمك‌در . بونلرك هرایکیسی نتیجه اعتباریله بردر . اونلر اویله تعریف ایتمشلر .

نفس انسانی‌نك لهنده وعلیهنده اولان شیلردن مقصد، حکملردر. وبوراده‌کی بیلمك دخی عامیانه بر بیلمك دکلدر . ملکه حاصل ایدرك بیلمك‌در . تعبیر دیکرله بوراده‌کی معرفتدن مقصد ، جزئیاتی دلیلندن ادراك ایتمك‌در . یعنی تتبع قواعد نتیجه‌سی اوله‌رق ملکه حاصل اولمقدر. شوحالده فقه دیه : نفس انسانی‌نك لهنده وعلیهنده اولان شیلر حقنده ملکه اکتساب ایتمسنه دینور . واقعا بر کیمسه لهنده وعلیهنده اولان احکامك کافه‌سنی بیله‌من . بوعادتا ممتنع‌در . فقط بوامتناع، جزئیاتی دلیلندن ادراك ایتمکه، بوبولده‌کی قوهٔ استنباطه مانع دکل‌در . بوصورتله ، مقلد اولان یعنی ادله‌دن استنباط احکام ملکه‌سنی حائز اولمیان کیمسه‌لره فقیه دینه‌من . زیرا فقیه قواعدی مرةً بعد اخری تطبیق وتعقیب ایده‌رك ملکه کسب ایدن کیمسه‌در. مقلدینك دلیلی ایسه قول مجتهدین‌در .

برده « بیلمك » مرادفی اولان معرفتدن مقصود ملکه ، بالاجماع فقیه اولان برذاتك بعض احکامی بیلمامسنه منافی دکلدر . امام مالك رحمه‌اللّٰه تعالی‌دن قرق مسئله سؤال ایدلمش‌ده اوتوز التیسنده [لاادری] جوابنی ویرمش .

فقهك تعریفنده برده (نفس انسانی نك) دنیلیور . بو تعبیر ایله علم الهی ومعرفت جبریل معرفتدن خارج قالور . زیرا پیغمبرمز افندمز حضرتلرینك بیلمسی قواعدی مرةً بعد اخری تطبیق ایده‌رك ملکه کسب ایتمکله دکل‌در. بلکه الهام‌صورتیله بو علمی قزانمشدر . کذلك ادله‌دن استنباط احکام ملکه‌سنی حائز اولمیان مقلدلرك علمی‌ده معرفتدن خارجدر . زیرا مجتهدین عظام حضراتنك دلیلی کتاب ، سنت ، اجماع امت، قیاس فقهادن عبارت اولدیغی حالده مقلدینك دلیلی قول مجتهدین‌در . واقعا زمانمزده‌کی علمایه، شمدیکی فقه ایله توغل ایدنلره « فقیه » دنیلورسه‌ده بو اطلاق، مجازآدر ، بونلرك فقه ایله اشتغال ایتملری حیثیتیله‌در . ایشته بوسببه بناءً درکه بر کیمسه (فلان مملکتده‌کی فقهایه شو قدر مال وصیت ایتدم) دیسه بووصیتی انفاذ اولنیور. شوحالده صورت‌مطلقه وعمومیه‌ده « فقها » ارباب اجتهاد ایله اصول فقهدن استنباط احکام ایده‌بیلن علمادر .

فقهك تعریفنده‌کی (من جهة العمل) قیدیله ده علم کلام وعلم اخلاق تعریفدن خارج قالور .

*
* *

یوقاریده‌ده سویلنمشدك. بز علم اصول‌فقهی علمیت اعتباریله تعریف ایدیورز . یعنی اصول فقه برده لقب اوله‌رق، علمً اوله‌رق کلیور . لقب‌ده ذاتاً علمك برقسمی‌در . یعنی مدحی ویاخود ذمی مشعر اولان اعلامك برقسمنه لقب دینلور . (اصول فقه) لقبی ایسه مدحی مشعردر . چونکه فقهك مبناسی‌در . فقه ایسه موجب سعادت دینیه ودنیویه‌در . مثلا (بوالزهنم) برحریفك لقبی‌در ، وذمی مشعردر. بعضاً‌ده بر اسم اب ویاابن ایله مصدر اولورکه بوده (کنیه) در : ابن‌سینا، ابوالبشیر، ابن‌الرشید کبی . . .

اصول فقه‌ده‌بوعلمك لقبی‌در ومدحی مشعردر . ومرکب اضافیدن منقول اوله‌رق بوعلم جلیله علم اولمشدر . چونکه یالکز (فقهك دلیللری) دیمك کافی اولمیور . زیرا بونده احکام واجتهاده‌تعلق ایدن مسائل‌ده وار . بناءً علیه علما بونی مرکب اضافیدن معنای علمی‌یه نقل ایتدیلر . واصول فقهی بوعلمك علمی ، لقبی اولمق اوزره‌وضع ایلدیلر.

∴

معلومدرکه مسائل فقهیه ، ادلهٔ معینه‌یه مستنددر. یعنی بومسائل دلیللردن استنباط اولنور . بواستنباطه تعلق ایدن علمه‌ده (فقه) تسمیه ایدیلور . صکره احکام شرعیه‌یی ادله‌دن استنباط ایده‌بیلمك ایچون اهل اجتهاد تأمل ایتدیلر ونتیجهٔ تتبعاتلری اولمق اوزره بر طاقم قضایا وجوده کتیردیلر. وبونلره دها بعض متممات دخی اضافه ایدرك جمله‌سنه بردن تعلق ایدن علمه‌ده (اصول فقه) تسمیه ایتدیلر .

بونی برآز دها تفصیل ایده‌لم: انسانلر باشی بوش وعبث یارادلمامشلردر. اونلر حیوانات سائره کبی مهمل دکلدرلر. بلکه انسانلرك هر فعلنه، هرعملنه قبل‌شارعدن برحکم‌وارداولمشدر. فقط‌هر برحکم،هر برفعله کوره منصوص ومصرح دکلدر ، چونکه بتون‌جزئیات احکامی احاطه ایتمك متعذردر .

مطبعهٔ عامره — ابوالعلا

محل اداره : درسعادتده یکی پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌در

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور . درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز .

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری : ابوالعلا زین‌العابدین ـ ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	آلتی‌آیلقی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبیه‌ده	١٠٠	٥٥ غروشدر.

تاریخ تأسیسی :
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرطه‌دن مثلا یورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد : ٣ — ١٤ شعبان ٣٢٦ پنجشنبه ٢٨ اغستوس ٣٢٤ — برنجی سنه

سورهٔ فاتحة الکتاب

بوسورهٔ جلیله‌من «فاتحة الکتاب» اسم شریفیله تسمیه بیورلمشدر. «ام القرآن» دخی تسمیه اولنور. «فاتحه» هر شیئك جزء اولنه اطلاق ایدلمکده‌در ؛ بو سوره ایسه وضع وکتابت وعلی قول نزول اعتباریله‌ده قرآن کریمك الك برنجی جزء شریفیدر ؛ بناءً علیه دیکر سور جلیله‌یه نسبةً اصل منزله‌سنده بولنور. [«ام» لفظی اصل معناسنه‌ده کلیر : «ام القری» کبی]. فاتحه‌نك ام القران تسمیه بیورلمسنه دائر دها ایکی وجه واردر :

١ ـ آیات قرآنیه‌نك اقسام اساسیه‌سی ثنا علی الله ، امر ونهی ، وعدو وعیددن عبارت اولمق اوزره اوچ قسمدر. بو سورهٔ جلیله ایسه اجمالاً بو قسملرك هر برینی مشتمل بولندیغی جهتله تفصیلاتی حاوی دیکر سور جلیله‌نك منشأ ومنبعی عد اولنور.

٢ ـ معانیٔ شریفهٔ قرآن حکم نظریه واحکام عملیه‌دن عبارتدر. بونلرك مرجع وغایتی ، نتایج عالیه‌سی ایسه سورهٔ فاتحه‌نك تضمن ایلدیکی سلوك صراط مستقیم وظیفه‌سی ایله مراتب سعدا ومناظر اشقیایه وقوف واطلاع قضیه‌سندن عبارتدر.

تقریر

قرآن کریمدن مقصود ، مبدأ ومعادی بیلدیرمك وانتظام معیشت واستحصال سعادت خصوصنده خلقی ارشاد ایتمك اولمغله ؛ باشلیجه اقسامی ذکر اولنان اوچ قسمدن عبارت اولمق اقتضا ایدر. اما حاوی اولدیغی قصص وامثال ، مقصدی اتمام واکمال ایچون ذکر بیورلمشدر.

سورهٔ فاتحه‌نك «مالك یوم الدین» ه قدر اولان قسمی ، ثنا علی اللهدر. «ایاك نعبد وایاك نستعین» نظم شریفی امر ونهی الهی مقامنده‌در ؛ زیرا عبادت واستعانه‌یی جناب حقه تخصیص ایتمك هوای نفسانی‌یه مخالفت وجمیع اوامر ونواهیٔ ربانیه‌یه رعایتله وجودبولور. «انعمت علیهم» انعام اخروی ایله اکا موصل اوله‌جق انعامات دنیویه‌یه دال اولمقله وعد سبحانی‌یه ، «المغضوب علیهم» ك متضمن اولدیغی غضب دخی وعید ربانی‌یه دلالت ایدییور.

«حکم نظریه» احکام اعتقادیه ، اعتقاد ایدلمسی واجب اولان حکملر دیمکدر. [١]

«احکام عملیه» افعال مکلفین حقنده تعیین بیوریلان وجوب ، ندب ، اباحه ، حرمت ، کراهتدن عبارتدر. قرآن کریمی انزالدن مقصد اصلی ، تشریع احکام اولمسنه مبنی ؛ معانیٔ قرآنیه‌نك کافه‌سی اعتقاد وعمله تعلق ایدن احکام سبحانیه‌دن عبارتدر.

سورهٔ فاتحه‌نك قسم اولی جناب باری تعالی‌یی ذکر وفکر ایله اعتقاد وحدانیت واعتراف نعمای صمدانیت ودرگاه سبحانی‌یه عرض انقیاد ایله طلب هدایت بیانی حاوی اولمغله صراط مستقیمه سلوك

---

[١] علمك تصدیق قسمنه متعلق اولان هر نسبت تامه‌یه ، هر مضمون قضیه‌یه محکوم به معناسنه «حکم» اطلاق شایعدر. جمله‌سنه بردن «احکام» تعبیر اولنور. وبالخاصه معلومات اعتقادیه اولان احکامدن علوم حقیقیه وثابته معناسنه «حکم» لفظیله تعبیر ترجیح ایدیلیر. چونکه بوطاقم معلومات تصحیح اعتقاد ایچون تحصیل ایدلمکده‌در. بیلنمسندن مقصد آنجق علم واعتقاددن عبارتدر.

بناءً علیه معلوم نوعندن اولمسیله برابر احکام اعتقادیه نفس علوم منزله‌سنه تنزیل و «حکم» تسمیه اولنور.

احکام عملیه‌یی بیلمکدن مقصد ایسه اصلاح عمله ، تطبیقات صحیحه‌یه توسلدر. بونلری یالکز بیلمکله هیچ برفائده حصول بولماز. بوجهتله عمله متعلق علم عملدن خالی قالنجه جهل عد اولنور ، صاحبنه جاهل معامله‌سی ایدیلور. قرآن کریمده امثلهٔ کثیره‌سی واردر. ـ علم معانی‌یه مراجعت ـ

ومتا بعتدن عبارت ، قسم اخرى ده اكمال علم واصلاح عمل صورتيله منعم عليه اولان ذوات كرامك احراز ايده جكلرى مكافات عاليه ايله اخلال عمل ايدن فساقك وعلم ومعرفتدن بى بهره قالان ضالينك كرفتار اوله جقلرى مجازات كيفيتنه اشارت اولديغى هويدادر .

تنبيه

شو ايكى وجه بيننده فرق ، وجه اولك نظم دال على المنادن عبارت نفس سوره يه نظراً ، وجه ثانينك مدلولات الفاظ اولان معانىٔ شريفه اعتباريله اولمسندن عبارتدر .

سورهٔ فاتحه نك سورة الحمد ، « سورة الدعاء وافيه ، كافيه ، شافيه » كبى دها پك چوق اسماء شريفه سى واردر . ازجمله « السبع المثانى » اسم شريفيله ده ياد بيورلمشدر . بواسمك حاوى اولديغى (السبع) تعبيرى سورهٔ جليله نك بالاتفاق يدى آيت كريمه دن عبارت اولمسى ، (المثانى) تعبيريده هرنمازده تكرر ايتمسى ياخود ايكى دفعه انزال بيورلمسى خصوصنه دلالت ايتمكده در .

كذلك «سورة الصلات» دخى تسميه اولنور ؛ زيرا هرنمازك هرركعتنده اوقونمسى جميع مذاهبه كوره وجوب ويا استحبابدن خالى اولماز .

تقرير

يدى آيت اولمسى بين القراء متفق عليهدر . فقط بسمله يى جزء سوره عد ايتميانلر ايله آيت تامه اولمسنه قائل اولميانلر (انعمت عليهم) قول كريمنى رأس آيت قيلارلر . جزء سوره وآيت تامه اولمسنه قائل اولانلر آنى برنجى آيت صايارلر .

مثانى (مثنى) ويا (مثناة)ك جميدر . قول مشهوره كوره بر شيئه مثلى ضم ايتمك معناسنه « ثنى » ويا « تثنيه دن » مشتقدر . «ثنا»دن مأخوذ اولمسى ده جائزدر . بو اسم شريف (ولقد آتيناك سبعاً من المثانى) نظم جليلنده مذكوردر . شو آيت جليله سور مكيه دن معدود سورة الحجرده داخل اولمغله سورهٔ فاتحه نك قبل الهجره شرف نزولنه دلالت ايتمكده در . چونكه رسول اكرم افندمز حضرتلرينه اعطاسيله امتنان بيوريلان سبع المثانينك بو سوره دن عبارت اولمسى احاديث صحيحه ايله مؤيددر .

بر حديث شريفده الك اول نازل اولان سورهٔ كامله سورهٔ فاتحه اولديغى مصرحدر . ذات آنجناب رسالتمآبك فاتحه سز اصلا نماز قيلمامش اولملرينك قطعيتى ده دها مكهٔ مكرمه ده بولندقلرى زمان سورهٔ فاتحه نك نازل اولمش بولنمسنه دلالت ايديور . فقط مؤخراً تحويل قبله اثناسنده مدينهٔ منوره ده بردفعه دها انزال بيورلمش اولمسى امام مجاهد رحمه الله دن مروى ايسه ده بوجهت كسب قطعيت ايتمامشدر .

عندالشافعيه نمازك هرركعتنده امام اولسون ، مأموم اولسون هر مصلى يه فاتحه قرائتى فرضدر ، ائمهٔ حنفيه يه كوره فرضلرك قعدهٔ اولاسندن صوكراكى ركعتلرنده مستحب اولوب ديكر ركعتلرنده واجبدر . فقط جماعتله قيلنان نمازلرده امامك قرائتى مأمومك حقنده ده قرائت عد ايديليور . بناءً عليه بوصورتده مأمومك قرائتله اشتغالى مكروه اولور .

مناسترلى اسماعيل حقى

طورمايه لم !

سعدى ديوركه : « بر كيجه بز كاربان ايله
آهسته سير ايكن يولمز دوشدى بر چوله .
سرعتله طى ايچون اوبيابان وحشتى ،
هپ يولجيلر فدا ايدرك خوابى ، راحتى
كيتمكده لردى . بنده فقط مشى وسيره تاب
هيچ قالمانجه دوشمشم آرتق زبون خواب .
آواره بر پياده يى بكلرمى قافله ؟
ناچار شد رحل ايده جك تا بمرحله .
طورمش ديوردى برده اويانديم كه ساربان :
« قالق اى زواللى يولجى ، اوزاقلاشدى كاربان !
اويقوم بنم ده يوق دكل اما بودشتزار
آرامكاه اولورمى كه بيك درلو قورقو وار ؟
سر منزل مرامه واربر طورمايوب كيدن ؛
تك بر آديم ايلريليه مزسك طورور ايسه ك .
هيهات ، يولده بويله دوشن اويقو دردينه ،
هپ يولجيلر كيدرده قالير كندى كندينه ! »

.:.

وقعه هيچ بر شى دكلدر . حقليسك ، لكن دوشون ،
بشقه بر دستور حكمت وارمى انصاف ايت بو كون ؟
وارمق ايسترسه ك — ديور سعدى — اكر بر مقصده ،
طوتديغك يوللر توكنمكدن معرى اولسه ده ،
شدرحل ايت ، طورمايوب كيت ، يولده قالمقدن صاقين !
مرد صاحب عزم ايچون نه يمش اوزاق ، نه يمش ياقين ؟
هانكى مشكلدركه همت اولسون آسان اولماسون ؟
هانكى دهشتدركه انساندن هراسان اولماسون ؟
عبرت آل ارباب اقدامك باقوب آثارينه :
طاغ دايانماز ارلرك طاغلر سوكن پيكارينه !
بر منوم سس دكل يرير خروشان ولوله :
فوج فوج آققده انسانلر بتون مستقبله .
نهر فيضا فيض انسانيتك آهنكنه
اويمادن امكانى يوقدر دوشمه مك بر انكينه !
منزل مقصوده وارمازسك اويانمازسه ك اكر..
وارمى باق يوللرده هيچ بيدار اولانلردن اثر ؟
ايشته آتيدر اوسر منزل دينن آرامكاه ،
كاربان اقوام ؛ چول ماضى ؛ عطالت سدراه .
طورمه ماضى برمغيلانزار دهشتناكدر ؛
كيتكه آتى قورقوسزدر ، هم نه قدسى خاكدر !
چوق شدائد اقتحام ايتمك كركدر طوغرودر ..
وهلهٔ آواره برسياحى يوللر قورقودور .

قورقو لکن عزمی تحکیم ایله‌مك ایجاب ایدر :
قورتولورسڭ شدرحل ایتمش‌ده کیتمشسه‌ڭ اکر .
چونکه دوشمشسك حیاتك — از قضا — فیفاسنه ،
کیتمه‌ڭ ایجاب ایلیور تامنزل اقصاسنه .
دوشمه‌مك مادام الکدن کلمه‌مش اول سنك ،
اولمه‌دن اولسونمی ای مسکین بوچوللر مدفنك ؟
انتحار ایتمك دکلسه یولده طورمق کیتمه‌مك ،
آسماندن رفرف ایندیرسون دیمکدر برملك !
« لیس للانسان الاما سعی » دیرکن خدا ؛
آ کلامام هیچ مسکنتدن سن نه بکلرسك دها ؟
طاوران آرتق کاربانك آرقه‌سندن طورمه ، قوش !
محو اولورسك بردقیقه‌ڭ کچسه حتی بویله بوش .
منزل آلمشلرده یورغون ، بلکه‌سندن بی مجال !
بلکه یوق البته اویله ! سن نه ایتمشدڭ خیال ؟

شویله کوزدن کچسه برخلقت تماشا خانه‌سی :
چیقمیور برذره فعالیتك بیکانه‌سی .
آسمانی ، خاکدانی جمله موجودات ایچون
قورتولش یوق سعی دائمدن ، ترقیدن بوکون !
برچالیشسون ، کوك چالیشسون سن صیقلمازسه‌ڭ اوطور !
بونلرك حقنده بیلم بربهانه‌ڭ وارمی ؟ طور !
ماسوی برشیمیدر بوش طورمیور خالق بیله :
باق تجلی ایلیور بیك شأن کوناکون ایله !
یوق ، اکر حالا صیقلمق بیلیورسه‌ڭ خلقدن ؛
باری، الاهك قولی ، اللهدن اولسون اوتان !

محمد عاکف

— جماعت علمیه‌یه —

خلاق عظیم داد فرما
قدر بشری بیورمش اعلا
بر فکر دقیقه‌دان ویرمش
برده شرف بیان ویرمش
فکراً قیلار آسمانه پرواز
نطقاً ایدر اعتلاسن ابراز
یوکسلمه بو مرتبه دینلمز
دنمش دخی اولسه دیکله‌نیلمز
بر ناطقهٔ نطوق وسرباز
صد پاره اولور مقید اولماز
تقییدینی محتمل صانیرلر
غدارلر اما آلدانیرلر
بر امر مسلم ومبرهن
عالم قالاماز تکاملندن
بخشایش حق اولان بو فطرت
پامال تغلب اولماز البت
خلقت ایکن اعتلایه سائق
ممکنمی‌که منع ایده خلائق ؟
حریت ایکن حیاتی کافل
اونسز یاشامق اولورمی قابل ؟

شکر ایلیه‌لم که رب رحجان
بو ملتی کوردی رحمه شایان
قالمشدی وطن سفیل ومجروح
دوشمشدی فراشه صانکه بی‌روح
ایفای وصیت ایتمك اوزره
عقبایه عزیمت ایتمك اوزره
اولادینی کورمك ایستدکجه
« الله ایچون ایتمیك دیدکجه »
اطرافن آلان کروه بی‌دین
شمشیر بکف‌طوران ملاعین
باقماز بو انین وآهه باقماز
اولادینی اوپمکه بیراقماز
تکرار هجوم ایدرده یکدن
بیك یاره آچار دیلر یورکدن
امدادی یتشدی‌ده خدانك
بازوسی بوکولدی ظالمانك
پیغمبره حرمةً او خلاق
عثمانلیلری بیوردی اطلاق
شیمدی ایسه عدل وداد لازم
اجراسنه اتحاد لازم

ای زمرهٔ عالمان پردل
اخلاف کذشتکان کامل
احکام کزین شرعی حارس
بر ملجأ خاص ایکن مدارس
بیلم نه طوقوندی زلف یاره ؟
دونمشدی برر خرابه زاره
برنقطه کبی عذار کلده
قالمشدی جریحه‌لر کوکلده
تشریحنه ابتدار اولنسون
آچ دردیکی کیم دوا بولنسون !
تسویل ایله برلمین بدکار
ایتمشدی بتون قلوبی آزار
اخوان صفای علم وعرفان
ظالملر النده اشك ریزان
انواع اذا وکینه‌لرله
تبعید اولنوب سفینه‌لرله
ایتدی کیمیسین فلك پریشان
اولدی کیمی تیرغدره قربان
باعثدی بوکا وفاقسزلق
علمیه‌ده اتفاقسزلق

علمیه، ایا جهان سرمد
ای جمع مبارك ومؤید
مفردسکز علم وفقه وفنده
کلبن کبی صحنهٔ چنده
هرحالکز اقتدایه لایق
مفتون خصالکز خلائق
هانکی یوله کیتسه‌کز کیدرلر
آرا کزه اتباع ایدرلر
اجماع ایدك ای دهاة یکدل
یوقدر بوخلافکزده طائل
ای فرقهٔ اهل رأی راجح
حالامی او بایزید وفاتح ؟
میدانده طورر ایکن مهمه
دعوی یاراشیرمی اهل علمه ؟
الویردی سره صداع لفظی
آرتق یتیشیر نزاع لفظی
فکر ایلیه‌رك بوکون شوحالی
ترك ایله‌یکز اوقیل وقالی
اهلیت وفضلکز مسلم
خدمت کوزه‌در سواد اعظم

ع. عاطف

حریت – مساوات

— کچن نسخه‌دن مابعد —

بر عائله‌نك بلا مزاحم اوج کاله یوکسه‌له‌بیلمسی ، زوج ایله‌زوجه‌نك یکدیکرینه شـدتله ارتباطنه منوطدر . بو شـدت ارتباط ایسـه آنلرك بربرینه صوك درجه محبتیله قائم‌در . چونکه زوجین بیننـده محبتدن بشقه بر مدار ارتباط یوقدر . زیرا اساساً بونلر یکدیکرینه اجنبیدر . ایکی اجنبی‌یی بربرینه ربط ایدن ، هر ایکیسنك نقطهٔ آمالنی توحیـد ایلین‌شی محبتدن باشقه برشی اوله‌میه‌جغی بدیهی‌در . حالبوکه‌بومحبتك بقا ودوامی ، زوجینك عفت وعصمتلرینی صوك درجه حفظ وصیا. نتلرینه وابسـته‌در . بونلرك کندی عفت وعصمتلرینی صـوك درجه حفظ وصیانتلری ایسه بهمه‌حال قادینلرك مستوره اولملرینه متوقفدر . چونکه انسانلرده وعلی‌العموم حیوانلرده حس رقابت وغیرت بر امر جبـلی در . اکر بر قادین غیر مسـتوره اوله‌رق راسـت کلدیکی أرککله کوروشمکده ، قنوشمقده وحتی ایسـتدیکی بر ارککی کندی خانه‌سنه قبول ایتمکده وآرزو ایتدیکی مجالس ومحافل رجالده‌بولونمقده سربست قالیرسه زوجندن دها ظریف ، دها لطیف ارککلره طبیعی وغیر اختیاری اوله‌رق کندیسـنده بر میل ومحبت حاصـل اوله‌جغی وبالآخره زوجنی تعریفی نا قابل بر عذاب وجدانی‌یه دوچار ایده‌جکی وبو صورتله زوجیله کندی بیننده‌کی رابطهٔ محبتی ، سـعادت عائله‌یی اساسندن محو ایلیه‌جکی درکاردر .

بو محذور زوج حقنـده دخی جاری در . چونکه بتون قادینلر غیر مسـتور اولورسه برزوج زوجه‌سـندن دها کوزل ، دها کنج بر قادین کوردیکی زمان اوقادینه میل ایتمه‌مك ، بتون قلبیله آکا منجذب اولمامق آنك ید اقتدارنده دکلدر . بو ایسـه هم کندیله زوجه‌سی بیننده‌کی رابطهٔ محبتی ، هم‌ده اومنجـذب اولدیغی قادینله اوقادینك زوجی بیننده‌کی ارتباطی کلیاً ازاله‌ایده‌جکی وشوحالده هرایکی عائله‌نك سـعادتنی محو ایلیه‌جکی شبهه‌سزدر . نته‌کیم بو کبی احوال فجیعه‌نك امثال عدیده‌سی کورلمکده‌در .

ایشته بوکبی حکمتلره بناءً شریعت محمدیه‌قادینلره تستری‌امر ایتمشدر . مع‌هذا برقادین‌مستوره اولمقله‌هیچ برحق مشروعنی‌ضایع ایتمز . برارکك نه‌کبی‌حقه‌مالك ایسه برقادین‌ده عین‌حقه‌مالك‌در . مثلا برأرکك کندی مالنده ایستدیکی کبی تصرف‌ایدر . برقادین‌ده اویله‌در . برأرکك‌سعادت عائله‌یه متعلق مکلف‌اولدیغی‌وظائفی‌اخلال‌ایتمه‌مك شرطیله‌ناموس‌وعفت دائره‌سنده اذواق مدنیه‌دن‌حصه‌یاب‌اولور . برقادین‌ده اویله‌در . ازجمله بر أرکك وظیفهٔ اصلیه‌سنی ایفا ایله برابر اختلاس وقت ایتدکجه تفرج ایچون برمسیره‌یه‌کیدر . اوراده هم‌جنسیله برابر مصاحبت‌ایدر . متاعب معیشتله‌یتاب‌قالان بینی‌دیکلندیرر . صوکرا ینه‌وظیفهٔ‌مکلفه‌سنه مباشرت ایدر . لدی‌الایجاب براجتماعکاه رجاله کیدر . اوراده ویریلن قونسرلره ، قونفرانسلره اشتراك ایدر . بونی قادینلرده یاپه‌بیلیر . آنلرده کندیلرینه مخصوص برادب ، بر تربیه دائره‌سنده کندیلرینه مخصوص مسیره‌لره کیده‌بیلیرلر . کندیلرندن جمعیتلر تشکیل ایدرك قونفرانسلر ، قونسرلر ویره‌بیلیرلر . شریعتمز بوکبی شـیلره اصلا مانع اولماز . کذلك قادینلر مستوره اولمقله مآثر مدنیه‌دن محروم اولمازلر . علوم ومعـارفله تزیین ذات وصفات ایدرلر ، چونکه بشیکدن لحده قدر تحصیل علومی امر ایدن شریعت محمدیه قادینلری بوامردن استثنا ایتمه‌مشدر . تحصیل‌علومی رجال ونسایه فرض قیلمشدر .

شو قدرکه تحصـیل علومه محل اولان مکاتبه دوام خصوصـنده قادینلر وارککلر آراسنده براز فرق‌واردر . ارککلر ابتدائی ، رشدی واعدادی‌مکتبلرنده‌تحصیل‌ایتدکدن‌صوکرا بونلرك‌جمله‌سنك‌فوقنده اولان مکاتب‌عالیه‌ده ، دارالفنونلرده تحصیله دخی‌مجبوردرلر . بومجبوریت‌عمومی دکلسه‌ده برقسم‌رجال حقنده ضروری‌در . حالبوکه‌قادینلر بویله دکلدر . چونکه‌ـ بوندن‌اولکی‌مقاله‌مزده‌ذکرایتدیکمز‌وجهله ـ قادینلرك‌خلقتنده‌کی حکمت انلرك برارککله ازدواج ایده‌رك‌دنیایه چوجق‌کتیرمك وصوکره اوچوجقلری تربیه‌ایتمك‌وامور بیتیه‌یی‌تسویه ایلمکدن عبارتدر . قادینلرك بووظائفی بحق ایفا ایده‌بیلملری ایسه اویله سـنه‌لرجه مکاتب عالیـه‌یه دواملرینی اسـتلزام ایتمز . چونکه بووظائفی اوکرنمك ایچون ابتدائی ، رشدی واعدادی مکتبلری کافی‌در . آندن صوکرا برخانم قیزك کندینه مناسب بر ارککله ازدواج ایتمسی وبیهوده یره زمان فوت ایلمه‌سی ایجاب ایدر .

دیمك اولیورکه اساساً تحصیل علوم قادینلره‌ده لازم‌در . چونکه جاهل برقادین کرك امور بیتیه‌یی محور لایقنده وکرك تربیهٔ اولادی اصول مشروعه وقواعد حفظ الصحه دائره‌سنده ایفایه مقتدر دکلدر . فقط نوع بشرك بقاسـنه ، نفوس انسـانیه‌نك تکثرینه یکانه مدار اولان ازدواج مسئله‌سی برقادینه ترتب ایدن وظائفك اك برنجیسنی تشکیل ایتدیکندن ابتدائی ، رشدی واعدادی تحصیللرینی کوردکدن صوکرا بوکا قناعت ایتمیوب‌ده ارککلر کبی دارالفنونلره دوام ایده‌جك واورالردن مهندس ، معمار وسـائره اوله‌رق چیقمدیه چالیشه‌جق اولورسه خلقتنه ترتب ایدن وظیفه‌یی سوء استعمال ایتمش وبالاخره انسانیته اهانت ایلمش اوله‌جغی شبهه‌سزدر .

بز : — قادینـلر دار الفنونلرده اوقونان عـلوم وفنونی هیچ اوقوماسونلر ... دیمك ایستمیورز . چونکه تحصیل‌علوم ایچون برحد ، بر غایت یوقدر . اك بیوك فضیلت ده علم ومعرفتدر . فقط ارککلر حقنـده بیله هرکـسك آیری آیری اوله‌رق بتون علومی تحصیل‌ایتمسی امکان خارجنده‌در . بو ، ممکن اولسه‌بیله ، موافق حکمت دکلدر . زیرا برمملکتده هرکس علوم عالیه‌یی تحصیله قالقشه‌جق اولورسه‌صنایع خسیسـه‌یه رغبت ایده‌جك کیمسه‌قالماز ، وشوحالده اومملکتده عمراندن اثر بولنماز . بتون‌ارککلر ایچون‌بیله علوم عالیه‌یی تحصیل‌موافق‌حکمت ومصلحت اولمینجه بونك قادینلرایچون موافق‌حکمت ومصلحت‌اولمیه‌جغی اولویتده قالیر . بناءً علیه برخانم قیز کندی وظائف اصلیه‌سـنه تعلق ایدن ابتدائی ، رشدی واعدادی تحصیللرینی اکمال ایتدکدنصکره همان بر ارککله ازدواجی‌لوازم مدنیه جمله‌سندن بولنمغله بعدالازدواج ارزو ایدرسه اختلاس وقت‌ایتدکجه کندی خانه‌سنده علوم عالیه‌یی‌ده

تحصیل ایده‌بیلیر . بو ، فضله ، مجل برمزیتدر . برقادین اکر قدرتی وارسه بونیده الده ایده‌بیلیر . شریعتمز بوکا مانع اولماز ، بلکه تشویق ایدر . شریعت محمدیه قادینلرمزه صوك درجه شفقت ومرحمت کوسترمش وآنلرك بتون حقوقنی تحت تأمینه آلمشدر. بوندن باشقه برچوق امتیازات دخی بخش ایلمشدر. ازجمله بر ارکك هم کندی نفقه‌سنی ، هم زوجه‌سنك وچوجقلرینك نفقه‌سنی وبوتون محتاج اولدقلری شیئی تدارکه مجبوردر. حالبوکه برقادین بونلردن هیچ بریسنی تدارکه مجبور دکلدر. نفقه، سکنی وسائره کبی شیلری تدارك منحصراً ارککلره تحمیل ایدلمشدر.

برقادینك قبل‌الازدواج بتون مصارفی باباسنه عائددر . باباسی یوق ایسه قارداشنه عائددر . اوده یوق ایسه ، باباسندن‌ده کندیسنه برمال انتقال ایتمه‌مش ایسه بیت‌المال لازمدر . بعد الازدواج دخی حکم بویله‌در . یعنی زوجنه ، وفات ایتمش ایسه مالی‌ده یوق ایسه باباسنه ، قارداشنه ، ذی‌رحم محرمنه؛ بونلرکده مالی بولنمدیغی تقدیرده ینه بیت‌الماله عائددر.

ایشته کورولیورکه شریعت محمدیه‌ده برقادین هیچ بروقت معیشت جهتنی دوشونمکه مجبور دکلدر . حتی بر قادین یمك پشیرمه‌یه ، چاشیر ییقامه‌یه ، بعض شرائطك وجودی تقدیرنده چوجغنی امزیرمه‌یه‌بیله - حسب‌الدیانه مجبورسه‌ده - قضاءً مجبور دکلدر. یعنی بونلری یاپمق ایچون حاکمك جبر ایتمه صلاحیتی یوقدر .

شیمدی انصاف ایده‌لم قادینلره بو قدر امتیازاتی شریعت محمدیه‌دن باشقه هانکی قانون ، هانکی شریعت بخش ایتمشدر ؟.. بونك ایچوندرکه قادینلرمز اقوام سائره‌نك قادینلری کبی تجارتده ، وسائره‌یه سلوکه مجبوریتنده دکلدر. فی‌الواقع فاطمه علیه خانم حضرتلرینك دیدیکی کبی قاعدهٔ تستره رعایت شرطیله بزده‌ده قادینلر تجارت ایده‌بیلیر، اخذواعطا ایلیه‌بیلیر، بوکا برمانع یوقدر . نته‌کیم بلاد اسلامیه‌نك اکثریسنده بوحال مشاهده اولونمقده‌در. فقط بزم بحثمز اساساً بونلرك شوکبی معاملات ایله مشغول اولملرینه شرعاً مجبوریتلری اولمدیغنی سویلمکدر . هم‌ده اولمامالی‌در . چونکه قادینلرك بویله ارککلره مخصوص اولان وظائفله مشغولیتلری کندی وظائف اصلیه‌لرینی اخلاله بادی اوله‌جغندن انلرك بوکبی شیلر ایله اشتغاللری موافق حکمت ومصلحت دکلدر .

موسی کاظم

دور استبدادده مکتب سلطانیده ویریلان درسلردن

علم توحیدك تعریفی ، صورت تدوینی ، غایتی

«علم توحید» عقائد دینیه‌یی اثبات ایچون ادلهٔ یقینیه‌دن بحث ایدن علمدر . ثمره‌سی ذات واجب الوجودك ورسل کرامك صفاتی براهین قطعیه ایله اوکرنوب سعادت ابدیه‌یه نائل اولمقدر .

بر علمك شرفی معلومك شرفی ایله متناسب اوله‌جغندن و بو علم جلیل ایسه ذات الله ایله انبیای عظام حضراتنه تعلق ایتدیکندن علوم دینیه‌نك اصل واساسی وبالجمله علومك اجل واعلاسیدر.

«توحید»ك اصل معناسی جناب واجب الوجودی بر وشریکدن بری اعتقاد ایتمك اولوب ذات اللهدن، ذات‌اللهه اثباتی واجب ویاخود اثبات ونفیی جائز اولان صفاتدن، رسل کرامدن، رسل کرامك اثبات رسالتدن ، کندولرینه اسنادی جائز ویا ممتنع اولان خصوصاتدن بحث ایدن علمه‌ده علمً اولمشدرکه وجه تسمیه بو علم شریفك اك مهم جزئی «توحید» مبحثی اولمسیدر.

فی‌الحقیقه جناب حقك ذاتنده ، صفاتنده ، افعالنده واحد اولدیغنه ومرجع اکوان ومنتهای مقاصد یالکز او اولدیغنه ایناتمق اعتقاد صحیحك تمل طاشی مثابه‌سنده اولدیغی جهتله انبیای سلفك وبالخصوص نبی آخر زمان علیه صلوات الرحمن افندمز حضرتلرینك بعثت شریفه‌لرندن اك بیوك مقصد بودر .

علم توحیدك مبناسی دلیل عقلی اولوب معتقدات صحیحه‌یی اثبات ایچون دلیل نقلی‌یه نادراً مراجعت ایدلدیکی وبو دلائلك ایراد وتقویه‌سی ایچون مداولهٔ بحث وکلامه مجبوریت حاصل اولدیغی ایچون «علم کلام» دخی تسمیه اولنمشدر .

عقاید حقه‌یی تقریر ولسان انبیادن صادر اولان حقایقی ایضاح وتبیین ایچون وضع ایدیلن بو علم ظهور اسلامدن اول دخی موجود ایدی هرامتده رؤسای دین طرفندن محافظهٔ عقایده چالیشیلور ایدی .

لکن تاریخشناسانك معلومی اولدیغی اوزره بو رؤسا رسل کرامك کندیلرینه تلقین بیوردقلری دینك صفوت ونزاهتنی حقیله محافظه ایتمه‌دکلری وطریق حقدن عدول ایدرك طوغری‌یی یلان ، یاکلش بر چوق شیلرله تحریف ایتدکلری ایچون اثبات مدعی ضمننده دلیل عقلی‌یه مراجعت ایتمك وطبیعت موجوداتدن نظام کائناتدن استنباط اولنان وهیچ برعقل سلیم طرفندن انکار ایدیله‌میان قوانین وحقایقه بنای رأی واعتقاد ایتمك جهتنه اصلا یناشه‌مزلردی . حتی آنلرك الزام خصم ایچون دین نامنه سوق ایلدکلری ادله ایله عقل آراسنده مباینت تامه موجود اولدیغی جهتله اکثریا عقل ایله دینك امتزاج قبول ایتمز ایکی دشمن اولدیغنی ادعا وعلم کلام نامیله اورته‌یه قویدقلری کتابلری معناسز تأویلات وتفسیرات ایله طولدیرمق وجهلهٔ ناسی اوهام وخیالات ایله قورقوتمقله اکتفا ایدرلردی. برآزده عقلنه طایانه‌رق کشف حقایقه چالیشانلره وبو صورتله دینه قاریشدیردقلری اعتقادات باطله‌دن طولایی جزئی شبهه ایدر کبی کورونلره قارشو اك برنجی سلاحلری «صاقین دوشونمه ضلالتده قالورسك» کبی سوزلرله خاصهٔ ملاحظه وتمییزلرینی اللرندن آلمقدن بشقه برشی دکلدی .

اعتقادك بو تذبذبنه ، اك بیوك موهبهٔ سبحانیه اولان عقلك بو محقوریتنه خاتمه چکن بعثت محمدیه (صلی الله علیه وسلم) ونزول قرآن اولدی.

قرآن کریم اعتقادات زائفه‌یی محو ایچون صاعقهٔ سماوی، ظلمات جهل وغباوتی صییرمق ایچون برق جهانفروز الهی اولدی . دین مبینی تلقین ایچون کتب سماویه‌دن هیچ برینك آچدیغی برشهراهی آچدی . هادیٔ مطلقك خطاب عزتیله آچیلان بوشهراه سلامت ینه ودیعهٔ

رجحن اولان عقل وفکره سلم عروج اولمق اوزره کوسـتریلن شهراه هدایتدن بشقه‌سی دکلدی . اون درت عصراول یشایان جمیت بشریه اوطریق مستقیمدن کمال امن وسـلامتله کیتدیکی کبی بوندن صوکره‌ده بوخاکدانده انسان نامی پایدار اولدقجه ینه کیدیله‌بیله‌جکدر.

قرآن عظیم الشـان نبوت محمدیه‌نك صحتنی اثبـات ایچون ازمنهٔ سالفه‌ده بعث انبیایی اثبات ایچون طوتیلان طرز ایله استدلال ایتمدی. دلیلی، ینه کندیسنك کلام الله اولدیغنه ؛ بلغانی اعجاز ایدن ، حقوق بشرك فوقنده اولان ، ماورای سرادقات جلالدن صدورینه هیچ بر عارف سخن شناسی اشتباهده براقین فصاحت وبلاغت خارق العاده‌سنی حصر ایدرك مقام الوهیته دائر بیلمکله ویاخود اعتقاد ایتمکله مکلف اولدیغمز شیلرك کافه‌سنی تلقین ایتدی. لکن بونلرك هیچ برینه کور کورینه اینانمه‌یی تکلیف ایتمه‌دی . هپسنی تمهید ایلدیکی براهین ساطعه ایله تأیید ایتدی . مذاهب مخالفه اربابنی جمیت سـالفهٔ صمدانیه ایله الزام وافحام ایتدی .

حیرتبخش ادراك اولان بومجادلاتده مخاطبی هپ عقل سلیمدر. اهل اذعانی اقناع ایچون دائما عقللرینی ساحهٔ بی‌انتهای عوالمه سوق ایدییور. عجایب ملك وملکوتی کوسـترمك ایچون دسـتیاریٔ ارشاد الهی ایله جهان جهان طولاشـدیریور . نظام بدیع اکوانی تدقیق ایتمکی ، آفاق وانفسده‌کی آیات بینات قدرتی سیروتماشا ایلمکی امر ایدیور . تلاوتیله حلاوتیاب اولانلری ایکی‌ده‌برده (اولم یتفکروا ما بصاحبهم من جنة ان هو الانذیر مبین اولم ینظروا فی ملکوت السموات والارض وماخلق الله من شیٔ)[۱](افلم ینظروا الی السماء فوقهم کیف بنیناها وزیناها ومالها من فروج) (وفی الارض آیات للموقنین وفی انفسکم افلاتبصرون) [۳] (افلم یسیروا فی الارض فتکون لهم قلوب یعقلون بها اوآذان یسمعون بها فانها لاتعمی الابصـار ولکن تعمی القلوب التی فی الصـدور) [٤] (قل سـیروا فی الارض فانظروا کیف بدأ الخلق ثم الله ینشیٔ النشأة الآخرة ان الله علی کل شیٔ قدیر) کبی آیات کریمه ایله ایقاظ ایدییور. دیدهٔ بصیرتلرینی پردهٔ غفلت بورومش اولانلری ، اعمال فکر ونظردن تحاشی ایدنلری (لهم قلوب لایفقهون بها ولهم اعین لایبصرون بها ولهم

[۱] بونلردوشونمیورلرمی که حضرت محمد (علیه السلام)ده جنون یوقدر. اوذات شریف آنجق وظیفهٔ رسالتی علناً اجرا ایدر بر نذیردر . بونلر ملکوت سموات وارضه وجناب حقك هر ایکسنده سـاحهٔ وجوده کتیردیکی عجایب خلقه باقمیورلرمی ؟

[۲] بونلر باشـلرینك اوزرنده‌کی بنیاد معظم سمواته باقمیورلرمی ؟ آنی هر درلو عیوبدن سالم اوله‌رق نصل بنا ایدوب نصل تزیین ایتدیکمزی دوشونمیورلرمی؟

[۳] اهل ایقان ایچون بر یوزنده قدرت ووحدانیت الهیه‌یی اثبات ایدر نیجه دلائل واردر، نفسکزده برچوق آیات بینات موجوددر . سز بونلره باقمیورمیسکز؟

[٤] یا محمد! منکرینه‌دی که بر یوزنده سـیر وسفر ایدوب اطرافکزه نظر عبرتله باقك جنـاب حقك بونجه مخلوقاتی نمونه‌سز اوله‌رق یوقدن نصـل وار ایتدیکنی کورك صکره آخرتده ده کندیلرینی ایشته بویله‌جه بردها بعث وحشر ایده‌جکدر ، شبهه‌سز که جناب حق هر شیئه قادردر .

آذان لایسمعون بها اولئك کالانعام بل هم اضل اولئك هم الغافلون) [۱] کبی تقریعات شدیده ایله تذلیل وتحقیر ایدییور . اکوانه حاکم اولان قوانین الٓهیه‌نك تغیر وتبدلدن مصون اولدیغنی اعلان ایدن، قرآندر. (سـنة الله التی قدخلت من قبل ولن تجد لسـنة الله تبـدیلاً) [۲] خصمای دین ایله مباحثه ومجادله ایدرکن غلظت وشدتدن توقی ایدلمسنی امر ایدن ینه قرآندر . (ولاتستوی الحسنة ولا السیئة ادفع بالتی هی احسن فاذ الذی بینك وبینه عداوة کانه ولی حمیم » [۳] « ولوکنت فظاً غلیظ القلب لانفضوا من حولك » [٤]

ایشـته کورولیورکه عقل ایله دین بیننده اخوت تامه بولوندیغنی برنجی ذیشان لساندن تأویل قبول ایتمیه‌جك صورتده اك اول اعلان ایدن، معلومات دینیه‌یی رؤسای روحانیه‌نك ید انحصارندن قورتاران ، عقلی مضیق حبسندن چیقاروب نهایتسز فضالرده جولاننه مسـاعده ایدن کتاب سماوی قرآن عظیم الشاندر . بونك ایچوندرکه کافهٔ اهل اسـلام ، قضایای دینیه میانده وجود باری‌یی بیلمك جنـاب حقك ارسال رسله قدرتی اولدیغنی اعتقاد ایتمك کبی خصوصاتك انجق طریق عقـل ایله تصدیق ایدیله‌بیله‌جکنه واحکام دینیـه‌ده فهم وادراکك یتشه‌میه‌جکی شیلر بولونسه‌بیله عقلاً مستحیل اولان شیلر بولنه‌میه‌جغنی متفقاً قرار ویرمشدر. - مابعدی‌وار -

احمد نعیم

نجائب قرآنیه

سورهٔ بقره : آیت — ۳۰

« وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنّی جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیفَةً قَالُوا اَتَجْعَلُ فِیهَا مَنْ یُفْسِدُ فِیهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ اِنّی اَعْلَمُ مَالَا تَعْلَمُونَ »

یاد ایت اول دمی دخی که ربك ملکلره بن روی زمینده خلیفه [نصب وتعیین] ایده‌جکم دیدی . انلر دیدیلر که [نسـل وذریتی] بر یوزنده فساد ایده‌جك و [بغیر حق] قانلر دوکه‌جك کیمسـه‌یی‌می

[۱] آنلرك قلبلری واردر، لکن آنکله طریق خیر وهدایتی بوله‌مازلر، کوزلری واردر، لکن آنلرله کائناته نظر عبرتله باقمازلر . قولاقلری واردر ، لکن مواعظ وحقایق استماع ایتمزلر. بونلر حیوان کبی‌در، بلکه نفع وضررلرینی بیلمدکلری ایچون حیواندن‌ده زیاده ضلالتده‌درلر. ایشته بونلر غافللردر.

[۲] بو اوته‌دن بری جاری اولان سنت الٓهیه‌در. سنت الٓهیه‌یه ایسه تبدیل وتحویل عارض اولدیغنی کوره‌مزسك .

[۳] سیئه ایله حسنه هیچ برزمان مساوی اولماز . برسیئه کوردیکك وقت آنی دها کوزل برصورتله دفع ایت ! غضبه قارشو صبر وحلم ، جهله قارشی علم ، کوتولکه قارشی عفو ایله مقابله ایت ! بویله یاپارسه‌ك سنکله آره‌سنده عداوت اولان کیمسه برده باقارسك‌که یار جان کبی اولمش .

[٤] قسوت قلب صاحبی بداخلاق برکیمسه اولایدك ، سنك یانکدن طاغیلیرلردی .

اوراده خليفه ايده‌جكسين . حالبوكه بز سكا حمد ايدرك تسبيح وسنى تقديس ايديورز . [بزه لطف واحسان ايتديكك صنوف نعم وعواطف اوزرينه حمد وثنا ايله هر دم ذات اقدسكى تسبيح وتنزيه ايتمكده وشان الوهيتكه لائق علو وعزت ايله توصيف ائلمكده اولديغمز حالده روى زمينك عمارت واصلاحنه اوراده فساد ايده‌جك وسفك دماء ايليه‌جك كيمسه‌لريمى خليفه نصب وتعيين بيوره‌جقسين ، اهل طاعت يرينه اهل معصيتمى قائم ايده‌جكسين ، ياربنا بونده‌كى حكمت بالغه ندر . جناب حق] بيوردى‌كه بن سزك بيلديككز شيلرى بيلورم [بو استخلافده بوخلق وايجادده سزه منجلى اولميان حكم واسرار واردر] .

لمعه

بوخاك سافلده فكر بشر ، خواص متباينه‌يى جامع بولنان انسانك خلق وايجادنده‌كى حكمت عاليه‌يى آنجق آيت كريمه‌نك متضمن اولديغى رمز واشارت مقدارنده فهم ايده‌بيلور . كماهو حقه فهم واطلاعى اولسه اولسه بتون حقائق واسرارك منكشف اوله‌جغى يوم مشهودده نصيب وميسر اوله‌بيلور . اويوم مشهودده كيم بيلور نه تفهيم وتفهملر نه جلوه وحالتلر ظهور ايده‌جكدر .

صاحب تيسير ديدى‌كه تسبيح : ذات الوهيته لائق اولميان شيئى نفى ايتمك ، تقديس : اكا لائق اولانى اثبات ايلمكدر . شيخ داود القيصرى قدس سره حضرتلرى دخى تسبيح تقديسدن اعمدر . زيرا تسبيح جناب حقى نقائص امكان وحدوثدن تنزيه اولوب تقديس ايسه نقائص مذكوره ايله برابر اكوانك كمالات محدوده‌سندن ذات الوهيتى تنزيه ايتمكدر ديدى — روح البيان .

سورهٔ بقره : آيت — ١٦٥

« إِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِى تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ »

سماوات وارضك [عقول بشرى فهم اسرارندن عاجز براقان بدائع صنائع ايله] خلق وايجادنده وليل ونهارك تعاقبنده وناسه [انواع منافع ايله] نفعى اوله‌رق درياده جريان ايدن سُفُنده [دريايه حامل سفن اوله‌جق خاصه احسانيله انك بين الاقوام مبادلهٔ اموالة وحصول ربح ومنفعته واسطه اولمسنده] وسمادن ذات بارى ياغمور انزاليله يرى اولدكدن [قوريدقدن] صكره احيا ايتمسنده [ارضك قوتى تجديد ايدرك كونا كون نباتات ، اشجار ازهار ، ايله اكا حسن ورونق ويرمسنده] وروى زمينده هرنوع مخلوقى بث [ونشر] ايلمسنده وروزكارلرى جهات مختلفه‌دن اسديرمكده وير ايله كوك اره‌سنده [فرمان الهى‌يه منقادو] مسخر اولان بلوطلرى [اقتضا ايدن محلره] سوق ايلمكده تعقل ايدن قوم ايچون [چشم عرفان ايله عطف نكاه ايدنلر ايچون ذات بارينك قدرت قاهره ، حكمت باهره ، رحمت واسعه‌سنه دلالت ايدر] نيجه عظيم نشانه‌لر واردر [بونلر الوهيتك جناب حقه اختصاصنى اقتضا ايدر . بونلر ذات بارينك وجودنى وحدانيتنى سائر صفات كماليه‌سنى ناطق او له عبادتك ذات الوهيتنه تخصيصنى ايجاب ايلر] .

بو آيت كريمه‌ده رسول اكرم افندمزدن وجود بارى‌يى مصدق آيات وعلامات طلبنده الحاح ايدن مشركينك جهلنه وسخافت عقولنه تعريض وار . زيرا سرد اولنان آيات ودلائلده تأمل ايدن اهل عرفان بونلردن هر برينى ذات بارينك وجودنى وحدانيتنى سائر صفات كماليه‌سنى ناطق بولورده بو آيات ودلائل ايله سائر آيات ودلائلدن مستغنى اولور.

هرشى نظر اهل عرفانده وجود بارى‌يه نشانه‌در وحدانيتنه برهان مجسمدر . هر ذره لسان حال ايله « ياحق » ديه ندا ايديور .

هر كياهى كه اززمين رويد
وحده لاشريك له كويد
« جامى »

اجرام سماويه بر نظام حيرتفزا ايله طور ميوب دوران ايديور . منافع بشره خدمت ايچون بونجه اشيا فرمان بردار . ارضده مقاصد مختلفهٔ انسانيه‌يه مدافعه اوله‌رق قره‌لر دريالر طاغلر اووه‌لر دره‌لر تپه‌لر وار . كيمى يرنده پيكارلر فشقيريور كيمى يرينى ايرمقلرسقى واروا ايديور . بعض يرلرى قوملق بعض محللرى طاشلق . بعض مواضعى زراعته سنيه‌سنى كشاده ايتمش خاك نرمين . جمله‌سى انسانلرى سعى وفعاليته دعوت وتشويق ايليور .

ليل ونهار تعاقب ايديور . اشتغال ومعاشرت ايچون كوندوزلر شمس ايله ضيادار . كيجه‌لر ايسه خواب وسكونى بسط وتمهيد ايديور . ايش كورن اعضا بز اويقوده ايكن ديكله نوب تجديد حياته خدمت ايدن ديكر اعضا بز اويقوده ايكن حركت ايديور ، بويله فاصلهٔ لطيفه ايله مشاق نهار تعديل وعقول تجديد ايدلدكدن صكره بتون كائناته تازه حيات ويرمك وانسانلرى تكرار ايشلرى باشنه دعوت ايتمك ايچون متعاقباً كيجه نهاره عودت ايديور .

« وجعلنا نومكم سباتاً وجعلنا الليل لباسا وجعلنا النهار معاشا »

باقيكز اومغز قرآن « سُبات » ى نه عارفانه تفسير ايديور كوكللرى نصل جذبه‌دار ايليور :

شب كند منسوخ شغل روز را
بين جادىٔ خرد افروز را
باز شب منسوخ شد ازنور روز
تا جادى سوخت زان آتش فروز
كرچه ظلمت آمد آن نوم سُبات
نى درون ظلمتست آب حيات
« نى دران ظلمت خردها تازه شد »
سكنهٔ سرمايهٔ آوازه شد »
كه زضدها ضدها آيد بديد
درسويدا روشنايى آفريد

صویه تودیع بیورلمش سروخاصه ایله سطح دریاده سفینه‌لر باتمیوب یوزیورلر وبوسبب‌ایله دریا بین‌الاقوام واسطهٔ تجارت‌اولیور. ارادهٔ علیهٔ الهیه موجبنجه هوا وحرارت شمس کبی اسباب سماویه ایله اعماق ارضدن جوهوایه یوکسه‌لان ابخره‌دن سحاب حصوله کله‌رك آندن زمینه باران نازل اولمسیله او قوروش یرلره تازه حیات کلیور. باغلر اکینلر چنلر چیچکلر ایله مزین اولیور، حسن ورونق آرتیور بیکلرجه بیك ذی‌روحلر وبالخاصه انسانلر یریر یایلمش خوان نعمت ربانیه‌دن نواله‌چین عاطفت وعنایت اولیورلر.

«وجعلنا من الماء کل شیٔ حی»

روزکارلر برجهتدن اوبرجهته کاه سرت کاه خفیف کاه صغوق کاه صیجاق اسیور. مابه‌الحیاة اولان هوا برآن کسلسه بتون ذیروح هلاك اولور وروی زمینده هر شی تعفن ایدر ایدی. سحاب‌پاره‌لر اجنحهٔ ریاح اوزرنده افقك براوجندن اوبراوجنه اوچوشوب کیدیورلر. بونلر کونشك قزغین شعاعلرینی منع ایدیور. وقوراقلق زمانده یرلری اروا ایدیورلر. باشمزك اوستنده معلق اولان بوعظیم صو خزینه‌لری بردنبره بوشانمیور. باران معتدل اوله‌رق نزول ایدیور. انسان سعی متمادی ایله بحسب الطاقه اسرار طبیعت وفطرتی کوندن کونه کشف ایدرك دائرهٔ معلوماتنی توسیع ایلدکجه بخار وضیا کبی نیجه اموری نیجه صورتله منافعنده استخدام ایدیور.

«وآتیکم من کل ماسألتموه وان تعدّوا نعمت الله لا تحصوها»

بووبو کبی نیجه نیجه حالات حیرتفزایی تأمل ایدنلر قابل‌می درکه وجود باری‌یی اعتراف ایتمسون. بوصنائع بدیعه‌ده، وتصرفات علیه‌ده، فکر بشره طرف باریدن عنایت واحسان بیوریلان بودرجه وسعت واقتدارده، قدرت وعظمت ومرحمت خالقی سیر وتماشا ایتمسون. ممکن‌می‌درکه عبادتده‌معبود ذیشانه عجزهٔ مخلوقاتی کمترین اشیایی تشریك ایتسون. کشافده مسطور اولدیغی اوزره خواجهٔ کائنات علیه افضل التحیات افندمزدن مرویدرکه «ویل لمن قرأ هذه الآیة فمجّ بها» بیورلمشدر. بوآیتی اوقویوب‌ده انده تفکر وتأمل ایتمه‌ین کیمسه‌یه‌یازقلر اولسون دیمکدر.

اصفیای امت هرشیده عجائب قدرت ربانیه‌یی مطالعه ایتمشلردر. تفسیر رازیده حکایه اولنمشدرکه برکون بریسی نزد جناب فاروقده: «شوسطرنجه تعجب ایدرم سطرنج تخته‌سنك طول وعرضی برارشوندن عبارت ایکن انسانلرك اوزرنده بیکلرجه اویون اویناسه براوینادیغی اویون مطلقا اوبرینه بکزه‌مز» دیدی. حضرت فاروق رضی الله عنه شو جوابی ویردی: «بوندن دها حیرت افزا بودرکه انسانك طولاً وعرضاً برر قارشدن عبارت بولنان یوزنده قاشلر کوزلر برون آغز کبی اعضانك یرلری قطعا تغیر ایتمدیکی حالده ینه شرق وغرب عالمده یوزلری بربرینه تمامنه بکزر ایکی آدم بوله‌مازسین. شو اوفاق یرذری پارچه‌سندن بوحدوپایانسز اختلافلری کوسترن اوقدرت وحکمت نه‌قدر بیوك».

یارخسارده اوقدر حسن وملاحت وکوزلرده بوقدر هنر وصنعت ابراز ایدن قدرت فاطره دها آزمی محیر العقولدر. بونلر کوزلرمزك

اوکنه قونمش آیات ربوبیتدر. یاسنعان! بزلری رسول اکرم وحبیب محترمك حرمتنه لوحهٔ مکوناتده مرتسم آیات ربوبیتکی، کمال لذت ایله تماشا ایدن زمرهٔ اصفیایه الحاق ایت.

محکمهٔ تمییز اعضاسندن
برکت زاده اسماعیل حقی

— معجزات قرآنیه —

قرآن عظیم الشان، که غیب الغیوب احدیتدن جانبهٔ جاذبهٔ عربیتله ساحهٔ تبلیغ ورسالتده فرما نفرمای احدیت اولان برکتاب جلیل صمدانیدر، هرسوره‌سی برکنجینهٔ جواهر معالی، هرجمله‌سی برسلك لآلیٔ عوالیدر. هرکلمه‌سنده بیکلرجه حکم واسرار مندرج، هرحرفنده نیجه نیجه نکت ودقائق مندمجدر. حصه بخشای اخلاف اولان قصص سالفه‌یی آینهٔ صیقل‌داراستقباله عکس ایدرك برصحنهٔ تماشای عبرت تشکیل ایدن قرآندر. ادیان مختلفه ومذاهب ماضیه‌یی حادهٔ تدقیق نسخ واثباتدن کچیره‌رك غیر قابل اندراس برصراط مستقیم تمدید ایدن قرآندر. اخلاق انسانیه تهذیب ایدیله ایدیله منتهای کماله واصل اولسه ینه اخلاق قرآنیه‌یه توافق ایتمکله حائز نصاب تقدیر وبدایع فنیه تلاحق افکار ایله تکامل ایده‌ایده نهایت بولسه انجق حقایق قرآنیه‌یی کشف وتوضیح ایده‌بیلمك صورتیله حیرت افزای تفسیر اولور.

برزمانلر نظم غریب واسلوب عجیبیله فصحای بنی عدنانی برزمانلرده اخبار صادقه واحکام بارقه‌سیله بتون جهان جهانیانی مبهوت وحیران ایدن اوکتاب قدرت بوکون هرفکر تجدد آورك یکانه مراجعتکاه عرفانی وهرعقل حقیقت‌پرورك قسطاس صحیح المیزانی اولمغله معجزه‌نمای حکمت اولیور.

«چیست این سقف بلند سادهٔ بسیار نقش، زین معما هیچ دانا درجهان آگاه نیست» بیتنك ماصدق حقیقتی اولان اوحقایق قرآنی اوقبهٔ مینا فام اثیرك مشکلاتنی حل ایدن قوزموغرافیامی جامع دکلدر. خلاصهٔ موجودات اولان نوع بنی بشرك مهد وجودی اولمغله تخنکاه عالم طبیعت بولنان امهات سفلیه وطبقات ارضیه‌یه نظر انداز امعان اوله‌لم حقایق قرآن، اوساحهٔ غرای فطرتك صورت تشکل وکرویتنی وبحاروانهارینك صورت تحصل وحکمتنی وجبال وصحاریسنك حیات مدنیه‌ده‌کی تأثیر ومنفعتنی مبین فنون طبیعیه‌یی‌می حاوی دکلدر؟

هر موجودك کمالی، هرذی حیاتك سرائر احوالنی نسخهٔ کبرای هویتنده جمع ایتمك وایچ یوزنجه حقه وطیش یوزنجه خلقه تعلقله بالنفس صانع لم‌یزلك برهان ساطع ثبوتی اولمق صورتیله مردم دیدهٔ اکوان اولان انسانی پیش اعتباره آله‌لم. قرآن ساطع البرهان، اوسلطان سلاطین خلقتك اسباب عز وسعادتی، وسائط صحت وعافیتنی، وسائل تکامل ومعرفتنی وابنای جنسیله صورت اجتماع ومعیشتنی مهلکات مادیه ومعنویه‌سنی ومضرات دنیویه واخرویه‌سنی متضمن حقوق، جزا، طب، اخلاق، مواعظ، حکمیاتك اك دقیق مسائلنی‌می احتوا ایتمامشدر؟..

آفتاب آسمان ساحهٔ وسیعة الانحای آفاقك وسعتنه كوره نشر انوار ایتدیكی كبی او آفتاب اوج تجلی وعرفان اولان قرأنده كشفیات فنیه‌نك بدایع طبیعیه‌نك جمعیت مدنیه‌نك معارف انسانیه‌نك ترقی وتكاملنه كوره اظهار حقایق واسرار ایتمكده اولدیغی بالبداهه كوریلوب طوریبور. هر نه‌زمان زیور زبان قارئین اولسه شاهد دلربای حلاوت وطراوتیله افئدهٔ منورهٔ مستمعینی تسخیر واحكام جلیلهٔ الهیه‌سی مستعد هدایت اولان وجدانلر اوزرنده ذوق وهیبتدن مركب بركیفیت مؤثره تقریر ایدرك عیون منتبهه‌یی كریهٔ صفایه وقلوب سلیمه‌یی خوف ورجایه، افكار صحیحه‌یی وادیٔ حیرته، ابدان مطیعه‌یی قبله‌كاه جبروته قارشو توجه وعبادته مجبور ایدر.

او نشوهٔ جانفزای حقیقتك زوالنی متعاقب حیزآرای حصول اولان سكون روحانی اوزرینه‌ده انسان الآن قوهٔ سامعه‌سنده حكمفرمای تأثیر اولمقده بولنان او كلام لاهوتینك جلجه‌كاه تبلیغه هنوز شرف‌افزای نزول اولمش بركتاب الٓهی اولدیغنه قائل اوله‌جغی كلور.

الحاصل قرأن جمیع منافع ومفاسد بشریه وبالجمله اصول وقواعد مدنیه‌یی مبین بركتاب بدیع‌التبیاندر نه تقادم زمان ایله تبدل ونه مرور ایام ایله تغیر ایدر جامع علوم اولین وآخرین الحق «ولا رطب ولا یابس الا فی كتاب مبین» در.

جسمانی وروحانی مادی ومعنوی دنیوی واخروی بو تكامل حقیقی‌یه مبیندركه انكله كتب منزلهٔ سماویه شرفیاب انتها وصاحب جلیل اقدس اولان نورعین عالم افندمزده خاتمه پیرای جمع انبیا اولمشدر. ازجمله صباح‌الخیر حریتك شعشعهٔ عیون آراسیله نهایت بولان او شب دهشت انگیز استبدادده بولنی شاشیره‌رق نره‌یه كیتدیكنی ونره‌یه باصه‌جغنی بیلمیان اعمالر كبی باشلریمزی دیوارظلم اعتسافه اوره‌رق اللریمزی راست كله بر استنادكاه امل بولمق ایچون هرطرفه اوزاتدیغمز صره‌ده ایدیكه قرآن عظیم‌الشاندن اشبو : «وكم قصمنا من قریة كانت ظالمة وانشأنا بعدها قوما آخرین» آیت جلیله‌سی كویا بزم شو یار واغیاری آغلادان احوال پریشانمزی نتیجه‌سیله مفسر اولمق اوزره هنوز نازل اولمش بر فرمان الهی ظن اولنوردی آیت جلیله‌نك مآل منیفی «چوق قریه ومملكت اهالیسی‌كه ظالم ومعتسف وتوحیده منافی احوال ایله متصف ایدیلیر بز آنلری قیروب افنا وآنلردن صكره بشقه بر قومی خلق وانشا ایلدك» دیمكدر شوحالده شمدی‌یه قدر فكرلرینی دوشونمكدن دوچار خشیت وكوكللری نتایج الیمه‌سنك تصوریله كرفتار دهشت ایدن وتخیلی وجودلری تتره‌دن وتفوهی تویلری اوپردن نصل هولناك منتج هلاك والهربا بر اوچورومده بی‌محابا اوینامقده ایمشز.

ایشته بر قومك یكانه سبب بقا وتعالیسی عدل وداد وموجب محو وپریشانیسی ظلم واستبداد اولدیغی مسئله‌سنك ثبوتی‌ده معجزات قرآنیه‌دندر. هله صیادان استبداده خدمتله ذوق آشام مسرت اولمق مظالمخانه‌لرینی ظالمانه بیقدقلری بر طاقم بیچاره‌كان اولرینك انقاضیله یاپمق ایستیان ومنافع شخصیه‌لرینی الحاصل ابنای جنسك مضراتنده اریان جسم ملت سلوكلرینك حسن ایفای وظیفه نامیله هر كون بر معصومك قانی صوروب توكتدكلرینی كوردكجه «لاتركنوا الی الذین ظلموا فتمسكم النار» آیت جلیله‌سی كویا اولجه هیچ اوقونمامش واستماع ایدلمامش كبی مهابت افزای سنوح اوله‌رق اوخونهٔ مذلت مصیرك افعال دنائت اشتمالی نصل برجزای آتشین ایله نتیجه‌پذیر اوله‌جغنی كوستردی.

آیت جلیله‌نك معنای شریفی «ای قوللرم ظالملره میل جزئی ایله‌ده میل ومحبت ومداهنه ومخالطت ایتمه‌یك زیرا انلره میل ایدرسه‌كز سزی نارجهنم مس ایدر» دیمكدر.

ایمدی ظالملره میل ومحبتك جزای سزاسی نار جهنم اولنجه بالذات صفحات حیاتی برهانلهٔ خون آلود اولان ظلمه‌یه معاونت وبلكه ظلم واعتسافی تأمین اقبال واستقبالنجه مدارموفقیت عد ایدن ارباب خیانتك حالی نه اوله‌جقدر «فاعتبروا یااولوالابصار».

۲۰ اغستوس سنه ۳۲۴ درسعادت استیناف محكمه‌سی حقوق رئیسی

ماهر

اعجاز قرآن

نه مهابتلی عنوان !.. اكبر آیات الٓهیه، اعظم بینات محمدیه، كافل كافهٔ سعادات بشریه. جامع غایات قوانین مدنیه اولان فرقان باهر البرهان اسلامینك بیان اعجازی ... نه طاقتكداز بر باركران !..

اوت حضرت قرآن. فصاحت خارق العاده‌سی، بلاغت محیرالنهاسیله صنادید سخنوران عالمی اعجاز ایلدیكی قدر بو اعجازینی یازمق ایستیانلری دخی عاجز براقشدر.

بو وادی‌یه متوجه اولان خامهٔ بیان وهلهٔ كندیسنی پك هیبت افزا بردریای جوشان بلاغت پیشكاهنده كوروب حركت جوالانه‌سی برسكون آنی‌یه مبدل اولور.

عوالم علویه‌نك اك بالا طبقات وصفحاتنه یتیشه‌جك قدر براستعداد طیرانه مالك اولان طائر علویٔ خیال برشمس عالم افروز كبی آفاق علویاتی محیط اولان مرتبهٔ بلند اعجاز قرآنی‌یه منعطف اولدقده جوارینه تقرب ایتمه‌دن برفراش متهافت كبی دركهٔ پستی‌یه سقوط ایدر. هیچ بر دلیله محتاج اولمیه‌رق عموماً مسلم اولان شو حقیقت قطعیه ایله برابر حضرت قرآنك مفتون علویتی اولان فحول ارباب ایمان عصرمزه قدر برچوق خدمات بركزیده ایفا وفیوض بی انتهاسندن عالمی حصه‌مند ایتمكه همت ایلیه‌رك علوم قرآن نامی آلتنده بی‌حد وپایان بربحر فراوان علم وعرفان وجوده كتیرمشلردركه بونلر اوجمله‌دندر :

(علم معرفة المكی والمدنی) (علم معرفة اول مانزل) (علم معرفة اسباب النزول) (علم معرفة كیفیة انزال القرآن) (علم معرفة اسماء القرآن وسوره (علم معرفة جمع القرآن) (علم معرفة عدد سور القرآن وآیاته وكلماته وحروفه) (علم معرفة كیفیة تحمل القرآن) (علم معرفة غریب القرآن) (علم معرفة الوجوه والنظائر فی القرآن) (علم معرفة اعراب القرآن) (علم معرفة المحكم والمتشابه) (علم معرفة مقدم القرآن ومؤخره) (علم معرفة عام القرآن وخاصه ومجمله ومبینه) (علم معرفة الناسخ والمنسوخ) (علم معرفة المشكل) (علم معرفة المطلق والمقید) (علم معرفة المنطوق والمفهوم) (علم معرفة وجوه المخاطبات) (علم معرفة حقیقة الفاظ القرآن

ومجازها) (علم معرفة التشبيهات والاستعارات) (علم معرفة الحصر والاختصاص) (علم معرفة الايجاز والاطناب) (علم معرفة بدائع القرآن) (علم معرفة فواصل الآيات) (علم معرفة فواتح السور) (علم معرفة خواتم السور) (علم معرفة مناسبات الآيات والسور) (علم معرفة الآيات المتشابهات) (علم معرفة العلوم المستنبطة من القرآن) (علم معرفة امثال القرآن) (علم معرفة امثال القرآن) (علم معرفة مبهمات القرآن) (علم معرفة من نزل فيهم القران) (علم معرفة فضائل القرآن) (علم معرفة مفردات القرآن) (علم معرفة خواص القرآن) (علم معرفة تفسير القرآن وتأويله)

فحول ، اشبو علملردن بشقه حجت نجات عالمين اولان حضرت قرآنك كلام بشر ايله هيچ بر مناسبتى اولميوب صرف كلام ربانى اولديغنك قطعياً مرتبهٔ وضوحه وصولنه خادم اولان علم اعجاز قرآنى‌يه دائر دخى برچوق آثار مفيده يازمشلردركه خطابى ، رمانى ، زملكانى ، امام رازى ؛ ابن سراقه ، قاضى ابو بكر باقلانى حضراتنك بو بابده كى مؤلفات مخصوصه‌لرى باشليجه شواهد اعجاز فرقانيدن معدوددر انجق بو علمك ارباب اختصاصى آثار مذكوره ايچندن بالخاصه قاضى ابوبكر باقلانينك كتابنى ترجيح ايدوب حتى بوفنده اوكا معادل هيچ بر اثر يازلمامش اولديغنى بيان ايلمشلردر .

واقعا اثر مذكوره نظر ايدنلر اثرك حقيقةً ابدع آثاردن معدود اولديغنى تصديقده تردد ايتمزلر .

حضرت قرآنك شعر وياخود سجع نوعندن اولمديغى وكلام شعر ايله قطعا مناسبتى بولنمديغى حقنده‌كى بيانات وايضاحات مدققانه‌سى شعراى جاهليه‌نك سرفرازى اوله‌رق عالم شعر عربينك تقدم ادوار ووسعت اقتدار اعتباريله اك بيوك استاذى عداولنان جناب امرءالقيسك شهنامهٔ فصاحت وبلاغت اولان معلقهٔ مشهوره‌سى حقنده‌كى تنقيدات عميقهٔ واقفانه‌سى وتامبلغ جليل فرمان قرآنى اولان حضرت رسالتمآبك خطب شريفه‌لرندن بدأ ايدوب عالم اسلامده يتشمش اولان برچوق اكابر خطبانك مشهور خطبه‌لرينى درج ايله آنلرى انظار مقايسه‌يه عرض ايلمسى حضرت باقلانينك علم اعجازده پك بلند براقتداره مالك براستاد جليل اولديغنى اثبات ايلمكده در .

انجق مشار اليه بو بابده مقياسى لزومى نسبتنده واسع طوتمامش اولديغندن مطلبه شدت ارتباطى دركار اولان بعض مباحث مهمه خارج ازدائرهٔ صدد قالمشدر .

چونكه حضرت قرآنك هردرلو اقتدار بشر فوقنده اولان بلاغتى اعتباريله اعظم معجزات نبويه اولديغى ايچون برقاچ بحثه احتياجز طبيعى اولديغى حالده بونلر اعجاز باقلانيده مندرج دكلدر .

زين العابدين زاده :

ابو الفضل سيد محمد نسيب

بر ايكى سوز

مسلمان قادينلرينك ارككدن قاچمسى غربليلر اوته‌دن برى ديللرينه طولامش ايكن صوك زمانلرده بو عادت شرقليلركده خوشنه كيتمه‌كه باشلادى . بزم قادينلريمزده نسوان غرب كبى اولسه ؛ اركككرله بر آره‌ده ياشاسه ، اولرده قاپانوب قالماسه‌ده صنايعه سلوك ايتسه كبى تمنيلر برچوق آغيزلردن ايشيديلير اولدى .

كاظم افندى خواجه‌مز كچن هفته‌كى مقاله‌لرنده بو كبى مطالبك معقول اولمديغنى سويلديلر .

وقتيله مصرده‌ده عينى مسئله ميدان مناقشه‌يه چيقمش ؛ مستوريتك عليهنده ، لهنده ، يازيلر يازلمشدى .

مخالفينك اك شدتليسى قاسم امين بك ايدى . بوذات (المرأة الجديده) (تحرير المرأة) نامنده ايكى اثر نشر ايتدى . بالطبع آغير آغير مقابله‌لر كوردى . بز اوزمان فريد وجدينك — بوكون مصر جمعيت مليه‌سى رئيسيدر — مدافعه‌سنى كورمش ، حتى ترجمه ايتمش ايدك ؛ بو نسخه‌دن اعتباراً نشرينه باشلايه‌جغز . كنديمزدن‌ده برقاچ سوز سويلمك ايستردك ؛ لكن ترجمان اوله‌جغمز ذات مسئله‌يى اطرافيله تدقيق ايتمشدر . اونك ايچون سوزى اهلنه براقمه‌يى دها مناسب كوردك .

مسلمان قادينى

مؤلفى : فريد وجدى

جناب مؤلف واجبى ادا يولنده غايت پارلاق برديباجه ايله سوزه باشلايور ديوركه :

امت اسلاميه‌نك تشكيل ايتديكى وجودك برجزؤى اولديغم ايچون بنده قادين مسئله‌سى حقنده‌كى مطالعاتمى بيلديرمكه كندمده برحق كوريورم . بواويله برمسئله‌دركه اطرافيله تدقيق ايده‌رك حقيقته ظفرياب اولمق ، طائفهٔ نسوانك تهذيبنى تأمين ايده‌جك اك طوغرى يولى بولمق ايچون بوكون محبان ترقى هم دست وفاق اولمشلر آله‌بيلديكنه چاليشيورلر . بناء عليه جداً دهشتناك اولان شو مسئلهٔ اجتماعيه‌يى حائز اولديغى اهميتيله متناسب اوله‌بيله‌جك برصورتده تدقيقه موفقيتى جناب حقدن تمنى ايده‌رم ؛ تاكه بوخصوصده تعقيب ايدلمك ، ياخود كيرو طورلمق ايستنيلان طرز حركتك ماهيتى قارئين كرامك نظرنده لايقيله تعين ايتسون .

واقعا مسئله‌نك بويله باشلى باشنه بركتاب يازمق كلفتنه دكرى يوقدر ظنيله بنى سوزى اوزاتمش ، ياخود صدددن اوزاقلاشمش اولمقله مؤاخذه ايدنلر بولنه بيلور . لكن يقيناً بيليرمكه اكثريت بو مسئله‌نك كمال امعانه لياقتنى ، حتى اصول سائرهٔ حياتيه‌مزله ارالرنده‌كى علاقه‌دن ، ارتباط متيندن طولايى بونك (مسئلة المسائل) اطلاقنه استحقاقنى بيلديكى ايچون بو تشريحات دور درازه حق ويره‌جكلرندن بشقه بحثى دها بيله ايلرو كتورمه‌مى ايسته‌يه‌جكلردر . اوت ، خلقك برقسمى قادين مسئله سنك بودرجه اهميتلى اولمسنى اوته‌دنبرى استبعاد ايدوب طوريورلر . حتى (تحرير المرأة) مؤلفى مطالعات مخصوصه‌سنى سرده قالقشديغى كوندن اعتباراً بونلرده « عجبابك افندى كبى بكى فكرلى كنجلريمزك سرآمدانندن بولنان برذاتك پيشگاه امعاننده بو مسئله‌دن زياده بحث وتدقيقه شايان برموضوع يوقمى ايدى ؟ اركككرك تهذيب اخلاقنه ، اصلاحنه عائد مطالعاتده بولنمق قادينلركندن الزم دكلمى ايدى ؟ » ديمكه باشلاديلر .

لکن اممك ترقیلرندهکی اسراره، انحطاطلرندهکی اسبابه واقف اولانلر ــ که زمانمزده آز دکلدر ــ یقیناً بیلیرلرکه ملتلر بر درجهٔ معلومهیه قدر ارککلر واسطه‌سیله ارتقا ایدرلر، صکره بر طاقم مقتضیات خصوصیه ظهوره کلیرکه بونلر اممك ترقیسنی تکمیل ایتمك ، هیئت اجتماعیه‌نك حالنی برقات دها یوکسلتمك خصوصنده قادینلرك بیوك برتأثیره، عظیم بر موقعه مالك اولملرینی ایجاب ایدر . بز بوحقیقتی اعتراف ایتمك ، لزومنده براهین ایله اثبات ایده‌بیلمکله برابر شئون حیاتیه‌مزدن هانکیسنده اولورسه‌اولسون ، خصوصیله قادین ایشلرنده ، امم سائره‌دن هیچ برینی تقلید ایتمك ، اونك کیندیکی یوله کیتمك لزومنه قائل اولانلرك کافه‌سنه مخالفز . زیرا اوزون اوزادی‌یه تتبعدن ، حادثات تاریخیه‌یی تدقیقدن صکره اکلادق‌که تقلید ایدن قوم ایله تقلید اولنان قومك الك باشلی مدار موجودیتلری نه ایسه اونلرك آره‌سنده برمناسبت بولنمق لازمدر . چونکه بو ایکی قومدن قویسنك ضعیفی اوزرینه تغلب ایله اونك عناصر موجودیتنی تارمار ایتمسنی کافل اوله‌جق بر قوت وار ایسه اوده بومناسبتدن عبارتدر . زیرا علم اجتماع اصطلاحنجه تقلید کلمه‌سی اقوام ضعیفه طرفندن اقوام قویه‌نك مؤثراتی کاملاً قبول ایدیله‌رك اونلرك حرکتلریله تحریك ایتمکه عرض تسلیمیتدن بشقه برمعنایی مفید دکلدر . حالبوکه اقوام ضعیفه‌نك انقیاد ایلدکلری مؤثرات ایچون پیشکاه عزم واقدامنده تصادف ایده‌جکی قوای مقاومه‌نك کافه‌سنی بیقوب دویرمدکجه اجرای فعل ایتمك ، اوحرکت ایچونده کندندن مطلوب اولان عملی ایفا ایده‌بیلمك ممکن دکلدر . ایشته بوندن طولایی تقلید اولنان امت قویه، تقلید ایدن امت ضعیفه‌یه دست تغلبنی اوزاته‌رق اونك اجزای مرکبه‌سنی تحلیل ایدر ، عناصر موجودیتنی کندی بدننه تمثل ایتدیرر . حالبوکه اوایکی قومك مدار موجودیتلری آراسنده مناسبت موجود اولور ایسه او زمان بینلرنده مخالفت بولنه‌میه‌جغی جهتله بونلردن بری یعنی مقلد اولانی کندی بقای حیاتنه هیچ برخطر کلمکسزین او برندن تقلید صورتیله ایستدیکنی آله‌بیلیر . شمدی بزم احوالمزی بر اجتماعی واقفك مدقق نظریله تدقیق ایدن آدم شبهه‌سز کوره‌جکدرکه اممزك الك باشلی مدار بقاسی اولان قوت ایله شئون حیاتیه‌ده کندیلرینه تقلید ایتمك ، طبقی اونلر کبی اولمق ایستدیکمز امتلردن هیچ برینکی آراسنده برصورتله مناسبت ، مشابهت یوقدر . ارتق بو سوزلردن اکلاشیلیورکه امته تقلید ایله نصیحت ایتمك محو وانعدامه بیون اکمکی توصیه ایتمکدن بشقه برشئ دکلدر . علم اجتماع نظرنده محققدرکه امتلرك ترقئ حقیقیسی انجق کندیلرندن اوله‌بیلیر . هله روابط حیاتیه اعتباریله امم مترقیه ایله آره‌لرنده مناسبت بولنمازسه بشقه بر طرز ترقی قطعیاً متصور دکلدر . ایشته اون بشنجی عصردن ، یعنی آوروپا ارباب تمدنی ایله اختلاطلرندن اعتباراً محو اولان آمریقا قبائلنی کورمیور میسکز ؟ عجبا بواقوامی محو ایدن سبب ، کذلك ترقیات مادیه‌ده کوندن کونه ایلرو کیتمکده بولنان امم متمدنه ایله مجاورتلرندن استفاده‌لرینه مانع اولان حائل بوقاربده ذکر ایتدیکمز اسباب اجتماعیه‌دن بشقه نه اوله‌بیلور ؟ بوکون جاهیر متفقه‌نك نفوس حاضره‌سنی یتمش ملیونه بالغ اولیورکه بونلرك کافه‌سی آمریقانك کشفندن صوکره هجرت ایدن انکلیز ، آلمان ، فرانسز ایتالیان وسائر آوروپالیلردن عبارتدر . قطعه‌نك سکنهٔ اصلیه‌سنه کلنجه بونلر الآن وحشت ایچنده وکوندن کونه آزالمقده‌درکه بوکون انجق برقاچ یوز بیکی قاله‌بیلمشدر . پك اعلا ، بوندن ؟ دمین سویلدیکم سببدن دکلمی ؟

مع مافیه بوسوزلر شئون حیاتیه‌ده‌کی تقلیده منحصردر . امور صناعیه‌یه کلنجه بونلر ذاتاً تقلیددن بشقه برصورتله قابل اولمدیغی کبی بوخصوصده‌کی مقلدلکندن طولایی نه شان امته برنقیصه ترتب ایدر ، نده بقای موجودیتنه برخطر عارض اولور .

سرد ایلدیکمز مطالعاتك اصابتی تقرر ایدنجه آرتق شئون اجتماعیه‌یه دائر بیان ملاحظاته بولنان ذوات بوندن بویله هیئت اجتماعیه‌یه عائد اولان نصیحتلرنده شوقاعدهٔ اساسیه‌یی دائما نظر امعانه آلملرینی کندیلرندن رجا ایتمه‌مزه مساعده بیورملیدرلر . زیرا مسئله‌نك حیات امته اولان تعلق هرشیدن زیاده‌در . بونك ایچون عین علاجی مزاجلری متخالف، استعدادلری متعاکس اولان بشقه بشقه خسته‌لره توصیه ایدن طبیب کبی اولمسونلر . چونکه بومداوانك نتیجه‌سی خسته‌لغك دکل مطلقا خسته‌نك محونی مستلزمدر . بوراده دیکر برملاحظه دها واردرکه بز کندیلرینك اوکاده لایقیله رعایت ایتملرینی آرزو ایده‌رز :

مدنیت حاضره‌نك هرنقدر ظواهری دلفریب ایسه‌ده ایچنده عناصر اساسیه‌سنه صولت ایتمش مهلك برطاقم خسته‌لقلر واردر . بناءً علیه اجتماعیونمز کوروندیکی کبی صاغلام اولمیان بویله برمدنیتك فتان اولان صور ظاهریسنه آلدانقدن حذر ایتسونلر !

بوواطن اموره نفوذ ایتمکسزین سطحی نمایشلره قاپیلان نظرلرینی اتهام ایده‌جك‌قدر برصلابت کوسترسونلر ، یاخود برآز تنزل ایتسونلرده بومدنیتك ماهیتنی طوغریدن طوغری‌یه مؤسسلرینك کندیلرندن صورسونلر . اوزمان ــ کندیلرینی تأمین ایده‌رز ــ کوره‌جکلرکه قاپیلدقلری مدنیتك الك زیاده ذهنلرینی چلن ، فکرلرینی اسیر ایدن جهتلرنده‌بیله او وجودك بتون ذراتنی انحلال ایله تهدید ایدن بر علت مزمنه خفا کزین ایمش !

بز ایسه کمال تأسف ایله کوریورزکه بو مدنیت شرقلیلری آله بیلدیکنه مفتون ایتمشده اصحابنك بیله بادئ شکایتی اولان مساویسنی‌ده برر فضیلت هم‌ده استحصالی اوغورنده فدای جان ایتمك ایجاب ایدن برر فضیلت ، برر کمال عد ایدیورلر ؛ او مدنیت اصحابنك فریاد شکایتلرینی ، اینلرینی طویمیورلر ، حال بوکه بوفریادلر ، بواینلر بشر آره‌سنده تخریش ایتمدك بر صماخ سلیم براقدی !

شئون مدنیه‌نك کافه‌سنده غربه اولان مفتونیتمز بزی اودرجه‌لرده مسحور ایتمشکه ، اونلره مقلد اولدیغمزی ادعا ایلدیکمز جهتلرده بیله بوتقلیدی ایشه یرار برصورتده یاپامیورز .

ایچمزدن برجماعت کبری کوریورزکه علوم اجتماعیه‌دن ، فلسفه‌دن بحث ایدییورلر . لکن بونلری اکلامقسزین ، یاخود دها آچیق بر

تعبیرله بو ایکی علمك اصول وقواعدینك بزم احوالمزه ، امم سائره‌نك احوالنه صورت تطبیقنی تفریق ایتمکسزین ایشه باشلایورلر. بوندن طولاییدرکه مدنیت غربیه اجتماعیونندن بری چیقوبده وجود قومیتلرینه عارض اولان بر علتك مداواتی لزومنی ایلرویه سوره‌رك رفع صوت ایده‌جك اولسه بزم اجتماعیونمزده دامن درمیان اولیورلر. فیلسوفك صداسنی وطنزك آفاقنده طنین انداز ایتمکه قالقیشیورلر، همده مضرابی تام اونك باصدیغی پرده‌یه اوریورلر. حتی ، شکایتده دها بیله ایلرو کیدیورلر. کویاکه غربلیلر ایله یکوجود ایمشز کبی اونلردن بر عضو اشتکایه مجبور اولنجه بزم عضولرمزده اوکا تبعاً مرضك حما کبی اویقوسزلق کبی اعراضنی اظهاره یلتنه‌یورلر. کذلك اونلرك فیلسوفلری نظریات فلسفیه‌لرندن بعضیسنك تبدیلی لزومندن بحث ایده‌جك اولسه بزم فیلسوفزده چیقیور. صانکه اونلرك نظریاتیله بزمکیلر عین قالبه افراغ اولنمش ایمش کبی ، اونه‌کنك مطالبنی بزه حرفیاً قبول ایتدیرمکه چالیشیور !

ایشته امتك ترقیسنه عائد اولمق اوزره درمیان ایدیلن نصایحك ، یازیلان یازیلرك هدر اولوب کیتمسی ، حصوله کتیرمسی ایجاب ایدن تأثیرك اونده برینی ایفا ایده‌مامسی بو سببدن ایلرو کلیور . بو حالی، بواثر حرمانی کورنلردن بعضیلری ایسه آرتق مصرلیلر میت حالنه کلدکلرینه، هیچ برشی ایله متحسس اولمدقلرینه، بوندن بویله کندیلرینه هیچ برعلاجك کار ایتمیه‌جکنه ذاهب اولیورلر . بکا قالورسه حقیقت بومرکزده دکلدر . زیرا قبول علاج خصوصنده امتلر افرادك عینیدر؛ نصل که برفرده مزاجی ، بنیه‌سی ، سنی نظر اعتباره آلنمیه‌رق ویریلان علاج حسن تأثیر حاصل ایتمز ، حتی چوق دفعه‌لر معکوس نتایج حصولنه بادی اولورسه بر امته دخی اوامتك قابلیتنه ، وجودینی استیلا ایدن خسته‌لغك طبیعتنه مطابق اولمیان وصایانك ، نصایح اجتماعیه‌نك دخی اویله‌جه تأثیری اوله‌مز .

بز بوکون مستقبلمزی اصلاح وتأمین خصوصنده بیوك برتأثیری حائز اولان غایت مهم بر مسئله قارشیسنده بولنیورزکه اوده مسلمان قادینلرینك حال عصره موافق طرزده تربیه وتهذیبندن عبارتدر . لکن بومقصده وصول ایچون هانکی طریقی اتخاذ ایتملیدر ؟ ایچمزدن بعضیسی بوغایته وارمق ایچون سلوك ایدیله‌جك یول هرخصوصده قادینلرمزك مدنیت مادیه‌دن مستفید بولنان نسوان غربك اثرینه اقتفا ایتملرندن عبارتدر دیه‌رك شرقلیلره بوفکری قبول ایتدیرمکه اوغراشیور . لکن قادینلرك تربیه‌سی ایچون وسائط تحریسنده بولنان آدمك اول امرده شونی دوشونمه‌سی ایجاب ایدرکه عجبا بر کون اولورده مسلمان قادینك بو حاله کله‌بیلمسی قابل اوله‌بیلورمی ؟ یاخود بو حالك برمستقبل قریبده محیط امکانه کیره‌بیله‌جکنه دلالت ایدر بر اشارت وارمیدر ؟ ایشته ایچمزدن بری برطرفدن بوجهتی تأمل ایدر ، دیکر طرفدن دخی نظرینك احاطه ایده‌بیلدیکی حوادث مهیئه‌یی استقرا ایلر ایسه بوطریق ایله مقصده وصولك محال اولدیغنی عیاناً کورر .

زیرا جسم امتك بودوایه قارشی اظهار ایلدیکی کراهتی ، عصیانی کورنجه آز بر تأمل ایله اکلارکه اووجود بودوایی قبوله اصلا مساعد دکلش . بوکراهت وعصیان ایسه علاجك مزاج مریضه قطعیاً مطابق کلمین ، وبشقه برمزاج اکتساب ایتمدکجه مطابقته امکان بولنمیان برطاقم موادن مرکب اولدیغنه حسی بردلیلدن بشقه برشی دکلدر. پك اعلا مادام که ساحهٔ طبابت بویله مداواتی بر علاجه حصر ایده‌جك قدر طار دکلدر ، محضا خصوصی برعلاجی ویرمك ایچون خسته‌نك مزاجنی تبدیله قالقشمقدن طبیب ایچون نه فائده مأمول اوله‌بیلور ؟ خصوصیله خسته‌نك ویریلان علاجه قارشو کوستردیکی کراهته برده اونك مفید اولمدیغنی ، بالعکس اجزای وجودینی تار مار ایده‌جکنی حس ایتمش اولمسنی ده علاوه ایدر ایسه‌کز ارتق طبیب نصل اولورده حالا خسته‌نك اوعلاجی ایچمسنه ، لوازمندن بولنان پرهیز وسائر تدابیره اتباع ایتمسنه منتظر اوله‌بیلیر ؟ برده بونلرك هپسندن فضله اوله‌رق خسته کندندن اول او علاجی ایچنلرك اینلرینی ایشیدیر ، ویردکلری علاجك مأمولری خلافنه اوله‌رق آهنك ابدانی تغییر ایتمسندن طولایی اطبانك حیرتلرینی رأی العین کورر ایسه ارتق بیچاره‌نك اوعلاجدن نه درجه‌لرده صدق صیرلمق ایجاب ایدر ؟

بونلر غایت مهم برطاقم ملاحظاتدرکه علوم اجتماعیه ایله متوغل اولانلر ایچون بروجهله غفلت جائز اوله‌مدیغی کبی اومقوله ناصحلرك وصایاسیله عمل ایتمکدن ابا ایتدکلرندن طولایی مصرلیلری عدم حس ایله ، فقدان حیات ایله محکوم ایتمکده جواز یوقدر. اویله‌یا ، مادامکه اونصیحتلری تلقین ایدن ذواتدن قسم اعظمنك امته، مزاجنه ، بنیه‌سنه موافق اولمیان برعلاجی ویرمك ایستدکلری بزم ایچون تحقق ایتمشدر، ارتق مصرلیلرك بونلری قبولدن امتناع ایتملری دیدکلری کبی حسدن، حیاتدن محرومیتلرینه دکل، بالعکس کندیلرنده حیات سابقه‌لرندن بر بقیه بولنه‌رق اونلری بویله برطاقم مجربلرك هوساتنه هدف اولقدن منع ایتدیکنه دلیل عد اولنمق ابت دها طوغریدر .

ایشته بزهم بو جهتلری ملاحظه ایتدیکمزدن ، همده قیزلرینی قادینلغه موافق بر صورتده تربیه ایتمك مقصدیله تعقیب ایدیله‌جك اك طوغری ، اك خیرلی طریقك هانکیسی اولدیغنی بیلمك ایچون امتك اظهار ایلدیکی عطش واشتیاق کوردیکمزدن بوکتابمزده (قادین) ك ماهیتی ، وظیفه‌سی ، مواهب فطریه‌سی ، جنسی ایچون مقدر اولان کماله واره بیلمسنك یولی نه‌دن عبارت اولدیغنی بیلدیرمکی ، فقط مطالعاتمزك کافه‌سنده علمای عصرك اجامیله مؤید اولان مقررات علوم صحیحه‌یی مدار استناد اتخاذ ایتمه‌یی موافق کوردك . کذلك مستوریت قادین ایچون ضروری اللزوم اوله‌رق ، شوقدر وارکه بوضرورت اوکا اولان امنیتسزلکدن دکل بالعکس تاریخك شهادتندن، حادثات اجتماعیهٔ عالمك دلالتندن اکلاشیله‌جغی وجهله اونك حریت واستقلالنك ضامن وحیدی بولندیغندن ایلرو کلدیکنی عموم ناس نظرنده براجتماعی واقعك تحلیل مدققانه‌سیله اثبات ایلدك . بونلردن بشقه بومقررات علمیه‌نك یوانه طورمق ، مبنای مدنیت اسلامیه‌یه طوغری دونمك ایستین شیهاتك کافه‌سنی دفع ایتدکدنصکره بومدنیتك بشرك علی الدوام احراز

ایلدیکی ترقیات سایه‌سند. کوندن کونه یاقلاشدیغی مدنیت حقیقیه‌یه، کمال اجتماع بشری‌یه یکانه بر تمثال اولدیغنی براهین ایله کوستردك. دها صکره ایسه شو زمانده تربیهٔ بنات خصوصنده طوتدقلری یولی بزم ایچون تعقیب ایتمك جائز اوله‌جق هیچ برملت موجود اولمدیغنه اجتماعیون ایمك تحقیقاتندن اولمق اوزره بر چوق دلائل کتیردك. بونلرك مجموعندن‌ده برامت متمدنه‌ده قادینك نصل اولمسی لازمکله‌جکنی چیقارمق ایسته‌دك. ایشته او زمان تاریخك، طبیعتك شهادتیله مسلمان قادینی پیش نظرمزده کمال نسوانه برمثال، همده بتون نسوان عالمینك مقتداسی اولمق ایجاب ایدن برمثال، ترقیٔ جنسه برانموذج اوله‌رق تجلی ایتدی. نصل‌که برزمانلر ارککلری‌ده قدوة الرجال ایدی!

توفیق حقدن امید ایده‌رزکه کتابمز مسلمان قادینلرینك تهذیبی خصوصنده اساسلی بردستور، تربیهٔ بنات مسئله‌سنده ایوین ایچون قوتلی برسائق اولسونده بنیه‌لرینه، مزاجلرینه موافقتنی اکلادقلری علاجی قبولدن مصرایلرك هیچ برزمان کری طورمایه‌جقلری طرزنده‌کی دعوامزی بردلیل محسوس ایله تأیید ایتسون.

مترجمی:
محمد عاکف

مواعظ

مقرری: مناسترلی اسماعیل حق افندی حضرتلری
محرری: سیروزلی ح. اشرف ادیب

— درس ٤٦ مابعد —

امان یارسول الله ظالمه نصل نصرت ایده‌لم؟

— [تأخذ فوق یدیه] ظالمه‌ده یاردم اولور. اللرینی طوتارسك، صیم صیقی باغلارسك. ایشته اوکا خدمت‌در او. ظالمه ظلم ایدن کندینه‌ده ظلم ایدر. نفس کندینك مظلومی‌در.

نصل‌که حدیث آخرده بیورلمش: [حدثنا ابو نعیم حدثنا ذکریا قال سمعت عامراً یقول سمعت النعمان بن بشیر رضی الله عنهما عن النبی صلی الله علیه وسلم قال مثل القائم علی حدود الله والواقع فیها کمثل قوم استهموا علی سفینة فاصاب بعضهم اعلاها وبعضهم اسفلها فکان الذین فی اسفلها اذا استقوا من الماء مروا علی من فوقهم فقالوا لو انا خرقنا فی نصیبنا خرقاً ولم نؤذ من فوقنا فان یترکوهم وما ارادوا هلکوا جمیعا وان اخذوا علی ایدیهم نجوا ونجوا جمیعاً]

حدیث شریفده بیان اولونان سلسله اوزرینه روایت اولنیور. اصل حضرت پیغمبر افندمزدن ایشیدن نعمان بشیر حضرتلری دیورکه:

برکون سلطان انبیا افندمز بیوردیلرکه: — سزه برشی سویلیه‌جکم. ایی دیکله‌یك. حالکزی اکلایه‌سکز. آخر زمانه طوغرو قالیرسه‌کز انتباه حاصل ایدرسکز. امته نقل ایدك.

[مثل القائم علی حدود الله والواقع فیهما]

اللهك حدودینی کوزه‌تنلروار. هرشیئه برحد تعیین ایتمش الله. حدود الهیه حق، حقوقی تفریق ایدن حدود الهیه وار. اویله دکلمی؟ هرشیئك برحدی وار. اونی کچمه‌ملی. نه افراط ایستر، نه تفریط.

حدود الهیه‌یی کچنلر، حدود سبحانیه‌یی کوزتمینلر، حق حقوق طانیمایانلر یوقمی، بونلری بکزه‌ته‌جکم.

بنم امتم ایکی قسمدر. برقسمی اللهك حدودینی طانیر.

سوقاقده بیله برشی بولسه‌ك صاحبنی آرایه‌جقسك. بوقدر حق حقوق کوزه‌ته‌جکسك. یولده برشی بولدك، کیسه‌نك الندن آلدك، حیله ایتمدك. اك اهون حقوق بو. دکلمی؟ فقط ینه حق‌در، غائی البت برینك یورکی یانمشدر. برسنه صاحبنی آرایه‌جقسك. شریعت اویله امرایدر. مادام نفسکدن امینسك، آل، اعلان ایت. برسنه صوکرا صاحبی چیقمازسه فقیر ایسه‌ك کندك یه. حلال اولور. احتیاجك یوق ایسه فقرایه ویر.

بونك کبی احکام شرعیه هپ بیان اولنمش. هرشیئك حکم شرعیسی وار. بویله حقوق الهی‌یی طانیمایانلر، حق حقوقی تجاوز ایدنلروار. [فلاتعتدوها] یوقمی؟...

بونلر نه‌یه بکزر بیلیرمیسکز؟ بر قوم، برجماعت، برچوق اهالی کلمشلر بر اسکله‌یه. واپوره بینه‌جکلر. برکمی طوتمشلر. کیده‌جکلر بر یره. لکن کمی ایکی قاتلی. بالطبع هرکس کوکرته‌ده اوطورمق ایستر. فقط بو ممکن دکل. ایچلرندن برینك تکلیفی اوزرینه قرعه چکرلر. کیمی یوقاریده بولنمغه، کیمیسی‌ده انبارده قالمغه مجبور اولور. ساحلدن آچیلیرلر. لکن واپورده‌ده قره‌ده اولدیغی کبی حوائج بشریه لازم. اکمك لازم. صو لازم. بر طاقلری یوقاریدن قولایجه صو آلیرلر. فقط اشاغیده‌کیلر یوقاری چیقمغه مجبور اولور. صو آلیرکن، صویی کچیررکن بالطبع یوقاریده‌کیلری راحتسز ایدر.

— اویله یاپمایه‌لم، دیورلر، بز حقسزلق ایدیورز. بو آدملرك راحتنی بوزیورز. واقعا مجبوراً کیدیورز، لکن اونلری ازعاج ایدیورز.

طانلی بر صو اوله‌جق او. طونه کبی، دجله کبی، ایچیله‌جك بر صوده کمی کیدیور.

— نه نه یاپه‌لم؟

— بزده اشاغیدن بردلیك آچارز. قولای قولای اورادن صو آلیرز. اونلریده ازعاج ایتمیز.

— پك اعلا! دیرلر.

فقط یوقاریده‌کیلر بونی خبر آلیر. شیمدی نه یاپمق لازم کلیر اونلره؟ سکوت ایدرلرسه هپسی هلاك اوله‌جقلر. عقل‌می بو؟ واپورك انبارندن بردلیك دلینیرسه نه اولور او واپور؟ ایچنده کیم صاغ قالیر؟

شیمدی [وان اخذوا...] اکر اللرینی طوتارلر، اونلری کوزلجه باغلارلرده:

— بهی شاشقینلر! دیرلرسه، سزده باطه‌جقسکز، بزی‌ده باطیره‌جقسکز. اورادن صو کلیرسه حالز نه اولور؟

بویله قوللرینی کوزلجه باغلارلر، باشلرینه برده طوقات ایندیررلرسه ایومی یاپارلر، فنامی؟..

البت ایی یاپارلر. چونکه اویله یاپمقله نجات بولورلر.

ایشته بونك کبی ملت اسلامیه اولسون، ملل غیر مسلمه اولسون جمله‌سنه، اصل صراط مستقیمی حضرت پیغمبر افندمز کوسترمشدر. ظلمکارلقدن علی الاطلاق منع ایتمشدر.

— تبعهٔ غیر مسلمه‌یه ظلم ایدنلرك خصمی بنم.

بو حریت، بو اخوت هپمزه شاملدر. منفعتمز مشترك. خور باقاملی، دائما معاونت ایتملی که حرمت کوره‌سك.

[عسی الله ان یجعل بینکم وبین الذین عادیتم منهم مودةً والله قدیر والله غفور رحیم] عدالت ایدك! مساوات اوزره حرکت ایدك! که

دشمنلر کز سزه دشمنلك ایدرلرکن دوست اولور . الله غفور رحیم در. بوندن بویله مساوات ایله عمل ایدرسه کز بتون علیهکزده بولونانلر دوستکز اولور.

[عادیتم] دقت ایدیورمیسك ؟.. (سزده دشمنلك ایدك . حقوقلرینی ابطال ایدك، دینلرینی تحقیر ایدك) دنمیور. سن ده دشمنلك ایدرسه‌ك دشمنلك کورورسك . بونی ازاله ایده‌جك عدالتدر. دها ایی دکلی انسانجه یاشامق ؟. تجارتك سربست . معامله‌ك سربست . نره‌یه کیدرسه‌ك حرمت کورورسك. دائما غل وغشله یاشامق یاشامق میدر ؟..

صوکرا نه بیورور . [لاینهیکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ولم یخرجوکم من دیارکم ان تبروا] اه عظیم الشان، جناب رب العالمین ، ای مؤمنلر ، سزی نهی ایتمز . [صاقین یاپمایك] دیمز . نه‌دن؟ بونلر دینکز ایچون هجوم ایتمیور.

دینی محو ایچون محاربه ایدرسه او وقت مقابله ایده‌جکسك . او باشقه . [یاایها النبی جاهد الکفار والمنافقین واغلظ علیهم ...] دینکی محوه کلیرسه او وقت مرحمت اولماز.

لکن بوراده [لم یقاتلوکم فی الدین] بو آدملر سزکله دین قاوغاسی ایتمیورلر. [ولم یخرجوکم من دیارکم] سزی وطنکزدن ده چیقارمایورلر. یعنی نه دنیاکزه ، نه دینکزه تعرض ایدیورلر .

بر قوم که یهودی اولسون، خرستیان اولسون ، مجوسی اولسون، پت پرست اولسون، ولوقبطی اولسون، مادام که دینکزه تعرض ایتمیور، دنیاکزه تعرض ایتمیور، ظن ایتمه که اونلره عدالتله معامله‌دن الله منع ایدر.

[ان تبروا وتقسطوا الیهم] هرکسه برمعامله ایدك . عدالتله اجرای حکم ایدك . مادام که :

— قارداش کبی یاپه‌لم ، دیور ، ال برلکیله چالیشه‌لم ، دیور ...

بویله کیمسه‌لره مشفقانه معامله ایدك . خسته‌سنی زیارته کیت ، جنازه‌سنده بولون! یالکز ایشته آیننه اشتراك ایتمه ! بالذات رسول الله کیدر، خسته‌لرینی زیارت ایدر، جنازه‌لرنده بولنوردی .

جوار مسجده بر یهودی واردی . جناب رسولك خدمتنده بولنوردی ، اخرتی تشریفلرینه یقین برزمانه تصادف ایتدی .

— کل ، دیدی ، برکلمه سویله . بزدن اوله‌سك !.. استعداد کوردی . اخلاقی صوك درجه کوزل ایدی . چوجق باباسنه باقدی :

— باقسه‌ك آ، دیدی، بکا نه تکلیف ایدر!..نه جواب ویردی بیلیرمیسکز؟

— ابو القاسمه اطاعت ایت. مادام خدمتنده بولوندك. قبول ایت. حریتك وار.

اونك اوزرینه شهادت کتیردی . ایشته حسن معامله دینمزه‌ده برعلویت قازاندیرر. الله جمله‌مزی منام غفلتدن ایقاظ ایلیه!... حریتمزی دائم، جمیتمزی پایدار ایلیه !.. پادشاهمزی حسن نیتنده ثابت وبرقرار ایلیه . قانون اساسی علیهنده بولونانلری مقهور ایلیه !.. آمین !..

ایشته مشاوره‌یی فرمان بیورور الله . ابو السعودك دیدیکی کبی اوچ نکته‌وار بوراده . اویله دیوردی حضرت پیغمبر افندمز :

— واقعا دین ایشنی بن دها ایی بیلیرم. فقط دنیا ایشلرینی شبهه‌سز سز بندن دها زیاده بیلیرسکز .

فی الحقیقه بویله‌در. چونکه پیغمبرلرك ذهنلری دائما علویاته میالدر. دنیا امورینه اوقدر وقوفلری اولماسی طبیعی کورولور. اونلر دائما معالیاتله مشغول . اونك ایچون : — دنیا ایشنی بندن دها اعلا طانیرسکز !.. بیورور ، آرای امتدن استیضاح کیفیت ایدردی . صوکرا کلنلره‌ده براقدی. آیت کریمه‌ده کندیسنه امر اولونیور. فقط اصل امر، بزه‌در. زید وزینب قصه‌سی کبی. اوغللغك مطلقه‌سنی آلدی. ایلك اول بو اوغللق مسئله‌سنی بویله فعلاً قالدیردی. او، بویله یاپماسه‌یدی ؛ امت بونی یاپه بیلرمیدی ؟

صوکرا [فاذا عزمت فتوکل علی الله. ان الله یحب المتوکلین] مشورتله، مذاکره ایله حقیقت میدانه چیقدقدن صوکرا ... قرار ویردك یا ؟..

دونوب ، طولاشوب سکا کله‌جك . (مجلس مبعوثان) بو آیتدن آلنمشدر، دیسه‌م جائزـ نه‌یه قرار ویررلرسه سکا کله‌جك. اجراسی سکا عائد. مبعوثان قراری ویرمش. سکا کلدی. سن ده موافق کوردك. عزم ایتدك اجرایه . عزم ایدنجه اووقت الله‌ه توکل ایت . یوقسه نه مبعوثلره نه مذاکره ... هیچ بری یوق. اویله توکله (حماقت) دینیر .

هر شیئی حاضرلا . هر سببه توسل ایت. صوکرا کندینه مغرور اولمه. الله‌ه دعا ایت. بر مانعه‌یه تصادف ایتمسون ایشك . [ان الله یحب المتوکلین] الله دائما متوکل قوللری سور.

توکله بعضلری اعتراض ایدر:— اسلامك عدم ترقیسی اوندندر، دیورلر. توکل، قضا، قدر... تذل، تنبل اوطورمشلر. بونلردن نه خیر اومولور؟..

توکلك حقیقتنی اکلامیانلر ، جاهلانه اعتراض ایدرلر . ایشته بو آیتدن آکلاشیلیر خطالری :

— مشورت ایت . آکلا، دیکله . تحقیق ایت . اجرایه قالقیش . صکراده توکل ایت .

باشدن توکل دکل . اسبابی حاضرلادقدن صکرا توکل ایت. کندینه مغرور اولمه . عجزینی بیل . الله‌ه قارشی توکل له اکتفا ایله !..

قوللره قارشی توکل مسکنتدر . سکا بکا قارشی عجزینی اعتراف ایله مدد اومارسه‌ك ... بو توکل، ذلتدر. بتون اسبابی حاضرلا . بتون ایشلرینی طاسارلا . اجرایه قالقیش. اووقت توکل ایت.

اعرابینك بری کلدی مسجد سعادته :— یا رسول الله ، دیدی ، متوکل اوله‌رق دوه‌می براقه‌یم می ؟

— خایر ، دیدی جناب پیغمبر ، پشـین باغلا . هم ایجه باغلا که سوکوب قاچماسون، بونکله‌ده همان(سلامت بولدم) دیمه. وظیفه‌کی یاپ، صوکرا الله‌ه متوکل اول، سن الندن کلنی یاپ. باشنه بربولار قوی، محکم بر طرفه باغلا. صوکرا برظالم کلوب دوه‌یی آشیرماسون دیه الله‌ه توکل ایت.

ایشته حقیقت توکل بوندن اکلاشیلیر. [وشاورهم فی الامر فاذا عزمت فتوکل علی الله] عازم اولدقدن صکرا ، قطعی قرار ویردکدن صوکرا توکل ایت . اکینی اکدك ، بیچدك، دمت یاپدك. بتون بو اسبابی بحق ایفا ایتدك . صوکره توکل لازم . یوقسه اکمه‌دن توکل ایدرسه‌ك فائده‌سزدر . توکلله بغدای بتمز . کندی کندینه اکیلسون . بتسون . کندی کندینه خرمن اولسون ، دیرسه‌ك احمقسك . توکل او دکل . توکل : آفت کلمسون . ترلاده ایکن طولو یاغمسون . آنباره کیردکدن صوکرا یانماسون . . . بونلره اولور. هر درلو اسبابی حاضرلمه‌دن خالی قالمیه‌جقسك . صوکرا تفویض امر ایده‌جکسك. الله‌ه اعتماد ایده‌جکسك . [وکفی بالله وکیلا] الله کافی. [ان الله یحب المتوکلین] هرکیم متوکل اولور . کندی تدبیرینه مغرور اولماز ، نائل اولدیغی نعمتله شیمارماز ... اونلر مظهر معاونت الهیه اولور . اویله انسانلر پایدار اولور . اصل متوکلین بودر ایشته . بوقدرله اکتفا ایده‌لم .

٤٦ نجی درسك صوکی

حکمت حقوق اسلامیه

مقرری : مجلس معارف رئیسی حیدر افندی مرحوم
محرری : سلانیك مکتب حقوق معلملرندن عادل بك

— مابعد —

آدم علیه السلامدن بری تلاحق ایدن افرادبشرك انواع افعالی حد وحصره کلمز درجه‌ده چوق‌در . واقعا بو عالمك بقاسی محدوددر . دنیانك فناسیله افعال بشرده منتفی اوله‌جق . اما دنیا باقی قالدقجه افعال بشرده برقرار بولنه‌جقدر . هرفعل بشر ایچون بشقه بشقه حکم تعیین وتصریحی ایسه متعسر اولور . بناءً علیه بعض حکملرك دلیللرندن یعنی حکمی منصوص ومصدق اولان فعللرك مستند اولدیغی ادله‌دن وقت حاجتده احکام چیقاروب مناسب اولانلرینی اوحکمه قیاس ایتمك ایچون برطاقم قانونلر ، قاعده‌لر ، قضیه‌لر وضع ایتدیلرکه بوقضیه‌لرك موضوعی افعال مکلفین ، محمولی‌ده احکام شرعیه‌در : فرض ، وجوب ، ندب ، حرمت ، کراهت کبی .

مثلا: نماز افعال بشریه‌دن‌در.. نماز واجب‌در.. حج واجب‌در... دیدیلر؛ بویله برطاقم قضیه‌لر وجوده کلدی. شیمدی بوقضیه‌لره تعلق ایدن حاصل علمه (فقه) دیدیلر . صکره بو ادله‌نك واحکامك تفصیلاتنه نظر ایتدیلر . بوادله واحکام اوزرینه استدلالك کیفیتنده تأمل وبوبابده اعمال فکر ایده‌رك بوادله واحکامك محتاج الیهی اولان تتبعاتنده اطرااایتدیلر. مثلا بردلیل عامی‌در، خاصمی‌در؟— دها برچوق اقسامی‌وار— بوجهتلری تدقیق ایده‌رك نتیجهٔ تتبعاتلرنده برطاقم دها قضیه‌لر وجوده کتیردیلرکه بونلره‌ده بعض متممات علاوه‌سی صورتیله ضبط وتدویننندن حاصل اولان هیئت مجموعه‌یه [اصول فقه] تسمیه ایتدیلر. ایشته (علم اصول فقه) بویله تأسس ایتدی، وتعریفده‌کی [علم اصول فقه ...] تعبیرینك مستلزم اولدیغی ایضاحاتده بوراده بیتدی ،

. .

[احکام] حکمك جمعی‌در. هرفنده بشقه برمعناسی وارسه‌ده بوراده: افعال مکلفینه متعلق اولان خطاب الهینك اثرینه حکم دیرلر . مثلا فرض ، وجوب ، ندب، اباحه ، کراهت ، حرمت عباداته متعلق احکام شرعیه‌در. برعقدك منعقد ، باطل ، صحیح ، فاسد ، نافذ ، موقوف لازم ، غیر لازم اولمسی ایسه معاملاتده جاری احکام شرعیه‌در. مثلا: شارع نماز قیلك دیه مکلفینه امر ایدییور ؛ ایشته بوخطابك اثری اولان فرضیت برحکم شرعی‌در . واقعا شافعی‌یه کوره حکم (نفس خطاب) ایسه‌ده مذهب حنفی‌ده سویلدیکمز کبی او خطابك اثریدر .

*
* *

[شرعیه‌یی] قیدیله‌ده احکام حسیه وعقلیه خارج قالور. مثلا « عالم حادثدر» جمله‌سی برحکم ایسه‌ده، اصوله متدائر اولمیوب، احکام عقلیه دندر . کذلك «آتش محرق‌در» ترکیبی‌ده برحکم حسی‌در « لکن نماز فرض‌در»، « قتل حرامدر» سوزلری احکام شرعیه‌دندر ، یعنی شرعده نصب واقامه اولنمش، شرعشریفدن مأخوذ بولنمش حکملردر .

*
* *

تعریفده بعضاً [فرعیه] قیدیده علاوه اولنور،که بونکله احکام اصلیه واعتقادیه خارج قالیر. مثلا: «اجماع، حقدر» ترکیبی، واقعا برحکم شرعی ایسه‌ده، احکام فرعیه وعملیه‌ده داخل اولمیوب احکام اصلیه‌دندر. کذلك « بعث حقدر» دیدیکمزده، بوده بر حکم افاده ایدیورسه‌ده ، بوحکم‌ده احکام اعتقادیه‌دن‌در . دیمك که تعریفده‌کی احکامدن مقصود ، احکام شرعیهٔ عملیه‌درکه بونلرده ادله‌دن استنباط اولنور .

*
* *

ادله دلیلك جمعی‌در . صحیح نظرله برمطلوب خبری‌یه توصل ممکن اولان شیئه دلیل دیرلر .

صحیح نظر، برفکر تام دیمك‌در . یوقسه (کورمك) دیمك دکل در . یعنی ذهنی اویناده‌رق محاکه وملاحظه ایله وقوعبولان تدقیق نتیجه‌سنده مقصده وصول خصوصنه صحیح نظر دینور .

مثلا عالم وجود صانعك دلیلی‌در. زیرا شوترتیبات انیقه وتنسیقات رشیقه‌یی تدقیق ایدر، بوبابده اعمال نظر ایدرسه‌ك صانع عالمك وجودینه واصل اولورز .

کذا (عالم حادثدر) جمله‌سی بردعوادر . بونك دلیلی ده عالمك تغیری‌در. هرمتغیر ایسه حادثدر. بناءً علیه عالم‌ده حادث‌در. شو ایکی مقدمه دلیل‌در، وبودلیله بر فکر صحیح ایله باقارسه‌ق مطلوب ده ثابت اولور،که اوده عالمك حادث اولمسی‌در.

احکام شرعیه‌ده‌ده حال بومرکزده در : ادلهٔ شرعیه حقنده‌دخی اعمال فکر ونظر ایده‌جك، بونلری محاکه وملاحظه ایله تدقیق ایلیه‌جك اولورسه‌ق شبهه‌سز برمطلوبه توصل اولنور. مثلا : (نماز قیلك) دیه بزه بر امر وار . ایشته بو امر ، نمازك فرضیتنه دلیل‌در. بوبابده‌کی نظم جلیلك احوال وعوارضنی تدقیق بزی برمطلوب خبری یه ایصال ایدرکه اوده حکم فرضیتی‌در .

*
* *

[تفصیلیه‌سندن] زیرا بوراده‌کی ادله‌دن مقصد، ادلهٔ تفصیلیه‌در، ادلهٔ اجمالیه دکلدر .

ادلهٔ تفصیلیه دیمك، ادلهٔ معینه ومشخصه دیمکدر. مثلا : « اقیموا الصلاة » امرندن، معین ومشخص اولان بودلیلدن وجوب صلاتی ، بو حکم شرعیٔ فرعی‌یی استخراج ایدییورز .

ایشته بویله بردلیلدن اویله برحکم شرعیٔ فرعی‌یی استخراجه کندوسیله توصل اولنان قاعده‌لری بیلدیرن علمه‌ده (اصول فقه) دییورز .

. .

[استنباطه] دنیلیورده (استخراجه) دنیلمیور . چونکه اصل استنباط ، قویودن صو چیقارمغه دیرلر . احکام شرعیه‌یی ادله‌سندن چیقارمق ایچون‌ده تعمیق آرا وافکار لازم اولوب بونك قولای برشی اولمدیغنه‌ده استخراج یرینه استنباط قوللانلمسی براشارت‌در .

*
* *

[قاعده] لفظنك تعریفنه کلنجه : جزئیاتی اوزرینـه منطبق اولان حکم قطعی‌یی افاده ایدر نتیجه سنه واصل اولورز . ذاتاً قاعده انسانی استنباط واستخراج احکامه موصل‌اولوب بوکبی قاعده‌لرایسه علم اصول فقه‌ده‌ده مذکوردر .

*
* *

اصول فقهك موضوعی : برعلمك دیکر علومدن تمایزی موضوعاتیله‌در . اصـول فقهك موضوعی ایسه ادله‌در . فقط یالکز ادلهٔ مجرده دکل ، بلکه احکامی اثبات حیثیتندن ادله‌در .

اصول فقهك موضـوعی یالکز ادله‌می‌در ؟ یوقسه ادله واحکامی‌در : یوقسه ادله ، احکامی مثبت اولمق اعتباریله ادله‌میدر ؟ بونلرده اختلاف‌ایدلمش . ملاخسرو کوره موضوع‌علم ، هم ادله هم‌احکامدر . چونکه اصول فقهده احکامدن‌ده‌بحث اولنیور . فقط متأخرین سویله‌یکمز موضوعی ترجیح ایتمشلردر . ذاتاً اصولك‌احکامدن باحث اولمسی ، موضوعنك یالکز ادله اولمسنه منافی دکل‌در . مجرد ادله‌در ، دییورز . موضوع علم ، دلیللردر ، اما احکام شرعیه‌یی مثبت‌اولان ادله‌در .

هرعلمك موضوعی . اوعلمده کندیسنك اعراض ذاتیه‌سندن بحث اولنان شیدر . یعنی هر علمك موضوعی اوعلمده هانکی شیئك اعراض ذاتیه سندن بحث‌اولنیورسه اوعلمك‌موضوعی اودر . شوحالده «اصول فقهك موضوعی ادله‌در» دیدیکمز وقت بو عالمده نفس ادله‌دن بحث ایدلمیوب ، بلکه ادله‌نك اعراض ذاتیه سندن ، احـوال عارضه سندن بحث اولنه‌جق دیمك‌در . چونکه نفس ادله بوراده مسلم الثبوت عد اولنور . اوندن بشقه‌برعلم‌ده بحث اولنمشدر. مثلا ادلهٔ اربعه‌دن اولان کتاب بر معجزه‌در ومسلم الثبوت‌در.

قرآن حقنده علم کلامده ، علم آلاتده برچوق مباحث وار. فقط بوراده ذات قرآندن بحث ایدلمیوب . آنجق اوکا عارض اولان برطاقم احوالدن بحث اولنه‌جقدر . نته‌کیم علم نحـوك موضوعی کلمه ایله کلام اولدیغی حالده ، اصل کلمه وکلامـدن بحث اولنمیوب ، بلکه کلمه وکلامه عارض اولان تبدلات وتغیراتدن ، اونلرك احوالندن‌بحث اولنمقده‌در . کذا کافهٔ علوم‌ده بویله‌در . مثلا علم حسابك موضوعی عدددر . فقط علم حساب‌ده ذات عدددن بحث اولنمز ، بلکه اعـداده عارض اولان برطاقم احوال وتبدلات وتغیراتدن بحث ایدیلیر . علم حسابه کوره‌ذات عدد مسلم الثبوت عد اولنور . خـلاصه : علم اصول فقهك موضوعی احکامی اثبات حیثیتندن ادله‌در . مثلا [اقیمو الصلاة] وجوب صلاتك دلیلی‌در . فقط فقهك موضوعی ، بودلیلك ذاتی دکل‌در . بلکه احکام شرعیه‌یی مثبت اولمق حیثیتیله [اقیموا الصلاة] بردلیل‌در. ادله برطاقم نکات حرفیه ونحویه وبدیعیه‌یی وسائره‌یی بلکه هندسه نکته‌وقاعده‌لرینی جمع ایده‌بیلیر . فقط علم‌اصول‌فقهك موضوعی ، بواعتبار ایله ادله دکل ، احکام شرعیه‌یی مثبت اولمق حیثیتندن ادله‌در .

کذا نفس ادله‌دن‌ده بحث اولنمیه‌جق. اوبزجه مسلم الثبوتدر. بلکه ادله‌نك اعراض ذاتیه‌سندن ، احوال عارضه سندن بحث ایدیله‌جکدرکه شوحالده اعراض ذاتیـه نه‌در ؟ نه‌دیمکـدر ؟ نه‌یه مقـابلدر ؟ بونلری بیلمکلکمز لازم کلیر .

*
* *

اعراض، (عرض) ك جمعیدر. لغةً عرض، برشیئه لاحق اولان برحال وصفت‌دن عبارت‌در . لکن اصطلاح علومده عرض ، برشیدن خارج اولان وفقط اوشیئه محمول اولان شیئه دیرلر. بوراده « ذاتیه » قیدی‌ده اعراض غریبه‌دن احتراز ایچوندر . زیراهیچ برعلمده اعراض غیریه وغیریبه‌موضوع بحث اوله‌ماز. دها کوزل تعریف ایتمك ایچـون دیرزکه : برشیئك‌ذاتی یعنی عینی‌ماهیتی حسبیله (١)ویاذات وماهیتندن برجزؤ مساوی‌سببیله (٢) ویاخود ماهیتندن خارج وفقط صدقده(٣) ویاخود وجـود وتحققده کندینه مسـاوی (٤) براس جهتیله اوشیئه لاحق‌اولان احوال اوشیئك اعراض ذاتیه سیدر .

شوحالده‌اعراض‌ذاتیه‌ایچون درت قسم حاصل اولور:[١] انسانده « تکلم » اعراض ذاتیه دندر . زیرا انسـانه تکلم ماهیت انسـانیه‌یی تشکیل وترکیب ایلیان حیوانیت وناطقیت سببیـله عارض اولمشدر . تعبیر دیکرله تکلمده شوایکی جزؤدن هربرینك دخل وتأثیری واردر. دیمك‌که تکلم انسـانه ذات وماهیت اولان حیوانیت ونطقدن طولایی عارض اولدیغندن اعراض ذاتیه‌دندر .

[٢] انسانك امور غریبه‌یی ادراك ایتمه‌سی اعراض ذاتیه‌دندر . فقط امور غریبـه‌یی ادراك انسـان ماهیتنـدن برجزؤ اولان (حیوانیت)سببیله دکل ، بلکه (ناطقیت) جزؤ مساویسی حسبیله انسانه عارض ولاحق اولمشدر .

[٣] ضحك‌ده انسـانك عوارض ذاتیه‌سـندندر . لکن ضحکك انسانه لحوق ، ماهیتنی تشکیل ایدن (حیوان) و (ناطق) جزؤ مساویلری وسیله‌سیله اولمیوب بلکه انسانك صدقده خارج مساویسی اولان تعجب اثری اوله‌رق عارض اولمشـدر . واقعـا تعجب ماهیت انسـانیه‌ده داخل دکلدر . فقط خارجاً (حیوان متعجب) مفهومی انسان اوزرینه ،و (انسان) مفهومی حیوان‌متعجب اوزرینه صادقدر. دیمك که (تعجب) ماهیت انسانیه‌دن خارج ایسـه‌ده صـدقده اوکا مساویدر . یعنی انسـان تحقق ایدن یرده تعجب وتعجب تحقق ایدن یرده انسان تحقق ایدر . وبونلر مفهومده یکدیکرینه مساویدر .

[٤] لون جسمك اعراض ذاتیه‌سـندندر . شویله‌که لونك جسمه لحوق صدقده جسمه مباین وفقط وجودده کندینه مسـاوی اولان سطح سببیله‌در فی‌الحقیقه لون ، اولا سطحك وصفی وسطح‌ده جسمك وصفی اولمق جهتیله لون طوغریدن طوغری‌یه جسمه عارض‌اولمیوب، بلکه سطح واسطه‌سیله عارض اولیور . سطح‌ایله جسم ایسه یکدیکرینه

مابعدی وار

مطبعهٔ عامره ابوالعلا

صراط مستقیم

۱۳۲۶

دین، فلسفه، ادبیات، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

محل اداره: درسعادتده یکی پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌ده‌در

اخطار: مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور درج ایدیلمین آثار اعاده اولنماز

مؤسسلری: ابوالعلا زین‌العابدین – ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	التی‌ایلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبیه‌ده	١٠٠	٥٥ غروشدر.

تاریخ تأسیسی: ١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرطه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد: ٤ — ٣٢٦ شعبان ٢١ پنجشنبه ٤ ایلول ٣٢٤ — برنجی سنه

تفسیر شریف

بسم الله الرحمن الرحیم

بسملهٔ شریفه‌نك سور قرآنیه‌نك هر برندن آیری آیری جزء اولمسنه بعض احادیث شریفه‌یه استناداً فقهای شافعیه ذاهب اولمشلر، مالکیه ایسه رأساً قرآنیتنی انکاره قرار ویرمشلردر. ائمهٔ حنفیه‌مز عندنده آیت فذّه‌در، یعنی قرآن کریمده داخل اولمسیله برابر هیچ بر سوره‌دن جزء اولمیوب آیت مستقله‌در. تبرکاً وبرای فصل سوره‌لر اولنه یازلمشدر. زیرا مصاحف قدیمه‌یی قرآن اولمیان الفاظدن تجرید خصوصنه اعتنای تام وار ایدی. بونکله برابر آنلرك جمله‌سنده بسمله عین خط ایله یازلمش بولنیوردی. ایشته بوجهتی ملاحظه قرآنیتی بابنده اشتباهه میدان ویرمیور. لکن هر سوره‌دن جزء اوله‌رق محالّك تعددیله متعدد اولمسنه دلالت ایده‌جك بر دلیل قطعی یوقدر. شافعیه‌نك تمسك ایتمکده اولدقلری احادیث ایسه قطع ویقین افاده ایده‌جك مرتبه حائز قوت دکللردر. سندلرنده علی الاکثر ضعف واردر. مع هذا احادیث مذکوره بیننده بسمله‌نك آیت تامه ویا جزء آیت اولمسنی تعیین بابنده تعارض ده واردر. ضعفدن خالی اولمیان بوطاقم دلائله استناد ایله قرآن کریمده مثلی بولنمیان بویله بر تکرره قائل اولمق خلاف ظاهردر. بناء علی ذلك امام اعظم رحمه الله حضرتلرینك اکابر تلامذندن امام محمد بن الحسن الشیبانی حضرتلرینه بو جزئیت مسئله‌سی عرض اولندیغی زمان مشار الیه (ما بین الدفتین کلام الله) دیه‌رك یالکز بسمله‌نك قرآنیتنی التزام ایله جواب ویرمشلردر. امام محمد رحمه اللهك کیمسه‌یه عزو واسناد ایتمیه‌رك ایراد ایلدیکی بو جواب امام اعظم حضرتلرینك رأی واجتهادینه مطابق اولمسی لازم کلیر. زیرا مشار الیه اصول خمسه‌سنده التزام ایتدکلری مسلکلری بونی اقتضا ایدر. بر مسئله‌نك جوابی امام اعظم حضرتلرینك قولی اولمدیغی صورتده یا کندینك محصول رأیی ویا امام ابی یوسف حضرتلرینك قولی اولدیغنی تصریح ایدر وعلی الاطلاق ویردیکی جوابلر امام اعظم حضرتلرینك قولی اولمق اوزره تلقی اولنور.

(تقریر)

بسملهٔ شریفه‌ده‌کی باء جاره (اقرأ) فعل محذوفنه متعلق اولوب تقدیر کلام (بسم الله أقرأ) شکلنده‌در. چونکه بو بسمله قرائت فعلنه مبدأ قلنمشدر. افعال سائره‌دن اول تلفظ اولنان بسمله‌لر دخی بومنوال اوزره مبدأ قلندقلری فعللره دال اولان صیغ افعاله ربط اولنورلر. مثلا قبل الاکل بسم الله دینلدکده «آکل»، شرب زماننده «اشرب» تقدیر اولنور.

بعض علما علی الاطلاق «ابدأ» تقدیر ایدرلر. فقط قول اول راجحدر. متعلقك معمولدن مؤخر اعتبار ایدلمسی بلاغته انسبدر. زیرا اسم سبحانینك شروع ایدیلان هر فعله ذاتاً متقدم بولنمسی ذکرده دخی تقدیم اولنمسنی اقتضا ایده‌جکی کبی اسماء اصنام ایله تبرك زعمنده بولنان مشرکلری رد ایچون ملاحظه ایدلمسی لابد اولان اختصاصی دخی تقدیم معمول ایله مستفاد اولور.

بسملهٔ شریفه‌ده‌کی باء جاره قول راجحه کوره استعانه ایچون اولمغله اسماء الهیه‌نك افعال مهمه‌مزه آلات منزله‌سنه تنزیل اولندیغنی مشعردر. چونکه افعال بشریه برطاقم آلاته توقف ایتدیکی کبی هر فعل مشروع ومهمك ده شرعاً کمالی ومعتدبه اوله‌بیلمسی بسملهٔ شریفه ایله مصدر قلنمسنه توقف ایدر. نصل که «کل امر ذی بال لم یبدأ فیه بسم الله فهو ابتر» حدیث شریفی بوکا دالدر.

معنای شریف : هرامر مهم یعنی حائز اهمیت اولان هر بر فعل اختیاری که اسم الله ایله بدأ اولنمیه ابتردر ، نظر شرعده ناقص وخیر وبرکتدن خالیدر .

تنبیه

بسملهٔ شریفه‌دن اعتباراً بوسورهٔ جلیله تمامها کلام الهی اولدیغی حالده السنهٔ عباد اوزرینه مقولدر ، انلرك لسانی اوزرینه‌ورود ایتمشدرکه بوطریق ایله باری تعالی شانه حضرتلری بزه اسماء الهیه‌سیله تبرك ونعم سبحانیه‌سنه قارشو تشکر ودرکاه سبحانیسنه مناجات وتضرعك نه‌صورتله اولمسی مناسب واجابت دعایه باعث اوله‌جغنی تعلیم بیورمشدر .

معنای شریف

[بسم الله] = « بن یالکز الله تعالی حضرتلرینك باجمله اسماء شریفه‌سیله استعانه وتبرك ایده‌رك قرائت ایلرم »

اسمك لفظهٔ جلاله اضافتی اختصاص معناسنی مفید اضافت لامیه‌در . بناءعلیه ذات الوهیت سبحانیه واوصاف کمالیه‌سنه دال اولان بتون اسماء الهیه‌یه شامل اولور .

[الرحمن الرحیم] = « اول الله تعالی که دنیا وعقباده قوللرینه پك بویوك نعمتلر انعام واحسان ایدیجی ودنیاده بتون ذیروحلره رزق وغذا ویریجیدر . »

بو معنایه کوره « رحیم » دن ابلغ اولان « رحمن » ك دلالت ایلدیکی مبالغه بحسب الکیفیه اولهرق رحمن‌ك بیوك نعمتلره ، رحیم‌ده سائر نعم الهیه‌یه حمل ایدلمش اولور . اخرت نعمتلری هپ بیوك اولدقلری جهتله کافه‌سی (رحمن) ده ، دنیا نعمتلری بیوك وکوچك اولمق اوزره ایکی‌یه منقسم بولندقلری جهتله بیوکلری (رحمن) ده وکوچکلری (رحیم) ده داخل اولور .

یاخود : « اول الله تعالی که دنیاده بتون عبادینی مرزوق ودیلدکلرینه دها نیجه نعمتلر احسان بیوریجی ودار آخرتده بالخاصه مؤمن قوللرینه نامتناهی نعمتلر ویریجیدر . »

بو معنایه کوره « رحمن » ك ابلغیتی بحسب الکمیه اخذ ایدلمش اولیورکه دنیاده منعم علیه اولان افراد ، اخرتده منعم علیه اولانلره نسبتله دها چوقدر . بوتقدیرجه نعمتلرك بیوکلکنه ، کوچکلکنه باقلیوب کثرت وقلتنه نظر اولنور .

اعتبار اوله بناءً ادعیهٔ مأثوره‌ده (اللهم یارحمن الدنیا والاخرة ورحیم الدنیا) ، اعتبار ثانی‌یه بناءً (اللهم یارحمن الدنیا ورحیم الاخرة) وارد اولمشدر . (تقریر)

سؤال : رحمن ، رحیم‌دن ابلغ اولدیغی جهتله مقتضای قیاس تأخیر اولنمسیدر . بومقامده نه نکته‌یه مبنی تقدیم بیورلمشدر ؟

جواب : « رحمن » ك دنیا نعمتلرینه مختص اولمسی صورتنده دنیانك اخرته زماناً متقدم بولنمسنه رعایةً تقدیم قلنمش اوله‌بیلور . برده رحمن اسم شریفی ابلغیتی اعتباریله رحمت واحسانی هر درلو غرض وعوضدن خالی بولنان منعم حقیقی معناسنه دال اولمغله باری تعالی حضرتلرینك غیریسنه صادق اولهماز ، بناءً علیه ذات باری تعالی‌یه علم مجراسنه جاری بر اسم جلیل اولمقده لفظهٔ جلاله مناسبت تامه‌سی واردر . بوجهتله‌ده رحیم اوزرینه تقدیمی مناسب اولور .

توضیح

جناب حقك غیریسندن صادر اولان لطف وانعام یا ثنای جمیل وثواب جزیل قصدندن ، یاخود رقت جنسیت المی ویا اعراض فانیه محبتنی قلبدن اخراج ایتمك املندن منبعث اولمقده‌در . بوجهتله صدورینه باعث قوی صاحبنك کندی استفاده‌سندن عبارتدر . بناءً علیه من کل وجه آخره انعام اولمیوب هبهٔ کامله ، جود مطلق عد اولنه‌من . بونکله برابر بتون ماسوی الله فی الحقیقه انعامات الهیه‌نك عبده وصولنه یاخود انلرله بالفعل عبدك انتفاعنه وساطت ایتمکدن بشقه برتأثیری حائز دکللردر . بناءً علی ذلك جناب حقدن غیری منعم حقیقی یوقدر واولهماز .

« رحمن » ك ابلغیتی کیفیت اعتباریله اخذ اولندقده اسم جلیل مذکور نعم والطاف سبحانیه‌نك یالکز اصول وجلائلنه دال اولوب « رحیم » اسم شریفی نعم سائرهٔ الهیه‌یی درج مقصدیله علاوه ایدلمش اولور . بوصورتده « رحمن » اصل اولوب « رحیم » آنك تتمه‌سی وردیفی اولمسنه مبنی تأخیری لازمکلیر .

سؤال : بونجه اسماء الهیه ایچندن اشبو اسماء ثلثه‌نك تخصیص بالذکر بیورلمسنك حکمتی ندر ؟

جواب : بوترتیب اوزره وارد اولان کلام شریفدن کافهٔ اموره وجمیع احوالده مستعان به اولمغه سزاوار والیق انجق ذات احدیت ومعبود بالحق حضرتلری آجل وعاجل ، عظیم وعادی ، ظاهر وباطن بتون نعمتلرك منعم حقیقیسی منحصراً ذات مقدسلری اولمسی بالسهوله مستبان اولمقده‌درکه بو دقیقه‌یه اکاه بولنان عبد منعم درکاه سبحانی‌یه حصر توجه واقبال وکوکلنی ذکر وفکر مولای متعال ایله اشغال ایدرك دائما توفیقات ربانیه‌طلب ونیازنده بولنمق سعادتنه ارشاد ایدلمش اولور .

مناسترلی اسماعیل حقی

*****

حکمت ادیان

افراد بشرك یکدیکره تعدیاتنی منع ایچون ضبط وربطه مأمور پولیس وژاندارمه کبی حکومات متمدنه‌نك استخدام ایده‌کلکده اولدیغی وسائطك کفایت ایده‌جکی وارد خاطر ایسه‌ده بوخاطره طوغری دکلدر . بر پولیس ، بر ژاندارمه کوزی اوکنده جریان ایده‌جك بر جرم مشهودی منع ویا بعد الوقوع فاعلنی ضبطه چالیشه‌بیلور . جرائم وجنایات ایسه اکثریا پولیس وضابطه‌نك یدمنی یتشه‌میه‌جك وکوزی کوره‌میه‌جك زمان ومکانلرده وقوعبولور . بنابرین خلقت بهیمیه‌سی اعتباریله بر حیوان مفترسدن فرقی اولمیان افراد بشرك هردرلو منویات

مضره وتصورات جنایت کاریلرینی حیزفعله چیقمقسزین قوۀ تصورده ایکن منع ایده‌جك یگانه واسطه ، دینك انسانلره تعلیم وذهن وقلبلرینه نقش وترسیم ایلدیکی الله قورقوسیدر .

مخافة الله اویله بر پولیسدرکه برلحظه ، بردقیقه انسانك ذهنندن ، فکرندن چیقمز . خوف عذاب وعقاب ، انسان ایله هر نوع جرائم وجنایات اراسنده اویله متین بر سد وحجابدرکه انی تمزیق ایده‌جك هیچ برقوت وقدرت متصور دکلدر .

دین اویله برضابطه مأموریدرکه انسانك ایچنی طیشنی بیلور ، ذهندن کچن هردرلو هواجس نفسانیه ، هرکونه وساوس شیطانیه‌یی آننده منع ودفع ایلر .

دین اویله بر پولیسدر که شهرده ، خانه‌ده ، طاغده ، قیرلرده انسان ایله برابر کزر ، برابر اویور ، برابرقالقار ، صاحبنی برلحظه باشی بوش براقمز ؛ پولیسلرك ، ضابطه‌لرك ، حکومتلرك الی یتشه‌میه‌جکی یرلرده وظیفه سنی ایفا ایلر .

دینسزلکه یلتنان برچوق متفرنجلردن ایشتدك که : — افندم ، دینه نه حاجت ؟ بنم تربیه‌م ، بنم وجدانم بنی فنالقدن منع ایلر … بزدخی جواباً دیدك که : — افندی ! تربیه دیدیکك نه‌در ؟ تربیه‌نك اساسی نه‌در ؟ تربیه‌دن مقصد آنا باباکك سکا : « اوغلم شونی یاپمه عیبدر ، بویله سویله‌مه کناهدر » کبی نصائح وتلقیناتی ایسه اونصائح وتلقیناتی تعلیم ایدن ینه دیندر . عیبی ، کناهی تعریف ایدن ینه دیندر . حلال وحرامی اوکردن ینه دیندر . یوقسه عیب ، کناه ، حلال ، حرام ایچون دیندن بشقه برصفت ممیزه ، برمعیار تطبیق ، برمیزان تدقیق یوقدر . عیبك ، کناهك ، حلالك ، حرامك برشکل مخصوص ، برلون معینی یوقدر . مشروع اولان برفعل عینی شکل وصورتده ، عین زمان ومکانده ممنوعدر . حلال اولان برشی عینی شکل وصورتده حرام اولور . آنی تفریق وتمیز ، تعیین وتبیین ایده‌جك دیندر .

وجدان دیدیکك نه اولیور ؟ عجبا انسانك احشاء بطنیه‌سنده یورك ، بوبرك ، جکر ، معده ، باغرصاق کبی لوازم ترکیب حیاتدن معدود برنسنه‌میدر ؟ اویله ایسه اوحالده هرانسانده بولنمسی لازمکلور . هر جانیده هرشخص شریرده ، قاتلده ، خرسزده ، وحشی جانوارلرده دخی بولنمسی لازمکلور . حالبوکه اویله دکلدر . علماء تشریح بطن انسانده وجدان نامیله برعضو ، یابرجسمك وجودندن خبرویرمیورلر . بوحالده وجدان دنیلان شیٔ مادی برعضو ، برجسم دکل ، معنوی ، روحانی برحس شریف ، برمنصف معدلت الیفدر . وجدان ، « ضمیر = کونسیانس » ناملریله بالعموم ابناء بشر کندولرنده وجودندن بحثله تفاخر وتباهی ایتدکلری بوحس شریف محضا تربیهٔ دینیه نتیجه‌سیدر . دین وایمانی اولمیانك وجدانی دخی یوقدر . نته‌کم مجاهل افریقیه‌ده کائن امم وحشیه انسان یمکی افضل اطعمه‌دن عد ایدرلر .

بوراده براعتراض وارد اوله بیلورکه اودخی : — اشته طبیعیون اکثریا دینه اینانمز وبراعتقاد ایله مقید دکللردر . بونکله برابر انلردن وحشیانه برحال وحرکت وقوعی متصور دکلدر … جواباً دیرزکه : — بز ، طبیعیونك اوامر ومنهیات دینیه‌یه درجهٔ رعایت ومبالاتلرینی بیلمزسه‌ك دخی طبیعیون عصرلردن برو تربیهٔ دینیه ایچنده وتربیهٔ دینیه تأثیراتی التنده یشامقده بولنمش ودینك احکام وقواعدی کندیلرنده برطبیعت ثانیه حکمنه کچمش اولمسیله حقائق منقوله‌سنی ادراکدن عاجز قالدقلری قدرت فاطره‌نك هویت وکیفیتنی عدم تصور وتقدیردن طولایی دینك تأثیرات مادیه ومعنویه سندن خارج عد ایدیله‌میه‌جکلری هویدادر .

طبیعیون ، دینسز اولسه‌لر بیله ، عقلسز دکللردر ؛ دینك هردرلو اوامر ومناهیسی معقول ومقبول برر حکمت الهیه وقواعد اخلاقیه اولدیغنی درك وتمیز ایدرلر . انجق ذات الوهیت وصفات سلبیه وایجابیه وحشر ونشر کبی عقائده متعلق احکامك ماهیت وصورت وکیفیتنی ادراك وتعیین ایده‌مدکلرندن طولایی وادیٔ انکاره صاپمالری ویافیفای حیرتده پویان اولملری قلب وضمیرلری اوزرینه اجرای حکم وتأثیر ایدن مؤثرات دینیه‌دن کندیلرینی وارسته ورها قیله‌من .

ماردینی زاده : **محمد عارف**

صفحات حیاتدن :

کوفه

بش اون کون اولدی که معتاده انقیاد ایله بن
صباحلین چیقیو برمشدم اودن ایرکندن .
بزم محله ده استانبولك کناری دیمك :
سوقاقلرنده کزلمزکه یوزمه بیلمه‌رك !
آدیم باشنده درین بربحیره طالغه‌لانیر ،
صولر قارارديمی آرتق کلن کلیر طایانیر !
برالده اوللی قندیل ، برالده اسقاندیل ،
سلامتك یولی انسان ایچون بو ، باشقه دکل !
المده برقوجه دکنك ، اونکله یوقلایه‌رق ،
اوکم آطه یسه باصوب ، یوق ، دکزسه آتلایه‌رق ،
— آیاقده طورمایه ال برلکیله غیرت ایدن ،
لسان حال ایله لکن رکوعه نیت ایدن —
اوساخورده ، خراب اولرك صاچاقلرینه
صیغنمش اویله کیدرکن همان آیاقلرینه
دلیلك قوجه برشی طاقیلدی .. باقدم که :
کنیشجه برکوفه یاتمقده هم اپی اسکی .
بوبرحال کوفه‌سیمش .. عجب کیمك ؟ دیرکن ،
اون اوچ یاشنده قدر برچوجق کلوب اوته‌دن ،
کریلدی تکمه‌یی ایندیردی اویله برکوفه‌یه :
تکرمکر کوفه بیتاب دوشدی تااوته‌یه .
بنم بابام سنك آلتکده اولدی .. سن حالا
قورومله یات سوقاغك اورته‌سنده بویله دها !

اوآنده قارشیکی اودن براورته یاشلی قادین
کوروندی : — اوح بنم اوغلم ، کل اتمه قیرمه صاقین !
نه استدك کوفه‌دن یاوروم ؟ آغزی یوق ، دیلی یوق ؛
باباك سکز سنه قوللاندی .. همه دیردیکه : « چوق
اوغورلی برکوفه‌در ، قالمادم همان یوکسز .. »
باباك کیدنجه دیمك قالدی عادتا اوکسز !
اونکله بسلیه‌جکسك آناکله قارداشکی .
بکمیسك دها اوکرندکی سن ایشکی ؟
دیدم‌که بنده : — آیول دیکله اننه‌کك سوزینی ..
فقط چوجق بکا حایقیردی اکشیدوب یوزینی :
— صقاللی ، یوقمی ایشك ؟ کیت جهنم اول شورادن !
نه دیرلانوب طوروبورسك صباحلین اورادن ؟
بنم ایچم یانیور : طاغ کبی بابام کیتدی ...
— باباك برنده آدامدن نه ایستدك شیمدی ؟
آدامجغز سکا باق حال دیلنجه سویلرکن ...
— براق خانم ، او چوجقدر قصوره باقام بن .
سنك آدك نه‌در اوغلم ؟
— حسن .
— حسن دیکله :
ضررلی باق سن اولورسك بتون بوحدتله .
بنم‌ده یاندی ایچم آکلاینجه دردیکزی ...
فقط باباك سکا اصمارلایوب‌ده کیتدی سزی .
او، بونجه ییل چالیشوب آلننك تریله سنی
نصل بویوتمش ایسه ، سن‌ده کندی قاردشکی ،
یتیم براقمایه‌رق بسلیوب بویوتملیسك .
— کوفه‌یله اویله‌می ؟
— های های ! نه‌دن بوسوز لکن ؟
قوزوم عیبمی چالیشمق ، کناهمی یوك طاشیمق ؟
عیب دیلنجیلك اتمك طوتار ایکن ال آیاق .
— نه‌طوغری سویلدی ! اوپ اوغلم عمجه‌کك النی ...
— اونوتدك اویله‌می ؟ بابرامده قومشونك کلینی :
« حسن ، دایم یاتی مکتبلرنده ضابطدر ،
سنك‌ده ذهنك آچیق .. سویله‌مش اوله‌یدق بر ..
قویاردی مکتبه .. طور سویله‌یم . » دیمشدی هانی ؟
اوقوتمه سن‌ده حمال یاپ بویاشده شیمدی بنی !
سوز اکلادم‌که اوزون هم‌ده پك اوزون سوره‌جك ؛
بنمسه واردی اوکون برچوق ایشلرم کوره‌جك ،
براقدم اونلری ، صاپدم یانمده‌کی یولدن .
نه‌اولدی شیمدی عجب کیم بیلیر زواللی حسن ؟

*
* *

بزم‌چوجق یاراماز ، اوده دیکلنوب طورماز ؛
کچنده فاتحه چیقدق ایکندی اوستی براز .
کورجیلر قپوسندن کیرنجه بز ، دوه‌لر
قیزك مراقنی جلب ایتدی ، دائماده ایدر :
اویاری بومرو بدن ، اوپ اوزون بویون ، اوباجاق ،
او ارقه‌سنده‌کی یوسکول‌که قوبروغی اوله‌جق !
حقیقةً کوره‌جك شی دکلمی یا ؟ دیرکن ،
دونیجه آرقه‌مه باقدم‌که بش آدیم اوته‌دن ،
بلنده برقوجه‌مان شال باشنده آبانی ،
بر اورته بویلی ، کولر یوزلی پیرنورانی .
یاننده ده کوفه صیرتنده برکوچك چوجوجاق
یاواش یاواش کیدیورلر . فقط تصادفه باق :
چوجق‌بنم اوصباح کوردیکم زواللی یتیم ..
نصل‌ده منظره ، غایتله جانکداز والیم !
جیلیز باجاقلرینك دیزدن آلتی چیرچیلاق ..
بر اینجه منتانك آلتنده تتریور ، طونه‌جق !
آیاقده قوندوره یوق ، باشده وارمی فس ؟ نه‌کزر !
دوکوملی آلننك اوستنده ساده برچنبر .
نفس دکل اوصولوقلر ، برزانین مدید !
نظر دکل اوباقیشلر برر بکای شدید !
بو برآیاقلی سفالت‌که یالن آیاق ، باش آچیق
اون اوچ یاشنده بوروشمش جبین‌صافی یازیق !
اوآنده مکتب رشدیه‌دن طابورله چیقان
براللیدن متجاوز چوجق‌که منتظماً
کچرکن ایلدیلر اختیاری وقفه کزین ..
حسنله قارشیلاشنجه بوصحنه اولدی حزین :
اوت بویاورولرك هپسی ، پرسرود شباب ،
ایدر طورردی برر آشیان نوره شتاب .
برآزدن اوناه‌جق هپسی بونلرك نه ایی !
فقط حسن باباسندن قالان اویس کوفه‌یی
— که ازمك ایسته‌دی کورمکله رهکذارنده —
الی‌الابد چکه‌جك دوش اضطرارنده !
اویوك دکل ، قدرك برجزاسی معصومه ..
یازق کناهی نه‌در بیلمین شو محکومه !

١٦ کانون‌اول ٣٢٢

محمد عاکف

حریت ـ مساوات

بوسرلوحه ایله (صراط مستقیم) رسالهٔ اسبوعیه‌سنه مقاله یازمغه بزی مجبور ایدن شیئك نه‌دن عبارت اولدیغنی برنجی مقاله‌مزك مقدمه

سنده بيان ايتمش ايدك . اومقدمه‌يى بوراده تكراره حاجت يوقدر . يالكز شونى علاوه ايده‌لمكه او مقدمه‌ده مندرج اولان مقاصد خالصانه‌مزدن برى وبلكه‌ده برنجيسى هم شريعت احمديه‌نك امر بيورديغى تستر نسوان وتعدد زوجات وطلاق كبى مسئله‌لرينه قارشو اوته‌دنبرو اوروپا محافل ادبيه وفلسفيه‌سنده كوستريلان هجوملره وبو بابده عليهمزده ايديلان مؤاخذه‌لره وحتى بواوچ مسئله‌دن طولايى بز مسلمانلرى بتون عالم مدنيته قارشو «وحشى برقوم ، ظالم برملت» ديه طانيتمق اوزره صرف ايديلن غيرتلره ، يازيلان سوزلره مدافعه ايتمك.. همده شوافكار سخيفه‌يى اسوه اتخاذ ايدوبده انلره پيرو اولمق استعدادنده بولنان وقانون اساسينك اعلانى اوزرينه بو استعدادلرينى اظهاره يلتنن بر صنف ، هم‌ده مهم برصنف نسوان ورجالمزى دائرهٔ انصافه دعوت ايتمك وبوكبى حكملرك قادينلريمز وملتمز حقنده عين حكمت وعين رحمت اولديغنى كوسترمك ايدى . نتكم سلسلهٔ مقالاتمز اطرافيله تتبع ايديليرسه اك برنجى املمزك بوندن عبارت اولديغى كنديسنه تعين ايده‌جكى شبهه‌سزدر . ايشته حقيقت حال بوندن عبارت ايكن واأسفا كه شوحسن نيتمزه واقف اولميان ومقالاتمزى دقتله اوقوميان بعض ذوات طرفندن دوچار اعتراض اولويورز .

اوچنجى مقاله‌مزده اركك‌لر كبى قادينلرمزده كنديلرينه مخصوص بر ادب وبرتربيه دائره‌سنده كنديلرينه مخصوص مسيره‌لره كيده‌بيله‌جكلرينى وكندى بينلرنده جمعيت تشكيل ايدرك قونسرلر ، قونفرانسلر ويره‌بيله‌جكلرينى يازمش ايدك . ايشته اصل معترضلريمزك اعتراضلرى بوايكى مسئله‌يه متوجه اولديغنى كوريورز . حالبوكه بونده تلاش ايده‌جك ، فريادلر قوپاره‌جق هيچ برشئ يوقدر . زيرا اساساً بوايكى مسئله‌يى يازمقدن مقصديمز ، بعض نسوان اسلاميه‌مزك وحتى برچوق رجالمزك نظر دقتلرينى جلب ايتمك وبتون احكام دينيه‌مزى انلره سوديرمكه چالشمق ايدى . انلره قارشو ديمك ايستەدك كه : « نسوان اسلاميه ، سزك ظن ايتديككز كبى ، اسير دكلدر . انلرده حردر . انلرك مستوره اولملرينى برطاووغك كومسه قپادلمسنه تشبيهكز باطلدر . شريعتمز انلرك بتون حقوق طبيعيه ومشروعه‌سنى تحت تأمينه آلمش وكنديلرينه مخصوص برادب وتربيه دائره‌سنده انلرك‌ده اذواق مدنيه‌دن ولذائذ دنيويه‌دن حصه‌مند اولملرينه مانع اولمامشدر . قادينلرمزك اك زياده آرزو ايتديكلرى شئ اركك‌لر كبى مسيره‌لره كيدوب كلمك وبعضاً جمعيتلر ياپه‌رق يكديكرينه قارشو نطقلر ايراد ايتمك ودها برچوق مذاكره‌لرده بولنمق دكلمى؟ شريعتمز نسوان اسلاميه‌مزك بوكبى حركاتنه مانع اولمز. مسيره‌لره كيده‌بيلورلر، فقط مسلمانلغه لايق بر ادب ، بر تربيه دائره‌سنده كيده‌بيلورلر. قونسرلر، قونفرانسلر ويره‌بيلورلر، فقط ينه اسلاميته مخصوص بر ادب ، بر تربيه دائره‌سنده . »

قادينلريمزك كرك مسيره‌لره كيده‌بيلملرى وكرك كندى بينلرنده كنديلرينه مخصوص قونسرلر ، قونفرانسلر ويره‌بيلملرى بويله ادب وتربيه‌ايله تقييد اولندقدنصكره بونده فرياد ايده‌جك، برچوق قال‌وقيله ميدان ويره‌جك شيئك نه‌دن عبارت اولديغنى بر درلو اكلايه‌مدق.

زيرا كنديلرينه مخصوص ادب وتربيه‌دن مقصد ، ادب دينى وتربيهٔ مليه‌مز اولديغنى بيانه حاجت يوقدر. بر قادينك ادب دينى وتربيهٔ مليه‌مز داخلنده بر يره كيدوب كلمسنده رفاقتنده محارمندن بركيمسه‌نك بولنمسى داخل اولديغنى بيانه حاجت وارمى؟ زيرا بتون زمين سلسلهٔ مقالاتمز وسياق وسباق كلامز بوكا صراحةً دلالت ايتمكده‌در. مقصد بواولديغى تقديرده بونده نه محذور شرعى تصور اولنه‌بيلير ؟

بينلرنده قونفرانس وقونسرويرملرى مسئله‌لرينه كلنجه: بونده‌ده تلاش ايده‌جك برشئ يوقدر. چونكه بو ايكى كلمه لغات اجنبيه‌دن اولوب بزده بونلرك مقابلى «مسامره، مذاكره ،مصاحبه» ديمك اولديغى شومقاله‌لريمزله كنديمزه مخاطب اتخاذ ايتديكمز ذواتك معلوملريدر. حتى آنلرجه «قونسر وقونفرانس» كلمه‌لرى «مسامره ومذاكره» كلمه‌لرندن دها مأنوسدر. ايشته بونك ايچون بز اومقاله‌ده «مسامره ومذاكره» يرنده «قونسر وقونفرانس» كلمه‌لرينى استعمال ايتمشزدر. قادينلرمزك كنديلرينه مخصوص برمحله‌ده طوپلانوبده «مسامره» ايتملرى يعنى مصاحبه‌ده بولنملرى، ادبى، دينى، حكمى، اخلاقى، اقتصادى وسائره كبى مسائل حقنده بحثلر ايتملرى، بويلده نطقلر ويرملرى وبوكبى مسائله وقوفى اولميان قادينلرى بويله مباحثات عاليه‌دن خبردار ايتملرى شبهه يوق كه موافق مصلحت وحكمتدر. بونك ممنوعيتنه دائر كتب دينيه‌مزده برمسئلهٔ شرعيه وارايسه ميدانه قونولسون. بزده كوره‌لمده خطامزى تصحيح ايده‌لم . اكر بوراده موضوع بحثمز اولان مسامره‌يه برده «موسيقى» قيدى علاوه ايديليورايسه اوحالده حكم بشقه‌لشير. مع هذا بو حكمده‌ده قادينلر ايله اركك‌لر آره‌سنده برفرق واردرده ، دينله‌مز. برمسامرهٔ موسيقيه‌نك حكمى قادينلر حقنده نه‌ايسه اركك‌لر حقنده‌دخى اويله‌در. فقط بزاوكلمه‌ده اويله برقيدملاحظه ايتمدك وايده‌مز. چونكه بز بوكلمه‌يى ادب وتربيه ايله تقييد ايتدك. بزم ادب وتربيه‌دن مقصديمز ادب دينى وتربيهٔ مليه اولديغنى‌ده يوقاروده سويلدك. بوراده مقصديمز ادب دينى وتربيهٔ ملى اولوب بشقه برشئ اولمديغنه برقرينه‌ده «شريعتمز بوكبى شيلره اصلا مانع اولماز» سوزمزدر. زيرا شريعتمزك اصلا مانع اوليه‌جغى مسامره‌دن مقصد كنديسنده لهو وياتدن برشئ بولنميان مسامره اولديغى بديهيدر. برمؤمنك سوزينى محل صحيحنه حمل ايتمك ممكن ايكن بويله سوء تفسيره اوغرادوبده يار واغياره قارشو بويله نازك برزمانده، برچوق سنه‌لردنبرى موجود ديمزى تحت تضييقنده أزن، محو ايتمك درجه‌لرينه كتيرن بربوكدن ، استبداد يوكندن تخليص كريبان ايدرك كنيش بر نفس آلمق ايسته‌ديكمز ، ودها برچوق ياپيله‌جق شيلرمزى هپ ال برلكيله كمال استراحت وسكونتله ياپمق ايچون اوليای امورك ارباب عقول سليمه‌دن معاونت بكلديكى بويله برزمانده خلقى دغدغه‌يه دوشورمك، خواص وعوامى هيجانه كتيرمك وبالاخره كنديمزى حقسز هجوملره دوچار ايله : (خواجه‌لر ينه بربرلريله اوغراشمغه باشلاديلر) ديدتديرمك صدهزار شايان تأسف احوالدندر .

بومقاله‌يى يازديغم صره‌ده فاتح درسعاملرندن عبدوش افندينك دخى عليهمزده «ميزان» غزته‌سنه ويرديكى بر ورقهٔ اعتراضيه‌يى اوقودم . شومقاله‌مز مومى اليه افندينك اعتراضنه‌دخى جواب ايسه‌ده

ورقهٔ مذکوره‌یه تفصیلاً جواب ویرمکه وقت مساعد اولمدیغندن بو جوابمزی مقالهٔ آتیه‌یه تعلیق ایدیورز . شمدی وظیفهٔ اصلیه‌مزه شروع ایده‌لم .

***

شریعتمزك امر ایتدیکی وتستر نسوان مسئله‌سی کبی معترضلرمزك اعتراضات شدیده‌سنه هدف اولدیغی مسئله‌لردن ایکنجی واوچنجیسی‌ده تعدد زوجات ایله طلاق مسئله‌لریدر . اولا تعدد زوجات مسئله‌سنه عطف نظر ایده‌لم . معلومدرکه ازدواجده ایکی بیوك مقصد واردر : بری « تناسل » ، دیکری « محافظهٔ عفت » در. ایشته بو ایکی مقصده بناء ازدواج مشروع اولمشدر . چونکه الی ماشاء الله بو نظام عالمك دوامی نوع بشرك بقاسیله‌در . نوع بشرك بقاسی ایسه تناسل ایله‌در . تناسل‌ده شبهه یوق که ازدواج ایله حاصلدر. حالبوکه برچوق ازدواجلر واردرکه انلره بوفائدهٔ عظمی ترتب ایتمز . بناء علیه اکر تعدد زوجات مشروع اولمسه‌ایدی برچوق کسه‌لرك نسللری منقطع اولوردی. انقطاع نسل او کسه‌لر حقنده بر ضرر اولدیغی کبی عموم بشریت حقنده‌ده بیوك بر ضرردر. چونکه نوع بشرك محافظه‌سی وظیفه‌سنده علی العموم انسانلر مشترك اولدیغندن بعضیلرینك امر مهم تناسله خدمت طریقیله بو وظیفه‌یی ایفا ایتمه‌ملری کندی ایچون بر مضرت اولمقدن زیاده نوع بشره‌ده بر اهانتدر . شو حالده تعدد زوجات بوکبی کسه‌لر حقنده ضروریدر . معهذا اکتساب قطعیت ایتمش مسائل اجتماعیه‌دندرکه برملتك ، بردولتك تعالیسنه اك بیوك مدار ، تکثر نفوس‌در . تعدد زوجاتك تکثر نفوسه نه‌درجه‌لرده خدمت ایتدیکی ایسه بیاندن مستغنی‌در .

کذا برچوق ازدواجلر دخی واردرکه انلرده‌ده غایهٔ ازدواجدن بری بولنان محافظهٔ عفت مقصد مهمی ترتب ایتمز. مثلا زوجه بر مرض مزمنه مبتلا اولور ویاخود بر ضعف مدهشه دوچار بولنور. بو حاللر بر چوق زمانلر امتداد ایدر. بوزمانلر اثناسنده ایسه زوج مجبول بولندیغی مقتضای رجولیتنی قضا ایده‌مز وبوکا تحمل ایتمك‌ده الندن کلمز. چونکه انسانلرده بوحال بر امر اختیاری دکل، بر امر جبلی‌در. شو حالده بوکبی آدملر طریق حرامه سلوك ایدرك بر چوق عائله‌لری محو وپریشان ایدر ونهایت کندیسنی‌ده درچار اضمحلال ایلر.

بناء علیه شوکبی نقاط مهمه‌دن تعدد زوجاتك مشروعیتی ضرورت حکمنی آلیر . برده — حاجی ذهنی افندی حضرتلرینك « کتاب المناکحات والمفارقات» نام اثر معتبرنده بیان ایتدیکی اوزره — ازدواج مقتضای جبلت اولدیغی کبی، ازدواجده تعدد وتنوعه میل دخی مقتضای طبیعتدر. نتکم حیوانات سائره‌ده دخی بوحال مشاهده اولنمقده‌در. قبل الاسلام تعدد زوجات اصولی حد معینه تابع دکل ایکن شرع منیر تعدد زوجه‌یه مساغ کوسترمکله برابر درتدن زیاده اولمامسنه دخی امر ویرمشدر . اوته‌دنبری انسانلرك حال بهیمیتلرینی تحدید ایده‌ممکده اولان شرایع الهیه نوع بشره برلطف ومرحمت اولمق اوزره بونك جوازینی دخی شوصورتله بر حد معینه تابع قیلمشدر .

تولدات انائیه ذکوریه‌دن اکثر اولمقله برابر قادینلرك حیض وحمل کبی عوارضه معروض بولنملری وسن ایاسه واروب نسلدن کسلملری دخی تعدد زوجات مسئله‌سی ایچون ارککلره برحق ویرمکده‌در . کاشکی متعدد زوجه‌لر اداره‌سنه مقتدر آدملر اولسه‌ده مزارع انسال اولان برچوق نسوان اولرده معطل قالوبده قوجه‌مسه‌لر.

تعدد زوجه‌یه قولاً معترض اولانلرك دخی فعلاً برقادینه منحصر قالاملری‌ده تعدد زوجه‌یه میلك بر امر جبلی اولدیغنی کوسترمکده‌در. حتی انلرجه‌ده تعدد فراش واقع وفقط نسل وذریت ضایعدر . شو حالده بونلرله اهل اسلام ارەسنده‌کی فرق اسلاملر تعدد فراشك دائرهٔ مشروعیتده اولمسنه ونسل وذریتك مشروعاً تزاید ایتمسنه خدمت ایتمکده بولندیغی حالده انلرك قبول ایتدیکی تعدد زوجاته بوخدمت مقدسه‌نك ترتب ایتمامسیدر .

بونکله برابر شریعت غرای احمدیه تعدد زوجاتی علی الاطلاق انسانلره واجب قیلمیوب بلکه حین حاجتده زوجه‌لر بیننده کمال عدل وحقانیته رعایت شرطیله مباح قیلمش وشاید زوجه‌لر بینلرنده کمال عدل وحقانیته رعایت ایده‌له‌میه‌جکندن خوف اولنورسه زوجهٔ واحده ایله اکتفانك لزومنی امر ایتمش وبناءً علیه بویله نازك برمسئله‌یی سوء استعمال ایدرك بوشرطلره رعایت ایتمین زوجات متعدده صاحبلرینك شایان مؤاخذه اولدقلری درکار بولونمشدر .

ایشته کورولیورکه تستر نسوان مسئله‌سی کبی تعدد زوجات مسئله‌سنده دخی مغایر انسانیت ومدنیت برشی یوقدر . بوده اومسئله کبی صرف انسانیته برمنفعت محضه اولمق اوزره مشروع اولمشدر . بناءً علیه کرك قادینلرمزك ، کرك ارککلرمزك خارجك اغفالاتنه قاپیلوبده حقایق احوالی ، منافع ملیه‌یی نظر اعتباره آله‌رق شریعتمزك بوکبی اوامرینه کردن دادهٔ انقیاد اولملری وبونی قانون اساسینك بخش ایتدیکی حریته منافی کورمه‌ملری واوحریتك بوکبی انسانیت وبشریت ایچون نافع قیدلرله مقید اولدیغنی بیلملری وآکا کوره حرکت ایتملری شیمهٔ انسانیت وحمیت ایجاباتندندر .

موسی کاظم

سورهٔ بقره : آیت — ١٧٧

« لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّٖنَ وَآتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّٓائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَآتَى الزَّكٰوةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ اُولٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ »

(قبلهٔ کعبة الله العلیایه تحویل اولندیغی زمان اهل کتابین قبله خصوصنده پك چوق کفت وکویه طالوب هر بری کندی قبله‌لرینه

توجه جامع انواع خیروطاعات اولدیغنی ادعا ایلمش اولدقلرندن جناب منزل الفرقان انلره خطاباً بیوریورکه) یوزلریکزی جهت مشرق ومغربه دوندرمکز بر (وخیر وطاعت)دکلدر(یاخود بروخیر وطاعت یوزلریکزی سمت مشرق ومغربه دوندرمکز دکلدر) . ولکن (تحصیل واکتسابنه بذل مقدرت اولنه جق) بر (وخیر وطاعت) اول کیمسه لردر (اول کیمسه لرك بروخیروطاعتی در) که انلر اللهه (یعنی اشرا کدن بری اوله رق یالکز جناب حقه) و (وجه صحیح اوزره) آخرته وملکلره (بونلرك جناب حق ایله انبیاسی ارەسنده القاء وحی وانزال کتب ایله توسط ایدر عباد مکرمین اولدقلرینه)وکتابه (کتب منزله یه وبوجمله دن بولنان فرقان حکیمه) وانبیایه(بونلرك هیچ برینی بری برندن تفریق ایتمیەرك جملەسنه) ایمان ایتدی . وحباً لله اقربایه و(محتاجین) ایتامه ومسکینلره) تسئلدن تعفف ایدن محتاجینه ــ شیخزاده) وابن سبیله یولجی یه) و(حاجت وضرورت کندیلرینی ذل سئواله الجا ایتمش) سائللره مال ویردی و(فك) رقابده (یعنی مکاتبلره بدل کتابتلرینی ادا ایتمك اوزره معاونت ایله انلرك رقبه لرینی فك وتخلیصه ویاخود اسرانك فك وتخلیصلرینه ویاخود آزاد ایتمك اوزره مملوکلر اشتراسنه) مال وضع وتخصیص ایلدی . ونماز قلدی(صلوات مفروضه یی ادا ایتدی) و(اوزرینه فرض اولان) زکاتی ویردی . وانلر (بین الناس جاری اولان عهوددن حلالی تحریم وحرامی تحلیل ایتمیان برعهد ایله) معاهده ایتدکاری زمان عهدلرین ایفا ایدرلر و (علی الخصوص فقر ومرض کبی) محن وشدائدده و (مواقع حربده دشمن ایله) حرب وجهاد وقتنده صبر ومتانت کوستررلر. ایشته (دینده وحقه اتباعده وتحری فضائلده) صادق اولانلر و (کفر وسائر رزائلدن) تقوی (واجتناب) ایدنلر بونلردر (بو اوصاف ممدوحه یی حائز اولانلردر) .

بانك کسری ورانك تشدیدیله (بر) هرفعل مرضی یه دینور — قاضی بیضاوی . (بر) مراضیٔ خصالی جامع اسمدر ـ ابو السعود . (برّ) جناب حقه تقریب ایدن انواع خیر وطاعاتی جامع اسمدر ـ روح المعانی .

« لیس البرّ » قول شریفنده (برّ) کلمەسنی ائمهٔ قراءدن عاصمك راویلرندن بولنان حفص حضرتلریله ائمهٔ قراءدن حمزه حضرتلری (لیس) نك خبر مقدمی اولمق اوزره نصب ایله ودیگر قراء ورواة (لیس) نك اسمی اوله رق رفع ایله قرائت ایتمشلردر ـ شیخ زاده .

بو آیت کریمه تصریحاً وتلویحاً بتون کمالات بشریه یی جامعدر . زیرا کمالات بشریه کثرت انواعیله برابر اجمالاً شو اوچ شیئه منحصردر : صحت اعتقاد ، خلق ایله حسن معاشرت ، تهذیب نفس . بو اوچ شیدن اولکنه ، آیت کریمه ده ذکر اولنان اموره ایمان ، ایکنجیسنه امور خیره اعطای مال ، اوچنجیسنه اقامهٔ صلاة وسائره ایله اشارت بیورلمشدر . بونکچوندرکه بو اوصافی حائز اولانلر ایمان واعتقادلرینه نظراً صدق ایله وخلق ایله معاشرت وحق ایله معامله لری اعتباریله تقوی ایله توصیف اولنمشلردر . رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمزك کیم که بو آیت ایله عمل ایتدیسه علی التحقیق ایمانی استکمال ایلدی ، مألنده اوله رق « من عمل بهذه الآیة فقد استکمل الایمان » بیورملری بوکا اشارت ایدییور ـ قاضی بیضاوی وابو السعود .

مکاتب : هر نه زمان ادا ایدرسه آزاد اولمق اوزره بهاسنی افندیسنه یازدیرمش یعنی کندوسنی معین بربدله ربط ایتدیرمش اولان کوله یه دینور .

استطراد

امور دین بش شی اوزرینه دوران ایدر : اعتقادات ، آداب ، عبادات ، معاملات ، عقوبات . عبادات بشدر : نماز ، زکاة ، صوم ، حج ، جهاد . معاملات بشدر : معاوضات مالیه ، مناکحات ، مخاصمات ، امانات ، ترکات . عقوبات بشدر : قصاص ، حد سرقت ، حد زنا ، حد قذف ، حد ارتداد ـ اول کتاب الطهارة من رد المختار .

برکت زاده : اسماعیل حقی

علم توحیدك تعریفی ، صورت تدوینی ، غایتی

— مابعد —

نور الهدی اهل یقین اولان بویله برشمس فیاض معرفتدن اقتباس انوار ایدن علمای اسلام طرفندن تدوین ایدیله جك کتب کلامیه نك امم سالفه نك مدونات اعتقادیه سنه اصلا بکزەمیه جکی بدیهی ایدی . مع مافیه دائرهٔ اسلامده علم کلامك برفن مخصوص شکلنده وضع وتدوینی ایجه تأخر ایتمشدر .

زیرا عصر سعادتده اصحاب رسول (رضوان الله علیهم اجمعین) مسائل اعتقادیه وعملیه یی طوغریدن طوغری یه مشکات درخشان نبوتدن اخذ وتلقی ایتدکلری جهتله نه زمان بر شبهه عارض اولسه دار التعلیم الهیده پرورشیاب کمال اولان او نبی امی یه (صلی الله علیه وسلم) مراجعتله حل اشکال ایدرلردی . آره لرنده نه زمان بر اختلاف دوشسه جناب احکم الحاکمینك (جل جلاله) طریق وحی ایله صدور ایدن قضای اعتراض ناپذیری حقلی یی ده ، حقسزی ده سرفرو بردهٔ انقیاد ایدردی . ذاتاً سوق تربیهٔ نبوتله قلب امته بر دریای جوشان کبی آقان سیل انوار فیوضاته قارشی ظلمات ظنون واوهامك ثبات ومقاومت ایتمسنه امکان اولمدیغندن او زمانلرده بویله بر فنك وجود بوله جغنه بیله طبیعی احتمال ویریله مزدی . بناءً علیه اودور فیض وتعالیده اصحاب کرامك اك بیوك مشغله سی فرقان مبین ایله سنت نبویه یی اك اوفق تفرعاتیله ضبط وقید ایتمکدن عبارت قالدی .

عهد پرفیض نبویدن صکره آرتق وحی منقطع اولدیغندن مرجع اختلافات کتاب الله ایله سنت رسول الله اولدی . حضرت صدیق اعظم ایله حضرت فاروقك (رضی الله عنهما) ایام خلافتلرنده بر طرفدن عهد نبوتك خاطرلرده کی تأثیراتی هنوز باقی قالمسی ، دیگر طرفدن توسیع دائرهٔ اسلام واعلای کلمة الله ایتمك کبی مهمات امور ایله اشتغال ایدلمسی حسبیله مسائل عملیه واعتقادیه جه خلقه عارض اولان شبهه لر

اقل قلیل اولوب بونلرده بو ایکی خلیفهٔ ذیشانك وبعضاً دیکر اعاظم اصحابك رأی وقرارلریله حل اولنوردی .

لکن اصحاب تابعینك فتوحاتی لمحةالبصر دینله‌جك بر زمان قصیر ایچنده حدود اسلامیه‌یی سد چیندن مغرب اقصایه ، جزیرة العربدن قفقاسیه‌یه قدر توسیع ایتدیکندن وادارهٔ اسلامیه‌یه تسلیم کردن اطاعت ایدوب فوج ، فوج نعمت عظمای اسلامی بالطوع والرضا قبول ایتمکه باشلایان ملیونلرجه خلق اسکی اعتقادات جاهلانه‌لرینك بر قسمنی‌ده محافظه ایتدکلرندن دها ایکنجی عصر هجریده اعتقاد خصوصنده یکی، یکی بدعتلر، قضا وقدر وخلق قرآن مسئله‌لری کبی یکی ، یکی شبهه‌لر ، یونان حکمای قدیمه‌سنك انتشارایدن فلسفه‌لرینی قرآنه تطبیق هوسندن متولد یلان، یا کلش فکرلر ظهور ایتمکه باشلادی‌که علم کلام ایشته بویله بردورده بویله براحتیاج عظیم ومبرم اوزرینه برفن مستقل حالنده تدوین ایدلدی. بوقدر افکار متخالفه‌نك تولید ایتدیکی فرق ضاله‌نك هربری کندی مذهبنی تأیید ایچون متعدد کتابلر تألیف ایتدی . جناب حقك فرقهٔ ناجیه‌یی الی یوم القیام پایدار ایتمك کبی بروعد جلیل سبحانیسی اولمسه یدی دها اوتاریخلرده امم سالفه‌ده اولدیغی کبی بونجه مغلطه‌لر آره‌سنده حقیقت یوق اولوب کیدردی . لکن (انا نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون) [١] وعد عالیٔ الهیسی اقتضاسنجه قرآن عظیم الشان بر حرفه تغییر وتحریف عارض اولمه‌دن صدور امتده محفوظ بولنیوردی. احادیث نبویه‌یی جمعه هروقتدن زیاده اعتنا اولنه‌رق ضبط ایدیلیوردی. یکدیکرینی نقض ایدن بونجه افکار متخالفه قاصرغه‌لری آره‌سنده حقایق قرآنیه ید بیضای قدرتله دیکلمش برهیکل معظم نورانی کبی تنویر ابصار بصیرت ایدیوردی . یکدیکرینی تکفیر درجه‌سنده بر برینه اعلان خصومت ایدن بونجه اهل اختلاف آره‌سنده حقیقت بین اولان علمای کرام کتاب وسنت کبی ایکی خط استوای سلامته التجا ایده‌رك مدافعه وتعرض ونهایت بالجمله خصمایه کلیاً غلبه ایتدیلر. دین مبینی چرکابهٔ اوهام وظنوندن تطهیر ایچون ملائکهٔ امداد کبی من طرف الله خلق وتسخیر بیوریلان وسنت سنیه‌یی کندیلرینه پیشوا اتخاذ ایتدکلرندن دولایی اهل سنت نامنی آلان ذوات مشار الیهم حضراتنه نه درجه‌ده منتدار اولدیغمزی سویلمك زائددر .

حقیقت اوغورنده مجاهدات ومجادلات طاقت برانداز انه‌لریله شهرت آلان علمای اهل سنتك اك سرفراز وبنامی (شیخ ابومنصور ماتریدی) ایله (شیخ ابوالحسن اشعری) درکه اهل سنت عملده حنفیه، شافعیه، مالکیه ، حنبلیه مذهبلرینه منقسم اولدقلری کبی اعتقادده ماتریدیه واشعریه مذهبلرینه انقسام ایدرلر .

مذاهب اربعه بیننده‌کی اختلاف نصل صوری وبونلرك دردی‌ده نصل حق اعتبار اولنیورسه اشاعره ایله ماتریدیه بیننده‌کی اختلافده غایت جزئی وصوریدر.

[١] قرآنی انزال ایدن بزز . الی یوم القیام محافظه ایده‌جك‌ده ینه بزز

هر ایکیسیده حقدر . شیخ اشعریدنصکره کلن امام الحرمین ، ابو اسحق اسفرائینی، ابوبکر باقلانی، امام غزالی ، فخرالدین رازی کبی هر بری برقومه سرمایهٔ فخر ومباهات اولمغه کافی کلن اعاظم امت هپ مذهب اهل سنتی تأیید ایدرك ایکی عصر ایچنده فرق ضاله منتسبلرینی عددلری قاله بیله آلنمیه‌جق درجه‌ده ازالتدیلر .

شوراسیده شایان قید وتذکاردرکه بواختلافات اصول اعتقاده متعلق آیات قرآنیه واحادیث نبویه‌نك صورت تلقی وعقله صورت تطبیقندن نشئت ایدوب یوقسه بو فرقه‌لرك اکثری‌ده ظواهر نصوصی اولدیغی کبی قبول ایدرك اعماله تعلق ایدن فرائض دینیه‌یی انکار ایتمدکلری جهتله تبلیغات نبویه‌یی قبول ایتدکلرینی نظر اعتباره آلان اهل سنت آنلری تکفیر ایتمزلر ویالکز «ضلالتده قالمشلردر» دیرلر.

دین مبین اسلامك قدر ومنزلتنی انظار اهل تدقیقده اعلا ایدن جهاتدن بریده اهل سنتك بونجه مخاصمین اوزرنده‌کی بوغلبهٔ قهارانه‌سی سطوت سیف وسنان ایله دکل، وضوح حجت وبرهان ایله حاصل اولمسیدرکه ملك قرآنه بوصورتله‌ده موافقت ایتمسیله فرق سائره‌یه فضل ورجحانی اثبات ایلمشدر .

الحاصل قرآن عظیمك، رسول کریمك، اجماع واتفاق اصحاب وتابعینك، اهل سنتدن اولان بالجمله متکلمینك دلالت وتصریحنه نظراً دین مبین اسلام حقنده‌کی اعتقادمز شودر : بودین دین توحیددر . وضع ایتدیکی قواعدده موجب تفرقه برشی یوقدر. اك بیوك معینی عقل ، اك قوی رکنی ایسه نقلدر . بونك خلافنده اولان اعتقاداته کلنجه تسویلات شیطانیه‌دن بشقه برشی دکلدر . کلام الله مدعامزه شاهددر . خطا وصوابمز ایچون معیار صادقدر . علم کلامك غایه‌سی ـ اولجه‌ده دیدیکمز کبی ـ ذات باری‌یی حقنده اثباتی واجب اولان صفات مقدسه‌سیله برابر بیلمك ، حقنده مستحیل اولان خصوصاتدن تنزیه ایتمك ونفسنه اطمئنان تام ویره‌جك بریقین ایله انبیای عظامی تصدیق ایلمکدرکه هرمکلفه فرض عین اولان بواعتقاداتی اکتساب ایچون کتاب مبین الهیمزك بزی ارشاد ایتدیکی اوزره تقلیده قاپلمق دکل، دلیله استناد ایتمك لازمدر. زیرا کندیسنی «ذکر حکیم» اولمق اوزره توصیف ایدن قرآن عظیم تحصیل یقین ایچون اعمال فکر ونظر وعلی قدر الاستطاعه دقایق کونیه‌یی تحریر وتفتیش ایلمکه صراحةً امر ایله (واذا قیل لهم اتبعوا ما انزل الله قالوا بل نتبع ما الفینا علیه آباءنا اولوکان آباؤهم لا یعقلون شیئا ولا یهتدون [١] (اذ قال لابیه وقومه ماهذه التماثیل التی انتم لها عاکفون. قالوا وجدنا آباءنا لها عابدین قال لقد کنتم انتم وآباؤکم فی ضلال مبین) (واذا فعلوا فاحشة قالوا وجدنا علیها آباءنا والله امرنا بها قل ان الله

[١] آنلره طرف باریدن انزال اولنان قرآنه اتباع ایدیکز» دینلدیکی زمان « بابالرمزی بولدیغمز یوله اتباع ایدرز » جوابنی ویررلر. عجبا آباء واجدادلری حزیت عقل وبصیرتدن محرومده اولسه‌لر، هدایتدن بی‌بهره‌ده بولنسه‌لر ینه آنلره اتباع ایده‌جکلرمی ؟ (٢) ابراهیم علیه السلام پدریله قومنه « عبادتیله مشغول اولدیغکز شو تصویرلر نه در » دیدیکی زمان « بز بابالرمزی بوکا عبادت ایدر بولدق‌ده آنك ایچون عبادت ایدیورز » جوابنی ویردیلر. بونك اوزرینه حضرت خلیل « سزده ، بابالریکزده غایت صریح برخطاده بولنمشسکز » دیدی.

لایأمر بالفحشاء اتقولون علی الله مالاتعلمون) [١] (وکذلك ماارسلنا من قبلك فی قریة من نذیر الاقال مترفوها انا وجدنا آباءنا علی امة وانا علی آثارهم مقتدون قال اولوجئتکم باهدی مما وجدتم علیه آباءکم قالوا انا بما ارسلتم به کافرون فانتقمنا منهم فانظر کیف کان عاقبة المکذبین) [٢] کبی آیات کریمه ایله نعمت هدایتدن بی نصیب قالان امتلرك اثر آباء واجداده اتباعاً ضلالتده قالملرینی تقبیح ایتمك وبو حاللرینه جزاءً وجودلرینك صحایف عالمدن سیلندیکنی حکایه ایتمك صورتیله کور کورینه تقلیددن بزی ضمناً نهی ایلمشدر. نه حکیمانه براس! نه رحیمانه برنهی!

فی الحقیقه حد تقلیدی تجاوز ایده‌میه‌جك درجه‌ده عرفان واذعاندن محروم اولانلر حقی ره راستلرنده بولدقلری ایچون قبول ایتدکلری، باطلی ده ینه او سببله قبول ایتمك شناعته معروض اوله‌بیلورلر. نافعی ده قبول ایدرلر، مضری ده. بوحال ایسه انساندن زیاده حیوانه یاقیشور احوالدندر.

احمد نعیم

مسلمان قادینی

مؤلفی : فرید وجدی

برنجی فصل

قادین نه‌در ؟

قادین شریف برمخلوقدرکه قدرت فاطره اونی نوع انسانینك تکثیرینه تخصیص ایتمشدر. بونظردن وظیفه‌سی غایت علویدر؛ ارکك بوخصوصده اونکله مسابقه‌یه قدرتیاب اوله‌ماز.

ذاتاً بووظیفهٔ مهمه‌یی ادا ایده‌بیلمسی ایچون خالق حکیم قادینی محتاج اولدیغی اعضا ایله تجهیز ایتمش، اوعضولری ده کمال زینت وانتظام ایله ابداع ایلمشدر. هله بووظیفه‌نك استلزام ایتدیکی شیلره امعان ایله باقیلنجه کوریلورکه دست فطرت قادینی یالکز اونك ایچون، اووظیفه ایچون یاراتمشدر. بوسببدن قادینك بنیه‌سیله ارککك بنیه‌سی آراسنده‌کی اختلاف، بو ایکی جنسك عین میدان مسابقه‌ده بولنملری ایچون یارادلمش اولمدقلرینی بداهةً ناطق اوله‌جق درجه‌ده عظیمدر.

اون طقوزنجی عصرك آنسیقلوپدیسنده [محیط العلوم] قادین کلمه‌سی آلتنده شوسوزلر کوریلیور: «قادینك ارککدن فرقی یالکز اعضای تناسلیه‌لرنده‌کی اختلافه منحصر دکلدر. اوت، واقعا بوایکی جنس آراسنده‌کی اختلافك الك بیوکی جهاز تناسلده کوزولورسه‌ده دیکر عضولرك کافه‌سنده، حتی بربرینه الك زیاده بکزینلرنده‌بیله برخصوصیت عیاندر.»

محرر هر ایکی جنسك بتون اعضاسنی غایت دقیق برمعاینهٔ تشریحیه ایله مقایسه وتطبیق ایتدکدن صکره دیورکه: «قادینك ترکیب بدنیسی چوجقلرککنه یاقیندر. بونك ایچون قادینلرده چوجقلر کبی مفرط برحساسیته مالکدر. سوینج، الم، قورقو کبی احتساسات مختلفه‌دن غایت چابق متأثر اولورلر. حالبوکه بومؤثرات بلا تعقل اجرای فعل ایتدیکی ایچون اوزون مدت دوام ایتمیه‌رك سریعاً محو اولورلر. اشته بوندن طولایی قادینلر تباتسزلغه معروضدرلر.

عین کتابده شو مطالعاته تصادف اولنیور: «انسانلرك هپسی بیلیرکه طبیعت قادینلره بتون پارلایان، کندیلرینه زینت ویرن، حسن وجماللرینی آرتیران شیلره قارشی شدید برمحبت ویرمشدر. جبلی اولان بومحبت ایسه پك مشروعدر. زیرا قادینده اولان هرشی کندیسنی تزیینه محتاج ایتمشدر. هم بو احتیاج اونك یالکز ترکیب طبیعیسندن طولایی دکل؛ بلکه هیئت اجتماعیه‌یه قارشی اولان وظیفه‌سیله‌ده ثابتدر. اوبله‌یا، بوبر وظیفه‌درکه قادین اونی انجق نفوسه القا ایده‌جکی انجذاب سایه‌سنده ایفا ایده‌بیلیر.

ایشته قادینلر قوتلرینك بو انجذابه مربوط اولدیغنی بیلدکلری ایچون آرایش وجمالی آرتیران هرنه وارسه بیچاره‌لره پك کوچلکله مقاومت ایده‌بیله‌جکلری قدر شدید برصورتده تأثیر ایدر؛ اولانجه هوسلرینی، تمایللرینی اویاندیرر، حتی الك عاقللری، الك پاکدامنلری بیله بوقاعده‌دن خارج اوله‌ماز.»

اشتراکیوندن فیلسوف شهیر (پرودون) دیورکه: «قادینلرك عقلی بزمکندن نه قدر ضعیف ایسه وجدانلری ده اوقدر ضعیفدر، اخلاقلری بزم اخلاقمز طبیعتنده دکلدر. قادینلر طرفندن برشیئك حسن وقبحنه دائر ویریله‌جك حکم ارککك ویره‌جکی حکمك عینی اوله‌ماز.

کذلك بزه نسبتله قادینلر لایقیله تربیه ایدلمه‌مش عد اولنه‌بیله‌جکندن هرحالی ایچه نظر امعانه آلنیرسه عدالته قارشی افراطدن، تفریطدن خالی قالمدیغی کوریلور، زیرا مساواتسزلق اونك خصائصندندر. حقوقك، وظائفك توازننه قادینده برمیل کوریله‌مز؛ حال بوکه ارککی متألم ایدن؛ تسکین ایده‌مدیکی صورتده ابنای نوعنه قارشی حرب آچمسی انتاج ایله‌ین سائق بومیلدن عبارتدر. قادینك بوعالمده الك زیاده سودیکی، پرستش ایتدیکی برشی وارسه امتیازاته، خصوصیاته نائل اولمقدر. هله صنوف بشری برسویه‌یه کتیرن عدالت قادینك چکه‌میه‌جکی بر یوکدر.»

بوسوزلر اون طقوزنجی عصرك محیط العلومیله غرب مشاهیر فلاسفه‌سندن برحکیم اشتراکی‌نك اقوالیدر. (المرأة الجدیدة) مؤلفنك استشهاد ایلدیکی ذاتك سوزینه کلنجه اونك بو موضوعده هیچ بر دکری یوقدر. یعنی اجماع امتله ثابت اولان حقائقه نسبتله افکار آحاد نه مرتبه‌ده قالیرسه اوده

---

[١] آنلر غایت چیرکین برشی یاپدقلری زمان «بابالرمزی بویله بولدق بونلری دیمك که بزه الله‌تعالی امر ایتمشدر» دیرلر. آنلره «جناب حق کوتولکی هیچ بروقتده امر ایتمز. بیلمدیککز برشیئ یالاندن الله‌ه نصل اسناد ایدرسکز؟» جوابنی ویر.

[٢] عینیله بونلره اولدیغی کبی سندن اول هر هانکی برمملکته بررسول نذیر کوندردکسه اومملکتك رؤسا وجبابره‌سی «بزدده‌لرمزی شوطوتدیغمز دین وطریق اوزره بولدق. بناءً علیه آنلرك اثرینه اقتدا ایده‌رز» دیدیلر. اورسول‌ده «دده‌لرکزك طوتدیغی دیندن دها معقول ودها طوغری بردین کوسترسه‌م‌ده ینه آنلره اتباع ایده‌جکمیسکز» دیردی. آنلرایسه ینه «سبب ارسالکز اولان بودینه کافرز» دیه‌رك عناد واصرار ایدرلردی. بزده بونك ایچون آنلری کرفتار نقمت ایلدك. پیغمبرلرمزی تکذیب ایدنلرك عاقبت حالی باق نه‌یه منجر اولدی.

اوندن ایلری‌یه کچه‌مز . چونکه محیط العلوملر انتشار ایتدکلری عصرک زبدهٔ معارفنی ، عصارهٔ عرفاننی حاویدر .

بکا کلنجه ، بوخصوصده سویلیه‌جکم سوزلرک نتیجه‌سی شودرکه : غربده اخلاق نسوانی تلویث ایدن نقائصک کافه‌سی ارککلرک قادینلری تربیه مسئله‌سنده قانون طبیعتدن عدول ایتملرندن بشقه برسببدن دکلدر . ذاتاً شو دعوامزی اونلرک سوزلریله‌ده اثبات ایده‌جکز . لکن اکر انسانلر قادینلری تربیه خصوصنده تربیهٔ اسلامیه قانون حقیقیسنه اتباع ایتمش اولسه‌یدی ، بو کون قادینلرک حالی بلاد غربده کیلر کبی ظلم واعتسافه مثال اولماز ، ایشلری کوجلری سوسلنوب گزمه‌یه چیلغنجه‌سنه بر تهالکدن عبارت قالمازدی . زیرا مسلمانلر آره‌سنده اویله قادینلر بولونیورکه — هر نه قدر عددلری جداً آز ایسه‌ده — کندیلرنده کمالات جنسیه‌لری لایقیله رسوخ بولمش، طبایع کریمه‌لری عادات اسلامیه‌نك تأثیریله فیضیاب اولمشده آرتق بونلر عائله‌لرینك مدار حیاتی ، زوجلرینك بادیٔ مباهاتی اولمشلر . حتی بر علم‌الروح عالمی بلا تردد حکم ایدرکه : مسلمان قادینلری کمال نسوینك حقیقی بر تمثالیدر ، عادات اسلامیه ایسه فطرت نسوانه صوك درجه‌ده موافقدر ، اکر بونلرك ملکاتی او عادات کریمه دائره‌سنده پرور شباب اولسه او زمان مسلمان قادینلری فیلسوفلرك ، محیط العلوملرك محکومی اولمق درکه‌لرندن عالی بر موقع استثناده بولنه‌رق بوعالمده غایت‌مهم برتأثیری حائز اولورلر .

اکر ایسته‌سه‌یدك فلاسفهٔ غربك قادینلر علیهنده‌کی حکملرندن ، حتی عصر حاضر علماسنك سوزلرندن دها بر چوق مثال کتیره‌بیلیردك . لکن بزیالکز محیط العلومك مقرراتنی ایرادایله اکتفا ایتدك . چونکه اوراده‌کی مواد اجماع علما ایله ثابت علم رسمی‌یه مستند اولدیغی ایچون مدعامزه بر شاهد عادل اولدقدن بشقه بونی کورن شرقلیلرده اشتهار یاخود دیکر برطاقم اغراض سائقه‌سیله نسوانه طرفدار کورونن محررلرك سوزلرینی آرتق قولای قولای تصدیق ایتمزلر .

ذاتاً فلسفهٔ حسیه وعلم اجتماع مؤسسی بولنان (اوکوست قونت) نظام سیاسیسنده بونوع محررلری هواپرست ، مفسد آدملر اولمق اوزره توصیف ایدیور . دیورکه : « انقلابات اجتماعیه ادوارینك هربری ، زمانمزده اولدیغی کبی ، قادینلرك احوال اجتماعیه‌لری حقنده برطاقم آرای باطله تولید ایتمشدر . لکن بوجنس مرغوبی (قادینی) حیات بیتیه‌یه تخصیص ایتمش اولان قانون طبیعی هیچ بر زمان عظیم برتغیره معروض قالمامشدر . زیرا بوقانون اوقدر صحیح وقطعیدرکه ، کندیسنه معارض اولان سفسطه‌لرك بقاسیله برابر ، کیمسه‌نك حمایه‌سنه ، مدافعه‌سنه محتاج اولمقسزین کندی کندینه اجرای حاکمیت ایتمشدر . »

دها صکره شویله دیور : « هرنه‌قدربوکون حقیقی برهیئت اجتماعیه تأسیسی ایچون اقتضا ایدن اساسلردن محرومیتمز بت‌پرستلك دورندن دور توحیده کچدیکمز زمانده‌کی محرومیتمزدن فضله ایسه‌ده [پك طوغری] بوکا مقابل عقل انسانی ، احتساسات قلبیه دها زیاده کسب کمال ایتدی . زیرا اوزمانلر قادینلرك بولندقلری حال انحطاط ، کندیلرینی مدافعه زعم باطلنده بولنان برطاقم سفسطه‌جیلرك هذیانلرینی ولو سکوتلریله اولسون رد ایده‌بیلملرینه مساعد دکل‌ایدی . بوآدملر ایسه نفس‌الامرده عقله قارشی اعلان حرب ایدیورلردی .

لکن زمانمزده‌کی قادینلره کلنجه ، بونلر حائز اولدقلری حریت مسعوده [*] سایه‌سنده اوکبی مفسدلرك تلقینه یلتندکلری هذیانلره قارشی بیوك برنفرت کوسترمکده‌لردرکه اوکبی اراجیفك انتشارینی منع ایده‌جك مدافعات علمیه اولماسه بیله قادینلرك بونفرتی بالذات ما بلغ کافیدر . »

آرتق شرقلی اخوانمز غربك رومانجیلرینه تماشادن صاقنملیدر . چونکه اونلر بوقبیلدن اولان خیالات فاسده‌لرینی قادینلرك میلنی جلب ایتمك مقصدیله یازییورلر . زواللی قادینلر ایسه بویله مضل حریفلرك ویردکلری نصایحك کندیلری ایچون مهلك اولدیغنی ، اونلری دها الیم بر اسارته کرفتار ایده‌جکنی بیلمیورلر .

بز بوسوزلریمزی ایلریده مدنیت غربیه علماسنك اقوالیله‌ده تأیید ایده‌جکز .

ایکنجی فصل

قادینك وظیفهٔ طبیعیه‌سی نه‌در ؟

قادین ایچون حیات انسانیه‌ده غایت بیوك بر وظیفه واردرکه نوع بشرك محافظه‌سندن ، تأمین دوامندن عبارتدر . ارککك بوخصوصده اوکا مشارك اولماسنه امکان یوقدر . زیرا بووظیفه‌نك ایفاسی وجودك برشکل مخصوص اوزره اولمسنی مستلزمدر ؛ بو ایسه اویله زورله تقلید ایله الده ایدیله‌مز .

قادینه خاص اولان بو وظیفه‌نك بربرینی متعاقباً کلن ادواری ، هر دورده غیر مفارق بر طاقم لوازمی واردرکه موضوع بحثمزی تشکیل ایدن وظیفه‌نك اهمیتی لایقیله اکلاشیله‌بیلمك ایچون بونلر حقنده برر نبذه معلومات ویره‌جکز .

اوت، بووظیفه حملی، وضع‌حملی، ارضاعی، تربیهٔ طفلی مستلزمدر . هر کیم اولورسه اولسون کائناتی ولوسطحی بر صورتده تأمل ایدرسه پیشکاه نظرنده شو حقیقتلری منجلی بولور : بوعالمده هرموجودك بر وظیفه‌سی واردرکه اونك شخصنه ، نوعنه خاص اولان کمالی اووظیفه‌یی حقیله ایفا ایتمسنه متوقفدر . بعضاً موجوداتدن بری کندیسی ایچون معین اولان وظیفه‌نك حدودینی تجاوز ایدر . ایشته اوزمان اوحدود ثابته‌دن نه‌قدر اوزاقلاشمش ایسه شخصنه ، نوعنه خاص اولان کمالدن ده اونسبتده جدا دوشمش ؛ بنی نوعنك هیئت مجموعه‌سی اوزرنده اونسبتده سوء تأثیر حاصل ایتمش اولور . دیمك ، اوموجودك کندیسنه خاص اولان وظیفه‌دن بوصورتله ایلری‌یه کچمسی وسائط معقوله ایله تلافیسی لازم کلن بر نوع فساد اعتبار اولنمق ایجاب ایدر .

---

[*] اوکوست قونتك حریت مسعوده‌دن مقصدی قادینلرك اسکی اسارت مدهشه‌لرندن صکره احراز ایتدکلری حریت‌معقوله‌در، یوقسه بوکونکی حریت مطلقه دکلدر . ذاتاً بوفیلسوف قادین‌ایچون ارککك نفوذ وتحکمندن قورتولمق ممکن اولهماز فکرنده‌درکه سوزلری اشاغیده کله‌جکدر .

بو حقیقتلر بزم ایچون قطعیت کسب ایتدکدن صکره قادینه خاص اولان وظیفه‌نك حدودی نه‌دن عبارتدر؟ اونی تدقیق ایتمه‌مز لازم کلیر. چونکه برقادینك وظیفه‌سنی حقیله ایفا ایتمش اولمق صورتیله احراز ایده‌جکی کمالی، یاخود وظیفه‌سی خارجنه چیقمش اولدیغندن طولایی عهده‌سنه ترتب ایدن نقصانی اوزمان آکلایه بیلیرز.

بو قاریده قادینلرك وظیفه‌سی حمل، وضع حمل، ارضاع، تربیهٔ طفلدن عبارت اولمق اوزره درت دوری مستلزمدر دیمشدك. ایی اما، شو درت دورك هر بری حقنده علما طرفندن تدوین اولنان اسکی، یکی مؤلفاتك تدقیق شویله طورسون، اسملرینی صایمق ایچون صحیفه‌لر طولوسی یازی یازمق ایجاب ایدرکن بزم بو اجمالمزدن انسان نه‌فکر ایدینه‌بیلیر.؟

قارنده‌کی چوجوغیله برابر، عصیان حالنده‌کی عمله آره‌سنه قاریشان شوزواللی قادینه بر اکلاده‌جق یوقی که: وجود رقیقنی اومحشر متموج آره‌سنده چالقانمه‌یه براقمقله هم کندی حیاتی، هم‌ده قارنده‌کی جنین معصومك حیاتی الك شدید بر مخاطره‌یه القا ایتمش اولیور؟

درمیان ایلدیکی رأی سیاسینك حائز موقع قبول اولمسی ایچون علی ملأ الرجال رفع صوت ایدن، دور ارضاعده‌کی بر والده‌یه شو حقیقتی سویلیه‌جك یوقی که: معروض اولدیغی بو تهیج، انفعال بیچاره‌نك سودینی بوزه‌جق، صکره جکرپاره‌سنه اوزلال حیات یرینه برزهر قاتل ایچیرمش، یاوروجغك حیاتنه قصد ایتمش اوله‌جق؟

بر والده‌که چوجغی سوتدن کسیلمش، تربیه‌سنه اهتمام ایدیله‌جك زمان کلمشده او حالا اوزون کونلرینی قانونك محکوم ایتدیکی بر مجرمك تخفیف جزاسی ایچون مدافعات سردیله، کیجه‌لرینی ایسه احکام قانونیه‌یی تدقیق ایله کچیریور؛ اوت، اویله بر والده‌یه اخطار ایده‌جك بر خیرخواه یوقی‌که: بو حال ایله تربیهٔ اولاد علمنده تعمق ایتمکدن اهمال ایلدیکی ایچون چوجغی، ایی یاپیورم ظنیله، فنا بر صورتده یتشدیریور؛ صکره اوچوجق دور شبابه کلنجه شریرك بری اوله‌جقده او زمان شیمدی اوغراشدیغی اولدیغی فنون جدلیه ایله اولادینه حضور محاکمه‌ده برائت قازاندیرمه‌یه قدرتیاب اوله‌مایه‌جق!

یا بو حالاتك کافه‌سی قوانین طبیعته قارشی بر خروج، قدرت فاطره‌نك احکامی علیهنه بر عصیان دکلیدر؟ بر قادین ایچون بوکبی ایشلرله اوغراشمق، وظیفهٔ طبیعیه‌سنه متفرع اولوب اصل کمال نوعیسنی احراز ایتمسنه مدار اوله‌جق اموری یوز اوستنه براقمق؛ بناءً علیه هم کندیسنه، هم‌ده — جمعیتك کالی افراد ایله قائم اولدیغی ایچون — هیئت اجتماعیه‌یه مضر بر اشتغالده بولنمق دیمك اولمازمی؟

بز بوراده شو سوزلری سویلیورز؛ حال بوکه قادینلرك ارکك ایشلریله اوغراشمه‌لری صورتیله بنیان مدنیته آچدقلری رخنه‌لردن جهان مدنیت اجتماعیونك آجی آجی شکایتلری آتیده‌کی فصللرده کوریله‌جکدر. شیمدی بزه شویله بر سؤال وارد اولور: عجبا قادین اعمال خارجیه‌ده ارککله مشارکت ایتدیکی صورتده، وظیفهٔ اصلیه‌سنی کمالیله ایفا ایده‌مزمی؟

بزده دیرزکه: دور حملك طقوز ماهی ظرفنده قادین هیچ برایشی کوزلجه یاپه‌ماز؛ حتی امور بیتیه‌سنی بیله کمال مشقتله، مخاطره‌یله ایفا ایده‌بیلیر. زیرا بو مدت ظرفنده قارنده‌کی جنین مختلف دورلره کیرر. هر دورك ایسه والده اوزرنده کوریلن برطاقم آثاری، علائم امراضدن کری قالمیان برطاقم اعراضی واردر. چونکه جنینك بویله دوردن دوره انتقالی برچوق تعاملات داخلیه نتیجه‌سیدر. بو تعاملات‌ده بنیه‌نك هیئت مجموعه‌سنه، بدنك ضعفنه، قوتنه کوره مختلف بر تأثیر ایفا ایدر.

قادینلرك ادوار حیاتی ایچنده بو دوره مخصوص برچوق شرائط صحیه واردرکه حامل برقادین کندیسنده، چوجغنی‌ده سالماً قورتارمق ایسترسه بونلره لایقیله اعتنا ایتملی، حملك سائر ادوارینه‌ده تطبیق ایتملیدر. یوقسه نفسنی اویله مخاطراته هدف ایتمش اولورکه هم کندیسنك، هم جکرپاره‌سنك حیاتی بردن محو ایدر.

اطبا دیورکه: حمل حقیقتده برحالت مرضیه اولدیغی ایچون حامل اولان قادینه اهلی طرفندن فرط رعایتله معامله اولنملی؛ خاطرینه کدر ویره‌جك، مزاجنه اویغون کلمیه‌جك شیلرك کافه‌سندن اوزاق بولندیرلملیدر. چونکه بونلر هم قادینجغزك، هم جنینك صحتنه مضردر. کذلك حملك لازم غیر مفارقی اولان اضطراب عصبیدن طولایی زواللینك بلا اختیار اظهار ایده‌جکی شدت انفعالی، تیتیزلکیده خوش کورملیدر.

وضع حمل دورینه کلنجه، تهلکه‌سی غایت چوق اولان بو دورده قادین آلام شدیده‌یه معروض بولنور، صوکره حقیقی بر مرضه، مدهش بر ضعفه کرفتار اولور. ذاتاً اطبا، بو دورده ظهور ایدرك والده‌نك حیاتی تهدید ایدن برچوق حوی خسته‌لقلره قارشی او بیچاره‌یی مدافعه ایتمك ایچون بیوك بیوك کتابلر یازمشلر، مندرجاتی صرف بو خصوصده مقتضی تدابیر صحیه‌یه حصر ایتمشلردر.

دور ارضاعه کلنجه، بونك والده حقنده‌کی مخاطراتی ایکی اولکی دوره نسبتله خفیف ایسه‌ده چوجق حقنده اویله دکلدر. چونکه بو دورکده لایقیله رعایت ایدلمسی اقتضا ایدن قواعد مخصوصه‌سی واردر. مثلا والده‌نك بهارلی یمکلردن فضله‌جه یمسی علی الاکثر معده‌کی چوجغنك بر نزلهٔ معدیه‌یه طوتیله‌رق هلاکنی انتاج ایده‌جکی کبی حد لازمندن فضله امزیرمسی بیله چوجقده بر سوء هضمه، بر امتلایه سبب اوله‌رق هم آنالق سائقه‌سیله کندیسنك، هم‌ده بتون اهل بیتنك حیاتی رهین مزارت ایدر.

مع مافیه ایش بو قدرله قالماز. زیرا چوجغك طوغدیغی کوندن اعتباراً سوتدن کسیله‌جکی زمانه قدر غذاسی، لباسی، نظافتی حقنده دقت اولنه‌جق برچوق شرائط واردرکه بونلردن برینه قارشی رواکوریله‌جك اهمال چوجق اوزرنده فنا بر تأثیر حاصل ایدر. اکر بزم مملکتمزده ده مکمل ایستاتستیقلر اوله‌یدی اوزمان اکلاردق که اطفالده‌کی وفیاتك قسم اعظمی آنالرك چوجق بویوتمك قواعدینه عدم وقوفلرندندر.

دور تربیه‌یه کلنجه، بو دورده والده الك مقدس، الك شایان اهتمام بر وظیفه قارشیسنده بولنور. زیرا چوجق عالم غیبدن ساحهٔ شهوده

کلدیکی زمان آیینهٔ وجدانی جمیع صورلردن خالی ، بتون شوائب اخلاقیه‌دن ، معایب نفسیه‌دن آزاده اولدیغی کبی کندیسنه عرض اولنان هردرلو صورتی هیئت اصلیه‌سیله تلقی قابلیتنی حائزدر .

بوندن بشقه اوصورك هربرینك برطاقم آثاری، لوازمی واردرکه بونلر سن شبابه کلن چوجغك وجدانی اوزرنده اجرای نفوذ ایدرلر؛ چوجغی بلااختیار ایستدکلری ، اونك ایچون حاضرلادقلری طرفه طوغری سوروکلیوب کوتوررلر . ایشته شجاعت و جبانت ، بخل وسماحت ، بشاشت وخشونت کبی انسانلرده کوریلن دهاسائر برچوق فضیلتلر ، نقیصه‌لر اونلرك هر شیدن خالی الذهن بولندقلری دور طفولیتلرنده دماغلرنده ارتسام ایدن صورك آثارندن بشقه برشی دکلدر.

یا بابالرندن قالان مالی حسن اداره ایده‌مین میراث یدیلره آجییان، نظر تأسفله باقان خلق ایچون تربیهٔ اولاد قواعدندن بی‌خبر جاهل والده‌لره عین نظرله باقمق دها طوغری دکلیدر ؟ حال بوکه دوشونلسه اسراف اولنان برمال عظیم ایله معنوی برموته محکوم ایدیلن روح کریم آره‌سنده نه بیوك فرق واردر !

ایشته آلدیغی تربیه‌نك فنالغندن اوچوجق بویودیکی زمان بنی نوعنك باشنه ایستراسه‌ من بربلا اوله‌جق ؛ اخوان ملتی ایچون برمصیبت کسیله‌جك ؛ یاخود هیچ اولمازسه منسوب اولدیغی قومنه بر فائده‌سی طوقونمایه‌جق ؛ وجودینك ذره قدر اهمیتی اولمایه‌جق . حال بوکه اکر اوآدم مساعدهٔ طالعه مظهراوله‌یدی‌ده چوجقکن مواهب فطریه‌سنی لایقیله پرورشیاب ایده‌جك ، ملکات عقلیه‌سنی ، روحیه‌سنی رهین فیض وانبساط ایده‌بیله‌جك بر والده النه دوشه‌یدی بویودیکی زمان امتلرك مدار سعادتی اولان ، اونلری جلائل عزم وهمتیله اوج عظمته اعلا ایدن بختیاران افراددن بری اوله‌جقدی .

عجبا برزمان کله‌جکمی‌که ناس بوحقیقت جلیله‌یی ادراك ایتسون‌ده آرتق بو عظیم مسئولیتی والده‌لرك عهده‌سنه براقسون ؟ عجبا بر وقت اوله‌جقمی‌که فن تربیه ملکات روحیه‌نك طرز تربیه‌سیله ایجابنده او ملکاتك وسائط معقوله دائره‌سنده تعدیل واصلاحنی ، الحاصل روحه عائد علومك قسم اعظمنی محیط اولدیغی ایچون بونك اوقدر ایکی آیده اوکره‌نیله‌بیله‌جك فنون بسیطه‌دن اولمدیغی عموم طرفندن آکلاشلسون؟ عجبا او کون کوریله‌جکمی‌که فن تربیه‌نك تماس ایتدیکی علومك بو قدر واسع ، متشتت مباحثی، فروعی وارکن دماغده مثلثات مستویه حساباتنه ، ریاضیات عالیه مسائلنه ، قلورك مولدالحموضه‌دن اصول تفریقنه بر قالمایه‌جغی ؛ اولسه اولسه بریکیلردن انجق بر فکر اجمالی ایدنمك قابل اوله‌بیله‌جکی پیش انظارده عیاناً تجلی ایتسون ؟

ایشته قادینك وظیفه‌سی ، نوعنه خاص اولان کمالی بودر . اویله ایسه بزه لازم اولان قادینلرك بو نقطهٔ کماله یاقلاشملری ، حدود وظیفه‌لری داخلنه کیرملری ایچون ممکن اولانی یاپمق ؛ بو وظیفه‌دن اوزاقلاشملرینی موجب نه کبی اسباب وارسه اونلری بسبتون ازاله‌سنه یاخود هیچ اولمازسه توسعنه میدان ویرمکسزین اولدیغی یرده تحدیدینه چالیشمق لازم کلن بر مرض اجتماعی صورتنده تلقی ایتمك ؛ نه زمان فلان قادین شویله بر سیاره کشف ایتمش، یاخود فن میقروبی اوزرینه شویله مطالعاتده بولنمش، یاخود فلان دارالفنونده تشریح اوقودیورمش کبی بر سوز طویارسه‌ق او قادینی علی رؤس الاشهاد کمال ایله دکل، بالعکس نقصان ایله ، طبیعته قارشی عصیان ایله ، وظیفه‌سی خارجنه خروج ایله اتهام ایلك ؛ همجنسلرینی اوکا امتثالدن تحذیر ایتمکدر.

محمد عاکف

***

مواعظ

مقرری : مناسترلی اسماعیل حقی افندی حضرتلری
محرری : سیروزلی ح . اشرف ادیب

درس: ٤٧ ٢٤ تموز ٣٢٤

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم . بسم الله الرحمن الرحیم .

[اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰى اَهْلِهَا وَ اِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعاً بَصِيراً . يَا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِي الْاَمْرِ مِنْكُمْ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْوِيلاً .]

[ان الله] علی التحقیق الله، الوهیت ووحدانیتنی بیلدیککز، معبود اتخاذ ایتدیککز رب ذوالجلالکز [یأمرکم] سزه ، جمله‌کزه امر وفرمان بیورور . نه‌یی ؟ ـ اساس اوله‌جق شیلر ، بتون اوامر الهیه داخلدر بوراده ـ [ان تؤدوا الامانات الی اهلها .] امانتلری اهلنه تأدیه ایتمکی . الله ، بونی امر وفرمان بیورور .

[الامانات] جمع صیغه‌سیله ایراد بیورلمش . جمع محلی بلام استغراق . عموم افاده ایدر . [یأمرکم] خطابی ده خطاب عام . انك ایچون مفسرین کرام دییورلر :

[هذا خطاب عام ، یعم کل واحد من المکلفین ، والامانات جمیع الحقوق المتعلقة بذممهم من حقوق الله تعالی وحقوق العباد قولیة اوفعلیة اواعتقادیة وعموم الخطاب لاینافی خصوص السبب وقد روی مایدل علی العموم عن ابن عباس رضی الله عنهما وغیره من اکابر الصحابة والتابعین والیه ذهب الاکثرون من المتأخرین . وعن زید بن اسلم رح واختاره الجبائی وغیره ان هذا خطاب لولاة الامر ان یقوموا برعایة الرعیة ویحملوهم علی مقتضی الدین والشریعة ، وعدوا من ذلك تولیة المناصب مستحقیها]

بو خطاب الهی ، بتون مکلفینه .. کوچك ، بیوك بتون افراد بشریه‌یه‌در . جمله‌سنه توجه ایدییور . آیت جلیله‌دن مستبان اولان بودر. الك کوچوکندن الك بیوکنه‌قدر، بتون افراده بوخطاب شاملدر.

صوکرا امانتلر نه‌در ؟ بتون ذمتمزه تعلق ایدن حقوق ،وظائف .

كرك اللهه قارشی بوزجلی اولدیغمز وظائف دينيه ، تكليفات سبحانيه .. كرك ناسك حقوقنه عائد وظائف ... بوحقوقده نوع ، نوع . قوليه اولسون، فعليه اولسون، اعتقاديه اولسون ... جملهسنه شامل‌در . بونك تفصيلنی ايلری‌يه براقيورز . بوايكی آيت كريمه برقاچ درس اوله‌جق‌در .

صوكرا ديبورلركه : ايشته بوخطاب ، عمومی‌در . خصوص سبب عموم حكمه مانع دكلدر . سبب نزولی بيان ايده‌جكز . بونكله برابر ينه كافهٔ مفسرين بوآيت كريمه‌نك عموميتنه قائل اوليور .

اول باول شان نزول دلالتيله آيت كريمه بيوكلره توجه ايديور . ولات امر ، يعنی ناسك اوزرنده ادارهٔ امور وتصرفاته تعيين اولونان ، نصب ايديلن نه قدر اولی الامر وارسه . ولو اون كشی‌يه امری كچه‌جك بری اولسون ... جمله‌سی داخل‌در .

نه‌يی امر ايديور رب العالمين ؟.. رعايانك حقوقنی محافظه ايتسونلر . زير حكومتده داخل مسلم ، غير مسلم بتون ناسك حقوقنی شريعت محمديه حكمنجه ، ديمز مقتضاسنجه محافظه‌يه چاليشسونلر ، ناسی دائما سلامته ، سعادته سوق ايتسونلر .

عدالت ومرحمتله ، قانون الهی موجبنجه دائما كنديلرينه حسن معامله ايتمكی ، هردرلو تهلكه‌دن اسيركمكی فرمان بيورور ، [وعدوا من ذلك توليته المناصب مستحقيها]

(روح المعانی) تفسيری : — مفسرلرنه‌يی درج ايتمشلردر آيريجه ؟ ديبور . هرمنصبی مستحقنه ، هر بر امری اهلنه تفويض ايتملی . امور حكومتده تصرف ، دائما اهليت واقتدار اوزرينه اوله‌جق . حسن اخلاق صاحبلرينه تفويض اولنه‌جق . خلافنه حركت دنيا وآخرتده موجب مسؤليت در .

نصل كه برحديث شريفده بوكا دلالت ايدر . سؤال ايتديلر سلطان انبيايه : — يارسول الله ! قيامت نه زمان قوپار عجبا ؟.. نه بيورديلر ؟ صحيح بخارينك كتاب علمنده باش طرفنده يازيلی : [اذا ضيعت الامانة فانتظر الساعة] قيامتی شيمديدن دوشونمك ، بنم زمانمده، خلفای راشدين زماننده قوپماز . صوكرا خيلی دورلر كچر .

قيامتكده انواعی وار . دنياده‌ده قيامت قوپار . اوفتنه‌لر ، اوتهلكه‌لر ، او مصائب عموميه ، بر قومك بردنبره ، بر آن ايچنده اضمحلالی، بردولتك ـ عياذاً بالله ـ انقراضی ... بونلر هپ قيامتدر .

رسول اكرم افندمز بويوردی‌كه : ـ [اذا ضيعت الامانة فانتظر الساعة] نه‌وقت تضييع امانت ايديلير ، امانته خيانت اولنورسه . تعبيردن بلكه برشی اكلايه‌مديكز ؟ . .

صوكرا تفسير بيورديلر : — [اذا وسد الامر الی غير اهله فانتظر الساعة] نه‌زمان امر اداره اهلی اولميان كيمسه‌لره تفويض اولنورسه ، ادارهٔ مصالح امت نااهللره ، امنيت ايديله‌ميه‌جك كيمسه‌لره توديع اولنورسه قيامتی بكله‌يك .

بوجهتله مفسرين كرام آيت كريمه‌نك تفسيرينه درج ايتديلركه امانتك بيوكی بودر . حقيقةً بويله‌در . نيجه احاديث شريفه ايله بو ، محقق‌در . ديكر برحديثده‌ده حضرت پيغمبر افندمز نه بيورمشلر ؟ جامع الصغيرده بوحديث يازيلی‌در :

[اَيُّمَا وَالٍ وُلِّيَ شَيْئاً مِنْ اَمْرِ اُمَّتِي فَلَمْ يَنْصَحْ لَهُمْ وَيَجْتَهِدْ لَهُمْ كَنُصِيحَتِهِ وَجَهْدِهِ لِنَفْسِهِ كَبَّهُ اللّٰهُ عَلَى وَجْهِهِ فِي النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]

هر هانكی بروالی ... يعنی ولايت اموری حائز كيمسه‌لر . علی مراتبهم ايش باشنده بولونان ذوات . والی ديمك ، اكثريا حاكم ديمك‌در . سلطانه‌ده شمولی وار . بتون آمرلر . امت اوزرينه بر نوع صلاحيتی حائز اولانلر... هرهانكی بروالی كنديسنه امتم اموريندن برشیء توليه قيلنيرده آنلر حقنده خيرخواهانه وخالصانه خدمت ايتمز ، نفسی ايچون چاليشديغی ، كندی منافعنی محافظه‌يه جهد واقدام ايتديكی قدر آنلر ايچون چالشماز ، اهتماملی طاورانمازسه جناب حق يوم قيامتده اونی يوزی اوزرينه سورونه‌رك نار جحيمه القا ايتديره‌جكدر .

ديكر حديث شريفده‌ده شويله بيورلمشدر: [اَيُّمَا رَجُلٍ اِسْتَعْمَلَ رَجُلاً عَلَى عَشَرَةِ اَنْفُسٍ عَلِمَ اَنَّ فِيهِمْ اَفْضَلَ مِنْهُ فَقَدْ غَشَّ اللّٰهَ وَغَشَّ رَسُولَهُ وَغَشَّ الْمُسْلِمِينَ] هرهانكی بركشی، برشخص آخر برآدمی برايشده قوللانيرسه، اون نفری مثلا تسليم ايدر، برايش اوزرينه برآدمی استعمال ايدر . حالبوكه بيليوركه او اون كشی ايچنده دها ايیسی وار . اونك فوقنده ، اوندن افضل ، اوندن درايتلی ، اوندن امين ، اوندن دها اهل واركن اويله دون كيمسه‌لره تفويض امور ايدرسه [فقد غش الله] اولا اللهه ، [وغش رسوله] ثانيا رسول اكرمه ، [وغش المسلمين] ثالثاً بتون جماعت مسلمينه ، بتون احاد ملته غش، خدعه وخائنلك ايتمش اولور. [من غشنا فليس منا] ديه حديث واردر . هركيم بزه ، يعنی اللهه وپيغمبره قارشی غش ايدر ، خيانت ايدر . كندی منفعتنه كوره حركت ايلرسه بزدن دكلدر .

صوكره الله نه بيورور ؟ دها نه‌يی فرمان بيورور ؟ [واذا حكمتم بين الناس ان تحكموا بالعدل] سزلر ناس بيننده حكم ايده‌جككز وقت.. مؤمن ، غير مؤمن ، بتون افراد تبعه حقنده برحكمه تصدی ايده‌جككز وقت خاطر وتوصيه‌يه باقمايك. [ان تحكموا بالعدل] عدالتله ، حقانيتله حكم ايدك. هيچ كيمسه‌يی ديندن طولايی مستثنا برمعامله‌يه تابع طوتميك. توصيه‌يه، اغراض نفسانيه‌يه قاپيلمايك . حق ، حقدر . حقلی‌يه حقلی ، حقسزه حقسز ديك!..

باق نصل بر ترتيب اوزره اوامر الهيه فرمان بيوريليور . اولا كندی نفسكده امانتی ادا ايت ، كندی نفسكه عائد حقوقی كوزت ! اوزريكزده كيمك حقی وارسه.. كرك اللهك، كرك انسانلرك .. سوزله، ايشله ، اعتقادله .. هر نه‌يه دائر ذمتكه تعلق ايدن حقوق ووظائف وارسه يرينه كتير !.. آندن صوكرا ناسك حقلرينی كوزت !..

برانسان كندی ذمتنه تعلق ايدن حقوقی ايفا ايتمزسه ، ظلمه جرأت ايدرسه ناس بيننده عدالتله حكمی قايرمی؟ اولا نفسنه ظالم. حقوق ناسی غصب ايدر . امانة الله نه‌در ، بيليور . بويله بر

کیمسه‌که نفسنه‌مرحمتی یوق ، نفسنی اصلاح وتربیه‌یه غیرت‌ایتمه‌مش... بویله برآدم ، ناس بیننده‌کی حقوقی طانیرمی ؟..

ظالمه ظالم، مظلومه مظلومسك دیمك، ایکنجی درجه‌ده بروظیفه. برکیمسه‌که کندی نفسنه ظالم‌در ، انسانلر آره‌سنده‌کی حقوقی نصل کوزته‌جك ؟.. ظلمت ایچنده قالمش برقلبدن نور عدالت بکله‌نیرمی ؟..

حقیقة بویله‌در . [الظلم ظلمات یوم القیامة] ظلم ، قیامت کوننده ظلمات‌در . الجزاء من جنس العمل‌در . نورعدالت کوزینه کیرمه‌مش. ظلمت نفسه ، ظلمات شیطانیه‌یه قاپیلمش . قلبی قارارمش . کوزی اطرافی کورمز اولمش . هیچ کیمسه‌نك موجودیتنی بیله کورمز . هرکسی کندینه اسیر ظن ایدر . او درجه بورومش غفلت ، جهالت . کذ معاذ الله . بویله کیمسه ذاتاً دنیاده ظلمت ایچنده . آخرت ایسه [یوم تبلی السرائر] در. او ظلمت اوراده تماماً استیلا ایده‌جك . ظالمی نور سلامتدن محروم براقه‌جق . قیامتده ظلماتده قاله‌جق ظالملر. زیرا ظلمات ایچنده یاشادیلر. ظلماته کرفتار اوله‌جقلر .

(اَوْلِیٰاۤؤُهُمُ الطّٰاغُوتُ یُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمٰاتِ)

سورهٔ شوراده بش التی آیت کریمه وار ، ظالملرك حالنی تصویر ایدییور . پك دهشتلی‌در . نه‌درلو فلاکتلر کوره‌جکلر ، نه مدهش مصائبه دوچار اوله‌جقلر . امتك انتقامنه کرفتاراوله‌جقلر ... کله‌جك درسلرمزده بیان ایده‌جکز. [والذین استجابوا لربهم واقاموا الصلاة وامرهم شوری بینهم ومما رزقناهم ینفقون . والذین اذا اصابهم البغی هم ینتصرون . وجزاؤ سیئة سیئة مثلها فمن عفا واصلح فاجره علی‌الله انه لایحب الظالمین . ولمن انتصر بعد ظلمه فاولئك ماعلیهم من سبیل. انما السبیل علی الذین یظلمون الناس ویبغون فی‌الارض بغیرالحق اولئك لهم عذاب الیم .]

نه بیوك اساسلردر . قرآن عظیم الشان هیچ برشیئی نقصان براقامش . هردرلو هدایت وسلامتی کوسترمشدر .

اویله مظلوم،مظلوم دورمق ، هردرلو حقوقدن محروم ، مسکینانه یاشامق ... مقتضای شریعت دکل . کچن هفته حدیث شریفده وارد کمی حکایه‌سیله تصویر ایدلمشدی . ایشته آیات قرآنیه ارشاد ایدر :

[والذین اذا اصابهم البغی‌هم ینتصرون .] مؤمنلره اویله برفنالق ایدلنجه ، بغی اولونجه ، تجاوز ایدیلنجه مسکین ، ذلیل طورمازلر . حقلرینی ایسترلر . انتصار ایدرلر . انتقام آلیرلر . عداله صیغنیرلر .

اکر اویله مسکین مسکین طورورلرسه ، هردرلو مظالمه بیون اکرلرسه ، عدالتی اجرایه قالقشمازلرسه ... الله اویله مؤمنلری سومز .

انتصار ، انتقام... امانقدر انتقام؟.. ینه تجاوزایتمه‌ملی. ینه‌عدالت دائره‌سنده حقی یرینه کتیرمه‌لی. زیرا « ظالمدن حقمی آلدیم » دیرکن، کندك ظالم اولورسك. ینه‌شریعت حکمنه‌راضی اولملی. عدالت الهیه‌یه‌التجا ایتملی. اونك ایچون : [وجزاؤ سیئة سیئة مثلها] بیورولیور ، هربرسیئه‌نك جزاسی کندینه کوره‌تعیین‌اولنمش. ایلری واریلیرسه صوکرا حق صاحبی کندیسی‌ظالم‌اولور.[وجزاؤ سیئة سیئة مثلها فمن‌عفی‌واصلح‌فاجره علی‌الله انه لایحب الظالمین . ولمن انتصر بعد ظلمه فاولئك ماعلیهم من سبیل .]

حقنی آرایان مظلوملر ایچون هیچ کیمسه برشی دیه‌مز . علیهنه تجاوز اوله‌ماز . انجق کیملره قارشیدر مقهوریت ؟

[انماالسبیل علی‌الذین یظلمون‌الناس ویبغون فی‌الارض بغیرالحق اولئك لهم عذاب‌الیم] انجق‌لعن‌ومقهوریت، ذلت ومسکنت، هردورلو فلاکت ، بیك دورلو وخامت کیملره‌در ؟ اول کیمسه‌لره‌درکه ناسه ظلم ایدرلر ، بغی ایدرلر، تجبر ایدرلر. هرشیئی کندیلرینه حصر ایدرلر. ناسك نه‌مالنه ، نه‌عرضنه ، نه‌حقوقنه هیچ بر اهمیت ویرمز . نه‌قدر فرصت کچرسه النه ، او درجه تجاوز ایدر . قانی امر . یورکنی یارالار . امتی مفلس درجه‌سنده براقیر . مسکنت حالنده صیزلاتیر . هرشیئه جرأت ایدر .

[اولئك لهم عذاب الیم] بونلر، بوملعونلر براز اللهدن‌قورقسونلر. هیچ بروقت استدراجنه ، مکرینه امین اولماسونلر. زیرا اللهك عذاب الیمی قطعیدر. همان یتشیر چابار . اوچ شی وار ، جزاسی دها دنیاده ایریشیر. آخرته قالماز . آز زمانده باشنه دهشتلی فلاکت ، دهشتلی عذاب یتشیر :

برنجیسی : مکر ایدنلر . حیله ، خدعه ، منافقلق ، هردرلو افتراء بهتان ... جمله‌سی مکرده داخلدر ، بونلرك دنیاده دها جزاسی کورولور. [ولایحیق‌المکر السیئ الا باهله]

ایکنجیسی: بغی ایدن، ظلم ایدنلر. [یاایها الناس‌انما بغیکم‌علی‌انفسکم]

اوچنجیسی: امانته خیانتلك ایدنلر . [یختانون انفسهم ان الله لایحب من کان خوانا اثیما]

بونلرك‌جزاسنی‌یالکز‌آخرتده دکل، دنیاده‌ده کوستررالله. فلاکت ویرر ، بلا ویرر . درلو درلو مصیبتلره دوچار ایدر . عدالت الهیه یه چارپیلیر. آغلاتدیغی افراد ملته قارشی کندی یوزقات آغلامغه مجبور اولور . دوکدوردیکی یاشلردن بیك قات زیاده یاش دوکمکه محکوم اولور !.. لکن نه فائده ؟.. انتباه لازم انتباه . بو اوکزده جریان ایدن وقایعدن هپ عبرت المالی‌یز. تاریخلر، وقایع ماضیه ... هپ‌عبرت در. کیمسه نك یانته ایتدیکی قالماز .

قرآن عظیم الشانده اویله بیورولیور : [ولا تحسبن الله غافلا عما یعمل الظالمون . انما یؤخرهم لیوم‌تشخص فیه الابصار .] اللهی غافل ظن ایتمیك ، ظالملرك ایشلدیکندن بی‌خبر صانمایك . « نیچین همان چارپماز جزایه؟..» دیه تلاش کوسترمیك . [انما یؤخرهم‌لیوم تشخص فیه الابصار] اویله بر کون ایچون تأخیر ایدرکه اوکونده حیرتلرندن کوزلری دیکیلر، قالیر.

— هانکی کون او ؟

او ، بللی دکل . بعضاً اویوم مدهش دنیاده‌ده کلیر . نصل که کوردك . بو کون نائل اولدیغمز حریت بزه نه‌لر ، نه بیوك حقیقتلر کوستردی . ظالملر جزالرینی بولمغه باشلادی . یانیق یورکلر فرح بولمغه یوز طوتدی . بتون عبادالهی سلامته ایصال شاهراهی آچیلدی . عدالت اساسلری قورولدی . قانون اساسیده برحکم‌یوق‌که

مخالف شریعت وعدالت اولسون . اصل شریعت احکامنی اجرایه بریول . ملته صلاحیت ویرر نظارت حقنی بخش ایدر .

خلفای راشدین دروندهده مشورت واردی. حضرت عمرالفاروق دکلی‌در دیین: [اَحَبُّ النَّاسِ عِنْدِی مَنْ اَهْدٰی اِلَیَّ شَیْئاً مِنْ عَیْبِی]

الكزیاده سوكیلی ، الك زیاده مقبول كیمدر ایچكزده، بیلرمیسكز؟ اونك ایچون الله دائما رحمت دعا ایدرم. اونی بتون قلبمله سورم . كیمدربو ، بیلرمیسكز ؟

— یوزكزه كولنلر ، مداهنه ایدنلر .

— یوق . یوق . اونلر پك مبغوضم . اونلردن نفرت ایدرم . بنم اصل محبت ایتدیكم ذوات ، بنم عیبمی ، قصورمی بكاهدیه ایدنلر. باشقه هدیه ایستهمم . بن انسانم ، بشرم . بلكه برقصور ایدرم . هرنه وقت برقصور ایدرسهم سزده سكوت ایدرسه كز ، بتون اصحاب ، شورای امت اوقصوری بكا اخبار ایتمزسه اللهك رحمتندن محروم اولسون. اللهك رحمتی پادشاهنه، خلیفه‌سنه هدایت كوسترن ، قصورینی سویلین كیمسه‌لره‌در .

پادشاه نه یاپسون ؟ برآدم در بر آدم خلیفهٔ مسلمین . برشخص بتون اموری ، كلیاتی ، جزئیاتی ادراك واحاطه ایده‌من . مطلقا مشورت ایده‌جك . اویله مسلسل ، متصل بركروه‌خونه اولورسه ، دائما القا آت مفسدتكارانه ایله وهمه دوشورورلرسه ، هردرلو امنیتی سلب ایدرلرسه ... انسان‌در او . هرنه قدر حسن‌نیتی اولسه‌ده ینه دوشونمكه باشلار . وهمه دوشر . اویله‌یا . بتون مفسدلر اطرافنی صارمش . دائما فساده سوق ایدر . حاشا ، ملت طرفندن سوء قصد ایله تخویف ایدر . منافع ردیئه‌لرینی تأمین ایچون . كندی‌انتریقه‌لری ایچون . پادشاهی قاپاسونلر . كندیلری ایستدكلری كبی ذوق‌وسفاهته دالسونلر . ایستدكلری كبی شقاوتده پویان اولسونلر .

بویله یاپدیلر . برمقصد خائنانه ایله دائما ملتدن پادشاهمزی صغوتدیلر. وهم وتلاشه‌دوشوردیلر . اوتوز ایكی‌سنه‌ده چالیشه چالیشه درین برحفرهٔ اوهام‌وجوده كتیردیلر. معاذ الله اوهام،اوهام... عاقبتی نه اولور ؟ فقط الحمدلله پادشاهمز سلامتله اونلرك شرندن‌قورتولدی. بوده حسن نیتنه بیوك بر دلیل‌در ، اویله قاپانمدی دفتر اعمالی . نچون درسده سویلشدك . [فبما رحمة من‌الله لنت لهم ولوكنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من‌حولك ...] سلطان انبیایه نصل اوامر الهیه كلمش‌سه ... غایت معتدلانه حركت ایله ! فظاظت وغلظتدن توقی ایت! دائما ملایمتله معامله ایله ! ملاطفه ایله كوكللرینی آل!.. ایشته پادشاهمزده عادتا اجراآت پیغمبریه‌یه ، اثر رسالتپناهی‌یه اقتفا ایتدی . اومسلكی طوتدی. اصلا وقتی كچیرمدی. زمانی كلنجه آرزوی‌امتی یاپدی. ارزوی عمومی‌یه متابعت ایتدی. امته هردرلو صلاحیت ویردی . وبونی تأیید ایتدی یمینله ، قسمله. باالذات كندیسی قرآنه ال‌باصه‌رق. چونكه‌خائنلر وار . بیلیركه امتی امنیتسزلكه سوق ایده‌جكلر .

حالا حیات‌وممات ایچنده‌یز . اویله بروتمهٔ دلسوزانه میدان‌بولسون. كرك مسلمانلره ، كرك خرستیانلره قارشی برسوء نیت وقوع بولسه ، محو اولدیغمز كوندر . اودقیقه هرج ومرج اولور دنیا ، اودقیقه اجنبی دونمالری یتیشیر . نه حریت قالیر ، نه سعادت . آنك ایچون پك اعتدال ایله حركت ایدك . بوجهتله اعتدالی جمله‌كزه ، باالخاصه طلبهٔ علوم اولادلرمه توصیه ایده‌رم . زیرا دشمنلرمز پك چوقدر . كرك داخلده ، كرك خارجده . او اوتوز ایكی سنه ملعنتله قانمرلەشن قلبلر بوكون بتون غیظ وتهورلریله كلب عقور كبی اطرافه صالدیرمقدن چكنمزلر. یاصوكرا بعض‌حكومتلر بوبولده تسویلاتدن كری قالمازلر. هر درلو فتنه چیقارمغه‌چالیشیورلر . معاذ الله اهالیمزك برجاهلانه‌حركتلری ایشی آلت‌اوست‌ایدر . دشمنلر اویله حیله‌لر قوریبورلر ، اویله تسویلات القا ایدیبورلركه حیرت !.. هركسك مزاجنه كوره لاقیردیلر:

— برطاقم تربیه‌سزاركلر وقادینلر پك‌سربست‌داورانیبورلر. لاابالیانه حركت ایدیبورلر شوراده شونی یاپیورلر ، بوراده بونی یاپیورلر ... صایمقله توكنمز . صدهزار تأسف اولونور، بونلر ای‌شی دكل. یار واغیارك لعنتنی‌دعوت ایدیبور. فقط ذاتاً بودرلو فنالقلر اولمازدكلدی، افندی ! لكن شیمدی میدانه چیقیور . پك اعلا ایشته. مؤمنله منافق بللی اولسون . اولدن صاقنه‌جق آدملری بیله‌میوردق. شیمدی اوكره نیورز. بومقوله‌لر: «آرتق هركس حر اولدی» دییورلر. اوت ! لكن حریتك غایه‌سی وار. محدودیتی وار . هردرلو منكراتی علناً ایشلمك مقتضای‌حریت دكلدر. آداب‌عمومیه وار، وظائف دینیه وار. حریت بودائره ایله مقیددر. یوقسه هركس ایستدیكنی یاپمغه قالقیشورسه دنیا هرج‌ومرج‌اولور. امین اولوك هرشی یولنه‌كیره‌جك. قاریشیقلق‌زماننده دائما بویله یولسزلقلر اولور . لكن بونلر شر جزئی در . بزشر كلی‌دن كندمزی قورتاردق . اوتوز ایكی سنه‌دنبری بویوغزه آتیلان زنجیر اسارتی تیره‌رق‌صاحبلرینك یوزینه فیرلاتدق . بواسارتدن قورتولدق. بو، بیوك نعمت ، بیوك موفقیت‌در. خیركلی اختیار اولنور. شیمدی داخلاً وخارجاً بزه حسن ظن واعتماد اوله‌جق . سائر ملتلر كبی حقوقه مالك اوله‌جغز . اتحاد سایه‌سنده ترقی ایده‌جكز . سلامت بوله‌جغز . برمدت بویله حالره قاتلانمق مجبوری . تعصب زمانی دكلدر شیمدی . اواسكی زمانلرده‌كی قوت یوق بزده .علوم ومعارف ، هردرلو ترقیات ، بتون حكومتلری كوكلره قدر چیقارمش، بزایسه اونسبتده حضیض سافله دوشمشز . چونكه دائما اویوله سوق ایتدیلر . نه‌صنعت قالدی ، نه‌فنون . نه اخلاق قالدی ، نه‌پاره . هر شی ، هرشی ، مادی ، معنوی امتك بتون قوتلری مضمحل اولدی. بوكون اتحاد سایه‌سنده ترقی ایدجكز .دیكر ملتلرده‌ده خوش باقالی‌یز. اونلری قارداش كبی طوتمالی‌یز . چونكه هپمز بروطنك اولادی‌یز. اخوت مرتبه مرتبه‌در . اخوت دینیه وار ، اخوت سیاسیه ، اخوت وطنیه وار ، اخوت نسبیه وار . بونلری قاریشدیرمامللی . هپسی باشقه

مابعدی وار

تصحیح

ایكی نومرولو نسخه‌نك ٢٦ نجی صحیفه سنده « حكمتی مشاوره‌در » عباره‌سی « حكمتی تعلیم مشاوره‌در » ایكن « تعلیم » لفظی دوشمشدر .

حکمت حقوق اسلامیه

مقرری : مجلس معارف رئیسی حیدر افندی مرحوم
محرری : سلانیك مکتب حقوق معلملرندن عادل بك

— مابعد —

صدقده مباندر. زیرا سطحده یالکز طول وعرض بولنوب، جسم ایسه ابعاد ثلثه‌یی محتویدر. لکن جسمك تحقق ایتدیکی محلده سطح وسطحك تحقق ایتدیکی محلده‌ده بهمه حال جسم بولنمغله سطح ایله جسم وجود وتحققده یکدیکرینه مساوی اولمش ولونك جسمه عروضنه سطح وجود وتحققده مساویسی بولنان واسطه اولنجه لون دخی جسمك اعراض ذاتیه‌سندن عد اولنمشدر.

برشیئك جزؤ اعمی حیواندن جزؤ اعمدر، ویاخارج اعمی حیواندن اعمدر، ویاخارج اخصی انساندن اخصدر، ویاخود امر مباین سببیله اول شیئه عارض اولان احوال، اعراض غریبه‌دن عبارتدر. انسانه عارض اولان مشی، حرارت، زنکینلك اولکی قسمه.. حرارتك صویه عروضی ایسه قسم اخیره مثالدر. یعنی بونلر ماهیتدن خارج بر امر سببیله عارض اولیور. مثلا حرارتك حیوانه عروضنه واسطه حرکتدر. کذا ثروتك انسانه عروضنه واسطه کسب وتجارتدر، یعنی عروضده واسطه اولان شیٔ معروضدن اخصدر. کذا حرارتك صویه عروضی آتش سببیله‌در. یالکز بو عروضه واسطه اولان صو ایله آتش بیننده مباینت واردر. اوحالده حرارتك صویه عروضی‌ده اعراض غریبه‌سندندر.

***

دیمك که علم اصول فقهده دخی ادله‌نك اعراض ذاتیه‌سندن بحث اولنه‌جق. اعراض غریبه‌سندن دکل. مثلا ادله‌دن اولان کتابدن بحث اولندیغی وقت اونك عام، خاص، مشترك، مؤل، نسخ کبی ادله‌نك احوالندن بحث اولنه‌جق. مثلا نمازك وجوبی [اقیموا] امرندن استدلال ایدیله‌جك، ایشته بو دلیل بر امردر، امر ایسه وجوب افاده ایدر، بلا قرینه امر شویله اولور، دیه صرف اودلیلك احوالندن بحث اولنه‌جق. یوقسه (اقیموا) افعال بابندن امردر، فعل لازم ویامتعدی‌میدر؟ اقامت شو معنایه کلور، مصدری‌ده بودر.. کبی ادله‌نك اعراض ذاتیه‌سندن اولمیان مباحث موضوع علمدن خارجدر. والحاصل دلیلك اعراض ذاتیه‌سندن یعنی ادله ایچون مناسب وملایم اولان عوارضدن بحث اولنه‌جقدر که اونلرده مثلا مشترك، مؤل، حقیقت، مجاز کبی شیلردر. یوقسه قدیم اولمق، حادث اولمق کبی احوال غریبه ایله مشغول اولمیز. مثلا بر دولکرك نظری تخته‌نك اینجه‌لکنه، قالینلغنه، یاشلغنه، قورولغنه تعلق ایدر. فقط او تخته‌نك دها بر چوق احوالی واردر. مثلا تخته، کیمیایه، فلسفه‌یه‌ده تطبیق اولنه‌بیلور. فقط دولکرك بوکبی شیلری دوشونمکه وقتی واحتیاجی وارمی؟ اوکا لازم اولان شیٔ تخته‌سنك اینجه‌لکی وسائره‌سیدر. ایشته ادله‌نك بحث اولنه‌جق احوالیده دولکره نسبتله تخته حقنده‌کی احوال مناسبه‌سی کبیدر. یعنی علم اصوله چالیشان آدملر دلیلرك احوال مناسبه‌سیله اوغراشیر، تحصل ایده‌جکی شیئه مناسب احوال ایله اشتغال ایدر.

***

ادله‌نك اعراض ذاتیه‌سندن «بحث» اولنه‌جق دیورز، بوراده بحثدن مراد، حمل واثباتدر. [یوقسه لغةً (بحث) تفتیش وتفحص معناسنه‌در] یعنی اعراض ذاتیه‌یی موضوع علم اوزرینه حمل ایتمکدر. تعبیر آخرله موضوع بحث اولان مسئله‌ده اعراض ذاتیه‌یی محمول قیلمق دیمکدر.

مثلا: [کتاب حکم شرعی‌یی مثبتدر] دیدیکمز وقت شو قضیه‌ده (کتاب) موضوعدر. اعراض ذاتیه‌دن اولان (مثبت) ایسه قضیه‌مزك محمولیدر. اثباتی، عین دلیل اولان کتاب اوزرینه حمل ایتمش اولیورز. کذا: [امر وجوبی افاده ایدر] جمله‌سیده برقضیه‌در. موضوعی (امر)، محمولی‌ده (وجوب افاده ایدر) جمله‌سیدر. کذا: (زید کاتب) دیدیکمزده (زید) موضوعدر. اعراض ذاتیه‌دن اولان (کاتب) ایسه محمولدر.

***

ها کلاشلدی‌که مسائل اصولیه‌یی تشکیل ایدن هر بر قضیه‌ده محمول، ادله‌نك اعراض ذاتیه‌سندن بریسی اوله‌جقدر. فقط بر علمده اشبو عرضلردن بحث اولنور دیمکدن مقصد نه‌در؟ اعراض مذکوره‌دن بحث ایتمك سکز صورتله اولور:

[١] مسئله‌نك موضوعیده یا موضوع علمك عین مطلقیدر. [دلیل شرعی حکم شرعی‌یی اثبات ایدر] قضیه‌سنده اولدیغی کبی (موضوع) دلیل شرعیدر، (محمول) ده «حکم شرعی‌یی اثبات ایدر» سوزیدر.

[٢] یاخود موضوع مسئله موضوع علمك عین مقیدیدر. یعنی موضوع مسئله موضوع علمك عینی ایسه ده عرض ذاتی ایله مقیددر [دلیل معین ومؤل ظنی افاده ایدر] قضیه‌سنده اولدیغی کبی که بوراده موضوع اولان دلیل موضوع علمك عینی ایسه‌ده (مؤل) قیدیله مقیددر.

[٣] ویا موضوع مسئله موضوع علمك مطلق اولور: [امر وجوبی افاده ایدر] قضیه‌سی کبی که (امر) موضوع علم اولان ادله‌دن بر نوعدر.

[٤] یاخود موضوع مسئله موضوع علمك مقیدی‌در. [اباحه قرینه‌سنه مقارن اولان امر اباحه افاده ایدر] قضیه‌سنده اولدیغی کبی که بوراده موضوع مسئله اولان (امر) موضوع علم اولان ادله‌دن بر نوع وهمده اباحه قرینه‌سنه مقارن اولمغله مقیددر.

[٥] بعضاً ده موضوع مسئله موضوع علمك اعراض ذاتیه‌سنك عینی مطلق اولور، [خاص حکم قطعی‌یی ایجاب ایدر] کبی که موضوع مسئله اولان (خاص) موضوع علم اولان ادله‌نك اعراض ذاتیه‌سندندر.

مابعدی وار

مطبعهٔ عامره ابو العلا

محل اداره : درسعادتده يكی پوسته‌خانه قارشوسنده دائرۀ مخصوصه‌در

اخطار : مسلكمزه موافق آثار جريده‌يه ممنونيتله قبول اولنور
درج ايديلمين آثار اعاده اولنماز

صراط مستقيم
١٣٢٦

دين ، فلسفه ، ادبيات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری : ابوالعلا زين‌العابدين – ح. اشرف اديب

	سنه‌لكی	الق ايلقی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولاياتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبيه‌ده	١٠٠	٥٥ غروشدر.

تاريخ تأسيسی :
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قيرطه‌دن مقوا پورو ايله كوندريليرسه سنوی
٢٠ غروش فضله آلنير.

درسعادتده پوسته ايله كوندريليرسه ولايات بدلی اخذ اولنور.

عدد : ٥ — ٢٨ شعبان ٣٢٦ پنجشنبه ١١ ايلول ٣٢٤ — برنجی سنه

تفسير شريف

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ :

حمد وثنای كامل واجب‌الوجود بی معادل تعالی شانه حضرتلرينه مخصوصدر ؛ اندن بشقه محمود حقيقی يوقدر .

(حمد) امر جميل اختياريسندن طولايی بر ذاتی تعظيم وتبجيل اوزره ثنا وتوصيف ايتمكدر ؛ باعث حمد وثنا اولان امر جميل كرك انعام نوعندن وكرك نوع آخردن اولسون .

توضيح مرام

بو تعريفمزده اكمال وضوح مقصديله علاوه ايديلان « تعظيم وتبجيل » قيدی تفسير بيضاويده ذكر اولنمامشدر . چونكه جميل اختياريدن متبادر حامدك نظر واعتقادنده جميل وحسن اولان شيلردر . بويله برشی مقابله‌سنده اولان ثنا وتوصيف ايسه استهزا قبيلندن اوله‌من ، مجرد تعظيم ايچون اولور . كذلك « ثنا » تعبيری خير ايله ياد ايتمك ديمكدره بناءً عليه بوندن‌ده حمدك تعظيم واجلال مقصديله اولان ذكر جميلدن عبارت اولمسی آكلاشيلور .

« حمد » تعبيرينه « مدح وشكر » لفظلری يقين اولمغله بو مقامده آنلری‌ده تعريف وبينلرينی تفريق ايتمكه لزوم واردر :

« مدح » ده حمد كبی لسان ايله اولان ثنا و توصيف حسندن عبارتدر . فقط بونك امر اختياری‌يه اختصاصی اولمديغی جهتله حمددن اعمدر . بناءً عليه « فلان ذاته علم وكرمندن طولايی حمد ايدرم ويا كنديسنی مدحه لايق كوررم » دينور . فقط « حسن وجمالندن ناشی كنديسنه حمد ايدرم » دينميوب ، يالكز « آنی مدح ايدرم » دينه‌بيلور .

« شكر » هر امر جميل اختياری مقابله‌سنده اولميوب بالخاصه انعامندن طولايی منعم اولان ذاته عرض تعظيم ايتمكدر . هم‌ده حمد ايله مدح كبی لساناً توصيفه خاص اولميوب قول ، فعل واعتقادك هر بريله ايفای شكر اولنور . امدی ذات منعمك اوصاف عاليه‌سنی ذكر ايتمك خصوصنه حمد ومدح اطلاق اولنديغی كبی شكرده اطلاق اولنور . اما ذات منعمك اخلاص ايله خدمتنده بولنمق ، كنديسنی كمال صميميتله سومك وعلو شانی اعتقاد ايتمك دخی شكرده داخلدر ، بو قلب وبدن ايله ايفا اولنان شكرلره حمد ومدح اطلاق اولنمز .

الحاصل حمد ومدح لسانه مختص اولدقلری حالده انعام ايله انعامك غيری مزايای جميله‌يه شامل اولورلر ؛ شكر انعامه مخصوص اولديغی حالده لسان وجنان واركان سائره‌نك هر بريله ايفا اولنه‌بيلور . بناءً عليه مورد اعتباريله حمد ومدح اخص ومتعلق اعتباريله شكر اخص اولوب بينلرنده عموم وخصوص من وجه بولنديغی ثابت اولور .

بلاغت

بيانات مبسوطه‌دن مقصد اصلی ، بو مقامده مدح ايله شكر تعبيرلری اوزرينه حمد لفظی اختيار بيورلمسنك وجهنی ايضاح ايتمكدركه ذكر اولنان وجوه افتراقه دقت اولنورسه بو مقصد واضحاً مستفاد اولور . چونكه « مدح » غير اختياری مقابله‌سنده دخی اوله‌بيله‌جكندن ممدوحك فاعل بالاختيار اولمسنه دلالت ايتمز . جناب باری تعالينك محمود قلنمسی ، جميع محامده مستحق اولديغی بيان ايدلمسی ايسه ذات الوهيت سبحانينك دائماً مشيت واختيار ايله فاعل متعال وآرادۀ الهيه‌سی اقتضاسنجه صانع ذوالجلال اولمسنی اشعار ايتمكده‌در .

بو حقيقتی اشعار وبيان ايسه اساس دين ومبنای شرايع مرسلين اولديغی جهتله فاتحۀ فاتحه قلنمغه شايان ، زيور كنجينۀ ايقان برنكتۀ بليغۀ فرقاندر .

جناب رب العالمین حکمت ومشیت اقتضاسنه کوره صانع مختار اولمیوب فلاسفه‌نك ادعای باطللری وجهله حاشا موجب بالذات اولمسی فرض اولنسه نه تشریع احکامه امکان قالیر، نه‌ده جناب بارینك شکر وثنایه استحقاقی بولنور.

بو ادعای باطلك بطلانی ایسه کتب کلامیه‌ده بالوجوه ایضاح واثبات ایدلمشدر. بونك برچوق دلائلی اولوب از جمله افعال خصوصنده ایجاب بالذات نقائص نوعندن اولمغله شان باری تعالی‌ده محالدر. نصوص شرعیه‌ده اثبات اولنان اراده ومشیت صفت جلیله‌سنك عقل وحکمت نقطهٔ نظرنده دخی ثبوتی جای تردد اوله‌ماز.

بوحقیقت عالیه صحائف کائناتی مطالعه وتدقیق ایلین اولوالابصاره تجلی وانکشاف ایتمکده بولنان بی‌نهایه بدائع فطرت، آثار انتظام وحکمت ایله‌ده تأیید ایلدیکی بدیداردر.

تنبیه

«شکر» تعبیری‌ده «حمد» لفظ شریفی قدر شموللی اولمدیغی اکلاشلدی. زیرا شکر یالکز انعام مقابله‌سنده اولور. حمد ایسه جناب باری تعالینك کرك انعام جهتیله، کرك سائر اوصاف سبحانیه‌سی اعتباریله ثنا وتبجیله لایق اولمسنی افاده ایتمکده‌در.

«شکر» لسانك غیری وسائط ایله حصول بولمق جهتیله حمده ترجیح اولنه‌من. چونکه حمدك فی‌الحقیقه حمد اولمسی اقتران تعظیمه وابسته‌در. بو ایسه ثنایه دال اولان کلامك افعال واعتقاداته موافق اولمسنی مقتضیدر.

بناءً علی ذلك حمد تحقق ایدن مقامده شرائطی اولان تبجیلات فعلیه وقلبیه‌نکده تحقق ایتمسی بر امرضروریدر. والا حمدك استهزایه انقلابی لازم کلیر.

حمدك شکره ترجیحی تفسیر بیضاویده وجه آخرله‌ده توجیه اونمشدر، شویله‌که: انعام مقابلنده اولان حمد اقسام شکر ایچندن نعمت واصله‌یی اظهار واشاعه‌ده وتحقق حصولنه دلالتده اقوی اولمق خاصه‌سیله تمیز ایتمکده‌در. چونکه اعتقاد قلب ایله ایفا اولنان شکر امر خفی اولدیغی کبی اتعاب جوارح ایله وجود بولان شکرده شکرك غیری بر امل ایله اولمق احتماله معروضدر.

ایشته حمدك بوصورتله تمیز ایتمسی رأس شکر عد اولنمسنه وایفای تشکر بابنده عمده قلنمسنه بادی اولمش وبناء علی ذلك برحدیث شریفده (الحمدلله رأس الشکرماشکرالله من لم یحمده) بیورلمشدر؛ یعنی حمد شکرك رأس وعمدهٔ ارکانی اولمق حسبیله جناب حقه قارشو عرض تحمیداته مواظب اولمیان کمسه قلب واعضاسیله نه قدر تعظیم وتبجیلده بولنمش اولسه ایفای شکر واکمال وظیفه ایتمش اولمز.

استفاضه

[الحمد] نظم شریفنده‌کی ادات تعریف، هرکسك بیلدیکی ماهیت حمده اشارت، یاخود بالجمله محامد واثنیه‌یه دلالت ایچون کلمشدر. هرایکی احتماله کوره من الازل الی الابد جمیع حامدیندن صدور ایدن افراد حمدك جناب واجب الوجوده مختص ومنحصر اولسی مستفاد اولورکه بونك صحتنده اشتباه یوقدر. چونکه هر خیر ونعمتك مصدر حقیقیسی باری تعالیدر. منعم حقیقی ایله منعم علیه اولان عباد اراسنده‌کی وسائطك فی‌الحقیقه تأثیری اولمیوب یالکز جریان عادت آلهیه صورتیله سببیت وفی‌الجمله مدخلیتلری اولور.

بعض حکمانك ادعالری وجهله وسائطده تأثیرات عقلیه بولنمسی فرض اولنسه بیله انلرك وسائط اولمقدن خروجلری لازم کلمز. مادامکه کافهٔ کائناتك خالقی اولمق جهتیله کرك اسباب وکرك مسببات صانع ذوالجلالك تأثیر قدرت سبحانیه‌سیله وجود بولمقده وهر درلو نعمت ایله انتفاع مشیت الهیه‌یه تابع تسهیلات وتوفیقات صمدانیه ایله حصول پذیر اولمقده‌در، طوغریدن طوغری‌یه مصدر انعامات ومرجع جمیع کمالات درکاه اقدس متعال اولمسی جای خفا اوله‌من.

بناءً علی ذلك برآیت جلیله‌ده «ومابکم من نعمة فمن الله» بیورلمشدرکه معنای شریفی «سزه وصول بولمقده اولان نعم والطافك هربری معبود ذوالجلالکزدن صادر اولمقده‌در.»

«الحمدلله» جملهٔ جلیله‌سی محمود ذوالجلال ومعبود بی‌مثال اولان حق جل وعلا حضرتلرینك حیات، قدرت، علم، ارادت صفات جلیله‌سی ایله متصف اولمسنه دلالت ایتمکده‌در. زیرا صفات مذکوره‌یی جامع اولمیان ذاتك حمد وثنایه استحقاقی اولمز. چونکه بالاده بیان اولندیغی اوزره حمدك جمیل اختیاری مقابله‌سنده اولمسی محمودك فاعل مختار اولمسنی مقتضیدر. بو ایسه علم واراده وقدرت احراز ایتمسنه منوطدر؛ بوصفتلرده حیات صفتیله متصف اولمغه توقف ایدر. زیرا حی اولمیان علیم وقدیر ومرید اوله‌من.

بوحالده «الحمدلله» دیین عبد مؤمن ذات باری تعالانك وحدانیتی ایله برابر بوتون صفات ربانیه‌سنی اعتراف ایتمش اولیور.

مناسترلی اسماعیل حقی

صفحات حیاتدن

خستم

«وقعه لیلی مکتبلردن برنده کذار ایتمشدر»

— بنجه دوقتور، اونی سز برصویه‌رق دیکلیکز؛
خسته‌لق چونکه دکل اویله اهمیتسز.
ساده بر نزلهٔ صدریه‌می علت؟ نرده!
چوجغك حالی فنالاشدی شوصوك کونلرده:
اون کون اول عملیاته چیقارکن طلبه،
اوده کلمشدی؛ فقط یولده نوبتلر غلبه
ایدرك ویرمدی بیچاره‌یه بردم راحت.
دیدم: «اوغلم، نه‌یه کلدك؟ هادی کیت مکتبه، یات!»
اوزماندن بریدر ضعفی تزاید ایدیور؛
شبهه‌لر ذهنمه حالیله توارد ایدیور.
اویقو یوقش، کیجه هب اوکسوریورمش؛ آتشك
اولمیورمش آزیجق دینديکی...

— بن ذاتاً ایشك

برآی اول بیلیوردم نه وخیم اولدیغنی ..
بکا اخطاره نه حاجت آبکم شیمدی بونی ؟
مع مافیه یکیدن برباقه‌لم دقتله :
حکمی قطعی ویره‌بیلمك ایچون اولماز عجله .
چاغیرك خسته‌یی کلسین .

* *

قپونك پرده‌سنی
آچه‌رق کیردی اوآثناده دوزلتوب فسنی
براوزون بویلی چوجوق .. لکن اوبرلوحه ایدی !
اویله برلوحهٔ رقت که اونو تمام ابدی :
رنکی اوچمش یوزینك ، کوزلری چوکمش ایچری ؛
الماجقلر ایکی باشدن چیقیویرمش ایلری .
او شاقاقلر کوچه‌رك جبهه‌یی یاندن صیقمش ؛
فیرلامش آلنی ، طامارلرده برابر چیقمش !
بت بکز کول کبی اولمش اوچه‌رق نورشباب ؛
اویاناقلر ایکی صولغون کله دونمش ، بی تاب !
اودوداقلر موراروب قاولامش آرتق دریسی ؛
اوزامش صاچ کبی کیرپیکلرینك هربریسی !
قفا بر یوك کسیلوب بوینه ، چوکمش باغری ،
ایکی دکنك کبی یوکسلمش اوموزلر یوقاری .

* *

— اوطور اوغلم ، سنی دقتلیجه بردیکلیه‌لم ..
صویون اولجه فقط ..

— سز صویبکز ، یوق حالم !

صویدی بیچاره‌یی اوچ بش کشی بردن ، اوزمان
آلدی برهیکل عریان سفالت میدان !
بوکیك کولجه‌سنك دیکلنه‌جك برجهتی
یوقدی . ظنمجه طبیبك جوشه‌رق مرحمتی ،
« باقاسه‌ق خسته‌یی نومید ایدرز بلکه . » دیبه ،
چوجغك کوکسنه قویدی باشنی دیکله‌مه‌یه :
— اوکسور اوغلم .. نفس آل .. آلمه نفس .. اولدی ، کین.
باقه‌یم نبضکه .. اعلا ! سکا یاوروم قوده ئین
یازه‌یم ؛ اوکسور یبورسك اوکسر پك ایدر ..
آرسینق حبلری آل ، سویلرم اجزاجی ویرر .
هادی کیت کندیکه ایی باق ...

* *

— نصل ایتدك دوقتور ؟
ایده‌جك یوق ، چوجق آرتق یوله کیرمش ، کیدیور !
صول طرفدن ریه‌نك ذروه‌سی اوستنده کهوف
حاصل اولمش که اهمیتی ذاتاً معروف .
دور ثالثده کی آثاری اوملعون مرضك
وار تمامیله ، دکل هیچ بری اکسیك عرضك.
بتون اعراض شهیقیله ، زفیریله ...

— یتر !

خسته‌نك چهره‌سی میدانده‌یا ! انسانده مکر
اولماسون حس وبصیرتدن اثر .. لکن بز
بونی « تبدیل هوا ! » دیرده نصل کوندریرز ؟
شورده اوچ بش کونی وار .. کوندره‌لم : یولده اولور ..
« کیت ! » دیمك هم ده بزمچون نه بیوك بر ذلدر !
هادی کوندرمیه‌لم .. وارمی فقط امکانی ؛
صکره مسؤل ایده جکلر بولنور انسانی .
— سوزیکز طوغری مدیر بك ، نه یاپوب یاپملی تك
بو چوجق کیتملیدر . چونکه یاشارسه پك پك
دها برهفته یاشار صکره سرایتده اولور :
بویله برخسته‌یی کوندرمه‌ده مکتب معذور .

* *

— بر مبصر چاغرك .

— بویورك افندم .

— بکا باق :

خسته‌نك کیتمسی هرحالده موافق اوله‌جق .
« سکا تبدیل هوا توصیه ایتمش دوقتور.
کزمش اولسه‌ك آچیلیرسك .. » دیبه برفکرینی صور .
« ایستمم ! » دیر او ، فقط دیکله‌مه ، اقناعه چالیش :
کیم بیلیر بلکه‌ده بیچاره چوجق آکلامامش !

* *

— شیمدی تبدیل هوا وارمی بنم ایستدیکم ؟
براقك حالمه آرتق بنی راحت اوله‌یم !
اوچ بچق ییل بکا قانلاندی بومکتب ، اوچ کون
دها قانلانسه قیامتمی قوپار ؟ هم نه ایچون
بنی ییللرجه باربندیرمش اولان بریردن ،
« اوله‌جکسك ! » دیبه قوغمق ؟ بوقوغولمقدر .. بن
کیمسه‌سز برچوجغم ، نرده کیدر بر بولورم .
ایتمه‌یك صکره سوقاقلرده قالیرمحو اولورم !
آنام اولمش ، بابامك بیلمیورم هیچ یوزینی ؛
قاردشم وار اوده لکن بکادیکمش کوزینی :
صانکه آتیده‌کی موهوم رفاهم کیدرك
اونی چالقاندیغی خسرانلر ایچندن چکه‌جك !
قاردشم ، بکلمه مستقبلی نسیانه چالیش ،
ابدیاً سنی قویویرمیه‌جك حاله آلیش !

هانکی بردردم ایچون آغلایه‌یم ، بیلیورم .
دوکدیکم یاشلری معذور کورك : مغدورم !
اوقدر سنی بلیغك بوسفالتمی صوکی ؟
بری اولجه اکر سویله‌مش اولسه‌یدی بونی ،
چالیشوب عمریمی چیلغنجه هبا ایتمزدم ،
بن بومستقبله ماضیمی فدا ایتمزدم !
مرحمت بیلمین انسانلره باق یاربی ،
قوغیورلر بنی برسائل آواره کبی !
— سنی برکره قوغان یوق ، بوسوزك پك حقسز .
« ایسته‌مم ، یوللامایك . » دیرسه‌ك اکر قال . یالکز
خسته‌سك ...
— هم ورمم ! سویله نه‌وار صاقلایه‌جق ؟
— یوق جانم اویله دکل ...
— اویله‌یا هرکس احمق !
براقیرلمی اکر کیتمه‌مش اولسه‌م عجبا !
طوغریدر کیتملی‌یم .. قوشدیریکز برعربه .

*
* *

صوك صنفدن ایکی وجدانلی رفیقك قولنه
دایانوب چیقدی اوبیچاره سفالت یولنه .
آنه‌رق آرقه‌یه برلحظهٔ لبریز الم ،
اونی تبعید ایده‌جك پایطونه یاقلاشدی « ورم ! »
طوتدی ، بیندیردی چوجقلر صاره‌رق هر یرینی ،
اوپدیلر کریهٔ ماتم دوکه‌رك کوزلرینی :
— چکیور طوغریجه استاسیونه ...
— یوق یوق ، بنی تا
کوتور استانبوله بریرده براق که غربا
— کیمسه‌نك اونلره آلدیرمدیغی برصره‌ده —
اوزانوب اولمه‌یه برشیلته بولورلر اوراده !

محمد عاکف

حریت ـ مساوات

کچن هفته « صراط مستقیم » ده‌کی مقاله‌مزده « میزان » غزته‌سنده « عبدوش » امضاسیله مقالهٔ سابقه‌مزی تحریفاً مندرج ورقهٔ اعتراضیه‌یه قارشی اولان جوابمزی بوهفته‌کی مقاله‌مزه تعلیق ایتمش ایدك . فقط عبدوش افندینك مقصدی ، اظهار حقیقت اولمیوب ، بلکه اغراض نفسانیه‌سندن منبعث احتساسات بدبینانه‌سنی میدانه قویمقدن عبارت اولدیغی تحریفات واقعه‌سنه انضمام ایدن احوال سائره ایله تحقق ایتمشدر . بنابرین مسئله ، قواعد مناظره‌دن خارج قاله‌رق ، برماهیت قانونیه اکتساب ایتمش اولدیغندن ، سائر زباندرازلر حقنده اولدیغی کبی مومی الیهك بوبابده‌کی مقاله‌سنی ده محکمهٔ عادله‌نك حکمنه حواله وتودیع ایدرك مقصد اصلیمزه بروجه آتی شروع ایدیورز :

*
* *

شریعت محمدیه‌نك مساعده کوستردیکی طلاق مسئله‌سنه کلنجه : بوده تستر نسوان وتعدد زوجات مسئله‌لری کبی لوازم مدنیه وضرورات بشریه‌دن اولوب قانون اساسینك بخش ایتدیکی حریت وعدالته منافی دکلدر .

فی الواقع طلاقده اصل اولان حرمتدر . [١] چونکه طلاق قید نکاحی اورته‌دن قالدیریور . بوایسه برعائله‌یی پریشان ایتمك دیمکدر . حالبوکه بشریتك نصب انظار تحسر ایلدیکی اوج مدنیته ، نقطهٔ کماله یوکسلمه بیلمسی عائله ارتباطندن باشلیور . ممکن مرتبه تکثیر عائله‌یه چالشمق ایجابات مدنیه‌دندر . نکاح ، که فوائدی بی‌پایاندر ، اویله معروض اندراس اولمامیدر . زیرا صکره ترقی قابل اولماز . حتی نظام عالم محافظه ایدیله‌من .

من وجه عبادت صاییلان نکاحك درجهٔ اهمیتی هرکسجه معلومدر . برکره زوجین یکدیکرندن استفاده ایده‌رك برچوق فناقلرك اوکی آلنیر ، صکره زوجین یکدیکرینه ظهیر اوله‌رق متاعب دنیویه‌یه مقاومت ایدرلر . چونکه انسان بومحنتزار فناده مطلقا بر انیس غمکساره ، برمعین مساعی‌یه محتاجدر . اقدامات متوالیه ایله یورولان وجودلر ، بینلر عائله آره‌سنده اوچان نفحات محبت وصمیمیتله یورغونلقلرینی اونودور . چالشمق ایچون قوت اکتساب ایدرلر . ازدواج سایه‌سنده انسانلر تکثر ایدر . ازدواج سایه‌سنده جمعیت پایدار اولور . ازدواج سایه‌سنده تهذیب اخلاق ایدیلور . ینه ازدواج سایه‌سنده عالم انتظام بولور .

ایشته « طلاق » بوقدر مقاصد دینیه ودنیویه‌یی کسر ایتدیکی ایچون انده اصل اولان حرمت وممنوعیتدر . نتکیم « اکر قادینلریکز سزه اطاعت ایدرلرسه انلرك علیهنه بریول آرامیکز . یعنی انلری تطلیق ایتمیکز » مآلنده اولان « فان اطعنکم فلا تبغوا علیهن سبیلا » نص جلیلی و « قادینلری تزوج ایدیکز فقط صکره تطلیق ایتمیکز . یعنی بلا سبب بوشه‌میکز . زیرا طلاق اویله بر شیدرکه عرش الرحمان آندن اهتزاز ایدر » مفادنده اولان « تزوجوا ولا تطلقوا فان الطلاق یهتز منه العرش » و « جناب حقك اك سومدیکی حلال ، طلاقدر » مدلولنده بولنان « ابغض الحلال الی الله عز وجل الطلاق » و « مجرد تجدید ذوق ایچون قادین آلوب بوشامیکز . زیرا محضا بویله تجدید ذوق ایچون قادین آلوب بوشایان ارککلری وقوجه‌یه واروب بوشانان قادینلری الله سومز » . معناسنی افاده ایدن « تزوجوا ولا تطلقوا فان الله لایحب الذواقین ولا الذواقات » احادیث شریفه‌سی طلاقده‌کی ممنوعیت اصلیه‌یه صراحةً دلالت ایتمکده‌در . [٢]

فقط احتیاج وضرورته بناءً طلاق مشروع اولمشدر . زیرا زوجین بیننده تباین اخلاق حسبیله بغض وعداوت حصوله کلور ، وبو حالده دوام ایده‌جك اولور وعلی الخصوص زوجه موجب

[١] « شرنبلالی‌یه باق »

[٢] امام شعرانینك « کشف الغمه » نام کتاب مستطابك طلاق بحثنه مراجعت اولنه .

تهمت بر حالده بولنورسه بونلردن چارۀ خلاص انجق طلاقدر . حتی تعدد زوجات کبی طلاقه قولاً معترض اولنلر دخی شو کبی اسبابه مبنی انك مشروعیتنی قلباً تمنی ایتمکده اولدقلری شبهه‌سزدر . « برشیٔ ضیق اولدقده متسع اولور » قاعده‌سی شرعی اولدیغی کبی همده طبیعیدر . مادامکه کچنملری قابل دکلدر ، افتراقلری ضرورت حالنی آلیور ؛ انلرك آیرلمسی لازمدر ، موافق حکمتدر .

زیرا بینلرنده عدم امتزاج بولنان زوجینك شوحال منافرت اوزره قالملری ، کندیلرینی هردرلو سعادت دنیویه واخرویه‌دن محروم ایدن احوالدندر . انسانلرك اصل حیات مسعودانه‌سی عائله‌سیله برلکده کمال صمیمیت ومحبتله کچردیکی حیاتدر . مدنیتك ترقیسی نسبتنده برچوق احتیاجاته معروض قالان انسانلر تدارك حوائج ایچون پك چوق چالشمق ، چبالامق مجبوریتی التنده زبوندرلر . بوزواللیلر ایچون سعیدن منحصل آلام واکداری دفع ایده‌جك ، یارینکی مبارزۀ حیاتیه ایچون قوت اعداد ایده‌جك عائله محبتدن بشقه نه واردر؟ یابو محبت اولمزسه اوعائله‌نك حیاتی نصل اولور ؟ هردقیقه یکدیکرینی تحقیره آماده ایکی قلبك دوچار اولدیغی عذابلر ، فلاکتلر قابل تصویرمیدر ؟ نه وقت بونلر استراحت ایده‌جك ؟ نه وقت آخرت ایچون زاد وذخیره حاضر لیه‌جق ؟هله برزوج زوجه‌سنك آخر برکسه ایله مناسبت غیرمشروعه‌ده بولندیغنی ، وحتی بولنمق ایستدیکنی حس ایتدکدنصکره ، ارتق انکله حسن امتزاج ایده‌رك ؛ اولونجه‌یه قدر مسعود الحال ومسرور البال یاشامسی قابلمیدر ؟

بناءً علیه زوج ایله زوجه‌نك بینلرنده مسعودانه یشاملرینی مانع اوله‌جق بوکبی احوالك وقوعی تقدیرنده ؛ طلاقه مساغ کوسترلمسی جناب حقك نوع بشره اولان الطاف سبحانیه‌سی جمله‌سندندر . یعنی بوده برنعمت عظمای الهیه‌در .

حتی بوکون ملل متمدنه‌نك اکثریسی دخی طلاقك ضروریات بشریه‌دن اولدیغنه کسب قناعت ایتمشلر وطلاقی قبول ایلمشلردر . شو قدرکه انلرك قبول ایتدکلری طلاقك کیفیتی بشقه‌در . شریعت احمدیه‌جه طلاق زوجك النده اولدیغی حالده انلرجه امر طلاق محکمه‌یه تودیع ایدلمشدر . فقط شریعت غرای احمدیه‌نك شو مسئله‌ده دخی رجحانی بدیهیدر .

زیرا اساساً طلاقك لزومی قبول ایدلدکدن صکره یالکز صورت اجراسی قالورکه بونده اوچ احتمال جاریدر :

برنجی احتمال : امر طلاقك زوجه‌نك یدینه ویرلمسیدر . بواحتمال ایکی وجهله باطلدر . اولا : قادینلر تشکلات بدنیه‌لری اقتضاسنجه سریع الانفعال اولوب جزئی برشیدن متأثر اولورلر . اکثریسی اهمیتسز برشیدن ، برهیچدن طولایی همان طلاقه جرأت ایدرك ایچنده بولندقلری عائله‌لرینك محو وپریشان اولمسنه سببیت ویررلر . صکره‌ده دوچار ندامت اولورلر . فقط چه فائده که هرشیٔ بتمشدر . اکر امر طلاق قادینلرك النده اولسه ایدی صحنۀ ارضده رشتۀ ارتباطنی محافظه ایده‌جك پك آز عائله‌لر قالور ، بوصورتله شیرازۀ عالم بوزولور کیدردی . ثانیاً : امر طلاق برحق ذاتی اولمق اوزره زوجه‌نك ید صلاحیتنه براقق ، اکا برنوع حاکمیت بخش ایتمك دیمکدر . بوایسه طوغری اولامز . زیرا عائله‌نك بتون امورشاقه‌سیله مکلف اولان زوجك اوزرینه هیچ برشیله مکلف اولمیان زوجه‌نك حاکمیتنی تصدیق ایده‌جك هیچ برعقل سلیم تصور اولنمز . بناء علیه آنلره بویله براقتدارك ویرلمسی مغایر عقل وحکمتدر . بونك ایچوندرکه جناب حق قرآن حکیمنده « الرجال قوامون علی النساء » بیورمشدر .

مع هذا « امر طلاق » زوجه‌نك یدنده اولمق اوزره عقد نکاح ایدیلور ، وایجابده — یعنی اولاً سویلنان سوزده — زوجه طرفندن وقوعبولورسه بوصورتده شرعاً نکاح صحیح وشرط معتبر اوله‌جغندن لدی الاقتضا قادینده کندوسنی تطلیق ایده‌بیلور . فقط بوحکم قادینلر ایچون برنوع رخصت وتسهیل شرعی اولوب بونك اساسه تعلقی یوقدر .

ایکنجی احتمال : امر طلاقك محکمه‌یه تودیع اولنمسیدر . بوده ایکی وجه ایله باطلدر : اولا : شبهه یوقکه بحثمز عاقل ، ممیز ، بالغ اولان زوجینك طلاق مسئله‌سنه دائردر . حاکمك ولایت عامه‌سی وار ایسه عاقل وبالغ اولان کمسه‌نکده کندی نفسنه ولایت خاصه‌سی واردر . حالبوکه ولایت خاصه ولایت عامه‌دن اقوادر .

ثانیاً : بالاده بیان اولندیغی وجهله طلاق برطاقم اسباب مجبره‌یه مبنی ضرورةً مشروع قلنمشدر . بواسباب مجبره‌یی ایسه زوج ایله زوجه‌دن ماعداسنه افشاء جائز دکلدر ، زیرا بو اسباب یا « تباین اخلاق » در ویازوجه‌نك « موجب تهمت » برحالده بولنمسیدر . برنجی تقدیرده حاکم نه یاپه‌جق ؟ یکدیکرینی سومین زوجینی زورله بربرینه‌می سودیره‌جك؟ اولسه اولسه پدرانه نصیحت ایده‌جك . یوقسه « بن حکم ایتدم : سویشکز ، نزاع ایتمیکز » دیه‌بیلورمی ؟ هایدی دیمش ، نه اهمیتی اوله‌بیلور ؟ بونکله مقصد تأمین ایدلمش اوله‌جقمی ؟ بوکبی شیلر امور حسیه ووجدانیه‌دندر . محکمه‌نك حکمیله حصوله کلمز . بونلر ، حاکمه حرمةً « پکی » دیه‌جکلر ، دکلی ؟ فقط دها محکمه قپوسندن چیقار چیقماز ینه قاوغایه باشلایه‌جقلر . اره‌لرنده‌کی امتزاجسزلق برقاتدها تزاید ایده‌جك . واولونجه‌یه قدر هر ایکیسیده عذاب الیم ایچنده قاله‌جق .

هایدی فرض ایده‌لمکه بوتقدیرده حاکم بینلرینی تفریق ایده‌بیلسون ، یالکز نصیحتله اکتفا ایتمسون . عجبا بو ، معقول برمعامله‌میدر ؟ شبهه یوقکه دکلدر . زیرا یوقاریده بیان ایتدیکمز وجهله اکثر قادینلر سریع الانفعال اولوب پك جزئی برشیدن طولایی همان متأثر اوله‌جقلرندن اکر محکمه‌یه بویله بر صلاحیت ویریله‌جك اولورایسه پك چوق قادینلر زوجلریله بینلرنده ظهور ایدن جزئی برمنافسه‌دن ، برمنازعه‌دن طولایی آنلرك همان محکمه‌یه قوشه‌جقلری ، وزوجلریله بینلرنده تباین اخلاق اولدیغندن بحثله طلب طلاقده بولنه‌جقلری ، وبالآخره امر طلاق زوجه‌نك یدنده اولدیغی صورتده لازم کلان محذورك بوکاده لازم کله‌جکی ، یعنی برچوق عائله‌لرك شیرازۀ انتظامدن چیقاریلوب محو وپریشان ایدیله‌جکی شبهه‌سزدر .

ایکنجی تقدیره کلنجه ، بونده‌ده فائده شویله طورسون ، پك

چوق مضرت واردر . چونکه بو حالده دعوایی محکمه‌یه ویرمك ، اوقادینی جمیتدن طرد ایتمك دیمکدر . معلومدرکه مدار حکم اولمدن، ینه بولنمدن حاکمر حکم ایده‌مز . شمدی اوزواللی زوجك حالنی دوشونکز، وجداناً موجب تهمت برحالده بولندیغنی تصدیق ایتدیکی زوجه‌سنك حال تهمتنی اثبات ایچون ینه حاضرلیه‌جق ، مختاره ، قومشولره مراجعت ایده‌جك ، « بنم زوجه‌م شویله بر حالده بولنیور » دیه‌جك.شاهدلرله‌برابر یقالامغه چالیشه‌جق ، حتی اسبابنه توسل ایده‌جك . بونلری سویلمکه ، یاپمغه یوز ، وجدان ایستر . بو اوله‌جق شیمی ، وبوده حیاتمی ؟..

— مابعدی وار —

موسی کاظم

اسلام و اصول مشورت

اقدام‌ك ظنم ۵۰۹۹ عددلی نسخه‌سنده اوله‌جق ایدی که غریب بر افسانه کوردم. برلین دار الفنوننك السنۀ شرقیه شعبه‌سی مدیری موسیو ادوار ساخارو نامنده برذات « نویه فرایه پرەسه » جریده‌سنه «مشروطیت‌اداره‌نك آتیسی» سرلوحه‌سیله برمقاله یازمش. بومقاله‌سنده موسیو ادوار بوغاز ایچنده طنین انداز اولان ولولۀ حیرتك مسرت بخش برخاتمه‌یه منجر اولمسنی تمنی ایتدکدن صکره اناطولیده برزنکین بکك ، « طاوروس » طاغلرنده یشایان برکرد بکنك ، سوریه‌نك منبت وادیلرنده صاحب املاك ویسار اولان بر مسلمانك قانون اساسی‌یی نه صورتله تلقی ایتدکلرینی ، بو بابده نه فکر پرورده ایلدکلرینی محتاج تدقیق کورمش . قرآن کریمده کرچه مشروطیت اداره‌یه دائر بعض آیات جلیله‌وارایسه‌ده فعلاً بونلرك اهمیتی یوق‌ایمش. مشروطیت اداره‌عالم اسلامیت‌ایچون‌یکی، پك‌یکی‌برشی‌ایمش.اسلامیت‌جامدوهرشیئه‌غیرمساعد بردین‌ایمش.اوروپالیلرك تخیل وتصورایده‌میه‌جکلری برتعصب دینی ایله متحرك برکتله ایمش . عثمانلی ارباب سیاستی ، دولت علیه سفیر وشهبندرلری یالکز درسعادتی ونهایت نهایت درسعادت ملحقاتی ایله سلانیکی ، ازمیری ، بیروتی ، شام شریفی بیلورلر ایمش . بونکچون بوقوس قوجه قلمرو سلطنتك احوال ومشکلات داخلیه‌سندن بیخبرلر ایمش . شوراسنده ترك ، بوراسنده چرکس ، بریسنده عرب ، شویانده ارناود ، اوته طرفده کورجی بولنان بر مملکتده شو اجناس مختلفه‌نك برآره‌ده برمنفعت عامه‌ایچون چالیشه‌بیلملری محال‌اندرمحال‌ایمش.

بزه اویله کلیورکه موسیو ادوار خاتمه‌سی فاتحه‌سنه توافق ایتمیان شو مقاله‌سنده امت اسلامیه حقنده پك‌چوق وقوفسزلك کوسترمش وبیهوده تلاشلر ایتمش . بر آوروپالینك فقدان اطلاع حسبیله شریعت غرای‌اسلامیه‌حقنده‌نفس‌الامره‌مطابق‌اولمیان‌مطالعات‌ومحاکاتی‌عن‌جهل اولسنه نظراً بردرجه‌یه قدر معفو اولسه‌ده السنۀ شرقیه شعبه‌سی مدیری بولنان بر ذاتك حسب المسلك کتب عربیه‌یه، احکام شریعت اسلامه، اصول‌ادارۀ اسلامه، افعال واخلاق اهل‌اسلامه واقف‌اولمسی ایجاب ایده‌جکندن بونك خلافنی ناطق مطالعاته خامه‌ران اولمق بحق جالب مؤاخذه اوله‌بیلور ظن ایدرم. هله اسلامك علماً، صناعةً، ادباً، عدلاً سعادت بشره ایتدیکی خدمات مبجله ، الی الابد پایدار اولان مآثر علم وعرفانی ایله ، وقائع ماضیه‌سیله ، وثائق تاریخیه ایله مثبت ومبرهن ایکن بوندن تغافل ایتمك هیچ بریرده هیچ بروقت هیچ بروجه ایله شعار فضیلت عد اولنه‌ماز .

مشورت بزه ، بز مشورته بیکانه دکلز ، مشورت بزم ایچون یکی ، پك یکی برشی دکلدر . عهد کزین حضرت پیغمبریدنبری بز مشورت ایله مأنوس ومألوفز .

«وامرهم شوری بینهم»

بزخیره دعوت وبالخاصه‌امر بالمعروف، نهی عن‌المنکرایله‌مأمورز . جناب منزل الفرقان بزه بونی شووجهله امر ایدیور : «ولتکن منکم .. الآیة » .

قرآن کریمده بونظم جلیلدن اول ذکر اولنان آیاتده جناب حق مؤمنلره تکمیل وتهذیب نفسی امر ایتدکدن صکره بوآیتده ، تکمیل وارشاد غیری امر ایدوب بیوریورکه : سزدن خیره دعوت ایدر و[بالخاصه] امربالمعروف ونهی عن‌المنکر ایدر برجماعت بولنسون . فلاح بولانلر انلردر [کمال فلاحه مختص اولانلر ایشته بوصفات فاضله ایله تمیز ایدن اوجماعتدر] .

معروف: شرع وعقلك استحسان ایتدیکی.. ومنکر : شرع وعقلك قبیح کوردیکی شیلردر . دعوت الی‌الخیر ، دینی ویادنیوی صلاحی متضمن اولان شیئه دعوت دیمك اولدیغی جهتله، امر بالمعروف ونهی عن‌المنکر دعوت الی‌الخیرده مندرج ایکن بونلرك خاصةً ذکر اولنملری سائر امور خیریه اوزرینه فضل ورجحانلرینی اظهار ایچوندر .

آیت کریمه‌ده جمله امته توجیه خطاب ایدلمشیکن امر بالمعروف ونهی‌عن‌المنکرك پیشوا برجماعت‌فاضله‌یه تخصیص بیورلمسی‌ده، مفسرین کرام حضراتی طرفندن تقریر ایدلدیکی اوزره بو مهم وظیفه فرض کفایه اولوب سائر فروض کفایه کبی امر بالمعروف ونهی عن‌المنکرك دخی بتون‌امته واجب‌اولدیغی وفقط هپسنك برلکده بووجیبه‌یی اقامه ایتمسی صورتیله جمله‌یه واجب اولمیوب بلکه بعضیلری اقامه ایدرسه باقیسندن ساقط اولدیغی وشاید هپ بردن بووجیبه‌یی ترك ایدرلرسه جملةً آثم وکنهکار اولدقلرینی افهام ایچوندر . برده امر بالمعروف ونهی‌عن‌المنکر وجیبه‌سی جلائل اموردن اولوب‌احکام الهیه‌یه ومراتب احتسابه وبونلرك صور اجرائیه‌سنه آشنا اولمق کبی قیودایله مشروط اولدیغنه وبواموره وقوف‌خصوصنجه ایسه افراد امت‌متساوی بولنمدیغنه مبنی بو وجیبه‌یی امت ایچنده انجق فضیلت واهلیت ایله تمیز ایدنلری درعهده ایده بیله‌جکلری ایچوندر .

ینه مفسرین کرام‌حضراتی‌دییورلرکه : شروط مذکوره‌یه واقف افاضل‌دانشوران‌امتدن ماعداسی بوامرخطیره تصدی‌ایدرلرسه معکوس ومضر نتیجه‌لر تولد ایدر. چونکه ذکر اولنان شروطه وقوفی اولمیانلرك

منكر ایله امر ومعروفدن نهی ایتملری ، ملایمت یرنده غلظت وغلظت یرنده ملایمت کوسترملری ، حتی بعض کسانک منکرده تمادی واصرارلرینی موجب اوله‌جق صورتده نهی عن‌المنکر ایتلری اغلب احتمالدر .

مرویدرکه سیدالابرار افندمزه :— خیرالناس کیمدر؟.. دیه صورلدی، ذات رسالتمآبلریده :— خیر الناس، اك زیاده امر بالمعروف واك زیاده نهی عن‌المنکر وحق ایچون الك زیاد اتقا واك زیاده صلهٔ رحم ایدنلردر .. دیه بیوردی .

ذات نبوتپناهیدن شوده روایت اولنمشدرکه : معروف ایله امر ومنکردن نهی ایدنلر، روی‌زمینده اللهك خلیفه‌سی ورسولنك خلیفه‌سی و کتابنك خلیفه‌سیدر ... بیورمشدر .

اسلامده مشروطیت اداره‌نك فعلاً اهمیتی یوق دیه حکم ایتمك‌ انظار مطالعه اوکنده جلی شعشعه‌اولان وثائق علمیه‌دن کوز یومق دیمکدر. اسلامده وقتیله « احکام سلطانیه» نامیله اصول اداره تأسیس ایدیله‌رك تامقام معلای خلافت وسلطنتدن محتسبلره [بلدیه مأمورلرینه]، شرطه‌لره [پولیسلره]، جانداریه‌لره [ژاندارمه‌لره] قدر بالجمله مأمورین ومستخدمینك وظائفی کوسترلمش و« رعیه یعنی تبعه اوزرینه تصرف مصلحته منوطدر » دستوری شعبات اداره‌نك هر یرنده اس‌الاساس اتخاذ قلنمشدر .

حضرت عمر برکون خطبه ایراد ایدرکن :— شاید بنم بر ایکریلکم کوریلورسه دوزلتلسون... دیمش ایدی. سامعیندن بری قالقوب :— سنك ایکریلککن کورر ایسهك قلیچ ایله دوزلتیرز... دینه‌سیله، حضرت عمر :— شکر اللهه که بو امتده عمرك ایکریلکنی قلیچیله دوزلته‌جك کیمسه‌لر یاراتدی!.. دیه ثناخوان اولدی. نقل اولنورکه ملوك امویه‌دن عبدالملکك اوغلی مسلمه کبار تابعیندن ابوحازم حضرتلرینه :— سز بزه « واولی الامر منکم » نظم جلیلی حکمنجه اطاعت ایله مأمور دکلمیسکز ؟.. دیدی . ابوحازم حضرتلری : ـ اوت، فقط حقه مخالفت ایتدیککز زمان «فان تنازعتم فی شیء فردوه الی الله والرسول » امر شریفی ایله سزدن حلیهٔ مطاعیت نزع اولنمشدر، دکلمی ؟.. دیه جواب ویردی .

بو حق مقاومت واصول مراقبهٔ امت سایه‌سنده ایدی که دولت محمدیه عقاب سطوت وعظمتنك ایکی جناحنی شرق وغرب عالمه‌یایدی . قتیبه وموسی بن نصیر وعبدالرحمن وعقبه کبی قهرمانلرك دستبرد غیرتلریله تقریباً برعصر ایچنده حدود دارالاسلام کاملا افریقا سواحلی ایله آوروپانك جنوب غربیسنه وآسیانك همان بتون ممالك معموره‌سنه یاییله‌رق عالمك ایکی اوجنه طیاندی. چیندن تا فرانسه ایچندن کچن « لوار » نهرینه قدر ربع مسکونی احاطه ایتدی . بوفتح اولنان یرلر رومالولرك سکز یوز سنه ظرفنده قبضهٔ تسخیره آلدقلری ممالك وبلداندن عدد ووسعتجه پك چوق زیاده‌ایدی . مسلمانلر فتح ایتدکلری یرلرده جاذبهٔ فضیلت وعدل وحقانیتلری ایله قلوب ناسی جلب ایدییور وناس کندیلرینه عن‌صمیم‌القلب محب ومطیع تبعه وحتی عسکر ولشکر اولیورلر ایدی .

ایمدی روامیدرکه مشورت ایله مألوف ومأنوس ، وافاضل دانشورانی معرفتیله امر بالمعروف ونهی عن المنکر ایتمکه مأمور اولان بر امت فاضله مشروطیت اداره‌یه بیکانه‌لك ایله اتهام اولنسون؟..

دائرهٔ بحث ومناظره‌یی توسیع ایچون دیه‌لم که مشروطیت اداره‌یه بیکانه ایمشز . یا بوکون بوکا مالك اولان اقوام غربیه‌یه بومن‌الازل برموهبهٔ فطرتدر دیمکه جسارت اولنه‌جقمی؟ فرانسه‌نك بتون اوروپایه بدرقهٔ حریت اولان انقلاب کبیرندن اولکی حالنه ارجاع نظر ایده‌لم : اون سکزنجی عصر میلادینك اواخرنده اوروپانك دول سائره‌سی کبی فرانسه دولتی‌ده حکومت مطلقه ایله اداره اولنیور ایدی . هیئت حکومت قیاصرهٔ رومك بالآخره دولتلرینك انقراضنه باعث اولان فسق وفجورلره مستغرق اولمش وعادتا بر اصول ظالمانه هیئتنه کیرمش ایدی . قراللرك اطرافنی المش اولان زادکان طاقی انلری کندیلریله مدار بقا عد ایلدکلری برادارهٔ فجیعهٔ استبداده تشویق ایدرك شان وشرف زعامتلرینی محافظه‌یه ویالکز صنف ممتازلرینك حقوق موهومه‌سنی ترویجه آلت اتخاذ ایدرلر واهالینك صنوف سائره‌سنه ایتمدك جور وغدر براقمازلر ایدی . فرانسزلر تمك توکنمك بیلمز اولان محاربات واغتشاشات ایله بی تاب دوشمش واسرافاته آرتق اقچه یتشدیرمکدن عاجز قالمش ایدی . رزالتك مبذول ، عدالتك معدوم اولدیغی اوزمانده برطرفدن اچلق ودیکر طرفدن خزینه‌نك مضایقهٔ فوق‌العاده‌سی باش کوستروب حال دولت وامت پك آغیرلاشمش ایدی. نهایت قرال اون التنجی لوئی‌نك زماننده نه بیوك بر انقلاب ظهور ایلدیکی ومیرابو کبی او انقلاب رجال مشهوره‌سنك نه عالیجنابانه سویلدکلری سوزلر ایله میدان حمیته اتیله‌رق قومك تعالیٔ شاننه نصل رهبرلك ایتدکلری ، نه‌شایان تبجیل همتلر ابراز ایلدکلری حالا حافظهٔ انامده منقوشدر .

«اسلامیت جامدوهر شیئه غیرمساعد بردیندر» دیمکه دیل نصل واریور؟.. ملت اسلامیه عظمت واجلالك طبقهٔ قصواسنه واصل اولدیغی زمانلرده دین اسلامك سایهٔ فیض حرینده ایدی که دارالملك اسلامك هر طرفنده مکتبلر، مدرسه‌لر، کتبخانه‌لر، خسته‌خانه‌لر، کاروانسرایلر یاپلدی. رصدخانه‌لر تأسیس ایدلدی . یوللر کشاد اولندی . سیاحتلر ایدلدی. نطاق تجارت توسیع قلندی. فنون وصنایع ترقی ایتدی. زراعت وحراثتده یکی اصوللر وضع اولندی. بویولده خارقه‌لر کوسترلدی. «له فن معماریده اول قدر اعتلا ایتدیلرکه سرایلر ، قصرلر، کاشانه‌لر، حوضلر، فواره‌لر کبی ساحهٔ علم وعرفانه قودقلری مآثر کمالاتده اومتین ومزین اسلوبلر اوزمان اساتذهٔ معماراتی وحتی صکره‌کیلرینی مفتون لطافتی ایدرك انلری کندیلرینه مشق وتقلید اتخاذ ایلدیلر واوزه‌نوب یاپدقلری مبانی‌یی او مأوای حسن وبهالرك اسملریله تسمیه ایتدیلر . اسلامك سایهٔ فیض حرینده ایدی که قافله قافله علماء، فقهاء، حکماء یتشدی . علوم فقهیه توسع ایتدی . پوصله، باروت، کاغد کبی معارف و تجارت ومحاربه خصوصلرنده عالمه باعث تغیر اولمش کشفیات وصنایعی موقع استفاده‌یه قویدیلر. ابن سینا، ابوبکر رازی، کندی، فارابی، ابن رشد، عبدالرحمن

بن خلدون کبی حکماء، اطباء، مؤرخین ظهور ایلدی . اوحکماکه آسیا وآفریقا وآوروپاده التیوز سنه قدر مقتدابه طانلدیلر . اواطباکه « الحاوی » کبی علوم طبیه‌ده مأخذ کل اوتوز جلدلك آثارجسیمه تصنیف ایتدیلر . اومؤرخین که اوزمانه قدر کورلمامش فلسفهٔ تاریخ کبی برفن جلیل احداث وتدوین ایلدیلر .

آوروپالیلر مستغرق ظلام جهل ایکن مسلمانلر شرق وغرب عالمه افاضهٔ انوار مدنیت ایدییورلر ایدی . وقتیله فرانسه معارف ناظری اولان « دروی » درکه اوروپالیلر معارفی ایکنه دلیکندن کوررلر ایکن مسلمانلرك بغدادده، سمرقندده وسائر ممالك وبلدانده رصد خانه‌لر، مدرسه‌لر کبی برچوق مأثر کالانی ساحهٔ علم وعرفانه قویمش اولدقلرینی، جهان اسلامیتك علوم وصنایعده‌کی ترقی واعتلا ایلدکلرینی بیان ایلدیککی صره‌ده آوردهٔ لسان ستایش اتلمشدر . ممالك شرقیه‌یه پای انداز تجاوز اولان چلیپاییلرك اوراده کوردکلری یل دکرمنلرینه بیله عجائب عالم نظریله باقه‌رق عودتلرنده مملکتلرنده امثالنی وجوده کتورمشلر ایدی . هرون الرشیدك شارلمانه هدیه ایلدیکی غوغوقلی بر ساعت موضوع بولندیغی « تویلری » سراینده ساعت باشی کلوب ده چالدیغی زمان ایچندن برشیئك طیشاری‌یه باش چیقار دیغنی کورنجه اوراده مجتمع بولنان خلق « بونده شیطان وار » دیه قاچشمشلر ایدی . بونلر اوزمان آوروپانك مستغرق بولندیغی جهالتك درکه‌سنی ارائه ایدر . بردیارده غالیله، قوپرنیك مسلکی اوزره ارضك حرکت یومیه‌سنی فناً اثبات ایتدیکندن طولایی دین نامنه توبه واستغفاره مجبور ایدلمش اولدیغی حالده، دیکر دیارده امیرالمؤمنین مأمون خلیفه، « بنی موسی » دیمکله معروف اوچ قرنداشی برهیئت موثوقه ایله سنجار صحراسنه ومتعاقباً ارض کوفه‌یه کوندروب محیط ارض حقنده تدقیقات وتطبیقات اجرا ایتدیرمش ایدی .

یاد ماضیدن، سرد وقائع تاریخیه‌دن مقصد، اسلافك دور احتشام علم وعرفانیله تفاخر دکل ؛ اسلامك پابند ترقی اولدیغنی هروسیله دوشدکجه وعلی الخصوص ملکك حیاتنه، ترقی وتعالیسنه متعلق برامر عظیمه تشبث ایلدکجه وردزبان ایتمکی اعتیاد ایدنمش اولانلره بوکون خواجهٔ علم ومدنیت عد اولنان غربك عن اصل مدرسهٔ اسلام شاکردانندن اولدقلرینی خاطرلاتمقدر . بو برجلوهٔ قدردرکه هرامت عظیمه‌ده برفاصلهٔ انحطاط ظهوره کلور ، ینه انتباه عمومی ایله امت قدرك بر لطف نوینه مظهر اولور، ینه شان وشوکت ملت اسکی تجلیسی ایله رونما اولور، ینه ملت برخندهٔ شادی ایله تبسم ایدر .

اسلاملر آوروپالیلرك تخیل وتصور ایده‌میه‌جکلری برتعصب دین ایله متحرك برکتله ایمش . حقایق احوالی مدرك بولنان آوروپا اهل وقوفی نزدنده بوحکم یکده شایان التفات اولماسه کرکدر . بونکیچون بزبوحکمی ویرنلره، یالکز آنلره شونمونهٔ تاریخی ارائه ایدرز : آوروپانك ایکی اوجنده بولنان شرقی روما ایمپراطورلغی ایله اندلس دولت امویه‌سی برعصرده منقرض اوله‌رق بشقه اللره کچدیلر . اولکیسی بلاشرط، بلاقید تسلیم اولمشیکن طرف غالبك عظیم لطف وعاطفته نائل اولدی . نام فخامتی آوروپاده «بیوك افندی» دیه یاد اولنان برجهانکیر دولت حکم مطلقنه هیچ بر فردك اعتراضه جرأت‌یاب اوله‌میه‌جغی زمانلرده بیله رعیه‌سی اوزرینه جناح مروت وشفقتنی یایه‌رق انلری محافظه ایلدی . ایکنجیسی ایسه شروط قطعیه ایله ودین وشرف نامنه ایدیلن عهد وپیمانلر ایله تسلیم نفس ایلدیکی حالده یادی تویلری اورپردن اشکنجه‌لره دوچار اولدی وبرعصر کچمه‌دن او یوز بیکلرجه یوزبیك بر ملتدن برتك جان قالمدی . بوحال ملت اسلامیه‌نك فضائل اخلاقیه‌سنی ارائه‌یه کفایت ایدر . جنتمکان سلطان عبدالمجیدخان حضرتلرینك آغوش لطفنه التجا ایدن مجارلر حقنده‌کی مهماننوازلغی والی الابد مجارلر ایله عثمانلیلر آره‌سنده جاری اولان حب ووداددخی بومقامده فراموش اولنه‌میه‌جق خاطراتدندر .

بزه بوعالمده مشاهده‌سی نصیب اولان بلاد وامصار نهایت نهایت سلانیك، ازمیر، بیروت، شام شریف ایمش . هرسنه هرفج عمیقدن خطهٔ حجازیه‌ده اجتماع ایدن یوزبیکلرجه حجاج ذوی الابتهاجك جبل عرفاتده « لبیك اللهم لبیك . . » آوازه‌لری چار اقطار عالمه عکس انداز اولدیغی حالده خطهٔ حجازیه‌یی براقوب‌ده دمشق الشامی بزلر ایچون منتهای سیر وسیاحت عد ایتمه‌نك حکمتنی بر درلو اکلایه‌مدق وپایتخت سلطنت سنیه‌دن شامه بحراً توجیه روی عزیمت ایدنلر ایچون . ازمیر بیروت شهرلرینك یول اوزرنده بولنملرینی اسملرینك ذکرینه سبب طوتدق ایسه‌ده سلانیك شهرینك نه‌سبب ومناسبت ایله اسمی ذکر ایدلدیکنه عقلمز ایرمدی . مکرکه شهر مذکورك بوکره مهد حریت اولمسی حسبیله اسمی یاده کلمش اولسون .

موسیو ادوار نه‌زمینده اجالهٔ خامه ایدرسه ایتسون ، سیر وسفر ایله بزم مایه‌مز مخمردر . تجارمزدن، علمامزدن تا پادشاهلرمزه قدر نیجه اعاظم سیر وسفر ایتمش ، ابن بطوطه واولیا چلبی کبی نه قدر ذوات رحله‌لر، سیاحتنامه‌لر یازمشلردر . تکملهٔ ردالمحتارك کتاب . المضاربه‌سنده بیان ایلدیکی اوزره شرکت مضاربه‌یه بوعنوانك ویرلمسی مضارب طلب ربح ایچون اکثریا روی زمینده سیر وسفر ایتدیکی ایچوندر . عالم ادبیاتده قائل جلیل القدری کبی جهانکیر اولان بیت آتی اعاظم پادشاهان عثمانیانك نه قدر سیروسفر ایتدکلرینی وبونك حکمت سیاسیه‌سنی ارائه ایدیور :

این سفرکردن واین بی‌سر وسامانیٔ ما
بهر جمعیت دلهاست پریشانیٔ ما

قرآن کریمده اون درت محلده « سیروا فی الارض » دیه سیروسفر امر اولنمشدر وحتی « ابن السبیل » ه نفقات وغنائمدن سهملر افراز ایدلمشدر .

شوراسنده ترك ، بوراسنده چرکس ، بریسنده عرب ، شویانده آرناود بولنان قوس قوجه برقلمرو سلطنتده شو اجناس مختلفه‌نك بر اره‌ده بر منفعت عامه ایچون چالیشه بیلمه‌لرینی موسیو ادوار محال اندر محال عد ایدیورسه‌ده بونلر من الازل برجهت جامعهٔ مقدسه ایله بری برلرینه اول قدر التحام ایتمشلردرکه محال اولان انلرك بر منفعت عامه ایچون چالشملری دکل ، بری برندن آیرلملری محال اندر محال اولدیغی کبی سائر وطنداشلرمزده برآره‌لق کیملرك منفعتلرینی ترویجه آلت وقربان ایدلدکلرینی

خواب گراندن اویانق قیلندن برانتباه ایله سنجیدهٔ میزان تدقیق ایده‌رك انلرده وطنداشلرینه دست وفاق واخلاصی اوزادوب هپ بردن اویله برهیئت وطنیهٔ اتحاد تشکیل اولندی‌که بوهیئت قوه‌نك آهنك عمومیسنی هیچ برافراط پرست وهیچ برالقاء خارجی اخلال ایده‌میه‌جکنه عکسنی ادعا ایلیانلری تطمین ایدر وبیهوده تلاش ایدلمامسنی تمنی ایلرز .

خزینه‌نك حال حاضرده کی استطاعت مالیه‌سنی درپیش مطالعه ایدرك بوجهت ایله‌ده عالم عثمانیتك تشبث ایلدیکی امر عظیمك نتیجهٔ مسعوده‌سنه موفقیتنده تردده دوشنلرده وار ، بوتردد هله بتون بتون نابجا . ملکك هرجهتی منابع ثروت ایله مالامال ، هرطرف برکنز لایفنی . سرکارده امین وکاردانلر بولنجه یرلی اجنبی نیجه ناموسلی سرمایه‌داران ظهور ایدر . ملك وملته نافع شرائط ایله بذل مال ایلرلر ، احوال عمومیهٔ مملکتی احاطه ایدنلرجه محتاج برهان دکلدرکه تشبثات عمرانیه واقتصادیه ایله واردات حاضرهٔ دولت برایکی مثلی تجاوز ایدر . بش اون کونلك بر مضایقهٔ مالیه ملتك حیات سیاسیه‌سنه نسبت ایله هیچدر . بوکون انتظام واستطاعتنه بهت وحیرت ایله نکران اولدیغمز فرانسه امورمالیه‌سی اون التنجی «لوئی» زماننده بزم بوکونکی امور مالیه‌مزدن دهامی منتظم ایدی؟ ذکر اولنان قرال لوئی زماننده فرانسه مالیه ناظری بولنان «نه‌کر» ك امورمالیه‌یه متعلق تنظیم ایلدیکی لائحه مناسبتیله مشهور «میرابو» شویله بددعا ایتمشیدی : لعنت اولسون اوکیمسه‌یه‌که فرانسه‌نك بالوجوه نهایت درجه محتاج اولدیغی اصلاحه موفقیتی مالیه ناظری ایچون تمنی ایتمز ! لعنت اولسون اوکیمسه‌یه‌که ملاحظات ذاتیه ویا افکار باطله‌سنی وطن ایله مساوی طوتار !

ایلول ، ١٣٢٤ — محکمهٔ تمیز اعضاسندن برکت زاده

اسماعیل حقی

معجزات قرآنیه

وقتاکه مخرب بی‌امان بلاد ومعذب تحمل فرسای عباد اولان باد صرصر استبداد سایهٔ سدره سای توفیق الهیده انقطاع پذیر اولمسیله نسیم جانفزای عدالت دست فطرتك سبحانه بخش ایتدیکی محاسن فوق‌العاده‌سیله بهشت عالم طبیعت اولان مملکت عثمانی اوزرینه وزان اولمغه باشلادی . برطرفدن ازهار صفانثار اخوت اشکال رنکارنك دلکشیله نشر روایح حق وحقیقت ، دیکر طرفدن افکار شعشعه‌دار مساوات قوای مدرکهٔ امته افاضهٔ فوایح هنر ومعرفت ایتمکله حیرت بخش جهانیان اولان شوآهنك عمومیٔ حریت ذوق آشنایان بزم مدنیتدن هرفرده استعداد وقابلیتی نسبتنده توزیع حس وسعی وغیرت وبومساعینك بتون تفرعاتیله برابر برنقطه‌ده ، برمرکزده اجتماعی وبوصورتله قوای دولتك قابل انحلال اولماز بردرجه‌ده اتحادینی اقتضا ایده‌رك ملك وملتك یکانه استنادکاهی اولمق اوزره فداکاراندن متشکل بروجود ذی حیاتك حصوله مسیحانه نفخ روح همت وبو وجود ذی حیات ایله‌ده تمادیٔ ایام سلطنته ترقیٔ شان جلیل خلافته داستان السنهٔ عالمیان اولان جهانکیران ازمان سالفه‌یی واله وحیران ایده‌جك برمرتبهٔ خارقه‌ده بیوك بیوك خدمت ایلدی .

جمعیت بشریه‌که شیرازهٔ انتظامی ادارهٔ مشروطیت واس الاساس انسجامی تعاون ومشورتدر واو وجود ذی‌حیاتك مقصد اهم حریت پرورانه‌سی‌ده موجودیت شخصیه‌سنی مقررات مشکل براندازانه‌سنه اقتران ایدن فعلیات ایله اثبات ایده‌رك کسوهٔ مقدسهٔ خلافتله قبله‌کاه عالم اسلامیت اولان بنای معلای دولتی رکن رکین مشروطیته اسناد وحصن حصین مشورتله مصون الاندراس برشرفهٔ جهان آرایه اعلا واصعاد ایتمکدن عبارتدر .

بناءً علیه مساعیٔ خارقهٔ مذکوره‌نك حصه دارانندن بولنان ارباب فیض قلم سانحات فکریه‌لرنده پارلایان بربارقهٔ عرفان ایله مقصد مذکورك نصل برفکر حریته، نخبهٔ اخوته، امنیهٔ مساواته، معموریت مملکته، حصول آسایش وامنیته، توزیع عدالته مستند اولدیغنك دلائل عدیدهٔ قناعت افزاسیله ایضاح واثباتی صددنده صبح ومسا نغمه طراز منابر اعلان وتفهیم واصحاب رشد وهمم‌ده اصول مشروطهٔ اداره‌نك موافق شرع شریف متین ومقتضای حکم قرآن مبین اولدیغی مادی ومعنوی، عقلی وشرعی براهین قاطعه ایله تأمین ایچون طرف طرف پیرایه بخش کراسیٔ تبلیغ وتعلیم اولدیلر .

نصل اولمسونلرکه ادارهٔ مذکوره حقایق امورك مابه الظهوری اولوب قاصر افکاردن عبارت اولان وجانب جلیل الهیدن «وشاورهم فی الامر» نظم جلیلیله فرمان بیوریلان مشورت اوزرینه مبتنی اولدیغندن موافق عقل وحکمت وعقل وحکمته موافق اولان هرکیفیت‌ده داخل دائرهٔ شریعتدر .

بوعهد عاجزده ادارهٔ مشروطه ایله توأم اولان ومساوات حقوق تأمین اولنان شونعمت عامهٔ حریتك واساساً انسانلره مخصوص شوموهبهٔ سنیهٔ اخوتك قابل اولدیغی قدر حسن محافظه‌سیله ایفای وجیبهٔ شکر وسپاسی نه‌یولده ممکن اوله بیله‌جکنك ومعاذالله تعالی کفران نعمتله محرومیت ابدیه‌یه مظهریت آرتق بردها قابل انحلال اولمیه‌جق برعقدهٔ اسارت دیمك اوله‌جغندن بویله قورقنج بررؤیا ایله پریشان ومعذب اولمقدن ایسه نه‌صورتله تنبه ونصل اسباب وسائطه توسل ایله تیقظ ایتمك لازم کله‌جکنك تصورات عمیقهٔ دهشت افزاسیله تضییق فکر و وجدان ایلمکده ایکن ناکهان کوش جانمده شونظم آنیٔ قرآن احتشام حقایق اتسامیله معجزه پیرای تبیان وسر منزل مقصود سلامته من کل الوجوه رهنمای رشد وایقان اولیوردی . استعیذ بالله

«واعتصموا بحبل الله جمیعاً ...» صدق الله العظیم . نظم جلیل مذکور مدینهٔ منوره وجواری اهالیسنی تشکیل ایدن وزمان جاهلیتده آره‌لرنده مقتضای جهل ونادانی تام یوز یکرمی سنه نائرهٔ حرب وقتال دوام ایدرك نهایت فیض سرشار اسلامیتله انطفا پذیر صلح ومسالمت وکوکللرنده‌کی عداوت و خصومتده هجرت سنیهٔ محمدیه ایله مبدل محبت واخوت اولان اوس وخزرج قبیلتین عظیمتینی حقنده شرفنازل اولمشدر .

مآل منیفی : ای نورتوحید واذعان ایله منور الوجدان اولان اهل

ایمان سز طوپکز مادی ومعنوی هردرلو سعادته موصل وکافهٔ کمالات بشریه‌یی کافل اولان حبل متین آلهی‌یه یعنی قرآن عظیم الشانه اعتصام ایدیکز وآندن آیرلمه‌یکز وجناب منعم حقیقینك اوزریکزده بولنان نعمت سبحانیه‌سنی ذکر ایله‌یکز زیرا سز یکدیکریکزه خصم جان ایکن جناب یزدان قلوبکزی تألیف ایده‌رك بلطفه تعالی اخوان اولدیکز ونار جحیمدن قورقنج برحفره‌نك کنارنده تملکهٔ وقوعه معروض برحالده بولنور ایکن سزی آندن انقاذ وساحهٔ سلامته ایصال ایلدی. جناب رب العالمین سزه بویله بلیغ ومتین آیات صمدانیه‌سنی رجای هدایت اوزرینه اولمکز ایچون تبیین ایدر. سزدن برجماعت اولسون که دائما خیره داعی وعقل وشرعك استحسان ایتدیکی معروف ایله آمر وعقل وشرعك استقباح ایلدیکی منکردن ناهی اوله‌لر بو صفات کامله ایله متصف اولان او جماعت انجق داخل دائرهٔ فوز وفلاحدر» دیمکدر.

ایشته خلاق جهان آفرین حضرتلری بو نظم جلیلك ماقبلی اولان «یاایها الذین امنوا اتقوا الله حق تقاته...» آیت کریمه‌سنده اهل ایمانه اولا باعث نجات دارین اولان تقوا ایله امر وفرمان بیوردقدن صوکره ثانیا نظم جلیل مذکوری تشکیل ایدن ایکی آیت جلیله‌دن «واعتصموا...» ایت شریفه‌سنده بقای ملیمزك وترقی شوکت وشانمزی تامیله وتفرعاتیله متکفل عروة الوثقای اعتصام اولان قرآن عظیم الشانك احکام ربانیه‌سنه متحدا ومتفقا امتثال وتمسکله وثالثا بونجه سنه‌لر دوام ایله هزاران انسانلری خاك ایله یکسان ونیجه خانمانلری بی نام ونشان ایدن ظلمت عداوت وخصومتك بنعمته تعالی مبدل نور محبت واخوت اولمق کبی تجلی آور وقوع اولوب ایفای وجیبهٔ شکرگذاریسی بر قاندها استلزام ازدیاد ایدن نعم سبحانیه‌سنی تذکرله اراده افزای احسان اولیور.

مجامع طاعات ومعاقد خیرات اولان شو ارادات ثلثهٔ آلهیه‌سنی خیره بخش چشم جهان بویله بر ترتیب بلیغ بدایع افشان ایله فرمانفرمای عنایت اولمسنده‌کی حکمت ایسه بالجمله افعال انسانیه‌نك یارهبتله ویاخود رغبتله معلل اولمسیدر. اونه‌دنبری دفع مضرت جلب منفعت اوزرینه مصلحةً مقدم اولدیغندن جناب خلاق حکیم رهبتی رغبت اوزرینه بالتقدیم اولا عذاب وعقابدن ترهیبه اشارتله اهل ایمانه اتقایی امر وبیان وبو اتقایی‌ده حبل متین آلهیسنه تمسك واعتصام ایله امرك سبب وحکمتی اولمق صورتیله درمیان وثانیا ایراث رغبت ایچون نعم سابقهٔ رحمانیه‌سنك تذکر اولنمسنی اراده واتیان بیورمشدر.

شو حالده باعث انتظام عالم وسبب سعادت نوع بنی آدم مکافات ومجازاتك لایق اولدیغی وجهله مساوات اوزرینه اجراسنده اولدیغی ترتیب بدیع مذکور ایله بالبداهه تحقق ایدر. چونکه زمرهٔ اهل ایمان خلاق جهاندن اصحاب ناموس وحیثیت بین الناس وقع وحیثیتده حصول نقصاندن وبو ایکی صفتدن تجردله متمثل صورت انسان اولان شرزمهٔ ادانی‌ده جزای بی اماندن تورقارسه شبهه یوقدرکه بو خوف وهراس سببیله جمعیت مدنیه‌نك دوام وتعالیسی ایچون آرانیلان بر حسن انتظام وتازیانهٔ مساعی وغیرت اولوب میزان عدالتك دیکر کفه‌سی بولنان مکافات ایله‌ده او انتظام ملتزمده جالب نظر تحسین وتقدیر بر کسوهٔ انسجام عیون آرای حصول اولور.

فقط بو رغبت ورهبت هرحالده مساعی اعتیادیه ایچروسنده بولنان وبنای معلای مدنیتك ادوات اصلیهٔ جزئیه‌سنی تشکیل ایدن افراد ناسك ورای پردهٔ اشتغالنده مجهول قاله بیلمسی فطرةً رهین ضرورت اولمسنه وموقع اجرایه وضع اولنان بر قانون نه قدر محتاج الیه اولورسه اولسون واضعنك مثال مشخصی اولمق اوزره تعین ایتمش وحائز موقع امتیاز اولمش اولان مأمورینی طرفلرندن السنهٔ رسمیه ایله نشر واعلان اولنمدقجه اجرای تطبیقاتنه کیدلمسی موافق حکمت ومصلحت اوله‌میه‌جغنه مبنی جناب حکیم مطلق اهل ایمان وتوحیددن برفرقه‌نك‌ده ابنای جنسنی خیره دعوت ومعروف ایله امر ومنکردن نهی ایتمك صورتیله ناطقه جنبان ترهیب وترغیب اولمسنی ومذکور «ولتکن منکم...» آیت ثانیه‌سیله فرمان وآیات متقدمه‌ده نفوس انسانیه‌نك استکمال فضائل وتهذیب اخلاقیله امر ایتدیکی کبی بو آیت کریمه‌ده‌ده ابنای جنسنك ارشاد وتربیه‌سی لزومنی اتیان بیورمشدر.

وارستهٔ اشتباهدرکه دعاة خیرات، نهات منکرات اوله‌رق اقصای کمال فلاح اولان جماعت «اشیای مذکوره‌نك حکمت وشریعته صور تطبیقیه‌سی بیلنمدکجه نه دعوت نه‌ده امر ونهی ممکن اوله‌جغندن» انجق علم وعرفان کندیلریله وکندیلری علم وعرفان ایله قائم اولمق صورتیله شو ایکی قیامدن حاصل اولان شرف علمی حائز وحکمت شرعیه وموعظهٔ حسنه ایله خلقی طریق حقه داعی اولان علمای امتدر. یوقسه «دام تزویر مکن چون دیکران قرآنرا» مصرع برجسته‌سنك ماصدقی اولوب علومی مطالب دنیویه ومنافع خسیسهٔ شخصیه‌سنه وسیلهٔ حصول ایدن وامر ایتدیکی خیراتی تارك ونهی ایلدیکی منکراتی فاعل اوله‌رق «وغیر تقی یأمر الناس بالتقی — طبیب یداوی الناس وهو مریض» بیتنه اقوالیله افعالیله محل تطبیق اولان ارباب معلومات دکلدر. کرچه بونلر ضریر مشعله‌دار کبی انوار علم وفضیلتلرندن بشقه‌لرینی مستنیر ایتمك اقتدارینی احراز ایلمشلرسه‌ده قلوب مستفیدین‌ده تجلی بخش انوار وشعشعه پیرای آثار وقول وفعلی وحال وکمالیله مقتدابه احرار وابرار اولمق شرف جهان قیمتی آیت جلیلهٔ مذکوره‌نك تحت لوای منطوقنده بولنان علمای عاملینك خصیصهٔ شان قدسیتیدر و«العلماء ورثة الانبیاء» حدیث رسالتپناهیسی‌ده بو زمرهٔ مقدسه‌نك عنوان جلالت نشانیدر.

ایمدی ایچنده بولنمق شرفنه وحصه‌دار مفاخری اولمق بختیارلغنه نائل اولدیغمز ودوام وترقیسنی اجل آمال اتخاذ ایلدیکمز شو محیط حریته، شو منطقهٔ سلامت ملته کوره آیات قدسیهٔ مذکوره‌دن استنباط ایده‌بیلدیکم وواجب الامتثال کوردیکم نتائجه کلنجه مابعدی وار

محکمهٔ استیناف حقوق رئیسی

ماهر

عقیدهٔ اهل سنتك مجملاً بیانی

علم توحیدك تعریف وغایتی وصورت تدوینی بحث سابقده بیان اولندی ، شمدی‌ده اعتقادمزك نه اولدیغنی مجملاً سویلیه‌لم :

کائناتی ، خالق کائناتی اشهاد ایدرزکه الله معبودمز واحددر . ثانیسی ، صاحبه ورفیقی . اولادی ، اقاربی یوقدر . خالق بیچوغز برمالکدرکه شریکی یوق . بر مَلکدرکه وزیری یوق . برصانعدرکه یاننده مدیر معینی یوق . ذاتیله موجوددر . کندیسنی ایجاد ایده‌جك بر موجوده احتیاجی یوق . بلکه هرموجود وارلقده آکا مفتقردر . بتون‌عالم ذات اقدسیله خزانهٔ عدمدن ساحهٔ وجوده چیقمشدر. آثار وجود اقدسی نابینالره‌ده ظاهردر . ادراك کنه ذاتی ایسه عقولك الك عالی طبقاتی ایچون بیله متعذردر. (هوالاول والآخر والظاهر والباطن وهو بکل شیٔ علیم) .

جناب‌واجب‌الوجود جوهردکلدرکه آکا برمکان تقدیرایدلسون. عرض دکلدرکه بقای ذاتیسی مستحیل اولسون . جسم دکلدرکه ابعاد ایله محدود ویا جهات‌ایله محدود اولسون . زمان آنی تحدید ایده‌مز. مکان‌ذاتنی محیط اوله‌مز. زمان‌ومکان ذات‌اقدسنی نصل‌احاطه ایتسون‌که زمانی‌ده ، مکانی‌ده خلق‌ایدن اودر . آنلر دها یوق ایکن اوذاتیله قائم وازل آزالدن بری بقا واستمرارینه خلل طاری اولمیان برحس دائم اوله‌رق موجود ایدی . شمدی‌ده بویله‌جه موجوددر.

ذات باری برجسم مصور ، برجوهر محدود مقدر دکلدر. قبول مقداروانقسام خصوصنده اجسامك‌هیچ برینه بکزه‌مز . نه جوهردر، نه جواهر آکا حلول ایدر ؛ نه‌عرضدر، نه اعراضه محل اولور . یرلرده ، کوکلرده ، دنیاده ، آخرتده آنك بر مثل معقولی یوق ، عقولك آکا رهیاب ادراك اوله‌جغی یوق ، (لیس کمثله شیٔ وهو السمیع العلیم)

ذات اقدسی مقداره صیغماز . اقطار وجهات ارض وسموات آنی احاطه ایتمز . عرش برین اوزره بیوردیغی وجه ایله ، قصد ایتدیکی معنی ایله مستویدر. براستوا که تماس واستقراردن ، تمکن وحلولدن، تحول وانتقالدن منزهدر . استوایی بومعنی ایله نصل تصور ایده‌لم که عرش‌ده ، جملهٔ عرش‌ده هپ آنك محمول لطف قدرتی ، مقهور قبضهٔ قوتیدر.

ذات پاکی خاکدانك‌ده ، عرش وآسمانك‌ده فوقنده‌در . لکن بوفوقیتله عرش وسمایه دها یقین دکل ، بوخاکدان بی بقایه دها اوزاق‌دکل. هرموجوده نسبت‌قریبی‌دکشمز. انسانه‌اورده وشراییننن دهایقیندر .ذات اقدس سبحانیسی اجسامك ذاتنه‌بکزه‌مدیکی کبی قرب وبعدی‌ده اجسامك یکدیکرینه قرب وبعدینه بکزه‌مز .

ذاتی کبی ، صفاتندن طولایی‌ده خالق‌الکائنات ایله مخلوقات بیننده مباینت واردر . جناب حق تغیر وانتقالدن منزهدر . آکا حوادث حلول ایتمز، عوارضك هیچ بری عارض اولماز. من الازل الی الابد کافهٔ نعوت وجلالنده زوال واضمحلالدن بری ، بالجمله صفات کمالنده زیادهٔ استکمالدن مستغنیدر . ذات اجل واعلاسی ارشاد عقول ایله معلوم وابصار اهل قلوبه مرئیدر .

رب‌معبودمز برحی‌قادر، برجبار قاهردرکه آکا عجز وقصور، نوم وفتور طاری اولماز . مخلوقاتنی حفظ ایتمك ، سلسلهٔ حادثاتی تقدیر ازلیسی وفقنجه یوروتمك آکا کران کلمز . برقیومدرکه‌عقلار ساحهٔ کنه وذاتنه یناشه‌مز . صاحب ملك وملکوت ، مالك عز وجبروت اودر. سلطنت وقهر ، عالم خلق وامر آنکدر . سموات وزمین عین قدرتنده ، بالجمله خلائق قبضهٔ قوتنده مقهوردر . عرش برینی یاراتدی . ذات رحمانیسنه حد استوا اولدی . کرسی‌یی یاراتدی ، ارض وسمادن دهاوسیع الانحا اولدی . لوح ایله قلم اعلایی ایجاد ایتدی. یوم حشره قدر مخلوقاتنده نه اوله‌جقسه کافه‌سنی علم سابق ازلیسنه ، ارادهٔ فعالهٔ سبحانیه‌سنه موافق اوله‌رق ترقیم وتثبیت ایلدی . بتون عالمی سراسر نمونه‌سز ابداع ایدن اودر . خلقی‌ده ، اعمال خلقی‌ده یارادان، رزقلرینی ، اجللرینی تقدیر ایدن اودر . هیچ برمقدور قبضهٔ قدرتندن قورتوله‌مز . هیچ برایش تعریف مشیتندن خالی قاله‌مز . مقدورات سبحانیه‌سی دائرهٔ احصادن عالی ، معلومات الهیه‌سی قبول تناهیدن متعالی‌در . بتون عالمی یراتدی . لکن خلقته سائق بر احتیاج مقدم ، یاخود یارادلمسنی اقتضا ایده‌جك برایجاب مبرم اوزرینه دکل . عالمی نظام وانتظام ایله یاراتمغه علم سابق ازلیسی تعلق ایتدی . بتون موجودات اختیار غیر محدودیله ظهوره کلدی . بناء علیه حادثات کونیه‌نك بشقه صورتله جریاننه امکان یوقدر .

جناب حق جمیع معلوماتی بیلور. هرشیئی علمیله احاطه ایدر. زیرا ثرادن عرش اعلایه قدر جاری اولان شئونك هیچ بری آکا خفی دکلدر.

ارض وسماده هیچ برذره علمندن خارج قاله‌مز. هرشیئك عددینی، نامتناهی‌ده اولسه ، احصا ایدر . قلوب وضمائرده‌کی اسرار وخواطره مطلعدر. الك کوچوك هوامك شب‌مظلمه‌کی آمدوشدندن، جو هواده‌کی ذراتك حرکاتندن خبیردر . حاءلی آشکار وپنهان علم الهیده یکساندر. نصل اولمسون که هپسنی یارادان اودر . (الا یعلم من‌خلق ....)

اشیایی وجودلرندن اول‌بیلوردی. آنلری صکره علم الهیسی‌اوزره ایجاد ایتدی . ایجاد موجودات‌ایله علمی‌تغیر وتبدل‌ایتمدی. علم سبحانیسی هپ اوعلم ازلیدر . تجدد اشیا وشئون ، کلیات وجزئیاتی ازلدن بری محیط اولان علمی تحدید ایتمز. (عالم‌الغیب والشهادة ....)

کائناتك حدوثنی‌اراده وبعدالایجاد حادثات وشئونی تدبیر واداره ایدن ذات‌پاك احدیتیدر. عالم ملك وملکوتده قلیل وکثیر، صغیروکبیر، خیر وشر، نفع وضرر، طاعت وعصیان ، کفروایمان ، ربح وخسران، زیاده ونقصان ، ارض‌وسما ، ظلمت وضیا ، حرارت وبرودت، سعادت وشقاوت ، صحت ومرض، جوهر وعرض . . . هیچ برشی یوقدرکه آنك قضا وقدریله ، حکمت ومشیتیله حصول بولمسون . وجود موجودات ، حصول‌شئونات آنك‌ارادهٔ ازلیه‌سنه نصل‌تابع اولمسون‌که آنلری ساحهٔ وجوده کتیرن اودر. فاعل مختار اولان ذات ایستمدیکی برشیئی نصل ایجاد ایدر ؟ ایستدیکی اولور. ایستمدیکی اولماز. الك غیر

محسوس نظرلر، اك سريع التحول خاطره‌لر دائرۀ مشيتندن خارجه چيقاماز. وصف يزدانيسى مبدئ ومعيددر. طغراى مبين ايجاد وابداعى فعال لما يريددر. فرمانى رد ايده‌جك، حكم وقضاى الهيسنى بوزه‌جق يوق. (تؤتى الملك من تشاء.........) توفيق ومرحمتى اولمدقجه هيچ برقول ايچون معصيتدن قاچمق، مشيت واراده‌سى اولمدقجه هيچ بركيمسه ايچون طاعتنه يول بولمق ممكن دكلدر. اراده ومشيتى اولمينجه كافۀ مخلوقات برآره‌يه كلوبده عالمك برذره‌سنى يرندن اوينا تمه قالقشسه‌لر عاجز قاليرلر. كافۀ موجودات اتفاق ايدوبده جناب خالق موجوداتك ارادۀ ازليه‌سنه مخالف اوله‌رق برشى ايسته‌ميه چالشسه‌لر ايسته‌يه‌مزلر. حقنده ارادۀ كليۀ الهيه تعلق ايتمين ايستدكلرى برشئى ياپمغه اوغراشسه‌لر ياپامازلر.

ارادة الله ذات اجل اعلاسيله قائم برصفت قديمۀ ازليه‌در.

عالم هنوز خفاكاه عالمده مكنون ايكن بوارادۀ كليه صفتيله ازلاً موصوف ايدى. مؤخراً بوهشربا ونظر پيرا عوالمى بالجمله ازمنه وامكنه‌سيله، اكوان والوانيله برابر مزيد علمى انتاج ايدر بر تفكر، مزيد اتقان واعتنايى استلزام ايدر بر تدبر محصولى اوله‌رق دكل، محضا علم سابق الهيسى، امر ازلئ سبحانيسى وفقنجه اظهار ايتدى.

تدبيرات الهيه هپ ازليدر. ترتيب واعمال فكر ايتمكله، زمان مناسب قوللامقله دكلدر. برحادثك ظهورى ديكرينى ترتيب وتدبير ايچون او مدبر عظيم الشانى اشغال ايده‌مز كافۀ ظهورات كونيه ترتيب تغير ناپذير ازلى ايله مرتبدر.

بالجمله اشيا اوقات مقدره‌سنده علم الهك ازلده تعيين ايتديكى شكل وصورتده ساحۀ وجوده چيقار. هيچ برى وقتندن اول ويا صوكرا ظهور ايتمز. عالم وجودده كنديسندن باشقه مريد حقيقى يوقدر، (وما تشاؤن ....) زيرا برشيئك وجود بوله‌جغنه علم الهيسى تعلق ايتمدكجه آنى ايجاده ارادۀ سبحانيه‌سى تعلق ايتمز. اراده ومشيت ازليه‌سى‌ده تعلق ايتمدكجه قدرت مختاره‌سى تعلق ايتمز. قدرتك اراده‌دن، اراده‌نك علمدن تخلفى نصل تصور ايديله‌بيليركه بيلديكنى ايشتمك، ايشتديكنى ياپمق مختار عليم ايچون محالدر. هله بواوچ صفتك صفت حيدن انفكاك ايده‌ميه‌جكنى بونلرله برابر صفات سائرۀ ازليه‌نك ده او صفتله موصوف بر ذات قيوم ودائم ايله قائم اولمق لازم كله‌جكنى هانكى عقل بداهةً وضرورةً تصديق ايتمز.

جناب واجب الوجود سميع وبصيردر. علويا تدن سفلياته قدر هيچ برحركه وسكون يوقدركه كورمسون، ايشتمسون. هيچ برمسموع بولنمازكه خفى اولديغى ايچون محاط سمعى، هيچ برمرئى بولنمازكه كوچك اولديغى ايچون داخل دائرۀ ابصارى اولماسون. برسميع دركه اوزاقلق سمعنه حجاب اولماز. بر بصيردركه ظلمت رؤيتنه مانع اولماز. نفس بنده‌كى كلام نفسى‌يى لسدن متحصل صوت خفى‌يى ايشيدير.

احمد نعيم

مسلمان قادینی

اوچنجى فصل

قادين بدناً وروحاً اركك‌له بر اوله‌بيليرمى؟

بزغربده قادينلر طرفندن آرتق ارككلرك نفوذينى كلياً قالديره‌رق كنديلرينه براستقلال مطلق تأمين ايتمك مقصديله اظهار ايديلن؛ بعض آثار مؤلمه‌سنى شوكتابمزده كوستره‌جكمز بتون بوافراطك سبب يكانه‌سى اولان سعى وحركتى بيلديكمزدن، خصوصيله بوفنالغك برطاقم تلقينات مضره‌نك اثرتأثيرى اوله‌رق سرايت طريقيله شرقده‌ده انتقال ايتديكنى كورديكمزدن شو فصلده براهين ايله اثبات ايده‌جكزكه تخيل اولنان بو استقلال محالات طبيعيه‌دندر؛ بوامنيه‌نك تحقق ايچون اوغراشمق قوانين كونك لايتغير اولان احكامنى تغييره چاليشمق ديمكدر. بناءً عليه بويله برمقصد اوغورنده بذل اولنان مساعى مثمر اولمق شويله طورسون هر طرفدن حرمان ايله محاطدر.

اركك قاديندن پك چوق جهتلرده، هم‌ده لايقيله حس اولنور بر درجه‌ده فرقلى اولديغنى علم تشريح اثبات ايديور.

مع مافيه بز قادينلرده كورديكمز بوضعفى اونلرك محقريتنه دليل اتخاذ ايتميورز. بلكه (ربنا الذى اعطى كل شئ خلقه ثم هدى) حكمت آلهيه‌سنه برمثال، برشاهد اوله‌رق تلقى ايديورز. زيرا قادينلرى جنسلرينه خاص بروظيفه ايله مكلف ايدن فاطر حكيمك اونلره بخش ايلديكى قوت، استعداد اووظيفه‌نك ايجاب ايتديكى درجه‌ده‌در. خلاق عظيم (انا كل شئ خلقناه بقدر) بيوريور. علماى طبيعت‌ده «طبيعت مسرف دكلدر،» ديور.

قادين ايله اركك آره‌سنده‌كى فرقلره كلنجه: علم بالتجربه اثبات ايديوركه اركك طول وسطيسى قادينك طول وسطيسندن اون ايكى سانتيمترو زياده‌در. هم بوفرق متمدن انسانلرده كورلديكى كبى اقوام وحشيه‌ده، حتى چوجقلرده بيله ظاهردر.

ثقلت بدنه كلنجه: اركك‌ده وسطى اوله‌رق يتمش درت كيلو غرامدر، حال بوكه بوثقلت ينه وسطى اولمق اوزره قادينده قرق ايكى بچوق كيلوغرامى كچمز.

جملۀ عضليه‌نك تكملى قادينلرده اركككلره نسبةً پك دوندر. دوقتور (دوقارنى) محيط العلومده جملۀ عضليه بحثنده شوسوزلرى سويليور: «بوجمله قادينلرده اركككلرككندن اوچده بر نسبتنده دها آز حجملى، دها خفيف، حركاتى دها بطى، قوتى دها آزدر.»

قوۀ حياتيه‌نك مركزى اولان قلبه كلنجه اوده قادينلرده دها كوچك ووسطى اوله‌رق اركككلرككندن آلتمش غرام خفيفدر. جهاز تنفسى ايسه، اركككلرده دها قويدر. علماً ثابتدركه براركك ساعتده تقريباً اون برغرام قاربون احراق ايدر، حال بوكه عين مدت ظرفنده برقادين آلتى كسور غرامدن زياده قاربون ياقه‌ماز. بونك ايچون قادينك حرارتى اركك‌دن دها آزدر.

حواس خمسه كلنجه اساتذۀ فندن (نيقولس) و (بيليه) اثبات

ایدیورلرکه بو حواس قادینلرده نسبةً دها ضعیفدر. مثلا برقادین عطرلیمون رایحه‌سنی مقداری تضعیف ایدلدکجه ارککك حس ایده‌بیله‌جکی برمسافه‌دن طویه‌ماز. کذلك بالتجربه اکلاشلمشدرکه برقادین یکرمی بیکده برنسبتنده تخفیف ایدلمش حمض پروسیك رایحه‌سنی حس ایده‌مدیکی حالده ارکك بوجسمك یوزبیکده برنسبتنده تخفیف ایدلمشنی بیله طویه بیلیر.

ذائقه وسامعه‌یه کلنجه بو حسلرده ارککده بالنسبه چوق دقیقدرکه ـ محیط‌العلومده مصرح اولدیغی اوزره ـ طومك تمیزی، اصواتك تدقیق آهنکی، پیانوکبی سازلرك تدقیق نغماتی ایچون منتخب اهل خبره‌نك کاملاً ارکك اولمسی بو ادعایه بر دلیل کافیدر.

حاسهٔ لامسه‌نك‌ده ارککلرده دها دقیق اولدیغی مشاهده ایله ثابتدر.

(لومبروزو) و (سیری) کبی اساتذهٔ فن قادینلرك ارککلردن زیاده آلامه متحمل اولدقلرینی اثبات ایدیور که بوده اونلرده حسك آزلغنه دلالت ایدر. (لومبروزو) دییورکه:

«قادینلرك بوتحملی نوع انسانی ایچون بیوك برسعادتدر. زیرا حمل، وضع حمل کبی دها برچوق شدائد وآلامه معروض اولدقلریچون اکر قادینلرده ارککلر قدر حساس اوله‌یدیلر مقاومت ایده‌مزلردی،»

شیمدی مسرودات واقعه‌نك مجموعندن شو اکلاشیلیورکه نسبةً مفطور اولدقلری ضعف ایله برابر قادینلر شدائد حیاته ارککلردن زیاده معروض، کوناکون خسته‌لقلره ارککلردن زیاده هدفدرلر. بناءً علیه بونلرك حیاتی صرف بیتی وداخلی اوله‌رق اصلا خارجی اولمامق اقتضا ایدر.

مشهور تروسسو دییورکه: «قادینلرك بالنسبه اولان ضعفلرندن، جملهٔ عصبیه‌لرینك نشونماسندن طولایی مزاجلری ارککلرککندن دها زیاده متهیج، فقط ترکیب بدنیلری دها آز مقاومدر. بوسببدن حمل، وضع حمل، ارضاع کبی وظائفك ایفاسی اونلرده تهلکه‌سی آز یاخود چوق برطاقم احوال مرضیه وقوعنه سبب اولور.

شیمدی برمعترض چیقوب دییه‌بیلیرکه: «سنك قادینلرده وجودینی اثبات ایتمش اولدیغك ضعف تشریحی ارککلر طرفندن بیچاره‌لرك حریتی اوزرینه اجرا اولنان تضییقك، دائمی صورتده صحتلرینی افساد ایده‌جك ایشلرده بولنملریچون ایدیلن اجبارك نتیجه‌سیدر.»

جواباً دیرزکه: فرض ایده‌لم بوادعا صحیح اولسون. یا قادینلرك سنده‌کی کورلمکك سببی نه‌در؟ بونکله برابر علماً ثابتدرکه بلادحاره‌ده ساکن اقوام وحشیه بدایت خلقتدن بوآنه قدر قادینلرینی زراعت، حراثت کبی برچوق اعمال خارجیه‌ده قوللانمقده اولدقلری حالده بوفرقلر عینیله اونلرده‌ده کورلمکده‌در.

(دوقارینی) پارسلیلرده کوریلن بوفرقك پاتاغونیالیلرده [آمریقا قبائل وحشیه‌سندن بری] ده عینیله مشهود اولدیغنی سویلیور. آرتق بونك اوزرینه قضیه‌نك جدل کوتورر یری قالماز.

ارککك مرکز ادراك نقطهٔ نظرندن اولان رجحانته کلنجه پسیقولوجی دنیلن علم الروحك شهادتیله بوخصوصده مناقشه‌یه بیله محل یوقدر. زیرا ارککله قادینك دماغی آره‌سنده شکلاً ومادةً غایت بیوك برفرق موجوددر. علماً ثابتدرکه ارککك دماغی وسطی اوله‌رق قادینك دماغندن یوز غرام دها آغیردر. مع‌مافیه برمعترض چیقوب‌ده دماغلرك ثقلتلری آره‌سنده‌کی فرق اساساً بدنلرك ثقلتلری آره‌سنده‌کی فرقدن ایلری کلیور، دییه‌مز. چونکه ارککك دماغنك کندی بدننه نسبتی قرقده برایکن بونسبت قادینده قرق درتده بردر. ایکی نسبت آره‌سنده‌کی فرق ایسه ظاهردر.

بوندن‌بشقه قادینك دماغنده‌کی تعاریج [بینك اوزرنده‌کی چیقنتیلر] بالنسبه دها آز، کذلك تلافیف [بینك اوزرنده‌کی کیرنتیلر] دها آز منتظمدرکه شومشاهده علمای فن نظرنده ایکی جنس آره‌سنده‌کی وجوه اختلافك الك بیوکیدر.

کذلك دماغده نقطهٔ مدرکه عد اولنان جوهر سنجابی اعتباریله‌ده ایکی جنس آره‌سنده براختلاف موجوددر. بوجوهر قادینلرده بالنسبه لایقیله حس اولنه‌جق درجه‌ده آزدر. لکن بوکا مقابل احتساس وتهیج مراکزی قادینلرده نسبةً دها مکملدر. دوقارینی دیورکه: «شوحال ایکی جنس آره‌سنده روحاً مدار تمایز واختلاف اوله‌جق شیلره تامیله مطابقدر. زیرا ارکك ذکا وادراك جهتلریله قادینه فائقدر، قادینده‌ده انفعال وتهیج دها زیاده‌در.»

شبهه‌سز بواختلافات دماغیه بزه براهینك الك واضحیله کوسترمکده‌درکه مرکز ادراك ارککده دها مکمل اولدیغی ایچون بوجنس ادراکجه اوبرندن دها ایلریده‌در. مع مافیه بوحال اعصار سالفه‌ده قادینلرك تربیه وتهذیبدن محروم اولملرندن ایلری کلمشدر، زمان کله‌جکدرکه قادینلرك دماغلری بویویه‌جك، تکمل ایده‌جك، ارککك دماغنه معادل اوله‌جق طرزنده بر اعتراض وارد اوله‌ماز. زیرا بو فرقلر خلقتلرندن بری وحشت عالمنده قالمش اولان قبائلده‌ده عینیله کورلمکده‌درکه بونلرده نه ارکك نه قادینك هیچ برینك تعلم وتربیه‌دن نصیبی یوقدر.

اکر ارککك دماغنك قادینککندن دها بیوك، دها فیضلی اولماسنه سبب تعلم ایسه بوفرقلر نصل اولیورده عینیله اقوام وحشیه‌ده‌ده کوریلیور؟ اوله‌یا، بوقوملر الآن یارادلمش اولدقلری اوبسیط وطبیعی اولان حالت ابتدائیه‌ده قالمشلردرکه مزیت عقلیه اعتباریله برینك دیکرینه ذره قدر رجحانی یوقدر!

لکن ایچمزده بولنان مدنیت مادیه طرفدارلری براز سکوتیاب اولسونلر. زیرا غربلیلر کندیلری تمدنده ایلری کیتدکجه ارککله قادین آره‌سنده‌کی فرقك‌ده اونسبتده تزاید ایتدیکنی اثبات ایدیورلر. محیط العلومده شو سوزلر کوریلیور:

«مدنیت ارتدقجه جنسین آره‌سنده‌کی اختلاف طبیعی دها زیاده کسب وضوح ایدیور. بوکون عرق ابیضه منسوب برارکك ایله قادین آره‌سنده‌کی فرق عرق اسوده منسوب ایکی مختلف جنس آره‌سنده‌کی فرقدن چوق دها زیاده اوله‌رق تجلی ایتمکده‌در.»

بونکله برابر قارئین کرام مدنیتك طرز حاضرنده ارکك ایله قادین

آره‌سنده‌کی فرق طبیعینك آرتمقده اولمسنی استغراب ایتمه‌ملیدرلر . زیرا قوانین فطرت او مدنیت ایله متمدن ممالکده‌کی رجال ونسوانه لسان حال ایله دیبورکه :

« حکمت الٓهیه‌نك وضع ایلدیکی قوانینه قارشی تجاوزدن ، اونك قابل تغیر اولمیان احکام وقواعدی علیهنه عصیاندن حذر ایدیکز . زیرا سز کندیکزی ، ناسی آلداتمه‌یه نه‌قدر چالیشمش اولسه‌کز ینه او احکام ایچون تبدل متصور دکلدر . سزدن اولکی امتلرك کافه‌سی اوقوانینه قارشی عصیان ایتدکلری ایچون امواج اضمحلال ایچنده قایناديلر کیتدیلر ، کووندکلری سطوت وقوتك ذره‌قدر فائده‌سنی کورمدیلر . »

واقعا بوکبی بر تهدیدده بولنمق ایچون قوانین فطرتك آغزی ، دوداغی یوقدر ، لکن او بو سوزلری احوال ایله سویلر ، حادثات ایله ترجمه ایدر .

ایشته قادین ایله ارکك آره‌سنده‌کی فرق طبیعینك آرتمقده اولمسی قادینلرك جناب خالق طرفندن کندیلرینه تعیین اولنان دائره داخلنده اولمدقلرینه حسی بردلیل دکلیدر؟ اویله ایسه ارتق قادینلر بواویقودن اویانسونلر ، ترقیٔ بشر مشتاقانه‌ده عیون انتباهی آچسونلرده قادینلری تجاوز ایتمش اولدقلری حدود طبیعیه‌لری داخلنه وسائط معقوله ایله ارجاعه چالیشسونلر. نسوان مسلمینده بومخوف اوچورومه یاقلاشمقدن صاقنسونلر . زیرا اونلرده غربده‌کی قادینلر کبی موهوم بر استقلال طلبنده بولنه‌جق اولورلرسه بوآرزو ارککارله کندی بینلرنده‌کی فرق طبیعینك آرتمسنه بادی اولورکه صوکره حریته بدل ابدی بر محرومیته محکوم قالیرلر . برده بیلسونلرکه عالم مدنیته‌ده‌کی هم جنسلرنده موضوع بحث اولان فرق طبیعینك آرتمسی اونلرك ارککلرله حیات خارجیه‌ده مسابقه‌یه قالقیشملرندن بشقه برسیبدن ایلری کلمه‌مشدر . حالبوکه بو میدان قادینلرك دکل ، ارککلرکدر .

اوت ، معلوم اولان شو فرق اصلی سایه‌سنده ارککلر شئون خارجیهٔ حیاتك کافه‌سنده اوته‌دنبری قادینلری کچمش وکچه‌جکلردر . یابو فرق دها زیاده آرتارسه او زمان ایش نره‌یه وارر ؟

ذاتاً اقتصادیون ارکك ایله قادین آره‌سنده‌کی فرق طبیعیٔ اصلی‌یه ابتناءً اولکیلرك ایکنجیلره قارشی نائل اولدقلری امتیازی قواعد ریاضیه ایله حساب ایتمشلردر . ایشته (پرودون) ارککك مجموع قواسنك قادینك مجموع قواسنه نسبتی اوچك ایکی‌یه نسبتنه معادل اولدیغنی اثبات ایتدکدن صکره دیبورکه :

« مادامکه هرجمعیت شو اوچ عنصرك یعنی علمك ، عملك ، عدالتك اتحادندن تکون ایتمشدر ، اوحالده ارککله قادینك قیمت حقیقیه‌لرینك بربرینه نسبتی (۳×۳×۳) ك (۲×۲×۲) یه یعنی یکرمی یدینك سکزه نسبتی کبی اولور . حالبوکه بو شروط داخلنده قادینك قواسیله ارککك قواسی آره‌سنده توازن حصولی ممکن اولمیه‌جغندن قادینك ارککه قارشی انقیادی قورتولمق قابل اولمیان بر امر ضروریدر . چونکه قادین نزد طبیعتده ، حضور عدالتده ارککك ثلثنه معادل اولدیغی ایچون بر چوق کیمسه‌لرك اونك نامنه طلب ایتمکده اولدقلری حریت بیچاره‌یی - عبودیت ایله دیمزسه‌م هرحالده - خیبت وحرمان ایله محکوم ایتمك ، هم‌ده مشروع بر صورتده محکوم ایتمکدن بشقه بر شی دکلدر .

مملکتنك احوالنی لایقیله تدقیق ایتمش ، قوتلی ، ضعیف نقطه‌لرینی ایجه اکلامش بر فیلسوف اقتصادیدن صادر اولان شو سوزلری بیانه آتمق قطعیاً جائز دکلدر . مع مافیه پرودون دیکر طرفدن قادینلرك حقلرینی کتم ایتمیور . باقیکز نه دیبور :

« موهبهٔ فطریه‌لرینك صرف معنوی اولمسی اعتباریله قادینلرك قیمتی تقدیرك فوقنده‌در . بوخصوصده البته ارککلری کچرلر . لکن ینه ارککلرك کندیلرینه سائق اولمسی شرطیله . اویله ایسه قادینلر بویله تقدیرك فوقنده اولان ، فقط حد ذاتنده برخاصهٔ ثابته اولمیوب بلکه برصفت ، یاخود بر شکل ، یاخود بر حالتدن عبارت بولنان بو موهبهٔ فطرتی محافظه ایده بیلمك ایچون قانون تحکم زوجی‌یه منقاد اولملیدرلر . زیرا مساوات اونلری مکروه ، چیرکین بر شکله کتیره‌رك رابطهٔ زوجیه‌نك چوزولمسنی ، اراده‌کی محبتك محوینی ، الحاصل بشریتك هلاکنی مؤدی اولور . »

اوت ، قادین ارککك اسیری اولمق ایچون یار اولمدیغی جهتله کندی حریتنك ، فقط حریت معتدله‌سنك استحصالی اوغورنده مجاهده ده بولنملیدر . لکن هانکی سلاح ایله ؟ جناب حقك اوکا تودیع ایلدیکی برسلاح ایله که نه اویله حرب وضربده قوللاندیغمز اسلحه جنسندندر ، نه‌ده اوکا معادل برسلاح ایله مجهز اوله‌رق قارشیسنه چیقه بیلمك قدرتمز داخلنده‌در . فقط کال اسفله کوریلیورکه اوبیچاره مخلوق بوندن غافلدر . حتی خاطرینه بیله کتیرمیور . اوسلاح ایسه نوعنه خاص اولان وظیفه‌نك اهمیتنی عظمتنی ، قدرتك کندیسنه تودیع ایلدیکی بخشایشك علو منزلتنی لایقیله اکلایه‌رق بونلر اوزرنده حقیله تصرف ایتمسندن ، بونلری حسن اداره ایلمسندن بشقه برشی دکلدر . ایشته قادین بوسلاح سایه‌سنده سدرهٔ تعظیم واجلاله کچر . زیرا اوزمان بتون ازمهٔ احتساسات بشره مالك ، تمایلات طبایع عالمه حاکم کسیلیر . ارتق ایسترسه حکومتی ملوك ایله اداره ایدر ، ایسترسه طرز جمهوریته قلب ایلر ؛ دها ایسترسه امور ملکی اشترا کیونك ارزوسی وجهله کوردورر . بومقصدده قادینلر ایچون اطفالی کندی ایستدکلری کبی تربیه ایدرك انلری ینه کندیلرینك ایستدکلری غایته طوغری سوق ایلمریله حاصل اولوبرر . اوزمان حکومتلری برمهابت آلیر ؛ اریکه‌نشین اجلال اولان ملوك بیله سطوت نسواندن خشیت ایچنده قالیر ؛ امهات اطفال زمانی کندندن خشنود ایده‌مدیکی تقدیرده سریر شوکتی نظرنده متزلزل کورینور .

حتی اوزمان ارککلرك بوینه بر زنجیر آهنین طاقوب ایستدیکی طرفه طوغری سوروکلمه‌یه ؛ بو صورتله — بر زمان کندیسنه دلفریب اولان حریت مفرطه افکارینی تلقین ایدرك زواللی‌یی اولومك بیرتیجی دیشلرندن قورتولمق ، قوت لایموت یومیسنی قورتارمق ایچون ارککلرله ارکك کبی پنچه‌لشمه‌یه مجبور براقدقلرندن طولایی — اونلردن ایستدیکی کبی انتقام المه‌یه بیله مقتدر اولور .

انجق خلاق حكيم بو امر عظيمى ده حكمت بالغهٔ صمدانيسنك ايجاب ايتديكى طرز بديعده اكمال بيورمش ؛ قادينلرى ـ بتون تمايلات عالمه رهبر اوله جق ، بتون جهان اوزرنده اجراى نفوذ وحاكميت ايده جك درجه ده علوى اولان بو قدر ومنزلته اهل اولملريچون — الڭ رقيق احتساسات ايله ، الڭ شفيق تمايلات ايله مفطور ايتمشدر . بونك ايچون قادين خيردن بشقه برشيله امر ايتمز ، مرحمتدن بشقه برحسه تابع اولماز .

ايشته قادينك سلاحى بودر . اكر بونى بيلش اولسه يدى درت ال ايله صاريلير ، الندن آلمق ايستينلرك سوزينى ديكله مك شويله طورسون ، اونلرى مستقبلنك حسودى اولمقله ، بوكونكى اسارتى برقات دها آرتيرمق ، حياتى مرارت آكين ايتمك آرزوسنده بولنمقله اتهام ايدردى .

عجبا قادين مستقبلنك شو طرزده كى ماهيتنى اكلادقدن صكره يوزنده كى اورتوبى قالديرمه يه راضى اولورمى ؟ اصلا ! زيرا اشاغيده فلسفى ، اجتماعى برصورتده اجرا ايده جكمز تحليلاتدن اكلايه جقدركه رفع حجاب مسئله سى اسارتى برقات دها آرتيره جقدر . بو حال ايسه قادينك يالكز معطليتنى موجب اولمقله قالماز ؛ بلكه پيشكاه عزم واقدامنده آماده طوران غايهٔ كماله وصولنده مانع اولور .

يا عجبا ينه او قادين امور ومشاغل خارجيه ده ارككله مسابقه يه ميل ايدرمى ؟ اصلا ! زيرا بو هوس اونى عرش ملكندن [عائله سندن] اويله بر صورتده آييرركه آرتق اونك ايچون حريت و سعادتنك نقطهٔ اجتماعى اولان مركز مستقبله وصول احتمالى كلياً منقطع اولور . نته كم بو نتيجه آتيده تجارب يوميه يه استناداً اثبات ايديله جكدر .

اويله ايسه قادين نه ياپسون ؟ اوت ، نصل انا اوله جغنى اوكرنسون ؛ والده لك وظائفنى ، قوانيننى تتبع ايتسون ؛ تربيهٔ اولاد مسئله سنك احتوا ايلديكى دقائقى ، غوامضى نظر امعانه آلسون . اوت تربيه ده كى او دقائقى اكلاسونكه جبانى شجيع ، بخيلى جومرد ، ايمپراطورى يى جمهورى ، اشتراكى يى ملوكى ايديور . السنهٔ اجنبيه اوكرنمكله اظهار مباهات ايتمه يى براقسون ؛ بوكبى نمايشلرله وقتنى ، نقدينى اسراف ايتمسون . زيرا بونلرك كافه سنه قارشى كوستره جكى انهماك اونى نوعنه خاص اولان وسرمجد وعلويتى انجق اونكله قائم بولنان غايهٔ كمالدن اوزاقلاشديرر . ويا واش ياواش او نقطه يه طوغرى چكر كوتورركه كنديسى ايچون ورطه ٔرق واسارتدر . ممالك سائره ده كى قادينلرك آچيق صاچيق كزملرينه ، طولاشملرينه باقوب ده آلدانماسون ؛ بونلرك قادينلر ايچون موعود اولان مستقبل مسعوده دها ياقين اولدقلرينى ظن ايتمسون . هيهات ، بو حال بيچاره لرى اويله بريوله طوغرى سوق ايديوركه كنديلرى ايچون قطعياً طريق سعادت دكلدر . ذاتاً او مملكتلرك خلق بيله قادينلرينك بو حاللرندن شكايته باشلاديلركه بوقاريده اونلرك اعاظمندن نقلاً بر آز ايضاحات ويردك .

ايشته تكمل ايتمش قادين بويله اولور ، اونك حريت حقيقيه سى ، بو حيات جدالگاهنده كى سلاحى ده بودر .

اويله ايسه مخدرات اسلاميه بومثالى نظر امعانه آلسونلر ، بوكا امتثال ايتسونلر ؛ ياواش ياواش بوكا بكزه مه يه چاليشسونلرده هم كنديلرينى مسعود ايتسونلر ، هم ده بزم سعادتمزى ـ كه اونلرك سعادتنه مربوطدر ـ تأمين ايلسونلر . والله يهدى من يشاء الى سواء السبيل .

مترجمى: محمد عاكف

مواعظ

مقررى : مناسترلى اسماعيل حق افندى حضرتلرى

محررى : سيروزلى ح . اشرف اديب

درس: ٤٧ — ٢٤ تموز ٣٢٤

باشقه شيلردر . اخوت دينيه ... او بيوك شى . بتون اخوتلرك ، حتى اخوت نسبيه نك بيله فوقنده در . [انما المؤمنون اخوة] . انكلتره ده كى ، روسيه ده كى ، هندستانده كى ودنيانك تابيلم نره سنده كى مسلمانلر هپ قارداشمزدر . بزم سعادتمز اونلرك سعادتى . اونلرك سعادتى بزم سعادتمز . فلاكتلريمزده اويله . هيچ فرق يوق .

صوكرا برده اخوت وطنيه وار . بر طوپراقده ياشايانلر ، بر دولت زير اداره سنده بولونانلر آراسنده ده براخوت واردر . مسلم ، غير مسلم جمله سى وطن قارداشى صاييلير . ارمنى ، روم ، بلغار ، موسوى ... هپسى بر حكومته تابعدر . معدلت اونى ايجاب ايدر . بز نه دن اشاغى دونمشز ؟ هپ تبعه نك حقوقنى اخلال ايتمكدن . يكيچرى دورلرنده كى حدت وشدت ، مظالم سويلكله بتمز ، يازمقله توكنمز . جلادلر طولوسى مظالم اجرا ايتمشز . انسان انتقام ايستر . فرصت دوشورنجه اخذه قالقيشير . بوده طبيعى دكلمى ؟

فقط نه حقله بو مظالمى اجرا ايتملى . على الاطلاق ظلم ممنوعدر . بالخاصه وطن قارداشنه ظلم دكل ، هركسدن زياده حسن معامله ايدلملك لازم كلير . اللهك امانتيدر اونلر بزه .

حضرت عمر افندمز آخر عمرنده ، معلوم ، رتبهٔ شهادت احراز ايتدى . شهيداً وفات ايتدى . اونى شهيد ايدن برمجوسيدر . (وليد بن مغيره) نك بر كوله سى واردى . او كوله شهيد ايتدى . سببى تاريخجه معلومدر . حضرت عمره قارشى اويله ديدى :

— هركسه عدالت ايديورسك ، فقط بكا ايتميورسك .

— نيچون ؟

— افندم ، بن صنعتكار بر كوله يم . دكرمنجيلك ايدر ، افندمه بر شى ويررم . [١] افندمه سويله ده بنم خراجمى تعديل ايتسون . بندن آلديغى پاره نك ياريسنى بكا باغشلاسون . بنم جزيه مى ، بندن آله جغى پاره نك مقدارينى تخفيف ايتسون .

بونك اوزرينه حضرت عمر تحقيق ايتدى . باقديكه يالان سويلر . افنديسى آز آلير . حالبوكه بو ، پك چوق قازانير . اونك ايچون كوله يى حقسز چيقاردى .

— چوق برشى ويرميورسك كه ديدى . قازانديغڭك انجق اونده برى قدر جزئى بر شى ويريورسك . نه دن چوق كوريورسك ؟

---

[١] مرقوم مكاتب ايدى . كتابت بر نوع عقد شرعيدر كوله ايله افنديسى آره سنده اولور .

بوندن‌طولایی غرض پیدا ایتدی:— هرکسه عدالت ایدرسك، بكا اتمزسك !.. دیدی . صوكرا حضرت‌عمر افندمز بركون صباح‌نمازینی قیلارکن ، اوخائن زهرلی بر قلیجله آرقه‌سندن صالدیردی. حضرت عمر فاروق بر ایکی کون قدر یشادی ، صوكرا وفات ایتدی.

او اثناده کبار امت حضور عمره کلدیلر ، صوردیلر :— ای امیر المؤمنین ! ای خلیفهٔ ذیشان!. آرتق حیاتدن امیدکی کسدك . هر ایشی شورایه براقدك. آیریجه توصیه‌ك یوقمی؟

صحیح بخاریده مصرحدر بو .

— سزه اك برنجی توصیه‌م ، دیدی، اللهك ذمتنه، رسولك ذمتنه، یعنی شریعتمزك ویردیکی عهده صیغنان غیرمسلم تبعه‌یی خوش طوتك . اونلره قارشی قلبکزده بر خیانت، برغرض بسلمه‌یك.

دقت‌ایدییورمیسکز؟ نصل‌برزمانده بوتوصیه‌یی ایدییور؟ کندیسنی شهید ایدن بر غیرمسلم . اویله ایکن اونلره عداوت بسله‌میور. حمد ایدییوردی اللهه، که بر مسلم اوزرنده قانی قالمادی .

— اك برنجی تشکرم اللهه بودر، دییوردی؛ یا برسرکشلك ایدرك بر مسلمان قاتله کیرسه‌یدی اوده یانه‌جقدی . بوایسه ذاتاً مسلمان‌دکل...

قوجه فاروق ! قوجه تمثال عدالت ! . . . بویله بر زمانده غیظه دوشه‌جك ایکن ، هردرلو انتقام فکرینی توصیه ایده‌جك ایکن ایلك توصیه‌سی بو اولدی:

— ذمت وعهد ایله معیتمزده ، اداره‌مزده بولونان تبعه‌یه مادام‌که امان ویرمشز ، حقوقمزله مساوی طوتمشز ؛ اك برنجی نظر اعتنایه آله‌جغمز شی اونلری ممنون ایتمك‌در ...

[لهم مالنا وعلیهم ماعلینا] اونلر حقنده بیورولمشدر . دیکر بر روایتده ایسه [فانه ذمة نبیکم ورزق عیالکم .] .

برکره پیغمبرمزك عهدی‌وار . رسول‌اکرم افندمزده آخر عمرنده توصیه بیورمشلردر :

— ظلم ایتمیك . عدالتی کوزتك . دین اسلامه دشمن‌اولماسونلر . اصلا حقلرینه تجاوز ایتمیك . آثار خصومت کوسترمیك . اونلردن سزه فائده وار. نه‌قدر چوق اولورلرسه اوقدر ویرکی زیاده‌لشیر . نه‌قدر تبعهٔ غیرمسلمه اولورسه اونسبتده واردات چوغالیر . محو ایدرسه‌کز کندیکز آچ قالیرسکز ...

نصل که اویله‌اولدی. بو مظالم‌چوغالدقجه نفوس آزالدی. مالیه‌یه ضعف‌عارض‌اولدی. ایشلر ایشلنمز، صنعتلر اجرا ایدیلمز، هردرلوحوائج بشریه تمشیت قیلنمازسه ادارهٔ امورمختل اولور، بتون مضایقه‌یه کرفتار اولورز. اونلرك حقلرینه رعایت‌ایدرسه‌ك‌هم‌پیغمبرمزك امرینی ایفاایتمش، هم‌ده‌استراحت وسعادتمزی تأمین ایتمش‌اولورز . اکرمظالمه قالقیشیرسه‌ق اللهده برکتی قالدیریر ، نه استراحت قالیر ، نه سعادت . اونك ایچون ربمز عدالتی امرایدییور. صوکراده بیورورکه :— [ان‌الله نعما یعظکم به] بوامری‌که‌الله ویریبور ، نه کوزل‌وعظدر ! نه‌کوزل‌نصیحت‌در ! اکلارمیسکز؟. اولا کندی نفسکزه مرام آکلاتمق ، حقوقی طانیمق ، صوکرا حقلی‌یی حقسزی کوسترمك ، ناس بیننده منازعه‌یه میدان ویرمه‌مك ... بو ، اللهك وعظی‌در . تذکیر ایدر .

وعظ ، تذکیر دیمکدر . دوشونسه‌کز کندیکزده بوله‌بیلیرسکز . ذاتاً فطرتده وار بونلر . حیوان‌دکلز . عقل‌نیچون ویرلمش؟ معاملات منصفانه‌یی بزه تلقین ایده‌جك .

[ان‌الله کان‌سمیعاً بصیراً] علی‌التحقیق الله‌تعالی دائماسمیع‌وبصیردر. من‌الازل الی‌الابد بتون اقوالکزی ایشیدیر .. نصل‌حکم‌ویره‌جکسکز، عدالتله‌می ، ظلمله‌می ؟ ویردیککز حکملری ایشیدیر. (بصیر) هرشیئی کورور . اماتی کیم تأدیه ایدر ، کیم خیانت ایدر ؟

(بصیر) ایله بوکا اشارت ایدر . بوفعلدر چونکه . اماتی کوره. بیلیرز . امانتلر دائما نظرکاه الهیده‌در . هیچ برشی جناب ذوالجلاله خفی قالمایور . بتون مسموعات . بتون مبصرات معلوم الهی‌در .

شیمدی‌ایشته الله امرایدر والیلره . ولواون کیشی‌یه‌حکمی‌کچسون، هرکیم‌اولورسه‌اولسون‌امورعبادی‌درعهده ایدن کیمسه‌لره مصالح‌امتی‌ایفایه احراز ولایت‌ایدن کیمسه‌لره، جمله‌سنه‌بوخطاب‌شاملدر. ایشته‌اونلره ، او ولات‌امره ، کندیلرینه امانت‌ویرلمش، اوامانتی کوزه‌تلره اولا انصافی امر ایدییور . آندن صوکرا بزه‌ده اطاعتی فرمان بیورویور :

[یا ایهاالذین امنوا اطیعواالله واطیعواالرسول‌واولی‌الامرمنکم...] والیلره عدالت ، حاکملره حکم الهی نه ایسه اونکله ایفای حقوق ایتمکی امر ایدر . آندن صوکرا :— [یا ایهاالذین امنوا اطیعوا الله] بیوردی ؛ ای ایمان ایله متصف قوللرم ، اللهه اطاعت ایدیکزکه سزه امر ایدر ایشته : [واطیعوا الرسول] رسول ذیشانه‌ده اطاعت ایدیکز . سزه نه تبلیغ ایدرسه اللهك امری‌در ، اونی ایفا ایدیکز.

[اللهه اطاعت ایدك] بیورولیور،که امرلر هپ امته‌در : قانون عدلی تأسیس ایدن ، سلامت یولنی توصیه‌بیوران اللهه اطاعت‌ایدك .

فعلاً بزه درس ویریبور . اما نره‌ده رسول اکرم ؟ بوراده دکل . صوکرا قیامته‌قدر اطاعت‌لازم. اویله‌دکلمی،امت‌بقا بوله‌جق. اونك‌ایچون —[واولی‌الامر منکم] بیورولیور . رسولکز کیتدکدن صوکرا اونك یرینه قویه‌جغکز ذات یوقمی ؛ یعنی امر صاحبلری...

بتون سلاطین ، خلفا بونده داخل‌در . خلافت ، سلطنت احراز ایدنلر، امت اوزرینه حکمی‌کچن، یعنی اهل‌اسلامدن اولوب‌ده خلافت احراز ایدنلر . . اونلرده بر نوع نائب دیمکدر . تنفیذ احکامه مأمور. کندی کندینه قانون یاپه‌ماز . الله وضع ایتمش کلیاتی . اما جزئیات ایچون اهلی وار، اونلر طرفندن تنظیم اولنور . اونظامه دائر تعلیمات یوقمی ؟ هپ اونلر شریعتی اجرایه وسیله‌در ، عدالت رهبرلریدر . یولیله تطبیق ایدییور . نه یولده اجرا اولونه‌جغنی کوستریور . حکومت بونی اجرایه واسطه‌در . سلطان اولسون ، خلیفه اولسون ، بونی اجرا ایده‌جك . شریعتك محافظه‌سنه نظارت‌ایده‌جك. هرایشی اهلنه تودیع ایده‌جك . امور حکومتده سلطانك وظیفهٔ اساسیه‌سی بودر.

مابعدی وار

ابو العلا

مطبعهٔ عامره

اعلانات :
مسلکمزه موافق آثار مع الممنونیه قبول اولنور
درج ایدیلمین آثار اعاده اولنماز

محل اداره :
درسعادتده یکی پوسته‌خانه قارشوسنده
دائرهٔ مخصوصه‌ده‌در

صراط مستقیم
١٣٢٦

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری : ابوالعلا زین‌العابدین – ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	التی‌ایلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبیه‌ده	١٠٠	٥٥ غروشدر.

تاریخ تأسیسی :
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیریطه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد : ٦ — ٣٢٦ رمضان ٥ پنجشنبه ایلول ١٨ ٣٢٤ — برنجی سنه

تفسیر شریف

رَبِّ الْعَالَمِينَ :

کافهٔ عوالم حسیه وغیبیه‌نك مربئ حقیقیسی ، مدبر اموری . مالك مطلق .

« رب » تربیه معناسنه مصدردر. مربی ومالك معناسنه نقل اولنه‌رق جناب باری تعالی یه اطلاق اولنمقده‌در. « تربیه » تدریج صورتیله برشیئی کال لایقنه تبلیغ وایصال ایتمکدر. (رب) لفظی اضافتله تقیید ایدلمدکجه مخلوقه اطلاق اولنماز . اما تقیید ایله جائزدر: رب‌الدار ، رب‌السلم کبی .

بعض ائمهٔ لغت « رب » کلمه‌سنی صفت مشبهه قلمشلردر. بوصورتده (رب ، یرب ، ربا ، فهو رب) دیو تصریف اولنور . بعضاً صفت ایله مصدر بروزنده کلیرلر .

مصدرلر بلا نقل دخی اتصافده مبالغه قصدیله موصوفه اطلاق اولنورلر. مثلا عدل ایله اتصافده مبالغه افاده‌سی ایچون عادل اولان کسه عدل مجسم اعتبار اولنه‌رق عدل تسمیه اولنور .

بناءعلیه بیضاوی مرحوم: تربیهٔ سبحانیه‌نك غایهٔ کاله رسیده اولمسنی اشعار ایچون تربیه معناسنه (رب) ایله توصیف اولنمشدر ، دیور .

سؤال : اجزای عالمده بعض شیلر کورلمکده‌درکه دها واصل رتبهٔ کال اولمه‌دن فنا بولورلر . بوطاقم شیلر حقنده تربیهٔ کالیه تحقق ایتمدیکی حالده (رب العالمین) نظم جلیلندن مستفاد اولدیغی وجهله بتون عوالم کونیه مظهر تربیهٔ الهیه قلنمق نصل صحیح اولور ؟

جواب : تربیهٔ الهیه انواع واجناس عوالم حقنده تحقق ایتمکده ، کائناتك هرنوعی غایهٔ کالنه ایصال اولنمقده بولندیغی قابل انکار دکلدر. بناءعلیه « العالمین » ده‌کی استغراق وعموم انواع اعتباریله اخذ اولندقده سؤال مذکور اصلا توجه ایتمز .

اما هرنوعك بتون افرادینه تشمیل اولنورسه کال نوعی‌نك مراتب متنوعه‌سی اولوب بعض افراد ، غایهٔ کاله واصل اولمیورسه‌ده تکملك بعض مراتبنی احرازدن خالی قالماز دیه توجیه اولنور.

« عالمین » « عالم » ك جمعیدر .

« عالم » خاتم کبی غیر قیاسی اولان اسم الت صیغه‌لرندن اولوب «مایعلم به » معناسنه‌در . عرفاً صانع ذوالجلال تعالی وتقدس حضرتلرینك بیلنمسنه مدار اولان بتون اعیان واعراض اشیایه ، بالجمله ماسوی الله شاملدر . [اماذات وصفات سبحانیه عالمده داخل قلنماز]

زیرا بتون کائناتك حائز اولدیغی امکان صفتی اقتضاسنجه جمیع اوصاف واحوالنده واجب الوجوده افتقاری اولمق ضروریدر. بناءً علیه عالمك هرجزئی مؤثر حقیقینك وجود ووحدانیتنه وبالجمله کالات قدسیهٔ سبحانیه‌سنه شهادت ایتمکده‌در .

« عالمین »نك بومقامده جمع صیغه‌سیله ایراد بیورلمسی « عالم » عنوانی تحتنده مندرج بولنان محسوس ومعقول بوتون اجناس مختلفه‌یه شمولنه تنصیص ایچوندر . چونکه (رب العالم) دنیلسه وهلهً مشهودمز اولان یالکز بوعالم محسوسه صرف اولنمق احتمالی اولور .

عالمده داخل بولنان ذوی‌العقولك اشرفیتنه مبنی اوصاف سائرهٔ عقلا کبی « عالم » دخی جمع مذکر سالم صیغه‌سی اوزرینه جمعلنمشدر .

بعض علما « عالَم »ی عالِم کبی تلقی ایده‌رك ملائکهٔ کرام ایله ثقلیندن (انس وجن طائفه‌سندن) عبارت ذی‌علم اولان مخلوقاته تخصیص ایتمشلردر . بوصورتده تربیهٔ الهیه‌نك دیکر انواع عالمه شمولی استتباع طریقیله مستفاد اولور .

بعض ارباب تفسیرده (عالمین) ایله بالخاصه نوع انسان مقصود اولمسنه ذاهب اولمشلردر. چونکه کبیر افراد انسانیه‌نك هر بری عالم

کیرده کائنات بالجمله جواهر واعراضك برنمونه ومثالنی حاوی بولندیغی جهتله برعالم صغیر اولوب امعان نظرله کندیسنه باقیله‌جق اولسه کمالات قدسیهٔ سبحانیه‌یه شهادت بابنده کافی کوریلور، آفاق ایله استدلاله حاجت قالمز.

عالم صغیر ایله عالم کبیر بیننده متحقق اولان اشبو تساوی‌ٔ دلالته مبنی برآیت کریمه‌ده (سنریهم ایاتنا فی الافاق وفی انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق) بیورلمش، محل آخرده دخی برچوق آیات ارضیه و سماویه تعداد وبیاننده‌نصکره بونلرك کافه‌سنی خلقت بشریه‌نك اجمالاً محتوی اولمسنه ارشاد مقامنده (وفی انفسکم افلا تبصرون) وارد اولمشدر.

استنباط

(رب العالمین) نظم کریمی تربیت کردهٔ جناب پروردکار اولان بتون کائناتك حال حدوثلرنده محدث وخالقه مفتقر بولندقلری کبی مدت بقالرنده دخی مبقی‌یه محتاج اولملرینی اشعار ایتمکده‌در. زیرا ذکر اولنان معناجه برشی‌ٔ تربیه ایتمك اونی اولاً خلق وایجاده، ثانیاً حد تکملی بولنجه‌یه قدر وجودینی ادامه‌یه توقف ایدر. اصلا دائرهٔ وجوده کیرمیان امر معدوم ایله زوال واختلالدن محفوظ اولمیان شیئك قابل تربیه اولمیه‌جغی آشکاردر.

دیمك اولور که ربوبیت وصف جلیلی خالقیت صفتنی متضمن اولدقدنبشقه بتون عوالمك هرآن وزمان برآوردهٔ تدبیر سبحان اولملرینی ده احتوا ایتمکده‌در.

ایشته بو نکته‌یه مبنی (رب العالمین) عنوان اقدسی «خالق العالمین» کبی کافهٔ شئونات الٓهیه‌یی مفید اولمیان تعبیرات اوزرینه فن بلاغت اربابی نظرنده ترجیح اولنور.

تقریر

(رب العالمین) نصب ایله‌ده قرائت اولنمشدر. بو قرائته کوره حرف ندا حذفیله (یارب العالمین) یاخود «نحمد» محذوفنه مفعول اوله‌رق «رب العالمینه حمد و ثنالر ایدرز» معناسنه حمل اولنور. فعل ماضی اعتبار اولنه‌رق «العالمین» مفعولی قلنمق‌ده جائزدر. بو صورتده «قد» تقدیریله جملهٔ حالیه اولور.

مناسترلی اسماعیل حقی

صفحات حیاتدن:

حصیر

کچنده یایلا جوارنده براوفاق جولان
بهانه‌سیله، بزم اسکی آشنالردن
برعطارك آزیجق کیتمك ایستدم یاننه،
که هرزمان بنی دعوت ایدردی دکاننه.
براز مصاحبه‌دن صکره سوکدی مشتریلر:
— ویر اوردن اون‌پاره‌اق زنجفیل، چورك‌اوتی، بیبر.
کچنکی بش پاره بورجله اون بش‌ایتمدیمی؟
— سیلیك بویکرمیلك آلمام.
— اوزاتمه کور ایشمی!
— اوغل، چابوق.. بکا تیرق.. اوقونمش اولملی‌ها!
بزم چوجق، آدی یاسون. بیلانجق اولمش..
— یا؟
— زواللینك یوزی‌هوت طاغی! کلوب بی‌بول کورسه‌ك..
— کچرخانم، اوکا لکن نفس‌ده ایتدیرسن...
— بی‌یکرمیلك پاك اما کچنکی توزدی‌بتون..
— آیول، هپ ایچدیکمز توز.. بوزولدی‌اسکی توتون!
— افندی‌عمجه، سانیزویر.. برازده بال‌مومی کس..
— قیزم پاره‌یله اولورها! بشینجی باق‌هرکس.

*
* *

بشر اونر پاره‌لر هپسی یاقلاشوب دلیکه،
سوزولدیلر اوزادن برکلیدلی چکمجه‌یه.
اینجه فاصله‌دن صکره کلدی بشقه بری:
کنیشجه برحصیرك وارمی؟ نه‌یسه هم دکری،
جنازه صارمق ایچوندر، اذیت ایتمه‌ساقین..
بزم محله‌ده چوقدن یاتان اوخسته قادین
بوکون، صباحلین آرتق جهاندن الچکمش..
نه‌چاره! قسمتی بربویله کونده اولمکمش.
یاننده کیسه‌ده یوقمش.. آمان براق نه‌یسه..
اجل کلنجه ها واش، هااولمامش کیسه!
— طقوز غروش شوحصیر، سزکز ویرك‌هادی..
پازارلق ایتمیه‌لم برغروش ایچون شیمدی!

*
* *

حصیر بوکولدی، اوموزلاندی، طالدی برسوقاغه،
صوقولدی کیم بیلیر اوردن‌ده هانکی بربوجاغه.
آچیلدی براولوبی صارمق اوزره سینه‌سنه،
قاپاندی دفتر عمر بشر مثالی بنه!
اولوب بش‌اون کشی‌یه بار دوش استثقال،
مزارلغك یولنی طوتدی اویله صامت ولال.
مزارجینك اوکورك یوزلی دست لاقیدی
اعانه‌سیله نهایت مزاره یاصلاندی.
هجوم محنت پیدرپیله دنیانك،
حیاتی بریغین آلام اولان زواللی قادین
حصیرپاره‌یه اورتوندی، قبرینه ایندی..
انین روح ملولی مؤبداً دیندی!

*
* *

بتون بو خاطره‌لر بنده کریه خیز ملال
اولنجه طورمادم آرتق، قیام ایدوب درحال،
— یوزنده عالمه نفرین، ایچمده شوق ممات،
کوزمده ایچ یوزی دهرك : بیغین بیغین ظلمات !—
اوطوردیغم او مقسی محلدن آیرلدم.
بو پرده ایندیمی؟ هیهات! آنغادم برآدیم
که روحی ایله‌مسون بویله بیك فجیعه خراب!
حیات نامنه یارب، نه‌در بودور عذاب؟

محمد عاکف

کوپریلی

برجلر ایلر تزلزل، چارپشیر اجرام نور،
زار بر پیر مهیب ایلر افقلردن ظهور.
بر سحابی آکدیرر صیرتنده خاك اولمش کفن،
روی زردنده تکیکلر تارمار اولمش ایکن،
روزکارك دست لاقیدیله طوپلانمش طورور،
کوزلرندن ظلمت عقبا - صانیرسك - برق اورور.
جسم خاك آلودیك اولمش مقابر پیروی،
چهرهٔ پیرانه‌سنده برسکوت اخروی
آکدیرر فریادینی طفل فلاکت توأمك،
آسمان پرواز اولان انظاری - کویا - عالمك
رعدو طوفاننده سیر ایتمکده کرم وسردینی،
طوپراق اولمش لحیهٔ بیضاسی، جسم زردینی
مارهیئت استخوانلر هب درآغوش ایلمش،
دیو هیبت خاك مقبر خوننی نوش ایلمش!
جبهه‌سی چوکمش، ییقلمش استخوان چهره‌سی،
افق برق آلوده دونمش سینهٔ صد پاره‌سی.

*
* *

ماهی ظلمتزار ایدرده دیدهٔ دهاشمه
هر کیجه ای پیر پیغمبر مهابت قارشیمه
هر کیجه بربویله هیئتله چیقار طیفك سنك.
آسمان اولدقجه تاریکی نمای مدفنك،
شب لباس ماتمیسیله چیقوب منظور ایکن،
سرولر برلیل دیکر، لیل دورا دور ایکن،
برقلر تاراج ایدرکن ظلمت افکارمی،
لیل پامال ایلیورکن قلب سوزشکارمی،
چشم جانم سیر ایدر طیف کفن بردوشکی،
سوبلشیر طاغلر سنك فریاد جوشا جوشکی.

سن، الندە برلوای ماتمی طوتمشده هب
رانکده برهلال منخسف کویاکه شب!
ایلمشسك اویله ظلمتلرله ترتیب صفوف؛
لشکرکده یسه شعاع مهرغاربدر سیوف.
دشتزار رزم اولان شو ملتك آتیسنه
ذل صایارسك قالمه‌یی بیکانه علوی نفسنه.
بیلدیرملرکن اورزمك نیزهٔ خونریزنی
اکدیران شیء بی‌محابا صالدیروب شبدیزیکی
طی راه ایلر کیدرسك ظالم مستقبله..
حالی پامال ایتمه مکچون ماتم مستقبله!
عاقبت پامال اولونجه عزم فوق‌الغایتك
ملك آتیدن چیقان فریاد مغلوبیتك
حاله کلدکده، نه‌بولسون؟ نغمه‌لر.. آهنکلر..
برطاقم افسانه‌لر.. وجدان رنکا رنکلر..
برطاقم کاشانهٔ کلکون وزرین بامل..
برطاقم کردونه‌لر.. شبدیز کوه اندامل..
پاسبانی ظلم اولان کنجینهٔ لبریزلر..
لیل غیا چهره‌لر.. مشکاة برق آمیزلر
شیر در زنجیر تهمتلر! بتون بیچاره‌لر..
کربه‌لر.. نسناسلر.. هپ کلب آدم چهره‌لر..
بوالمصائب کیسه‌سز نوزاد ماتم دیده‌لر..
برطاقم احفادسز ام‌المقابر جده‌لر..
دست سیف آلودلر.. بازوی آهن بندلر..
حلهٔ ماتم نمالر.. قبر خندا خندلر..
کسوهٔ ماتمله استقبال اولنمش عیدلر..
نعشلرله قبره کیرمش برطاقم امیدلر..
غیظ فرما برطاقم انسان اژدر روحلر..
کربه‌لر.. بوس زمینلر.. سجدهٔ مکروهلر..
جای بوسش برطاقم دامان زر آلودلر..
چاك چاك اولمش کریبان اجل آلودلر..
برألك آتی نما — سن! — برالکده رایتك،
یوکسلوب بالاسنه سرشاهق علویتك،
هپ نظر انداز نفرتسك بولوح اسفله:
حالی مرآت سیاه اولمش کوروب مستقبله،
طیف ظلمت هیئتك بی‌فرق ایکن اشباحدن،
صوتك ایلرده تشکل نالهٔ ارواحدن،
خاکه عکس ایلر فلکدن برخطاب هاتفی..
لعنت مولایه بکزر برعتاب هاتفی!

مدحت جمال

قهرمان حریت وفضیلت نیازی بك افندی طرفندن ر.الەمزە اهدا بیورلمشدر :

عالم اسلامیتی، وجدان عمومیٔ امتی خلجانلره کرفتار ایدن سلما خانم افندی عنوانلی مقالەیی بتون حمیتپروران اسلامیه کبی بندەکزده بیوك برتأثر قلب ایله اوقودم ، اوقودم . ملت کبی وکلای ملته ، شهزادکان سلطنته درس سیاست وحکمت ویرن برجریدەنك بو آرالق عصبیت اسلامیەیی تحریك ایدن هذیان آمیز بویله برمقالەیی نشره وساطت اتمسندن طولایی وجدان عمومی‌یی عمیقاً جریحەدار اتمش ، افکار عمومیەیی احرار ملتك علیهنده تهییج ایلمش اولدیغندن ملت عنواننه مستحق اولەمیەجغنی وافکار عمومیەنك برترجمان حق وبیانی کبی تلقی اولنەمیەجغنی ادعا ایدر ونشریات واقعەدن طولایی عموم حمیتپروران واهل ایمان نامنه شدیداً تقبیح ایلرم . توفیق نادر بکك حق‌ناشناسانه تعرضلر ، کفر آمیز سوزلرله ناموس وعفت اسلامیەیی چالکچاك ایدن بو مقالهٔ زهر اسالەسنده « قد وقامت ، کیسو وصباحت ، لطافت وملاحتندن، اشکال وشمائلندن» بحث ایتدیکی مخدرۀ اسلامیه یعنی سلما خانم افندی حضرتلری احمد رضا بکك همشیرەسی اوناق مناسبتیله شریعت غرای احمدیەنك محق تطبیق واظهار واحکامی، قانون اساسینك استردادی وادامهٔ مرعیتی اسبابنك استکمالی اوغورنده وحدانیت الهیه نامنه قسم ایدن بالجمله احرار اسلامی دلخون ایلمش بو کبی افکار سقیمه پرورده ایدن نسوان اسلامك منع نشریاتی ایله ازالهٔ افساداتنه چاره جواوله جق برقومیتەنك تأسسنه زمین حاضرلامش یعنی تخم تفرقه وفساد صاچمش اولدیغنی تأسف عظیم ایله عرض ایدر وقلبلری حس عالیٔ دیانت پروری ایله مشحون اولان بالجمله اخوان اسلامی شریعت غرای احمدیەنك تمامیله تطبیق حقنده مع القسم درعهده ایلدکلری وظیفهٔ مقدسەنك ایفاسی خصوصنده وجائب مرتبەلرینی اخطار ایلرم. حقوق نسوان اسلام احکام شریعتله تمامیله تعیین ومحافظەسی اسبابی قانون اساسیله تأمین ایدلمش اولدیغندن خانملرمزك عادات مضرەیه تبعیت وسیأت اجتماعیەیه اسارت یوزندن دوچار ضیاع اولان حقوق اجتماعیەلرینی احکام شریعته وقوف وتربیهٔ فکریهٔ اسلامیه سایەسنده مدافعه واستحصال ایدەبیلەجکلری وفاطمه علیه خانم کبی اکابر نسوان جهانك مدار افتخاری ، سرتاج ابتهاجی اولان فاضلات نسوانمز همتیله تأسیس وکشادی ممکن اولان اناث مکتبلرمزنده قیزلرمزك آداب شرعیه نقطهٔ نظرندن اکمال تربیهٔ فکریەلری جملهٔ ممکناتدن ومقتضای منافع اسلامیتدن بولندیغی جهتله آرتق سلما خانم افندینك ارزوسی وجهله — یعنی استقبال قیزلرینك کندیلرینه بکزەمسی ارزو واحتیاجنه توفیقاً — کنج قیزلرمزك احکام مطهرۀ شریعتك تحدیدی تمایلاتنه زمین انکشاف اولان پارسه اعزامنه اجماع آرای امت اسلامیەنك غیر قائل اولدیغنی ادعا ایدرم . ممالك اسلامیەده طلاقك احکام شرعیه دائرەسنده غایت معقول وحقوق طرفینی کافل مکمل قواعد وقوانینه توفیقاً اجرا ایدلدیکنی ، احکام شرعیتی تحصیل اتمدن اجنبی ادبیاتی وفلسفهٔ ملحدانەیی تعلم ایدن سلما خانم افندی بیلەمیەبیلیر. او معذوردر. بناءً علیه بز بو حالدن عبرت آلەرق براجنبی محیطنك بویله برمحیط حریتك تأثیری تحتنده نشو ونما بولان بر دماغك محصول عرفانی شو صورتله کوز اوکنه کتیرەرك بوندن صکره غیرت جاهلانەیه، کورەنك ابتلاسنه اسیر اولمیەلم . احکام دینیەمزی تعلیم وتدریس اتمدن فرنك مربیەلرله معلمەلرله قیزلرینی یتشدیرن ترقی طرفدارلرینك آمالنه وتمایلاتنه حائل اولەلم. حتی قیزلرمزی مملکتمز داخلندەکی اجنبی مؤسسەلرینه علوم دینیەیی، احکام شرعیەیی مکملاً اوکرتمەدن کوندرمکدن قطعیاً حذر ایدەلم. ارککلرمز کبی قادینلرمزك دخی تأمین حقوقنه شریعت دائرەسنده مملکتمز داخلنده ویرەجکمز تربیهٔ فکریه ایله یتشدیرەجکمز عادل حاکملرله چارە بولەلم. سلما خانم افندینك ادعاسی وجهله فی الحقیقه قادینلرمز بوکونەقدر حقوق مشروعەلرندن استفاده ایدەمدیلر . بوکا سبب یالکز کندی جهل ونسیانلری ویاخود برپارسلی کبی اینجه حسدن، خفیف بر تربیهٔ فکریەدن محرومیتلری دکلدر ، چونکه ارککلرمزك حالی ده تربیهٔ فکریەجه آنلرککندن دها شایان ممنونیت برمرتبەدەمیدر ؟ بو شایان نفرت وتأسف حاله اکثریا فساد اخلاق اجتماعی نتیجەسی اولەرق اخلاقسز زوجلرله ظالم ومنفعتپرست حاکملر سببیت ویرمشدر . ایشته اصول ادارۀ مشروطیت مرحمت انکیز اولان بو وخیم احواله زوجینی ممنون ایدەجك برطرزده وفقط تدریجاً چارەساز اوله جقدر. یوقسه سلما خانم افندی قطعیاً امین اولسونلرکه احکام منیفەسی تاابد پایدار اولان احکام مطهرۀ شریعتك خلافنده نه طلاق ونه ده تعدد زوجات ونەده مستوریت مسئلەلری قطعیاً تبدیل وتغییر اولنمیەجقدر . دور استبدادده انظار تدقیق ومؤاخذەنك اوزانەمدیغی بعض طبقات اجتماعیەده بعض قادینلرمزك شایان نفرت برصورتده متجاسر اولدقلری کستاخلقلره ، آچیقاق وصاچیقلقلره اعلان مشروطیتی متعاقب حد چکیلەجکنی صبرسزلقله انتظار ایدرکن توفیق نادر بکك شوکستاخغیله امیدمزك نەقدر قوف، مساعیمزك نەقدر بوش اولدیغنی کورەرك شدیداً متحسس ومتأثر اولدق . تعدد زوجات ، طلاق ، مستوریت نسوان حقنده موضوع احکام دینیەنك نەقدر محق ومصیب فوائد اجتماعیه ومدنیەیی نەدرجەلرده جامع ومفید اولدیغنی اثبات اتمك هیئت علمیەنك ، افراد علمانك وظیفەسی اولدیغیچون بومهم بحثه قارشمانی آرزو اتمش. صدای مطبوعاته وقف کوش اتمکی قرارلشدیرمش ایدم . حالبوکه، بو کونەقدر درسعادتدن ، مواقعدن آلدیغم یوزلرجه مکتوب وتلغرافلرله حمیتپروران امت اسلامیەدن برچوغی حریتك ، مشروطیتك احکام دینیه تغییره ، قانون اساسینك قوانین اجتماعیهٔ اسلامیەیی تحریفه قادینلره ، ارککلره، غزتەلره حق وصلاحیت بخش ایدوب ایدەمیەجکنك ایضاح واتیانی لزومنی بحق درمیان ایدیورلر. بکا سؤال ایدیورلر. بوناموسپرور حمیتکستر سؤاللرك جملەسنه بردن جواب ویرمش اولمق آوزره بو بابده فکرمی انظار عمومیەیه وضعه مجبور اولدم . سلما خانم افندینك اولاً کمال تدبیر ایله افکاری حاضرلایوب بسلدکدن ، برساحهٔ صاف سربستی وجوده کتیردکدنصکره پارسده یتشدیرەجکی قیزلرله ایلك اول وجههٔ تعرضی

تعدد زوجات اوله‌جقمش . تعدد زوجاتك مشروعیتی ، معقولیتی عقلاً ده ، فناً ده ثابت اولمشدر . دوشونلسون‌که یر یوزنده دیشیلر ارککلردن زیاده چوق ، همده پك چوق بر مقدارده طوغیور . ارککلردن آز ، همده دها آز برمدت یشایور . حیات نسوانده تجدد دها زیاده‌در . بو استاتستیقلرله ثابت اولمش غیرقابل رد برحقیقتدر . بونکله برابر نسوان رجاله نسبت تشکلات طبیعیه‌جه ، جنسیتجه دها دون براوصاف واقتداره مالكدر . کندیلرنده ارککلرده اولمیان برطاقم نقائص طبیعیه واردر . حیض ونفاس ، وضع حمل ، ارضاع ، قلت عمر ، ضعف قواء ضعف طبیعت ، قادینلرده بالخاصه نظر ابتصاره آلنه‌جق احوال خصوصیه موجوددر . بو نسبتسزلکلره قارشو فرمانفرمای نظام عالم اولان حاکم طبیعت کائنات جنس بناتی ارککلردن دها زیاده خلق بیورمقده‌در . بو بر قانون طبیعیدرکه هیچ بر مطالعه ایله احکامی چوروده‌یله‌مز . هیچ بر وقتده بر قادین بر ارککه کافی کله‌مز . بو میدانده‌در . بو حقیقت حکمای اجتماعیه‌جه استاتستیقلرله تعیین ایدلدیکی کبی طلاق ، تعدد زوجاتی قبول ایتمامش اولان ممالك اجنبیه‌ده‌کی فحش‌خانه‌لرك ، وجود بشری رخنه‌دار ایدن امراض اجتماعیه‌نك کثرتیله‌ده واصل مرتبهٔ بداهت اولمشدر .

احکام دین اسلامك تماماً بیگانه‌سی اولان سلما خانم افندینك مملکتمزه فلاکت ، مصیبت ، ذلت ، عار ، حجاب ، فساد اخلاق ، نفاق وشقاق کبی برسوری مصائب وبلیات اجتماعیه‌یی دعوتدن عبارت اولان نشریاتنك منع نفوذینه کرك وجهله مدافعه‌ده بولنمق جمله اخوان دینك وظیفه‌سیدر . سلما خانم افندی‌یه بالعکس احکام دینیه‌مزك حقوق نسوان اسلامه ، تکمل نسوانه بتون قوانین مدنیه‌دن دها مساعد اولدیغنی ومسلمانلرك بو سایه‌ده امراض اجتماعیه‌دن نسبةً دها مصون بولندیغنی اوکرتمك اوروپاده ساحهٔ صاف سربستی ایله مستثنا برموقع احراز ایدن پارسده جهالت ووحشتك ، ظلم واسارتك ، استبداد ودنائتك حکمفرما اولدیغی اعصار سالفه‌ده استاد مدنیت اولان عربلرك اندلسده مشروع ومشروط مدنی حکومتلری زماننده احکام شریعتك قطعیاً تغییره لزوم کورلمدیکنی بالعکس ترقیات واقعه واحکام منوره‌یه بالخاصه عرب قادینلرینك فرط رعایتی سایه‌سنده مظهر اولمش اولدقلرینی آکلاتمق لازمدر . ایشته توفیق نادر بکك سلما خانم افندینك مادامواذل آنژول ایله ملاقاتی ترجمه ایدرکن اهمیت ویره‌جکی نقطه بو ایدی . سلما خانم افندی تمثال فضیلت وحریت احمد رضا بکك همشیره‌سی اولمق مزیتیله وتوفیق نادر امضاسیله هیچ بر وقتده بزه بویله پرده بیرونانه سوزلر سویله‌تك دینمزی تحقیر ایتمك صلاحیتنی حائز اوله‌مازلر . هم نه‌حاجت ترجمهٔ حاللرندن آکلاشلیورکه سلما خانم افندی دقایق احوال اسلامه تماميله واقف دکللردر . محیط اجتماعیٔ اسلامی تعیین ایدن قواعد منورهٔ شرعیه‌نك قطعیاً بیگانه‌سیدرلر . شمدی استانبوله عودتلری حسبیله انشاالله یقیناً شو بیوك نقصانیده اکمال ایدرلر . بناءً علیه توفیق نادر بکه ملت غزته‌سی مسؤلانك لعنت آلهیه‌یی ، نفرت عمومیه‌یی دعوت ایدن بوکبی نشریات نفاقجویانه‌دن طولایی یقیناً بیان تأسفله ملته ، وجدان عمومیٔ امته مسارعتاً ترضیه ویره‌جکلرینی امید ایدرم .

۹ ایلول ۳۲٤ — قول اغاسی :

نیازی

***

نجائب قرآنیه

آیت — ۱۷۹

« ولکم فی القصاص حیوة یااولی الالباب لعلکم تتقون »

[جناب حق آیت سابقه‌ده ذکر اولنان حکمك محاسننی حیرتفزا براسلوب بدیع ایله بیان ایدرك بیوریورکه] سزك ایچون ای اولی الالباب قصاصده حیات واردر [ای شوب هوی وهوسدن عاری اولان ذوی العقول سزك ایچون قصاصده توصیفك بالغ اوله‌میه‌جغی درجه عظیم معنای حیات واردر . سز حکمت قصاصده] بلکه [تأمل ایدرده انك حکم واجراسنده مساهله واهمالدن] اجتناب ایدرسکز [یاخود قصاصی ملاحظه ایدوب اکا مؤدی اولان قتلدن بلکه حذر اوزره اولورسکز دیمکدر] .

نه‌ندر بدیع وموجز بیان آلهی‌که قصاص ازالهٔ حیاتدن عبارت اولدیغی حالده ضدی اولان حیاته ظرف قلنمش وقصاص ایچنده عظیم برمعنای حیات بولندیغی برایکی کلمه ایله تصویر بیورلمش .

فی الحقیقه برکیمسه خصومتی بولندیغی کمسنه‌یی قتل ایلدیکی حالده کندیسنكده قصاصاً اعدام اولنه‌جغنی ملاحظه ایدنجه قتلدن فراغت ایدر . وبو جهتله مقتول ایله قاتلدن هرایکیسنك حیاتی محفوظ قالور . شاید برکیمسه‌دن قتل صدور ایتسه اوکیمسه ولی قتیلك کندیسنی قتل ایده‌جکنی دوشونه‌رك بو تهلکه‌دن کندینی قورتارمق ایچون ولی قتیل اولانلرکده قتلنه تشبث ایده‌جکندن قصاص اولنجه اولیای قتیلك حیاتلری محافظه ایدلمش اوله‌جغی کبی قاتلك قصاصاً اعدامندن دیکرلری عبرت اله‌جقلرندن دها برچوق قتللرك اوکی النمش اولور . بناءً علیه قصاصده عظیم معنای حیات واردر .

نه حکمت ورحمت آلهیه‌درکه قتل نفس ایچون مهابت افزا برجزا امر اولنمش ایکن ینه آیت سابقه‌ده طرق تخفیف ومرحمت ارائه بیورلمشدر .

مفتی الدیار الرومیه ابوالسعود حضرتلری تفسیرنده دیورکه : مخاطبینه آیت سابقه‌ده عنوان ایمان ایله خطاب اولندقدن صکره بو آیتده « اولی الالباب » دیه خطاب بیورلمسی حکمت قصاصده تأمل ایلمکه الری تنشیط ایچوندر .

فرع

علم فقهده « کتاب الجنایات » ایله معنون مبحثده تفصیلاتی مذکور اولدیغی اوزره قتل محرم بش قسمدر :

اوکیسی : « قتل عمد » درکه معصوم الدم اولان بر آدمی آلت جارحه ایله قصداً اوروب اولدیرمکدر . آلت جارحه : اجزاء بدنی بری برندن آییران آلتدرکه قیلیج ، قما ، بیچاق ، اوق ، مزراق

اوجی کسکین طاش . اوجی کسکین اغاچ ، آتش ، چوالدوز کبی شیلردر .

ایکنجیسی : « شبه عمد » درکه معصوم الدم اولان بر آدمی آلت جارحه‌دن بشقه برشی ایله قصداً اوروب اولدیرمکدر : صوپا وبیوك طاش ایله اوروب بر انسانی قتل ایتمك کبی .

قتل عمدك شوذکر اولنان تعریفی امام اعظم حضرتلرینه کوره‌در . امامین حضراتی عندنده قتل عمد : معصوم الدم اولان بر آدمی بنیهٔ انسانی‌نك طاقت کتوره‌میه‌جکی برشی ایله قصداً اوروب اولدیرمکدر. شو حالده بر کیمسه دیکر کمسنه‌یه مثلا صوپا ایله قصداً اوروب قتل ایتسه بو قتل امامینه کوره قتل عمددر ، امام اعظم عندنده شبه عمددر .

بوقسم قتله « شبه عمد » دینلدیکی کبی « شبه خطا » دخی‌دنیلور ، چونکه بو فعلی ایشله‌ین کیمسه ضربی قصد ایلمسنه نظراً انده معنای عمد واستعمال ایلدیکی آلت آلت قتل اولمدیغندن مقصدی قتل اولمامق اعتباریله معنای خطا بولنیور . فتحتین ایله‌ویاخود شینك کسری وبانك سکونیله « شبه » نظیر ومانند دیمکدر .

اوچنجیسی : « قتل خطا » درکه برآدمی قصده‌مقرون اولمقسزین یاکلشلق ایله قتل ایتمکدر . بو خطا ایکی نوعدر ، بریسی فاعلك ظننده خطادر : صید ظنیله بر آدمه قورشون آتوب او آدمی تلف ایتمك کبی . دیکری فاعلك فعلنده خطادر : بر صیده آتیلان قورشون بر انسانه اصابت ایله اوانسانی تلف ایتمسی کبی . ظننده خطا ایله فعلده خطا اجتماع ایده بیلور : مثلا صید ظنیله بر آدمه آتیلان قورشون دیکر بر شخصه صابت ایدوبده او شخصی قتل ایتمسی کبی .

دردنجیسی : « خطا مجراسنه جاری قتل » که فاعلدن بلا اختیار صدور ایدن برفعل ایله وقوعه کلن قتلدر : بر کیمسه اویقوده ایکن دیکر برکسنه اوزرینه یوارلانوب او کسنه‌یی ویاخود برآدم قضاء یوکسك برمحلدن برانسانك اوزرینه دوشوب اوانسانی تلف ایتمسی کبی .

بشنجیسی : « قتل سبب » یاخود تعبیر دیکر ایله « تسبیاً قتل » درکه برآدمك قتلنه سبب اولمقدر ، یعنی برشیده برانسانك علی جری العاده تلفنه مفضی اولان برفعلی احداث ایلمکدر : مثلا برکیمسه غیرك ملکنده صاحبنك اذنی اولمقسزین برقویی قازوبده اوقویی‌یه برکمسنه بیلیه‌رك دوشوب تلف اولمسی ویاخود بر کیمسه یولك اورته‌سنه بردیرك قویوب‌ده اودیرك اورادن بیلیه‌رك کچن برآدمك ایاغنه دولانوب تلف اولمسی کبی .

قتل محرمی شو بش قسمه تقسیم تقسیم استقرائی‌در ، چونکه قتل یامباشرةً ویا تسبیاً اولور ، ایکنجیسی قتل بسببدر . مباشرة وقوع بولدیغی تقدیرجه یافاعلك اختیاریله اولور، یااختیاریله اولماز . ایکنجیسی خطا مجراسنه جاری قتلدر . بالاختیار اولنجه یاقصداً ویاخطاء وقوعه کلور ، ایکنجیسی قتل خطادر . قصده مقرون اولدقده یاآلت جارحه ایله اولور ، یاآلت جارحه‌نك غیریله اولور . اولکیسی قتل عمد ، ایکنجیسی شبه عمددر .

اقسام مذکوره‌دن قتل عمدك موجبی قصاصدر . دلیلی : سزك اوزریکزه مقتوللر ایچون قصاص فرض قلندی ، مآل منیفنده اولان « کتب علیکم القصاص فی القتلی » نص جلیلی ایله ، « قتل عمدك موجبی قوددر » معناسنده اولان « العمد قَوَد » حدیث شریفی‌در . بو نص جلیلده بیان بیورلدیغی اوزره مصلحت احیا بولندیغی ایچون قتل عمدده قصاص مشروع قلنمشدر . قتل عمد جنایت متکامله اولدیغندن جنایت ایله عقوبت ارهسنده مماثلت بولنمق ایچون اکا ترتب ایدن عقوبتك دخی عقوبت متکامله اولمسی لازم کله‌جکندن بودلیل عقلی ایله‌ده قتل عمدك موجبی قصاص اولدیغی عیان اولور .

فقط حدود وقصاص عقوبات مدهشه اولدیغندن خواجهٔ کائنات علیه افضل الصلوات افندمز « ادرؤا الحدود بالشبهات مااستطعتم » بیورمشدر . که مقتدر اولدیغکز قدر حدود وقصاصی شبهه ایله دفع ایدك ، یعنی شبهه قائم اولدقده حدود وقصاصی الکزدن کلدیکی قدر دفع واسقاطه چالشك دیمکدر . بو حدیث شریفده « حدود » مطلق عقوبت مقدره معناسنه اولمغله انده قصاص دخی داخلدر . پك شایان دقتدرکه عقوبات مقدره مصلحت عامه‌یه وانلرك دهشتنی ملاحظه ایله بو کبی عقوباتی مستلزم جرائمدن فراغت اولنمسی حکمتنه مبنی شدتلی اولدیغی حالده شبهه قائم اولان محللرده دفع واسقاطی امر ایدلمشدر . بو کبی احوالده آتیاً تعریف ایدیله‌جك اولان تعزیر ایله معامله اولنور .

قتل عمددن ماعدا قتللرك موجبی دیتدر . فقط شبه عمدك دیتی ایجاب ایتمسی جرحه مقارن اولمامق شرطیله مشروط اولدیغی کبی تسبیاً قتلده دیتك لزومی دخی تعدی بولنمق وبر فعل اختیاری حیلولت ایتمامکله ، یعنی متسببك قتله مفضی اولان فعلی حقسز اولهرق ایشله‌مش اولمسی ومتسببك فعلیله قتل فعلی ارهسنه بشقه برفعل اختیاری حیلولت ایتمامسیله مشروطدر . بناءً علیه آلت غیرجارحه ایله قصداً وقوع بولان قتل جرحه مقارن اولورسه امام اعظم حضرتلرنجه‌ده قصاصی موجب اولور . مثلا بر کیمسه دیکر کمسنه‌یی صوپا ایله من غیر جرح ضرب ایدرك قتل ایتسه امام مشارالیهه کوره قاتله دیت لازم کلور ، اما بر کیمسه دیکر برکمسنه‌یی صوپا ایله ضرب ایدوب‌ده اوضربدن مضروبك برعضوی مجروح اولهرق اندن متأثراً وفات ایلسه قاتله بالاتفاق قصاص لازم کلور . تسبیاً قتلده دخی متسبب قتله مفضی اولان فعلی حقلی اولهرق ایشله‌مش اولور. ویاخود نك فعلیله قتل فعلی ارهسنه برفعل اختیاری حیلولت ایتمش بولنورسه متسببه دیت لازم کلمز . مثلا برکیمسه‌نك کندی ملکنده قازمش اولدیغی قویی‌یه برآدم دوشوب‌ده تلف اولسه خالص ملکنده تصرف ایتمش اولدیغی جهتله او کیمسه فعل حفرده متعدی اولمدیغندن کندوسنه دیت لازم کلمز ، کذلك اوکیمسه‌نك کندی ملکی اولمیان برمحلده صاحبنك اذنی اولمیه‌رق حفر ایتمش اولدیغی قویویه برآدم بیله‌رك اختیاریله کندوسنی آتوب‌ده تلف اولسه‌ویاخود اوآدمی دیکر برشخص اوقویی‌یه آتهرق مباشرة اتلاف ایلسه حافره دیت لازم کلمز ، اولکی صورتده اوآدمك قانی هدر اولور ، ایکنجیسنده

[مباشر یعنی بالذات فاعل ایله متسبب مجتمع اولدقده حکم فاعله مضاف قلنور] قاعدهٔ فقهیه‌سنه کوره قتلك موجب ومقتضاسی شخص مباشر اوزرینه اجرا اولنور .

تسبباً قتلدن ماعدا قتلك جمیع اقسامی حرمان ارث ووصیتی یعنی مقتولك میراث ووصیتندن قاتلك محروم اولمسنی موجب اولور . برده محلنده بیان اولنان اسبابدن بریله قتل عمدده قاتلدن قصاص ساقط اولسه بیله برمعصوم الدمی قصداً وبغیر حق قتل ایلك کبی عظیم بر معصیتی ارتکاب ایتدیکی ایچون قاتل تعزیره مستحق اولدیغی کبی شبه عمد صورتیله برآدمی بروجه محرر قتل ایدن کیمسه ورثهٔ قتیله دیت ویرمسیله برابر تعزیره دخی مستحق اولور .

تعزیر : لغتده مطلقا تأدیبدر ، اصطلاح شرعده : حد شرعینك دوننده تأدیبه اطلاق اولنور . حد ایله تعزیر ارەسنده فرق واردر . حد : حقاً لله واجب اولور برعقوبت مقدره‌در یعنی کتاب ویاسنت ویااجماع ایله بیان ایدلمش بر جزادرکه کندویه نفع عام تعلق ایدر حقوقدن اولمغله اجراسی لابددر . حالبوکه تعزیر عقوبت مقدره اولمیوب رأی امامه مفوضدر . برده حد شرعی شبهات ایله درأ واسقاط اولنور ، تعزیر ایسه شبهات ایله ساقط اولماز .

نفلك شدت وخفتنه واصلاح نفسده احوال ناس مختلف اولمغله فاعلك حالنه نظراً تعزیرك مراتب مختلفه‌سی واردر : کاه توبیخ ، کاه حبس ، کاه ضرب ، کاه قتل ، بعض رأیه کوره کاه اخذ مال ایله اولور . فقط تعزیرده مصلحت عامه بولنملی ومستحق تعزیر اولان حالت دخی غلبهٔ ظن حصولنه کافی امارات وقرائن ایله ثابت اولملیدر .

سیاست : فی الاصل لغتده برشیئك صلاحنه اهتمام ایله انی کوروب کوزتمك معناسنه موضوع اولوب صکره امر ونهیده یعنی امور رعیه‌یی اداره ایتمك معناسنده استعمال ایدلمشدر .

اصطلاحاً متعدد صورتلر ایله تعریف اولنوب بعضیلری سیاست : خلقی طریق منجی‌یه ارشاد ایله انلرك صلاحنی ایستەمکدر دیمشدر . بو بر تعریف عام اولدیغندن بو معناجه سیاست جناب حقك عبادینه مشروع قلدیغی جمیع احکام شرعیه‌یه صادق وشامل اولور . بعضیلری دخی حکم شرعیسی بولنان برجرمك جزاسنی دفع فساد ایچون تغلیظ وتشدید ایلمکدر دیه تعریف ایتمشدر . حکم شرعیسی بولنان جرم دیمك او جرمك جزاسی کرچه بخصوصه منصوص علیه دکلسەده مواد فسادی حسم وقطع ایلدیکنه وآسایش وبقای عالم ایچون دفع فساد ایسه شرعاً مطلوب وملتزم بولندیغنه بناءً قواعد شرع تحتنده داخل دیمکدر . بو معناجه سیاست زجر وتأدیبه دائر احکامه مخصوص اولدیغندن اولکی تعریف ایله معرف اولان سیاستدن اخص وتعزیره مرادف اولور . فقهای عظام حضراتی تعزیر ایله سیاست کلمه‌لرینی بری بری اوزرینه عطف تفسیر طریقیله عطف ایلدکلرینه وحتی بعضیلری سیاسته تعزیر تسمیه ایتدیکنه نظراً ایکنجی تعریف دهاموافق ودها ظاهردر . بعضیلری دیمشدرکه سیاست : شرع مغلظ ، یعنی تشدید اولنمش بر جزادر . بوده ایکی نوع اولوب بری سیاست ظالمه‌درکه شریعت بونی تحریم ایدر وبری سیاست عادله‌درکه برچوق مظالمی دفع واهل فسادی منع وزجر ایلدیکندن شریعت بو نوع سیاسته مراجعتی ایجاب ایلر .

حفاظ احادیثدن ابن قیم الجوزیه شویله دیور : « ائمهٔ مسلمیندن هیچ برینی بیلم که سرقت ، قطع طریق ، قتل ، زنا وسائره کبی جرائم ایله متهم بولنان کیمسه حبس ویا دیکر بر صورتله تضییق اولنمیوب مجرد یمین ایتدیریله‌رك قویوبریلور دیمش اولسون . ائمهٔ اربعه وفقهای سائره‌دن هیچ بری بو رأیده بولنمامشدر .

بو مقوله کسانك فساد ایله وبرچوق سرقتلر ایله اشتهاری معلوم ایکن بز انجق ایکی شاهد عادل ایله مؤاخذه ایدرز دیه انلری تحلیف ایدرك سبیللرینی تخلیه ایده‌جك اولورسه‌ق بو معامله سیاست شرعیه‌یه مخالف اولور . متهملری تحلیف ایدرك صالیویرمك مقتضای شریعتدر ظن ایدن آدم ، رسول اللهك نصوصنه واجماع امته مخالف دوشن بو ظننده غلط فاحش ایله غلط ایلدی . بو غلط فاحش سبب اولمشدرکه ولاة امور ، شرعه مخالفته جرأت ایتدیلر وسیاست شرعیه‌نك ادارهٔ ملك ومصلحت امتدن قاصر اولدیغنی توهم ایدرك حدود الٰهی تجاوز ایلدیلر ودائرهٔ شریعتدن خروج ایدوب ادارهٔ امور رعیه‌ده قطعا جائز اولمیان وجه ایله انواع ظلم واعتسافه شتاب ایتدیلر » .

« معین الحکام » ده نقل اولنمشدرکه بر کون حضور امام علی‌یه برکنج آدم کلوب برقاچ کشیدن شکایت ایتدی . دیدی‌که شو حضورده بولنان کیمسه‌لر پدرمله برابر آخر دیاره کتمشلر ایدی . بونلر عودت ایتدیلر ، پدرم عودت ایتمدی . نیچون عودت ایتمدیکنی کندیلرینه صوردم ، وفات ایتدی دیدیلر . مالنی صوردم ، بر شی براقمدی دیه جواب ویردیلر . حالبوکه پدرم یوله چیقدیغی وقت یاننده بر خیلی مال وار ایدی . قاضی شریحك حضورنده محاکمه اولدقده‌ده قاضی بونلری تحلیف ایدوب سبیللرینی اخلا ایتدی . بونك اوزرینه حضرت علی شرطه‌یی [١] چاغیردی . مشتکی علیهمدن هر برینه ایکی شرطه تعیین ایلدی وتنبیه ایتدی‌که آنلری بری برلرینه یاقلاشملرینه وخارجدن هیچ بر کیمسه ایله قونوشملرینه قطعا مساعده ایتمسونلر ، متعاقباً یاننده کاتبی اولدیغی حالده مشتکی علیهمدن برینی نزد عالیلرینه جلب ایدوب صوردی : « سویله باقه‌یم بو کنجك باباسی قنغی کون سزکله یوله چیقدی . قنغی قوناغه سزکله برابر قوندی ، نەلره کتدیکز ، قنغی علت ایله وفات ایتدی ، یانندەکی ماله نه اولدی ، متوفایی کیم غسل ایتدی ، کیملر دفن ایتدی ، نمازینی کیم قیلدیردی ، نره‌یه دفن اولندی . » بو ایدیلن سؤاللر ایله جوابلرینی کاتب یازیور ایدی . صکره او کیمسه‌یی طیشاری‌یه چیقاردوب دیکر برینی جلب ایتدی ، اوبرینه صوردیغنی بوکاده صوردی . بعده بونی چیقاردی ، دیکرینی کتوردی . بونی‌ده اولکیلر کبی استجواب ایتدی نهایت جمله‌سنك افادەلرینی تماماً اخذ ایتدکده هر برینك افاده‌سی دیکرینك افاده‌سنه مباین اولدیغنی کوردی . بناءعلیه برنجی مظنون علیهی تکرار

[١] شینك ضمی ایله شرطه ، زمانمزدەکی پولیس منزله‌سنده مأمورلر ایدی .

نزدینه کتوردوب : پادشاهلرینك افاده‌لریله سنك یالان سویله‌دیکك اکلاشلدی . اینك طوغریسنی سویلی سن دیدی وطوغریسنی سویله‌مدیکندن اعاده‌سنی امر ایتدی . متعاقباً بنه ایچلرندن برینی جلب ایدوب استجواب ایتدی ، بو کیمسه [یا امیرالمؤمنین بن ارقداشلرمك ایتدکلرینه مع الکراهه اشتراك ایتمش ، جبر وتکلیفلرینه مبنی ایسته میه‌رك موافقت ایلمش ایدم] دیدی . تکرار جمله‌سنی برلکده نزدینه جلب ایتمسیله هپسی واقعهٔ حالی اقرار ایتدیلر ونهایت برنجی مظنون علیهی تکرار یستدی ، دیکرلری کبی اوده طائعاً اقرار جرم ایلدکندن مقتولك مالنی انلره تضمین ایتدیردی وجمله‌سنی قصاصاً اعدام ایتدی .

تنبیه

زمانمزده رؤسای حقوق ایله جزا رئیسلری ارەسنده وظائفجه فرق بولندیغی کبی وقتیله « قضاة » ایله اول زمانه کوره جزا رئیسی دیمك اولان « والیٔ مظالم » بیننده دخی بالوجوه فرق وار ایدی . سیاست شرعیه ایله تفرعاتنه متعلق تفصیلاتی آرزو ایدنلر کتب فقهیه ایله بوبابده مخصوصاً تدوین ایدلمش سیاست کتابلرینه مراجعت ایتسون .

بو مأخذلر معاملات جزائیه‌جه حکامك تنویر افکارینه خیلیدن خیلی خدمت ایدر . فقهك قضا ، جنایات ، حدود ، تعزیر کتب وفصولی عریض وعمیق صورتله مطالعه اولنورسه مسائل جزائیه‌جه مأخذ اتخاذ قلنه‌جق پك چوق اصول ومسائله تصادف ایدیلور واخلاق وعاداتمز واقلیم ودیارمز ایله متناسب حسن مطالعات ونیجه مصیب آرا ظهوره کلور . بو مطالعات اساس اتخاذ قلنور وغربك اخلاق ودیارمزه مناسب تدقیقات جزائیه‌سی‌ده علاوه ایدیلورسه بو یولده حصوله کلن قوانین جزائیه‌نك امت اوزرنده دها زیاده تأثیری دها زیاده نفوذ معنویسی کوریلور ، ملك وملت کرکی کبی مستفید اولور .

موهبهٔ فطرت برزمانه ، بردیاره خاص دکلدر . مسائل علوم هریرده وهرزمان تلاحق افکار ایله توسع وتزاید ایدر . مسائل جزائیه‌ده شرق وغربك کمالات وترقیاتی سعی متمادی ایله تتبع ایدیلنجه آسایش مملکتی ، فضائل اخلاق امتی ، حقوق افرادك تعرضدن سلامتی مدافعه ومحافظه‌یه تکفل ایدر مطالعاته دائر اذهان امتده برفیض کمال اویانور ، نیجه حقائق عالیه کشف ایدیلور ، نیجه نامدار جزائیون ظهور ایدر .

برکت زاده : اسماعیل حقی

خطبه‌لره دائر

« خطبه » جمعه وبایرام نمازلرنده ، جمعیت ومجلسلرده دینی ، علمی ، سیاسی اولەرق مهم موضوعلر اوزرینه ایراد ایدیلن سوزلره اطلاق اولنور .

« نطق » دخی خطبه ایله مترادفدر ، بری دیکرینك محلنده استعمال اولنه‌بیلور . فقط شریعت غرای محمدیه‌نك کوستردیکی مواضع معینده ایراد ایدیلنلره « خطبه » ، سائرلرینده‌ده « نطق » اطلاقی دها شایاندر .

— ۱ —

قبل البعثه خطبه

اقوام سائره آراسنده خطیبلرك ایلك ابتداسی پك اسکی دکل ایسه‌ده اسلام خطیبلرینك اصلی اولان جاهلیت خطیبلرینك بدایتی تاریخك دائرهٔ اطلاعنه داخل دکلدر . ادوار جاهلیه‌ده خطیبلرك اشتهاری پك اسکی زمانلره طوغرو اوزانوب کیدیور .

خطیبلر ، آثار منثوره‌نك الك زبده‌سی اولمسی جهتی ملاحظه اولونورسه شعرك اشتهارندن وابتداسندن اول ، عربلرك آراسنده خطیبلرك وجودینی قبول ایتمك لازم کلور . زیرا ، شعر اصلی اعتباریله آثار منثوره‌نك الك نخبه‌سی ، الك طاتلی خلاصه‌سی ، طبیعتلره صوك درجه ملایم ومقبول فذلکه‌سیدر . بناء علیه آرالرنده برچوق شعرا یتشمش عرب عاربه دورلرنده خطیبلرك انتشاری بالطبع ثابت اولور . عرب عاربه آراسنده ظهور ایدن حضرت شعیب علیه السلام « خطیب الانبیاء » عنوان مجللیه معروف اولمشدر .

فخر کائنات افندمزك بعثتندن اول ارض عربده وبتون قبائل عربیه آراسنده هرجهتدن مکمل ، غایت پارلاق بر روشده اوزمان عربلرینك معیشتلرینی ، سیاستلرینی ، افکارلرینی وعموم حاللرینی تصویر ایدن بلیغ خطبه‌لر ، احتفالات عمومیه‌ده اوقونوردی .

عرب عاربه‌نك تکثری اوزرینه قبائل عرب مکه ایله طائف آراسنده اولان « عکاظ » اسملی قریه‌ده هرهفته بردفعه پازار کونلری ، عموم جزیرة العربك ایلرو کلنلرینك ، تجارلرینك ، وبتون شعراء وخطباسنك اشتراکیله هرسنه بردفعه ذوالقعده ابتداسنده برجمعیت احتفالیه تشکیل ایدرلر ویکرمی کون قدر اوراده بولنورلردی . سوق عکاظدن صوکره قبائل عرب مکه قربنده « مجنه » نامنده اولان برمحله انتقال ایدوب اوراده دخی یکرمی کون قدر اقامت ایدرلردی ، صوکره جبل عرفاتك آرقه طرفلرنده « ذوالمجاز » نامنده موضعه کلورلر ، ایام حجده اوراده اجتماع ایدرلردی .

جزیرة العربك ونلردن باشقه یمن پازارلرنده دخی برچوق احتفالات عمومیه وقوعه کلوردی .

اشبو احتفاللر واجتماعلر ، ظاهرا پازار وتجارت میدانی ایسه‌لرده فی الحقیقه اشعار ادبیه وخطب بلیغه ایله مفاخره ومسابقه‌دن عبارت براجتماع ادبی ایدی : بتون قبائل عرب رئیسلری ، ملکلری ، سیدلری ، عرفالری ، شاعرلری ، مشهور خطیبلری شو اجتماعه اشتراك ایدرلردی . هرکس یرلو یرینه یرلشوب مجلس تشکل ایدنجه شاعرلر یاخود خطیب وسط میدانه چیقار ، کندولرینه مخصوص آهنك ایله خطبه وشعرلرینی القا وانشاد ایلردی .

مجلسده ومیدانده اولان حضارك هپسی خطبه وشعرلری کمال اعتنا ایله اصغا ایدوب سویلندیکی کبی حفظ ایتمیه غیرت ایدرلردی . حضارك شهادتلری ایله ممیزلر طرفندن خطبه وشعرلرك درجه‌لری تعیین ایدیلور ،

برنجیلکی احراز ایدن خطبه وشعرلر، بیوك كچوك ، اركك ، قادين، هركسك حافظهٔ احترامنه کچر ، صحرالرده ، باديه‌لرده ، چادرلر آلتنده اوقونمغه باشلادی . خطیب وشاعر ایسه ، عمومك القشلرينه مظهر اولوب بیوك براحترام عمومی قازانوردی. نامی محافل ناسده سويلنوب حتی چولوق چوجق آغزنده بيله تعظيم ايله ياد اولنوردی. خطیب، شاعر ایچون بوندن دها عالی برشرف، دها بیوك بررتبه‌تصور اولنمازدی.

ایام عربی نظم ومطالعه ، اشعارجاهلیه‌یی تماماً فهم وادراك ایدن ادیبلره عربك اوزمانلرده نه‌قدر قوهٔ کلامیه‌یه مالك اولدقلری البت ظاهردر. علوم ومعارفدن ، مدنیتدن دور اولوب امیت حالنده قالمش عربلرك حکمت ایله مملو خطبه‌لرینی، حسیات عالیه ایله طولوشعرلرینی ارتجالاً سويلنمش شعر وخطبه‌لرینك صوك درجه‌یه واصل اولمش فصاحت وبلاغتلرینی كوروب‌ده حیران اولمامق ممکن دکلدر .

اعصار جاهلیه‌ده شعرلر، خطبه‌لر پك چوق خصوصلرده تسويهٔ اموره مدار اولیورلردی: بتون مشکلات سیاسیه وعموم مسائل اجتماعیه شعر وخطبه‌لرك تأثیریله حل اولنوردی. شعر وخطبه‌لرك افراد قبائل بیننده القا ایتدیکی هیجان ایله محاربه ومقاتله‌لر باشلاندیغی کبی، ینه شعر وخطبه‌لرك تسكينيله سكونت پذير اولوردی. دارالندوه کبی رؤسای عربك جمعیتلرنده عمومی سیاسی مسئله‌لر اکثریت آرا ایله دکل، بوفکرك بياننده ابراز اولنان بلاغت وفصاحت ایله حل اولنوردی؛ یاخود دها طوغروسی اکثریت هرحالده بلاغت ایله عرض اولنمش فکرك طرفداری اولیوردی .

اشعار وخطبك معیشت عربده بیوك تأثیری واردی : عربك تاریخی، انسابی، مفاخری هپسی اشعار وخطبی ایله محفوظ اولمشدر . عربك اخلاقی ، عادتی اشعار وخطبی ایله تهذیب قیلنمشدر . اشعار وخطب سایه‌سنده عربك لغتی کسب اتساع ایتمشدر. كنه بوسایه‌ده قبائل عربك مختلف لهجه‌لری برلشمشدر . اشعار وخطب واسطه‌سیله فکر عرب کسب قوت ایتمش، وظهور نبوتدن اول قبائل عرب آراسنده فکر توحيد ظاهر اولمشدر. قبل البعثة فخر کائنات افندمز حضرتلرینك بعث ورسالتی شعرلر وخطبه‌لر ایله تبشیر اولنمشدر. مکهٔ مکرمه‌ده موسم حجده کعب بن لؤی حضرتلرینك خطبه‌لرنده قرب بعثت ایله بشارتلری، سوق عکاظده جمل احمر اوزرنده قس بن ساعدة الايادی حضرتلرینك خاتم الانبیأ افندمزك عنقريب ظهورینی مبين اولان خطبه‌لری بين الادبا مشهوردر .

قزانلی : حلیم ثابت

فلسفهٔ حقه

مؤلفی : فريد وجدی

واجبی ادادن صوكره ديرم‌كه : هيئت اجتماعیه‌یه ایدیله‌جك خدمتلرك اك بویوکی ، اك شرفلیسی افکار عامه‌یی معارف حقه ایله تنوير وتربیه ایتمكدر.

بو شرفدن حصه‌یاب اولمق ایچون عالم علم وفنه كوچك برخدمت اهدا ایدییورم . بو خصوصده احتمال‌كه حدیمی تجاوز ایتدم . فقط بنم غلطاتمی تصحیح ایده‌جك ، هفواتمی كوستره‌جك ، قصورلریمی اخطار ایده‌جك علماء كرام حضراتندن هیچ بر وقتده امیدیمی کسمه‌م .

شو خدمتمك انسانلره نافع اولمسنی ، مقصدیمی ایفا ایتمسنی جناب حقدن تضرع ونیاز ایدرم .

تصنیف مباحث

رساله‌یی برمقدمه ، درت فصل ، بر خاتمه‌یه تقسیم ایده‌جکم .

مقدمه : انساندن و انسانه متعلق احوالدن بحث ایده‌جك .

فصل اول : عجائب کائناتی تدقیق ایده‌جك . فصل ثانی : انسانك — علم نفس وحکمت وجود — نقطهٔ نظرندن غرائب احوالندن باحث اوله‌جق وبو بحثده مشاهیر علمانك سوزلریله استشهاد ایدیله‌جك . فصل ثالث : حیوانات ایله انواع عجیبه‌سنی موقع بحثه قویه‌جق . فصل رابع : نباتات ایله انواع وبدايعندن بحث ایده‌جك. خاتمه‌ده ایسه: بوتون بونلر دلائل علمیه وفلسفیه ایله صورت عمومیه‌ده تدقیق اولنه‌جق.

١

مقدمه

انسان وانسانه متعلق احوال

جناب حق «جل شانه» بیوریور : (ان فی خلق السماوات والارض واختلاف الليل والنهار لآيات لاولى الالباب الذين يذكرون الله قياماً وقعوداً وعلى جنوبهم ويتفكرون فى خلق السماوات والارض ربنا ماخلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار) [١]

سید الوجود صلی الله علیه وسلم افندمز شویله بیوریور : (تفكر ساعة خير من عبادة خمس مائة سنه) [٢]

علماء عارفين ایسه : (ليس فى الامكان ابدع مما كان) دییورلر .

أوت ، یرلرك كوكلرك خلقنده ، كوندوز وكیجه‌نك تحولنده برفکر عمیق ایله دوشوننلره دلالتلر ، علامتلر واردر . برمتفکر ایچون برساعت دوشونمك بش عصر عبادت ایتمكدن خیرلیدر .

نه‌موطلو اوانسانه‌كه حیاتنه محکوم اولمازده حکمت وبصیرتله تنور ایدر : بتون بدايعدن ، تکملدن عبارت شو محیط کائناته امعان نظر ، اعمال فکر ایلر ، وتدقيقی شوسلسلهٔ منظومهٔ کائناتك اولندن آخرینه قدر برفکر عمیق ایله یوروتور ... ابو تدقیقده نه قدر زمانلر کچمش، نه‌قدر علما افنای حیات ایتمش‌ده بدايع مصنوعاتدن كوچك بر جزئك كنهنه، برذره‌نك سرینه واقف اوله‌مامشلر... انسان نه زمان امعان نظر ایتسه برانتظام معجزی حاوی اولان اشبو مکونات مشهوده‌نك

---

[١] یرلرك، كوكلرك خلقنده، كوندوز وكیجه‌نك اختلافنده ارباب عقوله دلالتلر ، علامتلر واردر . او ارباب عقول‌كه قاعد اولسونلر ، قائم اولسونلر هرحاللرنده ذكرالهیده بولنور وارضك، سماواتك ایجادینی دوشونورلرده مناجات ایدرلر : اللهمز ! بونلری بوشنه خلق ایتمدك . سنی تقدیس وتسبیح ایدرز . بزی عذاب ناردن محافظه بیور .

[٢] برآن تفکر ، بشیوز ییللق عبادتدن خیرلیدر .

اسرارندن ، بدایعندن بربدیعه ، برسر کندیسنه تظاهر ایدر .. اویله سرکه او مجموعهٔ اسرارك، او کتلهٔ بدایعك بی پایانیسنه دلیل باهردر .

أوت اویله بدایع ، اویله مصنوعات که علما وصفندن عاجز ، ادراکده‌کی قصورلرینی معترفدرلر .. ایشته کتابلری ، رساله‌لری ، مقاله‌لری میدانده .. کندی اقداملرنده‌کی عجزی ، مشهوداتده‌کی اعجازی اعتراف ایدییورلر : اکر کتابلرندن بری آچیلسه برنظریه اوزرینه پك حرارتلی ، پك شدتلی پك سورکلی ، مباحثات جدیه‌ایله عصرلر کچمش اولدیغی حالده الآن مسئله‌نك سروحقیقتنه وقوف حاصل اوله‌مدیغی کوریلور .. [مثلا مسئلهٔ حیات]

مع مافیه او علمانك انسانلر ایچنده لذت علم ، ذوق تدقیق ، استحقار حیات ، استخدام نفس نقطهٔ نظرندن فضیلت وامتیاز مخصوصلری واردر. مثلا : اونلردن بریسی کوریلیرکه برده کزن برقارنجه‌یه وزنبی دیکمش باقیور : اونك رزقنی یوکلنه‌رك یوواسنه قوشمسی ... عالم ایچون مطربلریله، مغنیلریله دمساز سرور ونشاط اولان برجمعیتدن پك چوق لذتلیدر. انطراق رعد وبرق ، روزکارلرك وزان شدیدینك بر حکمت عالمنه ویردیکی انبساط ونشوه‌یی باده‌سیله، ساغریله، ساقیه‌سیله رشك آور ذوقپرستان اولان بر نادیٔ نوشانوش قابل دکل ویره‌مز. اکر اونلردن بریسنه فرضا بوتون ثروت عمومیه کندینك اولمق وبوکا مقابل حکمت وادراکدن محروم بولنمق ، یاخود حکمت وعرفانه صاحب اولوب محروم ثروت بولنمق جهتلرندن بری تکلیف اولنسه هیچ بر محرومیت ، ندامت حس ایتمکسزین شق ثانی‌یه جان آتار ، وشق اول اونی اوقدر قورقوتورکه تیفودن مصاب اولمق اونك قدر تدهیش ایده‌مز. أوت : (یؤتی الحکمة من یشاء ومن یؤت الحکمة فقد اوتی خیراً کثیراً وما یذکر الا اولو الالباب) [۱]

فقط سوق قضا ایله حیاتدن یالکز اکل وشرب وتلبس کبی حوایج ایله قناعت ایدوب مطالعهٔ کائناتدن بی‌ذوق ، بی‌وایه اوله‌رق یاشامه‌یه محکوم اولان زواللیلر حقیقةً آجینه‌جق حالده‌درلر . . . اونلرك نصیب حیاتی یمك ، ایچمك ، تسکین شهوت ایتمك ، مؤثرات طبیعیه‌یه قارشی مجادلهٔ دائمه‌ده بولنمقدن باشقه برشی اوله‌ماز.

خلیل نعمةالله

مسلمان قادینی

دردنجی فصل

اولکی فصلمزده علماً اثبات ایتدك که قادین نه مادیات، نه ده معنویاتی اعتباریله ارککله اصلا مسابقه ایده‌مز ؛ نه یاپارسه یاپسون اوکا یتیشه‌مز ، مع مافیه بوندن هیچ برزمان جناب حقك قادینی فطری برذلته محکوم ایتمش اولمسی‌ده اکلاشیله ماز ؛ چونکه اونك بوعالمده اداسیله مکلف اولدیغی وظیفه خلقةً مجهز بولندیغی قوای طبیعیه‌دن زیاده‌سنی ایجاب ایتمز . دنیا دنیلن بومبارزه میداننده فاطر حکیم اونك سلاح تدافعنی ارککده اولدیغی کبی قوای عضلیه‌سنده یاراتمامشدر . بلکه سعادت حقیقیه‌سنك مداری ، مجدوشرفنك مرقاتی اولان بشقه برموهبهٔ علویه صورتنده احسان ایتمشدر .

کذلك براهین ایله تأیید ایلدك که قادینده بوخصیصهٔ معنویه‌نك کسب فیض وکمال ایتمسی ارککك نفوذ وحاکمیتنه عرض انقیاد ایلمسنه وابسته‌در.

بناءً علیه قادین ایچون محضا کندی نفع وصلاحی نامنه اوله‌رق طوغریدن طوغری‌یه ارککك حمایه‌سی آلتنده بولنمق واجبدر . ذاتاً بوحمایه‌یی کندی رضاسیله قبول ایتمیه‌جك اولسه‌ده بالاخره مجبوراً ایده‌جکدر . زیرا قادین حیات خارجیه‌یه عائد اموردن هانکیسنده اولورسه اولسون ارککله مسابقه‌یه ، مزاحمه‌یه قدرتیاب اوله‌ماز . چونکه بومبارزهٔ هولناکده غلبه هرشیدن اول عضلاتك قوتی ، بدنك شدائد ومتاعبه ، الحاصل هردرلو مؤثراته مقاومت ایده‌بیله‌جك قدر صلابتی اقتضا ایدر .

بوکا الك بیوك دلیل ایسه قادینلرك بدایت خلقتلرندن بوآنه قدر ارککك بوبوندورغنه قاتلانوب طورملریدر. آرتق فلسفهٔ خیالیه وارسون سرد ایتمکده اولدیغی محتشم افاده‌لرله — مقتضای حکمی قوینك ضعیف ازمسندن ، اسیر ایتمسندن عبارت بولنان — قانون طبیعتك شوکتنی قیره‌جغم دیه اوغراشسون طورسون !

زیرا اونك بوغیرتدن نصیبی اقوام ضعیفه‌یی امم قویه‌نك پنجه‌سندن قورتارمق ایسته‌ینلرك ، یاخود قوتلی برآدمه ، بولندیغی موقع بلند تحکمدن اینه‌رك ، زبون برآدم ایله هرخصوصده برسویه‌ده بولنمه‌یی تکلیف ایدنلرك آله‌جقلری حصه‌دن بشقه برشی دکلدر.

چونکه حکمت آلهیه‌نك اعمال بشر اوزرنده اجرای سیادت ایتمك اوزره ابداع ایلدیکی قوانین فطرت ایچون اویله افراد بشردن برقاچینك — که موجوداتك بولندیغی ودائما بولنه‌جغی حال طبیعیده اولمیوب کندیلرینك تخیل ایتدکلری کبی اولمسنی ایسترلر — کیفنه تبعیتله واو برآن ایچون اولسون فعالیتنی تعطیل ایتمك ، احکامنی انفاذدن کری طوره‌ق قابل دکلدر .

موجوداتی یارادان ، منهاج حکمت واعتداله سوق ایدن جناب حق بوکائناتی غایت مکمل برنظام آلتنه آلمشدر . اونك ایچون مکوناتك منقاد اولدیغی او نظام مالاکلامك احکامنه قارشی تحکمه قالقیشمق ؛ اونی برطاقم سفسطه‌لرله ، خیاللرله تأثیردن اسقاطه چالیشمق قطعیاً جائز اوله‌ماز . چونکه بوسعی نابجا صوکنده هدر اولوب کیده‌جکندن بشقه فطرت آلهیه‌نك احکام قدسیه‌سنه قارشی طغیان عد اولنمق ، اونظام سماوینك واضع حکیمی علیهنه برنوع عصیان صورتنده تلقی ایدلمکده ممکندر.

اکر بزده امورك نظر فریب اولان ظواهرینه آلدانانلردن ، لبه ، حقیقته نفوذ ایتمکسزین قشر ایله اویالانانلردن اوله‌یدق « اوت ، ممالك

[۱] جناب حق ایستدیکنه حکمت اعطا ایدر . کندیسنه علم وحکمت بخش اولنان حقیقةً بویوك خیره نائل اولمشدر. بونی انجق ارباب عقول اکلایه‌بیلیر.

متمدنهٔ غربده قادينلر اركڭلرڭ نفوذ وتحكمندن همانده قورتولمش كيدر . » ديردڭ . حال بوكه حقيقت حال ، چوقلرينڭ وهمى خلافنه اوله‌رق ، بونڭ عكسيدر . زيرا « قوى ضعيفى ازر . » قانون طبيعيسنڭ بوممكتلرده‌كى تأثيرى سائر ممالكڭ هانكيسندن اولورسه اولسون آز دكلدر . انجق موقع دكيشدكجه بو قانونكده آثارى دكيشيور ؛ اشكال اصليه‌سى تبدل ايديور .

مع مافيه بز رأيمزده ثابت قدمز ، ادلهٔ محسوسه ايله‌ده اثبات ايدرزكه هانكى جهتدن اولورسه اولسون فكرانسانى حقائق احوالى كوز بويايجى برجلا ايله ، ياخود كوكل آلداديجى برحجاب ايله ستره ميل ايدرسه قوانين الٰهيه‌ده بالمقابله اوطرفه دها شدتله يوكلنيور ؛ كندى احكام لايتغيرينه تغلبده بولنمق ايسته‌ين ارباب تمرده رغماً فطرتڭ ديكر قانونلريله برلشه‌رك موجوديت حاكمانه‌سنى برقاتدها حس ايتديريور . ايشته بونڭ ايچون اوكبى ملتلرڭ صورتا كورونشلرى بشقه ، حقيقتلرى بسبتون بشقه‌اوليوركه كندى كنديسنى آلداتمق ديمك اولان بوكبى واهى اشتغالاته قاپيلمش نه‌قدر مملكت وارسه عين حادثاته مظهر اولقده‌در .

باقيكز شو اقوامه‌كه محيرالعقول وسائط كوناكون ايله كندى زعملرنجه حياتى اوزاتمق ، شبابى هرم آزاده ايتمك خاصه‌لرينى حائز بر چوق دوالرله امراضه قارشى جنك ايديورلر . . اوت ، باقارسه‌كز كوره‌جكسكزكه بونلر خسته‌لقلره ، مصائب جسمانيه‌يه قبائل وحشيه‌دن زياده معروضدرلر . حال بوكه بريكى زواللىلر هيچ برمرضه قارشى طوره‌بيله‌جك معقول براصول مداواته مالك دكلدرلر .

يك اعلا ! بونه‌دن ايلرى كليور ؟

شوندن ايلرى كليوركه : قبائل وحشيه حالت ابتدائيهٔ بساطته ، يعنى فطرت طبيعيه‌يه اوته‌كى تكمل ادعاسنده بولنان امتلردن دها ياقين اولدقلرى ايچون تماميله قوانين طبيعته عرض انقياد ايتمشلر . لكن اوته‌كيلر قازاندقلرى علمڭ سوق غروريله دائرهٔ فطرتڭ خارجنه چيقمشلر ، بوعالم حيات جولانكاهلرنده هوا وهوسلرينه منقاداولمشلر؛ كنديلرينى قانون خلقتڭ احكامندن مستثنا براقه‌جغنى اميد ايتدكلرى برچوق وسائط ايچنه طالمشلر . حال بوكه نفسلرينى اواحكامه برقات دها اسير ايتدكدن بشقه ظواهر اشيايه قاپيلمق نتيجه‌سى اوله‌رق ديكر برطاقم مؤثرات طبيعيه‌نڭده محكومى اولمشلر .

موضوع بحثمزى تشكيل ايدن اقوامڭ شوحالى قادينلرڭ حالنڭ عينيدر . زيرا ايچلرندن بعض خيالپردازلر اوراده‌كى قادينلر بيوك برنصيبهٔ حريته مالكدر ؛ اودرجه‌ده تمدن ايتمه‌مش مملكتلرده‌كى قادينلردن زياده مواهب فطريه‌لرندن مستفيد اولمقده‌در زعمنده بولنيورلرده واهمه محصولى اولان شوفكرى برچوق تزيينات لفظيه ايله دوناتمق ايسته يورلر. لكن هيهات ! طبيعت عين زمانده بومدعيلرى كاه‌ينه‌اومحيطده‌كى رجالڭ لسانيله تكذيب ايديوركه انشاالله ايلريده بوكا دائر بحثلر كوريله‌جكدر ؛ كاه‌ايسه آثارى عياناً كوريلن فعلياتيله يالانجى چيقاريور . نته‌كيم يوقاريكى فصلده بربياض قادين ايله بياض اركڭ آره‌سنده‌كى فرقڭ برسياه قادين ايله سياه اركڭ آره‌سنده‌كى فرقدن چوق دها زياده اولديغى اثبات ايدلمشدر .

ايشته شوحادثه بوجنس رقيقڭ [قادينڭ] ممالك متمدنه‌ده دائمى برانحطاط وهبوط ايچنده بولنديغنه حسى بر دليلدن بشقه برشى دكلدر . بوانحطاط دائمى ايسه لسان بليغ طبيعتدن صادر اولمش بربرهاندركه ظاهراً نه‌صورتده كورونورسه كورونسون هرحالده اسارت نسوانڭ اورالرده دها شدتله اجراى حكم ايتمكده اولديغنى كوسترمكده‌در .

بزبلاد متمدنه‌ده‌كى قادينلرڭ نسوان شرقدن زياده ذلت واسارته محكوم اولدقلرينى دلائل حسيه ايله اثبات ايتديكمزدن ؛ خصوصيله مدعامزڭ طوغريلغنه عصرڭ الڭ بيوك اجتماعيونتى شاهد كتيرديكمزدن اميد ايدرزكه بوموفقيتمز مسلمان قادينلرى ايچون الڭ كوزل بردرس عبرت ، الڭ جدى برضابط اولورده آرتق بولندقلرى حالدن دهابدترينه دوشمه‌مك ايچون حريتڭ لاقيديسنى بيله ايشتمك ايسته‌مزلرده نظر دقتلرينى عنايت الٰهيه طرفندن كنديلرينه تعيين اولنان قانون طبيعتڭ اقتضا ايتديكى طرزده ملكات روحيه واخلاقيه‌لرينى رهين انبساط ايتمك، طبيعتلرينى ، اخلاقلرينى تهذيب ايلمك جهتنه عطف ايدرلر ؛ بوصورتله تكملى اقصاى آمال ايدينورلر . زيرا حقلرنده وارد آيات كريمه‌نڭ ، احاديث نبويه‌نڭ مآل علويسنه انجق بوطريق ايله ماصدق اوله‌بيليرلر. كذلك دوشمش اولدقلرى ورطهٔ هول انكيز ايچنده شاشيروب قالمش اولان عالم مدنيت علماسيله علمڭ ، بنات نوعلرى حقنده‌كى او شدتلى حكملرينه ـ كه اشاغيده تفصيل ايده‌جكز ـ معروض بولنمق تهلكه‌سندن كنديلرينى انجق بويله‌لكله قورتاره بيليرلر .

اكركرهٔ ارضڭ هانكى موقعنده اولورسه اولسون قادينلر ايچون حريت حقيقيه موجود اوله‌يدى بالطبع بونى رومانجيلردن اول دهاة علما اوكره‌نيردى‌ده حريت نسوان سوزينى محالاتدن ، هم‌ده تحقق ايتديكى صورتده قادينلرى بسبتون محوايده‌جك خيالاتدن عدايتمزدى.

علم اجتماع واضعى (اوكوست قونت) ديوركه : « بزمانع ترقى اولان بوكبى محالات خيالپردازانه اوزرنده [حريت نسوانى مراد ايديور .] مناقشه كلفتنى اختيار ايده‌جك دكلز . انجق نظام حقيقىٔ كونڭ قيمتنى ، اهميتنى تقدير ايتمه‌مز ايچون شوراسنى بيلمه‌مز لازمدركه اكر كونڭ برنده قادينلر ، رضالرى اولمقسزين ، كنديلرينى مدافعه غيرتنده بولنان برطاقم آدملرڭ اونلرڭ نامنه طلب ايتمكده بولندقلرى شومساوات ماديه‌يه نائل اولورلرسه اوزمان حالت روحيه واخلاقيه‌لرى نه‌قدر فساده اوغرايه‌جق ، بوزوله‌جقسه هيئت اجتماعيه‌يه قارشى اولان وظيفه‌لرى‌ده اونسبتده خللدار اوله‌جقدر .

زيرا آرتق قادينلر قوت يوميه‌لرينى تدارك ايچون هركون فابريقه‌لرده ، دستكاهلرده اويله شديد مزاحمك اسيرى اوله‌جقلركه بونڭ آلتندن قالقه‌ميه‌جقلرى كبى عين زمانده اركڭلرله آره‌لرنده‌كى محبت متقابله‌نڭ منابع اصليه‌سى‌ده بولانه‌جقدر . »

عجبا بوفيلسوفلر شوطرزده‌كى نظريه‌لرينى هانكى اساسلره استناداً

درمیان ایدیورلر ؟ شبهه‌سز علوم صحیحه‌یه ، حیاتك معروف ، معین اولان قوانیننه استناداً ، بوقسه‌هواوهوسه ، نفوسك نظام کائناتی بوزمق ، هرج ومرج ایتمك آرزوسندن ایلری کلن الفاأنه تبعیتله سویله‌میورلر .

ذاتاً اقوام سالفه‌دن برقسمی - که ایلریده آنلر حقنده‌ده بر نبذه معلومات ویره‌جکز - ده کندی عقللرینه اویه‌رق بوکابکزر ناهموار وادیلرده پویان اولدیلر . فقط بنیان موجودیتلرینی انقلابات اجتماعیه‌نك اك شدیدینه ، اك مشؤمنه هدف ایتدیلر ، نهایت عمان محوه قاریشه‌رق بوعالمده بروارمش .. بربوقش ! خاطرهٔ حزینی براقوب کتدیلر .

ایشته علمای اجتماعیون بوکبی حادثاتی برر تجربهٔ عبرت فرما عد ایتدکلریچون آرتق فلسفهٔ خیالیه آرایشنه قطعیاً قاپلماز اولدیلر . اون طقوزنجی عصرك محیط العلومنده شو سوزلر کورولیور :

« بوکونلرده قادینلرك منافعی نامنه مجتمعاً اجرا ایدلمکده اولان حرکت شو تجربهٔ عمومیه‌نك جرحی ناقابل برصورتده طوغریلغنی صورت قطعیه‌ده تأیید ایتمکدن بشقه برنتیجه ویرمیه‌جکدر : برزمانلر بتون نوع انسانی ، بوکون قادینلرك بولندیغنی کوروب‌ده آجیمقده اولدیغمز حالدن ، هرجهتله دها مشکل برحالت اجتماعیه ایچنده ، همده اوزون مدت یاشادی . لکن قرون وسطادن اعتباراً جمعیت بشریه‌یی تشکیل ایدن اقوام آره‌سنده مترقی اولانلری یاواش یاواش محاط اولدقلری شدائددن کندیلرینی قورتاره بیله‌جك قدر قدرت پیدا ایتدیلر . زیرا ازمنهٔ سالفه‌نك ایجاباتندن اولان بوفساد اجتماعی عرضی برحالت ایدی . یعنی حاکم اولانلرك محکوملردن بدناً ومادةً ممتاز اوللرندن ایلری کلیور ایدی (قادین ایله ارکك آره‌سنده‌کی فرق ایسه بونك عکسیدر یعنی بواختلاف مادی وبدنیدر .) قادینك ارککه قارشی اولان انقیادینه ، محکومیتنه کلنجه بونك ایچون برخاتمه اولمامق ضروریدر شوقدرکه بوحالده یاواش یاواش تعدیلاته مظهر اوله‌رق ایلریده تکمل اخلاقیٔ عمومی ایله قابل تألیف اوله‌بیله‌جك برشکله کیره‌جکدر . اوت ، بومحکومیت طوغریدن طوغری‌یه قادینلرده‌کی انحطاط طبیعی‌یه مستنددرکه بونکده هیچ بروجهله تلافیسی قابل دکلدر . فطری اولان بونقصان ، بوانحطاط ایسه علم الحیات اربابنك اجرا ایلدیکی تجارب تطبیقیه ایله ، هرکونکی مشاهدات اجتماعیه ایله ثابتدر .

ایشته بوعلم بزه تشریحی وفسیولوجی برصورتده کوستریورکه عموم سلسلهٔ حیواناتده دیشیلر ، خصوصیله قادینلر ترکیبات بدنیه اعتباریله حالت طفولیتده بولندقلری ایچون مقابللرنده بولنان ترکیب عضونك [ارککلرك] فطرةً مادوننده‌درلر . »

حقوق نسوانی مدافعه ایله اشتهار ایدن (مادام هیرکور) اشترا کیوندن فیلسوف شهیر (پرودون) ه بومسئله حقنده‌کی رأینی بیلدیرمسی ایچون برمکتوب کوندرییور . اوده ویردیکی جوابده قادینلرك حریت مطلقه‌یه مظهر اوللری مقصدیله بنات جنسلری طرفندن ابذال ایدیلن مساعی‌یی « جنسلرینه صولت ایتمش اولان برخسته‌لغك موجودیتنی کوسترر برهوسدن بشقه برشی دکلدر .. » دیور ، دهاصکره « بوخسته‌لق‌ده قادینلرك کندی ایشلرینی باشلی باشنه اداره ایده‌بیله‌جك استعدادده بولنمدقلرینه برهاندر . » سوزلرینی علاوةً سویلیور . مدعاسنی‌ده سندات علمیه ایله شوطرزده اثبات ایدییور :

« ارکك ایله قادین آره‌سنده‌کی فرق جنسی بونلری انواع حیواناتك اجناسی آره‌سنده‌کی فرقه بکزر [مساوی دیه‌مم] برصورتده آییرمقده‌در . ایشته بوفرقدن طولایی قادین ایله ارکك ایچون براولمق ممکن دکلدر . مع مافیه بوندن بشقه برشی اوله‌مازلرده دیمم . بناءً علیه مثلا برقادینك برمملکته نسبت ایدلمسی ایچون اولازوجنك اورایه منسوبیتی لازمدر . ایمپراطورك قاریسنه ایمپراطوریچه دینلدیکی کبی . بونکله برابر شوسوزلرك مجموعندن قادین ایچون بوعالم حیاتده ایفا ایده‌جك برحرکت ، بروظیفه اولمدیغنی‌ده استدلال ایدیله‌من .

خلاصه بن مشاهدات ایله ، براهین ایله اثباته حاضرم که : قوتجه ارککك دوننده بولنان قادین عالم صناعتده ، فلسفه‌ده ، اخلاقیاتده‌ده اونك مادوننده‌در اکر قادینك هیئت اجتماعیه آره‌سنده‌کی حالی اویله سنك ایستدیککی کبی ارککلرك حالی طرزنده دوام ایده‌جك اولورسه آرتق بیچاره‌نك ایشی بتمش دیمکدر . چونکه بوکیدیشله اسیر اولور . مملوك اولور . »

وا اسفا ! قادینلر ایچون حریت مطلقه استحصالنه چالیشان ارباب اقدامك بویولده‌کی مساعیٔ مرحمتکارانه‌لری صوکنده او بیچاره‌لرك علیهنه اوله‌رق بوکبی قطعی المفاد احکام علمیه صدورینی می انتاج ایدییور ؟ هیهات ! زواللیلرك اولانجه غیرتلری ، بتون او وهم وخیال محصولی اولان ادعالری ، جتلری طبیعتك ، علمك اوکنده ذره‌جه مقاومت ایده‌میورده اوقدر اوغراشمه‌لری علمای عالمی کندی علیهلرینه قالدیرمقدن ، بیچاره قادینی‌ده خلقك النده بازیچه ، آغزنده داستان ایتمکدن بشقه برنتیجه ویرمیور !

بری چیقیور ، قادینلر حال طفولیتده‌در دیور ؛ اوبری کلیور ، لایقیله تربیه کورمه‌مش اولدقلرینی سویلیور ، دهااوبری ظهور ایدییور ، قادینلره حسن معامله‌یه دیناً مأمور اولان بزی ، بزمعشر مسلمینی جداً متألم ایده‌جك دیکر برطاقم سوزلرده بولونیور . بیچاره‌لرك نامنه سرد اولنان بوواهی مدافعات اوجنس رقیق ایچون نه‌قدر مضر اولیور ! حقیقتده تعرض دیمك اولان بوکبی حمایه‌لردن اونلر نه قدر مستغنی ایدیلر !

(المرأة الجدیده) مؤلفی آوروپاده ، آمریقاده حریت نسوانك ترقیسنه ساعی برقوت ، بر حرکت بولندیغنه ذاهب اوله‌رق دیورکه :

« ایشته بوسببدن آوروپا وآمریقاده‌کی محبان ترقی حال نسوانی برقات دها تهذیب ایدرك اونلری بوکون بولندقلری سویهٔ کمالك فوقنه ایصال ایچون اوغراشیورلر . بوذوات قادینلری ارککلر درجه‌سنه کتیره‌رك بتون حقوق بشریه‌ده اونلرله مساوی ایدنجیه قدر بذل مجهود ایتمه‌یه قطعیاً عزم ایتمشلردر . مع مافیه بنیه غربده ، هم‌ده افرادی آز اولیان بر جمعیتك الآن قادین ایله ارکك آره‌سنده‌کی مساواتك صحتی حقنده مناقشه‌دن کری طورمادیغنی‌ده انکار ایتمم .

ایشته شیمدی اوراده بربرینه معارض ایکی فرقه وارکه بری

نسوان غربك نائل اولدیغی حریتی ، حقوقی كافی كورویور ؛ دیكری ایسه دها ایلریسنی ایستیور . ایكی جنس آره‌سنده هیچ فرق قالماسون دیور . »

بزده دیرزكه (تحریر المرأة) مؤلفی شوایكی فرقه طرفدارلرینك سوزلرینی سرد ایتملی‌كه هر بریسنك اهمیت حقیقیه‌سنی اكلایه‌لم ؛ هانكیسنك دها قوی ، دهاچوق پیروه مالك اولدیغنی بیله‌لم . یوقسه بونظریه‌نك قبولنه بزم ایچون مساغ اوله‌ماز . اویله‌یا ، بزمطالعه‌لرینی قسماً نقل ایتدیكمز ، صره‌سی كلدكجه‌ده ایده‌جكمز موثوق الكلم علما آره‌سنده بركشی بیله كوره‌میورزكه حریتك یالكز سطحی نظرلری آلداتان بوطیشی یالدیزلی قسمنه دیدهٔ استحسان ایله باقسون .

زیرا هركسجه بیلینن حقائقدندركه بزه اجنبی اولان اقوامك ماهیتلرینی اكلامق ایچون یكانه طریق اونلرك اعاظم علماسنك سوزلرینی دلیل اتخاذ ایتمكدر . بناءً علیه بز بواصولی نظر اعتباردن آییرمادق ؛ اونلرك محیط العلوملرنده ، اوكوست قونت ، پرودون ، ژول سیمون كبی دهابرچوق رؤسای فلاسفه‌نك مؤلفاتنده بوبحثه متعلق موادی اتیان ایتدك .

یوق . اكر غربده یتیشن هرمحررك سوزینه وقف افكار ایده‌جك اولورسه‌ق اوزمان هردرلو سفسطه‌یی قبوله آماده بولنملی‌یز . زیرا حریت قلمیه بونلره هرشیٔ سویلیه‌بیلمك صلاحیتنی مع زیادة بخش ایتدیكی ایچون ایش اودرجه‌یه وارمشدركه بوكون ایچلرنده ، بشریتك امراض ساریه‌دن سلامتی اوغورنده ، نه‌قدر خسته‌لقلی آدم وارسه اولدیرلمسنی توصیه ایدنلر بیله بولونیور !

یازیكه بویله‌طار ، مشكل برزمانده‌یز ؛ لایقمیدركه علوم صحیحه‌نك مقررات ثابته‌سنی اغماض ایله كچیشدیره‌لم ؛ عصرحاضرده عقلای غربك رئیسی بولنان برذاتك سوزلرینی دیكله‌میه‌لم‌ده كندی مملكتلرنده‌كی اصحاب عقل وحكمت طرفندن بیله عالمی فساده ویرمكله ، ارككله قادین آره‌سنده بر قاریشیقلق احداثنه چالیشمقله محكوم ایدلمش بر آلای سفهای محررینك القاآتنه قاپیله‌لم ، كندیمزی بیله بیله اونلرك دام اغفالاتنه دوشوره‌لم ؟

(تحریرالمرأة) مؤلفی « شیمدی غربده بربرینه معارض ایكی فرقه وار . » دیور . بزده دیرزكه اوت طوغرودر . بری علمانك اسرار طبیعت وخلقتی باصرهٔ امعان ایله تدقیق ایدن طائفهٔ كزینی ؛ دیكری ایسه هوا وهوسنه محكوم برطاقم خیالپردازان كروهی .

مع‌مافیه بوایكنجی كروه كونك برنده شؤن عالمك هانكیسنده اولورسه اولسون برنجی طائفه‌یه غالب كلمش‌ده اولسه ، شوحال مدنیتك بوشكل معلولنده هیچ شایان استغراب دكلدر . [عفوایدرسكز بوتعبیری اجتماعیٔ شهیر كیوم فره‌ری تقلیداً قوللانیورم]

زیرا بونلرك ایچنده اویله‌لری واركه ادیانك ، حكوماتك محوینه یورویور ؛ اویله‌لری واركه بتون شهوات حیوانیه‌نك اباحه‌سنی ترویج ایدیور ؛ الحاصل اویله‌لری واركه بتون شعائر انسانیه‌یی ، معالم مدنیه‌یی كلندن ییقمق كبی كونا كون خیالات مخربانه ایله اوغراشیور !

یامعشرالشرقیین ! بتون شئونمزده ، بتون تصرفات اجتماعیه‌مزده بوكبی ارباب افراطك هوساتنه عرض انقیاد ایتمك بزم ایچون منحتم برقضای آسمانیمیدر ؟

علمك ، حسك ، عقلك ، بتون علمای بشرك ، عقلای عالمك قالقه‌رق شریعت اسلامیه‌نك غایت موجز برنص ایله ایضاح ایلدیكی مآل حكمتی تأیید ایتمكده اولدقلرینی كورمه‌مز بزه یتشمزمی‌كه آرتق باصرهٔ انتباهمزی آچه‌لم‌ده اوشریعت مطهره‌نك مقدس تعلیماتنه اقتدا ایدرك عندالله ، عندالناس مطعون اولمقدن كندیمزی قورتاره‌لم ؟

محمد عاكف

****

حریت ـ مساوات

— مابعد —

فرض ایده‌لم كه زوج زوجه‌سنك حال تهمتده بولندیغنه یقینه حاضرلدی . صكره حاكمه ، یاخود مدعیٔ عمومی‌یه مراجعت ایده‌جك ، مدعیٔ عمومی برچوق تحقیقاته لزوم كوره‌جك . اوراق استنطاقه حواله ایده‌جك . قادین جلب اولنه‌جق . صوریله‌جق . طبیعی انكار ایده‌جك . بلكه‌ده بایله‌جق . چونكه اوله‌بیلوركه بریٔ الذمه‌در ، ناموسلیدر ؛ فقط زوجی خلافنی ظن ایتمشدر . بونكله‌ده قالمز . لزوم محاكمه‌سنه قرار ویریلور ایسه محكمه‌یه كیدیله‌جك . محاكمه‌خفی اولمقله برابر ینه بر هیئت حاكمه ، كاتبلر ، شاهدلر وار . شمدی محكمه یادعوایی رد ایده‌جك ، ویاخود طلاقه حكم ایده‌جك .

اكر طلاقه حكم اولنور ایسه اوقادینك حال تهمتده بولنمش اولدیغی محكمه سجلاتنه قید اولنه‌جق . شمدی بویله برقادینی جمعیته قویكز . عجبا اوقادین بوندن صكره بردها سعادت یوزی كوره‌بیله‌جكمی ؟ شبهه یوق‌كه كوره‌میه‌جك . اك حقنده یشامقدن ایسه اولمك دها خیرلودر . زیرا بوعذاب معنوی اولومدن دها دهشتلیدر .

محكمه اسبابی كافی كورمزده دعوایی رد ایدرسه ؟ نه اوله‌جق ؟ او آدم رسماً حال تهمتده بولندیغنی ادعا ایتدیكی قادین ایله نصل حیات كچیره‌جك ؟ بوندن صكره انلرك بر یرده بولنملری بیوك ، پك بیوك جنایتلره سببیت ویره‌جكنده شبهه‌می قالور ؟

حالبوكه امرطلاق زوجك یدنده اولوبده بوكبی سیئلری كمسه‌یه افشا ایتمكسزین زوجه‌سنی تطلیق ایدرسه بوتطلیق زوجه ایچون برعبرت مؤثره اوله‌جغندن كسب صلاح ایدرك دیكر كمسه ایله عقد ازدواج ایدر . واندنصكره حیاتی مسعودانه امرار ایلر .

شوحالده امرطلاقك — جمعیت بشریه‌نك ابتدای تشكلندنبری رئیس عائله عد اولنان — زوج یدینه ویرلمسنك موافق حكمت اولدیغی وشریعت جلیلهٔ احمدیه‌نك بومسئله‌ده دخی احراز تفوق ایتدیكی بلا شك تحقق ایدییور .

مع هذا شریعتمزده بعض اسبابدن ناشی قادینك ویاخود ولیسنك محكمه‌یه مراجعتله زوجیله بینلرینی تفریق طلبنده بولنمسی ، ودرمیان

ایتدیکی اسبابکده تحقق ایتمسی اوزرینه بینلرینی تفریق ایتمك وطرفینك حقوقنی صوك درجه محافظه ایتمك حکام شرعك وظائفی جمله‌سندندر .

فی الواقع شوزمانلرده مسئلهٔ تأهلك سوء استعماله اوغرامش اولدیغی‌ده قابل انکار دکلدر . هردرلو مزایای انسانیه‌دن محروم بر چوق کسه‌لر کوریبورزکه کندیلرنده تشکیل عائله‌یه اهلیت ولیاقت اولمدیغی حالده مجرد هوا وهوسنه تابع اوله‌رق کیف ما اتفق تأهل ایدییورلر . صکره بالطبع چکینه‌میورلر . بعضیلری مجرد تجدید ذوق ایچون متصل تأهل ایدوب صکره ترك ایدییورلر. بعضیلری‌ده آلدقلری اوزواللی قادینلره درلواذا وجفا ایتدکلری حالده براقق‌ده‌ایسته‌میورلر. چونکه براقدقلری تقدیرده کندیلرندن نکاح ، نفقه‌وسائره کبی برچوق شیلر ایستیه‌جکلرینی وبونلری ویرمکه مقتدر اوله‌میه‌جقلرینی بیلیورلر، اولنجه‌یه قدر تحت نکاحلرنده بولنان اوزواللی بیچاره‌لری سورندیره‌رك هردرلو لذائذ انسانیه ومدنیه‌دن محروم براقیورلر .

فقط بوقصور حاشا شریعتده دکل ! شبهه‌سزکه بزده‌در . تربیهٔ عمومیه‌ده‌کی نقصاندن ونکاحه متعلق اولان احکام شرعیه‌یه تمامیله عدم رعایتدن ناشیدر . زیرا شریعت احمدیه نکاحك صحتنده وبرروایتده لزومنده - یعنی فسخی عدم قبولنده - زوجك زوجه‌یه نسبده ، دیانت واخلاقده ، ثروت وصنعتده ، ودها برچوق اوصافده کفو اولمسنی شرط قیلدیغی کبی تأهل ایتدیکی تقدیرده زوجه‌سنه جور وجفا ایده‌جکی وانی انفاق واعاشه‌دن عاجز قاله‌جغی الحاصل حقوق زوجیتی ایفا ایده‌میه‌جکی متیقن اولان کسه‌یه دخی تزوجی حرام قیلمشدر .

بناءً علیه اکر تربیهٔ عمومیه منتظم برحالده اولوبده طرفین تمامیله بوشرطلره رعایت ایتسه‌لر بوکبی مناسبتسز احواله هیچ‌ده میدان قالماز .

شو مناسبتله نکاحك صفات وبعض آدابنی اجمالا بیان ایده‌لم :

نکاح : مهرونفقه وسائره‌یه اقتدارله برابرحال اعتدالده سنت مؤکده‌در ، توقان حالنده یعنی نفس ارتکاب زنادن منع ایدیله‌میه‌جك درجه‌ده نسایه اشتها زماننده واجبدر ، خوف جور یعنی حقوق زوجیتی لایقیله ایفاده قصور ایده‌جکندن خوف حالنده مکروهدر ، حقوق زوجیتی ایفا ایده‌میه‌جکی متیقن اولدیغی تقدیرده حرامدر وقبل العقد خاطبك [١] مخطوبه‌یه [٢] نظر ایتمسی ومخطوبه‌نك سن ومال جهتیله خاطبك دوننده وتربیه وادب وعفت وجمال حسبیله خاطبك فوقنده اولمسی مندوبدر .

بناءً علیه تأهل ایتمك آرزوسنده بولنان برکیمسه‌نك ایشته شو شرائط واوصافی نظردقته آلمسی ، واکا کوره حرکت ایتمسی لازمدر.

خلاصه طالب تزوج اولان بر آدمك اولا تزوجه طالب اولدیغی قیز ویاقادینه کفائتی ، مهر ، نفقه ، سکنایه ، تشکیل عائله‌یه ، وحقوق زوجیتی تمامیله ایفایه قدرتی تحقق ایتملی ، وطرفین یکدیکرینی بکنملیدر . بونلر تحقق ایدرسه اولنملی تحقق ایتمدیکی حالده تأهلدن صرف نظر ایدوب امر تزوجك توقف ایتدیکی شیلری تحصیل ایده‌جك وشرائطنی اکمال ایلیه‌جك اسبابه توسل ایتملی ، بعده ینه کفوی اولدیغی برقیز ویا قادینله تزوج ایتملی. حکام شرع‌ده بوبابده‌کی تقیداتنی برقاتدها توسیع وتزییده همت ایتملیدر .

اکر بویله اولورسه حسب الایجاب امر طلاقك زوجك یدنده اولمسی مسئله‌سنه دخی هیچ کسه‌نك اعتراض ایتمیه حقی اولماز . شریعت احمدیه‌نك احکام سائره‌سی کبی بو حکمنك دخی موافق مصلحت اولدیغنده تردده اصلا محل قالماز حاشا قانون حریت وعدالت منافی اولدیغنه کیمسه حکم ایده‌مز .

موسی کاظم

[١] طالب تزوج اولان ارکك
[٢] تزوجی طلب ایدیلان قادین

مواعظ

مقرری : مناسترلی اسماعیل حقی افندی حضرتلری
محرری : سیروزلی ح . اشرف ادیب

درس: ٤٧ ٢٤ تموز ٣٢٤

صوکرا بزده ایشته اول امرده اطاعت ایده‌جکز . اطاعتله مکلفز . اطاعت وظیفه‌مزدر ، وظیفهٔ اساسیه‌مزدر . برسلطان ، برخلیفه‌که اجرای عدالت ایدییور ، هر ایشی اهلنه تودیع ایدییور ، ذره قدر انصاف وعدالتدن آیرلمایور ؛ اوکا اطاعت وظیفه اولمازمی ؟..

صوکرا نه‌بیورور ؟ ایشته اصل درسمزه کلیورز :

[فان تنازعتم فی شیءٍ فردوه الی الله والرسول]

شیمدی بویله اجمالاً معنی ویررز . صوکرا ایلروده وقتمز اولورسه دها زیاده تفصیل اوله‌جق . بوآیتلر پك مهمدر . هربری بردستور کلی‌در ، بر قانون اساسی‌در . خارجنده هیچ بر شیءٔ قالماز . مثلا : اهلنه تودیع امور ایتمك ... بو ، نره‌دن آلنمش ؟ هب الله قانوندن آلنمشلردر . عدالتله حکم ایتمك نه‌در ؟ ایکی خصم کله‌جك حاکمك حضورینه . اوراده سویلشه‌جکلر .

ـــ حقك وارمی؟ ایشته عدالت محکمه‌سی! کل !..

دینیور . ارتق صیزیلتی‌یه محل قالیرمی ؟ هرشی حر . یازه‌جق ، کزه‌جك ، تجارت ایده‌جك . کیمسه قاریشه‌ماز .

بویله‌میدی اول ؟ بر آدم بریره کیده‌میوردی .شهر ایچنده کزه‌میوردی . بر پولیس همان یاقه‌سنه چاتاردی . « بر خفیه ملوثنك شرینه دوشمیه‌یم » دیه بیك درلو اعتنالر . نه صوری وار ، نه‌سؤال . ادنی برپولیس عالی برآدمی ژورنال ایدرسه ارتق اوملکتك حالی آکلاملی . آمان یارب ! بوقدر زمان نصل صوصمشز ؟ ایلك ایشلری اوایدی : پاره‌سی وارسه صیزدیررلر. یوق ایسه زه‌یه کیدرسه کیتسون ، برطرفه نفی ایدرلردی . اوته‌کیلری عبرتبین اولسون ، مسلکلرینه سس چیقارلماسون .

پادشاه تکرار قانون اساسینك تطبیقنی امر ایتدی‌ده بومظالمدن قورتولدق. قانون اساسی‌که قانون الهی دیمکدر . انسانه انسانجه معامله ایدیلملی . اسیر دکلز . الله حر یاراتدی . نه ایمش او یاورلر ، اومنسوبلر ؟..

خود بخود خانه‌کزه کیرر ، آیلق آله‌مازسك. خانه‌کدن چیقاره‌مازسك. نیچون ؟.. نه‌ه یاوردر ، منسوبدر !..

آمان یارب آمان. بیکلرله شکر. بو ظالملرك پنچه‌سندن بزی قورتاردك !..

بو درجه رزالته باشلامشلردی ملعونلر . بتون انسانلری حیوان مرتبه‌سنه قویمشلردی . ایسته‌دکاری کبی قوللانیرلردی . کیمسه برشی دیه‌مز . هیچ کیمسه سس چیقاره‌مز . محاکم‌ده عاجز . هر یره ظلم سرایت ایتمش . هر طرفه قهر وتدمیر اوغرامش . مظالمدن آزاده هیچ برشی ، هیچ برمحل یوق .

بو ، انسانیت می ؟ اللهك امر ایتدیکی عدالتدن آیریلق نه‌قدر جانوارلق !.. [الله ..] چوق ایشیدیرلر ، لکن ایمانلری قوتلی در . حسب البشریه برکناه ایدر . قرق ییلده برظلم ایدر . لکن نادم اولور . سیئه‌یه قارشی بیك درلو حسنات ایشلر . کیجه کوندوز عاقبتنی دوشنور . دفتر اعمالنی سیئات ایله طولدیرمق ، ایمان اهلنك کاری میدر ؟

— بکا زوال یوقدر !.. [مالنا من زوال]

فکرنده بولونمایان ظلم یاپه‌ماز . بونلر ایسه کندیلری ایچون زوال تصور ایتمزلردی . او آرامکاه مظالمی کندیلری ایچون ابدی براستنادکاه ظن ایتمشلردی . فقط قهر ربانی برصاعقهٔ قیامت شکلنده بینلرینه اصابت ایتدی . مجلسلرینی پریشان ایلدی . دبدبه‌لرینی ییقدی . طنطنه‌لرینی سوندیردی . کندیلرینی حقیر وذلیل ایتدی . چامورلره آتدی . مظلوملری صوقدقلری اوقاراکلق یرلره کندیلرینی الله صوقدی . معصوملر زندانلردن چیقدی ، حریت سرایلرینه کچدی . ظالملر سرایلردن دوشدی ، زندانلره طیقلدی .

[فاعتبروا یااولی الابصار !] دنیاده بونی یاپان الله محکمهٔ کبراده نه‌لر یاپماز .

ملعونلر کندیلرینی — حاشا — مالك الارض ظن ایتمشلردی . ملیونلرجه انسانلری آیاقلری آلتنه آلمشلردی . شدادلری کچدیلر . فرعونلره میدان اوقودیلر . اویله دییورلردی :

— جزا ، جزا ... نه‌دیمك جزا ؟ بزه قارشی بویله‌شی اولورمی ؟ جزا عادیلره قارشی اولور . هیچ بزم کبی بیوکلره جزا ایده‌جك وارمی ؟ بز هرکسه تسلط ایدرز . بزه قارشی سوز چیقارمق اولماز . بز بو مملکتلرك حاکمی‌یز . سز بزم اسیرمز . قوللریکز المزده . ایستدیکمز یره سزی کتورر ، ایستدیکمز کبی قوللانیرز ...

بویله ملعونلر ، اعتقادلرنجه کندیلرینه جزا ایده‌جك یوق . سؤال ایده‌جك یوق . بو مظالم ، ملتك جکرکاهنه قدر ایشله‌مشدی . اول درجه جانه قصد ایتدیلرکه ذره قدر کندیلرنده الله قورقوسی اولمدیغی آکلاشلدی . عاقبت الله عظمت وجلالنی کوستردی . خانمانلرینی پریشان ایتدی . باشلرینه قیامت قوپدی . استبداد عالمنی کوکندن ییقدی . بتون اوجبابره‌یی خاك ایله یکسان ایلدی . ملتك انتقامنی آلدی . [ان الله عزیز ذوانتقام]

الله تعالی حضرتلری جمله‌مز حقنده سعادت وسلامتی پایدار ایله !

ذره قدر فکر معدلت خلافنده حرکت ایدنلری لعنت ابدیه‌یه کرفتار ایله ، یارب !.. آمین ! . ثم آمین

شیمدی کل باق ، قانونی نره‌ده الله کوسترربزه . شورای امتك ، اصول اداره‌نك روحی بو آیت در . امر وفرمان بیورور الله :

— اولا نفسکده کیمسه‌نك حقی وارسه ادا ایت . ثانیاً قدرتك یتدیکی قدر اجرای معدلته چالیش . مادام‌که سنی حاکم یاپمشلر عدالتله حکم ایت . ایی‌یه : ایی ، فنایه : فنا ، حقلی‌یه : حقلی ، حقسزه : حقسز ، دی .

بویله ایدی او اجلهٔ اصحاب کزین . بویله ایدی او اعاظم رجال دین ! عادی برشیده بیله ذره قدر بو قاعدهٔ معدلتدن آیریلمازلردی . بردفعه حضرت حسن افندمزه چوجقلر مراجعت ایتدیلر ، بر ر سطر یازی یازدیلر :

— عجبا هانکیمزك‌کی دها کوزلدر ...

دیه حضرت حسنه صوره‌جقلر . اونی حکم یاپه‌جقلر . هانیا چوجقلر ادعا ایدرلریا : — بن سندن دها کوزل یازارم . . . اوته‌کی : — خایر ، بن دها کوزل یازارم !.. چوجقلر بویله برادعاده بولنمشلر . حضرت حسن افندمزی حکم یاپیورلر .

« حاکم » باشقه‌در . طرف حکومتدن نصب اولنورسه اوکا « حاکم » دیرلر . فقط ایکی کیشی بینلرنده‌کی منازع فیه برمسئله‌یی بالرضا برذاتك نظرکاه حلنه عرض ایلرلرسه اوذاته « حکم » دینیر . « حکم » تعبیر قرآن‌در . [فابعثوا حکماً ..] زوج ایله زوجه بیننده برحکم ، بر آراجی تعیین ایدیکز ، اونلری اوزلاشدیرمغه چالیشسون . اویله‌یا ، بعضاً زوجین بیننده منافرت اولور ، کچینه‌مزلر . همان براقه‌یه قالقیشیر . قادین‌ده : — بنی براق ... دیه فریاده باشلار . همان اورابطه‌یی بوزمالی .

[فابعثوا حکماً من اهله وحکماً من اهلها ..] ایکی کیشی آرایه کیرملی . بر حکم ارکك طرفندن ، برحکم قادین طرفندن کوندرلملی . بونلر اصل سبب منافرتی تدقیق ایتملی . اتفاقه دعوت ایتملی .

ایشته حسن افندمزه یازیلرینی کوستردیلر : — هانکیمزك دها ایی ؟ دیدیلر .

حضرت علی افندمزده اوراده بولوندی . آلدی حضرت حسن‌الله یازیلری باقسون : — اوغلم ، دیدی ، اما ایی دقت ایت .

حضرت حسن . چوجق دها . مکلف دکل هنوز . سکز ، اون یاشنده . باباسی درس ویریور : — اوغلم ، سن حکم ایده‌جکسك . الله یارین یوم قیامتده صوره‌جق . نه‌ایسه طوغرو ، اونی سویله . یازیسی ایی اولانه : فنا ! دیمه . یازیسی فنا اولانه‌ده : ایی ! دیمه .

بیلیرکه حسن بونی یاپماز .. لکن هرکسه درس اولسون . بعضاً بز متسلی اولورز : عدلیه‌ده حاکم اولمامشم ، دیه . فقیر کندی حقمده سویلیورم . بیوك شی حاکملك . نه‌لر ایشیدیورز ، نه‌بولسز معاملاته واقف اولیورز . بونلری ایشتدکجه حمد اولسون ، حاکم اولمدم ، دیه متسلی اولیوردم . وقتاکه بو روایتی کوردم ، قورقدم . واقعا حاکم دکلم ، فقط امتحانلرده بولنورم . اولورکه (١٠) نومرو آله‌جق افندی‌یه

(٩) ویررم . قصداً اولمازیا . طقوزله اونی . سکزله یدی‌یی آییرمق قولای برشی دکل، مکتب عالمنده بعضاً برنومرونك بیوك تأثیری اولور، برنومرو ایچون صنف کچمز اولور. برسنه دها قالیر صنفده . یاخود استحقاقندن فضله برنومرو ویریلیر . حاصلی بر حقسزلق اوله بیلیر، اونك ایچون بوروایت ، بنی دوشوندوردی .

چوجقلق بو . ادعا ایتمشلر :

— بنم یازم ایی .

— یوق ، بنمکی دها ایی .

ایکیسی‌ده حکمك اغزینه باقیورلر . عجبا هانکیسنك کی یی ترجیح ایده‌جك . چونکه نتیجهٔ حکمده بربسی سوینه‌جك ، بربسی محزون اوله‌جق . غایه‌سی‌ده بوندن عبارت . اویله امور ناسه بر تأثیری یوق . اویله ایکن : — دقت ایت اوغلم . دییور ؛ خاطره ، کوکله باقه !...

بو ، برعبرت‌در . بیوك بردرس‌در . قولای دکلدر حقی تفریق . مادامکه برشیده سکا صلاحیت ویریلمش، صوك درجه اعتنا ایله اوخدمتی حسن ایفایه چالشملیسك . واقعا خطادن سالم اولمق بشر ایچون ممکن دکل . فقط ممکن مرتبه توقی ایتملی . قصداً یاپمامالی . خطالر بلکه عفو اولور . جناب حقك عفو و کرمنه صیغنرز . ذاتاً بر درجه‌یه قدر خطا معفودر .

—[رفع ...] . — حدیثده بویله وارد اولمش — . بو امتمدن خطا ونسیان مرفوعدر . جزالندیرمیه‌جق ربم تعالی . عقاب ایتمیه‌جك جناب مولا . کیملره ؟ اونوتانلره ، خطا ایدنلره. اونوتمش یاخود خطا ایتمش اولورسه مسئول اولمایه‌جق ...

لکن دیکر احادیث دلالت ایدرکه بومطلق دکلدر . وسعی یتدیکی قدر چکندکدن صوکرا خطا ایدرسه او وقت معفودر . فقط اهمیت ویرمز ، اونوتور ، صوکرا یاکلش برحکم ویررسه ... بوندن البت مسئولدر .

بیلم قاچ سنه اول برکتابده کورمش . اویله بللمه‌مش . اوزرندن زمان کچدیکی ایچون پك‌ده ایی خاطرنده یوق . فقط تکرار باقمه‌ده اوشه‌نیر. ایی، فنا خاطرنده قالدیغی کبی برحکم ویرر .بوحکم ، یاکلش اولورسه ... مسؤل اولمازمی‌او ؟.. مفتی اولان کیمسه‌هر دفعه‌سنده باقه‌جق. هرفتوی ویردکجه مرجعنه ، مأخذینه مراجعت ایده‌جك . انساندر چونکه . اولورکه یاکلش بلله‌مش‌اولور .انسان ایچون کندینه کوونمك اولماز . دائما عجزینی بیله‌جك . اونوتمقدن صاقینه‌جق . خطادن چکنه‌جك . الحاصل انسان کندینه کووه‌نیر ، تکاسل ایدر ، اهمیتسز طوتار ، متسبب اولورسه ... اووقت مسؤلدر .

نه ایدی سوزمز ؟ [اطیعوالله ....] اللهه اطاعت ایدیکز ، رسولنه اطاعت ایدیکز . صوکراده اولی الامره .

رسول‌الله مقامنه خلافت ایدنلر ،سلطنت صاحبی اولانلر، حاکملر، بتون مأمورلر ، اونباشی ، یوزباشی ، بیکباشی ... جمله‌سی [اولی الامر]ده داخلدر . آمر دیمك ، اجرایه مأمور دیمکدر . نه‌قدر امرا وارسه جمله‌سنه اطاعت ایدك .

— نه یاپه‌یم ؟ امیر سوء استعمال ایدر . یولسز یره بزی‌سوق ایدر. اووقت ینه اطاعت ایده‌یم‌می ؟..

یوق ، اووقت اطاعت اولماز . [لاطاعة لبشر فی‌معصیة‌الله] اللهه معصیت اوله‌جق‌یرده بشره اطاعت اولماز .[انما‌الطاعة‌فی‌المعروف] طاعت آنجق معروفده‌در . شرعاً معروف ، عقل سلیم قبول ایتمش ، معقول ، طوغری ، عین حقیقت ، عین حکمت ، مقتضای عدالت ... بویله شیلرده اولور اطاعت .

بونی نه‌وقت بیوردی افندمز ؟ برحدیث شریفك صوکی‌در بو . اولی وار . رسول اکرم افندمز حضرتلری اصحاب کرامدن برجماعتی برذاتك معیتنه ویردی. یعنی انصار کرامدن « علقمه » نامنده بریسنی امیر یاپدی . مأموراً بریره کوندردی . واونلره دیدی‌که :

— هرکیم امیره اطاعت ایدرسه بکا اطاعت ایدر . هرکیم امیره عاصی اولورسه بکا عاصی اولور . امیریکزه اطاعت ایدیکز .

بویله تنبیه ایتدی .کتدیلر . بریره‌واردیلر .برمأموریته کیدییورلردی . برغزایه‌می ، برشی تحقیقنه‌می ،دینی نشر ایتمکه‌می ؟.. حاصلی مأموراً کیدییورلردی . آچیقدن آچیغه یازمایورلر . وقتاکه بریره واردیلر . « علقمه » اسمنده اولان امیرلری نصلسه برشیدن طولایی بونلره کوجندی . غضبه کلدی . بونك اوزرینه :

— هایدی باقه‌یم ، دیدی ، اودون طوپلایك .

— نیچین ؟

— نه‌یه‌صورارسکز ؟پیغمبر امر ایتمدیمی‌که بکااطاعت‌ایده‌جکسکز.

— پکی . طوپلایه‌لم .

برخیلی اودون طوپلادیلر . کتیردیلر .

— هایدی شیمدی بونلری یاقك !

— پکی ! یاقدق . نه اوله‌جق ؟ .

— هایدی باقه‌یم شیمدی‌ده ایچینه کیرك !

— نه یه ؟

— اطاعته بورجلو دکلمیسکز ؟ مابعدی وار

اخطار

کثرت مندرجاتنه مبنی برقاچ هفته‌در اصول فقه درسلرندن درج ایتمك ممکن اوله‌مایور . اولسه بیله هفته‌ده بر ایکی صحیفه ایله بواثر جسیم ومعتبرك اکمالی سنه‌لره متوقف صوکرا بو علم عالی، دارالفنون وحقوق وسائر مکاتب عالیه‌ده تدریس ایدیلدیکی جهتله طلبه‌نك دائما النده بولنه‌بیله‌جك برقطعه‌ده اولمسی‌ده لازم . ایشته بوملاحظات خالصانه‌یه مبنی ان‌شاءالله تعالی کله‌جك نسخه‌دن اعتباراً صراط مستقیمه نصف قطعه‌سنده اصول فقه درسلرینه مخصوص آیریجه برر فورمه علاوه ایدیله‌جکدر .

مطبعهٔ عامره ابوالعلا

محل اداره: درسعادتده یکی پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌ده‌در

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار: مسلکمزه موافق آثار جدیده ممنونیتله قبول اولنور. درج اولنمین آثار اعاده اولنماز.

دین، فلسفه، ادبیات، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری: ابوالعلا زین‌العابدین – ح. اشرف ادیب

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

تاریخ تأسیسی: ١١ تموز ٣٢٤

	سنه‌لکی	التی ایلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبیه‌ده	١٠٠	٥٥ غروشدر.

قیریله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد: ٧ — ٣٢٦ رمضان ١٢ پنجشنبه ایلول ٢٥ ٣٢٤ — برنجی سنه

تفسیر شریف

اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ:

ظاهر وباطن بتون نعمتلرك، دنیوی واخروی هردرلو عاطفتلرك منعم مراحم نشانی.

[رحمن ورحیم] اسم شریفلرینك بوراده ورودی (بسملهٔ شریفه)نك جزء سوره اولمدیغنه دائر حنفیه قولنی تأیید ایتمکده‌در. چونکه جزئیت تقدیرنده تکرر ایتمش اولورلر. جزئیتی التزام ایدن شافعیه فائدهٔ تکراری اثبات ایچون خیلی تکلفاته مجبور اولمشلردر.

« بسملهٔ شریفه » تفسیری صیره‌سنده نوع صیغه اعتباریله شوایکی اسم شریف بیننده‌کی فرق واکا تفرع ایدن بعض نکت ومزایا ذکر ایدلمش، جناب حقدن غیری منعم حقیقی تصورینه امکان اولمدیغنی ایضاح مقصدیله‌ده نعم سبحانیه‌نك تنوعی وغایت وسعتی موضوع بحث قلنمش ایدی. رحمت وانعام ایله اتصاف سبحانی بیاننده اسمین شریفین بینی جمع ایتمك وسعت مذکوره‌نك الك پارلاق شاهدیدر. وسعت رحمت وکثرت کرم الهی ایسه تعدیٔ حدود وانتهاك حرمت ایدن کسانه، ارباب جرم وطغیانه دنیا وعقباده ترتیب عقوبت واعداد عذاب بیورلمسنه مانع اولمیه‌جغی آشکاردر.

چونکه ذکر ایتدیکمز عقاب وعذاب صورت قهر وانتقامده، مبتلاسنك موجب تألمی اوله‌جق حال وهیئتده رونما اولمقده ایسه‌ده تربیهٔ عمومیه ومحافظهٔ صلاح عالم نقطهٔ نظرندن باقیلنجه فی‌الحقیقه رحمت وکرم آثارندن معدود اوله‌جغنده شبهه قالماز. مجمع البحرین شرع وحکمت اولان شو نقطه‌دن تدقیق ملاحظه‌یه موفق اولانلر شئونات الهیه‌نك بوقسمی‌ده موافق مصلحت بولورلر.

زیرا حدود شریعتدن انحرافك بادیٔ شقا ومحافظهٔ احکام ربانیه‌نك داعیٔ سلامت وباعث ارتقا اولمسی بودرلو زجر وتنکیل اجراآتنه لزوم قطعی کوسترمکده‌در. نصل که الك زیاده شفقتلی پدربیله اولادینی موجب سعادتی اوله‌جق بر مسلکه سوق ایتمك، کوزل خویلره آلشدیرمق ایچون ایجابنده تکدیر وتوبیخ معامله‌سندن باشقه ترهیب ومؤاخذه‌یی‌ده روا کورمکدن چکنمز، هیچ بر عاقل نظرنده‌ده آنك بونوع معاملاتی ناخوش عد اولنماز.

* **

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ:

روز جزاده کافهٔ امور عبادك مالك عظیم الشانی.

(مالك) یرینه « ملك » دخی اوقونور. چونکه قراء عظامك بر قسمی « مالك »، بر قسمی‌ده « ملك » اوقومشلردر. « مالك » اعیان مملوکه‌ده تصرف مطلق معناسنه « مُلك » دن، « مَلك » امر ونهی ایله ذوی‌العقولده تصرف معناسنه « ملِك » دن مشتق اولوب شان الوهیته شایان تعظیم افاده‌سندن هیچ بری خالی دکلدر. زیرا کرك عالم ملك وملکوتده کیف مایشاء تصرفدن عبارت مالکیت مطلقه وکرك بتون عباده حاکمیت معناسنه ملك قطعی وسلطنت دائمه خلاق متعال وحکیم ذوالجلال تقدس عن الشبیه والزوال حضرتلرینك خصائص جلیلهٔ سبحانیه‌سندن اولدیغی وارستهٔ قید تذکاردر.

سؤال: جناب حقك ملکیت ومالکیتی کافهٔ ازمنه وامکنه‌یی محیط اولدیغی حالده « یوم‌الدین » ه اضافتك حکمتی ندر؟

جواب: روز شدائد بروز قیامت دیمك اولان یوم مذکورده

ظاهراً دخی هیچ بر فردك مداخلهٔ اموره اقتداری اولمیه‌جغی جهتله حق جل وعلا حضرتلرینك تدبیر وتصرفده تفرد سبحانیسی او زمان تماماً آشکار اوله‌جقدر. دنیاده ایسه ـ ولو ظاهری اولسون ـ تدبیر وتصرف قوللردن‌ده صادر اولمقده‌در. (لمن الملك الیوم لله الواحد القهار) نظم جلیلی‌ده بو حقیقتی مشعردر .

مناسترلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

آیت — ۱۸۸

« ولا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل ـ الآیة »

اره‌کزده ماللریکزی [قمار، سرقت، غصب، نهب، ودیعه وامانته خیانت کبی صورتلر ایله] بغیر حق یمه‌یك [مباح ومشروع اولمیان وجه ایله بری بریکزك مالنی اخذ ایتمیك] و[حقسز اولدیغکزی] بیلوب طورر کن [بالمحاکمه] ناسك اموالندن بر قسمنی [شهادت زور ویمین کاذب کبی موجب] اثم [اولور شیلر] ایله یمك ایچون ماللریکزی حاکمرك [حکمنه] دوشورمیك [بعضیلری : « وتدلوا بها » قول کریمنی بعض اموالی رشوت طریقیله حکام سونه ویرمیك صورتنده تفسیر ایتمشدر ـ کشاف] .

روایت اولندی‌که عبد ان الحضرمی ، امرؤالقیس الکندیدن بر قطعه ارض ادعا ایتدی و بینه‌سی اولمدیغندن رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمز امرئ القیسه یمین تکلیف ایلدی . امرئ القیس یمینه مهیا بولندیغی صره‌ده رسول اکرم افندمز « ان الذین یشترون بعهدالله ـ الآیة » نظم جلیلنی قرائت بیورمسیله امرئ القیس یمیندن نکول ایتدی. صاحب رسالت افندمزده ارض مدعا بهایی عبدانه تسلیم ایتدی . بونك اوزرینه بو آیت کریمه شرف نزول ایلدی . شوده روایت ایدلدی‌که ایکی کیمسه حضور نبویده مرافعه اولدیلر. رسول اکرم افندمز آنلره دیدی که بن‌ده سزك کبی انجق بر انسانم . سز بنم یانمده مرافعه اولیورسکز. اوله‌بیلورکه ایکیکزدن بریکز سرد ایلدیکی دلیل و حجته اوبرندن دها عارف ومتبصر اولمغله بن‌ده اندن استماع ایلدیکمه کوره انك لهنه حکم ایدرم . شاید بن اکا قرنداشنك حقنده برشی ایله حکم ایدرسه‌م بنم ظاهر حاله موافق اوله‌رق وقوع بولان حکم وقضامه مغرور اولوب‌ده صاقین اندن برشی المسون ، زیرا ظاهر شریعته کوره انك لهنه حکم ایده‌جکم شی قرنداشنك حقی ایسه اوآتشدن برپارچه‌در، بنم حکمم ایله حرام اکا حلال اولماز. او کیمسه‌لر بو نصیح حقیقت نمای محمدیدن متأثر اولوب بکا ایتدیلر وهر بری بنم حقم محب ویارمك اولسون دیدی . بونك اوزرینه نبی مجتبی علیه افضل التحایا افندمز : هایدی کیدك ، ایشك طوغریسنی قصد ایدك و صکره بری بریکزدن استحلال حقوق ایلیك بیوردی ـ ابوالسعود .

قاضی شریح رحمه‌الله حضرتلری حقسز ظن ایلدیکی محکوم لهه دیر ایدی‌که ایشته بن سنك لهکه حکم ایدیورم ، بن ایسه سنی حقسز ظن ایلیورم ، لکن نزدمده اقامه اولنان بینه موجبنجه حکم ایتمامك وسعم داخلنده دکلدر . مع مافیه بنم حکمم حرامی سکا حلال ایتمز ـ تفسیر خازن .

برکت زاده : اسماعیل حقی

صفحات حیاتدن

اذانلر

« اختلاف مطالع سببیله کره اوزرنده
اذانسز زمان یوقدر . »

زمان کچمز که یوز بیکلرجه قلبك وجد سکرانی
زمیندن یوکسلوب ، کوکلرده وحدتزار یزدانی
آرارکن ، دهشت آکین ایتمسون بر صیحهٔ وجدانی .
نه لاهوتی صدا « الله اکبر ! » صارصیور جانی ..
بو بر کلبانك حقدر ، چوقیدر ایکلتسه اکوانی ؟

بو لاهوتی صدا چیقدقجه جوشا جوش اولوب یردن ،
اینر اسرار قدرت کبریا طوریله کوکلردن .
بتون آهنك خلقت یاد ایدرکن حق ازبردن ،
وجاهی فیض آلیر آرتق اونور النور ازهردن :
هویدا شیمدی جانانه‌در سحردن ، شام اسمردن !

سحر وقتنده موجودات نوشین خواب ایچنده یکن ،
بو روحانی نوا آفاق موجا موج ایدوب بردن ،
کلیر انفاس صبح آسا ، اولور وجدانه وجد افکن .
نمایان سو بسو ظلمت ، فقط بر ظلمت روشن !
سما بیدار ، هر یلدیز جمال الله‌ه بر روزن !

معیشت قید جانفرساسنك محکوم بیزاری
اولان بیچاره‌لر کوندوز بویاد مرحمتکاری
طویار سرمست اولور کورمش قدر فردای دیداری !
اونشوه‌یله ، یورولمق شویله طورسون ، الك آغیر باری
سورو کلر کورمه‌دن ، کوسترمه‌دن بیلغینلق آثاری .

کونش مغرب کزین اولمش ، سما اسمر ، افق کلکون ،
زمان طورغون ، زمین مغبر ، جهان دمبسته ، جان محزون ،
غریبلك رونما یر یر ، سکونت دمبدم افزون ..
باقارسك برده کلبانك الهیدن طولوب کردون ،
او تنهایی سوداوی اونور الله ایله مسکون !

اینوب وقتا که لیلك دست استیلاسی غبرایه ،
سرر دنیایه ظلمندن عدم شکلنده بر سایه ؛
نظر مدهوش ومستغرق کیدرکن زیر وبالایه ،
دونر ، « الله اکبر » جوشی یوکسلدکجه مولایه ،
او مظلم سینهٔ خلقت تجلیزار سینایه !

سنك دم چكميور يادكله لبريز اولمه‌دن ابعاد ،
نه مدهش سلطنت يارب ، نصل آلوده استبداد !
اواستبداده حرمتدر اذانلر ، سجه‌لر ، اوراد ..
خاير ، سن روح رحمتسك ، بوسسلر سندن ايستر داد ،
ويررميدك اكرداد ايتمسه‌ك فريادە استعداد ؟

*
* *

غنوده روح طبيعت صميم ظلمتده ..
ستاره‌لر بيله بالای سرمديتده
ياواش ياواش اويومق ايسته‌ير يوموب كوزينی ،
سحر سمالرك آلتنده ، آچميور يوزينی !
فراش ليلده ديمش بتون انين حيات ،
ردا بدوش سكونت اوكده هپ صفحات .
كوروب محيطمی طالغين خوش بروجده ،
اوحالی بنده تماشايه طالدم آسوده .
نكاهی مست ايديوركن بولوحهٔ مخمور ،
افقده يوكسله‌رك برصدای دورا دور ،
ياييلدی روی زمينك اوآنده هر يرينه ،
صوقولدی ليل كتومك بتون سرائرينه .
جهان نائمی بيدار وبی قرار ايتدی ،
ظلام ايچنده نه عالملر آشكار ايتدی !
اويوكسلن سسی تكريره باشلايوب ابعاد ،
طوبولدی سينهٔ شبدن مديد برفرياد .
سمايه چيقدی اوفرياد آه امت اولوب ،
سمادن ايندی اوفرياد روح رحمت اولوب !
اوزاقدن اكديريوركن دمين هيولايی ،
سماعخانهٔ ليلك برر كوچك نايی
كيبدی شيمدی خيالمده هر منار مهيب ..
اوطاش يوركده بوسوزشلی نغمه‌لر نه غريب !
اونايپاره‌لرك صكره هپسی همدم اولوب ،
اوياندی روح سكونتده برعظيم آشوب .
جوشنجه عالم جانده صيحهٔ تهليل ،
مناره‌لر بكا كلشدی صور اسرافيل :
محيطه چكمش ايكن دست شب ردای ممات ،
اوياندی قارشيكی اولرده لمعه لمعه حيات
اوياندی صكره عوالم ، اوياندی روح صباح ،
اوياندی خواب عدمدن برر برر اشباح .
اوياندی بنده‌ده برشبچراغ ظلمتسوز
كه تا ابد اوله‌جق فيض حقله سينه فروز .
تصور ايله‌مم آرتق زوال اومشعل ايچون ..
مكركه نور الهی افول ايدوب كيتسون !

محمد عاكف

رمضانه مبارك ايتدی حلول

باقدم آفاقه سرتسر پرنور
آسمان انجلا نمای زهور
هر طرفدن كليرشو بانك سرور :
التماع ايتدی غرهٔ رمضان
فيض فياض قدرت اولدی عيان

ای دم تابناك فرخنده
ای مه آقدس فروزنده
فيض ورفعت ، نجات هپ سنده
سنده معراج رحمت رحمن
سنده ايندی او محترم قرآن

چهره‌لر منعكس نشاط اولدی
سينه‌لر انشراح ايله طولدی
بر ندا شرق وغربه صاورلدی :
رمضان مبارك ايتدی حلول
آچدی حق توبه كاره باب قبول

طوغدك ای ماه نو دكيشدی ليال
زير وبالايه آقدی شوق نوال
نه قمردر ، نه زهره‌در ، نه هلال
مهر حقدن ايدر بو پيك هدی
دمبدم اقتباس حسن وضيا

نور رحمت ياغار سمالردن
مغفرت سرپيلير فضالردن
شن كوكلر شو خوش صدالردن :
بارك الله ايريشدی ماه صيام
هل دينه بودر سراج سلام

نه سعادتلر اهل ايمانه
كه قاوشدق بو شهر ذيشانه
ايده‌لم شكر وحمد يزدانه
مستنيرز فروغ رحمتدن
فيض بولدق در ديانتدن

بزی ای خالق زمين وزمان
ايله هر سال بويله‌جه شادان
مغفرت قيل بحرمة رمضان
قلبمزدن كلن بودر هربار :
[وقنا ربنا عذاب النار]

كريدلی : حسين رحمی

حريت - مساوات

قانون اساسيمزك اعلانی اوزرينه نائل اولديغمز حريتی تقييد ايدن شيلردن بری‌ده عادات قوميه ومليه‌مزدر. عادات ، نفوس ذكيه‌ده مستقر وطبايع سليمه نزدنده مسلم ومعتبر اولان امور متكرره‌دن عبارتدر .

هر مملكتده او مملكتك نفوس ذكيه‌سنده تقرر ايتمش وطبايع سليمه نزدنده مظهر قبول اولمش برچوق عادتلر واردر. بوكبی عادتلر هريرده قوانين ونظامات قوتلرينی حائزدر. حتی بوكون دنيانك هرطرفنده عادتلر تحكيم ايدلمش يعنی حادثات واقعه‌نك احكامنی اثبات ايچون حكم قلنمش وبتون اقوام متمدنه‌نك قوانين موضوعه‌سی كندی عادات قوميه ومليه‌لرينه توفيقاً ترتيب وتنظيم اولنمشدر .

بزده‌ده «ماراه المؤمنون حسناً فهوعندالله حسن» حديث شريفندن مأخوذ اولان « عادت محكمدر » قاعدهٔ كليه‌سی نيجه مسائل فقهيه‌يه اساس اتخاذ ايدلمشدركه بوندن نظر شرعده دخی عادت مقبوله‌نك نه درجه حائز اهميت اولديغی مستبان اولمقده‌در .

اصطلاح شرعمزده « عادت محكمدر » ديمك (حقنده نص اولميان

وقایعك احکام شرعیه‌سنی ثبات ایچون بالاتفاق عرف وعادته مراجعت اولنمق لازمدر. یعنی بوکبی ماده‌لرده عرف وعادت حکم قلنه‌رق مقتضاسیله عمل واجبدر) دیمکدر. حتی حقنده نص وارد اولان خصوصلرده نص ایله عادت تعارض ایتدکده امام اعظم ایله امام محمده وامام یوسفدن برروایته کوره اعتبار نصه ایسه‌ده امام یوسفدن دیکر بر روایته کوره بو بابده بروجه آتی تفصیل واردر :

شویله‌که اکرنص عرف وعادته مبنی ایسه اعتبار عرف وعادته‌در. واکر نص عرف وعادته مبنی دکل ایسه اعتبار نصه‌در . مثلا : بغدای وارپه وطوز وخورمانك اخذ واعطالری اولچی ایله. التون وکوش معامله‌لرینك طارتی ایله اولمسی حقنده نص یعنی برحدیث شریف وارد اولمشدر. فقط بو نصك اولوجهله شرفوارد اولمسی عصر سعادتده ناسك عرف وعادتی اویله اولمسنه مبنیدر. حالبوکه امام یوسفدن منقول اولان ایکنجی روایته کوره بوکبی عرف وعادته مبنی اولان نصك حکمی عرف و عادتك تبدلی ایله تبدل ایده‌جکندن بوراده وبونك امثالنده اعتبار عادته‌در .

بعض محققین امام یوسفدن منقول اولان اشبو ایکنجی روایتی ترجیح ایتمشلردر . الیوم ناسك طوزی، خورمایی طارتیله، التون کوشی صایی ایله آلوب ویرملری امام یوسفك ایکنجی روایتنه توافق ایتمکده وامام مشار الیهدن منقول شو ایکنجی روایت دخی عادتك بر قات دها درجهٔ اهمیتنی کوسترمکده‌در .

عرف وعادتك محکم اولمسی یالکز معامله‌لره منحصر دکلدر . اصول معیشت وطرز حیاتمز دخی عرف وعادت ملیه‌مزه تابعدر . نته‌کیم هر مملکتده دخی حکم بویله‌در. بناءً علیه (نائل حریت اولدق) دیه همان هر خصوصده آوروپالیلری تقلیده یلتنمك ، عرف وعادت ملیه‌مزك خلافنده اوله‌رق اصول معیشتمزی ، طرز حیاتمزی بالکلیه تبدیل وتغییره قالقشمق موافق حکمت ومصلحت دکلدر .

بز آوروپانك یالکز علوم وصنایعنی اخذ وقبوله مجبورز . زیرا حکمت بزم غائب ایتدیکمز مالمز اولمغله انی بولدیغمز یرده البته آلیرز . « الحکمة ضالة المؤمن اخذها حیث وجدها ». فقط آنلرك بتون عادات واخلاقنی واصول معیشت وطرز حیاتنی قبول ایده‌مییز . زیرا صوکره متضرر اولورز . برقومك علوم وصنایعنی قبول ایتمك اوقومك بتون عادات واخلاقنی وطرز حیات وصورت معیشتنی قبوله توقف ایتمز. نته‌کیم بزم کبی ژاپونلر دخی بوندن اوتوز سنه اول فنون وصنایع حاضره‌دن بی خبر ایدیلر . چونکه غفلتده ایدیلر . بردن بره کوزلرینی آچدیلر . آوروپا علوم وصنایعنی آله‌رق مملکتلرنده تطبیقه باشلادیلر. آز زمان ظرفنده اوروپالیلره مساوی اولدیلر . وحتی برچوق خصوصاتده انلری کچه‌رك بتون عالم مدنیتی کندیلرینه قارشو حیرتده براقدیلر . حالبوکه آوروپا عادات واخلاقندن هیچ برشی مملکتلرینه قبول ایتمدیلر. طرز حیات وصورت معیشتلرینی، حتی ـ طرز تلبسلرینی بیله اصلا دکشدیرمدیلر.

ایشته کوریلیورکه برمملکتك فنون وصنایعنه تقلید اومملکتك عادات واخلاقنه وطرز حیاتنه تقلیدی مستلزم اولمیور، هم‌ده اوله‌ماز. چونکه بو ایکیسی آره‌سنده هیچ برمناسبت تصور ایدیله‌مز. زیرا هرمملکتك،هرقومك کندینه مخصوص برطرز حیات واصول معیشتی وبر عادت مقبوله‌سی واردر. فقط هیچ برمملکتك وهیچ برقومك کندینه منحصر برصنعتی، برفنی وبرعلمی یوقدر. علوم وفنون وصنایعده بتون انسانلر وبتون قوملر مشترکدر . دیمك اولیورکه علوم وصنایع ایله طرز حیات ، عادات ، اخلاق آره‌سنده مناسبت آرامق عبثدر .

شوحالده بزه‌ده لازم اولان شی ژاپونلردن عبرت آله‌رق اوروپانك علوم وصنایعنی بتون قوتمزله وکمال سرعتله اخذ وقبوله وبونلری مملکتلریمزده حرفیاً تطبیقه سعی وغیرت، بذل مقدرت ایتمکله برابر انلرك عادات واخلاقنه، اصول معیشت وطرز حیاتنه تقلیددن اجتناب ایتمکدر. چونکه اکر بز شوکمال ضعفمزله برابر برده کندی عادات ملیه‌مزی ترك ایله آوروپا عاداتی وطرز حیاتی تقلیده قالقیشر ایسه‌ك ترقی وتعالی شویله طورسون بالاخره کندی موجودیتمزی اساسندن محو ایده‌جکمز شبهه‌سزدر . زیرا بوقاریده ذکر ایتدیکمز وجهله هرمملکتك کندینه مخصوص برطاقم عادات قومیه واخلاق ملیه‌سی وطرز حیاتی اولدیغندن برمملکته، برقومه مخصوص اولان اخلاق وعاداتی دیکر برمملکته وطرز حیاتی دیکر برقومه تطبیق قانون طبیعتی تغییر دیمکدر. بو ایسه محالدر. بونکله برابر هایدی آوروپا حیات وعاداتنك مملکتمزده حرفیاً تطبیقنی فرض ایده‌لم. فقط بونی یاپه‌بیلمك بزم اوروپالیلر قدر ثروته مالکیتمزه متوقفدر. بزده ایسه او ثروتك یوزده بری وبلکه‌ده بیکده بری موجود دکلدر . ازجمله اوروپالیلرك طرز تلبسلرینی اله آلەلم . عجبا بزم طرز تلبسمز اوروپالیلرك طرز تلبسی کبی اولمق ممکنمیدر ؟ شبهه‌یوق‌که بوکا امکان یوقدر. زیرا برکره بزم نسوانمزك طرز تلبسلری اوروپا نسوانك طرز تلبسلری کبی اوله‌ماز ، چونکه قاعدهٔ تستر نسوانمزك اوروپا نسوانی کبی کینوب قوشانمسنه مساعده ایتمز. کذا بزم علماء صنفی اوروپا علماء روحانیه‌سنك کیدیکی البسه‌یی کیده‌مز ، چونکه بوحال احکام دینیه‌مزله توافق ایده‌مز . صنوف سائره‌ده دخی حکم بویله‌در. صوکرا ثروت ملیه‌مزده بوکا کفایت ایتمز. زیرا آوروپا عاداتنجه هرکسك بولندیغی زمانه ، مکانه کوره آیری آیری البسه‌سی واردر . بو البسه‌لری تدارك ایتمك بزم ایچون مستحیلدر . مستحیل اولمسه بیله بوکبی شیلر حد ذاتنده اسراف وتبذیردن عبارت اولوب املرك انسانیت ومدنیتله اصلا مناسبتلری یوقدر. ذاتاً اوروپا حکماسی دخی کندیلرینك بویله برطاقم قیود مضره التنده بولنملرینی شدتله رد وتقبیح ایتمکده‌در . شوحالده (بزحر اولدق) دیه بتون کندی عادات ملیه وطرز حیاتمزی ترك ایله اوروپا حیات وعاداتنی حرفیاً تقلیده یلتنمك کندیمزی (حریت) عنوانی التنده مدهش برطاقم اسارتلره القایه ونهایت کندی موجودیت ملیه‌مزی امحایه چالیشمقدن باشقه برشی دکلدر .

مع‌هذا شونی‌ده اخطار ایده‌لم که هریرده اولدیغی کبی بزده‌ده انسانیت

ومدنیت ایله هیچ‌ده مناسبتی اولمیان برطاقم عادات قبیحه واردر . بوکبی عادتلری الزام معناً ومادةً برچوق مضرتلری تولید ایتمکده اولمغله بونلری ممکن اولدیغی قدر ترکده، مملکتمزدن دفعه چالیشملی‌در .

موسی کاظم

عقیدهٔ اهل سنتك مجملاً بیانی

— مابعد —

قات قات ظلمت ایچنده بوغولمش مادهٔ سیاهی ، صویه قاریشمش ذرات میاهی کورر. بیلسی قلب ایله ، اخذ وبطشی جارحه ایله ، خلق وایجادی آلت ایله اولمدیغی کبی کورمسیده حدقه واجفان ایله ، ایشتمسیده صماخ وآذان ایله دکلدر . ذات اقدسی ذوات مخلوقاته بکزه مدیکی کبی صفت ازلیه‌سیده صفات محدثاته بکزه‌من .

جناب حق متکلمدر . آمر وناهی‌در ، واعد ومتوعددر . لکن بوتکلمی برصمت متقدمدن ویاخود برسکوت متوهمدن صوکرا حاصل اولمش دکلدر . کلام جلیل ربانی خلقك کلامنه بکزه‌من . علمی ، اراده‌سی ، قدرتی وصفات سائرهٔ سبحانیه‌سی کبی ذات الوهیتیله قائم بر صفت ازلیهٔ الهیه‌در . کلام باری اصوات وحروف نوعندن دکلدر. لهاة ولسانه ، لب ودندانه احتیاجدن وارسته‌در . انبیای عظام ایله (علیهم صلوات الرحمن) تکلم ایتدی ، کلامنی ینه کندیسی « تنزیل ، توراة ، زبور ، انجیل ، قرآن » کبی اسملرله تسمیه ایلدی . قرآن مبینك لسان ایله اوقونمسی مصحفلره یازلمسی ، صدور امتده محفوظ قالمسی ذات الله ایله قائم برصفت نفسیه اولمسنه مانع دکلدر . السنه ایله قلوب واوراقه انتقال ایتمکله موصوفندن افتراق وانفصال ایتمز . زیرا صفتك موصوفندن انفکاکنی عقل تجویز ایتمز. بناء علیه جناب حق مجرد ذاتیله دکل؛ حیات ، قدرت، علم ، اراده ، سمع ، بصر ، کلام صفات جلیله‌سیله برابر حی ، قادر ، علیم ، مرید ، سمیع ، بصیر ومتکلمدر .

بوصفاتك جمله‌سی تشبیه وتکییفدن منزه اولدیغی کبی ذات اقدس فیاضی‌ده قبول زیاده ونقصاندن منزهدر .

الحاصل کنه ذاتی حد ادراك عقولدن بعید اولمغله برابر هر ذرهٔ مخلوقاته کندندن دها قریب اولان اوذات اجل واعلی بیوکدر ، بیوکلکنه نهایت یوقدر . بیوکلکی نصل حوزهٔ اذعانه صیغار اوذات عظیم القدرتك که کندندن ماعداسی هپ جود وفیضنك اثریدر . بالجمله کائنات علویه وسفلیه‌ده بسط وقبض ایدن هپ آنك جود وفضلی، کرم وعدلیدر . بوکارکاه عالمی عقللری طوردیران بوطرز احسن واکمل اوزره ابداع واتقان ایدن اودر . (لیس فی الامکان ابدع مما کان). ملکنده شریکی یوق . تصرفی بالاستقلالدر . امور عالمی برابرجه یاپار برمدبری یوق . افعال حکیمانه‌سی شائبهٔ اعتراضدن بری برذوالجلالدر . بزه انعام واحسان ایدرسه محض فضلیله ایدر . کرفتار محنت وخسران ایدرسه محض عدلیله ایدر . آنك عدلی قوللرینك عدلنه قیاس اولنماز . بشقه‌سنك ملکنده تصرف ایتدیکی یوق ، دها طوغریسی بشقه‌سنك ملکی یوقدرکه افعالنه ظلم وجور اسناد ایدلسون . تصرف وتدبیرینه قارشو کمسه‌نك ذره‌جه حکمی یوقدرکه انفاذ احکامنده تردد وخوفی اولسون . هرشی پنجهٔ قدرتنده مقهور ، هرکس آنك اراده‌سنه تابع وفرمان تکوینینه انقیاده مجبوردر . مکلفینك قلبنه فجور وتقوایی الهام ایدن اودر ، دنیاده‌ده ، عقباده‌ده ایستدیکنك سیئاتنی باغشلار، قولنه انعام ایدن اودر. عدلی فضلنی ، فضلی عدلنی تنقیص ایتمز. بری قبضهٔ لطف وجمالندن، دیکری قبضهٔ قهر وجلالندن چیقمش اولمق اوزره عالمی ایکی یه آییروب کیمنه جنتی مقام سرمدی، کیمنه جهنمی قرارکاه ابدی قیلدی. بوحکم قهارانه‌سی صادر اولدیغی زمان هیچ برکمسه چیقوب‌ده اعتراض ایتمدی . کیم اعتراض ایتسون که کندندن بشقه موجود یوق ایدی . (لمن الملك الیوم لله الواحد القهار). نه وارسه هپ اسماء الهیه‌سنك زیر تصرفنده‌در . ارادهٔ ازلیهٔ حکمت نشانی بتون عالمك سعید اولمسنه تعلق ایده‌یدی ، هرکس مظهر سعادت اولوردی. بتون عالمك شقی اولمسنه تعلق ایده‌یدی سعادتدن بهره منداولمش کمسه بولنمازدی. (وعلی الله قصد السبیل ومنها جائر ولوشاء لهداکم اجمعین)، (فلله الحجة البالغة فلوشاء لهداکم اجمعین) لکن کیمنك سعید، کیمنك شقی اولمسی مقتضای ارادهٔ ازلیه‌سیدر . حکم وقضاسی تغیردن مصوندر . (هن خمس وهن خمسون) ، (مایبدل القول لدی وما انا بظلام للعبید).

کذلك جناب حق ، ملکلرینی وجمیع مخلوقاتی اشهاد ایدرزکه حق تعالی نك بالجمله عباد صالحینی ایچندن نبوت ورسالته اختیار واصطفا بیوردیغی حضرت فخر کائنات وافضل موجودات سید الوجود وسرور عالم غیب وشهود رحمة للعالمین واکمل انبیا ومرسلین (محمد بن عبداه بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصی بن کلاب بن مره بن کعب بن لؤی بن غالب بن فهر بن مالك بن النضر بن کنانه بن خزیمه بن مدرکه بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان) صلی الله علیه وسلم افندمزه ایمان ایدرز . اونبی امیٔ قریشی یه که انس وجن وعرب وعجم کافهٔ امه‌سنه طرف حقدن بشیرونذیر وطریق حقه دعوت ایچون سراج منیر اولمق اوزره ارسال بیورلدی . شریعت غراسی شرایع متقدمه‌نك کافه‌سنی نسخ وابطال ایتدی . شرایع سالفه احکامندن یالکز طرف نبوتدن تقریر وابقا ایدیلنلری کندی شریعتمز اولمق اوزره مرعی الاجرا قالدی . مایهٔ خلق جهان وافلاك [١] ومجلی خطاب لولاك [٢] اولان اوحبیب حبیب خدا سلطان انبیا وسر حلقهٔ اتقیا واصفیادر. نوع بشر آنك وصف ناسوتیتیله صنف املاکه فخر ایدر . بوسفلی خاکدان جسد شریفنه مقارنتله عرش وآسمانه قارشو دعوای فضل ورجحان ایلر. شهادت توحید اولان (لا اله الاه) مفهوم جلیلی شهادت رسالتی اولان (محمد رسول اه) منطوق قدسیسنه مقارن اولمادقجه ایمان موحدین مقبول بارکاه رب العالمین اولماز .

ذاتنه مرآت ایدندم ذاتکی .. بیله یازدم آدیم ایله آدیکی .

[١] خلقتك من نوری وخلقت الاشیاء من نورك

[٢] لولاك لولاك لما خلقت الافلاك

هر کلامی وحی خدا، هر فعلی رشد و هدادر. ذات قدسی رسالتپناهیلرینه طرف باریدن هرنه امر اولندیسه تماماً تبلیغ بیوردیلر. عهدهٔ نبوتلرینه تحمیل ایدیلن امانت عظمایی بحق ادا ایتدیلر. دار عقبایه انتقال بیورنجه‌یه قدر نصیحت وارشاددن خالی قالمادیلر. حجة الوداعده ایراد بیوردقلری خطبهٔ بلیغه‌ده سموات وزمینی خشیتدن صارصه‌جق کلمات ایله حاضر اولان افراد امتی تخویف وتحذیر وشأمت معصیتله نومید قالانلری بیله سویندیره‌جك کلمات ایله اهل ایمانی تبشیر بیوردقدنصکره امته دونه‌رك « سویلیك، تبلیغ ایتدمی ؟ » دیه سؤال بیوردیلر. بالجمله حضار امتدن: « اوت، یارسول‌الله، تبلیغ ایتدك » جوابنی آلنجه بارگاه کبریایه توجیه خطاب ایدرك « شاهد اول یارب » نداسیله طاقت‌فرسای عوالم واکوان اولان وظیفهٔ جلیلهٔ رسالتی بحق ایفا ایتدیکنه جناب احکم الحاکمینی اشهاد بیوردی.

اشته بزبو تبلیغات مقدسه‌دن بزه واصل اولانلرینك‌ده اولمیانلرینك‌ده حق اولدیغنه هردرلو شك وشبهه‌دن بری اوله‌رق ایمان ایده‌رز. وبزه واصل اولان تبلیغات نبویه یه کمال اعتقادمزدن طولایی دیرزکه اولوم تبدیل وتغییر قبول ایتمز بر اجل مسمی ایله حلول ایدر. رزق مقسوم آرتماز، اکسیلمز. فاتن قبر اولان منکر ونکیرك (من ربك وما دینك ومن نبیك) سؤاللری حقدر. عذاب قبر وبو عذابك روح ایله جسده عائد اولمسی حقدر. حضور باری‌یه عرض اولنمق حقدر. نصب میزان وتمام عدل آلهینك تحقق ایچون برذره‌سی اهمال ایدلمکسزین بالجمله اعمالك سماوات وزمینی احاطه ایدن میزان ایله وزن اولنمسی وصحائف حسناتك کفهٔ نوره، صحائف سیئاتك‌ده کفهٔ ظلمته وضع اولنه‌رق میزانك محض فضل آلهی ایله آغیرلاشمه‌سی ویا محض عدل آلهی ایله کسب خفت ایتمسی حقدر. تطایر صحف اعمال حقدر. جهنمك اورته‌سنده صراطك قورولمسی وکافرلرله منافقلرك بر مقتضای حکم آلهی کچمکه موفق اوله‌میه‌رق جهنمه دوشمسی ومؤمنینك محض لطف آلهی ایله ثابت قدم استقرار اوله‌رق جنته سوق اولنمسی حقدر. اهل ایمانك صراطی کچدکدن صکره جنته کیرمدن اول حوض مورود محمدیدن بردها صوصامامق اوزره ریان اولملری حقدر. جنت حقدر. جهنم حقدر. برفرقه‌نك جنته، دیکر برفرقه‌نك جهنمه کیتمسی حقدر. یوم قیامتده برطائفه‌نك دوچار هول ومصیبت اولمسی، دیکر برطائفه‌نك فزع اکبردن خوف واندیشه ایتمه‌مسی حقدر.

حساب حقدر. کیمنك نقیر وقطمیر هر درلو اعمالندن مسؤل اولماسی، کیمنك لطف ومرحمت آلهیه ایله مظهر مسامحه اولمسی ومقربینك بلا حساب ولاعذاب داخل جنان اولمسی حقدر. حق تعالی‌نك انبیادن ایستدیکی رسالتدن، کفاردن ایستدیکی مرسلینی تکذیب ایتدیکندن، اهل بدعتی سنت سنیهٔ احمدیه‌دن، عباد مسلمینی اعماللرندن مسؤل طوتمسی حقدر. ملائکه ایله انبیا ومرسلینك وعلمای عاملین ایله شهدا وصدیقینك وسائر مؤمنینك نزد آلهیده‌کی قدر ومنزلتلرینه کوره علی مراتبهم شفاعت ایتملری وشفیعسز قالان اهل توحیدك‌ده شفاعت ارحم الراحمین ایله نجات بولمسی حقدر. اهل کبائردن برجماعتك اولا جهنمه کیروب صکره شفاعتله چیقملری حقدر. بالجمله مؤمنینك نعیم مقیمده، کافرلرله منافقینك عذاب الیمده مخلد قالملری حقدر. کتابلرله بالجمله انبیا ورسلك طرف حقدن معلوممز اولان واولمیان کافهٔ اخباراتی حقدر.

مابعدی‌وار

احمد نعیم

فلسفهٔ حقه

مؤلفی : فرید وجدی

اکر نفس انسانیی امعان فکر ونظرله مطالعه ایدرسدك کوروزکه: صنادید علمانك کنهنه وقوفده عجز تام کوستردکلری غرائب مجهوله‌سندن الك بیوکی، الك محترمی قوهٔ فکریه‌در.. اوقوهٔ فکریه‌که بزی، انسانلری جسممزدن باشقه مالك اولمیه‌رق شوکیرودار حیاته دوشمش ایکن روح آرام، سعادتپرور بر رفاه وحضارت ایچنده وایه‌دار ترقی ایدن اختراعات وکشفیات مدنیه‌نك مبدأی، منشأیدر. کندی نفسمزه باقه‌لم: بونك فتور وسکوندن آزاده برعامل دائمی اولدیغنی بولورز.. وبوتون انسانلرك بوقوهٔ دماغیه‌نك تأثیرندن اوله‌رق ـ افعال واعمالی آره‌سنده‌کی اختلافاتك ظهوریله اکلادیغمز ـ طبیعت ومشربلرنده بویوك برتخالف، عظیم برتباین بولندیغی نظر دقته چارپار.. زیرا انسان کندی فکری کندینه لایق اولدیغنه قرار وبره‌دن هیچ برطبیعت واخلاق ایله تخلق ایده‌من.

عالم انسانیته برنظر حکیمانه عطف ایدوبده شوملیونجه افراد اره‌سنده اخلاق وطبیعتده مختلف ایکی وجود بیله بولنمدیغی کوریلیرسه تحقق ایدرکه: بواختلاف وتباینك منشأی اولان قوهٔ فکریه حقیقة عجیب الخلقه، مخصوصات نفسیه جهتیله وسعتدار تنوعدر: اعمال وآمالی بی حد وپایاندر. صوکره بومخلوق علوی‌یه بوتون التفاتمزی توجیه ایله امعان فکر ونظر ایدرسه‌ك کوروزکه: انسانك بیلمه، اوکرنمه، اطلاع ووقوفه برمیل شدید وامل مخصوصی واردر.. اوقدرکه الندن کلسه‌یرلرك، کوکلرك، بوبی‌پایان نامتناهی کائنات معظمه‌نك خفایا وغیوبنه مطلع اولمه‌یه عاشقانه برآرزو، برهوس ایله چیرپینیر... دلیلی میدانده: تحصیل علمه سالك اولان، فضیلت معرفتی اکلایان علمانك بوخصوصده برحد، برانتها بولمسی قابل اولمیور.. بلکه بیکلرجه‌سنه یاشایوبده علمده ترقی ایتمك وشو مکونات مشهوده‌نك بدایع وسرائرینه واقف اولمق ایستیورلر.

بوکون بویوك براکثریته طاری اولان حال اسف انکیز بوعرفان حقیقیدن محرومیت سببیله‌در.. اوحال که حیات اجتماعیه‌نك بیکلرجه دماغ، بیکلرجه استعداد، بیکلرجه وجودینی عدم آباد فنایه سوق ایدوب طوربیور.. أوت بونك سببی فکرك، دماغك هر وقت حیرت انکیز خارقه‌لر، خرد فرسا بدیعه‌لر ایجاد ایدن تجددات شئوندن برشی اکلامامسیدر.. بوندن دولایی زواللی زمانی‌یك اوزون کورور.. اوقودیغی خرافه‌لر، ماصاللرله

وقت کچیرمك ایستر .. بوده اولمازسه ـ فنایی بقایه ترجیحاً ـ بربزمگاه نوشانوشه آتیلور .. قدحلر طولوب طولوب بوشالور .. ساغرلر دوران ایتدکجه نشوه‌لر آرتار .. نهایت برحاله کلیر که نفسنه مالك اوله‌ماز .. نه‌سویلدیکی اکلاشیلیر ، نه‌سویلنی آکلار .. کویا بوبر دوای حیات اولیور .. هیهات !..

اکر بوزواللیلر براز شخصیتلرینی ، انسانیتلرینی دوشونسه‌لر ، نفسلرینی عرفان حقیقی ایله تنویر وتربیه ایلسه‌لر دنیاده موجودیتلرینی ادامه ایچون بوتون حوایج ضروریه‌لرینی تدارك ایدن فکر انسانی‌یی بوصورتله محواتمك نه‌بویوك برفنالق نه‌شنیع برخطا، ناسل ناقابل عفو برجرم اولدیغنی یقیناً بیلیرلرده اونی محوواماته‌یه دکل ، دواء حقیقی ایله‌تربیه وتشفیه‌یه چالیشورلر.. ومالرینی بویولده صرف واهلاك ، صحتلرینی افنا ، وجودلرینی ـ ایستاتستیقلرده کوردیکمز کبی ـ هرنوع عوارض وامراضك میقروبلرینی اخذه مستعد برحاله کتیرمك ، وبوتون بونلری انسانه ، اولادینه توریث ایتمك کبی فجیع برابتلای مدهشدن وازکچرلر .

ایمدی وقتندن بردقیقه‌نك فائده‌سز ، ثمره‌سز ، بوشنه کچدیکندن دولایی اسفخوان اینکا اولان برفضیلتپرور ایله ، برچوق ساعتلر فکر وعقللرینی محو وافنا ایچون بوتون جانلرینی ،ماللرینی صرف وابذال ایدنلر بیننده نه بیوك برفرق واردر .

بو کؤل ابتلاسی الك باشلی ، الك مهم حادثات اجتماعیه‌دندر ؛ چونکه اجتماعی برحادثه یامالده ، اقتصادده ، یاخود صحت وناموسده ، یاخود عقل وادراکده ویاخود انسانلر بیننده کی منافرتده اولور .. حالبوکه حادثهٔ کؤل بوتون بو حادثاتك مجمعی ، منشأیدر . بوندن باشقه بومادهٔ مهلکه‌نك شدتندن ، سورتندن حاصل اولمه بر سیئهٔ زائده‌سی دها وار : باده نوش اولان بیچاره بر قاچ ساعت کندینی ، دنیا ومافیهایی اونوتور .. عادتا برمصابیت شدیده‌یه معروض اولوبده احساس واعصابدن محرومیتله وجع ضربی بیله طویمیان برعضوه بکزر .. نه الیم منظره !..

باده‌یه ، اومادهٔ سم آلوده اولان محبت ومجلوبیتك افراط درجه‌ده اولمسی جهالت فاحشه‌دن ایلری کلیور .. اوروپا جریده‌لرندن برنده اوقودم : کؤل عامللرندن ، بایعلرندن بر چوغی بومادهٔ زهرناکدن اوچان میقروبلرك تسمیمیله محو اولیورمش .. برده بونك تخمرندن حاصل اولان حامض قاربونك تأثیر صعودیله سکرانده بو مادهٔ خبیثه اوزرینه ترویج آرا ، توصیه کار بر طلاقت توصیف باشلار.. آرتق اولاد واحباسی ، وکندینی بانسبه یوکسك برسویه‌ده کورنلر ایچون مقتدا به اولور .. چونکه انسانلر احوال سیئه‌یی اثبات ایچون کندیلرندن - سویهٔ ادرا کجه — یوکسك کوردکلرینك افعالیله احتجاج ایتمه‌یه میللری پك زیاده‌در !..

عیاشلرك وجودلرنده بومادهٔ مکروهه‌نك برچوق مهالك . قاتل خسته‌لقلره استعداد تولید ایتمسی ، وکرك خلقةً ، کرك اخلاقاً نفسلرینی ، حیاتلرینی غایت بوزوق ، چوروك بر حاله کیترمسی ، وبونك ده بر توارث متمادی ایله بطناً بعد بطن اولاد واحفادینه انتقال ایلمسی نقطهٔ مدهشه‌سنی تصور ایسه انسانك تویلرینی اورپه‌رتیر !..

صاحب عقل وادراك اولان برانسانه بوتون مخلوقات ایچنده ذاتنه خاص برعطیهٔ الهیه اولان عقلنی ، اوکوهر حیات قیمتی برقاچ ساعت غیب ایتمك ایچون بویله فجیع ، الیم برحال فظاعت انکیزه دوشمك روامی ؟!..

امان یاربی !.. نه قدر بو قلب قسوت أنکیز ؟!.. نرده او انسانیت !.. نرده اومروت وانصاف !.. یاقیشیرمی برانسانه که : کندیسی نفسنی اهلاك ایتسون ، وبوجنایتکار ، ظالم فعل شرینه بر طاقم معصوم زواللیلریده تشریك ایتسون !.. حیرت !!..

کوریورم کؤل اوزرینه سوزی اوزاتدم .. ناسل اوزاتمام بو بر سیئه‌در که نورعرفان ایله تنوره مستعد اوعلوی ، قیمتدار برچوق دماغلر بوسیئهٔ مهلکه‌دن دولایی حقائقدن برشی اکلاماز برحاله کلیور .. عادتا محو اولیورلر ..

مسکرات مبتلالرینك باطل بر ادعالری واردر که بومادهٔ ملوثه‌دن تنزه واجتناب ایدن ارباب فضیلتی تعییب ایدرلر : کویا بونلر حیاتده ذوق وسروردن محروم بولنیورلرمش .. حالبوکه بوسوزلری ایله کندیلری مالیخولیا مصابینه بکزیورلر .. بر انسان عاقل بو باطل ادعالره ، بوسفسطه‌لره باقنجه بوسوزلری مختل برعقلدن ، خسته بر دماغدن صدور ایتدیکنی اکلار .. اکر اومدعیلر ذوق ولذت ادعا ایتدکاری حاللرینه برنظر حکیمانه ایله التفات ایلسه‌لر واحوالك چیرکین ، ملوث برر اوضاع جنتدن باشقه برشی اولمدیغنی درحال اکلارلرده اولذت ، سرورظن ایتدکلری حالره عقل وادراك صاحبی برانسانك قطعیاً قائل وراضی اولمیه‌جغنی یقیناً تیقن ایدرلر .

بونی اکلامقده غایت قولایدر : سرخوش اثنای منادمه‌ده تحقهه کیدرك قهقهه‌دن یره سریلدیکی بر روز آییلدقدن صوکره کندیسنك نظر تفکرینه وضع اولنسه نه قدر بسیط ، نه قدر عادی واکثریا دکل کولدیره‌جك ، آغلاته‌جق برکلام غایظ اولدیغنی کوزور..

مابعدی وار خلیل نعمة الله

مسلمان قادینی

دردنجی فصلك مابعدی

(تحریر المرأة) مؤلفی دیورکه : « عمومیتله قادینلر مسلمانلر نظرنده تام برانسان دکلدرلر . بونلرك ارککلری کندیلرینك قادینلر اوزرنده برحق حاکمیتلری اولدیغنی ذهنلرینه یرلشدیردکلری ایچون نسوانه قارشی اولان معامله‌لرنده هپ اوکا کوره حرکت ایدرلر . »

بز دیرزکه : ابنای ملت آره‌سنده آزیجق اهمیتی اولان هیچ برمسلمان یوقدرکه بویله براعتقادده بولنسون ؛ دها طوغریسی هیچ برمسلمان یوقدرکه « قادین ارککه نسبتله چوجق مثابه‌سنده‌در ،

آره‌لرنده — فیسولوجی علماسنك دیدیکی کبی — اجناس حیوانات میانده‌کی تفاوته معادل بر فرق عظیم واردر . » دیسون ؛ [اون طقوزنجی عصرك محیط العلومنه مراجعت] هیچ برمسلمان بوقدرکه بوکون کوردیکمز قادینلر بوکونکی ارککلرك دیشیسی دکلدر بلکه بوکا بکزر دیکر برمخلوق ضعیفك دیشیسیدرکه انسانلر اومخلوقك ارککلرینی محو ایتمشلرده قادینلرینی آلمشلر ... » فکرینه ذاهب اولسون ؛ [بیوك آنسیقلوپدی‌یه مراجعت .] . الحاصل هیچ برمسلمان بوقدرکه فیلسوف شهیر (پرودون) ایله همزبان اولسون‌ده « قادینلرك صنایع دستکاهلرنده‌کی حالی ماقاره ، قوبو چیقریغی کبی آلات خسیسه‌یی آکدیرر .. » طرزنده سوزلر سویلسون .

یابونلرك هیئت مجموعه‌سی قادینلرك اك جاهل برمسلمان نظرنده‌کی موقعنك اك عالم برآوروپالی نظرنده‌کی موقعندن دهاعالی اولدیغنه دلالت ایتمزمی ؟

شمدی بزم ایچون یالکز ، نظریمزی قادینلره حقوق سیاسیه ویرلسنی نظامات اساسیه‌سنه ادخال ایتمش اولان (یومنغ) جمهوریتنه عطف ایتمك قالیور . بوجمهوریت اخیراً طوتیلان ایستاتستیقلرله ثابت اولدیغنه کوره آلتمش بیك قدر نفوسی حاویدرکه سکنه‌سنك عددی اعتباریله بلاد مشهوره‌نك هیچ برینه فائق دکلدر . زمینی طاغلق اولدقدن بشقه مدنیتجه آمریقای شمالیده‌کی مملکتلردن مثلا نویورق ، یاخود فیلادلفی ، یاخود شیقاغو درجه‌سنده دکلدر .

(تحریر المرأة) مؤلفی صدق مدعاسنه بورادە‌کی حاکملردن برینی اشهاد ایدیور اوحاکم دیورمشکه : « قادینلرك وظائف عمومیه ایله اشتغال ایتملری اصل رؤیتیله موظف اولدقلری امور بیتیه‌یی اهمال ایلملرینی ایجاب ایتمیور . شیمدی‌یه قدر برآدم کورمدمکه کلسون‌ده زوجه‌سندن ، مصالح عامه ایله اوغراشدیغی ایچون اونده‌کی ایشلرینی یوز اوستنه براقیور دیه ، شکایتده بولنسون . »

بزه کلنجه ، نسوانه حریت مطلقه ویرمك ایچون اوغراشمقده اولانلره صورارزکه آمریقالی حاکمك ، قادینلرك بویله امور خارجیه ایله اوغراشملری اصل کندیلرینه خاص اولان وظیفه‌نك معطلیتنی ایجاب ایتمز ، طرزنده‌کی ادعاسی عجباصحیحمیدر ؟ عجباسیاسی برمأموریت اشغال ایدن قادینك آغریسی طوتدیغی زمان وظیفه‌سی باشندن ایکی آی مدتله آیرلسنه مساغ تصور اولنه بیلیرمی ؟ عجبا بویله بر والده هرایکی ساعتده برچوجغنی کندی سودیله‌می امزیرر ، یوقسه جکر پاره‌سنی برطاقم جاهل‌سود آنالرك النه‌می براقیر ؟

یااووالده‌یه هیچ اولادینك تربیه‌سنی اهمال ایتمك یاقیشیرمی‌که جناب حق کندیسنی صرف بونك ایچون یاراتمش اولدقدن بشقه بووظیفه‌یی دیکر قادینلره کوردوره بیلسنه‌ده امکان یوقدر ؟ حالبوکه درعهده ایلدیکی امور خارجیه‌یی اداره ایده‌جك کریده یوزلرجه ارکك واردر .

مع مافیه بز مؤلفك بوکبی حالاته راضی اوله‌جغنی قطعیاً ظن ایدنلردن دکلز چونکه باقیکز نه‌دیور :

« خلقك قسم اعظمی اطفالی تربیه مسئله‌سنی اهمیتسز ایشلردن عد ایدرلر . لکن ایشه حقیله وقوفی اولانلر بیلیرلرکه نه‌قدر بیوك ، نه‌قدر مهم‌اولورسه اولسون ، شؤن انسانیه‌دن هیچ‌بری تربیهٔ اطفالك محتاج اولدیغی قدر واسع علمه ، دقیق نظره ، آغیر مشقتلر اقتحامنه عرض احتیاج ایتمز . برکره علم جهتندن دوشونولورسه انسانك نشو ونمای روحانی وجسمانیسنك تابع اولدیغی قوانینی بیلدیرن علومك کافه‌سنه محتاجدر . صعوبتی مسئله‌سنه کلنجه ، اصول تربیه‌یی چوجوغك ولادتیله سن‌رشده وصولی آره‌سنده‌کی احوال واطوار مختلفه‌یه تطبیق ایله‌اوکا کوره تعقیب ایتمك اویله برصبرومتانته ، ایشده اویله بردوامه ، چوجوغك هر طورینی هر حرکتنی تدقیق خصوصنده اویله براعتنایه محتاجدرکه بوقدر شدید اعتنایه لزوم کوسترن پك‌آزایش بولنه‌بیلیر . »

بزده دیرزکه ، اوت ، بوسوز هیچ برعاقلك انکار ایده‌میه‌جکی طوغرو برسوزدر . لکن قادینلره حقوق سیاسیه ویره‌رك اونلری حکومتك اك مهم مأموریتلرنده استخدام ایدن (یومنغ) جمهوریتنك نظاماتی حقنده آمریقالی حاکمك ایراد ایلدیکی مدیحه ایله مؤلفك بوسوزی نصل تألیف اولنه بیلیر ؟

هیچ بیچاره قادینی برکره غایت مهم اولان بر امر بیتی ایله ، یعنی تربیهٔ اولاد وظیفهٔ شاقه‌سیله مکلف طوتدقدن صوکره برده بونك فوقنده اوله‌رق زواللی‌یی ، اوزون کونلرینی تحقیق جرائم ایله ، ارباب جنایات اوزرنده جزا قانونامه‌سنده‌کی ماده‌لری تطبیق ایله کچیرمه‌یه مجبور ایتمك مقتضای عدالتمیدر ؟

چوجق بیوتمك‌ایچون نظر امعانه آلنه‌جق ، صوك درجه‌ده اعتنا اولنه‌جق برچوق قیود وشرائط اولدیغنی بیلدیکمز حالده سوءتربیه‌دن متولد‌مسئولیتی والده‌لرك بوینه‌یوکلتمکه کندیمزایچون مساغ کورویورزده فضله اوله‌رق برده حکومت ایشلرینه باقق ، امور عبادی تسویه ایتمك کبی وظائف‌ده اونلره تحمیل ایتمه‌یی عدالتله نصل توفیق ایدیورز ؟ اکر قادین بو ایکی ایشله بردن مکلف اولورسه اوزمان ارکك نه یاپه‌جق ؟

اکر قادینلرك تکمل ایچون طوته‌جقلری یول بوایسه ، ممالك وحشیه‌ده کال نسوان‌ایچون‌چوق‌کوزل‌مثاللر بوله‌بیلیرز ! زیرا اورالرده ارککلر هر برشیدن آزاده اوله‌رق فریغ وفخور اوطوروریلر . اکین اکمك ، بیچمك ، دوکمك ، اوزاق اوزاق یرلردن صو طاشیمق کبی شدائد اعماله وارنجه‌یه قدر هر ایشی قادینلره کوردوروریلر . اوحالده بزه لازم اولان اقوام وحشیه‌نك احوالنی کوزلجه کوزدن کچیرمکدر ، تاکه ارککلر قادینلرك یوزندن نه‌یولده راحت‌یاشایه‌بیلیرلر ، اوکره‌نه‌لملده بزده اویله یاپه‌لم !

پك اعلا ، شیمدی قادینلرك بوحالی نظر فریب برحریت پرده‌سی آلتنده عینی اسارت دکلدرده نه‌در ؟

اصلا جدال کوتورمین ، حسك ، عقلك ، وجدانك قبولنه مظهر اولان برحقیقت وار ایسه اوده علامهٔ اقتصادی (ژول سیمون) ك شو دستورندن عبارتدر :

« اوینك خارجنده چالیشان برقادین عادی برایشچینك كوره‌جكی ایشی كورمش اولور ، لكن برقادینك ایشنی كوره‌من . »

(تحریر المرأة) مؤلفی دیبوركه : « غربده مقاولات محررلكی راهبه‌لك ، مهندسلك ایدن ، غزته مدیرلكنده بولنان ، پوسته‌لرده ، تلغرافخانه‌لرده استخدام اولنان قادینلر همان‌ده صایلمایه‌جق مقداری بولمشدر . معاف نظارتلرنده‌كی مأموریتلرك قسم اعظمی‌ده قادینلر طرفندن اشغال اولنمقده‌دركه‌مكاتب ابتدائیه‌ده‌كی معلماتك عددی یوزده طقسان بش راده‌سنده‌در . »

مع مافیه مؤلف جنابلری كرك شوجله‌یی ، كرك اولكیلرینی بادئ استحسان اوله‌جغی ایچون‌ایراد ایدیبور. لكن فیلسوف اقتصادی (ژول سیمون) شو سوزلری سویلیور :

« قادینلر بوكون طوقومه‌جیلقده، مطبعه‌جیلقده ، بوكا بكزردیكر برچوق ایشلرده قوللانلمقده‌در . كذلك حكومتلرده بونلری كندی دارالصناعه‌لرنده استخدام‌ایدیور، اونلرده بویوزدن‌برقاچ‌پاره‌قازانیورلر. فقط بوكا مقابل بنیان عائله‌لرینك اساسلرینی جدی برصورتده ییقمش اولیورلر . اوت ، ارككلر قاریلرینك محصول سعیندن ، كدیمندن مستفید اولمایه باشلادیلر ؛ لكن قادینلر اعمال خارجیه‌ده ارككلره مزاحمه‌یه ، مسابقه‌یه قالقیشدقلرندنطولایی بریكیلرك قازانجی آزالدی. »

دها صوكره شویولده ادارهٔ كلام ایدیور :

« ایشته بوراده برطاقم قادینلر دها واركه اولكیلرندن زیاده ترقی ایتمشلر . تجارتخانه‌لرده دفتر طوتمق، یازیجیلق ایتمكله اشتغال ایلدكلری كبی معلمه صفتیله حكومت طرفندنده استخدام اولنیورلر . ایچلرندن برچوغی تلغراف ، پوسته ، شمندوفر اداره‌لرنده ، فرانسه ، قره‌دی لیونه بانقه‌لرنده قوللانیلیورلر . لكن بووظائف او قادینلری عائله‌لرینك كلیاً بیكانه‌سی ایتمشدر . »

بوسوزلر خانه صاحبنك سوزیدر. خانه‌صاحبی‌ایسه شبهه یوقدركه اوینك ایچنده اولانی هركسدن‌ایی بیلیر، اویله‌یسه بونلری یابانه آتمرق خلافنه متمسك اولمق بزم ایچون قطعیاً جائز دكلدر .

مؤلف دیبوركه: « آمریقاده‌كی قادینلرك ترقیاتنی بیان ایچون‌شونی سویلمه‌مك كافیدر : بونلردن یالكز علوم وادبیات ایله توغل ایدنلرك عددی یوزده یتمش‌بشه، تجارتده بولنانلرك آلتمش‌اوچه ، صنایعده‌كیلرك آلتمش ایكی‌یه بالغ اولدیغی ١٨٨٠ سنه‌سنده طوتیلان ایستاتستیقلردن اكلاشلمشدر . »

لكن مؤلف جنابلری بوحالك موجب اولدیغی او مهلك فسادات اجتماعیه‌یی سویلمك طرفلرینه هیچ یناشمیور ! اوت ، او فسادات اجتماعیه‌یی‌كه اوممالكلرده‌كی احوال وحركاتك ماهیتنه وقوفی اولانلرجه بوبابده صورت صحیحه‌ده طوتلمش ایستاتستیقلردن ایجه اكلاشلیر .

بز بوراجقده آمریقا قادینلرینك صنایع وادبیاتده‌كی ترقیلرینه دائر مادام (دو آفرنو) نك بر ملاحظه‌سنی ایراد ایده‌جكز . مادام (دو آفرنو) ١٨٩٩ سنه‌سی ایلولنك اوتوزنده چیقان (انیس‌الجلیس) نده آمریقا قادینلرینك ادبیات وصنایعده‌كی ترقیلرینی ناطق برایستاتستیق ایراد ایتدكدن صكره دیبوركه :

« لكن شوراسی‌ده ظاهردركه قادینلر علوم وفنونده ایلری كیتدكجه اركلكرده طلاق آرتیرمقده‌درلر. زیرا اورالرده طلاق ممالك‌اسلامیه‌ده وسائر یرلرده كورولمین مدهش بردرجه‌یه وارمشدر . »

انشاءالله ایلریده، مبحث مخصوصنده، اودهشتلی طلاق ایستاتستیقلرینی ایراد ایدركن بوندن تولدی طبیعی اولان فساد عظیمی‌ده سویلیه‌جكمز ایچون شمدیلك سوزی اوزاتمقدن صاقینه‌رق یالكز شونی بیان ایدرزكه بز قادینی اركككك نظرنده سولمز ، چكیلمز برحاله كتیرن شیئك اونك علوم ایله ادبیات ایله توغلی اولدیغنی ظن ایدنلردن دكلز . اصل قادینی محقر ، مستكره كوسترن حال اعمال خارجیه‌ده اركككله مسابقه‌یه قالقیشمسیدر ، بشقه برشی دكلدر.

مطالعات مسروده‌نك هیئت مجموعه‌سندن شو نتیجه چیقیوركه (یومنغ) جمهوریتی بوخصوصده سائر مملكتلرجه امثاله صالح برمثال اوله‌ماز . اكر اویله اوله‌یدی بتون دنیایی محیط مدنیت ومعموریته ادخال ایتمش اولان آمریقا جماهیر متفقه‌سی او نظامی قبول خصوصنده هركسدن اول طاورانیردی .

احتمال‌كه قارئین كرامدن بعضیلری ، نصل اولمش‌ده آمریقا كبی مسالك حریتی ترویج خصوصنده بوقدر ایلری كیدن بر حكومت بو نظامدن غافل بولنمش‌ده بشقه بر جمهوریت اونی كچمش ، دیبه‌رك دوچار حیرت اولورلر. لكن ایشك اساسنی اكلادقلری كبی تعجبدن قورتولورلر : اوت ، آمریقا حكومتی بو اصولی بالفعل تجربه ایتدی‌ده مضرات عظیمی رأی‌العین كوردكدن صكره لغو ایتدی . باقك نصل اولدی :

١٨٧٠ سنه‌سنده (مادام مرتین) ك ریاستی آلتنده اولمق اوزره قادینلردن متشكل مدهش برجمعیت میدانه چیقه‌رق حقوق‌سیاسیه‌لرینی طلب ایتدیلر ؛ حتی سیاسیوندن برچوق رجالی ده كندیلرینه ظهیر بولدیلر. چونكه بریكیلر نتیجهٔ كاری ایجه دوشونمه‌دن جمعیتك‌مطالباتنی حقلی كورمشلردی . صكره اعضای جمعیت محافل رسمیه‌ده ، مجالسده نطقلر ایرادینه ، غزته‌لرله مقاله‌لر نشرینه باشلادیلر ؛ فرق مخالفه رؤساسیله مناقشه‌لر ایتدیلر ؛ اونلرك آراسی علیهنه دلائل كتیردیلر . نهایت مجلس حكام بونلره حقوق سیاسیه اعطاسنه قرار ویردی. بونك اوزرینه ١٧٨٢ ده (مادام مرتین) بالانتخاب ریاست جمهوریته كچدی. لكن آرادن چوق كچمدی ، آرقداشی بولنان قادینلر كندیسنی ترك ایتدیلر آره‌لرینه شدتلی بر اختلاف كیردی . نهایت حكومت بوقانونی مؤبد برصورتده فسخ ایتدی . بوحادثه جماهیر متفقه تاریخنده پك مشهوردر .

مع مافیه اكر (یومنغ) جمهوریتی ده بوقانونك فسخنی ایسته‌مش اولسه ، آرزوسنی كمال سهولتله تحقق ایتدیره‌بیلیركه بو خصوصده

مناقشه‌یه محل یوقدر ظن ایدرم . حال بوکه بوکبی یالدیزلی نمایشلره علم حقوق لساننده حریت اطلاقی هیچ بر وجهله طوغری اوله‌ماز . بوحال حریت دکل ، بلکه ارککك، جانی ایستدیکی زمان هیچ برکونه مدافعهٔ فعلیه کورمکسزین استرداد ایده‌بیلمك اوزره ، کندی حقوقندن بعضیسنی تبرع ایتمسیدر .

بونکله برابر شو سوزلری رجاً بالغیب سویله‌میورز. بزدن اول فیلسوف (پرودون) بوحریت مفرطه‌یی سربستیٔ نسوان نامی آلتنده قبول ایده‌میه‌رك دیورکه :

« بن حریت نسوان دیدکلری حالی قبول ایتمك شویله طورسون، ایجاب ایدرسه قادینك حبسی ایچون اك اول رأی ویرنلردنم » طبیعیدرکه حبس ایله حکمه قالقیشان انسانك قدرتی واردر؛ یعنی ارکك ایستدیکی زمان قادینی حریتدن محروم ایده‌بیله‌جکدر .

(المرأة الجدیدة) مؤلفی دیورکه :

« بز بوراده قادینك تاریخنی تلخیص طریقیله بر ایکی جمله‌ده کوستره‌جکز : انسانیتك هنوز بشیکده بولندیغی قرون اولاده قادینلر حر اوله‌رق یاشادیلر . صکره عائله تشکیل ایدنجه براسارت حقیقیه‌یه کرفتار اولدیلر . دها صکره انسانیت مدنیت یولنی طوتنجه بو اسارتك شکلی دکیشدی . حقوق نسواندن بعضیسی ارککلر طرفندن تصدیق اولونمایه باشلادی لکن ینه قادین او اعتراف اولنان حقوقندن مستفید اولمامسنی اصر ایدن ارککك استبدادینه عرض انقیاده مجبور اولدی . دها صکره انسانیت طور حاضر مدنیتی بولنجه آرتق قادین حریت تامه‌یه نائل اولدی ؛ حقوقك کافه‌سنده ، هیچ اولمازسه قسم اعظمنده ارککله تساوی مظهریتنی احراز ایتدی .

ایشته سزه درت حال‌که تاریخ تمدن عالمده اوکا مقابل درت دور بولونیور . »

مؤلف بوسوزلری سویلیور اما قادینلرك اودور استقلالده‌کی حاللری نصل ایمش ، او حریتدن صکره عائله تشکیل ایدنجه اسارته نصل راضی اولمشلر، کذلك بوانقلاب دفعهٔ نصل حصوله کلمش ، بورالرینی هیچ سویله‌میور . حال بوکه نظر تحری بومقتضیاتك کافه‌سنه وقوف آرزوسنده بولنورسه درحال بودورلردن هربرینك لازم غیر مفارق بولنان بر طاقم احوالك موجودیتنی کورور . یعنی قادینلر شو دورلردن برینه دونمك ایستدکلری صورتده اودورك احکامنه ، لوازمنه منقاد اولمق مجبوریت قطعیه‌سنده‌درلر .

بناءً علیه مادام‌که مؤلف ممالك متمدنه‌ده‌کی قادینلرك کوندن کونه او استقلال اوله طوغری رجوع ایتمکده ، یول آلمقده اولدقلرینی سویلیور ؛ اویله‌یسه اودورك لوازمندن بولنان احواله رضاداده اولمق کندیلری ایچون ضروریدر. شیمدی باقه‌لم قادینلرك او دور استقلالده‌کی حاللری نصل ایمش ؟

اون طقوزنجی عصرك آنسیقلوپدیسی بودرت دوری کوستردکدن صکره دیورکه : « بوندن اکلاشیلان اولجه برزمان کچمش ، قوانین عائله‌نك نه اولدیغی بیلنمیورمش . اودورده قادینلر هربر قیددن آزاده ، تمام استقلال ایله مستقل ایمشلر [کوزلجه تأمل اولنسون] مع مافیه صوك درجه‌ده محقر ایمشلر . صکره عائله‌لر تشکل ایتمکه باشلاینجه قادینلرك حالی بسبتون دکیشدی . زیرا اونلر مجرد عائله‌یه داخل اولملریله اسکی استقلاللرندن جدا دوشدیلر ؛ لکن بوکا مقابل کندیلرینه اولجه مالك اولمدقلری بر مرکز معنوی‌یی تأمین ایتدیلر . »

ایشته شو مشاهدهٔ اجتماعیه‌دن اوکرندك که قادینلر دور استقلالده صوك درجه‌ده حقیر وذلیل ایمشلر. بناءً علیه ماضیده‌کی اواستقلالی تکرار استحصال ایدرك ایکنجی دفعه اولمق اوزره عین حال مسکنته کلمك ایسته‌یورلرسه ینه آرزولرینی انفاذه چالیشسونلر !

شیمدی بر معترض چیقوب دیه‌بیلیرکه : عصر حاضرده قادینلری حریت واستقلاله طوغری سوق ایتمکده اولان حرکت اویله اسکیدن اولدیغی کبی اساس عائله‌یی هدم ایتمك قوتیله برلشمش دکلدر. بناءً علیه قادینلر بودفعه استقلاللرینی تأمین ایدنجه البته اولکی کبی محقر اولمایه‌جقدر.

بزده جواباً دیرزکه : تاریخ عین وقایعك تکررندن عبارتدر ، دیین پك طوغری سویلمش . زیرا بوکون ممالك متمدنه‌ده‌کی قادینلر اصول ازدواجی ابطال ایچون اوغراشیورلر ، بومقصد اوغورنده بیوك بیوك کتابلر میدانه کتیریورلر . محیط العلومده شوسوزلر کورولیور :

« اجدادیمزك ضروری اعتبار ایتدکلری ازدواجك هر طرفدن صدمات شدیده‌یه اوغرادیغی پك آشکاردر . زیرا قادینلرك احراز ایتدکلری ترقیات عقلیه ایله کوندن کونه توسع ایتمکده اولان حقوقلری ، هر خصوصده ارککله تساوی‌یه اولان اشتیاق شدیدلری بزم ازدواج حقنده‌کی نظریات موروثه‌مزی تهدید ایتمکده‌در .

ناسك ازدواجی ترك ایتمسی، طلاقه میل باغلامسی ایکی امر مهمدرکه آمریقاده ، آوروپاده کوندن کونه ایلریله‌مکده‌در. نتیجهٔ کلام قادینلرده کورولن بوحالاتك کافه‌سی متشرعین ایچون نظر انتباهلرینی درت آچمق فرض اولان بر مرض اجتماعینك وجودینی کوسترمکده‌در . »

ایشته بوسوز اوقول فاصلدرکه علوم اجتماعیه‌نك کوستردیکی صورتده اجرا ایدیلن تدقیقات وتحلیلاتدن استنتاج اولنمشدر . مع مافیه بز نسوان بشردن برقسمنك کونك برنده بواستقلال مطلق استحصال ایتملرینی استبعاد ایله‌میز . لکن اوزمان کندیلرینی اسارتك اك شدیدینه آتمش ، مذلت ومسکنتك اك واپسین درکه‌سنه ایندیرمش اوله‌جقلر .

فقط بز معشر مسلمین که - نزده بولورسه‌ق آلمقله مأمور اولدیغمز - حکمتدن بشقه غایه‌مز یوقدر ، عالم بشریتك اطوار وحرکاتنك کافه‌سنی بردن بنظر تدقیق وعبرتدن کچیرمدکجه کوره‌جکمز شئون وعاداتك هیچ برینه قاپیلمق بزه لایق دکلدر .

اوت ، بز بامرهٔ امعانی آچلی‌ده شئون عالمی اویله‌جه تماشا ایتملی‌یزکه دیدار منافع پیش انظاریمزده متبسم ، ذی‌وقار برطور ایله متجلی اولسون؛ روی مضرات ایسه عبوس ، کریه ناك برصورتده کورونسون .. اولکیسنه سینهٔ اشتیاقمزی آچه‌لم ، ایکنجیسندن قاچه‌لم .

ذاتاً جناب حق بزی امم سالفه‌نك تاریخنی تتبع ایتمه‌یه ، اونلردن عبرت آله‌رق دوشمش اولدقلری کرپوهٔ اضمحلاله کندیمزی قاپدیرمامق ایچون اسباب سقوطلرینی تحری ایتمه‌یه ترغیب ایدیور . ایشته بزده بوطریق عبرتی آزاجق تعقیب ایدنجه کوردك كه قادینلرك استقلال مطلقی هم کندیلرینك ، هم‌ده ارککلرك حرمانی ، ضررینی موجبدر . بناءً علیه بزه لازم اولان بویله برکرداب مهلکه آتیلمقدن صاقینه‌رق حال نسوانی تهذیب ایچون ـ هیچ برخصوصده حکمت الهیه‌نك ، فطرت بشریه‌نك حدودی خارجنه چیقمامق شرطیله ـ بشقه برطریق موافق آراشدیرمقدر .

لاحقه

شومترجم اثر حقنده امضاسز برمطالعه نامه کوندرن ذاته :

افندم ، رساله‌مزده‌کی مقاله‌لرك چوغی حقنده اطرافدن مکتوبلر کلیور . بونلره جواب ویرمك ایشمزی براقغله اوله‌بیله‌جك ، بوایسه ایشمزه کلیه‌جك .

سزده شیمدی سؤاللریکزه جواب ویرمه‌یشمی احتمال كه عجزیه ویره‌جکسکز ؛ لکن نه بأس وار ؟ بن ذاتاً داعیهٔ قدرتله اورته‌یه چیقمادم كه . مقصدم الدن کلدیکی قدر ملتك خیرینه خدمتدر . سعیلری مشکور اولمایانلر نیتلرندن طولایی مأجور اولورلر .

مکتوبکزی امضالی کوندره‌یدیکز (مردانه) برحرکت ایتمش اولوردیکز . شخصمی طانیایشکز جسارتکزی قیرماملی ایدی . چونکه بن قورقاق برآدم اولمدیغم کبی حمد اولسون قورقونج‌ده دکلم . برده اثر هنوز بیتمدی ، مابعدی بویله بش اون نسخه دها اشغال ایده جکدر . رجا ایدرم ، صبریله اوقویك‌ده مطالعاتکزی استحصال ایده‌جککز نتیجه اوزرینه بنا ایدك .

محمد عاکف

اعجاز قرآن

قرآن کریم کتب سماویهٔ سائره‌نك هیچ بریسنه مقیس اولمیوب الفاظ شریفه ومعانیٔ دقیقه‌سیله حائز مرتبهٔ اعجاز ومضامین لطیفه واحکام متینه‌سیله‌ده ازهر جهت ممتازدر .

قرآن کریمك واصل مرتبهٔ اعجاز اولدیغی فصحا وبلغاء عربك مثلنی اتیاندن عاجز قالملریله ثابتدر . فی الحقیقه بوکتاب مبین فصاحت وبلاغت اوزره ایراد کلام ایتمکی اك بیوك شرافت واك عالی مزیت عد ایدن وحتی زادهٔ طبیعتلری اولان جواهر کلامی تعلیقه صدر کعبهٔ علیادن بشقه مناسب برمحل بوله‌میان فصحا وبلغای عربه قارشو نازل اولمش ونیجه آیات بیناتیله انلره تحدی ایدرك ، یعنی میدان اوقویه‌رق ؛ مجموعنه مقابله شویله طورسون ، اقصر سوره‌سنه بیله برنظیره یاپمقدن جمله‌سی عاجز براقشدر .

بلغای عربك اقصر سور قرآنیه‌یه نظیره یاپمقدن عاجز قالملری ایسه وجوه آتیه‌یه مبنیدر :

اولاً : عربك فصاحت وبلاغتی آت ، دوه ، جاریه وحرب وسائره کبی مشاهداتی وصفه منحصر اولوب قرآن کریم ایسه بومثللو اشیایی وصف وبیان ایتمدیکندن فصحاء بین العرب فصاحت وبلاغتلری مشهور ومتفق علیه اولان الفاظی قرآنده بوله‌مامشلردر .

ثانیاً : عربلرك (احسن الشعرا کذبه) قول مشهوری منطوقنجه برشعرك ، برسوزك اك کوزلی اك کاذبی اولدیغندن کذبی ترك وصدقی التزام ایدن برشاعرك شعرنده وبرمنشینك کلامنده افصحیت وابلغیتك تنزل ایده‌جکی امر طبیعیدر . حتی (لبید ابن ربیعه) ایله (حسان) رضی الله عنهمانك داخل دائرهٔ اسلام اولدقلرندن صوکره شعرلرینك تنزل وتدنی ایتمش اولدیغی ارباب وقوفه معلومدر . قرآن کریم ایسه هر آیتنده صدقه کمال درجه رعایت اولنمقله برابر فصاحت وبلاغتك مرتبهٔ قصواسنده اوله‌رق نازل اولمشدر .

ثالثاً : برشاعر نه‌قدر فصیح ، نه‌قدر بلیغ اولورسه اولسون انك برقصیده‌سنده انجق بر ویا ایکی بیت بلیغه تصادف اولنه‌بیلور . چونکه (بلاغت ، کلماتك فصیح اولمسیله برابر کلامك مقتضای حاله مطابقتی دیمك اولوب احوال ومقامات کلام ایسه متفاوت ومتخالف اولدیغندن هر کلامی کندینه مخصوص برمقامده ایراد ایتمك واو مقامه مناسب اولان امورك جمله‌سنه رعایت ایتمك قدرت بشریه‌نك خارجنده‌در . حالبوكه قرآن کریمك هرکلام وجمله‌سی کندینه مخصوص اولان حال ومقامده سوق اولنمش واو مقامه مناسب اولان امورك کافه‌سنه رعایت ایدلمشدر .

رابعاً : زهد وتقوی ، مسائل فقه وفتوی ، ذم دنیا ومدح عقبا کبی شیلره دائر وتشبیهات بلیغه واستعارات دقیقه‌یی شامل برمقالهٔ بلیغه وبرقصیدهٔ فصیحه یازمق ویاسویلمك هیچ برشاعر ومنشی‌یه ممکن دکل ایکن قرآن کریمده بوکبی مباحث عالیه کمال فصاحت وبلاغت اوزره ذکر واتیان اولنمشدر .

خامساً : محققدر كه بعض اشیایی تصویرده کوزل شعر انشادینه مقتدر اولان برشاعر ، بشقه شیلری وصف وذکرده اوقدرت شاعرانه‌سنی لایقیله کوسترمك ممکن دکلدر . نته‌کیم (امرئ القیس) ك شعری آت ونسا کبی شیلری وصفده ، (نابغه) نك شعری خوفده ، (اعشا) نك شعری‌ده خمریاتده کوزل اولوب بشقه شیلرده ایسه اوقدر کوزل دکلدر .

حالبوكه قرآن کریم ترغیب ، ترهیب ، وعظ ، زجر وسائره کبی پك چوق مباحث ومسائل مختلفه‌یی جامع ایکن جمله‌سنده غایت فصاحت ونهایت بلاغت اوزره وارد اولمش وهپسنده حسن ذاتیسنی برصورت خارق العاده‌ده اظهار ایلمشدر .

سادساً : کندیسنده علی التوالی برمضموندن دیکر مضمونه انتقال ایدیلن ویابرطاقم اشیای مختلفه‌نك بیاننی مشتمل بولنان برکلامك اجزاسی آره‌سنده حسن ارتباط اوله‌میه‌جغی وبناءً علیه کلام مذکورك درجهٔ عالیهٔ بلاغتدن سقوط ایده‌جکی درکار اولدیغی حالده قرآن کریمده برقصه‌دن دیکرقصه‌یه ، برمضموندن بربشقه مضمونه متوالیا انتقال ایدلمش وامر ، نهی ، خبر ، استخبار ، وعد ، وعید ، توحید ، نبوت ، معاد ، ترغیب ، ترهیب کبی نیجه مضامین مختلفه‌نك بیانی متضمن بولنمش ایکن ینه حسن ارتباطی کمال فصاحت وبلاغتیله محافظه ایلمشدر .

سابعاً : (ولکم فی القصاص الخ) آیت جلیله‌سی کبی برچوق آیات بیناتك وبالخصوص (ص) سورهٔ شریفه‌سنك سراپا شهادتلریله قرآن کریم اکثر مواضعنده الفاظ قلیله ایله معانیٔ کثیره‌یی غایت بلیغانه وفصیحانه اوله‌رق افاده ایتمشدركه بونك‌ده قدرت بشریه‌یه نسبتله برامر محال اولدیغی ارباب وقوفه نمایاندر .

ثامناً : اصحاب بلاغت وفصاحتجه معلوم اولدیغی اوزره برکلامده جزالت ایله عذوبت ولطافتی وجهلایق اوزره جمع ایتمك درجهٔ استحاله‌ده اولدیغی حالده قرآن کریمك چوق آیات بیناتی وبوایکی صفت متضاده‌یی وجه الیق اوزره جمع ایلمشدر .

تاسعاً : قرآن کریم رکاکت ، قیاسه ، قاعده‌یه مخالفت وتنافر حروف وکلمات کبی مخل فصاحت اولان اموردن بالکلیه خالی اولمقله برابر تأکید ، اطلاق ، تقدیم ، تأخیر ، فصل ، وصل وسائره کبی بلاغت کلامده رعایت اولنمسی لازم کلان امورك کافه‌سنی مشتملدرکه هیچ بربلیغك کلامنده بونك مثلی کورلمامش وکورلمك احتمالندن دخی پك بعید بولنمشدر .

ایشته بوکبی اسبابه بناءً فصحا وبلغا قرآن کریمك اك قیصه بر سوره‌سنه بیله نظیره یاپمقدن عاجز قالمشلر ونهایت جمله‌سی اوکلام معجز بیانه قارشو سرفرو بردهٔ حیرت اولمشلردر . قرآن کریمك معجز اولمسی وبتون بلغایه قارشو تحدی ایلمسی ، میدان اوقومسی کندی زمان نزولنه مخصوص اولمیوب بیك اوچیوز بوقدر سنه‌دنبری بو تحدی‌یی ایتمکده وبومیدانی اوقومقده‌در .

واقعا کلامده فصاحتك ، بلاغتك ، جزالتك ، عذوبت ولطافتك نه دیمك ونصل اولدیغنی بیلمیان بعض خصمای دین وبر طاقم سفهای کوته بین قرآن کریمك بعض یاکلش وناقص ترجمه‌لرینه باقه‌رق انك فصاحتنه ، بلاغتنه ، اجزاسی ارەسنده‌ارتباطنه دائر برچوق هذیانلر سویلمشلر ایسه‌ده انلرك بو هذیانلری عوعوه قبیلندن اولوب شایان استماع بیله دکلدر .

چونکه قرآنك درجهٔ علیای بلاغتده اولدیغنی بیلمك یافصحا وبلغای عربدن اولمقه ویاخود فن معانی وبیانده مهارت کامله‌سی بولنمغه متوقف اولدیغندن اولسان عذب البیاندن ، اوعلوم متین الاحکامدن بیکانه اولنلره قارشو قرآنك بلاغتنی وآیات بیناتی ارەسنده‌کی حسن انسجام وارتباطنی اثباته قالقشمق عبث ایله اشتغالدر .

هله بعض علمای روحانیونك — کویا قرآنی آ کلیورلرمش کبی — اوکتاب مبینك مضامین غیرمناسبه‌یی متضمن اولدیغنه دائر سویلدکلری هذیانلر اغرب غرائبدندر . عجبا قرآن کریم کندی کتابلری کبی انبیای عظام حضراتنه برطاقم فحشیاتی اسناد ایتمیوب بالعکس مشارالیهمی اوکبی نقایصدن تنزیه وتقدیس ایتدیکی ایچونمی مضامین غیرمناسبه‌یی متضمن اولمشدر ؟ انلر امین اولسونلرکه قرآن کریم لایعد ولایحصی مضمونلری افاده ایلدیکی حالده هیچ بریسنده عقل وحکمته مغایر برشی کورلمامشدر . ایشته مآل ومرجع مضامین قرآن شونلردن عبارتدر :

توحید وتنزیه ذات ، ذکر وتفرید صفات ، توحید خالصه دعوت ، شرکدن وبالخاصه تثلیثدن شدتله نهی ، انبیای سالفه‌یی ذکر ، آنلری شان نبوته لایق اولمیه‌جق نقایصدن تنزیه ، انبیایه ایمان ایدنلری مدح وثنا ، منکرین انبیایی ذم وتقبیح ، انبیانك جمله‌سنه وعلی الخصوص عیسی علیه السلامه ایمانی تأکید ، نهایت مؤمنلرك مشرکینه غالب اوله‌جقلرینی وعد واخبار ، قیامتك واوکونده هرکسك کندی اعمالنه کوره مکافات ومجازاتك حقیقتی بیان ، ذم دنیا ومدح عقبا ، اشیانك حلال وحرامنی بیان ، سیاسته ، تدبیر منزله متعلق بالجمله احکامی بیان ، اللهه ، اهل اللهه محبته تشویق ، وصول الی اللهه وسیله اوله‌بیله‌جك شیلری بیان ، ادانی واسافل ایله مصاحبتدن منع ، عبادات مالیه وبدنیه‌ده خلوص نیتی تأکیداً بیان ، ریا وسمعه‌دن قطعیاً زجر ، تهذیب اخلاقی مفصلاً ومکملاً بیان ، اخلاق ذمیمه اصحابنی تهدید ، حلم ، تواضع ، کرم ، شجاعت وسائره کبی اخلاق حسنه‌یی مدح ، غضب وتکبر وبغض وکین وظلم وسائره کبی اخلاق قبیحه‌یی ذم ، تقوایه ، ذکر اللهه وعبادة اللهه ترغیب .

امدی مضامین قرآنیه‌نك خلاصه وزبده‌سی ایشته بوذکر اولنان شیلر اولوب بونلر ایسه بلاشك عقلاً ونقلاً ممدوح ومقبولدر . بوجهتله جناب حق آنلری قرآنده صور واسالیب مختلفهٔ حسنه ومقبوله ایله تکرار تکرار بیان ایتمش ومحافظه اولنملرینی صورت قطعیه‌ده فرمان بیورمشدرکه نوع بشرك سعادت مادیه ومعنویه‌سنی تأمینه بحق کافی اولان بوقدر مضامین لطیفه ومقبوله‌نك هیچ بر کتاب سماویده بر مثلی دها کورولمامشدر .

موسی کاظم

مواعظ

مقرری : مناسترلی اسماعیل حقی افندی

محرری : سیروزلی ح. اشرف ادیب

— ۴۷ نجی درسك مابعدی وصوکی —

متحیر اولدیلر . بینلرنده قونوشمغه باشلادیلر . نهایت شو یولده جواب ویردیلر .

— بز ذاتاً آتشدن قاچه‌رق پیغمبره ایمان ایتدك . آتشدن قورتولەلم دیه . آتشه یانمق ایچون ایمان ایتمدك . واقعا : « اطاعت ایدك ! » بیوردی . بونی بیلیورز . فقط ظن ایتمیکزکه « آتشه‌ده کیرك ! » دیرسه کیرمك لازم کلیر . نه او ، بویله امر ویرر ، نه‌سزك بونی امر ایتمکه حقکز وار . بز هم دنیا ، هم آخرت آتشنه کیرمیز .

— کیره‌جکسکز . — کیرمه‌یز افندم !

اونلر بویله قونوشیورکن آتش یانوب کول اولدی . علقمه‌نك‌ده غضب وحدتی آتشله برابر سوندی .

صوکرا عودت ایتدیلر . رسول اکرم افندمزه ایشی حکایه ایتدیلر :

— بویله بویله برشی اولدی . علقمه حضرتلری‌ده بزه : « آتشه کیرمزسه‌کز بکا عاصی اولورسکز . بکا عاصی اولان پیغمبره عاصی اولور . » دیدی . اووقت نه بیوردی رسول اکرم افندمز ؟

— [لو دخلوها ما خرجوا منها ابداً] یوق ، یوق . اکر او آتشه کیره‌یدیکز ، قیامته‌قدر چیقمازدیکز . آخرتده‌ده یانه‌جقدیکز . اصل عاصی اووقت اوله‌جقدیکز . اطاعت معروفه قارشی‌در . منکره اطاعت اولماز . مدافعه اولور . هرکسك حق وار ، حقوقی وار . اکر اوآتشه کیره‌یدیکز ، ابدیاً چیقمایه‌جقدیکز . یعنی آخرت عذابنه‌ده لایق اوله‌جقدیکز . ظاهرده اطاعت ، فقط حقیقتده بلاهت‌در .

معروفه دائردر اطاعت . منکره قارشی اطاعت اولماز . اونك ایچون نه بیورور ؟

[فان تنازعتم فی شیء فردوه الی الله والرسول ان کنتم تؤمنون بالله] اللهه اطاعت ایدك ، رسوله اطاعت ایدك . اولی الامره‌ده اطاعت ایدك . اما اولی الامر ، الله کبی ، رسول کبی طوغرو یوله سوق ایتمزسه ... عادل وار ، ظالم وار . دیدك یا ، هپسی اولی الامردر . ولو بر قاچ

کشی‌یه رئیس اولسون ، بنه «امیر» دنیر . سکا بکا قارشی سوزی کچیوریا . امیردر ...

اکر امیرلریکزله بینکزده برمنازعه ظهور ایدرسه ...

پادشاهه‌ده شمولی وار بونك . اویله برامرده بولونیورکه اطاعت اولنه‌جق کبی دکل . علقمه‌نك سوزی کبی «آتشه کیر» قبیلندن ...

اووقت‌ده اطاعت‌می ایده‌جکسکز ؟ یوق. عصیان‌می ایده‌جکسکز ؟ خایر . عصیان حرام . مافوقه قارشی جرأتکارانه حرکت ممنوعدر . بینی بولمق ایچون بریول آراملی . نه اونك جانی یانسون ، نه سنك جانك. الله برشیئی بوش براقامش . هرشیئك چاره‌سنی کوسترمش :

اطاعت ایدك . فقط باقدیکزکه اطاعت اوله‌جق کبی دکل. منکرات نوعندن برشی، نعوذ بالله . علقمه‌نك «آتشه کیرك» کبی مخاطره قبیلندن برشی. اووقت [فردوه الی الله والرسول.] معنای شریف: «بینکزده منازعه ایدرسه‌کز» دیمك دکل. بتون تفسیرلره باق. «اولی الامرله ملت آراسنده واقع اولورسه» دیمکدر . او ، یولسز برطرفه سوق ایدر . سنك‌ده وجدانك قبول ایتمز . اکر بویله برمشکلات ظهور ایدرسه.. حکومتك ملتزمی باشقه ، ملتك ملتزمی باشقه اولورسه.. حکومت ظلم ایدر ، سن عدالت بکلرسك..

اکر بویله برمنازعه اولورسه ... بر منازعه‌که باشقه درلو حل اولونه‌میه‌جق، قان دوکوله‌جك. اووقت احتیاط ایدك. قان دوکمکدن چکنك..

[فان تنازعتم فی شیٔ فردوه الی الله والرسول.] هرهانکی برشیده آمر ایله مأمور بیننده براختلاف ظهور ایدرسه، آمرك ویردیکی امرلر قابل اجرا اولمازسه ، بویله برحالده [فردوه الی الله والرسول.] اومنازع فیه اولان شیٔ اللهك کتابنه ، رسولك سنتنه ارجاع ایدك ! الله نه بیورمش ، رسول نه بیورمش ، اویله فصل ایدك .

اختلاف زماننده یاپیله‌جق شی مشورتدر . (وشاورهم فی الامر) صوکرا بعض آیتلرده‌ده (شوری) ایله توصیف بیورور : [وامرهم شوری بینهم] . نمازی ، اوروجی ذکر ایدرکن [والذین استجابوا لربهم واقاموا الصلوة وامرهم شوری بینهم ومما رزقناهم ینفقون] دیه شورایی‌ده ذکر ایدیور. نماز قیلارلر، اوروج طوتارلر، بتون ایشلرینی شورا ایله یاپارلر. کیمسه کیمسه‌یه مستبدانه معامله ایله‌میور .

خلفای راشدین زماننده بویله ایدی :

— نه قصورمز وارسه کوسترك !.. بیورورلر، هرکسه ، ادنی برانسانه صلاحیت ویریورلردی. شورادن مقصد ، بودکلمی ؟ عیان ، علنی . بویله یاپدیلر . حضرت پیغمبر دائما امتك رأینی آلیرلردی . صوکرا کلن خلفاده علی الاکثر بویله حرکت ایتدیلر. آرای امتی آلمه‌دن هیچ برایش کورمدیلر .

هرنه قدر بویله مبعوثلر طوپلانمق صورتیله دکلسه‌ده حقیقتده باشقه برشی دکلدی . ینه مذاکره‌لر ، شورالر اولیوردی . یالکز بویله هرمملکتدن برقاچ مبعوث کلسون ... بویله برشکلده دکلدی . چونکه اوزمانلرجه شو اصوللر زائد کورولمش. دکلمی‌که ملتده برحق نظارت وار ، علمانك فتواسیله ، مجتهدینك حکمیله عمل اولنور ... علما صنفنده‌ده بحق علما اطلاقنه شایان آدملر بولنور . اللهك ثنا ایتدیکی عالملر مرجع انام اولور . آنلر دنیایی محقر کورورلر . منافع دنیویه

اصلا خاطرلرندن کچمز . کیم اولورسه اولسون دائما حقیقتی سویلرلردی ، بویله عالملر اولورسه ، کندیلرینه حقیقة مراجعت ایلمه‌دن برایش یاپیلمایورسه ... آرتق بویله هرطرفدن مبعوث کلسنه حاجت قالیورمیدی ؟ مبعوث کوندرملك لازم کلسه بتون امتی کوندرمك ایجاب ایده‌جك . هرکس مبعوث. برایشده اولسون مشورتدن آیریلدقلری یوق‌که. هرکس حقیقتك اوکنده لال ومطیع . فکرلر عالی ، قلبلر صاف ، شائبهٔ منفعتدن عاری. هرکس برتمثال عدالت. مأمورلرك فکرلریله امتك فکری بر . علما چوق . اویله زمانده شو اصوللره حاجت قالیرمی؟..

فقط مرور زمان ایله هرشیلر دکیشمش. نه فکر عدالت قالمش ، نه حس انصاف. اخلاق بوزولمش. خلق منفعت شخصیه‌لرینه دوشمشلر. امور اداره‌یی هرکس کندی هوای نفسانیسنه اویدورمغه قالقشمش. منافع عمومیه اونودلمش ، کندینه دها موافق جهت دوشونلمکه باشلامش ، بویله آچیقدن آچیغه بردائره‌یه لزوم وجوب درجه‌سنه کلمش . باشقه درلو قابل اولمامش. صوکرا کلنلر چوق تجربه ایتمشلر. اوروپا اقوامی‌ده بونی چوق دوشونمشلر . بوندن باشقه چاره بوله‌مامشلر !

— مادام‌که ملتك حقی در . ویرکیلرینی آلیورز. البت اونلرك منفعتنه صرف ایتمك لازم. کوله‌مز دکل اونلر. نه‌لره صرف اولنیور، اونلرده کورسون. امور دولت خصوصنده اونلرك‌ده رأیلری اولسون. ویرکیلر موافق‌می جبایت اولنیور، صرف ایدیلن پاره‌لر یرلی یرینه‌می صرف اولونیور ؟ .. هپسنی کورسونلر . هر خصوصده اونلرك‌ده فکری نظر اعتبار آلنملی. ایسته‌دیکك کبی آل ، کندی سفاهتك اوغورینه صرف ایت .. بویله شی اولماز . قابل دکل بو .

چوق دوشونمشلر، برچوق عصرلر بویله کچمش. الك اول انکلتره اهالیسنك بوحقنی تسلیمه مجبور اولمش، قانون اساسی‌یی قبول ایتمش. الیوم، ویریلن بللی. کیزلی، قپاقلی هیچ برشی یوق. مسلمان دینی کبی آشکاره.

بونك فائده‌سی میدانده . هرکسك اهلیتی ، حمیتی وزن اولونیور. مقتدربری تعیین اولونیور. دها اهلی وارسه اونه‌کی کناره چکیلیور...

هپ بونلری شریعت اسلامیه‌دن آلمشلر . اوسایه‌ده ترقی ایتمشلر . اوسایه‌ده بتون جهانه حاکم اولمشلر . ظن ایدرمیسکزکه انکلیزلر ترکدن ذکی‌در ؟ ترکدن درایتلی ، ترکدن فطانتلی‌در ؟ .. ترکلر ، مسلمانلر اویله برشمسدن نور آلیورلرکه اوکونشك اوفاق برشعاعی هرنره‌یه توجه ایتسه اوراسنی مستغرق فیوضات ایدر . شریعت غرای محمدیه ... نه‌لر ، نه‌لر بزه کوستریور !.. بوتلقینات عالیه‌یه بز اتباع ایتسه‌یدك بوکون نه اولوردق ؟.. ژاپونلر بیله بوسایه‌ده ترقی ایتدی . ال برلکیله ، اتحاد ایله چالیشدیلر . بتون ملتك مظهر حرمتی اولان کیمسه‌لری ایش باشنه کچیردیلر. یوکسلدکجه یوکسلدیلر. اودرجه‌که روسیه کبی مستبد، فکرنده مصر، مغرور بردولتی محو وپریشان ایتدیلر.

روسیه ... اوراسی‌ده بزدن بدتر . بزدن زیاده اوراده مظالم واردر. اوغراندوقلر ، او اصیل زاده‌لر او مملکتلری محو ایتمشلردر. بی‌نهایت مستبد زمامداران اطرافی صارمشلر. اخلاقسز حریفلر. اوقوجه دولتی ضعفه دوچار ایلدیلر . اخلاقسزلقلری ، استبدادلری ، هردرلو یولسزلقلری بودفعه‌کی جنراللرك محاکه‌لرنده کورولدی . برلرینك علیهنده بولوندیلر .

پور آرتورك تسليمنده نه‌قدر سوء استعمالات اولدی . دولته ، ملته صدق ايله چاليشان يوق . دائما چالمغه باقار . ملتك محوينی دوشونيور خائن، صوكرا اوده ايچه برلنه كيردی يا . نهايت قانون اساسی‌يی قبول ايتدی. فقط ايدنجه‌يه قدر نه قتالار اولدی، نه ميليونلرجه انسانلر محو اولدی!.. عاقبت ممكن درجه استبداددن قورتولديلر .

ايشته يكی برحكومت، برژاپونيا چيقدی . قوجه بردولتك حقندن كلدی ، اوموفقيتلری نه‌سايه‌ده اولدی ؟ هپ صدق وجديت ، هپ عدالت سايه‌سنده . ژاپونلر معلوم . نه كتابلری وار ، نه اساسلی بردينلری . لكن هريردن معلومات آلمشلر . جدی چاليشمشلر . صدق ايله صرف مساعی ايتمشلر . آلدقلری پاره‌لری صرف اولنه‌جق يره صرف ايتمشلر . خزينه‌لر حاضرلامشلر . بزم كبی خائنلره يديرمه‌مشلر .

ـ امانيچون اول بونلری سويله‌ميوردك ؟

نصل سويليه‌بيلردم ؟ آغزيمه آلسه‌يدم بنی محو ايدرلردی . الله‌ده امر ايتمه‌مش : كنديكی تهلكه‌يه آت ! ديه . بر كشی ، ايكی كشی‌دن برشی چيقماز . بويله شيلری بيوك برقوت‌ياپار . بو موفقيتلر اللهك عنايتيله اولور . باشقه‌سی ياپه‌ماز . واقعا واسطه اولانلره تشكر وثنالر ايديلير . فقط مسبب حقيقيسی الله اولديغنی اونوتمامق لازم در .

اوجميت يوقمی ؟ والله اويله محترم ، مقدس برجميت‌دركه قيامته قدر پايدار اولسون . صدق ايله چاليشديلر . اوقدر سنه اشكنجه‌لره داياندیلر. انصاف ايده‌لم، حقلرينی‌تسليم‌ايده‌لم. نه‌بيوك موفقيت ، نه‌عالی مقصد !.. بويله زمانده بونی ياپمق ، والله حيرتدن حيرته دوشورور عالمی . بتون جهان حيرتده‌در . بش اون كشی اساسنی قورمشلر . نه‌درجه جهد وغيرتلر ، نه‌درلو تدبيرلر ... خاطره ، خياله كلمز .

برچوق‌اشكنجه‌لر، برچوق وقوعات‌اليمه‌ده بونك حيزحصوله كلسنه ياردم ايتدی. قهر يوزندن لطف اولدی . معلوم، ملتك دوچار اولديغی اومصائب كونا كون . تكراره لزوم كورميورم . اخيراً ظهور ايدن قوميته‌لر، اومقاتلات داخليه هركسك معلومی‌در. اجمالاً سويليه‌جكم .

روم‌ايلی خلقنك درت سنه اولنه نسبتله‌برثلثی كتمشدر . اودرجه تلفات‌اولدی. اونلرده اللهك‌اماتی‌در. خرستيان اولسون، نه‌اولورسه اولسون، عدالت ايسته‌يورلر. ظلمدن بيزار اولديلر. طاغلره چيقديلر . داياناماز ظلمه. انسان، حيوان كبی دكل. اسارته تحمل ايده‌مز. خصوصا خارجدن‌ده معاونت وعد اولنورسه.

ها سز چاليشك . بن معاونت ايدرم .

دنيرسه، دورورلرمی‌يا ؟ بلغارلره بلغارستان، روملره يونانستان... هر بر ملته بر حكومت وعد معاونت ايديور . يواش يواش بتون دولتلر معاونته باشلايور . چونكه نهايتی اونلر بربره واريور . هپسی نهايت بر ملت صايلير . ارالرنده‌كی او فرق ، بزده‌كی سنی ايله شيعی كبی‌در . هپ بر كلمه‌ده . آيری غيری طوتمايه‌لم . ايجابنده آرالرنده‌كی اوفرقی اونودورلر ، جمله‌سی برملت اولورلر . يكديكرينه معاونت ايدرلر. هم بوحركتلری موافقده. خصوصامظلوملره معاونت انسانيت مقتضاسی. سلاح ويرر ، پاره ويرر، آدم كوندرر .

ــ نوراره‌جغز ، ديورلر، اوبيچاره‌لری . بو ظلم بويوندوروغی اونلری‌محو ايده‌جك . نيچون قارشيدن سيرجی قالەلم ؟ انسانلق‌می‌بو؟

بوصورتله معاونتدن كيرو طورمديلر . اوچيوز بيك عسكری اورايه‌طولدوردق. بوياندن تير تير تتره‌يورز ، كولكه‌مزدن‌قورقيورز؛ اونده ايسه اوچيوزبيك عسكر سلاح آلتنده طوتيورز. ممالك‌متمدنه‌ده اشقيا تعقيبی ژاندارمه‌لره عائددر . عسكرلرمحاربه ايچون، منتظم ميدان محاربه‌سی ايچوندر . اشقيا تعقيبنه كوندرمك عسكری‌تحقير عد اولنور. بو ، معقول‌برحركت دكلدر . لكن الله قادر وقيومدر . [يخرج‌الحی من‌الميت ويخرج‌الميت من‌الحی] . [قل اعوذ برب‌الفلق] . (فلق)ك معناسنی بيليرميسكز ، ظلمت‌ايچندن نور چيقاران الله . هردورلوتاريك ضلالتدن نور عدالتی انفلاق ايتديرن الله .

دينه‌بيليركه اجنبيلرك اورايه كلمسی بوحريتك حيز حصوله كلسنه پك بيوك ياردمی اولدی . او مملكتلر سربست اولدی . اونلرك واسطه‌سيله اوروپا غزته‌لری كلمكه باشلادی . اونلر ملتك فكرينی انتباهه سوق ايتدی . بزم معارف دوشمنلری اونلره اوراق مضره ديورلر . اوراق مضرت دكل، اوراق هدايت‌اولدی. بوواسطه ايله اونلرك كوزلری آچيلدی، نه اولورسه اولسون ديه سربستانه حركته باشلاديلر . يكی يتيشن ديندار ومنورالافكار ضابطلرمز حقيقت حالی اهالی‌يه آكلاتيورلردی :

ــ بومظالم ، بو استبداد بزی بتيره‌جك . كيت كيده پريشان اوله‌جغز. كلياً‌محواوله‌جغز. ديورلردی... فی‌الحقيقه بو، شبهه‌سزدی. الك بيوك مقامده بولونانلر قسمله سويليورلر ايدی :

ــ واه مارته قدر كتمز ، محو اوله‌جغز . اوره‌وال ملاقاتلری ، اوقونفرانسلر ، اومذاكره‌لر نه ايدی ؟ هب بزم ايچون . هب بزی تقسيم‌ايچون. حقلری‌ده واردی. كيم‌اولسه بويله ياپار. ظالم واستبدادله مملكتلرآتش ايچنده قالمش ايدی. بوكا قارشی سكوت موافق‌انسانيت‌می؟ هم استفاده‌ده وار . ياغمادن كيم قاچار ؟

ــ دكلمی نصل‌اولسه‌بودولت‌اورته‌دن‌قالقه‌جق، باری‌بزده‌برپای‌قاپه‌لم. ديه بتون حكومتلر حاضرلانيورلردی . بزم‌غزته‌لره باقه . اونلر فلاكتلری‌سعادت شكلنده كوستريورلردی. مسئوليتك بيوك برقسمی‌ده اونلره عائددر . آراده صيره‌ده‌رجال استبداد ضمناً غزته‌لرده‌تهديداتده بولونيورلردی . دنياده نه‌لر اوليور ؟ هيچ كيمسه‌نك خبری يوق . روسيه داخلی‌اختلالار ايچنده ياندی ، ايران قانون‌اساسی كوروليتيلريله آلت اوست اولدی، بزم غزته‌لر هيچ اسمنی بيله يازامايور . يالكز بردفعه ايرانه عائد برحوادث كورلدی . حوادث دكل ، تهديد :

« مجلس ملی‌يه تحصن ايدن احرارا طوپه طوتوله‌رق كنديلری، مجلسلری محو وخراب ايدلمش ! ... »

ــ كوربيورميسكز ؟ صاقين بويله شيلره قالقيشمايك . زيرا صوكرا سزه‌ده بويله ياپارز . فكركزدن چيقارك اوخوليالری . «حريت»بردها ديريله‌ميه‌جك درجه‌ده‌اولمشدر!.. ديمك‌ايسته‌يورلردی. بويله خائنلر . آرا صره افكار عموميه‌يی تهديد ايديورلردی . نصل اولدی صوكرا ؟. بركره فكرلر آچيلنجه جميت بيوك براميده دوشدی . شمس حريتی صاران بولوطلر يواش يواش طاغلمغه باشلادی .جميت آنی‌دن‌امين اولمغه باشلايه‌رق غيرت ومساعيسنی آرتيردی. بو حريتی استحصال ايچون ملتلرك برلشديرلمسی لزومی تظاهر ايتدی. ايشه بورادن باشلامق لازمدی . بوسايه‌ده بونك اوكنی آلمق ممكن

اوله‌جقدی . بوکا مطلقا لزوم واردی . اونیازی بکلر ، اوانور بکلر کبی قهرمانلر جمیتك توسعنه چوق یاردیم ایتدیلر . اشقیا تعقیبنه کیده جکسکز ! دیورلردی اونلره . اونلرده ! — پك اعلی ! دیه‌رك معیتنه برطابور عسکر آلیر کیدرلردی .

— نره‌یه کیدییورسکز ؟ — اشقیا تعقیبنه (!)

موزیقه چالمغله اشقیا تعقیب اولنورمی؟ بیلیورلرکه مقصد، بودکل. اصل مقصد ، عسکری یورمق ، آچلقدن اولدرمك .

— هانیا اشقیا ؟ صوردقلری وقت : — نه یاپه‌لم ، دیورلردی ، قاچیور حریفلر!.. بوروایله اشقیا تعقیب اولنماز. اونك اصولی باشقه . جدی محاربه‌ده یورولر اولور .

ایشـته بودلاورلر ، بو قهرمانلر ، بو نازنین أرلر نه‌یاپدیلر ؟ بر طابور عسکری آلدیلر ، بر اورمانه کیردیلر . نه اشقیا وار ، نه‌خفیه . «کلکز قارداشلر ! » دیه اومنور الافکار ضابطلر ، اوعالیجناب ارککلر برر نطق ایراد ایتدیلر . بتون او مظـالمی ، عثمـانلیلرك دوچار اولدیغی فلاکتی ، بواحوالك وخامتنی آ کلاتدیلر. هپسی نیچه دعوت ایتدیلرسه اویله قبول ایلدیلر. جان وکوکلدن مصحفه ال باصه‌رق یمین ایتدیلر. امته حریت ویریلسون‌دیه عهد وپیمان‌ایتدیلر. استحصال‌حریته قراروبردیلر.

بردفعه‌مثلا یوز کشی آلیرلردی . اونلره حقیقت‌حالی اکلاتدیرر، یمین ایتدیررلردی . صوکرا ایرتسی دفعه باشقه یوز کشی آلیردی . او اولجه کیدنلری آلمازدی . اونلره‌ده یمین ایتدیردی .

حکومت اویله ظن ایدییوردی: اشقیا تعقیب ایدییورلر . حالبوکه بونلر بویله بویله بر قاچ سـنه‌ده ایشی اول درجه محکم تقویه ایتدیلرکه تلغراف باشنه کچدکلری زمان سرای ارکانی شاشیردی قالدی . حقیقةً شاشیله‌جق شی‌در . اونه تدبیر ، او نه اتحاد !

— هایدی‌اشقیا تعقیبنه ! دیندیمی ، ایشته نیازی حاضر. طابوردن ایسته‌دیکی دلاورلری سچر ، اویمین ایتمیلری ، ایشدن خبرداراولمیانلری آلیر، طاغه چیقار. اشـقیا تعقیب ایده‌جکلر . حالبوکه قصبه‌دن چیقار چیقمازخط حرکت‌دکیشیر. براورمانه چکیلرلر: — بزسلامتمز ایچون بر یول‌بولدق...دیه‌نطق‌باشلار. ذاتاً استعداده‌وار. هرکس‌حقایق‌احوالی اکلامش . هرکسـك یورکی یانمش . اونلری اتحـاده ادخال ایچون کوچك برنطق کفـایت ایدردی . بویله برتشـبثـن خبردار اولونجه اونلرده یمین ایتدیلر. کیمی نیازی بك، کیمی‌انور بك، کیمی احمد بك، کیمی محمد بك یمین ایتدیردی . بودلاورلرك تعدادی قابل دکل !

هم نه‌قدرده تحف بر جمیت . بربرلرینی‌ده طـانیمایورلر . جمیت اعضاسندن اولان ذات ، برقاچ کشی‌یی بیلور. بومنوال اوزره نه‌قدر عسکر وارسـه هپسی جمیته داخل اولدیلر . حریتی استحصال ایچون قانلرینك صوك دامله‌سنی دوککه مهیا اولدقلرینه یمین ایتـدیلر . اوچ درت سنه‌دنبری بویله ایمش. صوکرادن خبر آلیورز. هپسی بویله یمین ایتدیلر . حاضرلاندیلر . اتحاد تام . اتفـاق مکمل . هر طرفه آدملر کوندردیلر . برچوق یرلرده شعبه‌لر تشکیل ایتدیلر .

صوکرا خفیه‌لر طوغه‌یه باشـلادیلر . جمیت‌ده ایجاب ایدن تدابیر شدیده‌ده قصور ایتمدی. مأمورینده لزوم کوردکلری‌وامنیت ایتدکلری کیمسه‌لری دائرهٔ جمیته ادخال ایتدیلر. بر طاقم خائنلری‌ده محو ایتدیلر. بورادن برکون‌اول‌اوراده اعلان‌حریت‌ایتدیلر. پادشاهله‌ده‌مخابره‌ایتدیلر.

قانون‌اساسی‌یی تماماً قبول واعلان‌ایتدیردیلر، پارلاق‌موفقیتلره نائل‌اولدیلر.

بونلر ، بو جمیت عالیـه اویله بویله بر شی دکل . ظن وتخمینك قات قات فوقنده‌در . برکره قوجـه براردو . قوجـه برماکیدونیـا خلقی . بونلر استانبوله دوغرو یورورلرسه ایکنجی اردوده التحـاق ایده‌جك ؛ استانبول دکل ، بلکه بتون اقلیم محو اوله‌جق ایدی .

الحمد لله ثم الحمد لله اکمال اعتدال ایله کیمسـه‌نك بورنی قانامه‌دن بوایش اولدی بتدی. پادشـاهك درایتی، انصافی، علویت‌افکاری شایان تحسین‌درا.. یاربر تجربه‌یه قالقشـه‌یدی، استانبول اردوسنی‌قارشوکوندره‌یدی ... صوکرا نه‌لراولوردی ؟ درلو درلو موجب تأسف حاللر ظهور ایدردی. اودرجه‌که (معـاذ الله) مملکتـلر آلت اوست‌اوله‌جقدی. جمیتك اویله شدتلی بر قراری واردی‌که اوکنه کچمك قابل دکلدی . الله پایدار ایتسون ، توفیقات الهیه‌سنه مظهر بیورسون .

حقیقت بویله ایشته . اجمالاً سویلیورم . بونلرهپ اللهك عنایتی . جناب حق قدرت الهیه‌سیله نه‌لر کوستریر . [وهوالقاهر فوق عباده] [یدالله فوق ایدیهم] . بوظـالملرده پك ایلری کتدیلردی. الکصوك یاپدقلری‌ظلم (صاحب‌ملا)حقنده ایدی، صاحب ملاکه عفت واستقامتله معروف بر ذات شریفدر. اعلان حریتدن ایکی اوچ کون اول قوناغنی باصدیلر. قبا صقال نامنده‌کی حریف . یاننده کندی کبی بر ایکی کشی دها . نه قدر کتب اسلامیه وارسه جمله‌سنی آلیرلر. بیچاره‌نك خبری‌ده یوق ، خانه‌سنده دکل ایمش. ساخلخانه‌سنه کیدن ظالملر اوراده بولنان قادینلرك جمله‌سنی بر اوطه‌یه حبس‌ایدرلر. نه‌قدر دولابلر، چکمجه‌لر، یازیخانه‌لر وارسه‌قیرمشلر، دوکمشلر، آشیرمشلر. اوقیمتدار یازمه کتابلری، بقالدن چواللر کتیرتمشلر، چواللر ایچنه آیاقله باصه‌رق طولدیرمشـلر، ایشته، هیچ شبهه‌سز، بووقعهٔ هائله اللهك غیرت الهیه‌سنه طوقوندی، او نفیس کتابلر، یازمه تفسیرلر، مصحف شریفلر... هپسی چواللره طولدورلدی . اوملعون قبا صقال هپ آیاقله باصیورمش. بویله ملعنت، بویله دنائت جهانده ایشیدلمه‌مشدر . بونه اداره !

الك نهایت صانکه او مبارك ذاتك آهی طوتدی ، ایکی کون‌صوکره جمـله‌سی سرنکون اولدی . بر صرصر حریت خزان یاپراغی کبی جمله‌سنی طوپراقلره سردی . بتون او جبابره محو وپریشان اولدیلر . الله‌حکیم‌مطلق‌در ، قاهر ذوالجلال‌در؛ کیمسه‌نك آهنی کیمسه‌ده براقماز. هانی او جبابره ؟ هانی او فرعونلر ؟ هانی او اولی‌الاستبداد ؟ هپسی محو وپریشـان اولدی . سریر استبدادلری ، زندانلره منقلب اولدی . ایاقلریله‌باصدقلری‌کتابلر، کلمه‌لر برغضنفر جلادت‌اولدی‌ده‌باشلرینی‌أزدی.

[بر قاچ کون صوکرا صـاحب ملایه آدم کوندردیلر، النی آیاغنی اوپدوردیلر : — آمان ، عفو ایت ! دیدیلر . چونکه اکلادیلرکه بو یاپدقلری حددن پك آشیری ایدی ، مثلی کورلمه‌مش برجنایتدی .

— عفو اوله‌جق برقصور ایتمدیکزکه عفو ایده‌یم ، دیدی. مشار الیه حضرتلری کویاکه‌جمیته منسوب‌ایمش، سلانیکده برداماد‌ی‌وارایمش، بر مخدومه‌ده غازی اوره‌نوس زاده‌لردن اسکندر پاشانك قیزینی آلمش. ایشته بویله برحکمسزمناسبتله کندیسنی اتهام ایتمشلر. قوجه خانه‌دانك اونی باصدیلر. اشیاسنی تارومار ایتدیلر. فقط ایکی کون صوکرا النه ، آیاغنه صاریلدیلر . آمان دیله‌دیلر.

— اوتانمازسکز، دیدی عفودیله‌نیرسکز . یاپدیغکز ملعنتك درجهٔ شناعتنی دوشونمیورمیسکز ؟ عفو اولنه‌جق برظلم میدر ؟ هایدی بن عفو

ایتسه‌م ده، جناب الله سزی عفو ایتمز. بن قاچاق دکلم. انسان کبی کله‌یدیکز، تفتیش وتحری ایده‌جکز دیه‌یدیکز. بن مما نعتمی ایده‌جکدم؟ کتب اسلامیه‌یی بویله چواللره طولدوره‌رق ایاقله باصمق روامی؟ قابل دکل، الله‌تعالی بونی عفو ایتمز. مطلق بلا کزی ویره‌جکدر.

فی الحقیقه درعقب هپسی بلالرینی بولدیلر. قهر ربانی‌یه کرفتار اولدیلر. بووقعه‌ده ایشته بویوك بردرس عبرتدر]

شیمدی درسمزه کله‌لم [فان تنازعتم فی شیٔ فردوه الی الله والرسول.] اکرسز امراکزله برشیده اختلاف ایدرسه‌کز صاقین قلنجله حل ایده‌لم، دیمك. اومقامك قدسیتی وار. اوکا قارشی طورمق حرمتسزلك در. هیچ برحکمدار ملتك محونی ایسته‌من. سوء اداره وتدبیر دائما مفسده‌لرك اغواسی ایله وقوعبولور.

پادشاهك اطرافنی صاردیلر. مقام محترم ومقدسی لکه‌له‌مك ایسته‌دیلر. حالبوکه پادشاه ذیشان عاقل، رحیم، کریمدر. حسن اخلاقی وار. بتون ممالکجه اشتهاری وار، درایتده، فطانتده حقیقةً مثلی یوق. فقط خائنلر واسطه اولدیلر، اودرایتی، اوکمالاتی دائما وهمیاته تابع ایدرك سوء استعمال ایتدیلر. مادام مقامك قدسیتی وار، اوراده بولونان ذاتك بر موقع احترامی وار، اونك چاره‌سی نه‌در اختلاف زماننده؟ [فردوه الی الله والرسول] الله تعالی سزه نه‌فرمان بویورمش، رسول الله نه‌امر ایتمش، اوکا مراجعت ایدك. اختلافکزی شوری ایله حل ایدك. سائر ملتلر سلامتلرینی نه‌یولده تأمین ایتمشلرسه سزده اویله یاپك.

— امانز فساد چیقاره‌جقز! ... اووقت مؤمن صایلمازسکز.

[ان کنتم تؤمنون بالله والیوم الآخر] اکر جناب الله‌ه، یوم قیامته ایمانکز وارسه ایشکزی بویله شوری ایله حله‌قالقیشیکز. امرایه دشمن اولمایك. الله ورسولی نصل امر ایتمش‌سه اویله یاپك. اختلاف نصل قالقار اورته‌دن؟ مشورتله! پك اعلا ایشته. مجلسلر یاپك. اختلاف حل اولور کیدر.

باق باق! قرآنده هرشی وار. [فان تنازعتم فی شیٔ فردوه الی الله والرسول ان کنتم تؤمنون بالله والیوم الآخر.] اولی الامره اطاعتی امر ایتدکدن صوکرا قوللرینه نه‌یی امر ایدییور؟، اطاعته مانع اوله‌جق اسبابی نه‌صورتله ازاله بیورور؟ [فان تنازعتم فی شیٔ فردوه الی الله والرسول...] اراکزده براختلاف ظهور ایدرسه حسن صورتله تسویه‌یه چالیشیك. الله تعالی حضرتلری نه‌دیمش، پیغمبر ذیشان نه‌دیمش، بیلمزدکلسکز. [ماتشاور قوم الاهدوا لارشد امرهم الخ] هرکیم مشورتله عمل ایدرسه نائل رفاه اولور. هرکیم مشاوره‌یی ترك ایدرسه هلاکدن باشقه بر نتیجه‌سی اولماز...

صوکرا نه‌بیورور؟ [ان کنتم...] البت سزك جناب الله‌ه، قیامت کوننه ایمانکز وار. الله‌دن قورقك. عدالتدن باشقه شی ایسته‌میك. امین کیسه‌لری اورته‌یه قویك. بوصورتله اختلافلری ازاله ایدك. [ذلك خیر] ایشته بومشورتله فصل امور ایتمك، ازالهٔ اختلاف ایلك، بویولده اربابنك رأینه، امنانك فکرینه مراجعت ایتمك... حقکزده هرشیدن خیرلی در. [واحسن تأویلا] عاقبت جهتیله پك کوزلدر. عاقبتکز بونکله تأمین اولنور. حسن خاتمه‌یه بونکله نائل اولورسکز. هردرلو سلامتی الده ایتمش اولورسکز. منازعه‌یه قارشی بویله برشوری تأسیس ایدرك اویولده معدلت قانوننك اجراسنی تأمین ایتمك... صرف خیردر. سلامت عمومیه ایچون بشقه یول، بشقه چاره یوق. حکومت علیهنه جرأت بویوك مفسده‌در. اوکا نه حاجت! آرادن خائنلری قالدیررسك. پادشاهله ملتی بر ایدرسك.

بودها کوزل دکلمی؟ برذات دییوردی‌که:— بکن سلاملقده حیران قالدم. ملت پادشاهنه قاوشدی. پادشاه‌ده لذت حریتی طاتدی. خائنلرك‌ده بوتون یوزلری قارار دی. ارباب صداقتك کوکللری مسرتله طولدی.

شیمدی نه اولکی قدر عسکر وار، نه‌ده بندکان صادقان (!) آلقشلر ایچنده پادشاه، پرفخر سرور جامع شریفه کلدی، کتدی. هرکس‌ده: ماشاءالله!.. دیدی. ایشته پادشاهلق‌ده، ملیت‌ده بودر. قهرایله لذت اولماز. لرزش واحترازایله سلطنت سورمك پرشان وشرف صایلماز.

ایشته خائنلر اورته‌دن قالقدی. کوزل بر هیئت وکلا تشکل ایتدی. معتمد، امین ذوات. آرتق بزم ایچون لازم کلن شی اونلرك موفقیتنه دعا ایتمك در. بربرمزله خوش کچینه‌لم. جمعیت اعتدال وسکونی توصیه ایدییور. اعتدالکارانه حرکت شریعتك احکام مهمه‌سندندر.

اعتدال وسکونی محافظه لازم. دشمنلرك انتریقه‌لرینه متیقظ اوللی. برطاقم تعصبه طوقونه‌جق شیلر اولور. بونلر ذاتاً اولوردی. فقط تحریك ایچون شیمدی سکا دشمنلر سویلیورلر، احتمالکه سن وقتیله کوره‌مزدك. شیمدی هرشی میدانه چیقدی. ایی، فنا سچیلیور. ملت اوتوز سنه ظرفنده برآق کون کورمدی‌که. افراد ملتی قارباز لغه، سرخوشلغه هپ مأیوسیت سوق ایتدی. رؤسانك مکرندن، خفیه‌لرك شرندن هیچ برشی یاپیله‌مایوردی. اوچ کشی برآرایه کله‌مزدی. نصل شرکتلر تشکل ایده‌بیلسون؟ هرشیئی سد وبند ایتمشلر. بوتون اورته‌لغی خراجه کسمشلردی اشتغال ایچون نه قالیر؟.. مأیوسیت، مأیوسیت... هایدی سرخوشلق. دوغرولقله ایش کوره‌جك بریول براقمشلر. بوملتك قابلیتی انکار اولنماز. فقط سلامت یوللری آچیلیرسه باق. بریمزك‌ده قابلیتی وار. چونکه بیلیرسکز، بزم نه منبت اراضی‌مز وار. بتون ممالك اسلامیه‌یی بسله‌دکدن باشقه دیکر مملکتلره بیله ذخیره یتشدیرر. اوخطهٔ عراقیه... دنیاده مثلی یوق برقطعه‌در. اوراده قناللر آچیلیر، شرکتلر تأسس ایدرسه نه‌خزینه‌لر وجوده کلیر. بلاد اسلامیه دورلو دورلو معدنلرله طولودر. انشاالله تعالی ملتمز آز زمان ایچنده پك بیوك منفعتلر استحصال ایده‌جك. اون سنه‌ده بوضررلری چیقارمغه چالیشه‌جغز. هرکسك یوزی کوله‌جك. اکر بویله اولماسه‌یدی محو اوله‌جقدق.

دیمك‌که دها دنیانك مدتی وار. ملل سائره ایله اویله براتحاد وجوده کلدی‌که خارقه‌در خارقه! اسرار الهیه‌یه عقل ایرمز. هردورلك برخاصه‌سی اوله‌بیلیر. اتحادك بودورلوسی‌ده خوارق دورنده ظهوره کلمه‌مش، نظیری کورلمه‌مشدر. ملل غیر اسلامیه ایله مسلمانلر بعنایة الله تعالی اویله یکوجود اولمشدر... چونکه هرکسك یورکی یانمش ایدی. اك مشهور سرکرده‌لر کلدیلر، سلانیکده سلاحلرینی تسلیم ایتدیلر. اك مشهور بلغار رئیسلری کاوب اظهار شادمانی ایلدیلر. بوموفقیتی اویله تصویب ایتدیلرکه حیرت!..

[لوانفقت.......] بتون دنیانك میلیونلرینی صرف ایتسه‌ك بوموفقیتی استحصال قابل دکلدر. بو پاره ایله اولور شی دکل. بویله قانه صوصامش، بربرلرینه دشمن اولمش، دائما مقاتلات ایچنده یاشامش... بویله اقوامك برآن ایچنده یکوجود اولمسی... حقیقةً خارقه‌در، معجزهٔ احمدیه‌در، کرامت عجیبه‌در.

ایشته الله‌ه ورسولنه ایمان ایدنلر اونلرك اوامر ورضاسندن خارجه چیقمازلر. هرایشلرینی مشورتله یاپارلر. شریعتك کوستردیکی کبی یکوجود اوله‌رق یاشارلر. الحمدلله یول آچیلدی، یورویه‌لم. بوکون بوقدرله اکتفا ایده‌لم...

ابوالعلا

مطبعهٔ عامره

محل اداره : درسعادتده بکی پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌در

صراط مستقیم
١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری : ابوالعلا زین‌العابدین — ح. اشرف ادیب

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

	سنه‌لکی	آلتی‌ایلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبیه‌ده	١٠٠	٥٥ غروشدر.

تاریخ تأسیسی : ١١ تموز ٣٢٤

قیرطه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور

عدد : ٨ — ١٩ رمضان ٣٢٦ پنجشنبه ٢ تشرین‌اول ٣٢٤ — برنجی سنه

تفسیر شریف

تقریر

« دین » جزا (عاملك عملنه کوره مکافات ومجازات) معناسنه مصدردر . دان ، یدین ، جزی یجزی ، اسمای سبحانیه‌دن « دیّان » مجازی ایله تفسیر اولنور . (کما تدین تدان) مثل مشهوری بوندن مأخوذ وصنایع بدیعه‌دن مشاکله اسلوبی اوزره وارددرکه: ایشلدیکك فعله کوره جزا کوررسك دیمکدر . (دین) شریعت واطاعت معناسنه‌ده کلیر . بوراده بومعناره حمل ایدلمك‌ده ممکندر . فقط حذف مضافه لزوم کوریلور .

استفاضه

(مالك یوم الدین) نظم جلیلی نفس جزایه دکل ! یوم جزایه مالکیت سبحانیه‌یی مفید اولمسنه مبنی جزای اعمالك سائر ایامدن ممتاز بر یوم مخصوصی اولدیغنی اشعار ایتمکده‌درکه ایشته اصل او زمان هر عامل عملنه ملاقی اوله‌جق وجزای لایقنی کوره‌جك دیمك اولور .

سؤال : باقلسه بوتون ایام دنیا ایام جزادر . زیرا افراد بشریه مساعی واقعه‌لرینه کوره بوعالمده مجازات ومکافات کوریورلر . ناسك تأمین سلامتله احراز بختیاری ایتملری مساعی حسنه‌لری سایه‌سنده واو نسبتده اولدیغی کبی کرفتار اولدقلری بلایا ومحن‌ده هپ ادای واجبات وایفای حقوق باب‌نده‌کی تفریط وتقصیرلری نتایج طبیعیه‌سیدر .

جواب : اوت ! عالم دنیاده ده عملرمزه جزاترتبی قابل انکار اولمامزسه‌ده بوترتب مطرد دکلدر . هرعامل بوتون اعمالك جزاسنی بوراده کورمیور . بلکه یالکز بعض اشخاص بعض اعمالك جزاسنی کورمکده‌در. نصل‌که « وانما توفون أجورکم یوم القیامة » « ولیذیقهم بعض الذی عملوا » کبی نصوص قرآنیه‌ده بوکا دالدر .

صلحای امت ، ارباب استقامت مکافات عاجله‌یه فی‌الجمله مظهر قلنمقده اولدقلری کبی شرار ناس دخی کندیلرینه باعث ندامت وسائرلره مدار عبرت اوله‌جق مرتبه مجازاته چارپیلیورلر . سعادت ملیه وسلامت عمومیه‌نك مایتوقف علیهی اولان سعی واجبی اخلال ایتمك ، الجاآت عصر وزمانه کوره داوراغیوب عطالت وسفاهتله افنای عمر ایلمك الك بویوك سیئاتدن اولدیغی حالده بونك جزاسی دنیاده افراد امتك هربری حقنده بادئ تأثر اوله‌جق صورتله ظاهر اولمیوب بلکه هیئت عمومیه‌نك بالتدریج کرفتار فلاکت وپریشانی اولمه‌سی طرزنده نمایان اولمقده‌در .

فی‌الحقیقه بتون افرادی بویله برغفلت وتکاسل ایله امرار حیات ایتمکده ، کورنك بلاسنه دوچار اوله‌رق لاقیدانه داوراغقده اولان ملتلر ، جمیتلر جناب فاطرك وضع بیورمش اولدیغی قوانین تعیش واعتلانك خارجنه چیقمش ، واجب السلوك اولان صراط مستقیمدن عدول وانحراف ایله‌مش اولملری حسبیله نظام عالمه وقانون عدل آلهی‌یه توفیقاً فقرومذلت وفقد عزوشوکت کبی لائق اولدقلری بیك درلو بلا وعقوبته معروض وسائر ملتلرك زیرتابعیت واسارتنده یاشامغه محکوم اولورلر .

انجق بوحال مذلت ، بوصفت مقهوریت آنلرك هر برینه ، بالجمله افرادینه شامل اولمیوب ایچلرندن برطاقمری ظلم واعتسافه ، انواع ارتکابه انهماکلریله برابر فرع فخور بی‌نهایه مشتهیات ، بیك درلو تجملات ایچنده یاشارلر ، مدت عمرلرنده هیچ برآفت کورمزلر ، یالکز احیاناً وجدان عذابی حس ایده بیلیرلرکه بوده پك اندردر .

بو طاقم سفهای امتك بعضیلرینه برخیلی زمان دبدبه واحتشام وفوق العاده آلایش وانتظام اوزره عمر سوردکدن صوکرا وخامت انجام باش کوستر، صوری ومعنوی فلاکت وعقوبتلر یاغمغه باشلار سه‌ده بونلرك کرفتار اولدقلری جزای الیم هیئت عمومیه‌نك تدنی واضمحلالنی موجب اولان سیأت وتجاوزات واقعه‌لرینك عشر معشاری عد اولنه‌ماز.

کذلك برچوق اصحاب حسناتك، عموم ناس حقنده عدل واحسان ایله معامله‌یی التزام ایدن بر طاقم ارباب حمیتك بوتون عمرلری مضایقهٔ شدیده ایچنده محواولور، حقوقلری اضاعه اولنور، لائق ومستحق اولدقلری مکافاتدن محروم براقیلیرلر. یالکز راحت وجدان وادب وعرفانلریله تنعم ایده‌رك متسلی اوله بیلیرلرکه بوده برثواب روحانی، بر مکافات معنویه دیمکدر. فقط بوقدرجق مکافات آنلرك مساعئ ممدوحه‌لرینه جزای کافی اوله‌ماز.

الحاصل دنیاده مجازات ومکافات تامه اجرا اولنمادیغی، هرکسك عملنه موافق جزا ایله جزالنمادیغی وارستهٔ اطناب مقالدر.

بناءً علی ذلك عقلاً وحکمةً عالم آخرده بر «یوم الدین» ه لزوم قطعی واردرکه آنده «فمن یعمل مثقال ذرة خیراً یره ومن یعمل مثقال ذرة شراً یره» فحوای معدلت احتواسنجه افراد عاملینك هر بری خیر وشره دائر نه قدر ناچیز اولورسه اولسون بوتون اعمالنك نتایجنی کوره‌جك، ایی وفنا هیچ برسعی ونیت ضایع قلنمیه‌جق‌در.

نکتهٔ کلامیه

بو اوصاف جلیله‌یی اسم جلاله صفت قیله‌رق واجب الوجود حضرتلرینه اثبات ایتمك ذات الوهیتدن بشقه علی الحقیقه حمدوثنایه اهل ومستحق بولنمدیغنه دلالت ایچوندر. زیرا علته صالح اولان وصفه تعلیق حکم، وصفك حکمه علیتنی مشعردر. بناءً علیه نظم جلیلدن استحقاق حمدك علت موجبه‌سی جناب باری تعالی‌نك بالجمله کائناتده موجب ومربیسی ونعم والطاف ظاهره وباطنه‌نك منعم حقیقیسی وروزجزانك، عالم آخرتك مرجع یکانه‌سی اولمسندن عبارت اولدیغی مستفاد اولور. بو اوصاف جلیله‌نك هیچ برنده مولای متعال حضرتلرینه مشارکت ایدر برفرد یوقدرکه استحقاق حمدوثناده برکیمسه‌نك اشتراکی تصور اولونه بیلسون.

بلاغت

اوصاف اربعه‌نك ترتیبنده ده مناسبت تامه واردر. چونکه عبد حامد ایفای حمد وثنا مقامنده جناب بارینك اولا ربوبیت وخالقیتنی، ثانیاً حال واستقبالجه معلوم اولان منعمیتی، ثالثاً روز جزاده‌کی حاکمیتنی ملاحظه ایله بحر شهوده مستغرق اولوب جمیع ماسوادن قطع علاقه ایتمدکجه (ایاك نعبد وایاك نستعین) نظم جلیلنك مفادی اولان حصر عبادت واستعانه‌یه اهل اوله‌مز، آیت مذکوره‌یی حین تلاوتده مصلی بو ملاحظه‌ده بولنمالیدرکه غفلتدن آزاده اولسون.

ترتیب مذکورك ارباب ارشاد طرفندن وقوعبوله‌جق توحید وعبادته دعوت مقامنده مناسبتی اشکاردر. زیرا درکاه سبحانی‌یه حصر توجه وعبادتك باعث اعظمی حائز الوهیت اولمسیدر. فقط وصف الوهیت کماهوحقه بزلره معلوم اوله‌مدیغی جهتله کافهٔ عوالم حقنده مشهود اولان آثار بی‌نهایه‌سیله مجزوم بولنان (ربوبیت) صفت جلیله‌سنه نقل کلام اولنمش بعده بو ملاحظه ایله متأثر اولمیان اشخاصك باری کندیلرینه واصل وموعود اولان نعم سبحانیه‌یه قارشو بورجلی اولدقلری تشکراتك ایفاسی مقصدیله عبادات وطاعاته اهتمام ایتملری، وبو وظیفه‌دن‌ده ذهول ایدنلرك مجازات اخرویه‌یی کوز اوکنه آله‌رق، سطوت قاهرهٔ سبحانیه‌دن قورقه‌رق عرض انقیاده مجبور اولملری لازم کله‌جکی اخطار بیورلمشدر. ایشته بو اسلوبه توفیقاً بو مرتبه موجز برکلام ایله افادهٔ حقیقت فوقنده بر بلاغت تصور اولنه‌ماز.

*
* *

اِیّاكَ نَعْبُدُ وَاِیّاكَ نَسْتَعینُ:

اشبو صفات عظیمهٔ آلهیه ایله تفرد وسبحانیکه بناءً جمیع ماسوادن تمیز وجلال وعظمتله توحد ایلین معبود ذوالجلالمز! بزلر انجق سکا عبادت ایدرز وکافهٔ امور واحوالده درکاه سبحانیکه مراجعتله سندن عنایت بکلرز.

نکتهٔ بیانیه

صدر کلامده محامد واثنیهٔ عالیه‌نك کافه‌سنه حقیق ولایق اولان ذات واجب الوجود حضرتلری ذکر وبعده اوصاف قدسیهٔ سبحانیه‌سیله توصیف ایدلمش اولمسی اوزرینه ذات اجل معبود حامد نظرنده تمیز وتعین ایتمش وبو سایه‌ده حامدك مقام قرب وشهوده وصولی تحقق ایلمش اولمسنه دلالت ایچون بوراده اسلوب غیبتدن اسلوب خطابه تحویل کلام بیورلمشدر.

مناسترلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

سورهٔ بقره آیت — ۲۸۳

« یاایها الذین آمنوا اذا تداینتم بدین الی اجل مسمیً فاکتبوه... الآیة »

[سورهٔ بقره‌نك شو موضعده ذکر اولنان احکام شرعیه‌دن بری‌ده آیت مداینه‌در. جناب نقشساز امور عزشانه بو سوره‌ده اولا عبادینه فی سبیل الله انفاق وترك ریا ایله امر بیوردقدن صکره «آیت مداینه» اطلاق اولنان بو آیتده انلری مال حلالك حفظی وفساد وتلفدن صیانتی خصوصنه دعوت ایدیور. وچونکه اموال سبب مصالح معاش ومعاد اولوب انسان انکله انفاق فی سبیل الله‌ه وربا وسائره کبی غضب الهی‌یه باعث احوالدن اعراضه وتقوی الله‌ه ملازمت ومواظبته قدرتیاب اوله‌جغندن علی الاکثر الفاظ قرآنده جاری اولان اختصارك خلافنه اوله‌رق بو آیتده محضا حفظ اموالده احتیاطه تشویق وارشاد اولمق اوزره اکید امرلر وبلیغ تعلیمات ایله، بینلرنده جاری معاوضات اثناسنده دینی مشتمل وقوع بولان معامله‌نك حالنی بیانه شروع ایدرك

بیوریورکه] ای ایمان ایدنلر بر دَیْن ایله اجل مسمایه دك تداین ایتدیککز وقت [یعنی طرفیندن بری بر عینی مدت معلومه ایله او بر طرفه ویره سی یه ویره رك ویاخود او بر طرفدن بر عینی مدت معلومه ایله ویره سی یه آله رق واقع اولان معاوضات اثناسنده شو صورتله دَیْنی متضمن بر معامله ده بولندیغکز زمان اودَیْنی یازك [وقت اداسیله برابر اودینی قید وتحریر ایدك . تداین وتعبیر دیکر ایله مداینه بر وجه محرر دینی متضمن معامله معناسنه اولدیغندن دَینك دَینه مقابله سی اقتضا ایتمز وبناءً علیه تداین ویاخود مداینه هر ایکی طرفدن دینك حصولی دیمك اولوب بوده دینی دینه بیعی افاده ایتمکله بالاتفاق باطلدر دیه سؤال وارد اولماز . بیاعات درت وجه اوزره اولور : بری عینی عینه بیع ومبادله ایتمکدرکه بو صورت شبهه سز مداینه دکلدر . ایکنجیسی دینی دینه بیع ایتمکدر بالاتفاق باطل اولدیغندن آیت کریمه نك تحتنده داخل دکلدر . کیری یه ایکی قسم قالورکه بریسی عینی دینه بیع ایتمك یعنی مالی ثمن مؤجل مقابلنده صاتمقدر ودیکری دینی عینه بیع ایتمك یعنی پشین پاره ایله ویره سیه مال المقدرکه سَلَم در . اکثر مفسرینك قولی اوزره بو صوك ایکی قسمك هر ایکیسی بو آیت کریمه نك تحتنده داخلدر ـ شیخزاده . ابن عباس رضی الله عنهما حضرتلرندن : بو آیت کریمه ده مداینه ایله سلم مراد اولدیغی وجناب حق ربانی حرام قلدیسه سلمی مباح قلدی دیدیکی روایت اولنمشدر ـ قاضی بیضاوی وابو السعود . تداین دَینه دلالت ایلدیکی حالده « دَیْن » لفظنك آیریجه ذکر اولنمسی اوچ فائده یه مبنی در : بریسی تداین دینی مشتمل معامله معناسنه کلدیکی کبی مجازات معناسنه ده کلدیکندن معنای مراد تعین ایدیب ده وهم معنای مجازانه ذاهب اولمامسیدر . ایکنجیسی دینك حال ومؤجل ایکی نوعی اولوب تحریره دین مؤجلك باعث اولدیغی اکلاشلمسی در . اوچنجیسی « فاکتبوه » قول کریمنده کی ضمیر منصوب متصلك مرجعی تعیین ایتمسی در ـ قاضی وشیخزاده . دینك اجلی : انقضای مدت ایچون تعیین اولنان وقتدر ـ فخر الدین . مسمی : معین دیمکدر . شو حالده اجل مسمایه قدر دیمك وقت معینه قدر دیمکدر . وتعیین ایله مراد کون ویاماه ویاسنه کبی علمی افاده وجهالتی رفع ایدن شیلر ایله تعیین ایتمکدر ـ فخر الدین وقاضی وابو السعود . جناب حق مداینه ده ایکی شی امر ایدیور : بریسی تحریردرکه بونی « فاکتبوه » قول کریمی ایله امر ایدیور . ایکنجیسی اشهاددرکه بونی « فاستشهدوا شهیدین من رجالکم » قول شریفی ایله امر ایدیور . دینك تحریری ایله استشهادك فائده سی مالك طرفینجه حفظ وصیانت ایدلمسی در ، چونکه دائن مطلوبنك ووقت اداسنك کتابت واشهاد ایله توثیق اولندیغنی بیلنجه حقندن زیاده ایسته میه جکی ودینك وعده سی حلول ایتمه دن مطالبه یه قیام ایده میه جکی کبی مدیون دخی بوراسنی در پیش مطالعه ایدرك تماماً ویاقسماً دینی انکار ایده مامکله برابر وقت حلولنده تأدیهٔ دین ایده بیلمك ایچون دها وعده منقضی اولمه دن مال قازانمغه تشبث ومبادرت ایدر . ایشته کتابت واشهادده بو فائده لر بولندیغندن جناب حق کتابت واشهاد ایله امر ایتدی فخر الدین . جمهور فقهاء مجتهدین بو مقامده امرك ندبه محمول اولدیغنه ذاهب اولدیلر وبز جمیع دیار اسلامده جمهور مسلمینی تحریر واشهادسز اثمان مؤجله ایله مال صاتدقلرینی کورویورز ، بو حال تحریر واشهادك واجب اولمدیغی اوزرینه اجماعدر دیدیلر ــ شیخزاده] . و [بونی] بینکزده عدل ایله [متصف] بر کاتب یازسون [دین سندینی ، طرفیندن برینه میل ایتمیه رك وزیاده ونقصان اولمیه رق طوغریجه ونزاعه وابطال حقه باعث اولمیه جق وجه ایله یازه جغنه اره کزده امنیت اولنور بر کاتب تحریر ایتسون . بو قول کریم تحریر سند ایچون شروط تحریره آشنا بر فقیه متدینی انتخاب ایتملرینی طرفینه امر در وبوده یازیلان سند لدی الشرع معوّل و معتبر بر وثیقه اولسون حکمتنه مبنی در ــ فخر الدین وقاضی وابو السعود] . وهیچ بر کاتب [دین سندینی] اللهك اکا تعلیم ایتدیکی کبی یازمقدن ابا ایتمیوب [او صورتله] یازسون [کتابدن هیچ بری جناب حقك اکا تعلیم ایتدیکی تحریر وثائق اصولنده دین سندینی یازمقدن امتناع ایتمسون ، کندینه طرف الهیدن تعلیم اولندیغی وجهه ایله تحریر ایلسون . یاخود بو قول کریم « واحسن کما احسن الله الیك » نظم جلیلنه مماثل اوله رق مآل منیفی : هیچ بر کاتب ، نصل که جناب حق انلره اصول تحریری و طریق احیاء حقوقی تعلیم ایله کندیلرینی نفعلندیرمش ایسه انلرده ناسی تحریر وکتابتلریله نفعلندیرمکدن ابا ایتمیوب بلکه بو نعمته تشکراً مسلم قرنداشلرینك حاجتلرینی کورسونلر دیمکدر ــ فخر الدین وقاضی وابو السعود] . و اوزرنده حق بولنان املال ایتسون [من علیه الحق دینی ، مقداری وجنسی ووصفی ومدتی وسائر جهتلری ایله کاتبه املا وتقریر ایتسون . املال ایله املاء هر ایکیسی لغت فصیحه در وایکیسی ده بر معنایه درکه بر کیمسه سویله یوب دیکری یازمقدر ائمهٔ نحاندن فراء شویله دیدی : « املات علیه الکتاب » دینورکه اهل حجاز ایله بنی اسد لغتی در ، « امليت علیه الکتاب » دخی دینورکه بوده لغت تمیم وقیس در . قرآن کریم هر ایکی لغت اوزره نازل اولمشدر . بو قول کریم اولکی لغت اوزره نازل اولدیغی کبی « فهی تملی علیه بکرة واصیلا » نظم شریفی ده ایکنجی لغت اوزره شرف نزول ایتمشدر ــ فخر الدین] وربی اولان اللهدن اتقا ایتسون واندن برشی نقصان ایتمسون [املا ایدن مدیون حضرت پروردکار ذوالجلالدن قورقسون واوزرنده اولان حقدن برشی نقصان ایتمیوب تمامیله سویله سون] . من علیه الحق اکر سفیه یاخود ضعیف ایسه یاخود املایه مقتدر دکلسه انك ولیسی عدل ایله املا ایتسون [اوزرنده حق اولان کیمسه مبذر ، ناقص العقل اولمق ویاخود صغر وعتهدن ناشی ضعیف العقل بولنمق ویاخود دیلسز اولمق ویا لسان بیلمامك وسائره کبی احوال وعوارضه مبنی بالذات املایه مقتدر دکلسه او کیمسه نك وصیسی ویا وکیلی ویا مترجمی کبی مقامنه قائم اولان ولی امری انك یرینه عدل ایله یعنی نقصان وزیاده ایتمیه رك املا وتقریر ایتسون ــ قاضی وابو السعود] . ورجالکزدن ایکی شاهد استشهاد ایدك [بینکزده جریان ایدن مداینه یه دائر شهادتی تحمل ایتملری ایچون ارلریکزدن ایکی شاهد طلب ایدك . شرائط شهادت کتب فقهیه ده مذکوردر] . شاهدلر [یعنی شاهد اوله جق کیمسه لر ایکی ار بولنمدیغندن ویا باشقه برسببدن طولایی] ایکی ار اولمازسه اوحالده

خشنود وراضی اولدیغکز شهوددن بر ار ایله ایکی خاتون [اشهاد اولنسون] که بو ایکی خاتوندن بری [شهادتی] اونودرسه او بری انك خاطرینه کتورر [بو ، بزه کوره حدود وقصاصدن ماعدا یرلرده وامام شافعی یه کوره یالکز اموالده در . هرشاهدك کندندن خشنود وراضی اولنان کیمسه لردن اوله جغی ، یعنی شاهد کیم اولورسه اولسون انسان انجق خشنود اولدیغی کیمسه یی شاهد طوته جغی شبهه سز ایکن بو . صفتك بر ار ایله ایکی خاتوندن عبارت بولنان شهوده تخصیص بیورلمسی انسانك بوصفت ایله اتصافی قلیل اولدیغی ایچوندر — ابوالسعود] . وشاهدلر [یعنی شاهد اوله جق کیمسه لر اداء شهادت ویا تحمل شهادت ایچون صاحب حق طرفندن] چاغرلدقلری زمان [اجابتدن] امتناع ایتمسونلر . ودینی کوچك ویا بیوك اولسون وقت حلولنه دك یازمقدن اوصانمیك [دین آز ویا چوق اولسون ویاخود سند مختصر ویا مفصل اولسون هرحالده انی مدیونك اقرار ایلدیکی وقتك حلولنه دك یازمغه کثرت مداینه لرکزدن طولایی اوشنمه یك] . بو [یعنی سزه امر اولنان تحریر دین خصوصی ای مؤمنین] نزد الهیده [حکم اللهده] پك عادلتدر [رضای الهی یی تحصیله پك مؤدیدر ، چونکه حقك جمیع قیود وتفاصیلی ایله یازلمسی عاقدینی صدقه زیاده سیله داعی ودینی بیلامکدن ودینده کذب ایلمکدن وبونلره تفرع ایدن مفاسددن پك بعید اولور] شهادتی پك مقومدر [شهادتی پك ثابت قیلار واقامهٔ شهادته پك یاردیمی اولور] واشتباه ایتمامکزه پك قریبدر [دینك جنسنده ، مقدارنده ، وقت حلولنده ، شهودنده ، سائر جهاتنده شبهه کز زائل اولمه یه پك قریبدر] . مکرکه [مداینه کز ویا تجارتکز] بینکزده دوران ایتدیرر اولدیغکز تجارت حاضره اولسون ، اوحالده انی یازمقده سزك اوزریکزه کناه یوقدر [برمدت معینه یه قدر دینی متضمن بولنان معاملاتکزده بروجه مشروع سند تحریر ایدك ، فقط مداینه کز ویا تجارتکز بدللرینی یدا بید تعاطی ایتمك صورتیله اره کزده دوندردیککز برتجارت حاضره اولدیغی حالده انی تحریر ایتمامکده سزکچون برباس یوقدر ، چونکه بدللری حاضر بولنان بویله برتجارت منازعه ونسیاندن بعیددر ـ قاضی وابوالسعود . بو تفسیر « الا ان تکون تجارةً حاضرةً » قول کریمنده [تجارةً] لفظنك ، [تکون] نك خبری اولمق اوزره نصب ایله قرائتنه مبنیدر واثناء تفسیرده کوستردیکی وجه ایله بوقرائته کوره آیت کریمه [مکرکه مداینه کز ویا تجارتکز تجارت حاضره اولسون] تقدیرنده در . بو تقدیرك شق اولنه بعضیلری طرفندن : مداینه تجارت حاضره اولمازدیه اعتراض اولنمش سه ده وارد دکلدر ، چونکه مداینه برقاچ ساعت کبی قریب برمدته قدر اولورسه اکا تجارت حاضره اطلاقی صحیح اولور . تجارت : تمتع ایتمك مقصدیله مال الوب صاتمغه دینور] . وتبایع ایتدیککز زمان اشهاد ایدك [تجارت حاضره صورتیله اولان مبایعاتکزده ویاخود علی الاطلاق مبایعه لریکزده شاهد طوتك ، زیرا اشهاد ایدیلورسه پك حزم وبصیرت اوزره حرکت ایدلمش اولور . بو آیت کریمه ده وارد اولان اوامر بوقاریده سبق ایتدیکی اوزره جمهوره کوره ندب واستحباب ایچوندر ومراد طریق احتیاطه وصیانت اموال ارشاددر . بعضیلری دیدیلرکه اوامر مذکوره وجوب ایچوندر . بو وجوبه قائل اولانلر اختلاف ایده رك کیمیسی ذکر اولنان امرلرك حکمی باقی اولدیغنه وکیمیسی نسخ به ذاهب اولدیلر ـ قاضی وابوالسعود] . نه کاتب ونه شاهد اضرار ایتمسون [یاخود نه کاتب ونه شاهد اضرار اولنمسون دیمکدر . « ولا یضار کاتب ولا شهید » قول کریمنده [یضار] کلمه سی ایکی وجهه محتملدر : بری کلمهٔ مذکوره نك اصلی ، قبل الادغام برنجی [راء] حرفی مکسور اوله رق معلوم صیغه سی اوزره [یضارِر] ودیکر وجه دخی راء مذکوره نك فتحیله مجهول صیغه سی اوزره [یضارَر] اولمقدر . اولکی وجهه کوره آیت کریمه ده واقع [کاتب] ایله [شهید] کلمه لری [ولا یضار] نك فاعلی اوله رق آیتك مآل منیفی : کتابت وشهادت خصوصنده اجابتی ترك ایتمك وکتابت وشهادتی تغییر وتحریف ایلمك صورتلرندن بریله نه کاتب ونه شاهد صاحب حقی ویامن علیه الحقی اضرار ایتمسون دیمك اولور . ایکنجی وجهه نظراً ذکر اولنان ایکی کلمه [ولا یضار] نك نائب فاعلی اولمغله آیتك مؤدای شریفی : کاتب وشاهد کتابت وشهادته دعوت اولندقلری زمان مهم ایشلری اوله رق بیان معذرت ایدرلرسه جناب حق دعوته اجابتی سزه امر ایتدی دیه الحاح واولوبده ایشلرندن کوجلرندن آلیقونلمق ویاخود کاتب وشاهده انلر ایچون معین اولان حدك خارجنه چیقملری تکلیف اولنمق ویاخود کاتبه حق اجرتی ویرلمامك کبی برصورتله متضرر ورنجیده ایدلمسونلر دیمك اولور . [یضار] کلمه سنك بو ایکی وجهه محتمل بولندیغی کلمهٔ مذکوره یی عمر الفاروق رضی الله عنه حضرتلرینك فك ادغام واولکی [راء] حرفنی کسر ایله وابن عباس رضی الله عنهما حضرتلرینك دخی اظهار وفتح ایله قرائت ایلملری دلالت ایدر — فخر الدین وقاضی وابوالسعود] . اکر سز [نهی اولندیغکز اضراری] ایشلرسه کز بو [فعل منهی] سزه [ملابس] فسق ومعصیتدر [سزه لاحق وطاری اولمش خروج عن طاعة اللهدر — قاضی وابوالسعود] . اللهدن اتقا ایدك [حضرت ذوالجلالك اوامر ونواهیسنه مخالفتدن وبوجمله دن اوله رق نهی ایلدیکی شو اضراردن خوف وحذر اوزره اولك — ابوالسعود] . الله سزه تعلیم ایدیور [جناب ذوالجلال مصالح ومنافعکزی متضمن بولنان احکامی سزه اوکره دیور — ابوالسعود] . الله هرشیئی بیلور [عبادینك جمیع مصالحنه واقفدر ، ذات علیه سنه هیچ برشی خفی دکلدر — خازن . بو اوچ جمله ده لفظهٔ جلالك تکرار بیورلمسی قلوبه القاء مهابت ایله برابر هربرینك علی حدة برمعناده استقلالی اولدیغنه تنبیه ایچوندر ، چونکه برنجی جمله تقوایه ترغیب وایکنجیسی وعد انعام واوچنجیسی شان الوهیتی تفخیم در — قاضی وابوالسعود] .

برکت زاده اسماعیل حقی

****

صفحات حیاتدن

سلمی

« همشیره زاده مدر . درت یاشنده اولدی . »

بتون کون ایشته بوغوشدم ، برازده دیکلندم . .
یارین ده عینی منهاج ایچنده اوغراشه جق

دکلمی‌یم؟ بکا اویله‌یسه شیمدی پك الزم
ولو بر آن ایچون اولسون حضور وخواب آرامق .
حیات جنك معیشت ، جهانسه معرکه‌در؛
زمان زمان بوسکونلر برر متارکه‌در .

دیبوب ده یاصلانیوردم . فقط بزم بوحضور
بش اون دقیقه یا ایتمش ، یا ایتمه‌شدی دوام ..
بر اسکی قومشو کلوب : « والده‌ك سلام ایدیور »
دیورکه خسته آغیرلاشدی ، طورماسین ، آقشام
همان بزم اوه کلسین . » دینجه طاوراندم ،
او آشیانهٔ غمکینه طوغری یوللاندم .

صاریلدی بوینمه آننم کیرنجه بن ایچری ،
دیوردی آغلایه‌رق : کورمه ، عاکفم ، چوجوغمی !
سنك دکل ، بدی قات ایللرك یانار جکری ،
اولوم دوشکلری اوستنده کورسه یاورو جوغی .
شکر ، بوکون آزیجق فرقلیدر ، دیوردق دون ..
او پنبه پنبه یاناقلر کیرچ کسیلدی بوکون !

فلان حکیم ، دیدیلر . کلدی ، باقدی ، آکلامادی .
خایر ، فلان دها بر آکلایشلیدر ، دیدیلر .
مکر یلان یره چیقمش او سرسمك ده آدی !
براق که آکلاسه‌لر وارمی چاره هیچ ؟ نه کزر !
حکیم علاجلری ، اوغلم ، بتون تسلیدر .
علاج بیوب ایی اولمق ، او بر تجلیدر .

کسیلدی قاردشك آرتق یمکدن ، ایچمکدن ،
لاقیردی دیکله‌میور ، کندینی هلاك ایدیور .
او ، خسته‌دن دها شایان مرحمت .. کورسه‌ك ..
دیدیکجه « آننه ، چوجقدن امیدی کس .. کیدیور ! »
تلاش ایچنده قالوب بوسبتون شاشیرمادیم .
اکر یتشمسه امداده یوقمی قومشو خانم ...

— کورونیور ، هانی همشیره نره‌ده‌در ؟ کلسین .
بنم سوزم نه‌قدر اولسه باشقه‌در ، بلکه
براز بولوردی تسلی ...
— نصل‌ده سویلرسین !
لاقیردی کار ایده‌جك کیم ؟ طویارمی هیچ بریکی ؟
قولای بر ایشمی ؟ سنك آننه اولدیغك وارمی ؟
چوجق اوحالده ایکن آننه سوزدن آکلارمی ؟

بو هم قاچنجی فلاکت ؟ بشنجی ! یاربی ،
تمام بشنجی سفردرکه قیز اولوم کوره‌جك !
بوصوك امیدی ده شاید کیدرسه دردی کبی ،
زواللی کندینی وقتندن اول اولدوره‌جك .
چیقوب ده کور هله بر کره شیمدی سیمایی ..
نه حاله قویدی فلك سودیکك او سیمایی !

صباحلین دیلی باقدم براز آغیرلاشیور ..
ملیل ملیل باقیور شیمدی بلبل اولادم !
نه ظالم علت ایمش ! بر چوجقله اوغراشیور ..
او اولماسه‌یدی ده بن کاشکی خسته اولسه‌یدم :
شکایت اولماسین اما تحمل بیتدی ..
کناهه کیرمه‌ده‌یم طورمشم ده باق شیمدی !

***

نه منظره‌یدی‌که بر قوش قدر اوچان او ملك
طوروردی بی‌حرکت ، قول قاناد قیملدامیور !
کوزنده نور نظر تتریور همان سونه‌جك ..
دوداقده ناطقه طونمش ، قولاق سوز آکلامیور !
تراب رنکنه کیرمش جبین سیمینی ،
اولوم صارتی طویدم اوپنجه لبلرینی !

باشنده آننه‌سی — ماتم تجسم ایتمش ده
قادین قیافتی آلمش کبی — طورور مبهوت ؛
یاننده قومشو قادینلر خروشه آماده ،
اکرچه اورته‌ده دونمکده بر مهیب سکوت .
کیرنجه بن اوطه‌دن هپسی قالقدیلر آیاغه ،
قیزیله آننه‌سی مخلیدیلر فقط یاتاغه !

دیدم : — نه‌در بوسنك یاپدیغك ، دوشونسه‌ك‌ه بر ..
براق شو خسته‌یی آرتق برازده کندیسنه .
نه چاره ، حکم قدر عاقبت ظهوره کلیر ،
جنازه شکلنه کیرمکده بویله فائده نه ؟
سنك بو یاپدیغك اللهه قارشی عصیاندر ،
اصل فلاکتده صبر ایلینلر انساندر ...

شو یولده باشلایان آواره بر طلاقتله
دوام ایدوب کیده‌جکدم بو اسکی حکمتده .
نه اولدی ، خسته‌یه بر شیمی اولدی ، آکلامدم ..
او بهت ایچنده‌کی قیزدن کال شدتله
شو صیحه قوپدی‌که حالا صماخ دهشتده :
— نه طاش یورکلیسکز ... آه کیتدی اولادم ! .

محمد عاکف

الحمراء

اى ليل ماتمى بوروتن برج پر ضيا ،
اى حفرهٔ مزاره دونن شاهق صفا ،
اى منهدم سماى سيه ، افق سرنكون ،
اى مغترب ضياى سحر ، نجم ليل كون ،
اى خون جانفزاسى بيتن قلب دمعه‌زار ،
اى ميت دفينه دونن روح شب قرار ،
بر كائنات ايسه‌كده ييقلمش جهانلرك ،
بر نو عروس ايسه‌كده چيقيق استخوانلرك !
بر كهكشان ايسه‌كده فقط ايشته تارمار ،
بر آسمان ايسه‌كده فقط خاكدان قرار .
بر روح بى بدن كبى ايلردك اعتلا ،
بيروح بر بدن كيبسك شيمدى دائما .
اولدڭ ، اوت ، فقط عجبا وارمى مقبرك ؟
باق اى عرب جنازه‌سى يوق نوحه كرلرك !
سنسك سنك زوالكه ماتم طوتان وجود ،
سنسك سنك شو نعشكه بر قبر بى‌حدود .
سنسك سنك غروبكه فرياد ايدن دهن ،
سنسك شو هيئتكله سكا مغرب كهن .

*
* *

اى هيكل مذبذب ذيروحى ذاتك ،
اى سنك قبرى روح بلب بر سعادتك ،
بر ملتك خطيب معلا بيانيسك ،
اغيار النده قالمش اولان يار جانيسك !
يوقدر دواسى بنده اولان درد مهلكك ،
بيك پاره آچدى قلبمه خونين كوزلكك .
اغيار ايچونميدر بوادا بونجه عشوه‌لر ؟
آرتق شوقحبه‌لر كبى سوسلنديكك يتر .
ترك ايت نقاب زينتكى ، اغتراركى ،
عريان براق حقيقتكى ، روى تاركى .
تجسيم ايلسون جمالكى قانلر جريحه‌لر ،
ايتسون لسان حالكى تشكيل نوحه‌لر !
دكمز بوكون بوكهنه جمالك محبنه ،
آچ سينهٔ سرائركى چشم عبرته
كوستر سبوى ميلرى بزم طربلرى ،
كوستر نصل زبون ايديورمش عربلرى
بر آدمك خسائس جهل وعطالتى
كوستر نصل نصل بوتون افراد ملتى
بر فرد محو وقهر ايده بيلمكده مقتدر
كوستر مأثريله ظلام بشر ندر ؟

كوستر سريرلركه سيه‌چهره ، پايمال ،
كوستر كفن بدوش فنا بريغين ظلال .

*
* *

كلخنده شكل ايسه‌كده فقط آه كريه‌سك ،
ظلمت كبى فضاده طورور ، پرده سايه‌سك !
ايوان سربلند عرب اولماسه‌ك كرك ..
بيكلرجه قبر زائله برسنك مشترك
شكل حزنى آكه‌ده‌در قد وقامتك ،
مقبرلرك سرائريدر موج ظلمتك .
ماضى ظلال پرور اولان عالم شبك ،
آتى ظلام شك ايله برصبح كاذبك .
دارائنك شررلريدر كوكده زاهرات
صولغون لقالريله برر لوحهٔ ممات .
آمالكك غروبنى تصوير ايدر تراب ،
مظلم افقلركده عيون ايلر اغتراب !
قاليچهٔ زمينكه شب ايلر انتشار
مغرب دركده ، دار خرابكده پرده‌دار .
ارلق شو اعتلاى سفيلانه‌دن صيقل
ماضئ شان وشوكتكه حرمة ييقيل !

مدحت جمال

حريت - مساوات

برنجى مقاله‌مزده بيان ايتديكمز اوزره كائناتده حريت مطلقه اولمديغى كبى مساوات مطلقه‌ده يوقدر . بونلر هپ نسبى شيلردر. زيرا مساوات مطلقه برشيئك ديكر شيئه هرخصوصده يعنى ذاتده ، صفاتده، بتون اعراض واوصافده مساوى اولمسى ديمكدر. بو ايسه ايكى وجهله باطل‌در :

اولا: خلاف واقع در. چونكه بتون اشيانك يكريكرينه مخالف اولديغى مرتبهٔ بداهتده‌در . ازجمله اول امرده كائناتده بر چوق اجناس مختلفه مصادف نظرمز اولمقده‌در. صوكرا هر ماهيت جنسيه‌نك بر چوق انواعى واردر. حالبوكه بو انواع اوماهيت جنسيه‌ده مشترك ومتحد اولمقله برابر آنلرك كندى آره‌لرنده مباينت كليه موجود در . زيرا هر نوع كنديسنى ديكر انواعدن تميز ايدن بر ويا برقاچ فصللرى مشتمل‌در . كذا بر ماهيت نوعيه‌نك لايعد ولايحصى افرادى واردر . بو افراد دخى اوماهيت نوعيه‌ده متحد ايسه‌ده يكديكرينه كلياً مباين‌در. چونكه هرفرد ديكر افراده بولونمايان برچوق تشخصات وتعيناتى حائزدر.

ثانياً : بر شيئك ديكر شيئه هر خصوصده مساواتى قبول ايتمك خلاف مفروضى مستلزمدر . چونكه بوراده اولا ايكى شى آره‌سنده مساوات مطلقه تصور ايديورز. حالبوكه اكر فرض ايتديكمز ايكى شى آره‌سنده مساوات مطلقه بولنور ، يعنى آنلر ذاتده ، صفاتده وبتون اعراضده بربرينه مساوى اولورسه بووجهله مساوات تعدده منافى اوله‌جغندن ايكى فرض ايتديكمز شيئك برشيدن عبارت اوله‌جغى وشو حالده خلاف مفروض لازم كله‌جكى شبهه‌سزدر .

ديمك اوليوركه عالم كونده مساوات مطلقه‌نك وجودينى ادعا ايتمك عادتا بر امر محالك وجودينى ادعادن باشقه برشى دكلدر . حتى صوك درجه بسيط اولديغى فرض ايديلن ذرات آره‌سنده‌بيله مساوات مطلقه يوقدر. چونكه ذراتك ماهيت وطبيعتلرى بر اولديغى تسليم ايدلسه بيله وجود وتشخصلرى اعتباريله يكديكرينه مباين اولدقلرى شبهه‌دن وارسته‌در . زيرا اكر هرذره‌نك كندينه مخصوص بر تشخصى ، تعينى وبر وجود خاصى اولمايوب‌ده هرذره‌نك تشخص وتعينى ووجودى بر اولسه‌يدى ذراتده تعدده امكان قالماز وبناءً عليه عالمده برذره‌دن باشقه ديكر برذره دها بولنماز وشوحالده عوالمده وجوده كلمز ايدى .

ايشته كوروليوركه بتون كائنات ذاتده ، ياخود صفاتده بهمه‌حال اختلاف اوزرينه ساحه آراى وجود اولمش وبوده هرشيئك ، حتى هرذره‌نك بيله آثار جماليه وجلاليهٔ الهيه‌يه مظهر تجليات اولمسندن ايلرى كلمشدر .

بتون كائناتك بويله يكديكرينه مخالف اوله‌رق وجوده كلمسى جناب حقك موجوديتنه صورت قطعيه‌ده دلالت ايدن براهين جمله‌سندندر . زيرا اكر بوعوالم صنع الهى اولمايوب‌ده مقتضاى طبيعت اولسه‌يدى .. برطبيعتك مقتضاسى اوطبيعتك آثارنده سيان اوله‌جغندن .. كائناتده اعراض واوصاف اعتباريله تخالف ، تباين شويله طورسون ، عالم كونده اجناس وانواعك وجودينه امكان بولونه‌ماز وشوحالده موجودات عين ماهيتك افرادندن اوله‌رق عوالم شوبدايعله اصلا وجوده كله‌مزدى.

امدى شومقدماتى سرد ايتدكدن صوكرا ديرزكه: قانون اساسيمزك اعلانى اوزرينه نائل اولديغمز مساواتدن مقصد ، « حقوقده ونظر قانونده مساوات »در . نته‌كيم قانون اساسينك اون يدنجى ماده‌سنده مساواتدن مقصد بو اولديغى تصريح ايدلمكده‌در.

فى الواقع انسانلر باجمله حقوق ومعاملاتده نظر قانونده مساوى اولمق لازم‌در.

چونکه اکر اویله اولمازسه حقوق بشریه پایمال اولور . اقویا ضعفانك حقوقنه تجاوز ایدر . ترقی ، تمدن قابل اولماز . حالبوکه تمدن اولمایجه حیات بشریه‌نك دوام وبقاسنه امکان قالماز . ایشته بونك ایچوندرکه حقوق ومعاملاتده بین‌البشر مساواته رعایت ارکان اسلامیه‌نك رکن اعظمنی تشکیل ایلمشدر . بوندن بیك اوچیوز سنه اول قرآنك نزولیله حکومت اسلامیه‌یه تابع اولان بالجمله انسانلر ، حامیٔ مدنیت وانسانیت اولان مساوات وعدالته بحق نائل اولمشلردر .

صاحب شریعتمز صلی‌الله علیه وسلم افندمز حضرتلری بومساواته تمامیله رعایت ایتمشلر وامتنه‌ده کندی ذات رسالتپناهیلری کبی رعایت ایتملرینی فرمان بیورمشلرایدی. شریعتمزك امر ایتدیکی مساوات اودرجه عالی ایدی‌که انسان بونك درجه‌سنی دوشوندکجه حیرتده قالیور. مظهر وحی الهی اولان بر پیغمبر کندیسنه اصلا وجود ویرمیور، هرنه یاپارسه، هرنه امر ایدرسه الله نامنه یاپیور، الله نامنه امر ایدییور. حسبةً لله امتك سلامتنه چالیشیور. خدمتنه مقابل بیت‌المالدن برحبه بیله قبول ایتمیور. کندی مساعیسی ایله اولمدیغی ایچون او پاره‌دن برحصه آلمغه وجدان پاکی قائل اولمایور .« سز چالیشك، بن یه‌یم ... بونصل اولور؟..» دییور. بتون افعال وحرکات ومعاملاتکده کندیسنی اصحابیله ، اتباعیله مساوی طوتیور. خدمتکارلرینه ، کوله‌لرینه یمکندن یدیرییور ، کیدیکندن کیدیرییور. آنلره افعال شاقه‌دن هیچ برشی تکلیف ایتمیور. حتی آبدست آلیرکن آنلردن برینه آبدست صوینی بیله دوکدیرمیور .

مشهوردر : اون سنه‌دن متجاوز خدمت سنیه‌لرنده بولونان فوق العاده بر صداقت وجدیتیله بر موقع ممتاز احراز ایلین انس رضی الله عنه حضرتلرینه برکون تجدید وضوء بیوره‌جقلرندن بحث ایله صو احضار ایتمسنی فرمان بیوردیلر. حضرت انس درحال صو احضار ایلدی . حضرت رسول تجدید وضوئه قیام ایتدی. انس کمال خواهشله صو دوکمکه تشبث ایلدی . بونك اوزرینه حضرت رسول ذات رسالتپناهیلری بوخصوصده معاونته محتاج اولمدقلرینی بیان ایله آنك بوخدمتنی قبول بیورمدیلر، «صویی براق‌ده اورادن چکیل ! » امرینی ویردیلر .

کذا : رسول اکرم حال سفرده بولندقلری برکونده اصحاب کرامه بر قیون ذبح ایتملرینی امر بیوردیلر . اصحابدن بری : « قویونی بن کسرم»، دیکری: « بن ده یوزرم»، برباشقه‌سی دخی: «بن ده پیشیررم» دیدی. رسول اکرم ده: « اویله ایسه بن ده سزه اودون ویوتقا طوپلارم» بیوردیلر. بونك اوزرینه اصحاب کرام : « یارسول‌الله! سز استراحت بیورك. نه لازمسه بز یاپارز » دیدیلرسه‌ده ؛ رسول اکرم : « بیلیرم، یاپارسکز؛ لکن بن سزدن ممتاز بر حالده بولونمه‌یی قبول ایتم . سز چالیشك ، بن طوره‌یم ... بویله شی اولماز ، اوله‌ماز . چونکه بوکا الله راضی اولماز » بیوردیلر .

حتی حضرت رسول مساواته رعایتده اودرجه ایلری وارمشلردی‌که اصحابی کندیسنه قیامدن بیله منع بیورمشلردی . « لاتقوموا » حدیث شریفی اربابنه معلومدر . حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم افندمز مساواته رعایتی یالکز مسلمانلره دکل ، مال غیر مسلمه‌یه‌ده [لهم مالنا وعلیهم ماعلینا] حدیث شریفلریله تشمیل بیوردیلر .

حضرت پیغمبر حقوق ومعاملاتده کندی ذات رسالتپناهیلرینی امتیله مساوی طوتمق خصوصنده ابتدادن انتهایه قدر جدیتنی اصلا اخلال بیورمدیلر . شرف نبوتی ایلك احراز بیوردیغی زمانده‌کی حالی نه ایسه آخر عمرنده‌کی حالی‌ده اویله ایدی. سکز اون میلیونه قریب اولان اهالیٔ مسلمه‌نك کندیسنه صوك درجه انقیاد واطاعت ومحبت کوسترملری آنك اولکی حالنی اصلا دکیشدیره‌مدی . بو قدر اهالینك ذات رسالتپناهیلرینه انقیاد و محبتلرندن بالاستفاده بوسایه‌ده برکونا منافع شخصیه تأمینی جهتی اصلا خاطر وخیال نبوتپناهیلرندن بیله کچمدی.

بوکا دلیل‌می ایسترسکز ؟ ایشته ارتحال دار بقادن صوکرا براقدقلری ، همده بیت‌الماله صدقه اولمق اوزره براقدقلری ترکهٔ نبویه‌لری: برقات البسه ، ایکی کلیم ، برچارشف ، برقاچ صوقابی ، قاوانه ، طراق ، مقاص ، مسواك ، برکوش مهر ، برسریر ، یکرمی قدر صاغیلیر دوه ، یوز قیون ، آلتی یدی قدر کچی ... بوحیوانلردن هرکون ایکی قربه سوت کلیور وبو سوتلر کندی ازواج مطهراتنه صرف اولونیور ، فضله‌سی‌ده اصحاب صفه‌یه احسان بیورولیوردی. برده مدینهٔ منوره‌ده براز اراضیسی وفدك وخیبر اراضیسنده‌ده بر مقدار حصه‌سی وار ایدیسه‌ده حال حیاتنده بونلری وقف ایتمش ومحل صرفلرینی تعیین بیورمشلر ایدی. اومحل صرفده خارجدن کلن ایلچیلر ایله مسافرلر ایدی .

حضرت رسولدن صوکرا اصحاب کرام‌ده اثر رسوله قدرتلری یتدیکی قدر توفیق حرکت ایتدیلر . برنجی خلیفه‌سی حضرت صدیق ایلك خطبه‌سنده : « ای ناس ! اکر ایلك ایدرسه‌م بکا اعانه ایدیکز، فنالق ایشلرسه‌م بکا طوغرو یولی کوسترکز. طوغرولق امانت، یالانجیلق خیانتدر. سزك ضعیفکز بنم عندمده قوی‌در؛ زیرا آنك حقنی آلیرم . قویکز بنم نزدمده ضعیف‌در ، چونکه آندن باشقه‌سنك حقنی آلیرم .» بیوردی. حضرت صدیق ذاتاً تجارتله کچندیکندن خلیفه تعیین اولوندیغی کونك فرداسی صباحلین برمعتاد اوموزینه بز آلوب صاتمق اوزره پازاره کیتدی . بولده حضرت عمر وحضرت ابوعبیده‌یه راست کلدی . آره‌لرنده شو یولده برمحاوره جریان ایتدی : نه یاپیورسك مسلمینك امور ومصالحی سزه تفویض اولوندی . سز بویله چارشوده پازارده بز صاتاجق اولورسه‌کز مصالح عبادی کیم رؤیت ایده‌جك ؟

— پکی ، اما بن عیالمی نصل انفاق ایده‌یم ؟

— بز سکا مال مسلمیندن یومیه نفقه تقدیر ایدرز .

بومحاوره‌دن صوکرا اصحاب کرامك اتفاقیله حضرت خلیفه‌یه یومیه یاریم قیون ویازلق ، قیشلق ایکی قات البسه ، وسنوی ایکی بیك درهم کموش تخصیص قلندی. آندن صوکرا کلن خلفای راشدینه‌ده عین تخصیصات اعطا اولوندی . هیچ بریسنه بوتخصیصاتدن فضله برشی ویریلمدی . حتی حضرت فاروق زماننده ممالك اسلامیه بر سرعت

خارق العاده ایله توسع ایتدیکی ویوز میلیونه قریب اهالیك حوزهٔ اسلامه داخل اوله‌رق بیت المال مسلمینه میلیونلرجه نقود وسائره بیدرپی کلدیکی بر زمانده بیله حضرت فاروق تخصیصات سابقه‌سنه برحبه علاوه ایتمدی. بر آره‌لق اصحاب کرام حضرت فاروقك تخصصاتنی برمقدار آرتیرمق ایستدیلرسه‌ده کندیسی بونی شدتله رد ایلدی، چونکه بوخصوصده رنجی خلیفه ایله کندیسی آراسنده عدم مساوات کوربیور. وحالبوکه بونی شیمهٔ انسانیت وجهتنه موافق بولمابور ایدی. کذا آندن صوکرا حضرت عثمان، حضرت علی رضی الله عنهما ده عین تخصیصاتدن فضله برشی قبول ایتمدیلر.

ایشته خلفای راشدین بویله جزئی بر تخصیصات ایله قناعت ایدرك وظیفهٔ مودوعه‌لرینه کمال جدیتله وبین الامت مساوات وعدالته صوك درجه رعایتله ایفای وظیفه بیوردقلرندن طولایی ایدیکه یکرمی اوتوز سنه ظرفنده شمس منیر اسلامیت بتون جزیرة العربی انوار عدالت ومساواتله تنویر ایلدکدن صوکرا حدود چیندن بحر محیط اطلاسی‌یه قدر اولان معمورهٔ جهانك کافه‌سنی دخی وایه‌دار فیوضات ایلدی. فاعتبروا یا اولی الابصار! ...

عقیدهٔ اهل سنتك مجملاً بیانی

— مابعد —

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلرینه بوصورتله ایمان ومحبت وتعظیم ایتدیکمز کبی شرف صحبتی ایله مشرف و(لیبلغ الشاهد الغائب)[۱] امر نبویسنه امتثالاً دین مبینك قرناً بعد قرن بزه قدر وصولنه وساطت ایدن ذوات کرامه‌ده محبت وتعظیم ایدرز. افضل صحابه وانبیای عظامدن صکره افضل بشر ابو بکر، عمر، عثمان، علی رضی الله تعالی عنهم حضراتی اولدیغنه اعتقاد ایدرز. کرك ذوات مشارالیهمه وکرك سائر صحابهٔ کرامك جمله‌سنه حسن ظن ایدرز. جناب رب العالمین ایله حبیب ذیشانی آنلر حقنده نصل ثنالرده بولندیلرسه بزده بولنورز. هیچ بری حقنده طعن ایتمك کبی بر کفران نعمته تصدی ایتمیز. بری اولدقلری خصوصاتی کندیلرینه اسناد ایله وباله کیرمیز.

*
* *

دنیاده، عقباده‌ده مدار نجات وسلامتمز اولان اعتقاد یالکز اشته بودر. هر درلو زیغ وضلالتدن بری اولان بو اعتقاد سلیمی قبول ایتمیه‌جك فطرت سلیمه بولنمیه‌جغی ایچون هر نره‌ده اولسه‌ق صراط مستقیمده بولنمقدن متولد برحس اطمئنان ومفخرتله آنی اعلان ایتمکدن چکنمیز. حقیقت دائما حقیت اولوب من الازل الی الابد قبول تعدد وتغیردن، تبدیل شکل وصورت ایتمکدن منزه اولدیغی ایچون حضرت ابو البشردن حضرت سید البشره قدر بالجمله انبیا ومرسلین هپ بونی تعلیم واعلامه، بونی تلقین ایدرك ارشاد انامه مأمور اولمشلردر. (ان الدین عندالله الاسلام وما اختلف الذین اوتوا الکتاب الامن بعدما جاءهم العلم بغیاً بینهم) مآل شریفی: نزد الهیده دین مقبول، اسلامدر. اهل کتابك کیمی مؤمن قلوب کیمی کافر اولمق کبی اختلافلری هپ توحیده آگاه ایدلدکدن صکره درکه بو اختلافلری کافر اولانلرینك بغی وطغیانندن نشئت ایتمشدر.

عناد واستکباردن تجرد ایدرك دیدهٔ عرفانی قاپلایان غشاوهٔ جهل وغباوتی صییرمقه، غروریی آیاقلر آلتنه آله‌رق قدیمدن بری طوتدیغی طریق ناهموارك حقیقته قارشو بر جنایت اولدیغی کندی کندینه اعتراف ایتمکه جرأت ایدن، قوهٔ فکریه وجربزهٔ نطقیه‌سنه

اغتراراً ترویج اباطیله هوسکار ونعمت اذعاندن بی نصیب بر طاقم جهلایه ریاست آرزوسی کبی بر حس خسیس نفسانی‌یه مغلوب اولمیان، حاصلی تحری حقیقتدن باشقه بر شیئه نصب نگاه اهتمام واعتبار ایتمیان ارباب عقول بوندن دها طوغری، فطرت پاکیزه‌لرینه بوندن دها موافق بر دین واعتقادی دوشونوب بوله‌مازلر.

(فاقم وجهك للدین حنیفا فطرة الله التی فطر الناس علیها لاتبدیل لخلق الله ذلك الدین القیم ولکن اکثر الناس لایشعرون [۱])

فطرت انسانیه‌یه اولان بو موافقتندن دکلیدرکه بو دین مبینك انوار فیوض وبرکاتی اولجه کورولمدك بر سرعت خارق العاده ایله قلبدن قلبه سرایت ایدرك پك آز بر زمان ایچنده جهان مدنیتی استیلا ایلدی. بطحای مکه‌دن طلوع ایدن او شمس الهدای عرفان اون سنه ظرفنده جزیرة العربك یوز سنه‌ده اسکی دنیا معموره‌سنك کافهٔ آفاقنی تنویر ایتدی. جهانك قسم معلومنده صیت اسلامی طویمدق قوم قالمدی. سکنهٔ عالمك کیمی ظلمات اشراك ایچنده پویان، کیمی نصوص شرایع الهیه‌یی تحریف ایتمك سیئه‌سیله ایچنه دوشدکاری کردابهٔ جهالت ایچنده حیران وسرکردان ایکن عصرلرجه سورن امکارله، تحریلرله کشفنه ظفریاب اوله‌مدقلری معشوقهٔ عقل و وجدانلرینی بردن بره بولنجه، او نور جوال هدایتك ناصیهٔ مجاهدین اسلامده پارلادیغنی کورنجه آقین آقین دائرهٔ فوز ونجاته کیردیلر. عصرلردن بری صمیم وجدانلرینه باصوب مرور زمان ایله کیتدکجه آغیرلاشان بار خرافات واباطیلدن سیلکنوب اویله برد امکان اغفاله دوشمه‌مك اوزره قورتلدیلر. یالکز بو قدرله‌ده قالمیوب تلامیذ وجدان وعرفانی اولدقلری قوم عربه خیر الخلف اوله‌رق حقیقتی مدافعه وتأییده، تعالیم اسلامیه‌یی چار اقطار جهانه نشر وتعمیمه موفق اولدیلر. بو دینك یالکز عرب دینی دکل، بتون عالم انسانیتك دینی اولدیغی اثبات وهادی اعظم اولان رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلرینك کافهٔ امه مبعوث اولملرینه سبب تلقین بیوردقلری دینك انسان نامنی طاشیان هرفردك حالنه چسبان اولدیغی میدان علانیته چیقاردیلر. (یحمل هذا العلم من کل خلف عدوله ینفون عنه تحریف الغالین وانتحال المبطلین وتأویل الجاهلین [۲])

احمد نعیم

---

[۱] تمام حدیث: لیبلغ الشاهد فان الشاهد عسی ان یبلغ من هو اوعی له منه

[۱] یا محمد پاك وخالص اولدیغك حالده دین اسلامه توجیه وجههٔ اعتنا واقبال ایت. او دین فطری‌یه‌که جناب حق خلقی او دین ایله مفطور ایلمشدر. دین الهی‌یه تبدیل وتغییر طاری اولماز. طوغری دین بودر. لکن ناسك اکثری فرقنده دکلدرلر.

[۲] بو علمك حاملی هر بطنده‌کی عدول اوله‌جقدرکه بو ذوات کرام آنی ارباب غلوك تحریفاتندن، دینسزلرك انتحالاتندن، جاهللرك تاویلاتندن مصون قیلارلر.

فلسفهٔ حقه

اصل نشوهٔ حقیقیه ، سرور حقیقی شو مصنوعات الهیه‌یی تفکر ومطالعه ایله مندمج بولنان غرائب وبدایعی تدقیق ومشاهده ایله حاصل اولور .. اوبدایع عجیبه‌که کورمکده اولدیغمز سائر مناظر مدهشه اونلرك یاننده پك سوٖنوك قالور .. کورلیورمی‌که : بعض علما اسرار طبیعتی تفتیشه اوقدر طالیورکه بعضاً کندینك مهم بر کشفی بویولده ضایع اولوب کیدیبور .. بو واضحاً دلالت ایتمزمی‌که : عالمك اخص آمالی ، زبدهٔ مقاصدی بوندن باشقه بر شی اولمدیغندن کندینی بویله مهلکه‌یه القا ایدیبور. بعض علماده ترتیب ایلدیکی سفینه‌لرکه اقطار مجهوله‌یی کشفه کیدیبور . ویقیناً بیلیورکه : صحت ومزاجی اورالرك آب و هواسیله امتزاج ایدمز .. فقط اسرار طبیعتدن بر کشفه دها موفق اوله‌رق انسانلره ، ابنای‌نوعنه برخدمتده بولنمق امل مخصوصی او آفاق مجهوله‌نك مشاق سفریه‌سنه ، مصائب محتمله‌سنه‌اوکاهیچ اهمیت‌ویردیرمیور ..

برتخمك سینهٔ ارضده پرورشیاب اوله‌رق بر زمان صوکره ظهوریله یاواش یاواش نشوونما بولوب دال بوداق صالیویره‌رك بوتون یاپراقلر ، چیچکلر ، یمشلرله طوناعش قوجه‌مان بر اغاج اولمسی ، وبزم اونك یمشندن ، قوقوسندن سایه‌سندن استفاده ایتمه‌مز ، حقه‌بازلرك بزی اکلندیرمك ایچون اوضاع وافعال ، واستغراب ایتدیکمز دسایس‌وحیله لرندن دها زیاده بادئ استغراب بر عجیبهٔ مهمه دکلمیدر ؟ .. نیچون بز اونك ، بو مدهش صنعت نفیسه‌نك جریان وقوعنی اوکرنمه‌یه ، استکناه حقیقتنه ـ ولو بسیط بر صورتله اولسون ـ میل ایتمیورز ؟ ..

کذلك انسانك تناول ایتدیکی بر لقمه‌نك بالاستحاله وجودده قان اولمسی ، عضله اولمسی ، طرناق اولمسی ، قیل اولمسی .. وبلکه کوز اولمسی .. فکر اولمسی کبی دقائق کیمویه‌یی تحصیل ایتمك ، اوکرنمك ؛ بر طاقم حیله‌بازلرك صندوقچه‌لرده کوستردکلری قوقله‌لری سیر ایتمکدن فکر انسانی‌یه دها مونس دکلمیدر ؟ ..

کذلك بر لیل سکونپرورده اومائی سمای مکوکبه تمدید نظر ایله معلق کورینن اونوار ، جوال ییلدیزلری فنی ، فلسفی بر مطالعه ایله مشاهده وتدقیق ایتمك ؛ کوزل قریه‌لرده بر جلسهٔ بی سود ایله منادمه ایتمکدن عجبا دها زیاده قلبی لبریز صفا ایتمزمی ؟ ..

خایر ! .. خایر ! .. انسانلرك اعمال وصنایعی نه قدر اینجه ، نه قدر صنعتپرستانه نه قدر ماهرانه اولورسه اولسون مصنوعات الهیه‌یه نسبتله جهلدن باشقه بر شی دکلدر . نته‌کیم علماء طبیعتك بو خصوصدکی سوزلری ان شاءالله ایلروده کوریله‌جك .

ایشته بوندن صوکره عنایت ربانیه‌دن استمداد ایله تصدی ایلدیکم شیئه باشلایورم :

١

مطالعهٔ کائنات

علماء طبیعیه‌نك نتیجهٔ بحث‌وتدقیقلریله تبین ایتدی‌که جناب خالق (جل جلاله) انسانلرك منافع‌وفوائدی ایچون خلق وایجاد بیوردیغی عالم کون درت‌قسمه منقسمدر : ١ ـ انسان ٢ ـ حیوانات ٣ ـ نباتات ٤ ـ جمادات. بونك تصنیفنده اهمی‌مهمه تقدیم ایله انسانی باشلی باشنه بر قسم مخصوص اوله‌رق آییردیلر ، چونکه انسانده‌کی حیرتفرمای عقول اولان ابداع واختراع ربانی صوك نقطهٔ تکملده کوزوکیور .. نته‌کیم جناب رب العالمین (تعالی شانه) بیوریبور : (لقدخلقنا الانسان فی احسن تقویم) [١]

ایمدی بدایع اکوانی مطالعه کبی بر امر عظیمه باشلامق ایچون اولا اوزرنده یاشادیغمز مکان معلومزدن ، ارضمزدن بدأ ایدرك ترتیب آنف وجهله سوق کلام ایده‌جکم . والله علی مانقول وکیل .

جناب فاطر مطلق (تعالی وتقدس) وقتاکه انسانی خلق بیوردی . انسان کندینی بر یوزنده جسمندن باشقه بر شیئه مالك اولمایه‌رق یاپ یالکز بولدی . اطرافنه باقندی کوردی‌که اوکنده : افلاکه سر چکمش کولکه‌لری بر چوق انسانلری بارینديرر . بویوك بویوك آغاچلرله طولی اورمانلر .. بر یوزنده بیلنمز بر شی آریبور کبی هر طرفه آقوب کیدن نهرلر ، ایرماقلر ... اوجی بوجاغی بلنمیان کوز آله بیلدیکنه اوزانان ککیش ککیش صحرالر ، چوللر ، اووه‌لر .. بولوتلری ییرته‌جق کبی کوزوکن بوجه ، یوجه طاغلر .. پاره‌لایجی حیوانلر ، ییرتیجی قوشلر .. هر طرفی طوکدیران صوٖوق .. اورته‌لغی چاپر، چاپر یاقان صیجاق .. زواللی انسان بو مدهش عوامل طبیعت قارشیسنده بر ملجأ ، بر پناه بوله میتجه باشلادی قوهٔ فکریه‌سنی اعماله .. ذاتاً جناب حکیم ازلی (جل شانه) فکر انسانی‌یی انسانك بوتون حوایجنی ، لوازمنی باشارمق : قوت معیشتنی ، ییه‌جکنی ایچه‌جکنی تدارك ایتمك ، ییرتیجی حیوانلردن مدافعه ایتمك ، صوٖوغك سرتکندن ، صیجاغك یاقسندن قوروتمق ایچون خلق وابداع بیورمشدر . ایشته بو موهبهٔ مخصوصه‌سنی‌استعمال ایدرك آن‌بآن ترقی‌وتکمل ایله بوکونکی بولندیغمز حاله واصل اولدی . انسان دها ترقی ایده‌جك ... اویله ترقی‌که : بوکون بز انسال آتیه‌نك واصل اوله‌جغی بو ترقی‌یی ، تکملی نه دوشونه بیلیرز ، نه تصور ایده بیلیرز .. بو اسرارطبیعتك حد وپایانی اولمدیغی بیلنلرجه قطعی ومحققدر . باقك علمادن بریسی نه دییور : (برزمان کله‌جك‌که بوکونکی تله‌فون اوزمان انسانلرینك افکاری یاننده چوجق اویونجاغی کبی قاله‌جق) بر دیکری‌ده دییورکه : (بر زمان کله‌جك‌که اوزمانك انسانلری ایله شمدیکی انسانلر آره‌سنده‌کی فرق ، شمدی بزم ایله زیوفیت [٢] بیننده‌کی فرق کبی اوله‌جق .)

ایشته بو فرق عظیم صریحاً دلالت ایتمزمی‌که : قدرت الهیه‌نك بویوکلکنه ، علو کمال ، وسمو جلالنه نهایت یوقدر .. شیمدی بوفرق وتباین اون طقوزنجی عصر علماسیله کله‌جك دور علماسی بیننده اولورسه دوشونملی‌که شوزمانده علم و فنه لاقید ، آواره سر یاشایانلر ایله او اقوام مستقبله بیننده حصوله کله‌جك فرق نه‌صل اولور ؟... ای‌اولو ربم !. بن بوفرقی تقدیردن عاجزم .. نته‌کیم بو قبیل عطالتپرورانك فکرلرینی ،

[١] بز انسانی حقیقة ك کوزل بر صورتده خلق ایتدك .
[٢] زیوفیت ، تشکلاتنك غایت بسیط اولمسندن نباتاته مشابه برحیواندر.

بدنلرینی ،ماللرینی صرف وافنا ایتدکلری شیلرك سر وحکمتنی ده تقدیردن عاجزم.. یالکز سنك شوکلام حقنی تکرار ایدرم: (فانها لاتعمی الابصار ولکن تعمی القلوب التی فی الصدور) [۱]

شو مقدمه‌دن صوکره صدده کله‌لم : اوزرنده یاشادیغمز ارض بویوك بردائره ، برکره درکه مساحه‌سی ۵۱۰ ملیون کیلو مترو تربیعنه مساویدر . بونك ایکی درلو حرکتی واردر : بری کندی محوری اوزرنده اولوب بو حرکتی ایله بوتون اطرافنی ، اجزاسنی متمادیاً کونشه معروض قیلار ، وبوندن کوندوز وکیجه حاصل اولور . بو دورینی ثانیه‌ده اوچ میل سرعتله حرکت ایدرك ۲۴ ساعتده اجرا ایدر . ایکنجیسی : شمسك اطرافنده اولان حرکتیدر که بوندن‌ده سنه‌نك مختلف موسملری حصوله کلیر . بو فصللرك ، موسملرك حکمتی ده میدانده‌در : اکر بو موسملر حصوله کلمسه انسانلرك ، حیوانلرك مدار حیاتی اولان اکثر نباتات نشوونما بولماز ، ارض خراب اولوردی . کرهٔ ارض بو دوری تقریباً ۳۶۵ کونده اتمام ایدر . وبو دورینی اتمام ایچون ثانیه‌ده ۲۹ میل سرعتله حرکت ایدر . ارضك بو دورنده ملیونلرجه سنه‌لر کچدیکی حالده نه نظام وترتیبی بوزولمش ، نه‌ده بر حکمی ، حادثه‌سی فنا بولمشدر .

ارضك قسم کلیسی ، چوغی طوپراق دکلدر . درتده اوچی آجی ، طوزلی صودر . بونك آجی طوزلی صو اولمسنده بویوك بر حکمت واردر : اکر بویله طوزلی آجی بر صو اولمیه ایدی ، قوقار ، تعفن ایدر وانسانلری ، حیوانلری ، نباتاتی زهرلین ، اولدیرن میقروبلرله دنیا طولاردی .. بیلیورزکه : صو حرارتك هر درجه‌سنده بخاره انقلاب ایله اوچار . دکزلرده‌ده بو قاعده جاریدر : دکزك بخاری آز ، چوق بر ارتفاع ایله هوایه صعود ایدر ، صوکره تکاثف ایدرك کوك یوزنده کوردیکمز بولوتلر حاصل اولور . قیش کلنجه بولوتلر تحلل ایدر ، یاغمور یاغار . وبو یاغیش اویله اولدیغی کبی دهشتلی کتله‌لر صورتیله ایتمز . اکر بویله اینه‌ایدی . بویله یاغمش اوله‌یدی یاغدیغی یرلری هدم وهلاك ایدردی . فقط بویله اولمیور : روزکار اونلری آله‌یور ، اوفالتیورده ریوزینه اویله یاغیور .. ایشته بو صولر حیاتمز ایچون الڭ مهم حوایجدن ، نوازمدن اولان اوطاتلی نهرلری ، اوبراق ایرماقلری وجوده کتیریبور .

بوراده بر شی خاطره کلیر : مادامکه یاغمورك منشأی دکزدر ، دکز صویی بوقدر آجی اولدیغی حالده ناصل اولیورده یاغمور صویی طاتلی اولیور ؟ .. بونك سببی : صو بخاره انقلاب ایتدیکی وقت کندنده اریه‌جك ، محو اوله‌جق نه قدر ماده‌لر وارسه هپسنی ترك ایدرده اویله تبخر ایدر . بونی اکلامق قولایدر : مثلا بش غرام قدر طوزی براز ماء مقطر ایله اریتملی ، بریره براقلی . بر قاچ کون صوکره باقلق : صوینك تبخر ایدوب اوچدیغنی ویرنده بیاض بر راسبك ، تورتینك قالدیغنی کوررسکز . حتی طارتسه‌کز اولجه قویدیغکز مقدارك اکسلمدیکی‌ده میدانه چیقار .

مابعدی وار

خلیل نعمة الله

---

[۱] کوزلر کور اولماز ، ینه کورور .. فقط اصل قلب کوزلری ، بصر بصیرت کور اولورده بر شی کورمز .

مسلمان قادین

بشنجی فصل

قادین اعمال خارجیه‌ده ارککله مشارکت ایده بیلیرمی ؟

قادینلرك افراد امم اراسنده‌کی اسارتنك الڭ چیرکین شکلی بیچاره‌لرك زمام ارادتلرینی بویونلرینه دولایه‌رق او نازنین وجودلریله ، او رقیق او مرحمتله لبریز ، شفقتله مشبوع قلبلریله ، روحلریله بو جدلکاه معیشته صالیویرمك ، بر لقمه اکمك بوله‌رق آچلقدن اولمه‌مك ایچون زواللیلری ارککلرله اوموز اوچمکده مضطر براقق ؛ اوزون کونلرینی حتی کیجه‌لرینك‌ده بر قسمنی فابریقه‌لرك آلولری ، دومانلری ایچنده کچیرمیه یاخود سوقاق اورته‌سنده قالمه‌یه ، برچوق سفالتزدکان بشری وارلقدن نومید ایدن هیجای مهیب مدنیت اراسنده سوروکنمیه سوق ایتمکدر .

اکر کونك برنده کیدرده آوروپاده‌کی آمریقاده‌کی فابریقه‌لرك الڭ بیوکلرینی کزه‌جك اولورسه‌کز اومبانی مهابت فرمانك او خارق العاده عظمتیله ، نظری همانده احاطه‌دن عاجز براقه‌جق درجه‌ده‌کی وسعتیله برابر ایچریسنه کیرنجه کوره‌جککز حال بردن بره سزی مبهوت ایده‌جکدر . اوت اوراده قادینه ، بو جنس رقیقه منسوب بر چوق غلبه‌لکلر کوره‌جکسکزکه الڭ مشقتلی ، قوای عضلیه‌یی الڭ زیاده یوران شدائد اعمال ایچنده اوغراشوب طوریبورلر : قیزغین اوجاقلرك باشنه دیکیلمشلر ، متاعب حیاتی ، تلخیٔ معیشتی اقتحام ایتمیه چالیشیورلر . ایشته او زمان بیچاره‌لرك او جهنمی آتشك قارشوسنده طوره طوره قاوورلمش اولان چهره‌لرنده شو عباره‌یی اوقویه‌جقسکزکه ابدیاً مخیله‌کزدن سیلنمیه‌جکدر : « بو حال ارکك طرفندن قادینه تحمیل اولنان اسارتك الڭ صوك درجه‌سیدر . » هله زواللیلرك بر آز یانلرینه کیدرده او جحیم ملتهبده نه‌قدر یومیه آلمقده اولدقلرینی صورارسه‌کز ایچلرندن یوزلرجه ، بلکه بیکلرجه قادین رفع صوت ایدرك او قدر طاقتفرسا ، بدنسوز کد ومشقته قارشی هر برینك آلدیغی اجرتك کونده یکرمی ساتیمی یعنی بر مصر غروشنی کچمدیکی جوابنی ویررلر . بو ایسه بر پاره‌درکه یاشامق همانده قابل دکلدر . صکره نظریکزی برده طبیعه‌لره ، مهندسه‌لره طوغری توجیه ایده‌جك اولورسه‌کز بونلری علم ومدنیتجه الڭ ایلری کیتمش اولان مملکتلرده بیله انجق یوزده بش نسبتنده بوله بیله‌جکسکز .

بزده قادینلره حریت مطلقه ویرمك استه‌ین ذوات ایسه بو حاله عصر حاضر علماسنك باقدیغی نظرله یعنی بر مرض اجتماعی نظریله باقه‌رق اولانجه همتلرینی ، - آوروپا وآمریقا حکماسنك یاپدیغی کبی - مملکتمزی بوندن صیانت جهتنه صرف ایده‌جکلری یرده بز آوروپا مدنیتنی آدیم آدیم تعقیب ایدیبورمشز ظننده بولنیورلرده اوزریمزه بو قورقونج قپویی آچه‌یه اوغراشیورلر . لکن بو ذوات بزم حیات اجتماعیهٔ اسلامیه‌مزك محافظی اولان قوتلری آزاجق دوشونمش اولسه‌یدیلر

روح اسلامك وجودقومیتزه ویرمش اولدیغی حیات سرمدی سایه‌سنده بزم ، عالم مدنیتی قورقوتان بوکبی امراض اجتماعیه‌نك تماجندن آسوده بر موقعده بولندیغمزی بیلیرلردی .

(المرأة الجدیده) مؤلفی دیبورکه : « ایشته اسباب مسروده‌دن طولایی بزده‌ده صنایع ایله اشتغال ایدن قادینلرك عددی سنه‌دن سنه‌یه آرتمق لازم کله‌جکنی تکرار ایده بیلیرز زیرا بز آوروپانك بزدن اول کچمش اولدیغی طریقی تعقیب ایتمکده‌یز . »

بز ایسه جناب مؤلفه بونقطه‌ده کلیاً مخالفز . چونکه بز اوروپالیلرك وقتیله کچدکلری یولده بولندیغمز کبی بزده قطعیاً بویله برحالك وجودینی ایما ایدر برشیٔ کورولمه‌مشدر . ذاتاً بر بزم هیئت اجتماعیه‌مزه ، برده اونلر ککنه طوغری توجیه ایدیلن آك اوفاق برنظر وهلهٔ اولاده کوسترمکده‌درکه بزم اصول حیاتیه‌مز ' وسائط مدنیه واجتماعیه‌مزله آوروپالیلرینككی آراسنده غایت بیوك برفرق واردر . بزروابط اجتماعیه‌سی اصول دینیه ایله تأیید ایتمش اوله برامتزکه ـ متمسکلرینی سعادت حیاتیه‌یه ایصال ایدن ـ اواصولی ترك ایتمش اولمقدن بشقه هیچ برسببله عرش عظمت واقبالمزدن هبوط ایتدیکمز اذهانمزده کوکلشمشدر ؛ اونلر ایسه افرادی اراسنده‌کی ارتباط ، روابط جنسیه یاخود وطنیه تأثیریله حصوله کلمش برطاقم امتلردرکه تعالیم دینیه‌یی برطرفه آتدقجه بوکونکی ترقی‌یه واصل اوله‌مدقلری قفالرینه یرلشمشدر .

شمدی هر ایکی طرفك اصول اجتماعیه‌سنه طوغری عطف ایدیلن شوبسیط نظر بزی اقناعه کافیدرکه بز آرتق ارامزده‌کی رابطهٔ دینیه قالقیورق اونك مقامنه رابطهٔ وطنیه یاخود جنسیه قائم اولدقجه ، کذلك دینك بادیٔ اجلال اولدیغی اذهانمزدن سیلنه‌رك یرینه دیانت اسلامیه‌یی ترك ایتدیکمز صورتده اوج سعادته ارتقا ایده‌میز واهمه‌سی یرلشمدکجه شئون حیاتیه‌ده اوروپالیلری تقلید ایتمه‌یه ، اونلرله برسویه‌ده بولونمایه قدرتیاب اوله‌مایز . یابو انقلاب سریعك حدوثنه نصل امکان تصور اولنه بیلیرکه دیمزك دردیمزه درمان عاجل اولدیغنی تجارب علمیه هرکون بزه کوسترمکده‌در . حتی بزمله برابر غرب مشاهیر علماسندن برچوغی‌ده بوحقیقتی ادراك ایتمشلردر . خلاصه بزم الك باشلی رابطه‌مز ، مدار موجودیتمز امم سائرهٔ عالمك روابطی جنسندن اولمیوب طورورکن آرتق نظرمزده معزز اولان مدنیتمزك تعلیماتنه موافق کلمیه‌جك ، وجود قومیتمزك طبیعتی صارصه‌جق اولان شؤنك هیچ برنده ملل سائره‌دن هیچ برینی تقلید ایتمك بزم ایچون قطعیاً طوغری دکلدر . بونلرك هپسندن بشقه غربك قادینلری حقنده تعقیب ایتمکده اولدیغی طریقك مهلك مخاطره‌لر ' قورقونج کردابلرله طولو اولدیغی ینه اونلرك الك بیوك اجتماعیونك شهادتیله ثابتدر .

پك اعلا اونلر قادینك ارکك ایشیله اشتغالنی دفع وتلافیسی الزم اولان برمرض اجتماعی طرزنده تلقی ایدوب طورورکن بزنیچون او خسته‌لغی زورله کندیمزه کچیره‌لم‌ده صکره اوجاع وآلامنه تحمله مجبور اولالم ؟ اکر بهمه حال برشیده اونلره امتثال ایتمه‌مز لازم ایسه نه ایچون بوامتثالی ، بوتقلیدی صاغلام اولدقلری برایشه حصر ایتمیه‌لم ؟ بزم ایچون صورت جدیه‌ده تدقیق ایتدکجه ، امتحانه چکمدکجه اونلرك مدنیتلرندن هیچ بر شیٔ قبول ایتمك طوغری اولمدیغی کبی کندیمزده او مدنیتك نظرفریب اولان ظواهرینه تمایل حس ایتدیکمز کبی هیچ اولمازسه ایی‌یی فنادن تمییزه مقتدر اوله‌بیلمه‌مز ایچون کوزلریمزی دستمال حکمتله سیله‌رك نظریمزی برقات دها جلادار ایتمه‌مز لازمدر . یوق ، اکر کندیمزده بوقدر برمتانت بوله‌مازسه‌ق هیچ اولمازسه بوبابده اونلرك علماسنك رأیلرینی صورملی‌یز .

اشته شو ساعتده کندی کتبخانه‌مده اوطوریورم ؛ اوکمده بوموضوع ایله مناسبتی حائز برچوق کتابلر طوریور بناءعلیه بونلردن مسئلهٔ نسایه عائدیتی اولان برینی انتخاب ایده‌لم ؛ تاکه علل قومیه‌مزی کندی المزله تداوی ایتدیکمز صورتده ملل سائره‌نك الیله ازاله‌سنی پك بیهوده یره تمنی ایتمش اوله‌جغمزی مسلمانلر یقیناً اکلاسونلر .

علم انسان علماسندن استاد (کیوم فرر) دیبورکه : « ایچنده یاشامقده اولدیغمز مدنیتك شکل حاضرندن طولایی یقینده بربلای مبرمك سرزدهٔ ظهور اوله‌جغنی لسان تهدید ایله ناطق علامات جداً پك چوقدر (شایان تأملدر) زیرا کون کچمیورکه نظر متحری ایچون یکیدن روغای دهشت اولان برامارهٔ مشؤمه‌یه تصادف ایتمامك قابل اولسون . اویله ایسه بزده کندیمزی طبیب وظیفه‌سیله مکلف طوتالم‌ده زمانمزده‌کی مرض اجتماعی‌یی تشخیصه چالشمقده اولان اطبایه ظهیر اوله‌بیلمك ایچون شونوظهور راهبلکك طرز جدیدینی تدقیق ایده‌لم . چونکه بو راهبلك ، بردینه استنادی اولمدیغی حالده ، بزی رهبانیت دینیه‌نك قرون وسطاده واصل اولدیغی درجهٔ نهایه‌یه وارمقله تهدید ایتمکده‌در .

بوکون ازدواجه حائل اولان موانعك کوندن کونه آرتمقده اولدیغی ، هله ازدواجك الك زیاده یولنی کسمکده اولان اقتصادی ، نامعدود بر چوق اسبابك موجودیتنی ارکك قادین هرکس بالتجربه آکلامشدر . حتی ناسك بر چوغی بومانعه‌لری تذلیل واقتحام امکاننی استحصالدن نومید اولدقلرندن بکارلغه صبر ایتمك ایچون اولانجه وسعلرینی صرف ایدیبورلر . اویله ایسه شمدی بزقولایجه دیه‌بیلیرزکه بلا ازدواج یعنی صنعی وغیر طبیعی اولان شرائط حیاتیه داخلنده یاشاملرندن طولایی هر ایکی جنسه منسوب برچوق اشخاصك بتون هیئت اجتماعیه‌یی تهدید ایده‌جك آثار هائله حدوثنه سبب اولملری ضروریدر . کذلك بکار یاشایان قادینلرك ایراث ایده‌جکلری ضرر تجرد عالمنده‌کی ارککلر یوزندن حصوله کله‌جك محاذیره نسبةً دها بیوکدر . زیرا ارکك بکارلغی نفس الامرده اوکا برطاقم صفات خصوصیه ویررسه‌بیده شخصیتنی تمامیله دکیشدیرمز ، چونکه بوشخصیت ارکك صورت مطلقه‌ده عفتنی استلزام ایتمدکدن بشقه اونی بنات ذوق وطرب ایچنده یشامه‌یه ، یاخود زنایه‌ده اجبار ایده‌بیلیر . اشته بوندن طولایی بکارلق ارککلرده بووظیفهٔ فیسیولوژیه‌یی کلیاً ابطال ایتمز . قادینده ایسه بونك عکسنه‌در . زیرا حال حاضرده‌کی شرائط اجتماعیه قادینك بکارلقده عفیف اولمسنی اقتضا ایدر ، عفت ایسه والده‌لك وظیفه‌سنك معطلیتنی مستلزم اولور : بو ایسه اویله بروظیفه‌درکه قادین جسماً وروحاً محضا بونك ایچون

یارادلمشدر. اوحالده هیچ شبهه یوقدرکه بوحالت قادینك شخصیتنی فساد سریع ایله افساد ایدر. کذلك هیچ شبهه یوقدرکه بوبوادەکی قادینلردن برقسم کبیری هیئت اجتماعیه‌یه قورقونج بر طاقم رخنه‌لر آچارلر.»

شهرتی آفاقگیر اولان براجتماعینك شوسوزلریله دست احتیاجزده‌کی بیکلرجه امثالی بزه صورت واضحه‌ده کوسترمکده درکه: مدنیت غربیه‌نك شکل حاضرنده اومدنیتك عناصر مرکبه‌سنده، بالخصوص قادینلر طرفندن یقینده بربلای مبرمك صولت ایده‌جکنی لسان انذار ایله ناطق برچوق امارەلر موجوددر. بناءً علیه‌شئون حیاتیه‌نك برنده غربی تقلید ایتمەمز قطعی اللزوم ایسه باری اوتقلید ایده‌جکمز شیئی — صوکنده بر کرداب عمیقه دوشه‌رك بی وده ندامتلر اظهارینه محکوم اولمادن — باصرهٔ عقل وحکمت ایله تمییزه، انتقاده چالیشه‌لم. یوق، اکر امتلرك مستقبلیله ارتباط متینی بولنان مسائل کبرای اجتماعیه‌یی تمییزه مقتدر دکل ایسه‌ك هیچ اولمازسه بوبابده‌کی طریق سدادی اومدنیتك علماسندن تحقیق ایتمك، اونلرك تجارب یومیه‌لرندن مستفید اولمق بزم ایچون پك قولایدر.

اکرقارئین کرام غرب علماسنك بوخصوصده‌کی مطالعاتنی اوکرنمك آرزو ایدیورلرسه بوکون فلسفهٔ حسیه‌ده استاد طانیلان علم اجتماع واضعی فیلوسوف اوکوست قونتك نظام سیاسیسندن ترجمه ایتدیکمز شو سوزلره عطف نظر بیورسونلر. استاد قادینلرك ارکك ایشلریله اشتغالی مسئله‌سنی، بویوزدن هیئت اجتماعیه‌یه طاری اولان قاریشقلغی درمیان ایتدکدن‌صکره دیورکه: «لکن مبنای مدنیتی ییقان، اورته‌لغی فساده ورن بوکبی اوهامه مقابل حیات نسوانی تمامیله ضامن اولمق اوزره برقاعدهٔ طبیعیه وضع ایتمك ممکندر بوده ارککلر حقنده قادینلره قارشی برطاقم وظائف مادیه تعیین وتحدید ایتمکله اولور. اشته بوقاعدهٔ طبیعیه‌یی هرزمان اجرای سیادت ایده بیله‌جك، هرزمان موقع حرمتنی محافظه ایلیه‌جك برطرزده وضعه مقتدر اوله بیله‌جك برواضع وارایسه اوده روح حقیقتی احراز ایله ممتاز اولان فلسفهٔ حسیه‌در. مع مافیه بومیل عمومی‌یی هرکسدن اول اویاندیران فلسفهٔ جدیده (فلسفهٔ حسیه) دکلدر. بونك یاپدیغی شیء عالم انسانیتده‌کی حرکاتك مجموعنی مدققانه تأملندن صکره اومیل عمومی‌یی لایقیله تقدیر ایتمش اولمسیدر.

ارککك قادینی بسلەمسی لازمدر. اشته بودستور بشر ایچون طبیعی برقانوندر. هله قادینلر ایچون اصل اولان حیات بیتیه‌یه موافق برقانون وارایسه اوده بودر. کذلك بوقانوندرکه اك فنا برشکل اجتماعینك کوزلشه‌رك انسانیتك ترقیاتی نسبتنده کسب کمال ایده‌جکنی کوسترر. زیرا حال حاضرك قادینلر حقنده طلب ایتمکده اولدیغی ترقیات مادیه‌دن هیچ بری ایچون بوقانون اساسی‌یه کمال دقتله تطبیق اولنمق لزومندن قورتولش یوقدر. بوندن‌ده هیئت اجتماعیه‌نك علاقه‌دار اولدیغی ایشلرك کافه‌سنه، خصوصیله عمله اجرتنه قارشی برعکس العمل حاصل اولمق ضروریدر. کذلك میل فطری‌یه موافق اولان بوقانون حرکت تولید ایدیجی برآلت اولان ارکك اوزرنده سوکیلی برعامل، بر مؤثر اولمسی اعتباریله قادینك وظیفهٔ مقدسه‌سیله‌ده ارتباطده‌در بو اجبارده (ارکککك قادینی بسلەمه‌یه اجبار ایدلمسی) عینیله طبقهٔ مفکره نك یعنی خواصك کندیلرندن بکلەنیلن وظیفهٔ اصلیه‌یی کمال حضور وفراغ ایله ادا ایده بیلمریچون طبقهٔ عامله‌یه یعنی عوامه اولکیلرینی بسلەمك ایچون اولنان اجباره بکزر. شوقدرکه ارککلرك قادینلره قارشی اولان وظائف مادیه‌لری دها مقدسدر. زیرا قادینلرك وظیفه‌سی حیاتلرینك بیتی اولمسنی اقتضا ایدر. برده بواجبار طبقهٔ مفکره‌یه نسبةً انجق تضامنی وعارضی اوله بیلیر. حالبوکه نسوانه نسبةً بویله دکلدر. چونکه اوزمان اصلی وذاتیدر.»

بوسوزلری علم اجتماع استاذه‌سنك رئیسی، فلسفهٔ حسیه‌نك مؤسسی سویلیور. فلسفهٔ حسیه ایسه بشرك حس ومشاهده طریقیله حقائق اشیایه حکم ایده بیلمك ایچون ظفریاب اوله‌بیلدیکی وسائطك غایه‌سیدر. باقیکز قادین ایچون اعمال خارجیه‌ده ارککله مشارکته‌جواز اولمدیغنه فطرت، طبیعت، اقتصاد نامنه نصل حکم ایدییور. ای دین فطری اصحابی هیچ بزم‌ایچون بوندن‌صوکره‌احکام‌فطرته‌عصیان ایتمك یاقیشیرمی؟

شمدی برمعترض چیقوب دییه‌بیلیرکه: ای‌اما یا بلاعائله برچوق قادین بولنمسی مقتضای حال اولدیغی زمان نه‌یاپه‌لم؟ تك ارککلره اعمال‌خارجیه‌ده‌مزاحمه‌ایتمسونلرده وارسونلر آچلقدن کبرسونلرمی دییه‌لم؟

بز دیرزکه برکره قادینلرك اولری خارجنده چالیشمه‌لری هیئت اجتماعیه ایچون مهم برخلل، برفساد اولدیغی قبول ایدلدکدن صکره آرتق جمعیت، جمعیته قارشی اولان محبت بزی بوفسادك انتشارینی، توسعنی‌تسهیله چالیشمامه‌یه سوق ایدر. دها طوغریسی حسب‌الانسانیه بورخنه‌یی سد ایتمه‌یه. اولانجه وسعمزله، استطاعتمزله بوصرضك‌اوکنی آلمیه چالیشه‌رق آوروپاده، آمریقاده حکومتلره قادینلرك راحتنی کافل اوله‌جق قوانین وضعنی تکلیف کبی خیر خواهلقرله، خیرکارلقلرله آنی انسانیتی اعماره چالیشان رجال حمیتی تقلید ایتمەمز ایجاب ایدر. هله طورك برکره‌ده مدنیت‌اسلامیه‌یه‌باقه‌لم که‌پنجهٔ‌آهنین فقروسفالته قارشی بوجنس‌رقیقك حیاتی‌مدافعه ایده‌جك برقانون وضع‌ایتمش‌میدر؟

اوت «برقادینك قوجه‌سی اولسه‌ده بتون اقرباسی ایچنده معیشتنی کافل اوله‌بیله‌جك کیمسه بولنمسه او زمان اونك انفاق، ادای حوائجی بیت‌المال‌ه‌عائد وواجبدر» حکمیله بوجهتی‌ده‌تحت‌ضمانه آلمشدر.

ایشته بوحکم مدنیت اسلامیه‌نك ویردیکی برحکمدرکه فلسفهٔ‌عملیه وحسیه اصحابی — عالم‌بشریتده‌کی حرکاتك‌مجموعنی نظر امعانه آلدقدن، منسوب اولدقلری ملتلرده انقلابات زماندن بیکلرجه دور کچیردکدن صکره — نهایت ینه اوکا رجوع ایدییورلر. اشته او فلسفه‌نك‌شیخی ومؤسسی‌اولان اوکوست قونت‌نظام سیاسیسنده دیورکه: «قوجه‌سی واقرباسی بولنمیان قادینلرك‌هم‌قورتولمری قابل‌اولمیان عدم‌استقلالارینه، همده خصوصیله وظیفهٔ معنویه‌لرینه مقابل معیشتلرینی تکفل ایتمك هیئت اجتماعیه اوزرینه واجبدر. ترقیٔ انسانیتك معنای حقیقیسی اشته شو سوزدن عبارتدر: قادینك حیاتی امکان مساعد اولدیغی قدر بیتی اولملی، هربرعمل خارجیدن تخلیص ایدلملیدر، تاکه وظیفهٔ

اصلیه‌سنی استدلال صورتنده ادا ایده‌بیلسون . » .

اشته بو قرار یکرمنجی عصر اصحاب فلسفه‌سنك ویردیکی برقراردر که اصول مدنیت اسلامیه‌یه تمامیله مطابقنی میدانده ایکن آرتق بوندن صکره هانکی جهته استناداً طوتەلم‌ده خلقه مدنیت مادیه اصحابنك امراضنی تقلیدی توصیه ایده‌لم . زیرا اونلرك بوکبی خسته‌لقلرینی آلمه اوزه‌نیرده اشتداد مرضه پك مساعد اولان بوحال ضعفمزله کندیمزی خسته ایدرسه‌ك صکره اونلری ، قادینلری مشاق عملیه‌دن ، اشتغالات خارجیه اسارتندن قورتاران یکی برقانون وضع ایتمش ، کوردیکمز زمان یکیدن خلقه دونه‌رك بوسفرده اوکجه تلقین ایتمش اولدیغمز وصایایی ابطاله‌می قالقیشه‌جغز ؟

مدنیت اسلامیه‌که بشرك کوندن کونه یاقلاشمقده بولندیغی غایهٔ کمالدر بونی عیاناً کوردکدن صکره بو قدر غریب تکلفلری بیلم نه‌دن اختیار ایتملی‌در ؟ عجبا قادینلرك اعمال واشتغالات خارجیه‌ده ارککلرله اوغراشمه‌سنی مدنیتك برشکل جلی عد ایدن ، بونك ترقیٔ بشرك الك بیوك برخطوه‌سی بولندیغنه قائل اولان بعض شرقلیلره رغماً نسوانك خارجده چالیشملرینی کریه کورمه‌یه آوروپا علماسنی اجبار ایدن سائق نه‌در؟

أوت اونلری بواستکراهه اجبار ایدن سبب قادینلرك دوشدکلرینی کورمش اولدقلری سوء نتیجه‌دن بشقه بر شی دکلدر . بیچاره قادینی کوریورلرکه اسیر ، مسکین ، ارککك یانی باشنده طورمش اونکله اوموز اوموزه پنجه پنجه‌یه اوغراشیور . فقط نه قدر چالیشسه بنه خصمنك بکمیه‌رك باشنی چویردیکی فضلاتدن بشقه بر شیٔ بوله‌میور . نه‌قدر سعی وعمل ساحه‌سی وارسه هپسنده هم کندیسی هم‌ده الندەکی مامدکی رقیبنك هدف تغلبی اولیور .

حریت نسوان طرفدارانك الك شدتلیسی بولنان فیلسوف فوریه دیبور که : نه‌در قادینك بوکونکی حالی ؟ ارککك ترزیلك ، زینته متعلق ایشلرکبی انجه ایشلره وارنجه‌یه قدر هر شعبه‌سنه طالمش اولدیغی عالم صناعتده بیله حرمان ایچنده یاشایورلر . زواللیلر برکوشه‌یه چکیلمشلر الك آغیر ایشلرله اوغراشیورلر . پك اعلا مالدن محروم اولان قادینلر ایچون منابع معیشت نه اوله‌بیلیر؟ ایکنه‌می‌یوقسه ـ کوزلدلر ـ جالارمی؟ أوت زواللیلرك چارهٔ یگانه‌لری سراً یاخود علناً سفاهتدن بشقه برشیٔ دکلدر . بو ایسه اویله برچاره‌درکه مراجعت اولنمسنه فلسفه رضا کوسترمز . اشته صوکنده زواللی قادینلرك نصیبی شو منحوس حاله منجر اولیورکه بوده ایکی سبیدن ایلری کلیور : بری مدنیت حاضره ، دیکری‌ده شمدی‌یه قدر محو وازاله‌سی حقنده اعمال فکر ایدلمین اسارت زوجیه‌در. پك اعلایا قادینلرك شو حال حزننده عدالتدن براثر اولسون کوره‌بیلمك بزم ایچون قابلمیدر ؟ »

زواللی قادین بو مزاحمات شدیده ایچنده نه‌یاپار ، نره‌یه کیدر ؟ دیبورلر که عصرلر تجدد ایتدکجه انسان سعادت مادیه جهتندن ارتقا ایلدیکی کبی احتساسات روحیه ، مرحمت قلبیه طرفندن دخی ترقی ایدر. یا اویله ایسه نصل اولیورده بو جنس رقیقك شو یکرمنجی عصرده‌کی حال سفالتی یورکلری پارچه‌لامیور ؛ سینه‌لری آتش حزن ایله داغدار ایتمیور ؟ آراجق شفقتدن نصیبی اولان هانکی انسان قبول ایدرکه بیچاره قادین جسماً وروحاً هپ اونك ایچون یارادلمش اولدیغی وظیفهٔ طبیعه‌سندن چیقارلسون ده بوهیجان خونین معیشتك آلولری ایچنه براغیلیورسون؟ انسانك مادیاتی حدودنده طورمیه‌رق معنویاتی‌ده پایمال ایدن بو مزاحمات شدیده ایچنده زواللی قادین نه‌یاپار ، نره‌یه کیدر ؟ باقیکز فیلسوف (پرودون) نه‌دیبور :

« انسانیت هیچ بر فکر اخلاقیدن ، سیاسیدن ، فلسفیدن طولایی قادینلره بورجلی دکلدر . زیرا بشر طریق علمده قادینك یاردیمی اولمقسزین یول آله‌رق برچوق محیر العقول کشفیاته موفق اولمشدر . انسانیت برکونه اختراع صنایعدن ، یاخود هیچ اولمازسه اهمیتسز بر آلتك ایجادندن طولایی‌ده قادینلره بورجلی دکلدر . چونکه اختراع ایدن ، اکمال ایدن چالیشان ، سعیی ثمره‌دار ایلین ، قادینی بسلین یالکز ارککدر . قادینلرك علم وادب ساحه‌لرنده کوستردکلری حرکات ایسه اونلرك فابریقه‌لرده کورمکده اولدقلری ایشك عینیدر . چونکه بونلر فکر وقریحه‌نك اعماله لزوم اولمیان ایشلرده برپارلاق کوستره‌بیلیرلر. بناءً علیه بوکبی یرلرده ماقاره وچیقریق مثابه‌سنده‌درلر . »

باق شو زواللی قادینه! ارکك اونی نصل مزاحماتی آلتنده‌ازییور، نصل حیاتدن ، اسباب معیشتدن محروم براقه‌یه چالیشیورده صکره نصل برطاقم آلات خسیسه‌یه بکزه‌دیبور !

بن مسلمان قادیننی بوحاله کلمکدن تحذیر ایدرم. براقك اونی‌اونده خانم اوله‌رق اوطورسون، مواهب فطریه‌سنك تربیه‌سنده اهتمام اولنسون که ـ یوقاریده‌کی فصلمزده سویلدیکمز وجهله ـ بو مواهب تربیه ایدلدیکی صورتده قادین ایچون جنسنه خاص اولان کماله وصول چاره‌سی استحصال اولنمش اولور. ارکك‌ده آرتق بو خصوصده اونکله مسابقه‌یه ، معارضه‌یه قدرتیاب اوله‌ماز . لوازم طبیعیهٔ معیشتنی هانکی صورتله اولورسه اولسون تدارك ایدوب کتیرمك‌ده طوعاً وکرهاً قوجه‌سنك عهده‌سنه تحمیل اولنسون . دائرهٔ زندکانیده‌کی موقعی بدنه نسبتله بتون اعضای سائره‌یی کندیسنه خادم ایدن قلب کبی اولسون . اوده بو مقام رفیعك شرفنی تقدیر ایتسون . جهلندن طولایی متحسر اولمسون زیرا اوبر عرضدرکه اوفاق برجهد ایله زائل اولور . حالبوکه برکره بو نظامی بوزارده کندیسنی حیات خارجیه رزمکاهنه آتارسه آرتق صکره‌دن نه قدر عرض اشتیاق ایدرسه ایتسون عائله‌سی میانده‌کی مرکز مقدسنی استردادە موفق اوله‌ماز .

شمدی بن مسلمان قادینلرینك حالنی تهذیب ایتمك عزمنده بولنان ارباب همتك شو حکمت بالغه‌یی کمال امعان ایله دیکله‌ملرینی رجا ایلرم که بونی مدنیت مادیه‌نك اعاظم رجالندن ومؤسسلرندن اولوب فضیلتی عموم عندنده مسلم اولار (ژول سیمون) سویله‌مشدر . بو ذات اوغوفیه‌نك تألیف ایتمش اولدیغی بر کتابی حقنده بر مطالعه یوروده‌رك دیبورکه: « قادین، قادین اوله‌رق قالملیدر (بوسوز اوغوفیه‌نك سوزیدر) اوت قادینك قادین اوله‌رق قالمسی لازمدر . زیرا بوصفتله هم کندی سعادتنی تأمین ایده‌بیلیر ، همده اوسعادتی باشقه‌لرینه ویره‌بیلیر. اویله ایسه

قادینلرك حالنی اصلاح ایده‌لم. لکن اونلری دکیشدیرمکدن، ارککه قلب ایتمکدن حذر ایده‌لم. زیرا قادینلر ارککلشیرسه برچوق منفعت غائب ایدرلر. بز ایسه هرشیئ غائب ایتمش اولورز. چونکه طبیعت بتون مصنوعاتنی کمال اتقان ایله ابداع ایله‌مشدر. اویله ایسه بزده طبیعتی لایقیله تتبع ایده‌لم، برقات دها تهذیبنه چالیشه‌لم، قوانین طبیعتدن اوزاق اولان شیلردن صاقینه‌لم.... فلاسفه‌دن بعضیلری حیات مکاره ایله محاطدر دیورلر لکن بونلر مادام العمر ذوق محبتی طاتمدقلری ایچون بوسوزلری سویلیورلر بن ایسه دیرم که حیات کوزلدر، مبارکدر، انجق ارککله قادیندن هر بری جناب حقك کندیلرینه تخصیص ایتمش اولدیغی موقعی بیلمك شرطیله.»

عجبا جمعیت انسانیه‌یه بیوك بیوك اثرلر براقمش اولان بو استاد اقتصادی بوکبی نصایحی نه ایچون ایراد ایدییور؟ شونك ایچون که قادینك یوواسندن چیقارق فطرةً کندی وظیفه‌سی اولمیان ایشلرله اوغراشمسی کندیسنی عائله‌سندن نزع ایتمکده، اونك تملی ییقمقده اولدیغنی کوزیله کورویور، نته‌کیم یوقاریکی فصلمزده بوندن بحث ایتمش ایدك. ذاتاً بوذات ایله هم فکر اولان، رأینی تصویب ایدن دها برچوق علما بولندیغی ایلریده مطالعه‌لری سرد ایدلدیکی صره‌ده کوریله‌جکدر.

نسوانك اعمالده ارککلرله مشارکت ایتملرندن تولد ایدن اقتصادی، عائلی برچوق احوال سیئه‌دن فضله اوله‌رق بونك اونلرك اوزرنده وحد ذاتنده عجیب اولان دیکر برتأثیری دها یوز کوسترمکده‌در.

انسانیتك احوال وادواری حقنده غایت مهم مباحث سردیله مشهور اولان (کیوم فرر) دیورکه: «آوروپاده ارکك ایشلریله اشتغال ایدن برچوق قادینلر بولونیور. بونلر بوسبیدن ازدواجه قطعیاً یاناشمیورلر. اشته بوکبی قادینلره جنس ثالث دیمك پك طوغری پك موافقدر. یعنی بونلر ارکك ده دکلدر قادین ده دکلدر. چونکه طبیعت وترکیب بدن اعتباریله اولکیلرینه، وظائف واعمال جهتیله ایکنجیلرینه مخالفدرلر.»

استاد بوزمره‌ده بولنان قادینلرك احوالنی مدققانه تتبع ایدرك شو حقیقته، شونتیجه‌یه ظفریاب اولمشدرکه قادینلرك کندیلری ایچون طبیعی اولمیان بوصناعی حیات صنایعده تعیش ایدرك وظائف طبیعیه‌لرندن، جسماً وروحاً منحصراً اونك ایچون یارادلمش اولدقلری وظائف طبیعیه‌لرندن انتزاع ایتملریله آرتق احتساسلری‌ده بنات جنسلرینك، احتساساتندن آیرلمش، کندیلری دائمی بریأس ایچنده، آلام ایچنده بولونیورلر. کویاکه فطرت بشریه بوبیچاره‌لری حقوقلرندن غافل براقدیغنی کندیلرینه فعلاً کوستریور.» دها صکره دیورکه: «آرتق علمای اجتماعیون احکام طبیعیه‌یه، قوانین فطرته مغایر اولان بوحالك عاقبتنده‌کی وخامتی ادراکه باشلادیلر. زیرا ارککلرله مزاحمه‌لرندن طولایی بویولده‌کی قادینلرك برقسمی جمعیتك باشنه بار اولیورلر. ایشلیه‌جك ایش بوله‌میورلر. اکرحال بومنوال اوزره دوام ایدرسه بوندن عظیم التأثیر برفساد اجتماعی نشأت ایتمك طبیعیدر.»

یابوقدرسوزدن صکره‌ده قادینلره حیات خارجی رزمکاهنه آتیلملری ایچون نصیحت ویرمکده دوام ایده‌جکمی‌یز؟ بوحالك امتلرك بلنی بوکمکده اولان برمرض اجتماعی اولدیغی ثابت اولدقدن صکره آرتق تأییدینه، دائره‌سنك توسیعنه چالیشمق بزه لایقمیدر؟ غربلیلر ملیونلرجه فابریقه‌لری، دستکاهلری، الحاصل ایش، قازانج محلری وارکن بوحالی اساسندن قالدیرمه‌یه اوغراشوب طوردقلری حالده بز وسائل عملیه‌مزك قلتیله برابر نصل ادامه‌سنه، تعمیمنه چالیشیرز؟

آرتق هر بری بر درس عبرت اولان بوقدر حقائقدن صکره بزم ایچون ال اله، باش باشه ویره‌رك (ان شاءالله کتاب مدنیتمزده حسی وعملی برصورتده کوریله‌جکی اوزره) نظام فطرت بشریه‌نك ترجمه‌سی، لسان قوانین طبیعیه‌نك ترجمانی اولان شریعت اسلامیه‌یی محافظه‌یه چالیشمق واجب اولمازمی؟

مادام که اورته‌ده بزی اوقانون لاهوتینك اوامرندن تبعید ایدن، نواهیسنه یاقلاشدیران برعلتك وجودینی کورویورز؛ اوحالده کندی علیهمزه قالقه‌رق او داهیه‌یه معین اولمقدن ایسه اسباب ظهورینی، منشئنی طریق سداد وحکمت ایله آراشدیرمق بزم ایچون الك موافق برحرکت دکلمیدر؟

(المرأة الجدیده) مؤلفی دیورکه: «مملکتمزده‌کی ارباب قلمك اورته‌یه چیقه‌رق بوکونکی حالمزدن، بونك زمان کچه‌رك ایلریده واره‌جغی طوردن مشتکی اولملری کذلك آوروپاده ازدواجك آزالمسندن، قادینلرك ارکك ایشلریله اشتغاللرندن طولایی سرزدهٔ ظهور اولان وقایعی مقام استشهادده ایراد ایله‌ملری بزجه برفائده‌یی مفید اوله‌ماز. زیرا بوکبی شکایتلرك حادثات عالمك طرز جریانی اوزرینه هیچ برتأثیری اوله‌بیلمك ممکن دکلدر. ذاتاً اکر حالك دکیشمسی ایچون شکایت کفایت ایده‌یدی او زمان ایشلر پك قولای اولوردی.»

پك اعلا مادام که ایش بویله‌در. شکایتدن ده هیچ برفائده یوق، یا مؤلف جنابلری قادینلریمزك حاللرنده‌کی فنالقدن نیچون شکایت ایدییورلرده بونك تبدیلنی توصیه‌ده بولونیورلر؟ اکر عقلای عالم کبی کندیلری‌ده ازدواجك آزالمسنی، قادینلرك ارکك ایشلریله اوغراشمسنی برفساد اجتماعی اوله‌رق تلقی ایدییورلرسه نه‌دن بوندن شکایت ایتمیورلر، محو وتلافیسی یولنده چالیشمیورلر ده بالعکس بوحالك هنوز بزده‌کی دائره‌سنك طارلغندن مشتکی اوله‌رق توسعنه سعی ایدییورلر؟

برمملکته کیروبده اوراده تطهیرات صحیه‌نك فقدانندن، اسباب انتانیه‌نك کثرتندن طولایی ویامیقروبلرینك اهالی‌یی آله‌بیلدیکنه استیلا ایتمکده اولدیغنی کورن برطبیبك بوحاله قارشی عهده‌سنه ترتب ایدن وظیفه نه‌در؟ ناسه اومرضی تولید ایدن میقروبلرك تأثیراتنه عرض انقیاد ایله نصیحت ایلکمیدر؟ یوقسه خسته‌لغك شدتی تعدیل ایچون اورته‌ده‌کی مخل صحت مردارلقلرك ازاله‌سنی توصیه ایتمکمیدر؟ اکر نصیحتك خلقی حفظ صحته تشویق خصوصنده هیچ فائده‌سی یوقسه اونلره امراضی سودیرمك خصوصنده‌ده برتأثیری اولمامق دها طبیعیدر.

ینه مؤلف دیورکه: «حقیقتده امتك اوزرنده تأثیری کوریلن الك مهم عامل، مؤثر ینه امتك حالت اقتصادیه‌سندن عبارتدر. فقط شایان تأسفدرکه بوحالت اوزرنده اجرای تصرف ایتمك، اونی استدیکی

صورتده چویرمك كیمسه‌نك دست اقتدارنده دكلدر . »

یك اعلا امثلرك احوال اقتصادیه‌لرینی استثنیان صورتده اداره ایتمك قولای دكلسه یا اونلرك حالت اجتماعیه‌لرینی، حالت اخلاقیه‌لرینی اداره ایتمك نه‌قدر دها كوچ اولمق ایجاب ایدر ؟ بونكله برابر اكر بوحالت اقتصادیه مؤثرات ارشادك، اصلاحك تأثیریله قابل تبدل دكلسه یا نه‌دن بوعالم متمدنده علمای اقتصاددن مركب بویله برجم غفیر میدانه چیقیور، نه‌دن بو جماعتك منسوب اولدقلری اقوام بونلرك مباحث علمیه‌لرینی صوصامش بر آدمك صویه كوستردیكی اشتیاقی اكدیرر بر شوق ایله تلقی ایدیور؟ اكر اوروپالیلره امثال بزم ایچون مطلقا لازم ایسه نه‌دن بزده او اقتصادیون كبی خلق اشكال معیشتك اك موافقنه، اك سالمنه، اك كوزلنه سوق ایتمك طرفنه یاناشمیه‌لم‌ده اونلره فسادات اجتماعیه‌نك اك دیمیله عمل ایتملرینی توصیه ایده‌لم ؟

مترجمی : محمد عاكف

مواعظ

مقرری :
مناسترلی اسماعیل حقی افندی

محرری :
سیروزلی ح. اشرف ادیب

درس ٤٨ : ۱ اغستوس ۳۲٤

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم . بسم الله الرحمن الرحیم

[اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰىٓ اَهْلِهَا وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعاً بَصِيراً] صدق الله العظیم .

[ان الله] علی التحقیق الله تعالی ...

(الله) اسم شریفی ، اعظم اسماء الهیه‌در . اسم اعظم اولمسنه جمله علمانك اجماعی وار . چونكه هم صفات علیهٔ جلالیه وقهریه ، هم صفات جلیلهٔ جمالیه واكرامیه ... جمله‌سنی مستجمع اولان ذات واجب تعالی حضرتلرینه علم خاص‌در . « الله » اسم شریفی ذات الوهیته موضوع. اسم خاص اولدیغی ایچون هم صفات جلالیه‌یی، هم صفات جمالیه‌یی مستجمع‌در . دیكرلری ایسه یالكز برصفته دلالت ایتمكده‌در . بوراده دها زیاده اعتنا ایله ، پك زیاده تأكید ایله افاده واشعار ایچون « الله » اسم شریفی ذكر قیلنمش‌در .

[ان الله] علی التحقیق الله جل جلاله [یأمركم] سزك جمله‌كزه امر وفرمان بیورور ...

امری خبر صورتیله بزه افاده بیورمسی‌ده‌آیریجه برتأكیددر بلاغتجه. « شویله یاپكز! » دیمیور ؛ « الله سزه امرایدییور، بیوریبور؛ رب ذوالجلالكز ، الوهیتده متفرد معبود بی مثالكز سزك جمله‌كزه امر وفرمان بیوریبور . » نه‌یی ؟ ایكی شیئی . نه‌قدر احكام سبحانیه وارسه هپسی بونده داخل‌در .

اولا : [ان تؤدو الامانات الی اهلها] هر برامانتی اهلنه ، صاحبنه، مستحقنه تأدیه ایلیك . امانتلره خیانت ایتمیك. نصلكه آیت اخراده تصریح وار : [یا ایها الذین امنوا لاتخونوا الله والرسول ....] امانته خیانت ایتمك ، الله‌ه ورسولنه خیانت ایتمكدر .

« امانت » فی الاصل مصدردر . فقط بوراده اسم اوله‌رق ایراد بیورلمشدر، « مؤتمن به » معناسنه . بوكابناءً جمع صیغه‌سیله واردلمش، مصدرلر جمع‌لنمز ؛ فقط اسم قیلنجه اسمیتنه رعایةً جمع‌لنیر .

ایشته نه‌قدر سزه امنیت ایدیلمش ، تسلیم ایدیلمش ، ذمتكزه ایداع ایدیلمش وظائفلر وارسه جمله‌سنی حسن استعمال ایدك .

فخر رازی دییور : بوامانة الله اوچ قسمه تقسیم اولنور .

امانة الله‌ه رعایت ایتمه‌نك وجوبنه دائر برچوق احادیث ، برچوق آیات قرآنیه وار. ازجمله [انا عرضنا الامانة علی السموات والارض .....] ، [والذین هم لاماناتهم وعهدهم راعون] مؤمنلر اول كیمسه‌لردركه هر برامانتلری ، عهدلرینی حسن رعایتله ، شرائطنه مراعاتله ایفا ایدرلر .

امانت اوچ قسمه تقسیم اولنور : برقسمی قول ایله ربی بیننده .. برقسمی هرقولك عباد الله‌ه قارشی بورجلری، وظائفی .. برقسمی‌ده هر كسك كندی نفسنه قارشی اولان وظائفی. بونلرك جمله‌سی امانتده داخلدر.

شمدی جناب حقه قارشی وظائفمز نه‌در؟. الله ایله قول بیننده اولان امانتلری تعداد وتفصیل قابل دكل . اول درجه واسع‌در . نه‌قدر مأموربه اولان شیلر وارسه جمله‌سنی ایفا ایتمك ، منهی عنهلری ترك ایتمك ... هپسی بوقسمده داخلدر. آبدستدن طوت ، اوروج ، حج، زكات ... هپسی امانة الله‌در . ابدسته ، غسله دقت ایتمك ، دائما پاك اوله‌رق كزمك ، مؤمنك برنجی وظیفه‌سی‌در . اوروج امانت‌در وبرسردر قول ایله الله بیننده . هركسه قارشی خلافی‌ده كوستریلیر ، ریا كارلق‌ده ایدر قول . فقط الله عالم السر والخفایادر .

بتون اعضا وجوارحمز امانة الله‌در . هپسنی حسن استعمال ایله مأمورز . كوزمزله حلال اولان شیلره باقه‌جغز . نظر استحقار ایله فقرایه باقمیه‌جغز. قولاغمزله حرام شیلری دیكله‌میه‌جكز ، مشروع اولمایان شیلره قولاق آصمیه‌جغز . لسانمزله طوغرویی سویلیه‌جكز. كذبدن لسانمزی محافظه ایده‌جكز. حتی مالایعنی‌دن، لزومسز شیلردن چكنه‌جكز . چونكه مالایعنی‌یه لسانی آلیشدیرمق فناشی .

[وهل یكب الناس فی النار علی مناخرهم الا حصائد السنتهم]

اكثر ناسك برونلری اوزرینه نار جحیمه دوشمسی ، معذب قیلنمسی ، حصائد السنه سببیله‌در . یعنی لسانیله كسب ایلدیكی سیئات بویله باعث دخول نار اولور . انسان لسانی محافظه‌یه اعتنا ایتملی . چونكه صوكرا دنیاده‌ده ، آخرتده‌ده موجب فلاكتی اولور .

« امانة الله » بتون تكالیف الهیه‌یی ، جمله‌سنی جامع اولدقدن صوكرا نه‌یه‌ده شمولی قطعی‌در ؟ عباد الله‌ه قارشی وظائفه. مثلا ودیعه‌لری رد ایتمك ، برامانت ، برودیعه بولنورسه صاحبی ایستینجه كندیسنه ، وفات ایتمش اولورسه وارثلرینه تسلیم ایتمك لازمدر .

فخر رازی تفسیر ایدییور تفسیر كبیرنده : ودایعی رد ایتمك ،

صوکرا ترازی قوللانانلر ایچون طارتمق ... بوکا دائرده پك چوق وصایای شرعیه وار . [ویل للمطففین الذین اذا اکتالوا علی الناس یستوفون واذا کالوهم اووزنوهم یخسرون] ویل وهلاك ، عذاب شدید اول کیمسه‌لره‌درکه تطفیف ایدرلر ، ناسك حقوقنی ابطال ایدرلر ، فضله آلمغه چالیشیرلر . ویره‌جکلری وقت نقصان ویررلر . اولچکلری ، قنطارلری ، ترازیلری فنا قوللانیرلر . نه‌قدر دهشتلی آیتدر بو . بر کیمسه‌نك حقنی ذره مقداری تنقیص ایدنلر بو سببله هلاك ابدی‌یه محکوم اولیورلر ...

نه قدر بیوك عبرتدر بو . خلقك حقوقنی بالکلیه غصب ایدنلر ، طاقیله یوتانلر ، غصب امواله ، درلو درلو ارتکاب وارتشایه جرأت ایدنلر . . . بونلرك عذابی نه اولور صوکرا ؟ برقاچ درهم اکسیلتن کیمسه عذاب الهی‌یه مستحق اولور . یاطاقیله ابطال حقوق ایدنلر ، واسطه اولانلر نه حاله دوچار اولورلر ؟

طفیف ، صغیر دیمك . یعنی آز برشی نقصان ایتمك . چونکه بونده الداتمق وار . انسان برشی ویرسه ، ضایع اولسه ، تلف اولسه اوقدر مستحق لوم وتکدیر اولماز . اما قصداً حیله‌ازلقله آلداتیلیرسه ، کندیسنه آواناق صفتیله باقه‌جق ، انسان بوکا پك متأثر اولور . اونك ایچون ، جزاسی بیوکدر . اونك عقلی ده ، ذهنی ده پریشان ایداش اولور . انسانك مزیتی عقل وادراکی‌در . بوکا قصور اسناد ایدیلیرسه نصل محزون اولماز انسان ؟ قلبی قیریلیر . صوکرا انسانی انسان یرینه قویمایانلر ، حیوان یرینه طوتانلر ، حق بدنده ایکن آغلاتانلر ، شرف انسانیتی پایمال ایدنلر ... نه‌یمان ظالم عد اولنورلر . بو آیت کریمه‌نك اشارتندن نه‌لر آکلاشیلیر . [اذا اکتالوا علی الناس یستوفون] کندیلری ایچون برشی آله‌جقی وقت هیچ بر نقصان قبول ایتمزلر . قابل اولسه بر پاره‌یی ده آلیرلر . بر درهم ، بر پاره اکسیکه راضی اولمایورلر .

[و اذا کالوهم او وزنوهم یخسرون] خلقه ویره‌جکلری وقت کیل ایله ، وزن ایله ، هر نه ایله اولورسه اولسون ـ اخسار ایدرلر ، تنقیص ایدرلر ، حقلرینی تماماً ویرمیورلر . نه قدر جسارتدر ! حقوق الهی تغییر ایتمك نه بیوك جرأتدر . [الا یظن اولئك انهم مبعوثون لیوم عظیم] بوشاشقین حریفلر هیچ دوشونمزلر ، هایدی تیقن ایتمزلر ، لکن ظنلری ده‌می یوق ؟ اللهك بیوك کونلری وار . وقتك حاوانده بعث اولنه‌جقلر . یاقه‌لری دعواجیلرك النه کچه‌جك . ذلت وحقارتله مقهور اوله‌جقلر . اوکا هیچ می احتمال ویرمیورلر ؟ بونلره سویله : جناب حقك غضبی بیوکدر . عقاب وعذابی شدیددر .

بونك بیلریسنه وار انلرك حاللری نه‌اولور ؟ شریعت نظرنده مستحق توبیخ ، دوچار عذاب اوله‌جقلرنده شبهه‌می وار ؟ بویله قیاس ایتمشلر .

اونك ایچون هرکس حقنی دعوی ایتمکه الله مساعده ایتمش . «ظالمه قارشی بویون اکك !» دیمیور بلکه حقنی آلمغه صلاحیت ویرمش . هرکس حقوقنی طلب ایتمك لازمدر . آز چوق هر نه ایسه معقول ، مشروع برطرز ایله ، محکمه‌یه مراجعتله‌می اولور ، یاخود باشقه‌طریقله‌می اولور . . . هرهانکی طریق قاعدهٔ عدالته دها موافق اولورسه او یولده حرکت امرایدر . سورهٔ شوراده بیان بیورمش ، اوقیورسکزیا :

[والذین استجابوا لربهم واقاموا الصلوة وامرهم شوری بینهم ومما رزقناهم ینفقون . والذین اذا اصابهم البغی هم ینتصرون] جناب حق مدح و ثنا ایدییور او قوللرینی که اللهك دعوتنه اجابت ایدرلر ، بش وقت نمازی قیلارلر ، ایشلرینی مشورتله کورورلر . بینلرنده شورا بولنور . حقوق عباد اوتدکنك ، بریکینك ید استبدادینه براقیلماز . دنیایه عائد بتون ایشلري ، کرك معاملاته ، کرك اجرا آته دائر هر ایشلری بینلرنده کی شورادن عبارت . کویا که مجلس شورا عین مصالح عباددر . اوقدر صلاحیت ویرر . مصالحی عین شوری قلیور . بو درجه اهمیت ویریور . (وشاورهم فی الامر) نظم شریفنده ناس ایله مشاوره‌یی فرمان بیورمش : مقام تفسیرده وارد اولان بر حدیث شریفده‌ده شویله بیورلمشدر . (ان الله ورسوله اغنیان عنها) «الله» تعالی ایله رسولی مشاوره‌دن غنی‌درلر ، [ولکن الله جعلها رحمة لامتی] لکن مشاوره اصولی ربم طرفندن امتمه اك بیوك بر عنایت ، اك مهم بر دستور حکمت قلنمشدر . بویله قبول ایدیلی . هله بو آیتده بتون صراحت وار : اللهه اجابت ایدرلر ، بش وقتنی قیلارلر . پشین حقوق اللهه رعایت ذکر اولونیور . رب العالمینه قارشی وظائفمز ، البت اك بیوك امورمزدر . هر درلو سلامت محضا آثار جود وکرم الهیسی‌در . مؤمن هر عنایتی اللهدن بیلیر . هیچ بر نعمت خارج دکلدر . جناب حقك نعم والطافی محضا جود الهیسیله بزه واصل اولمقده‌در . واقعا واسطه اولانلره‌ده حرمت وشکرده بولنمق لازمدر . [من لم یشکر الناس لم یشکر الله] ناسه شکر ایتمین اللهه‌ده شکر ایتمز . مادام که نعمت اوواسطه ایله کلدی ، اوکاده بورجلیسك تعظیم واحترامه . الدن کلدیکی قدر اوکا قارشی رعایته بورجلیسك . زیرا نعمتك قدرینی بیلمك لازمدر . حقیقتده ویرن اللهدر . لکن ظاهراً سکا کیمدن کلدی ؟ فلاندن . هام ایشته اوکاده شکره بورجلیسك . نصل که پدر ووالده‌که تعظیم وحرمته ، شکره بورجلیسك . چونکه سبب حیاتدر . حالبوکه سبب ظاهری‌در . انسانی خلق ایدن اللهدر . لکن آنانك ، بابانك حقی بیوك . [وبالوالدین احسانا] بیورلمش . هر نعمت بویله‌در . واسطه‌یه احترام ایتملی . ایفای شکر وثنایه چالشملی یز . حالنه کوره اوواسطه اولان کیمسه‌یه ، نه اولورسه اولسون ، مؤمن اولسون ، غیر مؤمن اولسون شکر ایتملی یز ... الله دیله‌رسه غیر مسلملرله‌ده دین ودنیامزی تأیید ایدر . آنلری‌ده بو خدمتده قوللانیر . بو جهتله هرکیم برامر خیره واسطه اولورسه ، سلامت عمومیه‌یه وساطت ایدر ، خدمت ایلرسه شایان تقدیر اولور . هر وجهله رعایته کسب استحقاق ایدر . زیرا بر کیمسه‌نك قدرینی بیلمك اوکا رعایتی استلزام ایلر . اصل مکافات اخرویه‌در . فقط دنیاده شان وشرفه مظهر اولمق ، اوده بیوك بر نعمتدر . [آتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة] بیوروليور . مسلمان اولمایانلری بیله خیره آلت اولدقلری ایچون ، انسانیته خدمت ایتدکلری ایچون

مابعدی وار

ابو العلا

مطبعهٔ عامره

محل اداره: درسعادتده یكی پوستخانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌در

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار: مسلكمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدیلمین آثار اعاده اولنماز.

دین، فلسفه، ادبیات، حقوق وعلوم‌دن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری: ابوالعلا زین‌العابدین — ح. اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی:
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

	سنه‌لكی	آلتی آیلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبیه‌ده	١٠٠	٥٥ غروشدر.

قبریله‌دن مقوا بورو ایله كوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله كوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد: ٩ — ٢٦ رمضان ٣٢٦ پنجشنبه تشرین‌اول ٩ ٣٢٤ — برنجی سنه

تفسیر شریف

تقریر مرام

اوصاف جلیلهٔ سبحانیه‌سیله توصیف اولنمسی اوزرینه ذات اقدس معبود عبد حامد نظرنده ماسوادن تمیز وتعین ایتمش اولور دیبورز. زیرا كافهٔ عوالمه شامل ربوبیت، بالجمله نعم حالیه واستقبالیه افاضه‌سنه عنایت، روزجزاده جمیع اموربعاده مالكیت وملكیتدن عبارت اولان صفات عظیمهٔ الهیه ایله تفرد الهی جمیع ماسوادن جناب بارینك تمیزینی استلزام ایتمكده‌در. بناء علیه تحمیدات وتبجیلاتك كافه‌سنه اختصاصی اعتراف اولنان ذات مقدس بوصفتلرله توصیف اولنمسی اوزرینه حصوله كلن علم ومعرفت بر معلوم خاص ومعینه تعلق ایتمش اولیور.

ذكر اولندیغی وجهله جناب بارینك تمیز وتعینی سایه‌سنده عبد دركاه سبحانی یه خطاب ایتمك صلاحیتنی حائز اوله بیلور. چونكه بخصوصه معلوم ومعین اولمیان ذات مخاطب قلنه‌مز.

امدی سورهٔ فاتحه قرائتی حضور قلب وملاحظهٔ معنا ایله اولمق لازمدر كه اوصاف الهیه‌سی توسطیله باری تعالی حضرتلری قارئك قلبنده تعین ایتسون وحاصل اولان توجه قلبی سایه‌سنده (ایاك نعبد وایاك نستعین) دیه خطاب شفاهیده بولنمق صلاحیتنی حائز اوله بیلسون.

ایشته شولزوم واقتضایه تنبیه واشعار ایچون بومقامده مقتضای ظاهر اولان (ایاه نعبد وایاه نستعین) اسلوبی ترك اولنوب نظم جلیله‌كی اسلوب خطاب اختیار بیورلمشدر.

استفاده

(الاحسان ان تعبدالله كانك تراه فان لم تكن تراه فانه یراك) حدیث شریفنك دلالت وارشاد ایلدیكی وجهله عبادتده حضور قلب معبود متعالك ناظر ومطلع اولمسنی ملاحظه‌دن ذهول ایتمیه‌رك مراقبه‌یی اعتیاد ایتمك صورتیله حصول بولیور. مراقبه‌یه دوام وخشوع قلبه اهتمام ایسه معراج مؤمنین اولان صلاتك لذت وحلاوتنی ادراكه، بودخی حسن قبول وازدیاد شوق ایله مرتبهٔ شهوده ومقام ولایته وصول بولمغه باعث اولور.

مآل حدیث شریف — هل جزاء الاحسان الاالاحسان كبی نصوص شرعیه‌ده مأمور بیورلدیغمز (احسان) جناب اللهی كوروریجه سنه عبادت ایتمكلككدر. اگر سن معبود متعالی كورمیورسه‌ك معبودك سنی كورمكده اولمسندن غافل اولمه!

ایشته بوحدیث شریفده اولاً مقام شهوده، ثانیاً مقام مراقبه‌یه اشارت بیورلمشدر كه بونلرك ایكیسی‌ده ولایت مقاماتندن معدوددر.

ارشاد

سورهٔ جلیله‌نك اولی طالب معرفت الهیه اولان كسه‌نك مبادئ اشتغالاتی اولان ذكر وفكر وتأمل فی‌الاسماء ونظر فی‌الآلاء واستدلال بالصنایع اوزرینه بنا بیورلمش، آخری ده استكمال معرفت واستحصال قربت ایله مقام مشاهده‌یه نیل ووصلتدن عبارت منتهای مراتب عارفینه اشارتی حاوی بولنمشدر. (بیضاوی)

تقریر وتوضیح

بالجمله افراد بشریه‌نك حق جل وعلی حضرتلرینك تجلی ومشاهده سنه استعدادی واردر. فقط انسانك هنگام صباوتده كمال نقصانی، شباب دورنده محسوسات ایله الفتی وقوای شهویه وغضبیه‌نك استیلا وغلبه‌سی حسبیله اوزرینه اخلاق نفسانیه وصفات شهوانیه وتعلقات

كونيه ظلماتى تراكم ايتمكده وبوايسه كندوسنى جناب باريدن توحيش ايله ماسوادن برلحظه تفريغ قلب امكانى قالميه‌جق مرتبه‌ده دوام غفلتى ايجاب ايلكده‌در . بوندن طولايى وصول مشاهده‌يه نائل اولمسى شويله طورسون ذهنى طوپلايوب ده برلحظه بيله درگاه سبحانى‌يه توجه تام اوزرينه بولنمسى قابل اولماز .

هر مرض وآفتك دفع وازاله‌سى ايسه ضديله معالجه‌يه موقوفدر . بناءً عليه حيات قلب احراز ايدرك واصل كمال اوله‌بيلمسى ايچون انسان دوام اذكار الهيه ايله مأمور قلنمشدركه بوسايه‌ده احضار قلب وقطع وساوسه موفق اوله‌رق انس بالله پيدا اولسون وكوكلنده حب الٰهى شجره‌سى منغرس اولوب اغصان مباركه‌سى تشعب وتعالى ايتدكجه ماسوايه اولان ميل وتعلق ازالسون وفراغ قلب حاصل اولسونده جلال وجمال ربانى فكر وملاحظه‌سنه استعدادى قوت بولسون . زيرا بوفكر وملاحظه سايه‌سنده معرفت الٰهيه رسوخ بوله‌رق محبت ربانيه عشق واشتياق درجه‌سنده تكمل ايدر . بوطرز اوزره ذكر وفكره دوام ايسه مذكور ومحبوبك مقصد اقصى قلنمسيله بالجمله ماسوى اللهك كوزدن وكوكلدن غيبت وسقوطنى انتاج ايتمسى امر ضروريدر .

ايشته عبد ذاكرك نفسيله برابر مطالبات نفسانيه‌سى‌ده داخل اولان جميع اشيايى نظر وملاحظه‌دن دوشورمسى (قرب الٰهى) ومذكورى ملاحظه‌يه حصر افكار ايتمسيله ذكرك دخى غيبتى (فنا فى الله) تسميه اولنوركه ارتق بتون شواغل حسيه ومعنويه‌نك زواليله ظلمانى ونورانى هر درلو حجاب بشرى ارتفاع ايتمش اوله‌جغندن وصول وشهود سبحانى ابوابى كشاد ايدلمش اولور .

لاحقه

معرفة اللهى اثمار وانتاج ايده‌جك تفكر عبادك نقاط جولانى‌ده اسماء حسنى وصفات علياى ربانيه ايله بدايع اسرارى محتوى بولنان عالم ملك وملكوتدن عبارتدر . اما ذات مقدسه ايله حقايق صفات سبحانيه حقنده فكر وتصوره مجال يوقدر . ضياى شمسه قارشى ادامهٔ نظر خصوصنده عيون وابصار ساحه آراى اقتدار اولمديغى كبى ذات وصفات الٰهيه كنه وحقايقنه توجيه افكار وعقولده طاقت بشريه فوقنده بولنور . بناءً على ذلك بزلر ادراك كنه بارى ايله تكليف دكل، بلكه بوخصوصده اجالهٔ افكاردن منع اولنمشزدر .

العجز عن درك الادراك ادراك
والبحث عن سر ذات الله اشراك

بلاغت

تكلم وخطاب وغيبتدن عبارت اساليب ثلثه‌نك هر برندن ديكرينه عدول ايله تفنن فى الكلام دأب قديم بلغادن اولوب علم معانيده (التفات) تسميه اولنور . قرآن كريمده كثرتله واقعدر . تجديد اسلوبده تنشيط قلوب اولمغله هر التفاتك فائدهٔ عامه‌سى سامعينك كلامى دها زياده شوقله اصغالرينه بادى اولمسيدر . فقط بالاده تقرير اولنديغى كبى هر مقامه مخصوص برده نكتهٔ حسنه‌سى اولمق لازمدر .

تفسير

« عبادت » غايات خضوعك انصاسى ، مراتب تذلل وانقيادك منتهاسى ديمك اولوب معبوده تقرب مقصدينه مقارنت شرطيله اجلال وتعظيمى متضمن هر قول وفعله شاملدر . خضوع وانقيادك مرتبهٔ قصواسى ايسه كبريا وعظمت ايله تفرد ايدن جناب منعم حقيقى جل شانه‌يه لايق ومخصوص اولوب شرعاً وعقلاً غيرى كمسه‌يه جائز اولماز . بيضاوى

تقرير وتوضيح

لفظ عبادتك معناى حقيقيسى بوندن عبارت اولوب غيره پرستش معبود باطله توجه معناسنه استعمالى مجازدر . مشركلرى توبيخ مقامنده قرآن كريمده وارد اولمشدر .

عبادت لفظى توحيد بارى ومعرفت الٰهيه معناسنده كلير . نصل كه (وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون) نظم جليلى ابن عباس حضرتلرندن مروى اولديغى اوزره (ليعرفون) ايله تفسير اولنور .

اطاعت معناسنده‌ده مستعملدر (ان لا تعبدوا الشيطان) نظم جليلنده بو معنايه محمولدر .

« استعانه » طلب توفيق واعانه ديمكدركه مطلوب مذكور هر فعلك موقوف عليهى اولان مبادئ اربعه‌يى [۱] اكمال ايله موانعدن وقايه ومدار يسر وسهولت اوله‌جق وسائطك كافه‌سنى [۲] افاضه ايله تمام اولور .

بناءً عليه معونهٔ مطلوبه ضرورى وغير ضرورى ناملريله ايكى قسمه انقسام ايتمكده‌در . فعلك موقوف عليهى اولان قسم اول (استطاعت) تسميه اولنه‌رق تكليف الهينك مدار صحتى قلنمشدر ، قسم ثانى ايسه محض يسر وسهولت حصولنه مدار اولوب صحت تكليفك شرطى دكلدر .

« واياك نستعين » نظم جليلندن عبادات وطاعات ايله برابر بالجمله مطالب مهمات حقنده استعانه مقصود اولمسى ترجيح اولنور . زيرا اطلاق اوزره ورودى بونى مؤيددر . فقط امام نسفى رحمه الله (تفسير تيسير) ده ترتيب ذكرى‌يه رعايةً تفاسير آتيه‌يى ايراد بيورمشدر :

(اياك نعبد) ياربى بزلر سنى توحيد ايدر ، (واياك نستعين) دوام توحيد ومحافظهٔ اعانزى ويا بعد التوحيد اداى عبادت خصوصنده موفق بيورلمقلغمزى سندن نياز ايلرز .

(اياك نعبد) فى الحال سكا عبادت ايدييورز ، (واياك نستعين) استقبالجه‌ده اداى عبادت ايچون سندن استعانه ايدرز .

(اياك نعبد) حكم عبيدانه‌مزده اولان ظواهرمز ايله سكا عبادت ايدر ، (واياك نستعين) حفظ بواطن بابنده سندن استعانه ايلرز . زيرا مشيت الهيه‌ك وجهله تقليب قلوب سكا مخصوصدر .

مناسترلى اسماعيل حقى

***

[۱] فاعلك فعله اقتدارى واونى تصور ايتمسى واقتضا ايدن آلات ومواده مالك اولمسى . مثلا يازى يازه‌جق كمسه‌نك يازمغه اقتدارى ويازه‌جغى شيئى تصور ايتمسى وقلم يله كاغد كبى اوزرنده يازى يازيله‌جق برشيئك اله كچيرلمسى .

[۲] فعلك فائده‌سنى وتركنده‌كى مضرتى ايضاح ايله خوف ورجايى حصوله كتيرمك كبى فاعلى فعله تقريب وترغيب ايده‌جك شيلرده بونده داخلدر .

عجائب قرآنیه

سورهٔ بقره آیت — ٢٨٤

« وان کنتم علی سفر ولم تجدوا کاتباً فرهان مقبوضة فان امن بعضکم بعضاً فلیؤد الذی اؤتمن امانته ولیتق الله ربه ولا تکتموا الشهادة ومن یکتمها فانه آثم قلبه والله بما تعملون علیم »

[جناب حق آیت متقدمه‌ده تحریر واشهاد ایله دینك توثیق ایدلمسی یولنی بیان بیوردقدن صکره یولجیلق حالنده یا کاتب بولنماز ویاخود کاتب بولنورده ادوات کتابت بولنماز اولدیغندن واثناء مسافرتده بوندن طولایی بوطریق توثیق ممکن اوله‌میه‌جغندن ناشی رهن النه‌رق توثیق دین ایدلمسی یولنی دخی کوستروب بیوریورکه] اکرسز سفر اوزره اولوب ده کاتب بولمازسه‌کز ، [دینی توثیق ایده‌جك شی] رهان مقبوضه‌در [یعنی سز مسافر اولور ویاخود سفره متوجه بولنورده تحریر دین ایده‌جك کاتب بولمازسه‌کز قبض اولنمش رهنلر ایله توثیق دین ایدك — ابوالسعود . اخذ رهن صورتیله توثیق دینك سفره تعلیق ایدلمسی ارتهانك مشروعیتنده سفر شرط اولدیغی ایچون دکلدر ، چونکه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمز اهل بیتی ایچون بروقت مدینه‌دك [ابوشحم] نام یهودیدن الدیغی یکرمی اوچ اربه مقابلنده زرهنی مدینه‌ده ایکن رهن ایتمشیدی . تعلیق مذکوردن مقصد ، یولجیلق حالنده تحریر دین خصوصنجه دوچار صعوبت اولمق احتمالی غالب اولدیغندن حال مسافرتده ارتهان صورتیله توثیق دینی تحریر صورتیله توثیق دین مقامنه قائم ایتمك ایچوندر — قاضی وابوالسعود . تعلیق مذکوردن مقصود بو اولدیغندن فقهای عظام حضراتی حضر وسفرده وکاتب موجود اولوب اولمامسی حالنده رهنك جوازینه قائل اولدیلر ، انجق امام مجاهد ایله امام ضحاك حضراتی آیت کریمه‌نك ظاهرینی اخذ ایدوب امام مجاهد رهنك یالکز حال سفرده جوازینه وضحاك حضرتلری حال سفرده یالکز کاتب بولنمدیغی زمان جوازینه ذاهب اولدیلر — روح المعانی . شاهدك حالنه تعرض اولنمامسی ، شاهد توثق واعواز اعتباریله کاتب حکمنده اولدیغی ایچوندر — ابوالسعود . همزه‌نك کسریله اعواز : برشیئه احتیاج وارایکن اله کچمامسی‌در — شیخزاده امام مالك حضرتلرندن ماعدا جمهور فقها رحمهم الله حضراتی رهنك انجق قبض ایله تمام اوله‌جغنی بیان ایتمشلردر — قاضی وابوالسعود . رهن فی الاصل ثابت وپایدار اولمق معناسنه‌در . اصطلاح شرعده : برمالی اندن استیفاسی ممکن اولان بر حق مقابلنده محبوس وموقوف قلمقدر . اول مال مرهون دینلدیکی کبی رهن دخی دینور — مجله . مصدرلر معنای مصدریتدن اسمیته نقل اولندقلرنده انلرده اسملر کبی جمعلنورلر . رهن لفظی دخی مرهون معناسنده استعمال ایدلدیکی زمان [راء] حرفنك کسریله [رهان] ، راء وهانك ضمه‌لریله [رهن] ، رانك ضمیله [رهن] وزننده جمله نور وعبد وعبید کبی رانك فتحیله [رهین] وزننده دخی جمله نور . مرهون معناسنجه رهنه فارسیده [كِرَوْ] ، ترکجه‌ده [طوتو] دینور] . اکربری بریکزه امین اولورسه‌کز [اکر بعض دائن بعض مدیونه حسن ظننه مبنی امنیت ایدوبده رهن المازسه] امنیت اولنان کیمسه امانتنی [یعنی دینی وعده‌سی حلولنده انکار ومماطله ایتمیوب] تأدیه ایتسون و [حقوق امانته رعایتده] ربی اولان اللهدن اتقا ایلسون [پروردکار ذوالجلال حضرتلرندن خوف وحذر ایدوب دائنك شوامنیتنی سوء استعمال ایتمسون ، انك معاملهٔ جمیله‌سنه حسن مقابله ایلسون . آیت کریمه‌ده دین مضمونه امانت اطلاق بیورلمسی دائن ترك ارتهان ایله مدیونه امنیت ایلدیکی ایچوندر — قاضی وابوالسعود . حقوق امانته رعایت خصوصنده عنوان الوهیت ایله صفت ربوبیت بریره جمع اولنه‌رق « ولیتق الله ربه » بیورلمشدرکه بونده نه‌درجه تأکید وتحذیر بولندیغی خفی دکلدر — ابوالسعود . بعضیلری : کتابت واشهاد ایله رهن حقنده وارد اولان اوامر متقدمه‌یی وجوبه حمل ایتدکدن صکره « فان امن بعضکم بعضاً فلیؤد الذی اؤتمن امانته » قول کریمی اوامر مذکوره‌یی ناسخ اولدیغنه ذاهب اولمشسه‌ده نسخك وقوعنی التزامه الجا ایدر بردلیل اولمقسزین انك وقوعنی التزام خطادر . اوامر متقدمه آیت سابقه‌ده ذکر ایدلدیکی وجه‌ایله جمهور علما عندنده ندب واستحباب ایچون اوله‌رق ارشاد حفظ ماله ورعایت احتیاطه ، بوقول کریم ایسه رخصته محمولدر . ابن عباس رضی الله عنهما حضرتلرندن مرویدرکه آیت مداینه‌ده نسخ یوقدر دیمش — فخرالدین] . وشهادتی کتم ایتمیك [ای شاهدلر شهادتکزی کتم ایتمیك ، زیرا کتم شهادت تضییع حقه مؤدی اولور وشهادت احیاء حقوق ایده‌جکی جهتله مکارم اخلاقدندر . یاخود ای مدیونلر دینی متضمن معامله‌نك جریان ایتدیکی زمان نفسلریکز اوزرینه وقوع بولان اقراریکزی کتم وانکار ایتمیك دیمکدر . « کونوا قوامین بالقسط شهداء لله ولو علی انفسکم » نظم شریفی ایله « واشهدهم علی انفسهم » آیت کریمه‌سنده جناب حق اقراره شهادت اطلاق بیورمش اولدیغندن بوقول شریفده‌ده شهادتی اقرار معناسنه المق صحیحدر — قاضی وشیخزاده وابوالسعود . روح المعانی صاحبی بوایکنجی تفسیره اعتراض ایله سلف صالحدن مأثور ومروی اولان ظاهرك خلافی در دیور] . کیم که شهادتی کتم ایدرسه انك قلبی آثم‌در [کنهکاردر . آثم اولان یالکز انسانك قلبی اولمیوب بلکه مجموعی وبتون جوارح واعضاسی آثم اولدیغی حالده « فانه آثم قلبه » قول کریمنده اثمك قلبه اسناد بیورلمسی ، کتمان شهادت قلب ایله اکتساب اولنوب برفعل ایسه اعضای بدندن واسطهٔ فعل وعمل بولنان عضوه اسناد ایتمك دها بلیغ اولدیغی ایچوندر . برده قلب رئیس اعضا بر مضغه بر لحم پاره اولوب اوصالح اولورسه جسدك کلیسی صالح ، وفاسد اولورسه جسدك کلیسی فاسد اوله‌جغی جهتله کویا اثم وفجور کتمان شهادت ایده‌نك نفسنده تمکن ایتدی واشرف مکاننه مستولی اوله‌رق سائر ذنوبنه فائق اولدی دینلمش کبی اولدیغنه مبنی‌در — قاضی وشیخزاده وابوالسعود . ابن عباس رضی الله تعالی عنهما حضرتلرندن مرویدرکه [اکبر کبائر اشراك باللهدر ، زیرا جناب حق

مشرك بالله حقنده « فقد حرم الله علیه الجنة » بیوردی، شهادت زور ایله کتمان شهادت دخی اکبر کبائردر] دیمش — ابوالسعود . ملتقی الابحر ایله شرحی مجمع الانهرك کتاب الشهاداتنده ذکر اولنمشدرکه حدودده ستر شهادت اداء شهادتدن افضلدر ؛ یعنی حدودی موجب افعاله شهادت ایدلکله فسادك زوالنه وهیچ اولمازسه قلتنه خدمت ایدلمش اوله جغنه نظراً شاهد افعال مذکوره ده شهادتی اظهار ایله سترایتك ارسنده مخیرایسه ده ستری احسندر ، زیرا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمز حدی ایجاب ایدن برخصوصده نزد نبویلرنده شهادت ایدن برکیمسه یه « لوسترته بثوبك لکان خیراً لك » بیوردیلرکه سن انی ثوبك ایله ستر ایدیدك سنك ایچون خیراولوردی دیمکدر . دیکر برحدیث شریفده دخی « من ستر علی مسلم ستر الله علیه فی الدنیا والآخرة » وارد اولمشدر . کیم که برمسلمك عیبنی ستر ایدرسه جناب حق اوکیمسه نك دنیا وآخرتده عیبنی ستر ایدر دیمکدر . شارح ملتقی داماد مرحوم اوراده دیورکه « ومن یکتمها فانه آثم قلبه » قول کریمی حقوق عباد حقنده در . و « بحر » ده بوبابده تفصیلات واردر ، مطالعه اولنسون دیه توصیه ایدیور] . الله سزك ایتدیککز ایشلهدیککز شیلری بیلور [جناب ذوالجلال سزك اعمالکزه مطلعدر ، خیر ایشلرسه کز مکافات وشر ایشلرسه کز مجازات ایدر ابوالسعود . بوقول کریمده کتم شهادت ایدنلره وعید وتحذیروار — خازن] .

فرع مهم

آیت مداینه اوزرینه تفریع اولنه رق عالم اسلامده پك مهم بر وظیفه احداث اولنمشدرکه اوده فی یومنا هذا مقاولات محررلکی دینیلن مأموریتدر . وقتیله مأموریت مذکوره یه خدمت وبو خدمتی ایفا ایدنه « عدل » وجمعنده « عدول » دینور ایدی . مفرد وجمع اوله رق « کاتب وثائق » و « کتاب وثائق » دخی اطلاق اولنور . بو ایکی تسمیه نك ایکیسیده « ولیکتب بینکم کاتب بالعدل » قول شریفندن اخذ اولنمشدر . برنجی تسمیه ده عدله ، ایکنجیسنده کاتبه نظر ایدلمش .

خدمت مذکوره منصب قضایه تابع ایدی وبوخدمتده استخدام اولنه جق مأمورین قضاة طرفندن انتخاب وتعیین قلنورلر ایدی . بوخدمت غایله مهم ودائرهٔ وظائف ومعاملاتی شمدی بزده کی مقاولات محررلرینك وظائف ومعاملاتندن پك واسع اولوب اکا استحقاق باشلیجه ایکی شرط ایله مشروط ایدی . برنجی شرطی بوخدمته تعیین قلنه جق ذاتك اسباب طعن وجرحدن سالم وعدل وصلاح ایله موصوف اولمسی ایدی بوشرط انك معاملاتی موثوق ومعتبر اولوب مدار حکم اوله بیلسون ایچون ایدی . ایکنجی شرطی فن صکده ممارسه ومهارتی بولنمق ایدی ، بوده ضبط وقائع وتحریر وثائقده رسم صك اوزره سبك ترکیبه وعقود وفسوخده وسائر معاملات وحقوقده مشروط اولان قیود فقهیه یی کوزتمکه مقتدر بولنسون ایچون ایدی .

ایشته « عدول » اطلاق اولنان مأمورین عدل وصلاح ایله معروف ومعاملات ناسك صحت وفسادینه متعلق احکام شرعیه یه آشنا اولمقله برابر ضبط وقائع وتحریر وثائقده ملکه ورسوخ اصحابندن بولنمق لازم اولدیغندن خدمت عدالته سوء حال ایله مشتهر اولمیان وعلم وعملی جامع یعنی هم تحصیل کورمش هم بالفعل ایش ایچنده بولنمش اولان ذوات نصب وتعیین قلنور ایدی .

بعض دیارده چارشولرده عدوله مخصوص دکانلر اوطه لر وار ایدی . اصحاب مصالح اورالره مراجعتله بیع وشرا واقرار حقوق وسائر معاملات ومعاوضاتی عدوله تقریر ایدوب آنلرده وجه شرعی اوزره ضبط وتحریر ایله جریده لرینه قید ایدرلر ایدی .

خدمت عدالت نه دیمك اولدیغنه برعلم اجمالی حاصل ایده بیلمك ایچون معین الحکامی دیکلیه لم . باقك معین الحکام نه دیور : بوخدمتده استخدام اولنه جق مأمورده اوصاف آتیه بولنملیدر ، کتابت وانشاسی کوزل ، لحن وخطاسی قلیل ، امور شرعیه یه وقوف ایله برابر لزومی درجه حسابه وقسمت شرعیه یه آشنا ، صفت امانت ایله متحلی ، طرق دیانت وعدالته سالك ، سلك فضلایه داخل ، اجلهٔ علمانك منهج وسیرتلری اوزره حرکت ایدر اولملیدر . بو برشرفلی صنعت جلیله درکه ناسك قوانین شرعیه اوزره ضبط امورینی ومسلمینك حفظ دماء واموالیله اسرار واحواللرینه وقوف وحکمداران ایله مجالسه ومصاحبه یی وآنلرك امورینه اطلاعی احتوا ایدر . بوشرفه نیل انجق بوصنعت ایله اوله بیلور .

بعضیلری دیدی که کتابت وثائقه علماء عدولدن بشقه هیچ برفرد جرأنیاب قیام اولمامللی ، بین الناس سندات ومقاولاتی تحریر وثائق اصولنی بیلور وحد ذاتنده عدل اولوب یازدیغنه امنیت اولنور کیمسه لردن ماعدا یازمامالیدر ، زیرا جناب حق « ولیکتب بینکم کاتب بالعدل » بیورمشدر . وجوه کتابته مقتدر واصول صکه آشنا اولمیانلرك بوخدمته نصب وتعیین اولنمرینه مساعده ایدلمامالیدر ، چونکه بوقبیل آدملر خدمت مذکوره یه تعیین اولورسه خلقك برچوق معاملاتی افساد ایدرلر . وجوه کتابته آشنا اولوب فقط دین وعقیده سنجه متهم بولنانلرده بوایشه تقریب ایدلمامالیدر ، چونکه واقعا بوثق تحریر ایتدیکی سنده اسمنی شاهد اوله رق وضع ایتمیه جکسه ده مبالات دینیه سی اولمیان کیمسه خلقه انواع شرور ومفاسد تعلیم ایلر ومثلا شاهد دیکلتمه سی کندیلرینه دوشمك ایچون شکل دعوایی دکیشدیرملرینی انلره تلقین ایدر . زمانمزده پك چوق اولیورکه خلق معاملات ربائیه ، شرکت فاسده ، انکحهٔ مفسوخه وسائره کبی جواز شرعی بولنمیان وقائع حقنده استفتایه کلیورلر ، اهل دیانت بوکبی مفاسددن کندیلرینی منع ایدنجه قالقوب اومقوله کسانك یاننه کیدیورلر ، انلرده او وقائعك الفاظنی تحریف ایدوب فساد صریحی مشتمل ایکن ظاهری جواز اولان عباره لر ایله تلوین ایدییورلر .

ینه معین الحکام ، علماء شافعیه دن احمد بن موسی الحوبی الدمشقی نام ذاتك « العالی الرتبة فی احکام الحسبة » سندن نقلاً [موثق بر وثیقه یی یازه جغی وقت بعد البسمله مقرك ذکریله ابتدا ایدوب مقر معروف دکلسه اولا انك اسمنی وباباسنك اسمنی ، جدینی ، لقبنی ذکر ایدر ، بعده قبیله سنی ، صنعتنی ، اقامتکاهنی ، اشکالنی ذکر ایدر . اکر معروف

ایسه شو وثیقه‌نك شاهدلری مقری بیلورلر وآنی تحقیق ایتمشلردر دیه بیان ایدر . مقرلرك اسمنی دخی بوصورتله قید وتحریر ایلر . متعاقباً وثیقه‌یه کونیله آیله سنه‌سیله تاریخ آتار . وثیقه‌یی یازوب بیتوردکدن صکره آنی باشدن اشاغی سوزر ومحتویاتی [عاقدین ایله شاهدلر مواجهه‌سنده] اکلاشیله‌جق وجه ایله دانه دانه جهراً اوقور] دیور وعقبنده شو شرائطی‌ده ذکر ایدییور : [سبعه] ایله [تسعه] کلمه‌لرینی بری برندن فرق اولنور صورتده یازملی واکر سندده [مائة درهم] ترکیبی بولنورسه مابعدینه [واحدة] قیدینی علاوه ایتمکله برابر دفع اشتباه ایچون نصفنی‌ده ذکر ایتملی‌در [یعنی برکره یوز اقچه که یاریسی اللی اقچه ایدر دیه یازملی‌در] . کذلك [الف درهم] ترکیبی بولنورسه [واحدة] ایله تأکید ایدلمکله برابر دفعاً للاشتباه نصفی‌ده ذکر اولنملی‌در . اکر یازیله‌جق اقچه [خمسة آلاف] ایسه [خمسه] کلمه‌سی تصحیح اولنوبده [خمسین الفاً] یاپیله‌مامق ایچون برحرف تعریف علاوه‌سیله [الآلاف] یازملی‌در . تحریر قلنه‌جق مبلغك نصفنی ذکر ایتمك او مبلغی تزیید ایده بیلمه‌نك اوکنی آله بیلمك ایچوندر : [خمسة عشر] لی که نصفی ذکر اولنمسه حروف علاوه‌سیله کیتی تزیید قلنه‌رق [خمسة وعشرین] اوله‌بیلور . [سبعین] دخی بویله‌در که نصفی ذکر ایدلمسه تحریف ایله [تسعین] اولور . اکر کاتب وثائق یازیله‌جق مبلغك صفنی ذکر ایتمیه‌جك اولورسه شهود شهادتلرنده مبلغ مشهود بهی ذکر وتصریح ایتملی درلرکه وثیقه‌یه شاید بر تغییر وتبدیل طاری اوله‌جق اولورسه شك وشبهه‌ده قالمسونلر .

سندده بر تصحیح ویا بر چقنتی واقع اولسه اکا وسندك نره‌سنده اولدیغنه کاتب وثائق تنبیه ایده‌جکدر وسندك احکامنی تماماً ویاقسماً افساد ایدر شیلر علاوه اولنه‌مامق ایچون هر سطرینی نهایتنه قدر یازوب اواخر سطورده بوش یر براقیه‌جقدر . مثلا بر سطرك آخرنده [وجعل النظر فی الوقف المذکور] جمله‌سی وانی ولی ایدن سطرك باشنده [لزید] قیدی واقع اولدیغی حالده اولکی سطرك صوکنده [لنفسه ثم] کلمه‌لرینی علاوه ایده‌جك قدر بوشلق اولوبده بو کلمه‌لر علاوه ایدلسه عباره [وجعل النظر فی الوقف المذکور لنفسه ثم لزید] حالنه کیره‌جکی وشو حالده معنای جمله : واقف وقف مذکورك نظارتنی زیده شرط ایلدی دیمك ایکن، ذکر اولنان علاوه ایله معناسی: واقف وقف مذکورك نظارتنی اولا کندوسنه بعده زیده شرط ایلدی صورتنه منقلب اوله‌جغی جهتله بونی تجویز ایتمیانلره کوره وقف باطل اولور ، بوفساد ایسه ید تحریفك تلاعبنه میدان براقان بوشلقدن نشأت ایتمش اولدیغندن سطری نهایته قدر اکمال ایده‌جکدر . سطرلرك اواخری بوش براقیله‌جق اولورسه دها بونك کبی نیجه مفاسد ظهوره کله بیلور . شاید برسطرك آخرنده بوشلق قالوبده یازیله‌جق کلمه اوزونلغندن وکثرت حروفندن ناشی اورایه صغمیه‌جق اولورسه موثق یا اوزرنده طوردیغی کلمه‌یی تکرار ایدرك ، یاخود [صح] یا اوزون بر [ص] چکه‌رك ، یاخود آچیق بر دائره چیزه‌رك ، یاخود بونلره مماثل برشی یاپه‌رق او بوشلغی حکم وثیقه‌یه مخالف برشی یازمق ممکن اولماز صورتده قپاتملی‌در . اکر وثیقه‌نك صوك سطرنده بوشلق قالورسه اورایه یاذکر صمدانی‌یه متدائر برجمله یازار ویاخود وثیقه‌یه خطی وضع ایده‌جك اولان ایلك شاهده‌او بوشلغه یازمسنی امر ایدر . وثیقه‌یه برکاغد یتشمیوبده بشقه کاغد اکلمه‌مك ایجاب ایدرسه اکله‌نن ورقه‌نك الك محلی اوزرینه کاتب الوثائق مأموریتنه مخصوص علامتنی [رسمی مهرینی] باصار و قاچ عدد کاغد اکلنمش ایسه وثیقه‌نك آخرنده انك عددینی یازار . بعضیلری کتاب حکمی‌ده [یعنی کتاب القاضی الی القاضی‌ده] اولدیغی کبی وثیقه‌نك عدد اسطرینی دخی تحریر ایدیور . اکر وثیقه‌نك متعدد نسخه‌لری وار ایسه بونی وقاچ نسخه اولدیغنی ونسخه‌لرك بری برینه مطابق بولندیغنی ذکر ایدر .

ایشته بورایه قدر سرد ایلدیکمز اقاویل ونقولدن جلیاً نمایان اولیورکه مقاولات محررلکی مأموریتی عالم اسلامیتده من القدیم موجود برمأموریت اولوب غربك « نوتر » لری کبی پك شرفلی ودائرۀ وظائفی پك کنیش ایدی ، بونك‌ده اصل ومأخذی کتاب اللهدن آیت مداینه‌در ، شیمدی بز سلف صالحك اثر معلاسنه اقتفا ایله بو خدمته اسکی اهمیت ورونقنی اعاده ایده‌لم . امور عدلیه ایله اشتغال ایدنلره جملةً معلومدرکه اثناء مرافعاتده ابراز اولنان سندات عادیه حقنده پك چوق اختلافلر ظهور ایدر ، بوکبی سندات پك چوق مناقشه وکشمکشلره موضوع اولور . کاه مهری ویا امضاسی انکار اولنور ، کاه مهر بنم اما بن باصمدم کبی سوزلر جریان ایدر . استکتابلر، تدقیق خط وخاتملر، سائر کونا معاملات وتدقیقات اجرا اولنور . اهل خبره ارەسنده دائما اتفاق حاصل اولماز ، یاپیلان تدقیقاتدن هر وقت بر نتیجۀ مفیده‌یه دسترس اولنه‌ماز ، ایش اوزار ، محاکمه سورونجمه‌ده قالور ، مصارف حد معروفنی آشار طاشار . بونلری تأمل ایدیله‌جك اولورسه هپ سندات ومقاولاتی مقاولات محررلرینه تحریر وتصدیق ایتدیرمك بالوجوه خیر وسلامتدر . فقط مقاولات محررلری شمدیکی کبی یالکز دوائر عدلیه‌یه مقصور دکل ، سلف صالحك زمانلرنده اولدیغی کبی داد و ستدلرك ، معاملات ومقاولاتك کثرتله جریان ایلدیکی هریرده وعلی الخصوص چارشولرده انلرك مرکز اشتغاللری بولنملی والنه‌جق خرجلر جزئی اولملی‌در ، خلاصه توثیق سندات ومقاولات موقعاً ونقداً کلفتدن وارسته بولنملی‌در . دوشونیلورسه بونك تسریع محاکماته ، طولاییسیله انتظام محاکمه خیلیدن خیلی یاردمی اوله‌جغی تسلیم ایدیلور . اجرای عدالت یاننده تنزیل خرجدن حصولی فرض اولنان نقصان عائدات ملاحظه‌سنك هیچ حکمی یوقدر وخرجك تنزیلی حالنده پوسته وتلغرافلرده کورلدیکی اوزره مقاولات محررلرینه مراجعت تکثر ایدوب بونکله مع زیادة تلافی مافات ایدیله‌جکندن اوملاحظۀ مفروضه بوجهت ایله‌ده شایان التفات دکلدر . والله الموفق

برکت زاده اسماعیل حقی

صفحات حیاتدن

میخانه

خروشان باد سفلیت درونندن ، کنارندن ،
گریزان روح علویت حریمندن ، جوارندن ؛
چیقار بیك نالهٔ نومید خاك رعشه دارندن ،
اینر بیك ظلمت مقبر فضای شب نثارندن ؛
کلیر فریادلر ایکم طوران هرسنك زارندن :
بیقیلمش خانمانلر صانکه چیقمشده مزارندن ،
دهان حسرت آچمش رخنه‌دار اولمش جدارندن !
چوکر بردود ماتم تیتره‌ین قندیل تارندن :
سونوب کیتمش اوجاقلر یوکسلیر کویا غبارندن !
کیرن برکره نادمدر حیات مستعارندن ،
چیقان آواره‌در آرتق جهانك کاروبارندن .

دوکولمش آبرولر بادهٔ پسمانده حالنده . .
امل برمنکسر پیمانه‌در صف نعالنده !
بوغولمش روح انسانی شرابك موج آلنده ،
نمایان ملعنت ساقیسنك چرکین جمالنده !
نه ماضی وار ، نه آتی باق شو عیاشك خیالنده . .
طوتوب برزهر آنشناك دست بی مجالنده ،
زوال عمری بکلر هم شبابك تاکمالنده !
حرارت انطباع ایتمش جبین انفعالنده . .
درین برالتوانك سینهٔ زرد ملالنده
اودر انجق هویدا سرنوشت بی مآلنده ؛
مؤبد برده نسیان نظرهٔ سنکین لالنده .

*
* *

جانم صیقلدی دون اقشام ، سوقاق سوقاق کزدم ؛
صوکنده بریره صاپدم که اوکجه بیلمزدم .
بیتنجه برصیره أو ، صوکره برده ویرانه ،
دیکیلدی قارشیمه برخان قیلقلی میخانه :
باصیق طاوانلی ، قرانلق ، سفیل بردکان . .
ایچنده بر ماصه ، یاخود جوار تابوتلقدن
آتیله چوق اولو کورمش آجیقلی بر تنشیر !
یانده خورده‌سی چیقمش براسکی پوسکی سدیر .
سقط ، باجاقسز اون اون‌بش حصیرلی اسکمله ،
قیریق دوکوك شیشه‌لر ، برده چینقو تپسیله
بش اون قدح ، ایکی اوچ دستی . . صوکره تزکاهلق
ایدن ین اوستنه دوریله برقیریق صندیق .
سونوك سونوك یانیور رافده ایسلی برلامبا . .
ایوکنده برکومه : فس ، تاکیه ، خرقه ، صالطه ، عبا

قیلدانوب طوریورلر . وقت وقت سسلر
بوایسلی ظلمته ویرمکده وحشت دیکر :
— قوزوم دیمتری ، بواقشام براز زیاده‌جه ویر . .
— زیاده ، اکلادق اما یاایچدیکك شیشه‌لر ؟
— چیزرسك . .
— اویله‌می ؟ لکن سبلنمیور چتله !
باقك تاوان تبشیردن کوروئز اولدی . . .
— هله !

— بزم پشین پاره‌مز . . آلمادکمی دون غروشی ؟
— آیول ، توکندی مزه‌ك . . باری قوی براز تورشو .
اراندی کندینی اوستاك . . دینجه دینالمسین . . .
— حسن به ! سن‌ده نصل نازلی نازلی سویلرسین ؟
نه‌در او تورکو . . آمان باشقه یوقمی ؟ هاه شویله !
— عمر ، نه نازلانیورسك ؟ بر ازده سن سویله .
— نوازل اولمشم احمد ، براق سسم یوق هیچ . .
— سسك‌می یوق ؟ آچیلیر شیمدی : بر امام صویی ایچ !
— یارین نه ایشده‌سك عثمان ؟
— نه‌ایشده‌یم . . بوراده !
— دیمتری چورباجی ، طرلدور ! نه طورمشك اوراده ؟
— او کیم کلن ؟
— بابا عارف .
— صقاللی ، کل باقه‌لم . .
یاناش .
— سلام علیکم .
— اوطور براز چاقه‌لم . . .
— دیمتری هی ، پاره‌سز کلدی صانمه ، ایشته پاره !
— ای اکلادق آقوزم . . .
— صاربه یولداشم جیغاره . .
— آمان بزم بابا عارف صوسز موسز ایچیور !
— اونك بی دالغه‌سی اولمق کرك : تونل ایچیور .
— موروق ، قاچنجی قدح ؟ شیمدیجك صیزارسك ها !
— صیزارسه میس کبی یر ، یاتمامش آدام دکل آ .

*
* *

یاواش یاواش قفالر ، کله‌لر قیزیشمشدی ،
آغیز ، بورون ، هله سسلر بوتون قاریشمشدی .
دیکلدی آغزینه ، باقدم ، آچیق طوران قاپینك
فنرالنده بر آدم ، یانده برده قادین .
بش اون دقیقه سورن بر دوشونجه‌دن صوکره
قادین‌ده کیردی او ظلمتسرای منفوره .

کوزنده ابر تأثر ، یوزنده خون حجاب ،
وجودی رعشهٔ یأس وفتور ایچنده خراب ،
توجه ایلیه‌رك صوکره‌دن کلن بابایه :

— دیمك طاشینملی آرتق چولوق چوجوق بورایه !
آپول ، نه‌در بو سنك یاپدیغك ؟ اوتان آزیجق . .
آناڭده بن‌ده یومورجاقلرکده آچ قالدق !
نه ایش ، نه کوچ ، کیجه کوندوز ایچوب زیبار ساده ؛
صاقین‌دوشونمه چوجقلر عجب نه یر اوده ؟
اوت ، سن ایل قاپیسنده سورون ایشك یوقسه ؛
کتیر بو سرخوشه یوتسون ، کتیر پاره‌ك چوقسه !
زواللی بن . . چاماشیر ، تخته هر کون اوغراش‌ده
صوکنده بر پاره‌لر یوق ، ال الده باش باشده !
اوتخته‌لر ، چاماشیرلرده کچدی : یوق حالم . .
آیاقده صاللانیشم زورله‌در خدا عالم !
چالیشمادك . بنی هپ بونجه ییل چالیشدیردك ؛
او یاوروجقلری چپلاق ، سفیل آلیشدیردك .
بیلیر محله‌لی کیم آلدیغك زمانده بنی .
جهیز چیمنله دونانمشدی بك بابام اویکی .
نه اولدی شیمدی او اشیا ؟ صاتوب قارده یدك . .
اوت ، قارده یدك ، هم ده قارشیلرده یدك !
قیزك یتشدی ، آلان یوق ، نصل اولورکه ؟ صوران
«شو سرخوشك قیزی عفت دکلی ؟ واز کیچ آمان ! »
دیین قادینلره « پك طوغری ، پك . . » دییوب کیدیور .
بوسوز زواللی‌یی بیلسه‌ڭ نه‌درلو اینجیدیور !
بنم کوزل ملکم ، هیچ‌ده طالعك یوقش :
آناك بنم کبی سرسم ، بابا کسه بر سرخوش !
نجیب‌ده مندری قولتوقده کلدی مکتبدن . .
دیمش‌که قالفه : — سکز آیدر آلمادم هله‌بن
نه‌هفته‌لق ، نه‌ده‌آیلق . . سنك باباڭ اوله‌جق
قارجی ، اوغلی ایچون آزیسونده طوتسون اوشاق !
قوغولدم آننه ! دیوب آغلیور زواللی چوجوق . .
نه‌یاپسون آننه‌سی ؟ دنیاده بر کوونديکی یوق !
او باری برآدام اولسون ده قالماسین جاهل ،
دیمشدم اولمادی . . لکن قباحت اونده دکل :
او هر صباح اوقویوردی کورول کورول جوزینی ؛
آییرمیوردی کتابدن نه اولسه هیچ کوزینی .

اوچ اقشام اولدی‌که یوقسك . نجیب : بابام نرده ؟
بن ایسترم اونی مطلق ، دیمزمی ؟ باق درده !
صولر قارادی ؛ بوساعتده هیچ کزرمی قادین ؟
او ، سرخوشك بری . طوت کیم سوقاق سوقاق آرادڭ . .
نصل بولورسڭ آیاوروم ؟ یارین کلیر بلکه ،
دیدم . فقط چوجوغك طورمیوردی . باقدم که
آووتمه‌نك یولی یوق ، قومشونك حسین اغایی
آلوب دولاشماده‌یم یاتسو وقتی دنیایی .
آنام بنم کبی اولاد طوغورماز اولسه‌یدی ،
بوحالی کورمه‌دن اول کوزم یومولسه‌یدی !
حریف ، شو حالمه باق ، مرحتلی اول آزیجق . .
براق اوزیقیمی ، ایچدکلرك یتر آرتق .
افندیلر ، اغالر ، سزده بر نصیحت ایدڭ
سزڭ‌ده بلکه وار اولادیکز . . .

— حسن ، نه دیدك ؟
— براق ، کوپك اوغلی قادین اما چال چکه‌یمش ها !
— بنمکی چوق دها فضله یدی .
— ایتمه !
— البت یا !
اونك ایچون بوشادم . سن ایشتمدکی حلیم ؟
— قادین لافیردیسی کیرمز قولاغمه ذاتی بنم .
سنك قادین دیدیکك عادتا پاپوج کیدر :
براز وقت طاشینیر صوکره‌دن دکیشدیریلیر .

قادین بو سوزلری دویماز ، تنالم ایلردی ،
حریف مزار طاشی طوریله ساده دیکلردی .
آچیلدی آغزی نهایت ، آچیلماز اولسه ایدی !
طاشوب دوکولدی ایچندن شو لعنت ابدی :

— جهنم اول سنی خنزیر اوروسپو ، کیت : بوشسك !
— بن آکلادم ایشی : سن قومشو ، ایچه سرخوشسك !
آییلتیکز شونی یاهو !
— ایلیشمیك !
— براقیك !

حریف آییلدیمی ، بیلم ، دوشوب بایلدی قادین !

محمد عاکف

اعجاز قرآن

مسرودات سابقه ومعروضات اجمالیه‌مزه علاوةً مباحث آتیه‌یی اتیان ایتمکی دخی اقدم وظائفمدن عد ایلدك :

مبحث اول : رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلری بوندن بیك اوچیوز بو قدر سنه اول علوم ومعارفدن بالکلیه دینیله‌جك درجه‌ده محروم اولان وحتی (قوم امی) نامنی

آلمش بولنان بر اهالی ایچنده ظهور ایتمش وهیچ بر فرد آفریده طرفندن تعلیم وتربیه دخی کورمامش بولندیغی حالده کندیسنه نازل اولان قرآن کریم اوزمانلرده دنیاده موجود اولان علوم متنوعه ومعلومات بشریه‌نك کافه‌سنی جامع اولدیغی کبی اوعصرلرده هیچ کمسه‌نك خاطر وخیالنه کلامش اولان نیجه معارف کونیه وحقایق فنیه‌یی دخی حاوی وبو ایسه انك منزل من عندالله بر کتاب خوارق نصاب اولدیغنه پك بیوك بر برهان قاطعدر .

از جمله کرهٔ ارضك ساکن اولمیوب بلکه علی الدوام سیرودوران ایلدیکی ، شمسك‌ده کندی محور ومحل قرارنده جریان ایتمکده اولدیغی کشفیات اخیره جمله‌سندن ایکن قرآن کریم (تقدیر عزیز وعلیم ایله شمس کندی محور ومحل قرارنده جریان ایتمکده‌در) مآلنده‌کی [والشمس تجری لمستقرلها ذلك تقدیر العزیز العلیم] و(سن بو طاغلری ساکن کوریورسك حال بوکه آنلر بلوطلر کبی مرور وعبور ایلمکده‌در) مآلنده‌کی [وتری الجبال تحسبها جامدة وهی تمر مر السحاب] آیات جلیله‌سیله شو حقیقتی بوندن بیك اوچیوز بوقدر سنه اول اظهار واعلان ایلمش وبوصورتله‌ده صدق نبوت محمدیه‌یه شهادت ایتمشدر .

کذلك (کون وفساد) قانونی فلاسفهٔ قدیمه‌نك زعم ایتدکلری کبی فلك قمرك جوفنده بولنان عنصریات عالمنه مخصوص دکل بلکه اوقانونك حکمی ارضیه اولسون ، فلکیه اولسون بالجمله اجسامده جاری اولوب بوعالم حس ومادیده هرشیئك تبدل وتغیره معروض اولدیغی وبناءً علیه هیچ برجسمك کندی صورت مخصوصه‌سنی ابدی اوله‌رق محافظه ایده‌میه‌جکی محققات امور صره‌سنه کیردیکی مخترعات جدیده وکشفیات اخیره جمله‌سندن بولندیغی حالده قرآن کریم بواسرار کونیه ودقایق طبیعیه‌یی دخی (ذات باریدن باشقه هرشی روزقیامتده بالجمله اجسام ارضیه واجرام علویه‌دن بشقه صورتلره تبدیل ایدیله‌جك وایشته او زمان انسانلر واحد قهارك سطوت وعظمتنی عیناً مشاهده ایایه‌جکلردر) مفادنده بولنان [یوم تبدل الارض غیرالارض والسموات وبرزوا لله الواحد القهار] آیت جلیله‌سی ایله اخبار ایتمش و(تبدل) لفظیله‌ینه کشفیات اخیره‌دن معدود اولان (بوعالمده هیچ برشی بالکلیه محو اوله‌ماز) قاعدهٔ حکمیه‌سنه اشارت ایلمشدر .

کذلك اکثر اجسام سماویه‌نك کرهٔ ارضمز کبی مسکون اولدیغنه وانلرده دخی انسانلر ، حیوانلر بولندیغنه دائر حصوله کلن نظریه‌لر دخی کشفیات اخیره جمله‌سندن اولدیغی حالده قرآن کریم (جناب حقك اجرام علویه وسفلیه‌یی شوطرز بدیع اوزره خلق ایدیشی وهرایکیسنده‌ده انواع حیواناتی نشر ایلیشی کندیسنك موجودیتنه ، وحدانیتنه دلالت ایدن براهین قاطعه جمله‌سندندر) مآلنده‌کی [ومن آیاته خلق السموات والارض ...] آیت حکمت غایتیله شوسر عجیبی دخی بوندن بیك اوچیوز سنه اول اخبار واعلان ایتمش وبواخبار معجزکارانه‌سیله‌ده او نبی امینك صدق نبوت ورسالتنده اصلاشك وشبهه براقامشدر .

کذا نباتاتده دخی کیفیت ازدواج بولوندیغی کشفیات اخیره جمله‌سندن ایکن قرآن کریم بوکیفیت عجیبه‌یه دخی بوندن بیك اوچیوز شوقدر سنه اول [سبحان الذی خلق الازواج کلها مما تنبت الارض ومن انفسهم ومما لایعلمون] کبی بر چوق آیات بینات ایله اشارت ایلمشدر.

ایشته قرآن کریم بونلر کبی دها نیجه حقایق فنیه واسرار کونیه‌یی متضمن بولنمش وبو جهتله فنون مادیهٔ صحیحه وعلوم بشریهٔ حقیقیه‌یه مخالفت شویله طورسون بلکه معاونت بیله ایلمش ایکن غریبدرکه بزلر قرآن کریمك بوکبی آیات بیناتنی فنون حاضره‌یه توفیقه وبو صورتله ارباب فنوندن اولان وذهنلری برطاقم تشویشات ایله مالی بولنان اولاد وطنمزی شریعت غرای احمدیه احکامنی سوه سوه قبوله سوق وتشویقه صرف همت ایتمیورز ، بالعکس انلرك نظرلرنده کسب قطعیت ایتمش اولان فنون حاضره‌یی رده چالیشیورزکه بونك تولید ایتمکده اولدیغی مضرتك درجه‌سنی آرتق قارئین کرام تعیین ایتسونلر .

قرآن کریم فنون یونانیه‌نك اکثر مسائلنه طبان طبانه ضد اولدیغی حالده فنون مذکوره عربجه‌یه بالترجمه بین الاسلام انتشار ایتدیکی زمان بعضیلری علوم مذکوره‌نك هرمسئله سنه حقیقت نظریله باقه‌رق احکام اخبار قرآنیه‌دن تباعد ایتمکه باشلادیغجه بوحال اسف اشتمالی کورن اسلاف کرام حضراتی مجردهم جنسلری ینك عقائدینی زیغ وضلالدن محافظه یك ظاهر اولان مسائلنی رده ومتباقیسنه مخالف کوریلن آیتلری ده‌تأویله وایکیسی اره‌سنی توفیقه بذل همت وصرف غیرت ایتمشلر وایشته بوصورتله عالم اسلامیته پك بیوك خدمتلر ایلمشلردر. حال بوکه فنون حاضره ایله آیات قرآنیه اره‌سنده همان هیچ‌ده مباینت اولمیوب بالعکس بینلرنده موافقت کامله بولندیغی جهتله ایکیسی بینی توفیق خصوصنده اصلا کلفت یوق ایکن بزم بوندن اغماض عین ایدیشمزه ، حالا تخیلات صرفه‌دن عبارت اولان علوم یونانیه‌یی بالالتزام آیات قرآنیه ایله بینلرینی تألیف وتوفیقه چالیشمه‌مزه نه‌معنی ویره‌جکمزی بیلمیورز .

مبحث ثانی: هرامور وخصوصده اجرای عدالت ، حقوق ابوینه رعایت ، اولاده شفقت ، اقربایه مرحمت ، هم جنسنه معاونت کبی شیلر سعادت بشریه ومدنیت صحیحه‌نك اس الاساسی اولوب بونلر ایسه بر خالق متعال وبرقادر لایزالك موجودیتنه ایناتمغه وبرمحکمهٔ کبرانك حقیقتنه قانع اولمغه متوقف ایکن کتب سماویهٔ سائره بوایکی مطلب اعلانك هیچ بریسنی عقول کامله‌نك قبول ایده‌بیله‌جکی برصورتده اتیان واثبات ایتمامش وبلکه بونلری اوزمانکی انسانلرك درجهٔ لیاقت ومرتبهٔ درایتلرینه کوره ذکر وبیان ایلمشدر . هله کتب توراتیه‌ده آخرت بحثی اولمیوب مطیعلر نعم دنیویه ایله تبشیر ، عاصیلرده آفات کونیه ومصائب دهریه ایله تنذیر اولنمش ، ذات الله وصفات الالهه دائر آیتلر ایسه هپ حق باری‌ده محال اولان برطاقم اوصاف نقیصه‌یی مشعر ومفید بولنان برچوق نصوص متشابه‌دن عبارت بولنمشدر.

کتب انجیلیه‌یه کلنجه فی الواقع بونلرده امور آخرت مجملاً بیان اولنمش ایسه‌ده ذات الله وصفات الالهه دائر آیتلر کتب توراتیه‌ده اولدیغی کبی همان علی العموم متشابه اولوب هیچ بریسی جناب حقك ذاتی ، صفاتی لایقیله بیان وتعریف ایتمامشدر .

حال بوکه قرآن کریم کرك الوهيتی و کرك امور آخرتی هر عقل سلیمك قبول ایده‌جکی بر اسلوب عالی و بر طرز بدیعده مکمل و مفصل بیان ایتمش؛ حتی بو ایکی مطلبه دائر شرف نزول ایدن آیات بینات قوجه بر علم کلامه بیله مأخذ اولمش و علم مذکورك براهینی دخی او آیتلر ایله تأیید ایدلمشدر. قرآن کریمك مأخذیتی یالکز علم کلامده منحصر قالمامشدر. تصوف، اخلاق، اصول، فقه، صرف، نحو، لغت سائر علوم و فنون اسلامیه‌نك کافه‌سی قرآندن اخذ و اقتباس ایدلمشدر. حتی قرآنده علم طب دخی موجوددر. بو بابده بر فقرهٔ مشهوره واردر که بروجه آتی ذکر اولنور.

اطبای نصارادن بریسی اجلهٔ اسلامیه‌دن برذاته (علم ایکی نوع اولوب بریسی علم ادیان دیکری ده علم ابدان‌در. حالبوکه سزك کتابکزده علم ادیان مکملاً موجود ایسه‌ده علم ابدانه دائر برشی یوقدر.) دیمه‌سی اوزرینه عالم مسلم (بزم کتابمزده جناب حق علم طبی بر آیتك نصفیله بیان بیورمشدر) جوابنی ویرر. طبیب نصرانی او نصف آیتك بیان اولنمسنی عالم مسلمدن طلب ایدر، او ده (سزه حلال و نافع اولان طعاملری ییکز، طاهر و تمیز اولان صولری دخی ایچیکز. فقط بو بابده اسراف ایتمیکزکه الله مسرفلری سومز) مآلنده‌کی نصف آیتی قرائت ایدر. بونك اوزرینه طبیب نصرانی حضرت رسول اکرم طرفندن دخی بو بابده بر حدیث شریف ورود ایدوب ایتمدیکنی سؤال ایلر. عالم مسلم ده بو سؤاله جواب اوله‌رق (معده هر خسته‌لغك مأوی و منشئی، حمیه ده هر دوانك یکانه رئیسیدر. و بدنه آلیشدیردیغك هر غدا و اسباب بقایی ویرملیدر.) مآلنده اولان (المعدة بيت الداء الخ) حدیث شریفنی اتیان ایدنجه طبیب نصرانی «الحق نبیکز و کتابکز حفظ الصحة و ازالهٔ مرضك باشی اولان شیلری بیان ایدوب جالینوسه اصلا احتیاج براقمامشدر» کلام منصفانه‌سیله مقابله‌ده بولنور. فی الواقع قرآن کریمده بدن انسانه نافع و مضر اولان شیلرك جمله‌سی مکملاً بیان اولندقدنصکره نصف آیتده اطعمهٔ نافعه‌یی اکلمزه و اشربهٔ طاهره‌یی شربمزه علی طریق الاباحه فرمان صدور ایتمش و حق الانصاف حفظ الصحة دخی بوندن عبارت بولنمش اولدیغندن قرآن کریمك علوم سائره کبی علم طبی ده جامع اولدیغی و بناءً علیه جالینوسه دکل هیچ بر طبیبه حاجت براقمدیغی شبهه‌سزدر.

حالبوکه اکر بزم کتابمز قرآن کریم اولمیوبده مثلا انجیل و تورات کبی بر کتاب اولسه ایدی ذکر اولنان علوملك هیچ بریسی اسلامده بولنمیه‌جق ایدی. ایشته بوده او کتاب مبینك صدق رسالت احمدیه‌یه دلالت ایدن معجزات باهره جمله‌سندن اولدیغنی اثبات ایتمکده‌در.

موسی کاظم

عقیدهٔ اهل سنتك مجملاً بیانی

— مابعد —

ینه تکرار ایدرزکه حقیقت دائما حقیقتدر. حقیقت معشوقهٔ وجدان انسانیتدر. آنك دیار و مکان مخصوصی اولماز. آنك جایگاه استقراری قلوب بنی آدمدر. ایشته بوندن طولاییدرکه دین اسلام هرهانکی قومك آره‌سنه کیردی ایسه اوراده کوکلشوب قالدی. کندینه مخالف اولان عادات و مراسم قدیمه‌یی ییقوب محو ایتدی. نور ایمان حقیقی هرهانکی قلبده اشراق ایتدی ایسه اوقلبی ادیان سائره‌نك تسلطندن وقایه ایتدی. دین جلیل محمدی کندینی قبول ایتدیرمك ایچون جاه و ماله، باشقه بر دین و مذهبده اولان بر کیمسه‌یی اقناع ایچون حیلهٔ تهدید و اطماعه محتاج دکلدر. اسلامیتی نشر ایچون میسیونرجمیات رهبانیه‌سنك اختیار ایلدکلری فداکارلقلرك هیچ برینه توسل ایدلمه‌مشدر. بونکله برابر بو جمعیات رهبانیه‌نك بونجه اموال و نقود صرفیله، بونجه مزاحم و مهالك اقتحامیله بر غیرت مذبوحانه ثمره‌سی اوله‌رق آره صره باشقه بر مذهبده کی برقاچ خرستیانی کندی مذهبلرینه چویرملرینه، یاخود برقاچ بت پرستی کندی دینلرینی قبول ایتدیرملرینه مقابل نفوس اسلامیه‌نك عددی هندده، چینده و بالخصوص آفریقاده کندیلکندن قبیله قبیله، جماعت جماعت چوغالمقده‌در. [کتب الله لاغلبن انا ورسلی ان الله قوی عزیز]

بعثت جلیلهٔ محمدیه بتون عالمین اوزرینه اقامه اولنمش حجت بالغهٔ الهیه‌در، دین اسلام جناب قادر قیومك ید عنایتیله ایقاد ایدلمش بر مصباح درخشاندرکه خصماسی طرفندن مصنع افترالرله انتشار ضیاسنه حیلولت ایچون نه‌قدر جهد ایدلسه نوری او نسبتده آرتار. رونق جهان افروزی هر جهله‌ده دها نظر ربا بر پارلاقلقله تنویر ابصار ایدر. اعدای دینك بو یولده‌کی مساعیسی شعلهٔ خورشیدی نفسلریله سوندرمك کبی بر حرکت ابلهانه‌در. (یریدون لیطفئوا نور الله بافواههم والله متم نوره ولوکره الکافرون.) [١] اون اوچ بچوق عصردن بری‌در دین مبین اسلامه اعتراض و تعرض ایدنلر هپ غلبهٔ حجت و برهان ایله سرنکون و خاکسار اولدقلری کبی دنیانك دم واپسیننه قدر بو حال بویله‌جه دوام ایدوب کیده‌جکدر. قرآن کریم ینه حین نزولنده‌کی رونق دلشکار و جانپرورینی محافظه ایدوب طوره‌جقدر. (انا نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون) زیرا حقیقتدر، حقیقتك مغلوب اباطیل اولمسی ممکن دکلدر. (الحق یعلو ولا یعلی علیه)

بتون عالم بشریت بیله‌رك بیلمه‌رك ایشته بو حقیقتی اعلایه چالیشیور. زمان کچدکجه مدنیت ایلرولدکجه علوم و معارف ترقی ایلدکجه مستقبله اخباره متعلق اولان آیات و احادیث شریفه‌نك صدق و حقه مقرونیتی تبین ایدیور. احکام شرعیه‌نك پرده پوش استتار اولان حکم و محاسنی، کشفی اخلاقه ترك ایدیلان سرائری برر برر میدانه چیقیور. بوده طبیعی دکلیدر. بز قرآنمزه، دینمزه حقیقت دیورز، نیر حقیقت ایسه ماهیتنه خلل کلمکسزین یوزبیك نقابدن عرض دیدار تجلی ایدر. چهرهٔ پرتو نثاری سحائب ظلمتك حیلولتیله بر طرفده مستور قالسه یوزبیك پرده انظار اهل ابصاره مکشوف اولور. علوم و فنونك‌ده موضوعی

[١] آنلر نور الهی‌یی آغزلریله یعنی سوزلریله سوندیرمك ایسترلر. جناب حق ایسه کافرلرك خوشنه کتمسه‌ده ینه نور سبحانیسنك رونق علویتی کوندن کونه اتمام ایده‌جکدر.

حقایق اشیایی کتم ایتمکدن عبارت اولنجه آنلره خادم اولان مفکره‌لرك ، دهالریله عالم معرفتده‌[؟]نام براقان رجال علمك عقلاً وحساً رد وانکار ایدملین محصول اکتشافاتی دینمزك احکامنی ، اوحقیقةالحقایق تأیید ایتمزده نه یاپار ؟ هم نه‌حاجت؟ قرآن کریم میدانده دکلیدر؟ هپ بزی کشف اسرار خلقته ، حقایق اشیایی اوکرنمکه ، آثار قدرت الهیه‌یی حیوانانه یاقیشیر برنکاه بسیط جاهلانه ایله دکل ، بیوك آدملره لایق برنظر دقیق حکیمانه ایله تماشا ایتمکه سوق ایدوب طورمیورمی ؟ دینمز حقایق فنیه‌یه معارض اولسه جناب حکیم ذوالجلال بوطرز استدلاله نصل مساعده ایدر ؟ بناءً علیه ارباب فنك ولو بیلمیه‌رك ، ولو دینمزی قبول ایتمیه‌رك اولسون بوکبی مساعیلری محض فضل واحسان الهی اوله‌رق قلوبمزه تودیع اولونان‌خزائن معرفتك قپولرینی آچدیغی ، کلام‌الله ایله کلام رسول‌اللهدن کشف معانیسی لحکمة آتی‌یه معلق اولانلرینی تفسیر ایتدیکی ایچون مشکوردر . (ان‌الله عز وجل یؤید هذالدین باقوام‌لاخلاق لهم)(ان‌الله لیؤید الاسلام برجال ماهم من اهله)

الحاصل عالم مدنیتده ایلرویه آتیلان هر خطوه دین اسلامه طوغری ، احکام شریعته طوغری برتقربدر . ساحهٔ علوم وفنونده ظاهره چیقان هرحقیقت مسلمینك ملك عین مشروعیدر . آنی کندی ماللری کبی اخذ وقبول ایدرلر . (الحکمة ضالة المؤمن اخذها این وجدها) بز ارباب فندن یالکز معلومات جزئیهٔ بشریه‌یی کافی کوره‌رك عوالم ایچنده مکنون اولان حقایقك کافه‌سنه وقوف ادعاسنده بولنانلری ، دلائل عقلیه وحسیه ایله مرتبهٔ ثبوته وارمش اولان معلوماتك صحتنی ادعا ایله اکتفا ایتمیه‌رك قدرت واذعانك فوقنه‌چیقمق وبیلمدیکی شیلر حقنده‌کی ظن وتخمیننده‌ده ، صرف عندی اساسلره مستند نظریاتنه‌ده‌حقیقت سوسی ویرمك ایستین جرأتکارلری مؤاخذه وحقیقتدن بی‌خبر اولان عوام ناسی علم ومعرفت نامنه اضلال ایتملرینی توصیه ایدرز . بومؤاخذه وتوصیه‌ده علوم وفنون صحیحه‌ده بزه اشتراك ایدر . زیرا موضوعی تحری وکشف حقایق اولان علم وفن زیغ وضلالی موجب فکرلردن کلیاً تبری ایدر (مالهم به من علم ان یتبعون الا الظن وان الظن لایغنی من الحق شیئاً [۱]

احمد نعیم

فلسفهٔ حقه

— مابعد —

بوبویله اولدیغی کبی دکز صوییده تبخر ایدنجه حاوی اولدیغی املاحی ترك ایدرك طاتلی ، لذیذ اوله‌رق یره اینر .

حرارت هوایه صعودی نسبتنده تناقص ایتدیکی ایچون یوکسك طاغلرك تپه‌لرنده صیجاق‌لق آزدر ، حتی خط استواده حرارت ارضیه صوك‌درجه‌شدتله حس اولنورکن اوراده قطبلرده‌کی صوئوق درجه‌سنده برودت حس اولنمق‌ده ممکن‌در ، بوده هوایه صعودك بیکلرجه مترو مسافه‌ده اولمسیله حصوله کلیر . یاغمور طاغلرك تپه‌لرینه دوشونجه اوراده درجهٔ حرارتی ـ صویی طوکدیره‌جق درجه اولان صفردن ـ دها آشاغی بولدیغی ایچون قار اوله‌رق تراکم ایدر ، بیریکیر . حتی طاغك تپه‌سنی بر اینجی طبقه‌سی کبی بم بیاض تزیین ایدر . صوکره یاواش یاواش‌ایتمه‌یه ، چوزولمه‌یه باشلار . حرارتك دها زیاده بولندیغی یرلره ایندکجه‌ارین ، بویوك بویوك سیللرحصوله کلیر . کوللری طولدیرر . بونلردن‌ده نهرلره آقار . . انسانلر ، حیوانلر ، نباتات تغذی ایدر ، فیضلانیر ، نشو ونما بولور .. ایشته دنیانك نهرلری ، ایرماقلری بویله وجوده کلیر .

ایمدی قارك ذروهٔ جبلدن انمسنی ، چوزولمه‌سنی انتاج ایدن تدبیری‌حقیله دوشونوب تعمیق ایتمك انسانی حیرته ، دهشته القا ایدر : اکر قار طاغك تپه‌سنده قالمش اولسه ـ حرارتك صفر درجه‌ده بیله آشاغی بولنمه‌سندن ـ کونش اریته‌مزدی نه اولوردی ؟ اویله اولدیغی کبی طاغك دیبنه اینر ، هپ بردن اریر ، نهرلر ، ایرماقلر طغیان ایدر ، کویلری ، قصبه‌لری‌صو باصار . . هپسی بردن دکزه دوکیلور ، بوتون سنه نهرلر اویله‌جه قالیر . . قوراقلقدن شکایت اولنور . . بر چوق انسانلرده هلاك اولور کیدردی . فقط جناب حکیم تعالی [عزوجل] صاد بیورمدقجه بویله اولمیور ، واولمیه‌جق . زیرا قار طاغك اتکنه غایت بدیع برهندسهٔ مخصوصه‌یه‌تبعاً آزار آزار ، یاواش‌یاواش اینر . علما حساب ایتمش : قارك بو چوزولشده‌کی ، اینشده‌کی سرعت سنویه‌سی ۱۰۰ مترویی کچمیور ، وبو صورتله قارصولری بوشنه آقوب ضایع اولمقدن قورتولیورمش . . اکر بو تدبیر خرد فرسا اولمیه ایدی بز صوسزلقدن هلاك اولوردق . ایشته طاغلرك حکمت ایجادی بوتون حقیقتیله ، کنهیله تقدیر اولنه‌ماز : اکر اونلر اولمیه‌یدی او بویوك ، بویوك نهرلری بز نره‌دن بوله‌جقدق ! . . . اونلر عادتا صولرك مخزنی ، صهرنجی کبی اولیور . . اوصورتله‌که عقل بوتنسیقك ، بوتدبیرك سر وحکمتنی حقیله احاطه ایده‌من .

علماء هیئت تقدیر ایتمشلر : کونشك هرسنه دکزدن تبخیر ایتدیکی صویك‌مقداری ۳۲۱ ترلیون‌مترومکعبی‌بولیور ، بوایسه ۳۲۰۰ قاترلیون مترو مکعبی تخمین اولنان دکزلرك جمعنك ۴۴۰۰ جزئندن بر جزئنه مساوی اولیور . صوکره دیبورلرکه : اکر دکزلرك قورومسنی فرض ایلسه‌ك بوتون دنیانك نهرلری انی ۴۴ بیك سنه‌ده طولدیره‌بیلور .

علماء هیئت دیبورکه : بو تبخیر ایچون مستعمل اولان حرارت شمسیه ۱۱ ملیار مترو مکعبده بولنان بر دمیر کتلهٔ کیره‌سنی ارتمه‌یه کافیدر ، اویله کتله‌که اوروپانك آلپ طاغلرینك اکثریسندن‌دها بویوك .

کونشدن بزه کلن حرارت پك عظیمدر . . دیبورلرکه : برمترو مکعبده سنوی ۲,۳۱۸,۱۵۷ قالوری حصوله کتیرر .. یعنی برمکتارده

---

[۱] آنلر سوزلرینی تأیید ایچون هیچ برحجه استناد ایتمزلر آنجق ظنلرینه تبعاً بو سوزلری سویلرلر حالبوکه ظن بر شیئك حقیقتنی بیلمکه فائده ویرمز .

— که ۱۰ بیك مترو تربیعی‌در — ۲۳ ملیار قالوریدن فضله طوتیور.
صو بخارینك هواده دورانده باشقه برحکمت دها واردرکه بوده یاغمورك اهمیتندن آز دکلدر : بو دوران بالضروره کونشدن بزه کلن حرارتی — که بو حرارت اولماسه سطح ارضده برمخلوق موجود بوله‌مازدی — حفظ ووقایه ایدر . بو ناصل اولیور ؟ چونکه ذرات هوانك حرارتی حفظده خاصیتی پك آزدر .. فقط بخارمادن بر ذره بو حفظ وصیانتده بر ذرهٔ هوادن ۱۶ بیك دفعه دها قوتلیدر . اکر صو بخاری اولمیه‌یدی بز حرارتی بوله‌مازدق، بزه واصل اولمدن ضایع اولوب کیدردی . . ایشته بخار ماء ذراتندن هرذره عدالتکار برموزع حرارتدر، لزومی مقدار حرارت ویررکه بوتون بونلرك یکونی، هیئت مجموعه‌سی حرارت جویه‌یی تشکیل ایدر .

یاغمورك فوائدی یوقاریده سویلنیلن شیلردن عبارت دکلدر :

یاغمور اوقوجه، قوجه دکزلری طوزلی، آجی برحاله ایصال ایدن برعامل مهمدر . . بوسایه‌ده بز دکزلرك تعفن ایتمسی کبی عظیم برغائلهٔ حیاتیه‌دن مصونز . . زیرا یاغمورك سیللری ، نهرلری بیکلرجه سنه‌در طاغلر، وادیلر آراسندن کچرکن چوق، پك چوق مقدارده طوزآلوب کوتوریورکه بومهم‌خدمت‌بویله‌جه دکزك طوزلیلغی بوکون کوردیکمز درجه‌یه کلنجه‌یه قدر دوام ایتمش .

یاغمورطاغلرك تپه‌لرندن دیبلرینه ، اتکلرینه اینرکن طاغدن آزار ، آزار بعض موادی‌ده آلوب کتیرر : نباتاتی تربیه‌یه ، تغذیه‌یه پك نافع بعض مواد عضویه ، معدنیه طاقیلوب کلیرکه بونلر عادتا نباتاتی احیا ایدر. بوکا (طمی) دینور. وقتاکه نهرلر فیضان ایدر .. اطرافنده‌کی اراضی‌یه بومواد حیاتیه‌یی توزیع ایدر .. چفتجیلر زراعت ایدر .. مزروعات بومواد مهمه‌یی ، بونافع کوبره‌یی بولور .. نشو ونماسی آرتار ، فیضلنیر ، انسانلر ، حیوانلر تغذی ایدر ، بسلنیر .

یاغمورك برفائدهٔ مهمه‌سی دها وار: یاغمور هوانی‌عادتا ییقار، نه‌قدر پیسلك ، کیر وارسه تمیزلر .. نه‌قدر مضر ، زهرلی مقروبلر وارسه هپسنی اولدیرر ، محو ایدر .

یاغمورك نهر ، ایرماق بولنمیان یرلرده‌کی منافع وحسناتی ایسه پك بویوکدر: اویله‌یرلرده مزروعاتك ، اکینلرك نشو ونماسی‌یالکز‌یاغمورله حاصل اولور .. یوقسه قوراقلقدن محو اولوب کیدر .. حیات اجتماعیه‌نك پك‌مهم حوایجنی ، مثلا اغاجندن کراسته کسوب بنایاپمق، کبی اعمال ایتمك ، شدت برودتدن کندیمزی محافظه ایچون اودون کومور وجوده کتیرمك کبی لوازم مهمه‌یی احضار ایدن اورمانلرده فیض حیاتی ، نصیب نمایی یاغموردن آلیر .. یاغمور اولماسه او جسیم اورمانلر عالم انسانیتك بوصورتله خیرینه ، سعادتنه بلکه بقای حیاتنه نه‌صورتله خدمت ایده‌بیلیردی ؟..

یاغمورك بر بویوك نفعی ، فائده‌سی ده : یره ، طوپراغه نزولیله توزی ایصلاته‌رق هواده اوچمسنی منع ایدرکه بوندن توزك هواده اوچوب اوستمزی ، باشیمزی تلویث ایتمسندن قطع‌نظر جکرلریمزه قدر نفوذ ایله ایراث ایده‌جکی مضرتلر پك میدانده‌در .

یاغمور اولماسه نباتاتك قیرلرده ، طاغلرده ، وادیلرده نشو ونما بوله‌مامسندن طولایی‌اوت‌ایله تغذی‌ایدن‌حیواناتك کرهٔ ارضدن‌محو اولوب کتمسی کبی بویوك برتهلکهٔ اجتماعیه واردر . بوحیواناتك انسانك تعیشنده نه‌درجه مدخلدار اولدقلری ان شاءالله خاتمه‌ده بیان اولنه‌جق.

خلیل نعمت‌الله

******

مسلمه قادین

قادینك فطرتنده ارکك‌ایشلرینه‌کیریشه‌بیله‌جکنی کوسترر برشی وارمیدر؟

حضرت خالق بوعالم خلقتی اك مکمل برنظام ، اك بدیع بر طرز حکمت‌اوزرینه یاراتمش، موجوداتدن هربرینه‌محتاج اولدیغی‌عناصری، اعضایی تودیع ایتمش ، هرعضووده خلقتندن مقصود اولان غایی کندیلکندن آرامق استعدادینی ویرمشدر. بالفرض‌حیواناتك دیشلرینی نظر امعانه آلسه‌ق بونلرك آراسنده شکل وترتیب اعتباریله عظیم بر اختلاف‌کورورز . اوت‌یین حیواناتك دیشلری یالکز‌اوتی ازه‌بیله‌جك صورتده بسیط ایکن اوت یینلرك چکه‌لری کسکین بر طاقم انیاب ایله ، قواطع ایله ، اضراس ایله تجهیز اولنمشدرکه هیئت مجموعه‌سندن بونلرك اتی پارچه‌لامق چیکنه‌مك استعدادنده بولندقلری نظر دقته قارشی صراحةً نمایان اولور .

ایشته بو صورتله حیواناتك بدنلرینك هربر جهازنده ، هربر جزئنده اونك غداسنك شکلیله ، ادامهٔ حیات ایچون تعقیب ایده‌جکی طریق طلبه متناسب خصوصی بر ترتیب، خصوصی بر استعداد کوریلور .

تاریخ‌طبیعی اوقویانلر ایچون شومشاهده، قادینلرك ارکك ایشلریله اوغراشملری، عادتا کندی حقوق طبیعیه‌لرینه قارشی‌تعدیده بولنملری، جانب فطرتدن کندیلرینه رسم اولنان دائره‌نك خارجنه چیقملری دیمك اوله‌جغنه اك کوزل برطریق استدلالدر . بناءً علیه قادینلری بوطریق تعدی‌یه اجبار ایتمك شوقانی یورکلی ارکك‌طرفندن اونارین. اونازنین رفیقهٔ حیاته روا کوریلن اسارتك اك‌جلی برنمونه‌سی، کذلك غایت خطرناك اولان حیات خارجیه میدانلرنده اوبیچاره‌یه قارشی هیچ اثر شفقت ومرحمت کوسترلمکسزین ایدیلن مهاجماتك اك بیوك برنشانه‌سیدر .

فطرةً قادینده بولنان هرشیئ اونك ارککك بولندیغی عالمدن بشقه برعالمده یاشامسی لازم کله‌جکنی کوستریور . یوقسه استاد کیوم فره‌رك دیدیکی کبی اوزمان ارکك‌ایله قادین آراسنده اوچنجی برجنس اولورکه بونك خواص ممیزه‌سی‌ده آثاری هردم وجهنده نمایان اولان برکدردن ، حزین برتفکردن عبارتدر .

احتساساتی جهتندن نظر امعانه آلندیغی صورتده قادین تمثال شفقت، انموذج رفق‌ورقت اوله‌رق تجلی‌ایدر . تمایلاتی نقطهٔ نظرندن

باقیلیرسه کندیسنی بشقه‌سنك یولنده فدایه میال ، فطرةً اعمال خیره مستعد اولدیغی کوریلور . حالبوکه بو سفالتك کافه‌سی حیات خارجی عالمنده‌کی او قورقونج کیرودارلره کلیاً منافیدر . زیرا حیات خارجی یعنی عالم معیشت ، دوکوشمه‌دن ، چارپیشمه‌دن ، مقاتله‌دن ، مهاجمه‌دن عبارتدر . بوراده اك برنجی ایش کورن قوللك قوتی ، اك زیاده مدار اعتماد اولان قلبك غلظتیدر . یا او زواللی قادین او رقیق حسیاتیله ، او علوی تمایلاتیله بو حرب جهنم لهیب ایچنده نره‌یه کیدر؟ هرمنظرهٔ هول انکیزی بیچاره‌یی متألم ایدن ، رقتی صارصان بو معرکهٔ قسوتناك آراسنده او قلب شفیق ایله نه‌یاپار؟ اشته بوسببدن قادینلر اعمال خارجیه‌ده ارککلرله مشارکته مأذون اولدقلری ممالکده بتون مخلوقات خدانك اك پریشانحالی ، اك سفیلی ، اك تنك معیشتی اولمشلرده بوکون نسوانه طرفدارلق ایدنلرك اك بیوکی بولنان فیلسوف (فوریه) نك دیدیکی کبی « کوشهٔ نسیانده ، اك آغر ایشلرك آلتنده ، کمال فقر و سفالت ایچنده » یشایورلر . باقکز فوریه نه‌سویلیور : « بوقادینلرك برچوغی اك آغیر ایشلرده چالشدیرلدقلری حالده کونده‌لکلری یکرمی سانتیمی کچمیور . یدکلری ایسه آتلمش چای یاپراقلری ایله قاینادلمش اککدن عبارتدر . اشته بو فجایعك کافه‌سی قادینك ارککله مسابقه‌یه ، مزاحمه‌یه اصلا قدرتیاب اوله‌مامسندن ایلری کلمکده‌در . زیرا بش اون پاره قازانه‌جق برمکسب بوله‌جق اولسه ارکك درحال کندیسیله مسابقه‌یه کیریشه‌رك اونی کریده براقیور . متانتی ، قوت بدنی سایه‌سنده تزیلکه ، زینته متعلق ایشلره ، باش سوسلمه‌یه وارنجیه قدر هرایشی اوندن کوزل یاپیور . » . شمدی بزه دیه‌جکلرکه : یا طوغمقده اولدیغمز بو طبیبه‌لر ، بو مهندسه‌لر نه‌در ؟ اوت بونلر طالعك زنکین بابایه دوشوردیکی او بختیار قیزلردرکه اوغورلرنده آغیراقلرنجه آلتون صرف ایدلمشدر . مع مافیه سفالتدن ، آچلقدن اولوم درجه‌سنه کلمش اولان فقرای نسوانه نسبتله عددجه پك دون اولان بوطائفه عجبا قوانین طبیعتك احکامنه اطاعت ایتمش صاییله بیلیرمی ؟ اوطبیبه ایچوزیاخود اومهندسه ایچون چوجقلغنده تربیه‌وتهذیبنه اهتمام ایدلمش برواله اولمق . صکره بنی نوعنك منافعنه خادم اوله‌جق ، امتك فلاحنه چالیشه‌جق ، تکثیر نسل ایده‌جك بش طبیب ، بش مهندس طوغورمق دها موافق دکلمیدی ؟

اشته بوحاللر بتون قوانین فطرته قارشی عصیان عد اولنور . بناءً علیه بونلرك ترقیٔ کمال انسانیته دلیل اوله‌رق آتیانی قطعیاً طوغری اوله‌ماز . (المرأة الجدیده) مؤلفی دیورکه : « لکن اکر نظام حیات قادینلردن برچوغنك یاپه‌یالکز قاله‌رق کندیسنك ، اولادینك ، کذلك سعی وعملدن عاجز بولنان اقرباسندن برقاچنك اقوات یومیه‌سنی تدارك ایچون چالیشمسنی ، ایش ایشله‌مسنی اقتضا ایدرسه اوزمان بوکا چاره نه‌در ؟ » بزدیرزکه بوکا چاره بوکبی قادینلرك حال سفالتلرندن متأثر اولمق ، باخصوص بونلرك خارجده چالیشمق صورتیله احکام طبیعته عصیان ایتملری شئامت طالع ، فقرو فاقه سائقه‌سیله دوشمش اولدقلری اولوم کردابندن قورتولمق ایچون اضطراری برحرکت اولدیغی یقیناً بیلمك ، حیات انسانیتك بوطرز حزن انکیزینه عن صمیم الروح شایان اولدیغی قدر تأسف ایتمك ، صکره بوعذاب الیمی تدابیر حکیمانه ایله تعدیل وسائطنی آراشدیرمقدر ؛ یوقسه بوحالك‌ده ملائم تمدندن بری اولدیغی ادعاسیله تعمیم وتوسیعنه چالیشمق دکلدر .

هرمرد متحسسك وجدانته مراجعتله نیاز ایدرم‌که بنمله برابر اولسونلرده طالع مشئومی کندیسنی قوجه‌سز یاشامه‌یه مجبور ایدن ، پنچهٔ هلاکدن نفسنی مدافعه ایده‌جك براکمك پاره‌سی ایچون اوزون کونلرینی اوکله صیجاقلرنده کونشك آلتنده ارککلر کبی چالیشمه‌یه محکوم ایدن بیچاره قادینك حالنی برلحظه‌جك تأمل ایتسونلر ؛ اوت بوحال حزینی برلحظه‌جك اولسون تأمل ایتسونلرده صکره بکا خبر ویرسونلرکه بوجنس رقیقه قارشی قلبلرنده نصل بر حس مرحمت جوشان اولیورده کندیلرینی ، یکرمنجی عصرمدنیتك یوزینی طیرمالامقده اولان بوفنالغك منع سرایتی ایچون برتدبیر اتخاذینه ، بروسیله تحریسنه نه بیوك برقوتله سوق ایدییور ؟ (حالبوکه حیات مسعودانه ایچون وسائل نامحدوددر .)

فیلوسوف فوریه که حریت نسوان طرفدارانك اك بیوکیدر ، باقیکز ممالك متمدنه‌نك اورته‌سنده علی ملأ القوم نه‌صورتله ندا ایدییور . بونی هانکی قلب طویارده پارچه پارچه اولماز : « نه در قادینلرك بوکونکی حالی ؟ زواللیلر تزیلك ، زینته متعلق اعمال کبی اینجه ایشلره وارنجیه قدر هرشعبهٔ صنعتده ارککلرك زبون رقابتی اولمشلر ، بتون عالم صناعتده حرمان ایچنده یاشایورلر . برکوشهٔ نسیانه چکیلمش ، اك آغیر ایشلرله اوغراشیورلر . آرتق مالدن محروم اولان نسوان ایچون منابع معیشت نه اوله‌بیلور ؟ ایکنه‌می یاخود اکر وار ایسه چالریغی ؟ اوت زواللیلرك چارهٔ یکانه‌لری علناً یاخود مخفیاً سفاددن بشقه برشیٔ دکلدر . بو ایسه برچاره‌درکه مراجعت اولنمسنه فلسفه‌نك رضاسی یوقدر . ایشته او بیچاره‌لری بومشئوم حاله کتیرن سبب مدنیت حاضره ایله شمدی‌یه قدردفع و رفعنی دوشونه‌مدکلری اسارت زوجیه‌در . یا قادینلرك شوحاللرنده عدالتدن براثر کوره‌بیلمك بزم ایچون ممکنمیدر؟ »

بن مسلمان قادینلرینك حادثات زمان سوقیله کونك برنده دفع عطش ایچون بو چشمه‌سار خونینه کلمرلندن صاقینیرده جناب حقه نیاز ایدرم که ارککلریمزه عقل وحکمت ویرسون ده ، قادینلریمزی مدنیت مادیه‌نك انقراضه یوز طوتمش اولان شکل حاضرینك سوروکلیوب کتیردیکی بومخاطراتك ، بوسیأتك صولتندن محافظه ایتسونلر .

قادینده‌کی هرشیٔ کندیسنك ارکك ایشندن بشقه بر ایشله اشتغال ایچون یارادلدیغنی کوسترمکده‌در ، دیمش ایدك . اوت قادینه کبه ایکن باقلسه صوك درجه‌ده اعتنا اولنمق ایجاب ایدن بر دورده بولندیغی کوریلور : دور وحامده (آش یردیکی زمان) ایسه مناظر مختلفه‌دن ، خصوصیله خوف و حزن ایراث ایدن منظره‌لردن زیاده‌سیله متأثر اولور . ذاتاً اطبا منحصراً بو موضوع مهمه دائر غایت بیوك مؤلفات تدوین ایتمشلردر . صکره دوردن دوره انتقال ایدر ، نهایت طوغورر ، ایشته اوزمان حقیق برخسته‌لغه طوتیلور ، برمدتده اشکال واعراضی

کندی استعدادینه ، مزاجنه کوره دکیشن امراض حمویه‌نك هدف صواتی اولور . صکره یاوروسنی امزیرمه‌یه باشلایه‌رق بوصورتله یعنی سودی واسطه‌سیله چوجغك حیاتی اوزرنده برتصرف مطلق صاحبی اولور .

اللهی سورسه‌کز سویله‌یك ، سیاسیات ایله اشتغال ایدن برقادین دور وحامده بولنور ، پارلمنتو اعضاسی‌ده موضوع بحث اولان مسئله حقنده‌کی مناقشه‌یی ایلری کتوره‌رك — چوق دفعه‌لر واقع اولدیغی اوزره — بوسروق بوسروغه کلیرلر ، صیحه زنلکه باشلارلرسه‌اوز والالینك حالی نه اولور ؟ یاخود اوقادین برجماعت کبرا ایچنده ایاغه قالقه‌رق برلائحهٔ نظامیه‌نك بر ماده‌سنك تبدیلی ، یاخود برقانونك فسخی ایچون حسیات عمومیه‌یی هیجانه ، حکامك مرحمتی غلیانه کتیرمك استر ، فقط اوته‌دن برخطیب آتشزبان قیام ایله — سیاسیون آراسنده پك چوق کره‌لر کورلدیکی اوزره — قادینك سوزنی جرح ورأینی تزییف ایدر ، اونك برخطای عظیم ایچنده بولندیغنی علی ملاء الحضار برچوق دلائل ایله اثبات ایلرسه آرتق زوالینك تأثری ، انفعالی نه‌درجه‌لره وارمق ایجاب ایدر ؟ بویله برقادین کبه‌یسه نه حاله کیرر ؟ یوق ، امزیکلی ایسه سودی نه‌قدر بوزولور ؟ کذلك ایش زماننی قیصالتمق ایچون اعلان عصیان ایدن عمله‌یه التحاق یدرك قلبی شاقیردیلری ، تفنك کورولتیلری آراسنده قالان برکبه قادینك صحتی ، قارنده‌کی جنینك صحتی هانکی درکه‌یه اینر ؟

قادینك مادیاتی ، معنویاتی الحاصل هرحالی دلالت‌ایتمیورمی‌که — هر برینك حصه‌سنه دوشن نصیبهٔ خلقتی ویردکدن صکره ، بتون موجوداتی بو صحنهٔ حیاته سوق ایدن — جناب حق او جنس رقیقی سکون وآسودکی ایچنده یاشایه‌جق ، ولوله‌دن ، کشمکش اضطرابدن مصون بولنه‌جق صورتده یاراتمشدر ؟ فرض ایده‌لم که بتون دنیا قالقمش ، نظام طبیعی کونه رغماً قادینلره ارککك ایشلریله اشتغال ایتمك حقوقنی ویریور ، عجبا دین فطری اصحابی ایچون احکام فطرت ایله بودرجه‌یه قدر معارضه‌ده بولنان سائر امی تقلید ایتمك لایق‌اولورمی ؟ یوقسه قادینلریمزك حالنی تهذیب‌ایچون دینك ، طبیعتك ، فطرتك قبول ایده‌جکی صورتده برقانون وضع ایتمك مسلمانلرك علوی قریحه‌لرینه کوچمی کلیور ؟ آرتق بزم ایچون امید قپولری بسبتون قپاندیمی‌که قالقمش‌ده مهلك خسته‌لقلرینی بیله قبول صورتیله غربی تقلید ایدیورز ؟

بشنجی فصل

بعض مملکتلرده قادینلرك ارکك ایشلرینه کیرشمکده‌اولملری دوام ایده‌جکمی ؟

بتون کونك خالق اولان فاطرحکیم (ومن یتعد حدودالله فقد ظلم نفسه – کیم حدودالهی‌یی تجاوز ایدرسه نفسنه ظلم ایتمش‌اولور) دیيور . علمای‌عالم ایسه (طبیعتده برنظام خاص حکمراندر . اکر انسان‌اونظامك تعیین ایتدیکی حدودی آشار یاخود نقضنه قالقیشه‌جق اولورسه بالذات طبیعت طرفندن بر طاقم حادثات ظهوره کلەرك اونی یا عالم طبیعتدن طرد ایدر ، یاخود طور اعتداله رجعته مجبور ایلر . » دیيور .

بشرك بدایت‌ظهورندن بوکونه قدر اولان حیات‌انسانیه ایسه اویله بردار لفنون عالیدرکه صراط مستقیمی بولمق ایسته‌ینلر بوراده محتاج اولدیغی شیلری اوکرنه‌بیلیر . قادینلرك ارکك ایشیله اشتغال ایدلمسنك ، اجتماعی برمرض ، قوانین طبیعته قارشی برعصیان اولدیغنی یوقاریکی بحثمزده اثبات ایلمش ایدك . واقعا اوفصلمز بوعصیان ایچون – نه قدر پارلاق‌قشرلرله سترایه‌یلورسه ایدلسون – بقاپذیر اولمق مستحیل‌اولدیغنی تأییده کافی ایسه‌ده مسئله‌یی دها زیاده ایضاح ایچون دیرزکه :

بزم بیلدیکمز خواصك بیلدیکی ، عوامك اکلادیغی ، طبیعتك ، بتون ذرات کائناتك شهادت ایتدیکی برشیء وارسه اوده شودر : جنس نسوانه خاص برکمال‌واردرکه برقادینك او کماله ظفریاب اولمسی ایچون زوجه ووالده اوله‌رق چوجغنی تربیه ایتمسی ، امور بیتیه‌سنی اداره ایلمسی قطعی‌اللزومدر . قادینی وظیفه‌سندن اوزاقلاشدیران هرشیء او کمالی احرازینه مانع اولور . اوزرنده فنا برحاصل تأثیر حاصل ایدر .

بیلیورزکه انسانیت برترقیء دائم ایله ایلری‌یه طوغری کیتمکده‌در ، کریسی کری‌یه رجعتده دکلدر . بو ترقی ایسه مطالب انسانیه احکام طبیعیه‌یه توافق ایتمدکجه قابل اولەماز . بناءً علیه بر امتده اعمال هرفردك استعدادینه واونك‌فطرةً موظف‌اولدیغی وظیفه‌یه کوره‌تقسیم اولنمدقجه او امت کسب کمال‌ایده‌من . اویله‌ایسه‌فلان قومده‌قادینلر اولرینی براقشلر . اك مشقتلی اك آغیر ایشلرده ارککلرله برابر چالیشیورلرمش کبی بر سوز ایشیتدیکمز زمان اکربا صرهٔ قلبی پرده دارغفلت اولمیان اصحاب‌حکمتدن ایسه‌ك بوحالی کندیمز ایچون‌شایان تقلید برکمال صورتنده تلقی ایتمك شویله طورسون ، بالعکس بونی برنقصان‌عدایدرك‌ممکن‌اولدیغی قدراوندن تباعدایلمك اوزریمزه وجوب قطعی ایله واجبدر دیرز . زیرا اوقوم آثارمدنیه‌جه بزدن دها مترقی اولسه بیله شوحاللری کمال حقیقی‌یه منافیدر . اویله‌یا بزاولجه کلمش نه‌قدر اقوام متمدنه بیلورزکه کائناتی ضیالریله ، شعشعهٔ اقباللریله طولدورمش ایکن قوانین فطرته عصیان ایتدکلری ایچون بتون اومدنیتلر کویا هیچ یوقش کبی محو اولوب کیتدیلر . بوقضیه‌ده (المرأة الجدیده) مؤلفی‌ده مخالفت ایتمیور باقیکز نه‌دییور :

« بز فطرتك ، قادینلری اعمال بیتیه ایله ، تربیهٔ اطفال ایله ، اشتغاله حاضرلادیغنی کذلك حمل . تولید ، ارضاع کبی برچوق عوارض طبیعیه‌یه معروض‌اولدقلری‌ایچون ارکك‌ایشلریله اوغراشمه‌یه وقت‌بوله‌میه‌جقلرینی تسلیم‌ایتمینلردن دکلز . بالعکس قادینك هیئت‌اجتماعیه‌یه قارشی‌ایفاایده‌جکی اك کوزل خدمت قوجه‌یه واروب چوجق طوغورمسندن ، اولادینی تربیه ایتمسندن عبارت اولدیغنی‌ده صراحةً بیان ایدرز . ذاتاً بو بر بدیهی قضیه‌درکه اوزون اوزادی‌یه اثباته محتاج دکلدر . »

اشته قادینه‌خاص‌اولان کمالك‌اونك برزوجه ، اولادینك تربیه‌سنی درعهده ایتمش بر والده اولمسیله قائم اوله بیله‌جکی خصوصنده جناب مؤلفك بزمله همفکر اولدیغنی کورولیور . دها صکره دییورکه : « ایشده برخطا وارسه اوده بوکا استناداً قادینلرك عند الحاجه کندیلرینك ، شاید کوچك چوجقلری وارسه اونلرك مدارمعیشتلرینی

استحضار ايده بيله‌جك برصورتده تربيه وتعليم ايدلملری لازم كليه‌جكنی دعا ايتمكدر.»

بزديوزكه مسلمانلرك حالت اجتماعيه‌لری هرجهتدن ملل غربيه‌نككنه مغايردر. حتی بر متفحص نظر آز برامعان ايله كوروركه شئون اجتماعيه‌دن هيچ برنده بو ايكی عالم ايچون اتحاد ممكن دكلدر. مكر بری اوبرينك وجودنده محو اولسون‌ده اوندن برجزء تشكيل ايتسون. شمدی اكر مؤلفك شوصوك جمله‌سی بلاد غربده سويلنمش اولسه‌يدی هر طرفدن آلقيشلانيردی. انجق بوحسن تلقی اوجمله‌نك بر حكمتی متضمن اولديغندن، احرازی ايچون چاليشمق لازم كلان بركمالی توصيه ايتديكندن دكل، بلكه غربده واره‌جغی آدمه ويرمه‌يه بورجلی اولديغی مهری بربكدرلك ياخود طوغريدن طوغری‌يه كندی قوت يوميسنی تدارك ايتمك ايچون اركك ايشلريله اشتغال ايدن قيزدن، قاديندن خالی بر او بولنمديغندندر.

لكن شرقده كانجه، شرق اولديغی كوندن بری قادينلری جهتندن كمال فطرته دها يقين بولنديغی ايچون بوجمله اوراده هيچ برزمان موقع قبول كورمز. بالعكس شرقده هانكی عائله اولورسه اولسون افرادی ميانده‌كی برقادينی خارجده چاليشديرمقده مضطر قالديغی كونی ايامنك اك مشئومی، اك منحوسی عد ايدرده يريوزنده بوحال ايله ياشامقدن ايسه يرآلتنده بولنمه‌يی ترجيح ايلر.

محمد عاكف

❋ ❋ ❋

مواعظ

مقرری: مناسترلی اسماعيل حقی افندی — محرری: سيروزلی ح. اشرف اديب

مؤمنلره رعايتده بولوندقلری ايچون الله تعالی قرآنده ثنا ايدر. نصرانيلردن مؤمنلری حمايه ايدنلر مظهر ستايش الهی اولمشلردر. اصحاب كزين افنديلرمز ديار حبشه هجرت ايتدكلری زمان مسافرپرورلكده بولونان نجاشی وآنك معيتنده‌كی رهابين وزير اداره‌سنده‌كی اهالی‌يی قرآنده ثنا ايتمشدر.

جناب حق كافری ثنا ايدرمی؟ اوت، شيمهٔ انسانيت باشقه، آخرت جزاسی باشقه. بلكه اوثنادن طولايی حسن عاقبتی قازانير. مؤمن كندی عاقبتنی بيليرمی؟ بيله‌من. چونكه غيبدر بو. هركس سوء خاتمه‌دن قورقار. عالم اولسون، فاضل اولسون، حتی ولی الله اولسون كشف قطعی اولمه‌دن «بوشخص مطلقا جنته كيده‌جك، شفاعت ايده‌جك» ديه بيليرميسك؟ قرآنده، حديثده بيان ايدلمدكجه غيبه حكم ايده‌مزسك. اصحاب نارايله اهل جنت مساوی طوتولماز. بينلرنده مساوات يوقدر. حكم ايدرز. لكن كيمدر اهل جنت؟ كيمدن اصحاب نار؟ شخصنی تعيين ايده بيليرميسك؟ بناءً عليه هركافرك عاقبتی نه اوله‌جغی بللی دكلدر. قرق سنه كفر ايله، بعضاً پت پرستكله امرار حيات ايدر، عاقبتنده هدايت ايريشير. عكسی‌ده ملحوظدر. عابد اولور، زاهد اولور، فقط برفنا خويی بولنور، مرورزمانله قلبنده‌كی اونقطهٔ سياه كنيشلر، اخلاقسزلق، بدخولق بتون اطرافنی صارار، كيت كيده ايمانی ضعيفلار، نهايت بتون‌بتون زيوانه‌دن چيقار، عياذاًبالله هلاك ابدی‌يه كرفتار اولور. اونك ايچون اعتبار عاقبته‌در. شقی، سعيد بزه ظاهراً معلوم اولور، اكن باطن بللی دكل.

شخص ظالم — ولوكه مؤمن اولسون — ظلمندن طولايی نصل ذم اولنورسه، عادل‌ده — ولوغير مسلم اولسون — انسانيته اولان خدمتندن، اصحاب حميته اولان برطاقم معاوناتندن طولايی — تعصب ايتميه‌لم، حقی تسليم ايده‌لم — مظهرثنا اولور. دعا ايديلير: الله عاقبتنی خير ايلسون، ديه. [ولتجدن اقربهم مودة للذين آمنوا.....] بوآيت جليله، نجاشی حضرتلری حقنده وارد اولمشدر. صوكرادن ايمانه كلدی. فقط آيتك نزولی زماننده نصرانی ايدی. شيمدی الله ثنا ايدر. نيچون؟ چونكه اهل اسلام اورايه هجرت ايتديلر، بونلر مسافرپرورلك ايتديلر. ارقه‌لرندن كلن مكه مشركلرينی رد ايتديلر، اونلرك بهتان آميزسوزلرينه ايناغديلر. حقيقتی تسليم ايتديلر. حقدن، عدالتدن آيريلماديلر. اوخائنلر اويله ديمورلردی: — بونلر آره‌مزه تفرقه دوشورديلر، يكی دين چيقارديلر. جمعيتمزی پريشان ايده‌جكلر!.. اهالئ مكه طرفندن كلديلر، برچوق هديه‌لر، نفيس نفيس شيلر كتيرديلر. عمروبن العاص رياستنده برهيئت ايله بوهديه‌لری كونديرديلر. اصحاب كرام يتمش قدر كيمسه‌لردی. حضرت عثمان افندمزده ايچلرنده ايدی. مشركلرك اذالرينه دايانه‌مديلر، مساعده آلديلر، كيتديلر. بو ايلك هجرتدر. هجرت اولی وار، هجرت ثانيه وار. كتب سيرده بونلر مفصلاً وار. فقط آياتی بيله اوقوسه‌كز اكلارسكز. سيرنبويه‌يی اوقومه‌دن لذت الهمازسكز. انسان اسلاميتی هوادن بلله‌مش اولورسه، دينك منشائی، اساسی، صورت نشريی، نه يولده الهٰك عنايتيله غالب كلديكنی بيلمزسه دينك قدر وقيمتنی تقدير ايده‌بيليرمی؟ آنادن، بابادن ميراث قالان مالك قيمتی بيلنمز. از زمانده صرف ايدر. عاريت برشی چونكه. ايمان تقليدی اولورسه، اعتقادی تقليددن عبارت قالیرسه اوندن نه خير اولور؟ اوقومقله علما ايله مصاحبه ايله، مجالسه ايله اصل اساسندن آكلامالی. سيرت محمديه‌يه واقف اولمالی. حضرت پيغمبر نصل نبوت دعواسی ايتدی؟ قرآنی نصل تلقی ايدردی؟.. بونلری بيلملی. دين اسلامی نشرايدوب وحدانيته دعوت ايدنجه عوام وخواص كنديسنه دشمن اولديلر. عمجه‌لری، دايلری اظهار خصومت ايتديلر. علی الاكثر كنجلر معاونت ايتدی. اختيارلرك قسم كليسی صوك درجه حدت ايتديلر، دشمن اولديلر. ذاتاً بوطبيعيدر، انسان اختيارلادقجه قلبنه قسوت كلير. بولونديغی مسلكدن آيريلق كوجنه كيدر. تحويل مسلك تكليفنه قارشو بولسه سنی بوغار، اوقدر خصم اولور. اما شبان امت... اونلرك قابلری دها رقيقدر. [الشبان ارق افئدةً...] افئدهٔ شبان رقيق اولور. دها بوزولمامش. فنالغه اليشمامش. سيئات اخلاق ايله قلبلری قارارمامش. حضرت پيغمبره ايمان واتباع ايدنلر اكثريتله كنجلردر. او صناديد

قريش ... اونلر بر طاقم شيوخ ايدى ، استبداده آليشمشلر ، ناسه غرور وصاتمه‌يه الفت ايتمشلر. من القديم هركسى قبضهٔ استبدادلرينه المشلر، بر چوق اعوان وانصار پيدا ايتمشلر :

— ابو طالبك يتيمنه نصل بويون اكرز ؟

ديه كبرلنديلر، قبول حقدن اعراض ايتديلر: — كيم اولورمش محمد؟ بو كوزل سوزلرى اك بيوكلرمزدن بريسى سويلسه «پكى» ديه‌جكز. فقط بو دها هنوز كنجدر ، فقيردر. واقعا اصيلدر، عاقلدر، كاملدر؛ فقط بزم كبى زنكينمى يا ؟ بزم كبى اتباعى ، بزم قدر نقود واعتبارى وارميدر ؟ ابو طالبك النده يتيم بيومش . بز ، نصل اولور بويله بر يتيمه بويون اكه‌لم؟..

حق اولديغنى آكلاديلر . لكن تكبر واستبدادى اعتيادلرينه مبنى چوق كوجلرينه كيتدى. اليشمشلر استبداده، عظمت فروشلغه، شيمدى بويله بر كنجه ، باخصوص بر يتيمه اتباع ايتمك ... قابلمى ؟ كبرلرينه ، عظمتلرينه نصل صيغار بو ؟ بو حال ، صرف بو حال انلرك يوركلرينه تأثير ايتدى. واقعا قبول ايدنلر واردى. فقط اكثريتى سويليورم . پك تلاشه دوشديلر :

— بونلر چوغالدقچه ، محمدك اتباعى تكثر ايتدكجه بزم نفوذمز قيريله‌جق . رياست ، حكومتى اونلر آله‌جق . بز صوڭره صفر كبى قاله‌جغز ...

ديديلر . اونك ايچون بو لمعه‌يى، بو ضياى حقيقتى سوندورمكه چوق چاليشديلر. اللرندن كلديكى قدر اذا وجفايه جرأت ايتديلر. ياپمدقلرى فنالق، جرأت ايتمدكلرى دسائس قالمادى . او اذالر ، اوجفالره اصحاب كرام داياناميديلر ، ديار حبشه‌يه كتديلر . اهالى اونلرى احترام ايله ، اعزاز ايله قارشولديلر. صوكره بزمكيلر حيران اولديلر . مسلمان دكل ، اما قانونلرى وار ، عدالت ايسته‌يورلر . مظلومه طرفدار اوليورلر . كورديلركه بونلر كيمسه‌نك عليهنده دكل . كندى دينلرينى محافظه ايچون كلمشلر .. بونلرى حمايه ايتديلر . او صناديد قريش ، او خائن اختيارلر افترايه بيله جرأت ايتديلر :

— سز بونلرى حمايه ايديورسكز، اما بونلر فتنه‌كاردر . آرامزه فتنه القا ايتديلر ، يكى بر دين چيقارديلر . هم عيسى حقنده‌ده نه‌لر سويلرلر ، ايشتسه‌كز ... سزك معبودكزى ، صور باقه‌سك ، نه‌قدر كوچولتيورلر . سكاده ، دينكزه‌ده دشمندرلر .

اويله معصوم ، برى كيمسه‌لرى محكوم ايتمك ايچون افترايه‌ده جرأت ايتديلر . صوكرا اصحاب كرام عيسى حقنده‌كى آيات قرآنيه‌يى اوقوديلر ، نجاشى بو حقيقته حيران اولدى . حق اولديغنى اكلادى.

— بو حقيقته قارشى برشى سويله‌يه‌مم، ديدى. هم الله اولسون، هم اوغلى ، قيزى اولسون ... بويله شى اولورمى ؟ بونلر اويله ديورلر: مريم پاكدامندر . الله‌ك قدرتيله حامله اولمش الله . حكمتنى كوسترمش قوللرينه . حضرت مريمه ، نه يهوديلر كبى افترا ايدرز، نه‌ده نصرانيلر كبى عيسايه الله‌ك اوغلى ديرز . (واذا سمعوا ما انزل الى الرسول ترى اعينهم تفيض من الدمع مما عرفوا من الحق يقولون ربنا امنا فاكتبنا مع الشاهدين.) نظم كريمى‌ده بونلر حقنده‌در.

معناى شريفى : قرآنى ايشتدكلرى وقت كورورسك‌كه كوزلرندن ياشلر آقار. نيچون ؟ حقى طانيدقلرندن . حقه قارشى متأثر اولدقلرندن . ديرلركه: اى ربمز، بز بوكا ايمان ايتدك. بزلرى ارباب شهادته الحاق بيور.

[ولتجدن اقربهم مودة للذين آمنوا ... الآية] كوريبورميسك ، حبيبم، بو زمانده‌كى كفره ايچنده مؤمنلره اك زياده بونلر ياردم ايتديلر. حقيقته خدمت ايتديلر . استحصال حريته معاون اولديلر . مشركلر اكثريسى كوله كبى قوللانسون ايسترلردى. رقيقلرك بعضلرى ايمانه كلديلر. افنديلرى كنديلرندن ال چكمك لازم كلدى. چونكه دين اسلام حريت ويريبور ، هركسك حقوقنى طانديريور . بو ، اونلرك كوجلرينه كتدى. اونك ايچون اهل اسلامه هر درلو اشكنجه‌يى روا كورديلر. بلال حبشى‌يى چيرچپلاق صويديلر . حرارت شمسه معروض براقديلر. بويولده اذا ايتديلر . نيچون ؟ چونكه « احد » ديبور . « الله بردر » ديبور . « ايكى » ديديره‌مديلر. برطاقم كوله‌لر دين اسلامه كيرمشلر، اولدورسه‌ك دونمز . تضييق ايدرلردى چويرسونلر ، الله‌ك نورينى سوندورسونلر ، سوندورسونلرده اسكى مسلكلرينى سربست سربست اجرا ايتسونلر . نصل آليشمشلرسه اهالى‌يى اويله محكوم ايتسونلر . بدلا حريفلر !..

ايشته او اذاره ، اوجفالره دايانه‌ميه‌رق ، حريتلرينى محافظه ايچون حبشه‌يه كيتديلر . لكن اونلار تقدير ايتدى . كورورسك ، حبيبم ، بو زمانده موجود كفره ايچنده مؤمنلره اك زياده دوست اولان ، مودت كوسترن كيملردر ؟ [الذين قالوا انا نصارى الآية ...] « بز مسلمانز » ديبور . « نصرانى‌يز » ديورلر. ذاتاً « مسلمانم » ديمكله مسلمان اولورمى ؟ نيجه منافقلر كنديلرينه مسلمان ديديرده هركسى آلداتمق ايستديلر . اويله كوروندولر . كنديلرينه « مسلمان » ديديلر ، اما اويله اولمدقلرى ميدانه چيقدى. چوق كيمسه‌لر واردر مسلمان نقابى آلتنده اجراى خيانت ونفاق ايديورلر. اونلرك كسوه‌لرى ، ناملرى مسلماندر ، فقط قلبلرى، ماهيتلرى خائندر ، كافردر ، ظالمدر ، غداردر . صوكره نيجه پت پرستلر ، مجوسيلرده واردركه دائماً كفر ايچنده بويان اولورلر ، فقط حق ، حقوق طانيرلر، ظالملردن مظلوملرى قورتارمغه قول آچارلر .

[ذلك بان منهم قسيسين ورهباناً وانهم لايستكبرون .] بونلرك ايچنده اويله عالملر ، اويله حقايق آشنا كيمسه‌لر واردركه ... [قسيسين] ايشته اونلرك علماسى ديمكدر . كنديلرى خرستيان، لكن حقيقته آشنا. يعنى احوال عالمه مطلع. اعتقادلرى نه ايسترسه اولسون. دكلى‌كه احوال جاريه‌يى تدقيق ومحاكمه ايدرلر ، تميزه اوغراشورلر .. كيم ظالم ، كيم مظلوم بيليرلر.. تجربه‌لرى، وقوفلرى چوق، تاريخ اقوامشلر، هرشيئه واقف اولمشلر. الله تعالى كنديلرينى عالم، آشنا، منصف ديه ثنا بيوربيور.

[ورهباناً] ايچلرنده برچوق راهبلر ، عابد، زاهد كيمسه‌لر وار.. اصل راهبك معناسى بودر، راهب، رهبت دن كلير. الله قورقوسى وار قلبلرنده.

بر کوشه‌یه چکلمشلر، ناسه خیرلری اولمازسه‌ده، شرلری‌ده طوقونماز [وانهم لایستکبرون .] اونلر ظالملر کبی کبریا صنفنه قاریشمایورلر . حدلرینی بیلیرلر . غایت متواضع آدملر. ایشته حبیبم کورورمیسك ، انسانیت مفتونلرینی ، عدالت عاشقلرینی ؟ هرنه دینده اولورلرسه ... اوراسی سکا لازم دکل . بکا عائد بر شی او . سن اونلرك انسانیتلرینه ، عدالتلرینه باق .

بالذات نجاشی حضرتلری مهاجرینك راحتلرینه باقدی . هربرینه تخصیصات کوستردی. حالبوکه اواقلیمك حکمداری، حاکم یکانه‌سی . هانی عظمت ؟ هانی جبروت ؟ سیاسة ده مجبور دکل.صرف انسانیة بویله یاپیوردی . خصوصا دعواجیلری اولوب ارقه‌لرندن تعقیب ایدیورلردی . اویله ایکن حسن معامله‌ده بولوندی . کندیسی بالذات کتدی . حال وخاطرلرینی صوردی . محاکمه‌لرینه دقت ایتدی .

اشته‌الله جل‌شانه، اونلری بویولده‌شنا ایدیوردی. شیمدی بزم‌ده اوزرمزده حقوقی بولنور کیمسه‌لر وار . دینمزك سلامتنه، وطنمزك خلاص بولمسنه، اهالیمزك اسارتدن قورتولمسنه یاردم ایدن دولتلر وار . اونلره دعایه بورجلویز . الله عاقبتلرینی خیر ایلسون ! آمین ! ...

انکلتره‌دن چوق معاونت کوردك، فرانسه‌نك‌ده معاونتندن محروم قالمادق. دینلری باشقه. وارسون اولسون ، بزه‌لازم اولان انسانیت‌در علوم ومعارف‌در . ایچلرنده اویله حقیقت طرفدارلری وارکه حیرتده قالیرسك . السنهٔ شرقیه‌یه واقف ، بزدن زیاده عربجه بیلیرلر . فنون شرعیه‌یه وقوفلری وار. پارسده ، برلینده شرح مواقف، تفسیر قاضی اوقوتیورلر . هردینك لدنیاتی آکلامق ایسترلر . برچوغی‌ده قلباً مؤمن موحددر. فقط قولای دکل، آلوفدن آیریلق، بتون‌بتون دینی ترك ایتمك. بورایه کلسه حقارت ایدیورسك . دین اسلامه کیررسه آرتق اوراده‌ده احترام کورورمی؟ بویله قلباً مؤمنلر وار، لکن‌دارحربده‌بولندیغی ایچون‌دین‌اسلامه هراحکامی قبوله‌مجبوردکللردر. اونلرك احکامی آیریدر. اوراده شابقه‌ده کیرر. یواش یواش بر فرصت کلیر، دار اسلامه‌ده بچه بیلیر .

بونلردن طولایی تعصب ایتمه‌ملی‌یز. انسانیته خادم اولانلر، منافع مسلمینه چالیشانلر ، حقوق ملتی محافظه‌یه معاونت ایدنلر . . . بونلر مدح وثنایه لایقدر. نیچون ؟ چونکه حقه یاردم ایتدیلر. مثلا انکلتره، فرانسه‌دخی تام اضمحلال زماننده، انقراضمزك محقق اولدیغی هنکامده بزه معاونت ایتدیلر . دها او استبداد زماننده اورایه التجا ایدن احراره درلو درلو معاونتده بولنیورلردی. بیلورسکز ، اوراده‌کی بزم سفیرلر نه‌لر یاپیورلردی؟ کیمنه پاره‌لر ویره‌رك، کیمنه افترالر آته‌رق اونلرك نشریات احرارانه‌سنی منعه چالیشیورلردی. لکن حکومت محلیه یوز ویرمزدی . چونکه بونلرك مقصدلرینی کوریورلرکه انسانیته، حیثه موافق.. کیمسه‌یه تعرض ایتمزلر. بزم خائن سفیرلرمز اوبیچاره‌لری، عائله‌لرینی نه قدر تضییق ایتدیلر . نه قدر اشکنجه‌لره ، حیله‌لره تشبث ایتدیلر . فقط یاپه‌میورلردی . . نه‌مدهش پاره‌لر وعد ایتدیلر ، فقط بوذواتی، حریت اوغورنده جانلرینی فدا ایدرجه‌سنه چالیشان بواصحاب حمیتی جلب ایتمك ممکن اوله‌مدی. حتی :

— ایشته سکا اون بیك لیرا ویره‌جکز ، دیمشلردی ، سن یه ، ایچ ، ذوقنه باق ، یالکز بزم ایچون هیچ بر شی سویله، هیچ برشی یازمه .

پیشوای احرار احمدرضا بك بویولده تکلیفده بولوندیلر. مشارالیه قرق بش یاشنده بر آدمدر. یکرمی سنه‌دن زیاده‌مدت استحصال حریت اوغورنده وجودینی وقف ایتمشدر. چالیشیوردی، دائماده چالیشیور. رفیقلرینی‌ده بیلیرز . کندیسی بروسه‌ده معارف مدیری ایدی. الله قلبنه‌الهام ایتدی. بودرلو معیشته کوکلی راضی اولمدی. تضییق آلتنه دورمغه تحمل ایده‌مدی. آلدی عائله‌سنی ، کیتدی اوروپایه . ذاتاً صنعت وهنر صاحبی ایدی. کندی امکیله کچنیردی، فرنکلرك مأموریتنده بولنوردی.

بویله هیچ کیمسه‌یه بویون اکمه‌رك چالیشدی. نهایت الامر الله‌ده موفق ایلیوردی . بزم مستبدلر آکلادیلرکه بونلر بنیاد ظلمی ییقه‌جق ، استبداد طرفدارانی سرنکون اوله‌جق . . . بونك اوزرینه پاره ایله الده ایتمکه چالیشدیلر. فقط نائل مرام اوله‌مدیلر.

— ایسته‌مم ، دیدی ، بن ناموسمی صاتمام . عزمی بوزمام. الله ایچون اولان نیتمی سزك پاره‌کزله تبدیل ایتمم ! . .

انصاف ایدك، افندیلر!.. بو ازهنر دکلدر، بو ازموفقیت دکلدر... هانکمز یاپه‌بیلیرز؟ بودورده اك بیوك کرامتدر . پاره ویررسك‌ده قبول ایتمز . بتون جهان حالنه حیران اولدی . حقیقة خارق العاده . عادته مغایر دکلمی؟ هرکس پاره ایچون دینی صاتار ، هر درلو مذلتی قبول ایدرکن ، اوذات شریف ثبات کوستردی ، مسلکنی محافظه ایتدی . کرامتدر بوکرامت !.. کوستر مثلنی؟ اك بیوك علمامزك حالنی بیلیرسکز بوراده نه حالده ایدیلر . اوزون اوزادی‌یه اکلاتمغه حاجت یوق. الله جمله‌مزی منام غفلتدن ایقاظ ایلیه !.. آمین !..

تصحیح

کچن نسخه‌مزك یوز اون التنجی صحیفه‌سنك سکزنجی سطرنده (نسانك) کلمه‌سی بر (ا) زیاده‌سیله سهواً (انسانك) طرزنده ترتیب ایدلمش وخطای واقع معنای مقصود حقنده حائز تأثیر بولنمش اولمغله تصحیح اولنور .

ابو العلا

مطبعه عامره

محل اداره: درسعادتده يكى پوسته‌خانه قارشوسنده دائرۀ مخصوصه‌در

صراط مستقيم

١٣٢٦

اخطار: مسلكمزه موافق آثار حسنه مع الممنونيه قبول اولنور. درج ايديلميين آثار اعاده اولنماز.

دين، فلسفه، ادبيات، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلرى: ابوالعلا زين‌العابدين — ح. اشرف اديب

	سنه‌لكى	آلتى ايلغى
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولاياتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبيه‌ده	١٠٠	٥٥ غروشدر.

تاريخ تأسيسى:
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سى ٥٠ پاره‌در

قيرطه‌دن مقوا بورو ايله كوندريليرسه سنوى ٢٠ غروش فضله آلنير.

درسعادتده پوسته ايله كوندريليرسه ولايات بدلى اخذ اولنور.

عدد: ١٠ — ٣٢٦ شوال ١ — صالى — ١٤ تشرين‌اول ٣٢٤ — برنجى سنه

تفسير شريف

تدقيق مهم

عبادت — بيان اولنديغى اوزره خضوع وتضرعك نهايت درجه‌يه، اك يوكسك طبقه‌يه بالغ اولان نوعيدر. فقط خضوع وضراعتك بو نوع اكملى عبادت عد اولنمق ايچون معبودك كنه وحقيقتى قابل تصور اولميان عظمت وجلالنى استشعار قلبدن، تأثير وايجاد وكيفمايشاء انفاذ حكم منحصراً شان اجل الوهيتى اولديغى جزماً اعتقاددن ناشى اولمق شرطيله مشروطدر.

عابد معبودينك مرجع يكانۀ عالم اولمسنى وادراك بشرى فوقنده براحاطۀ علميه وقدرت كامله ايله متفرد بولنمسنى اعتقاد ايتمدكجه ايفاسنه مواظب بولنديغى عرض تعظيمات وتبجيلات ايله عابد صايلماز.

بناءً عليه ملوك وسلاطيندن برذاته بندكانى طرفندن پرستش درجه‌سنده بولنان تذلل وخضوعلره، يرلرده سورونمك وآياقلرينك آلتنى اوپمك وهرنه طريقله ممكن اولورسه رضاسنى تحرى ايتمك كبى معامله‌لره — دائرۀ مشروعيتدن خارج اولملريله برابر — عبادت لفظى اطلاق اولنماز. حتى عبادت قصدى ايله اولميان سجده بيله كفرى ايجاب ايتمز. چونكه بو طاقم ضراعت وخضوع عابدلرك وحتى زمرۀ قانتينك جناب حقه قارشى ايفا ايده‌بيلدكلرى اطاعت وانقيادك بوزقات فوقنده بيله فرض اولونسه مادام كه اسباب موجبه‌سى اونك ظلم معهودى خوفندن ويا كرم محدودى رجاسندن عبارت اولديغى، محضا بويله عادى برامل وغرض دنيويدن منبعث بولنديغى رعنا معلومدر، عبادتك تعريف معروضنه ماصدق عليه اوله‌ماز.

كذلك عاشقك معشوقى حقنده واقع اولان غلو وافراطى نه درجه پرستشكارانه اولورسه اولسون فى الحقيقه عبادت دكلدر. لسان العربده بوكاده لفظ مذكور اطلاق ايدلمز. زيرا بشقه واديلره متعلق اولوب اعتقاد سالف الذكردن عاريدر.

واقعا برطاقم جهلۀ ناس، سبكمغزان انام ملك وسلطنتك ملوك اوزرينه فيضان ايتمش برقوت غيبيۀ سماويه وبرخارقۀ قدسيۀ ملكوتيه اولمسى اعتقادى ايله انلرك طيب عنصر ونفاست جوهر اعتباريله نوع بشردن ممتاز اولملرينى ذهنلرينه يرلشديره‌رك كنديلرينى معبود اتخاذ ايتمشلر وبو اعتقاد باطل سببيله عبادت وپرستشلرينى جديت اوزره التزام ايده‌رك كفر والحاد مزلقه‌سنه دوشمشلردر.

افعال عبادك برقسمنى تحريم، ديكر اقسامنى تحليل ايتمك، كناهلرينى عفو ايله برقولى جنته لائق قيلمق، ديلرسه جهنمه آتى ويرمك كبى انجق شان الوهيته شايان، خصيصۀ جليلۀ رحمان اولان احكام ومعاملاتدن برشيئى حائز اولمسى اعتقاد اولنان كسانده معتقدلرى طرفندن معبود اتخاذ ايدلمش اولييورلركه استعيذ بالله «اتخذوا احبارهم ورهبانهم ارباباً من دون الله والمسيح بن مريم» آيات جليله‌سى بو حقيقت قطعيه‌يى اعلان ايتمكده‌در.

تفاسير شريفه‌ده مسطور اولديغى اوزره بو آيت كريمه‌نك هنكام نزولنده حضور حضرت رسالتپناهيده بولنان (عدى بن حاتم) رضى الله عنه فى الاصل نصرانى اولمسنه مبنى ديمش كه: — يا رسول الله! رهباندن بركيمسه‌يى الوهيتله توصيف ايده‌رك كنديسنه عبادت ايتدكلرينى ايشتمدم... مقام جوابده سلطان انبيا عليه ازكى التحايا افنديمز حضرتلرى: — «اليس يحرمون ما احل الله تعالى فيحرمونه ويحلون ما حرم الله فيستحلون» بيورمشلر، يعنى دكلمى كه اونلر ايستدكلرى كبى تحليل وتحريم احكامنى قبول ايتدير بيورلر، بو خصوصده بركيمسه‌يه مطاوعت كنديسنه عبادت ديمكدر.

بونك اوزرینه جناب عدی:— بوجهت پك طوغریدر، دییه‌رك اعترافده بولنمشدر.

هر دین حقده، شرائع الهیه‌نك کافه‌سنده امزجهٔ بشریه واستعدادات متنوعه‌یه کوره عبادتك صور کثیره وهیئآت مختلفه‌سی اولوب صنوف آدمدن جناب حقك عظمت وکبریاسی وسلطنت سرمدیه وحاکمیت مطلقه‌ایله تفرد سبحانیسی شعور وملاحظه‌سنده بولنملری تذکیر بیورلمق حکمت علیهٔ ربانیه‌سنه بناءً مشروع قلنمش ولزوم ایفاسنه دائر اوامر قطعیه شرفصدور ایتمشدر. بوشعور وملاحظه ایسه هر عبادتك روحی وسری، علت غائیهٔ مشروعیتی اولدیغی هویدادر.

عبادات مشروعه‌دن هر برینك تقویم اخلاق وتهذیب نفوس خصوصنده تأثیر عظیمی قابل انکار دکلدر. فقط درکاه سبحانی‌یه عرض تعظیم واخلاص عبودیتك مدار ومنشأی اوله‌جق ملاحظه وانتباه قلب حصول بولمادقجه، توجه الی الله امر راسخ اولمادقجه تأثیر مطلوب حصولپذیر اولماز.

بناءً علیه عبادتك شکل وصورت ظاهریه‌سی روح معنادن، ملاحظهٔ معروضه‌دن عاری قالیرسه عبادت صائبه‌یه صالح دکلدر.

مثلا قلمقده بولندیغمز نمازی نظر مطالعه‌یه آله‌رق دوشونه‌لم: بزلرك کیف ما کان اتیان صلات ایله دکل، بلکه «اقامهٔ صلات» تعبیرینه ماصدق اوله‌جق وجه اکمل اوزره ادا وایفاسیله مأمور ومکلف بولندیغمزده شبهه ایدرمی‌یز؟ خایر! چونکه مؤمنلری مدح وصلاته ترغیب بابنده ورود ایدن نصوص شرعیه‌ده هپ «ویقیمون الصلاة» کبی اقامه‌دن مشتق صیغ وتعبیرات شریفه‌یه مصادف اولمقده‌یز. اقامهٔ صلات ایسه بوتون ارکان وحدود ظاهریه وباطنیه‌سیله ایفای صلاته مبادرت، بالجمله آثار وفوائدینی محتوی اوله‌جق طرز وهیئتده او وظیفهٔ عالیه‌یی اتیانه موفقیت دیمکدر.

ناصل که «قد افلح المؤمنون الذین هم فی صلاتهم خاشعون» نظم شریفنده اهل ایمانك فلاحنی ارکان باطنیه‌دن معدود خشوعه، ادای صلات هنکامنده‌کی حضور قلبی‌یه بنا قلنمشدر.

برده بافرمان الٓهی فریضهٔ ذمت، اعظم ارکان رصینهٔ اسلامیت اولان صلات حقیقیه وکامله «ان الصلاة تنهی عن الفحشاء والمنکر ولذکر الله اکبر» و «ان الانسان خلق هلوعا اذا مسه الشر جزوعا واذا مسه الخیر منوعا الا المصلین الذین هم ..الخ» مثللو نصوص قرآنیه‌نك دلالات قطعیه‌سیله انسانی هر درلو مساوئ اخلاق ومناهی ومنکراتدن آلیقویه‌رق احتراصات جبلیه‌سنی تعدیل ایدن، وبو سایه‌ده معکس فیوضات خدا اوله‌جق قلبنی درکاه سبحانی‌یه انجذاب تام ایله منجذب، سانحات غیبیه‌یی مترقب قیلان اك بیوك بر ذکر الٓهی، اك صمیمی بر مناجات ربانیه‌در.

روح عبادت ومدار فیض وسعادت اوله‌جق اسرار معنویه‌دن ذهول ایله سهو وغفلته مقارن بولنان حرکات وسکنات، لسان واعضای سائره‌ده علی العاده وقوع بولان اشتغالات وبوخاصیت عظمادن عاری، نتائج مطلوبه‌دن خالی اوله‌جغی جهتله آیات واحادیثده مظهر ثنای عظیم قلنان مبارك نماز اولمادیغی وارستهٔ قید ایضاحدر.

فرقان حکیمك بو صورتله نمازقلان ارباب غفلت حقلرنده «فویل للمصلین الذین هم عن صلاتهم ساهون الذین هم یراؤن ویمنعون الماعون» بیورلمشدرکه یالکز صورت صلاتی اتیان ایتملری حسبیله کندیلرینه «مصلین» اطلاق بیوریله‌رق اقامهٔ صلاتدن محروم وخشیت الٓهیه‌یی مذکر، عظمت سبحانیه‌یی مشعر بولنان توجه قلبی‌یه مقارن صلات حقیقیه‌دن سهو وذهول ایله مألوف اولدقلری افاده بیورلمشدر.

مناسترلی اسماعیل حقی

***

مسلمانلقده اساسلر

۱ — *تحصیل ایمانه ایچون نظر عقلی.* دین مبین اسلامك استناد ایلدیکی اك برنجی اساس نظر عقلیدر. اونك عندنده ایمان صحیحك وسیله‌سی یالکز بو نظردن عبارت اولدیغی ایچون حاکم طانیدیغی عقلك حضورنده مابه الاحتجاج اوله‌جق حجت انجق بودر. شیمدی مادام‌که دین عقلی حاکم طانیمشدر، بالطبع حکم ونفوذینی تسلیم ایتمشدر. او حالده نصل اولورده او حاکمه تعرضده بولنمسی ممکن اوله‌بیلیر؟

باقیکز بو اساس مسلمانلری نره‌یه قدر سوق ایتمشدر: اهل سنتدن بر چوغی دییورلرکه حقیقته وصول ایچون بذل مجهود ایتدیکی حالده استحصال مرامه عمری وفا ایتمین، معمافیه موقف ظن وریبده توقف ایتمیه‌رك طریق تحریده ترك حیات ایدن آدم زمرهٔ ناجیه‌دندر. انصاف اولنسون بوندن بیوك مساعده‌کارلق تصورینه امکان وارمیدر؟

۲ — *ظاهر شرع ایله عقل آره‌سنده تعارض وقوعنده عقلك تقدیمی.* سوزلری شایان التفات اولمیان برحزب قلیل استثنا ایدلدیکی صورتده بتون اهل دین شونده متفقدرلرکه عقل ایله نقل تعارض ایتدیکی وقت دلیل عقلی‌یه بالاعتبار نقل ایچون ایکی طریق اختیار اولنور. برنجیسی ماهیت منقولك اکلاشیله‌مایه‌جغنی اعتراف ایدرك کیفیت علمی جناب حقه تفویض صورتیله صحتنی تسلیم ایتمك، ایکنجیسی ایسه معنای منقولك عقلاً ثابت اولان حقیقتله اتحاد ایتمسی ایچون قواعد لغته مراعات شرطیله نقلی تأویل جهتنه کیتمکدن عبارتدر.

ایشته کتاب مبینده، حدیثده، علیه الصلاة والسلام افندمزك سنن سنیه‌لرنده حکمی جاری اولان بو اساس متین سایه‌سنده درکه عقلك پیشکاه عزمنده بتون یوللر آچیلمش، سبیل ترقیسنده‌کی عقبات کاملاً قالدیرلمش، میدان جولانی نامحدود بر صورتده توسیع ایدلمشدر. عجبا هیچ بر فیلسوفك نظری ایچون بوندن واسع بر فضای جولانه انعطاف قابلمیدر؟

آرتق فکر ونظر صاحبلری، حقیقت معرفت طالبلری بو پهنای بی انتهایه‌ده صیغمازسه‌لر نره‌یه صیغارلر؟ اولیه‌یا، بو ساحه‌یی طار بولدقدن صکره نه‌طاغلریله، دره‌لریله برابر شو خاکدانه، نه‌ده اجرامیله برابر فسحتسرای آسمانه صیغه‌مازلر.

٣ — تكفيرك صورتی. شيمدی شو ايكی اساسی سويلدكدن صكره بين المسلمين پك معروف اولان اوچنجيسنی‌ده ذكر ايتملی‌يزكه شودر : بر آدمدن كفره حمله يوز وجه ، ايمانه حمله ايسه انجق بر وجه بولنه‌بيلن بر سوز صادر اولسه اوتك وجه ايله عمل اولنور بناءً عليه سوزك كفره حملی جائز اوله‌ماز .

انصاف ايله دوشونولسون ، فلاسفه‌نك سوزلرينه قارشی بوندن بيوك مساعده كارلق كورلمشيدر ؟ هم بويله يوز وجهدن بريله اولسون ايمانه حملی قابل اولميه‌جق بر سوزی سويله‌مك حاقتی هيچ بر حكيمه ياقيشديريله‌بيليرمی ؟ يوق ، هانكی حكيم اولورسه اولسون ، بو قدر چوروك برسوزی آغزينه آله‌جق قدر بلاهت كوسترسه اونك حقنده لايق اولان جزا، تكفير صورتيله ديندن دكل، باشقه بر واسطه ايله دنيادن چيقارمقدر !

٤ — جناب حقك بو عالمده‌كی سنن آلهيه‌سنده عبرت بين اولمه. انبيای عظامدن باشقه‌لری طرفندن طريق حقه ايديلن دعوتلرده دليلدن ماعداسنه اعتبار اولنمامق ، اويله عجائب وغرائبه ، خوارق عادانه باقيلمامقدن عبارت اولان برنجی اساسدن صكره كلن بو اساس منهاج قويم اسلامده قائم اولان نفوسی بولندقلری طريق رشادده ثابت قدم ايتمك ، حال ومعادلرينه عائد عملرينی اصلاح ايله‌مك ايچون وضع اولنمشدر .

بو اساس ادوار ماضيه ايله دور حاضره‌كی بنی‌بشر حقنده جاری اولان سنن آلهيه‌دن عبرت بين اولمايه داعيدر . ايشته كتاب مبينده وارد اولان (قدخلت من قبلكم سنن فسيروا فی الارض فانظروا كيف كان عاقبة المكذبين . سنة من ارسلنا قبلك من رسلنا ولا تجد لسنتنا تحويلاً . فهل ينظرون الا سنة الاولين فلن تجد لسنة الله تبديلا ولن تجد لسنة الله تحويلاً — اولم يسيروا فی الارض فينظروا كيف كان عاقبة الذين من قبلهم ...) كبی برچوق آيات كريمه هپ بو اساسی مؤيددر.

كوروليوركه قرآن جناب حقك امم واكوان حقنده تبدلدن مصون بر طاقم سنن آلهيه‌سی اولديغنی صراحةً تبليغ ايتمكده‌در . بو سنن ايسه برطاقم طرائق ثابته‌دركه آثار وشئون هپ اونلرك مقتضاسنجه جريان ايدر . شرائع ياخود نواميس دنيلن ، حتی بعضيلری طرفندن قوانين ناميله ياد اولنان شيلر هپ بونلردر . بزم اختلاف الفاظ ايله اوغراشمق وظيفه‌مز دكلدر . قرآن كريمك ندای بلند لاهوتيسيله اسماع ايلديكی حقيقت شودركه : جميت بشريه‌نك تابع اولديغی نظام ايله او نظامك آثاری بردر ، اصلا تغير وتبدله اوغراماز . بناءً عليه مائل سعادت اولمق ايسته‌ين افراد جميت ايچون او نظامك اساسلرينی نظر امعانه آله‌رق افعال وحركاتنی اوكا توفيق ايتمك ، طور وسيرتنی هپ او اساسه تطبيق ايله‌مك ايجاب ايدر . بو طريق سداددن غافل اولانلر، حسب ونسب اعتباريله ابراره، حتی مقربينه منسوب اولسه‌لر، شقا وحرماندن باشقه بر غايهٔ امل بكله‌مه‌مليدرلر .

ايمدی بر نظر حكيم نه‌قدر تجريده بولنورسه بولنسون ، نه‌قدر حقائقه ظفرياب اولورسه اولسون غايتنده بو سنتك احكامنی ادراك ايتمش ، بناءً عليه طبيعت دين مقتضاسنجه حركت ايلمش اولور . بو خصوصده طبيعت دين كنديسنه اصلا معارض ومزاحم اولماز . او حالده دين ايچون بوندن بيوك مساعده كارلق اولورمی ؟

دين اسلام بتون بت پرستلكی ير يوزندن قالديرمق ايچون كلمشدر. نشانهٔ هجومی اولان اصنام هانكی ملته منسوب اولورسه اولسون ، هانكی شكلده ظهور ايدرسه ايتسون ، هانكی نام آلتنده طانيلورسه طانيلسون ، نظرنده قطعياً فرقی يوقدر . شوقدر واركه ناطق احكامی اولان كتاب مبين كنديسنك الك ياقين دشمنلری بولنان بت پرستلرك لسانی اوزرينه منزل اولديغندن ادراك مآلی ايچون لسان عربی حقيله بيلمك لازم ايدی. برلسانی حقيله بيلمك ايسه كنديسنی تشكيل ايدن لغاتك موقع استعماللريله اولغتلردن تركب ايده‌جك عباراتك اساليب واطوارنده‌كی دقائقه وقوفه متوقف ايدی . بوده عربك ميدانه كتيرمش اولديغی منظوم ، منثور آثاری ضبط ايتمدكجه قابل اوله‌مازدی .

خصوصيله بو آثار قوم عربك يالكز لسانی دكل ، آداب وعاداتی عقائدنی بت پرستلكده كچيرمش اولديغی ادوارينی ، الحاصل زمان جاهليته‌كی احوالنی لايقيله كوسترمكده ايدی . بناءً عليه ايلك مسلمانلر اللرنده بولنان كتاب منزلك ادراك معناسی ايچون كلام عربك ضبط وتدوينی، تفسيری اوغورنده برچوق فداكارلقلر ايتديلر، شدائد غربته قاتلانديلر، مالملكلرينی ، عمرلرينی افنا ايتديلر . هم بو همتلری برر عبادت تلقی ايدرك ، مقابلنده جناب حقدن مكافات آله‌جقلرينی اميدايليه‌رك اختيار ايتديلر. اوحالده ايچنده طوغمش اولديغی علمی محقر كورمه‌مك اساساً دينك مقتضای طبيعتی ايدی . حتی ديندن اولميان برعلم بيله تحصيلنده‌كی حسن نيت اعتباريله علوم دين عدادينه داخل اوله بيليردی .

ايشته شوحال دين اسلام طرفندن علمه قارشی اويله بيوك برمساعده كارلقدركه درجه‌سنی اربابی تقدير ايدر.

٥ — اسلامده سلطنت دينيه (خلقك عقائدی اوزرنده حاكميت) يوقدر. دين نامنه ايديلن تسلطن وتحكمك كوكندن دورلمسنه بادی اولان بو اساس اركان اسلامك الك بيوكلرندندر . اوت ، مسلمانلق بو سلطنتی كوكندن ييقدقدن باشقه انقاضنی بيله اويله بر صورتده محو ايتمشدركه بوكون جمهور مسلمين عندنده نام ونشانی بيله يوقدر. دين اسلام اللهدن ، پيغمبردن صكره هيچ بر كيمسه‌ده باشقه‌سنك عقيده‌سنه حاكم اولمق ، ايمانی اوزرنده نفوذ ، مداخله يوروتمك صلاحيتنی براقامشدر. (حتی حضرت پيغمبر بيله احكام آلهيه‌يی تبليغه وايجاب ايدرسه اخطاره مأمورايدی ، يوقسه عقائد مسلمين اوزرنده صاحب نفوذ دكل ايدی: فذكر انما انت مذكر لست عليهم بمسيطر.

كذلك مسلمانلق كيمسه‌يه نه يرده نه كوكده حل وربط امور قدرتی ويرمه‌مش بالعكس مؤمنی الله ايله كنديسی آره‌سنه كيرمك ايسته‌ين رقيب توسطكاردن آسوده براقمش، اوزرنده اللهدن باشقه رقيب براقامش، اللهه اولان عبوديتندن ماعدا بتون رقيت واسارتی اوزرندن قالديرمشدر.

بر مسلمك دينده كمی نه‌قدر عالی اولورسه اولسون نسبتله پك دون مرتبه‌ده بولنان دينداشنه قارشی نصيحت وارشاددن باشقه بر

حقه مالك دكلدر. جناب حق زمرۀ ناجیه‌نك وصفنده (وتواصوا بالحق وتواصوا بالصبر) (ولتكن منكم امة یدعون الى الخیر ویأمرون بالمعروف وینهون عن المنكر واولئك هم المفلحون)(فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة لیتفقهوا فی الدین ولینذروا قومهم اذا رجعوا الیهم لعلهم یحذرون) بیوربیور.

بو صورتله مسلمانلر بربرینه نصیحتده بولونورلر وایچلرندن كندیلرینی خیره سوق ایده‌جك بر جماعت تعیین ایدرلر. مع مافیه مرشد طانید قلری بو جماعتك احوالنی تحت مراقبه‌ده بولندیره‌رق سبیل رشاددن انحراف ایتدكلرینی كوردكلری كبی در حال یوله كتیررلر. برده بو جماعتك مسلمین اوزرنده‌كی حقی اونلری طریق سداده دعوتدن؛ احكام آلهیه‌یی اخطاردن، ایجاب ایتدكجه تهدید وانذاردن باشقه برشی دكلدر. بناء علیه نه بو هیئت ناصحه‌نك، نه‌ده ناسدن برفردك شخص آخرك معابدنی تحری‌یه قالقیشمسی جائز اولمادیغی كبی نه ارباب اقتدارك نه‌ده ضعفانك عقیده‌سنی تجسسده بولنماسنه مساغ یوقدر.

اعمال وعقائدینی كتاب الله وسنت رسولدن باشقه برمحلدن اخذ وتلقی ایلمك هیچ برمسلم اوزرینه واجب دكلدر. هرمسلم سلفدن، خلفدن كیمسه‌یی توسیط ایتمكسزین اللهك اوامر جلیله‌سنی اللهك كتابندن؛ پیغمبرك سنن سنیه‌سنی پیغمبرك كلامندن آله بیلیر. یالكز بونك ایچون اولجه بعض وسائلی تحصیل ایتمش اولمسی لازمدركه اونلرده لسان عربك قواعدیله شیوه واسلوبی؛ عربك بالخاصه زمان بعثته‌كی احوالی؛ عصر سعادتده‌كی وقائع؛ نزول وحی اثناسنده ظهوره كلن حادثات؛ برازده ناسخ منسوخ كبی شیلردر.

شاید مؤمن كتاب وسنتدن استنباط حكم ایده‌جك برحالده دكل ایسه اوزمان كندیسی ایچون بوایكی مأخذه آشنا اولانلره مراجعتدن باشقه برشی لازم دكلدر. مع مافیه ایستر اعتقادی ایستر عملی اولسون، صوره‌جغی سوأللره آله‌جغی جوابلر ایچون سائل دلیل طلبی حقنی حائزدها طوغریسی بویله برطلبه مجبوردر.

مرحوم شیخ محمد عبده

نجائب قرآنیه

سورۀ آل عمران : آیت — ۱۰۳

« واعتصموا بحبل الله جمیعاً ولا تفرقوا واذكروا نعمة الله علیكم اذ كنتم اعداءً فالف بین قلوبكم فاصبحتم بنعمته اخواناً وكنتم علی شفا حفرة من النار فانقذكم منها كذلك یبین الله لكم آیاته لعلكم تهتدون »

جمله‌كز برلكده حبل الله‌ه یاپیشوب آیرلمیك (دین اسلامه كتاب الله‌ه شدتله تمسك ایدك، صاقین اره‌كزه اختلاف وشقاق دوشه‌رك حقدن آیرلمیك، زمان جاهلیتده اولدیغی كبی فرقه فرقه اولوب‌ده اتفاق كلمه‌یی اخلال ایتمیك، تفرقه‌یی موجب اولور وآره‌كزده‌كی الفت ومحبتی ازاله ایدر حالات احداث ایله‌میك. الحاصل حبل متین آلهی‌یه یاپیشوب الحذر محبت والفتكزی ازاله، جمعیت واتحادكزی تارومار وپریشان ایده‌جك احوال واسبابه تقرب ایتمیك) وجناب حقك سزه اولان نعمتنی یاد وتخطر ایدك كه سز (زمان جاهلیتده) بری بربكزك دشمنی (اولوب اره‌كزده‌كی بغض وعداوتلر ولاینقطع دوام ایدن محاربه‌لر ایله تاب وتوانكز كسلمش، حضور وراحتكز بتون بتون منسلب اولمش) ایكن الله سزك قلوبكزی تألیف ایدوب لطف وكرمیله (متحاب، متراحم، متناصح، كلمۀ حق اوزرینه مجتمع ومتفق) اخوان اولدیكز (ظلمات جهل ونادانی ایچنده عصبیت وغیرت قومیه ایله اوغراشوب طورور ایكن نور قرآن ایله بصر بصیرتكز روشنا وبینكزده‌كی تفرقۀ عصبیت جهت وحدت اسلامیه ایله برطرف اولدی. بو برنعمت جلیلۀ دنیویه‌در، دوشونكز، قدرینی بیلكز، بو نعمت بیعدیلی الدن قاچیرمیكز).

دو قبیله اوس وخزرج نام‌داشت یك زدیكر جان خون‌آشام داشت
كینه‌های كهنه شان از مصطفا محو شد درنور اسلام وصفا

مثنوی

وسز آتشدن برحفره‌نك كنارنده بولنمقده ایكن (یعنی سز كفریكزدن ناشی حفرۀ دوزخك كنارنده بولنوب بوحال اوزره فوت اولسه‌كز اوحفره‌یه دوشه‌جككز محقق ایكن) سزی (اسلامه هدایت ایدرك) اوحفره‌دن تخلیص ایلدی (بوده برنعمت كرانبهای اخرویه‌در). الله سزه آیات ودلائلنی ایشته بویله بربیان واضح ایله بیان ایدیور، بلكه طریق حقه اهتدا ایدرسكز (حق جل وعلا حضرتلرینك بو بیان الهیسی سزك طریق هدایتده ثبات وازدیادكزی طلب واراده ایلدیكی ایچوندر، سزك صلاح وسعادتكز ایچوندر).

انتباه

بو آره‌لق بعض اقوام اسلامیه نامنه خصوصی جمعیتلر، لجنه‌لر، انجمنلر تشكیل ایلدیكی ایشیدیلیور. برعلمك ترقیسی، برصنعتك حمایه‌سی، برتجارتك توسیعی، برشركت تشكیلی، تعاون ومواسات كبی امور خیریه‌دن برامر خیرك مذاكره‌سی ایچون جمعیتلر، لجنه‌لر، انجمنلر تأسیس وتشكیل اولنورسه بوكبی محافل فضیلت جهت جهت اتحاد امته خادم اوله‌جغی جهتله شبهه‌سز قبول عامه‌یه مظهر اولور؛ بوقدرده دكل، بوكبی مآثر علم وحمیتك قلوب امتده برموقع معلای احترامی اولور، الی الابد لسان ستایش وحرمت ایله یاد اولنور، مؤسسلری، اعضاسی هردم تبجیل ایدیلور. فقط برفرد عثمانی نظرنده بتون افراد امت، بتون جهات وطن مساوی اولوب برینی دیكر فرددن، دیكر قومدن، بردیاری اوبر دیاردن سچمكه هیچ برسبب معقول یوق ایكن وبر عثمانلی كافۀ ممالك عثمانیه‌نك اقبال وادبارینه صورت متساویه‌ده علاقه‌دار اولوب نظر وهمتی برجهته، وبرقومك ترقی وتعالیسنه حصر وقصرك پیش نكاه عثمانیانده هیچ برمعنای مستقیمی اولمامق ایجاب ایدر ایكن وعلی الخصوص اهالینك وكلاسندن متشكل ومنتخب شورای امت ومبعوثان ملت اولوب بونلر واسطه‌سیله وطنك هرطرفنجه اولان احتیاجات عمومیه وخصوصیه مجتمعاً دوشونیله‌جك ایكن بویله اقوام نامنه انجمنلر تشكیلی غایۀ جمعیت كبری اولان وحدتی اخلاله

باعث اوله‌جغندن موافق مصلحت عامه اولمسه کرکدر . فرقه فرقه اولوب ده خصمایه طعمهٔ شکار اولمیه‌لم ، بنیان مرصوص اوله‌لم . اللهم ارنا الاشیاء کماهی .

برکت زاده اسماعیل حقی

صفحات حیاتدن

بایرام

پرخنده‌در آفاق ، جهان باشقه جهاندر ؛
بایرام نه‌قدر خوش ، نه شطارتلی زماندر !
بایرامده کولر چهرهٔ معصوم صباوت ،
امّید چوجوق صورت صافنده عیاندر .
هرجبهه‌ده برنور مجرد لمعانده ؛
هردیده‌ده برروح دمادم جولاندر .
آلام حیاتك ایکی قات بوکدیکی اجساد
فیضنده‌کی تأثیر ایله آسوده رواندر .
فردای سکونپروریدر سال جدالك ،
نومید دوشن قلبه امید آور جاندر .
هیجای معیشتده‌کی فریاد مهیبك
دنیاده براز دیندیکی آن وارسه بوآندر .
صبحنده بهارك شوصباحت بولونورمی ؟
باق چهرهٔ غبرایه نصل شن ، نه‌جواندر !
هرسینه‌ده برقلب مسرت ضربانده ،
هرقلبده برعالم اشواق نهاندر .
رقصان اولیور جنبش دوشیله عناصر ،
کویاکه بتون صدر زمین پرغلیاندر !
اشباحی‌ده جوشان ایدیور فیض مبینی ،
یارب بونصل روح عوالم سریاندر ؟
بایرامده کلیر یاده نه خوش خاطره‌لرکه
بیك عمره ویراز اوقدر قدری کراندر .
عیدك بکا دائم کورونور لوح کریمی :
ماضیٔ طفولیتمك یاد بسیمی .

*
* *

برنجی کون هوا برپارچه نامساعددی ؛
ایکنجی کون آچیلوب صوکره پك کوزل کیتدی .
دیدم‌که : « فاتحه چیقسه‌م یاواشجه ، بریانده
طوروب اوعالمی سیر ایلسه‌م ده میدانده ،
زیارت ایتسه‌م احبابی صوکره‌دن .. خوش اولور .
بتون کون اوده اوطورمق نه‌داولسه پك بوش اولور . »
بوآرزوی تنزه کلنجه آرتق بن
طورورمیم ؟ نه‌کزر ! فیرلادم همان اودن .
کلك‌ده بایرامی فاتحه‌ده سیر ایدك ، زیرا
خیاله ، خاطره صیغماز اوهرج ومرج صفا !
قوجانده کزدیریلان برقاریش چوجوقلردن
طوتك‌ده تادده‌من دده‌لرندن آرته قلان
برر عصر یاشامش قد خمیده‌کانه قدر
بیوك کوچك بتون افراد بلده ، بوی بوی ، وار !
آدیم باشنده قورلمش بشیك صالنجاقلر ،
ایچنده داربوقه ، دفلرله زیللی شاقشاقلر .
براز کیدك : قوجه‌مان برچادر .. اوکنده بتون
چولوق چوجوق برر اونلق ویروب‌ده کیرمك ایچون
نوبتله بکله‌شیورلر . عجب ایچنده نه وار ؟
« جاپونیادن کلن انسان صورتلی برجاناوار ! »
کچیك : صره‌یله چادرلر . اوکنده هربرینك
دییور : « قوزوم ، کیره‌جك وارسه طورماسین ، کیرسین .. »
باغیرمادن سسی بیتمش آیاقلی براعلان !
« آلیك کوزم ، بوکا دیرلر ... » صداسی هر یاندن .
آلتریکیجیلرك کبی پك بولانده هله :
کلن یاپیشماده بر مطلقا اوصاپلی تله .
، ترازیلردن آدام اکسیك اولمیور . بریسی
اینجه بینه‌ده آرتق اونك‌ده همشیره‌سی :
« حق اوقه چونکه بوقنطار .. فرنك اجادی غرام
دکل ! درملری درت یوز ، حسابنه شاشماز آدام . »
— محله‌بیم نه‌ده قاعاق !
— شفالیدر مجون !
سیمدمی ایستدك اغا ؟
— بوقش اونلم طورسون .
اوباشده قوسقونی توپمش اکرلی دلدلر ،
بوباشده پالدیمی دوشمش سمرلی بلبلر !
بالونجیلر ، حاجی یاتمازجیلر ، فیرلداقلر ،
خروس شکرلری ، جبوجبو اوتن اویونجاقلر ،
صاغکده آتلی قارنجه ، صولکده تخت روان ،
اوکده برسوری چکیچك ، تپه‌کده چفته قولان .
اوبك اوبك یره چوکش کمور چکن دوه‌لر ..
فراغ بال ایله بردن کویش کتیرمه‌ده‌لر .
قوشان ، کزن ، اوطوران ، تورکو سویلین ، چاغیران ،
داوول‌لی زورنالی « دانس ! » ایلین ، جوشوب باغیران
بوکائنات سرورك ایچنده کزدکجه ،
چوجوقلرك طرفنده بولوردم اکلنجه .
کوزلجه سوسلنه‌رك دست ناز مادرله
برر چیچك کبی نوار اولان بیکرله
کلیردی صفحهٔ مواج عیده باشقه حیات ..
بتون سرور وشطارتدی کوردیکم حرکات !

اوزن پارەیله براز صاللانیردیلر .. دیرکن
طورووردی « یاندی ! » صداسیله تورکولر بردن .
— آیول ، دەین دها یاڭمشدی آ ! حریف سن‌ده ..
— پکی قیزم ، آزیجق فضله صاللادم بن‌ده .

« دکز طالغەسز اولماز ،
کوکل سوداسز اولماز .
یاری کوزل اولانڭ
باشی بلاسز اولماز !
هایدکدی میڤی میڤی ماشاالله
قاووشورز انشاالله ... »

فقط بو لوحهٔ خندانه قارشی ، پك یاشلی
بر اختیار قادینڭ قولتوغنده ، کور قاشلی ،
اوزونجه صاچلی کوزل بر قیز آغلیوب طورویور .
کلن کچن ، بونیچون آغلیور ، دییوب صورویور .
— یتیم آیول . . بڭا اولاد بلاسیدر بو آجی !
چوجوق دکلمی ؟ « صالنجاق ! » دییور . .
صالنجاقجی !
قوزوم ، براز بوده بینسین .. نه وار ثوابکه صای ..
یتیم سویندیره نڭ عمری چوق اولور ...
— های های !

همان او قیزده ، صالنجاقجینڭ صروتنه ،
قاپیلدی آغلامایان قیزلرڭ شطارتنه .

محمد عاکف

فاتح

خاکدان کویاکه شمس اولمش‌ده ایتمش اغتراب ،
مغربی بر رنڭ آلمش ماتم ایلردی تراب ؛
بویله بر شبدی نکهباندم دل رنجیدەمه ؛
ظلمت شب رهنمای قبرڭ اولدی دیدەمه ،
لیلی ظن ایتدم کورونجه زاهرات نجم ایله ،
قطره قطره خونڭ آقش سینهٔ مستقبله !
مدفن تارکده ایتمشدی سنڭ کویا غروب ،
صبح محشر لیل مستقبله هم آغوش اولوب .
قبریکڭ هیچی طولاردی خاك جوشا جوشنه ،
التجا ایتمش کبی ماضی کیدوب آغوشنه !
مشعل قبرڭ بوظلمتلرده سوز شکار ایدی..
مشعلك‌که روز آفلدن قالان انوار ایدی . .
ملحق اولمشکن عوالم فسحت افکارکه ،
التحاق ایتدك شو دهرڭ خاك ظلمتدارینه !

امت مرحومەیه صیتڭ حیات مشترك .
برجهانسڭ آسمانڭ برجلر اولمق کرك .
انجم عالملرکه تنویر ایلش فکرڭ سنڭ .
شمس یوکسکلردەکی فکر جهانکیرڭ سنڭ .
شانلی ایامڭ سنڭ ـــ شایسته بولمام حیرته —
میل ایتمشسه شو افق ظلمت اندر ظلمته .
برقدرکه ظلمت اولمش نورینڭ وابستەسی .
ییلدیرملر آتشین افعالکڭ سر رشتەسی !
سن غروب ایتدکده مطلق صوکرا اولدی رونما
لیلده، مغربده، طوپراقده شو ظلمت جابجا . . .
چهرهٔ آتی‌نڭ اشمئزاری کویا بامداد .
ماتمکله ایلیوب طوردقجه اوبله امتداد
سر ومقبردن علامت روز مظلم چهرەلر . .
سنڭ قبره مفتخر طورمقدەدر معمورەلر .
طوپلرڭ دوندکجه صف صف آهنین وولقانلره ،
رخش طوفان صولتڭ طالدقجه هپ عمانلره
بحر زخارڭ دماء موج اندر موج ایدی .
سروسیمینڭ ایسه ارواح فوجا فوج ایدی .
هرکونڭ عصر سریع‌السیر مستقبل . . ینه
هرکیجەڭ ماضیدی: آلمش سینهٔ تکریمنه
کهکشانلردن مزین تربت اجدادکی
کورمکه کلمش ایدی دارات عدل ودادکی . .
دهرده مولا که هم منظور درهم ذی خفا ،
سن‌ده هم شو قبره کیرمش ایلمشسڭ اختفا
هم ینه ظاهر طورور قبرکده علوی هیئتڭ .
طور دیکرمی نەدرقبر سماوی هیئتڭ ؟
خاکدنمی جنتی خلق ایلمش پروردکار ؟
عرشیمی روی‌سیهله ایلمشدر اشکار ؟
کوردیکم برمدفن مظلم‌دکلدر، مطلقا
ماتمی بررنڭ آلمشدر بودر ملك بقا !
برجهان نوردر ای آسمان ابرڭ بیله ،
شمس انجم کثرت اولمش مشعل قبرڭ بیله .
بختنی تنویر ایچون شوخاکدان اسفلڭ
نور تعلیق ایلمکچون وجهنه مستقبلڭ
لیلهٔ قبرکدن ایام بقا ایلر بروز !
سن‌ده ماضیسڭ فقط ماضیٔ مستقبلفروز !

مدحت جمال

مسالك ارشاد

مسلّم ارباب عقولدرکه دین ومذهب جسم ملتك روحی مثابه‌سنده در ، روحسز جسم پایدار اوله‌مدیغی کبی دین ومذهبسز بر ملتده پایدار اوله‌مز . روح ملت اولان دینی حفظ وحمایه ایسه الوهیت ، نبوت ، معاد کبی اصول دینیه‌یی هر صنفه حال وشانته موافق براهین ودلائل ایله تعلیم وتفهیمدن بشقه بر طریق ایله اولمق تصور ایدیله‌مز

هله بوبابده جبروشدت ابرازی اصلا جائز اولماز . چونکه ایمان ، افعال قلبیه‌دندر. قلبه، وجدانه بر شیئی جبراً قبول ایتدیرمکه چالشمق اوشی حقنده دها زیاده موجب نفرت اولمقدن باشقه بر شیئی مفید اولماز .

علوم وفنونك پك چوق مترقی اولدیغی وبناءً علیه دین وعلوم آره‌سنده عادتا بر تضاد کامل واردر ، ظن اولندیغی بویله بر زمانده ارکان دینیه وحقایق اسلامیه‌مزی دلائل واضحه وبراهین قاطعه ایله ارباب فنون واصحاب معارفه قارشو اثبات ایتمکه وبوصورتله آنلری دین وملتمزه محبت ایتدیرمکه اشد لزوم واردر .

هر مشکلمزی حله ، هر احتیاجمزی دفعه کافی ، انسانیت وبشریته تعلق ایدن بالجمله فضائل ووظائفی تعلیمه وافی اولان قرآن معجز بیان نوع بشرك نصل تعلیم وتربیه ایدیله‌جکی ودائرۂ انسانیت ومدنیته نه یولده ارشاد اولنه‌جغنی بیان وایضاح ایتمکده‌در . ازجمله (سورۂ نحل) ك یوز یکرمی بشنجی : (ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتی هی احسن ان ربك هو اعلم بمن ضل عن سبیله وهو اعلم بالمهتدین) آیت جلیله‌سی ، بیانی صددنده بولندیغمز تعلیم وارشاد مسلکلرینی بر صورت معجزکارانه‌ده بیان ایلمکده‌درکه مآل منیفی « رسول ذیشانم ! مبعوث اولدیغك ناسدن هر طائفه‌یی کندی حال وشانته موافق دلائل ایله ارشاد ایله . خواص امتی مقالات محکمه وبراهین قطعیه ، عوام ناسی دخی مواعظ نافعه ودلائل مقنعه ایله دین حقه وطریق سلامته دعوت ایت ! معاندلری‌ده جمله‌جه ویا آنلرجه مسلّم ومشهور اولان مقدمات ایله الزام وآنلره قناعت ویره‌جك مجادلۂ حسنه‌یه رفق وملایمتله اهتمام ایله. سنك اوزریکه واجب اولان شی بو منوال اوزره خلقه تبلیغ احکام وحقایق اسلامیه‌یی هرکسه اعلام اولوب انلر ایچون حصول هدایت وبالفعل مطلوبه وصلت ایسه سنك وسعك خارجنده‌در . ربك تعالی حضرتلری ضلالت اوزره قاله‌جق اولانلر ایله قبول هدایت ایده‌جك اولانلری بیلور وهر ایکیسنه‌ده مستحق اولدقلری مجازات ومکافاتی ویرر » دیمکدر .

فخرالدین رازی جناب حقك شو آیتده رسول اکرمنه حکمت وموعظۂ حسنه ومجادلۂ مستحسنه‌دن عبارت اولان طرق ثلاثه ایله ناسی دین مبین وصراط مستقیمه دعوت وارشاد ایتمسنی امروفرمان بیورمش اولدیغنی وبو طرقك بعضیسی بعضیسنه معطوف اولمغله یکدیکرینك عینی اولمیوب بری باشلو باشنه بر مسلك ارشاد بولندیغنی ذکر وبیاندنصکره طریق ارشادك شو اوچ قسمه انحصارینی بروجه آتی اثبات ایدوب دیورکه:

« خلقی بر مذهب واعتقاده دعوت بهمه‌حال بر حجت وبینه‌یه مستند اولمق لازمدر . حجتی ذکردن مقصد ایسه یااومذهب واعتقادی قلوب سامعینده یرلشدیرمك یاخود معاندینی افحام والزام ایتمکدر .

قسم اول ایکی‌یه منقسمدر . چونکه قلوب سامعینده بر مذهب واعتقادی یرلشدیرمك ایچون سرد واتیان اولنان حجت یانقیضۂ احتمالدن مبرا ومعرا اولور ویا بویله اولمیوب بلکه ظن ظاهری واقناع کاملی افاده ایده‌جك بر حالده بولنور . بناءً علیه شو تقسیم ایله خلقی بر مذهب واعتقاده دعوت وارشاد زماننده سرد ایدیله‌جك حجتلرك بروجه آتی اقسام ثلاثه‌یه انحصاری ظاهر اولیور .

۱ — عقائد یقینیه‌یی افاده ایدن حجت قطعیه‌درکه اشرف درجات واعلای مقامات اولوب حکمت تسمیه اولنمش و(ومن یؤت الحکمة فقد اوتی خیرا کثیرا) آیت جلیله‌سیله هم کندی همده متصفی مظاهر توصیف ربانی ونائل تبجیل سبحانی اولمشدر .

۲ — امارات ظنیه ودلائل اقناعیه‌درکه موعظۂ حسنه‌دن عبارتدر .

۳ — کندیسنی ذکردن مقصد الزام خصم اولان دلائلدرکه اوده جدلدر .

جدل ایکی قسمدر . بریسی جمله‌جه ویا یالکز خصمجه مسلّم ومشهور اولان مقدمات مقبوله‌دن، دیکری‌ده هیچ برکمسه‌جه مسلّم ومشهور اولمایان مقدمات باطله وفاسده‌دن مرکب اولان دلیلدر . جدلك بو ایکنجی قسمندن مقصد ایسه نظر سامعینده برطاقم حیل باطله وطرق فاسده‌ایله ترویج مرامدر . بونك ایچون اهل فضلك بو قسم اول ایله استدلالی لایقدرکه (وجادلهم بالتی هی احسن) قولیله رسول اکرم افندمز حضرتلرینك معاندلر ایله مکالمه‌سنه مأمور اولدیغی جدلدن مقصد دخی بوقسم اولدر . ایمدی شو بیانمزله ، مقام دعوت وحال ارشادده سرد واتیان ایدیله‌جك حجج ودلائلك بو آیتده ذکر اولنان اقسام ثلاثه‌یه انحصاری قطعیاً ثابت اولیور .

حضرت امام شومقدماته بناء شونتایجی دخی اتیانله دیورکه : ناس ، اوچ طائفه‌در . برنجیسی معارف حقیقیه وعلوم نافعه‌یی طالب اولان کامللردرکه حین دعوتده بونلرله مکالمه آنجق حکمت یعنی دلائل قطعیه ایله ممکن اوله بیلور .

ایکنجیسی طبیعت وخلقتلرنده سوفسطائیلك خصلت قبیحه‌سی غالب اولان ناقصلردرکه زمان ارشادده آنلر ایله مکالمه‌ده آنجق افحام والزامی افاده ایدن مجادله ایله حصول پذیر اولور .

اوچنجیسی شو ایکی طرف آره‌سنده واسطه اولوب دلائل یقینیه ومعارف حکمیه‌یی فهم واذعان استعدادندن محروم بولنان وفقط خلقت اصلیه وسلامت فطریه‌لری اوزره باقی قلان وبوجهتله نه کمالده حکمای محققین مرتبه‌سنه ترقی ، نه‌ده نقصان ورذالتده معاندین درکه‌سنه تدنی ایتمش اولان کمسه‌لردرکه حال دعوتده بونلر ایله مکالمه دخی آنجق موعظۂ حسنه ایله قابل اوله‌بیلیر » .

فخرالدین رازی حضرتلری مسالك ارشادی برمنوال سابق بیان وایضاحی متعاقب ترجمه ایتدیکمز وجه ایله شوآیت کریمه‌نك معانئ

منیفه‌سنی ومتضمن اولدیغی بعض لطائف شریفه‌سنی‌ده بیان ایتدکدن صکره بوبابده کندیسنجه مختار ومرجح اولان وجه تفسیری دخی بروجه آتی اتیان ایدوب دیورکه :

(جواهر نفوس بشریه بالماهیه مختلف اولوب کیمیسی عالم جسمانیته قلیل التعلق وعالم روحانیته کثیر الانجذاب اولان نفوس مضیئهٔ صافیه؛ کیمیسی‌ده عالم جسمانیته قوی التعلق وعالم روحانیته عدیم الالتفات اولان نفوس مظلمهٔ جاهله‌در. بواستعدادات جواهر نفوسک لوازمندن اولمغله آنلردن انفکاک وزوالی ممتنعدر . بونک ایچون حق جل وعلا حضرتلری حبیب اکرمنه «سن آنجق دعوتله اشتغال ایت . هرکس ایچون حصول هدایته طمع ایتمه . زیرا ربک تعالی وتقدس حضرتلری نفوس مظلمهٔ جاهله‌نک ضلالتده قاله‌جغنی ونفوس مشرقهٔ صافیه‌نک‌ده نور هدایتله تنور واشراق ایلیه‌جکنی بیلور» بیورمشدر نصل‌که هرنفس ایچون بر فطرت مخصوصه وبرماهیت مختصه اولدیغنه (فطرة الله التی فطر الناس علیها لاتبدیل لخلق الله) قول شریفی دخی شهادت ایتمکده‌در)

فخر الدین رازی حضرتلرینک یوقاروده‌نبری نقل وترجمه ایلدیکمز توضیح محققانه وتفسیر حکیمانه‌سندن اکلاشیلیورکه ناس ، (خواص) ، (عوام) ، (معاندین) طائفه‌لرندن اولمق اوزره اوچ قسمه منقسم اولوب دین حق وطریق سلامته بونلری ارشاد مقامنده کندیلرینه قارشو سردی لازم کلان ادله‌نک بالطبع بشقه بشقه اولمسی ایجاب ایده‌جکندن (ادع الی سبیل ربک الخ) آیت جلیله‌سیله رسول اکرم افندمز حضرتلری هر صنفک کندی حالنه مناسب براهین ودلائل سوق ایله تبلیغ احکام وارشاد انامه مأمور اولمشدر .

طوائف ثلاثه‌نک احوالنه رعایتله تبلیغ احکام وارشاد انام هر عصرده موجود اولان علوم وفنونک تحصیلنه متوقف اولدیغی ایچون بزم دخی شوعصرده‌کی فنون موجوده‌یی تحصیل ایتممز البته لازمدر. زیرا زمانمزده طائفهٔ عالیه علوم طبیعیه ایله مشغول اولوب حتی برطاقم عملیات ایله قوانین طبیعیه‌نک نه صورتله براز آثار ایتدیکنی کوردکلرندن بتون کائناتک وکافهٔ مصنوعاتک احداثنی بر ماده ایله اوماده‌نک قوتنه اسناده قدر واریورلر. اویله ایسه اوفنلری تحصیل ایتملی که آنلرک شبهه‌لری نه‌دن عبارت اولدیغی بر تفصیل بیلنسونده آکا کوره برهان اقامه‌سیله کندیلری دوشدکلری کرداب ضلالدن تخلیص ایله بیلسون. زیرا برمرض تشخیص اولنمدقجه تداویسی غیرقابلدر .

موسی کاظم

صدر اسلامه بر نظر

نورنوار اسلامیت جزیرة العربده ظهور ایدیور ، درحال آفاق دیار عربی منور قیلیور ، طاغنیق بدویلری لوای سعادت احتوای اسلام سایه‌سنده برلشدیریور .

علو فطرت ایله ممتاز اولان قوم عرب اعلاء کلمة الله ایچون عربستان چوللرندن چقیورلر ، مدت قلیله ظرفنده دنیانک اک بیوک واک متمدن دولتلری اولان قیاصره واکاسره‌یی سطوت حاکمانه‌لرینه فرمانفرمای اطاعت ایدیورلر ، اون بوقدر سنه ظرفنده او قوم نجیب بلادروم وفرسی ضبط ایدیورلر، اول وآخر موجود اولان دولتلرک هیچ برینک نائل اوله‌مدیغی فتوحاته یارم عصر ظرفنده نائل اولیورلر . بر عصردن آز بر مدت ظرفنده عالمده حصوله کتیردکلری انقلابی اک قوی حکومتلر، اک متمدن دولتلر بر قاچ عصرده بیله حاصل ایده‌میورلر ، قبل الاسلام روم وفرسه فوق العاده تعظیم ایدرلر وآنلردن پک زیاده قورقارلر وممالکتلرینک عظمتنه حیران اولورلر ایکن نه اولیورکه بر فرقهٔ قلیله یالکز اوق ، قلیچ ، آرپه ، داری، عادی بر کسوه ، دوه ، آت ایله ایکی دولت معظمه‌یه بردن میدان اوقویورلر ، هجومه جرأت ایدیورلر ، انلری هیچه صاییورلر.. نه اولیورکه اقوام فرسی تعقیب ایچون اللرنده بر قارغی، آتلرنده بر آت اولدیغی حالده قوجه برنهری یوزه‌رک کچیورلر .. نه اولیورکه اصلا ظهیر ونصیرلری بولنمیان بر مملکته هجوم ایدیورلر . حالبوکه او بلده‌ده مهمات، دها زیاده بولنیور.. نه اولیورکه دائما مملکتلرینک خارجنده حرب ایتدکلری حالده ینه خصمه کوز آچدیرمیورلر . نه اولیورکه پاره‌لری ، قلعه‌لری اولمدیغی حالده پاره‌لری، قلعه‌لری چوق اولان خصمه غلبه ایدیورلر.. نه اولیورکه شهادتی حیاته ترجیح ایدیورلر .. بو حال قبل الاسلام نه‌یه حاصل اولمیور ایدی؟ بو عربلر ینه او عربلردن دکلمی ؟ اوت روم وفرسدن قورقان بادیه نشین عربلر بعد الاسلام تمامیله بشقه بر عالمه کیردیلر. حضیض جهلدن اوج عرفانه‌ودرکهٔ سافلهٔ بدویتدن درجهٔ عالیهٔ مدنیته صعود ایتدیلر، قبائل متشتته ایکن امت واحده اولدیلر، برمقصده خادم، برقانون الهی‌یه تابع اولدیلر. یکدیکرلرینک دشمنی ایکن برنفسک متعدد اعضاسی حکمنده اولدیلر . کتابسز ، قانونسز برقوم ایکن بتون امتک سعادتی وحیات مدنیه‌نک کمالی وانسانیتک هردرلو تأمین منافعنی ضامن اولان برقانون مؤیدالهی‌یه، برجامع الحقایق اولان فرقان ربانی‌یه نائل اولدیلر. بوحال برخارقه دکلمیدر؟ طاقت بشریه فوقنده بر انقلاب دکلمیدر ؟ بوایشک ایچنده علوی بر یدمعنوی یوقمیدر؟

ایشته بعد الاسلام عربلرده درحال اتحاد ونصرت وصدق دعوته اعتقاد حاصل اولدی. ارتق پک بیوک طانیدقلری دولتلری پک کوچک کورمکه باشلادیلر، هجومدن قورقمدیلر. نصرتی محقق بیلدیلر.

اسلامیت عقد اتحادک واسطهٔ یکانه‌سیدر. خلفا وامرای اسلامیه بتون خطبه‌لرنده اتحادی توصیه ایدرلر وتفرقه وتشتتک مضرتلرینی یکان یکان تعداد ایلرلرایدی. هرکون بش دفعه ادای صلات ایچون جامع شریفده بولنمق دائما اتحادی درخاطر ایدر، متین قیلار. هجرتک ایلک سنه‌لرنده مهاجرین ایله انصار ارەسنده عقد اولان مؤاخاة ومسلمین ایله یهود ارەسنده عقد اولنان موادعه اتحادک اهمیتنی کوستررر. بو مؤاخاة و موادعه خصوصلری تاریخ مدنیتده پک مهمدر. حکومت اسلامیه‌نک اساس اولیدر. اسلامیت نصرته وصدق دعوته تنادی تأمین ایدر. هرمسلم اعلاء کلمة الله ایچون جهاد ایدر، دنیابی دین اوغورنده

فتح ایدر. اولورسه شهید اولور، یوم آخرتده اجر عظیمه نائل اولور. نشر اسلامی، دعوتی کندنجه بر وظیفه بیلیر. نصرتی انجق اللهدن بکلر. بو اتحاد و اعتقاده نشئهٔ مظفریت وغنیمت منضم اولورسه ارتق بویله معتقد اولان بر مسلمه قارشو نه مقاومت ایدر ؟

بو اتحاد واعتقاد ایله برابر معیشتده ساده ایدیلر، آچلقدن وصوسزلقدن پروا ایتمزلر ایدی. اثنای حربده یوکلری پك خفیف ایدی، قضاء باری‌یه راضی اولورلر ایدی. مقدرات الهیه‌یه قارشو کردنادهٔ اطاعت ایدیلر، اوق آتمده، آته بنمه ده پك زیاده ماهر ایدیلر، اثنای حربده صبر ومتانت کوسترورلر ایدی، بدنلری قوی ایدی، حزم، شجاعت وسیاست اربابی چوق ایدی. ابوبکر الصدیق وعمر الفاروق کبی اهل حزم وصدق عزیمت. علی بن ابی طالب، سعد بن ابی وقاص، ابی عبیدة بن جراح وخالد بن ولید کبی رجال حرب وشجاعت ومغیره بن شعبه، عمرو بن العاص، معاویه بن ابی سفیان وزیاد بن سمینه کبی اهل دها وسیاست موجود ایدی، خط رجعتلرینی دائما تأمین ایدرلر ایدی. ارقه‌لرینی صحرایه ویررلر ایدی. عراق، شام و مصر اهالیسی مأمورلرینك ظلم و استبدادلرندن مشتکی اولدقلرندن انلره اوامر شرعیه‌یه امتثالاً عدل ورفق وزهد ایله معامله اولنور ایدی. بعد الفتح اهالئ اصلیه‌نك دینلرینه، معامله‌لرینه، حتی احکام مدنیه وقواعدلرینه بیله اصلا تعرض واقع اولمزایدی. یالکز جزیه ایله اکتفا اولنورایدی جزیه، بدل حمایه ایدی. جزیه ایله برابر انلرك خصوصی شرط قیلنمش ایدی. مسلمانلرك استیلاسی اهالی‌یه آغیر کلمز ایدی. ویردکلری جزیه روم وفرس دولتلرینه ویریلن ویرکودن دها آز ایدی. ظلم وحقارت یرینه عدل ورفق وملایمت کوررلر ایدی.

خلاصه صدر اسلامده اعتقاد، اتحاد، درایت، شجاعت، متانت، یوکده خفت، بدنده قوت، معیشتده سادەلك، معامله‌ده ملایمت وعدالت ایله امثالی مشهود اولمیان فتوحات جلیله‌یه مظهر اولدیلر.

۲۷ رمضان، ۳۲۴　　دار المعلمین مدیری

مفتی

علم تاریخ، صدق نبوت محمدیه‌یی جناب پیغمبرك صورت نشأت وظهوریله اثبات ایدر.

شو مقاله‌مزده زمان بعثت محمدیه‌ده اقوام عالمك حال تاریخیسنی بالجمله تفصیلاتیله تصویر ایدرك بسیطهٔ مسکونی سراسر تاویث ایدن سیئاتی اورته‌دن قالدیروب انسانیته یاقیشیر، انسانلری حضیض مذلتدن اوج رفعته چیقارر، اصلاح عالم ایتمك مزیتنی حائز بر دین مبین سماوی‌یه نه درجه محتاج اولدقلرندن بحث ایده‌جك دکلز. محتمزك بو قدر تفصیلاتی استیعاب ایده‌جك وسعتی یوقدر. بز یالکز او دورده کلن مورخینك بالاتفاق تحت تصدیقنده اولوب اثباتی صددنده اولدیغمز مقصد عالی‌یی تنویره صالح ایضاحات مختصره ایله اکتفا ایده‌جکز.

ظهور اسلامك بدایتنده عالم مدنیتده فرمانروا اولان حکومتلر روما ایمپراطورلغیله ایرانده‌کی حکومت ساسانیه ایدی. بونلر عربستان قطعه‌سنی صاغندن صولندن احاطه ایدوب اك مهم یرلری اوزرنده بر حق حاکمیت ومتبوعیتلری واردی. بو ایکی دولتك بری حاکمهٔ غرب، دیکری حاکمهٔ شرق اولوب روی زمینی بردرلو پایلاشه‌مادقلرندن دائما یکدیکری اوزرینه احراز غلبه وتفوقله اوغراشیر وبو اوغورده هرایکی طرفدن برچوق قانلر دوکیلور، برچوقماللر تلف اولور، برچوق خانه‌لر سونردی. یکدیکرینه دشمن ویدلرنده بری مسیحی دیکری مجوسی اولاق کبی بر تخالف موجود اولمقله برابر ینه حقیقتده شرق ایله غرب همحال وهمعیار ایدی. هرایکی طرفده ده اسراف وسفاهت وبونلردن متولد عادات قبیحه درجهٔ قصوای رذالته چیقه‌رق فطرت سلیمه‌یی ایکرندیره‌جك سیئات خوش کورولوردی. هرایکی طرفده ده رؤسای دین خلقی اغفال ایله ماللرینی غصب ایتمك وشخصلرینی هوسات نفسانیه‌لری اوغورنده استخدام ایلمك ایچون دینی غایت مؤثر بر آلت وعادتا بر دامکاه ضلالات اتخاذ ایدرك عوام ناسی مرتبهٔ حیوانیته قدر تنزیل ایتمشلردی. بر درجه‌ده که خلق کندی ماهیت علویه‌لرینی، سبب خلقتلرینی، بو عالمده‌کی وظیفه وخدمتلرینی تحری‌یه، تعلمه بیله لزوم کورمیه‌رك کندیلرینی رؤسای دین وطبقات علمیه رجالنك هوسات نفسانیه وشهوانیه‌سنه خدمت ایچون یارادلمش قیاس واعتقادنده بولونورلردی. بویله بر اعتقاد باطله قاپیله‌رق تسکین هوسات نفسانیه‌لرینه یارایان بر حس دیندارانه ایله نفوذ و تسلطلرینك غالب وپایدار اولماسنه خدمت ایدن بو جم غفیر جهلانك البته کونك برنده عقللرینه طانیشوب کندیلرینه القا اولنان افکار دینیه‌نك بطلاننه قائل اوله‌جقلری، دین نامنه کردن انقیادلرینه آتیلان ربقهٔ مذلتی سیلکوب آته‌جقلری، حقك باطله، عقلك وهمه، بصیرتك عمایه غلبه ایده‌جکی رؤسای مرقومه‌نك خاطرینه کلدکجه سرمایهٔ منافعی اللرندن آله‌جق اولان بو ساعتی تأخیر ایچون ابصار بصیرته قارشی اوهام وضلالتدن مرکب سحائب مظلمه ایجادینه، عقللره قارشی اباطیل وخرافاتدن منسوج پرده‌لر کرمه‌یه چالیشورلر ایدی. نور فطرتی بو قاراکلقلرك ایچنده بوغمق ایسترلردی. عقلی عدوی دین وحقیقت، محصول عقلی اولان فکر ونظری، کتاب مقدسی تفسیره تعلق ایتمدکجه اك بیوك جنایت کبی کوسترلردی. کتاب مقدسك حق تفسیری ایسه تغییر وتحریفی کندیلرینه صنعت وآلت جرمنفعت اتخاذ ایدن رؤسای دینك انحصارنده اولوب اونی اوقومایه بیله مأذون اولمیان عوام ناس بو تفسیراتی نه قدر بی‌معنا ووجدانی اقناع مزیتندن معری اولورسه اولسون قبول وتصدیقه مجبور طوتیلوردی.

اوزمان عالم مدنیتی اشغال ایدن اقوامك درجهٔ معرفتی، طرز اداره‌سی ایشته بویله ایدی. بو حال دوام ایده ایده آرتق حقائق حکمت سافه‌دن، بقایای شریعت حقیقیه‌دن ذهنلرده پك آز برشی قالمشدی. اصول وفروع اعتقاد حقنده اوقدر شبهه‌لر، اوقدر خطالر کوکلشدی که عقل بشر طوغرویی یاکلیشدن تفریق ایده‌مز، وجدان بشر کندینه قرارکاه استراحت اوله‌جق بر پناه بوله‌ماز اولدی. اهمیتی او بسیط عقللرجه‌ده منکر اولمیان بو حال ایلك سبب یکانه‌سی دین ودها طوغروسی دینسزلك اولدیغی اکلاشیلوردی. فکرلر ترددن قورتولمق ایچون

ولو یاکلیش اولسون ـ کندیلرینه ارائهٔ طریق ایده‌جك بر دلیله محتاج اولدیغنی حس ایدیوردی . بوشاشقینلقدن استفاده یولنی آرایان عظمای دینك برطاقمی فرصت شکارانه برملعنتله یکی یکی دینلر احداث ایتمکه ، اباحیه ، دهریه کبی خراب عالمی منتج مذاهبی تلقین و ترویج ایلمکه باشلامشلردی .

عالم بداوتده یاشایان ، نسبةً متمدن صایلمایان جزیرةالعرب اهالیسنه کلنجه بونلر بر اصلدن منشعب ، بر نسلدن متفرع اولدقلری حالده سائقهٔ جهالتله یکدیکرینه خصم جان اولمش قبائل مختلفه‌یه انقسام ایتمشلردی . جمله‌سی حسیات نفسانیه‌یه ، هوسات بهیمیه‌یه مغلوب ایدی . هرقبیله‌نك اك بیوك مدار فخر ومباهاتی اقارب وخویشانندن اولان دیکر قبیله ایله جنك ایتمك ، قانی دوکمك ، قادینلرینی سبی ایتمك ، مالارینی سلب ایتمکدن باشقه برشی دکل ایدی . حکومت یوق ، شریعت یوق ، احقاق حق ایچون قوتدن دها سالم برقانون معدلت مفقود . اقوام سائره‌نك کافه‌سنه تقدم ایدن ذکای فطریٔ خارق‌العاده‌لریله برابر علم ومعرفت ، دین‌وشریعت نامنه برشی بیلمزلردی . ایچلرندن کتابی ویا وحدحقیقی اولانلر یوزبیکده بردرجه‌سنده اقل‌قلیل ایدی . ولوغایت عادی اولسون اوقومه ، یازمه بیلنلرك مقداری بش اون کشی‌یی تجاوز ایتمیوردی . فساد اعتقادخصوصنده بت‌پرستلك اوقدر شنیع بردرکه‌سنده ایدیلرکه دقائق صنعته بسبتون بیکانه اولان اوقابا اللریله یاپوب طاپدقلری معبودلر میاننده حلوادن‌ده صنم یاپدقلری ، بوصورت حلوایی‌یی ایفای تعبددن صکره قارنلری آجیقنجه طاتلی‌یتنه یدکلری اولوردی . فساد اخلاقلری ایسه فساد اعتقادلرندن کری قالمازدی . ایلریده عار رذیلتلرندن ویاخود بار معیشتلرندن قورتولمق ایچون قیزلرینی هنکام طفولیتلرنده دیری دیری کوممك مردانه بر حرکت صاییلیردی . برطرفدن‌ده فحشیات شنیعهٔ عفته‌هیچ برقدر وقیمت براقمایه‌جق درجه‌ده چوغالمشدی ، هرکس هوا وهواسی پشنده قوشار ، حس وذوقندن باشقه برمعیار فضیلت بیلمزدی . سخا ، وعده وفا ، مهمانپرورلك کبی اوقومك مخصوصاتندن اولان بعض فضائله کلنجه بونلر آبا واجدادن‌دموروث بر طاقم محاسن قومیه‌دن ایکن بنه تکاثر وتفاخر کبی مقاصد ردیئه ودنیه‌یه وسیله وآلت‌اتخاذ ایدلدکلری ایچون‌وضع اصلیلرنده‌کی حسن دلاشوبی محافظه ایده‌میه‌رك اخلاق مذمومهٔ جاهلیه درکه‌سنه تنزل ایدیوردی .

کرك مهد اسلامیته‌کی وکرك اطرافنده‌کی اقوام عالمك کافه‌سنده ـ بالاده تصویر ایدلدیکی وجهله ـ روابط اجتماعیه کوشه‌مش ، نظام وانتظامدن اثر قالمامش ایکن دین مبین اسلامك اولانجه علویتیله ، اولانجه رونق‌خرود سوزیله نور افشان تجلی اولمسی‌خلقه کندیلرندن اشفق بر رب رحیمك لطف عظیم جهانپروری ، الهام معجز حقیقت کستری دکلدرده نه‌در ؟

عقیده‌سنده ، امرنده ، نهینده ، وعدنده ، وعیدنده ، تبشیرنده ، انذارنده ، اخبارنده ، حاصلی هر شیده صادق ومکمل اولان بویله بر دین محکوم عجز اولان بشرك مخترعاتندن ، بر انسانك تصنیعاتندن اوله‌بیلورمی ؟ انصاف ایده‌لم . کم بیلیر قاچ یوز عصرلق تلاحق افکار محصولاتی ، نتائجنی بردن اورته‌یه صاچان ، حکمای قدیمه وجدیده‌نك زبدهٔ معلوماتنی ذاتلرنده جمع ایدن بو یکرمنجی عصر فیلسوفلری نه‌دن ـ اسلافك بونجه تجاربنه واقف اولدقلری ، اصلاح عالمه بوقدر اوزندکلری حالده ـ منسوب اولدقلری اقوامك سیئات اجتماعیه‌لرینه فعلی وعملی بر چارهٔ مؤثر بولوب تطبیق ایده‌میورلر ؟

حال بوکه شریعت اسلامیه‌یالکز قوم عربی‌دکل ، بتون عالمی‌اصلاح ایتمك دعواسیله اورته‌یه چیقوب بو دعواسنی علی رؤس الاشهاد اثبات ایتدی ، حالاده ایدیور . علوم صحیحه بودعواسنده الی یوم‌القیام صادق اوله‌جغنی‌ده کوستریور .

برکره دوشونه‌لم ، امداد الهی ، الهام رحمانی اولماسه ممکنمیدرکه ظلمات جهل واشراك ایچندن خورشید توحید وعرفان طوغسونده اوظلمتلری‌نورده قلب ایتسون ؟ ممکنمیدرکه چرکابهٔ جهان آلای سیئات ایچندن زلال حسنات نبعان ایتسون‌ده تطهیریته موفق اولسون ؟ فیض تأدیب‌ربانی اولماسه قابلمیدرکه ادب وتربیه نامنه برشی بیلمیه‌جك درجه‌ده دشت پیمای بداوت اولان برقوم برربع عصردن آز برزمان ایچنده سطح غبراده فضائلده ، معالیده ، نظام اجتماعیده کندیسیله همعیار اوله‌جق متمدن بر قوم بوله‌ماسون ؟ بتون عالم دیانتجه ، علم ومعرفتجه ، مدنیتجه ، سیاستجه حال تدنیده ایکن بر عصر ایچنده‌نوع بشره مربیٔ اعظم ومجدد نظام بنی آدم کسیلسون ؟ بر محشر عقول وقلوبه دونمش اولان عالم انسانیته نفخ صور عدل وحقیقت ایدرك اصلا فنا بولمایه‌جق‌جهان‌جهان اولدقجه پایدار ونادار اوله‌جق‌جرائیم حیات جاودانی‌یی حرث واثبات ایلسون ؟

دینمزك دین سماوی ، شرعمزك شرع الهی اولدیغنی نوع بشرك فاتحهٔ سعادت واقبالی دیمك‌اولان نزول قرآن عظیم الشانك شب یلدای فترت وشقاوته صبح صادق کبی خاتمه چکدیکنی اکلامق ایچون یالکز بوحقیقت تاریخیه‌یه نظر امعان وعبرتله باقمق کافیدر . لکن مدعامزی دها زیاده تنویر ایچون فخرکائنات واشرف موجودات صلی‌الله علیه وسلم افندمز حضرتلرینك صورت ظهور ونشأت رسالتپناهیلرینی‌ده ولو مختصراً اولسون تتبع ایده‌لم .

*****

خطبه‌لره دائر

بعد البعثه خطبه :

دین مبین اسلام ظهور ایدنجه ، خطبه‌لر دها زیاده کسب اهمیت ایتدی . شریعت غرای محمدیه ، خطبه‌لره ، عادت ، اسباب مفاخره ، مودا تیلندن‌صایلان ، شانی لایق‌وجهله طانمیان خطبه‌لره اویله‌برموقع تعیین ایتدی ، که اوموقعه هیچ‌بروقت کله‌مشلردی ... ذاتاً دین‌اسلام ، من‌طرف‌الله بتون کائناتك موقعلرینی‌ارائه ، حقلرینی تعیین ، وظیفه‌لرینی تعدیل‌ایچون وضع اولنمشدی ، اشته بونك ایچون فخر کائنات‌افندمزده « ومارسلناك الارحمة للعالمین » خطابنه‌مظهراولمشدی .. اشته‌خطبه‌لرده بورحمتدن مستفید اولدی . حقلری ، وظیفه‌لری ، موقعلری تعین ایتدی ،

اسلاميت خطبه‌لره پك پارلاق بر بر كوستردی ؛ همان عبادتلر صره‌سنه كچدی ، خطبه‌لر جمعه‌لرده فرض اولدی ؛ نكاح عقدلرنده ، مطلقا اجتماعلرده سنت اولدی . بعدما خطيب خطبه‌سنی تفاخر ايچون دكل ، برمقصد مقدسی ترويج ، بروظيفهٔ معينه‌يی ايفا نيت خيريه‌سنه مبنی عبادت اوله‌رق اوقور اولدی . بعدما خطيب خطبه‌سيله نفسنه مخصوص كچوك برشان وشرف قازانمق ايچون دكل ، بلكه بتون عالم انسانيتك حقيقی اولان شان وشرفلرینی اعلا ايچون چالشور اولدی . بعدما بر براسلام خطيبی خطبه‌سنده ابراز ايتديكی فصاحت وبلاغت مقابلنده آفرينلر ، تحسينلر ايله قالميور ايدی . سرمدی ثوابلره ايرشور اولدی .

اعصار جاهليه‌ده هركس خطبه سويلمك وفصاحت وبلاغت ابراز ايتمك خصوصنده بيوك برتهالك كوستريوردی . اوزمانلر برجيته چيقوب قيصه برنطق ايرادی بيوك برفضيلت صايلوردی . هركسده بوكا قارشو برحس وميل واردی . او انسانلر بيليورلردی ، كه جناب الله آنلری دين مبين اسلامه اعداد بيوريوردی . آنلر كندولری دخی بيلمديكی حالده شريعت غرای محمديه‌نك مبشری اوله‌رق يتشيورلردی . اشته اوحس وميلی تعقيب ايده‌رك خطبه القاسنه آليشانلر ، بعثت نبويه‌دن صوكره دين مبين اسلامه بيوك خدمتلر ابراز ايتديلر .

غزوات نبويه ، فتوحات اسلاميه تاريخنی مطالعه ايدنلره عصر اول وعصر ثانيده خطبه‌لرك القا ايتديكی تأثيرات ايله وجوده كلمش وقوعات سياسيه خفی دكلدر . عساكر اسلاميه‌يی اقطار عالمه سوق ايدن ، اودلاورلری ، اومجاهدلری ، كوكلره ياناشمش طاغلرك ، ساحلی يوق دريالرك ورا‌سنه ايصال ايدن ، دينی اعلا ، وطنی حمايه يولنده اوصاف قلبلی اسلام يكيتلرينه اك زورشيلری قولای ايدن شی ، خطبه‌لرك تأثيريله قلبلرده ، كوكللرده جوش ايتمش شجاعت ، بسالت اولمشدر .

خطبه‌لر ، اوخطبه‌لر اوائل اسلامده پك بيوك ، پك عالی افكارك نشرنده ، اك تأثيرلی ، اك نفوذلی وسائطدن صايلوردی . هم‌ده بالفعل بيوك تأثيرلری‌ده كورلمشدر . آزبرزمان ظرفنده دين مبين اسلامك جزيرة العربه انتشار ايتمسنده خطبه‌لرك دخل كليسی اولمشدر . اوت دين مبين اسلام پك معقول ، پك بسيط وصاف برطرزده ظاهر اولدی . مع ذلك بونی اهالی‌يه تفهيم ايتمك لازمدی . ايشته بووظيفه‌يی خطبا خطبه‌لريله ايفا ايدرلردی . اوخطيبلر . او بيوك مسلمانلر خطبه‌لريله اهل ايمانی اعلای كلمة الله يولنده غيرته ، ملت ، وطن اوغرنده همته ، حقوقی حمايه واحكام شرعيه‌يی محافظه امرنده حميت واجتهاده دعوت ايدرلردی ...

*
* *

خطبه‌لرك حكمت مشروعيتی

دين مبين اسلامك بتون عبادات وعموم احكام شرعيه‌سنده جميع اقوام وامماك ، بالخاصه اهل اسلامك منافع ومصالح مشتركه‌سی مندمجدر . هيچ برحكم شرعی يوقدر كه كندوسنده مسلم ، غير مسلم عبادك مصلحتی دوشونلمسون . هيچ برعبادت يوقدر كه كندوسنده عباد ايچون برفائده ملحوظ اولماسون .

جناب الله انسانلری جمعه نمازينك انعقادينه شرط اولمق اوزره خطبه ايله تكليف ايديور . خطبه ، بيوك بر ذكر وطاعتدر ، عبادتدر .

عجبا نه حكمته مبنيدر كه جناب الله ، جمعه نمازنك انعقادی ايچون خطبه‌يی شرط ايديور ؟ نه مصلحته ومنفعته مبنيدر كه خطبه ذكر وعبادت اوليور ؟..

ايشته شبهه‌سز خطبه‌نك‌ده سائر عبادتلرده وسائر امور بهلرده اولديغی كبی برحكمت ومصلحتی متضمن اولماسی ضروريدر . بناءً عليه بوحكمت ومصلحتی تعيين ايتمليز ، نه‌دن عبارت اولديغنی بيلمليز .

بوحكمتی ، بومصلحتی ، خطبه‌دن نه كبی مقصدلر تعقيب ايديلديكنی تحری ايده‌لم . شبهه‌سزدر ، كه القای خطبه‌دن مقصد ، مشروعيتنده حكمت : « جناب الهه حمد وثنا ، ذات پاك خدايه وحدانيت حضرت رسوله رسالت ايله شهادت ، عبادی تذكير وتحذير ، قواعد اسلاميه ، امور مهمه‌يی تعليم وتبليغ » كبی شيلردن عبارتدر . زيرا رسالتپناه افندمزك ، خلفای راشدين حضراتنك خطبه‌لری اشبو مواد مسروده‌يی حاوی بولنيوردی . كتب احاديث وسيرده خطب نبويه وخطب مأثوره تماماً ضبط ايدلمشدر . مراجعت اولنديغنده خطب نبويه‌نك نه كبی مقصدلری القا ايچون ايراد بيورلديغی ميدانه چيقار ؛ مدعی‌ده ثابت اولور .

رسول اكرم افندمز حضرتلرينك خطبه قرائت ايتدكلری اثناده بالذات ذات نبويلری‌نك واصحاب كزين حضراتنك اظهار تأثر بيورملری وبكالری ، طرف نبويدن ايراد بيوريلان خطبه‌لرك وعظ ونصيحتی ، تذكير وانذاری حاوی اولديغنه دلالت ايديور ، دكلمی ؟

شمديكی زمانمزده اولديغی مثللو فخر كائنات افندمزك خطبه القا ايدركن وضعيت مخصوصه آله‌رق كويا عسكره قوماندا ايدر كبی يوكسك سس ايله اقده ، « ايها الناس » ، « يا ايها الذين آمنوا » كبی حضاره قارشو خطاب ، آنلری سكوته واستماعه دعوت بيورملری ، ذات نبوی طرفندن خطب عاليه‌لرنده بر مقصد تعقيب ومهم بر شی القا وتبليغ بيوردقلرينه پك واضح ، پك آچيق برصورتده شهادت ايديور ...

او خطب عاليه ، بالخصوص حجة الوداعده ايراد بيورلمش خطبه‌لر نه عالی فكرلری ، نه بيوك تعليمات اسلاميه وتبليغات مهمه‌يی محتويدر ..

عصر رسالتده فخر كائنات افندمزك ، زمان خلافتده خلفای راشدين حضراتنك خطبه‌لری ، هپ او وقتلرده ، اوزمانلرده تحدث ايدن وقوعات مهمه حقنده تعليمات نبويه و اوامر ارشاديه‌يی تضمن ايتمكده ايدی . كتب احاديث وسيری مطالعه ايده‌رك حضرت پيغمبرك وخلفای راشدين حضراتنك خطبه‌لرينی اوقويوب فهم وادراك ايدن ، « نهج البلاغه » كبی علی كرم الله وجهه حضرتلرينك خطبنی حاوی كتابلردن استفاده ايدن ذات البت ، البت بوسوزلری تصديق ايدر ...

خطبه‌لر دين مبين اسلامده هم ذكر ، هم نصيحت ، هم درس عبرتدر . اسمای الهيه وصفات سبحانيه‌يی اوقومق ، ياد ايتمك ، جناب تعالی‌يی تخطره وآنی تعظيم وتبجيله بادی اولماسی اعتباريله ذكر اولديغی كبی ، خطبه‌لر دخی وعظ ونصيحتی ، تعليمات مهمه‌يی حاوی بر درس عمومی اولماسی جهتيله ذكردر ، عبادتدر .

قزانلی حليم ثابت

مسلمه قادینی

لکن غربلی بیلیرکه مملکتنده اکثریتی تشکیل ایتمش برچوق قادینلر وار ؛ بونلرك وفاق اوفاق چوجقلری بولونیور که . کندیلری کمال فقر وسفالتدن آرتق بو حیات مرارت آلوده مقبر مظلمی ترجیح ایده‌جك برحال حزینه کلمشلر ؛ ایچلرندن برچوغی آچلقدن انتحار ایدییورلر . اشته . ؤلفك یوقاریده‌کی سوزینه بکزر بر سوز اوغربلینك قولاغنه کیتدیکی زمان درحال قلبنده یر ایدر . قادینلرك اوصورتله تسلیم ایدملرینی، یتشدیرملرینی ایستر . فقط هریوزدن اولان هبوطنه . انحطاطنه رغماً شیمدی‌یه قدر هنوز بو دور سفیل حزن انکیزی کورمه‌مش اولان شرقلی‌یه کلنجه او، روح علوی سلامتدن کندنده قالمش اولان بقیه‌نك سوقیله بویله برسوزی شدتله رد ایدر، انکار ایدرده ایستر که ارککلر بوزواللی قادینلرك ابتلالرینی . الملرینی تعدیل ایده‌جك بشقه بر دوا بولسونلر .

نامك برقسمی بزم بتون شئونمزده اوروپانك اثرینه تابع اولدیغمزی اونلرك آردی صره کیتدیکمزی ظن ایدیورلرده ایلری‌یه طوغری یول آلمامز ایچون بو طرزی تعقیب ایتمه‌مزی موافق بولیورلر . لکن بن دیرم‌که اونلر بشقه بریولدن کیدییورلر بزایسه دیکر طریق طوتمشز .

کذلك بزمؤثرات اجتماعیه‌مز، اصول حیاتیهٔ اسلامیه‌مز ایجابنجه ـ که تأثیر فتوحات ایله هلاك اولان اقوام سائره‌نك خلافنه اوله‌رق شیمدی‌یه قدر بزی ملل موجوده‌دن ولوهانکی برینك جسمنه تمثل ایدرك محو اولمقدن حمایه ایتمشدر ــ غربلیلر کبی اولامایز، مکرکه اونلرك اجسامنه تمثل ایده‌لم‌ده اوکلدن برجزء تشکیل ایده‌لم . بوعاقبتك ایسه محال اندر محال اولدیغنی کورویورم . زیرا اسلامیتك اوقوی . اومؤید اولان روحی بزه اویله برمتانت ویرمشدرکه بزی ازسه ازسه انجق او ازر یوقسه باشقه‌سی ازه‌مز .

بوبابده سزه برمثال کتیره‌لم : تحصیل ایچون آوروپایه کیدنلرك برقسمنی کورویورسکزکه اوراده اوقومشلر، اومدنیت مادیه‌نك نظر فریب اولان ظواهری بونلرك عیون فکر وبصیرتلرینی مسحور ایتمش ، جمال ظاهریسی خیاللرنده تجسم ایتمش ، یراشمشده آرتق مسکنده ، لباسده، کلامده سلامده الحاصل هرشیده هپ اومدنیتك اهلنی تقلید ایدییورلر . حتی مقتدر اولسه‌لر صورتلرینی‌ده دکیشدیره‌جکلر . اوت برکره شونلرك حالنه باقیکزده صکره نصل بولدیغکزی ، کندیلرینی هانکی قومه نسبت ایده‌بیله‌جککزی بکا سویلییکز . بونلر شرقلیمیدرلر؟ اصلا ! چونکه بونلر شرقه‌ده ، شرقلیلره‌ده سوکیورلر، اهالیسنك بتون عاداتنی تقبیح ایدییور، بزه تدنیدن ، رجعت قهقری آثارندن بشقه برشیٔ کورمیورلر ، مملکتمزك هانکی طرفنه باقسه‌لر ممدود اوفلر چکیورلر نره‌ده طورسه‌لر اظهار تحسردن کری قالیورلر . لکن عجبا بونلر غربلیمیدرلر : اصلا ! زیرا چهره‌لری بوظنك خلافنه شهادت ایدیور . واقعا سوزه کلنجه غربلی اولدقلرینی ظن ایتدیرییورلر فقط افعال حقیقیه‌لری دعوالرینی بالفعل رد ایدییور . چونکه بویادکارلرده جهد وهمتدن ، بنی نوعنه قارشی جلب منفعت یاخود دفع مضرت ایده‌جك هیچ برعزم فعالانه‌دن اثر کورلمیور. عجبا بونه‌دن؟ شوندن که بو آدملر غربلیلری تقلید ایتمك استدیلر فقط کوردیلرکه آرزولرینك حصولنه طبیعتلری الك بیوك بر مانع ایمش ؛ صکره اسکی حاللرینه رجعت ایتمك استدیلر . لکن تقلیدات ظاهریه کندیلرنده بر اعتیاد، برملکه شکلنی آلدیغی ایچون بوکاده موفق اوله‌مدیلر . بناءً علیه ارباب ابتصارك نظر عبرتی اوکنده ، وقفه کیر یأس اولوب قالدیلر .

بونلر بالفرض بلغار ، صرب کنجلرینه بکزه‌مزلر چونکه بریکیلردن بری حیات تحصیلنی پارسده ، یاخود لوندره‌ده ، یاخود برلینده کچیرسه بالآخره وطننه دوندیکی زمان ابنای قومی عندنده فکرندن استفاده ایدیلیر ، رأینه مراجعت واعتماد اولنور بر آدم اولور. وطنداشلرینك أمیدکاهی ، قبلة الآمالی کسیلیر . مع مافیه اوده میدانه قویدیغی جلائل آثارایله ، معالیٔ عزم وهمت ایله بوشرفه کسب استحقاق ایدر .

زیرا بواقوام ایله غربلیلر آره‌سنده مؤثرات حیاتیه اعتباریله برمشابهت واردر . اوت بوبر حقیقتدرکه قارئین کرام براز تعمیق نظر ایده‌جك اولورلرسه محسوسات درجه‌سنده کورورلر . ذاتاً آوروپاده تحصیل ایدن مصرلی کنجلریزدن چوغنك برایشه یارامادقلرینی‌ده آنجق بونکله ایضاح ایده‌بیلیرز .

شیمدی برمعترض چیقوب دیه‌بیلیرکه : بوادعا نصل قبول اولنور؟ زیرا ایچمزده اوروپاده تحصیل ایتمش اویله کنجلر بولنیورکه — عدداً چوق اولمامقله برابر ــ اخلاقده، علو عزم وهمتده بوکون نورسیدکانك مقتداسیدرلر .

جواباً دیرزکه : بزبوسوزی انکار ایدنلردن دکلز . ذاتاً بواعتراض بزم دعوامزی جرح ایتمز ، بالعکس تأیید ایدر . یالکز معترضمزدن رجا ایدرزکه بوزمره‌یه داخل بولنان کنجلرك کیملر اولدیغنی لایقیله تحقیق ایتسونلر . اوت . بونلراویله کنجلردرکه اوروپاده‌کی تحصیللری عادات وعقائد ملیه‌لرینه قارشی اولان رابطه‌لرینی ، ابنای ملتلری حقنده‌کی شفقتلرینی برقات دها آرتیرمش ؛ اوروپادن یالکز علوم وفنونی آلمشلر ؛ مساویسنی ، شان انسانیته یاقیشمایان شیلرینی براقمشلر . برده غربده اقامتلری شوحقیقتی کندیلرینه لایقیله اوکرتمشکه صرف مادی اولان مدنیت حاضره‌نك تعلق ومناسبتی انجق جسمك سعادتنه منحصردر ، جهت روحانیه‌سی ناقصدر . حالبوکه بشرك ازلدن بری شیدای اشتیاق اولدیغی سعادت کامله ومدنیت فاضله‌نك غایهٔ مطلوبی اصل ایکنجی جهتدن عبارتدر . ایشته بوحقیقتی ایجه اوکرندکلری ایچون مملکتلرینه عودت ایدنجه غربلیلرله یالکز غربك مادی اولان فنون ومعارفنده مسابقه‌یی کندیلرینه خط حرکت اتخاذ ایتدیلر . فضله اوله‌رق بوکا برده ـ بوکبی علومی هم ترویج هم‌ده روحك پایهٔ بلند کماله تعالیسنه مدار اتخاذ ایدن ـ دیانت اسلامیه‌نك روحانیتنی‌ده علاوه ایلدیلر .

بو زمره‌دن اولوب مملکتمزده بولنان کنجلری مصرلیلر طانیرلر وانکار ایتمزلر . خارجه کلنجه مثال اوله‌رق بلاد هندی کتیره‌بیلیرز . اوراده‌کی مسلمانلرك کنجلرندن برقسمی برچوق سنه‌لرینی لوندره‌نك الك بیوك دارالفنونلرنده کچیردکدن صکره مملکتلرینه دونیورلر . برحالده‌که

دینه اعتصام ، فضائل اسلامیه‌یه وقوف ، نشر دیانته اولان شوق اعتباریله اوته طرفده مملکتندن طیشاری چیقمامش شئون حیاتیه‌نك هانکیسنه دائراولورسه اولسون متمدنلرله مصاحبه‌ده بولنمامش اولانلردن دها ایلریده بولونیورلر .

یوقاریده ، بومشاهده بزم مدعامزی تأیید ایدر ، دیمشدك ؛ ایضاح ایده‌لم : اوت بو کنجلر اوروپاده تحصیل ایتمکله شرقلیلقلرندن برشی غائب ایتمدیلر ، بلکه فرائض دینیه‌لرندن ایکی مهم فرضی ادا ایتمش اولدیلر : برنجیسی طلب علم ایچون ممالك بعیده‌یه قدر کیتملری [اطلبوا العلم ولو بالصین] [قل سیروا فی الارض ...] ایکنجیسی بلاداجنبیه‌ده سیاحت ایدرك اقوام سائره‌نك احوالندن عبرت آلملریدر . [افلم یسیروا...

بز ینه قادین مسئله‌سنه عودت ایده‌لم ده سوزی نره‌ده براقش ایسه‌ك اورادن ایلری طوغری کیده‌لم . اوت ، بر شرقلی اولدیغی کوندن بری قاریسنی ، قیزینی قونویه قومشویه کیتمك کبی عادی زیارتلردن بیله منع ایتمك ایستر [بو حرکتده‌کی افراط ایسه پك آشکاردر .] وبو عادتی اولانجه قوتیله مدافعه‌یه چالیشیرسه آرتق بز نصل اولورده او آدمدن قیزینی بر فابریقه‌ده ایشجی ، یاخود بر تجارتکاهده صاتیجی اوله بیلمك اوزره تربیه ایتمسنی بکلیه بیلیرز ؟ بر شرقلی قاریسنی ، قیزینی سسلرینی ارککه طویورمقدن زجر ایدر طورورسه آرتق بز نه یاپارده بو قیزینی علی ملاء الرجال بیان رأی ایده‌جك بر سیاسی ، یاخود بر جماعت کبری حضورنده کرسیٔ خطابته چیقه‌رق نطقلر ویره‌جك بر خطیب اولمق اوزره یتشدرمه‌سی ایچون او آدمی اقناعه موفق اولورز ؟

بومسئله‌یه دائر شرقلیلرده رسوخ بولان افکارده بر تبدل استعدادی کوره بیلمك ایچون نه قدر زمان دها کچیرمه‌مز ایجاب ایدر ؟ حال بوکه بو افکار وعادات اصحابنك یوز سنه‌دن بری آوروپالیلرله ایتمکده اولدقلری اختلاط اوعاداتك استقرارینی آرتیرمقدن باشقه برتأثیر حاصل ایتمدی .

یوق ، اکر بزم فلاحمز بومسئله‌یه ، بوقادین مسئله‌سنه مربوطدر . بوعقده اوصورتله حل ایدلدکجه بزده بوکرداب عمیقدن قورتولوب چیقه‌مایز ، طرزنده حکم ایدیورسه‌کز ، الله کوسترمسون بز بومسئله‌ده غرب ایله همحال اولمادن اول محواولورز . دیمکلکمه مساعده ایتمیسکز .

لکن بو قدر یأس نه‌دن ایجاب ایدیور ؟ مادام که قادینلرك ارکك ایشیله اوغراشملرینك مهلك بر مرض اجتماعی اولدیغنده جمله‌مز متفقز ، نیچون مسلمانلرك بوکا قارشی کوستردکلری نفرتدن استفاده ایتمیه‌لم ده تعمیم وتوسیعندن ایسه ازاله‌سنه چالیشمایه‌لم ؟ مادام که امتلرك محو واضمحلالی ایچون قوانین کونیه عصیاندن بشقه بر سبب یوقدر ، مادام که قادینك اعمال خارجیه‌ده ارککله اشتراکی ده فطرته قارشی برعصیاندر ؛ مادام که قانون لایتغیر ترقی مستقبلده ، اوکجه حکمنی طانیمایانلری بر عذاب الیمه محکوم ایتدکدن صکره ، هر شیئی وضع طبیعیسنه ارجاع ایده‌جکدر ؛ نه‌دن ایشه اولدن باشلایه‌رق امورمزی ، شئونمزی نظام ازلی کونه اك قریب اولان طریقلرله اصلاحه سعی ایتمیه‌لم ؟ نیچون اوعذاب هول انکیزه تسلیم نفس ایده‌لم ؟

سکزنجی فصل

قادین ارککدن قاچملی می ؟

بز قادین ایچون بو عالمده استحصالی ایجاب ایدن علوی بر کمالك موجودیتنی ایضاح ایتدك ؛ قادینك ارکك ایشلریله اوغراشمسی ، معیشتنی بالذات آراسی کندیسنی اوغایهٔ کمالدن اوزاق دوشوردکدن باشقه بادیٔ سعادتی اولان بتون خصائص جنسیه‌سنی ده ابطال ایده‌جکنی ، اونی درکات انحطاطك اك واپسیننه ایندیره‌جکنی تجربه‌یه مستند دلائل علمیه ایله اثبات ایلدك ؛ صوکره قادین ایچون چالیشوب چابالایوب کندیسنی بسلیه‌جك ، حوائجنی تسویه ایده‌جك بر ارککك ضمان حمایتی آلتنه کیره‌رك وظیفه‌سی یالکز چوجوغنی بویوتمکدن عبارت قالمق ایجاب ایده‌جکنه براهین ناطقهٔ حسیه کتیردك .

ایشته بز یوقاریکی فصللریمزده بونلری تمهید ایلدکدن صکره دیدك که : قادینك ارکك اوزرنده اولان بوقدر حقوقنه مقابل ارککك ده قادین اوزرنده بر حق مهمی اولمق لازمدر . بوحق ایسه قادین طرفندن ارککك ریاستی اعتراف اولنمقدن عبارتدر . زیرا ارککی بوقدر آغیر وظائف ایله مکلف طوتدقدن صوکره مقابلنده بووظائفك نتیجهٔ لازمه‌سی اولان حق طبیعیسنی ویرمه‌مك نظام ایله اوینامق دیمکدر . دها طوغریسی ارککك قادین اوزرنده‌کی بوحقنی بیانه بیله حاجت یوقدر ، چونکه فطریدر ، طبیعیدر . اونی قادین کیمسه اخطار ایتمه‌دن حس ایدر ؛ ارکك ایسه برعلم ضروری ایله بیلیر .

بناءً علیه قادینك تستری ، عدم تستری طوغریدن طوغری‌یه ارککه عائد بر مسئله‌در . ارکك ایسترسه قاریسنك یوزینی اورتر ، ایسترسه آچار . چونکه بوقدر تکالیف شاقه‌نك کافه‌سنی ارککك بوینه یوکله‌یوب ده صوکره قاریسنك اوزرنده اولان حقنی کندندن نزعه قالقیشمق عبث محضدر . بو ، بر کره بتون افعالی افراد آره‌سنده‌کی حقوق متقابله اوزرینه مؤسس اولان عالم انسانیتده تحقق ممکن اوله‌مایه‌جق مالایطاق بر تکلیف اولدقدن باشقه ارککك قادین اوزرنده‌کی حقنه اعتراضه قالقیشان آدم حقیقتده طبیعته ، نفس فطرته اعتراض ایتمش اولورکه بویله نابجا بر اعتراض بیلنمیه‌رك ناس آره‌سنده شایع اولسه بیله پایدار اوله‌ماز ؛ چوق کچمه‌دن ریاح ایله همجریان اولور کیدر . ذاتاً اکر انسان برشیئك حصولنی تمنیدن اول اونك احکام فطرته موافق اولوب اولمادیغنی تحری ایله مجبول اوله‌یدی لغتلریمزدن (محال) کلمه‌سنك طیی ایجاب ایدردی . زیرا بوکلمه ده نظام طبیعته مغایردر .

قادینك مستوریت وعدم مستوریتی مسئله‌سنك طوغریدن طوغری‌یه ارککك حقوقندن اولدیغنی ناطق براهین محسوسه‌دن بری ده شودرکه سربستیٔ نسوان طرفدارلری فکرلرینی درمیان ایتدکلری ، مطالبلرینی ایلری سوردکلری زمان خطابلرینی ارککه توجیه ایتمکده ، اوکا حصر ایلمکده‌درلر . (المرأة الجدیدة) مؤلفی کتابنده دیورکه :

« بز بونلری ارباب علم ایچون ، خصوصیله مستقبله‌کی آمالمزك

پناهی ، امانتکاهی اولان یکی فکرلی کنجلریمز ایچون یازییورز. زیرا او کنجلردرکه اکتساب ایتمکده اولدقلری تربیهٔ صحیحهٔ علمیه سایه‌سنده قادین مسئله‌سی مستحق اولدیغی مقام بحث وتدقیقه کتیره‌جکلردر . »

آرتق قادینلرك بتون اموری ارککلرك النده اوله‌رق اونلری ایستدکلری صورتده چویرمکده ، شئون حیاتیه‌لری اوزرنده یلدکلری کبی تصرف ایتمکده اولدقلرینه بوندن دها قطعی بر برهان اوله‌بیلیرمی ؟ اویله یا ، بوجهتدن قادینلر ولو جزئی اولسون برحق طبیعی‌یه مالك بولنمش اوله‌یدیلر نفوذرجالی اوزرلرندن سیلکوب آتملریچون طوغریدن طوغری‌یه کندیلرینه خطاب اولنوردی ؛ دها طوغریسی قادینلر بر ارککك چیقوب ده بویله کندیلرینی مدافعه‌یه قالقیشماسنی هیچ بکله‌مزلردی .

هله بن قادینی ارککه اطاعت دائره‌سندن خارجه چیقارمایه معطوف اولان هرطابی انجق اومحررلرك مطالبی نوعندن اولمق اوزره تلقی ایتمکده‌یم‌که یازارلر، چیزرلر، محکوم تغلبی اولدقلری ملت قویه‌نك کله‌رك مملکتلرینی ضبط ایتمسی کندی استقلاللرینی ، حقوقلرینی محو ایده‌جکنی دلائل ایله اثبات ایدرلر . اکر اقوام مغلوبه طرفندن سرد اولنان بوکبی دلائل ملل غالبه‌نك شدتنی تعدیل ایدرده حق‌طبیعیلرینی آلمقدن واز کچیره‌بیلیرسه سربستئ نسوان ایچون ستونلر طولدوران محررلرك یازیلری‌ده بلکه برفائده‌یی انتاج ایده‌بیلیر .

مع مافیه بوقیاس‌ده برقیاس مع‌الفارقدر . زیرا اقوام مغلوبه سی ایله ، مجاهده ایله حق طبیعیلرینی استرداد ایدرك محکوم بولندقلری امم غالبه‌نك الندن قورتوله‌بیلیرلر؛ حال بوکه قادینلرده امر بونك خلافنده‌در. چونکه قادینلرك کال جنسیلری ارککلرك اونلری بسله‌ملرینی ، اونلره خدمت ایتملرینی ، شدائد ایله مالامال اولان بوجدلکاه معیشتده جنکلشمك بلاسندن اونلری قورتارملرینی ایجاب ایدر . بوقدر خدمت ، بوقدر وظیفه ایسه شبهه یوقدرکه ارککك قادین اوزرنده برحق حمایه‌سی ، حق نظارتی اولمسنی اقتضا ایدر .

بونکله برابر بن دیرم‌که قادینلر ارککلرك نفوذ وحاکمیتندن کلیاً آزده بر استقلال تامه ظفریاب اوله‌مازلر. انجق اوزمان ارکك آرتق کندیسنی قادینه قارشی اداسی اوزرینه متحتم بر وظیفه ایله بالطبع مکلف کوره‌میه‌جکی ایچون ، وارسون کندیسنی بسلسین دیه‌رك اونی کندی حالنه براقیویرر. قادینده اعمال خارجیه‌ده اونکله مزاحمه‌یه باشلار ، طبیعی ارکك ده اوکا مزاحم اولور . ایشته اوزمان قادین بوندن بیکلرجه سنه اول اولدیغی کبی یاخود بوکون اقوام وحشیه‌ده کورلدیکی وجهله مستقل اولور ، لکن ذلیل اولور ، محقر اولور . اکر نسوانه حریت مطلقه تأمینی ایچون اوغراشانلرك مقصدی بیچاره‌لری بو اوچورومه دوشورمك ایسه بز ایستمیز ، بزدن اوزاق اولسونلر !

خلقك کویا قادینلری بیوك برحریته نائل اولمش ظن ایتدیکی امتلرك حالی آزبجق تدقیق ایدیله‌جك اولورسه کوریلورکه بوحریت موهومه طوغریدن طوغری‌یه ارککك تحت تصرفنده‌در. یعنی ارککلر قادینلرك اولرندن چیقمامالرینی ایستسه‌لر بریکیلر اطاعتدن باشقه برشی یاپه‌مازلر . نصل که شیمدی‌یه قدر اونلرك هر حکمنه انقیاد ایتمش وایتمکده‌درلر . اوت ، بونلر برطاقم حقائقدرکه انسان لسانیله انکار ایتمك ایستسه قلبی شهادت ایدر ، یوزی سویلر .

(المرأة الجدیدة) مؤلفی دییورکه : « مادام که قادینلرك ارککلرله معامله‌سی ، اختلاطی بادئ فساد اولیور ، نیچون قادینك حریتی آیاق آلتنه آلنیورده ارککك‌کی محترم طوتولیور ؟ نظر عدل قادینه ، ارککه نسبتله باشقه باشقه‌میدر ؟ یوقسه بری قادینه دیکری ارککه مخصوص اولمق اوزره آیری آیری ایکی حقمی واردر ؟ صاحب اختیار اولان برآدم شرع وقانونك تعیین ایلدیکی حدودك خارجنه چیقمامق‌شرطیله اختیاری اوزرنده کیف مایشاء تصرف ایده‌مزمی ؟

بز دیرزکه بوسوزك هیچ بر فائده‌سی یوقدر . نته‌کیم اقوام مغلوبه طرفندن رفع اولنان شوشکایتلرده اوقبیلدندر :

مادام که میدان حیاتده مسابقه‌یه هرکس ایچون مساغ واردر ؛ نه‌دن اقوام مغلوبه‌نك مساعیسی ایلری کیتمیور ده یولی اقوام غالبه‌یه براقیور؟ نظر عدل اولکنه ، صکره‌کنه نسبتله باشقه باشقه‌میدر؟ یوقسه حق بری امم قویه‌یه ، دیکری ملل ضعیفه‌یه مخصوص اولمق اوزره ایکی درلومیدر؟ هرکس حدود شرع وقانونی تجاوز ایتمدکجه کندی اختیاری اوزرنده ایستدیکی کبی تصرفه صلاحیتدار دکلمیدر ؟

ایشته اکر بویولده‌کی حسبحاللر عاجز ملتلره بر فائده ویررده اونلری قوتلی اقوامك بویوندروغندن قورتاررسه قادینلر ایچون سویلنن اوکبی سوزلرك بلکه برفائده‌سی کورولور .

شیمدی باقه‌لم بونك نه‌دن فائده‌سی اولمیور ؟ کونك نظاماتی ، حیات انسانیه‌نك قوانینی اوزرنده اجرا ایدیلن تتبعات ایله ثابتدرکه قوتلر متوازن اولمادقجه مساوات موجود اوله‌ماز . اوت ، بو بر امر بدیهیدرکه بونی هرکس کرك کندیسنك ، کرك امتلرك بتون شئون حیاتیه‌سنده کوره‌بیلیر . اویله ایسه شیمدی بزه لازم اولان ، مساوات کلمه‌سنی تلفظ ایتمزدن اول ، عجبا آره‌ده‌کی قوتلرده توازن وارمیدر ، یوقمیدر ، بونی آرامقدر . مع مافیه معارضلریمز اورته‌یه چیقوب‌ده بو قانونی ظلم ایله اتهام ایده‌مزلر . زیرا اصل ظلمك قویوسی قوای مختلفه اصحابنه حقوق متساویه ویرمکدر .

ذاتاً مؤلفك سوزلری قبیلندن عباراتك برفائده ویرمه‌مه‌سی یالکز صایدیغمز اسبابدن دکل ، بلکه حقیقت حاله طبان‌طبانه ضد اولمسندندر . زیرا جناب حق ارکك ایله قادینی انجق شخص واحد تشکیل ایتمك اوزره یاراتمشدر . ارککك حد ذاتنده بیوك بیوك بر طاقم نواقصی واردرکه اونلری انجق قادین تماملار ، کذلك قادینده بر طاقم اکسیکلر واردرکه اونلری‌ده یالکز ارکك اکمال ایدر ، بر شرط ایله‌که بو نواقص متبادله جنسین آره‌سنده اتحاد حصوله کلنجه کندی کندیسنه تکمل ایدر واو زمان طبیعت حال زوج ایله زوجه‌دن هربرینك اوبرینه قارشی عهده‌سنه متحتم وظیفه‌سنی کندیسنه الهام ایدر . شیمدی برکره بونلر ثبوت بولدقدن صکره آرتق هربری دیکرینه محتاج اولان ایکی شی آره‌سنده‌کی وجه مساواتی تعیین ایچون اوزون سوزك البته معناسی

یوقدر. بو بویله اولدیغی کبی بو ایکی شیدن برینك دیکرندن استقلالی مسئله‌سی‌ده بنم آکلایه‌مدیغم وقطعیاً آکلایه‌مایه‌جغم بر بحثدر.

اویله‌یا ؛ برلشوب شیٔ واحد تشکیل ایتمك اوزره یارادلمش ایکی شیئه استقلال ویرمك نصل یاقیشیق آلیر؟ بونلردن هربری دیکرینه محتاج وکمال جنسیسی اونکله قائم ایکن آره‌لرنده نصل وجه مساوات تعیین ایدیله‌بیلیر؟ بنم آکلادیغمك غایتی شودرکه : جنسین آره‌سنده مساوات واستقلال حصوانه سعی ایدنلر بالفرض صویك ایکی عنصر مکونی اولان مولد الماء ایله مو الحموضه آره‌سنده استقلال ایجادینه اوغراشانلرك عینیدر. اکر صویی وجوده کتیرمك اوزره بو ایکی عنصردن بری ایچون دیکرندن مستقل اولمق ممکن ایسه کما کان عائله تشکیل ایتملریله برابر ارکك ایله قادینك‌ده بر برندن استقلالی قابل اوله‌بیلیر.

شیمدی دییه‌جکلرکه : اویله‌یسه یوقاریکی فصللرده نصل اولدی‌ده ارککك ،قادینك موقعلرینی تحدید ایتدك ؛ بونلرك آره‌سنده اختلافات ایجادینه چالیشدك ؟ بن‌ده دیرم که :

بوخصوصده بن عینیله مولدالحموضه ایله مولدالمانك خواص کیمیویه‌لرندن ، ثقلت اضافیه‌لرندن ، بولندقلری یردن بحث ایدن برکیمیاکر کبی‌یم . قادین ارککدن بدناً دها خفیفدر ، دیدیکم زمان مولد الماء مولد الحموضه‌دن دها خفیفدر ، دیمش اولیورم. کذلك موازنهٔ حیات قانونی ، جنس رقیق نسوانك سعادتی اویله ایجاب ایدیورکه روابط عائلیه‌نك تشییدی ایچون قادینلر حریتلرندن بر قسمنی ، فقط ارککلرك ترك ایده‌جکندن دها بیوك بر قسمنی ، فدا ایتملریدر ، دیدیکم زمان صویی وجوده کتیرمك ایچون مولدالمانك کندوجمندن ترك ایده‌جکی مقدار مولد الحموضه‌نك کندن زیاده اولملیدر ، دیمش اولیورم.

شایان استغرابدرکه سربستیٔ نسوان طرفدارانی قادین طرفندن ارککه قارشی کوستریلن خضوع وانقیادی پك بیوك کورویورلر ، بوحالی بر اسارت عد ایدیورلرده دیکر طرفدن ارککك قاریسنی انفاق ایچون اوله‌سی‌یه ، چالیشدیغنی هیچ دوشونمیورلر . حال بوکه قاریسنك اوغورنده ارککك چکمکده اولدیغی شدائد جسمانیه ومتاعب روحانیه ایله اوبرینك بریکنه قارشی اظهار ایلدیکی اطاعتی مقایسه ایده‌جك اولورسه‌ق ارککك قادینه قارشی اولان اسارتنی قادینك کندن فضله بولورز .

واقعا قادینك ارککه قارشی اولان خضوع وانقیادی بر چوق آلام واکداره مصابیتنی ایجاب ایتمکده ایسه‌ده بوحال آره‌لرنده‌کی جهل متقابلك نتیجه‌سیدر ؛ باشقه بر شی دکلدر. لکن تربیه وتهذیب سایه‌سنده زوج ایله زوجه‌نك هر بری دیکرینك نظرنده یوکسلیر ؛ او زمان بربرلرینه قارشی اولان وظیفه‌لری کندیلکندن تعین ایدر ؛ استقلال دنیلن شی ذهنلرندن کلیاً اوزاقلاشیر . زیرا بری دیکرینی اکمال ایتمك اوزره یارادلمش اولان ایکی مخلوق آره‌سنده بو کلمه بی‌معنادر .

بوحقائق تقرر ایتدکدن ؛ قادین ایله ارککك هیچ برینك دیکرینه قارشی مستقل اوله‌مایه‌جغی ، بلکه بونلرك شیٔ واحد اولدیغی ثبوت بولدقدن صوکره آرتق قادینك مستوریتی یاخود آچیق کزمسی هیچ اولمازسه ارکك ایله قادین آره‌سنده مشترك بر حق اولور . اوحالده ارککك رأیی اولمادقچه قادین چارشافنی چیقاره‌ماز.

محمد عاکف

✻ ✻ ✻

صبحال

آکلاشه‌مادق ، حالاده آکلاشه‌مایورز ! . .

هرشیئه عظیم بر انحطاط حصوله کتیرن استبدادك تأثیراتندن دین مبین اسلام‌ده آزاده قاله‌مامش ، آز برزمان ظرفنده بوخصوصده افکار عمومیه پك متشتت برحاله کلمشدر . عین دینه منسوب ایکی کشی بیننده بعضاً اوقدر مباینت اعتقاد کورولیورکه تأسف ایتمه‌مك ممکن اولمایور. حالبوکه ایکی طرفك‌ده غایهٔ املی بردر ، ایکی طرفك‌ده آرزوسی سعادت ابدیه‌یه مظهریتدر. تصور اولونمازکه « انسان » نام مجلی طاشیانلر آره‌سنده سعادتی بو بش کونلك حیات دنیادن عبارت بیله‌جك کیمسه‌لر بولونه‌بیلسون. هرکس وجودی ایچون بر ملجأ تدارکنه چالیشدیغی کبی روحی ایچون‌ده بر مأوی احضارینی دوشونیور. بر پت پرست بیله بو تفکردن آزاده دکلدر.

هرایکی طرفك غایهٔ املی برایکن نصل اولیورده آراده مباینت اعتقاد حصوله کلیور؟ بونك پك متنوع اسبابندن اك مهمی اکلاشیله‌مه‌مازلقدر . هیچ برزمان ال اله ویره‌رك بی‌طرف برفکر ، بیطرف بر محاکمه ایله حقیقت دوشونولمه‌مش ، تدقیق ایدیلمه‌مش ، هیچ بر زمان افراط وتفریطدن قورتولمق نصیب اولمامش . جهالت واستبداد دائما بوندن بزی منع ایتمش .

بتون افعال وحرکاتمزی عقائد دینیه‌دن عد ایتمکه قالقشمشز . عبادات کبی صرف دیندن معدود اولان شیلرده‌ده بعضاً بدمداخله‌مزی اوزاتمشز . حتی بعض علما ، تأثیرات سیاسیه واسباب سائره طولایسیله ، بوکا ممشات ایتمشلر ، آرزویه موافق حکملر ویرمشلر . کیت کیده اوقدر فروعاته دالمشزکه اساس غائب اولمق درجه‌سنه کلمش . بتون وصایای صحیا ، بتون وصایای اخلاقیه اوامر دینیه درجه‌سنه چیقاریلمش. حالبوکه برکناه صحی ایله برکناه دینی آراسنده نه‌قدر فرق عظیم واردر! بری وجود فانی‌یه ، دیکری روح ابدی‌یه متعلقدر .

دین نه‌در ؟ دینك اساسلری نه‌لردر؟ اوفروعات میاننده صیقیشوب قالمش . اوامر ووصایای دینیه‌نك درجات قوتی نظر اعتباره آلنمایه‌رق کوچك برقصور ایچون تکفیره قدر ، دینك خارجنه چیقارمغه قدر جسارت ایدیلمش ، آکلاشامادق ، حالاده آکلاشه‌مایورز !..

بز ، دینی ، کتابلردن دکل ، آباء واجدادمزك افعال وحرکاتندن اوکرنمشز. اوصورتله حاصل اولان معلوماتمزی کتاب شکلنده نشرده جرأتیاب اولمشز . هرکس شخصیتنه ، محیطنه تبعیتدن آزاده قاله‌مامش. هرکس کندنده مجتهد درجه‌سنده براطلاع کورمش . فقط سویلدکلرینی مطالعات شخصیه‌یه بناء دکل ، دین نامنه سویلمش ، عندی برطاقم قیودات وضع ایتمش . بونك نتیجه‌سی اوله‌رق نه فکرلر درمیان ایدیلمش ، نه بیهوده مناقشه‌لر جریان ایتمش! . آکلاشه‌مادق ، حالاده آکلاشه‌مایورز!..

ایشته بوقیود، «اسلامیت» ك انظار بیکانه‌ده ایفاسی پك مشکل بر دین اولمق اوزره تلقیسنه سببیت ویردی. اسلامیت که اساساً پك بسیطدر، اسلامیت که طبایع بشریه یه پك موافق بر دین‌در، بتون احکامی احرارانه‌در؛ بو شکلی آلدقدن صوکرا اجانبك، خصمای دینك تعریضاتنه هدف اولدی:

— اسلامیت مانع ترقی‌در، بو قیود آلتنده ترقی ممکن دکلدر..

صدالری ایشیدلمکه باشلادی.

ایشته بویله تحصیلی ناقص، شخصیتك - یعنی طرز حیات معیشتنك، محیطك، رأس کار حکومتده بولونانلرك تأثیر ونفوذندن آزاده قاله‌مامش بعض کیمسه‌لر طرفندن بلادلیل دین نامنه سویلنمش بر طاقم مطالعات شخصیه‌یی بعض خصمای دین سررشتهٔ اعتراض اتخاذ ایدرك، - دین نامنه سویلندیکی ایچون - شخصك دکل، دینك علیهنده بولونمغه جرأت یاب اولمشلر و بو یولده برچوق آثار غرضکارانه وجوده کتیرمشلردر. حقایق اسلامیه و فلسفهٔ دینیه‌دن بی خبر اذهان شبان او مغالطات خصما ایله ترددلر، تذبذبلر ایچنده قالمش. دیکر طرفدن اوروپا فلسفه‌سنك دین علیهنده بر مجرایه دوغمسی علوم غربیه‌یه آشنا بعض شبان او فلسفه‌یی علی العموم دینلر حقنده کبی بر سوء تلقی‌یه مجلا اولمش. حقیقت سویله‌نه‌مه‌مش، شئامت استبداد او اعتراضاته لایقیله مدافعه‌یه مانع اولمش، دینسزلك توسعه باشلامش. بتون حقائق و آثار نفیسهٔ دینیه‌نك عربجه یازلمش بولونمسی و هرکسك بو مبارك لسانه واقف اوله‌مامسی حقیقتك میدانه چیقه‌مامسنه بر سبب دیکر داها تشکیل ایتمش.

ایشته او اساسدن تباعد، او توسع فروعات، او اعتراضات خصما، او مدافعه‌یه عدم مساعده، او افکار خودپسندانه، او اوروپا فلسفه‌سنك مجرای جدیدی، او سوء تلقیلر، او وقوفسزلقلر و بتون بونلرله برابر کوندن کونه دوچار انحطاط اولان اخلاق ملیه، و تا خاتمهٔ خلفای راشدین دورندن بری سوروکلنوب کلمکده اولان استبداد فکرلری...

ایشته بتون بو اسباب «اسلامیت» ك و بتون دول اسلامیه‌نك تنزیل قدرینه سببیت ویرمش، و نهایت:

— کوسترك مترقی بر اسلام حکومتی!...

دیدیرته‌جك درجه‌ده بر ذلته، جواب ویریله‌میه‌جك بر حاله کلمشدر. بر زمانلر بتون سیاست جهانه اجرای تأثیر ایدن حکومت اسلامیه، بر صره کلدی که اوروپا خلقهٔ مدنیتنده بتون اقوام و مللك دوننده قالدی، تحقیره هدف اولدی.

نه آجی حقیقت، نه تحملکدار مسکنت! بز ایشته احکام اساسیهٔ دینیه‌دن اوزاقلاشدقجه بو حاله کلمشز.. یغماکرلك ایتدکجه فقر و ذلته دوچار اولمشز.. بی نهایت عطالتخانه‌لر تأسیس ایتدکجه ترقیدن کری قالمشز.. جاهل خطیبلرك، مدرسه کورمه‌مش احمق واعظلرك:

— دنیایی براقیکز. یالکز آخرت ایچون چالشیکز!.. طرزنده‌کی سوزلرینه قاپیله‌رق از واره چکلدکجه، صنعتی، چالیشمغی ترك ایتدکجه حضیض مسکنته دوشمشز.. دنیایه طاپدقجه، منافع شخصیه و دنیویه‌یی هرشیئه ترجیح ایتدکجه جهالتك کوله‌سی، بتون ارباب سفاهتك اسیری اولمشز.. رسالتپناه صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینك «اللهك امانی» دیه توصیف و حقوقلرینك محافظه‌سنی شدتله امر و توصیه بیوردیغی تبعهٔ غیر مسلمه‌نك - روم، بلغار، ارمنی، موسوی... جمله‌سنك - حقوقنه تجاوز ایتدکجه، توفیقات سبحانیه‌دن محروم قالمشز، حقوقمزی پایمال ایتمشز.. عدالت و مساواتدن، اتفاق و اتحاددن اوزاقلاشدقجه کوچولمشز.. یوز بیکلرجه معصوملری پای قهرمزده ازدکجه، یوز بیکلرجه مظلوملری چوللرده نابود، دکزلرده محو ایتدکجه، اوجاقلری ییقمقدن، خانمانلری سوندورمکدن لذت آلدقجه، ظلم واستبدادمزله بتون کائناتی دلخون ایلدکجه، انسانلری ناله کنان، ملکلری دوچار فغان ایتدکجه، کوزلرمز اوکنده جریان ایدن بو خونین مظالمه قارشی عاجز و مسکین دوردقجه، جانلرمزی فدادن چکندکجه، آشیان ذلت و مسکنتمزدن آیریلمغه قیمیادقجه، او کروه زبانی‌یه التحاقی بر شرف عدایتدکجه؛ اللهك غضبنه، رسول کریمك نفرتنه، بتون بشریتك لعنتنه کرفتار اولدق.

اوزرمزه چوکن بو سحاب ذلت بزی آزیبورکن، قوشمقده اولدیغمز کرداب هلاکه قوجه بر عالم اسلامی دخی سوروکلیورکن کیم بیلیر هانکی بر قولك، هانکی بر قلب پاکك، کیم بیلیر هانکی بر باشك معصومك، هانکی بر نالهٔ مظلومك حرمتنه عون الهی یتشدی.. ماکدونیا بالقانلرندن اون اوچ عصر اولکی نوریله، بتون اونزاهت، بتون او شعشعه‌سیله شمس نصرت و هدایت طلوع ایتدی. الحمدلله!

اوکزه آچیلان بو یولده، بو صراط مستقیم، بو شاهراه هدایتده کمال اتحاد و صمیمیتله یورویه‌لم. اسلامیتی، انسانیتی اوکرنه‌لم.. بر زمانده‌که بتون سکان ارض مرقات معرفتده یوکسه‌لیور، بر زمانده‌که بتون بلاد و ممالك طریق تکاملده ایلریله‌یور؛ بزده آرتق بو ستره عطالتدن یاقه‌مزی صییره‌لم. بو پوشیدهٔ سیاه جهل ایله مظلم الحیات قالمقدن قورتوله‌لم. فکرمزی منزلقهٔ تعند و تعصبدن چیقاره‌لم. کوزلرمزی بی نهایت سنه‌لر نصب ایتدیکمز او قعر کرداب خودپسندانه‌دن قالدیره‌لم. ساحهٔ فنون و صنعتده‌کی عظمت نمون بو قدر بدایعی، شهراه علم و معرفتده قطع ایدیلان بو قدر مسافاتی کوره‌لم. خطوه‌لریمزی اوکا کوره آته‌لم. زیرا، اعتراف ایده‌لم، پك کریده‌یز. سبب خلقتمزی، وظیفهٔ حیاتیه‌مزی دوشونه‌لم. بر برمزله اوغراشمقده فائده یوق. آخرت ایچون چالیشانلری صوفیلك، بدلالقله اتهام، دنیا ایچون اوغراشانلری دینسزلکله تخطئه ایتمك پك بیوك جهالت!.. دنیاده، آخرتده بزم دکلمی؟ هم حیات فانیه، هم حیات ابدیه‌مز ایچون چالیشه‌لم. شمدی‌یه قدر هپ بویله تخطئهٔ و اتهام ایله کندمزی دوچار توقیف و تدنی ایلدك. بر برمزك تشبثات خیریه‌سنه مانع اوله‌رق بوغیای جهالت و استبدادده عصرلرجه سوروکلندك. آرتق ال اله ویره‌رك کمال اتحاد ایله یوکسلمکه چالیشه‌لم. بو سوء تفهملره نهایت ویره‌لم. آکلاشه‌لم. زیرا آکلاشه‌مامازلق بزی بو حاله کتیردی، ینه آکلاشیله‌مامازلق در معاذالله موجب فلاکتمز اوله‌جق. بیلمم نیچون آکلاشه‌مادق، حالاده آکلاشه‌مایورز؟.

ع. اشرف ادیب

مطبعهٔ عامره — ابوالعلا

محل اداره : درسعادتده بکی پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌ده‌در

صراط مستقیم

۱۳۲٦

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور

درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

مؤسسلری : ابوالعلا زین‌العابدین — ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	التی آیلغی	
درسعادتده	٦٥	٣٥	
ولایاتده	۹۰	٥۰	
ممالک اجنبیه‌ده	۱۰۰	٥٥	غروشدر .

تاریخ تأسیسی :

۱۱ تموز ۳۲٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥۰ پاره‌در

قبرطه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ۲۰ غروش فضله آلنیر .

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور .

عدد : ۱۱ — ۳۲٦ شوال ۱۰ پنجشنبه ۲۳ تشرین‌اول ۳۲٤ — برنجی سنه

تفسیر شریف

— مابعد —

متعاقباً شوسهو وذهولك آثار قبیحه‌سندن بولنان ریا کارلق ومنع ماعون ایله توصیف اولنمشلردر . مغایر جدیت وحقیقت وصرف نمایش وساخته کارلقدن عبارت ریا صفت ذمیمه‌سی ایکی شعبه‌یه آیرلمقده‌در . برنجیسی ریای نفاقیدرکه کوسترش یوللو نماز قلمق وخلقه خیرخواه کورنمکدر . ایکنجیسی ریای عادیدرکه اجرا اولنان بر عملك روحنی ، نفعنی ، مقصد وقوعنی در پیش ملاحظه ایتمیه‌رك ، اسرارندن بی خبر بولنه‌رق ، وظائف دینیه‌ده تقرب الی الله فکرندن دور اوله‌رق مجرد اتباع عادت طریقیله ایقاع عملدن عبارتدر .

ایشته اکثر ناسك نمازلری وسائر عملاری بوقبیلدندرکه انلر دور طفولیتلری اثناسنده پدرلرینه ، والده‌لرینه تقلیداً محاکات صوریه نوعندن اولمق اوزره ، روح عملدن بی بهره اوله‌رق بر طاقم حرکات وسکناته داوراندقلری کبی سن رشد ، بلوغ ودائرهٔ تکالیفه دخوللرندن صوکراده عین صورتله تدقیق وتبصردن عاری نوع نوع نمایشلرده بولنیورلر . افعال سالفه‌لرینه نسبةً ذره قدر برفرق ابرازینه چالشمیورلر . بناء علیه سعی واملرندن برثمره ، برنتیجهٔ حسنه قازانه‌میورلر . عبادتلر نده‌ده برلذت ، برحلاوت حس وادراك ایده‌مدکلرندن ناشی یابیقه‌رق ، اوصانه‌رق کلیاً ترك ، یاخود رمضان شریف کبی ایام مبارکه‌ده آره صره اتیان ایدرلر . شوق وذوقدن عاری اولان عملك نتیجه‌سی باشقه نه اوله بیلور .

احادیث شریفه‌ده‌ده بونلرك مسلك عاطلاری ذم وتقبیح ، انجام کارلری وخیم اولدیغی تصریح بیورلمشدر . (ان من لم تنهه صلاته عن الفحشاء والمنکر لم یزدد من الله الا بعداً) حدیث شریفی بوجمله‌دندر . معنای شریفی ! هر کیمی قلدیغی نمازلر فحشاء ومنکردن منع ایتمیورسه کوندن کونه رضای حقدن تباعد ایتمش اولور . بویله عبادتلرك ، شایان قبول اولمیان بوتون اعمال سخیفه‌نك یوم قیامتده کهنه پچاوره‌لر کبی صاحبلرینك یوزینه آتیویریله‌جکی‌ده حدیث آخرده بیان اولنمشدر .

(ماعون) بنی آدم اراسنده بلا تفریق جنس ومذهب تعاطیسی معتاد ومتعارف بولنان معاونت ولوازم انسانیتدرکه بونك ایفاسندن بیکانه طورانلری‌ده آیت سالفه زمرهٔ منافقیندن عد ایدییور .

(استعانه) استدعای اعانه ، طلب توفیق ایله تفسیر اولنور . « اعانه » مستعینك بنفسه ایفاسندن عاجز بولندیغی عملك اتمامنه مساعد اولمق ، کندیسنه یاردم ایتمکدر .

(بلاغت)

(ایاك) ضمیر منصوبنك عاملی اوزرینه تقدمندن مستفاد اولان حصر عبادت واستعانه برهان عقلی‌یه مطابقدر . « ایاك نعبد » ایله جناب باری « جل شانه » حضرتلری بزه منحصراً درکاه سبحانی‌یه عبادت ایتمکی امروفرمان بیوریور . هیچ بر شرع الهیده آخره عبادت تجویز ایدلمه‌مشدر . زیرا سلطنت سرمدیه وتأثیر حقیقی ذات مقدس الوهیته مختصدر . بوتون قوای بشریه وآلات واسباب سائره‌یی خلق وایجاد بیوران واسباب عادیه خارجنده تأثیرات عظیمه وخارقه حصوله کتیرن انجق معبود ذوالجلالمزدر . کندیسندن باشقه موجد ومؤثر اوله‌جق فردواحد ، صفات ازلیه‌سنده شریك وشبیه عد ایدیله‌جك الهدیکر بوقدرکه معنای معروض ایله عبادته لائق ، تعظیم فوق العادیه مستحق اوله بیلسون .

« وایاك نستعین » ایله‌ده جناب حقك غیری کیمسه‌دن استعانه ایتمکه امکان ومساغ اولمادیغی افاده قلینور . بودخی مقتضای عقل وموافق برهاندر. فقط تماماً وضوح حقیقت ایچون برمقدار اطناب کلامه‌لزوم واردر. چونکه « وتعاونوا علی البر والتقوی » [۱] کبی نصوص قرآنیه ده « تعاون » وظیفه‌سیله ، یکدیکرمزدن استعانه ایله مأمور بولندیغمزده معلومدر . بوحالده استعانهٔ عبادك درکاه خلاقه اختصاصی نه‌وجهله صحیح اوله بیلیر ، دیبه حصر مذکوره دائر براشکال ، بیانات قرآنیه آراسنده تنافی توهمندن ناشی برسؤال وارد خاطر اولیور .

بزبو اشکال واعتراضی بروجه آتی دفع ایدرز: نوع بشرك مباشر اولدیغی اعمال واشغالك فیضبخشای منافع اوله‌بیلسی مقتضای سنت‌جاریه وحکمت بالغهٔ آلهیه اولاق اوزره هرعمله مناسب برطاقم اسباب وآلاتك تکاملی ایله‌برابر بالجمله موانع طبیعه‌نك زوال واندفاعنه ، هردرلو مخل انتفاع ومؤدیٔ خسران اوله‌جق عوارض وآفاتك اورته‌دن قالقمسنه وابسته بولندیغی آشکاردر .

مناسترلی اسماعیل‌حقی

[۱] آیت کریمه‌نك تمامی « ولاتعاونوا علی الاثم والعدوان » در معنای شریفی ! ای مکلفین ! هرنوع بر وتقوایه دائر تعاون ایدیکز ، اثم وعدوان حقنده تعاون ایتمیکز « بر » توسیع فی‌الخیر ایله تفسیر ایدلمکده اولمسنه مبنی خصوصی وعمومی بوتون احتیاجات بشریه تسویه‌سنه مدار اوله‌جق تشبثلره شاملدر « تقوی » دین ودنیاجه مورث مضرت وباعث فلاکت وعقوبت اوله‌جق منهیات ومحرماتك هرنوعندن مجانبت دیمکدرکه بوکارعایت ایدلدکجه نه‌امنیت وآسایش تقرر ایدر، نه‌ده تشبثات‌خیریه لائق وجهله فیضبار سعادت وترقی اوله بیلیر .

« اثم » برمذکوره مقابل وبتون شرور ومعاصی‌یه شاملدر « عدوان » ظلم وتعدی مراد فی‌ایسه‌ده برچوق کیمسه‌لر بیننده ظلم وجور باینده تعاون وتشارك بادیٔ اضمحلال انام اوله‌جق الك مدهش برمعاملهٔ وحشیانه اولمسنه مبنی تخصیص بالذکر بیورلمشدر .

شخص ظالمك افعالنی مدح وترویج‌ده ظلمه اعانه اولدیغی امر آشکاردرکه « من اعان ظالماً سلطه‌اه علیه » حدیث شریفنك محتویاتنده داخلدر . حتی « رکون » تعبیر اولنان ادنا مرتبه ظلمه‌یه میل قلبی وتشبه ظاهری بیله‌حرام قطعی اولدیغی «ولاترکنوا الی‌الذین ظلموا فتمسکم‌النار» نص جلیلی ایله ثابتدر. اوت ! ظالمه‌ده نصرت ومعاونت مشروع وبلکه فرض عیندر اما « انصر اخاك ظالما اومظلوما الخ » حدیث شریفنده مبین اولان طرز وصورتده اولمق شرطیله ! برکون جناب رسالتمأب افندیمز اصحاب کرامه خطاب عام ایله « اخوانکزه ؛ ظالم اولسون ، مظلوم اولسون نصرت ومعاونت ایدیکز» بیوردیلر . اصحاب یارسول‌اه مظلومه نه صورتله نصرت ایده‌جکمزی بیلورز فقط ظالمه‌ناصل نصرت اولنور «بونی یاپارسه‌ك بزده ظالم اولمازمی‌یز» دیدیلر. جواباً بیوردی‌که «ظالمه نصرت اونك الی‌طوتوب کندیسنی ظلمدن منع ایتمکله اولور» فی‌الحقیقه بومعامله ظالمه‌ده بیوك خدمت وعنایت عداولنورکه‌بوسایه‌ده وزر ووبالدن تخلیص ایدلمش اولور .

*****

شرقك ولی‌نعمت عرفان‌وحریتی اولان‌ادیب اعظم‌حضرت کمالك هرمعناسیله وارث حقیقیسی ، شاعر آتشزبان علی‌اکرم بك ، بونسخه‌مزی‌شوبله برنشیدهٔ کزین حماسترله تزیین بیوریورلر:

عثمانلی بایراغنه !

۱۳۰۲ سنه‌سنده خطاب روح مجروح شباب

سنجاق شهدای دین ایکن بز ،
عثمانلیلغه مثل ایدك سن :
خوناب شهادته بورونداك ،
تاعرشه چیقوبده آلهانه
بر شان ایله عالمه کوروندك ،
رشك آور ایدك جهانیانه .
کوکلرده شفقلر اولدی تابان ،
اطرافکه طوپلانیردی حوران ،
پارلاردی یوزکده نور یزدان ،
ایواه‌که بز قالنجه حسسز ،
بر مجمع نور اولان یرکدن
دوشدك شوخرابهٔ سیاهه !

§

دوشدك یره پاره پاره دوشدك ،
هقبرلری تتره‌توب سقوطك
هپ قانلی کفنله چیقدی اجداد ،
امدادکه اولدیلر شتابان .
اجزاکه صارلدیلرده اجساد ،
موتاره قالدی حفظ بلدان .
عالملری طوتدی رنك ماتم ،
جوش ایلدی نالهٔ محرم ،
ملت ینه قالدی شاد وخرم ....
صاغلرله طولو مزاره دوشدك !
اغلاتمدی کیمسه‌یی هبوطك ،
شایسته کورولمدك نکاهه ......

عثمانلی بایراغنه !

۱۳۲۴ سنه‌سنده انجذاب روان مباهات

« ۱ »

یوق یوق دکل : بوکون فیضان صعودکه
اولمش صحائف ابدیت کشاده روح ،
آچش سمای قلب وذکا سینهٔ فتوح
قان آغلایان لقاکه ، مهیج سرودکه !
یوق یوق : بزمده وار بوکون ارتق حیاتمز ،
اولسه‌ك‌ده رنك آلك ایله قانلی بر کفن ،
روح شهید مات اوچار احرارکه ،
عثمانلی قانلریله منور عذارکه
تکبیر نشوه رفرفهٔ تابدارکه
قرباز ایشته کوکلره عکس ایلینجه‌سن ،
پارلار شفق شفق آچیلیر کائناتمز !
سنجاق ! طوغونجه عالم بالاده شوکتك ،
پرواز ایدر خدایه قدر فکری ملتك !

« ۲ »

تاریخك آسمان منور لقاسنه
سنجاق وجودك اك متعالی سروش ایدی ،

شرقك یوزنده كوكبهٔ خنده پوش ایدی
خونككه مترجدی شهادت ضیاسنه ،
قوپمشدك الك كزیده زماننده ملتك
قلب وطندن ای ازلی ابرخندهبار !
هر معركهكده ولوله پاش ظهور ایدك ،
چهرهكله فكر امت ایچون خنده نور ایدك،
سایهكله خون ملته عقبا نشور ایدك ،
كوكدن اینردی جبههكه بر فیض شعلهدار ...
بر برج انفلاق ابدك دست قدرتك ،
تتردی كوكبهكله سنك عالم وغا ؛
ایلردی قانلی كولكهكه دشمنلر التجا .

« ۳ »

آتیسی دولتك متزلزل ، ملول ایكن
سلطان مراد اوله سندك عیان اولان ،
سندك اوفكر حكمته مولا بیان اولان
بر انشقاق روح ایله بر برج شعلهدن .
افقنده ملتك سكا نصب ایلیوب نگاه ،
شمس بقایی كوردی نوین بر هلال ایله ؛
نجم سعادتكله كولوب قلب نجدتی
نوركده بولدی سایهٔ اجلال دواتی ،
خندان دوكولدی یرلره خون شهادتی ...
روحنده بر صفای مقدس مآل ایله
پرواز ایدنجه نزدینه اللهنك اوشاه ،
سنجاق ، بولاندك ایشته او خون شهادته ،
عثمانلی سنجاغی اوكون اولدك بو ملته !

« ٤ »

سن فاتحك النده تموجمون ایكن
اون آلتی دولتك ییقلوب كاخ فترتی ،
اولمشدی انقراضنك آواز ضجرتی
قلب جهانه ، سینهٔ اعصاره نالهزن .
استانبولك بروجنه چیقدك ، سماره
آل قانلركله ایلدك اعلان اشتهار !
كویا اوكون وجودكه عكس ایتدی بر هلال ،
كویا كه قوندی قلبكه بر نجم خنده بال ،
عرض ایلدك طلوعك ایله بر بیوك مآل ،
بر ملتك شبابنه شایسته بر عذار ...
آفاق ملكه حقدن اینن اجلالره
شایان ازلنما ، ابدیت ربا ، نوین
بر انجلای عرش ایدك ای روح كامین !

« ٥ »

دست جلادتنده سلیمك طلوع ایله
بر اوبله بال ولوله افزا وشعله بار
اولدككه زیر سایهكه اورنك اقتدار
جان آندی بر خیال مقدسله ! سن بیله
حیران ایدك بو مرتبه شان وكمالكه !
قبكده طوغدی آیت كبرای عون حق ،
اولدك هلال ولوله برج خلافته ،
مزج ایلدك صلابتی روح شجاعته ،
قدسیت ودیانتی فكر حمیته ،
اسلام ایدردی صانكه تعشق مآلكه .
خون حسینه بكزهدك ای زهرهٔ شفق ،
بیت خدایی قاپلادی انوار قدرتك ،
جوش ایتدی روح امته علوی حرارتك !

« ٦ »

سن فكر حقله ایلیهرك عهد واتفاق ،
هندك دكزلرنده جزایرده پارلادك ؛
تورانه چینه ، ولوله افشان اولوب آدك ،
عكس رخكله ایلدی مغربلر انشقاق .
علویت وكمالكه حیران اولوب سنك
قوشمشدی بارباروس كبی بر شاه سایهكه ،
دوكمشدی ملك وتختنی اذیالكه ؛ جهان
هیچ كورمهمشدی بویله بیوك لوحه ، خاكدان
پارلاردی عكس نجم وهلالكله آن بآن .
منبرلرك علملری مفتوندی پایهكه ،
عمان جوار تختكه ریان اولوب سنك ،
یاقوت طالعهلرله كوپوردك مشارقه ،
چینلاتدك آسمانلری ای قانلی بارقه !

« ۷ »

سلطان مراد رابعه بر خنده ایلدك ،
دور ظهورك ایتدی تكرر زمانلری ؛
ریان اولوب مشارقه عثمانلی قانلری ،
مریخلرله كوكلری تابنده ایلدك !
تا اسكدارده باشلایان آواز سطوتك
تابغدادك جنانته بخش ایتدی ولوله ؛
سن اویله بر جهان كبی ملكك فضاسنه
كوچدكجه هرطلوع وغروبك ضیاسنه
هر منبر خلافت وحقك صداسنه
روحك سرایت ایلدی قدسی مآل ایله !
جان ویردی فكر امته پارلاق مهابتك ،
سنجاق شهید عشقك اولور هر بیوك حیات
تبجیل ایدر روانكی تاریخ كائنات !

*
* *

ای خندهٔ مغرور صباحت ،
تابنده لقا چهرهٔ آتی ؛
ای روح ضیا پوش سعادت ،
خندان شفق زهرهٔ آتی ؛
طوغدك بوكون آفاق صفادن ،
طوغدك ینه بر عشق وملاحت :
حریتی آغوشكه آلدك !
بر طفل ملكچهرهكه دنیا
حیران اولور اطوارینه ؛ حتی
ریان غرام ازلیت ،
بر شوق ایله تا كوكلره دالدك ....
اذیالكه طوپلاندی نظرلر ،
عثمانلره بر شعشعه صالدك !
ملت اولاماز شمدی محقر ،
سن ملته بیك شان ایله قالدك ،
بر قانلی كفنسك ، فقط انسان
سنجاق سكا حیران ، سكا قربان !

§

سنجاق اوبیوك چهرهٔ نورك
عسكرلكه معشوقهٔ جاندر ،
حالا كورونور دور ظهورك :
والله طمارلرده اوقاندر !
سن بوندن امین اول سكا لایق
قانلر دوكهجك عسكریمز وار ،
بر ملت اولور حسنكه عاشق ،
قوینكده ازلدن یریمز وار !
حریتی وجدانكه ویردك ،
عثمانلیلق امركله مباهی ،
آتیمزی بز شانكه ویردك
كلكل اوچالم تا تناهی ...
عسكر یوركندن بیله عالی ،
ای فكر جلیل متعالی !
خونكله اورور قلب اهالی ...
سنسك بزه آتیٔ معالی ،
ای ابر جهان رنك الهی !
ظن ایتمهكه بر قانلی كفنسك ،
سن خون شهادت ایله مالی
بر بال ضیاسك ازل آرا ،
عثمانلیلغك شانه احرا ،
حریت ملته مجلا ،
احسان ابد كستر مولی
سنجاق بزه سنسك ، بزه سنسك !

ردوس ، ۱۲ تشرین‌اول ۳۲٤ — كمال زاده
علی اكرم

صفحات حیاتدن

عجم شاهی

« بمردی که ملك سراسر زمین
نیرزدکه خونی چکد برزمین.»
سعدی

کرز کران ظلمکی ای قانلی ناصیه ،
ایوان زر جداریکه آص زننك دیه !
آل قانلی بر کفنله طونات خیمه کاهکی ،
جانلرله یاق مشاعل ماتم پناهکی !
مقبرلرك حفیرهٔ مظلم دهانلری ،
دندان غیظ وقهره شبیه استخوانلری
یاد ایلسون مظالمکی تا ابد سنك ،
ای جبهه‌سی کتابه‌سی بیك قانلی مدفنك !
ای بر حیاله تحفه قیلان بیك حقیقتی ،
ای آهنین الیله قازوب قبر ملتی ،
نور حیات افقلرینی هرج ومرج ایدن ،
لیلك شدید ظلمتی روحه مزج ایدن !
انوار مهر فکری سن ای خاکسار ایدن ،
میتلرك عظامی کبی تارمار ایدن ،
ای هادمی سرایحهٔ ماتم فشانلرك !
رخش عقور ظلمکه پامال اولانلرك
کلغنجهٔ مزاری‌میدر تاج دولتك ؟
طوتمشسه‌ده عوالم افکاری شهرتك ،
ظن ایتمه که حکومتکك افسریله‌در ..
سعدیلرك مزار چن بر سریله‌در .
سعدیلرك مزاری ، اوت ، بر آووچ تراب ..
تخته‌کسه بر جهان که سنك آسمان مآب !
لکن او قبره بنجهٔ فدا تخت وافسرك ..
مقبر کز بن اولوب ده سکوت ایله بنلرك
فریاد واپسینه دکز بو ولوله‌ك ..
مضحك کلیر نکاه تماشامه هائله‌ك !
بیك ملکی ، ملتی یوق ایدن پنجهٔ فلك
بر شخصی شبهه‌سز ابدی قیلماق کرك
ماضی که ایشته مقبره‌لر ماوراسیدر ،
ملتلرك حظیرهٔ زائر جداسیدر ،
عطف ایلسه‌ك نکاهکی قعر ظلامنه :
ملتلره کوزك ایلیشیر نعش نامنه !
دارالرك او ناصیهٔ تارمارینی ،
اجدادیکك عظامنی ، چوکمش مزارینی
پیش نکاه عبرتکه آل‌ده بر دوشون ...
چوقدر بو رتبه دغدغه بر قبضه خاك ایچون !

اقلیملر آلان او معظم ناپولیونك
بر حفره‌در قازاندیغی شی . ایشته باق اونك
اك صوك سریری مقبرهٔ ماتمیسیدر ،
عقربلرك ندیمی ، ییلانلر انیسی‌در !
بر قالمامش سرای ممالك‌ده باق اوتان :
ماتمسرایلرله طولو ساحهٔ وطن !
امر جهانمطاعی بو دنیایی رام ایدن
اسلافنك — بوکون دوشونورسه‌ك – دکل ایکن
طوپراق طولان دهنلری فریاده مقتدر ،
حالا سنك بو ولولهٔ نخوتك نه‌در ؟

* * *

بو مدهش ولوله‌ك ایرانی دائم ایکله‌دیر صاعقه ،
« مظفرسك ! » دیین سسلر بتون خائندر ، آلدانمه .
ظفریاب اولدیغك کیمدر ؟ دوشمن بر کره ، ملتمی ؟
عدالت ایسته‌ین بر قومی اورمق غالبیتمی ؟
نصیبك بوقیدر بر پارچه اولسون آدمیتدن ؟
نصل آلدیرمیورسك بوکسلن فریاده ملتدن ؟
امین اول بونجه مظلومك یورکلردن قوپان آهی
تپه‌کدن ایندیرور البته بر کون لعنة اللهی !
صیغنمش اولدیغك شوکتسرای ظلمی پك محکم
خیال ایتمکده‌سك .. لکن نه‌بارولر ، نه مستحکم
بناه بی‌امانلر ، هیبت قهار مطلقله ،
کوکندن دوریلوب برآنده یکسان اولدی طوپراقله !
او ، بر چوق مملکت ویران ایدوب یایدردیغك ایوان
خراب اولمازمی قبرستانه دونمشکن بتون ایران ؟
اوت ، ایرانی قبرستانه دوندردك ، هلاك ایتدك ،
کفن یاپدك کریبان امیدی چاك چاك ایتدك !
« بتون دنیا ایچون بر ظالمه قان چوقدر . » دیورلر ، سن
شو معصوم امتك سسلر آقیتدك خون پاکندن !
یوزکدن پردهٔ تمکینی آرتق قالدیروب آتدك :
نه ماهیت ، نصل فطرتده سك دنیایه آکلاتدك !
لواء الحمد حریت ایکن اسلام ایچون غایت ،
یازق ، پامال استبدادك اولدی اوبله بر رایت .
قازاق جلب ایلیوب تاروسیه‌دن ساداتی چیکنتدك ،
یزیدك روحی شاد اولسون... امینم چونکه شاد ایتدك !
شهامت کوستروب بیکلرجه بیت اللهی باصدردك ،
شجاعت عرض ایدوب بر چوق رجال اللهی آصدردك !
نه اللهدن حیا ایتدك ، نه پیغمبردن عار ایتدك :
دویردك کعبهٔ علیای دینی ، خاکسار ایتدك !
حماست پروران قومی طوتدك بربر اولدوردك ،
عموماً شرقی آغلاتدك ، عموماً غربی کولدوردك ..

خایر ، هیچ بر کولن یوق ، صیزلیور غربتده وجدانی ،
کوروب اجساد مظلومینه مشهر خاك ایرانی !
او سعدیلر ، او حافظلر ، او فردوسی ، او رازیلر ،
غزالیلر ، او قطب الدین ، او سعد الدین ، او فاضلر
یتشدرمش ، او خیامك ، او بر چوق شمس عرفانك
ضیاسندن تنور ایله‌مش اقلیمی دنیانك ،
بوکون مقهور نادانیسیدر بر فرقه جیدودك !
نه‌در پنهان اولان اسراری بیلم بونده معبودك ؟
خایر ، معبوده ارجاعنده یوقدر بونلرك معنی :
یاناتلق ایله‌من جانیبه — حاشا — بر زمان مولی .
شهامت پرورا ، شاها ! زمان بیدادی قالدیرماز ؛
خطا ایتمکده‌سك شاید دییورسه‌ك : « کیمسه آلدیرماز . »
بو استبداده آرتق بر نهایت ویرکه استقبال
قاراکلق دیرلر امّا ایشته پك میدانده : اضمحلال !

محمد عاکف — مدحت جمال

حقوق

مختلط محکمه‌لر

اقدامك برنجی صحیفه‌سنك باش ستونلرینی تزیین ایدن فاضل قلم بزم ایچون بیانجی دکلدر اول وآخر گزیده بیانك مسحوری‌یز . وقایع مشهورهٔ تاریخیه‌نك برچوق صفحاتی رنکین افادات ایله تصویر ایدن ، اوروپانك افریقانك رابطهٔ اسلامیه طولاییسیله علاقه‌دار اولدیغمز مدن وامصارندن بز ، قیمتدار تحفه‌لر کوندرن ، اندلس تحسساتیله اومظلوم قرداشلرمزك یاد حزینی افئدهٔ امتده پایدار ایلیان بوسوءلی قلم دائما معروف قاله‌جقدر . صباح‌الخیر حرینده‌ن بری اینسه آثار بدیعه‌سنی هرکون کورمك ، اوقومقله قریرالعین ، بختیار اولیورز . برچوق تدقیقات وتتبعاتك محصولی عد اولنان بو اثرلرك محتوی اولدیغی نظریه‌لره لایق اولدیغی اهمیت ویرلدیکندن طولاییدرکه تأثیراتی بر کونلك شئونه انحصار ایدن بندلر عدادینه ادخاله قدر شناسان اولاد وطن راضی اولایر . هر سطری تدقیق هر بحثی تعمیق اولنیور اوفقره‌لر بیله بوخامهٔ بدایع نویس ایچون چوق کوریلیور .

ایشته اقدامك ٢٨ رمضان سنه ١٣٢٦ تاریخلی نسخه‌سنده (اختلافات حاضره) بندنده درمیان اولنان محکمه‌لرمزه اجنبی حاکم تعیینی فکریده بوقبیلدن بر زله‌در . حقوق مسلکی منتمیلری بونظریه‌یه اعتراض ایله برابر شوزله‌یی شایان اسف بولیورلر آرزو ایدییورلرکه حقوق استقلالیه‌مزی مخل اولان بیانات واقعه یالکز نقل ایله اکتفا اولنمامیلی حق ومنطقه اولان مخالفتی تشریح ایدلملیدی آرقداشلرمزدن بویولده برچوق ورقه‌لر آلیورز بنابرین قواعد مناظره دائره‌سنده بو مسئله‌نك حلی لزومنی ضروری عد ایدییورز امید ایدرزکه مناظر محترمز حسن نیتمزی تقدیر ایدر وحتی عینی مقصد معززه خدمت ایلدیکندن طولاییده معاونت مخصوصه‌لرینه نائلیتله بختیارلغمزك تزایدینه مساعده بیوررلر .

بند مذکورده اختلافات حاضره تشریح وتلخیص اولندقدن صکره امتیازات اجنبیه‌نك کلیاً بر طرف ایدلمسی مسئله‌سنه عائد اولمق اوزره‌ده عیناً شو مطالعات کوریلیور « مواد حقوقیه‌یه کلنجه : بو مبحثده عهود عتیقه ایله تعیین ایدن اصول حاضره طرفین ایچون متساویاً عدله منافیدر بعض مؤلفلره کوره شاید حکومت عثمانیه مکمل بر محکمهٔ استیناف حقوق تشکیل ایلر ، علی‌الخصوص بومحکمه‌یه‌ده قسماً بلچیقا ، اسویچره ، هولاندا کبی بیطرف دولتلردن اعضا تعیین ایدرسه دول معظمه ایچون بوفصله متعلق امتیازات اجنبیه‌یی الغا ایتمك ضروریدر » شو عباره‌نك برنجی فقره‌سیله یالدیزلاتمق استیلان ملاحظهٔ واقعه ینه امتیازات اجنبیه‌یی وقایه صورتیله نتیجه‌لنیور دور استبدادده بیله تصورندن تدهش اولنان شو حاکمیت اجنبیه قضیه‌سی دور حریتده نصل جای قبول بوله‌بیلور بوکا عقلمز ایرمز یالکز فرض محال صورتیله بویله برفکرك تطبیقاتنه قالقیشلسه تشکیلات نه‌یولده اجرا اولنه‌جق ؟ بیاناتی نقل اولنان مؤلفلرك مقصدی پك مبهم برطرزده افاده اولنمشدر مختلط براستیناف حقوق محکمه‌سی تشکیل اولنسون دینلیور عجبا بونکله تشکیلات محاکم نظامنامه‌سنك تعیین ایلدیکی محاکم استینافیه‌نك کافه‌سیمی بوصورتله تشکل ایتسون ؟ یوقسه اجنبیلر ایچون من القدیم غایهٔ امل اولان مختلط برنجی مجلس تجارتك فوقنده بو مجلسك مقرراتنی استینافاً تدقیق ایتمك اوزره شو صورتله مختلط بر استیناف محکمه‌سیمی تشکل ایتسون بوشقلردن قنغیسی قصد اولنیور ؟ بوکون قانوناً معین موادده لوالرده‌کی محاکم ابتدائیه‌ده استینافاً تشکل ایده کلمکده اولدیغندن لسان رسمی‌یه واقف ، احکام قانونیه‌مزی عارف بوقدر اجنبی حاکم بوله بیله‌جکمی‌یز ؟ بلچیقالی ، هولاندالی ، اسویچره‌لی موسیولر کیدوب بالفرض حکاری ، درسم لوالرنده ایفای وظیفه ایده‌جکلرمی ؟ بوجهتلرده‌کی استحاله‌یی پك ایی تقدیر ایدن او محترم مؤلفلرك نه دیمك ایستدکلرینی رعنا آکلایورز . بوتمنیاتك ابتنا ایتدیکی اساسلر بزجه معلومدر عهود قدیمه‌نك پك حقسز صورتده تفسیری نتیجه‌سی اوله‌رق محاکم حقوقیه‌مزده بیك غروشدن یوقاری تبعه ایله ممتاز اجنبیلر آراسنده تحدث ایدن دعاوی تدقیق اولنه‌میور درسعادتده مختلط برنجی مجلس تجارتده بو قبیل دعاوی حل وفصل اولنیور . طشره‌ده‌ده محاکم تجاریه‌نك وبولنمدیغی حالده محاکم حقوقیه‌نك مختلطاً تشکلی مدعیاتندن تولد ایدن منازعات ایله برابر بومحکمه‌لردن ویریلان مقررات برنجی مجلس تجارتده استینافاً تدقیق ایتدیریلیور . ایشته حال حاضر بومرکزده‌در . آکلاشیلار امتیازه نائل اجنبی دوستلرمز فیما بعدده ینه بوجهتی اساس اتخاذ ایدرك کندیلرینه متعلق بروجه‌مشروح تحدث ایده‌جك دعاوی‌نك کا کان برنجی مجلس تجارتده کورلمسنی ایستیورلر . شوقدرکه بومجلسك مقرراتی قابل استیناف وتمییز اولمادیغندن کویا

عثمانلی حاکملرینك اغفالاتیله اجنبی حاکملرك آلدانه‌بیلمسی احتماله واعادهٔ محاکمه اسبابنك محدودیتنه قارشی تلافیٔ مافات چاره‌سی آرایورلر. محاکم استینافیه‌مزده ایشی تدقیق ایتدیرمکی موافق کورمزلر. زیرا تشکیلات ایجابنجه اوراده اجنبی اعضا یوقدر — ذاتاً برنجی مجلس تجارت‌ده اجنبی اعضالر هیچ بر حق وعهده مستند اولقسزین داخل اولمشلردر — شو حالده چاره بو استیناف محکمه‌سنی مختلطاً تشکل ایتدیرمك اسبابنی اعداد وتهیئه‌در. ایشته دوستلرمز بومشعشع امله طوغری قوشیورلر. روم ایلی ولایتلرنده اصلاحات عدلیه مسئله‌سی موضوع بحث اولنجه همان پاچه‌لری صیوایه‌رق اول باول بو جهته نظر دقتی دعوت ایتدیلر. عدلیه نظارتنجه قوانینك تعدیل واصلاحی حقنده قومیسیونلر تشکل ایتدیکنی استخبار ایدنجه بعض ذوات واسطه‌سیله بوطرزده اصلاحات لایحه‌لری ویردیلر. امتیازات اجنبیه‌یی کلیاً رفعك دولت علیه‌نك حادثات اخیره‌ده هدف اولدیغی حقسزلقلر ایچون برتعویض تشکیل ایدوب ایتمیه‌جکنك بین الدول تدقیقی صره‌سنده مملکتك خدمتنه وطنك منافعنه حصر وجودیت ایدن کزیده قلملرمزه ولو که نقل صورتیله اولسون بویله مقاله‌لر یازدیره‌جق مطالعاتی جابجا موضوع بحث ایتمکله تصورلری ایچون توطئه‌لر وجوده کتیردیلر. دوشونمیورلرکه بو طرز طوغرییدن طوغری‌یه دولتمزك حق استقلالنی مخلدر. اجنبی حاکم تعیینی هیچ برزمان امورمالیه‌یی تنظیم ایچون اجنبی برمشاور نافعه وپوسته وضابطه ایشلری ایچون بر معاون بحریه ایچون برامیرال تعیین واستخدامنه بکزه‌مز. بونلرله قیاس اولنه‌مز. زیرا قیاس مع الفارق اولور.

بونلر نهایت بر اجیردر. فقط حاکمك ماهیتی بویله‌میدر؟ انصاف اولنسون تعداد اولنان دوائره کله‌جك اولان ذوات تأمین انتظام ایچون لایحه‌لر تنظیم ایدرلر امر اجرالرك هیئات استشاره‌سی عدادنه داخل اوله‌رلر ویره‌جکلری رأیك امت اوزرنده تأثیری یوقدر امر اجرا رأیلرینی تصویب ایدر و مجلس عمومینك تصدیقنه اقتران ایلر ایسه اجرا اولنور عکسی تقدیرده نقش برآب اولور حالبوکه حاکملرك ویره‌جکلری حکملر قطعیت اکتساب ایدنجه لازم الانفاذدر. ناموس ونفوذ محاکمی وقایه ایچون مواد حقوقیه‌ده چوق کره دولت حقسز حکملری انفاذه مجبوریتنده قالمشدر، حاکم نه مجلس عمومینك ونه‌ده حکمدارك تحت تأثیرنده‌در تلقینات وجدانیه‌سی کندوسنك رهبریدر. دیمك اولیورکه حاکملر ایله تعداد اولنان مأمورلر اراسنده کرك ماهیةً وکرك تأثیرات و نتائج اعتباریله فرقلر واردر. اما دینیله جککه استیناف محکمه‌لرینك فوقنده محکمهٔ تمییز واردرکه سرد اولنان نظریه‌یه کوره اجنبی اعضالر یالکز استینافه مقصور قاله‌جغندن محاذیر ملحوظه تمییزك خطیئات واقعه‌یی اصلاحیله برطرف اولور. فقط علاقه‌دارلر هر دعوایی تمییز ایدرلرمی؟ شروط تمییزیه‌یی تعریفات قانونیه وجهله ایفایه موفق اولورلرمی؟ بوکون تمییز حقوق وتمییز استدعا دائره‌لرینك قیودانته مراجعت اولنسون کوریله‌جکدرکه تمییز اولنان دعوالرك قسم اعظمی مرور مدتدن، شروط تمییزیه‌یه حقیله عدم وقوفدن دوائر مشار الیهانك تدبیر مخصوصی وجهله نقصانیٔ شرائطدن طولایی رد اولنیور. واقعا بوکا قارشیده بر جواب بولنه‌بیلیر. جهل، لاقیدی معذرت دکلدر دینور. طوغری. تطبیقاتده معذرت اوله‌مز؛ فقط قانونی تأسیسده، یاپیله‌جق تشکیلاتده بورالرینی نظره آلمق ایجابات معدلتدندر. مع مافیه بو تمهیدات هپ تفرعاته تعلق ایدر. اصل بو رأیی حقوق دول وعهود عتیقه نقطهٔ نظرلرندن تدقیق ایتملی یز. بزجه یعنی مملکتمزك حقوق مأذونلرنجه فقرهٔ مذکوره‌نك باحث بولندیغی فکر و نظریه طوغری دکلدر. مدعامزی اثبات ایده‌جك دلیللرمزك بر قسمی شونلردر:

١ — **دولتك حق استقلالنی مخلدر.** زیرا قانونی تطبیق ایتمك حقکه اکا حق قضا اطلاق ایدییورز. حق استقلال داخلینك اقسام مهمه‌سندندر. بو حق هرنه صورتله اولورسه اولسون اخلال اولنور ایسه حق استقلاله خللدار اولمش دیمکدر. دولت خصائص ممتازه‌سنی تشکیل ایدن بو حق ووظیفه‌یه کندی تابعیتنده بولنانلره بر شکل مادیت ویره‌بیلور، بو معزز حقی ولوکه بر مدتجك اولسون آغوش اجانبه تودیع ایده‌مز. واقعا دولتلرك بوحقی بعض تحدیداته اوغرامشدر. حقوق دولك باحث بولندیغی خارج ازمملکت امتیازاتی، بعض مملکتلرده قونسولسلره طانیلان حق قضا بوحقی تحدید ایدییور. فقط بونلر هپ خلاف اصلدر. برای ضرورت تجویز اولنمشدر. ضرورتلر ایسه مقدارلرنجه تقدیر اولنور. بز ایسه بو مسئله‌ده بویله بر ضرورت کوره‌میورز. اما دینیله‌جککه بونلرك ویره‌جکی حکملر حکومت عثمانیه نامنه اوله‌جقدر. براز دها یالدیزلا. یه‌رق دیه‌لمکه اثنای محاکمه‌ده بو اشخاص اجنبیه عثمانلی عد اولنه‌جقلردر بو سوزلرك معناسی درجهٔ قوت و شمولی متعدد تجربه‌لر ایله اکلا. شلمشدر. بو یالدیزلی حیلرك ترکبانتك نه اویوشدیریجی شیلر اولدیغی بالتجربه ثابت اولمشدر.

٢ — **احتیاجمزه متناسب دکلدر.** زیرا تطبیق اولنه‌جق قانونلرك اك مهمی حقوق مدنیه‌مزی احتوا ایدن مجله‌در بو قانون جلیلك منابعی ایسه مدونات اجنبیه دکلدر احکام فقهیه‌در او احکام فقهیه‌که اوروپا حقوق مدنیه‌سنه‌ده قسماً منبع اولمشدر بوکون والی ماشاءالله احتیاجاتمزی تأمینه بالغاً مابلغ کفایت ایدر. احکام استثنائیه‌دن اولان قوانین تجاریه ایله تشکیلات محاکم واصول محاکمه‌یه تعلق ایدن نظامات بوکله نسبتله برجزئدر. یکیدن اوکرنمك لازم کلیورسه البته جزئی الده ایتمك کلی تدارکدن اسهلدر. مکمل تجارت قانونلری، اصول محاکمه‌لر تدوین اولنور ایسه حقوق شناسانمزك امر تطبیقده براجنبیدن کیری قالمیه‌جقلری انکار قبول ایتمز حقایق مسلمه‌دندر. صاحب مقاله علی کمال بك افندی کبی محرر سیاسی یتشدیرن معزز وطنك احتیاجنی تأمین ایده‌جك حقوق شناسلر یتشدیرمش اولمسی نه‌دن قبول اولنمسون؟

٣ — **قابل تطبیق دکلدر.** زیرا کله‌جك اولان بو اجنبیلر یالسان رسمیمزی بیلورلر. ویا بیلمزلر بیلدکلری حالده طرفینك مدعیاتی ترجمانلر واسطه‌سیله آکلامغه چالیشه‌جقلر برچوق تکلفاتدن صکره روح مدافعه‌یه

بحق نفوذ ایده‌میه‌رك ـ چونكه كلماتك درجهٔ قوتنی تقدیر ایده‌مزلر ـ حكم ویره‌جكلر بونك محاذیری ایسه آشكاردر. لسانه وقوفلری حالنده قانونلرمزه یا اساساً واقف بولنه‌جقلر ویا بو وظیفه‌نك توجهی اوزرینه اوكرنه‌كه چالیشه‌جقلر ویا سراپا ترجمه وتدوین اولنه‌جق قانونلری تطبیق ایده‌جكلر اولا بو صوك احتمالی تدقیق ایده‌لم قانون مدنیمزك یكیدن تدوینه لزوم وارمیدر. بوكون مجله‌مزك احتیاجاتمزه كفایتنی یالكز بعض غرضكار محررلر قبول ایتمك ایسته‌میور. قول مجردله بر قانونك، بر حكمك عدم كفایتی منافیٔ معدلت اولمسی ادعاسی مسموع اوله‌مز. نه‌جهتلر هدف اعتراض اولیور ایسه موضوع بحث ایدلملی اعتراض اولنان احكامك قواعد معدلته توافقی اثبات اولنه‌مز ایسه اوزمان حقلری تسلیم اولنملی شو حالده ظن ایتمیزكه حقوق مدنیه‌مز یكیدن تدوین اولنسون اما مماشات ایچون بر احتیاج مبرم كورلمسی حالنده اساسلرده توافق اعتباریله بویله یكی بر قانون تدوینه مساغ كوسترلسه بیله اوقاف واراضی حقنده‌كی احكام موضوعه‌مز تبدیل اولنه‌مز مملكتمزده اوقافك اقسام معلومه‌سنه متفرع انواع دعاوی تحدث ایلكده‌دركه بونلردن بر قسمی محاكم نظامیه‌ده كوریلیور. بونلرده احكام موضوعهٔ حاضره‌دن قطعیاً آییریله‌میز. بسبتون نظام عدلی مختل اولور. ایشته بتون بو مقدمات اثبات ایدیوركه اجنبی حاكملر وطنمزده یالكز مملكتلرنجه معروف اولان قانونلر ایله دكل دار اسلامده مرعیق مقتضی احكام فقهیه ایله‌ده اعطای حكم مجبوریتنده درلر.

قوانین سائره‌یه كلنجه اصلاح وتعدیل اولنه‌جق قانونلر ایچون طبیعیدركه اك صوك مدونات نظره آلنه‌جق مدونات اخیره‌یی ایسه بلچیقا، هولاندا، اسویچره‌ده دكل ژاپونلر كبی ایتالیا وآلمانیاده بوله‌جغز دیمك كه كله‌جك ذوات ینه مأنوس اولدقلری قانونلر ایله دكل نوعما بیانجیلری اولان قانونلر ایله عامل اوله‌جقلر شو حالده بو حاكملری توصیه ایچون بو جهت بر سبب مرجح تشكیل ایتمسه كركدر.

ایكنجی احتمال اولان قانونلرمزه عدم وقوف حالنده اوكرنملری لازم كله‌جك فوق البشر بر مخلوق اولمدقلری جهتله طبیعیدركه تعلم ایچون بر زمان صرف ایده‌جكلر تام اوكرنه‌جكلری زمانده تعیین اولنه‌جق مدت منقضی اوله‌جق رابعهٔ وداعی ایفادن بشقه بر وظیفه قالمیه‌جق بو آلیش ویریشده ینه مغبون اولمق بدبختلكی بزه توجه ایده‌جك.

برده اساساً واقف بولنملری احتمالنی تدقیق ایده‌لم یوقاریده اشارت ایتدیكمز وجهله تشكیلات جدیده ایله لوالرده‌كی محاكم ابتدائیه‌دن صلاحیت استینافیه نزع اولنسه بیله ـ كه هیچ امید ایتمیورز ـ ولایات مراكزنده‌كی محاكم استینافیه ابقا اولنه‌جغندن هر استیناف محكمه‌سنه ایكیشر وحتی برر اعضا اولمق اوزره شرائط مطلوبه‌یی حائز بوقدر اجنبی حاكم بوله‌بیله‌جكمی یز؟ بولدق فرض ایده‌لم. بونلری، مملكتلرندن بشقه اجنبی حكومتلرك بیله قوانیننی الده ایتمك قدر خارقه‌لر كوسترن بوذوات ممتازه‌یی علی ناز ونعیم ایله مألوف اوله‌جقلری دركار بولندیغی حالده تابعی بولندقلری دولتك غیری بر حكومتك ترقیات عدلیه‌سنی تأمین ایچون هجری وهواسی مزاجلرینه توافق ایتمیه‌جك اولان ولایات بعیده‌مزده نه‌قدر مستوفی معاش ایله اولورسه اولسون اقامت ایتدیرمكه ارضا ایده‌بیله‌جكمیز هایدی بتون بو مشكلات اقتحام اولنسون فرض ایده‌لم مملكتمزده مثلا كدك اصولی كبی احكام غیر مكتوبه عدادینه داخل خصوصاتده وار اوزاقدن مملكتمزك حقوق مكتوبه‌سنی تدقیق ایدرك اوكرنن بوذوات بوقسمده ینه عجمیلك كوسترمیه‌جكلرمیدر؟ اما صورارلر اوكرنیرلر دینه‌جك. اوحالده اجنبیلر اوكرنه‌جكلرینه وطنداشلرمز اوكرنسونلرده دور حریتده اولسون بزی اجنبی بویوندیریغندن قورتارسونلر.

٤ ــ بر اصول؛ قومك عزت نفسی وحیثیت وحب ملیسی اعتبا ریله‌ده غیر قابل قبولدر.

چونكه تصور اولنه‌مزكه برقوم منتظم قانونلر تدوین ایتدیردكدن صكره دیكر قومه «المزده مكمل قانونلرمز وار. قوممزنده طبایع وعاداتی تمایلات وتحسساتی بیلورز شوقدركه بو مكمل آلات ایله برابر تطبیق مزیت وقابلیتنی حائز دكلز. هرنقدر قانونلرمز سزك ایچون بیانجی اولمقله برابر صایدیغمز احوالك جاهلی ایسه‌كزده معاونات انسانیتپر ورانه‌كز نیم متمدن اقوامی محیط بولندیغندن لطف انسانیتكزه التجا ایدر وجائز مالمز، ناموسمز حقنده كلوب حكملر ویرمكزی استرحام ایلرز» دیه بردعوتده بولنسون تاریخاً بویله امثال تخطر ایتمیورز بر قوم بر حكومت قانونلرینی دیكر برقومك علماسنه یاپدیرر فقط تطبیق ایچون انلری دعوت ایتمز عثمانلیلركه عزت نفسلرینك محافظه‌سی ایچون هر زمان هر درلو فداكارلغی كوزه آلمشلر شرف وحیثیت ملیلرینه تعلق ایده‌جك دكل بویله جلی وعلنی برتعرضی حتی شائبه‌سنی بیله قانلریله تمیزله‌مكی كندیلرینه بر دستور لایتغیر اتخاذ ایتمشلر ایكن احتمال ویریله‌بیلورمیكه بویله بر ذلت ایچون آخره مثال اولسونلر.

٥ ــ امتیازات اجنبیه‌یی توسیع مؤدیدر. دولت شمدی یه قدر عهداً هیچ براجنبی حاكم قبول ایتمامشدر. مختلط برنجی مجلسك حالی باطل بر تعاملك تحكمه مستند بر نتیجه‌سیدر. وقتیله شیمدیكی تنسیقات عدلیه یوقدی. حقوق وجزا دعاویسی بر محكمه‌ده كوریلوردی تجارت ایشلری ایچونده هر یرده تجارك معتبر قسمندن مركب مجلسلر واردی. اجنبیلر حقوق ایشلرینك دخی قلتندن بحثله بو مجلسلرده حل وفصل اولنمسنی استرحام ایتدیلر موافقت اولندی فقط دوستلرمز بوقدرله اكتفا ایدرلرمی یا! بو مجلسلرده اجنبی تاجرلرده بولنسون بولنسونده هیئت حكمیه‌نك وظیفه‌سنی تسهیل ایتسون دیدیلر ویرلی تاجرلریمزك بویولده‌كی قواعده لایقیله عدم وقوفلری بلكه اجنبیلرك ضیاع حقوقنی مؤدی اولور ملاحظه‌سیله قونسلوسخانه‌لر جانبندن منتخب ایكیشر ذات برای معاونت مجلسه دوامه باشلادیلر. وظیفهٔ تسهیلیه رأی ویرمك صورتیله نتیجه‌لندی. آرتق تعامل سوزی آغزلرده وردزبان اولدی. عجبا علماً قاعدهٔ برتعامل حاصل اولشمی ایدی نه‌كزر. تذكرهٔ سامیه‌ده بو طرز قبول اولنمامش دولتجه ایشك برقراره ربطنه دكین بو حالك بر مساعده‌دن عبارت اولدیغی اعلان ایدلمشیدی یعنی تعبیر آخرله بوندكره تعاملی قطع ایتمشدی فقط دور استبدادده اجنبیلره حق قبول ایتدیرمك قابلیدی.

شیمدی برده اجنبی حاکملرك نصل کتیریله جکنی تدقیق ایده‌لم. امثال دلالتیله آکلایورزکه اولا بز اجنبی حاکملری کتیره جکز. محرر مقاله‌نك نقل ایلدیکی فقره‌ده بونی کوستریور. تشکیلاتمزك مکمل‌لکنی بو ذواتك محاکمزده موجودیتیله اثبات ایده‌جکز. دول متحابهٔ ممتازه‌ده بر مدت معینه مرورندن صکره (بو فصله متعلق) ـ اعتراض ایتدیکمز فقره‌ده‌کی بو قید نه‌قدر مبهم ومظلمدر ـ امتیازاتی رفع ایده‌جکلر. دیمک‌که بر وعده قارشی حق استقلالمزك بر قسم مهمنی بخش ایده‌جکز. اجانبك شیمدی‌یه قدر استحصاله موفق اوله‌مدقلری بر امتیازی مجرد خوش کورنمك امل ابلهفریبانه‌سیله کندیلکمزدن ویره‌جکز.

بوکون مصرده بو محکمه‌لرك بر نمونه‌سنی کوریورز. واقعا اوراجه بو حال عهود قدیمه ایجاباتندر زیرا مصرك عثمانلیلردن مقدمکه صاحبلری اجنبیلره امتیاز بخشی خصوصنی دها واسع بر مقیاسده تطبیق ایتمشلر حق استقلال ایله غیر قابل تألیف طرزده قونسلوسلره حق قضا طانیمشلردر. عثمانلیلرده حین استیلاده سطحی بر تصدیق ایله اکتفا ایدیوردیلر. بنا برین امتیازلر علی حاله قالدی ونهایت لوندره مقاوله‌سیله او سخیف اساسلر تأیید ایتدی. قونسلوسلر اوراده تبعه ایله اجنبیلر آراسنده‌کی دعوالربده تدقیقه صلاحیتداردرلر. حتی املاکه متعلق دعاوی‌یی بیله رؤیت ایدرلر. صکره کویا اهون شر قبیلندن اولق اوزره قونسلوسلره عائد بو حق قضانك مختلطاً تشکل ایده‌جك محاکمه‌ده دوری قرارلشدی. محاکم مختلطه وجود بولدی. اوچی بدایت واوچی استینافده عائد اولمق اوزره الّی آوروپالی حاکم مصر حاکمی صفتیله اجرای قضایه باشلادیلر.

مصر فرماننده اوروپالیلرك اقامتنه واهالی ایله معاملاتنه دائر مصر حکومتنك مقاوله یاپه‌بیله‌جکی مصرح اولدیغندن. احتمالکه بو مسئله‌ده اوقبیلدن عد اولندیده بویله بر مقاوله عقدی حکومت محلیه‌جه صلاحیت داخلنده کورلدی. بونلرك مدتلری بش سنه‌در فقط دائما تجدید ایدیلیور موقتلری، صلاحیتلرینی توسیعه خادم اولیور. محاکم اهلیه ایسه یوماً فیوماً سقوط ایتمکده‌در. ایشته کوریلیورکه بونلرك مصر حاکمی صفتیله حکم ایتملری بو محکمه‌یه بر شکل ملی ویره‌میور. اجنبیلرك تحکم خودپسندانه‌لری آلتنده بیچاره مصرلیلر اینکلیوب طوریور. آرتق عبرت آله‌لم ده اجنبی حاکملردن تشکل ایده‌جك محاکمی ایسته‌میه‌لم. کلمات ایله بو ذواتك ماهیتلرینی نه‌قدر تجریده چالیشه‌ق ینه بونلر اجنبیدر. کندیلریله تشکل ایده‌جك محکمه‌لر هیچ بر زمان مختلط وصفیله وصفلنمقدن قورتیله‌من. مدت منقضی اولسه بیله بو مواعید عرقوبیه‌یه نهایت کلمز. امضالریله موشح معاهده‌لری بیله خشین اللریله ییرتقده جری آیاقلریله چیکنه‌مکده پروا کوسترمین، حق وعدالت دوشونمیان، بوکبی حسیات ایله یالکز ضعیفلرك متحسس اوله‌جغنی اعادن بر لحظه خالی قالمیان، بزه قارشی دائما مستهزیانه صیریتن دوستلرمز کیم بیلور او کونلرده‌ده خاطر وخیاله کلمز نه بهانه‌لر ایله وعدلرینی انجازه لزوم کورمیه‌جکلر. ووعدلرینه اغتراراً تشکیل ایده‌جکمز محاکم مختلطه‌نك الغاسنه قالقیشه‌جق اولور ایسه‌ك متعظمانه ادالریله اوروپانك توجهنه کسب استحقاق ایچون فداکارلق لزومندن، وصبر واعتدال بیوك قوملرك خصائص ممتازه‌سی اولدیغندن بحث ایده‌جکلردر. بزده بو مونس ومسکّن سوزلرك تأثیریله بدبختلغمزه آغلایه‌رق بتون امتیازات سابقه‌یه علاوه اوله‌رق برده محاکم مختلطه بوکنی آرقه‌مزه آلوب اقوام متجاوره ایله ساحهٔ ترقیاتده مسابقه‌یه چالیشه‌جغز!

آرتق بر خیال ایچون حقیقت فدا اولنه‌جق زمانلرده دکلز مادامکه قانون اساسی‌یی اعلان ایتدك. بتون اطوار وحرکاتمزده جدیت کوستردك. حسیاته مغلوب قوملردن اولمادیغمزی بالفعل اثبات ایلدك. او حالده معظم ناموسلی بر قومك سوزندن مؤثر بر قوهٔ تأییدیه بر تأمینات اوله‌من. اجنبیلرده ذره قدر حس مساوات، حس انسانیت، حس عدالت وار ایسه بلا تردد ـ تعویض نامیله دکل ـ بو حقمزی تسلیم ایتملری لازم کاور. بزم ناموسمزه اعتماد ایتمیورلر ایسه بزده اونلرك سوزلرینه وعدلرینه اعتقاده معذورز. محاکم استینافیه‌مزه اجنبی حاکملری قبول ایده‌رك امتیازات موجوده‌یی توسیع ایده‌میز اما حقسزلقده دوام ایده‌جکلرمش نه‌یاپه‌لم ایشسونلر.

٦ — امتیازات اجنبیه نقطهٔ نظرندن دولتمزك کچیردیکی ادوار تاریخیه‌دن دور اخیرك مقتضیاتنه منافیدر.

زیرا تاریخمزی بو جهتدن تدقیق وتتبع ایدر ایسه‌ك بش دوره مصادف اولورز. برنجی دورکه دولت عثمانیه‌نك ابتدای تشکلندن سلطان سلیمان قانونی زمانینه قدر دوام ایدر.

دولتك بو دورده اجنبیلره امتیاز ویردیکی کورلمز. شوقدرکه ضمنی بعض مساعده‌لره اغماض عین ایتمش اولدیغی آکلاشیلور. مثلا فاتح حضرتلری استانبوله کیردکلرنده صداقت کوسترن جنوه‌لیلرك مؤسس اداره‌لرینی رسماً طانیمقله برابر کندی حاللرنده اوطورملرینه مساعده بیورمشلر ومعهود بیزانس مقاوله‌لرینی حکمدن اسقاط ایتمشلردی. فقط بعض خصوصاتده امتیازاتك فعلاً دوامنه مثلا بر دعوی ظهورنده قونسلوسلرك برابر بولنمسنه ایلیشیلمامشدی. واقعا سلطان سلیم حضرتلری مصری فتحلرنده اوراده‌کی امتیازاتی تصدیق بیوردیلر. طرابلس غرب وتونسك اشغالنده‌ده حال موجود ابقا ایدلدی. فقط بونلرك هیچ بری امتیاز اعطاسی شکل وطرزنده اولمادیغی ایچون بو دوری امتیاز دوری اوله‌رق عد ایده‌میز.

ایکنجی دورکه سلیمان قانونینك زمان سلطنتندن تنظیمات خیریه‌یه قدر دوام ایدر. ایشته امتیاز دوری بو دوردر. دولتمز اطراف واکنافه عواطف امتیازیه‌ده بولنمق فکر سمیحانه‌سنی تعقیب ایلمکده‌در. هیچ بر مقابله آرانمقسزین احسان قبیلندن اوله‌رق ویرلمکه باشلانیلان بو امتیازات، دورك صوکلرینه طوغری عظیم مغلوبیتلرمزك بر رابطهٔ خجالتی اولمق شکلنی کوستریر. همان هر فرصتدن استفاده ایله التجاسندن بحث ایتدیکمز فرانسه قرالی برنجی فرانسوا توجه همایونی قزانه‌رق وطنمز حسابنه ٩٣٤ تاریخلی فرمانی اخذه موفق اولمشدرکه حکمدارك زمان حکومتیله مقید اولان شو عهد محتویات مضره‌سی اعتباریله مقدما وندیکلیلره ویریلان فرمان شکل وطرزنده اولمدیغندن ایلك قاپیتولاسیونی تشکیل ایلمکده‌در.

سليم ثانی طقوزنجی شارله بونك ایكنجیسنی بخش ایدیور. اوچنجیسنده مراد ثالث اوچنجی هانری یه ویریور. نهایت ناپولیونه ویریلان سكزنجی قاپیتولاسیون فرانسز قومنه الڭ زیاده مظهر مساعده ملت معامله‌سی تأمین ایدیور. بولطفلر طبیعی یالكز فرانسزلره انحصار ایتمدی. انكلتره (١٠٨٦ هجری) آوستریا مقدس روما امپراطورلغی نامیله (١١٣٠) پروسیا (١١٧١) روسیه ١١٨٨) سجیلتین كه بوكون ایتالیا استفاده ایدیور. دانیمارقه، فلمنك، اسپانیا، اسوچ جماهیر متفقهٔ آمریقا، بلچیقا، مكسیقا، برهزیلیا، پورتكیز حكومتلریده مختلف تاریخلرده آلدقلری فرمانلر، عقد ایتدكلری تجارت معاهده‌لریله بوضیافت عمومیه‌دن نواله‌چین اولدیلر.

اوچنجی دوركه امتیازات اجنبیه علیهنده تشبث دوریدر. تنظیمات خیریه‌دن پارس معاهده‌سنه قدر دوام ایدر. بو دورده دولتك امتیاز ویرمك فكری كورلمیور بالعكس تحدیده متمایلدر. احتمالكه بوده تنظیمات خیریه‌نك هركسك كوزینی آچسندن اجنبیلره جابجا ویریلان امتیازاتك محذورلری آكلاشلمغه باشلانمسندن نشأت ایتمكده‌در. امتیازاتك آلدیغی شكل آرتق اهالی‌نك حسیاتنه، دولتك حقوق حاكمیتنه طوقنیور. دولت بوقیوداتدن قورتلمغه خواهشكر كوریلیور رفعی امید اولنمسه‌بیله تحدیدی ممكن اوله‌جغی تأمل اولنیوردی. ایشته بو امنیه‌در كه رشید پاشا مرحومك همتیله دولتی یكی تجارت معاهده‌لری عقدینه سوق ایتدی وبو معاهدات ایله قاپیتولاسیونلرك تجارته متعلق مواد مشوشه‌سی محو وازاله ایدلدی كمرك رسمنك قیمت رسمیه ایله تقدیری قبول اولنه‌رق تعرفه‌لر وجوده كتیرلدی. بوایلك آدیمی قاكلیجه معاهده‌سی تعقیب ایتدی آرتق دولت نقطهٔ نظرینی فاش ایدیور. اجنبیلره امتیاز ویرمك ایسته‌میوردی. واقعا معروض قالدیغی هجوم سیاسی یه قارشی تاب آور اوله‌میه‌رق بو معاهده ایله یونانلیلره‌ده براز امتیاز بخش ایتمش ایسه‌ده معاهده‌یی الڭ زیاده نائل مساعده ملت معامله‌سی اساسنه ابتنا ایتدیرمامشدر بو اثر او زمان ایچون مهم بر ترقی فكر صاییلور. نته‌كیم معاهده‌نك شكلاً اولسون متقابل اولمسی دخی نظر اعتنادن دور طوتلمامشدر.

دردنجی دورایسه امتیازات اجنبیه‌نك رفعی اساسنی وضع ایتمكده‌در كه پارس معاهده‌سندن قانون اساسینك نشر واعلاننه قدر دوام ایدر زیرا بو دورك مبدئی تشكیل ایدن معاهده‌نك یدنجی ماده‌سی دولتك اوروپا حقوق عمومیه‌سی قواعدندن مستفید اوله‌جغنی كوستریور. شو حالده احوال قدیمهٔ موجوده برحال استثنائی تشكیل ایدیور. دولت وضع اولنان بو قاعده‌نك نتایج طبیعیه‌سنی درحال استحصاله چالیشمش ایسه‌ده دوستلرمز كیفیتی مؤسساتمزك اكمالنه تعلیق ایلشلردی.

بو معاهده‌دن صكره ایكنجی تجارت معاهده‌لری عقد اولندی امتیازات اجنبیه‌نك تجارت وسیر سفائنه متعلق احكامی قالدیرلدی. بو صورتله امتیازلرك درتده اوچی بیتدی. بو صره‌ده تابعیت قانوننده نشر اولنه‌رق برات حمایت تیجه‌سی اوله‌رق ویریلان معافیت سوء استعماللرینه نهایت ویرلدی.

بو دورك محصولی اولان مستخدمین ممتازه نظامنامه‌سیده قواص وترجمانلرك عدد ودرجات امتیازی وعائله‌لرینه صورت شمولی مسائلنی براساس سالمه ربط وتحدید واجنبی تجار خدمتنده‌كی تبعه‌نك دخی موقعنی تعیین ایده‌رك برچوق بولسزلقلری برطرف ایتدی. قونسلوسلرك كمرك معافیتی نظامنامه‌سی، اجنبیلرك استملاك املاك ایده‌بیلملرنده وضع اولنان شرط مهم؛ دولتجه امتیازات اجنبیه‌یی رفع اساسنك نه درجه‌لرده اعتنا ایله التزام ومدافعه اولندیغنی بتون عالم نظرنده اثبات ایلدی.

خلاصه بو دور، امتیازاتك رفعی خصوصنده پك محتشم صفحات ارائه ایدر. واقعا نظر بونجغی قبیلندن اوله‌رق بو دورك دخی چركین بر صفحه‌سی كوستریله‌بیلور. اوت اعتراف ایده‌لمكه ١٢٩٢ تاریخنده ایران حكومتی ایله ارضرومده عقد ایتدیكمز معاهده قاپیتولاسیون اساسنه مستنددر فقط دور ایچون زادهٔ مادر بخطا اولان بو اعجوبه‌نك موجودیتی نقدر شایان تأسف اولورسه اولسون دولتك بو دورده تعقیب ایتدیكی نقطهٔ نظرك قوتنی تعدیل ایده‌من.

بشنجی دور ایسه قانون اساسی دوریدر بو دورده تشكیلات عدلیه وجوده كتیرلمشدر پارس معاهده‌سی عاقدلرینك انجاز وعد ایتملری زمانی حلول ایتمشدر دولتمز بو دورده بونك ایچون دائما چرپینوب طوریور، حالا اوغراشیلیور حر عثمانلیلرك ایلك قابینه‌سنك پروغرامنده بو مسئله لایق اولدیغی موقعی بولمشدر ذاتاً براین معاهده‌سنك وجوده كتیردیكی حكومات ایله اولان معاملاتمزده حقوق دول اساسنی دائما اریوردق. صربستان ایله اولان مناسباتمز حقوق دول قواعدینه تماميله موافقدر. قره‌طاغك موقعی براز فرقلی اولمقله برابر ینه حقوق دول قواعدیله مهما امكن توفیق معامله‌یه چالیشلمقده‌در. واقعا رومانیالیلر قونسلوس معاهده‌سی عقد اولنجه‌یه دكین الڭ زیاده نائل مساعده ملت معامله‌سی كوره‌جكلر ایسه‌ده طبیعی عقد ایده‌جكمز معاهده‌ده نقطهٔ نظرمز محافظه اولنه‌جقدر.

دور استبدادك صوك كونلرنده رومانیا ایله قونسلوسلق معاهده‌سنك عقدی قوهٔ قریبه‌یه كلمش و مسموعاتمزه نظراً قاپیتولاسیونلر اساسنه قریب بر معاهده عقدیله دولتمزك عصرلردن بری تعقیب ایتدیكی نقطهٔ نظرك زیروزبر ایدلمسنه رمق قالمش ایكن من طرف الله رومانیا مبعوثان مجلسنجه، حاضرلانان معاهده لایحه‌سی دها استفاده‌لی بر معاهده عقدی غرضیله مظهر تصویب اولمامش ورحمت جلیلهٔ سبحانیه اثری اوله‌رق املارینه موفق اولمه‌دن قانون اساسی احكامی احیا اولنوب بحزاله وكرمه تعالی محتمل اندیشه‌لر تماميله زائل اولمشدر.

بو دور مسعدت انشاالله امتیازات اجنبیه‌نك بقایاسنیده سیلوب سوپوره‌جك دولتمزی كافهٔ حقوقنه مالك رشید حكومتلر عدادینه ادخال ایلیه‌جكدر. ایشته بتون بو تفصیلات اثبات ایدیور كه بو دورك مقتضیاتی اوبله اجنبیلری حاكم صفتیله محكمه‌لرمزه كتیره‌رك رأیلرینی آلمق دكل تبعه‌لریله برابر حاضر بولنمق داعیه‌سنده اولان اجنبی ترجمانلره رشید بر حكومه‌نك عال محكمه‌لرنده بولندنلرینی اكلاته‌رق حقوقزی محافظه ایتمكدر.

ایمدی موجودیتلریله، كمال وعرفانلریله افتخار ایتدیكمز عالیقدر محررلرمز دولتمزك بو نقطهٔ نظرینی محافظه ایتملی وفیضلی قلملرینی

برآن اول شو امتیاز اسارتندن قورتلمق اسبابنی اعداد وتهیئه یه حصر ایلملی او قالملرکه شیمدی یه قدر ذاتاً هپ بو یولده مجادله لره وقف وجود ایتمشلر و معزز سوکیلی وطنک ظلمات یأس ایله محاط اولان افقلرینک انوار حریتله مستنیر اولمسنه کیجه وکوندوز چالشمشلردر .

ماردینی زاده : ابوالعلا

سعی وعملك نظر اسلامده کی موقعی

دنیا دنیلن بو جدلگاه معیشتده تأمین موجودیت ایچون اوغراشان جمعیات بشریه نك حالنه انعطاف ایدن الك اوفاق برنظر عیاناً کوسترركه هانکی جمعیت عطالتدن متنفر ، سعی واجتهاده مائل افراددن ترکب ایتمش ایسه بتون ملتلری کریده براقه رق غایهٔ مجد وشرفی ادراك ایدن او اولور . شو حالده سعی وعمل افراد انسانیه یی مدنیته ایصال ایده جك ، بتون اقوامك حیاتنی ، استقلالنی کافل اوله جق اساسلرك الك مهمی صورتنده تلقی اولنمق ضروریدر .

حتی علوم اجتماعیه اربابی ، نظرلرنده سعی وعملك موقعی بو قدر یوکسك اولدیغی ایچون ، ادیانی ، انسانلری عطالته سوق ایدر ، حضیض مسکنته دوشورر ظنیله ، مؤاخذه ده بولنیورلر .

بز بومقاله مزده اولا اسلامیتی شو بیوك تهمتدن تنزیه ایده جکز ؛ ثانیاً انسانلری عطالتدن تخلیص ایله سعی واجتهاده تشویق ایچون اونك قدر قوی برمؤثر اولمیه جغنی دلائلیله کوستره جکز .

اوت ، اسلامیت حیات باقیه ایچون چالیشمه یه نه قدر سوق ایدیورسه عین تشویقی حیات فانیه حقنده ده دریغ ایتمیور : جناب پیغمبر « دنیا ایچون هیچ اولمیه جکمش کبی ، آخرت ایچون ده یارین اوله جکمش کبی چالیشك . » دیبور . دیکر برحدیثنده ده بزی « دین ایله دنیایی برلکده اصلاحه دعوت » ایدیبور . شو ایکی حدیث بداهةً کوسترییورکه دنیایی اعمار ایتمك رضای الٰهی یه مخالفدر وهم باطلیله سعی وعمله وداع ایدرك عبادت نامنه وجودی ریاضت آلتنده ازمك ، مفکره یی عطالته محکوم براقمق شرعاً مردوددر . بوکبی حرکاتك مشروعیتنه ذاهب اولانلر بیلیورلرکه دنیا برمیدان هیجادر ؛ بوراده صالدیران الاری قوللری باغلی طورانه دائما غلبه چالار ؛ غالب مغلوبی کندینه اسیر ایدر . بتون حقوق حیاتیه سندن محروم براقیر ؛ قانون طبیعت امور دنیایی اهمال ایدنلری عاقبت محو ایدر . آرتق اونلرك شو موهوم عبادتلری وبال ، کوشهٔ مسکین انزواده بسلدکلری آمال ایسه بتون پایمال اولور . بو برامر بدیهیدر که دینی یاکلش اکلایه رق دنیایه عائد مصالحی استخفافده افراطه واران ، حاجات حیاتی استحصال خصوصنده تفریطه دوشن ملتلرك تاریخی کوستروب طورییور .

لکن دیانت اسلامیه که ادوار اخیرهٔ انسانیت ایچون نازل اولمش بردیندر ؛ طاش قوغوقلرنده یاشایان اقوام ابتدائیه نك قلوب قاسیه سنی تلینیه مدار اوله جق برطاقم عباداتی تشریع ایتمه مشدر . بلکه قوانین حیاته موافق کلن ، شان بشریتی اعلا ایدن ، روحی تمایلات نفسانیه دن آزاده بولندیران نه قدر حرکات وارسه جمله سنی خالصاً لوجه الله ادا ایدلمش برر عبادت صورتنده تلقی ایتمشدر ؛ برشرط ایله که او حرکاتی ایفاده کی مقصد رحمانی اولسون شیطانی اولمسون .

افرادك ، عائله لرك ، جمعیتلرك ، الحاصل بتون انسانیتك الك مبرم حوائجنی تأمین خصوصنده بوقدر تأثیری اولان اکتساب ثروت ومال انسانی جناب حقك شو نوع مکرم ایچون تعیین ایلدیکی غایهٔ کماله ایصال ایچون الك باشلی برقوت دکلیدر ؟ ایشته اسلامیت بونی افضل عبادات اولمق اوزره طانمشدر :

جناب پیغمبر « افضل اعمال اکتساب حلالدر . عیالنی مال حلال ایله انفاق ایچون اوغراشانلر فی سبیل الله جهاد ایدنلر کبیدر . عفاف نفس ایچنده طالب دنیا اولانلر شهدا درجه سنده در . » بیورییور .

هم ظن ایتمیك که اسلامیت بزی سعی واکتسابه ترغیب ایله اکتفا ایدیور ؛ باقك اونی اوزریمزه فرض قیلیور ترك ایدنلری واجبات دینیه دن برینی ترك ایتمش کبی مؤاخذه ده بولنیور : « طلب حلال هر بر مسلم اوزرینه فرضدر . حدیث »

بیلیرمیسکز ثروتك نظر اسلامده کی موقعی نه در ؟ . حیات امتك الك بیوك رکنی ، ترقیٔ ماتك الك قوی مداریدر . « امتم اویله برزمان کوره جك که هم دینی هم دنیاسنی تأمین ایچون انسان پاره یه محتاج اوله جق . حدیث » نه حاجت ! اصحاب کرام آره سنده حضرت عثمان کبی ثروتیله برحربی اداره ایده جك اغنیا واردی . ناموسکارانه قازانلمش مال حقنده « برمرد صالح ایچون مال صالح نه ایی برشیدر ! » کبی مدایح نبویه میدانده ایکن اسلامیت اکتساب ثروته مانعدر دینه بیلیرمی ؟ خصوصیله جناب پیغمبرك بزه ، کله جکنی اون اوچ عصر اول خبر وبردیکی بویله برزمانده ...

اوت بز اویله بر دورده یزکه دینمزك سعی واجتهاد حقنده کی اوامرینی تکرار تکرار سویله مك اوزریمزه فرضدر بز بوفریضه یی ادا ایتمزسه ك نفوسی بغلایان زنجیر عطالتی قیره مایز . نامی ارشاد ادعاسنده بولنانلرك تلقین ایلدکلری ظنون باطله یی ذهنلردن چیقاره مایز . خلق ارشادات دینیه ، نامنه کندیلرینی چالیشوب قازانمقدن تنفیر ایدن ، فقر واحتیاج ایچنده یاشامه یی حیات مسعودانه صورتنده کوسترن مسکینانه سوزلردن بشقه برشی طویمیور . اللهی سورسه کز سویلیك : بوکبی سوزلرك ، قلوبی الك موافق علاج ایله مداوات ایتمك صورتنده خلاصه ایدیله بیلن ، حکمت نبویه ایله امکان تألیفی وارمیدر ؟

عجبا او معظم نامنه یمین ایدرم که جناب پیغمبر نامنه ـ بوکون علما آره سنه صوقولان بعض جهلانك یاپدیغی قدر دکل ، اونك یوزده بری قدر اولسون ـ ثروتی ، سعی وعملی استحقار ایله امر ایتمش اوله یدی اصحاب آره سنده اغنیا شویله طورسون ، حبه یه مالك اولان بیله بولنمازدی زیرا اصحاب کرام قدر اوامر نبویه یه مطیع کیمسه تصور ایدیله مز . بونکله برابر کورویورز که امر بسبتون برعکسدر . ایشته قرآن کریمده سعی وعمله تشویق بولنده کی اوامر الٰهی ، ایشته سنن نبویه ! عجبا عصر حاضر مدنیتنده یازیلان اجتماعی اثرلر بونلر قدر سعیه ترغیب ایده بیلیرمی ؟

قرآن (ولاتنس نصیبك من الدنیا) (فانتشروا فی الارض وابتغوا

من فضـل الله) بیوربیور . حضرت پیغمبر (دنیا نه کوزل مطیه‌در اوکا راکب اولك که سزی آخرته یتشدرسون . ـ ایچکزدن خیرلیسی دنیاسنی آخرتنه یاخود آخرتنی دنیاسنه فدا ایدن دکلدر ، بلکه هرایکیسی ایچون‌ده چالیشاندر . ـ مال حلال طلبنده بولنمق جهاددر .) دیور .

جنـاب پیغمبر بر کون اصحـابیله اوطوروکن باقشـلرکه بر کنج باباییکیت ارکندن قالقمش چالیشیور . اصحاب کرام ، نه اولوردی شو دلیقانلینك مساعیسی الله یولنده اولسه‌یدی . . دیمشـلر . جناب پیغمبر (بوسـوزی سـویله‌مه‌یك . اکر بوکنج آخره عرض احتیـاج ذلتندن وارسته قالمق ایچون چالیشیورسه الله یولنده چالیشـیور دیمکدر ، سعی وعملدن قالمش ابوینی ایچون چالیشه‌رق اونلری انفاق ایدییورسـه ینه الله ایچون چالیشیور دیمکدر ، یوق . اکتساب ثروت ایدرك اوته کنه بریکنه قورولمق ایچون اوغراشیورسه فی‌سبیل الشـیطان چالیشـیور دیمکدر . » بیورمشلر .

شو حدیث شریفدن غایت جلی برصـورتده اکلاشیلیورکه ثروت قازانمق قازانان آدمك نیتنه باغلیـدر . اکر نیتی خیر ایسـه مأجور اولور ، نامشروع محلاره صرف ایتمك ایسه مشروع صورتده قازاندیغی تقدیرده بیله حقیقتـده مال دکل، وبال قازانمش اولور . (عبـاد اللهه عظمت صاتمق ایچون ثروت ایسته‌ینلر غضب آلهی‌یه کرفتـار اولورلر ؛ نفسی ذات تسئلدن وضرورتدن صیانت مقصدیله مال طلبنده بولنانلرك یوزی فردای قیامتده مهتاب کبی نورانی اولور . حدیث)

بعض مخالفین « رزق ازلده تقسیم ایدلمشدر . بناء علیه چالشمه‌نك ذره قدر فائده‌سی یوقدر . » سوزیله استشهاد ایدیورلر . دکلمی ؟ بزبوکا الذاول ایمان ایدنلردنز . شو وارکه بزم نه علم آلهینـك کنهنی تدقیقه جرأتمز ، نه‌ده عالم غیبی تحقیقه قدرتمز یوقدر . اونك ایچـون بالفرض بنم شو سعیمك علم سابق آلهیدن طولایی پامال حرمان اوله‌جغنی نردن بیلیرم ! اوحالده‌برسوء تفهم نتیجه‌سی اوله‌رق بنی چالیشمقدن منع ایده‌جك منهاج سداددن چویره‌جك بوکبی افکاره نه‌دن قاپیله‌یم ؟ خایر خایر ! تدقیق اولنورسه عیاناً کورولورکه دیانت بیضای اسلامیه حیاتك مشهود ومحسـوس اولان بر طـاقم قوانین ثابته‌سنی تشریع ایتمشـدر . رزقك جناب حق طرفندن انسـانلر اره‌سنده سعی ایله متناسب اولمق اوزره تقسیم ایدلمش بولنمسی ، کیمك امکی چوق ایسه نصیبی‌ده چوق ، کیمك امکی آز ایسه نصیبی‌ده اونسـبتده آز اولمسی مقررات اسلامیه‌دندر . ایشته سزه بر دستور حکمت که دنیا دنیلن هیجای معیشتده هر کسك اقتحام ایده‌جکی شدائد نسبتنده نائل مرام اوله‌جغنه اطمینان حاصـل ایدرك چالیشمسی ایچون بوندن بیوك سـائق اوله‌ماز: « جنـاب حق قولنه همتی وحرص وطلبی نسبتنده ویرر . حدیث »

هر ایشـده اقدام وهمتك وسـیلهٔ فوز ونجاح اوله‌جغنی ، دون همتلك، مسکنت ایسه‌فقر وحرماندن بشقه‌نتیجه ویرمیه‌جکنی اسلامیت اك واضح بر لسان ایله اکلادیور: « جسور تاجر مرزوق، قورقاق تاجر محروم اولور . حدیث »

اسلامیت احکام جلیله‌سنه اتباع ایدنلره بلند برصدا ایله ندا ایدرك دیورکه: حیاتك ثابت ، لایتغیر برطاقم قواعدی، معین برطاقم قوانینی واردر . اوقوانینه مخالفتده بولنانلر فرمان آلهی‌یه‌قارشی کلمش اولورلر ؛ مقتضاسنجه حرکت ایدنلر ایسه احراز امل ایدرلر . رزق ایله کسب‌ده اوقوانین ثابته‌نك تحت حکمنده‌در . بنـاءً علیه اوقوانینی رهبر اتخـاذ ایدنلر مرزوق اولورلر مخالفتده بولنانلر محروم قالیرلر . ایشته قوانین کسبك اك باشلوجه‌لرندن بری‌ده ارکندن ایشه باشلایه‌رق طاقت مساعد اولدیغی قدر چالیشمقدر « چالیشان بولور . هرمجتهدك برنصیبی واردر . صباح اویقوسی مانع رزقدر . حدیث »

حضرت عمرکه اوامرینه امتثـال واجب الاِن اعاظم صحابه‌دندر، باقیکز نه دیـور : « هیچ بریکز تحری رزقدن کری طوره‌رق یاربی بنی مرزوق ایت دیمیکز . زیرا بیـلیرسکزکه کوکدن نه آلتون یاغار نه کوموش! » نه‌حاجت! اکتساب مال حاله سعی واجتهاد خصوصنده بتون معارضلریمزی اسکات والزام ایچون جناب پیغمبرك شو حدیث شریفلرینی ایراد ایتمه‌مز کافیدر: « چالیشیکز زیرا چالیشمق اوزریکزه فرضدر »

بویله اولدیغی کبی حضرت پیغمبر طرفندن، کمال شدتی (کادالفقران یکون کفراً) صورتنده تصویر بیوریلان بلای ضرورتدن قورتولمق، ابنای جنسنه بار اولمقدن نفسنی صیانت ایتمك ایچون وطنلرنده قازانه‌مایانلرك دیار آخره هجرت ایتملری‌ده دیناً پك ممدوح برحرکتدر. اوت، اسلامیت شدائد سیروسفری اقتحام ایدرك، طاغلری آشه‌رق، دکزلری کچه‌رك استخلاص نصیب ایتمـه‌یه بتون مسلمانلری تشویق ایتمك‌ده‌در . « قازانمقدن عاجز قالانلر مصره کیتسـونلر . تجـارتده صعوبت چکنلر عمانه سفر ایتسـونلر. سیروسفر ایدیکز هم اکتساب صحت وعافیت ایدر هم‌ده قازانیرسکز . حدیث »

ایشته اصحاب کرام هپ بویولی طوتمشلردی. امام احمد دیورکه : اصحـاب کرام براً ، بحراً تجـارت ایدرلر ؛ خورمالقلرنده باغچه‌لرنده چالیشیرلردی . صحابه وتابعینك تاریخنی مطـالعه ایدنلر بتون انسانیت ایچون مدار مفخرت اوله‌جق معـالی عزم واقدامه نامتناهی مثـاللر کورورلر . اوت بر ریکستـان بی‌پایانه چکیلمش حزب قلیل کوررلرکه فقر واحتیاج خصوصنده‌بتون اقوامه فائق ایکن بردن بره طاورانمشلر قرآن حکیمك سعی وعمله ترغیب ایدن آیاتی، جناب پیغمبرك‌ده بونی‌تؤید بولنـان احادیثی دسـتور حرکت اتخـاذ ایتمشلرده سکسـان سنه ایچنده روماللرك سکز یوز سنه ظرفنده نائل اوله‌مدیغی واسع بر دائرهٔ نفوذ وسلطنته صاحب اولمشلر. اوت بوقدر واسع ممالکی آلمشلر، اهالیسنی‌ده اویله روماللر کبی کوناکون شـدتلر ، وحشتلر کوسـترمك ، امور دینیه‌لرینه مداخله ایتمك صورتیله کرهاً دکل . بلکه طوعاً کندیلرینـه منقاد ایتمشلر. اسلامك قرن اولی تاریخنی اوقورسه‌کز اوقدر خارق العاده همتلر، عزملر کورورسکزکه قیاس ایدلدیکی صورتده عصر حاضره‌کی ارباب مدنیتك اقداماتی پك ناچیز براقه‌جق اولان اوفوق البشر مساعی‌یی ولو مجملاً اولسون بوراده ذکر ایتمك استطاعتمزك خارجنده‌در .

مادام‌که اوزمانلرحال بویله ایدی یابوکون اوشهامت قلبیه، اوهمت اسلامیه نره‌یه کیتدی؟ اسلافمزك حتی قادینلرنده کورلدیکی متواتر اولان

مکارم اخلاقدن، فضائل همتدن بیله بزی قاصر براقان بوعجز ومسکنت نره‌دن کلدی ؟

اسلامیتك دوشمش اولدیغی ذلت ومسکنت الوریه‌یورمش کبی کسوهٔ ارشاده بورونن برطاقم جهلاده قالقشمشلرده ، بوحال مسلمانلغه‌یك موافقدر چونکه مسلمانلر آخرت آدمیدرلر دنیا اونلره کرکمز دیورلر خایر ، بیك کره خایر! جناب حق (وقیل للذین اتقوا ماذا انزل ربکم قالوا خیراً للذین احسنوا فی هذه الدنیا حسنة ولدار الاخرة خیر ولنعم دارالمتقین . ربنا آتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار) بیوریور. ایشته بوسوزلر الاهك سوزیدر. پك اعلا (ومن اصدق من الله حدیثاً) .

آرتق مسلمانلرك دینلرینه ایتدکلری جنایتلر الویردی . دینه نظر عقل ورویت ایله باقسونلرده اکلاسونلرکه بر چوقلری دینك مقتضاسنجه حرکت ایتدیکنی توهمله برابر صرف کندی هوسات وافکار باطله‌سی پشنده قوشیور ! اسلامیته عن جهل روا کوردکلری ظلم ایله عالم مدنیتده‌کی حکمایی بو دین مبینك جلائل احکامنی تدقیقدن منع ایتمسونلر . هم بیلسونلرکه پك یاقین اولان برآنی کله‌جك ، مسلمانلق اوروپاده عصر مسعود رسالتپناهیده‌کی رونقنی آکدیرر بر رونقله ظاهر اوله‌جقدر . (سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم حتی یتبین لهم الحق. انه کان وعده مفعولاً .)

سعدی

*****

صدق نبوت محمدیه‌نك تاریخاً ثبوتی

— مابعد —

او رسول امیٔ قرشی فیل سنه‌سی ربیع الاولنك اون ایکنجی کیجه‌سی (۲۰ نیسان سنه ۵۷۱) مکهٔ مکرمه‌ده یتیم اوله‌رق شرف بخش عالم وجود اولدی . هنوز رحم مادرده ایکن پدر بزرکواری عبدالله وفات ایدرك متاع دنیا نامنه بش دوه ایله برقاچ قیون وبر جاریه‌دن عبارت — وبر روایته نظراً بوندن‌ده آز — بر میراث براقمشدی. سن عایسی آلتی یه وارنجه والده آمنة بنت وهب (بن عبدمناف بن زهرة بن کلاب) دخی وفات ایده‌رك امر انفاق واعاشه‌سنی جد عالیسی عبدالمطلب درعهده ایتدی . ایکی سنه صکره عبدالمطلب دخی وفات ایدنجه معیشتنه تکفل خدمت مجله‌سی عمی ابو طالبه انتقال ایلدی . ابو طالب شهامت وکرمله موصوف مزیات عالیه اصحابندن بر ذات ایدی . لکن فقر وضرورتی کندی عائله‌سنك بیله اداره‌سنه کوج کفایت ایدییوردی . ذات اقدس رسالتپناهی ایسه (صلی الله علیه وسلم) ظاهر حالده عموجه زاده‌لرندن وقوم وقبیله‌سی صبیانندن فرقسز ایدی. بر فرق ظاهری آرامق لازم ایسه اوده ذات پاك نبوتپناهیلرینك آنادن‌ده ، بابادن‌ده محروم بر یتیم اولمسی ، متاع دنیادن کندیسی محروم اولدیغی کبی امر اعاشه‌سنی درعهده ایدنلرك‌ده بهره‌مند اوله‌مامسی، بشقه‌سی ایچون نعمت صایلان مربی ومهذب حق نامیله دوش منتنده بر حق بولنمامسی ایدی .

عبادت اوثانه آلشمش قومشولر، شوره زار جاهلیتدن یتیشمش رفیقلر، اوهامه تابع نکهبانلر ، خدمت اصنام ایله مفتخر اقارب آره‌سنده بولندیغی حالده عقل وکیاستی ، ادب وفضیلتی ، اخلاق مرضیه‌سی ، کمالات انسانیه‌سی کوندن کونه متزاید ، ناصیه‌سنده تابشنما اولان ستارهٔ فروزان معالی آناً فآناً متصاعد اولیوردی . هرحال وشانی خلقةً بر مثلی دها یارادلمامش بر انسان اکمل، عالم انسانیتی خاکسار مذلتدن آسمان معالی‌یه اصعاد شانندن اولان برکامل بی‌بدل اولدیغنی ارباب دقته کوستریوردی. کمالات اخلاقیه‌سنی انکار ایدن بولنمازدی . هرکس کندیسنده نفوس بشریه‌نك ادراك ایده‌میه‌جکی بر مزیت ، هیچ برکیمسه‌نك ایریشه‌میه‌جکی بر علویت اولدیغنی حس ایدییوردی . امین وحی الهی اولمازدن اول قوم وقبیله‌سنك امینی اولمشدی . مکه سکانی بیننده نه‌زمان بر اختلاف ظهور ایتسه « محمدالامین » ك (صلی الله علیه وسلم) سوزی فیصل صادق عدالت ، نص قاطع حقیقت دیه تلقی اولنوردی . بر یتیمك ، باخصوص فقیر بر عائله‌نك معاونتیله بچنیر بر یتیمك کندیلکندن بو مرتبهٔ بالا ترین کماله وصولی تأدیب الهی ، تربیهٔ سبحانی ایله دکل‌ده نه‌در ؟

بر مکتبه اولدی کیم مداوم : الله ایدی ذاتنه معلم

الحاصل فخر عالم (صلی الله علیه وسلم) حضرتلری بتون قوم وعشیرتی ناقص ایکن کامل ، جمله‌سی انسانیتك درکات واپسیننده یووارلانیرکن اعلای علیین کماله واصل ، هپسی امید نجات ایله صنملر آرقه‌سنده طولاشیرکن موحد حقبین، کافه‌سی نزاع واختلافه‌خواهشکر ایکن مسالمت‌کزین، آنلر اوهام وخرافاته مغلوب ایکن صحیح الاعتقاد، آنلر خیر نه‌در بیلمزکن طبعاً مائل خیر وداد اوله‌رق سن کهولتی بولمش ایدی . بتون خلق حقیقتدن بسبتون غافل ایکن حقیقت بتون کمالیله، بتون رونق وجلالیله قلب مبارکنی بناء استقرار اتخاذ ایتمشدی . حالبوکه باقلسه آنك کبی فقیر طوفان یتیم بیوین ، امی یتیشن برکیمسه کندیسنی ارشاد ایده‌جك برکتاب اولمازسه، ایقاظ ایده‌جك بر استاذ بولنمازسه ، آکا کوچك ، بیوك هر ایشده معین وظهیر اوله‌جق بر قوت امداد ایتمزسه بدایت نشأتندن زمان کهولتنه قدر اطرافنده وباخصوص اقارب واقرانندن نه کوررسه نفسی آکا میل ایتمك ، نه ایشیدیرسه عقل وفکری آنکله متأثر اولمق طبیعی دکلیدر ؟ بوحال خارق عادی بر نفّس رحمانینك محصول تأیید وتربیه‌سی اولمسه‌یدی هیچ اولمازسه — ینه او دورده یتیشن « اعتقاد حنیفی » اصحابندن برقاچ کشیده اولدیغی کبی — اول بارل قومنك عقیده‌سی اوزره نشأت ایدر . آنلرك مذهب باطلنه سلوك ایلرده عقلی مرتبهٔ کماله واروب اجالهٔ فکر ونظره قادر اولدقدن صکره شهراه هدایتده کوره‌یکی دلیل وبرهانه استناداً ضلالتدن رجوع ایدر ، امر اعتقادده افراد قومنه متابعتدن فراغت ایلردی.

لکن بو قاعدهٔ طبیعیه حق رسالتپناهیلرنده جاری اولمدی . اورحمةً للعالمین مسجعه‌سیله توحیده اشارت ایدرك ، نشانهٔ عبدیت اولمق اوزره سجدهٔ تضرعه قپانه‌رق زینت بخش عالم شهود اولدی . حیاتنك ایلك کوننده بری بت پرستلکدن نفرت ایدردی . طفولیت اولاسنده بیله

حسن اعتقاد ایله حسن اخلاقه نمونهٔ امثال ایدی . عقیده‌جه ریب واشتباه ، اطوار وافکار وحسیاتجه میل گناه عقل وقلبنه رهیاب تقرب اوله‌مامشدر .

(ووجدك ضالاً فهدی) آیت کریمه‌سی حقیقته مستند اولان بو مدعامزی توهین ایتمز . بدایت حالنده (حاشا) براعتقاد فاسدی وار ایکن صکره‌دن نائل هدایت اولدیغنی ، ویاخود مؤخراً تصحیح اخلاق ایلدیکنی اعاایتمز. کتاب اللهدن بویله برمعنا چیقارمق — حق رسالتده اولدیغی کبی — حق الوهیتده‌ده افترا وبهتاندر . بوراده‌کی « ضلال » رهیاب هدایت اولمیانلری تخلیصه یول آرایان ، هلاك اولمق اوزره بولنان ارباب ضلالتی قورتارمغه چاره دوشونن اهل اخلاصك قلبنه مستولی اولان حیرتدر . خلقه کندیلرندن دها رؤف ورحیم اولان رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) افندمز حضرتلری‌ده بتون عالمی ارشاد ایتمك ، انلری طریق حقی ارائه ایله اسعاد ایلمك ایچون دوچشم بصیرتیله برشهراه سلامت آرایوردی. طاقت فرسای همت بشر اولان بویله برامر عظیمی کندیلکندن، همده یالکز باشنه حیزفعله چیقارمه‌نك امکانسزلغی کندیسنی مستغرق وله وحیرت ایتمشدی . لکن جانب حقدن خلعت والای رسالتله مظهر اصطفا وامتیاز بیوریلنجه ، وحی الهی ایله تلقین شریعته مأمور ایدیلنجه بوحیرتی زائل اولدی . آنجق شان وهمت محمدیسنه چسبان اوله‌بیلن وظیفهٔ مقدسه‌یی بحق ایفا ایتدی . آیت کریمه‌ده‌کی « هدایت » ده ایشته بودر .

صدده عودت ایده‌لم :

حضرت رسول (صلی الله علیه وسلم) قومنك اغنیاسندن صاییلان حضرت خدیجه‌نك (رضی الله عنها) اموالنی طریق تجارتله تنمیه ایتمك ومؤخراً آکا زوج اولمق صورتیله دفع احتیاج وضرورته موفق اولدی . من طرف الله یدمبارکنه تودیع بیوریلان مقالید خیر وبرکت سایه‌سنده ثمرهٔ سعیندن اکتساب ایلدیکی ثروت وسامان ایله رفاه وراحت خصوصنده اعاظم قومنك هیچ برندن کری قالمامق الده ایدی . لکن انلر کبی حطام دنیایه آلدانمدی . بوعالم یکروزه‌نك آرایش دیده فریبنه مغرور اولمدی . بالعکس سن عالیسی ترقی ایتدکجه عمومك مجبول اولدیغی آرزوی ترفه وتنعمدن فراری آرتیوردی . ملکوت سماوات وارضی نظر مراقبه ایله تماشا ودقایق صنعت ربانیه‌یی ، رقایق حکمت الهیه‌یی تحری وتدقیق ایچون وحدت گزین اولمق ، هم قومنی ، همده بتون عالمی گرفتار اولدقلری گردابهٔ مذلتدن تخلیص کبی بر امل علوی خدا پسندانه‌یه موفقیت رجا ونیازیله بارگاه ذوالجلاله دستکشای مناجات اولمق خصوصنده‌کی میل وجدانیسنه بر درلو مقاومت ایده‌میوردی .

احمد نعیم

مسلمان قادین

طقوزنجی فصل

تستر قادینلرك نشانهٔ اسارتمیدر ، یوقسه ضامن حریتمیدر ؟

بز یوقاریکی فصللرده قادینك ماهیتنی ، جنسنه خاص اولان کمالی تدقیق ایتدك ؛ بوکمالك انجق قادینك ارککك ایشلرینه اشتراك ایتمامسی شرطیله ممکن اوله‌جغنی تجربه‌یه مستند دلائل ایله اثبات ایلدك ؛ دها صوکره‌ده بوایکی جنسك بربریله اختلاطندن هرکون حادث اولان مضراتی مدققانه موقع بحثه چکدك .

بوفصلده ایسه براهین ایله اثبات ایتمك ایستیورزکه : تستر استقلال نسوانك ضامن یکانه‌سیدر ، ارککلرك تحکمندن مصونیتلری ایچون کافل منفرددر .

مادام که بویله اجتماعی بر موضوعه دائر بحث یوروتمك حقنی حائزز ، آرتق بزم ایچون ناپایدار اولان بو مدنیت مادیه‌نك آثارندن هانکی برینه اولورسه اولسون وهلهً قاپیلیویرمك ، او اثری عناصر بسیطه‌سنه وارنجیه قدر مدققانه برتحلیل ایله امتحانه چکمدکجه هیچ بر شیئه حکم ایچون اساس اتخاذ ایلمك قطعیاً جائز اوله‌ماز . بوجمله ایله شونی اکلاتمق ایستیورزکه او مدنیت ایله متمدن ممالکده‌کی قادینلرك حریت کاذبه‌لرینه آلدانه‌رق طیشنده‌کی نظر فریب یالدیزلری مرور زمان ایله زائل اولمایان ، بالعکس بهجتی آرتان ثابت بررنك اصلی ظن ایتمه‌مز طوغری دکلدر. زیرا بوبرخطای اجتماعیدرکه تحری حقیقت ایله اوغراشانلری امللرینه رغماً حقیقت حاله توافق ایتمین وحد ذاتنده بر معنایی حائز اولمیان سطحی بر طاقم فرضیاته سوق ایدر . بوکبی فرضیات ولو برزمان ایچون حقیقته موافق کورونسه‌ده فطرت بشریه‌یه عدم توافقندن طولایی مستقبلده البته ماهیتی ظاهر اولور .

چونکه ارککك فطرتنده مرکوز اولان غیرت [قیصقانجاق] هرنه‌قدر مغفل بر طاقم هوسانك رمادی آلتنده کومولسه‌ده ، مدنیات حاضره‌نك بعض ولوله‌دار شکللری آره‌سنده مستور قالسه‌ده برموت ابدی‌یه قطعیاً محکوم اوله‌ماز. بالعکس کونك برنده آله‌بیلدیکنه پارلایه‌رق ارککاری قادینلر حقنده فوق التحمل شدتلر اجراسنه ، او بیچاره‌لری اسارتلرك اك مدهشی ، اك نظرخراشیله اسیر ایتمه‌یه سوق ایدر .

انسانك وانسانیتك بتون حالاتی اوزرینه شویله عمومی بر نظر عطف ایدنلر ایچون بنم شوسوزم شاعرانه برخیال طرزنده کورونسه‌ده دیگر برطاقملرینك عندنده محض حقیقتدر ؛ هم اویله حقیقت ساطعه‌که یالکز عقلاً دکل نقلاً ده قرین قبولدر . زیرا تاریخ بزه هرملتده بونك مثاللرینی کوستریور. شیمدی بوراده روما دولتنده ظهوره کلمش اولان عین حالی مثال اوله‌رق ایراد ایده‌لم .

روما دولتی اویله بردولتدرکه عموم اوروپا دول متمدنه‌سی اوندن تولد ایتمشدر. بودولت میلاددن آلتی عصر اول اوفاق، فقیر برجمعیت

اولمق اوزره رومادە ظهورایتدی . صوکره عصردن عصره بویویەرك مدنیتدن بیوك بروایه احرازینه موفق اولدی. رومادە قادینلر ارککدن قاچارلر ، اولرندن طیشاری چیقمازلردی . اون طقوزنجی عصرك محیط العلومی دیبورکه :

« روما قادینلری ارککلری کبی ایشی سورلر ، اولرنده ایشله مشغول اولورلردی . زوجلر، بابالر ایسه شدائد حرب وضرب ایچنده امرار حیات ایدرلردی . قادینلرك امور بیتیه‌دن صوکره اك مهم ایشلری بز طوقومقدن عبارت ایدی . تستره صوك درجه‌ده رعایت ایدرلردی . حتی بر خدمتجی قادین بیله یوزینی قالین بر پچه ایله قاپادقجه ، آرقه‌سنده‌ده طوپوقلرینه قدر اینەرك اندامنك شکلنی بیله کوسترمیه‌جك برعبا اورتونمدکجه اوندن طیشاری چیقه‌مازدی .»

ایشته بوزمانده ، یعنی قادینلرك مستور اولدقلری صره‌ده رومالیلر هرخصوصده ایلری کیتدیلر ، بیوك بیوك تماثیل صنعت میدانه کتیردیلر ، قوجه قوجه هیکللر رکز ایتدیلر ، مملکتلر فتح ایلدیلر ، عالمی تحت تملکلرینه آلدیلر ، امم سائره‌نك کافه‌سنه حضور استبداد وعظمتلرنده بویون اکدردیلر . لکن صوکره‌لری ، نائل اولدقلری بونجه ناز ونعیم سائقه‌سیله ، قادینلری اولرندن طیشاری چیقارمایه ، محافل ذوق وطربده بولوندرمایه باشلادیلر . آرتق قادینلر جوف صدردن قلبك اوغرامسنی اکدیرر برطرزده سوقاقلره فیرلادیلر . اوزمان عنصر مهاجم اولان ارکك محضا کندی حظوظات نفسانیه‌سی اوغورنده ، بیچاره‌لرك اخلاقنی بوزمایه ، دامن عفتلرینی کیرلتمه‌یه ، حجابلرینی قالدیرمه‌یه میدان بولدی .

آرتق قادینلر تیاترو صحنه‌لرنده عرض اندام ایدر ، علی ملاء الرجال شرقی سویلر اولدی . کیده کیده یالکز بونلرك نفوذی یورومه‌یه ، عزل ونصب خصوصنده یالکز بونلرك رأیی مسموع اولمایه باشلادی . بو حال اوزرینه چوق کچمدی ، روما دولتنه بیلدیکی بیلمدیکی برچوق طرفلردن خرابیت توجه ایتدی . حتی تاریخ اوقویانلر روما کبی بر حکومت معظمه‌نك برج وباروی مشیدی قادینلرك او نازنین اللریله برر طاش برر طاش ییقلدیغنی کورنجه ، هم‌ده بوخرابیتك نسوانك تخریبه مستعد اولملرندن ایلری کلیه‌رك محضا ارککلرك اونلره قاپیلملرندن ، اونلرله هم آهنك اولملرندن نشأت ایلدیکنی اکلاینجه دهشت ایچنده قالیر . بو بر حقیقت سیاسیه‌درکه مناقشه‌یه میدان یوقدر .

(رووو) ده فساد سیاسی عنوانی آلتنده شو سوزلر کورولیور :

« ارکان اساسیهٔ اجتماعیه‌یه فساد عارض اولمسی هر زمان اولمش بر شیدر . انجق غرائب مدهشه‌دندرکه او فسادك زمان سابقه‌دەکی آثاری دورحاضره‌دەکی آثارینه تماميله مشابهدر . یعنی اوزمانده قادینلر اخلاق فاضله‌نك هدمی خصوصنده اك قوی عامل ومؤثر ایدیلر . »

بو محرر اجتماعی ایچون الیق اولان تهمت افسادی قادینلره اسناد ایتمه‌مك ایدی . چونکه اول امرده قادینی افساد ایدن ، محضا کندی هوسات رذیله‌سی اوغورنده بیچاره‌یی آلت فساد ایدینن ارککك تا کندیسیدر . صوکره بو محرر حال حاضرده مدنیت غربی‌یی تهدید ایتمکده اولان علامات ایله روما جمهوریتی زماننده‌کیلرینی مقایسه ایدرك دیبورکه :

« روما جمهوریتنك صوك زمانلرنده رجال سیاسیه عدداً اکثریتی تشکیل ایتمش اولان آشفته مشرب قادینلرك مصاحبه‌سی ایچنده دمکذار اولیورلردی . بوکونده حال عینیله اوزمانکی کبیدر . قادینلرك سفاهته ، حظوظاته قارشی جنون درجه‌سنه وارمش بر انهماکه طالمش اولدقلری کورولیور . »

عجباحب مجد وعظمتله شهرتکیر اولان رومالیلرده بویله کندیلرینه مفاخر سابقه‌لرینی اونوتدیره‌جق ، بنیان شوکت وجلادتلرینك کوزلری اوکنده ییقلدیغنی کوردکلری حالده ایچلرنده بر صاحب غیرت بولونه‌مایه‌جق درجه‌ده مدهش بر انقلاب ، عظیم بر تبدل نصل اولدی‌ده وجود بولدی ؟ ایام اقبال وسطوتنده نسوانك تستری خصوصنده اوقدر ایلری کیدن بر قوم ایچون بالآخره قادینلره بویله رجال حکومت اوزرنده صاحب نفوذ اولمق واونلری ایستدکلری زمان عزل ایتمك اقتدارینی ویرمك امکانی نصل تصور اولنور ؟ بر حالدن بسبتون ضدی ومقابلی بولنان دیکر بر حاله بوعجیب انتقال نه‌در ؟ عجبا ایکیسی آره‌سنده بر تدریج طبیعی موجود دکلیدر ؟

اوت ، بوفسادنسوی‌ده قاعدهٔ طبیعیه‌یه تبعاً ایریله‌مشدر . یعنی بدایتده اوفاق ، اهمیتسز برحالده ظهور ایتدی ، صوکره دائره‌سی کینشلدی ، نهایت وهلةً وجودی استیلا ایدن برمرض مهلك شکلنی آلدی . محیط العلوم دیبورکه :

« لکن قادینلرده ذوق وصفایه قارشی جنون درجه‌سنی بولان بو انهماك انجق ایمپراطورلق دورنده حکمفرما اولمایه باشلادی . جمهوریتك ایلك ادوارنده ایسه قادینلر اولرندن طیشاری چیقمازلر ، بز طوقومق ایله مشغول اولورلردی . فقط دبدبه وغرور یاواش یاواش ومایه کیرمه‌یه باشلادی . حق صوکره‌دن (قانون) قیام ایدرك خلقی ، براز زمان مرورنده ، هر شیئی محو ایتمك استعدادینی حائز بر تهلکهٔ محیط ایله تهدید ایدراولدی [اوزمانکی قانون بوکونکی تسترمدافعلرینك عینیدر . زیرا تاریخ عین وقایعك تکررندن عبارتدر .] آره‌دن براز کچر کچمز آثار غرور وسفاهته آرتق حد تعیین ایدیله‌مز اولدی . »

شیمدی باقه‌لم قانون قومنه قارشی نه‌سویله‌مش ، مستوریتك ترکندن تولد ایده‌جك مخاطره‌لری نصل برلسان انذار ایله بیان ایتمش‌ده صوکره سوزلری نصل طوغری چیقمش ؟ بونلرك کافه‌سی امم سائره‌نك باشندن کچمش تاریخی بر طاقم وقایع حقیقیه‌درکه عین حاله کلمه‌دن صاقنمق ، یاخود هیچ اولمازسه طوتدیغمزشو یولده برطریق خطرناکده بولندیغمزی بیله بیله دوام ایتمش اولمق ایچون حقیله وقوفمز ایجاب ایدر .

ینه محیط العلومده روایت ایدلمکده‌درکه رومادە قادینلرك زینت وحریتلرینی تحدید ایتمکده اولان قانونك فسخی مقصدیله برقیام ووقوعه کلنجه رومالیلر آره‌سنده حکمتیله ، فلسفه‌سیله شهرتکیر اولان قاتون ایاعه قالقه‌رق شوسوزلری سویله‌مش : « رومالیلر ! برکره قادینلره اونلرك استقلاللرینی قید آلتنه آلان ، کندیلرینی قوجه‌لرینه قارشی انقیاده مجبور ایدن روابطی قیرمق قدرتنی ویردکدن صوکره ظن

ایدرمیسکزکه آرتق اونلرك اطوارینه تحمل ایتمك ، اظهارایده‌جكلری حركانه روی رضا كوسترمك سزك ایچون قولای اوله‌جقدر؟ حتی بو قیودك موجودیتی حالنده بیله اونلری ادای وظائفه اجبار ایتمك بزه كوچ كلیورمی ؟ كورمیورمیسكز بزمله مساوی اوله‌جقلر اوزمان بزی بویوندوروق آلتنه آله‌جقلر ؟ باقیكز ایچلرندن بری بكا نه دیدی : بز آلتونلره ، كونا كون زینتلره مستغرق اولدیغمز حالده بایراملرده وایام سائره‌ده سوقاقلرده كزمك ایستیورز؛ بوقانون‌منسوخدن[نسوانی تستره اجبارایدن قانون] انتقام آلمق ، سزك حائز اولدیغكز انتخابدن كمال حریتله مستفید اولمق ، طرفكزدن اسرافاتمزه ، دبدبه‌مزه برحد تعیین اولنمامق ایستیورز .

روماليلر ! سزبنم ارككلرك ، قادینلرك ، بتون خلقك ، حتی باللذات قانون یاپانلرك اسرافاتندن شكایت ایتدیكمی چوق كره‌لرایشتدیكز. كذلك جمهوریتك بخل ودبدبه كبی بربرینه متناقض ایكی خسته‌لغه مصابتیندن مشتكی اولدیغمی دفعات ایله طویدیكز . بوایكی خسته‌لق قوجه قوجه حكومتلری زیر وزبر ایتمشدر . »

صوكره محیط‌العلوم قانونك شوخطبه‌سنه علاوةً : « قانون هرنه‌قدر بوقانونی مدافعه یه ظفریاب اوله‌مدیسه ده انداراتی ، تهدیداتی تماميله ظهوره كلدی . » دیيور . دها صوكره ده شو سوزلری سویلیور : « قادینلرك برحریت مفرطه‌یه نائل اولدقلری هیأت اجتماعیهٔ حاضره‌مزده كوریيورزكه برذوقدنی ، برمیل مفرط اونلری دائما جاللرینی آرتیره‌جق ، نظر فریب ایده‌جك شیلره حصر اشتغاله سوق ایتمكده‌در . بوحال ایسه پك خطرناكدركه برزمانلر رومادہ طبقی بویله ایدی . »

كلكز ، شیمدی بوجهتی براقه‌لم ده رومایه فساد كیردكدن ، مملكتك آهنك انتظامی بوزولدقدن صوكره ظهوره كلن حالاتی نظر تدقیقدن كچیره‌لم. عجبا حكومتك زمان عز واقبالنده اولدیغی كبی قادینلر كونا كون زینتلره ، آلتونلره مستغرق اولدقلری حالده سوقاقلرده كزدیلر ، مطنطن ، مكلف عربه‌لره سوار اولدیلرمی ؟ هیهات ! اوزمان ارككلر قادینلرك حقوقنی غصب ایتمك ، بولندقلری موقع مستثنادن ایندیرمك ایچون آله‌بیلدیكینه ایلری كیتدیلر . حتی زواللیلری ات یمكدن ، كولمكدن ، سوز سویله‌مكدن منع ایتدیلر . بونده‌ده اوقدر افراطه واردیلركه بیچاره‌لرك آغزینه غایت متین كلیدلر اوردیلر ! هم بو وحشتلری روا كورمكده عالی ایله پسپایه ، عالم ایله جاهل آره‌سنده هیچ برفرق یوق ایدی . حتی قادینلرك اسارت ومحقریتی دها صوكره‌لری اودرجه یی بولدی‌كه : اون‌یدنجی عصرده باللذات روما شهرنده سرآمدان رجالدن متشكل برجمعیت انعقاد ایده‌رك شو مسئله‌یی موقع مباحثه‌یه قویدی : عجبا قادینك روحی وارمیدر ؟

اكر بن او زمانلر قادینلرك تحقیق جرائمی ایچون مراجعت اولنان اصولی اونلری تعذیب خصوصنده قوللانیلان آلات مختلفه‌یی ، وسائط شیطانیه یی قارئین كرامه تفصیل ایتمك ایسته‌یدم اعصابی رعشه‌دار ایدن او مظالمی تصویره كندمده قدرت بوله‌مازدم. بررسام اوله‌یدی‌ده وجودلرینه آتیزغین قطرانلر دوكولن ، یاخود ایكی باجاقلری مختلف جهتلره طوغری سوق ایدیلن باركیرلره باغلانوب بویله زورینه اولدوریلن ، یاخود بردن‌بره یاقوب بیتیرمسونده یاواش یاواش اتلرینی قاووره‌رق یاغلرینی اریده‌رك اولدورسون دیه آلوسز اتشلر اوزرینه كریلمش دار اغاجلرینه اصیلان ، یاخود . . . یاخود یوركلری پارچه‌لایان دیكر بیك درلو مظالم ایله حیاتلرینه خاتمه چكیلن قادینلرك او هیئتلریله رسملرینی یاپه‌سنی تكلیف ایده‌یدم ، اوده شو سویلدكلریمی (رووو) ده اولدیغی كبی ترسیم ایده‌بیدی ، او زمان قارئین كرام ابدیاً خاطرلرندن چیقمایه‌جق برمنظرهٔ فجیعه قارشیسنده بولنورلردی . برمنظره‌كه اركككك شو زواللی قادین حقنده روا كوردیكی اسارتك ، مظالمك ، حقارتك نه درجه‌لره قدر واردیغنی كوسترر !

شیمدی شو انقلابی كورن دهشت ایچنده قالیر ، فكرینی حیرت استیلا ایدرده كندی كندینه دیركه : دها دون قادینلر حریت كامله ایچنده فرح وفخور كزینیورلردی اركككلر اوزرنده نفوذلرینی اله بیلدیكنه یورودییورلردی ، ناصل اولدی‌ده بوكون اك شدید مظالمه معروض اولدی ، اسكی موقعلری بویله بهیمیته قدر تنزل ایتدی ؟ بو انقلاب عجیب نه در ؟ بوتبدل سریع نه دن ایجاب ایده‌یور ؟ او اولكی حریتی اساسندن هدم ایدن ، بیچاره قادینك ناصیه‌سنی اسارت ، ذلت تعفسیله بودرجه‌ده وحشیانه قارالایان نه در ؟

ایشته بونلر برطاقم سؤاللردركه هرتاریخ اوقویان طرفندن كندی كندینه ایراد ایدلمك ضروریدر . لكن انسان علم روحك ، علم اجتماعینك اساسلرینی كمال دقتله اراشدیرمادقجه بونلرك حكمتنی ادراك ایده‌من. بو ایسه اوزون بر بحثدر فقط بز خلاصةً سویلیه‌لم :

وقتاكه روماليلر ملكلری توسیع ایدرك بتون اقوام اوزرنده حائز نفوذ وعظمت اولدیلر ، كرهٔ ارضده قارشیلرینه چیقه بیله‌جك كیمسه قالمادی ، آرتق قلبلرینه ذوق ورفاه میلی كیرمكه باشلادی . مع مافیه بو اسراك تمام اولمسی جنسنیك اختلاطنه وابسته ایدی . ایشته یونان ملحدلریله روماليلردن اونلره مقلد اولانلرك تلقینات مضره‌سی بو خصوصده اذهان خلق اوزرنده پك بیوك تأثیر كوستردی . آرتق روماليلر قادینلرك یوزنده‌كی اورتویی قالدیرمقدن باشلایه‌رق بالتدریج ابتذالی ایلری كوتوردیلر . نهایت قادینلر امور سیاسیه‌ده بیله اعمال نفوذ ایدر اولدیلر . بو اختلاطدن ایسه اویله بر طاقم رذائل میدان آلدی‌كه قلم یازمقدن حیا ایدر. آرتق روماليلرك اواسكی همتلری موته محكوم اولدی ، عزملرینه ضعف كلی طریان ایتدی ؛ كندیلرنده عزت نفسدن اثر قالمدی ؛ بر برلریله جنك وجداله طوتوشدیلر ؛ آره‌لرنده‌كی فساد و اختلال آرتدی ؛ اواثناده ظهور ایدن بر طاقم حادثات ایسه بتون افكاره بو فساداتك كافه‌سنه سبب قادینلر اولدیغنی یرلشدیردی . بو نك اورینه نسوانه قارشی یوركلرده پیدا اولان كین وغرض یاواش یاواش آرتمه‌یه ، لوازمندن اولان تضییقده كوندن كونه اشتداد ایتمه‌یه باشلادی . نهایت ایش قرون وسطادن بدأ ایله اون یدنجی

عصرك نهایتنه ، اون سکزنجی عصرك بدایتنه قدر دوام ایدن — او یوقاریده سویلدیکم — تحملسوز حالی بولدی .

بن بوکون غربده برطاقم آدملر کوریورم که قادینلری فتنه وفساده سوق ایتمك ، دامن عفتلرینی لکه‌دار ایدرك زواللیلری وقتیله همجنسلرینك دوشدکلری کریوه‌یه دوشورمك ایچون هرکون کونا کون وسائط بوله‌رق ، درلو درلو اسباب اختراع ایلیه‌رك کچن بو دوری اعاده آرزوسنده بولنیورلر . ذاتاً یوقاریده بر نبذه‌بحث ایتدیکمز اشاغیده دها زیاده بحث ایده‌جکمز وجهله غرب عقلا وفلاسفه‌سی بونی اکلامش ، حتی مسئله محیط‌العلوملرده مندرج امور واضحه صره‌سنه کچمشدر .

شیمدی مادام که بیچاره قادین ارککك النده بر بازیچه‌در ؛ متدین اولدیغی مدتجه اوده حبس ایدیور ، صوکره کوکلنده ذوق ولهو آرزوسی اویاننجه چیقاروب زواللینك ناموس ووقاریله اوینایور ، اکله‌نیور ، اختراع ایلدیکی درلو درلو آثار زینت وسفاهتله اخلاق کریمه‌سنی محو ایدیور ؛ فقط اونی برکره بو حال سفالته کتیردکدن صوکره آرتق چکیلمز بربار عد ایده‌رك اسکیسندن دها شدید برحبسه ارجاع ایدیور ، اوت مادام که قادینك ارککك النده‌کی‌حالی بومرکزده بولنیور ، اویله‌یسه مسلمان قادینلرینك تستری‌بوکبی فلاکتلره دوشمه‌ملری ایچون کندیلرینه اك خیرلی برمحافظدر . ذاتاً دین مبین اسلام اونلری اعماق قلوبده پایدار اولان اویله محکم قوانین ایله احاطه ایتمشدر که مسلمانلر ایچون نقضنه امکان یوقدر ، مکرکه دینلرینی کلیاً تغییر وتبدیل ایتسونلر .

کورمیورمیسکز . نسوان‌مسلمینك‌ظهورندن بری‌اون‌اوچ‌عصرکچمش ایکن بو مدت ظرفنده بونلر نسوان سائرهٔ عالمك اوغرادقلری ، اوبر قسمنی بیان ایتدیکمز ، انقلاباتك کافه‌سندن مصون قالمشلردر . مادام که تستر قادینلری ارککلرك اللرنده بازیچه ، هوسلرینه آلت اولمقدن منع ایتمکده‌در ، آرتق بوندن بیوك نه نعمت اوله بیلیر ؟ عجبا غربده‌کی همجنسلرینك عصرلرجه دوام ایدن فلاکتلرندن مسلمان قادینلرینی‌وقایه ایدن شی تستردن باشقه نه در ؟

(المرأة الجدیدة) ثانی دیبور که : «آوروپاده بعض‌فرقه‌لروار‌در که مضر برطاقم مطالب درمیان ایدیورلر . بونکله برابرقادینلرك مستوریتنی طلب ایتمك بونلردن هیچ برینك خاطرینه بیله کلمه‌مشدر ، بلکه امر بر عکسدر . مسالك مفرطه اصحابی قادینلره ویریلن حریتك توسعنی ، حقوقلرینك ارککلرله مساوی اوله‌جق درجه‌ده تزایدینی ایسته‌میورلر . بونلرخطالریله برابر بوخصوصده ارباب اعتدال ایله متفقدرلر . عجبا بواتفاقك سر وحکمتی نه در ؟ »

بزه کلنجه‌دیرزکه عصرحاضرفلسفه‌سنك مؤسسی‌اولان (اوکوست قونت) ایله حقایق اشیایه حکم ایچون سوزلری برر دستور مقامنده تلقی ایدیلن فلاسفهٔ وقتك کافه‌سی شو رأیده‌درلر : قادینلر بو حریت کاذبه‌دن کندیلرینه لازم اوله‌جق قدرندن زیاده‌سنی آلدقله قالمادیلر ، حدود طبیعیه‌لرینی‌ده تجاوز ایتدیلر . ذاتاً فصول‌سابقه‌ده بوسوزلر اثبات ایدلمش ایدی . اون طقوزنجی عصرك محیط العلومنده بوقبیلدن اولمق اوزره آجیقلی بر شکایت کورولیور — فضله اوله‌رق عقلای عصرك اك بیوکلرینك المزده بوکا بکزر بیکلرجه سوزلری‌ده واردر . — قادینلره قارشی اولان بوانهماکدن طولایی روما دولتنه صولت ایدن خرابیت ذکر ایدلدکدن صوکره دینیورکه :

« قادینلرك ، مفرط برحریته نائل‌اولدقلری هیئات‌حاضرهٔ اجتماعیه‌ده کورویورزکه برذوق‌دنی ، برمیل‌مفرط اونلری‌دائما جاللریله‌اوغن شمه‌یه ، کوزللکلرینی آرتیره‌جق ، نظر فریب ایده‌جك شیلره حصر اشتغال ایتمه‌یه سوق ایلمکده‌در . بونلروقتیله رومانك باشنه کلن حالدن دها خطرناك ، دها قورقونجدر . »

شیمدی بو سوزلری ایشیدن بر شرقلی تخمیننك خلافنده بولدیغی ایچون دهشت ایچنده قالیر ؛ مع مافیه معذوردر . زیرا او بو مدنیتك هر شکلی حقنده حسن ظنده بولنمش ؛ اونك شرقلیلر ایچون یتیشه‌بیلمك ، اکلایه بیلمك ممکن اوله‌جق درجه‌لردن عالی بولندیغنه ، هیچ برجهتنی هیچ برصورتله انتقاده حق تصور ایدیله‌میه‌جکنه ذاهب‌اولمشدر ، اویله توهم ایتمشدر . محیط العلوم بزم یوقاریده تصویر ایلدیکمز احوالی سرد ایتدکدن صوکره دیبورکه :

« اوت ، قادینلرطرفندن زینته ، سفاهته قارشی اظهاراولنان حب وتهالکك کوندن کونه اخلاقز اوزرنده حصوله کتیرمکده اولدیغی تأثیر مضری اك اول نظردقته آلان بزدکلز . زیرا اك مشهورمحررلریمز بومهم موضوع ایله اشتغالدن کری طورمامشلردر . کذلك عمومك مظهرتحسینی اولان بر چوق رومانلریمزده‌ده تزینه کوستریلن بوچیلغنجه انهماکك عائله‌لر حقنده موجب اولدیغی خرابیت غایت مؤثر برلسان ایله تصویر ایدلمشدر . عجبا مدنیت حاضره‌یی صارصان ، اونی جداً سریع برسقوط ایله ، یاخود — ایسترسه کز دیبه بیلیرسکز که — چاره‌سز برانحطاط ایله ، براضمحلال ایله تهدید ایدن بوخسته‌لقدن نه صورتله قورتولمق ممکندر ؟ »

آرتق غرب اوقوتیله ، اومناعتیله ، اوقدرمبذول وسائطیله برابر قادینلرك شوحالنك مدنیت حاضره‌لرینی بر سقوط سریع ایله تهدید ایتدیکنی کوره‌رك محیط العلوملری ، اك بیوك محررلری لساندن واویلا! دیبه فریاد ایدرسه یابو کونکی ضعفیله برابرشرق‌ده عین مرضه مصاب اولورسه حالمز نه اولور ؟

مترجمی : محمد عاکف

صراط مستقیم

١٣٢٦

محل اداره: درسعادتده یکی پوستخانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌در

اخطار: مسلکمزه موافق آثار حسنه مع الممنونیه قبول اولنور. درج اولنمین آثار اعاده اولنماز

دین، فلسفه، ادبیات، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری: ابوالعلا زین‌العابدین ــ ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	التی ایلغی	
درسعادتده	٦٥	٣٥	
ولایاتده	٩٠	٥٠	
ممالك اجنبیه‌ده	١٠٠	٥٥	غروشدر.

تاریخ تأسیسی: ١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

آبونه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد: ١٢ — ٣٢٦ شوال ١٧ پنجشنبه ٣٠ تشرین اول ٣٢٤ — برنجی سنه

تفسیر شریف

خلاق ذوالجلال حضرتلرینك احسان وعنایت بیوردیغی قابلیت فطریه ومواهب سائرهٔ بشریه سایه‌سنده نوع انسان، استحصال مقصد ومراملرینه توسط ایده‌جك پك چوق اسباب ووسائل احضار واستعماله، مصالح ومنافعك آرزو اولوندیغی هنكامده حصولپذیر اولمسنه حائل اوله‌جق بعض عوارضك منع تهاجمنه تمكن واقتدار پیدا ایده‌بیلمش ایسه‌ده، بالجمله افراد بشریه‌نك سرائر خلقته تماماً آشنا اوله‌مدقلری، كائناتی تسخیره قدرت تامله وكافیه احراز ایده‌مدكلری جهتله اك زیاده اوزندكلری بعض وسائلی جلب وتداركدن، وسائط مستحضره‌نك عقامتنی موجب اوله‌جق، صرف ایتدكلری امكلرك ثمراتی اقتطافدن محروم براقه‌جق ناكهظور برطاقم عوارض كونیه وطبیعه‌یه قارشی مدافعه ومقاومتدن عاجز وقاصر بولندقلری‌ده جای خفا دكلدر.

بناءً علی ذلك ذمتمزه مترتب برنجی وظیفهٔ انسانیه‌مز مواهب سبحانیه‌یی حسن استعماله اهتمام وغیرت یعنی داخل دائرهٔ استطاعتمز بولنان بوتون اسباب ووسائلی اله ایده‌رك ازالهٔ موانعه بذل مقدرت وبوخصوصده یكدیگرمز ایله همدست وفاق اوله‌رق ایفای تعاون بابنده تكاسلدن مجانبت ایتمك.. وظیفهٔ ثانیه‌ده استطاعت بشریه فوقنده بولنان امورك كافه‌سنده، مضطر قالدیغمز وفرومانده اولدیغمز احوالك جمله‌سنده قدرت الٓهیه‌سی هرشیئه شامل، بوتون شئونات عالمی محیط اولان معبود متعالمزه التجا ایله متمم اعمال وموصل آمال اوله‌جق معونت ربانیه نیاز واسترحامنده بولنمقدر.

زیرا استعیذ بالله «ام من یجیب المضطر اذا دعاه ویكشف السوء ویجعلكم خلفاء الارض ءاله مع الله» نص جلیلی وامثال شریفه‌سی منطوقنجه لدی الاضطرار قوللرینه باب عنایتی كشاد وآفات وعوارضی دفعله آنلری دلشاد بیوران انجق ذات الوهیت صمدانی اولدیغنی بیلیركن حالت عجز ودرماندكیده ماسوادن استعانه واستمداد ایده‌جك اولورسه‌ك اصل اصیل توحیدی رخنه‌دار وخصائص جلیلهٔ الوهیته اثبات شریكه اجتسار ایتمش اولورز. دقتله مطالعه اولندیغی تقدیرده بو بیانمزدن «ایاك نستعین» قول كریمی «ایاك نعبد» نك متمم مفادی، مؤید مؤداسی اولدیغی‌ده مستبان اولور. زیرا ذكر ایتدیكمز مناجه دركاه حقدن استعانه بوتون صمیمیت قلب ایله رب الارباب ومسبب الاسباب اولان فیاض اقدسك باركاه احدیتنه توجه وابتهال دیمكدركه هر عبادتك اوزی واب خالصی بوندن عبارت اولدیغی بالاده ایضاح اولندی. ناصل كه «الدعاء مخ العبادة» حدیث شریفی‌ده بوكا دالدر.

بوحالده دعا والتجایی دركاه آخره توجیه ایتمك هنكام نزول قرآنده بین الناس شایع اولان بتپرستلك انواعندن برنوع اولمسنده شبهه قالماز. بناءً علیه عبادت كبی استعانه‌نك ده جناب ذوالجلاله اختصاصی بیان بیورلمق اقتضا ایتمشدر.

الحاصل جهلای ناسك معبود اتخاذ ایتدكلری اشخاص ویا اشیادن خوارقه دائر واقع اولان استعانه واسترحاملری اسباب عادیه واحوال جاریه خصوصنده ناسدن استعانه‌یه قابل قیاس دكلدر. ارالرنده‌كی فرق آشكاردر. ایدی برینك بطلانی وعدم مشروعیتی حسبیله دیگرك ده اویله اولمسی لازم كلمز.

استطاعت بشریه دائره‌سنده بولنان افعالده ناسدن استعانه اسباب مادیه‌یی صورت مناسبه‌ده استعمال منزله‌سنه تنزیل اولنور. اما قدرت بشر خارجنده اولان برشیئی جناب حقك غیریسندن طلب واستدعا

ایتمك اوکیسه‌یی خلاق اقدسه تبدیل قلمق دیمکدر. بوایسه کفر محض واشراك باللهدر .

مثلا محتاج تداوی بولنان مریضی استعمال ادویه‌سز شفایاب ایتمك وسلحه ومقدارجه غایت دون بولنان اوردونك خصمه غلبه‌سنی تمنی ایتمك کبی شیلر بوقبیلدندر . بویله بلا سبب مطلوبی حصوله کتیرمك ، اسباب معتاده‌یی حکمسز برقمق خوارق عظیمه دن معدود اولوب یالکز قدرت قاهرهٔ صمدانیه ایله تحقق ایده‌بیلیر. پك زیاده اضطرار زماننده درکاه ربانیدن استعطاف اولنمسی مشروعدر .فقط اسباب لازمه‌یه مراجعت ایتمیوب عادی شیلری‌ده دعا ایله استحصاله چالیشمق عبث وبی‌معنادر. حتی وضع اسباب حقنده‌کی حکمت الهیه‌یی ابطاله سعی دیمك اولمغله خطای عظیم اولدیغی آشکاردر .

قرآن کریمده « ان تنصروا الله ینصرکم ویثبت اقدامکم » بیورلمشدر. معنای شریفی : « سز الله تعالی‌یه نصرت » تهیئهٔ اسباب ایله اوامر الهیه‌یه مبادرت « ایدرسه‌کز الله سزی منصور قیلار » اسبابك تأثیرینی خلق ایله موفق ایلر،« اقدامکزی تثبیت ایدر » اعدایه غالب اولورسکز. ایشته دوام واطراد اوزره موعود الهی اولان نصرت بوندن عبارتدر. بعضاً ده « فلم تقتلوهم ولکن الله قتلهم » نظم شریفنده مذکور بولنان نصرت خارقه‌نك امثالی تجلی ایده‌بیلیر. فقط بوکا اعتقاد ایله محاربه‌یه کیرشمك مشروع دکلدر . چونکه بوصورتله قیام تهلکه‌یه اقتحامدرکه « ولاتلقوا بایدیکم الی التهلکة » قول کریمیله تحریم بیورلمشدر . بویالکز الجای ضرورت ایله محافظهٔ شان شرف ایچون التزام اولونه‌بیلیر.

« اذا لم تکن الا الاسنة مرکبا »
« فما حیلة المضطر الا رکوبها » [۱]

مناسترلی اسماعیل حقی

تجائب قرآنیه

سورهٔ آل عمران: آیت — ۱۰۴

« ولتکن منکم امة یدعون الی الخیر ویأمرون بالمعروف وینهون عن المنکر واولئك هم المفلحون »

[جناب حق آیات سابقه‌ده تکمیل وتهذیب نفسی امر ایتدکدن صکره بو آیت جلیله‌ده تکمیل وارشاد غیری امر ایدوب بیوریورکه] سزدن [ناسی] خیره دعوت ایدر . و[بالخاصه] امر بالمعروف و نهی عن المنکر ایلر بر جماعت بولنسون . فلاح بولانلر انلردر . [کمال فلاحه مختص اولانلر ایشته بوصفات فاضله ایله تمیز ایدن اوجماعتدر].

« ولتکن » کلمهٔ قدسیه‌سی اثناء تفسیرده اشارت ایدلدیکی اوزره [لتوجد] معناسنه فعل تامدر . « منکم » ده [من] تبعیضیه‌در وامره متعلقدر . « امة » فاعل ، « یدعون » انك صفتیدر . امت :

[۱] سونکو ومزراقلردن غیری بینه جك شیٔ اولمایجه مضطر قالانك آنلره بنمکدن بشقه چاره‌سی اولورمی ؟

صنوف ناسك قصد واقتدا ایلدکلری جماعته دینور . « یدعون » ، « یأمرون » ، « ینهون » فعللرینك مفعول صریحی بولنان [ناس] کلمه‌سنك حذفی ظهورینه مبنی‌در .

معروف : شرع وعقلك استحسان ایتدیکی .. ومنکر : شرع وعقلك قبیح کوردیکی شیلردر . دعوت الی الخیر ، دینی ویا دنیوی صلاحی متضمن اولان شیئه دعوت دیمك اولدیغی جهتله امر بالمعروف ونهی عن المنکر دعوت الی الخیرده مندرج ایکن بونلرك خاصةً ذکر اولنملری سائر امور خیریه اوزرینه فضل ورجحانلرینی اظهار ایچوندر ، شو حالده «ویأمرون بالمعروف وینهون عن المنکر » قول شریفنك « یدعون » اوزرینه عطفی عطف الخاص علی العام قبیلندندر .

آیت کریمه‌ده جمله امته توجیه خطاب ایدلمشکن امر بالمعروف ونهی عن المنکر پیشوا بر جماعت فاضله‌یه تخصیص بیورلمسی مفسرین کرام حضراتی طرفندن تقریر ایدلدیکی اوزره بو مهم وظیفه فرض کفایه اولوب سائر فروض کفایه کبی امر بالمعروف ونهی عن المنکرك دخی بتون امته واجب اولدیغی وفقط هپسنك برلکده بو وجیبه‌یی اقامه ایتمسی صورتیله جمله‌یه واجب اولمیوب بلکه بعضیلری اقامه ایدرسه باقیسندن ساقط اولدیغی وشاید هپ بردن بو وجیبه‌یی ترك ایدرلرسه جملةً آثم وکنهکار اولدقلرینی افهام ایچوندر . برده امر بالمعروف ونهی عن المنکر وجیبه‌سی جلائل اموردن اولوب احکام الهیه ومراتب احتسابه وبونلرك صورت اجرائیه‌سنه آشنا اولمق کبی قیود ایله مشروط اولدیغنه وبو اموره وقوف خصوصنجه ایسه افراد امت متساوی بولنمدیغنه مبنی بو وجیبه‌یی امت ایچنده انجق فضیلت واهلیت ایله تمیز ایدنلری درعهده ایده‌بیله‌جکلری ایچوندر .

ینه مفسرین عظام حضراتی دیورلرکه شروط مذکوره‌یه واقف افاضل دانشوران امتدن ماعداسی بو امر خطیره تصدی ایدرلرسه معکوس ومضر نتیجه‌لر تولد ایدر ، چونکه ذکر اولنان شروطه وقوفی اولمیانلرك منکر ایله امر ومعروفدن نهی ایتملری ، ملایمت یرنده غلظت وغلظت یرنده ملایمت کوسترملری، حتی بعض کسانك منکرده تمادی واصرارلرینی موجب اوله‌جق صورتده نهی عن المنکر ایتملری غالب احتمالدر .

خیرالناس کیمدر ؟ سؤالنه جواباً فخر عالم صلی الله علیه وسلم حضرتلری : خیرالناس اك زیاده امر بالمعروف ، اك زیاده نهی عن المنکر ، الله ایچون اك زیاده اتقا، اك زیاده صلهٔ رحم ایدنلردر، بیوردی.

مشکات درخشان نبوتدن شوده شرفصادر اولمشدر : معروف ایله امر ومنکردن نهی ایدنلر ، روی زمینده اللهك خلیفه‌سی ورسولنك خلیفه‌سی وکتابنك خلیفه‌سیدر .

ملك وملتك صلاح وسعادتی مجتمعاً دوشونور ، مجتمعاً امر ونهی ایدر ، مجتمعاً استشاره ایلر بویله بر فاضل وخیر خواه جماعت واهل مشورت ومذاکره‌سنه مخصوص کاشکی برده محفل امت بولنسه ! [۱]

[۱] بو تمنی اثرك زمان تألیفنه راجعدر . الحمد لله تمنی اولنان محفل امت شمدی دردست کشاددر .

بر صورتدہ کہ « وامرهم شوری بينهم » پرتوی انلرك حال وقاللرنده لمعان ايتسون .

لمحرره

مشورتدر ناظم احوال ملك وسلطنت
مشورتدر امته مصباح مجد ومسعدت
مشورتسز نافذ اولماز قلبه انوار هدی
مشورتسز حاصل اولماز هيچ آثار علا
مشورت هر امر وكاری مشكلی آسان ايدر
حضرت حق لطف ايدوب توفيقی احسان ايدر
مشورتدر امر قطعی خداوند حكيم
مشورتدر مسلك اصحاب عقل مستقيم

برکت زاده اسماعيل حقی

خطبه‌لره دائر

خطبلر حقنده سيرة نبويه

فخر كائنات عليه اكمل التحيات افندمز حضرتلری منبره صعود ، ياخود منبر اعمال ايدلمه‌دن اول خطبه اوقويه‌جغی محلی تشريف بيورنجه حضاره توجه ايده‌رك آزاجق اوتوررلردی .

ابن عمر رضی الله عنه‌دن : « حضرت پيغمبرك منبر اوزرينه اوتورمه‌دن اول اصحاب كرام حضراتنه سلام ويرمكده بولندقلری » مرويدر . شافعی ، احمد بن حنبل حضراتی اشبو حديث شريفه استناداً اوسلامك سنت اولديغنه قائل اولمشلردر . ابو حنيفه ، امام مالك حضراتی مذهبنده او حديث فعلی ثابت اولماديغندن اوسلامی ترك سنت اولمشدر .

اول عليه السلامك منبره ارتقاً بيورنجه اوتورمادن ، قبله‌يه متوجه اوله‌رق دعا ايتديكی احاديث صحيحه‌ده ثابت دكلدر .

شمدی زمانمزده بعض خطيبلرك اوتورمادن اول ، منبر اوزرنده بر وضعيت مخصوصه آله‌رق دعا ايتمه‌لری صاغلام بر اثره مستند اولماديغندن باب عبادتده بر بدعت اولماسی احتمالندن خوف ايديلور .. بناءً عليه بو حالك ترك ايدلمسی دها موافق سنت اولديغی خاطره كليور .

رسول اكرم افندمز حضرتلری ، خطبه‌يه چيقديغی اثناده ، سائر وقتلرده كيديكی واصحاب كرامك دخی اكثريا اعتيادنده بولنديغی البسه‌يی كيرزدی . جمعه وخطبه‌يه مخصوص اوله‌رق باشينه طيلسان باغلامق ، اوزون وكنيش جبه وبينشلر اكتسا ايلك عادات پيغمبريدن دكلدی . خلاصه : خطبه‌يه ، جمعه‌يه مخصوص بر نوع البسه وعمامه صاقلامزدی . سائر كونلرده نه اكتسا بيوررلرسه ، جمعه وخطبه‌يه دخی اويله بر البسه ايله چيقارلردی . شوقدر وار كه جمعه‌يه چيقدقلری اثناده البسهٔ معتاده‌سنك جديدينی ، اولماز ايسه دها زياده نظيف ، بيقانمش اولانی اكتسا بيوررلردی . اشته بونك ايچون جمعه نمازنه كيدركن يكی ، ياخود تميز ، بيقانمش البسه كيمك سنت اولمشدر .

فخر كائنات افندمز اثنای خطبه‌ده بعض قوسه ، بعض عصايه اعتماد بيوررلردی .

ابن عباس حضرتلرندن : « ولم يكن رسول الله صلی الله عليه وسلم يتحری شيئاً من ذلك ولكن يتوكأ فی الحرب علی السيف وفی الحضر علی العصا » قول شريفی مرويدر . حضرت پيغمبر ، اثنای خطبه‌ده اتكاً بيورمه‌لری ايچون بر شی تخصيص بيورمشلردی . حال سفرده اكثريت اوزره اللرنده قليج بولنديغندن خطبه‌ده دخی قليجی ، حال حضرده ايسه عصا ، ياخود قوسی قوللانورلردی .

علماء حديث وارباب سيردن بعضلری ، مدقق ومحققلری نتيجهٔ تدقيق وتحقيقلرنده حضرت پيغمبرك اثنای خطبه‌ده عصا ، قوس قوللانماسی منبر اتخاذندن اول اولوب ، بوندن صوكره ايسه قوس ، عصا ، باشقه هيچ برشی قوللانمديغنی مؤكداً بيان ايديورلر .

حتی ابن القيم « زاد المعاد » نام اثرنده : « رسول اكرم ، منبر اتخاذندن اول عصا ياخود قوسه اتكا بيوررلر ، اللرينده قليج ، باشقه بر آلت حرب طوتمازلردی . اثنای حربده قوسه اعتماد ايدر ، جمعه‌ده النه عصا آلوردی . اول حضرتك خطبه‌ده سيفه اتكا بيوردقلری مروی دكلدر . بعض جهله كروهی نبی عليه السلامك دائما سيفه اتكا ايتديكنی ، بو ده دين مبين اسلامك سيف سايه‌سنده قيامنه اشارة بولنديغنی دعوی ايتمه‌لری فرط جهالتلرندن باشقه برشی دكلدر . زيرا منبر اتخاذندن صوكره پيغمبرك قليج ، قوس ، باشقه برشيئه اتكا بيورمديغی ثابت اولديغی كبی ، منبر اتخاذندن اول دخی هيچ بر وقت قليجی اله آله‌رق خطبه‌يه چيقماديغی معلومدر . » ديور .

امام مجد الدين محمد بن يعقوب « سفر السعادة » نام اثر عاليسنده : « حضرت پيغمبر ، منبر اتخاذندن اول ، خطبه‌ده قوس ياخود عصايه اتكا بيوررلردی . منبر اتخاذندن صوكره ايسه هيچ برشيئه طايانماز اولدی . قليج ، حربه‌يی ، نه اول ، نه ده صوكره هيچ بر وقت اللرينه آلمامشلردر . » ديور .

*
* *

نبی محترم افندمز جمعه كونلری وقت ظهر داخل اولوب ، مقيم اولان اصحابك تماماً اجتماع وحضورلرينی تخمين ايدنجه ، منبره صعود ايده‌رك اوطوررلردی . بونك اوزرينه مؤذنان پيغمبريدن حضرت بلال دخی مسجد نبوی قپوسنك اوكنده طوره‌رق اذان شريفی اوقوردی .

عصر سعادتده ، شيخين حضراتنك خلافتلری دورنده جمعه اذانی يالكز بر دفعه اوقنور ، تكرر ايتمزدی . اوچنجی خليفه حضرت عثمان زماننده اهالی تكثر ايتديكندن بر اذان كفايت ايتمز اولدی . بوندن طولايی حضرت خليفه‌نك امريله وقت جمعه‌نك حلولنی عموم اصحابه اعلان اولمق اوزره دها ايكنجی بر اذان اوقنور اولدی . بو حال ، شمديكی زمانمزه قدر ثابت قالمشدر .

*
* *

فخر كائنات افندمز منبر اوزرينه چيقارق اوطورديغی ، ياخود جمعه‌ده قائماً خطبه اوقومغه باشلاديغی وقت ، اصحاب كزين حضراتی ده يوزلرينی اول حضرته طوغرو توجيه بيوررلردی .

بو خصوصده ، پك چوق آثار شريفه وارد اولديغی كبی علمای امت ده عادتا بونك اوزرينه اجماع ايتمشلردر . ذاتاً حضارك خطيبه طوغرو توجه ايتمه‌لری پك معقول ايدی . زيرا خطيب ، آنلره وعظ ونصيحت ايديور ، وقواعد اسلاميه‌يی تعليم ، معانی مهمه‌يی تبليغ ايليور ، درس ويريوردی ...

*
* *

نبی محترم صلی الله عليه وسلم افندمز حضرتلری خطبه اوقوديغی

اثناده صوتی یوکسلتور ، حتی بوندن طولایی مبارك کوزلرنده احرار پیدا اولیور ، غیرت ونشاطی ، جدیتی اطرافه صاچیلوردی . اصحاب کزین حضراتنك کوزلری یاشارر ؛ قلبلرنده رقت پیدا اولور ، چوق وقتلر آغلارلردی . خطبهٔ نبویه‌یی دیکلدکجه کوکللری ایمان نوریله طولار ، دین مبین اسلامه اولان محبتلری کسب قوت ایدردی . اوصاف الٰهیه‌یی ایشتدکجه ، قابلرنده معرفةالله حاصل اولور ، ایمانلری قوت بولدقجه قوت بولوردی .

فخر کائنات افندمز خطبه‌لرنده ، جناب اللهه ، ملکلرینه ، کتابلرینه ، پیغمبرلرینه ، یوم قیامته ایمانك اصولنی تقریر ایدرلر ، جنت وناری ذکر ایله اهل طاعت واولیاء اللهك مقاملرینی توصیف ، اهل معصیت واعداء اللهك حاللرینی تقبیح بیوررلردی . اصول مهمهٔ دینیه‌یی تبلیغ ، حادثات واقعه‌نك احکام شرعیه‌سنی تعلیم ایدرلردی . بر جهاد وقوعی ملحوظ اولدیغی وقتده خطبه‌لرنده دشمنه قارشو اتخاذ ایدیله‌جك مسلکی بیان ایتمکله برابر عرض وشانك ، وطنك مدافعه‌سنه ، اعلای کلمةالله اوغورنده فدای جانه دعوت ، دلاوران اصحابی جهاده ترغیب وتحریص بیوررلردی .

بایرام خطبه‌لرنده صدقهٔ فطر واضحیه‌نك احکام شرعیه‌سنی بیان ایلر ، هرکس اقتداری نسبتنده فقرایه معاونت وانعامده بولنمق ، آنلرك حالنه دائما آجیمق خصوصنده وعظ ونصیحت ایدرلردی . نکاح ، استسقاء ، کسوف ، حج وسائر خطبه‌لرك هربرنده مقامه مناسب نصیحت ایلر ، تعلیمات لازمه‌یی اعطا بیوررلردی .

***

صاحب شریعت صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلری اثنای خطبه‌ده اصحاب کرامك منبره تقربلرینی ، خطبه‌یی استماع ، انصات ایتمه‌لرینی امر ایلرلردی . بیوررلردی ، که : « برکیمسه اثنای خطبه‌ده آرقداشنه « انصت » دیرسه لغو ایتمش اولور ، لغو ایدن کیمسه‌نك ایسه جمعه‌سی مقبول اولماز . » و « جمعه کونی خطبه اثناسنده تکلم ایدن کیمسه ، کتابلر حمل ایدن حماره بکزر . » ....

حتی که خطبه اوقونورکن اصحاب کرام حضراتندن برینك آرقداشنه کچوك برسوأل ، دینی برسؤال ایراد ایتمه‌سنه بیله جواز کوسترلمیوردی . بوبابده پك چوق احادیث وآثار شریفه مرویدر ، که قدر مشترکلری درجهٔ استفاضه‌یه واصل اولمشدر .

ابوحنیفه ، امام مالك ، احمد بن حنبل ، اوزاعی ، امامین ، دها پك چوق اکابر علما اثنای خطبه‌ده تکلمك ، ولو ذکر وعبادتله اولسون اشتغالك حرمتنه ، استماع وانصاتك وجوبنه قائل اولمشلردر .

بوبابده کتب معتبرهٔ فقهیه‌دن هدایه‌ده : « اذا خرج الامام یوم الجمعة ترك الناس الصلاة والکلام حتی یفرغ من خطبته » عباره‌سی کورولیور . بناءً علیه اثنای خطبه‌ده ، حضرت پیغمبر واصحاب کزین حضراتنك اسماء شریفه‌لری ذکر ، خلیفه‌نك نامی یاد ایدلدکده مؤذنلرك تصلیه ، ترضیه ، تأمین ایله کورلتی قوپارمه‌لری ، هیچ بر اصله مستند اولمادیغی کبی خلاف سنت بولندیغندن بر بدعتدر ، بالاتفاق تحریماً مکروهدر .

***

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمزك خطبه‌لری ، مطلقا — استر جمعه ، استر سائر مواضعده — جناب تعالی حضرتلرینه لایق اولدیغی وجهله حمد وثنایی ، رسول کبریایه صلوة دعایی ، تشهدی ، وعظ ونصیحتی ، قرآن کریمدن برقاچ آیتك قرائتنی وبعض تعلیمات مهمه‌یی احتوا ایلردی .

اول حضرت دائما ایکی خطبه اوقور ، هرایکسنی حمد وثنا ایله باشلار ، آرالرنده آزیجق اوطوررلردی . اکن حضرت بلالك بو جلسه‌یی « آمین .... لر » ایله استقبالی هیچ بر اثرده معلوم دکلدر . بناءً علیه مؤذنلرك اوجلسه اثناسنده کورلتی قوپارمه‌لری ، ایی برشی دکلدر ...

فخر کائنات افندمز خطبه‌لرنده چوق وقتلر بیوررلردی ، که : « بنم بعثتم ایله قیامت شوایکی پارمق کیبدر » (دیه‌رك شهادت واورته پارمقلرینی کوستررر ، قیامت ایله بعثت نبویه‌لرینك همان قومشو کندوسنك دخی خاتم الانبیا اولدیغنی ایما ایدرلردی) بوندن صوکره « امابعد » ایله باشلایه‌رق : « سوزلرك اك ایسی سیرهٔ محمدیه‌در . امورك اك فناو چرکنی محدث بدعت اولانیدر . هر بدعت ضلالتدر . » بیوررلردی .

خبرلرده وارد اولمشدر ، که بعض خطبه‌لرنده :

« اللهه حمد اولسون ! اللهه حمد ایدر ، آندن اعانت استرم ، جناب اللهه فنا عمللرمزدن استغفار ایلر ، نفسلرمزك شرورندن استعاذه ایدرم . جناب الله برکسه‌یی هدایت ایدرسه ، هیچ برکسه آنی اضلال ایده‌مز . الله برکسه‌یی اضلال ایدرسه ، هیچ برکسه آنی هدایت ایده‌مز ... « واشهد ان لا اله الا الله وحده لاشریك له واشهد ان محمداً عبده ورسوله ارسله بالحق بشیرا ونذیرا بین یدی الساعه » برکسه جناب الله ورسولنه اطاعت ایدرسه نجات وفلاح اولور ، آنلره عاصی اولورسه ضرری کندی نفسنه عائددر . جناب اللهه ذره قدر ضرر ایراث ایده‌مز . » بیوررلردی ....

حضرت پیغمبر ، اثنای خطبه‌ده موعظه‌یی پك تطویل بیورمزلردی . دیرلردی که : « برکیمسه‌نك نمازی آغیر واوزون قیلمسی ، خطبه‌یی قیصه اوقومسی فقهنه علامتدر : اشته شونك ایچون نمازی آغیر واوزون قیلکز وخطبه‌یی قیصه اوقویکز . »

اول حضرت خطبه‌لرنده پك چوق وقتلر قرآن کریم آیتلرینی تلاوت بیوره‌رق تذکیر ایدرلر ، بالخاصه « ق » سورهٔ جلیله‌سنی دها زیاده چوق اوقورلردی . حتی صحابیاتدن ام هشام بنت الحارث « ق » سورهٔ جلیله‌سنی خطبه‌ده فم سعادتدن اشیتدکدن صوکره ازبرلدیکنی سویلیوردی .

اشته خطبه‌لر عصر سعادتده بو حال اوزره بولنیوردی . خلفاء راشدین دورنده دخی حال اصلیلرینی تماماً محافظه ایتدیلر .

لکن صوکره‌لری عهد رسالت اوزاقلاشمغله شریعت واوامر شرعیه ؛ عادت ، رسوم کبی اجرا اولنمغه باشلادی ؛ حقیقت آراغاز ، مقاصد شرعیه دوشونلماز اولدی . بلکه بو طرفلره عقلی ، فکری اوزانمق بیله عیب صایلور ، کناه عد ایدیلور اولدی . خطبه‌لرده اولان مقاصد مشروعه‌ده اونودلدی . کیفیت مسنونه‌سی‌ده غائب ایدلدی . خطبه‌لر مسجع ، مقفی جمل رکیکه‌دن عبارت اولوب قالدی ...

حلیم ثابت

مرحوم ابراهیم بك

[ابراهیم بك مرحوم كه طبابت بیطریه علماسندندر، خاك پاك شرقك یتشدردیكی نوادر عرفان وفضیلتك بریدر. مرحومی یاقیندن طانیانلر درت سنه اولكی فجیعهٔ ارتحالنك مات ایچون نه الیم بر ضیاع، حكومت ایچون نه عظیم بر خجالت اولدیغنی تسلیمده تردد ایتمزلر. شرقك، غربك بدایع علم وفنی طوپلایوب حافظه‌سنه طولدورمش؛ محفوظاتنی محاكماتیله، مشهوداتیله شایان حیرت برصورتده توسیع ایتمش؛ شرقك هرطرفنی دفعات ایله طولاشمش، غربك الڭ مدنی ممالكنی كورمش كزمش، السنهٔ شرقیه‌یی ادبیاتیله بیلیر؛ فرانسزه، روس لسانلرینی حقیله اوكرنمش اولان بو بویوك آدم فطرة محویته عاشق، اشتهاره دشمن اولماسه یدی، امینم كه، حكومت سابقه‌نك اوسابقه‌لی رجالی یوزندن غربا خسته‌خانه‌لرنده اولن، اویله بر حكیم ذوفنونی طانیمق ایچون، قارئین كرام بنم كبی بر عاجزك دلالتنه مفتقر قالمازلردی!]

دونن محیط نگاهمده بال وبالكدر،
بتون خیالم او فوق الخیال حالكدر،
ظلام حیرت ایچنده شناه ایدركن امید،
اوكنده رهبر اولان مشعلهٔ خیالكدر.
سما كزین اولەرق كیتدك ای الٰهی نور،
پیكده شیمدی افقدن كچن ظلالكدر!
بوكائنات سنك خاطره‌كله هپ لبریز:
زمین زمان بكا یاد آور جمالكدر.
بتون جهانده عكس ایله‌ین خیالكدر،
اثیر صافنكه بر آینهٔ جلالكدر!
نجوم لامعه‌زا بارقات عرفانك،
لیال احاطهٔ اشیاده‌كی كمالكدر.
سحر او ناصیه‌دن بر نشان فیضا فیض،
شفقده دالغه‌لانان رنك رنك آلكدر.
علو كعبكی تصور ایدر نگاهمده
سما اولانجه وضوحیله بر مثالكدر.
جبال هیكل صاحب وقارعزمكدر،
صخور خفته دشمن اولان خصالكدر.
بولوط یمین لآلی نثار جودكدر،
كونش مفكرهٔ هردم اشتعالكدر.
طلوع لوحهٔ رنكین ابتسامكدر،
غروب صفحهٔ غمكین انفعالكدر.
هواده موجه‌لنیر سانحات قدسیه‌ك،
ریاح روحمی پرجوش ایدن مقالكدر.
چنده جلوه‌لر ایلر بهار دبدارك،
صبا نوید امید آور وصالكدر.
شتا پیكده خروشان قیامت كبری،
ربیع خاطرهٔ شعر لایزالكدر.
خلاصه نظرهٔ امعانمك اوكنده جهان
سنك صحیفهٔ ذاتك، سنك مآلكدر.

*
* *

سنك خیال صبیحك — كه بر زمان ای یار،
ایدنجه لیلهٔ روحمده بیك امل بیدار؛
قیاس ایدردم آچیلمش صباح استقبال —
بوكون بولوطلرك آلتنده ایله‌مكده قرار!
غریب، شام غریبان قدر حزین اولیور
نگاه رقتمك قارشیسنده فجر بهار؛
برو برهنه قدید مهبی آ كدبریور
حیات حلهٔ سبزنده جلوه‌كر اشجار!
بوتون بو ساحهٔ خضرا، بو تودمیده چمن
یشیل بر اورتونك آلتنده برعمیق مزار!
صماخ جانمه بیك اخروی صدا كلیور
نشیده‌لر اوقویوركن غصون تردە هزار،
تموج ایلیه‌رك كوزلرنده ژالهٔ نور
شكوفه زارده كویا كه آغلیور ازهار.
سنك صحیفهٔ ذاتك، سنك مآلك ایكن
بتون جهان بدایعده منجلی آثار،
صمیم روحمی پرجوش وبی‌قرار ایدیور
بوكون اوسینهٔ خلقتده ایكله‌ین اشعار!
محیط شیمدی شبستان اغترابكدر:
بوكون اویانمیور آرتق اونازنین اسحار!
سن‌ای سمالری اشراق ایدن ضیای ازل،
بوخاكدانی براقدك پیكده ظلمتزار!
كزلدی برابدی پرده پیشمزده، سنك
آچیلدی پیش جلالكده عالم دیدار.
جهان جهان طولاشیرسك فضای لاهوتی،
نصل كه یادحزینك كزر دیار دیار!
حیات وارسه سنك سرمدی حیاتكدر،
عذاب، یوقسه، بوفانی حیات ولوله‌دار.
سكونی نرده بولور آه قلب مهجورم؟
درون سینه‌ده بیك هرج ومرج دائم‌وار!

*
* *

دیمك كورونمیه‌جكسك الی‌الابد بكاسن،
دیمك اوزاقده‌سك ای‌یار مهربان بندن!
حیاته‌سن نحر ربط ایلمش ایكن، شیمدی
عجب نصل یاشارم سویله آه سنسز بن؟
كونك برنده كابرسكده اسكی عالملر
دوام ایدر ینه برلكده اویله شاطر، شن..
بوكیرودار معیشتدن الجكر آرارز
سنكله سینهٔ عزلتده كیزلی بر مأمن.
قاریشمایز ینه بودونبود عالمه هیچ،
نصل كه بونجه زماندر قاریشمادق ذاتاً!
اوزاقده‌عكس ایده‌طورسون‌اوهای‌وهوی‌مهیب..
سكون ایچنده بز ای‌دوست! یكدل ویكتن،
دوام ایدر كیدرز هرزمانكی آهنكه،
دونر محیطمز اوستنده هپ‌سنك نغمه‌ك..
بیان عقده كدازكله مبهمات شئون
یاواش‌یاواش آچیلوب بروضوح اولور روشن.
ورای پردهٔ قدرتده كیزله‌نن رازك
اوكنده فیض پیامك آچارده بیك روزن،
عیان اولور اوزمان قارشیمزده عالم‌روح،
دوشوب كیدر كوزیمزدن بتون قیود بدن!
برر ترانهٔ الهام اولان نشائدیكی
كمال وجدایله تكرار دیكلرم ...، دیركن،

بوكون املریمك هپسی سرنكون اولدی..
مكرسه اولمایه‌جقمش نه‌بركان، نه‌كیدن!
مكر آچلمایه‌جقمش مؤبداً آرتق
اوپرده پرده حقائق، اوعقده‌لر، اودهن!
یازق‌كه یوكسله‌رك مطلعنده ایتدی قرار
اولمه‌لمه سنوحات.. هرده پك‌ایركن!
نیچون غروب ایدیوردك سن‌ای‌ستارهٔ شرق،
هنوز كمالكی درك ایتمه‌دن زواللی وطن؟

*
* *

شوصوك زمانده ضیاعك قدر ضیاع الیم
اصابت ایتمدی آفاق شرقه ابراهیم!
اكرچه ملتك امیدكاه اقبالی
اولان بش‌اون بیوك آدم، بش‌اون‌وجودكریم
برر برر هدر اولمشدی سندن اولجه..
سنك پیكده فقط قالدی بیك امید عقیم!.
یارم عصرده اویانمش چراغ فیضه باقك:
برآنده اولدی سونوب پرده‌پوش خاكدرمیم!
تصور ایلیه‌مزدم كه آنسزین طورسون
فلاح امت ایچون چاربیتان اوقلب رحیم!
تخیل ایلیه‌مزدم كه سیردن قالسون
محیط شرقده جولان ایدن اوفكر حكیم!
ردای خاكه بوروندك سن ای سراج ادب،
فقط اولمه‌كه یادمده‌در.. زوالی عدیم!
طوروب مزاریكك اوستنده آغلادقچه سحاب؛
كلوب باشكده انین ایلدكچه روح نسیم؛
اینوب ملائك رحمت جهان بالادن،
حریم قبریكه ایتدكچه هرزمان تعظیم؛
بهار وقتی چیچكلرده یاد انفاسك
مشام جانه طویوردقچه بیك لطیف شمیم؛
دونر خیالمك الڭ محترم حریمنده
سنك اوطیف لطیفك ای آشنای قدیم!
مصاب اولان یالكز عائله‌كیدر؟ هیهات،
براقدك آرقه‌ده بیكلرجه خانمانی یتیم!
اولوردی دست تسلی مدار لطفكله
سرشك ایچنده یوزن چهره‌لر بر آنده بسیم؛
ایدردی جود مراحم نمود فیاضك
خزائن اولسه بتون اهل فاقه‌یه تقسیم.
اوبر جهان فضائلدی، محو اولوب كیتدی..
نه‌در؟ نیچوندر الٰهی بو انقلاب عظیم؟

*
* *

ای یاد كزین احترامی،
روحمده حیاتنك دوامی؛
ای لمعهٔ فیضنك تمامی،
صبح ازلینك احتشامی؛
آمالكه طاركانجه ناسوت،
اقبالكه سینه آچدی لاهوت.

باقمازده بودار ابتلایه،
روحك جان آتاردی اعتلایه؛
الڭ صوكره اونور عرش پایه
یوكسلدی جوار كبریایه..
دم شیمدی دم سعادتكدر:
ارواح ندیم حضرتكدر.

توفیق اولەرق یولده همراه ،
آشدك شو فضای تاری ناگاه ؛
تا فجر بقاده اولدك آگاه ..
حالا گیدیورسك الله الله !
پروازیکه بوقیدر تناهی ؟
ای طائر گلشن الٰهی !

هرگل دیمی مدفن خیالك ،
هرغنجه کتابهٔ کمالك ؛
هرپرده نهان اولان جلالك ،
هرپرده عیان اولان مآلك !
بر پرده گورونمیورسك اَمّا
هر پرده بدایعك هویدا !

ای سن‌که حریم حقه محرم
اولدقده یابانجیك اولدی عالم .
یاد ایلیه‌جکمیسك که بیلدم ؟
دنیا دینلن بو سجن ماتم
حالا بکا دار امتحاندر ..
قورتولدم ایشته آن بو آندر !

ای یار عزیز غمگسارم ،
محو اولدی خدا بیلیر قرارم ،
صارصیلدی اولانجه اصطبارم ،
بیزار بیکده روح زارم !
گیتدك بنی کیمسه‌سز براقدك ،
یاقدك بنی حسرتکله یاقدك !

۱۲ مایس ۳۲۱ — محمد عاکف

حرب

۱

سن ای عنقا طانیلمش قانلی بایقوش ، طیر پرنکبت ،
اولور جان صید ایدن پنچه‌گده برآونك برملت .
سقوط ایلر جسدلر پیش پروازگده ... صد لعنت !
سنك شهبال تارگدن خروشان قانلی بر ظلمت ،
خطیب ظلم وماتمسك‌که نفس ناطقه‌گدر موت !

۲

مقابردر خطابت ایتدیگك ، یوکسلدیگك منبر ،
سریر سلطنتلر ، سربلند ایوان وافسرلر
بتون قیرمق ایچون یایدیردیغك بازیچه‌در یریر ..
صرموتا دیمکدر پنچه‌گه دوشمشسه برافسر ؛
الگده پرسریر سلطنت برنعشه پك‌بگزر .

۳

وجودك بوقلق ایجاد ایلر انسانلق فضاسنده ،
مآلك گیزلی موتك لفظ وحشت احتواسنده .
طورور آلچاقلغك آه یتیمك اعتلاسنده .
یوزك منظور هرسنك مزارك ماوراسنده ،
الك واردر سنك هرمقبرك وضع اساسنده !

۴

مقابر هپ لسان حال‌ایله فریاد ایدرلرکن ،
اوفریادك ایچندن برظفر آوازی طویدم بن !
وغامیدانی بر مدهش مزارستان پرشیون ..
قیریق برسنك قبرك بنجه هیچ برفرقی یوق ذاتاً ،
(اهواباقی) سی اکسیك بر طاقم طاق ظفرلردن !

۵

بودر میدان حرب ایشته : افقلر زار زار اولمش ؛
لسانلر منجمد ، ابکم .. دهنلر تارمار اولمش ؛
تحجر ایله‌مش اشکابلر سنك مزار اولمش !
جبللر تربت اولمشدر ، آغاجلر تربه‌دار اولمش ؛
زمین هم‌مقبر اولمش ، هم‌فرش احتضار اولمش !

مدحت جمال

حقوق

«مختلط محکمه‌لر» مقالهٔ حقوقیه‌سنه

فرع

معتبراقدامك صراط مستقیمه تعلق ایتمك اوزره « جله‌نك مقصودی براما روایت مختلف » سرنامه‌لی بندینی لایق اولدیغی اهمیت مخصوصه ایله مطالعه ایتدك . لکن حقته (مختلط محکمه‌لر) مقاله‌مزده‌کی بعض فقراتك معنای مقصوددن بشقه مقاصدی دخی مشتمل اولدیغی ظن اولندیغنی مذکور مقاله‌نك تضمن ایتمدیکی خصوصاتك رساله‌یه اسناد ایدلمش اولمسندن آکلادق .

تکرار تکرار بیان ایده‌لم‌که قصدمز هدف اعتراض اتخاذ اولنان فقره‌نك محرر عالیقدرینی مؤاخذه ، ویامداخلهٔ اجنبیه طرفداری اوله‌رق ارائه دکلدر . بویله ظن ایتمك حقمزده پك آغیر بر اتهام اولور . محرر محترمك قلبلرمزده‌کی موقعی بوکبی شوائبدن مبرادر . جوابلرمز تماميله فقره‌نك باحث بولندیغی فکرك نظریه‌نك قائللرینه قارشیدر . نته‌کیم مقاله‌مز سراپا بونی گوستریر . ناقللرك ایسه مسئولیتدن مصونیتی ذاتاً قواعد مرعیه ایجاباتندندر .

شوقدرکه محرر فاضل ایچون معرض حاجت اولمق اوزره تلقیسی ضروری اولان شومسئله‌ده ، یعنی مختلط براستیناف محکمه‌سی تشکیلنی ترویج یولنده سکوت بیورمالری آرزو اولنیوردی . نوازش وطنپر . ورانه‌لری دخی بویله بر تعنیده بولنمق ایچون اولاد وطنه جرأتبخش اولیوردی . بناءبرین بو نقطه‌ده اختیار بیوریلان سکوت شو معرز انیه‌یی خللدار ایتدی . ومشار الیهجه‌ده ارزو اولنیه‌جق اولان شو انکسار املدرکه بزه سکوت واقعی زله صورتیله توصیف ایتدیردی . صوك مقاله‌ده ایسه محرر فاضل بو خصوصده تماميله افکارمزه اشتراك ایتمکده اولدقلرینی بیان ایله رأی مذکوری صراحةً تقبیح بیوریورلر . شو حالده مطلوب حاصل اولمش دیمکدر .

اسنادات مذکوره‌یه یکیجی دلیلمزك صوك فقره‌سی بادی اولیورسه تصریح ایده‌لم که اوجواب‌ده بنه مؤلفلره راجعدر . برمحرر سیاسیمزك موجودیتیله آنلره قارشی احتیاجده بولنه‌بیلورز . چونکه پك یقیندن طانیرلر وملکتمزك ثانی تابعی مثابه‌سنده تلقی اولنان برغزته‌ده هرکون حکیمانه بندلرینی تتبع ایدرك اقتدارینی تسلیم ایدرلر . شو تسلیم ایسه حقوق شناسلرمز حقنده مؤلفین مذکوره‌یه بر فکر اجمالی ویره‌بیلور اعتقادنده بولنیورز .

ماردینی زاده : ابوالعلا

جرم اخلاقی – جرم قانونی

جرم اخلاقی نه‌در ؟ بوسؤاله جواباً بن بلاتردد دیرمکه : هرنوع افعال وحرکات قبیحه‌در ؛ گرك قوانین موضوعه‌یه مغایر اولسون وگرك اولمسون . شوبیانمزه گوره بونك انواع معاصی ومساوی‌یه شمولی ظاهردر . قولی ، یافعلی .. ظاهری ، یاباطنی اولسون . حتی‌اشاغیده بالخاصه بیان ایده‌جکمز (جرم حقوقی) یه‌ده شامل ، اوده بونده داخلدر . ایی اما برفعل وحرکتك حد ذاتنده افعال وحرکات قبیحه‌دن اوڵوب

اولمدیغنی نصل بیله‌لم ؟ بونك ایچون الده بر مقیاس سالم وقسطاس مستقیم وارمیدر ؟ اوت ، بوبابده بر دكل ، ایكی دانه مقیاسمز واردركه اونلرده عقل ونقلدر. شویله‌كه : بر كره خالق حكیم تعالی وتقدس حضرتلری بزی ، سائر حیواناته نسبتله مستثنی ، مكمل بر خلقتده وجوده كتیرمش ، الحمد لله بزه عقل كبی دنیالر دكر برنعمت عظما احسان بیورمشدركه اونكله بز بو عالم كون وفساده هرزمان ، هریرده ، هرشیده‌نك ویدی ، خیر وشری ، حق وباطلی ، بعض مستثنادن قطع نظر ، حسن وقبحی پك اعلا تمیز وتفریق ایده‌بیلیرز . ایكنجی درجه‌ده ، عقول بشرك ادراك واحاطه‌دن عاجز قالدیغی بر طاقم حقائق علویه ، سرائر لاهوتیه‌یی لطفاً ومرحمة بیانله بزی سعادت دارینه موصل اولان طریق منجی‌یه ارشاد حكمت صمدانیه‌سنه بناء (شرع اكمل) ی انزال بیورمشدركه مجرد عقلمزله كشف وادراكه موفق اوله‌مدیغمز نیجه حقیقتلری ، حكمتلری‌ده بوسراج هدایتك فیض نورندن اقتباس واستفاضه صورتیله رعنا اوكرنه‌بیلیرز. ایمدی بر صاحب انصافه صورارز : بویله بریاندن عقل سلیم ، دیكر یاندن شرع قویم ، بوایكی رهنمای حق وفلاح انسانی دائما راه فوز ونجاته ، سمت امن وسلامته بالاتحاد دلالت ایدوب طورركن ، كراهلقه هیچ بروسیله ، بهانه یوغیكن ، ارتكاب جرم (معصیت) شویله طورسون خاطروخیالدن كچیرمك بیله انسان عاقله ، انسان كامله یاقیشیر شیلردنمیدر ؟ هیهات ! اویله اولینجه ، عقلا وشرعا عهده‌مزه مترتب ومتحتم وظائف متنوعه‌یی وسعمز مرتبه‌سنده حسن ایفایه چالیشه‌لم ، چالیشه‌لم‌ده غایهٔ املمز بولنان سعادت ابدیه‌یه نائل اوله‌لم !

فی الحقیقه عقل وشرعك بنی آدمه تحمیل ایتدیكی وظائف متنوعدر، فقط متنوع اولدیغی قدرده مهم ومقدسدر . بوجهتله كیمكه بونلری تمامیها ایفا ایده‌بیلیرسه كلمه‌نك تام معناسیله مسعوددر. بوكا مقابل هانكی برینی ایفاده تجویز قصور ایلرسه اخلاقا مجرم، عندالله مسئولدر . ایشته كوریلیوركه جرم اخلاقینك دائره‌سی بودرجه واسعدر .

كله‌لم جرم حقوقی‌یه: جرم حقوقی (قانونی) نه‌در؟ بونك دائرهٔ حددی اوقدر واسع دكلدر. مجرد حكم وجدانی‌یه دكل، حتی احكام قانونیه‌یه مغایر افعال وحركاتك برچوغی دخی بونده داخل اولمز. بلكه بونك تشكلنده ایكی اساس واردر . برنجیسی ایقاع اولنان برفعلك قانونه مغایرتی، ایكنجیسی قانون جزاده معین برجزایه مقارنتی‌در. بواساسلردن ولوبری بولنمزسه جرم حقوقی حصوله كلمز . چونكه علی العموم افعال جرمیه نظر امعانه آلندقده كوریلوركه فی الاصل ایكی منبعدن ترشح ایتمكده‌در. بری مثبتدركه قانونك نهی ایتدیكنی ایشلمك‌در، حقوق طبیعهٔ جزائیه اصطلاحنده بوكا (جرائم اجرائیه) اطلاق ایدیلور. دیكری منفیدركه قانونك امر ایتدیكنی ایشلمه‌مك‌در، بوكاده (جرائم اهمالیه) نامی ویریلور . فقط بوصورتلر علی الاطلاق برجرم قانونی تشكیل ایتمز، ایتمك ایچون مهم برقیده ، فصله لزوم كورینوركه اوده قانونك نهی یاامری مطلقا «برجزا تهدیدینه مقارن» اولمسیدر. اكر اویله اولمازسه اوحالده اوكبی نواهی ویااوامر قانونیه‌یه مخالفت ، جرم قانونی دكل، یوقاریده‌كی ایضاحاته نظراً جرم اخلاقیدر.

شمدی بوقضیه‌یی نهیدن ، امردن بر بر مثالله ایضاح ایده‌لم ! مثلا مجله‌نك (٤٢٦) نجی ماده‌سنده : مستأجر ، عقد اجاره ایله مستحق اولدیغی منفعت معینه‌نك مافوقنه تجاوز ایده‌میه‌جكی بیان اولنیور، كه بو بر نهی قانونی‌در. كذلك اصول محاكمات جزائیه‌نك (١٠١) نجی ماده‌سنده : جرم مشهودحالنده بولنان ، یاولولهٔ ناس ایله تعقیب اولنان اشخاصی طوتوب مدعیٔ عمومی حضورینه كتیرمكه هركس مجبور اولدیغی كوستریلیوركه بوده برامر قانونیدر . لكن بونلرك ایكیسی‌ده برجزا تهدیدینه مقارن دكلدر . اونك‌ایچون بونلره عدم رعایت ، كرچه اخلاقاً برجرم ایسه‌ده قانوناً جرم عد اولنمز .

ایضاحات سابقه ایله (جرم) ك اخلاق وحقوق نقطه‌سندن مدلولی اولدقجه تعین ایتمش ایدوكنی ظن ایلیه‌رك دیرزكه عقول كامله اصحابنه لازم اولان برشیٔ وار ایسه اوده جرائمدن صورت مطلقه وقطعیه‌ده مجانبت ایتمكدر . واقعا برآدم جرم اخلاقیدن دولایی قانون نظرنده بو جزایه مستحق اولمز، آنجق عادل مطلق حضرتلرینك نزد الوهیتنده بهمه حال مسئول ومعاتب اولدیغنی اصلا خاطردن چیقارمامليدر . [١] هم‌ده عقوبت اخرویه ، مجازات دنیویه كبی‌ده دكل ، شدید ومدیدر . آرتق عقلی باشنده بر انسان ایچون بوندن بیوك اندیشه‌می اولور ؟ بناء علیه خط حركتمزی همیشه عقل وشرعه توفیق ایتمه‌من الزمدر .

مكتب حقوقدن مأذون

عبدالله

معجزات قرآنیه

نسخهٔ كبرای اكوان اولان انسانلغك خصیصهٔ شان فطرتی‌اولوب جمعیت مدنیه‌نك دوام انتظامی ومعاملات بشریه‌نك محافظهٔ انسجامی نقطهٔ نظرندن یالكز احكام جلیلهٔ شرعیه وقوانین موضوعهٔ ملیه ایله مقید اولدیغی حالده اخیرا شخصی بر طاقم منافع جزئیه وكبی بر الای اغراض نفسانیه اوغورنده، كابوس استبداده فدا ایدیله‌رك متصل سلاسل اسارت پیمای نفاق ایله تضییق ومسلسل اغلال تحمل فرسای اعتدا ایله تقیید اولنان واغلال مذكوره‌نك هرچه‌باد آباد سیف‌صارم جهاد ایله رستم پسندانه بر صورتده قطع وتفریق صره‌سنده اعضای بدنیه‌سندن برقاچ پارچه عضوی‌ده فدا ایدلدكجه شو زنجیر جانكداز استبداددن تخلیصی قابل اولمیان شاهد دلارام حریت مادامكه امیرالمؤمنین پادشاه حریت آیین افندمز ظرفندن تبعهٔ صادقهٔ عثمانیه‌لرندن فرد آفریده‌نك اینجنمه‌سنه رضا كوسترلمكسزن قیودات مذكوره‌دن تجرید ایله آزاد واحسان وبعدما یكانه امل شاهانه‌لری‌ده حریت اصلیهٔ مذكوره‌نك ادامه‌سی حقنده بروثیقهٔ رسمیهٔ تعهد دیمك اولان قانون اساسینك قطعیا محافظه واحكام مندرجه‌سنك بلا تأخیر اجراسی اولدیغی تأمین واعلان بیورلمش وبووثیقهٔ مشروطیتله بونجه سنه‌لردر مادی ومعنوی اختلاف مقاصد سببیله متشتت وتضاد افكار یوزندن میدان مخاصمه‌ده هرآن برقوهٔ مكانه كارانه ایله ثابت اولان كوكلر

[١] (ولتسئلنّ عما كنتم تعملون) نظم جلیلی بوكا برهان باهردر .

مادام‌که جمال دلفریب مساواتك آینهٔ عدالتپیرای حقوقده جلوه نمای مسعدت وبتون اولاد حیت نهاد ملتك ساحهٔ غرای وطنده هم آهنك اخوت اولمسی کبی مفاخر فیض حریتله غبطه فرمای اغیار واحباب برشکل‌وحدت اکتساب‌ایتمشدر بویله‌دبدبهٔ‌دولتی درك اسفل اضمحلال وفنادن موقع بالاترین اعتلایه وکوکبهٔ ماتی حضیض اختلاف ونفاقدن ذروهٔ شعشعه‌دار اتفاقه چیقاران نعمت عظمای آلهیه‌نك حیات‌ملیه‌مزه تعلق‌جهتیله هرفردعثمانی ایچون درجهٔ وجوبده بولنان‌بقا ومحافظه‌سی مسئلهٔ مهمه‌سنی ذکر اولنان اشبو ایکی آیت جلیله‌نك احتوا ایتمسی ومحـافظهٔ مطلوبه‌نك اوج رکن رکین ایله مشروط وانلرك کمال اهمیتله ایفا واجراسنه منوط اولدیغنك‌ده سبیك خصوصیتی حکمك عمومیتنه منافی اولمیه‌جغی اعتباریله نظم مذکور سبحانیده مندمج بولنمسی الحق حیرتبخش‌علمای راسخین جلائل‌معجزات‌قرآنیه‌دندر ارکان مذکوره‌دن برنجیسی اشبو نعمت مقدسهٔ حریتی هیچ بروقتده هیچ برصورتله نظر دقتـدن دور طوتمیه‌رق دائمـا برحس دیانتپرورانه ایله احتیـاجات اجتماعیه‌مزه توفیق ووجائب مقدسهٔ شرعیه نقطه‌سـندن معـاملات ملیه‌مزه تطبیق‌ایله ایفای حق شکران وباب‌ادای شکرانده موجودیت کلیه ایله استعمال جسم‌وجان ایده‌رك استزادهٔ نعمت‌یزدان ایتمکدر. زیرا «شکر نعمت نعمتت افزون کند   کفر نعمت ازیدت بیرون کند»

بیتی بوبابده دسـتور العمـل حکمت اولدیغی بدیدار وجـوهر جهانبهای حریتمزی دائرهٔ احکام شرعیه‌دن وقوانین موضوعهٔ‌مدنیه‌دن خارج برصورت استثنائیه‌ده استعمال ایله العیاذبالله تعالی کفران نعمت وادیٔ هولناکنه پویان اولمق ایسه «ولئن کفرتم ان عذابی لشدید» فرمای سبحانیسنجه بادیٔ محووهلاك ایدوکی وارستهٔ قیدتذکاردر.

استبداد نه ایدی‌بالجمله‌منافع‌بشریه‌یی‌جامع شرع‌شریف ومصالح عباد اوزرینه‌مبتنی‌قانون‌منیف‌ایله‌محفوظ‌ومحمی‌اولان‌حقوق‌عباده‌تجاوز وتعدی دکلمی ایدی شیو حالده بزقوهٔ حریتی خـلاف شرع وقانون بریولده استعمال ایدر ایسه‌ك دماء شهدا ومداد علمـا کبی ضمان محترم مقابلنده رفع واستبعاد ایتمش اولدیغمزی ظن ایده‌رك اعلان سرور وبختیاری ایلدیکمز استبدادی یکیدن احیا واعاده ایتمش اولمازمی‌یز مستغنی بیان اولدیغی اوزره انسان «ایحسب الانسان ان‌یترك سـدی» نظم جلیل صمدانیسنجه اقوالنده افعالنده مطلق العنان اوله‌رق ترك اولنمدیغنه‌کوره حریت آداب عمومیـهٔ ملیه واحکام جلیلهٔ شرعیه دائره‌سـنده جاری اولورسه حریتدر غیرك حریتنی اخلال ایدن‌وقیود وحدوددن‌وارسته اولان حریت ایسه خصیصهٔ انسانیت اولمسی شویله طورسون حیات حیوانیتدن‌ده اشاغی برکیفیت اولدیغنده شبهه وارمیدر بناءً علیه‌نعمت حریت عقلاً وحکمةً ماوضع‌لهنه صرف‌اولنمق وجیبهٔ ذمت عبودیت اولور.

ماوضع لهنك غیریسده استعمال نعمت ایسـه دکل شکر ومحمدت بلکه‌کفران نعمتدر کفران نعمت‌ده محافظهٔ نعمت حرینك‌اس‌الاساس استنادی‌اولان ارکان‌ثلثهٔ مذکوره‌دن برینك زوالنی‌استلزام ایده‌جکندن بوحال‌هیئت اجتماعیه‌مز ایچون نصل غیرقابل تلافی برمضرت‌وآسایش وامنیتك‌وآهنك عمومیٔ ملتك اختلالنی داعی‌اولمق جهتیله‌ده نه دهشت انکیز بر مصیبت اولدیغی آرتق تصـور بیورلسـون.

ایکنجیسی هیئت‌مشخصهٔ‌دولت‌وبالعموم‌افرادحیت پروران‌امت‌درجهٔ وسع وقدرتنه مرتبهٔ حال ومعیشتنه وایجاب صنعت ومکلفیتنه کوره جامع کافهٔ کمالات‌بشریه وکافل‌مصالح عامهٔ مدنیه اولان‌قرآن‌عظیم الشانه کمال‌اهمیت‌وصفوت‌اعتقاد ونیتله تمسك‌واعتصام‌واندن‌سرمو آیرلمامغه‌سعی واهتمام ایتمکدر نصل‌آیرلمق‌جائز اوله بیلورکه مدنیت صحیحهٔ اسلامیه‌نك استنادکاه حقیقتی اولان خلاق جهانه قارشو مکلف اولدیغمز وظائف عبودیت‌وعباداتی وابنای نوع نسانه قارشو وظیفه‌دار بولندیغمزحقوق ومعاملاتی ودولت ومملکته قارشو درعهده ایلدیکمز مساعی وخدماتی عقول بشرك طبقهٔ علیاسنی احراز ایدن دهاتك افکار منوره‌سنی پك زیاده مظلم کوستره‌جك قدر پارلاق ومعالم راسخینی حضیض سافلده براقه‌جق درجه‌ده علوی براسـلوب سـاطع ایله بیـان ایدن قرآندر تکملات انسانیه‌یی متکفل مکارم اخلاق وعاداتی وتجملات اجتماعیه‌یی متضمن عدالت ومساواتی وامنیت حقوق وانتظام امورك محافظه‌سنی تأمین‌ایدن‌مکافات ومجازاتی‌وبقای‌ملتمزك مرکز اعتدال‌وتمالیده ادامه‌سنی ضامن اوله‌جق صورتده اهلنه لزوم تودیع اماناتی امر ایلیان‌قرآندر.

ایمدی بالجمله احوال خصوصیه واحتیـاجات عمومیـه‌مزده عقل وخیـال بشرك فوقنده لاهوتی برادا وبلاغت وفصـاحتك حیرتبخش بلغای جهان اوله‌جق درجه‌ده عالی برمرتبه‌سندن آلهی برلسان اعجاز نما ایله کشف حقایق ایدن قرآن بدیع البرهانه اعتصـام ایتمز ایسه‌ك بزه رهبر سرمنزل سلامت ورهنمای فیض وسـعادت اوله‌جق برحبل المتین تمسك آرتق هانکی کتاب هانکی قانون اولور «فبأی حدیث بعده یؤمنون» بویله‌ایسه کتاب اللهه اعتصام ایده‌لم تفرقهٔ امتی‌ایجاب ایدن‌اقوالدن وبین الاخوان اتحاد ومحبتی حل‌وازاله ایده‌جك افعالدن اجتناب ایلیه‌لم لوازم مدنیت اولان حریت ومساوات وعدالت بزجه مقتضای احکام شریعتدر شمدی‌یه دکین خلاف شرع مبین ظهورایدن کافهٔ احوال ومعاملات ایسه قیودات‌دینیه‌آغرلغندن تجرد ایتمك‌ایسته‌ین بعض سبکمغزانك لاابالیـانه حرکتلرینك ورجال مستبدهٔ حکومتك میادین استفاده‌یی توسیع ایتمك ایچون تأسیس ایلدکلری طرز استبداد واعتسافك آثار سیئه‌سندن بشقه برشی‌دکلدر اولمیه‌جك کبی چالیشمق یارین اوله‌جك کبی عبادات ایله اشتغال ایتمك مسلمانلرك وظـائف انسانیه‌لرندندر انسانك منفعتی‌ده مضرتی‌ده کندی کسب یدندن عبارت اولدیغی وانسان انجق سعی‌وعملی درجه‌سنده دنیوی واخروی مستفید اوله‌جغی حقیقتی‌ده معجزات جلیلهٔ قرآنیه‌دندر.

تجلی آشنایان وحی والهام انبیای‌عظامدن هر برینك برصنعتله تأمین معیشت ایده‌رك نمونه نمای اخلاف اولدقلرینی واسباب ظاهره‌یه تشبث ایتمکسزین خیرالرازقین‌حضرتلرینه متوکل‌اولانلری‌ثانیٔ خلفای‌راشدین فاروق عدل‌آیین افندمز، متأکلیندن عد ایتدکلرینی کتب سیر بزه خبر ویرمیورمی؟ حبل‌متین آلهی‌یه شدتله تمسك ایده‌لم.

هوا وهوسمزه تبعیت یوزندن وقوعه کلان اختـلاف سببیله حق

وحقيقتدن آيرلميه‌لم براً راحله بند سير وعزيمت وبحراً سفينه سوار حركت اوله‌رق توسيع كسب وتجارت وتأمين امر معيشت ايتمكلكمزى «فامشوا فى مناكبها وكلوا من رزقه» آيت كريمه‌سيله قرآن حكمتبيان بزه فرمان وارزاق محليه‌نك حبسيله ابناى جنسنك مابه‌الانتعاشنى تضييق ايدن محتكرلرك ملعون وبراى تجارت خارجدن جلب حوائج ايليانلرك مرزوق اوله‌جغنى «الجالب مرزوق والمحتكر ملعون» حديث شريفيله سيد المرسلين افندمز بيان بيورميورمى؟ شو دلائل جلائل مدنيت پيشگاه ابتصارمزه تجلى نماى شوق وغيرت اولوب طورركن آرتق زمان جاهليتك انسانلرى كبى اوبله اختيار كين اصطياد وخلاف ديانت برطاقم سوزلرله انقياد نائرهٔ فتنه وفساد ايتميه‌لم بلكه حضرت قرآنك امرينى طوتوب نهيندن قاچنقده اتفاق واتحاد ايليه‌لم چونكه هر امريله بزه بيكلرجه منافع تأمين وهر نهييله بزى قابل تعداد واحصا اولميان مضرات ماديه ومعنويه‌دن تخليص ايدن قرآن حكيم اولديغى بيك اوچيوز سنه‌لك عالم اسلامك دور تعاليسى دائما محافظهٔ احكام قرآن زماننه ودور محو وپريشانيسى‌ده اهمال وتكاسل اوانه تصادف ايتمكله تحقق ايدن برقضيهٔ محكمه‌در احسان وعدالت واهلنه توديع اماناته امر ايدن وفحشاء ومنكردن وغيرك عرض وجاننه تجاوز وحقوقنه بغير حق تعديدن نهى ايدن قرآن دكلى؟ كنه مدنيتى تشكيل ايدن الله ورسول الله واولوالامره اطاعتله وماهيت انسانيه‌يى تصور ايدن مخلوقات آلهيه حقنده ابراز مأثرشفقتله تكليف ايليان قرآن دكلى؟ «دشمن ايله مقاتله وآنلره حقيله مقابله ايچون تأمين غلبه وتزييد قوت ايده‌جك هردرلو مهمات حربيه وآلات وادوات عسكريه‌يى وآخرلرده طويله‌بند حركت كوجلى قوتلى آتلرى اعداد وآماده ايديكز» مآلنى حاوى «واعدوالهم مااستطعتم من قوة ومن رباط الخيل» ايت كريمه‌سنى بركره پيشگاه نظردقت وتقديسه آله‌لم آيت مذكوره بردولتك، مشروطيت اداره‌يه مالك واحكام مقدسهٔ شرعيه‌ايله مقيد بردولتك تزايد شان وشوكتنى وتعالىٔ احتشام وعظمتنى وحصون وحدودينك تجاوز اعدادن محفوظيتنى وبقاى حكومت واستقلاليتنى وبرملتك عادات مليه وآداب دينيه‌سنى محافظه ايله ديكر قومه ديكر ملته سفاهتده هوا وهوسه تبعيتده تقليد مجرددن متجانب ومقتدابه اجانب اوله‌جق صورتده حليهٔ علم ومعرفتله متحلى اولان برملتك ترقىٔ فيض وسعادتنى ومحافظهٔ آسايش وامنيتنى وهيئت اجتماعيه‌سنك محو وپريشانيدن سلامتنى وقلباً حضور ووجداناً راحتنى تأمين ايدن وسائل مكنتك استحصالى ووسائط سطوتك استكماليله بزه امر ايتميورمى؟

بوكون مشروع وياغير مشروع وسيله‌لر احداثيله بزه هجوم ايده‌جك وخاك پاكى ابا واجدادمزك خون شهادتيله تخمير اولنمش اولان وطن مقدسمزى پامال خيول غارات ايتمك ارزوسنده بولنه‌جق دشمنلرله مقاتله وشان وشوكتمزى حقيله محافظه وعثمانليلغه مخصوص برجسارت فطريه ايله آنلره مقابله ايچون آيت جليله‌ده‌كى قوتك معناسى اولمق اوزره بوندن اون اوچ عصر مقدم مدينهٔ علم وعرفان رسول ذيشان افندمزك خبر ويرديكى رميك شكل تكملى اولان ماوزر ومارتينى تفنكلرينه وقروب طوپلرينه وشرانبللره ومملكتك شرايين حياتنى تشكيل ايدن عسكرى وتجارى يوللره وشوسه‌لره ووسائط نقليه‌نك روح كالى اولان شمندوفرلره تراموايلره اوتوموبيللره آرابه‌لره وسواحلمزى وليمانلريمزى تحت محافظه‌ده طوته‌جق دونتمالره وسيار برر قلعهٔ آهنين اولان زرهليلره وزرهلى قراوزورلره طورپيدو وطورپيلره ووسائل مخابراتى تأمين ايده‌جك تللى وتلسز طرق برقيه‌يه وبالونلره وبو آلات حربيه وترقيات صناعيه‌نك موقوف عليهاسى اولان دار التدريس ودار الفنونلره دار الصناعه‌لره وترسانه‌لره فابريقه‌لره وطوبخانه‌لره حوضلره وحده خانه‌لره وبونلرى شكل ادارهٔ دولتك اقتضا ايتديكى وبرى وبحرى قواى ماديهٔ سلطنتك ايجاب ايلديكى وجهله استحصال واستكمال ايليه‌جك كاشفلره مخترعلره مهندسلره ومعلمره اركان حربلره وشركتلره ارباب هنر وصنعته واصحاب علم ومعرفته احتياجمز محتاج بيان وبرهانمدر؟ شو احتياجات بديهيه‌نك وسع وقدرتك يتشديكى درجه‌ده رفع وازاله‌سى وامر مدافعه ومقابله‌نك شانلى شرفلى برصورتده تأمين اسباب حصوليه‌سى بالبداهه‌كى «مااستطعتم» كلمهٔ مجمله‌سنك مشتمل اولديغى احاطهٔ افراد وجامعيت وبناء عليه حصول قوت وقدرت ملت ايچون هرفرده تشميل ايتديكى مسئوليت قرآن لامع التبيان كبى استنادگاه جليلى بولنان دين اسلامك جهت مدنيه‌يه وهيئت اجتماعيهٔ بشريه‌يه خادم اولديغى قدر عالمده هيچ بردين هيچ برمذهبك خدمت ايتمامش وايتميه‌جكنى وشو حالده اسلاميت عين حكمت ومحض مدنيت اوله‌رق مشروع، جامع كافهٔ احكام وزبدهٔ اديان برموهبهٔ ملك علام ايدوكنى معجزات قرآنيه‌دن اولمق اوزره اثبات ايتمزمى؟ بناء عليه مفسر قرآن نبى اخر الزمان افندمزده «قرآن حبل متين آلهيدر عجايبى نهايت بولمز وكثرت رجوع ايله طراوت وحلاوتى زائل اولمز هركيم آنكله قائل اولورسه صادق وهركيم انكله عمل ايدرسه راشد وهركيم اكا اعتصام ايلرسه صراط مستقيمه مهدى اولور» بيورمشدر فلهذا اقوالمزى ممكن اولديغى قدر حكم قرآنه توفيق ايده‌لم كه محرز نصاب صداقت واعمال وافعالمزى اوكتاب ناسخ الاديانه تطبيق ايليه‌لم كه سالك مسلك رشادت اولمق شرفنه نائل اوله‌لم وعروة الوثقاى اعتصامز قرآن جليل البرهان اولسون كه صراط مستقيمه هدايت ودارينده سلامت بوله‌لم اونور عين عالم ديكر برحديث شريفنده‌ده «محقق شو قرآن حكمتبيان حبل متين ربانى نورمبين سبحانيدر امراض قلوبه شفاى نافع ومتمسكلرينى خطا وذلالدن محافظ برامر بارعدر» بيوردى بوندن تحقق ايديبوركه بزى مركز سلامت اوزرينه دوران ايدن محيط حرتمزده تدريجاً سرمنزل سعادته ايصال ايده‌جك وظلمات استبداد ومعصيتى نور عدالتله ازاله ايده‌رك ارباب بصيرته شهراه حقيقتى ارائه ايليه‌جك قرآندر سيأت افعال رذائت اخلاق امراض مهلكه‌سندن بزى شفاياب منفعت ايده‌جك وبالجمله اقوال وافعالمزده محو استقبال ايتمك شاننده اولان خطيأت سياسيه واختلافات دينيه‌دن بالمحافظه برموقع عال العال عصمتده طوته‌جق ينه قرآندر.

محكمهٔ استيناف حقوق رئيسى

ماهر

مسلمان قادینی

طقوزنجی فصلك مابعدی

قارئین کرام کوریبورلرکه بن تستری قادینلرك عفتی نامنه طلب ایتمیورم ؛ هم بویله برمقصدله طلب ایتمك‌ده ایسته‌مم . زیرا او زمان فطرةً احتساسات فاضله صاحبی اولان بوجنس رقیقك‌حقوقنه تجاوز ایتمش اولورم . اوت ، قادینلرك سویهٔ اخلاقیه‌لری ارککلرك کندن البته دها یوکسك ، ناموسلری عمومیت‌اعتباریله دها پاکدر . بناءً علیه بنم تستری اختیار ایدشمه سبب‌اونك قادینلری ارککلرك شرندن امین براقه‌جق برحصن حصین اولمسیدر .

چونکه ارککلر کونك برنده ، یاخود هر کون کندی پردهٔ ناموسلرینی هتك ایتمش اولسه‌لر بوندن مادةً بدنلرینه برخلل ترتب ایتمیه‌جکنی‌بیلدکلریچون کورولیورکه هردرلو حیله‌یه ، هردرلووسائط ملعونه‌یه مراجعت ایدرك قادینلری اغفاله مفرط براهتمام‌ایله صالدیر . یبورلر . ذاتاً حادثات عالمك تتبعیله مرتبهٔ ثبوته واصل اولمشدرکه قادینلری ، جبین پاك عصمتلرینی لکه‌دار ایتمه‌یه تشویق ایدن هپ ارککدر . حتی (المقطم) جریده‌سی مستوریتی مؤاخذه ایدرکن شو حقیقت باهره‌یه شهادت ایدوب دیبورکه :

« هیئات اجتماعیه‌دن هر برینك تاریخی کوستره‌کده‌درکه قادینك فضیلت عفتنه قارشی هجوم ایدن دائما ارکك واو مهاجمه قارشی بو فضیلتی مدافعه‌یه چالیشان دائما قادین اولمشدر . » اویله‌ایسه خصمنك صولتنی دفع ایده‌جك قدر برصلابت فطریه‌سی اولمیان بوجنس‌نازنینی شدید ومتجاسر اولان ارکك شرندن حمایه ایده‌جك برچاره آرامق مقتضای عدالت دکلیدر ؟ برکره زواللی قادینی بوظلوم ارکك پنجهٔ تعرضنه ، دسائسنه معروض براقدقدن صوکره بالآخره کندیسنی ، دامن عفتنی لکه‌دار ایتدیکندن طولایی ، مسئول طوتمق هیچ عدالته صیغارمی ؟

ارکك طوزاغنه دوشن برقادینی عدم‌عفتندن طولایی مؤاخذه‌یه قالقیشمق بزه نصل لایق اوله‌بیلیرکه بومخلوقك دسائس شیطانیه‌سندن یووالرنده‌کی ارسلانلر ، اینلرنده‌کی ییلانلر ، طاغ تپه‌سنده‌کی قارتاللر بیله قورتوله‌میور !

هم جانم قادیندن نه بکلیورلر ؟ شهوات نفسانیه‌سنه مقاومت خصوصنده عادتا برملك اولمسنی‌می استیورلر ؟ یوقسه هوا وهوسنه قارشی عدم تمایلده اونك جمادات صنفنه‌می کچمسنی آرزو ایدیورلر ؟ یابونلر او زواللینك حقنده اك شدید برظلم ، اك آغیر براسارت دکلده نه‌در ؟

دیورلرکه : نیچون ارکك مستور اولمسنی ایسته‌میورسك‌ده بومجبوریتی قادینلره حصر ایدیورسك؟ قادینلری تستره اجبار اونلرك حقوقنی غصب ایتمك دکلیدر ؟

دیرم‌که : ارککلری قادینسدن آیرمایه چاره اولمدیغی کبی [کچن وکله‌جك فصللریمزه مراجعت بیورلسون .] قادینك وظیفه‌سی صرف بیتیدر . بناءً علیه اوینك خارجنده چالیشمسی – شئون حیاتیه‌سی ایجابنجه خارجده طولاشوب نصیبنی آرامیه مجبور اولان – ارککك خلافنه اوله‌رق بیوك برفساد اجتماعی‌یی موجبدر . ایشته بوحال امور ثابته‌دن اولدیغی ایچون ایکی شردن اهوننی اختیار ایتمه‌مز لازم‌کلیورده او سببدن تستری قادینه حصر ایدیورز ، باشقه شیدن دکل . یوق ، اکر اصحاب فکر ونظردن بری‌ظهور ایدرك ارککلرك قادینلره قارشی اولان هجوملرینی منع ایده‌جك برچاره اختراعنه موفق اولورده قبولی تکلیفنده بولنورسه مسلمانلر قادینی ، بوجنس رقیقی صیانت ایچون او تکلیفه هرکسدن اول روی قبول کوستررلر .

(المقطم) جریده‌سی دیورکه : « هیئت اجتماعیه‌ده مستوریتك محافظهٔ عفت خصوصنده هیچ برفضیلتی ثابت دکلدر . زیرا برمحرر یوقدرکه قالقسون‌ده مستور اولان شهر قیزینك مستور اولمیان بدوی قیزندن دها ناموسلی اولدیغنی ؛ کذلك بر بدوی قیزینك عرضنك بر مستوره‌نك عرضی قدر مصون اولمدیغنی ادعاده بولنسون . »

بز دیرزکه : بونی کیمسه انکار ایتمز . انجق شوراسنی‌ده خاطردن دور طوتمامق لازم کلیرکه مستور اولمیان بر بدویه ، یاخود چولده زراعتله مشغول بر قادین هیجای معیشتك ، تنازع بقانك هنوز اك اشاغی درجه‌سنده بولونیور . ذاتاً علم‌الروح اثبات ایدیورکه بودورده ، بوحالتده بولنان برانسان کندیسنی هلاکدن محافظه ایتمکدن باشقه بر شی حقنده همان‌ده اعمال فکر ایتمز . بناءً علیه بوکبی قادینلر مؤثرات لهو وهوسه معروض قاله‌رق کندیلرینی حظوظات نفسانیه‌لرینه قاپدیره‌جق وقته مالك اولمدقلرندن بتون کون قوجه‌لریله برابر چالیشیرلر ؛ کیجه اولنجه کوندوزکی جهاد طاقت فرسانك یورغونلغیله دیکلنمکدن باشقه برشی دوشونه‌مزلر . بونك ایچوندرکه انجق حوائج ضروریه‌سنی تأمین ایده‌بیله‌جك قدر ماله صاحب اولان بربدوینك ، یاخود فلاحه‌نك ایلك‌ایشی یوزینه بر اورتو اورته‌رك ارککلره‌قارشی تستردن عبارت قالیر .

لکن (المقطم) ك « مادام‌که روابط اخلاق وادب چوزولدیکی زمان فضیلت عفته قارشی مهاجم اولان عنصر ارکك ، او فضیلتی مدافعه ایدن ایسه قادیندر ؛ آرتق قادینلرك قوای عقلیه‌لرینی قوای اخلاقیه‌لریله برلکده تزیید ایتمك ، ادراکلرینی ، تجربه‌لرینی توسیع ایلمك عقلاً ایجاب‌ایدیور . تاکه قادین موقع فضیلت وکمالنی‌نه‌صورتله محافظه ایده بیله‌جکنی اوکرنسون . » طرزنده‌کی مطالعه‌سنه کلنجه بوکا شو یولده جواب ویریرز :

قادینلرك‌عمومیتی نظراعتباره آلنیرسه کورولورکه تربیه‌نك بونوعی امکان داخلنده دکلدر . بوکا انجق پك زنکین آدملرك قیزلری نائل اوله‌بیلیرلر . چونکه بویله بر تربیه ، بویله برتحصیل ایچون سنه‌لرجه مکتبده بولندیرلمق ، آغیرلقلرنجه آلتون صرف ایدلمك ایجاب ایدرکه او حالده قیزلرك اونده طقوزی بوطرزده‌کی تهذیب فلسفیدن محروم ، بناءً علیه عنصر مهاجم اولان ارکك دسائسنه محکوم اولور . دیمك ،

المقطمك بو سوزی اوزرینه عمومی برقاعدهٔ اجتماعیه بنا ایتمك صحیح اولهمایهجق .

بونکله برابر ابتذال طرفدارانڭ [مستوریت علیهنده بولنانلرك] توصیه ایتمکده اولدقلری بومعنوی تستر قادین ایچون مادی اولان او رقیق ردادن تحمل اولنمز درجهلرده آغیردر . باقیکز ارککلرك قادینلره یوکلهمك ایستدکلری وظائف نه قدر مالا یطاقدر ! هم قادینڭ عنصر قوی اولان ارککڭ هدف تهاجمی اولدیغنی اعتراف ایدییورلر ؛ هم ده اومهاجمی حدینی تجاوزدن آلیقویهجق برمانع مادی ایله ، بردا ایله تستر ایتمهمسنی ایسته یورلر ؛ اوردانڭ صرف اخلاق ومعنوی اولمسنی ، یعنی فیلسوفلری بودنیای فانی‌یه محبتدن ، حظوظات نفسانیهیه تمایلدن منع ایتمکده اولان حجاب جنسندن اولمسنی التزام ایدیورلر ؛ دها طوغریسی قادینلر ، ولوهر طرفدن کوستریلان مهاجاته هدف اولسهلرده ، ینه حسیات بشریهلرندن هیچ برینه اطاعت ایتمسونلر ، ملك اولسونلر دییورلر !

ایی اما ، نه ایچون قادینه مادی اولان اورتوسنی ویرهرك هم اونی هم ارککی بومجاهدهٔ هول انکیزدن قورتارمیورلر ؟ نهدن بوحیات مرارت آلود کارزارنده شو ظالم ارککله جنکلشه بیلمسی ایچون او بیچارهیه لازم اولان وقتی چوغالتمق طرفنه یاناشمیورلر ؟ شیمدی بری چیقوب دیهجکدرکه : ایشی پك ایلری‌یه واردیریورسڭ : مدافعه‌کده شدتلی برافراطه دوشیورسڭ . سوزلرکدن ارککڭ قادینی آلداتمقدن ، فساده سوق ایتمکدن باشقه هیچ بر ایشی ، بردوشونجهسی یوقش کبی برمعنی چیقیور . حال بوکه تربیه انسان اوزرنده خارق العاده آثار کوستر ، مدنیت ایسه آدمه علوهمت ، شرافت نفس لباسنی کیدیرر…

دیرم که : بونلر اویله بر طاقم سوزلردرکه دائما ایشیدیرزده کرهٔ ارضڭ هیچ برطرفنده مدلولنی کورهمیز . اکر انسانلری اعتدالی آشمقدن ، باشقهسنڭ حقوقنه تعدیدن منع خصوصنده تربیه وتهذیبك موانع مادیه مقامنه قائم اوله بیلهجکی طوغری بر تخمین اولهیدی اوزمان بر آلای مسالك مفرطه اصحابنڭ سرد ایتمکده اولدقلری نظریهلرك کاملاً صحتی لازم کلیر ایدی .

زیرا بونلر دییورکه : « شومیدانده طوران قانون ایله اونی تقدیس ایتمکده ، محترم طانیمقده اولان قانونیلر ، مقدورات بشراوزرنده اجرای نفوذایلهمکده بولنان بوحاکمیت انسانیتی ترقیات مادیهومعنویهسندن آلیقویان برطاقم موانعدن باشقه برشی دکلدر . لکن بویله اولماسهده انسان کندی مواهب فطریهسنڭ سوق وتأثیرینه براقیلهجق اولسه اوزمان احتساسات فاضلهسی هم کندیلکندن ، هم ده کائناتده‌کی مؤثرات طبیعیهنڭ تأثیریله فیض ونما بولور ؛ کذلك حدود اعتدالدن خارج اولان هوساتیده عین مؤثراتڭ سایهسندن کاملاً محو اولور … داخل ممالکده دعائم عدل ومساواتی تشیید ایلدیکی ، حدود حق وانصافی آشمق ایسته ینلری بو تشبثدن آلیقویدیغی ظن اولنان بوقوانین موضوعهنڭ ایسه مجرملرك ، جانیلرك عددینی آرتیرمقدن ، انسانلر آرهسنده غلظت ، خشونت نشر ایتمکدن باشقه برفائدهسی کوروله‌میور . »

ایشته تربیهنڭ اخلاق انسانیه‌یی تعدیل خصوصنده حدود مادیه مقامنه کچه بیلهجکی طوغری برادعا اولهیدی اوکا استناد ایدن بتون بو کبی نظریهلرك عند التحقیق صحتی لازم کلیردی . بکا کلنجه دیرم که : امم حاضرهدن برینی کوستریکزکه تربیهسی شوقاتی یورکلی ارککی تمایلات بهیمیهسنه تبعیتدن ، مطالب حیوانیهسنی کمال تهالکله استحصاله چالیشمقدن آلیقویه بیلمش اولسون ؟ ایشته تاریخ المزده ، ملل واقوام کوزیمزك اوکنده طوربیور . بونلرك کافهسی برردلیل ناطق ، برر شاهد صادقدرکه هیچ بر زمان تربیه ارککی فضائحه صالدیرمقدن ، منهیاته جرأتدن آلیقویهمامش ؛ فضائلی رذائله ترجیح ایتمسی ایچون اونڭ طاش کبی اولان قلبنی یومشادهمامشدر . اکر بزده خیالاته قاپیلانلردن اولهیدق سادهجه تربیهیه باشقهلرینڭ عطف ایتدکلرندن زیاده اهمیت وتأثیر اسناد ایدردك . لکن برسوزیمزك مسموع ، آرادیغمز ، ایستدیکمز شیئڭ ممکناتدن اولمسنی آرزو ایتدیکمز ایچون تجارب حیاتیه دائرهسنی بر پارماق مقداری تجاوز ایلهمهمك عزمندهیز .

شیمدی سزه تمایلات طبیعیهسی حدوددن ، مواهب فطریهسی قیوددن وارسته اولان انساننڭ حالنی درجهٔ مطلوبهده تهذیب ایچون یالکزجه تربیهنڭ کافی اولهمایهجغنه محسوساتدن بر مثال ایراد ایدهلم :

ممالك مدنیهده بولنان برآدم زمان طفولیتنده ، اونده ، شبابنده ، مکتبده ، سن کماله کلنجه بولندیغی محیطده جریدهلر ، رسالهلر ، خطبهلر ، وعظلرله مسکرات استعمالندن نهی اولونیور . کثوله انهماك بلاسیله پك فجیع صورتلرده قربان اولوب کیدنلری کوزیله کوریور . برطرفدن کندیسنڭده بو یوزدن فقروسفالته ، خستهلغه طوتلدیغنی حس ایدیور . اسپرتونڭ تأثیریله خراب اولان اعضای بشرك انظاری تدهیش ایدهجك صورتده آلنان رسملری اوکا کوستریلیورده اوآدم بونلره رغماً ینه عشرته منهمك اولیور ؛ بو اوغورده حیاتنی فدا ایدیور ؛ سرخوشلقده کوندن کونه ایلری کیدیور . هایدی باقهلم ، سویلیکز ، تربیه نه تأثیر حاصل ایتدی . هانی اثر تهذیب ؟

شیمدی شو مثال هر نظرك احاطه ایده بیلهجکی طرزده ، محسوس برصورتده کوستریورمی که بوعنصر مهاجم [ارکك] نه قدر علو منزلته واصل اولورسه اولسون ، تربیه برمادی ضابط ایله برلشمدکجه اونی فنالقلره مقارنتدن ، رذائل اعمال پشنده قوشمقدن آلیقویهمایهجقدر ؛ اعتدالنه حاکم اولهمایهجقدر .

باخصوص بوعنصر مهاجم ، ترکیب بدنیسنده اسپرتویه انهماکنی ایجاب ایدن مادی بر سائق بولندیغی حالده ، عشرته بوقدر ابتلا کوستررسه ، یا اونڭ شهوات بهیمیهسی پشنده‌کی حرص وتهالکی نه درجهلره وارمق لازم کلیرکه بوکا قارشی کندیسنده مادی وشدید الشکیمه برده سائق بولونیور ؟

ایشته شیمدی آکلاشیلدی که مسلمانلرك قادینلرینی مستور طوتملری نه اونلره اسیر نظریله باقدقلرندن ، نه قدرلرینی محقر کوردکلرندن ، نهده عدم امنیتلرندن اولمایهرق بالعکس اونلرك وقار وعزتنی محافظه ایتمك کندیلرینی بو عنصر مهاجمه قارشی مدافعه ایلهمك ایچوندر . اوعنصر

مهاجمه قارشی که علی الدوام قادینی اغفال ایله ، محوایله اوغراشدیغنه ، بریکی زواللینك ده قهرمانجه سنه مدافعهٔ نفس ایتمکده اولدیغنه تاریخ شهادت ایدیور .

قادینلر عزك تستر ایله ملری ده کندیلرینك محقر یتلرینه ، عصمت وادبلرینه اعتقاد ایدلدیکنه دلالت ایتمز ؛ بلکه محفوظ الجانب برحصن منیع عفت اولدقلرینه ، اوزرلرینه هجوم ایله اوغراشان ارککی هر وجهله نومید ایتمك ایچون هم اخلاقلریله ، همده دوش عصمتلرنده کی ردالریله یعنی بری مادی ، دیکری معنوی ایکی قوتلی سلاح ایله مدافعهٔ نفس ایتمکده بولندقلرینه علامتدر .

آرتق بوندن صوکره بیلمم ارکك قاریسنه مستوریتی ترك ایله مسنی توصیه ایدرمی ؟ یاخود قادین کندیلکندن اوردایی قالدیروب آتمق جهتنه کیدرمی ؟

بوکون غربده بعض افکارمفرطه اصحابی حکومتی قوانینی بشریتك ادوار ابتدائیه ده کی جهالتی ، اذعانسزلنی بقایاسندن عد ایدرك چرکین کوردکلری کبی مستوریتی ده اسکی آثاروحشتدن بربقیه طرزنده تلقی ایدیورلرده کریه کورویورلر. فقط بزمقتضاسنه توفیق حرکت ایله مك عزمنده بولندیغمز قواعد اجتماعیه یی اویله برقسم خلقك استحسان ویا استهجانته تعلیق ایده جك دکلز. زیرا اقوام آره سنده اویله لری وارکه دیشلرده کی بیاضلغی ایی کورمیورلرده سیاهه بویایورلر ، کذلك بتون وجودی دوکه یله لکه یورلرده بونی اك کوزل برطرز تزین عد ایدیورلر!

لکن اعمال انسانیه یی تمیز خصوصنده اك برنجی حکم ، عقل ایله طبیعت طرفندن ویریلن حکم اولدیغی ایچون بزده احوالمزی دائما بوایکی حکیمك [عقل وطبیعتك] نظر فارقنه عرض ایتملی یز . احوال انسانیه ایسه — اوّلجه ده سویلدیکمز وجهله — اویله بردارالفنون عالی درکه انسان فطرتنه توافق ایده جك ، ایتمیه جك شیلرك کافه سنی اوراده اوکره نیره .

اکر ناسك برقسمی تستری بکنمیه رك برنوع اسارت عد ایدیورلرسه ، تستر طرفدارنی ده ابتذال وتزیینی مستهجن کوریورلر ، اوکا دها شدید براسارت نظریله باقیورلر . بزه کلنجه : مادام که مستوریتك عفت نفسه ، وقار نفسه علامت اولدیغی ، سعادت واستقلال نسوانك یکانه ضامنی بولندیغی نظریمزده تحقق ایتمشدر ، شیمدی بونك قادینلرك کسب کمال ایله ملرینه مانع اولوب اولمادیغنی تدقیق ایتمه مز لازم کلیور .

مترجمی : محمد عاکف

انسانك ماهیتی ووظائف شرعیه واجتماعیه سی

معلومدرکه انسان دینیلان مخلوق چیره دستیٔ یزدان ، حیوانات سائره دن مابه الامتیازی اولان کافهٔ کمالات وآدابدن مجرد وخالی ، قوهٔ ممیزه ومدرکه دن بیله عاری برطفل صغیر ، برجسم ذی روح اولدیغی حالده قدم نهادهٔ عالم شهود اولیور . هیچ برشی بیلیور . کیمسه یی طانیمیور . هرشیئه مستعد ، هر شیئی قبوله صالح برحالده کوریلیور . نه اوله جغی پك اوقدر بللی اولمیور. آز برمدت صکره ، دیکر برحاله ، بشقه بر دوره یه انتقال ایدر . یاواش یاواش ، مادرینی ، پدرینی ، خواهرینی ، برادرینی ، مربیسنی ودها صوکره دائما یاکنده بولنانلری ، صدالرینی ایشتدیکنی طانیمغه ، معنیدار نظره لری ، لطافتمدار خنده لری ترجمان حسیات وجدانی اولمغه باشلار . احتساساتی الیله ، ایاغیله ، کوزیله ، قشیله آکلاتمغه چالیشیر . آج ایسه کریه نما ، طویونجه خنده فزا اولور . آغلارکن طانیدیغی وخوشلاندیغی برکیمسه نك آغوشنه آتیلیرسه سکونت بولور . منفعت ومضرتی تقدیر ایده من . اکلنیر ، کولر ، کولدیرر . نه یه کولدیکنی بیلمز . اوینار ، اوینادیر ، نه ایله اوینادیغنی تقدیر ایتمز . حسن وقبحی ، حق وباطلی ، صحیح وسقیمی تمیز وتفریق ایلمز . برمدت ده بوحال ایله دمکذار اولور . بوحالده ده قالماز ، بونی دیکر برحالت تعقیب ایدر . برقدمه دها ترفع ایلر . بودوره ده ایشتدیکنی بیلیر . بیلدیکنی ایستر . سوز سویلر . سویلنیلان سوزی آکلار . حسیاتنده بیوك برفعالیت مشهود اولور . کیتدکجه قوتی تزاید ، حس تمیز وتفریقی ده کمال سرعتله آن بآن تشدد ایدر . ایشتمك ، کورمك ، سویله مك ، سومك ، سویلمك نه دیمك اولدیغنی اکلامغه برابر اوصاف وجدانیه اوصاف واشیانك کوزل وچرکینی درك وتیقن ایلر . حتی هانکیلرینك تقلیده ، هانکیلرینك تبعیده شایان اولدیغنی دوشونه جك ، اکلایه بیله جك برقوهٔ عقلیه وفکریه یه مالك اولور . برمدت صوکره استفادهٔ ذاتیه ومنافع شخصیه نك نه دیمك اولدیغنی بالذات اکلامغه باشلار . دها برمدت کچر ، حسیاتی باشقه لاشیر ، دفع مضرت ، جلب منفعت ، تأمین معیشت ، اکتساب شرف وحیثیت ، ترقیٔ قدر ومنزلت ایچون سعی وغیرته بذل مقدرته کندیسنده براحتیاج مبرم ، برآرزوی فطری مصمم حس ایدر . بالآخره یاتحصیل علوم وفنون ایله اشتغاله باشلایه رق ذات وصفاتی تزیین ایله منفعت مادیه ومعنویه سنی تطمین ویاخود شاهراه صنعت وتجارتی ، طریق زراعت وحراثتی تعقیب ایله صوب مقصوده واصل اوله رق احتیاجات حیاتیه وبشریه سنی تأمین وتهوینه چالیشیر . شاهد مطلوبنی قارشوسنده متجلی کورور . برطرفدن عائله تشکیل ایدر . اولاد یتیشدیرر ، جمعیت بشریه یه مجبور ومدیون اولدیغی دینی ادا ، خدمتی ایفا ایدر . برکون کلیر ، سریع الزوال اولان حیات دنیویه سی رهین حد کمال اوله رق رجوع ایدر وتعبیر دیکرله مسافرخانهٔ عالمی ترك ایله چیقار ، کیدر . عالم بقایی کندیسنه قرارکاه اتخاذ ایلر . دنیاده ایشلدیکنی آخرتده کورر . دنیانك مزرعهٔ آخرت اولدیغی ـ دنیاده اکلامامش ایسه آخرتده ـ اکلار . بوراده نه اکدیسه اوراده انی طوپلار . اعمال ونیات دنیویه سی خیر ایسه مکافات ، عکسی حالنده مجازات کورر . بواحوال ، عامیله اولاد واحفادنده ده عینیله جاری اولور . بربرندن موقتاً آیریلانلر ینه بولیشیرلر . آنلرده صره سیله کلیر ، کچر ، دنیا کیمسه یه قالماز . دنیاده کمسه قالماز . کلن برمقدار طورر . اکلنیر . کیدر . حیات دنیا قره بکزر . بردفعه قمرك محاقنه ، هلالنه ، کمالنه ، زوالنه ، تناقصنه والحاصل متعاقب صفحاتنه عطف لحاظهٔ دقت ایده لم ! اول شهرده کوچوك ، غایت کوچوك برهلال اوله رق

طالع وظاهر شیئاً فشیئاً تزاید وتکمل ایده‌رك بدر تام حالنده باهر اولور. بو حالده‌ده قالماز. تمام وکمالی همان نقصان وزوال تعقیب ایدر. کیتدکجه کوچلمکه باشلار. نهایت تمامیله پردهٔ خفایه چکیله‌رك کوزدن نهان اولور. حیات دنیاده بویله. حتی دنیاده موجود حیوانات ونباتات وجمادات دخی بویله. بردست معنویٔ تقلیب هر برینی برحالدن برحاله منقلب، هر برینك کمالی زوال تعقیب ایدر. هر بری متبدل، متغیر ونهایت منقلب اولور. هرشی فنا بولور. بر دفعه‌ده ماضی‌یه برنظر سریع عطف ایده‌لم. بو مسافر خانهٔ عالمده بیکلرجه سنه‌لردنبری کیملر کلدی؟ نره‌یه کیتدیلر؟ شمدی نره‌ده‌درلر؟ نه‌کبی معلا خانه‌لر، نه کبی بالا کاشانه‌لر بنا اولندی؟ عاقبت نه اولدیلر؟ بر چوقلرینك یرلرنده یللر اسیور! موجودلرده برکون کله‌جك، خاك ایله یکسان، معدوم الارکان اوله‌جق! عالم بشریتده، تاریخ کائناتده، صحایف موجوداتده نه‌اولدی؟ نه‌لر بیتدی؟ اصحابی، افرادی نه اولدیلر؟ شمدی نره‌ده درلر؟ بو فلك دوار، بو آسیاب مطاحن کردار آنلرك هپسنی رهین غبار ایتدی! هپسنی اوکوتدی، کیتدی. الیوم موجود ومشهود اولانلرده اویله اوله‌جق. فنا بولمالرده بر کون اولوب بوله‌جق. قائم وباقی اللهدر آنجق. مادام که کونلر کچیور، زمان دکیشیور، موسم تازه‌لنیور، هر بهاری خزان تعقیب ایدیور، طفولیت صباوته، صباوت شبابته، او ده کیت کیده شیخوخته منجر اوله‌رق شیخوخت دخی انسانی سورکلیوب چکر. بو پنج روزهٔ حیاته مغرور اولمامق، سبب خلقتی، دنیایه نه‌ایچون کلدیکنی اکلامق، دنیانك قدر وقیمتنی تقدیر ایده‌رك مستفید اولمق، علوم وفنونی اکتساب ویاخود بر صنعت وتجارته انتساب ایله جمعیت بشریه‌یه وخصوصیله عالم اسلامیته خدمتده بولنمق، ماهیتنك، موجودیتنك کیفیت وکمیتی تأمل ایده‌رك عباد اللهه لطف ایله، حلم ایله، عدالت ایله معامله‌یه آلشمق، خالق اعظم واقدسنه، رزاق اکرم وارحمنه قارشی فریضهٔ عبودیت وظیفهٔ شکر ومحمدتی علی قدر الاستطاعه ایفا وادایه چالشمق، اقوال واحوال پیغمبر اکرمه، سنن سنیهٔ نبی محترمه امتثال وتمسك، اخلاق محمدیه ایله تخلق ایده‌رك کندیسنی حضرت فخر عالم افندمزه سودیرمکه، شفاعت جلیله‌لرینه کسب استحقاق ایلمکه سعی وهمت متحتم عهدهٔ بشریت اولدیغی بالبداهه تحقق ایدرکه بو دائرهٔ فیض باهره‌ده حرکت ایدنلرك مادی ومعنوی، دنیوی واخروی شرف وسعادتله دمکذار عز وشان، مغبوط الامثال والاقران اوله‌جقلری مستغنیٔ تصویر واثبات بر قضیهٔ بدیهة البرهاندر. وجود انسان، ابتداء خلقتده صغیر وناقص اولدیغی حالده وقت کچدکجه، زمانی کلدکجه معاونت تغذی وتربیه ایله اکتساب قوت وتکمل ایتدیکی کبی نفس انسانی هر درلو کماله قابل، قلب دخی هر درلو نقش وصورتدن تنزهی شامل وفقط هر بر نقوش وصوری قبوله استعدادی حامل، کندیسنه توجیه اولنان هرشیئه مائل بر جوهر حقیقیٔ فضائل اولمق اوزره مخلوقدر. نفس وروح، خیره سوق اولنوب ایلکه آلشدیریلرسه اول صورتله نشو ونما بوله‌رق دنیا وآخرتده انسان ایچون سعادت تشکیلنه بادی اولور. بالعکس فنالغه میل ایتدیریلیر، تزکیه وتصفیه‌لرنده اختیار تراخی ایدیلیرسه سعادته مقابل شقاوت یوز کوسترکه بوده هر حال وکارده هلاك مادی ومعنوی‌یی مؤدی اولور. بو سببدندرکه: شرعاً، عقلاً، وجداناً نفس اصلاح وتربیه، روحی‌ده تطهیر وتصفیه ایلك، اخلاقی تهذیب، باطنی علوم وفنون ومحاسن آداب ایله تزیین وتنویر ایتمك، دها طوغریسی نفسی ایله روحی اکل حرامدن وخصوصیله انسانك بر چوق علل وامراضه ابتلاسنه بادی اولان سفیهانه ومسرفانه اکل وشربدن، منع وصیانت اخلاق سیئه وردیئه وامراض معنویه‌دن محافظه وحمایت وابنای جنسنه قارشی رفق وملایمت، لطف ومرحمت استعمالی تکلیف ونصیحت ونوع بشر ایچون بر نعمت جهان قیمت اولان عقل وفکرنده دائما معروف ایله آمر وفحشا ومنکردن ناهی اولان عقائد دینیه‌یی تثبیت ایتمك فریضهٔ ذمت، متحتم عهدهٔ بشریتدر.

*
* *

جناب حق مخلوقاتی یکدیکرینه محتاج وخصوصیله نوع بشری حیوانات سائره‌یه نسبتله کثیر الاحتیاج اوله‌رق خلق وابداع بیورمشدر.

اوت! انسانلر طبعاً مدنی اولمق اوزره مخلوق ومجبول، ابنای جنسیله استئناس، حب معاشرت، تعاون وتناصر کبی اوصاف ایله مفطور اولدقلرندن بونلرك حصول وتحقق ایچون ابنای جنسنه، حیات اجتماعیه‌یه مجبور ومفتقر اولملری طبیعی حکمنده قالیر. اشبو شدت احتیاج دولاییسیله درکه: محافظهٔ حیات ایچون اقتضا ایدن مأکولات ومشروباتی، مساکن وملبوساتی، تمامیٔ عقل ایچون لازم کلان علوم وادبیاتی حظوظات نفسانیه‌یی، لذات اباحیه‌یی، احتیاجات عقلیه‌یی هیچ بر کیمسه‌یه عرض احتیاج ایتمکسزین تحصیل وایفایه قادر بر انسان تخیل اولنه‌ماز. بو، محالدر. فرادبشر حد ذاتنده ناقص ومحتاج دیکر بر فطرتده خلق اولندیغی ایچون بری دیکرینك معاونتنی ضامن وتعبیر عمومی ایله بر منفعتك حصولی ویا مطلق بر شیئك تحققی بهمه حال تعاون وتناصره متوقف، اجتماع واشتراکی متضمندر. بو، بالبداهه موقع ثبوته پای انداز ایصال وهر درلو اغراضدن آزادهٔ قیل وقال، قطعی النتائج قضایا جمله‌سندندر. نه حاجت! بر کره یدیکمز بر دیلم اکمك ایله کیدیکمز بر کوملکی نظر تدقیق ومحاکمه‌دن کچیره‌لم: بونلردن بریسی غدایه صالح برحاله افراغ اولنمق، قارنمزی طیورمق، آچلغمزی تعدیله مدار اولمق ایچون اراضی‌یی ایشلمك، تخم صاچمق، دوکمك، صاورمق، بغدای چیقارمق، اوکوتمك، یوغوروب پشیرمك کبی متعدد عملیاته؛ دیکری دخی پاموق اکمك، طوپلامق، تمیزله‌مك، بوکمك، طوقومق، بیچمك، دیکمك کبی پك چوق اشتغالاته بر چوق آلات وادواته متوقفدرکه بونلرك حصولی، مسلکلری، صنعتلری، تجارتلری مختلف بر چوق کشیلرك وجودیله، آنلرك دهشتلی، متمادی چالیشملریله ممکن اوله‌بیله‌جکی ایچون برشیئه احتیاج او شیئك حصولنك متوقف اولدیغی اشیایه احتیاجی مستلزم اولمغله هر حال وکارده کثرت احتیاجات انسان شك وشبهه‌دن آزاده اوله‌رق ظاهر ونمایان اولور. بناءً علیه انسان فرضا بر لقمه اکمك ایله اهمیتسز بر کوملك ایچون بو درجه تعاون وتناصره محتاج اولورسه

سائر لوازم معیشت بشریه‌نك حیز آرای حصول اولمسنك نه قدر دهشتلی اعانه‌یه عرض افتقار ایتمکده بولندیغی وبونلر اولمیجه صحتك، حتی حیاتك محافظه‌سی ممکن اوله‌میه‌جغی اکلاشیلیرکه بوصورتده یوقاریده سویلدیکمز وجهله هرشیدن زیاده کثیرالاحتیاج اولان افراد بشر ابنای جنسنه انصاف وعدالت ایله ، رفق ولینت ایله،شفقت ومرحمت ایله معامله ایتمك وجوبی برقات‌دها تظاهر وتحقق ایدر . تاکه : معاشرت واستیناس بسط خیام آرام وشاهد زیبای تعاون وتناصر دخی عرض کلچهرهٔ ابتسام ایتسون !

تحصیل علوم وفنوندن‌صکره اسباب‌ووسائل معیشتك اعظم‌واهمی، اعلا ومکملی کسب وغیرتدر. حیاتك روحی فعالیتدر . انسان حیات ایله قائم،حیات‌بشردخی چالشمق‌ایله دائمدر . هرشیٔ چالشمق‌ایله استحصال، هراحتیاج چالشمق سایه‌سنده‌استیصال اولنور، کندینك، اولاد وعیالنك تأمین وتوسیع معیشتی ، تحصیل سلامتی ، عزت وسعادتی ایچون بذل وجود ایدنلر عند جلیل سبحانیده مقبول ومرغوب اولورلر، انسان بو خصوصده نه قدر چالشسه چالیشه بیلیر . نه قدر چالیشیرسه او نسبتده مستفید ، او نسبتده مظهر تسهیلات رب مجید اولور . انسان، مشروع ، جدی . وناموسکارانه بر سعی وغیرتله ملیونلره ، ملیارلره مالك اولسه شریعت ، عقل ، وجدان آنك فوقنده‌کی مسائل متوالیه‌دن، اندن بیوك بر استفادهٔ مالیه‌دن کندیسنی منع ایتمیور .

شریعت اسلامیه انسانه دنیا ایچون دائمی یاشایه‌جق‌هیچ، اولمیه . جك کبی بر سعی وغیرتی ، آخرت ایچونده همان اوله‌جك کبی عبا . دات وطاعات ایله تهیهٔ امور آخرتی امر وتوصیه ایلیور .

حضرت فخر عالم صل الله علیه وسلم افندمز [عارذل سؤالدن کندیسنی وقایه ، اولاد وعیالنك معیشتنی تأمین ، نفقه‌سنی توسیع ، ابنای جنسنه، قونو قومشوسنه معاونت وبذل عاطفت ایچون دنیایی طلب وجمع اموال واملاکه سعی وغیرت ایدنلر یوزلری بدرمنیر کبی منور وضیا پاش اولدیغی حالده جنات عالیانه داخل ، جمال باکمال الهی‌یی مشاهده شرف عال العالنه نائل وبو صورتله کندیلری ایچون ابدی بر نعمت ، سرمدی بر عزت ، دائمی بر سعادت حاصل اولور] بیوریورلر .

انسان اکتساب مال وثروتدن ، جمع‌اموال ونقوددن نصل‌منع ایدیله‌بیلیر ؟ هر کیم اولورسه اولسون شریعتك‌تجویز ومساعده ایتدیکی بردائره‌ده ایشلر ، چالیشیر، قازانیرایسه‌آنی‌کیم مؤاخذه ایده‌بیلور ؟

اقربا ومتعلقاته ، فقرا وضعفایه ، ایتام وارامله ایفاسیله مأمور ومکلف اولدیغمز انفاق ، الباس ، اطعام وابنای جنسمزه قارشی‌مجبور اولدیغمز معاونت واکرام آنجق پاره‌ایله ممکن اوله‌بیلیر .

فرائض اسلامیه وامهات دینیه‌دن اولان زکات کبی . حج کبی ، غزا وجهاد، کبی کذلك مقابلنده‌اجر جزیل وثواب کثیر موعود اولان واجباتدن قضای حاجت کبی ، تصدق کبی عبادات واعمالك تحققی، بنای‌مساجد،احیای‌مدارس وبوکبی‌برچوق مؤسسات‌عالیه و خیریه‌نك، انتظام وعمرانك حیزآرای حصول اولمسی انجق پاره‌ایله ممکن وله‌بیلیر.

کذالك ایفای‌حسن عبادت خصوصنده موادمهمهٔ مقدمه‌دن‌معدود اولان اتفاق نفس ، محافظهٔ حیات ، تقویهٔ بدن‌انجق پاره‌ایله ممکن‌اوله بیلیر .

عائله تشکیل ایتمك اولاد وعیالنك استراحتلرینی تأمین وکندیلرینی تعلیم وتربیه‌ایله تزیین‌ایلمك دولته،ملته‌خدمت ایده‌جك برحاله‌کتیرمك انجق‌پاره‌ایله ممکن‌اوله‌بیلیر . مابعدی‌وار

سیروزمفتیسی‌زاده:
محمد اسعد

مواعظ

مقرری :
مناسترلی اسماعیل حقی افندی

محرری :
سیروزلی ح. اشرف ادیب

امانت اقسامندن بری‌ده تودیع اولونان اسراردرکه محافظه‌سنه اعتنا اولونمق مقتضای انسانیتدر . برده انسانك نفسنه متعلق عیوب ومساوی‌وار، هرنه واسطه ایله ، نه‌صورتله اولورسه اولسون بومثللو احواله مطلع اولان ارباب حمیت، کف‌لسانی کندیلرینه بیوك وظیفه بیلیرلر، افشایه ، اعلانه هیچ بروقت قیام ایتمزلر.

ناسك عیبلرینی افشا ایتمك بیوك دناءتدر . کرك قصداً یاپمش اولسون، کرك خطاءً . اونی‌اورتمکه چالیشیك. هله قصورینی جنایت شکلنده کوسترمك مؤمن شانی دکلدر. انسان جان صیقنتیسیله بعضاً برلاقیردی‌سویلر،اساساً حق‌اولور. فقط تنقیداتی،تظلم‌حالی‌حاوی‌بولونور، بوکا دائر سوزلری عائد بولندیغی اشخاصه ایصال ایتمك حرامدر « نمیمه » تسمیه‌اولنور. مساویدن بحث ایتمکده « غیبت » اطلاق‌اولنوب تحریم‌ایدلمشدر، مکرکه برشخص مجاهریندن، غایت‌مبالاتسز اوله، آنك غیبتی‌حلال‌اولور. یاخود شریر برکیمسه منافق اولورسه ، صلاح حال اوزره کورنمکه چالیشیرسه اونك مساوینی‌سویلمك لازم کلیرکه عالم شرندن صاقنسون .

[اذکروا الفاجر بما فیه کی یحذره الناس] بر طاقم فاجر اولان کیمسه‌لروار، دین علیهنده ، دولت وملت علیهنده بولنورلر ، فرصت بکلرلر. بویله‌خائنلر ، فاجر کیمسه‌لرك ملعنتنی ، فنالغنی اورته‌یه قویلکه بیلنسونلر ، تمیز ایتسونلر، هرکس‌شرلرندن خلاص‌اولسون. برکیمسه‌یی دوست ظن ایدرسك، مؤخراً دشمن چیقار. بویله کیمسه‌لری انسان اولجه بیلرسه ، معاملاتنده آلدانماز. اونلردن اجتناب ایدر ، بالآخره متضرر اولماز . ارباب فساد اولانلر بیلنملی. چونکه جمعیت اراسندن آیقلانملری لازمدر . خطاءً برشیده بولونمش اولانلری‌ده ممکن مرتبه اورتملی . فنالغی اعتیاد ایدنمش‌اولان قابل اصلاح دکلدر. بونجه زمان اونکله اوغراشمش. مؤخراً صنعتنه‌کساد‌کلش. یاپدیغنه‌ندامت کتیره‌جك دکلدر. بلکه سائقهٔ اعتیاد ایله ینه فساده آلت‌اولمغه چالیشه‌جقدر. بناءً علی ذلك بومقوله‌لرك حرکتنی هرکسه بیلدیرمك فرضدر، وظیفهٔ دینیه‌در . عمومك سلامتی ایچون بوعقربلرك باشنی ازمك لازمدر . اویله‌یا تشنج ایدن اعضالر دائما کسیلیر . بتون هیئت عمومیه‌مز ، بالجمله ملل واقوام عثمانیه یکوجود اولمالی. جمله‌سی بربدن‌حکمنده‌در. شمدی

برانسانك بر پارمغی قانغران اولورسه نه‌یاپیلیر؟ همان كسیلوب آتیلمایورمی؟ چونكه اویله یاپلماسه اوعلت بتون بدنه سرایت ایده‌جك ، بتون وجود محو اوله‌جق . فنآ ثابت اولان چوروكلر آیقـلانیر . مضر میقروبلر محو ایدیلیر ، عقربلر ازیلیر ، ییلانلر اولدیریلیر . بر بدنی افساد ایده‌جك ، بروجودی زهرلیه‌جك ، برجمیتی رخنه‌دار ایده‌جك نه‌قدر مضر شیلر ، مفسد موجودیتلر وارسه ـ اگر جمیتك ادامهٔ حیاتی ، نظام عالمك بقاسی مطلوبسه ـ اونلری آیقلامق فرضدر ، وظیفه‌در ، وظیفهٔ دینیه‌در ، وظیفهٔ انسانیه‌در ، حتی وظیفهٔ قانونیه‌در . بو برقاعده‌در : چوروكلر آیقلانیر!.. چوروك دیش آغزده طوتولورمی؟ بردیش چورودیمی آرتق اونی آغزده طوتمق ، مضرتدن باشقه برشیٔ منتج اولماز . اونی چیقارتملی . ولوعاریت اولسون ، یكی دیش طاقلی .

ــ اما بوبنم دیشمدر ؛ چوروسون ، موروسون ، آغزمده دورسون !..

دیمك موافق عقل وحكمتمی ؟ واقعا سنك دیشـك ، فقط بر ایشه یارامیور ، الم ویریور . فائده یرینه ضرر تولیـد ایدییور . اوته كی دیشـلریده بوزه‌جق . صاغلام دیشـلر اكسیك اولماسون . اونی سوك ، آت ، امابوش قالمجقمش ، قالسـون . مضر موجودیتدن ایسه نافع معدومیت ایی‌در . برطاقم فاجرلر ایشته ، طبقی بویله چوروك دیش كبی‌در . نصل چوروك دیشدن فائده مأمول دگلسه اونلردن‌ده برخیر اومه . نصل چوروك دیشلردن آغزی تمیزله‌مك لازمسه بونلردن‌ده جمیتی اویله تمیزله‌مك لازمدر . چونكه بو نظام عالمك بقاسی مطلوب الهیدر ، بونده باجمله انسانلر علاقه داردر . بو خصوصده اغماض عین ایدیلیرسه « آدام ، وارسون چوروكی‌ده بولونسـون » دیرسه مسـئولدر ، دینا مسئولدر . چونكه وظیفه‌سنی ایفا ایتمه‌مش اولور .

بونلرهپ معلوم شیلردر . انجق ایچنده بولندیغمز زمانه ، هنگامهٔ بحرانه متعلق وصایای مهمه‌در . بوكابناءً اوزاتوب طوردم . ینه صدده رجوع ایده‌لم :

خرستیانلردن فائده اولور . اونلرده مناسب خدمتلرده قوللانیلیر . سلطان انبیـا افندیمز حضرتلری اثنـای هجرتلرنده غار شریفده اوچ كون اوچ كیجه قالدیلر ، نه‌یرلردی ، نه ایچرلردی . ابوبكر صـدیق افندمزك برآدمی واردی : (عبـدالله بن اریقط) نامنـده بر ذات . روایت موثوقه‌یه كوره بو ذاته رسـول اكرم افنـدمز ایله حضرت ابوبكرك راكب اوله جقلری دوه‌لر اوچ كون ختـامندن صوكرا غار شریفه ایصـال اولنمق اوزره تسلیم اولنمشـیدی . مومی الیه بروجه مقـاوله خدمتنی ایفا ایلدی . مؤخراً یولده كندیلرینه رفاقت ایتدی ، اوجوارده قیونلرینی رعی ایله هر صباح غار شریفـه ایصـال ایدن‌ده حضرت ابوبكرك موالیسـندن « عامر بن فهـیره » (رض) ایدی . هنـوز مشركلرك دیننده ایدی . لكن تجربه ایدلمش . امین كیسه ایدی . ابوبكره قارشی : « بن تكفل ایدرم » دیدی ، فی الحقیقه هرصباح كندیلرینـه سوتلری صاغلمق ایچون قیونلر كتیرردی . اوخائنلر ، اوابوجهللر نه‌قدر اعلان ایتمشلردی : « هركیم حیاً ویا میتاً حضرت محمد ایله ابوبكری اله كچیررسه یوز دانه الك قیمتلی دوه‌لرمدن ویره‌جكم ، بیلم شوقدر كومش ، شوقدر التون ویره‌جكم . اعلا ، خالص آلتون! » بتون اطرافه بویله اعلان ایتدیلر . بوذات ایسته‌سیدی بولندقلری یری سویلیه‌مزمیدی ؟ فقط حریفده مزایای انسانیه وارمش . حالبوكه ابوبكردن جزئی برپاره آلیردی . پاره‌یه طمعاً الچاقلق ایتدیمی ؟ مسلمان دگل ایدی ، فقط صاحب صداقت ایدی ، حیت مجسمه ایدی . اگر قلبنده خیانتك اوله‌یدی اوقدر دوه‌یی ، اوقدر ثروتی قبول ایتمزمیدی ؟ خرستیان اما امین ایشته سزه بر مثال تاریخی !...

باق نصل ؟ او اعاظم دین هیچ تعصب ایتمزلردی . خرستیانلری‌ده خـدمتلرنده قوللانیرلردی . دینلرنده اونلری سربست براقیرلردی . كندیسی مثلا خرسـتیان ، یاخود موسوی . اولسون اوكا كوره‌ده ایش بولنور . شیمدی بوخصوصده ، اونك باشقه دینده بولنمسی نه‌قدر ایشـه یارادی . اگر برمسلمان اوله‌یدی شـبهه ایدرلردی . [نیچون كزییور ، نیچون بورالرده طولاشیور ؟] دیه اورالرده تحریات اجراسنه قالقیشیرلردی . ذاتاً ایز آرایورلردی . حضرت ابابكر پك فراستلی ایدی . اونی مناسب كورمشـدی . هیچ شـبهه ایتمیورلر ، اونی‌ده برای تحری طولاشیر ظن ایدرلردی . شیمدی اوطمع ایده‌یدی ، بزم خفیه‌لر كبی مرتكب اولایدی ، كنـدیلرینی الویرر ، بوقدر دوه‌لر ، بخشیشلر آلیر ، قومی ایچنده شان وشرف قازانیردی ، اویله فقیر قالمازدی . لكن انسانیت جوهری وارمش . نهایت عاقبتی‌ده خیر اولدی . ایمان ایتدی . سعادت اخرویه‌یی قازاندی .

صوكرا بویله دها چوق مثاللر وار . غیر مسلملردن ، حتی قریش دیننده بولونان برطاقم كیمسه‌لردن دخی معاونت واقع اولمشدر . اصحاب كرام بونلردن معـاونت كوردیلر . رسول اكرم افنـدمزی هجرتك سكزنجی سنه‌سنه قدر الك برنجی حمایه ایدن عمجه‌سی ابوطالب ایدی . حالبوكه دین اسلامه كیرمه‌مشدی . صوكرا حضرت عمر اسلامیتی قبول ایتدیكی وقت علیهنه برفرقه كلدی :

ــ [لقد صبأ عمر] آوازینی عیوقه چیقـاردی . عمر باشـقه دینه كیرمش ؛ خانه‌سنی باصه‌جغز ، كندیسنی اولدوره‌جكز !..

دیه غایشلره باشـلادیلر . پك كوجلرینه كیتـدی . اكابر قریش بوندن پك زیاده خویلاندیلر ، متأثر اولدیلر . اسلامیت كوندن كونه شرف بولیوردی . بر قاچ كون ایچنده جناب حمزه وعمر « رض » داخل دائرهٔ اسلام اولدیلر .

قریشیلر :ــ ایواه ! دیه چوق متأثر اولدیلر . هایدی بر نمایش . حضرت عمرك خانه‌سنی صاردیلر : ــ عمری ایسترز ، ایسترز ، دیدیلر ، كلسون باقه‌لم ، دینی دگیشدیرمك اولورمی؟...

بویله برجم غفیر كلدی . اوخلقی داغیتان كیمدر ، بیلیرمیسـكز ؟ « عاص بن وائل » نامنده بریسی‌دركه « انا اعطینـاك » سوره‌سی اونك حقنده ، حضرت پیغمبره قارشی وقوع بولان ملعنتی تشهیر مقـامنده نازل اولمشدر . حضرت عمر افندمز غایت صقیلمشدی . چونكه علیهنه قیام پك دهشتلیدی .

بتون قریشك سفهاسی ، ایلری كلنلری ، ابوجهللر ، فلانلر هپسی متحداً

كلدیلر. « عاص » مرحوم، حضرت ع[illegible]نه سویلدی : — ایچلرنده اك نفوذلی ، غایت جربزه‌لی بركیمسه ایدی. «سز قاریشمایك ، دیدی ، بن اونك ایجابنه باقارم . شمدی قبیله‌سی كلیر . منافعه بویودجه بویور .» دها نه سو لدیسه سویلدی ، اوغلبه‌لكی دفع ایتدی .

ایشته حضرت عمر بیله دین اسلامده اولمایان برینك یوزندن معاونت كوردی . ایسترسه‌ك دها یوز دانه مثال بوله‌یم . واسطه‌یی‌ده الله خلق ایدر ، دكلمی ؟ شمدی حضرت پیغمبر « صلی الله علیه وسلم » افندمز، اصحاب كرام حضراتی غیرمسلملرك معاونتنی قبول ایتمشلر ایكن بزمی استغنا كوسترەجكز ؟ ظالم ، مستبد یاخود تنبل ، متكاسل بر مأمورك یرینه عادل وفعال بر ذات كلمش ، اما غیرمسلم ایمش. وارسون اولسون . بوندن نه چیقار ؟ دكلمی‌كه خادم انسانیتدر ، هر حالده اونك خدمتی شایان تحسین‌در. ولو وكلا اولسون، اوله‌بیلیریا . خصوصا شمدیكی حالمز اونی ایجاب ایدر . لكن بعض مأمورتلر اولور ، اورایه نه اونلرك كلمسی مناسب اولور ، نه‌ده اونلر كلمكه قالقیشیر ، ونه‌ده‌مات حاكمیه معارض اولملری یاقیشیر. مثلا ، مقام صدارته برشابقه‌لی كچسه اولورمی ؟ طبیعی بو اولماز . خاطردن بیله كچیرلمز . اما دیكر خدمتلره نه دینر ؟ حتی داخلیه ناظری اولسه‌ده اوله بیلیر .. صداقتله چالیشدقدن صوكرا ، برچوق سلفلرینه بكزه‌میه‌رك ، ارتكاب وارتشادن صوك درجه‌چكنه‌رك، صداقتله ایش كوردكدن صوكره وارسون غیر مسلم اولسون . [دنیا ظلم ایله خراب اولور ، كفر ایله خراب اولماز] مألنده‌كی حدیث شریف معلومدر .

صوكرا دهانه داخلدر بوآیتده؟ [واذا حكمتم بین الناس ان تحكموا بالعدل]. امرانك اهالی‌یه قارشی عدالت ایتمسی ؛ بوده حقوق عباد جمله‌سندندر . اماناتی اهلنه ادا ایدرلر. هركسك حقنه، حقوقنه رعایت ایدرلر . قانون الهی موجبنجه حكمه، كذلك قوانین سائره مقتضاسی‌نه ایسه اونی ایفایه (عدالت) دینركه امرانك رعایایه قارشواك بیوك وظیفه‌سی بوندن عبارتدر . [الامام راع ومسئول عن رعیته] حدیث شریفی معلومدر. یعنی: امام —كه خلیفهٔ مسلمین، پادشاه اسلامدر — راعیدر، هم‌ده عندالله مسئولدر. الله امر ایدییور: كندیسندن عدالت ایسته‌یور اماناتلری یرینه كتیره‌جك ، پادشاهلر ، وزیرلر ، سائر مأمورلر هپ بویله‌در . مصالح عبادی كوره‌جك اولان هپ عدالتله ، حقانیتله ایش كوره‌جكدر .

صوكرا دها نه داخل اولور ؟ علمانك جماعت مسلمینه قارشی عدالتی . علمانك وظیفه‌سی پك آغیردر . بالخاصه علما بو خطابده داخلدر . [عدل العلماء ان ینصحوا العامة ولا یحملوهم علی التعصبات الباطلة] بو ، امام رازینك عین عباره سی‌در . عالملر عوام ناسی اویله تعصب باطله دعوت ایتمیه‌جك . چونكه دینمز اویله امر ایتمیور . فقط جاهللر غیرت جاهلیه ایجابنجه یاعق ایسترلر : خرستیانلری كورونجه شاپقه‌لرینی آتملم دیرلر. نیچون اولسون، نیچون یاپلسون ؟ .. بو محضا جاهللكدر ! الله ، پیغمبر اجرای آیینلرینه مساعده ایتمش، سربست یاشاملرینه اذن ویرمشلر ، شریعت مطهره‌مز حقوق ناسك محافظه‌سنی امر ایتمش . پك چوق آیات قرآنیه‌نك مقتضاسی بودر. ازجمله سورهٔ حجده وارد اولمشدر . [ان الذین امنوا والذین هادوا والصابئین والنصاری والمجوس والذین اشركو ان الله یفصل بینهم یوم القیامة] یعنی: بیلیرم، بن ایچكزده منافقلر وار ، یهودیلر، نصرانیلر وار، مشركلر ، مجوسیلر ، بت پرستلر وار . اونلرك بینی قیامت كوننده بن فصل ایده‌جكم . سز قاریشمایك ، كیمسه‌یه بلا سبب اذا ایتمیك ! .. هركسه اذا حرام‌در . مثلا كتب فقهیه‌ده مصرحدركه بر خرستیانه ، بر یهودی‌یه ، بر مسلم «كافر» دیسه شرعاً جزا كورور . تعزیر اولنور . كافر ایمش اولسون؛ عاقبتی نه بللی ؟ اولسه بیله سنك كافر دیمكه حقك یوق. شریعت منع ایدییور . (اشباه نظائر) كتابنده وار. [لهم مالنا وعلیهم ماعلینا] دیه كیربیور، پك چوق احكام ذمی بیان ایدییور. بعض شیلرده بزدن زیاده اونلر سربست‌در . بعض امتیازلری واردر. بزه ویرلمین مساعدات اونلره ویرلمش . نه یاپه‌لم ؟ الله ، پیغمبر ویرمش . مثلا : بز طاهر اولمدیقمز حالده جامعه كیره‌میز. اما خرستیانلر، غسل ایتمه‌دن كیررلر ، خرستیان آرزو ایتدیكی وقت مساجد شریفه‌یه كیرر . مساعدهٔ شرعیه واردر. چونكه آبدستله، فروع احكام ایله مخاطب دكل. بو مساعده‌لرده‌ده حكمت واردر : شعائر اسلامیه‌یه واقف اولدقجه بلكه انصاف ایدرلر . احترام ایدرلر . طبیعی آیاغنه برشی كیر. حصیرلری، خالیلری كیرلتمه‌دن، پاصلاتمه‌دن كزه بیلیر. ولو شاپقه‌سی باشنده اولسون، كیمكه حق وار. فقط حرمةً چیقاریرلر. انصاف ایدرلر. چیقارمازسه تربیه‌سزلك صاییلر. نه‌قیملك ایدنلرك، نه‌مؤذن افندیلرك برشی سویلمكه حقی یوقدر. ایشیدییورم . بعض كمسه‌لر تربیه‌سزلك ایدییورلر . فقط روا دكلدر. قانون اساسی سایه‌سنده وارسونلر زیارت ایتسونلر. عوائد ویرمزلرسه ویرمسونلر. سن‌ده برازمتضرر اول. باق كه دنیادن ظلم قالقسون. هر حقوقكه مالك اوله‌سك . بیلیرمسكز اوحاللری . قپالی قوطو دكل ایدی. مظالم عیوقه چیقمشدی. بیچاره كویلیلر، اوساكن ومطیع عموجه‌لر تخملق ذخیره‌سنی صاتارلر ، ویركو ویررلردی . صوكره آلانلر باری یرلی یرینه صرف ایتسه‌لر ... اوده‌یوق. مسرفین، مستبدین كندی كیفلرینه كوره ، كندی سفاهتلری اوغورنده اموال بیت المالی محووافنا ایدییورلردی . شمدی بونلر قالقدی . قانون اساسی هپ بوفناقلری قالدیردی . قانون اساسی ، مسلمین وسائرینك جمله‌سنك حقوقنی تمامیله كافلدر. ان شاء الله تدریجاً فائده‌سی كوریله جك. قانون اساسی كه شریعتك فذلكه‌سی‌در؛ مدارعدالت ، منبع حقانیت اوله جق نه‌قدر اساسلر وارسه هپسنی بشتمردر. قران كریم نصل امر ایتمش ، مثلا : اماناتی ادا ایدك!.. بیورمش ایسه قانونده بونی كوستر. قیمتنی بیله‌لم، ربمزه شكر ایده‌لم.

ابو العلا

مطبعهٔ عامره

محل اداره: درسعادتده یکی پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌در

صراط مستقیم

۱۳۲۶

دین، فلسفه، ادبیات، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

اخطار: مسلکمزه موافق آثار جدیه مع الممنونیه قبول اولنور. درج اولنمیان آثار اعاده اولنماز.

مؤسسلری: ابوالعلا زین‌العابدین ــ ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	آلتی‌آیلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالک اجنبیه‌ده	٩٠	٥٠ غروشدر

تاریخ تأسیسی: ١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

تیرطه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد: ١٣ — ٣٢٦ شوال ٢٤ پنجشنبه ٦ تشرین‌ثانی ٣٢٤ — برنجی سنه

تفسیر شریف

استفاضه

« ایاک نعبد » عابد ایله معبود بالحق بیننده مدار وصلت بر نسبت شریفه اولمسنه مبنی عبادتله افتخاره ، « وایاک نستعین » بویله بر نسبت شریفـه ایله تشرف محض عنایت حق ایله اولدیغنی اعتراف ضمننده عرض افتقـاره دال اولدیغی کبی آیت جلیله‌نك تمـامی‌ده مذهب اهل حقه موافق اولان ثبوت وصف اختیـاره شهـادت ایتمکده‌در . زیرا « ایاک نعبد » افعال عبادك کندولرندن صدوریی مشعردر. بوایسه انلرك جاد کبی دکل ! بلکه قدرت صفتیله متصف اولملرینی مقتضیدر .

« وایاک نستعین » عبادك فعللرنده استقلاللری اولمیوب انجق اذن وعنایت باری ایله فاعل اولملرینه دالدر. نصل‌که « لاحول ولاقوة الا بالله » جملهٔ جلیله‌سنك مضمون شریفی ده بوندن عبارتدر .

امام علی کرم الله وجهه افندمز حضرتلری بو مسئله کندیلرینه عرض اولندقده « لاجبر ولا تفویض ولکن امر بین امرین » کلام حکمت التساملریله حقیقت معروضه‌یی اعلام بیورمشلردر . بناءً علی ذلك عبادی جادات منزله‌سنه تنزیل ایله قدرت واختیاردن بالکلیه خالی اولملرینه قائل اولان « جبریه » طائفه‌سنك مذهبی کبی عبادك افعاللرنده استقلال تام صاحبی اولملرینه ذاهب اولان مذهب اهل اعتزالك‌ده بطلاننده اشتباه یوقدر . ذاتاً اهل سنت مذهبی جمیع مسائلده « من بین فرث ودم لبنا خالصا » نظم شریفی وفقنجه لبن نافع کبی نقطهٔ اعتدالده اولوب دائما فرث تفریط ایله دم افراطدن متباعد اولمقده‌در.

(نعبد ونستعین) فعللری جمع صیغه‌سیله اولمق نمازده قارئك یاننده جماعت مسلمین ویاحفظ اعمـال ودفع آفاته مأمور ملائکهٔ کرام بولنمسی یاخود کافهٔ موحدین طرفندن اشتراك ملاحظه ایدلمسی اعتباریله‌در. بو اسلوبله عابد کندی عبادتنی انلرك عباداتنه وحاجتنی حاجاتنه منضم اوله‌رق عرض ایتمك صـورتیله قبول واجابت امیـدینی تقویه ایتمش اولیور چونکه عرض درگاه سبحانی قیلنان عبادت ودعالر ایچنده اولیا وملائکه حضراتنك قطعی القبول اولان عبادت ودعالری ده بولنور . بونلری محتوی اولان معروضاتك جمله‌سنی رد ایتمك جائز اولمیه‌جغی کبی قسماً قبول وقسماً رد ایلمك دخی موافق شان وکرم ربانی دکلدر. بناءً علی ذلك جمله‌سنك قبول بیورلمسی دها زیاده مرجو اولمق لازم کلیر.[صلوات مفروضه‌نك جماعتله مشروعیت اداسنده‌کی حکم واسرارك بری ده بودر.]

بلاغت

هر ایکی فعلك مفعوللری اولان « ایاک » ضمیرینك تقدیمنده افادهٔ تعظیم واهتمام ایله برابر حصر واختصاصه دلالت ومعبود مستعان اولان جنـاب بارینك وجوداً هر شیئه مقدم اولمسنه رعایت کبی بر قاچ نکته واردر .

تقریر وتوضیح

حق تأخیر اولان لفظی تقدیم ایتمك اکثریا اختصاص مقصدیله اولور. بناءً علی ذلك رئیس المفسرین «عبدالله بن عباس» رضی الله عنهما مقام تفسیرده « نعبدك ولانعبد غیرك » بیورمشلردر. کرك عبادت، کرك استعانه‌نك جناب باری‌یه اختصاصنه دائر براهین عقلیه درس سابقده ذکر اولندی .

اهتمـام دخی نکتهٔ تقدیم اوله‌بیلور. زیرا ذکر اللهك عبد مؤمن ایچون هرزمان اهمیتی ثابت اولمسندن بشقه شیاطینك مانع قبول اولمق ایچون القاء وسوسه کرمی ویرمکده اولدقلری عبادت اثناسنده دها

زیاده اهمیتی درکاردر . نصـل که (ان الذین اتقوا اذا مسهم طائف من الشیطان تذکروا) نظم جلیلی بونی مشعردر . معنـای شریفی : اتقا اوزره بولنـان مؤمنلره شیطان لعیندن وسوسه اصـابت ایلدیکی هنکامده تذکر ایدرلر . وساوس واقعه‌نك جریاننه میدان ویرمزلر .

*
* *

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ :

ای رب متعالمز! بزی وضوح وحقیتله معروف اولان صراط مستقیمه هدایت بیور .

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ :

نعمت کامله وحقیقیه‌کی کندیلرینه انعام بیوردیغك ذوات کرامك سالك بولندقلری طریق عالی‌یه .

«صراط» طریق وسبیل مرادفی اولوب یول ، «مستقیم» مستوی مرادفی اولوب برجانبه میل وانحرافدن خالی شی معناسنه‌در .

«صراط مستقیم» ماهوالحق یعنی نفس الامرده ثابت ونافع، هرمقصده موصل طریق واضحدن عبارتدرکه اعتقادات صحیحه واعمال صالحه واخلاق حسنه‌یه مرشد، شریعت آلهیه ایله ثبوت رسالت کبی مطالب یقینیه ومصالح تمدن حقیقی وترقیات بشریه‌یه موصل اوله‌جق هرفکر وتدبیره شاملدر .

قراءت

«صراط» ك اصلی «س» ایله «سراط» در . آخرنده‌کی طایه انطباق صفتنده مطابق اولمق ایچون «س» ، «ص» ه منقلب اولور . اکثر قراء عظـام بووجهله ، ابن کثیر ویعقوب رحمهما الله علی روایة اصلی اوزره «السراط» اوقومشلردر .

بلاغت

«اهدنا الصراط المستقیم» نظم جلیلی مطلوب اولان معونت آلهیه بیانی حاویدر. چونکه وحدانیت ربانیه اعتراف اولنوب فیض وعنایت صمدانیه استرحامی مقصدیله «وایاك نستعین» دینلدکده جانب قدسی المواهب سبحانیدن: ای قوللرم! سزه نه‌صورتله اعانه ایده‌یم استرسکز؟ بیوریلیور. قاره طرفندن «اهدنا الصراط المستقیم» دیه جواب ویریلیور. یعنی : ای رب ذوالجلالمز ! مطلوبمز اولان عنایت سبحـانیه‌ك بزی طریق مستقیمه هدایت وارشاد بیورمقلغکدرکه بز بوسایه‌ده درکاه اقدس ربانیکه رضای شریفك اوزره ایفای عبادت وهرخصوصده احراز سلامت وسعادت ایتمش اولورز .

منastرلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

سورهٔ آل عمران : آیت — ۱۵۹

«فبما رحمة من الله لنت لهم ولوکنت فظاً غلیظ القلب لانفضوا من حولك فاعف عنهم واستغفر لهم وشـاورهم فی الامر فاذا عزمت فتوکل علی الله ان الله یحب المتوکلین»

اللهك رحمت وکرمی ایله درکه انلره [«احد» منهزملرینه] ملایم اولدك، [رفق وتلطف ایله معـامله ایتدك] . اکر [بویله اولمیوب‌ده شاید] قاتی یورکلی بربدخوی اولایدك، البته سـنك یانکدن طاغیاورلر ایدی، [سنك یانکده حتی برفرد بیله قالمازدی]. شوحالده سن انلری [ذات رسالتمآبکه عائد قصورلرندن طولایی] عفو ایت و [حقلرنده‌کی رحم وشفقتی اتمام ایچون حق‌اللهه متعلق احوالدن طولایی دخی] انلر ایچون مغفرت طلب ایله وانلرله امرده مشاوره ایت، [امرحربده ویاخود امرحرب ایله امرحرب کبی مشاوره اولنمسی معتاد بولنان اموردده هم انلرك رأیلرندن استظهار واستعانه، هم کوکللرینی تطییب، هم‌ده امته سنت مشـاوره‌یی تمهید وتعلیم ایچون انلرله استشاره ایت وبعدالاستشـاره] برشیئی عزم وتصمیم ایلدکده اللهه متوکل اول.

[لطف وکرم حقه تفویض امرایله، اوعزم وتصمیم ایتدیکك شیئی انفاذ ایت ، آرتق تردد ایتمه .] جناب حق [ذات الوهیتنه] توکل ایدنلری سور، [انلره نصرت ایدر وکندیلرینی خیر وصلاحلری بولنـان جهته ارشاد ایلر] .

بونظم جلیل : رفق ونوزاش، عفووصفح، آخر ایچون طلب خیر ومغفرت کبی مکارم اخلاقی ومشاوره ایله توکل کبی فضائل ممدوحه‌یی احتوا ایدیور. امتی بوصفات فاضله ایله تحلی‌یه ارشاد ایله‌یور . بوکبی اوامر وتعلیمات الهیه‌ده امتی خیر وصلاحلری بولنان جهته ارشاد ایچون سرور انام علیه افضل الصلاة والسلام افندمزه خطاب بیورلمسی دأب کریم کتاب اللهدر . بوصفات فاضله‌دن توکلی اله آلالم:

توکل

دین اسلام علیهنه بدخواهان طرفندن حواله اولنـان اعتراضاتدن بری‌ده توکل خصوصیدر . انلره‌کوره اسلامیت توکلی امر ایلدیکندن طولایی انسانلری عطالته ، کسالته ، اهمال نفسه ، کور کورینه حرکت ایتمکه سوق ایدیور ایمش . انلرك بواعتراضلرینه تعجب ایدلمز. انلر الی الابد روشنا اولمسنه ارادهٔ علیهٔ ازلیه تعلق ایتمش برچراغ الهی‌یی اطفا ایتمك آرزوی خامنه‌دوشمش برکروهدر . بوکروه ضعیف اعتراضلری، تصنیع ایدلمش افترالری ایله اوچراغ جهـان افروزك انتشـار ضیاسنه نه‌قدر جهد ایتسـه‌لر نوری اونسبتده آرتار. فقط تأسف اولنورکه زماننزده بعضلری بوکروهـه کورکورینه پیرواوله‌رق انلرده توکله قارشـو فتح دهان جهل ونادانی ایدییورلر . هرایش توکل ایله کوریله‌جك ، هر مشکله توکل ایله صالدیریله‌جق ، توکل ایله کوکس کریله‌جك ایکن توکل ایله ایش کورلمز ، توکل ایله ترقی‌یه آدیم آتلماز دیانلرمز وار .

توکل تعطیل اموردکلدر ، بلکه انسان ایشله‌دیکی ایشده آفات سماویه وارضیه وسائره کبی تدبیر ومقاومته قدرتی تعلق ایتمیان احوالدن ناشی جناب رب مستعانك عون ومددینی تمنی ایلمکدر، لطف ونصرت حقه بل باغلایه‌رق ایش کورمکدر، امداد ربانی‌یه اعتماداً مشکلاته اقتحام ایلمکدر. توکل: جناب حقك کفایتنه اعتماد ایده‌رك اکا تفویض امر ایلمکدر، دیه تعریف اولنمشدر. جناب حقه تفویض امر ایتمکلکك معناسی ایسه ذات الوهیتندن

عون ونصرت طلب ایتمكدر، یوقسه انسان نفسنی اهمال ایتمك دكلدر. بعض مؤلفلرك « وعلى الله التكلان » دیدكدن صكره جمله ٔ مستأنفه اوله‌رق « انه خیر من اعان » دیملری‌ده توكل على الله ایله مقصد بو اولدیغنه دلالت ایدر. حتى بعض علماء توكلی: جناب حقه تفویض امر ایتمك واسبابه رعایتله برابر ذات الوهیتنه اعتماد ایلمكدر، دیه تعریف ایتمشلردر.

فخرالدین رازی حضرتلری تفسیرنده شویله سویله‌یور: « بو آیت كریمه دلالت ایدركه توكل بعض جهله‌نك دیدكلری كبی انسان نفسنی اهمال ایتمك دكلدر، والامشاوره ایله امر، توكل ایله امره منافی اولور ایدی. توكل: انسان اسباب ظاهره‌یه مراعاة ایتمك وفقط قلباً اكا كوكنیوب جناب حقك حفظ وصیانتنه اعتماد ایلمكدر ».

بر كون ذات رسالتمآب افندمزك نزدینه اشتر سوار بر اعرابی كلمشدی. دوه‌سنی براقوب حضوره كیردكده: « دوه‌كی نه یاپدك » بیوردیلر. اعرابی: « ربمه توكل ایدرك صالیویردم » دینجه: « باغلا ، دوه‌كی باغلا ، صكره ربكه توكل ایت » بیورلدی.

عمر بن الخطاب رضی الله عنه حضرتلری اهل یمندن بر جماعت كوردیكده انلره: ای اهل یمن سز نه سكز؟ دیدی. انلر دیدیلركه بز متوكل على اللهز. حضرت عمر بیوردی كه یالان سویله‌دیكز، سز متوكل دكل متأكل سكز، ییوب ایچیر اكله كروهندن سكز. باق بن سزه متوكلی خبر ویره‌یم: متوكل اول كیمسه‌دركه یره تخم صاچارده اللهه توكل ایدر، لطف ومدد مولایه اعتماد ایلر. اصلی شودر: رأی عمر بن الخطاب رضی الله تعالى عنه ناساً من اهل الیمن، فقال ما انتم یا اهل الیمن، قالوا نحن متوكلون على الله تعالى، فقال كذبتم بل انتم متأكلون، الا اخبركم بالمتوكل: رجل القى حبة فی الارض وتوكل على الله تعالى.

مولانا جلال الدین رومی حضرتلری مثنوی ٔ شریفده بو معنایی نظماً بیان ایتدی:

گر توكل میكنی دركار كن
كشت كن پس تكیه برجبار كن

توكل ایدرسه‌ك ایش ایچنده توكل ایت. اولا اكینی اك، صكره جناب حافظ حقیقی‌نك لطف ومددینه اعتماد ایت دیمكدر.

عالمده بونجه آفات وعوارضه قارشو توكلدن، لطف باری‌یه التجادن كیم مستغنی اوله بیلور. تاریخك شهادتیله مثبت دكلمیدركه نیجه وقائعده اسباب مادیه بالوجوه مكمل اولدیغی حالده موفقیت كورلمدیكی اولمشدر؟ بر فرقه اعداد وتجهیزاتجه خصمنه فائق ایكن حرب ووغاده مغلوب اولمشدر. عادة اللهك جریانی اوزره اسباب مادیه علت حصول اشیا ایسه‌ده انك تكمله‌سی ینه لطف خدادر. مادیات اسباب عادیه‌در، فواعل مؤثره دكلدر.

توكل قانه اویوشقلق ویرمز، اهمال نفسه بادی اولماز؛ قلبه، فكره، روحه زندهلك ویرر، ایشه تشجیع ایدر، انسانه شوق وغیرت ویرر، ثبات ومكانته ارشاد ایلر. بر زمانلر اخوانمز، اولادمز قعر ناپاب دریایه آتیلیور، عدم آباده كوندریلیور، آغوش مادردن النوب غربت ومحنت ایللرینه سورولیور ایدی. بو مظالم واعتسافات جانخراشه قارشو متوكلاً على الله میدان حمیته اتلمق جمله‌یه وجیبه ایدی. حالبوكه حضور وراحتمز فدا ایدلمیور ایدی. علماء خاموش، مشایخ خاموش، ادباء خاموش، خطباء خاموش، بتون ملت خاموش ایدی. نهایت بر فرقه ٔ جامت، قهرمانان امت « قل لن یصیبنا الا ما كتب الله لنا هو مولینا وعلى الله فلیتوكل المؤمنون » نظم جلیلنی كندینه دستور حركت اتخاذ ایلدی. متوكلاً على الله سلاح بدست اوله‌رق ظلمه‌یه میدان اوقودی، اكابر واخیار امت مجمع تعاونه چاغیرلدی، امت كاملاً لبیك زن اجابت اولدی، نور صبح حریتده انفلاق ایلدی. ایشته توكل: عطالت، مسكنت دكل، فعالیت، حمیت، علوهمتدر.

كلامنا مانحن فیه: فخرالدین رازی دیوركه « رفق وملایمت انجق حقوق اللهدن بر حقك اهمالنه مفضی اولمدیغی زمان جائز اولور، حقوق اللهدن بر حقك تعطیلنه مؤدی اولورسه جائز دكلدر .... بو مقامده سوزك تحقیقی بودركه افراط وتفریطك هر ایكیسی مذمومدر، فضیلت وسط واعتدالده‌در. بناءً علیه گاه غلظت ایله امر، گاه اندن نهی وارد اولمسی افراط وتفریطدن تباعد ایدیله‌رك صراط مستقیم اولان حال وسطده بولنمق ایچوندر. وبو سره مبنی‌دركه جناب حق وسط واعتدالی كتاب عزیزنده مدح وستایش ایدوب [وكذلك جعلناكم امةً وسطاً] بیوردی ».

علم اصولدن كشف الاسرارك باب معرفة اقسام الاسبابی ایله تلویحك باب المحكوم بهنده بیان ایدلدیكی اوزره حق الله ایله مراد: هیچ بر فرده اختصاصی اولمیوب كندینه نفع عام تعلق ایدن حقدركه حق عمومی دیمكدر. بو نوع حقوق افراد وآحاده مخصوص اولمیوب نفعی عمومه عائد بولندیغندندركه شانی تشریف وتبجیل ایچون جناب حقه نسبت اولنمشدر. یوقسه بو نسبت خلق وایجاد اعتباریله دكلدر؛ زیرا بو اعتبار ایله جمیع اشیا باری تعالى حضرتلرینه نسبتده سیاندر: « لله ما فی السموات وما فی الارض ». بو نسبت تضرر وانتفاع اعتباریله‌ده دكلدر، یعنی بو نوع حقوقك ذات اقدسه نسبتی حاشا انكله منتفع اولدیغی وفقدانندن طولایی متضرر بولندیغی ایچونده دكلدر، زیرا جناب رب عزت جمیع اشیادن منزه اولدیغندن هیچ بر شیئه بو اعتبار ایله حق الله اطلاق اولنمق صحیح وجائز دكلدر.

اثناء تفسیرده كوستریلدیكی اوزره « فظ » خویرات وبد خوی كیمسه‌دركه معاشرتندن انسان متأذی اولور. « غلیظ القلب » قاتی یوركلی دیمكدركه یوركی هیچ بر شیدن متأثر اولماز. بو ایكیسنك اره‌سنده فرق واردر. بعض آدم خویراتلق ایتمزسه‌ده هیچ بر كیمسه‌یه رحم وشفقتی اولماز. بو مقوله سنكدل آدم واقعا اولكنه نسبتله اهوندر. فقط خصیصه ٔ بشریه‌دن محروم اولدیغی ایچون بوده انسان دینلمكه لائق دكلدر.

تفسیر كشافده شویله ذكر اولنمشدر: « حسن رضی الله عنه حضرتلرندن نقل اولنوركه رسول اكرمك صحابه ٔ كرام ایله استشاره‌یه احتیاجی اولمدیغی نزد الهیده معلوم ایدی، لكن جناب حق رسول اكرمدن صكره استشاره‌نك امرمسنون اولمسنی مراد بیوردی‌ده آیتك

ایچون استشاره‌یی امر ایلدی دیمش . ذات رسالتمآب افندمزدن مرویدر که «ماتشاور قوم قط لا هدوا لارشد امرهم» بیورمش . هیچ بر قوم مشاورهٔ امور ایتمامشدرکه اك سدید ومتین اولان ایشلرینك یولنی بولمش اولمسونلر دیمکدر . ابوهریره رضی‌الله عنه حضرتلرندن روایت اولنمشدر که صحابهٔ کرام قدر چوق مشاوره ایدر هیچ بر فرد کورمدم دیمش . بعضیلری دیدیلرکه سادات عرب ایله استشارهٔ امور ایدلمامك کوچلرینه کیده‌جکندن رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندیمزك رأیده استبدادی صحابه‌یه کران کلمامك ایچون جناب خداوند حکیم انلرله مشاوره‌یی ذات رسالتمآبنه امر ایتمشدر» .

برکت زاده اسماعیل حقی

قید معیشت

«عمر کر انمایه درین حرف شد :
تاچه خورم صیف ، چه پوشم شتا ؟»
سعدی

طقسان سنه‌لك عمره شو فریاد نهایت
ویرمکده .. نه عالم بو جدلگاه معیشت !
مدهش اولیور بویله حقیقتلری ، کرچك ،
سعدی کبی بر عصر فضیلتدن ایشتمك .
سعدی او قدر فلسفه‌سیله ، هنریله ،
فکرنده‌کی حریت فوق البشریله
اسباب معیشت دنیلن قیده کیررسه ،
یاد ایتمسون آزاده‌لکك نامنی کیمسه !
انسان که چیقار پردهٔ مکتوم عدمدن ،
تا صحنهٔ هستیده ظهور ایتدیکی دمدن
اکماله قدر فاجعهٔ دور حیاتی
آتلاتمه‌یه محکوم نه مهلك عقباتی !
ظن ایتمه اولوم شخصنه بر کره مهاجم ..
بیك کره اولور کونده او دشمنله مزاحم .
آواره بشر ساحهٔ غبرایه دوشونجه ،
اطرافنه بیکلرجه دواهی‌ده اوشونجه ،
بر دم بیله طالمقسزین آرام ودرنکه ،
باشلار اوجبلیز قولله طبیعت ایله جنکه ؛
قاینار کونشك آتشی محراق سرنده ،
قارلر بوز اولور هپ بدن بی سپرنده !
بیننده اوتر دمدمهٔ صرصر جوشان ،
مدهوش کوزنده کوپورر بحر خروشان .
طاغلر او نهایتسز اولان سلسله‌سیله ،
اورمانلر او دنیایی طوتان ولوله‌سیله ،
قوم طالغه‌لریله ، خطراتیله فیافی ،
هر خطوه‌ده بیك درلو وحوشیله صحاری ،
فوقنده سماواتك او اجرام مهیبی ،
پیشنده زمینك او تماثیل عجیبی
بیچاره‌یی نومید ایدرك هر نفسنده ،
مضطر براقیر منهدم اولمق هوسنده ،

∴

لکن بو هوس بر هوس دیکره مغلوب :
انسان یاشامق حرص جبلیسنه مجلوب .
هر دوره‌سی بر دور عذاب اولسه حیاتك ،
راضیسی دکلدر ینه بر دورلو مماتك !
عمر اولسه‌ده بیکلرجه شدائد ایله مشحون ،
انسان یاشامقدن ینه ممنون ، ینه ممنون !
آرتق نه‌یه موقوف ایسه تأمین بقاسی ،
مصروف اوله‌جق هپ اوکا مجموع قواسی .
طورماز بوغوشور بونجه مهاجلره رغماً ،
دوشمز او مساعی دنیلن سیفی الندن .
چپلاقدر او، ایسترکه صوغوقلرده ایصنسون ،
بر طام چاته‌رق هر کیجه آلتنده بارینسون ؛
ایسترییه‌جك شی ، کیه‌جك شی ، یاقه‌جق شی ..
بیك درلو حوائج دها وار بونلره درپی !
آواره بشر ایشته بو بازار جهانده
هر کون یکی بر کار پشندن جولانده .
مقصد بو قدر دغدغه‌دن بر یاشامقدر ..
مقصد بو ، فقط بونده نه مقصد اوله‌جقدر ؟
هیهات ، اونی ادراك ایچون اعمال خیاله
یوق وقتی : بتون دملری موقوف جداله !
انسان که اونك روح ایله انسانلغی قائم ،
دائم اولیور جسمنك آمالنه خادم .
کلسه‌یدی اکر روحنه‌ده خدمته نوبت
معلومی اولوردی اوزمان بلکه حقیقت .
بر اکلادیغم وارسه شودر : خالق عالم ،
خلقت قالیورسون ، دیه بر عقدهٔ مبهم
طالدیرمه‌ده انسانلری حاجات حیاته ،
دوندرمه‌ده اذهانی بتون باشقه جهاته !
عمرك بوقدر برق سوارانه کذاری ،
دهرك‌ده شو بیك ولولهٔ عیش مداری
کوسترمه‌ده‌در مقصد خلاقی جهانه ..
اویله‌یسه شکایتلریمز بی ادبانه ! ..

محمد عاکف

صفحات حياتدن

بحثمجى اضبار

سنين عمر شدائد كزيني اولمليدر
جبين پاكنه پيرك بوچين يأسى ويرن .
الندە طارتيسى ، دوشندە ملك سيارى ،
كيدر .. اوكندە توكنمز فضاى رنج ومحن .
زمان اولوركە اوزاقلردە برسراب اولەرق ،
كچر غريب كوزندن خيال ناز وطن .
سونوك نكاهنى بيدار ايدردى بلكە اميد ،
خيالە اولسە مساعد شومشى تاب افكن !
چكر شو بارى حياتجە هپ حياتى ايچون .
بيلنسە آه شو بار حياتى چكمە نەدن ؟

محمد عاكف

عدالت

عدالت ، افراط وتفريط بيننده براص متوسطدر . عدالتك حائز حسن ذاتى برصفت عاليه اولديغى مسلم انامدر . چونكه بونك قبحنه قائل اولمش ويا اولەجق هيچ بركيمسه ، هيچ برشخص متصور دكلدر . الك ظالم ، الك غدار ، الك وحشى بركيمسەيە بيله عدالتك نەديمك اولديغنى بيلديردكدن صوكرا « بونك ايى برشى اولديغنى انكار ايدەبيلورميسكز ؟ » ديە صورولسه ، انك طرفندن : « اصلا ! » جوابى ويريلەجكندە شبهه يوقدر . حقيقت حال بومركزدە اولديغى حالدە غريبدركە خلقت بشردن برى بوخصلت عاليەيى احراز ايدن ذوات پك نادر اولەرق كورولمشدر ، عجبا بونك سببى نەدر ؟ أوت ، حسن ذاتيسى هركسجە مسلم اولان بويله برصفت جليلە وخصلت ممدوحەيە اكثر ناسك بيكانه بولونمسى نەكبى اسبابە مبنى‌در ؟

بوسؤاله جواب ويرمك ايچون انسانك حائز اولديغى قوتلر وبو قوتلرك هانكيسنه غالب اولديغنى ونتايجنى تأمل لازمدر . معلومدركە انسانده درت قوت واردر :

شهوانيه ، غضبيه ، وهميه ، عقليه : بوقواى اربعەدن دردنجيسى اولان قوۀ عقليۀ ملكيه تأديب وتهذيبه محتاج دكلدر . چونكه بو قوت ، ارواح قدسيۀ علويه نتايجندن اولوب انسانى دائما خيراته ، معالى يە سائقدر . بويله پاك ، هردرلو شائبۀ كدورتدن منزه ، مقدس برقوتك تأديب وتهذيبه غير محتاج اولديغى شبهه‌سزدر . فقط ديكر قوتلر بهمه حال تأديب وتهذيبه محتاجدر . چونكه اونلر صرف حيوانى ، صرف بهيمى وشيطانى برطاقم قوتلردر . بونلردن قوۀ شهوانيه لذائذ شهوانيه‌يى تحصيله ، قوۀ غضبيه خلقه شروبلا واذايى ايصاله ، قوۀ وهميه‌ده خلقك اوزرينه تسلط وتحكمه واظهار رياست ايله ترفع وتقدمه انسانى سائقدر . ايشته كوروليوركه بوقوتلردن انسانى خيره سوق ايدن يالكز برى اولديغى حالده ديكر اوچى انسانى دائما شره سوق ايتمكده‌در . عين درجه‌ده بولنان بوقواى اربعه‌دن يالكز برينك ديكرلرينه مقاومت ايده‌ميه‌جكى ايسه اجلاى بديهياتدندر . بونك ايچون خلقت بشردن برى قوۀ عقليه‌سنى ديكر قوتلره حاكم ايده‌جك ذوات پك نادر اوله‌رق كلمشدر .

شو حالده بواوچ قوتى ممكن اولديغى قدر تأديب وتهذيبه چاليشملى كه بين القوا برنوع اعتدال حاصل اولسون ده انسان نه بتون بتون عالم لاهوتيه اتصال ايله شو دار دنياده موجوديت ناسوتيه‌سنه ترتب ايدن وظائفدن محروم قالسون ، نه‌ده بالكليه دركۀ سفلاى بهيميته تنزل ايله بنى نوعنك باشنه بربلاى مبرم كسيلسون . چونكه عدالت هرشيده لازم اولديغى كبى انسانك انسان ايلمسنده ده لازم وبلكه‌ده الزمدر . زيرا عدالتى اجرا ايده‌جك انساندر . كندى خلقتنده ، كندى خلقت اصليه‌سى اعتباريله حائز اولديغى قوتلر آراسنده عدالت بولنمازسه بنى نوعنه مكلف اولديغى وظائفنده اجراى عدالت قابلميدر ؟

فقط فضائل سائره‌ده اولديغى كبى بوقوتلرى دخى برحد اعتداله كتيرمك پك چوق مساعى‌يه وابسته اولديغى وبومساعى ايچون انسانك كندى كندينه ادراك ايده‌ميه‌جكى پك چوق طرق ووسائلى بولنديغى جهتله الطاف الهيه ومراحم سبحانيه جمله‌سندن اوله‌رق بوطرق ووسائلى تعليم وتفهيم ايده‌جك پك چوق انبيا كلمش ونهايت بووظيفۀ مقدسه‌يى ذكاى بشرك دور تكاملى ايله متناسب اوله‌جق برصورت مكمله‌ده ايفا مقصد قدسى الهيسى ايله خواجۀ كائنات عليه اكمل التحيات افندمز حضرتلرى كافۀ امم واقوامه بعث وارسال بيورلمشدر ، كه « بعثت لاتمم مكارم الاخلاق » [۱] حديث شريفنك مضمون عاليسى دخى بوحقيقتى مبيندر .

فضائل سائره‌دن بحثى بروقت مناسبه تعليق ايده‌لم ده ، شيمديلك عنوان بحثمز اولان « عدالت » ى براز تفصيل ايليه‌لم :

حائز اولديغمز قوى آراسنده عدالت لازم اولديغى كبى مكلف اولديغمز شيلرك جمله‌سنده دخى عدالت لازمدر . ازجمله اعتقادده عدالت لازمدر ، واجب الرعايه‌در . اعتقادده عدالت اولا برالهك وجودينى تصديق ، ثانياً اوالهى بالجمله صفات كماليه ايله توصيف وبتون نقصان صفتلردن تنزيه‌در . زيرا الهك وجودينى وياخود صفاتنى نفى ايتمك تعطيل محض اولديغى كبى ، « الله جسمدر ، جوهردر ، برطاقم اعضادن مركبدر ، برمكانه اختصاصى واردر » ديمك دخى تشبيه محضدر . اما « الله واردر ، بتون صفات كماليه ايله متصفدر ، جسميتدن ، جوهريتدن ، اعضا وجوارحدن ، مكان وزماندن منزهدر » ديمك ايسه ، بوايكيسى آراسنده براص متوسط اولديغندن ، عين عدالتدر . سائر مسائل اعتقاديه‌ده ده حكم بويله‌در ؛ مثلا : « انسان ايچون قدرت واختيار يوقدر » ديمك جبر محض اولديغى كبى ، « انسان افعالنده مستقلدر ، كنديسندن صدور ايدن بتون فعللرك موجدى كنديسيدر » ديه اعتقاد ايتمك دخى قدر محضدر . چونكه بونلرك برى افراط ، ديكرى تفريط اولديغندن ايكيسى دخى مذمومدر . حالبوكه « انسانك افعال اختياريه‌سى واردر . لكن

---

[۱] مكارم اخلاق اتمام ايچون بعث اولوندم .

سان بو افعال اختیاریه‌یی جناب حقك کندیسنه احسان بیوردیغی قدرت وقوی واسطه‌سیله اجرا ایتمکده‌در » دیه اعتقاد ایتمك ، شوایکی اعتقاد آراسنده برابر متوسط اولدیغندن ، عین عدالت ومحض حکمتدر.

کذا اعمالده‌ده عدالت لازمدر ، واجب الرعایه‌در. مثلا : بعض اقوامك ظن ایتدکلری کبی تکالیف الهیه‌یی بالکلیه نفی ایتمك تفریط محض‌در. ودیکر بعض اقوامك زعم ایتدکلری کبی لذائذ جسمانیه‌دن بالکلیه اجتناب ایتمك ونفسی تهذیب خصوصنده مبالغه ایتمك وحتی تزوجدن بیله احتراز واجتناب ایتمك وکندینی آتشه آتوب یاقق ویوکسك بر محله چیقوب کندیلرینی آشاغی طوغرو آتمق صورتیله انتحاره تصدی ایتمك افراط محض‌در. وبناءً علیه بوایکیسی‌ده شرعاً وعقلاً مذموم‌در.. حالبوکه ، بوتون تکالیف الهیه مجرد منافع عبادی تأمین مقصدینه مبنی اولدیغنه بناءً بوتکالیفی بر نعمت عظما بیله‌رك ازدل وجان قبول ایتمك وصحت ابدانه مدار اوله بیله‌جك اغذیهٔ نافعه‌یی تناول ایتمك وهرنوع کمالی تحصیله موقوف علیهی اولان وجود انسانی‌یی محافظه خصوصنده لازم کلن تدابیر صحیه‌یه توسل ایتمك ونوعك بقاسی تناسله ، توالده متوقف اولدیغندن نساء ایله تزوجی لازم الاجرا برابر اولمق اوزره تلقی ایتمك ، شو ایکیسی آره‌سنده برحالت متوسطه اولمغله ، بوده محض عدلت وعین حکمت‌در. اعضا وجوارح جزء تعلق ایدن افعال سائره‌ده دخی حکم بویله‌در ، مثلا : دین موسی علیه السلامده قاتل متعمدی بهمه‌حال قصاص ایتمك لازم‌در ، بوقاتلی عفو ایتمك اصلا جائز دکلدر. دین عیسی علیه السلامده‌ده قاتلی بهمه‌حال عفو ایتمك لازمدر .

بونك برنجیسی تشدید محض ، ایکنجیسی ایسه تخفیف محض‌در. حالبوکه شریعتمزجه بومسئله‌ده ولی مقتول طلب قصاص ایله عفو آره‌سنده مختاردر . بوایسه ، شوایکی حکم آره‌سنده بر امر متوسط اولدیغندن ، فی زماننا محض عدالت وموافق مصلحت‌در. چونکه انسانلر نه‌زمان موساده (ع) اولدیغی کبی بوتون بوتونه خشین الطبع در ، نه‌ده عصر عیساده (ع) اولدیغی مثللو صوك درجه لین الطبع‌در. بوایکیسی آره‌سنده متوسط برحالده‌در. بویله متوسط برحالده بولونان اقوامده برحکم متوسط اجراسی البته موافق حکمت‌در .

کذا بین الناس جاری اولان معاملاتده دخی عدالت لازمدر . از جمله بیعده عدالت لازم‌در . بایع برمالی دکریله صاتملی‌در . مشتری‌ده آلدیغی مالك ثمنی حین عقدده مقاوله اولوندیغی وجهله ادا ایتملی‌در . اجاره‌ده ، عقود سائره‌ده دخی اولوجهله معامله جاری اولمالی‌در . اکر بویله اولمازسه معاملات نامنه خلل طاری اولور ، ترقی وتعالی قابل اولماز . چونکه کیمسه کیمسه‌یه امنیت ایتمز . امنیت اولمایُنجه تجارت‌ده اولماز . چونکه امنیت ، تجارتك اس الاساسی‌در. تجارت ایسه روح مدنیت ومدار فیض وسعادت‌در .

کذا حکومتده‌ده عدالت لازمدر . زیرا عدالتسز حکومت پایدار اوله‌ماز. بنکیم صحایف تاریخ بوکابیوك برشاهددر. دنیانك هیچ برطرفنده هیچ برحکومت ظالمه‌نك پایدار اوله‌مدیغنی تاریخ بزه پك آچیق برصورتده کوسترمکده‌در . تاریخ بوحقیقتی کوسترمه‌مش اولسه بیله بونی انکار ایده‌جك هیچ برعقل سلیم متصور دکلدر . چونکه برحکومتده عدالت اولماز وتبعه‌سی‌ده بوعدالتسزلکه قارشی مسکینانه تحمل ایدرك ، هر درلو مظالمه بویون اکه‌رك ، حقوق طبیعیه ومشروعه‌لرینی استحصاله قیام ایتمز ویاخود قیام ایتدیکی حالده العیاذ بالله بوکا موفق اوله‌ماز ایسه‌لر هرج ومرج اوله‌جقلری وبوفرصتدن بالاستفاده حکومات متجاوره‌نك مداخله واستیلاسنه معروض قاله‌رق مملکتلرینی، قومیتلرینی، ملیتلرینی غائب ایده‌جکلری شبهه‌سزدر .

بناءً علیه بشریتی صوری ومعنوی اوج کماله ، بالجمله اقوام ومللی صراط مستقیمه، وبتون حکوماتی منهاج سعادته ایصال ایده‌جك وسائطك الك مهمی والك برنجیسی هرخصوصده اجرای عدالت وبتون افعال واطوارده حقانیته رعایت‌در .

موسی کاظم

دار الفنون طلبه‌سنه

مهم بر تبشیر

محترم قارداشلرم ،

معارف نظارتنجه یاپیلان تنسیقاتدن مکتبکزده وایه‌در اولمش ، سزه یکی یکی ، قیمتلی قیمتلی معلملر تعیین ایدلمش . هیئت تعلیمیه‌یی تشکیل ایدن ذواتك چوغی مملکتمزجه اوته‌دن بری معروف اولدیغی ایچون بن سزه یالکز ادبیات عربیه معلمی علی فهمی افندی حضرتلرندن بحث ایده‌جکم .

حضرت هرسك مفتیٔ سابقیدر . بش آلتی سنه اول همشهریلری طرفندن کوندریلن برهیئت سیاسیه‌یه رئیس اوله‌رق استانبوله کلمشدی‌که اوزماندن بری شهرمزده بولنیور. کندیسنی ایلك دفعه برآشنای قدیمك اونده کورمشدم . خانه صاحبندن بنم‌ده لسان عربه برازتوغل اولدیغنی ایشیدنجه بکا پك بیوك توجهلر ، التفاتلر کوستردی . ادبای عربدن کیملری طانیدیغمی ، نه کبی آثار ایله متوغل اولدیغمی صوردی .

اوزانمایه‌لم ، محاوره ادبیاته ، تاریخه ، بالخاصه تاریخ اسلامه دوکولدی . بن شعرای جاهلیه‌دن اولسون ، مخضرمین‌دن اولسون ، مولدین‌دن اولسون ، کیمك بر بیتنی انشاد ایده بیلدمسه خواجه کز آلتنی اوستنی ، اوکا مناسبتی اولان باشقه شاعرلرك اشعارینی اوقومقده هیچ صیقنتی چکمدی .

بیلیرسکزکه عربك ایامی ، وقایعی، قبائلی ، انسابی مضبوط اولمدقجه ادبیاتی‌ده ، ممکن دکل ، آکلاشیله‌ماز . « کثیر اخطلی شو بیت ایله ، جریرده راعی‌یی شوقصیده‌سیله بیتیرمش ... » دیرلر . سز ایسه و بیتلرده نه سوکوش ، نه دوکرش ، خلاصه هجوه عائد بر شی کوره‌منسکز !

ایشته علی فهمی افندینك صایدیغم مباحثده اوقدر رسوخلرینی کوردم که باشقه‌سی سویلسه‌یدی اینانه‌مازدم . لسان مبین عربه چوجقلغمدن بری شدتلی برانجذابم اولدیغی ایچون اربابنی هر زمان آراردم ، حتی عربستانك بر خیلی یرلرینی طولاشدم . ادبای عربدن بر خیلیسیله کوروشدم . طوغریسی لسانك دقائقنی ، ادوارینی ، قواعدینی ، ادبانی ، عربك‌ده تاریخنی خواجه کز قدر اطرافلی تتبع ایتمش کیمسه کورمدم .

هله تاريخ اسلامى اك مشهورندن اك اهميتسز كوريلن وقايعنه قدر كاملاً بيلير . مثلا سزه برغزوهٔ بدر تصور ايدركه وقعه‌يه اشتراك ايدن اصحابك كافه‌سنى اسملريله ، نسبلريله ، ايچلرنده شاعر وارسه شعرلريله برابر اوكره‌نيرسكز ؛ آره‌لرنده وقتيله نه كبى مشاجره‌لر ، صوكره‌دن نه كبى ملاطفه‌لر كچمش ايسه جمله‌سنى ايشيديرسكز [آه ! بز اويله متجاسر خواجه‌لر ايشتدك‌كه حضرت پيغمبردن صوكره سنه‌لرجه معمر اولان پك بيوك بر صحابى‌يى ، بدرده بولندى ، معناسنه اولان (شهد بدراً) جمله‌سنك ايچندن چيقه‌ماية‌رق بدرده شهيد اولمشدر ديه كوسترمش !]

امام مبرّدك كتاب الكاملنى برنجى دفعه اوله‌رق استانبولده خواجه‌كز اوقوتدى . حتى لسان عربده‌كى اقتدارى رقباسنك بيله مظهر اعترافى اولان خالص افندى خواجه بركره بكا راست كلمشده : « عاكف ، اوغلم ، مفتى افنديدن اوقويورمشسكز ، آمان فرصتى اغتنام ايدك . خواجه‌كز پك اديب آدم ، پك فاضل آدم .. » ديمشدى .

على فهمى افندى شيمدى‌يه قدر نه مصرليلرك ، نه بيروتليلرك موفق اوله‌مدقلرى بر تشبثى يالكز باشنه باشه چيقاردى : اصحاب كرام آره‌سنده‌كى شعرانك ترجمهٔ حاللريله ، اثرلريله طوپلادى . شعرلرى باشدن اشاغى‌يه غايت بليغ بر عربجه ايله شرح ايتدى . ايكى جسيم مجلد تشكيل ايدن بو اثر انشا الله ياقينده انتشار ايده‌جكدر .

هرسك كبى برده يتيشن بو نادر الوجود ذاتك حيات خصوصيسنى ، طرز مساعيسنى بيلسه‌كز شاشارسكز . بر اوفاق خطانك تصحيحى ، بر كلمه‌نك تحقيقى ايچون خواجه‌كزك قرق اللى غروش آرابه پاره‌سى ويره‌رك كتبخانه كتبخانه دولاشديغنى بن دفعات ايله كوردم .

خواجه‌كزى صيق طوتيكز . درسندن حقيله استفاده ايديكز . نه قدر مشكلكز وارسه صورمقدن هيچ چكنميكز . طوغريسى معارف نظارتى هرفداكارلغى كوزه آلديره‌بيديده مصردن برآدم كتيره‌بيدى حضرتك برنجى ياطوتاردى ياطوته‌مازدى . نظارتى انتخابنده‌كى اصابتدن ، سزى‌ده موفقيتكزدن طولايى تبريك ايدرم محترم قارداشلرم .

محمد عاكف

خطبه‌لره دائر

شتى

زمانمزده خطبه‌لر بوسبتون موضوع اصليسندن ومحور حقيقيسندن انحراف ايتمشدر . احوال حياتيه وامور معيشتمز وبتون ايشلرمزده بو جديتسزلك ، بو انتظامسزلق حكمفرما اولديغى كبى ، عينى حال ، بلكه دها فناسى ، عبادتلرمزه قدر ، يكانه واسطهٔ نجاتمز اولان اعمال اخرويه‌مزه‌دكين نفوذ ايتمشدر . دها طوغروسى بو فنالقلر احوال دنيويه‌مزدن دكل ؛ ابتدا ، الك اول احوال قلبيه واعمال اخرويه‌مزدن باشلامش ؛ بونى متعاقب عموم احوالمزى برفنالق صارمش ، صارمشده بزى جهنمه سوروكلمكده بولنمشدر .

ذاتاً انسانلرك طبيعت وجبلتلرنده مايهٔ مساهله واردركه ، دائما آنلرى جديتسزلكه دعوت ايدر .. انسانلرده ، چوق وقتلر ، پك چوق وقتلر بو دعوتدن يقالرينى قورتاره‌ميورلر ؛ بو وادي‌يه ، بو مدهش كردابه سقوط ايده‌رك امور معاش ومعادلرى چيغرندن چيقيور .

جناب الله ، علم ازليسى ايله انسانلرك نه بچيم ، نه عيارده مخلوق ، نه قدر مساهله‌لى برحيوان اولديغنى بيليوردى . اشته بويله بيلديكندن ايچون ، انسانلرك مجادلهٔ حياتيه‌لرنده اوكلرينه چيقان اوتمز ، توكنمز مساهله‌لره قارشولق وانك دفعنه برچاره اولمق اوزره علم الهيسنده تأثير كليسى اولان عبادت ايله امر ايتدى . فقط يالكز عبادت ايله امر ايتمكله قالمدى . بتون عبادتنده نيتى ، عزمى ، جديتى شرط قيلدى . لسان نبويدن « انما الاعمال بالنيات » ، « انما لكل امرئ مانوى » حديث شريفلرى وارد اولدى .

اشبو تكاليف الهيه‌ده ، بالخاصه اعمال ايچون اولان نيت ايله تكليفده لايعد ولايحصى حكم ، مصالح ، فوائد دنيويه واخرويه اولديغى معلومدر . آنلردن برى‌ده انسانلرك عموم احوالنده لازم والزم اولان جديته ، عزمه آلشديرمقدر . برانسان ، هركون بش دفعه ، بش مختلف وقت وحاللرده قيلديغى نمازلرده ، آرالرنده يابديغى عبادتلرنده ، سائر اعمالنده حضور قلبه ، نيت وجديته آليشير ايسه شبهه‌سزدركه ، بو حال كندوسى ايچون براعتياد ، طبيعت ثانيه حالنى آلير . بتون احوال وحركاتنده پرعزم ومتانت اوله‌رق مقصد وآماله قولايلقله نائل اولور .

اوت ، ابتدا ، الك اول احوال دينيه ، اعمال اخرويه‌مزده جديتسزلك باشلامش ؛ بونى متعاقب بتون احوالمزه سرايت ايتمشدر .

عبادتمز ، طاعتمز ، بتون دنيوى واخروى ايشلرمز ، برر تقليددن برر رسميتدن عبارت اولوب قالمشدر ...

اشته خطبه‌لرده بو صره‌ده بلكه بو جهتك دها ننا ، دها اوغورسز واديلرينه سقوط ايتمشدر . بونلرده اولان مقاصد اصليه فراموش ايدلمش ؛ انتظار اولنان فائده‌لرده ، جديتسزلك ، امور دينيه‌ده اولان جديتسزلك اوغرنده قربان اولمش كيتمشدر .

خطبه‌لرك صورت ظاهره ، كيفيت اداسى بر چوق تبدلاته اوغراديغى كبى ، جهت باطنيه ومعانىٔ مسنونه‌سى دخى ضائع ايدلمشدر . خطبه‌لرمز عادتا برر جملهٔ دعائيه اولوب قالمشدر . اولى دعا ، آخرى دعا ، هپ دعادر .... خطبه‌لرده دعا ايدلمسنى انكار ايتمز . مناسبت آلدقجه اثناى خطبه‌ده دعا ايديلور . بويله فعل رسول ثابتدر : رسالتمآب افندمز وخلفاى راشدين حضراتى ده مناسبت آلدقجه ، هروقت دكل ، بعضا ، خطبه‌لرى ايچنده دعا ايديورلردى . فقط زمانمزده اولديغى كبى بتون خطبه‌لرى دعادن عبارت قالميوردى .

خلفاى راشدين ، عمين ، حسنين محترمين حضراتى وصوكره زمانك خليفه‌سى خطبه‌لرده ذكر ايدلمكده‌در . ظن ايده‌رمكه اشبو ذوات كرامك نام عاليلرينى ذكر ايتمك ، دين مبين اسلامه بيوك خدمتلرى سبق ايتديكندن متأخرين طرفندن علاوه ايدلمش اولمليدر . زيرا اصحاب وتابعين ، تبع تابعين زمانلرنده آنلرى خطبه‌لرده ذكر ايتمك عادت دكلدى . بو هر حالده

صوکره دن حادث اولمه برایشدر. لکن بتون ممالك اسلامیه ده تعمم اتمشدر. ذاتاً خطبه لر هر یرده برچیم اوزره در. یالکز حرمین اهالیسنك خطبه سی، بر درجه یه قدر حال مسنونیتی محافظه اتمکده بولنمشدر.

استبداد آلتنده ازیلن مملکتلرده اکثریت اوزره خطبه لرده محکوم اولمشلردر. آنلرده کندی حقوق اصلیه لرینی تماماً محافظه ایده مەمشلر وکیفیت مسنونیتی غائب اتمشلردر؛ دها طوغروسی غائب ایتدرمشلردر... خطبه لر عادتا بر تقلیددن عبارت اولوب قالمش؛ رسمی بر ایش حکمنی آلمشدر. دیه بیلورزکه عبادت اولدیغی، مطلقا دکل، کیفیت مسنونه اوزره القا ایدیلدیکی صورتده عبادت اولدیغی اونودلمش قالمشدر.

خطیب هر هفته، هر جمعه ده منبره چیقار، خطبه اوقومق کویا بر عادتمش کبی وقتیله ازبرلدیکی، یاخود بو زحمتده قاتلانمیه رق کتاب مخصوصنده صره سیله یازلمش خطبه لردن برینی اوقیوردی. لکن او خطبه؛ زمانه، زمینه، حاله، سننه موافق دکلمش!! کیمك امورنده، کیمنه !!!... ذاتاً بو خطبه لری آکلایان بیلان یوقکه... بر چوق کیمسه لر جمعه یه کلورلرده خطبه یی دیکلمزلر بیله... ذاتاً دیکلەلرده برشی آکلایه بیله جکلرمی؟! هیهات!

فضله اوله رق اوقونمقده اولان خطبه لرك برچوغنی، ظن ایدرمکه یك چوق عربلر بیله آکلایه میورلر!. چونکه مقفی اولسون، مسجع کلسون مقصدیله بر طاقم الفاظ رکیکه ایله دولدیرلمش... عادتا خطبه لرمز «غرابتخانۀ الفاظ» اولوب قالمشدر.

خطبه لر، بتون روحلرینی غائب ایده رك کندیلرندن بکلنن مقصد، مقصد شرعی فراموش ایدلمش. خطیبك خطبه اوقومسی عادتا اسکیدن قالمش بر رسمی ایفا کبی برشی اولمشدر. فقط مع التأسف، شمدی بزم خطبه لرمز اسکی خطبه لره قطعیا توافق اتمیور. زیرا او اسکی خطبه لری حضار اکلایور، خطیبك نه سویلدیکنی فهم ایدییورلردی. خطیب ده خطبه سنده بر مقصد مشروع تعقیب اتمکله برابر، آنك تفهیمی خصوصنده دخی صوك درجه غیرت ابراز ایدیور، عبادت اولماسنی بویولده تأمینه چالشیوردی. خلاصه خطبه یی آکلامق. آکلاتمق هر ایکیسیده سنتدر. چونکه فخر کائنات افندمز خطبه یی آکلادیر؛ اصحاب کزین حضراتی ده آکلارلردی. اشته آکلامق، آکلاتمق سنت فعلیه ایله ثابتدر. بو نقطه قطعیا انکار اولنه من..

بناءً علیه بزم او فعل نبویلرینه اتباعمز سنتدر. حتی مواظبت نبویه نك وقوعی نظر اعتباره آلنورسه همان واجبه قریب بر سنت مؤکده اولدیغی مستبان اولور. خطبه نك حکمت مشروعیتی جهتنی ملاحظه ده بو نقطه یی تأکید ایدیور. برده فخر کائنات افندمز حضرتلرینك منسوب اولدیغی قریشك غیری بر قبیله دن بعض ذواته، او قبیله نك لهجه سی ایله ادارۀ کلام بیوردیغی احادیث شریفه ده وارد اولمشدر.

ایشته بو سببدن خطبه لرمزی مخاطبلرك فهم وادراك ایده جکلری، آکلایه بیله جکلری بر طرزده اوقومه من، سنت رسوله توفیقه چالشمه من وانلرده اولان مقاصد اصلیه یی اونوتمامقلغمز لازم، حتی الزمدر.

جوامع شریفه ده، سائر مشروع اولدیغی یرلرده جماعت مسلمینه خطاباً اوقونان خطب اسلامیه، البت، البت الك مقدس بر درس عمومی اولمق لازمدی. مکتبلرمز اطفالمزی تعلیم وتربیه ایدرسه، جامعلرمزده رجالمزی تنبیه وتربیه اتملیدی. ذاتاً اسکی زمانلرده، زمان سلفده، مساجد وجوامع شریفه ده بو وظیفۀ مقدسه حقیله ایفا ایدیلوردی... لکن مرور زمان ایله عالم اسلامیتی ظلمات جهل استیلا ایده رك فضائل اسلامیه بر بر اونودلمیه باشلادی؛ بر طرفدن همان بو ظلماتك اثرنی تعقیب ایدن استبداد اداره نك مشئوم حاللری واسلا میت ایله قطعیاً قابل ائتلاف اولمایان اواحوال فجیعه نك مساویسی کعبه لرمزه جامعلرمزه، محراب ومنبرلرمزه قدر تأثیر ایتدی؛ قلوب مسلمینی تسمیم ایلدی. الك صوکره اولرمزی، خانلرمزی، خانه لرمزی برباد وپریشان ایلدی..

حتی اجنبیلر انسانیت ایله توأم اولان اسلامیته، او عالی، مقدس، صاف دینه طعن وتشنیع ایتدیلر. «اسلامیت مانع ترقیدر؛ حائل مدنیتدر» دیدیلر. حتی صوك زمانلرده رسماً مسلمان اولانلردن بر طاقلری دخی بو فکر سقیمه اشتراك ایتدیلر. فقط بونلرك هر بری بر درجه یه قدر معذور ایدیلر؛ اسلامیتك حقیقتنی بیلمیورلردی؛ بیلدیرنده یوقدی. مدرسه لرمزده، مکتبلرمزده، منبرلرمزده، درس خلقه لرنده بو موضوعه دائر بر کلمه سوز سویلنمیوردی.

اهالئ اسلامیه ایچنده جهالت خیلی تعمم ایتدی. برچوق عادتلر دینه قارشدی؛ بونلرده دین نظریله باقلور اولدی. دیکر طرفدن اوزمانلرك، او منحوس زمانلرك سیاستلری ده دین قوتك الك حساس، الك اینجه نقطه لرینه طوقنه رق صارصدی. اوزمانك بعض علماسی بیله رك یاخود بیلمیه رك راضی اولدیلر. بعضلری ده راضی اولمیه رق اوزمانلرك الچاق وظالم حکومتلرندن چکمدکلری اذیت قالمدی. بو یولده یك چوق علمای اسلام، ائمۀ دین قربان اولدی... امویلرك، عباسیلرك، حتی صوکره کلن بتون حکومتلرك ده حالی بویله ایدی... بونك ایچندن استثنا ایدیله جك دورۀ مسعوده؛ ظهور اسلامدنبری مرور ایدن زمانك پك آز بر قسمنی تشکیل اتمکده در.

اشته شو صورتله دینده برچوق بدعتلر ظاهر اولدی. سنت رسول الله یواش یواش اورتا لقدن قالقمیه باشلادی. اشته خطبه لرده، دینك الك مهم نقطه سنی تشکیل ایدن خطبه لرده طبیعی بو آقندی یه قاپلدی. بلکه الك اول قاپلان خطبه لر اولدی. او امویلر دورنده خطبه لرك باشنه نه لر کلدی.... او خطبه لر بر رجله تلعینات اولوب قالدی... منبرلرده ابو تراب کنیه سنه منسوب اولانلری سوکوب صایمق، آنلره لعنت اوقومق عادتا بر عبادت صایلدی. اشته خطبه لر بویله بر رنکه کیردی. یاربی! اوزمانك علماسی، مسلمانلری او پادشاهلرك، او حریفلرك ارتکاب ایتدکلری اوره ذالتلره نصل صبر وسکوت کوستریورلردی... بوکا قارشی متحیر قالمامق ممکن دکل!..

امویلرك سکزنجیسی عمر بن عبدالعزیز حضرتلری شو بدعت فظیعه یی اورتادن قالدرمش ایسه ده، نه فائده که صکره لری تکرار قارشمغه باشلادی. یواش یواش کیفیت مسنونه لری غائب ایدلدی. مقاصد شرعیه سی وحکمت مشروعیتی اونودلدی. پك مختلف رنکلره کیردی. حال اصلیسنه

ـه بکزه‌میان شکللری آلدی. خطبه‌لرده زمانڭ پادشاهی بشره اطلاق جائز ولایق اولمیان توصیفات ایله ذکر ایدلمیه باشلادی. وعظ ونصیحت تعلیمات مهمه ذکر ایدلمز اولدی. اشته شویله‌جه بیوك عبادتلرمز جمله‌سندن اولان خطبه‌لرده، مدحیاتدن، دعائیاتدن عبارت بر عادت ورسمی برایش اولوب قالدی.

« یامحول الحول والاحوال حول حالنا الی احسن الحال » دعاسنی تکرار ایله اشته شو مقالهٔ عاجزانه‌می « خطبه‌لرك حال اصلیلری، کیفیت مسنونه‌لری غائب ایدلمشدر، اعاده‌سنه علماء کرام حضراتی غیرت ایتمه لیدر » جمله سنده خلاصه ایده‌رك ختم کلام ایلرم.

قزانلی: حلیم ثابت

بروسه مبعوثی مورخ شهیر بیکباشی طاهر بك افندی طرفندن رساله‌مزه اهدا بیورلمشدر:

اسکی ویکی اخلاق کتابلریمز

بعد اداء ماوجب علینا

اسمنی سرلوحه اتخاذ ایتدیکم بو مقالهٔ ناچیز ایله مقصد عاجزانه‌م علم اخلاقه دائر مفید ومختصر بعض معروضاتده ومعارفندان عثمانیه‌نك هر علم وفنده اولدیغی کبی بو علم نافعه دائرده تحریرینه بذل همت بیوردقلری آثاره متعلق بعض مسروداتده بولنمقدر. معلوم ارباب نهی درکه (علم اخلاق) اجل علومدر. چونکه مبنای بشریتك خادم معنویسی جمله‌سندن اولان رحم شفقت وجود ومروت کبی مکارم اخلاقك مادی ومعنوی فوائد بی‌غایه‌سندن وهادم اولان اخلاق سیئه‌نك مضرات بی‌نهایه‌سندن باحث اولدیغی ایچون حتی (غایهٔ علوم) اولمق اوزره بیله تلقی اولنه کلدیکی امر مجزومدر. بو حالده بو علم عالی قدرك بیانی علویتی ایچون خامه‌ران فضیلت اولان مصنفین اسلامیه‌دن مؤلفین عثمانیه دخی اقوال حکیمانه وافعال کریمانه‌لری منهاج سعادت بشریه اولان « کمل بشر » افندمز حضرتلرینك قولاً فعلاً اثر جلیل نبویلرینه اقتدا ایده‌رك سالك راه نجات وهدا اولمشلردر. چونکه بو کون بالجمله مسلمینك ایدیٔ احترام وتعظیمنده موجود بولنان احادیث شریفه کتابلرینك هرهانکیسی آچیلسه (بعثت لاتمم مکارم الاخلاق) دستور حکمت واخلاقیله ناطقه پرداز اولان پیغمبر ذیشان افندیمزك اخلاق حسنه‌نك بخش ایتدیکی محاسندن واخلاق سیئه‌نك ایراث ایتدیکی محاذیردن باحث برچوق احادیث شریفه‌لرینه تصادف اولنورکه اشبو احادیث شریفه علم اخلاق یازمق ایسته‌ین — باخصوص بر اسلام مؤلفی ایچون — هر زمان جمیتلی، حکمتلی بر اساس قویمدر.

ازجمله (بیروت) اعاظم علماسندن (احمد بدران) افندینك اخلاقه دائر التقاط ایتدیکی قرق حدیث شریفك معانیسنك شرح وایضاحنه دائر جمع وترتیب ایتدکلری وارباب معارفدن (احمد عطاءالله) افندی نامنده بر ذاتك ترکجه‌یه ترجمه ایلدکلری (الاشراق فی مکارم الاخلاق) اسمنده‌کی اثر قیمتدار بو یولده وجوده کلان آثار جمله‌سندندرکه (القطرة تدل علی الغدیر) مصداقنجه بو وادیده‌کی احادیث مذکوره‌دن بعضیلری مختصراً ترجمه‌لریله برابر درج وایراد قلندی:

(۱) (بعثت لاتمم مکارم الاخلاق) مکارم اخلاقی اتمام ایچون بعث بیورولدم.

(۲) (تخلقوا باخلاق الله) اخلاق الهیه ایله تخلق ایدیکز.

(۳) (حسنوا اخلاقکم) اخلاقکزی کوزللشدیریکز.

(٤) (ان من کمال الایمان حسن الخلق) حسن خلق ایمانك کمالندندر.

(٥) (احسنکم ایماناً احسنکم اخلاقاً) اخلاقی کوزل اولان ایمانی کوزل اولاندر.

(٦) (اول مایوضع فی المیزان حسن الخلق) او لامیزانه وضع اولنه‌جق حسن خلقدر.

(۷) (لاحسب کحسن الخلق) حسن خلق کبی حسب یوقدر.

(۸) (حسن الخلق یمن وسوء الخلق شوم) حسن خلق یمندر، سوء خلق شومدر.

(۹) (سوء الخلق ذنب لایغفر) سوء خلق مغفرت اولونماز ذنبدر.

(۱۰) (البر حسن الخلق والاثم ماحال فی النفس وکرهت ان یطلع علیه الناس) خیر محض حسن خلقدر. وجدانده اضطراب وقسوت حاصل ایله‌ین وناسك آکا مطلع اولمسنی کریه کوردیکك شی کناه وقباحتدر.

(۱۱) (ان احبکم الی واقربکم منی مجالس یوم القیمة احاسنکم اخلاقاً الموطؤن اکنافاً الذین یألفون ویؤلفون).

بکا زیاده سوکیلی ویوم قیامتده بکا الڭ یقین اولنلریکز محاسن اخلاق ایله متصف وکندیسنده تمرد وخشونت اولمیوب لین الجانب یعنی متواضع اولانلردر. انلرده ناس ایله حسن معاشرت والفت ایدن وکندیسنه ناسك محبتنی جلب ودعوت ایله‌ین کیمسه‌لردر.

(۱۲) (ذوالوجهین لایکون عندالله وجیهاً) ایکی یوزلو اولان کیمسه عندالٰهیده وجیه یعنی مقبول اولماز.

(۱۳) (ایاکم والظن فان الظن اکذب الحدیث ولاتحسسوا ولاتجسسوا ولاتناجسوا ولاتحاسدوا ولاتباغضوا ولاتدابروا وکونوا عبادالله اخواناً) سوء ظندن بغایت اجتناب ایدیکز. زیرا خاطره‌نك الڭ زیاده کاذب اولانی ظندر. بربریکزك سیئاتنی تحری وعیوبنی تفحص وتجسس ایله‌میکز. اشترامی مقصدیکز اولمیان شیئك مشتریسنی اغرا ایچون ثمنی تزید وبربریکزه حسد وبغض وعداوت ایتمه‌یکز وغیابنده قبیح کلام سویله‌میکز. ای اللهك قوللری بربریکز ایله قرداش اولیکز.

(۱٤) (ان المؤمن لیدرك بحسن الخلق درجة القائم الصائم) مؤمن حسن خلقیله قائم صائم درجه‌سنی ادراك ایدر.

(۱٥) (حسن الخلق یذیب الذنوب کما تذیب النار الثلج) حسن خلق، آتشك قاری اریتدیکی کبی ذنوبی اریدیر.

درج صحیفهٔ افتخار قلنان احادیث مذکوره مطالعه‌سندن بنای

محتشم اسلامیتك محاسن اخلاق اوزرینه مؤسس اولدیغی اظهر من الشمس ظاهروهویدادر. بوتقدیرجه احادیث شریفه مطالعه‌سیله اشتغال ایدن برمؤمن متقی ایچـون اویله اوزون اوزادی‌یه ابواب وفصـوله تقسیم اولنمق صورتیله تحصیلی نوعما تصعیب اولنان اخلاق کتابلرینی مطالعه‌دن ایسه هدف مقصوده کسدیرمه‌یولدن کیتمك ایچون (جامع الکلم) اولان احادیث شریفه‌یه مراجعت بالوجوه موجب یمن ومسعدتدر. ایشده الده بوکبی منهاج سعادت موجود اولدیغندناشیدرکه صدر اسلام ایله اونی تعقیب ایدن ادوارده اویله ایریجه اخلاق کتـابلری ترتیب وتدوینه لزوم کورلمیوب سائر اوامر دینیه واحکام جلیلهٔ اسـلامیه میانده ممزوج برحالده نقل وبسطایدلمشدرکه تهذیب اخلاق وتصفیهٔ وجدانه خادم اولمق اوزره تألیف اولنان کتب اسـلامیه میانده باشده حجة الاسلام امام غزالی‌نك (احیاء العلوم) ی اولدیغی حالده نصایح، حکمیات ومواعظه متعلق یازیلان کتابلرك موضوعلری‌ده اساساً (علم جلیل اخلاق) اولدیغی حتی سطحی برمطالعه نتیجه‌سیله بیله تظاهر ایدر. منسوبیتیله مفتخر اولدیغم (عثمانلی) قوممندن علم اخـلاقه دائر خامه‌ران فضیلت اولان ارباب معارفك کوره بیلدیکم آثاربرکزیده‌لرینك اسملریله زمان تألیف وسائره‌لرینی فرانسزلرك (بیبلیوغرافی) دیدکلری (علم احوال کتب) قاعده‌سـنه توفیقاً بسط ونقل ایتدم. ارتق آثار مذکوره‌دن التقاط اولنمق ایجاب واستعداد زمانه کوره علاوات لازمه درج ایدلمك شرطیله درجات مختلفه اوزره اخلاق کتـابلری یازمق مکاتب موجوده‌مزده (علم اخلاق) تدریسـیله موظف ارباب فضیلت وهمتك لطف وهمتلرینه متوقفدر. (ومن الله التوفیق)

*
* *

علم اخلاقه دائر تألیف وترجمه طریقیله اسلاف معارفندان عثمانیه طرفلرندن یازیلان آثارك بعضیلرینه عائد ایضاحات مفیده:

(۱) بحرالحکم — ۸۵۰ تاریخلرنده‌تیره‌ده وفات ایدرك پدری یاننه دفن اولونان ابن‌ملك زاده‌محمد افندینك برجلد کبیر تورکجه اثریدرکه سـلطان مراد خان ثانی حضرتلری نامنه یازلدیغی مقدمه‌سندن اکلا. شیلقده‌در. اساساً اخلاق وموعظه‌دن باحث اولان بواثر اوچ باب یوز فصل اوزره مرتب اولوب غیر مطبوعدر.

(۲) اخلاق جمالی — ۷۹۱ ده مملکتی اولان (اقسرای) ده وفات ایدن افاخم علمای عثمانیه‌دن (شیخ جمال‌الدین محمد اقسرایی) نك اثری درکه ییلدیریم بایزید خان حضرتلرینـه تقدیم ایدلمشـدر. اوچ مقاله اوزره مرتب اولان بواثرك برنجی مقاله‌سی برشخصـك کندینه تعلق ایدن اخلاقندن، ایکنجی مقاله‌سی عائله‌سی حقنده‌کی اخلاق واطوا. رندن، اوچنجی مقاله‌سی‌ده عامه‌یه تعلق ایدن اخلاقندن باحثدر. مطبوعی یوقدر.

(۳) مواهب الخلاق فی مراتب الاخلاق — ۹۷۵ ده درسعادتده وفات ایده‌رك ایوب نشـانجیسی دنیلن محله‌ده‌کی احیـا کرده‌سی اولان جامع شریف خطیره‌سـنه دفن اولنان (طوسیه‌لی قوجه نشانجی جلال زاده مصطفی پاشـا) نك تورکجه برجلد کبیر اثریدرکه مقدمـه سی اسماء حسنی شرحیله، خاتمه‌سی صلوة رسـول کبریاایله موشح اولوب اورته‌ برنده‌کی اللی آلتی بابده دخی اخلاق حسنه ورذیله‌نك فوائد ومضراتنه تعلق ایدن احوالدن بحث اولونمشدر. (سلطان سلیمان قانونی) حضرتلری نامنه یازیلان بواثر خاقان مشار الیهدن صکره کلن دها ایکی پادشـاه ذیشانکده منظور شـاهانه‌لری بیورلدیغندن (انیس السـلاطین وجلیس الخواقین) اسمیله‌ده مسما اولدیغی نسخه‌سنك ظهرنده محرردر. مطبوعی یوقدر.

(٤) اخلاق عزیزیه — ۱۰٦۸ ده اقامتکاهی اولان بروسه‌ده وفات ایده‌رك (دوه‌جیلر مزارلغی) دنیلن قبرسـتانه دفن ایدیلن فضـلای ادبادن صاحب تاریخ (روضة الابرار) شیخ الاسلام (قره چلبی زاده عبدالعزیز) افندینك اثریدر. مطبوع دکلدر.

(٥) همایون نامه — حکمت اخلاق وفلسفه‌دن باحث اولوب قدمی وبرچوق لسانلر کلماتنه مشتق منه اولماسی دولایسیله زمانمز السنه علماسی طرفندن (ام الالسنه) عد ایدیلن (هند قدیم سانسقریت) لسانی اوزره محرر اولان ومؤخراً (حسین واعظ) طرفندن (انوار سهیلی) اسمیـله زبان فارسی‌یه نقل اولنـان مشهور (کلیله ودمنه) نك عثمانلیلر بیننده متعارف اولان اسمیدرکه (۹۰۵) ده بروسه قاضیسی ایکن وفات ایده‌رك امیر سلطان جوارینه دفن اولنان فضلای منشیاندن (قنالیه) لی (علاء الدین علی) نك مطبوع ومشهور اثریدر. فقط طرز عتیق کتابتمز اوزره محرر اولدیغندن مطالعه‌سی خواصه منحصر کیبدر. ساده‌لشدیرلدیکی تقدیرده استفاده‌سی چوغاله‌جغی طبیعدر.

(٦) اخلاق احمدی — ۱۱۳٦ تاریخنده مصر مولویتنده ایکن وفات ایدن فضـلای شـعرادن عثمـان زاده تائب احمد افندینـك ترجمه اثریدرکه (مولانا حسین کاشـف) ك اثرندن توسـیع طریقیله میدانه کلن بو اثر (سـلطان احمد خان ثالث) حضرتلرینـه تقدمه ایدلمشدر. مطبوعدر.

(۷) ثمار الاثمار — (همایونـنـامه) دن تلخیص ایدلمش بر اثر اولوب (تائب احمد) افندینکدر. غیر مطبوعدر.

(۸) تلخیص الحکم — تلخیص النصایح — ۱۰۷۲ تاریخنده درسعادتده وفات ایده‌رك (طوپ قپو) خارجنه دفن اولنان شـارح مثنوی مرد معنوی (صـاری عبدالله) افندینك (نصیحة الملوك) ندن تلخیص ایدیلن بو اثر (تائب احمد) افندی طرفندن میدانه کتیریله‌رك (سلطان محمد خان رابع) حضرتلرینه تقدیم ایدلمشدر. مطبوعدر.

(۹) مرآة الاخلاق ومرقاة الاشواق — ۱۰۰٦ تاریخنده (سیواس) ده ارتحال ایدن (پیران طریقت خلوتیه) دن (شیخ شمس الدین سیواسی) نك ترکجه منظوم اثریدرکه یکرمی باب اوزره مرتب اولان بو اثرك نصفی اخلاق حمیده، نصفی اخلاق ذمیمه‌دن باحث اولوب غیر مطبوعدر.

(۱۰) مرآة الاخلاق — ۱۰٥۰ تاریخنده درسعادتده وفات ایدن قاضیٔ استانبول (بوستان زاده یحیی) افندینك یالکز اخلاق محموده‌نك بیانیله اکتفا ایلدیکی تورکجه یکرمی باب اوزره مرتب اثر منثوریدرکه

(سلطان احمد خان اول) ه تقديم ايدلمشدر . غير مطبوعدر .

(١١) ترجمهٔ اخلاق محسنی — اثرك اصلی قرق باب اوزره مرتب وفارسی العباره اولوب (٩١٠) تاريخنده وفات ايدن مولانا (حسين كاشف هروی) طرفندن (حسين بايقرا) زاده (ميرزا محسن) نامنه يازلمشدر . (٩٧١) تاريخنده درسعادتده وفات ايدرك (طوبخانه) جوارنده بنا كردهسی اولان دفتردار جامی خطيرهسنده دفن ايديلن (تاريخ هشت بهشت) صاحبی (مولانا ادريس بتليسی) زاده دفتردار (ابوالفضل محمد) افندی طرفندن ترجمه ايدلمشدر . مطبوع دكلدر .

(١٢) ترجمهٔ اخلاق محسنی — انيس العارفين — فضلای شعرای عثمانيهدن اولوب رباعی كولقده عثمانليلرجه ايران شعراسنك (عمرخيام) ی مقامنده اولان و (١٠٤٠) تاريخنده درسعادتده وفات ايدرك (صوفيلر) چارشيسی قربندهكی مكتب ساحهسنه دفن ايديلن (عزمی زاده حالتی مصطفی) افندينك كندی ترجمهسنه ويرديكی اسمدركه بوده اصلی كبی قرق باب اوزره مرتبدر . بو ترجمهده ايجابنه كوره علاوات وتنقيحات واردر . مطلعی شودر :

منت الله كيم اودر خلاق خلق ايدوبدر بمكارم اخلاق
حسن خلقيله ايليوب تكريم قيلدی انسانی احسن تقويم

(١٣) مكارم اخلاق — ذكری سبق ايدن (حالتی مصطفی) افندينك پدری اولوب (٩٩٠) تاريخنده درسعادتده وفات ايدن فضلای ادبادن (عزمی) افندينك اثريدر . مطبوع دكلدر .

(١٤) اخلاق نوالی — فرح نامه — (١٠٠٣) ده مغنيساده وفات ايدن فضلای شعرادن (اق حصاری) (نوالی نصوح) افندينك اثريدركه (سلطان محمد خان ثالث) ك شهزادهلكی اوانده مغنيساده معلمی ايكن تأليف ايلمشدر . بو اثر اساساً حكيم شهير (ارسطو) نك (كتاب الرياسة والساسة) اسمندهكی كتابنك ايجابنه كوره محو واثبات وايجابنه كوره توسيع طريقيله ترجمهسندن عبارت اولوب اون التی باب وبر تكمله اوزره مرتبدر .

(١٥) ترجمهٔ كيميای سعادت — متن اثر (٥٠٥) ده وفات ايدن حجة الاسلام امام غزالينك حكمت اخلاق وموعظهدن باحث فارسی اثريدركه ذكری سبق ايدن (نوالی نصوح) افندی طرفندن ترجمه اولنمشدر . متن اثر معارفندان عثمانيهدن (صحاح جوهری) مترجمی (وانقولی محمد) افندی ايله (صاری عبدالله) افندی احفادندن (لعلی زاده عبدالباقی) افندی طرفلرندنده ترجمه اولنمشدر . (كشف الظنون) ده شاعر مشهور (نجاتی) ايله (سحابی) طرفلرندنده ترجمه اولنديغی مذكور سهده بو ترجمهلر منظور عاجزی اولمامشدر . ترجمهلرك جملهسی غير مطبوعدر . يالكز ايكی فصلك ترجمهلری مطبوعدركه برنجينك مترجمی مصرح دكلدر . ايكنجی ترجمه بشنجی فصلك ترجمهسيدركه (اكسير دولت) ناميله اولوب (نركس) افندی طرفندن ترجمه ايدلمشدر . (١٢٨٨) ده طبع اولنمشدر. متن اثر اخيراً(هندستان) ده طبع ايدلدی.

(١٦) شرح اخلاق عضديه — متن اثر (٧٥٦) ده ارتحال ايدن (علامه عضد) كدر. افاضل علمای عثمانيهدن اولوب (٩٦١) ده درسعادتده وفات ايدرك فاتح جوارنده (عاشق پاشا) نام محله دفن ايديلان (شقايق نعمانيه) صاحبی (طاش كوپری زاده احمد افندی) ايله (١١١٣) تاريخنده مكهٔ مكرمهده ارتحال ايدرك جوار حضرت (خديجة الكبری) يه دفن اولونان (منجم باشی) ناميله معروف فضلای مشايخ مولويهدن (صحائف الاخبار وجامع الدول) صاحبی سلانيكلی (احمددده) افندی طرفندن شرح اولنمشدركه هرايكيسیده مطبوع دكلدر.

مابعدی وار

بروسه لی محمد طاهر بن رفعت

مسلمان قادين

اوننجی فصل

تستر قادينلرك اكتساب كمال ايتملرينه مانعميدر ؟

انسان ايجه آكلاشلمشدركه سوديكی برشيئك كوزللكنه بيكلرجه دلائل كتيرمك ، كريه كورديكی شيئك قباحتنه ايسه بتون دنيايی اشهاد ايتمك اونك ايچون ايشدن بيله دكلدر . اكر موجوداتك طرز وحالی برشاهد عادل اولمسهيدی بو عالمده انساندن الك اوزاق برشی وارسه اوده حقيقت اولوردی . (وكان الانسان اكثر شيئ جدلاً) .

(المرأة الجديدة) مؤلفی ديوركه : « لكن تستره كلنجه بونك قادينلری حريت طبيعيهلرندن محروم ايتمك ، تربيهلرينی اكمال ايتملرينه ، وقت ضرورتده قوت يوميهلرينی قازانملرينه مانع اولمق ؛ زوج ايله زوجهيی حيات عقلی واخلاقيدن بيوايه براقمق كبی برچوق ضررلری اولدقدن باشقه بوقيد بولندقجه اولادينك تربيهسنه مقتدر والدهلرك موجوديتنه امكان اولهماز . بناءً عليه امتده بدنك يارسی فلجه اوغرامش بر انسان كبی اولور . »

بكا كلنجه ، بن ديرمكه : تستر [بوقاريده سرد ايتديكمز براهين حسيهيه نظراً] برچوق فوائدی واردر . قادينلری حريت حقيقيهلرندن وايهدار ايدركه بو حريتك ماهيتی قارئين كرامك نظرنده تعين ايتمشدر ؛ كذلك اونلره والده اولمق ايچون اقتضا ايدن تربيهيی اكمال قدرتنی ويرر ، كنديلرينی اعمال خارجيهده ارككلرله اشتراك بليهسندن منع ايدر ، او بليهدنكه صرف مادی اولان مدنيت حاضرهنك ايليكنی قوروتديغی آوروپا ، آمريقا قطعهلرندهكی عملهك شهادتيله ثابتدر ؛ باشقهجه عائلهلرينی ، حكومتلرينی كنديلرينك معيشتلرينی وسائط معقوله ايله تداركه اجبار ايدر ؛ زوج ايله زوجهيی حيات عائليه لذائذندن متنعم ايدر ؛ تسترك دواميله برابر اولادينك اسلاميت دائرهسنده تربيهسنه مقتدر والدهلر بولنه بيلير ؛ تستره رعايت ايدن امتده اعضای ظاهريه وباطنهسی تماميله فعال ، صحيح البنيه بر انسان كبی اولور .

اونی صورارسهكز بزده قولايجه ديه بيليرزكه : بر آدم تخيل ايديكز .. رفيقهٔ حياتی يانی باشنده ، كيجه كوندوز كنديسندن آيرلميور .

هم‌ده اويله عادى برقادين دكل ، عقل وادب صاحبى. لوازم حياتى كاملاً بيليور. زوجنك وظائفنه ، مشاغلنه ، اولادينك مستقبلنه ارتباطى اولان هر شيدن صوك درجه‌ده علاقه‌دار . اركگنك ثروتنى حسن اداره ، صحتنى محافظه ايديور ، شان وشرفنى مدافعه‌ده بولونيور . آمالنى ، اعمالنى ترويج ايچون چاليشيور . اوكا وظائفنى اخطار ، اونى حقوقندن آكاه ايديور . بوصورتله چاليشدقجه‌ده كندى منفعتنه ، قوجه‌سنك منفعتنه ، اولادينك منفعتنه خدمت ايتمكده اولديغنى يقيناً بيليور.

شيمدى او آدم ايچون بوندن بيوك سعادت ، بوندن مسعود حيات اوله‌بيليرمى ؟

بر آدم دها تصور ايديكز : يانى باشنده حياتنى قوجه‌سنه حصر ايدن برقادين ، كوزينك اوكنده صداقتك مشخص تمثالى كبيلش برزوجه يوق‌كه اونكله مباهى اولسون ، اونى خشنود ايتمك ايسته‌سيون ، اوكا قارشى اعمال فاضله‌ده بولنمق ، مكارم اخلاق آثارى كوسترمكله نظرينى جلب ايلسون. اوت ، اويله برهمسر وفادار كه آشيانك زينتى ، قلبنك مدار بهجتى اولسون ، اوقاتنى اشغال ايتسون ، آلامنى طاغتسون .

شيمدى بويله بر آدم ايچون مسعود ياشامق ممكن اوله‌بيليرمى ؟

اوت ، بوقارينه بوكبى سوزلرى بزده قولايجه سويليه‌بيليرز ، ديمشدك . چونكه بوبولده سويلنن سوزلر پك خوشه كيدر . لكن بز مقام عملده ، مقام تحقيقده‌يز ، مقام تمنيده ، مقام امللده دكلز . ذاتاً ، بع سكونده هيچ بر اركك يوقدركه خيالنده بوكا بكزر ، حتى دها زياده آمال بولنمسون . شوقدر واركه بوخيالاتدن هيچ برينك خارجده صورت پذير حقيقت اولديغنى كورمك قابل دكلدر . زيرا مقاليد كون انسانك دست مشيتنه توديع ايدلمه‌مشدر . اكر هرصاحب تمنى مرامنه نائل اوله‌يدى بر يوزنده على الاطلاق برشيدن شكايت ايدن آدم بولنمزدى . كذلك بوكبى وسائط قوليه ايله احوال شخصيه‌نك اصلاحنه امكان بولنه‌يدى ايش بونلرى سويلكدن ، يازمقدن دها قولاى اولوردى .

مثلا بز او زمان خيالاتمزى دها ايلرى‌يه طوغرى كوتوره‌رك‌ديه بيليردك : بر آدم تصور ايديكز كه ارم نمون بر باغ ايچنده قورولمش بر قصر آسمان پيماده نشيمن ساز ناز ونعيم . حضورنده برچوق خدم وخشمى واركه صاحبلرينك خاطرينه فرح ويرمك ، كلالنى دفع ايلمك ايچون ايلك صدور ايده‌جك امرينه ، آرزوسنه درت كوزله منتظر . كنديسى همم‌عاليه، افكار ساميه اصحابندن اولديغى ايچون بنى‌نوعنه، ملتنه قارشى خاطرهٔ شرفرسانى سنيهٔ تواريخده مخلدقاله‌جق برچوق خدمات مبرورده بولنمش . اسميله علو همتده مثل ضرب اولونيور ، كنديسى انسانلرى اعمال خيره سوق ايچون مثال اتخاذ ايديليور . برچوق اولادى واركه هر برينى استعداد فطريسنه كوره تربيه ايديور ، ايلريده بابالرينك مقام محترمنى احراز ايتسونلر ، عين حياته مظهر اولسونلر ديه اوغراشيور . جناب حق اوكا بتون امورنده اعتدال ايله حركته محبت ويرمش‌ده بوسايه‌ده او نعيم عظيم ايچنده اتقياى

امتك معيشتنى آكدرر برطرزده ياشايور. هم‌كنديسى ، هم اولادى، هم‌ده بتون اهل بيتى سعدا كبى ياشامق ، شهدا كبى اولمك ايستيورده اونك ايچون سفاهتك توليد ايده‌جكى امراض واسقامك شرندن وقايهٔ نفس ايديورلر . . .

شيمدى بوندن دها بيوك سعادت خاطره كليرمى ؟

شبهه‌سز بوكبى خيالر هركسك خوشنه كيدر . حتى آرزولره تماميله موافق كله‌جكى ايچون سوزى نه‌قدر اوزاتسه‌م دينكله‌ينلر اوقدر محظو اولورلر . لكن الله عشقنه سويليك كه بوعالمده قاچ كشى سعادتك بودرجه‌سنه واره‌ بيلمشدر ؟ دها طوغروسى قاچ كشى بواقباله احرازه ياقلاشه بيلمشدر ؟

فيلسوفلر برچوق جنك وجدالدن صوكره ايكى بيوك فرقه‌يه آيرلديلر : بونلردن برقسمى بوعالمده على الاطلاق راحت يوقدر . بتون حيات رنج وكدردن ، الم وتعبدن عبارتدر ، ديه‌رك ذوق حياتدن قطع اميد ايتديلر .

اوبر فرقه ايسه ايشى باشقه درلو بولديلر ، ديديلركه : حياتك كوزل طرفلرى‌ده واردر، فنا جهتلرى‌ده . مسعود اوآدمدركه حياتك محاسنندن مساعدهٔ امكان نسبتنده استفاده يولنى اوكرنمش ، مساويسندن‌ده نه‌صورتله چاليشيله‌رق قورتولمق قابل اوله‌جغنى اكلامشدر ايشته اوآدم مادام‌العمر شوايكى موج متعاكس آره‌سنده چالقانير طورور . برندن صاقينير ، ديكرندن برجرعه يوتار . نهايت بوعالمك حدودينى آشه‌رق ديكرعوالمه صعود ايدركه اوراده شومجاهدهٔ دورادور حياتك يا ابدى برنعيم ، ياخود سرمدى برخسراندن عبارت اولان ـ عواقبى كنديسنه منتظر بولور .

بزه كلنجه بز بالطبع سوزلرى بديهياته منافى اولديغى ايچون برنجى فرقه ايله همفكر اوله‌مايز. بزجه نظر التفاته آلنمديه وبو حيات ارضيه‌ده مسلك اتخاذ اولنمديه شايان اولان ايكنجى فرقه‌نك مطالعاتيدر . لكن بونلرك‌ده شوضعيف انسانه قارشى تكاليفى نه‌قدرشديد، نه‌درجه‌لرده كراندر.

زيرا سيماى سعادت وشقاوت بربرندن وهلهٔ تفريق اولنه‌بيله‌جك صورتده متميزاولمديغى ايچون زواللى انسان اولكيسندن قاچار، يكنجيسنه طوغرى قوشار ده بوصورتله قاچتمده ، اولانجه قوتيله اوزاقلاشمقده اولديغى ظن ايتديكى ورطهٔ هولناكه دوشر!

بوعالمده هيچ برخير يوقدركه شرايله ممزوج اولمسون . كيم اوخيرى مخلوط بولنديغى شردن كاملاً تطهيره قدر تياب اولورسه سعداى امته التحاق ايدر ، حقيقة مسعودانه برحيات كچيرر ، صفوت قلب اصحابنك بولنديغى مقام رفيعه يوكسلير . لكن بونصل قابل اوله‌بيلير كه انسان نفسنده مستقل ، بتون شئون حياتيه‌سنده باشلى باشنه قائم دكلدر ؟ برايشده اونك ايچون خيركورونور ، فقط حياتده، موجوديتده كنديسنه مشارك اولانلر اوكا برچوق مانعه‌لر ، عقبه‌لر تشكيل ايدرلركه بونلردن برينى آتلاسه ، برطرف ايتسه پيش عزمنده ديكر برحائل دها ديكيلير. نهايت، غايهٔ مقصوددن بارقهٔ هدى تجلى ايتمه‌دن اول بيچاره‌نك موجوديتى سونر كيدر ! .

ای قارە ! سن دە بنم کبی کورمیورمسك کە ناسك قسم اعظمی اولانجه خیری ، توفیق بالفرض بر جهتده کورورلرده بو اهتدایه رغماً ناچار اوندن روکردان اولورلر ؟ بو حرمان ایسه اونلرك ظفریاب مرام اولمایه قدرتسزلکلرندن دکل ، انجق اوکارنده بولندقلری محیطدن متولد برطاقم مانعه‌لر ، اجتماعی برچوق عقبه‌لر ظاهر اولماسندندر .

ایشته بوشئونك کافه‌سی بشرك قلبنی تاب واضطراب ایله مالامال ایدر ، افکارینی تارمار ایدر . لکن اکر انسان اولابجه مکانتنی طوپلایه‌رق کندینه کلیر ، لحاظهٔ امیدینی ـ مقالید زمین وآسمانه‌دست قدرتنه مسخر اولان ـ جناب واجب الوجوده طوغری چویررده روحنه بر اطمئنان تام احسان ایتمسنی نیاز ایلرسه اوزمان وجداننده برسکونت طویار ، هرطرفی ایمان کسیلیر . یقیناً اکلارکه خدای لم یزل بتون بومصنوعاتی کال اتقان ایله یاراتمش ، اك کوزل برصورتده ابداع ایله‌مش ، قضای الهیسی ـ شبهه‌سز برحکمت بالغه‌دن ، برمقصد عظیمدن طولایی ـ خیر وشرك بوخاکدانك لوازمندن اولمسنه تعلق ایتمشدر . (ونبلوکم بالشر والخیر فتنة)

اوحالده کیم بورياح تند متعاکس آرەسنده اعتدالنی محافظه ایده بیلیرسه خیر ابدی‌یه نائل اولور . کیم صاغه ، صوله میل ایدر یاخود تحقق محال اولان تمنیاتده بولنورسه آرتق ایشی اللهه قالیر .

انسانك ایستدیکی یالکز بررفیقهٔ صالحه‌یه مالك اولمسندن ، یاخود زوجه‌سنك کندی یاننده غیر مستور اوله‌رق کزه بیلمسندن عبارت دکلدر . انسان حالنك بوندن چوق دها ایی اولمسنی آرزو ایدر . یسترکه کندیسنه هیچ برفنالق کلمسون ، اولوم یاننه یاقلاشمسون . ایسترکه فقر وسفالت بریوزندن قالقسون ، خسته‌لقلر رهین انعدام اولسون . ایسترکه اولاد وطننده ، ابنای نوعنده نظرینه خوش کلیه‌جك برحال کورلمسون . فقط هیهات ! فنالقدن ، اولومدن ، سفالتدن ، نظر خراش فجایعدن ابدیاً قورتولوش یوقدر ، بونلرك وجودی ضروریدر . کذلك انسانك حریتی‌اوزرینه تضییق ایدلمك ، اذواق‌ولذائذندن محروم براقلق بهمه‌حال لازمدر . زیرا برچوق فلاکتلر واردرکه بشر ایچون اونلردن باشقه صورتله رهایاب نجات اولمق قابل دکلدر .

بن تستردە مضرت بولندیغنی منکر دکلم ، انجق اونك دها بویوك بر ضررك وقوعنه مانع اولدیغنه معتقدم که بو ایکنجی حاله نظراً مستوریت خیرلی اعتبار اولنور . نته کیم ملتلردن بعضیلرینك دیکرلرینه قارشی سلاحلانمقلری حد ذاتنده ایی برشی دکل ایسه‌ده دها بیوك بر فنالغی دافع اولمسنه نظراً ایی عد اولنمق طبیعیدر .

اویله ایسه ای معشر ناس ! بزه لازم ولان حرکت برخصوصده تمایلات نفسانیه‌مزه تبعیت ایتمه‌مکدر . زیرا بزم ایچون بو یولده کی مطالبمزك برچوغنی استحصال ممکن اولمدیغی کی تحقق ایده‌جك تمنیاتمزدن بعضیسی‌دە هیچ بکله‌مدیکمز صورتده ظاهر اولور ، بر حالده که اکر اوامنیه‌لرك ماهیتی بدایت کارده بزه اوصورتله تجلی ایتمش اوله‌یدی ، اونلره یاقلاشمق شویله طورسون ، آره‌مزده‌کی مسافه بعد المشرقین اولوردی !

قادینلره دائر مطالعات تمهیدنده بولنانلردن چوغنی کوریورم که هیچ ناقص جهتی بولنمیان برعالمده ، هر صورتله حائز کمال اولمش برطاقم ارککلر آره‌سنده ، کذلك اونسبتده تکمل ایتمش برقادین تخیل ایدیورلرده ! اوکا اوقدر اوصاف جمیله ، اوقدر مزایای جلیله عطف ایدیورلرکه آرتق اوقادین علی الاطلاق بتون شوائب قصوردن منزه خیالی بر انموذج تکامل اولیور ؛ کمال جمالیله ، جمال کمالیله ، محاسن طبایعیله زوجنك ، عائله‌سنك قرة العینی کسیلیور ؛ وظائف متحتمه‌سنی لایقیله بیلن برمربیه ، امور بیتیه‌سنی اك کوزل برطرزده ایفا ایدن براوقادینی اولیور . صوکره‌ده زمانك برجزء قیمتدارینی خارجه چیقه‌رق مباحث علمیه‌ده علمیه ، اخلاقیاتده ، فلاسفه‌یه ، یکی یکی کشفیاتده سیاحینه اشتراك صورتیله امتك حالنی تهذیبه حصر ایدیور . خلاصه ، اوینك داخلنده اولسون ، خارجنده اولسون اوقادین هرشی اولیور !

اوت ، اکر ایش حدذاتنده بویله اوله‌یدی پك اعلا برشی اولوردی . لکن نه فائده که قوانین حیاتك بزم ظنمزدن بسبتون باشقه برسیری ، شئون موجودیتك‌ده بوکبی تخیلاتنه قاپیلدیغمز زمان افکارمزه اصلا خطور ایتمین برطاقم ادواری واردر . ایشته بونك ایچوندرکه محررلردن برچوغنك مقاله‌لری حضیض منسیته دوشیورده خارجده ذکره شایان هیچ برتأثیری کورلمیور .

بزه کلنجه ، بز احوال اجتماعیه‌یه دائر برسوز سویلیه‌جکمز زمان هرشیدن اول شوایچنده بولندیغمز عالم کونك ماهیتنی ، احوال عمومیه سنده‌کی نقصان وکمالك مقدارینی ، اونقصان وکمالك انسانك احوال واطواریله اولان مناسبتنی نظر دقته آلمالی‌یز . زیرا بونقطه‌یی نظر امعانه آلمادقجه نه ویره‌جکمز حکملر خطادن سلامت بولور ، نه‌ده تلقین ایده‌جکمز وصایا تحقق محال اولان برطاقم خیالاتدن مجرد اولور .

مثلا قادینه دائر سوز سویلیه‌جکمز وقت اول امرده کوزه‌ده‌جکمز جهت شو اولمالیدرکه : بز (بشره منسوب) برقادین حقنده ، هم‌ده بتون افرادی کذلك (بشره منسوب) اولوب هر برینك بر چوق هوساتی ، نفسانی تمایلاتی ، طبیعی نقائصی بولنان (انسانلر) آره‌سنده یاشامقده اولان برقادین حقنده سوز سویلیه‌جکز . ایشته بر بوجهتی برده کندیمزك مصائب وشروردن مبرا اولمایان بوعالم ارضیده بولندیغمزی فکرمزه ایجه یرلشدیرملی‌یز . شبهه یوقدرکه اکر قادینلر حقنده سرد مطالعاته قالقیشمازدن اول بواصوله رعایت ایده‌جك اولورسه‌ق اوزمان اولجه احتساساتمزه تحکم ایدن بو افراطه براعتدال کلیر ، کندیمزی طوپلایه‌رق آرتق افکارمزه ، تصوراتمزه حاکم اولورز ؛ یازدیغمز یازیلر قانون حیاته ، اوقانونك طبیعتنه معارض دوشمز ، سوزلریمزك تأثیری اولور ، آثار حسنه‌سی کورولورده چکدیکمز امکلرك ، صرف ایتدیکمز مساعینك هدر اولمدیغنی دیدهٔ مباهات ایله کورورز .

مابعدی وار محمد عاکف

-ـــــ-

مواعظ

مقرری : مناسترلی اسماعیل حقی افندی
محرری : سیروزلی ح. اشرف ادیب

صوکرا [واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل] بیوریبور. یعنی ناس بیننده حکم ایتدیککز زمان عدالتله حکم ایدك.. لکن شو امری جناب اللهدن قورقان ایفا ایدر. قورقمایان عدالتله حکم ایدرمی؟ بونی اجرا وایفا ایده جك حکومتدر اکر حکومتده خائنلرك الت ارتشاسی اولورسه، ابطال حقوقه واسطه قیلینرسه نه اولور او اهالی؟ امانتلری ادا ایده جك، احکام الهیه یی عدالتله یوروته جك برقوت قاهره لازم. یالکز الله قورقوسیله ایش بیتمز، عالم دوزلمز. زیرا خوف الهی هرکسده بولنماز. اونك ایچون قوی ایمان ایستر. ایمان ایوجه کوکلشمش اولملی که قلبده الله قورقوسی یرلشسون. حدیث شریفده [مایزع الله بالسلطان اکثر ممایزع بالقرأن] وارد اولمشدر. معنای شریفی : جناب حق قرأن واسطه سیله دفع ایلدیکی منکراتدن دها زیاده سلطانك صولتیله دفع ایتمکده در. حاصلی ناسك چوغی عذاب اخرویدن قورقه رق دکل، مجازات دنیویه قورقوسیله فنالغی ترك ایده بیلیرلر. [ان الله نعما یعظکم به] الله تعالی سزه نه کوزل وعظ ایدیبور. بوکا تمسك ایتمك حقکزده پك خیرلیدر. دنیاکز، آخرتکز بونکله معمور اوله جق. بو درسی الله ویریبور. قرأنك خلافنه حرکت ایتمیك که صوکرا عالمه عبرت اولورسکز. عالمه عبرت اوله جغکزه عالمدن عبرت آلیکز.

[ان الله کان سمیعاً بصیراً] الله حکم ایتدیککز زمان نصل حکم ایدرسکز، اونلری ایشیدیر. «عدالتله می حکم ایدیبورسکز، خیانتله می ایدیبوسکز» امانتی اهلنه ادا ایتدیکزمی، ایتمدیکزمی؟ اونلری ده کورور.

«سمیع» حکمه راجع، «بصیر» ده تأدیهٔ امانته عائددر. یعنی احوالکزی ایشیدیر، افعالکزی ده کورور.

شیمدی بو وعظلری اللهدن قورقان طوتار. بن کورورم، ایشیدیرم. صوکرا جزای لائقی کوستررم، یاخود مکافات ایدرم. هیچ برشی بنم دائرهٔ سمع وبصرمدن خارج قالماز. یاپدیغکز خیرایسه مکافاتنی، شر ایسه مجازاتنی ویررم.

فقط قرأنله متأثر اولوب اصلاح نفس ایدنلر پك آزدر. الله تعالی فنالقلرك برقسمنی قرأنله دفع ایدر. اللهی بیلن، برعذاب اخروینك وجودینه ایناتان فنالغه جرأت ایتمز. لکن سلطان قورقوسیله دفع ایلدیکی فنالقلر قرأنله دفع ایتدیکی فنالقلردن دها چوقدر. سلطان دیمك حکومت عادله، یعنی قوهٔ اجرائیه دیمكدر.

اللهدن قورقانلر محدوددر. انسانك طبیعتنده وار فنالغه میل. [الظلم من شیم النفوس فان تجد ذاعفة فلعلة لایظلم] متنبی نك کلامیدر بو. ظلمکارلق انسانك طبیعتنده وار. مادام که انسانده نفس وار، شهوت وار؛ برفرصت دوشوردیمی ظلم ایقاع ایدر. جزئی برفرصت اوکا جرأت ویرر. بو دائرهٔ مظالم نصل بویله بیودی؟ فرصت بولدقجه بولدیلر، بریکیلرك غفلتی آرتدی. اونلرك شرندن خبردار اوله مدیلر. نهایت او حاله کلدی. بو بنیاد ظلمی ییقمق اویله قولای دکلدی. اویله کوکلشمش، تسلسل ایتمش که حیرت!.. نه بوراده، نه طشره لرده طاقت قالمامشدی. بتون اهالی دهشتلر ایچنده ایدی. اویله برحالده مبهوت براقش. هرکس امیدی قطع ایتمش. بوکون روم ایلی، یارین اناطولی کیدیبوردی نهایت صره استانبوله کله جکدی. نه اولمشدی بزه؟ قوجه برعثمانلی دولتی باطیوردی، شهرتی جهانی طولدوران، شان وشوکتی آفاقی طوتان بردولت معظمه کرداب عدمه سوروکلنیوردی. بو حاله نصل کرفتار اولمشز؟ اتحاددن، اتفاقدن اوزاقلاشدقجه دوشمشز. ایکی کیشی ایله حسبحال ایده مزسك که. قوجه اندلس دولتی نصل باطدی؟ عیناً بویله. اوملتلر، اوفته لر هرکسی بربرندن صغوتدی. ایکی، اوچ میلیون اهالی واردی «قرطبه» شهرنده. اسپانیا قرالنه هپسی بردن کمال ذلتله تسلیم اولدیلر. برطاقم وعدلرله اونلری الداتدی. هیچ کیمسه ده حمیت قالمامش، اتفاق محو ایدلمش ایدی. امیر قاچیویردی. اهالی باشسز قالدی. سوز آیاغه دوشرسه، باش اولمازسه مشکلدر. کلدی دشمن، باصدیردی. بتون ممالك اندلس معمورهٔ جهان ایکن، هردرلو صنایع ومعارفه، هردرلو ترقیاته جلوه کاه ایکن محو اولوب کیتدی. بوکونکی مدنیتك بیله اساسی هپ اندلس ترقیاتیدر. اونك آثاریله بو مدنیت وجوده کلدی.

ایشته او اتفاقسزلق اونلری بیتردی. حاکملری خائن حریف، کندی ایچون تأمینات آلدی، دشمنه قاچدی. هرطرفده منافرت، هرطرفده فتنه وفساد. مملکت فتنه آتشلری ایچنده. قاتلر، قتاللر، داخلی اختلالر... نهایت دشمن کلدی، ضبط ایتدی.

بونلر بزه بیوك مثاللردر. بونلردن عبرت آلمالی یز. واقعا بوراسی دار مجازات دکلدر، فقط عبرت ایچون الله بوراده ده کوستریر. [لیذیقهم بعض الذی عملوا لعلهم یرجعون] بونلر هپ آیری آیری درسلر تشکیل ایده جك — دنیاده جزای اعمالك برآزینی طاتدیره جغم. اصل عذاب آخرتده در. انسان پك زیاده بغی ایدرسه، ظلمده حدی آشه جق اولورسه، دین ودولتی مخاطره یه دوشورورسه البت دنیاده ده فلاکته دوچار اولور. [بیدك الخیر] اللهدن بکله نن دائما خیردر. واقعا بعضیلرینه برمدت مساعده ایدر، فقط بعضاً ده تپه سی اوستی آتار. چوق دفعه ده ظالملری بری برینه مسلط ایدر. [وکذلك نولی بعض الظالمین بعضاً بما کانوا یکسبون.] نظم جلیلی بوکا دائردر.

شیمدی شوراده براز حسبحال ایدهلم: درسك ابتدالرنده اکلاتدق، کچنده ده سویلدك : استعیذ بالله [والذین اذا اصابهم البغی هم ینتصرون] قول کریمی دلالتیله انسان ایچون حقنی ایسته مك مشروعدر. ظلمی دفع ایچون چاره آرامق عقلاً اولدیغی قدر شرعاً ده مأذون فیه در. باق الله تعالی مؤمنلری ناصل ثنا ایدیبور : ایشلرینی شوری ایله کورنلری مدح وثنا ایتدیکی کبی، ظالملدن انتقام آلمغه ده مساعده بیورور. انتصار، انتقامدر. فقط [وجزاء سیئة سیئة مثلها] مصداقنجه تجاوز ایتمه ملی. ضرر لاحق اولدیغی قدر حقکی ایسته. مسکین اولما. کذلك آیت اخراده [وان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به] بیورلمشدر. او وقت سن، ظالم اولورسك. بر طوقات اورمشدی، سن ده برطوقات اورمه یه مأذونسك. باشنی یاره مازسك. دها ایلری یه واریرسه ك طبیعی سن ظالم اولورسك، او مظلوم اولور. الله، انتقام آلمه یه مساعده ایدر، فقط بونکله برابر عفو ایتمکده

ایی برشیدر . [فمن عفی واصلح فاجره علی الله] هرکیم حقنی عفو ایدرسه، نفسنی اصلاح ایدرسه آنك اجری جناب حقه واجب اولور . — چونکه عفو ایدنجه اوده توبه کار اولور . — اول وقت مکافاتنی الله ویرر . هر کیم حقنی باغشلارسه بیل که الله مکافاتنی قات قات ویره جك . [انه لایحب الظالمین] بیلك که الله ظالملری هیچ بر وقت سومز ، اونلره یاردم ایتمز . سن عفو ایتسه‌ك‌ده الله عفو ایتمز . جناب الله‌ك‌ده حقی وار . اللهك حقوقنه تجاوز ایتدی . عمومك حقنی الله آرایه‌جق . بوجهتله جناب الله عفو ایتمز . ظالملره امهال ایدر ، اهمال بیورماز . بوجهتله سن عفو ایتسه‌ك دها مقبوله کچر .

صوکرا فخرالدین رازی دییور : علمانك جماعته قارشی وظیفه‌لری وار . اهالی اونلرك سوزینی دیکلر . نصل ترغیب ایدرلرسه اهالی او یولده کیدر . اونك ایچون علما ، اهالی‌یی تعصبات باطله‌یه سوق ایتمه‌ملی . دیمزك مساعد اولدیغی شیلرده حقیقتی سویله‌ملی .

مثلا رعایایی ، بزمله خوش کچینمك ایسته‌ین وطنداشلری رنجیده ایتمه‌ملی‌یز . دین ومذهبك دنیایه ، حسن معاشرت ایفاسنه هیچ تعلقی یوقدر . آخرتده حاللری نه اولورسه اولسون . اوندن سکا نه !

خصوصاً هر شخصك عاقبت حالی نه اوله‌جق معلوم دکل .

واقعا الله تعالی حضرتلری بیورمشدر : [لایستوی اصحاب النار واصحاب الجنة اصحاب الجنة هم الفائزون] . فقط بو عدم مساوات آخرتجه‌در . جنته لایق اولانلر ، جهنمه لایق اولانلره مساوی اولماز . بینلرنده مساوات یوقدر . لکن همان بر انسان مسلمان اولدیغی مطلق جنته کیده‌جك‌ده دیمز . نته‌کیم بر یهودی ، یاخود نصرانی‌یه : — سن جهنمده یانه‌جقسك ! .. دیه‌مزسك . اللهك مکرندن امین اولمه . عذابندن قورق . رحمتندن امیدکی کسمه . بر انسان « بن مطلقا جنته کیره‌جکم » دیرسه کفر لازم کلیر . چونکه غیبه دائر حکم ویرمش اولور .

بناءً علیه انصاف ایتمه‌لی ، انسانه لایق معامله ایله معامله ایتملی ، مادام بر طوپراقده یاشارز ، حقوق ومنافعمزی الله مساوی ایتمش . هله سیاسةً بو تساوی واتفاق بوکون نه‌قدر لازمدر ! اکر ارمنیلرله وسائر خرستیانلرله متفق اولمایه‌یدق اوروپا طورورمیدی ؟ ذره قدر ادراکی اولان بونی اکلار . اونلرله کوزل کچینرسه‌ك اوسایه‌ده قورتولورز . اونلرده ممنون اولورلر ، بزه قارداشجه معامله ایدرلر .

اساساً آره‌مزده اخوت وار : اخوت انسانیه ، اخوت وطنیه . اونلرده انسان دکلمی ؟ آدمیتجه ، انسانیتجه آره‌مزده اشتراك وار . [یاایها الناس انا خلقناکم من ذکر وانثی] بتون ناسه خطاب ایدر : « هپکزی قارداش یاراتدم ، بیورور ؛ آدمدن ، حوادن دنیایه کلدیکز .. » اخوت جنسیه انکار قلنماز . مادام‌که بر وطنده بولونیورز ؛ سلامتمز اونلرك سلامتی ، مضرتمز اونلرك مضرتی . بعض باطل سوزلره قاپیلمامل‌یز . اك بیوك نعمتلرك بری بودرکه جناب حق بزه احسان بیوردی : اتحاد عثمانی !

صوکرا علما دها نه‌یاپملی ؟ اویله اعتقادلره سوق ایتملی‌که هم دنیاده ، هم آخرتده ایشه یاراسون . علوم ومعارفه ، صنایعه اعتنا ایله ، کمال جدیتله صارلملی‌یز . بونکله ضررلری تلافی ایده‌جکز . مالیه‌مزده افلاس درجه‌سنه وارمش . بورج دیرسه‌ك باشدن یوقاری طاشمش . اودرجه‌یه کلمش‌که دولتك بر آیلق ویره‌جك پاره‌سی قالمامش . چونکه تحصیل اولونان اموال عاماً خزینه‌یه کیرمزدی . ادارهٔ حکومت بر طاقم خائنلره قالمشدی . اموال میریه ، محلولات وقفیه قاپانك النده قالیردی .

اوروپانك انظار حیرتی جلب ایدن معرفتی ، ثروتی . بوتون ترقیات هپ فنون جدیده سایه‌سنده‌در : قنال‌لر آچارلر ، یوللر یاپارلر ، فابریقه‌لر تأسیس ایدرلر ، واپورلر ایشله‌دیرلر ، شمندوفرلر انشا ایدرلر . اوسایه‌ده جهانه حکمفرما اولورلر . اونلر ملیونلره مالك . بز بر آیلق ویرمك ایچون آلت اوست اولیورز . برقاچ آی‌ه قدر محومز محقق ایدی . اویله دکلمی ؟ [الافلاس نتیجة الاستقراض] دیرلر . استقراض ، استقراض نتیجه‌ده البت افلاس . معتدل فائضله ویرمیورلر . یاریسی‌ده قومیسیونجیلقله اوته‌کنك بریکنك النده قالیور . استقراضك اونده بریسی انجق خزینه‌یه کیره بیلیردی . بونلری شیمدی تلافی لازم ، ایشته علمامز بو یولده نصیحت ایتملی . ذاتاً اولدنده بعضاً بو یولده سوزلر سویلردم . لکن واضح بر یول کوستره‌مزدم . صورسه‌کز عاجز قالیردم . چونکه ایلریسی چیقماز سوقاق ایدی . بن نصل چالیشه‌یم ، نصل تأمین سلامت ایده‌یم ؟ نره‌ده آسایش واردی ؟ هیچ بر یرده سلامت یوق‌که . چالیشمق ایچون اربابنه مراجعت ایدیله‌جك ، لایحه آلنه‌جق . بش اون کیشی بر یره کله‌جك ، مذاکره ایده‌جکلر . معاذالله ، اوچ کیشی بر یره کلسون ، فیزنده صولوغی آلیرلردی .

طبیعی ایشته وعظ اثناسنده سوزلر طاغیلیور ، هر شی لایقیله افاده اولنه‌ماز . براز راحتسزم . حالم‌ده مساعد دکل . کله‌جك هفته بر درسمز دها وار . صوکرا برایکی هفته دیکله‌نه‌جکم . ذاتاً بر کتابده یازیورم ، قانون اساسی‌یه دائر . اواحکام اساسیه شریعتك نره‌لرندن آلنمش ، براهین قطعیه ایله اثبات ایده‌جکم . ایران مجتهدلری مشروطیتك علیهنده ایمش . اوروپایه یایغره ایدرلر . ذاتاً حریفلر استبداد طرفداری . شاه فرقه‌سنه منسوب بر طاقم علما (!) اونلر حکومت مطلقه ایسترلر . ایشلرینه اویله کلیر . چونکه تنبللکه آلیشمشلر . اونلر شاهی مدافعه ایتدکجه شاه‌ده ایستدیکی کبی اجرای ظلم ایده‌جك ، اهالی خراجگذار اوله‌جق . بیچاره ماتی صاغدن صولدن محو ایده‌جکلر . شاه‌ده بوکا مقابل علمایه بخششلر ، احسانلر ویره‌جك ... تام ایشته طرفینك مقصدی حاصل اولیور . بریده میلیونلرله بیچارکان وارسون سورونسونلر . اوعلمانك سوزلری کندیلرینك دکل ایمش . هپ شریعت نامنه سویلرلرمش ، دین اویله دییورمش . « حاشا » : « میلیونلرله انسانی مستبد بر حریفك أنه تسلیم ایتملی ایمش‌ده اوایستدیکی کبی اونلره تحکم ایتسون . آصسون ، کسون . هیچ کیمسه سس چیقارماسون . نیچون ؟ چونکه شاه او ، پادشاه او ، نه ایمش اومجلسلر ، اوپارلامنتولر ، بر مملکتده باش بر اولورمش . اسلامیت مشروطیتی قبول ایتمزمش . زعملرنجه اسلامیت حکومت مطلقه ، حکومت مستبده‌در ! ! ! . » نره‌ده بویله دین کورولمش ، بهی علمای کرام (!) اسلامیت قدر مشروطیتی ترویج ایده‌جك هیچ بر دین ، هیچ بر قانون یوقدر . اونلرده بونی بیلیر . فقط آه منفعت ، مستکره ، ملوث منفعت . الك مقدس آدملری ، الك عالم

ذواتی درکهٔ پستی‌یه دوشورر . باقارسکز دنیانك برطرفنده برجمعیت تشکل ایدر . حسن نیتله ایشه باشلار . زمان کچر ، برکون «منفعت» نازنین اندامنی عرض ایدر ، جمعیت محور اصلیسندن چیقار ، اکدنی آدملرك آلت فسادی اولور . ایشته بعض ایران علماسی‌ده بوقبیلدندر . تبریزده ، طهرانده اومدرسه‌لر ، اومؤسسات دینیه تأسیس اولنورکن مینم که پك خیرخواهانه برمقصدله وجوده کلمشدر . فقط‌شیمدی‌باقکز بوعلمایه ، علمایه دکل ، باقکز بوبرقسم صاریقلیلره . ال آلتندن شاهه طرفداراق ایده‌جکلرده استبدادی محافظه ایده‌جکلر . صوکرا اوتاعه‌دن مشروطیت علیهنده دین‌نامنه یایغره‌لرده‌ده بولنیورلر . کویا کیمسه برشی اکلامازمش . اونلرك دیدکلرینه همان اوروپا اینانه‌جقمش . بونلرهپ سلطنت باطله فکرلری . بونلر هپ قرون وسطی یادکارلری .

فقط حقسزده اولسه‌لر ، دکلی یایغره ایدییورلر ، اونلره ینه مقابله لازم . براهین قطعیه ایله اونلری الزام‌ایتمك بزه فرضدر . اونك‌ایچون ایشته اوزون تدقیقات اجرا ایدییورم . یاقینده انشاالله (اسلامیت ومشروطیت) دیه بوتبعاتمی امته اتحاف ایده‌جکم .

برملتك باشنده برآدم بولونسون ، اونی‌حالنه براقلی . ایستدیکی کبی اوآدم تسلطن‌ایتسون . حکومت او دیمکمی ؟ اولی الامره اطاعتی شریعت‌تقیید ایدر : اکراولی‌الامرسزی‌بولسز برحرکته سوق‌ایدرسه ، اویله برره ناصواب که صوکی‌اوچورومه منتهی اولور ، سزی برحفرهٔ ضلاله القا ایدر ، بویله یاپارسه اللهه التجا ایدك . سنته‌باقك . چونکه نه‌یولده تأمین سلامت ممکن اولورسه هپ‌شریعت کوسترمشدر . امیر عدالت ایدرسه اطاعت اولنور . دائما اماتی کوزتك . هرزمان‌عدالتله حکم ایدك ، بیورور . آندن صوکرا اطاعتی امرایدییور ؟ بوندزده : اجرای عدالت ایتمزسه اطاعت ایتمك ، دیمك آکلاشیلمازمی ! فقط اطاعت ایتمك‌ده نه‌یاپك ؟ مشورتله‌ایش کورك . خلیفه‌یی حالنه‌براقایك . نظارت‌ایدك . تحت‌مراقبه‌یه آلك . ینه‌مقامنده‌طورسون ، سلطنت ، خلافت ایتسون . لکن ملتله خلیفه آراسنه دیکنلر صوقایك ، صوقدورمه‌یك . ذاتاً کتب‌کلامیه‌ده مصرح‌اولدیغی‌اوزره امام‌مخفی‌اوله‌ماز . شریعت‌بوکا مساعد دکل . امامتك بر شرطی‌ده میدانده اولملی . ملت ظالملردن شکایت‌ایده‌جك . مرجع بوامالی ، شکایتلرینی‌نظر اعتنایه‌الدیرملی ! بوحالده ظالملر امامك اطرافنی آلیرسه ، اونی کندیلرینه بندایدرسه وارلغی ، یوقلغی مساوی اولور . بلکه واردر ، دیملسی خطاءعد اولنور . اونك ایچون شرائطنه رعایت لازمدر . اوصورتله‌بحق خلیفهٔ مسلمین اوله‌جق . کندی موجودیتنی احساس ایتدیره‌جك که بوسایه ده بتون اسلاملرك ارتباطی آرتسون . بوکا رعایتله علویت قازانه‌جق . کرچکدن پادشاه ذیشان‌اوله‌جق . ذاتاپادشاهمز کندیسی ده انقلابدن‌صوکره اویله‌دیورلر : «بن حرمتمی شیمدی قازاندم» سلطان عبدالحمید حدذاتنده ، فطیندر ، کار آکاهدر ، عاقلدر ، ذکاسی بوتون جهانده مسلمدر ، هردرلو معدلته مستعددر . بزلر حسب الدیانه ذاتنه ، مقامنه حرمت ایتمکه بورجلی‌یز . برکشی یالکز باشنه نه‌یاپار ؟ بیکلرله جانی‌اطرافنی آلمش‌ایدی . اوهامدن اوهامه القا ایدرلر . کندیسنی قورقوتورلردی ، وهمه‌دوشوررلردی .

انسان البت سلامتنی تأمین ایچون چاره دوشونه‌جك دکلی ! فقط دیه‌جکسکز که دولت محو اولدقدن صوکرا ، ملت باطدقدن صوکرا سلامت نفس قاچ‌پاره ایدر ؟ تماماً معذور اوله‌ماز . بوقدر تجربه‌لر اوزرینه اوخاشلری ازاله‌ایتمسی لازمدی . نه‌یه سکوت ایتدی ؟ ایشته فقیر بومباحثه دائرده مقدمه ایله‌فصل ، فصل اوله‌رق قرق‌اللی صحیفه‌دن عبارت برکتاب انشاءالله نشرایده‌جکم . بوقدرله اکتفا ایده‌لم .

۴۸ نجی درسك صوکی

فاضل شهیر برکت زاده اسماعیل حقی بك

عیناً ورقه :

صراط‌مستقیم مؤسسلری بك‌افندیلره :

محکمهٔ تمیز اعضای کرامندن برکت زاده اسماعیل‌حقی بك افندی حضرتلری صراط مستقیم صحایفنه زینت‌بخش اولان آثارعالیه‌وتدقیقات حکیمانه‌لریله افکار امتی‌تنویر بیوردقلری‌کبی قریب‌التشکل اولان مجلس مبعوثانجه‌ده آفتاب‌فضل وعرفان دها پرورلرندن مستنیر اوله‌بیلمك ایچون نامزدلکلرینك وضمنه موافقت بیورملرینی آرزوی ملی شکلنده رجا ومتصف اولدقلری علویت فطریه‌لرندن قبولی تبشیراتنه انتظار ایلرز

۲۵ تشرین‌اول ۳۲۴ منتخب ثانی نامزدی

ضمیری

صراط مستقیم

حضرت‌استادتحریره‌طرفزدن‌دخی‌بویولده‌مراجعت‌وقوع‌بولمشدی . حقوق مقدسهٔ امتك محافظه‌سی ایچون کوندوز ایش باشنده ، کیجه قلم الده چالیشمقدن بر آن خالی قالمیان حضرت استاد مفطور اولد. قلری تواضع فاضلانه‌لریله مخاطبی بولندقلری مشاغلك هپ بو محافظهٔ حقوق امنیه‌سنه معطوف بولندیغنی اشراب ولله الحمد مجلس مبعوثانده ایفای خدمت ایده‌جك افاضل امت موجود اولمسنه مبنی تشتت آرایه سببیتك تعقیب اولونان مقصد علوی‌یه توافق ایده‌میه‌جکنی واساساً منتخب ثانیلکه انتخاب بیورلمش اولملری حسبیله امر انتخابده‌ده لازمهٔ اتحادی تأمینه وتوجه ایدن وظیفهٔ وکالتی بحق ایفایه چالیشمق صو. رتیله بو مسئله‌یه طوغریدن طوغری‌یه خدمت ومعاونتلری انضمام ایده‌جکنی‌بیان‌بیوردیلر . صاحب‌ورقه‌ایله شوآرزویه‌اشتراك ایدن‌ذوات سائره‌نك بوبابده‌کی تحسسات وطنپورانه‌لری نه‌درجه شایان‌شکران‌ایسه وجائب‌قدردانینك‌ایفاسنه تعلق ایتمك‌اعتباریله‌ده اونسبتده جدیرتقدیردر . «صراط‌مستقیم» کندی‌حصه‌سنه‌اصابت‌ایدن‌وظیفهٔ تشکری‌ایفایه‌مسارعت ایدر واستاد محترمك آثار داهیانه‌لری افراد ملته ، مجالس دولته‌قیمتدار بر ظهیر ومشاور بولندیغی وبنابرین او انوار ذکا وعرفاندن دائما اقتباس حقایق اولونه‌جغی جهتله مجلسده بالذات بولونمامقدن متحصل ضیاعی شو مساعیٔ مشکوره تلافی ایده‌جکندن مأیوسیته محل اولمد. یغنی بیان ایلر . امین اوله‌لم که بو ملت بویله افاضله مظهر اولدقجه عنه وکرمه تعالی هر زمان اقوام وملل سائره‌نك پیشوای عرفان وکما. لاتی ، خواجهٔ اخلاق ومعنویاتی اوله‌جقدر . جناب حق عمر فاضلا. نه‌لرینی مزداد بیورسون .

مطبعهٔ عامره ابوالعلا

اخطار: مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور
درج اولنمایان آثار اعاده اولنماز

صراط مستقیم

۱۳۲۶

دین، فلسفه، ادبیات، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

محل اداره: درسعادتده بویوك پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌در

مؤسسلری: ابوالعلا زین العابدین – ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبیه‌ده	٩٠	٥٠ غروشدر.

تاریخ تأسیسی:
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

تبریکه‌دن مقوا پورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد: ١٤ ٢ ذی‌القعده ٣٢٦ پنجشنبه ١٣ تشرین‌ثانی ٣٢٤ برنجی سنه

اصول مشروطیته قارشی خصمای ملتك اعتراضاتنه

مدافعهٔ محقه

اصول مشروعهٔ مشورتی تزییف وملعنت استبدادی ترویج مقصدیله اعدای حریت، طرفداران مظالم اهل حق وارباب انصاف طرفندن اورته‌یه قونولان اك واضح دلائله قارشی برطاقم واهی اعتراضلر درمیان ایده‌رك عوام ناسی اغفال ایله یلتنیورلر. تلبیسات ایقاعنه چالیشیورلر. بو یادکارلرك دلائل مشورت وبراهین مشروطیتدن اولمق اوزره ایراد واستشهاد اولنان آیات کریمه‌یی تأویل وتخصیص ایله عدالت ومساواتی مغایر اسلامیت ومنافیٔ دیانت برصورتده تصویره قالقشملری قدر بویوك مفسدت، بادیٔ هیجان برملعنت اوله‌جغی محتاج بیان دکلدر.

بوملعونلر بو نقطهٔ نظردن آق ایله قاره‌یی سچمکدن عاجز بولنان برطاقم ساده دل بیچاره‌لری، اکثر عوام خلق تغلیط ایله ذهنلرینی بوزابیلیرلر.

اك مشهور دلائلمزی، اك زیاده مظهر قبول اولان برهانلرمزی بو حریفلرك ادعای باطللری وجهله اکر حکمسز قاله‌حق اولورسه اصول عالیهٔ مذکوره نظر اعتباردن ساقط اولمق وحاشا اسلامیت بنامی تحکم واستبداد اساسلری اوزرینه مؤسس بولنمق لازم کلیر.

مثلا «وشاورهم فی الامر» نظم جلیلی ایله اصول مشورتك مشروعیتنه، ادارهٔ حکومتده، ترقیات ملته متعلق امورك کافه‌سنده استشاره‌نك وجوبی کیفیتنه بوتون ارباب بصیرت وعرفان طرفندن التزام ایدلکده اولان استدلال صحیحه قارشی «بو آیت کریمه‌دکی «هم» ضمیری اصحاب رسوله راجع اولمغله قرآن بالخاصه جناب رسولك کندی اصحابیله استشاره ایتملرینك مشروعیتنه دلالت ایدر. یوقسه هر زمان مسلمانلرك اقوام سائره ایله استشاره ایتملری جوازینه دلیل اوله‌مازه» دییورلر.

ایشته میل استبداد وترویج فساد سائقه‌سیله عمای بصیرته کرفتار بولنان کسان بی اذعانك ساده دل وبی وقوف اهالیمزی دام تزویر اغفاللرینه دوشوره‌رك اورته‌یه سوردکلری بو درلو سفسطه‌لرله تأثیرات مدهشه ایراث ایتملری استبعاد اولنماز. بناءً علیه بو هذیانانه قارشی ارباب حمیتك التزام سکوتلری روا کورلمز. حس ایتدیکمز شو لزومه مبنی بزده دفع اباطیل وتأیید حقیقت مقصدیله مقالهٔ معروضه‌یی تحریره مبادرت ایلدك.

ارباب فهم ودانشه خفی اولمادیغی اوزره قرآن کریم ایله استدلال ایده‌بیلمك ایچون برچوق معلومات، برخیلی اصول وقواعد الده ایتمکه احتیاج واردر. براز عربجه بیلمکله شو آیتدن بویله برمعنی آکلاشیلیر، شویله برحکم چیقاریلیر. یاخود استنباط اولنان حکم طوغریدر. ویا طوغری دکلدر، دییه مجتهدلکه قیام هیچ بر وقت معقول کورلمز. اصول استنباطدن، قواعد مقرره‌دن بی‌بهره اولان کیمسه بویله برادعایه قیام ایدنجه تجاوز واعتساف ایله اتهام اولنور. حدینی بیلمه‌مش ویا ایقاع فساده یلتنمش اولدیغی میدان علانیته چیقار.

آیات فرقانیه‌دن استنباط احکام ایده‌بیلمك ایچون اصول فقهده مقرر ومبرهن بولنان اك بسیط قواعدی بیله بیلمه‌ین کسان استدلالات شرعیه‌یه دائر نه سویلسه خطا ایتمش اوله‌جغی آشکاردر.

فرقان حکیمدن استنباط حکم اقتدارینی حائز اولمق ایچون اولا بوتون اقسام نظمی تمییز وجه دلالتلرینی معرفت ثانیاً هر نظم جلیلك عباره واشاره ودلالت واقتضا ناملریله معروف وجوه اربعهٔ افاده‌سنه وقوف وبونلرك هربرینك شرائط احکام اصولیه‌سنی احاطه صاحبی اولمغه جهد وغیرت لازمدر. برازده حقیقت ومجاز، صریح وکنایه مباحثنه اطلاع ایلمك شرطدر. بوندن بشقه احکام شرعیه‌نك برقسمی ده قیاس فقها ایله مستنبط بولنمسی جهتیله احوال واحکام قیاسیه‌یه دخی آکاه اولمق اقتضا ایدر.

بحثمزه پك زیاده تعلق بولنان برقاچ مبحث اصولینك نمونه‌سنی، نظمك تنویر حقیقتنه مدار اوله‌جق اقسام اجمالیه‌سنی بیان، بقدر الامكان تفهیم مرام ایچون لابد كوردوكم ایضاحاتی اتیان ایده‌لم.

برنص شریفك علم منطقده معلوم دلالات ثلثه‌نك هرهانكی بریله اولورسه اولسون ماسبق اولدیغی ثابت اولان، سیاق وسباق ودلالت حال كبی برقرینه ایله افاده‌سی مقصد اصلی اولدیغی بیلنن برمعنایه بالعباره دال اولمسی كبی اومعنای مقصودك غیری معانی و احكامه‌ده بالاشاره دال اوله‌بیلیر. [بوقسملرك تمثیل وایضاحنه بوراده لزوم یوقدر]

مدلول بالعباره اولان معانئ اصلیه‌نك لوازمندن معدود برطاقم معنالرده واردركه بونلرك بعضیسی لازم متقدم قبیلندن اولوب بركلامك حاوی اولدیغی حكمك صحت شرعیه‌سنی محافظه ایچون اعتباری ضروریدر. بومعنی اعتباریله كلام مذكوره دال بالاقتضا تسمیه اولنور. اطناب مقالدن تحرزاً بوقسمكده تمثیل وایضاحنی ترك ایدیورز.

لوازمك برنوعی‌ده اجتهاده توقف ایتمیه‌رك محضا مناط حكمی ملاحظه ایله كلامك مدلول وضعیسنه آشنا بولنان هرمخاطبه منفهم اوله‌جق معنای لازمیدر. بومعنایه نظراً كلامه « دال بالدلاله » تعبیر اولنور. بونوع لازملر، مدلول التزامیلرك برقسمی اولویت دیكری‌ده مساوات جهتیله منفهم اولمقده‌در.

مثلا اهلنه قربان ایله صوم رمضانی عمداً نقض ایدن اعرابی حقنده وجوب كفارت امرینی حاوی اولان حدیث شریفدن نه صورتله اولورسه اولسون صیام مذكوری ناقض اولان هر مكلفك كفارت ایله مأمور اولمسی مستفاد اولور. چونكه حكم مذكورده اعرابی اولمه‌نك دخلی یوقدر. بناءً علیه جمیع فقهایه كوره‌ولو اكل وشرب طریقیله نقض صیام ایدن برتورك، برعجم‌ده كفارت ایله محكوم قلنور. حدیث شریفك بربدوی عرب حقنده ورودی بوحكم شرعینك سائر افراد مسلمینه شمولنه مانع عد اولنماز.

كذلك « ولا تقل لهما اف » نظم جلیلندن والدین حقنده اوف دییه‌رك كندیلرینی رنجیده ایتمك حرمتی « بالعباره » آ كلاشلدیغی كبی آنلری شتم وضرب ایله تحقیر ایتمك كیفیتنك حرمتی « بالدلاله » یعنی اولویت طریقیله مستبان اولمقده‌در. زیرا مناط حكم علت تحریم اولان اذا وتحقیر شتم وضرب صورتلرنده دها زیاده اولدیغی آشكاردر.

ایشته « وشاورهم فی الامر » نظم شریفی‌ده جناب رسالتمآب افندمزه خطاباً وارد اولوب لدی الایجاب نزد رسالتپناهیلرنده حاضر بولونان اصحاب كرام ایله استشاره بیورملری لزومنه « بالعباره » دال اولدیغی كبی هر زمان هرخلیفه‌نك، هرحكمدار اسلامك زیر اداره وتابعیتنده بولونان ارباب اذعان ایله استشاره ایتملری، كندیلرینه متعلق امور وخصوصاتده اونلرك رأیلرینی صورملری لزومنه « بالدلاله » یعنی اولویت طریقیله دلالت ایتمكده‌در.

كندیسنه سمادن بالتوالی وحی نازل اولان رسول ذیشان افندمز بیله امور دنیویه‌ده استشاره‌دن غیر مستغنی كوستریلیرسه آرتق جانشین حكومت وخلافت اولان ذواتك نه‌درجه عقل وكیاست، نه‌مرتبه حسن نیت واستقامت صاحبی اولورلرسه اولسونلر رأیلرنده مستبد اولمیه‌رق استشاره ایله تدویر امور عامه‌یه مجبور قلنملری صورت قطعیه‌ده اقتضا ایدر. حتی‌دییه بیلیرزكه رسول اكرم افندمز حضرتلری حقنده شرفورود ایدن امر بالمشاوره‌نك علت غائیه‌سی، استشاره ایله مأمور قلنملرینك حكمت علیه‌سی زمامداران حكومت اسلامیه‌یه بردرس عبرت ویرمكدن عبارت اوله‌جغنده اشتباهه میدان یوقدر. نا اصلكه شوآیت جلیله‌نك عقیب نزولنده وارداولان « ان الله ورسوله لغنیان عن المشاوره ولكن جعلها الله سنة لامتی ورحمة الی یوم القیامه » حدیث شریفی‌ده بوحقیقتی ناطقدر.

زمان سعادت پیغمبریده اولدیغی كبی دورجلیل خلفای راشدینك دخی ادارۀ امور عامه هپ بومنوال اوزره كذارش بولدیغی محتاج تفصیل دكلدر.

الحاصل بو آیت كریمه‌دن خلاصۀ مفاد اولمق اوزره حكومت اسلامیه‌نك اهالی ایله استشاره‌ده بولنمسنك مشروعیتی مستبان اولمقده‌در. « وامرهم شوری بینهم » نظم جلیلندن‌ده بوتون امور عامه‌نك تمشیت واجراسی بین المسلمین عقد مشورت صورتیله اولمسنك وجوبی صریحاً مستفاد اولیور. بوجهتله شوایكی اساسكده منصوصیتنده اشتباهه میدان قالماز.

وطن ومملكته عائد اصلاحات وترقیات انواعنده، مصالح دنیویه‌نك همان كافه‌سنده علاقه‌دار بولنملری حسبیله غیرمسلملركده مشورته ادخال اولنملری جائز اولدوقلری صلاحیته بناءً موافق معدلت اولدیغی قابل انكار دكلدر. بوجهت نصوص شرعیه‌ده مصرح اولمدیغندن خلافنی ارزو ایدنلرده اوله‌بیلیر. فقط مادامكه مخاصمات ملیه ومنازعات متمادیه‌نك قطع وازاله‌سنه بوندن باشقه چاره اولمادیغی تجارب عمومیه ایله بوكون صورت قطعیه‌ده تحقق ایتمش وهرحكومتك اتخاذ ایله‌مش اولدیغی اصول مشورت بوطرزده، بوتون اهالینك انتخاب كرده‌لری اولان مبعوثان آره‌سنده جریان ایتمكده بولنمشدر. بزم‌ده تأمین سلامت وسعادت ایچون بوطریقه سالك اولمامز ضرورت حالنی كسب ایتمشدر.

بوطریقه سلوكمزك مشروعیتنی اثبات بابنده شریعت منوره‌مزك بزی غیرمسلملر ایله عقد شركت والتزام حسن معاشرتدن نهی ایتمه‌مش اولماسنی ملاحظه كافیدر. اوت! شریعت بزی هركیمه قارشی اولورسه اولسون برواحسانه دائر اجرای معاملاتدن نهی ایتمه مش، بلكه دائما هركسله حسن مخادنت وائتلاف نقطه‌لرینی كوزه‌تمك خصوصاتنه ترغیب وتشویق ایتمشدر. « انتم اعرف بامر دنیاكم » كبی احادیث نبویه انتظام امور عامه ومصالح دنیویه ایچون یاپلمسی ایجاب ایدن هیچ برامر معقولدن كیرو طورمیه‌رق هردرلو اصلاحات وترقیات مدنیه تأمیننه سالكان صراط مستقیمی سربست براقمقده‌در. مابعدی وار

مناسترلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

سورهٔ آل عمران : آیت — ١٩٠، ١٩١

« ان فی خلق السموات والارض واختلاف اللیل والنهار لآیات لاولی الالباب . الذین یذکرون الله قیاماً وقعوداً وعلی جنوبهم ویتفکرون فی خلق السموات والارض ربنا ماخلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار »

[کتاب اللهدن مقصود قلوب وارواحی معرفت حقده استغراقه جذب ایلمکدر. بونك ایچوندرکه کتاب کریم آیات سابقه‌ده احکام الٰهیه‌یی کاینبغی تقریر ایلدکدن ومبطلینك شبهاتنه بالاطراف جواب ویردکدن صکره توحیده ، الوهیته ، کبریاء وجلالته دلالت ایدن آثار واحوالی ذکر ایتمك صورتیله تنویر قلوبه عودت ایدوب بیوریورکه] سماوات وارضك خلق وایجادنده ولیل ونهارك اختلافنده اولی الالباب ایچون علامت ونشانه‌لر واردر. [شوائب حس ووهمدن خالص ، علائق نفسانیه‌دن متجرد ، عوائق ظلمانیه‌دن متخلص ، احوال حقائق واحکام نموتنده متأمل ، اطوار ملك واسرار ملکوتنده مراقب ، ملك خلاقك بدائع صنائعنده متفکر . انفس وآفاقه تودیع بیورلمش عجائب حکم الٰهیه‌ده متدبر ، عالمه چشم اعتبار وشهود ایله ناظر ، هرموجودده سر حقك حقیقتندن متفحص ، حتی تذکر ومراقبه‌یه مواظب ، عقول مجلا اصحابی نزدنده سماوات وارضك افهام وافکاری مستغرق بهت وحیرت ایتمکده اولان خلق وایجادی ، تابع ومسخر بولندیغی قوانین بدیعه‌سی ، لیل ونهارك اختلاف وتعاقبی وجود باری‌یه ، عظمت قدرتنه ، سلطنت علیاسنه ، تعاجیب شئون الٰهیه‌یه جلیاً دلالت ایدر آثار وعلامتلردر . آنلر بوعظمت اکواننده ، بوقوانین حیرتفزاده ، بوزینت واحتشامده ، بواسلوب دلربادہ ید اللهی بر مرآت مصیقله انعطاف ایتمش کبی تماشا ایدرلر. بوآیت کریمه‌ده انجق ایکی اثر بیان بیوریلوب سورهٔ بقره‌ده ذکری سبق ایدن بقیهٔ آثاره تعرض ایدلمامسی یا معظم شواهد ایله اکتفا حکمتنه مبتنی‌در . ویاخود نور معرفة الله ایله مستنیر اولان قلب سالکك کثرت دلائل ایله اشتغالی معرفة اللهده استغراقنه حجاب کبی اولمسون‌ده انوار معرفة اللهك تجلیسی آنده تکمل ایلسون ایچوندر.]

اول اولی الالباب که انلر قائماً وقاعداً ویانلری اوزرینه یانه‌رق اللهی ذکر ایدرلر [هر صورتله وهرحال وکارده جناب رب العزتی لساناً وفکراً وقلباً یاد وتخطر ایلرلر] وسماوات وارضك خلق وایجادنده تفکر ایلرلر [دیرلرکه] یاربنا سن بونی [سماوات وارضی] بیهوده وعبث یاراتمدك . [بونلرك خلق وایجادی حکمتدن عاری ، مصلحت ومنفعتدن خالی دکلدر . بلکه حکم جلیله ومصالح عظیمه ایچون انتظام پذیر اولمشلردر . بونلر معایش عباده مداردر ، بونلر احوال مبدأ ومعادی بیلمکه رهبردر. بر فیض عمیم ایله پرورش بولان بو آثار لطف وعنایت برچوق معنایی ناطقدر .] سن [ای ذات اجل اعلی ! شان الوهیتکه لائق اولمیان اموردن ، بر طاقم دربدرلرك بیهانه ولئیمانه سوزلرندن تنزیه ایدرز] ایمدی بزی عذاب ناردن وقایه ایت [ذات الوهیتکی طانیدیغمزه ، امرکه اطاعت ایلدیکمزه ، لائق اولمیان اموردن تنزیه ایتدیکمزه مکافاةً عذاب جحیمه دوچار اولمقدن ، یامسنمان ، بزی صیانت بیور . سنی اعتراف ایلمیان اهل زیغ ایله بزی همحال ایتمه] .

باقك کتاب اللهه : عجائب ملك وملکوته ارشاد ایچون عقولی دمبدم فضای اکوان نامتناهی‌یه سوق ایدیور. صفحات حکمتنده قوانین بدیعهٔ عوالمی ، آیات بینات قدرتی تماشا ایتدیریور. سماء قدرتدن نازل اولمش بر کتاب جلیل ربانی که هر سوره‌سنده ، هر آیتنده ، هر جمله‌سنده ، هر کلمهٔ قدسیه‌سنده شوق الله ، محبة الله ، عظمت وعلویت ، حکمت وحقیقت پرتو بار اولیور .

المزه بر اغاجك یاپراقلرندن بر اوفاق یاپراغی الالم ، کوریرزکه اورته‌سنده بر طمار اوزامش ، صکره اوطماردن ایکی طرفه برچوق طمارلر تشعب ایتمش ، انلردن‌ده اینجه بر طاقم طمارلر تشعب ایلمش ، بونلرده طورمیوب تشعب ایدیور ، بردرجه‌ده که اینجه‌لکندن ارتق کوزایله وبلکه خورده بین ایله کوریله‌مز اولیور. ومشاهده ایدیورزکه جناب خالق اویاپراغه قعر زمیندن غذاسنی جذب ایتمك ایچون قوتلر ابداع بیورمش ، اوغذاء اوطمارلرده جریان ایدیورده تقدیر عزیز علیم ایله انك اجزاسندن برجزء اویاپراغك اجزاسندن هربرجزئنه توزیع اولنیور. انسان اویاپراغك کیفیت خلقتنی ، ایجادنده وکندیسنه قوای غاذیه ونامیه‌نك ابداعنده‌کی کیفیت تدبیری بیلمك ایسته‌سه عاجز قالور. انسان اوفاجق بریاپراغك کیفیت خلقتنه وقوفدن قاصر اولنجه اویاپراغی شمسه ، قمره ، نجومه ، ارضه ، ارضده‌کی بحاره ، جباله ، معادنه ، نباته ، حیوانه قیاس ایتملی‌ده آرتق سماوات وارضك خلق وایجادنده‌کی عجائب حکمة اللهی ، سرائر عظیمه‌یی احاطه ایده‌میه‌جکنی اعتراف ایله بومهابت خلقته قارشو « سبحانك فقنا عذاب النار » دیه خالق ذیشاننی تسبیح و تقدیس وبرقصور ایدوبده دوچار عقاب الهی اولمامق ایچون لطف ومرحمت ربانیه‌یی هردم استدعا ایلملی‌در .

ابن عمر رضی الله عنهمادن مرویدرکه: حضرت عائشه رضی الله عنهایه « رسول اکرم صلی الله علیه افندمزدن کوردیکك اك شایان تعجب حالنی رجا ایدرم بکا حکایه ایت » دیدم. مشارالیها برخیلی بکا ایتدکدن صکره دیدی‌که :

— انك هرحالی شایان تعجبدر. نوبتم اولان برکیجه یانمه کلمشیدی. فراشمه داخل اولدقدن برمدت صکره بیوردی‌که « یاعائشه بوکیجه بکا اذن ویریرمی‌سین ، ربمه عبادت ایده‌یم؟ » . دیدم‌که « یارسول الله بنم ایسته‌دیکم سنك قربیتك ، سنك محبتکدر ، اذن ویردم سکا.» بونك اوزرینه قالقدی. اوده‌کی صو قربه سنك یانینه کیدوب آبدست الدی ، صویی چوق دوکمدی ، صکره نمازه طوردی . قرآن اوقویوب اغلامغه باشلادی ، بردرجه‌ده‌که کوزلرندن اقان یاشلر ایکی بوکرینه یوریدی. صکره اوتوروب جناب حقه حمدوثنالر ایتدی. وینه اغلامغه باشلادی. متعاقباً اللرینی قالدیردی، تکرار بکا ایتمکه باشلادی . باقدم ، مبارك کوز یاشلری ینه جوش ایتمش ، یرلره روان اولیور . نهایت بلال

صباح نمازيني خبر ويرمكه كلدي. وذات سعادتلريني اغلار كورنجه: « يارسول الله ! جناب حق سنك كچمش وكله‌جك كناهلريكي عفو ايتمشيكن نيه اغلايورسين » ديدي . اول حبيب خدا بيوردي كه « يابلال عبدشكورد مي اولميديم ؟ » تكرار بيورديلركه « نصل اغلامدم، بوكيجه بكا « ان في خلق السموات والارض » آيتي نازل اولدي. بوني ديدكدن صكره « يازق اول كيمسه‌يه‌كه بو آيتي اوقيديده نه ديمك اولديغني تفكر ايتمدي » وبرروايته كوره « يازق اول كيمسه‌يه‌كه بو آيتي ايكي چكه‌سنك ارەسنده كه‌وه‌لدي‌ده نه ديمك اولديغني ملاحظه ايتمدي » بيوردي . »

امام علي كرم‌الله وجهه حضرتلرندن مرويدركه ذات رسالتمآب افندمز كيجه‌اين اويقودن اوياندقي زمان مسواك طوتونور وصكره آسماني تماشا ايدرك « انّ في خلق السموٰت والارض » نظمِ جليلني اوقور ايدي، بيورمش .

فيض قرآن بوخصوصده‌ده قلوب امته عميق وعالي معنالر الهام ايتمشدر. بعض اكابر علماء شويله دير : من لم يعرف الهيئة والتشريح فهوقاصر في معرفةالله تعالي. هيئت وتشريح علملريني بيلميانلر معرفة اللهده ناقصدر ديمكدر . في الحقيقه، اجرام سماويه‌نك احوال وحركاتنه واجزاء بدنك كيفيت وترتيبنه ، واعضانك وظائف ومنافعنه واقف اولميانلر شبهه‌سز خالق تعالي حضرتلريني بيلمكده قاصررلر .

فضولي مرحوم جانب اقدسه توجه ايدوب شومدمه‌سيله مناجات ايديور :

زهي ذاتك نهاني اول نهاندن ماسوا پيدا
بحار صنعكه امواج پيدا قعر ناپيدا
بلند وپست عالم شاهد فيض وجودكدر
دكل بيهوده اولمق بوفيكن ارض وسما پيدا
مآل حكمتك ظهار قدرت قيلمقه ايمش
غبار تيره‌دن آينهٔ كيتي نما پيدا
دمادم عكس آلور مرآت عالم قهر ولطفكدن
انكيچون كه كدورت ظاهر ايلركه صفا پيدا
كهي طوپراغه ايلر حكمتك بيك‌مه لقا پنهان
كهي صنعك قيلار طوپراقدن بيك‌مه لقا پيدا
جهان اهلينه تا اسرار علمك قالميه مخفي
قيلوبدر حكمتك كفار ايچنده انبيا پيدا

شاعر حقائق ادا ابوالعلاء المعري شوفرياد حيرت ايله عامهٔ ناسه خطاب ايليور :

يا ايهاالناس كم لله من فلك
تجري النجوم به و لشمس والقمر

اي ناس ! اللهك نيجه عالملري واركه انلرده نجوم ايله شمس وقمر دوران ايديور .

سعدي مرحوم بوستانده عظمت قدرت الهيه‌يي پرنقش رنكين ايله تصوير ايديور :

شب ازبهر آسايش تست وروز
مه روشن ومهر كيتي فروز

شب وروز ، ماه تابان ، آفتاب عالمتاب ، بونلرك جمله‌سي اي انسان سنك حضور وراحتك ايچوندر .

ضيا ازبراي تو فراش وار
همي كستراند بساط بهار

ضيا سنك ايچون بردوشه‌يجي كبي، بساط بهاري دوشه‌يور. شمس فصل ربيعده روي زميني سنك ايچون فرش زمردين ايله تفريش ايديور .

اكرباد وبرفست وباران وميغ
وكر رعد چوكان زند برق تيغ
همه كار داران وفرمان برند
كه تخم درخاك مي پرورند

كرك برف وباران اولسون ، كرك ابر وباد اولسون ، كرك بلوطلرك تصادميله كوك كورله‌سون ، كرك شمشك قيلج بالمي كبي پارلسون بونلرك هپسي سنك خاكه توديع ايلديكك تخمي بسله‌مك ايچون حامل فرمان الهي اوله‌رق بر اينله مشغولدر ، جمله‌سي سنك حياتك ومنافع حياتك ايچون بر خدمته مأموردر .

وكر تشنه ماني زسختي مجوش
كه سقاي ابرآبت آرد بدوش

اكرصوسز قالورسه‌ك دوچار اولديغك مضايقه‌دن ناشي غليانه كلمه، مضطرب اولمه . بلوطلر سقاسي سكا اوموزيله صو كتورر. سنك فوقنده صو خزينه‌لريني حامل اولان سحابلر سني وسنك تارلالريكي، بوستانلريكي سقي وارواايدر . صولر باقدرت عليه شمس وهوا ايله يردن جو هوايه صعود ايدر ، استحاله وتصفيه اولنور . صكره باران اوله‌رق سمت آسماندن نزول ايلر . نه چرخ بديع ! نه كاركاه عظيم !

زخاك اورد رنك وبوي وطعام
تماشا كه ديده ومغز وكام

جناب قادر حكيم كوزك ودماغك وطماغك، وضع حظ وصفاسي اولمق اوزره طوپراقدن رنك ، رايحه ، ييه‌جك حصوله كتورر .

خالق تعالي حضرتلري خاكدن چشم ، دماغ ، طماق خلق ايلديكي كبي بونلرك موضع حظ وصفاسي اولمق اوزره ينه خاكدن رنك ، رايحه ، ييه‌جك خلق ايتمشدر . تأمل ايت : بونه قدرت ، نه علم وحكمت ، نه تناسب وتوازن ، باق خاكدن نهلر حصوله كلمش احالهٔ نكاه دقت ايت : باصره ايچون رنك ، شامه ايچون رايحه ، ذائقه ايچون مطعومات خلق اولنمش . اكر رنك ، رايحه ، ييه‌جك اولميدي كوزك ، دماغك ، طماغك فائده‌لري اولمازدي. واكر كوز، دماغ ، طماق بولنميه ايدي‌ده رنك ، رايحه ، ييه‌جك بولنه ايدي بونلرك ايجادي عبث اولوردي . سبحان من تحير في صنعه العقول !..

بركت زاده اسماعيل حقي

صفحات حیاتدن

مزارلق

باقه قبرستانك انجق ساحهٔ مدهوشنه ،
طورده بر مدت قولاق ویر نالهٔ خاموشنه !
قلبی هیچ بکزرمی باق سیمای هیبت پوشنه ؟
کیم قاپلمسه حیاتك سیل جوشا جوشنه ،
جان آتار برکون کلیر یورغون دوشوب آغوشنه !

ای مزارستان ، نه‌عالمسك ، نه‌در ماهیتك ؟
سنده پنهان الڭ کزین اولادی هپ جمعیتك .
کیم دیمش مالی جسدله حفرهٔ منسیتك ؟
صاقلیدر سینه‌کده حتی روحی انسانیتك ..
سنده آفلدر ضیای چشمی هر برملتك .

شانلی برتاریخك ماضیٔ ملت سند در .
وارسه عبرت سنده‌در ، حکمت‌ده البت سنده‌در :
دور استیلا طورور یادکده ، دولت سنده‌در !
چونکه حریت ، حماست سنده ، غیرت سنده‌در ،
زندکی دلتدن آرتق ، بنجه عزت سنده‌در !

ای عدله وارلغك سر حدی ، اقلیم صلاح !
باشلرنده سرمدی برسایه ، برمشفق جناح
اولماسه‌ك سوایدلر نردن بولورلر انشراح ؟
ظل ممدودکده وار آسوده بر رنك فلاح .
لیل سورا دوریکه اولسون فدا یوز بیك صباح !

طینتك طوپراق دکل بك باشقه برمعدن سنڭ .
آه بیلمزلرکه اوستکدن کچرلرکن سنڭ .
بیك دماغك لیبدر هر ذره خاککدن سنڭ !
اویله قیاس ای زمین معرفت مایه‌ڭ سنڭ :
سایه‌کاهکدن چیقارکن روح اولور هر تن سنڭ !

ای مزارستان ، نهان قبرکده یوز بیکلرجه ماه ،
فیضقیران خاك رمیککدن بتون نور نکاه !
نازنینلر یال وبالدن نشان هر برکیاه ..
سرویلر مولایه یوکسلمش برر ممدود آه .
- قرهلر مولادر اینمش الڭ امین برخوابکاه -

ای شبستان ، ای عدم ، ای پرده پرده کبریا ،
سنده‌در امیدلر : سندن طوغار فجر بقا .
هر چیچك پارلاق اوقور بیك شعر لاهوتی ادا ،
هر نشیدڭ روحی ایلر سرمدیت آشنا .
بندن ای خاك مداوی بیك سلام اولسون سکا .

*
* *

صیقنجه روحی کاهی مطالعهٔ حیات ،
اولور کاه مسیرم محلهٔ اموات .
محیط ولوله دارنده زندکانینك
فروغ داغی بوقدر حیات ثانینك .
نه لوث حرص ومذات زمین پاکنده ،
نه های هوی معیشت حریم خاکنده ،
بو کائنات حضورك فضای صامتنی
کورنجه ، عمر پریشانك مرارتی
ولو برآن ایچون اولسون آتوب خیالمدن ،
اوزاقلاشیر کیدرم ماسوایه آرتق بن .
شوماسوی دنیلن قید عقده بر عقده
قیرلمادن اولماز روح بردم آسوده .
فقط قیرلمق ایچون بویله برزمین ایستر ..
زمین دکل یالکز ، قلب آهنین ایستر !

*
* *

بکچن صباح ایدی ایوبده طوغری چیقمشدم .
آشوب‌ده سورنی شهرك آنجه برقاچ آدیم ،
افق دکیشدی ، اوکمدن چکیلدی اسکی جهان ،
کوروندی قارشیده فسحتسرای قبرستان .
فقط او برقوجه دریای سرمدیت ایدی
که هر حظیرهٔ سنکینی موج منجمدی !
کنارده طورمایه‌رق کیردم اڭ درین یرینه ،
اوطوردم آرقه‌می ویردم‌ده طاشلرك برینه .
ردای صمته بورونمش بتون یسار ویمین ،
حضور ایچنده آغاچلر ، سکون ایچنده زمین .
بتون او یوکسلن امواج ، اوبی نهایه دکز
درین براویقوبه طالمشدی ، هرطرف سسسز ،
یاواش یاواش آچیلوب پردهٔ لقای محیط ،
حریم روحی طولدوردی کبریای محیط .

*
* *

فقط بو بستهٔ لاهوت نردن عکس ایدیور ،
که « الذی خلق الموت والحیاة .. . » دییور ؟
نه‌در صمیم سکونده بویله برفریاد ؟
نشیده خالقك اما کیم ایلیور انشاد ؟
زمان زمان ایدرك یوکسلن ترانه خروش
اینه باشلادی ناکاه کائنات خموش !
او سرویلر متبع جماعت کبری
کسیلدی .. هر برسندن طوغولدی عینی صدا .
مقابر ایکله‌دی ، طاشلر برلسان اولدی ،
کتابه‌لرده اوطاشلرله همزبان اولدی .

*
* *

کورنجه زنده بتون محشر هیولایی ،
مزاره روح ویرن نفخ پاك مولایی
خیاله طالدم .. او فسحتسرای دورا دور
کورندی دیدهٔ مدهوشه برجهان نشور !
کفن بدوش بقا بی‌نهایه اجسادك ،
او ، دهری هیچه صایان ، کاربان اجدادك
آقین آقین کچه‌رك پیشگاه عزتده
— رجا وخوف آره‌سنده ، زمین حیرتده —
قیام عجزینی سیر ایلدم .. نه دهشتمش
سجود خلقی کورمك حضور قدرتده !

*
* *

بوهرج ومرج قیامت نمونه حاکم اولان
خطیب عالم علوی نهایت اولدی عیان :
کوزم ، اوزاقده‌کی برمدفنك ایاق اوجنه
چوکوب زیارت ایدن ، برچوجوقله برقادینه
ایلیشدی . صوکره براز یاقلاشنجه ، ایدن ایی
تظاهر ایلدی : باقدم چوجوق (تبارك) ی
کمال وجد ایله ازبر تلاوت ایلمه‌ده ،
یاننده آننه‌سی کوز یاشلریله دیکلمه‌ده .
زمینه رعشه ویررکن نشائد ملکوت ،
نه منظره یدی الٓهی اومقبر مبهوت ؟
چوجوق حیاته ، اومقبرده موته برلوحه .
تضاد قدرتی کور باق شولوح ذی روحه !

*
* *

براز کچنجه اوسسلر بتون خموش اولدی ،
دمینکی محشر پرجوش سایه پوش اولدی .
چوجوق قادینله برابر چکیلدی عالمنه ؛
کومولدی کیتدی مزارلق سکون دائمنه .

محمد عاکف

عثمانلی بایراغنه

١

تموج ایلیورکن بر زمانلر فرق ملتده ،
دونوب بر نعش خون آلوده قالدك خاك ذلتده .
وطن میت ، جهان مقبر ، کفندك سن حقیقتده !
کلیرکن دهره یوکسلمش ایدك دست مشیتده ،
یده ابلیسه کچدك صوك دمکده ، آن رحلتده !

٢

هلالك رعده ، نجمك برقه بکزرکن سمالرده ؛
سونوکدك پك اسافل اللریله اعتلالرده .
غروب آلنه ملکك مثال اولدك فضالرده !
بر آل قانلی خیالندك شب مقبر نمالرده ،
مثال فجر کاذبدك صباح انجلالرده !

٣

امید آرتق حیات ملکه دونمشدی آزالمشدی ؛
سریر سلطنت تابوت دوات شکلی آلمشدی ؛
مظالم آتشی آفاقدن آفاقه صالمشدی .
سراپا آسمان فریاد مظلومینه قالمشدی ،
زمین احراره مقبر اولمادن آرتق بونالمشدی .

٤

سنی بز طاق دولتده کوروب بر باشقه هیئتله ،
معلقسك ، صانیردق دست استقلال ملتله .
سیاست تهمتیله حال بوکه سن صلب ایدلمشدك !
جریحه‌کدن آقان قانلرله هپ موقوف نالشدك ..
شهید ظلم ایدك قان اغلایان چهره‌کله ... اولمشدك ،
اولورکن ملتی لاقید کورمشدکده کولمشدك !
وطن ظلمتسرا ، مشعل جدا ، آل‌قانلی تربه‌کدی ؛
هلالك ، کوکبك کوکدن ایني نقش کتابه‌کدی !
افقلر آسمان پیوست اولان سنك مزارکدی ؛
بولوطلر یوکسلوب کیتمش روان زار زارکدی .
بزه منظور اولان خونین خیالکدی ... حقیقتده
جنازه‌کدی کزن هپ دوش جوشا جوش حرمتده !

٥

بوکون لکن دیرلدك ، برحیات بی زوالك وار ..
بقا مفتون حسنکدر ، بقا آشوب حالك وار .
مقابردن درین ، ارواحدن یوکسك مآلك وار ،
غروب آزاده نجمك وار ، خسوف ایتمز هلالك وار ،
طبیعتدن ، اوقانوندن بیوك قانون عدلك وار .

مدحت جمال

علم حکمت

بوسنه‌یکی پروغراملر موجبنجه اصل فلسفه اوقویه‌جغز. فلسفه‌دن بدأ ایده‌جکز. فلسفه کلمه‌سی یونانی برتعبیردر. یالکز عربلر لسانلرینه تمامیله تصرف ایتدکلرندن یونانیلردن آلدقلری کبي براقامشلر، کندی قالبلرینه تطبیق ایده‌رك عادتا عربلاشدیرمشلردر .

فرانسزلر ، بزم فلسفه وحکمت کلمه‌لرینه مقابل اولمق اوزره ینه عین اصلدن اولان [Philosophie] کلمه‌سنی استعمال ایدرلر . بوعلمایله اشتغال‌ایدن دها طوغروسی بوعلمده اختصاص کسب أیلین کیمسه‌لرده [فیلسوف] اطلاق ایدیلیرکه بواسمك حائز اولدیغی معنای مرکبه نظراً محب حکمت دیمك‌در .

فیلسوف تعبیرندن مقدم حکمایه [Sage] دینیوردی‌که نه‌قدر متفاخرانه برتعبیر اولدیغی اشکاردر . زیرا [Sage] دیمك ذهنی ، قوهٔ مفکره‌سنی دائما حقایق اشیایی ادراکه حصرایدن ویالکزمعقولات دائره‌سنده حرکت أیلین دیمك‌در . حقایق اشیا تعبیرنده ایسه هم عالم

طبیعتده وفطرتده موجود اولان حکمیات ، هم‌ده انسانك کندیسنده تجلی أیلین حادثات نفسانیه‌نك حکمتلری داخلدر . عالمده ، معنای کاشانده مندمج بوقدر حقایق تتبع ایتمکده‌کی استحاله‌دن قطع نظر ، بویله خارق العاده ، صحائف موجوداتده مسطور بونجه معانیٔ ولهٔ افزایی ادراك أیلمش بر کیمسه تصور دخی اولونسه [Sage] تعبیرینك کندی حقنده استعمالنی چوق کوره‌جكدر . بونك ایچون حکمای یونانیه‌دن [سقراط] ، [Sage] تعبیرینه بدل [محب حکمت] مفهومنی ویرن [فیلوسوفوس] لفظنك قبولنده احراز تقدم ایتمشدر.

بومقدماتدن صکره [حکمت] کلمه‌سنك منشأ واشتقاقنی وبوکلمه‌نك مترادفی عد ایدیلن بعض الفاظ آراسنده‌کی مناسبت معنائیه‌یی تحقیق ایده‌لم :

اولجه دخی سویلدیکم کبی حکمتك اساً معناسی علت ، سببدر. عالمده برشیئی اکلامق ایچون سببی بیلملی ، مشاهده ایندیکمز برحادثه‌نك کنه معناسنه ظفریاب اولمق ایچون اونی سببه ربط ایتملیدر. وارلغك ، وقایع کونیه‌نك اسبابنی بولور ، ذهناً دخی ادراك ایدرسه‌کز حکمتی الده ایتمش اولورسکز .

برکلمه‌نك منشأ واشتقاقی آرانیرکن لفظ ومعناسی بیننده‌کی مناسبت وعلاقه کوزه‌دیلملیدر : [حکمت] کلمه‌سنك فلسفهٔ لغویه‌ده اصلی [حکم] اولمسی پك قریبدر . [حکم] نك لغت معناسی : آتك ضبطی ایچون قوللانیلان دیزکینك نهایت بولدیغی دمیر ، یعنی ترکجه‌ده [کم] تعبیر ایدیلن برآلتدر . ارباب حکمت حقایق اشیایی بولدقدن صکره کندیلرینی او احکامه باغلار ، علم اخلاقده اك بویوك فضیلت قانون اخلاقه یعنی صرف عقلی اولان قانون حکمته باغلانمقدر . ذاتاً انسان حریت طبیعیه‌سندن تماماً وخود سرانه برصورتده استفاده ایده‌من . کندی حریتنی مطلقا بریره معقول برصورتده باغلاملیدر .

انسانی طریق مستقیمدن انحرافه سوق ایدن بر طاقم سوائق واردر . شهراه حق وعدالتده ایلریلیورکن سوائق ودواعی دیدیکمز شهوات ، احتراصات انسانه مانع اولور . ایشته آتك آلت ضبطی اولان کم ناصل آتی سر بازانه حرکتدن منع ایدییورسه احتراصاته طوغرو آتیلان انسانی‌ده حکمت اویله‌جه معقولانه حرکته مجبور ایتمکه اوغراشیر . یعنی آتده کم نه ایسه انسانده ، انسانیت متمدنه‌ده دخی حکمت اودر . بو ایکی آلت ضبطك وظیفه‌سی عین دائره ایله محصوردر . بو نقطهٔ نظردن آرالرنده‌کی مناسبات پك اشکاردر .

بو حکمی تأیید ایده‌جك بر طاقم کلمه دها واردر : مثلا انسانك بوتون معارف حقیقیه‌سی ، افعال وحرکاتی بزم ذهنمزده مسلم اولان حقایق کلیه‌یه کلیر ، اوراده منعقد اولور . بر حادثه که قوانین کلیهٔ ازلیه‌یه ربط ایدیلیر ، او حکمتدر . ربط اولنان بر ایسه عقلدر .

بر المانك سقوطنی اکلامق ایچون اولا سقوط قوانیننه ثانیاً جاذبه‌یه‌ك نهایت [هر برحادثه‌نك برسببی واردر] قانون کلیسنه باغلامق لازمدر.

بو حیثیتله دیمك اولیورکه حکمت ایله عقل آراسنده پك صیق بر مقارنت وار . بو ایکی کلمه آراسنده یالکز حکمةً مسلم بر مناسبت یوق . منشألری اعتباریله دخی پك اشکار بر مناسبت مشهود . زیرا [حکمت] کلمه‌سنك اصلاً مأخذ اشتقاقی [کم] معناسنی مفید اولان [حکم] اولدیغی کبی ، [عقل] ك لغةً معناسی دها طوغروسی اساس اشتقاقی [کوستك] مفهومنی ویرن [عقله‌در] در . حکمتك مرادفی عد ایدیلن عقل آراسنده بومناسبتله دخی شایان نظر بر مقارنت وار.

منطق کلمه‌سی دخی عین علاقه‌یی عرض ایدر . زیرا منطقاً بر حقیقت الده ایتمك ایچون بعض احکامه رعایت ایتمکه مجبورز . مثلا عینیت وتناقض قانونلری اهمال ایدیله‌رك دوشنلورسه اصابت ایدلیه‌جکی بر امر محققدر . بو ایکی قانون خارجنده قطعاً اصابت یوقدر . کذلك حسیاتمزه توفیق حرکت ایدرسه‌ك دخی دوشونه‌میز ، هدفه وصول ممکن اولماز . زیرا حکمت اعتقاد صرف عقلی اولملیدر . بونك ایچون ایسه منطقه باغلانمقدن باشقه چاره یوقدر .

ایشته کوروليورکه عقل ، منطق ، حکمت کلمه‌لری معناً مرادف شیلردر. هر برینك نقطهٔ نظری فکرك حرکاتنی برقانونه ربط ایتمکدر. بو کلمه‌لر آراسنده کذلك منشأ اعتباریله دخی کلی بر مطابقت نظره چارپار . زیرا منطق کلمه‌سی دخی عربجه‌ده [کمر ، قوشاق] معناسنه کلن [نطاق] کلمه‌سندن مشتقدر .

بوکبی معنوی اسملر ـ السنهٔ موجوده‌نك تدقیقاتی ایله تحقق ایده‌جکی اوزره ـ ذاتاً علی الاکثر مادی کلمه‌لردن طوغمشدر . انسانلرده ایلك پشین تأثیراتی کوسترن احساسات اولدیغی ایچون عالم طبیعتده‌کی مادی اسملرك وضعی تقدم ایتمشدر . بالاخره مادی بر شیئه ویریلن او اسم توسیع دائره ایدرك تمثیل وتشبیه طریقیله معنویاته دخی علم اولمشدر . زیرا هر شیئه ، هر حادثه‌یه ، هر موجوده بر اسم ویرملك ممکن دکلدر .

حقیقةً تدقیق ایدیلسین : اك اول ویریلان اسملر مطلقا نظره چارپان واقعات وجسمانیاته تعلق ایدر ، صوکره معنویاته تشمیل ایدیلیر . بوندن باشقه طریق یوقدر . مثلا عدالت کلمه‌سی : ترازینك هر ایکی کفه‌سنك متوازن اولمسی دیمکدر . بوندن بالاخره حقوقه تعلق ایتمشدر.

شوقانون تسمیه‌ده بزه اثبات ایدرکه شوفرضیه‌من ، یعنی حکمتك [حکم] دن مشتق اولمسی کیفیتی طوغرودر .

شیمدی علم حکمت : علت مدرکه‌در . حکیم دخی حقایق اشیا وحرکات انسانیه‌ده‌کی حکمتی آرایانلر ، معقولاتی ده ادراك ایدنلر دیمکدر . فقط طبیعی حکمانكده ادراك ایتدیکی حقایق ناقصدر . بونك ایچون بولدقلری حکمتلر دخی اکسیك قالیر . اصل حکیم الله‌در . حادثات وواقعات طبیعیه وافعال انسانیه هپ لحکمةٍ در. حقیقت ادراك ایله مدرك جناب حق در ، اوکا حکیم مطلق دینیر .

حکمت ، انسانك افعالیٔ عقلك تجلیاتی باغلایور. بوحیثیتله حکمتك دیکر بر معناسی‌ده نبوتدر. زیرا پیغمبرلر دخی انسانلرك حرکاتنی ربط ایده‌جك برطاقم قوانین بیان ایتمشدر .

حکمتك معناسنی بویله‌جه تخصیص ایتدکدن صوکره حکمت نه‌در ؟ اکلایالم .

حکمت ــ اولجه سویلدیکمز کبی ــ علت معقوله ومدرکه‌در ،

یعنی ادراك ایدیلن شیلرك اسباب و علاندن بحث ایدن‌در .

علتلرك برقسمی واردر که اسباب ایله مسببات بیننده‌کی مناسبات اشکار اولدیغندن مشاهده ایدیلیر. فقط ظن ایدلمسین که بز اسباب ایله مسبباتی کورمکله آرالرنده‌کی نسبت و علاقه‌یی دخی کوره‌بیلیرز؟ خیر، اصلا قابل اولامیور. نیچون؟ زیرا یوز درجهٔ حرارتی حائز. باقکز! بوراده کرك سبب کرك مسبب مشاهده ایدیلیور . کذلك یوز درجهٔ حرارتك مقدم اولدیغی کیفیت دخی اکلاشیلیور . فقط آرالرنده‌کی نسبت کورولمز. بو علاقه‌یی کوزلرمز کوسترمز. یالکز عقلك یاپدیغی تجارب کوسترر.

بعضاً‌ده ایکی حادثه‌نك آراسی آچیق بولنور . ایکنجی حادثه‌نك سببی برنجیسی‌میدر اکلاشیلماز و بونی‌ده تجارب عقلیه کوسترر .

بعض اسبابده واردر که بونك برحلقه‌سنی کوروروز. سببی مشاهده ایده‌مه‌یز، حواسمزله کوره‌مه‌یز. یعنی بزم ایچون اثر وار. فقط مؤثر یوق. اولجه — یعنی برنجیده یالکز نتیجه یعنی صوت تأثیری کوره‌مه‌یز . شیمدی بن المی قالدیریورم ، ایشته بر حادثه. بوراده باشقه نه کوریورم ؟ ارتیادمی ؟ بیلیورم . فقط ناس اوراده ارتیاد ایدر ایتمز ، قولمی قالدیریورم : أوت فن دییور که اعصاب حرکته کلیر . اعصابده دماغه تأثیر ایدر . اوردن امری آلیر . فقط دماغ نه‌یه تأثیر ایدییور، او ، امری نردن آلیور ؟

ایشته افندیلر! بونی فیزیولوژینك اك دقیق تدقیقاتیده حل ایده‌مز.

اثری کوروروده مؤثر مشاهده ایدیله‌مزسه استدلال ایدرز، بویله‌لکله مؤثری عقلاً بردرجه‌یه قدر کشف ایده بیلیرز. بونك عکسی‌ده واقع‌در، یعنی مؤثری کوروب اثرك نهان اولماسی‌ده ممکن‌در. مثلا قلمی النه آلمش بر محرر کوررسه‌کز یازی یازاجغنه درحال حکم ایدرسکز . ایشته بنه استدلال ایدرز .

حادثات هپ بربرینی تعقیب ایدر. بربرینه نظراً سبب اولان دها اولکنه نظراً مسبب اولور. اثر، مؤثر، اثر، مؤثر... بویله‌جه تعقیب ایدیلیرسه بریرده قالمق محقق‌در . عقل اونك وجودینه حکم ایدر. فقط قالیر، ودیر که بو مؤثردر . بوندن صوکره مؤثر یوقدر . ایشته بویله اولان اسبابه [علل اولی] ویا [مبادئ اولی] دیرلر.

آشاغی‌یه اینکز : اثر، مؤثر، اثر . بر اثره تصادف ایدرسکز که مؤثر اولاماز . بوکاده [علت غائیه] دینیر. ایشته برطرفدن علل اولی دیکر طرفدن علت غائیه .

بوتون وارلق ، جمع موجودات بو ایکی علت آراسنده قالمشدر، برچوق اسباب وار. فقط علم حکمت یالکز علل اولی ویا مبادئ اولادن وعلت غائیه‌دن بحث ایدر . آرالردن استعانه ایدر ، فقط بحث ایتمز. اوراسی علوم طبیعیه‌نك محل اشتغالی‌در .

بزه نظراً عالمده ایکی درلو حادثات ممکن الحصول‌در: یا نظام خارجی حادثاتی ویا نفوس داخلیه‌ده جریان ایدن وقایع که بز بونی آنجق بصر بصیرتمزله کوره‌بیلیرز .

دیمك اولیور که حادثات و وقایعك بر قسمی آفاقی دیکر قسمی‌ده انفسی‌در. انفسه کیدرسه‌ك حسیات، معانی ، ارتیاد . . . وسائره‌یی

بولورز. آفاق نظر اعتبار آلینیرسه موجوداتده واقع اولانلرك اصولندن بحث ایتدیکنی کوروز.

دیمك اولیور که فلسفه بو نقطه‌دن ایکی‌یه آیریلیور . [حالبوکه عمومی برنظرله باقیله‌جق اولورسه بو ایکیده وحدت وار .]

علم حکمتك علی العموم وارلغك اصولندن بحث ایدن قسمنه یونانیلر [متافیزیك — Métaphysique] تعبیر ایتمشلردر . بز بوکا [علم ماورای جسم] [علم ماوراء الطبیعه] دریز. «علم اعلا»ده دینیور. علم اعلاده تجربه یوقدر. چونکه تجربه ایچون احساس لازم‌در. متافیزیك ایسه مبادئ اولادن بحث ایدر. حالبوکه مبادئ اولی تجربه ایله بیلنمز .

وقتیله دائما عقل طریقی ایله حل مسئله‌یه اقدام ایدلدیکندن متافیزیك دورهٔ قبل التاریخیه‌دن تا اون سکزنجی عصره قدر اعتبارده قالمشدر. و بو زمان ظرفنده چوق کوزل اثرلر قلمه آلنمشدر . فقط تجربه طریقنك ایلریلمسی نتیجه‌سی وله‌ق ارسطونك منطق نظر اعتباردن سقوط ایتمکه باشلایجه بوده یاواش یاواش موقع ممتازینی ترك ایتمکه یوز طوتمشدر قدما صرف عقل طریقی ایله حرکت ایدییوردی . حالبوکه هر حادثه عقل ایله قابل تفسیر دکلدر . مثلا یاغمور ناصل یاغیور؟ بونی عقل ایله بولمق ممکنمی؟ کذا الکتریق نه‌در؟ بونك حقیقتی حتی موجودیتی بزه عقل ناصل تأمین ایدر؟

حقیقت، تجربه سایه‌سنده، برچوق علوم شایان حیرت برصورتده ترقی وانکشاف ایلمشدر . مثلا علوم طبیعیه‌نك ترقیسنه سبب صرف تجربه طریقنك تطبیقی‌در. بو فیضلی طریقی کورنلر دیدیلر که : «علوم صحیحه صرف تجربه محصولی اولان علوم‌در . بر شیئی بیلمك مطلقا تجربه ایتمکه متوقف‌در. برشی که تجربه ایدلمز. اونی بیلمك ممکن دکلدر. نحو تجربینك تطبیق ایدیله‌مدیکی معلومات اوهام‌در.» فقط بو سوزلریله افراطدن، تفریطه دوشدیلر. ذاتاً انسان بویله‌در: حال حاضر اجتماعیمزده دخی بویله بر دوره ایچریسنده دکلمی‌یز؟ بونك ایچون نحو تجربیدن باشقه طریق یوقدر دینلر تماماً اصابت ایده‌مدیلر . زیرا عقل ایله علوم طبیعیه‌نك ایلریلیه‌مدیکی کبی نحو تجربی ایله دخی متافیزیك ترقی ایده‌مز.

هرشیئی نحو تجربی ایله حل وایضاح ایتمك فکرینی اولا فرانسه‌ده [اوکوست قونت] تدویر ایتدی . بو فلسفه‌یه فلسفهٔ حقیقیه ومثبته (Philosophie positive) دینیلدی .

اوکوست قونتك نظریه‌سنده جمیع علوم مثبته‌یی یکدیکرینه ربط ایله بر جهت مشترکه‌ده جمع ایدن شیئه [فلسفه] اطلاق اولنور. حالبوکه بو علم‌در، فلسفه دکلدر . بو تعریفه نظراً کتاب کائناتك اورته صحیفه‌لری مطالعه اولنوب اجمال ایدیلیرسه فلسفه اولیور. لکن بو فلسفه‌نك برنجی صحیفه‌سی ایله صوکنجی صحیفه‌سی یوقدر. زیرا کرك باش طرفده حائز موقع کرك صوك طرفده موجود نه‌در حقایق واردر که کوز ایله کورولمز.

[بو فلسفه‌یی متعاقب [هربرت اسپنسر] ك حکمتی چیقدی]

حقیقت آرانیرسه : برشیئك وجودینی بیلمك باشقه ، ماهیتنی

کشف ایتمك ینه باشقه‌در. مثلا شو تباشیرك کیفیات جسمانیه‌سنی، اجزاسنی، خواص کیمیویه وحکمیه‌سنی بیلیرز. بونلری تجربه ایله بیلیورز. رنکنی کوزمزله، طعمنی ذائقه‌مزله ... اکلایه‌بیلیرز. کذلك بر معنایی. مثلا [اوج آلمق] حسنی ناصل بیلیرز؟ طبیعی وجدانمزده تحقق ایتدیرر، وجدان اوکنده طوردورر، تتبع ایدرز. دوشنورز، تحلیل وتدقیق ایدرز. کذا معنای فضیلت نه‌در؟ ینه بوطریق تجربی ایله بیلیرز. فقط بعض شیلر وارکه تجربه قابل اولماز. تجربه ایده‌مه‌مکله برابر وجودینی تصدیقده مضطر قالیرز.

ذاتاً علم ایکی درلو تجلی ایدر: مثلا بر [بن‌وارم] حکمنی ویرمك وار، برده [وار اولان بن‌نه‌یم] دیمك وار. بونلر آیری آیری شیلردر.

[ده‌قارت بوتون مستحضرات ذهنیه‌سنی انکار ایده‌رك (بن‌وارم) دیدی. بویله‌جه کندی وارلغندن بوتون موجودات کائناتی اثباته چالیشدی.]

برشیئك اولاواراولدیغی صوکره‌ده نه‌اولدیغی بیلنمك لازمدر. هروار اولانك ماهیتی نحوتجربی ایله ادراك ایدیله‌مز. اوکوست قونتك قبول ایتدیکی طریق علم جهتندن قبول ایدرز. فقط فلسفهٔ اولی ایچون استدلال شرطدر. بوکا نحوتجربی تطبیق ایدیله‌مز. ایدلدیکی تقدیرده ترقیسی تأمین ایدیله‌مز.

ماهیت اشیایی بیلمك غایت مهم بر مسأله‌در. موجودیتی عیاناً کوریورکن ماهیتی ادراکدن پك اوزاق بولنورز. مثلا بوتباشیر پارچه‌سی حقنده علم نه کوسترر؟ صلابت + بیاض رنك + ... دکلمی؟ حال بوکه تباشیر بوکیفیاتك هیأت مجموعه‌سیمیدر؟ بوکیفیات یکوننك بر صاحب وذاتی یوقمی؟ اوکوست قونتك فلسفه‌سی اصل اشیاده پك عاجزقالیر، دها طوغروسی اشیانك صاحب وذاتنی بوفلسفه کوستره‌مز. حال بوکه بوکیفیاتك تحتنده مندمج اصل بر ذات، برماده، برهیولا واردر. هم بو ذاتی قبول ایتمك ضروریدر. زیرا تباشیر کیفیاتنی بربرر نزع ایدرسه‌ك تباشیر محومی اوله‌جق؟ بویله اوله‌جقسه عالم صرف اوهامدن عبارت قالمازمی؟

ایشته کوروليورکه فلسفهٔ مثبته ناقصدر.

عقلك ماهیت تشکلنده اصول کائناتی آرایوب ادراك ایتمك مندرجدر. وعلم حکمتك بو برنجی قسمنی تشکیل ایدر: حکمت اعلا.

فلسفه‌نك ایکنجی قسمنك موضوعنی‌ده نفوس تشکیل ایدر. نفوس‌ده وارلغی اعتباریله متافیزیك موضوعنه داخلدر. فقط نفسی، تجلیات نفسانیه‌یی کندینه موضوع اتخاذ ایتمش دیکر بر شعبهٔ فلسفه دها وار: بز حس، فکر، ارتیاد ایدرز، میلانمز، برطاقم معانیمز، برطاقم احساساتمز وار. بونلر نره‌دن کلمش، ناصل جریان ایدییور؟ بوعالمده تجلی ایدن حادثاتك قوانینی نه‌در؟ یعنی بو موجوداتك عللی نه‌دن عبارتدر؟ بونلری موضوع ایدنمشدر. بوکاده علم احوال نفس اطلاق ایدرز. یونانیلر [پسیقولوژی] دیرلر.

بوندن باشقه برقسم دها آیرمق لازم کلیر: زیرا بز یالکز مرید، حساس، عاقل دکلز، فاعلیتمز دخی وار. یعنی بز فاعلرده. بالطبع بوافعالمزك دخی حکمتی اولمق ایجاب ایدر. هم بوراده مسأله دیکیشیور.

چونکه شیمدی‌یه قدر کرك افاقده کرك انفسده هپ اولاندن بحث ایدییوردق. بوراده ایسه اولاجقدن دها طوغروسی اولمسی لازم کلندن بحث ایده‌جکز. اولکیلرده آثار وحادثات اول، مؤثر صوکره ادراك ایدیلیورکن بوراده مؤثر مقدم، حادثات مؤخر. یعنی بوقسمده علت غائیه‌دن بحث ایدیله‌جك. بوقسمده علم اخلاق تسمیه ایدیلیر.

برده بزهوا صوئوقدر، بالینه ذات الثدایادندر، شو شویله‌درکبی برطاقم حکملر ویرییورز. یعنی احکام عقلیه یاپیورز. هم بوحکملرده پاپاغان کبی حرکت ایتمیورز. بو حکملرمزده قلبمزده برابردر، اعتقادمزده موجوددر. ایشته بز بوحکملری ناصل ویرییورز؟ علت اعتماد واعتقادمز نه‌در؟ بونلری‌ده بیلملی‌یز. زیرا حکمت اعتقادی بیلمز، قلبك ویریلن حکمه قارشی اولان ارتباطاتنه ایصال نظر اتلزسه‌ك نه‌قدر معتقداتمز وارسه هپسی بوشدر، چوروکدر. بوحکمتلردن بحث ایدن بر قسم فلسفه قبول ایدلمشدرکه بوکاده [علم منطق] دینیر. عالمده جسم ایله روح، معنویات ایله جسمیات آیری آیری شیلر دکلدر. بونلر خلقتده برلشدیکی کبی آثار بشریه‌ده دخی برلشیر. بر یاپراق نظر عوامده بلکه یالکز بر جسمدر. لکن علما نظرنده او ناچیز یاپراق تحتنده نه معانی، نه روح، نه حکمت مندمجدر. کذا برنظر عالم عادی برطاشده نه بویوك برحکمت کورر. کائناتك هرجزئنده جسم ایله معنی برلشمشدر. بزم یوزمزده، وجودمزده روحمز تجلی ایدر. درونی اولان مطالعاتمز یوزمزه عکس ایدر. هم او مطالعات بر نظر نافذه خفی قالماز.

دیمك اولیورکه کائناتده بر ظرف، برده مظروف وار. کذا بر معنی وار، برده اونی تبلیغ ایتمك وار. ادراك ایتدیکمز بر حسی، بر معنایی یا موسیقی صورتنده صوت ایله ویا معماری ونقاشلق طرزنده شکل ایله ویا رسم شکلنده رنك ایله ویا هم صوت، همده شکل صورتنده کلمه‌لرله تبلیغ ایدرز. بوکاده صنعت نامی ویریلیر.

معنویات ایله جسمانیاتی احتوا ایدن وبونلرك طرز مطابقتندن، حسنندن وشرائط حسنندن بحث ایلین شعبهٔ فلسفه‌یه دخی حکمت بدایع، استه‌تیك تعبیر اولنور.

١ تشرین‌ثانی ٣٢٤ امرالله

صاحبتات:

خطبه‌لره دائر

قلبه‌دن وارد اولان برمکتوبده، حریتك بخش ایتدیکی سربستی افکار ولساندن متولد انشراح امتك تصویرندن، رساله‌مزه قارشی ابذال توجهاتدن صوکرا، «خطبه‌لر» حقنده عیناً شو صورتله بیان مطالعه اولونیور:

«بز عصرمز خطباسی، خطبه‌لری ینه اللرمزده موجود اولان خطبه مجموعه‌لری دلالتیله یالکز مسلمینی عباداته مشوق اولدیغنی کورمکده ودائما اهالی اسلامه بوصورتله تلقیناتده بولنمقده‌یز. فی الحقیقه اهالیمزی عبادات وطاعاته تشویق اك بیوك وظیفه‌مز ایسه‌ده عجبا خطبه‌لرك منافع دنیویه‌مزه، تهذیب اخلاقمزه، هیئت اجتماعیه‌مزه، مسائل سیاسیه‌مزده

خدمتی اولهمازمی؟ دیه طوروب دوشونورکن «صراط‌مستقیم»ك آتیجی واونجی نسخه‌لرنده خطبه‌لره دائر ایکی مقاله منظر رچشم دقتم اولدی. ذهنمی غیجیقلایان بعض سؤاللرم زائل اولمش ایسه‌ده بعضلری هنوز زائل اولمدی.

«صراط‌مستقیم»ك اونجی نسخه‌سنده حلیم ثابت افندی «اوائل اسلامده خطیبلر، اوبیوك مسلمانلر خطبه‌لریله اهل ایمانی اعلای کلمة الله یولنده غیرته، ملت ووطن اوغرنده همته، حقوق حمایه واحکام شرعیه‌یی محافظه امرنده حمیت واجتهاده دعوت ایدرلر وخطبه‌لر واسطه‌سیله پك چوق وقوعات سیاسیه وجوده کتیررلردی. حتی عصر رسالتده فخر کائنات افندمزك قرائت بیوردیغی خطبه‌لر او زمانلرده تحدث ایدن وقوعات مهمه حقنده تعلیمات نبویه‌یی تضمن ایتمکده ایدی» بیوریورکه بوسوزلر خطبه‌لرك جهت دنیایه تعلق ایدر مسائل اجتماعیه وامور مهمهٔ سیاسیه‌مزك‌ده خادم مقدسی اولدیغنی وبویله بزم کبی اون ایکی آی ایچون محدود خطبه‌لر اوقونمیوب بلکه حال وموقعه واحتیاج زمانه کوره خطبه‌لر اوقونه‌بیله‌جکنی کوسترمکده‌در. ایشته ذهنمی غیجیقلایان مسائلدن بریسی بو ایدی. مطبوعاتك سربست اولدیغی شو زمانده نیچون اهلندن کوزل شیلر ایسته‌میه‌لم، نه ایچون خاطرمزه کلن شیلری صورمیه‌لم، اوکرنمیه‌لم؟.. خطبه‌لر ینه عربجه اولدیغنه کوره، نه اولور هرهفته اوقوبه‌جغمز خطبه‌لری هرنه‌یه متعلق اولورسه اولسون زمانمز علماسی ترتیب وعقیبنده ترجمه ایلیوب (صراط مستقیم) ویاخود بشقه برواسطه ایله نشر واعلان ایلسه‌لر، عجبا اتحاد واتفاقمز من جهة تأمین ایدلمش اولمازمی؟ اوت، اهالی اوزرنده پك بیوك حسن تأثیر براقیر. بن اویله ظن ایدییورم‌که بوکون خطیبلرمزك یوزده سکسانی اوقودیغی خطبه‌لرك معنالرینی بیلیور. وبر خطیب اوقودیغی خطبه‌نك معناسنی بیلمزسه قیلدیردیغی جمعه نمازنده اشتباه واردر، دینیور. ایشته اك مهم اولان بو جهت‌ده برکره تأمین ایدلمش اولور.

اهالی عربجه آکلامدقلری حالده نصل حسن تأثیر حاصل ایده‌جکی بحثنه کلنجه: اولا: آزچوق مکتب، مدرسه کورمش کیمسه‌لر برطقم مأنوس کلمه‌لرله، سهل الفهم عباره‌لرله ترتیب اولنمش خطبه‌لری پك قولای آکلارلر ونصایحك نه‌دن عبارت اولدیغنی کندیلری آکلادقلری کبی آکلامیانلره‌ده تفهیمه چالیشیرلر.

ثانیاً: بالجمله اهالی بویله معبدلرده قرائت اولنان واحتیاج زمانه عائد بولنان خطبه‌لرك ساحهٔ انتشاره وضعنی وهر خطیبك بوکون مذکور خطبه‌یی قرائتنی ایشیدنجه کندیسنده برحس تفهم اویانیر. اویانیرده دیکله‌یه‌جکی خطبه‌یه قارشو بیکانه قالمیوب بوهفته‌نك خطبه‌سنده اهالی‌یه نه‌کبی نصایح وار دیه آکلایانلردن صوروب اوکرنمکی عادتا کندیسنه وظیفه ایدینیر. اهالیده‌کی بوحسی، کچن هفته ایراد ایتدیکم حریت خطبه‌سنده بالذات مشاهده ایتدم. ایشته بوصورتله زمانك احتیاجی وهرمسئله‌نك اهالیجه ایشیدیلوب آکلاشلمه‌سی واو مسئله اوزرینه افکار عمومیه‌نك نه مرکزده اولدیغی والحاصل جمعیت اسلامیه‌نك زمانه کوره متحدالرأی بولنمسی خطبه‌لرك بروجه مشروح ترتیب وتنظیمیله اك کوزل صورتده حصول‌پذیر اوله‌جغی محققدر.

خلوص نیتمه باغشلانسون، دها برشی صوره‌جغم: عجبا جمعه نمازنده اوقونمسی ودیکله‌نلمسی فرض اولان خطبه، الفاظی اعتباریله‌می، یوقسه معناسی اعتباریله‌می فرض قلنمش؟ هر حالده الفاظی اعتباریله اولمیه‌جق. چونکه خطبه‌لرمزده قرآن کریمدن، احادیث نبویه‌دن ماعداسی شونك بونك سوزلری اولدیغندن الفاظنده قدسیت یوقکه مفروض بولنمش اولسون. اکر معناسی اعتباریله فرض قلنمش ایسه خطبه‌لری دکل خطیبك، حتی اهالینك بیله آکلاسی لازم کلیور. او حالده آیات کریمه واحادیث شریفه مستثنا اولدیغی حالده ایده‌جکمز نصایحی، ویره‌جکمز تلقیناتی لسانمزله ادا وایفا ایتمکك برمحذور وارمی؟ بو خصوصلر احتمالکه بین العلماء مذاکره ومناقشه اولنمشدر، «عربجه‌دن ماعدا بر لسان ایله خطبه‌لر ایفا اولنماز» طرزنده بلکه جواب بیله ویرلمشدر. فقط بوجواب نه‌کبی دلائله استناداً ویریلیور؟ بونلری مجهولمز بولندیغندن کیفیتی ینه اجلهٔ علمامزدن استیضاح ایتمکده‌یز.

قلبه‌ده جامع کبیر خطیبی

حافظ نائی

صراط مستقیم

فاضل محترم حلیم ثابت افندی حضرتلری طرفندن «خطبه‌لره دائر» یازیلان مقالات کچن نسخه‌مزده نهایت بولدی. کمال اعتنا ایله اجرا قلنان تتبعات عمیقه محصولی اولان بوکزیده مقاله‌لر، مطالعات وملاحظاتمزی مؤید بولونمقده‌در. مع مافیه بومسئله مهمدر. نقول معتبره نظره آلنه‌رق اتفاق علما ایله برصورت قطعیه‌ده حل کیفیت لازمدر. افاضل علمامزك بوبابده‌کی آرای صائبه‌لرینی استقصا ایلرز.

مسلمان قادینی

ارنجی فصلك مابعدی

تستر قادینلرك اکتساب کمال ایتملرینه مانعمیدر؟

دییورلرکه: مستوریتك قادینلر اوزرنده آثار سیئه‌سی کوریلن اوچ مهم مضرتی واردر. برنجیسی — صحتلرینی خللدار ایدر؛ اونلری خسته‌لکلره، سیکیر کوشکلکلرینه معروض براقیر. برکره‌ده اعصابه ضعف کلنجه آرتق بتون قوای معنویه‌نك موازنتی مختل اولور. بوندن‌ده مستور اولان قادینلرك شهوات نفسانیه‌لرینه دها زیاده اسیر اولملری لازم کلیر. زیرا اعصابك ضعفدن سلامتی ضبط نفس ایچون انسانك اك بیوك معینیدر. حالبوکه سیکیرلرك کوشکلکی اونی دست شهواتده بازیچه ایدن اسبابك اك قویسیدر.

ایکنجیسی — تستر أولنه‌جك آدمك آله‌جغی قادینی کورمسنه مانعدرکه بوده طلاقك چوقلغنه، قاری قوجه آره‌سنده محبت حاصل اولمامسنه اك بیوك بر سببدر.

اوچنجیسی — مستوریت قادینلری تعلم وتهذبدن منع ایدر. مکتبلره کیدرك قوای عقلیه واخلاقیه‌لرینی مظهر فیض وانبساط ایتملرینه مانع اولور.

شیمدی بز شو اوچ ادعایی رد ایچون دیرز که : مستور اولان قادینلر نه دینلدیکی کبی خستەدر ، نەدە کوشك سیکیرلیدر ؛ بالعکس عمومیت اعتباریله ، آچیق کزن قادینلردن دها قوتلیدرکه هر شرقلی بوقضیەنك صحتنه بداهةً حکم ایدر . ذاتاً مسلمان قادینلری اون اوچ عصردن بری مستوریت ایچنده یاشایورلر. اکر تستر بونلرده ، هانکی نوعدن اولورسه اولسون ، برضعف حصوله کتیرمش اولسەیدی او ضعفی ارککلرك ده ، قادینلرك‌ده نسلاً بعد نسلٍ توارث ایتملری. بناءً علیه بوکون مسلمین ومسلماتك ضعف ودرماندکی‌یه نمونه اولملری ایجاب ایدردی . زیرا (امراض عمومیه) قواعدی بونی ایجاب ایدیور . حال‌بوکه بز بونك عکسنی مشاهده ایتمکده‌یز . کورویورزکه مستور اولان قادینلرك چوجقلری اوبرلرینك چوجقلرندن دها قوی اولیور.

بوندن باشقه صحی ایستاتستیقلر وفیاتك نسبةً قادینلرده دها چوق اولدیغنی هیچ بر زمان کوسترمەمشدر. اکر تستر صحته مضر اولسەیدی بالطبع وفیات قادینلرده دها چوق اولوردی . دیمك بو ادعاده واقعك خلافنه ایمش .

مستور قادینلرك شهوات نفسانیەلرینەدها زیاده اسیر اولملرینه کلنجه بوده (علم الروح عملی) یه مطابق دکلدر. زیرا هرکس بیلیرکه انسانك حظوظات حیوانیەسنه اولان تمایلی انجق او تمایلی غیجیقلایەجق اسباب آرەسنده بولندیغی صورتده کسب اشتداد ایدر . کذلك انسان نیل مرامه سهولت کورمدکجەاومیل ایچوزده محاکمهٔ عقله غلبه‌ممکن اولەماز. او حالده شو ایکی قادیندن هانکیسی اسباب مشددهٔ شهوته دها زیاده معروضدر؟ مستور اولانمی، آچیقده کزنمی؟ غیرت دینیەلرندن، غایت محکم بر عادت راسخەلرندن طولایی ارککله اختلاطدن بری اولانلرمی، یوقسه اختلاط ایدنلرمی ؟ بالطبع ایکنجیلری دکلمیدر؟ ذاتاً (علم الروح) بزم ایچون بوحقیقته اڭ بیوك شاهددر. بر جهتدن بویله . دیکر جهتدن ایسه شهوات نفسانیەسنی قولایجه انفاذ ایدەبیلمەنك انسان اوزرنده بیوك بر تأثیری واردر . زیرا بو سهولت انسانی هوساتنه مقاومتدن منع ایدر. خصیصهٔ کبر ووقاری قوتدن دوشورر، آدمه او کبی آرزولری کریه کوسترن عزت نفسی ، خاصهٔ ابایی اولدورور.

سزه بر مثال کتیرەیم: یاشلری، تربیەلری بر درجەده بولنان ایکی کنج تصور ایدیکزکه برمکتبده ، برطاوان آلتنده تحصیل ایدیورلر. بونلردن بری عائلەسندن اوزاق اولدیغی ایچون هوسات طبیعیەسی پشنده کزمەسنه تربیهٔ مکتسبەسیله بدنامق اندیشەسندن باشقه برمانع کورمیور. دیکری ایسه عائلەسیله محاط اولوب بتون حرکاتی نظارت آلتنده بولندیغی ایچون کندیسیله آرزولری آرەسنده بر چوق پردەلر کورویورکه برینی برطرف ایتسەدیکری ظاهر اولیور، اونیده قالدیرسه بر دیکری دها میدانه چیقیور. شیمدی بو ایکی کنجدن عجبا هانکیسنك شهوات نفسانیەیه میلی دها شدید ، لذائذ طبیعیەیه انهماکی دها چوق اولور؟ اولکیسنك اولەجغنه بداهةً حکم اولونیور، دکلمی ؟ پك اعلا، بویله برکنجی صحت بدنیەسی، جملهٔ عضلیەسنك انتظامی اذواق نفسانیەسنه قاپیلمقدن کریمی چویرر، یوقسه بوصحتك‌ده — هر زمان کورلدیکی اوزره — اوکنجك هوا وهوسه طالمسنه، بوخصوصده هر وسیلەدن استفاده ایتمەسنه باشقەجه یاردیمی‌می اولور ؟

اکر بویله اولماش اولەیدی هر بنیەسی صاغلام آدمك قلبی‌ده پاك اولمسی لازم کلیردی‌که بوده واقعه مخالفدر. زیرا حیاسزلرك ، فسق وفجور اربابنك قسم اعظمی کوجلی قوتلی حریفلردر . لکن شیمدی دینەبیلیرکه بوحال اونلرك تربیه ایدلمەملرندن ایلری کلیور . یوقسه اکر بوآدملر جدی بر صورتده تربیه ایدیلەبیدیلرده صحت بدن ایله سلامت عقل واخلاقی جمع ایتمش اولەیدیلر او زمان بو تربیه اونلرك اوکنده اخلاقاً مردود اولان هرفضیحەیه قارشی غایت منیع بر مانع اولوردی .

بزده دیرزکه : اصحاب فسق وفضاحتدن چوغی تربیه کورمش، منور الافکار آدملردندر. حتی ایچلرندن برچوغی تربیەنك اساسلرینی طوغریدن طوغری‌یه آورپادن آلمش اولمقله برابر شهوات بهیمیه باشقەلرندن زیاده انهماك ایتمکدەدرلر .

فقط تربیەنك انسانی، ناصیهٔ انسانیتی لکەدار ایدن ، هرفضیحەدن آلیقویان نوعنه کلنجه بودرلوسی یالکز فلاسفه دینلن افراده‌بولنەبیلیرکه بونك‌ده انجق کثرت تتبعله، قلبی حقایق اشیایه‌اشباع ایله‌حاصل اوله‌بیلەجکی میداندەدر . حال بوکه بوکون امتلری تشکیل ایدن افراددن قسم اعظمنك بو تهذیب عالیدن علی الاطلاق نصیبی اولمدیغی کبی بویله بر سعادتك غایت اوزاق برمستقبلده بیله تعممنه امکان یوقدر.

بن بوسوزلری سویلرکن پیشکاه اممانعده طورن برچوق حادثات‌ده بکا شهادت‌ایدوب‌طوریور قارئین کرامده بصیرت‌صاحبی‌اولدقلریچون اومارم‌که بو بداهتی تسلیم ایدرلرده حق اعزاز ایلمش اولورلر.

شیمدی شو مطالعاتك صحتی تحقق ایدنجه یقیناً اکلاشیلورکه مستور اولەرق اولرنده مصون بولنان قادینلرك شهواته تمایللری ، هوسات نفسانیەلرینی دوشونمەلری البته اوتەکیلردن دها آزدر. ذاتاً قضیەنك جدل کوتورر یری‌ده یوقدر .

ضعف اعصاب ایله بونك نتیجەسی اولەرق قوای عقلیەیه عارض اولان قلت موازنەیه کلنجه ، بن بونك غرب قادینلرنده دها چوق اولدیغی فکرندەیم. زیرا بوضعف یالکز تستردن، بروده ارککارله عدم اختلاطدن ایلری کلمز. بونك اسبابی صایلەمایەجق قدر چوقدرکه هموم وغموم، فقروسفالت ، عشق وغرام کبی نامعدود شیلر هپ او جملەدندر. جرائد طبیەدن هانکیسنی اولورسه اولسون مطالعه ایدن کوروکه بوخستەلق غرب قادینلرنجه بر امر عادی حکمنی آلمشدر.

بوندن باشقه بر امتده ضعف اعصابی کوستر برچوق دلائل واردرکه اڭ باشلوجەسی انتحارك کثرتیدر . (لومبروزو) کبی جرائم وجنایاته دائر تحریات عمیقەده بولنان ذوات اثبات ایدیورلرکه انسان قوهٔ عقلیەسی تام اولدقجه جنایت قتل‌وانتحاری قطعیاً ارتکاب ایدەمز. مادام‌که قوهٔ عقلیەنك سلامتی‌ده اعصابك صحتنه مربوطدر ، اویله ایسه کثرت انتحار بزه شوایکی عالمده‌کی قادینلردن هانکیسنك اعصابی دها ضعیف اولدیغنی کوسترن حسی‌بردلیل اولور .

(رووو) دهكورولیوركه : رسمی ایستاتستیقلردن آلنان معلومات موثوقه‌یه نظراً ایتالیاده ١٨٨٩ دن ٩٣ سنه سنه قدر كذارایدن بش سنه‌ظرفنده ٥٦٩ قادین انتحار ایتمشدر . فرانسه‌ده عین مدت ظرفنده ٥٨٦٩ قادین كندینی اولدورمشدر . پك اعلا ، شمدی بكا برده عموم ممالك شرقیه‌ده ، خصوصیله مصرده وقوعه كلن انتحاری كوستریكز . بو انتحارلر عشق وسودایه ، فقروسفالته ، الحاصل دهانه‌كبی اسبابه عطف ایدیلیرسه ایدلسون هرحالده جبانت نفسانیه‌یه ، ضعف اعصابه حسی بر دلیلدر . اویله ایسه دیمك كه ؛ شرق قادینلرینك اعصابی غرب قادینلرینك كندن دها قوتلی ، كندیلری‌ده حظوظات نفسانیه‌لرینه‌غلبه چالمقده اونه‌كیلردن دها متانتلی ایمش .

انسانك شهوانه تمایلی ، ضبط نفسه‌عدم قدرتی طوغریدن طوغری‌یه ضعف اعصابدن ایلری كلدیكی صورتده شرقلیلرك اعصابی غربلیلرك كندندن دها قوتلی اولمق ایجاب ایدر . زیرا غربلیلر بتون افرادی آره‌سنده متعمم اولان تربیه وتعلم ایله برابر بلای عشرتدن حالا وازكچه میورلر . حال بوكه سرخوشلغك فنالغی ، هركون ، هرساعت عقله ، ماله ، روحه ایراث ایتمكده اولدیغی خسارك شدتی عمومك مسلمیدر . آرتق دیكر مشتهیات‌ده بوكا قیاس اولنملیدر ؛ چونكه اونلرده نسبةً غربده دهاچوق نفوسی اشغال ایدیور .

تستر اركك آلاجغی قادینی كورمسنه مانعدر ، دیه‌رك بوندن كثرت طلاقی واوندن ده‌قادینلرك سفالتنی استنتاج ایدنلره كلنجه .. دیرزكه : كثرت طلاقدن ، اركك‌لرك قادینلره قارشی رواكوردكلری مظالمدن ایدیلن شكایتلر یالكز مسلمانلره مخصوص برشی دكلدر . بلكه بوحال ممالك مدنیه‌ده بزدن دهاچوقدر . بونك ایچون انظار قارئینی اون‌ایكنجی فصله توجیه ایدرز چونكه اوراده بوبحثه دائر ایضاحات كافیه‌ده ویرلمشدر .

تستر قادینلری تهذب وتعلمدن منع‌ایدر سوزینه كلنجه ، بوده‌طوغرو دكلدر . زیرا برقیزیدی‌یاشندن‌اون‌ایكی‌یاشنه قدر مكتبده‌قاله‌بیلیركه‌بوبش سنه‌لك مدتك‌اوقیزك قوای‌عقلیه‌سنی‌جداً كوزل‌برصورتده‌تربیه وتهذیبه كفایتی‌میدانده‌در . بوندن باشقه بتون معلملری قادین اولمق اوزره قیزلره مخصوص‌مكاتب‌عالیه وجوده كتیرمك‌ده غیرت دینیه اصحابنه كوره بیوك برایش‌دكلدر . اوزمان قیزلر مكتب‌داخلنده چارشافسزجه اوطورورلر ؛ درس بیتوب‌مكتبدن‌چیقمه زمانی‌كلنجه‌تكرار اورتونه‌رك اولرینه كلیرلر .

یوق ، اكر مقام تعلمده بویله عالی بر مكتبی اداره ایده‌بیله‌جك معلمه‌لرك فقدانی اورته‌یه سوریله‌جك اولورسه بالطبع قبول ایدیله‌من . زیرا كوكلده صمیمی برمیل اولدقدن صوكره عزم وهمتك یاپه‌مایه‌جغی ایش یوقدر . بونكله برابر عین‌زمانده هرشیئی بردن‌یاپمایه چالیشمق‌ده عبثدر . هر ایش بدایتده اوفاقدن باشلار . صوكره یاواش یاواش بویویه‌رك نهایت كسب كمال تام ایدر .

شو مطالعاتمزك‌ده كاملاً صحتی تظاهر ایدنجه دیرزكه : مستوریت نه صحتی رخنه‌دار ایدر ، نه اعصابی ضعیف دوشورور ؛ نه‌ده هوسات نفسانیه‌یی اویاندیرر . بالعكس مفاسد ورذائله قارشی‌اویله مادی برمانع تشكیل ایدركه اكر اوكا — تأثیرینی برقات دها تأیید ایده‌جك — برده معنوی مانع علاوه ایدیلیرسه او زمان شومدنیتك ، صرف مادی اولان شومدنیتك وجودنده خونین جریحه‌لر شكلنی آلمش فلاكتلرك ، مصیبتلرك پك چوغی بشریتك اوستندن صیریلیر كیدر .

محمد عاكف

مواعظ

مقری : مناسترلی اسماعیل حقی — محرری : سیروزلی ح . اشرف ادیب

درس : ٤٩ — ٨ اغستوس ٣٢٤

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم . بسم الله الرحمن الرحیم

[یاایها الذین آمنوا اطیعوا الله واطیعوا الرسول واولی الامر منكم فان تنازعتم فی شیٔ فردوه الی الله والرسول ان كنتم تؤمنون بالله والیوم الآخر ذلك خیر واحسن تأویلا] صدق الله العظیم .

درس سابقده بیان اولونان آیت جلیله‌نك خلاصه‌سی اماناتی اهلنه تأدیه ایتملی وحكمه‌مأمور اولانلر ، مأذون اولانلر دائما حقانیت وعدالتدن آیرلمامالی . [ان الله یأمركم ان تؤدوا الامانات الی اهلها واذا حكمتم بین الناس ان تحكموا بالعدل] بیورلمشدی .

امام فخرالدین رازی دیبوركه : ایشته باق ، دقت ایت ! اولا جناب باری بالجمله سلاطین وخلفایه ، حكام وامرایه نه‌یی امر وفرمان بیوردی ؟ هر اماناتی اهلنه تفویض ، هرایشی اربابنه حواله ایتملی ، هر حقی ، هرحقوقی صاحبنه ایصال ایتملی . بالخاصه حكمه تصدی ایدنلر دائما شرع شریف موجبنجه ، عدالت وحقانیت مقتضاسنجه حكم ایتسونلر .. اول باول بونی فرمان بیوردی ، وتأكید على التأكید اولمق اوزره [ان الله نعما یعظكم به ان الله كان سمیعاً بصیراً] بو وعظی سزه ویرن اللهدر . باق نه كوزل وعظ ایدیبور . سزك سلامتكزی تأمین بیوریبور . بیلمش اولوك كه ربكز بتون اقوالكزی ، كلماتكزی ایشیدیر ، جمله احوالكزی ، افعالكزی بیلیر وكورور . الاهی اونوتمایك . عظمت وجلالنه قارشی دائما عبودیت وظائفنی ایفایه چالیشك .

بویله امر وفرمان بیوردقدن صوكرا مؤمنلرك جمله‌سنه خطاباً بیوریبوركه : [یا ایها الذین آمنوا] ای مؤمنلر ، كه بكا ایمان ایتدیكز ؛ ایمانك مقتضاسی عدالتی قبول ایتمكدر . اویله ایسه [اطیعوا الله] اول باول اللهه اطاعت ایدك . [الذی اسس قواعد العدل] اول اللهه كه عدل قواعدینی تأسیس بیورمشدر . نه‌قدر عدله متعلق حقوق ، محافظهٔ انتظامه متعلق احكام وارسه هیچ بریسنی اخلال ایتمیه‌رك قانونلر وضع ایتمشدر .

[مافرطنا فی الکتاب من شیء] قرآنده هیچ برشی ترك ایدلمه‌مش . دنیاوآخرته دائر نه‌قدر احکام وقواعد وارسه، نه‌قدر لوازم انسانیه، نه‌قدر وظائف عالیهٔ مدنیه‌وارسه جمله‌سنی بکان یکان ذکروبیان بیورمشدر . اول‌اللهه اطاعت ایدك‌که قواعد عدلك مؤسسی اودر . [واطیعوا الرسول] ثانیاً رسولنه اطاعت ایدك . [الذی بلغ قواعدالعدل وقررها بینکم] اول رسوله که قواعد عدلیه‌یی سزه تبلیغ ایتمش، نشر ایتمش، تقریر وتوضیح بیورمش، بتون صنوف بشریه‌یی طریق مدنیته، طریق حقه سوق وارشاد ایلمش . یکرمی، یکرمی ایکی سنه ظرفنده جناب اللهك قدرتیله، عنایتیله مظهراولدیغی معجزات جلیله‌ایله، شایان اقتدا بولنان اقوال وافعال سنیه‌لریله امت واصحابنی ارشاد ایتمش. نائل هدایت اولملرینه واسطه اولمش. مکارم اخلاق‌ایله اك قوی دشمنلری حکمنه رام‌ایتمش... بویله بر نبی ذیشان، بویله بر رسول رحمان سزك رسولکزدر، اللهك بیان ایتدیکی قواعدی تقریر وتعلیم ایلمش، نشر واعلان بیورمش اولدیغی معلومکزدر .

[واولی‌الامر منکم] ایچکزدن . . . ینه سزك کبی، سزدن معدود، افراد بشردن، پیغمبر دکل، معصوم دکل، خطاده ایدر، اصابتده . فقط اویله ایجاب ایدییور، مرور زمانله شریعتك احکامنی محافظه ایچون بویله بر وسائطه لزوم کورونیور . اولی‌الامر اولانلر وار ایچکزده . امر صاحبلری، که اجرایه مأمور اولانلر . احکام الهیه‌یی تنفیذه مأمور قلنانلر . بالجمله سلاطین، خلفا، حکام، امرا، هپسی بوراده داخللردر. بزه واسطهٔ سلامت اوله‌جق، آهنك عمومی‌یی تأمین ایده‌جك حکومته محتاجز . احکام الهیه‌یی اجرایه لزوم وار . شریعتده بونی اثبات ایدر، عقلده ؛ مادام‌که نوع بشر بربرلریله اختلاط ایده‌جك، تمدن تقرر ایده‌جك . حالبوکه انسانلرده عقلدن باشقه نفسده وار، نفس اماره . اونك ایکی قوهٔ شدیدهٔ قاهره‌سی‌در: قوهٔ شهویه، قوهٔ غضبیه . قوهٔ شهویه دائما منافعی کندینه چکمك، طبعنه خوش کلن، ذوقنه مطابق کلن شیلری کندیسنه آلیقومق.. قوهٔ غضبیه‌ده خوشنه کتمین شیلری باشقه‌سنه یوکلتمك . آز بر منفعتنه خلل کلدیکی تهور ایتمك . حقلی اولمش، حقسز اولمش . انسان بو قوتلری حسن استعمال ایدرسه مرتبه‌سی ملکدن اعلا اولور . چونکه ملکلرك ایشلری، کوجلری عبادتدر . کندیلرنده طبیعت بشریه یوق، حوائج ضروریه یوق . شهوت یوق، غضب یوق . بناءً علیه اونلر مجاهده ایده‌مزلر . انسان اصل ترقی‌یه مستعد یارادلمشدر . مجاهدات واقعه‌سی، مساعیٔ متنوعه‌سی نسبتنده ایلرولمه‌مکده‌در. حیوانلرده عقل یوق . بهیمیت درجه‌سی ذوی‌الارواح مراتبنك اك ادناسی‌در . او عاجله منهمکدر، شهوت وغضب ایچنده‌قالمش . ترقی‌یه، تکمله قابلیت ویرلمه‌مش، ملکلر ایسه دائما روحانی اذواق ایله، کندی حاللرینه مناسب معارف الهیه ایله، بی نهایه لذائذ معنویه، کمالات قدسیه ایله تفرد ایتمشلردر . اونلرده هیچ بوعالم طبیعته، اجناس بهیمیه‌یه تعلق یوق . اونك ایچون دائما مقاملرنده دورورلر. نه ایلری کیدرلر، نه‌ده موقعلرندن دوشرلر . ترقی یوق . انحطاط یوق . ملکلرك جمله‌سی معصومدر . اونلر مرتبه‌سندن دوشمزلر . لکن اویله اوغراشه‌رق غیرتله، زحمتله، مجاهده ایله ترقی‌ده ایده‌مزلر .

[وما مناله الا مقام معلوم] نظم شریفی ملائکهٔ کرامك بوحاللرینی ناطقدر. هر برینك معین مرتبه‌سی، خدمتی وار. دائما اوراده طورور، اووظیفه‌یی ایفا ایدر.

اما انسان شو ایکی عالم بیننده برزخ‌در . ایکی جهتی‌ده جامع، کندیسنده بهیمیت‌ده وار، روحانیت‌ده . دائما منازعه ایچنده دوران ایدر بو ایکی میل : میل روحانی، میل جسمانی، اوزرندن اکسك اولماز، میولات عالیه وار، میولات فاسده وار. انسان دائما کشمکش ایچنده‌در، عقل ایله نفس دائما محاربه ایدرلر . انسانك هر فردی یامعاذ الله بهیمیتدن اشاغی درکه‌یه دوشر، بتون بتون دنیایه طاپار، نامشروع میولاته باغلانیر، دینی، وظیفه‌سنی اونودور، مبدأنی، معادینی دو. شونمز اولور، حیوان کبی ابنای جنسنی ییرتقله، خیرپاله مقله درلو درلو وهمی، خیالی منفعتلرله عمرینی کچیرر، چرکاب علائقده پویان اولور.. شیمدی بومقوله انسان حیواندن آشاغی دکلمی ؟ [اولئك کالانعام بل هم اضل] حیوان باری معذوردر . فطرتنده عقل، فکر یوق . ترقی، تکمله موصل اوله‌جق واسطه یوق. استعداد، قابلیت مفقود.. اونك ایچون مسئولیت ومکلفیتدن آزاده‌در .

فقط انسان، انسان ایکن، شریعت اوکنده طورور، بیك درلو نصایح حکیمانه قولاغنه ایریشیرکن، محضا عناد ایله حقوق عبادی طا. نیمایان البت حیواندن آشاغی‌در، عذابه مستحقدر . عقلی باشنده بر انسان معبودینی طانیمازسه، اوامرالهیه‌یه بویون اکمزسه دنیوی واخر. وی مجازاته کرفتار اولور . اما عقل وفکر ایله حرکت ایدر، میزان شرع ایله افعالنی طارتار، حقوق‌اللهی، حقوق عبادی طانیرسه، انسانه لایق بر طرز اوزره حرکت ایدرده ملکلره بکزرسه، بو سایه‌ده ترقی وتکمله موفق اولورسه ملکدن‌ده افضل اوله‌جغی جای اشتباه دکلدر. چونکه بر شی نه‌قدر کوج ایسه اوقدر دکرلی‌در. ملکلرك ذکر وتسبیحی نفس کبی‌در . نفس آلوب ویرمه‌ده نصل بر زحمت چکلمزسه ملکلرك‌ده ذکر وتسبیحی اویله‌در . بزه نفس نصل الهام ایدلمشسه ملکلره‌ده ذکر الهی اویله الهام اولنمشدر . اونلر او عالمه کوره خلق ایدلمش، اویله یاشارلر . اما بزم بیك درلو علائق وحوائج اطرافمزی آلمشدر، بوقدر عوارضه قارشی طورمق ایله برابر وظیفهٔ عبودیتی ایفا ایتمك اك بیوك واك عالی بر مقامدر !..

شیمدی بونك ایچون قانونلر لازم . وسائط اجراآت لازم . قا. نونلرك اساسی قرآندر . هیچ برشی آندن خارج دکلدر . اما بر طاقم قوانین دها اوله‌جق، امور تجارته عائد برچوق قانونلر بولنه‌جق، اونلرك اس‌الاساسی‌ده قرآندر . نصل قانون اساسی قرآنك خلاصهٔ مندرجاتندن آلنمش، دیکر قوانین‌ده اویله اولمق کرکدر . ذاتاً عدالتی امر ایدن قرآندر. هردرلو انتظامك محافظه‌سنی، تأمین ترقیات مدنیه‌یی تأسیس ایدن قرآندر . قوانین‌دن مقصد انتظام وترقی دکلمی ؟ مثلا

ویركیلر آلنیرده اونه‌كینك ، بریكینك جبنده قالیرسه ظلم عد اولنور . لكن ماوضع لهنه صرف ایدیلیرسه بوكا كیمك بر دیه‌جكی قالیر؟ پیغمبرمزك زمان سعادتلرنده ویركی طوپلانیردی ؛ كرك اعشار اوله‌رق زراعتدن ، كرك زكات نامیله تجاردن ، حیوان صاحبلرندن بر ویركی آلیردی . كتب فقهیه‌ده معلوم اولدیغی اوزره جبایت اولونان تكالیف غایت معتدلدر . صاحبنك حقوقی محافظه ایدیله‌رك ، كوكل رضاسیله آلنیر . معیشتنه خلل كتیریلمز . صورت عادلانه ایله ، خلقه بارعظیم اولمایه‌رق ، كمال تعدیل واصلاح ایله آلنیر ، ماوضع لهنه صرف اولنور ؛ اووقت كیمسه شبهه ایتمز ، ویردیكنی كیمسه آجیماز . دنیانك معموریتنه ، عسكرك ، امتك تأمین حیاتنه ، محافظهٔ انتظامنه صرف ایده‌جك پاره لازم . بونلر بالطبع اهلیدن آلنه‌جق . اوسایه‌ده جمعیت محافظه ایدیله‌جك ، بقا بوله‌جق . .

ایشته قرآن كریمك مندرجاتی اس الاساس سعادتدر . هر معدلتك مبنای اصلیسی اودر . بوكا بناءً قانون اساسیده‌ده باشده‌كی ماده‌لرده اوقورسكز . اونلر انسانه حریت ویرر . فقط الله بزی اساساً حر یاراتمشدر . حیوان كبی دكلز . كیمسه‌نك كیفنه اسیر اوله‌مایز .

هر كسه حق ، حقوق ویرمش . اشباه نظائری اوقو . كتابیلردن ، طوت مجوسیلره وارنجه‌یه قدر بتون احكام شرعیه اوراده بیان اولونمش . مؤمنلرك ، غیر مسلملرك كافهٔ افراد بشریه‌نك آیری آیری حقوقی وار . هر برینك احكامی وار . كنه مساوات دیمك : یعنی هر كسك حقوقی دائره‌سنده . « بوغنیدر . بوفقیردر » دیه شریعت نظرنده برامتیازی موجب دكلدر . حقوق نقطهٔ نظرندن هیچ بردر . فقط هر كسی الله تعالی حضرتلری مساوی یاراتمامشدر . بناءً علیه هر برینك طبیعتنه كوره احكامی ، وظائفی اوله‌جق . هر كس وظیفه‌سنی بیله‌جك . مافوقنه قارشی دورمایه‌جق . مادوننی ازمیه‌جك . امثال واقرانیله خوش كچینه‌جك . حقوق اخوت بودر .

— مسلمان ، مسلمان اولمایانه « قرداش » دیرسه عجبا دیننده دوشمزمی؟ صورییورلر ؛ [انما المؤمنون اخوة] . بربرلریله مؤمنلر قارداشدر . مؤمن مؤمنك قارداشیدر . بواخوته دیه‌جكمز یوق . لكن بر یكی قارداشلغه عقلمز ایرمز . دین دشمنی نصل قارداش اولورمش ؟.. دییورلر .

بو ، تعصبدر ، تعصب جاهلانه‌در . دین باشقه ، قارداشلق باشقه . قارداشلق یالكز دینه منحصر دكل . بعضا انسانك نسب قارداشی اولورده ینه دشمنی اولور . بونكله قارداشلق وظائفی بوزلماز . دین قارداشی اولور ، دینك مقتضاسیله عمل ایدر ، البت بو دها قیمتلی . الشیقین اقرباكدن كورمدیككی ایلیكی دین قارداشندن كورورسك . قیامت كوننده‌ده بویله‌در . انا بابا مرحمت ایتمیه‌جك ، لكن بعض متقیلر ، حقوق دینیه وموالات قدیمه حسبیله بربرلرینه مأوتده بولنه‌جقلر . اوكاداءر چوق آیات وآثار واردر . [الاخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدو الا المتقین] نظم جلیلی ملاحظه كافیدر .

اخوت دینیه ... اوت دها پارلاق ، دها یقین . قومشولق كبیدر .

اوت قومشولقده بیوك ارتباطدر . اونكده آیریجه حقوقی واردر . قارداشلقده اویله . انا بابا بر قارداش اولور . صوكرا دیكرده‌ده قارداش بولنور . فقط براخوت دها یوقمی ؟ [یاایها الناس انا خلقناكم من ذكر وانثی وجعلناكم شعوباً وقبائل لتعارفوا . .] آیت كریمه‌سنی اوقومازمی یز؟ بتون بنی آدم براصلدن منشعب دكلمی ؟ هپسی آدم وحوا نسلندن . دیمك بیتمزده بوتون افراد بشریه ایله براخوت عمومیه ، برجهت جامعهٔ انسانیه وار . انسان انسانك حقوقنی بیله‌جك . اونكله خوش كچینمكه مجبوردر . نوع بشر براصله منتهیدر . بتون كتب سماویه بوحقیقتی اعلان ایدییور . اوحالده اخوت عمومیه وار . بواخوت عمومیه . بتون نوع بشری برلشدیرر . هپسنه حسن معامله‌یی اقتضا ایدر كه حقوق بین الملل فنی بوكا مبتنیدر .

بوایكی اخوت اراسنده باشقه بر اخوت دها وار . بونك اهمیتی دها زیاده‌در . اخوت دینیه ایله اخوت جنسیه آراسنده برده اخوت وطنیه وار . جمله‌مز بر وطن قارداشلری یز . برعلده طوغوب بیودك . منفعت ومضرتلریمز برلشمش . هپمزدن متشكل بر وجود تحصل ایتمشدر . وطنداشلق .. بویوك براخوتدر . بونك ایچونده آیریجه وصایای نبویه واردر . بواپشته قومشولق حقیدر . حضرت پیامبر قومشولغی تعریف مقامنده درت طرفدن قرق خانه دییورمی ؟ یالكز جار ملاصق یاپشق خانه دكل . هر كسك خانه‌سنه دیكرك خانه‌سنی مجاور عد ایتمش ، و بر كون بیورمشدر كه :

— قومشولق حقنی ؛ جبرائیل ، بكا اوقدر تأكیدلی خبر ویردی كه ، نظرمده اوقدر بیولتدی كه حتی ظن ایتدم ، بر كون كله‌جك [مازال جبریل یوصینی بالجار حتی ظننت انه سیقول ان الجار یرث الجار] یارسول الله ! دیه‌جك ، قومشو قومشویه میراثجی اوله‌جق . اوقدر یاقلاشدیرمشدر ...

صوكرا [الجار اربعون دارا] فحوای عالیسنجه قومشو قرق خانه‌در . دیمك اولوركه برمملكتده بولونانلر بتون قومشودر . براقلیمده بولونانلر ینه اویله‌در . بینلرنده منافعجه اشتراك واتحاد وار . بوجهتله حقوق ارتدقجه آرتار . هله تابعیت اسلامیه‌ده بولونان غیر مسلملر مادام كه حقوقلری شرعاً محافظه اولنور ، كندیلرندن ویركی آلنیر . معاهده ایدیلمش ؛ الله ، پیغمبر طرفندن كافه‌سنك سلامتی تأمین ایدیلمشدر . آخر حیاتلرنده سلطان انبیا افندمز ذمیلرك حقوقنی محافظه ایدك ، بیورمشلردر . حال بومركزده ایكن برطاقم ظالملر پیدا اولور ، نه مسلمانلرك حقنی طانیر ، نه غیر مسلملره مرحمت ایدرلر . بوكا نه دیرسك ؟ مسلمانلغك بونده قباحتی نه ؟ مسلمانلرك وظیفه‌سی ، مسلكی بوتون هیئت اتحادیه‌یی محافظه‌در . [واعتصموا بحبل الله جمیعاً ولاتفرقوا] امر شریفی میدانده‌در . الرنده‌كی غیر مسلملر ازیلسون ، دیه آیریجه تنبیهات وارد اولمش . حتی برحدیثده : [من قتل معاهداً لم یرح رائحة الجنة] وارد اولمشدر . هم بخاری شریف حدیثلرندندر . هر كیم برمعاهدی یعنی عهدلنمش ، اللهك ، رسولك عهدینه كیرمش ، تابعیت اسلامیه‌یی احرازایتمش .

خرستیان اولسون ، یهودی اولسون ، قبطی اولسون . . بویله بر کیمسه اللهك عهدینه پیغمبرك عهدینه قارشی اگر بغیر حق اولدوره جك اولورسه ... مسلمان مسلمانی اولدوررسه جزاسی ابدیاً جهنم در . قرآنده مصرحدر . فقط غیر مسلم اولانی عاجز بولوب مالنه طمع ایدوب اولدوررسه ... اولدورمك یالکز قلیج ایله اولماز . انواعی وار . مالنی آلمق . آج بی علاج برقمق . اولاد وعیالندن آییرمق ، نفی ایتمك ، تکالیف شاقه یه معروض قیلمق . . انسانه هرکوز اولوم در . عائله سندن آییرلمق . سنك اینتدیکك سوزی سویله مش . فقط باشقه مقصدله سویله مش :

— ظلمه طاقت کتیره مم ! دیمش ، بوندن طولایی فریاد ایتمش . اوکا قارشی : — هایدی نیزانه !.. دینمش . اواولمش دیمك در . هم اویله براولوم که هردقیقه تکرر ایدییور . کاشکه قلیجله اولدوره یدك . باری برکره اولوم آجیسنی طویاردی . بویله هرکون اولوم عذابلری ایچنده ایکلیوب طورمازدی . عائله سی محو وپریشان اولدیلر ، آج بیعلاج قالدیلر . هرکون بیك درلو قورقو ایله یاشار . مسلمان اولسون ، اولمسون ، مادامکه امانة الله در ، اللهك عهد وامانیله بزه تودیع اولنمشدر . ایشته بویله کیمسه یی قتل ایدرسه یعنی پریشانلغنه سبب اولورسه اوحریف جنت قوقوسی قوقلایه ماز . جنته کیرمك شویله طورسون ، رایحه سنی طویمایه جق ، پك اوزاق قاله جق دیمك اولور . آخرته کیدیلیرده جنت قوقوسی طویولماز ، اولورمی ؟ اولوریا ! جنت قوقوسی وانما قرق سنه لك یولدن طویولور . جنتك روائح لطیفه سی ، لذائذ طیبه سی اودرجه روح افزا ، اودرجه پك قدرکه اوقدر اوزاق یرلردن استشمام اولنور . فقط بنه اوظالم طویمایه جق . محروم قلنه جق . معاذالله نه قدر بیوك محرومیت ! مقصدمز هپ سعادت آخرت دکلمی ؟ نعمت جنته مائلیت دکلمی ؟ ایشته الله بو کیمسه یی الك عالی بر سعادتدن محروم قیلیور . ظالم اولدیغی ایچون . غیرمسلمی ازدیکی ایچون . مسلمانی ده ازرسه بنه اویله در .

الحاصل شریعت محمدیه کمال اعتنا ایله غیر مسلملرك ده حقوقنی تحت محافظه یه آلمش ، پیغمبرمز هیچ بر شیئنی نقصان براقمامش . حقوق جهتندن مساوات اوزره طوتمش در . بوبابده اصلا اشتباه یوقدر . بر حدیث شریفده ده شویله بیورلمشدر : « اوچ شی واردرکه دائما مساوات اوزره مرعی اولمق لازمدر ، آدمه کوره دکل بلکه کرك برو تقوی صاحبلرینه ، کرك فاجرلره قارشی علی العموم انسانلر بیننده مساوات اوزره بولنمق وظیفه در »

١ — ادای امانت . هر امانت صاحبنه ویریلی . اما مؤمن ایمش ، صالح ایمش ، یاخود دکلمش ، فاجر ایمش ، فاسق ایمش . انسان بر اولور ، فاجر اولور .

هانکی مذهبده اولورسه اولسون ، امانت امانتدر . [ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها] شو آیتك سبب نزولی ده غایت مهمدر . بو آیت جلیله دن بر تاج دفعه وعظ ایتدك . لکن سبب نزولی حالا سویلیه مدك . باق شیمدی . زاقف اولورسه ك پیغمبرك نصل بر دین ایله مبعوث اولدیغنی اکلارسك .

مکهٔ مکرمه فتح اولندیغی کون بو آیت نازل اولدی . حضرت فخر کائنات افندمز اصحاب کرامله کیردیلر ، مسجد حرامه طولدیلر . هر طرفی قبضهٔ مبارکلرینه آلدیلر . لکن کعبه قپوسی حالا قپالی . مشرکلرك النده اناختار . طبیعی پیغمبر افندمز مکه یی تشریف بیورنجه کعبهٔ معظمه یی زیارت ایده جك . ایچری کیرمك آرزو بیوردیلر منع اولندی .

اوتوز بیك کشی مشرك واردی . حضرت پیغمبر اون ایکی بیك کیشی ایله کلدی . فقط اویله مهابت ویردی که بتون مشرکینك قلبلرینی قورقو استیلا ایلدی . اکلادیلرکه باش ایده میه جکلر . سطوت اسلامیه یه قارشی طوره مایه جقلر . جناب رسالتمآب صلحاً مکه یه داخل اولدیلر . نه شیمدی ؟ اللهك پیغمبری اللهك بیتنی زیارت ایتمیه جکمی ؟ اناختار « عثمان بن شیبه » ده ایدی . اوته دنبری اصل مفتاح صاحبی او ایدی . باباسندن ، دده سندن انتقال ایتمش ایدی . کعبهٔ معظمه یه متعلق بتون وظائف هپ بر قبیله ده در . مثلا زمزم شریفك سقایه سی حضرت « عباس » ده ایدی . صوکرا کعبه یه خدمت ایتمك ، سیلمك ، سپورمك.. دها بوکبی وظائف پك چوقدر . هرقبیله یه مخصوص بر وظیفه واردی . ایشته آناختارده « عثمان بن شیبه » ده طورردی .

حضرت پیغمبر خبر کوندردی : — آناختاری ویر ، دیدی ، قاپویی آچوب ایچری یه کیره جکز ، زیارت ایده جکز .

— ویرمم ، دیدی .

— نیچون ؟

— بن سکا ایمان ایتمدم که . سنك اللهك رسولی اولدیغکی بیلمم .

واقعا آدی « عثمان » ، فقط عرب اسمی . کندیسی مشرك ایدی .

حضرت پیغمبر فتح اثناسنده مسلمان اولمرینی شرط ایتمیه رك جمله مشرکلره امان ویرمش ایدی . حالبوکه نه یاپسه یاپاردی . اویله ایکن : — بن هپکزه « قارداش » معامله سی ایده جکم ، بیوردی . اصل « اخوت » تعبیرینی اثبات ایده جکم . چونکه بعض کیمسه لر اعتراض ایدرلر : خرستیانلرله مساوات نصل اولور ؟ اونلره بز نصل « قارداش » دیه جکز ؟ دینمز بوکا مساعد دکل . خرستیانلر مؤمنلرك نصل قارداشی اولورمش ؟

بویله دییورلر . اما جهالتلرندن ، حقایق اسلامیه دن بی بهره اولدقلرندن . حقیقتی فرق ایتمیورلر . نه آیات جلیله دن خبرلری وار ، نه احادیث شریفه دن . حیات نبویه یه دائر معلوماتلری یالان یاکلش . اوقومه مشلر ، اوکرنه مشلر . عمرلرینی تنبللکله کچیرمشلر . عطالت طمرلرینه ایشله مش . قوری بر تعصب در ، بر تعصب جاهلانه در کیدییور اونك ایچون بو تعبیرلر ، بو مسئله لر کندیلرینه غریب کلیر . حالبوکه بونلر پك واضح مسئله لردر ، پك مشروع تعبیرلردر . باق پیغمبرك یاپدیغی معاملاتی کور ، سویلدیکی سوزلری ایشیتده طوغروسنی آکلا .

حضرت پیغمبر مکه یه کیردکلری زمان بتون قریش اکابری ، الك ایلری کلنلر حضرت پیغمبری قارشولدیلر : — تسلیم اولدق ، دیدیلر ، هرنه درلو معامله یی لایق کوررسه ك یاپ . مالمزده ، جانمزده ، اولادمزده ،

سنك . جمله‌مز سکا تسلیم اولدق . ایستدیکك کبی معامله ایت . نه امرك وارسه یاپه‌جغز .

اول حضرت: — نه ظن ایدرسکز ، بیوردی، ای‌صادید قریش! سزه نه کبی بر معامله ایده‌جکمی اومارسکز؟

— بزم حقمزده حضرت یوسفك قارداشلرینه یاپدیغی کبی .

بیلیرسکز ، حضرت یوسفه قارداشلری نه‌درلو افترالرده بولندیلر . جناب یوسف اونلره ودیعه ایدی . هپ بر بابا اولادی . یالکز آنالری باشقه. لکن بابالری بر. قارداشلری‌الدن‌کلن‌خیانتی یاپدیلر. حسدلرندن چکه‌مدیلر . فقط جناب حق حضرت یوسفی محافظه‌ایتدی. کوله‌لکدن قورتولدی . عزیز مصر اولدی. صوکرا قارداشلری کلدیلر. کندیلرینه حسن معامله ایتدی . ذخیره‌لرینی ویردی . نهایت کندینی بیلدیرمك ایستدی . اوز برادری اولان بنیامینی بر تقریبله آلیقویدی . صوکرا ایکنجی دفعه کلیشلرنده یوسف علیه السلامی تبسملرندن اکلادیلر . برطاقم لطیفه‌لر ایدیور ، کندینی بیلدیرمك‌ایسته‌یوردی. نهایت اکلادیلر:

— سن یوسفسك دیدیلر .

— اوت ، بوده قاردشم بنیامین .

— ایواه ، بز نه قدر خطالر ایتدك . سنی الله ، عزیز مصر یاپمش. بزه نه دیلرسه‌ك یاپ .

[تالله لقد اثرك الله علینا وان کنا لخاطئین] الله حقی ایچون بز چوق خطالر ایتدك . فقط الله عنایت ایتدی . بز نه‌قدر سکا فنالق ایتمکه چالیشدیسه‌ق الله سکا ایلك ویردی .

— خایر ، خایر ! دیدی ، یاپدیغکزی یوزیکزه اورمام . الله غفوررحیم‌در . بن حقمی عفوایتدم. یالکز سزدن برشی رجاایدرم : انامی ، بابامی کتیریکز . [واتونی باهلکم اجمعین] ...

قصه‌معلوم . ایشته اهالیٔ مکا اویله دیدیلر: ـ یوسفك‌قارداشلرینه ایتدیکی معامله‌یی سزدن بکلرز .

اووقت‌نه‌بیوردی حضرت پیغمبر: ـ حضرت یوسف‌قارداشلرینه نه معامله ایتدیسه بن‌ده سزه اویله معامله ایده‌جکم . هیچ بریکزه طوقونمایه‌جغم . هردرلو حقوق‌کز ینه کما کان حقوقکزدر .

سلطان انبیا هردرلو معاملات شدیده‌یه قادر ایکن حسن معامله بیوردی . فقط اویله بیوردی ، « قارداش » تعبیرینی قوللاندی : ـ قارداشلق معامله‌سی . یوسفك قارداشلرینه ایتدیکی معامله‌یی اخوت تعبیری دیکربرحدیث‌ده وارداولمشدر. فقط‌پشین شوراسنی تمام ایده‌یم:

عثمان — کعبه قاپوسنی آچمام ، دیدی .

هرکس تسلیمیت کوستردی. فقط ایچلرنده بویله خیانتلك ایدنلرده اولدی . قارشو قویانلر بولوندی :

— ویره‌مم ، دیدی ، اللهك رسولی‌اولدیغنی بیلم . اکر بیلسه‌م‌که حقیقة رسول‌اللهسك، البت بیت‌الله‌سنك. لکن بن‌سکا ایمان‌ایتمش‌دکلم.

بویله دیدی . فقط مطلقـاده بیت اللهی زیارت لازم . حضرت علی‌یه امر ایتدی : — آل شو آناختاری ! بیوردی .

حضرت علی‌ده کندی ، عثمان بن شیبه‌نك قولنی صیقدی ، آناختار یره دوشی‌ویردی. آلدی، قاپویی آچدی. اصحاب کرامله برلکده کیردیلر. نمازقیلدیلر. صوکرا کلیدلدیلر. اوته‌دنبری‌عادت‌اویله‌ایدی. بیت‌الله‌آچیق طورماز. برقاپوسی‌وار، کیریلر، ایفای‌عبادت‌اولنور، چیقنجه‌ینه قاپانیر.

قاپانیجه عباس کلدی . عباس‌که پیغمبر افندمزك عمجه‌سی : — یارسول‌الله ، دیدی ، بیلیرسکز زمزم شریف خدمتی بنده‌در . سقایة البیت خدمتنی ایفا ایله مفتخرم . رجا ایدرم بو کعبه‌نك خدمتنی‌ده — که « سدانت » دیرلر اوکا . قیلك ، سیلك سپورمك . [ان طهرا بیتی للطائفین ...] — بکا تودیع ایت . آناختارینی بکا احسان بیور . او شرف خدمته نائل اوله‌یم ...

اواثناده بو آیت نازل اولدی : [ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها .] بونك اوزرینه حضرت پیغمبر آناختاری حضرت علی‌یه ویردی ، عثمان ابن شیبه‌یه کتورمسنی امر ایتدی . عثمان بن شیبه حالا اوزاقده طوریبوردی . حضرت علی کندی : — آل آناختاری ! دیه اوزاتنجه عثمان بن شیبه شاشدی . قالدی : — دیدی‌که شاشدم سکا یاعلی ! دمین کلدك ، قولمی بوکدك ، آناختاری دوشوردك ، آلدك، کیتدك . شیمدی کلدك ، آناختاری بکاویریبورسك . بو معامله‌یه شاشدم .

— بونی بن یاپمازدم. بواختاری سکا کیم ویردی . لکن‌الله امر ایتدی‌ده ویریبورم ..

— نه دیمك ؟ .

آیتی اوقودی . بوکا واقف اولونجه : — شیمدی‌یه قدر شبهه‌م واردی. شیمدی شبهه‌م قالمادی . « اشهد ان‌لااله الاالله واشهد ان‌محمداً عبده ورسوله » آیت اوزرینه اناختار اونده قالدی . حالا اونك اولادلرنده‌در . رسول اکرم افندمز اویله امر ایتدی : — سنك اولادکده طورسون .

ایشته حضرت‌پیغمبر افندمز : — مسلمان‌اول ، مسلمان اولمازسه‌ك ویرم ، دیمدی .

امانت امانت‌در . سندن آلندی ایسه ینه سکا ویریله‌جك. لکن بوانصاف ، بو عدالت یوقمی ؟ سبب هدایت اوله‌جق . آنك ایچون حدیث شریفده بیورور : — اوچ شی واردر ، بونلرده آدم سچیلمز. دائما حق کوزه‌تیلیر . برنجیسی : تأدیهٔ امانت. (الامانة تؤدی الی کل بروفاجر) هرکیم‌ایسه صاحبی ، براولسون ، فاجر اولسون، هرهانکی مذهبده بولنورسه بولونسون امانتی صاحبنه ویرملی .

۲ — اقربالق‌در . صلهٔ رحم ، حقوق قرابت . اقربالق حقوقی یوقمی ؟ اونده‌ده آدم سچیلمز . مادام‌که باباکدر ، هانکی دینده اولورسه اولسون مطلقـا زیارت ایده‌جکسك . نه حقی ، حقوقی وارسه ویره‌جکسك . قرآنده‌ده مصرح. [ووصینا الانسان بوالدیه احساناً...] آیتنده صراحت وار . دیکر بر آیتده‌ده . [وان جاهداك لتشرك بی‌مالیس‌لك به علم فلا تطعهما ...] آناکزه ، باباکزه رعایت ایدك . حقوقنه تجاوز ایتمه‌یك . باشقه دینده اولسه‌ده ینه حقی وار ، لکن : « دینکدن چیق ، بنم دینمه کیر ! » دیرسه اووقت‌اطاعت ایتمه، یالکز اطاعت ایتمه ! .

ابوالعلا

مطبعهٔ عامره

محل اداره : درسعادتده باب‌عالی پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌ده‌در

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جلیله ممنونیتله درج اولنور. درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز.

صراط مستقیم

۱۳۲۶

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری : ابوالعلا زین‌العابدین ـ ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	التی‌آیلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالک اجنبیه‌ده	٩٠	٥٠ غروشدر.

تاریخ تأسیسی : ١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

تبرعه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد : ١٥ ‏ ٩ ذی‌القعده ٣٢٦ ‏ پنجشنبه ‏ ٢٠ تشرین‌ثانی ٣٢٤ ‏ برنجی سنه

تفسیر شریف

تفسیر الفاظ

(اهد) «هدی ، یهدی» دن صیغهٔ امر اولوب دعا وتضرع مقامنده مستعملدر . مصدری اولان هدایت لطفه مقارن دلالت معناسنه‌در . بناءً علیه خیر وسعادته دلالت وارشاد مقامنده استعمال اولنور . مقتضای مفهومی اولان مفعولیتك برنجیسنه بنفسه . ثانی‌یه لام ویاالی حرف جریله متعدی اولور . بعضاً ثانی‌یه‌ده بنفسه تعدیه اولنور . بناءعلیه «هداه الله للحق والی الحق» دینلدیکی کبی «هداه الله الحق» دخی دنیلور. شیخین [علامهٔ زمخشری وقاضی بیضاوی] عندنده اصل اولان استعمالی صورت اولی اولوب ایکنجی صورتله استعمالی «واختار موسی قومه» نظم جلیلی کبی حذف وایصاله محمولدر .

دلالت وارشاد ارائهٔ طریق وبیان حقیقت دیمك اولمسنه مبنی هر مهدینك واصل سعادت ونائل سلامت اولمسی لازم کلمیورسه‌ده بو مقامده مطلوبه موصل اوله‌جق دلالت مؤثره معناسنه‌در . زیرا قرآن کریمده بنفسه متعدی اوله‌رق وارد اولان هدایت فعللری علی‌الاکثر بویله‌در. «لنهدینهم سبلنا» «ویهدیك صراطاً مستقیماً» کبی

نوع بشرك مظهر اوله کلدیکی هدایت سبحانیه بالجمله افرادك مسعودیتلرینه مدار اوله‌جق غایت واسع ومتنوع بر نعمت عظیمه‌در . طرق واسبابك تنوعی نسبتنده هدایتك تنوع ایلدیکی اقسامی حصر واحاطه ممکن دکلدر . بوراده بحث ایده‌جکمز اقسام هدایت هر برینك تحتنده بی‌نهایه انواع مندرج بولنان بر طاقم اجناس ومراتبدن عبارتدرکه بونلر بروجه آتی درت قسمه حصر اولنه بیلور .

اما حیوانات سائره ایله نباتات ومعادن حقنده حکم ومصالح اقتضاسنه کوره وضع بیوریلان قوانین فطرت ایله فلکیاتك مدار انتظامی اولان موازین کلیه اشبو اقسام اربعه‌دن خارجدر. حالبوکه کائناتك هر برنده مشاهده اولنان انتظام تام ایله ترقیات وتکملاتك هر نوعی مبدأ فیاض اقدسدن فیضان ایتمش الهام حقیقت وابداع طبیعت قبیلندن بر هدایت خاصه‌نك اثر مخصوصیدر . نصل که «اعطی کل شیءٍ خلقه ثم هدی» . «والسماء رفعها ووضع المیزان» کبی نصوص عالیه بو حقیقتی اشعار ایتمکده‌در . بناء علی ذلك مقسم اولان هدایت الهیه نوع انسانه متعلق بولنان هدایتدن عبارت قلنمشدر .

برنجی مرتبه : بر طاقم قوای محرکه ومدرکه افاضه بیورمق واسطه‌سیله حاصل اولان هدایتدرکه انسان بو سایه‌ده معاش ومعاد مصالحنه اهتدا ایدیور . قوای محرکه‌نك انواع عدیده‌سی اولدیغی کبی قوای مدرکه دخی قوهٔ عقلیه وحواس ظاهره وباطنه‌دن عبارتدر . ایشته انسان بو طریق ایله اقوال واعمال وعقائد واخلاق ومقامات واحواله متعلق هر شیده حق ایله باطل بینی تفریقه اقتدار کسب ایدیور.

ایکنجی مرتبه : اعتقادیاتده حق ایله باطل وعملیاتده صلاح وفساد بینی فارق اوله‌جق حجج ودلائل نصبی واسطه‌سیله حصول بولان هدایتدرکه «الم نجعل له عینین ولساناً وشفتین وهدیناه النجدین» نظم جلیلی ایله بو ایکی مرتبه‌یه اشارت بیورلمشدر .

معنای شریفی : انسان ایچون ایکی کوز وبر لسان ایله مدار تکلم وتزین ایکی دوداق خلق ایتدم ونصب دلائل ایله کندیسنی خیر وشر طریقلرینه دلالت ایلدم .

[«نجد» مکان مرتفع معناسنه‌در. بوراده وضوحی اعتباریله ارتفاع معنوی‌یی حائز اولان دلیلده مستعملدر. بعض ارباب تفسیر «نجدین»ی

فی الجمله ارتفاعلری مناسبتیله والده لریله تفسیر ایتمشلردرکه چوجغك ابتداء ولادتنده ئلری امکه باشلامسی الهام حقه مستند برلطف الهیدر.]

اوچنجی مرتبه : ارسال رسل وانزال کتب یعنی دعوت الی الله وتعیین طریق صواب واسطه سیله وقوع بولان هدایتدرکه « وجعلناهم ائمة یهدون بامرنا » ، « ان هذا القران یهدی للتی هی اقوم » کبی نصوص قرآنیه هدایت الهیه نك شو مرتبه سنه دالدر .

معنای شریفی : « انبیای عظامی ائمهٔ هدایت قلدم که انلر امر الهیمه استناداً ناسی دعوت صورتیله حقه دلالت ایدرلر » ، « بو قرآن کریم طریق صوابی بیان ایله اقوم واعدل بر شریعت جلیله یه دلالت ایدییور » .

«واما ثمود فهدیناهم» نص جلیلی مرتبه ثانیه وثالثه نك ایکیسنی ده جامعدر. معنای شریفی: قوم ثمودی بن عظیم الشان نصب دلائل وارسال انبیا ایله حقه دلالت ایلدم.

دردنجی مرتبه : قلوبه سرائر اموری کشف وارائهٔ حقایق اشیایه باعث اولان وحی والهام ورؤیای صادقه یه مظهریت طریق ایله اولان هدایتدرکه بو قسم هدایت انبیای عظام واولیای کرام حضراتنه خاصدر. «اولئك الذین هدی الله فبهدیهم اقتده » ، «والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا » نظم جلیللری بو مرتبه یه دالدر .

معنای شریفی : « ذکر اولنان عباد مرسلینی الله عظیم الشان هدایت بیورمشدر ، ای حبیب اکرم ! سن انلرك مسلك عالیلرینه سالك اول » ، « محضا رضای ربانیمی احرازه سعی واجتهاد ایدنلری درکاهمه وصول یوللرینه ، مقام قرب وشهوده البته ارشاد ایلرم » .

بلاغت

« صراط الذین انعمت علیهم » قول کریمی « الصراط المستقیم » ی تفسیر مقامنده ورود ایتمش بدل ویا عطف بیان قیلنمشدر . علم نحوده بدل تسمیه قلنان تابع کلامده واقع نسبتله مقصود بالذاتدر . بو ایسه عاملك من حیث المعنی مکرر اعتبار ایدلمسنی مقتضیدر . چونکه عاملك تکرری اعتبار ایدلمسه یا یالکز متبوعه تعلق حسبیله مقصود بالذات نسبتدن خالی براقلمق ویاخود تابعه صرفیله متبوعك مقصودیتی بالکلیه اخلال ایدلمك لازم کلیر .

اعتبار مذکوره بناءً هر بدلده تأکید نسبت تحقق ایتمکده درکه بدلك فائدهٔ عامه سی بوندن عبارتدر . شو نظم شریفده اولدیغی کبی موصوفك کندی صفتندن ابدالی صورتلرنده ایسه بیان تفسیر دخی بولنه جغندن نظم کریم انبیای عظام ایله سائر مؤمنینك مسلوکلری بولنان طریق حقك استقامت وصفیله مشهور ومشهودله اولمسنی وبو شهرت وشهادتك طریق عالئ مذکوره مختص بولنمسنی صورت قطعیاده افاده ایتمکده در .

عطف بیان قلندیغی تقدیرده مقصود بالنسبه متبوع اوله جغندن تابعك ذکری مجرد ایضاح وتفسیر ایچون اولور . بو خصوصك افادهٔ مذکوره یه نسبتی درکار ایسه ده افادهٔ تأکید جهتیله بدل ترجیح اولنمشدر.

تقریر

مبدل منه اولان (الصراط المستقیم) ده منظور الیه وصف استقامت ، بدلده نفس صراط اولمغله نظم جلیل « جائنی الفاضل زید » ترکیبنك نظیری اولور . بو مثللو ترکیبلرده ایسه تفتازانی رحمه الله تفسیرده اصل اولمسنه مبنی عطف بیان احتمالی ترجیح ایتمشدر . واقعا بو اعتبار ایله احتمال مذکورك رجحانی آشکاردر . فقط شو آیت جلیله یی بیضاوی رحمه الله تکرار عامل ملاحظه سیله طلب هدایتك مؤکد اولمسنی التزامه بناءً بدل قلمشدر. بدل قلندیغی صورتده دخی رفع ابهام بولنمقله تفسیر وبیانی مفید اولور. بناءً علیه هر احتماله کوره بو مقامده موصوف صفتنی تفسیر وایضاح صددنده ذکر ایدلمش اولور. تفسیر ایسه بر معنای مبهمی ك واضح بر عباره ایله بیان دیمك اولمسنه مبنی صراط انبیانك استقامتله اتصافی مشهور بولنمق لازم کلیر . والا مبهمی مبهم ایله تفسیر قیلندن اولور . کذلك استقامت وصفنك صراط انبیایه انحصاری ده مستفاد اولور . والا اخص ایله تفسیر قیلندن اولور . حالبوکه تفسیرده مساوات شرطدر .

علم تفسیرده مقرر اولان اصوله کوره قرآن کریمی ینه قرآن کریم ایله تفسیر ایتمك وجوه تفسیرك اقواسیدر . بناء علیه اشبو آیت جلیله یی « فاولئك مع الذین انعم الله علیهم من النبیین والصدیقین والشهداء والصالحین وحسن اولئك رفیقا » نظم کریمیله تفسیر ایدرك منعم علیه اولان ذواتی صنوف اربعه یی حاوی اولان ایمان کامل اصحابندن عبارت قیلمق راجحدر. نصل که بیضاوی مرحوم افادهٔ سالفه سنده اشارت بیورمشدر . بعض مفسرین ایسه یالکز انبیای عظامدن وبعضلری دخی قبل النسخ والتحریف اصحاب موسی وعیسی علیهما السلامدن عبارت قیلمشلردر.

تفسیر الفاظ

« انعام » ایصال نعمت دیمکدر. « نعمت »ده استلذاذ اولنان ، منتفع کوریلان هر شیئه شاملدر . نعم الهیه « وان تعدوا نعمة الله لاتحصوها » نص جلیلی منطوقنجه قابل احصا دکلسه ده اولاً دنیوی واخروی ، ثانیاً موهبی وکسبی قسملرینه تقسیم اولنور . بونلرك هر بری ده روحانی وجسمانی قسملرینه منقسمدر.

نعمت دنیویه نك موهبی قسمی : روحانیدن روح نفخی وانك عقل واکا تابع فهم وفکر ونطق کبی قوا ایله اشراقی، جسمانیدن تخلیق بدن ایله اکا حالّ اولان قوا ومقارنی بولنان صحت وکمال اعضا ؛ کسبی قسمی: روحانیدن نفسی رذائلدن تزکیه واخلاق حسنه وملکات فاضله ایله تحلیه، جسمانیدن هیأت مطبوعه وصفات مستحسنه ایله بدنی تزیین ومال وجاه ایله معیشتی تأمین ؛ نعمت اخرویه نك روحانیسی : قصور واقعی مغفرت ، رضای سبحانی یه مظهریت؛ جسمانیسی : اعلای علیینه دخول ولذائذ ابدیه یه وصول ایله تمثیل اولنور.

نعمت کسبیه نك روحانی قسمنده کفر وضلالتدن تبری داخلدر . چونکه کفر ارذل رذائلدر . کذلك ایمان ایله تحلی واتصاف ده داخلدر. زیرا ایمان ملکات فاضله نك احسنی وجمله کمالاتك اساسیدر .

بیان مراد

تعداد اولنان اقسام نعم ایچندن بومقامده مقصود قسم اخرونك کافه‌سی ایله برابر اكا موصل اولان اقسام دنیویه‌در. چونکه «انعمت» نك مفعولی حذف اولنه‌رق نعمت مطلقه‌یه اشارت بیورلمشدر.

«نعمت مطلقه» ایسه نعمت کامله‌یه محمولدرکه من کل وجه نعمت عد اولنه‌جق شیلردن عبارتدر. بوده نعم جلیلهٔ اخرویه ایله انلرك حصولنه باعث اولان موهبی وکسبی بالجمله دنیا نعمتلریدر. زیرا بونلر ایله دنیاده انتفاع حاصل اولدیغی کبی سعادت ابدیه‌یه توسل اولنمقده‌در. نعم اخرویه‌یه موصل اولمیان نعم دنیویه ایله دنیاده انتفاع اولنیورسه‌ده اخرتده باعث نقمت ومورث عقوبت اولملرینه مبنی هرجهتله نعمت عد اولنمز. وبناءً علیه نعمت کامله‌ده داخل قلنمزلر.

اطلاقی کماله صرف ایله مقصود اولان نعمتلری تخصیص ایتمه‌نك مداری وقرینه‌سی‌ده «الذین انعمت علیهم» نظم کریمی ایله مراد الهی مؤمنلردن عبارت اولمسیدر. خارج براقیلان نعم دنیویه ایسه مؤمنینه خاص اولمیوب سائرلره‌ده شاملدر.

مناسترلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

سورهٔ آل عمران : آیت — ١٩٩

«وان من اهل الکتاب لمن یؤمن بالله وما انزل الیکم وما انزل الیهم خاشعین لله لا یشترون بآیات الله ثمناً قلیلاً اولئك لهم اجرهم عند ربهم ان الله سریع الحساب»

اهل کتابدن بعضیلری واردرکه انلر الله ایچون خشوع [وخضوع] ایدرك آیات الاهی ثمن قلیل ایله مبادله ایلیه‌رك [توراة وانجیلده مسطور نعت پیغمبری‌یی جزئی برمنفعت مقابلنده کتم ایتمیه‌رك] ذات الوهیتنه، وسزه انزال اولنان ایله کندیلرینه انزال ایدیلنه [یعنی قرآن ایله کتابینه حقیله] ایمان ایدرلر. انلرك ربلری عندنده اجرلری واردر. [«اولئك یؤتون اجرهم مرتین» قول کریمی، «یؤتکم کفلین من رحمته» نظم شریفی ایله کندیلرینه وعد بیورلمش اجر مخصوص واردر] جناب حق سریع الحسابدر. [علم الهی جمیع اشیایه نافذ اولوب ذات اقدس ربانی هرعاملك سزاوار بولندیغی اجر ومکافاته تأمله محتاج اولمقسزین واقف وآشنا اولدیغندن اجر موعود کندیلرینه سرعتله واصل اولور].

بومدح وستایش الهی‌یه نائل اولان بعض اهل کتاب ایله کیملر مراد اولدیغنده مفسرین عظام حضراتی اختلاف ایتدیلر. بعضیلری: عبدالله بن سلام ایله یاران وجماعتی مرادور دیدیلر. بعضیلری دیدیلرکه بونلر اهل نجراندن قرق، حبشستاندن اوتوز ایکی، رومدن سکز کیمسه‌لردرکه نصاری ایکن اسلام اولمشلر ایدی. بعضیلری‌ده دیدیلرکه بونکله «اصحمه» نامنده‌کی نجاشی مرادور. یعنی بومدحه مظهر اولان ذات زمان سعادتده شرفیاب اسلام اولان حبشستان ملکی «اصحمه» در. [١]

نجاشی حبشستان ملوکنك علم خاصلریدر، نته‌کیم عجم شاهلرینه «کسری»، هند پادشاهلرینه «رای»، چین پادشاهلرینه «فغفور» روم اولکه‌سنك حکمدارلرینه «قیصر» لقب خاص اولدیغی کبی. اصحمه وفات ایدنجه جبریل امین بونی رسول اکرمه خبرویرمش ایدی. بونك اوزرینه ذات نبوتپناه افندمز صحابه‌یه: خارج بلده‌یه چیقالم ده آخر دیارده وفات ایتمش اولان برقرنداشکزك جنازه نمازینی قیلالم بیوردی. وبلدهٔ طاهره‌نك قبرستانی بولنان «بقیع» نام محله چیقدی. اوراده حبشستان جهتنه نظر ایدوب ذات رسالتپناهنه نجاشی‌نك نعشی منکشف اولمسیله نمازینی قیلدی. بری طرفدن ایسه منافقلر: باقك شوكا [طرف مستجمع الشرف حضرت رسالتپناهی‌یه اشارتدر] سرامدان نصارادن اول برآدم ایچون جنازه نمازی قلیورکه او آدم کندینی اصلا کورمامش ودیننه داخل اولمامشدر دیملریله بوآیت کریمه‌شرف نزول ایتمشدر.

استطراد

وقتیله رژی قومیسری نوری بك مرحوم ایله برابر بوراقم الحروف عکاده اقامته مأمور اولمشیدق. اوراده بولندیغم هنگامده یسوعیوندن بریله اره صره مصاحبت ایدرایدم. مصاحبم: خوشگو، نکته پیرا، تتبعاتی واسع برذات ایدی. هر چشید صحبتلر ایدر، هر وادیده کزینورایدك. برکون ینه برمعتاد قونوشورایکن سیاق وسباق مباحثه‌دن مناسبت الدیره‌رق بوذات دیدی‌که انتظام عالم، سعادت بنی آدم، بشریتك هم آهنك وفاق معاشرت اوله‌رق یوریمسنه توقف ایدر. بوساحهٔ وسیعهٔ عرفانده خیلی جولان ایتدی. ذکاسنه انضمام ایدن طلاقت لسانیله سوزینه قوت ویرمکده، افکارینی تأیید ایچون دلائل وشواهد ایرادینه، همبزمنك قلبنی کندی طرفنه امالهایده‌جك الفاظ کزین ایله رونق طراز کلام اولمغه سعی بلیغ کوسترمکده ایدی. تمامیله دیکله‌دم. دیدم پك طوغری، لکن آرزو اولنان بومطلب اقصی نه صورتله مرآت عالمده تجلی ایده بیلور؟ اعا ایتدیکی جهتی ارائه ایتمسیله دیدم‌که عین کلام ایله متکلم وعین نوع تبلیغ ایله مبعوث مثلا یوز کشیلك بر قافلهٔ فضلادن طقسان طقوزینی تصدیق ایدوب‌ده صره یوزنجیسنه کلنجه بردنبره یوزچویروب آنی انکار ایلمك، اوفاضل ذیشانه بغیرحق حقارتده جرأت ایتمك نزد ارباب عرفان وایقانده شایان قبولمی‌در؟ بوتفریقهٔ حقیقت بین اولانلر نه‌دیر؟.

حضرت عیسی علیه‌السلام اعتقاد اسلامیانده پیغمبراندندر، هم اولو العزم پیغمبران ذیشاندندر. جامعلرده متوجه بولندیغمز محراب عبودتك فوقنده «کلما دخل علیها زکریا المحراب وجد عندها رزقا» نظم جلیلی منقوشدرکه بوده جناب روح اللهك والده‌سی حضرت مریم العذرایه دائردر. قرآن کریمك برچوق سور وآیاتی حضرت مریم علیهاالسلامك مناقبنی، عصمت وطهارتنی، نساء عالمین اوزرینه اصطفاسنی ناطقدر. قرآنده روح اللهك طفل ایکن بشیکده تکلم ایلدیکی، اکمه وابرصاره باذن الله شفاساز اولدیغی، باذن الله احیاء اموات ایتدیکی،

---

[١] همزه وحانك فتحیله در.

دها بوكبی نیجه معجزات باهرهٔ نبوتی مذکوردر . بونكچون کوچو. کندن بیوکنه وارنجه‌یه‌قدر بتون مسلمانلرك قلبلری مشارالیهمایه محبت وتعظیم ایله طولیدر . حاصلی بتون مسلمانلرجه حضرت مریم برعذراء طاهرهٔ مبارکه وحضرت مسیح صلوات‌الله علی نبینا وعلیه‌دخی اوعذراء مبارکه‌دن نفخهٔ جبریل ایله تولد ایتمش برآیت کبرای الٰهیه‌در .

روح‌اللهك السنهٔ شعرامزده‌ده ذکری پك مأنوسدر ، معجزات مسیحی دمبدم یاد ایدرك آنكله افکار وکفتارلرینه حسن‌ورونق‌ویررلر :

روح بخش‌اولدی مسیحا صفت‌انفاس بهار
اچدیلر دیده‌لرین خواب عدمدن ازهار
باقی

نی‌احیا قلوب فیض‌دم جانبخش لطفکله
عیان ایلدك آثار انفاس مسیحایی
ندیم

آفرین ای نی کلـك هنر عیسی دم
ایلدك نفخهٔ اعجاز ایله احیای عدم
عاکف پاشا

هوا مسیح نفس کشت وخاك نافه کشای
درخت سبز شد ومرغ درخروش آمد
حافظ شیرازی

ایمدی حب ومودت هانکی جهتده ، حسن آمیزش ومعاشرتدن تباعدنه‌طرفده ؟ محمدیلر حضرت عیسی علیه‌السلامه‌نصل محبت‌وحرمت ایدیورلرسه عیسویلرده حضرت محمد علیه‌السلامی حرمت ومحبت ایله ذکر وياد ایتسه‌لر آرزو ایتدیککز حسن معاشرتك حصولنه هیچ برمانع قالماز ایدی . حقیقت شناسانه برمطالعه بوبابده فکر بشره رهبر اولور . نقاب ترددی رفع ایدر . بوتلخیص مخاطب فاضلك کوشزد عرفانی اولنجه براز دوشندی ونداى خواص ولولهٔ عوام آره‌سنده ایشیدلمزکه ... دیوب بوخصوصه دئر آرتق شق شفه ایتمدی . بومصاحبه‌نك جریانی‌ده بشقه مجرایه تحویل ایدلدی . ینه های‌وهوی نشاط ایله برخیلی سوزلر سویلندی . [وقولوا للناس حسنا] .

برکت زاده اسماعیل حقی

صفحات حیاتدن

کور نیزه

الده ، نوحهٔ ماتم قدر آجیقلی صدا
ویرن ، بر اسکی قامیش ، قولتوغنده بر یدیجی ،
شو کور دیلنجی ، باقاردم ، اونجه ناله‌سرا ،
طوروب‌ده مرحمة دیکله‌ین کلوب کیدیجی ،
اوکنده بوینی بوکش زواللی کشکولنه
آتاردی بش پاره اونلق دکلسه باری ینه .

قیریق سازیله ایدرکن زمان زمان فریاد ،
کلیردی کوشنه اونلقلرك طنینیله
بر نوای بشارت ، بر پیام وداد ،
بر صدا که نیك سینه چاك انینیله
قاریشمایوب یالکز دم طوتاردی صانکه اوکا ؛
بوسس ، بومنظره غایت حزین کلیردی بکا .

محیطی هپ متوالی لیال دورا دور . .
صباح یوق اونك آفاق تار عمری ایچون ؛
یوزنده خندهٔ امیدی اکسیرر برنور
کورولمیور ، اومکدر ، الیم‌چهره بتون
کثیف بر بلوط آلتنده پرده پوش ملال . .
کچن زمانی قارا کلق ، قارا کلق‌استقبال !

نصل حقیقت یلدا ؟ حیاتی کیت اوکا صور :
بولور نظرلری دنیایی پرده پرده ظلام !
بلایی کورمیور اما بتون بلا کورویور ،
بوکائنات سفالتده ایلدکجه دوام .
آرار بولندیغی یلدای بی تناهیده
زواللی بر چیقه‌جق یول صباح امیده ؟

کورور شدائد ایامه قارشی دوشنده
سپر وظیفه‌سنی لیمه لیمه بر عباجق .
فقط او سترهٔ بی تابی هر خروشنده
آچارده دست عنادیله روزکار ، آرتق
کورك صاقیندیغی عریان وجودی میدانه
چیقار ، کوکس کرر امواج برف وبارانه !

کچنده چارشی ایچندن چیقنجه باقدم که
چامورلی طاشلره یاصلانمش ایکلیور سائل .
حصیردی شیلته‌سی آلتنده هم‌ده پك اسکی ،
شادروان اولماسه اوستنده یوقدی بر حائل .
طویولمیوردی اوزاقدن نیك‌ده شمدی سسی ،
یاقیندن انجق ایشتدم او واپسین نفسی !

او کندی کندینه اوفلری یوقسه ایکلرمی ؟
نه دیکله‌ین ، نه طوران وار .. باقوب کچر هرکس .
مزاردن عکس ایدن آوازی کیمسه دیکلرمی ؟
زواللی ، اولمه‌که باق ، نالهٔ تظلمی کس !
فقط طورك .. ینه کشکولده بر طنین مدید
طویولدی .. آه نه نازنده در سرود امید !

شادروانك ، کوری آلتنده صاقلایان ، صاچاغی
دلینه‌مشمی ؟ بولوطدن جوشوب کلن یاغمور ،
اوتقبه‌دن اوزانوب بر سیجیم کبی اشاغی ،
زواللی کشکولی باقدم یاواشجه قامچیلیور .
طویونجه کور بونی بر جوش مرحمت صاندی ،
اوزاندی کشکوله هیهات ایشته آلداندی :
مورارمش اللری بوش چیقدی ساده ایصلاندی !

محمد عاکف

اسکی ویکی اخلاق کتابلرمز

—مابعد—

(۱۷) اخلاق السلطنة — ۱۰۰٤ تاریخنده درسعادتده وفات ایدەرك (قورشونلی تربه) یه دفن ایدیلن علمای شعرادن (طوسیه)لی (کوچوك مصطفی چلبی) نك مفید ومختصر ترکجه یازدیغی اثردرکه مطبوع دکلدر.

(۱۸) ریاض الناصحین — طقوزنجی قرن هجری فضلای مشایخ عثمانیەسندن (شیخ عبدالمجید بن نصوح خلوتی) نك اثری اولوب غیرمطبوعدر.

(۱۹) شرف الانسان —(۹۷۸)ده بروسەده وفات ایدرك حصار داخلنده (اورتا پازار) دەکی جدی (نقاش علی) نك بنا کردەسی اولان مسجد حظیرەسنه دفن ایدیلن مشاهیر ادبای عثمانیەدن (بروسەلی لامعی محمود چلبی) نك ترکجه یازدیغی اثردرکه غیر مطبوعدر.

(۲۰) ترجمۀ ذخیرة الملوك — متن اثر (۷۸٦) ده وفات ایدن (سید علیٔ همدانی) طرفندن فارسی العباره اولمق اوزره محرردر. (۹٦۹) تاریخنده وفات ایدرك (قاسم پاشا) دەبنا ایلدیکی مسجد حظیرەسنه دفن اولنان فضلای ادبای قدیمەدن (کلیبولی) لی (سروری مصطفی افندی) طرفندن ترجمه اولنمشدر. اون باب اوزره مرتب اولان بو اثر غیر مطبوعدر.

(۲۱) قواعد المجالس وآداب المجالس — ترجمۀ حال واسامیٔ مؤلفاتی (مورخین عثمانیەدن عالی وکاتب چلبی) عنوانلی رسالۀ ناچیزانەمده محرر اولان (عالی) نك آثارندندرکه ایضاحات لازمەسی رسالۀ مذکورەده واردر.

(۲۲) انیس القلوب — کذا

(۲۳) صد قصه — کذا

(۲٤) صد نصح — کذا

(۲۵) خلاصۀ احوال درلطافت مواضع مواعظ صبح المال — کذا

(۲٦) بحر نصایح کذا

(۲۷) روانفس الجامح الی الاعمال الصالحة — ۹۱۸ تاریخنده وفات ایدەرك بروسەده اجداد عظامندن (سلطان اورخان غازی) تربۀ شر. یفەسنه دفن ایدیلن (شهزاده قورقود) کدر. مطبوع دکلدر.

(۲۸) مرآة الملوك — ۱۰۳۳ تاریخنده (هزارغراد) ده ارتحال ایدرك (ابراهیم پاشا) جامعی حظیرەسنه دفن ایدیلن علمای عثمانیەدن (احمد بن حسام الدین سیروزی) نك ترکجه اثری اولوب قسم اولی اخلاق، (قسم ثانیسی) ده موعظەدن باحثدر. مطبوع دکلدر.

(۲۹) پندنامه — منظوم —(۹۲۹) ده مملکتی اولان (کیوه) ده وفات ایدن شعرای عثمانیەدن (کواهی) نك (۱۸۹۱) بیتی جامع اثر منظومیدرکه مطبوع دکلدر.

(۳۰) پندنامه — منظوم - (۱۲٦٤) ده درسعادتده وفات ایدەرك (آیاصوفیه) جوارنده بنا کردەسی اولان کتبخانه ساحەسنده مدفون اولان صحافلر شیخی زاده قاضیعسکر (محمد اسعد) افندینك اثری اولوب مطبوعدر.

(۳۱) پندنامه — منظوم —۱۱۸۸ تاریخنده وفات ایدن علمای مشایخ کلشنیەدن (شیخ ابراهیم نظیرا) نك اولوب غیر مطبوعدر.

(۳۲) پندنامه — منظوم — برعصر اول مملکتی اولان (روسجق) ده وفات ایدن شعرای مشایخ سعدیەدن ظریف عمرافندینکدر. التمش کسور صحیفەدن عبارت اولان بواثر (۱۲۷۱) تاریخنده درسعادتده طبع اولنمشدر.

(۳۳) خیریه — منظوم — ۱۱۲٤ ده درسعادتده وفات ایدرك اسکدارده قره احمد جوارنده (مسکینلر) اقامتکاهی یاقیننه دفن اولنان شاعر مشهور (اورفه) لی (نابی یوسف) افندینك اولوب مطبوعدر. بواثره شعرای عثمانیەدن (رمزی) نك نظیرەسی واردر.

(۳٤) ترجمۀ پند عطار — منظوم — متن منظومه ٦۲۷ ده شهیداً ارتحال ایدن عارف جناب پروردکار شیخ عطارك اثر مشهوریدرکه اونبجی قرن هجری شعراسندن (ادرنه) لی (امری) نك منظوم ترجمەسی مطبوعدر. (پند عطار) ك (ماحضر) اسمندەکی مختصر منثور شرحیله (شیخ اسماعیل حقی) نك مفصل شرحلری ده مطبوعدر.

(۳۵) لطفیه — منظوم —۱۲۱٤ ده درسعادتده ارتحال ایدەرك (ادرنه) قپوسی خارجنده طوپچیلرده‌کی درکاهه دفن اولونان شاعر (سنبل زاده وهبی) افندینك اولوب مطبوعدر.

(۳٦) ترجمۀ نهج السلوك — متن اثر (۵٦۳) ده وفات ایدن (شیخ ابوالنجیب سهروردی) نکدر (۱۲۰۳) ده درسعادتده ارتحال ایدن (کلیبولی) جوارنده کی (کشان) لی (یحیی محمد افندی) طرفندن ترجمه اولنمشدر. مطبوعدر.

(۳۷) نصیحة الملوك ترغیباً لحسن السلوك — شارح مثنوی صاری عبداه افندی مرحومك اثری اولوب غیر مطبوعدر. مؤلفك خط دستیله محرر نسخەسی کوتاهیەده رئیس الکتاب محمد امین وحید افندی کتبخانەسنده مطالعه کذارم اولدی.

(۳۸) شرح نوابغ الکلم — متن اثر (۵۳۸) تاریخنده وفات ایدن (علامۀ زمخشری) نکدر (۱۰۰۰) تاریخنده (مدینۀ منوره) ده وفات ایدن فضلای ادبادن (آق حصاری محمد بدرالدین منشی) طرفندن شرح اولنمشدر. غیر مطبوعدر. بواثر زمانمز افاضل علماسندن اولوب (۱۳۱۹) ده وفات ایدەرك فاتحه دفن اولونان ماردین مفتیٔ اسبقی (یوسف صدقی) افندی[1] طرفندن ده (محاسن الحسام) نامیله شرح اولندیغی کبی معارفندان عصردن (علی نظیما) بك طرفندن ده ترجمه اولنمشدرکه ایکیسی ده مطبوعدر.

(۳۹) ترجمۀ تبر مسبوك — متن اثر (امام غزالی) نکدر. (۱۰۲۱) ده

[1] مشارالیه ماردینی یوسف صدق افندی مرحوم، رفیق محترم ابوالعلا بك افندینك پدر عالیلریدر. مرحومك حیات علمیسی حقنده، مشار الیهك حین ارتحاللرنده، سلانیك مکتب حقوق معلملرندن رسومات ناظری حاجی عادل بك افندی طرفندن یازیلان مقالۀ مدققانەیی انشاءالله قریباً آچەجغمز تراجم احوال قسمنه درج ایدەجکز. مرحوم حضرت استاذ شهیرك اخلاقه متعلق آثار فاضلانه وحکیمانەلری یالکز بو «نوابغ» شرحی دکلدر، علم اخلاقه متعلق پك بیوك بر اثر داهیانەلری دها واردر. حضرت اون ایکی سنەلك بر تدقیق وتتبع محصولی اولەرق «احیاء العلوم»ی ترجمه وشرح بیورمشلردر. ان شاءالله یقینده بو جسیم وقیمتدار اثرده عالم مطبوعاته شرفبخش عرفان اولورده حضرتك کمالات علمیه وعرفانیەلری، دهای فطریٔ خارق العادەلری بتون حقیقت اصلیەسیله تظاهر ایلر.

ع. اشرف ادیب

(لارنده) مفتیسی ایکن وفات ایدن فضلای شعرادن (محمد وجودی) ایله (۹۷۹) ده (اوسکوب) ده وفات ایدن مشاهیر ادبای قدیمه‌دن (عاشق چلبی) طرفلرندن ترجمه ایدلمشدر. متن اثر مطبوعسه‌ده ترجمه‌لری مطبوع دکلدر.

(٤٠) ترجمهٔ تحفهٔ محمود محتشم — متن اثر (۸۷٥) ده وفات ایدن (مصنفك) نامیله معروف (مولانا علی البسطامی) نك اولوب وزرای بنامدن (محمود پاشا) نامنه تألیف اولنمشدر. (۱۱۱۲) تاریخنده درسعادتده ارتحال ایدن (شعبان زاده محمد افندی) طرفندن ترجمه اولنه‌رق مؤخراً طبع اولنمشدرکه اون باب اوزره مرتبدر.

(٤١) نصایح الوزراء والامراء — (۱۱۲۹) تاریخنده (قواله) ده وفات ایدن (دفتری محمد افندی ـ بقال زاده صاری محمد پاشا) نك اثریدرکه غیر مطبوعدر. بر نسخه‌سی درسعادتده (اسعد افندی) کتبخانه‌سنده واردر.

(٤٢) علم اخلاق — ۹۳۲ ده درسعادتده وفات ایدن شیخ الاسلام (زنبللی علی افندی) نك اثریدرکه سلطان بایزید ثانی‌یه اهدا ایدلمشدر. غیر مطبوعدر.

(٤٣) نصایح الملوك — ۱۱۱٥ ده ادرنه‌ده وفات ایدن شیخ الاسلام (فیض الله) افندینك اثریدرکه مطبوع دکلدر.

(٤٤) مبالغ الحکم — ترجمهٔ نصایح خواجه عبد الله انصاری هروی — ۱۱۷٥ ده بروسه‌ده وفات ایدن شاعر مشهور (نورس قدیم) طرفندن لسان فارسیدن ترجمه اولونان بو اثر ۱۳۰٤ ده درسعادتده طبع اولونمشدر. ترجمه‌نك اسمی تاریخ ترجمه‌یی مشعردر.

(٤٥) انسان نامه — مشایخ کلشنیه‌دن اولوب ۱۱۸۸ ده وفات ایدن (ادرنه‌لی شیخ ابراهیم نظیرا) افندینك اثریدرکه مطبوع دکلدر.

(٤٦) عجائب المآثر وغرائب النوادر — ۱۰۰۰ کسور تاریخلرنده وفات ایدن (سهیلی احمد) فندینك اثری اولوب ساده‌جه (نوادر سهیلی) اسمیله مسمادر. مطبوعدر.

(٤٧) الحکم المندرجه — ۱۰٤۱ تاریخنده درسعادتده وفات ایلین کبار مشایخ مولویه‌دن (شارح مثنوی) شیخ (اسماعیل انقره‌وی) نك قصیدهٔ منفرجه شرحی اولوب مطبوعدر.

(٤٨) مرآة العقلاء — ۱۲۰۰ تاریخی اوائلنده درسعادتده وفات ایدن مؤرخین عثمانیه‌دن (نهالی ابراهیم) افندینك اثری اولوب غیر مطبوعدر.

(٤٩) منظومهٔ کنجینهٔ راز — ۹۹۰ تاریخلرنده بوسنه قطعه‌سنده (ایزوورنیك) قربنده (لوزنیچه‌ده) وفات ایدن شاعر مشهور (یحیی) بکك اثری اولوب مطبوعدر. اونجی قرن هجری شعراسندن (نوری اقسرایی) نك ایکی بیك بیتلی بر ذیلی واردر.

(٥٠) ریاض المؤمنین — ۱۱٦۹ ده درسعادتده وفات ایده‌رك ادرنه قپوسی دیشاریسنده شاعر مشهور (باقی افندی) یاقیننده دفن اولونان مؤرخین عثمانیه‌دن (سید رضاء کفه‌وی) نك بروسه نیابتنده ایکن یازدیغی اثری اولوب غیر مطبوعدر.

(٥١) روضة الحکم فی اخلاق الامم — ۱۲۰۰ کسور تاریخلرده درسعادتده وفات ایدن (ادیب) افندینك اثری اولوب غیر مطبوعدر. (۱٥) مقاله و بر خاتمه اوزرینه مرتبدر.

(٥٢) ترجمهٔ سلوان المطاع فی عدوان الطباع — متن اثر ۵۹۸ ده ارتحال ایدن فضلای عربدن (ابن ظفر مکی) نك اولوب (۱۱٦۸) ده بروسه‌ده وفات ایلین قره خلیل افندی زاده شیخ الاسلام (محمد سعید) افندی طرفندن ترجمه اولنمشدر. مطبوعدر.

(٥٣) خمسهٔ عطائی — ۱۰٤٤ تاریخنده درسعادتده ارتحال ایده‌رك وفاده پدری (نوعی) افندی یانمه دفن اولنان فضلای شعرا و مورخیندن (عطاء الله) افندینك اثریدرکه (سبحة الافکار) (نفحة الاذکار) (حلیة الافکار) (عالمنما) (هفتخوان) عنوانلریله بش پارچه‌دن عبارتدر.

(٥٤) علم الاخلاق — ۱۱٦۱ ده درسعادتده ارتحال ایدن فضلادن (مرزیفونی عبدالرحمن اشرف) افندینك اثریدرکه اخلاق ونوادر حکایاتدن باحثدر. غیر مطبوعدر.

(٥٥) عبرتنما — ذکری سبق ایدن (لامعی چلبی) نك اخلاقی اثر منثوریدرکه مطبوعدر.

(٥٦) سر الاسرار — غیر مطبوع اولان بو اثر ارسطونك اسکندر کبیره لسان یونانیله یازوب بالاخره عربجه‌یه ترجمه ایدیلن (تأسیس السیاسة فی تدبیر الریاسة) اسمنده‌کی اثرك دردنجی مقاله‌سنك ترجمه‌سیدر. مترجمی استانبولی (کورك زاده حسن افندی) در. مترجم (۱۲۱٦) تاریخنده درسعادتده ارتحال ایده‌رك ایوبه دفن ایدلمشدر.

(٥٧) امثال اللقمانیه فی تهذیب الاذهان — ارباب معارفدن (اسکندر افندی) طرفندن جمع و ترتیب ایدیلان بو اثر ترکجه، عربجه، فرسجه، فرانسزجه بر برده اولمق اوزره ۱۲۹۲ تاریخنده درسعادتده طبع اولنمشدر.

(٥٨) اخلاق علائی — افاضل ادبای عثمانیه‌دن (۹۷۹) ده ادرنه‌ده وفات ایدن (قینالی زاده علاءالدین علی چلبی) نك اثر مشهوریدرکه (۱۲۸٤) ده مصرده طبع اولنمشدر. علم اخلاقه دائر اثر یازان معارف مندان عثمانیه‌نك همان کافه‌سنه مأخذ اولان بو اثر قیتدارك عباره‌سی ساده‌لشدیرلکله برابر زمانمزه کوره بعض علاوات لازمه‌ده درج ایدلدیکی تقدیرده الکمکمل بر اثر اخلاقی اوله‌جغی وارستهٔ قید وایضاحدر.

(٥٩) جامع النصایح — اونجی قرن هجری علما وشعراسندن کدوسده مدفون (حسین) طرفندن تورکجه یازیلان منظوم بر اثر کبیردر.

(٦٠) غریب نامه ویا معارف نامه — ۷۳۳ تاریخنده قیرشهرده ارتحال ایدن مشایخ عارفیندن (عاشق پاشا — بشه) حضرتلرینك اخلاق وتصوفدن باحث مثنوی طرزنده منظوم اثر کبیردرکه یکرمی درت بیك مصراعه قریب اولوب اون باب اوزره تبویب وهر بابی اون فصل اوزره ترتیب ایدلشدر. غیر مطبوعدر.

(٦١) علم اخلاق — فضلای اطباء عثمانیه‌دن (۱۱۹۷) تاریخنده استانکوی اطه‌سنده وفات ایدن حکیم باشی عبدالعزیز افندینك اثری اولوب غیر مطبوعدر.

(٦٢) مرشد الصباء — علماء رياضيون عثمانيه‌دن (٨٩٦) ده وفات ايدن قونيه‌لى عبدالله بن شكرى‌نك اولوب اخلاق وتصوفدن باحثدر. غير مطبوعدر .

(٦٣) منبع الراغبين — ٩٧٦ ده يازلمش برنسخه‌سى مناستر كتبخانه‌سنده موجود اولان واچيق تركجه برجلد كبير اوزره مرتب بولونان نوادر منثور ازنيقلى (موسى بن حاجى حسين) طرفندن تأليف ايدلمشدر .

كوز ، قولاق ، ال ، قارين ، آلت تناسل ، اياق كبى اعضاى بدنيه‌دن صادر اولان خير وشرلردن باحث اولوب موجب استفاده‌در.

(٦٤) جواهر المواعظ والاثار وزواهر النصايح والاثار — ٩٤٦ تاريخنده ارتحال ايدن محمد بن نجيب قره حصارينك اثرى اولوب تركجه درت باب اوزره مرتبدر .

(٦٥) خلاصة النصايح لارباب المصالح — استانبوللى كاتب احمد افندى زاده على افندى طرفندن مؤلفدر .

(٦٦) رشتهٔ جواهر — معارفندان مشايخ مولويه‌دن اولوب ١١٢٦ تاريخنده وفات ايده‌رك درسعادتده يكى قپو مولويخانه‌سنده دفن ايديلن يوسف نسيب دده‌نك اثريدركه اسمى تاريخ تأليفنى مبين‌در. اثر مذكور اساساً اقوال ونصايح امام على‌نك ترجمه‌سيدر . مطبوعدر .

(٦٧) زبدة النصايح — ١٠٠٥ تاريخنده صنعا واليسى اولان حسن پاشا نامنه علماى عثمانيه‌دن جعفر افندى طرفندن مؤلفدر .

(٦٨) محصول عالى — اقوال وحكميات امام على‌نك شرحى اولوب فضلادن مصطفى وهبى افندى طرفندن مؤلفدر. مطبوعدر .

(٦٩) جامع النصايح — شعراى عثمانيه‌دن (٩٣٠) ده وفات ايدن (روانى) طرفندن مؤلف وغير مطبوعدر .

(٧٠) بستان قدسى وگلستان انسى ١٠٧٠ تاريخنده مصرده ارتحال ايدن اكابر علماى عثمانيه‌دن (نوح بن مصطفاى قونوى) طرفندن مؤلف اولوب غير مطبوعدر .

(٧١) تدبير اكسير — ٩٧١ ده وفات ايدن علماء شعراى عثمانيه‌دن حسام الدين (سماعى) نك اثرى اولوب امام غزالى‌نك اخلاق وتصوفدن باحث فارسى العباره (كيمياى سعادت) نك ترجمه‌سيدر. غير مطبوعدر.

(٧٢) راهب نامه — ١٢٢١ ده وفات ايده‌رك ايوبده مهرشاه والده سلطان مكتبى حظيره‌سنه دفن ايديلن مورخين عثمانيه‌دن بغدادى واصف احمد افندينك عربى‌دن ترجمه ايتديكى اخلاق رساله‌سيدر. غير مطبوعدر.

(٧٣) خيال بهجت آباد — ١١٧٥ ده درسعادتده وفات ايده‌رك (ايوب سلطان) قربنده (سياوش پاشا) تربه‌سى ياقيننه دفن ايديلن شعراى مشهورهٔ عثمانيه‌دن شيخ الاسلام آق حصارلى (وصاف عبدالله) افندينك بيك بشيوز بيتى حاوى نصايح وحكمياتى جامع مثنويسيدر.

(٧٤) شرح گلستان — ١٠٠٥ ده درسعادتده وفات ايده‌رك سراى) ده يوسف پاشا جامعى حظيره‌سنه دفن ايديلن بوسنه‌لى (سودى) افندينك اثرى اولوب مطبوعدر .

(٧٥) شرح گلستان — ٩٧٦ ده درسعادتده وفات ايده‌رك (قاسم پاشا) ده‌كى مسجدى حظيره‌سنه دفن ايديلن فضلاى ادبادن (گليبولى) لى (مصطفى سرورى) افندينك اثرى اولوب مطبوعدر .

(٧٦) ترجمهٔ گلستان — ١١٦٦ ده درسعادتده وفات ايده‌رك (سلطان سليم اول) جوارنده احيا كرده‌لرى اولان جامع شريف حظيره‌سنه دفن ايديلن شيخ الاسلام (محمد اسعد) افندينك اثريدر . مطبوعدر.

(٧٧) نظيرهٔ الجواهر الذهب — ذكرى سبق ايدن (محمد اسعد) افندينك اثرى اولوب غير مطبوعدر .

(٧٨) شرح ديوان على — ١٢٠٢ ده درسعادتده وفات ايده‌رك زيرك جوارنده (صووق قويو) مدرسه‌سى قربنده دفن ايديلن علماى مشايخدن (مستقيم زاده سليمان سعد الدين) افندينك اثرى اولوب مطبوعدر .

(٧٩) شرح بهارستان — ١٢٥٢ ده درسعادتده وفات ايده‌رك جوار ايوبه دفن ايديلن شهرى شاكر افنديك اثرى اولوب مطبوعدر . بو اثر (خضر بن مصطفاى ارزنجانى) طرفندنده شرح اولنمش سه‌ده مطبوع دكلدر.

(٨٠) شرح بوستان — ٩٣٦ ده درسعادتده وفات ايده‌رك (وفا) يه دفن ايديلن پرزرينلى شمعى افندى طرفندن مؤلف اولوب غير مطبوعدر. بو ذاتك (گلستان) و (پند عطار) شرحلرى‌ده بو واديده يازيلان آثاردندر.

(٨١) عبرتنما — ١٠٩١ ده وطنى اولان بروسه‌ده وفات ايده‌رك (اوچ قوزولر) تربه‌سنه دفن ايديلن مشايخ خلوتيه‌دن (محى الدين) افنديك اثرى اولوب غير مطبوعدر .

(٨٢) شهادتنامه — ١٠٣٧ ده اسكوبده وفات ايدن منشئ مشهور (ويسى) افنديك اثرى اولوب مطبوعدر .

(٨٣) ترجمهٔ مستطرف — ١٢٦٤ تاريخنده درسعادتده وفات ايده‌رك (يره باتان) محله‌سنده‌كى كتبخانه‌سى يانمه دفن ايديلن (صحافلر شيخى زاده اسعد) افنديك اثرى اولوب مطبوعدر. بو ترجمه اساساً (اكمكجى زاده احمد افندى) طرفندن ياپيلمش سه‌ده اسعد افندى طرفندن تذييل وتوسيع ايدلمشدر .

(٨٤) انيس الملوك — ٩٨٣ ده كفه‌ده وفات ايدن مفتى (باباقوشى عبد الرحمن) افندينك اثرى اولوب غير مطبوعدر .

(٨٥) تاج الادب — على بن حسين آماسى طرفندن ١٠٩٧ ده تأليف اولنمش تركجه مشهور براثردر. برنسخه‌سى مغنيساده (مسلم) مدرسه‌سى كتبخانه‌سنده واردر .

(٨٦) درالنصايح — ١١٧٦ ده وطنى اولان خادمده ارتحال ايدن فحول علمادن خادمى محمد افندى طرفندن مؤلف عربى بر اثردر.

(٨٧) ادب‌نامهٔ منظوم — ١٠٥٧ تاريخنده نظم ايدلمش توركجه بر اثردر . برنسخه‌سى مغنيساده (چاشنيگير) كتبخانه‌سنده موجوددر .

(٨٨) نثر اللآلى — منظوم — بعض اقوال امام على‌نك نظماً ترجمه‌سيدر . ناظم ومترجمى (٩٩٠) تاريخنده بحر احمرده غريقاً وفات ايدن قسطمونيلى (لطيفى) در. غير مطبوعدر .

(٨٩) گلشن پند — منظوم — ١١٢٠ تاريخنده مصطفى افندى اسمنده

بر ذات طرفندن نظم ایدلمشدر. بر نسخه‌سی (آق حصار) کتبخانه‌سنده موجوددر.

(۹۰) گلشن نیاز — منظوم — شیخ الاسلام قره چلبی زاده عبدالعزیز افندینکدر. مطبوع دکلدر.

(۹۱) شرح گلستانه — عربی العباره اولوب سید علی زاده یعقوب افندی طرفندن مؤلفدر. غیر مطبوعدر.

(۹۲) شرح گلستانه — ترکجه بر اثر اولوب حسین کفوی طرفندن تألیف اولنمشدر. غیر مطبوعدر.

(۹۳) ترجمهٔ گلستانه — عزت وصائب افندیلر طرفندن مؤلف بر کتاب اولوب غیر مطبوعدر.

(۹٤) جواهر ملتقط مطبوعدر.

(۹۵) مثنوی شریف شرحلری — انقروی، صاری عبدالله، اسماعیل حقی افندی، یوسف زاده طرفلرندن عربی العباره اوله‌رق محرر اولوب مطبوع در.

(۹٦) مثنوی شریف شرحلری — سروری، قدیم، شمعی سودی، افندیلر طرفندن محرر اولوب غیر مطبوعدر.

(۹۷) ترجمهٔ منظومهٔ مثنوی شریف — نحیفی افندی طرفندن تحریر اولنوب مطبوعدر.

بروسه مبعوثی
محمد طاهر

صدق نبوت محمدیه نك تاریخاً ثبوتی

آنك قلبندن بشقه نوع بشردن هیچ بر کیمسه‌نك قلبنده صغمیان اوعزم متین، هیچ بر کیمسه‌نك روحنی مشافهه‌سنه لایق بولمیان اوسر مبین نهایت انتشار ناسوتیتی ییرته‌رق، عوالم غیبك حجابلرینی یاره‌رق سوق الهام الهی ایله آرایه آرایه قپوسنه، برج وباروسنه یاقلاشدیغی عالم فیضا فیض انواره کیردی. ماسوی اللهه بر آن ایچون اولسون محرم اوله‌میان، دائما کعبهٔ انوار تجلی اولان قلب تابناکی نهایت مهبط وحی خداوندگاه خطاب کبریا اولدی. وجود اقدسی مظهر اکمل تجلیات سبحانی، صدر پاکی مجلای علم لدنی اولدی. مفتاح «لی مع الله» ایله حقك بالجمله اسرار خانه‌سنه آشنا اولدی. دیجور عالم مصباح جوامع الکلمی ایله روشنا اولدی. انسانلره بکزه‌مکدن منزه بر انسان اولدی، حاصلی نبی آخر زمان اولدی.

کتب سیرده مسطور اولدیغی اوزره وحی وبعثتك مبدئی ایشته بو اولدی. دین حقه دعوتی امر الهی‌یه مستند بر مأموریت، ترکی غیر ممکن بر وظیفه ومجبوریت ایدی. بویله اولمسه قومنك ضلالتده اولدیغنی بیلوب طورر کن قرق‌سنه انتظاره نه احتیاجی واردی؛ بو دعوت حب ریاست، طلب ملك وسلطنت ایچون‌ده دکلدی. آباء واجدادی ایچنده هیچ بر ملك یوق ایدی‌که ملك مغصوبنی استرداد ایتمك خاطرینه کلسون. کذلك قومنك مناصب ملك وسلطنته هیچ بر آرزوسی، ایچلرندن هرهانگی بر فردك تحکمنه تحملی یوق ایدی‌که بونلری فرماننه رام ایده بیلسون. آنلر دور ابراهیم واسماعیل [علیهما السلام] دن بری نسلاً بعد نسل معزز ومحترم طانیدقلری حرم بیت اللهه مجاورت وکعبهٔ معظمه‌یه خدمت شرفیله قناعت ایدر بر قوم ایدیلرکه جد بزرگوار نبوت‌پناهی عبدالمطلبك فیل وقعه‌سنده ابرهه‌یه ویردیکی جواب مشهورده بوکا دلیل مقنعدر. «ابرهة الاشرم» نامیله اشتهار ایدن بو حبشلی قوماندان انتقام قصدیله عربك معبد عمومیسی، بیت الحرامی، بتخانه‌سی وبالخاصه قریشك منتهای فخر ومباهاتی اولان کعبه‌یی ییقمق اوزره جوار مکه‌یه قدر کلمشدر. عسکری جوارنده اوتلایان دوه‌لری اغتنام ایتدیلرکه بونلر میانده عبدالمطلبك‌ده ایکیوز قدر دوه‌سی وار ایدی. عبدالمطلب قریشدن بر قاچ کیمسه‌یی مستصحباً ابرهه‌نك نزدینه کیتدی. نیچون کلدك؟ سؤالنه «دوه‌لرمی ایستمك ایچون» جوابنی ویردی. ابرهه بویله مهم بر زمانده بویله بیوك بر فلاکت ایچنده رئیس قوم ایکن بو قدر دون همت کوروندیکندن، مطلوبی بو قدر جزئی بر منفعت شخصیه‌یه حصر ایلدیکندن طولایی کندیسنی مؤاخذه ایتدی. اوده جوابنده «بنده دوه‌لرك صاحبی‌یم. بیت اللهه کلنجه آنی‌ده صاحبی حمایه ایدر» دیدی.

اعدی دوشمنلم. شرف وحیثیتجه بتون قبائل عربه تفوق عمومك تحت تصدیقنده بولنان قریشك عبدالمطلب کبی بر رئیس قومی یدنده حائز اولدیغی اوحیثیت واعتبار ایله، او وقع ومکانتله ینه بویله بر خصم الدّه مقابله ایچون اتباعنی (اکر اتباع دیمك صحیح ایسه) حربه سوق ایده‌جك قدر نفوذی اولمازسه حضرت محمد (صلی الله علیه وسلم) کبی «الفقر فخری» زمزمه‌سنی عنوان مباهات اتخاذ ایدن بر ذاتك تأسیس سلطنت وحکومت ایده بیلمسی نصل ممکن اوله بیلور؟

معلوم اولدیغی اوزره اوته‌دنبری حکومت تشکیل ایدن رجال سیاست دائما منسوب اولدقلری قومك استعدادینی کوزه‌ده‌رك آندن استفاده ایتمك، افکار وحسیات وعادات واعتقاداتنه — ولو جبر نفس ایده‌رك — طرفدار کورونمك، مقصدلرینه خادم اوله بیله‌جك کیمسه‌لری یا پاره ایله ویاخود آتیاً توجیه مناصبله اطماع ایتمك، حصول مقصده مانع اوله بیله‌جکلرك بر صورتله وجودلرینی ازاله ایتمك، مقصد حقیقیلرینی بدایت امرده درلو کوچکلکلرله ستر ایدرك مراتبك درکاتنه اینمك صورتیله تأمین موفقیت ایده بیلمشلردر. بو، جمعیات بشریه‌نك کافه‌سنه حاکم بر قانون طبیعی لایتغیردر. حضرت رسولك (صلی الله علیه وسلم) ایسه نه طرفدار پیدا ایده بیلمك ایچون کیمسه‌یی طمعه دوشوره‌جك مالی، نه‌ده کندی نفسی ایچون کیمسه‌یه ایراث ضرر ایتمکه میلی واردی. بالعکس کرفتار اذا ومحنت ایدلدکجه «یارب! بونلره هدایت ایله. زیرا دیدهٔ بصیرتلرینی پردهٔ غفلت بورومش» دیه کیزلی کیزلی مناجات ایلردی. قومنك استعدادی ایسه فرد آفریده‌یه انقیاد ومطاوعته مساعد کل ایدی. هله اقامهٔ حجت وتأیید دعوت ایچون کلام الله اولمق اوزره تلقین ایلدیکی سوزلرك چوغی — ساخته معبودلری تحقیردن، اصنامی تذلیلدن، سنت آبا واجداده پرستش ایدن بت‌پرست عربه آچیقدن آچیغه کورلك، صاغیرلق، بینسزلك اسنادندن عبارت اولدیغی ایچون — اومغرور وسرباز قومی تا صمیم قلبندن نصل جریحه‌دار ایتدیکی تلاوت قرآن ایدنلرك مجهولی اولمیان خصوصاتدندر، بناءً علیه اطرافنده دائمی الفوران بر برکان غیظ وعداوت واردی. طائفهٔ قریش معینسز، ظهیرسز بولدقلری اوذات شریفه روا کورمدك اذا وجفا براقدیلر، وقایعك خلاصهٔ طرز جریانی ایشته بودر. وسائل معکوسه‌نك ایسه نتایج معکوسه تولید ایده بیله‌جکنی کیم تسلیم ایتمز؟

دیمك كه دعوت محمدیه تأسیس مبانیٔ ملك وسلطنت ایچون دكل، تقریر اساس شریعت ایچون وقوعبولمش . اكر خواهشكر جاه وملك اولیدی شكلنی تلقین ایلدیكی حكومت شرعیهٔ اسلامیه بالجمله اصول وفرعیله جایكیر استقرار اولدقدن صوكرا ریاست اسلامیه‌یی تقدیم ورجحانیتی هیچ برعرب قبیله‌سنك انكار ایتمدیكی خاندان عالیسنده ابقا ایتمسنه مانع نه ایدی ؟

(یاحضرت سلطان انبیا علیه اكمل التحایا) افندمن حضرتلرینك بدایت بعثتده مالی یوق ، جاهی یوق ، عسكری یوق، اعوان وانصاری یوق، سلیقهٔ شعریه‌سی یوق، كیمسه‌دن تحصیل وتدرس یوق، یازیسی یوق ، سحر خطابتیله تسخیر قلوبده شهرتی یوق ، حاصلی عوام ناسی جلب ایچون بر موقع مخصوص قازانمسنه ، خواص بیننده بر مرتبه احراز ایتمسنه بادی اوله‌جق ظاهراً یدنده هیچ بر وسیله‌سی یوق ایكن كندیسنی كیمسه‌نك یتشه‌میه‌جكی اوموقع ممتازه چیقاران فخامت اجلالنه قارشو ملوك وسلاطینه بیون اكدیرن نه ایدی ؟ بتون اقوامی ارشاد ایتمكی، سیئات عصر دیده‌لرینی صلاحه تبدیل ایلمكی عالمه نفخ صور حیات ایده‌رك قلوب میته‌یه تازه جان ویرمكی درعهده ایتمك درجه‌لرنده علوهمت صاحبی اولمسنه باعث نه ایدی ؟ احمد نعیم

انسانك ماهیتی ووظائف شرعیه واجتماعیه‌سی

هر نره‌ده اولور ایسه اولسون دوچار فلاكت اولان ابنای جنسنك امدادینه یتشمك ، بو اوغورده بذل اعانتده بولنه‌رق ، جمعیات خیریه تشكیل ایتمك، اقران وامثالنه ابذال مروت واحسان، مسافر پرورلك، مهمان نوازلق ، جود وسخا كبی اوصاف ممدوحه ومقبوله ایله تحلیهٔ روح ووجدان انجق پاره ایله ممكن اوله‌بیلر .

بناءً علیه بعض كوتاه بین اولان سبكمغزانك مطلق برصورتده [بوفانی دنیایه میل ورغبت ، پاره‌یه ، پوله محبت ایتمك جائز دكلدر] سوزلری ظاهری اعتباریله قطعیاً حكمسز وباطلدر . بوقبیل ظواهر پرستانك اقوال وافعالی كلیاً عاطلدر . بوسوز ؛ طوغریدن طوغری‌یه هیچ برصورتله تصدیق وقبوله شایان دكلدر. شونی ده بیلیرز كه : اموال ونقود ، صرف نقطهٔ نظرندن صاحبی ایچون خیروشره صالح اولمغله برابر جناب مدبر امور انسانلره برارادهٔ جزئیه ویردیكی ایچون هركس مالنی دیلدیكی یره دیلدیكی كبی استعمال وتصرفه قادردر. هركیم خیری قصد واراده ایدر وحقوق شرعیه‌سنی ایفا ایله مالنی تطهیر ایده‌رك خیرات وحسناته بذل ایدرسه مقبول اولور . ممدوح اولور. مأجور اولور. عكسی مقدوح اولور . منفور اولور . مسئول اولور. شوحالده قصور وقباحت پاره‌ده دكل، انسانده دیمك اولور.(نره‌یه بولاارسه‌ك اورایه كیدر. قباحت كیده‌نك دكل ، كونده‌ره‌نك اولور . نیته‌كیم بچاغی اعمال ایدن دكل ، سؤ استعمال ایدن مسؤل طوتیلور . صورت مطلقه‌ده مال نصل شر محض اوله بیلیر كه جناب خداوند كریم قرآن عظیمنده مالدن خیر ایله تعبیر بیوریور. چالشمق، پاره قازانمق نصل فنا اوله بیلیر كه حضرت نبی محترم « الكاسب حبیب الله » بیوریبور .

قارئین كرام ! هیچ شبهه یوقدر كه كافهٔ ارباب عقولك یكانه مقصدی ، غایهٔ آمالی دنیا وآخرتده مسعود برحالده بولنمقدر . سعادت اخرویه‌یه نسبتله غایت اهمیتسز ، حكمسز، سریع الزوال اولان سعادت دنیویه ، دنیاده تحصیل اولندیغی كبی ـ یوقاریده بالمناسبه بیان ایتدیكمز وجهله ـ سعادت اخرویه دخی دنیاده قازانیلیر. امت ناجیهٔ محمدیه كندیلرینه دار بقاده موعود اولان نعیم دائم وملك قائمه دنیاده‌كی اعمال وافعاللریله كسب استحقاق ایلیه‌رك نائل درجات ، اوسایه‌ده داخل جنات عالیات اوله‌رق واصل اقصی الغایات اوله‌جقلردر. سعادت اخرویه‌یه نائلیت ایچون اكتساب واتصافی، تدارك واحضاری لازم كلان اوصاف اشیا اوچ قسمه منقسمدر . بونلرك هر بری آخرتده انسان ایچون اسباب سعادتدر ، موجب عزتدر . جالب سلامتدر . وبونلرك حصول وتحقق مال وملكه متوقف اولمغله سعی وغیرته ، كسب تجارته سبب وعلتدر .

اكتسابی لازم كلان شیلر برنجی درجه‌ده علم وادب كبی ، خلق حسن كبی فضائل نفسیه .

ایكنجی درجه‌ده صحت وعافیت كبی، سلامت اعضا كبی خصائل بدنیه .

اوچنجی اولمق اوزره‌ده طوغریدن طوغری‌یه مال كبی ، املاك كبی بدن انساندن معدود اولمیان وسائل خارجیه‌در . ایشته بونلرك كافه‌سی اقدام وغیرت وكسب تجارتله ممكن اوله‌بیلیر .

نه حاجت ؟ ضروریات حیاتیه‌دن اولان یمك ، ایچمك ، كیمك كبی شیلر ، هرحالده پاره‌یه ، پاره دخی چالیشمغه متوقف دكلیدر ؟ بناءً علیه بر شیئك فائده‌سی شو صورتله معلوم اولوب آندن مقصد اقصی نه ایسه بحق تعقیب اولنه‌رق او شی او مقصد ایچون استعمال اولنورسه هرحالده محمود ونتیجه‌سی محسود اولور . اصحابی شایان تقدیر كوریلور . وبوصورتده مال وملك مقاصد حسنه‌یه وسیله وآلت اولور . عكس حالده یعنی صورت غیر مشروعه‌ده ادخار نقود ایله جمع مال وبونلرك سؤ استعمال اولنور ایسه بر طاقم اعمال غیرمشروعه ایچون پاره قازانیلیر، اولصورتله صرف وسرف ایدیلیرسه بالطبع مذموم، غایه‌سی ده مشئوم اولور . اصحابی هردرلو لوم وتوبیخه سزاوار وبالجمله اجراآتی نفرین وتلعینه هدف انظار اولور . بوصورتده مال وملك مقاصد فاسده‌یه وسیله اتخاذ ایدلمش وبوصورتله مال وثروتك طوغریدن طوغری‌یه شر محض ولموب مقاصد حسنه‌یه نسبتله ممدوح ، مراصد فاسده‌یه اضافتله مذموم ومقدوح اولدیغی تحقق ایدرك مطلوب ثابت اولمش اولور . بناءً علیه صاحب عقل واذعان اولان هر انسان كار وكسبنده، اعمال معنویه وحسیه‌سنده فرط همتی ، عظمت اقدام وغیرتی، ثبات ومتانتی، استقامت وصداقتی ، دقت وصنعتی اختیار والتزام وهر حالده تزیین امال واعمالی واسطهٔ اهتمام واولصورتله تحریك اقدام اقدام ایده‌رك بو بابده صوك درجه بذل اعتنای تام واكتساب نیكنام ایتملیدر .

زماندن استفاده جهتنه كیتملی ! بر دقیقه‌سی بیله هدر ایدلمه‌ملیدر ! زمان غایت قیمتداردر . وقت ، نقددر. نقد ؛ وقت ایله الده ایدیلیر. فقط نقد ایله وقت آلنه‌ماز. كچن وقتلر قطعیاً اعاده اولنه‌ماز. بالاخره

قاچردیغندن، کچردیکندن دولایی موجب تأسف وتأثرك ، ویاخود سوء استعمال ایتدیککایچون بادیٔ ندم وتحسرك اوله‌جق شیلرله معزز، مقدس زمانی زیان ایتمه ! چالیش ! ینه چالیش ! دائما چالیش ! رزق کرچه مقسومدر. فقط اورزقی طلب وجلب حصوصنده همت وغیرت‌ده امر مجزومدر. چالیشمیانلر محروم، بیهوده اوقانکذار اولانلر هرزمان مغمومدر. ایشده‌اکلنجه بولنور، اما اکلنجه‌ده ایش بولنماز، بوده بداهةً معلومدر . بونلر هپ ، مقتضای حکمتدر . یالکز توکل کافی دکل ! اسبابنه توسل متحتم ذمتدر . ذکا واستعدادینه مغروراولمه! اعتماد نفس ایتمه ! سعیه مقرون، شرعه اویغون اولمیان ذکالردن ، استعدادلردن، فطانتلردن هیچ بروقت ذره قدراستفاده‌ایدیله‌من. بالعکس موجب خسار، جالب‌مضاراولور. چالیشمادن اولماز. یالکزطلب کافی دکل ! چالیشملی! جابالامالی ! اکه‌لی! چابه‌لامالی! کوکدن هیچ بروقت آلتون وکموش یاغماز . بونلر سعی وغیرتله اله کیرر. صنعت وتجارتك هیچ بر قسمنی استحقار، چالیشمه‌نك هیچ برنوعنی استصغار ایتمه ! چالیشمق، آز قازانمق، کوچوك کوچوك صنعت وتجارتلرله اشتغالاتده بولنمق اصلا وقطعا موجب خجالت اولماز . هر نه صورتله اولور ایسه اولسون دائرهٔ صداقت واستقامتده چالیشمق هیچ برزمان عیب صاییلماز . اك زیاده موجب خجالت ، اك عظیم رذالت ، اك بیوك عیب ومذلت چالیشمغی ترك ایله عطالت وبطالتی التزام ایده‌رك ایشسز کوجسز اوته‌ده بریده سفیهانه ، سرسریانه، کزمك ، وجودك صاغلام، کوجك قوتك یرنده اولدیغی ، ایش ایشلمك دائرهٔ اقتدارك داخلنده بولندیغی حالده ذل سؤالی ارتکاب ایتمکدر . فیاض مطلقك سکا بخش واحسان ایتدیکی عقلی. فکری ، صحت بدنی ، سلامت اعضایی ، قوت وقدرتی حسن استعمال ایت ! آنلردن حقیله استفاده ایله ! حالکله مناسب برکار وکسبی تأمین معیشته اساس اتخاذ ایت ! عالمدن مدد بکلمه ! ایشکده کوجکده التزام دقت ، الکدن کلدیکی قدر غیرت ایت ! عهده‌سندن کلمیه‌جك وبالاخره ضررینی کوره‌جك ایشلره ال سورمه! بر ایشه هیچ باشلامامق باشلایوبده باشه چیقارمقسزین یارم یامه‌لاق براقمقدن وجوه ایله خیرلیدر. برچوق ایشه‌ده بردن قویولمه! هیچ بری تمامیله حاصل‌اولماز. خصوصات متعدده‌ده اختصاص غایت مشکل ، بعضیلرینه کوره غیرقابلدر . بونلرك نتیجه‌سی عدم موفقیت ، مأیوسیت ، ندامتدر. بوکونه مخصوص اولان امور وخصوصاتی اوکون ظرفنده ایفا واکماله چالیش! بوکونك ایشنی یارینه براقمه ! یارین ایچون طبیعی باشقه ایشك اوله‌جقدر . بدایتده التزام ایده‌جکك اعتنا ودقتی نهایته قدر محافظه ایتمکی درعهده والتزام ایتملیسك که امور ومعاملاتك کیتدکجه تکمل، اسباب تجارتك کیتدکجه ترقیپذیر تجمل ، فائده ومنفعتك کیتدکجه آ نه‌رق عزتك، سعادتك، قدر وحیثیتك متزداد وفراوان، دنیا وآخرتك معمور وآباد اولسون .

انسان سبب وجودی ، باعث حیاتی اولان ابوینك معاونتیله تربیهٔ اولیه‌یی احراز وسن تمیزه وصول ایله زمام اداره واعاشه‌یه بالذات صاحب ومالك اولوبده هرخصوصده صاحب امتیاز اولدیغی زمان حیاتنی محافظه ایتمك وجودینی بسله‌مك ، کیدیرمك ایچون برچوق امور وخصوصاته محتاج اولدیغنی طبعاً حس وادراك ایدر . بوحالده کار وکسب ایله اشتغال وطلب رزق حلال ایله احوال معیشتنی تنظیم واستکمال ایچون برطاقم وسائله تشبث مجبوریتنده قالیر. چالیشمقسزین هیچ برشی الده ایدیله‌میه‌جکنی اکلار. بو ، هردرلو اعتراضدن مصون ومحفوظ برقانون لایتغیردر . جناب رزاق برایا « وان لیس للانسان الا ماسعی » بیوریور . وظائف دینیه‌کزی ایفادن صوکره اطرافه یاییلکز! وجوه مکاسبدن بریله فضل الهی‌یی ، ارزاق مقدره‌کزی طلب ایدیکز ! دیه ترغیباتده بولنیور . بیلنمسی فرض ولان علم‌حالی مقدمات علوم‌دینیه‌یی، وظائف شرعیه‌یی ، عقائد دینیه‌یی تحصیل، علم ابتدائی‌یی تکمیل ایتدکدن صوکره یامسلك جلیل علوم وفنونده ثبات ودوام وبوبابده قطع مراحله اقدام ایله اکتساب فیض لاینام ایده‌رك مادی ومعنوی ، دینوی واخروی استفاده ومنافعنی تأمین ایدر ویاخود صنعت وتجارت ویاطریق زراعت وفلاحته سلوك ایله اداره وانتظام امورینه بذل همت ایلر . بوده اولماز ایسه باب حکومته انتساب ، درجه درجه ترقی وتعالی‌یه شتاب ایدر . بالاخره برصفت رسمیه احراز، اقتداریله متناسب برمقام اشغال ایلر. رویت وحصافتنی ابراز ایله هم دولته هم ملته خدمتله تأمین معیشت ، کیتدکجه‌ده ترقیٔ قدر ومنزلت ایدر . رئیس اولور . حاکم اولور . مفتی اولور. ضابط اولور . قوماندان اولور. والحاصل درجات ملکیه وعسکریه‌دن برینه الیق ویاخود بونلردن ماعدا برطاقم وجوه مکاسبك، طرق منافعك ، دقایق فنون وصنایعك برینه دخالت ایدرك انتظام امور دنیویه‌سنه موفق اولور. وبواشتغالات دنیویه‌سی کندیسنه اللهنی ، پیغمبرینی ، وظائف دینیه وانسانیه‌سنی اونوتدرمازسه دنیاسی معمور اولور عقباسی‌ده . بونلرك هربرینده اس‌الاساس اولمق اوزره صداقت ، استقامت ، اخلاص ، حسن نیت ، اقتصاد ، ترتیب وانتظامه رعایت ومحبت فرض عیندر .

محمد اسعد

مسلمان قادینی

اون برنجی فصل

تستر قالقارمی؟

قادینلرك باشنده‌کی اورتونك قالقمسی، بناءً علیه شرقك‌ده یوقاریده صایدیغمز مخاطره‌لره دوشمسی محال برایش دکلدر. زیرا بومدنیت مادیه نظرلری مسحور ایدن، ذهنلری چلن او شعشعهٔ کاذبه‌یله بوندن اولده برچوق، هم‌ده لازم الوجود اورتولری قالدیرمشدی . ایشته (حریت شخصیه) نامنه واونك تأثیریله قالدیریلان ، محو ایدیلن او حجابلردن چوغنك بوکون کمال بشرك لوازمندن اولدیغنی شرقلیلر عموماً اکلادیلر.

بونده هیچ استغراب ایده‌جك جهت یوقدر. زیرا مدنیت حاضره تضییق سائقه، برچوق عصرلر دوام ایدرك بتون عالم انسانیتی ایکلادن

او آهنین قیودك تولید ایلدیکی بر نتیجه‌در . ایشته بشریت اسارت قدیمه‌سندن قورتولور قورتولماز کندیسنده منع وتضییق شمه‌سی بولنان هر شیئه قارشی شدید برخصومت اظهارینه باشلادی . اولانجه همتنی بتون قیودی قیرمایه حصر ایتدی . بو خصوصده افراط ، تفریط کریوه‌لرندن منهاج اعتداله طوغری دونه‌یی هیچ خاطرینه کتیرمدی ؛ کندیسنی بویله بر وظیفه ایله مکلف کورمدی . بسیط بر انتقاد ، آز برتأمل ایله اکلاشیلیرکه بو حال مدنیت حاضره‌نك هر طورنده نمایان اولمشدر . شمدی سزه بر قاچ شاهد کتیرلم :

رؤسای ادیان برزمانلر پك ایلری‌یه کیتدیلر سیاست روحانیه‌لرینی حسن اداره ایده‌میه‌رك خلقی سطوت دینیه‌لرینه محکوم ایتمك ایستدیلر. صوکره مدنیت میدان آلنجه رجال دینی اولجه آشمش اولدقلری حدود اعتداله ارجاع ایتمك جهتنه کیتمه‌رك هم اونلرك همده ادیانك بردن محو وازاله‌سنه یورودی که حالا بو صدمه‌نك آوازبالا پروازی آفاقی ایکلتمده‌در.

استبداد حاکم اولدیغی زمانلرده ارباب عقوله کوناکون تضییقلر روا کورلدی ؛ مزایای فکریه‌لرندن، ثمرات عقلیه‌لرندن مستفید اولملری تحریم اولندی . صوکره مدنیت ظهور ایدنجه ناسی مقام اعتدالده طوردورمق ایسته‌میه‌رك بلکه طولومباجیلره، وارداجیلره وارنجیه قدر بتون اسافل خلقه حریت فکریه‌یی مباح کوردی. بینی ضعیف، فکری سخیف اولانلرده ادراکلرینك یوکسله‌میه‌جکی معالی‌یه عقل ایردرمیه قالقیشه‌رق قدرت الهیه‌یی ، عقائد اساسیه‌یی انکاره قدر واردیلرکه بونلره پیروك ایدنلرك بوکونده کورولنلری طویولیور .

بر وقتلر رجال سلطنت حدود طبیعیلرینی آشدیلر ، دائرهٔ عقل وحکمتدن چیقه‌رق کریوهٔ استبداده صاپدیلر؛ عباداللهه اسیر نظریله باقدیلر. مدنیت کندینی کوسترنجه بو آزغین حکامك دیزکینلرینی طوپلامق، اونلری تجاوز ایتمش اولدقلری حدوده چویرمکله قانع اولمادی . بلکه سلطنتك نامنی بیله یریوزندن قالدیرمایه، خلقی حکومت قیدندن آزاده لکده باشی بوش حیوانلره بکزتمه‌یه چالیشان برچوق فرقه‌لر ظهور ایتدی‌که حقلرنده ایضاحات ویرمك صددیمزك خارجنده‌در .

اسکیدن اخلاق عمومیه‌یی محافظه‌یه مأمور اولانلر هرادبه منافی حرکتی منع خصوصنده فوق العاده شدت کوستردیلر . حتی خلقی اعمال دنیویه‌دن تنفیر ، بوحیات فانیدن روکردان ایتدیلر. مدنیت کلنجه ناسی شاهراه اعتداله‌چویرمکله قالمادی . اونلری بوسفرده حریت شخصیه نامنه اوله‌رق اباحهٔ مطلقه وادیلرینه سوق ایتدی! حتی ایش اودرجه‌یی بولدی‌که — تصور ایده‌بیلسه‌لر — بهائمك استکراه ایده‌جکی، قبول ایده‌میه‌جکی برچوق جنایتلر، فضاحتلر هپ مدنیت نامنه ارتکاب اولونمایه باشلادی

برزمانلر قادینلره قارشی روا کوریلن مظالم درجهٔ افراطی بولدی بیچاره‌لره‌لرك آغزینه دمیردن کلیدلر اورولدی ، ات یمکدن، کولمکدن منع ایدلدی . قادینده روح یوقدر، دعواسی میدانه چیقدی . مدنیت ظهور ایدویرنجه آرتق قادینه حقوقنی‌ویرمك خصوصنده حد وسطی کوزتمدی، اوکا بر استقلال کلی بخش ایتدی . حتی بوکون ازدواجك کلیاً قالدیرلماسنی ، قادینلرك بسبتون باشی بوش براقلمسنی ، هوسات نفسانیه‌سی پشنده بیلدیکی کبی طولاشمسنی توصیه ایدن برطاقم سفیل اثرلر تألیفنه ابتدار اولندی .

ایشته بونلر مدنیت حاضره‌نك برطاقم احوالیدرکه هرمتأمل نظره عیاناً تجلی ایدر . بز شرقلیلرکه شئون حیاتیه‌مزك کافه‌سنده بلا انتقاد ولاتأمل هپ اومدنیته امتثاله محکوم اولمشز ؛ چوق کره‌لر حقیقة بزه صورت قطعیه‌ده مضر اولدیغی، دها طوغریسی عروهٔ اجتماعیه‌مزی اورته‌سندن ، همده بر دها برلشمیه‌جك صورتده قیره‌جغنی بیلدیکمز حالده بیله اومدنیته متابعتدن بردرلو کندیمزی آله‌میورز . بناءعلیه حال بوطرزده دوام ایتدکجه، ایچمزدن‌ده بو مدنیتك فتان اولان ظواهرینه قاپیلمایه‌جق ، مقاومت کوستره‌بیله‌جك قوتلی نظرلر ، بیوك یورکلر ظهور ایتمدکجه البته ایی برنتیجه چیقمایه‌جقدر .

آرتق اکلاشیلیورکه کنجلریمزدن حتی اختیارلریمزدن پك چوغنك یوزنده‌کی پردهٔ حیانه صورتله صیرلمش ایسه بوکون مسلمان قادینلرینك جبین عصمتنی محافظه ایدن ردانك‌ده عینی صورتله قالقمسی محال دکلدر ، اویله‌یا ، برزمانلر کنجلره ، اشرافه ، حتی اورته حالده بولنان آدملره بیله توتون ایچمك ، قهوه‌لرده اوطورمق ممنوع ایکن — اختیارلریمزدن ایشیدیورز . — شمدی کورویور وطوییورزکه ، مدنیتك اك پارلاق طرزی کنجلرك عنان حریتنی آله‌بیلدیکنه قویویرمك ایمش کبی ، آرتق شبان مملکت عمومی محللرده ، اك غلبه‌لق جاده‌لر اوزرنده اوطوروب مداولهٔ اقداح ایدییور! بر دلیقانلی عموخانه‌دن یاقه‌له‌دیغی برقاری ایله شهرك اك بیوك جاده‌سنده ، کمال سربستی ایله همده آداب عمومیه‌یی محافظه‌یه اك چوق صلاحیتدار اولان ذواتك کوزی اوکنده کزییور، هیچ برمانعه راست کلمکسزین شهوات بهیمه‌سنی تسکین ایدییور !

ایشته بو مردارلقلرك کافه‌سی باشقه بر شیدن دکل انجق اولجه اوزرلرینه چکیلن پرده‌لرك قالدیرلمسندن نشأت ایدییورکه بز بوحالك مملکته نفعی اولمق شویله طورسون، حیات طامارلرینی امکده ، بنیان موجودیتمزی تملندن ییقمقده اولدیغنی کوریورز . یابزنه‌دن بوحاله کلدك ، هپ بونلردن دکلمی ؟

بناءً علیه هیچ استبعاد اولنمازکه خلقك یوزینه برباد تسیب اسرونده براقسونلر تستر تدریجی تدریجی اورته‌دن قالقسون — نیته‌کم بعض عائله‌لرده کوریورز — لکن بوحال ، بوابتذال هیئت اجتماعیه‌مز ایچون نعوذبالله اك بیوك بر بلا کسیلیر زیرا مستوریتك زوالی بوکتابده موقع بحثه چکدیکمز بتون امراض اجتماعیه‌نك بهمه‌حال ظهورینی انتاج ایدر بوخسته‌لقلر ایسه ذاتاً وجود ملیتمزی صارصمقده اولان دیکر امراض ایله برلشنجه اویله مهلك برآفت حصوله کتیرکه — بن اوندن المدن کلدیکی قدر اوزاق اولمق ایستدیکم ایچون — بوراده خطراتی سرد ایتمه‌یی بیله مشئوم صایارم .

لکن بو قدر یأس‌دن ایجاب ایدییور ؟ مسلمانلر برشیدن مأیوس اولمامقله مجبوردرکه بوخالق کریم اونلره دیانت اسلامیه‌یی ، اومتین

روحندن سریان ایتمشدر . طوغریسی کندیمه باقیورمده کوریورم‌که یوقاریده سویلدیکم اوقدر سوزله برابر ینه قلب مسلمک کندنده حالا وجودینی حس ایتدرمکده اولدیغی حیات راسخهٔ قدیمه‌یه ، او قلبک خصائصندن اولان عظمت وقاره ، شدت شکیمه‌یه زیاده‌سیله اعتماد ایتمکده‌یم .

امید ایدییورم‌که برسیل مخرب کبی طاشوب کلن بویکی یکی بدعتلرك تأثیریله اویوشان فقط اساساً فطرتمزده‌کی موجودیتنی محافظه ایدن احتساسات کریمه کونك برنده‌یکیدن اویانه‌جقده اجدادیمزی ظل ممدود لاهوتیسنده پرورشیاب ایدن اوکمال علوی‌یه طوغری بر کشای اشتیاق اوله‌جق ؛ اوزرنده‌کی بوفرسوده پوشیده‌یی قالدیروب آته‌جق ؛ بوشهوانی بدعتلری کمال فطرت انسانیه‌سی اوزرینه تتره‌ین برمردغیور کبی آیاقلری آلتنده چکینه‌یه جکدر .

بزده اوزمان قادین مسئله‌سنده ، تسترده شاهراه وسط واعتداله اتباع ایده‌جکز . کمال بشری‌یی محافظه ایدن ، اونی قهرمانجه مدافعه‌ده بولنان اك صوك امت بز اوله‌جغز . نصل‌که بتون عالمه قارشی اوکمالی رسم ایدن ، ارباب سلوکه سبیل رشادی کوسترن ایلك امت‌ده ینه بز ایدك .

محمد عاکف

مواعظ

مقرری: محرری :
مناسترلی اسماعیل حقی سیروزلی ح . اشرف ادیب

درس : ۴۹ — مابعد

باق ، جانکدن عزیز اولان دینکه تعرض ایتسه والدینه ینه برشی یاعق یوق . یالکز اطاعت ایتمیه‌جکسك . مثلا باشقه دینده بولونمش . کلیسایه ، باشقه بردینك عبادتخانه‌سنه کیتمش . خبر کوندرمش : ــ اوغلم ، کلسون . آلسون بنی !.. کیدوب آله‌جقسك . آلوب اوه کتیره‌جکسك .. «هایدی ! بنی اورایه کوتور» دیرسه کتورمزسك . فقط کندندن کیتمش‌سه آله‌جقسك .

صوکرا بابالك سرخوش اولمش . عشرت ایدییور . بیرا ، شامپانیا ... هپسی بر . هپسی حرام ، مردار . لکن اولادی بولنورسك . بابالك ایچیور : ــ هایدی ، بر قدح طولدور ، کتیر !.. دیرسه یوق ، بواولماز . شرعه مخالف شیده اطاعت اولماز . لکن کندی ایچمش ، ایچمش . قدحی الندہ طوتیور : ــ آل بوقدحی !.. دیرسه آله‌جقسك . یعنی معصیته اعانه اولماز . کفره یاردم اولماز . شرعه مخالف شیده کیمسه‌یه اطاعت اولماز .

بومسئله‌لر صلهٔ رحم حقنده معتبردر . میخانه‌ده قالمش ، کله‌میور . کیدوب اولادی آله‌جق . النه قدحی ویره‌مز . فقط قالدیر دیرسه قالدیرر . ایشته صلهٔ رحم‌ده بویله‌در . هر شیئه قارشی مهما امکن رعایت اولنور . چونکه [لاطاعة فی المعصیة] اللهه معصیت اوله‌جق یرده هیچ کیمسه‌یه اطاعت اولماز . [انما الطاعة فی المعروف] طاعت انجق معروفه مخصوصدر . قرآنده بوشرط آکلاشیلمازمی ؟

اولا [اطیعوا الله واطیعوا الرسول واولی الامر منکم] بیورور . اللهه اطاعت ایده‌جکسك اول باول . صوکرا رسولنه . بوایکی اطاعتی محافظه ایله برابر اولی الامره‌ده اطاعت ایده‌جکسك . اولی الامره اطاعتله ایکی اطاعت زائل اولورمی ؟

ــ اولا بنم امرمه ، صوکرا رسولمك امرینه . صوکرا بو دائره داخلنده قرآنه ، حدیثه توفیق حرکت ایدرسه اولی الامره‌ده اطاعت ایدك .

پشین اولی الامره اماناتی اهلنه ادایی وعدالتله حکمی امر ایدییور . صوکرا بزه اولی الامره اطاعتی امر ایدییور . بوندن نه آکلاشیلیر ؟ امام فخررازی دییورکه : کندی حسابلرینه کوره بزی قوللانمق ایسترلرسه اطاعت یوق . او وقت اطاعتی امر ایتمیور . پشین اونلرك وظیفه‌سنی کوستر : [ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل .] آندن صوکرا [یا ایها الذین امنوا اطیعوا الله واطیعوا الرسول واولی الامر منکم] بیورور . اطاعت آیتنده‌ده پشین کندی امرینی سویلیور .

ــ قواعد عدلی وضع ایدن بنم ، صوکرا رسولمك سنتنه موافق حرکت ایده‌جکسکز . بودائره ایچنده سزه حکومت ایدرلرسه او وقت اونلره‌ده اطاعت ایده‌جکسکز . زیرا انتظام عالم اونی ایجاب ایدر . متفرق یاشایاماز . دائما اجتماع ایده‌جکلر . اخذ واعطالری اوله‌جق . شرکتلر ، تجارتلر تشکل ایده‌جك . هر درلو مناسبات قوت بوله‌جق . بوقانونی اجرایه وسائط لازم . حکومت اولماسه بنی آدم بربرلرینی یرلر . اونی اجرا ایچون سلطانلر ، خلیفه‌لر ، آمرلر ، مأمورلر هپ حقوق عبادی محافظه ایده‌جك . یکیدن قانون یاپیه‌جق . ایجاب ایتدکجه قوانین جزئیه‌یی اونلره یاپدیره‌جق . اونلر راضی اوله‌جق ، که مبعوثان . هرکسك معتمد طانیدقلری ذوات ، [المستشار مؤتمن] حدیث شریفدر . استشاره اولنه‌جق کیمسه امین اوله‌جق . یورکنده بر غرض بولنمایه‌جق . قوانینه ، احوال امته واقف اوله‌جق . امن واقتداری حائز کیمسه‌لر کله‌جك . بتون امتك وکیللری صاییلیور . وکلای امت ، وکلای دولته قارشی طوره‌جق : ــ سن اجرایه مأمورسك ، بن‌ده قانونلری تنظیم ! دیه‌جك . چونکه احوال وعادات امم برحال اوزره طورماز . زمانلر دکشدکجه دکیشیر . معاملات دائما توسع ایدر . ترقیات ایلریلدکجه ، اختلاط چوغالدقجه بتون کرهٔ ارض بر هیئت حکمنه کلمشدر . اوقدر مناسبات تزاید ایتمشدر . شرقده ، غربده بوکون نه اولسه یارین همان بوراده طویولور . بریرده نه اولورسه همان بتون دنیایه یاییلیر . اونك ایچون دولتلر موازنه‌یی محافظه‌یه چالیشیرلر . برنده برقاریشیقلق اولورسه هپسنه طوقنور . مداخله‌یه استحقاق کسب ایدرلر . بناءً علی ذلك اسکی نظامات سعادت امتی تأمین ایده‌مز . زمانه‌یه کوره نظاملر ، قانونلر تأسیس ایتمك لازم کلیر . هر کس ترقی ایتدیکی کبی بزده ایلریلیه‌جکز . اونلر بیك درلو معرفتلر اورته‌یه قویارلر . عقلمزك آلمدیغی ، خیالمزك صیغمدیغی شیلری بزه رأی

المین کوسترلر. بونلر هپ ترقی سایه‌سنده اولیور. اودرلو درلو آلتلر، او شمندوفرلر، اوبخارلر، اوفنون، ... حیرت، حیرت!.. نه در اوخارق العاده اسلحه؟ اونلره دائما قوت مماثله ایله مقابله ایده‌جکسك. الله امر ایتمش: [واعدوا لهم ما استطعتم من قوة] هر نه قدر قدرتکز یترسه زمانه‌یه کوره قوت حاضرلایك! اونلر هردرلو ایلریله‌سون، سن قونداقلی توفکلرله قاله‌سك، اولورمی؟ « اونلرك طوپلرینه اوقله قارشی طوره‌جغم، چونکه پیغمبر اوق آتاردی » بوفکرده کزرسه‌ك « بدلا!.. » دیرلر. عالمه قارشی، مخالفلره قارشی نه قدر کوجکز، قوتکز یترسه قوت حاضرلایك. [ما استطعتم] اوقدرکه دها اوته‌سی یوق. انسانز. هرشیئه قابلیتمز وار. چالیشه‌جق اولسه‌ق نه‌لر یاپارز نه‌لر! ژاپونلردن اشاغی‌می‌یز؟ اونلرده اوقدر بر قابلیت جسیمه‌ده یوق. تربیهٔ عقلیه‌ده یوق. اساساً بو اوروپا خاقی قدر درایتلی، عقللی بولونماز. ذکی، فطین. بالخاصه ترکلر، اهل اسلام بیکلرله تجربه‌لر ایتمش. دینمزك تلقیناتی عالی. ذکاوتمز عالملری حیران ایتمش. شجاعتمز دیللرده داستان اولمش. تاریخلرده پارلاق، شانلی صحیفه‌لرمز طولو. لکن چیقماز سوقاغه کیردکدن صوکرا البت دونه‌جکز. ظن ایدیورلرکه کندی اختیارمزله یاپدق. حالبوکه بیلیورلرکه ظلمت ایچنده قالدق. باصه‌جق یری کوره میوردق. ظلمت، ظلمت استبداد بتون آفاق موجودیتمزی صارمشدی. اوظلمت ایچنده وارلغمز منعدم اولمشدی. نورحریت اشراق ایدنجه هپ بردن اویاندق. نصرتله طاوراندق. عالم حیراندر. اوظلمت شائبه‌سنی، پاصنی سیلدك. بوملتی چرکاب دنائتله تلویث ایدن مردارلری لایق اولدقلری محلره کوندردك. اصل اوزینی براقدق. هیچ برقوم بونی یاپه‌مامش. باخصوص اومستبدلر نه‌قدر یرلشمشلردی. اطرافه نصل قول صالمشلردی. ایکی کیشی بریره کتیرمزلر. قارداش قارداشله کوروشه‌مز. « ویر یانسون، یاق کتسون. » دیمشلر. هیچ فردایی دوشونمیه‌جك قدر غروره صاپمشلر. امته مسلط اولانلر قارون کبی نه‌اللهی، نه پیغمبری طانیر، ایستدیکی کبی آصار، کسر. صانکه پایدار قاله‌جقمش. طشره‌لردن‌ده نه‌خبرلر کلیر. اون سنه‌دنبری والی اولمش. آرقه‌سنی بوراده بر ظالمه دایامش. کسمش، بیچمش. فقط بوکون نه حاله کلدیلر؟ آهلری الله یره دوشورمز.

[لیذیقهم بعض الذی عملوا لعلهم یرجعون] جزالرینی دنیاده‌ده طاتدیرر. [یا ایها الناس انما بغیکم علی انفسکم] نظم جلیلی یوقمی، بیلکزکه بونلرك آراسنده بیچاره‌لرده وار. لکن:

صورسه‌لر مقدورینی غدار کندین کوستریر

اوله‌جغی اودر. [ولا یحیق المکر السیئ الا باهله] ماکرك مکری، مکروتزویری کیمسه‌یه طوقونماز. ینه اهلنه دونر. اونلری محو ایدر. اللهك مکرینه قارشی طورولماز. هرکون غزته‌لرده اوقورسکز. بروسه‌ده، ادرنه‌ده اویله ظالملر توره‌مش که حکومتلری مالکانه ایدینمش. بوراده معهود ظالملره آرقه‌سنی ویرمش ایدی. نه عرضحالی آلیرلر، نه سوزی دیکلرلر، نه محکمه‌یه کیدرلر. عباداللهی هیچ حکمنده عداولنیوردی. اون سنه‌دنبری برظالم وارمش بالیکسری‌ده. ایستدیکی کبی کسمش، بیچمش. بویله کافرلر. بویله برولرینه زنجیر اولمش ظالملر!.. بتون عبادالله اسیری. بویله کونی هیچ تصور ایتمزلردی. اونلرك امرلرینه کیم قارشی طوره‌جق؟..

باق ملعونه!.. ادراکلری‌ده آرتق مسلوب اولمش. اللهك غیرتی یوقمی؟ بی ظالم! مظلومك دعاسی، برکون مقبول اولور. اجابت النور. ظن ایتمه‌که مظلومك آهی قالیر. برآز ایمانی وارسه ظلمیله کیت کیده اوده سونر. اللهی انکاره باشلار. اعتقادی‌ده باشقه مسلکه تحول ایدر. جرأتی آرتدیرر. شیطانلرله دوشوب قالقدقجه اونلره کوره قلبنده براعتقاد پیدا اوله‌جق. اداره‌نك بودرلوسی اللهك قانوننه مطابق کلیرمی؟ کفرله دنیا طورور، لکن ظلمله دورماز. کفرك جزاسی آخرتده‌در. عدالتله کفر بریره کلیر، معموریت اولور. اما ظلم ایله، استبدادایله حکومت دوام ایتمز. نتیجه‌سی مطلق خرابیتدر. دنیاجه برجزایی موجب اوله‌جق. هردرلو فلاکتلره یول آچیلیر. دنیاده‌ده خرابیت محققدر. چونکه حقوق عباد وار. اما کفرك جزاسی آخرتده‌در. اونك ایچون الله، ظالملری سرنکون ایتدی. هپسی ملتك پنجه‌سنه دوشوردی. بر طاقم بیچاره‌لری طیقدقلری زندانلره الله کندیلرینی طیقدی. طوبه طوبه ملت انتقامنی آلدی. دهاده آله‌جق، بوندن صوکرا محاکمه اوله‌جقلردر. بتون مظلوملرك حقلری استحصال ایدیله‌جکدر. بیوك الله، اولو تاکری قدرتنی کوستردی. و بیچاره‌لری کولدوردی. ظالملری زندانلره طولدوردی.

الله جمله‌مزی خیرلی خدمتلره موفق ایلسین! بوحریتی استحصال اوغورنده چالیشان قوللرینه الله معین اولسون!.. دشمنلرك بوتون حیله وتزویر دولابلرینی سرنکون ایلسون..

ایشته اوچ شی واردی‌که بونلرده آدم سچیلمز. هرکسه مساوی معامله ایدیلیر. بوخصوصده هرکس حقنده برمعامله ایدیلیر. امانته خیانت ایدیلیه‌جك، عهده رعایت اولنه‌جق. امانته خیانتلك ممنوعدر. بتون ذمیلرده امانتدر. مادامکه بزمله یاشیورلر، هر درلو ویرکی ویریورلر، مالری، جانلری ودیعة‌اللهدر. اونلره ایلیشن دنیاده‌ده جزاسنی کورور. آخرتده‌ده. بر مدتدنبری اونلر حقنده‌ده حکومت مستبده اذا وجفایی روا کوریوردی. پریشانلغمزه سبب بودر. اوبیچاره خرستیانلرکه مملکتمزه کوله کبی خدمت ایدرلردی. قیون کبی. اوقدر اطاعتلری واردی. هیچ سسلری چیقمایوردی. اهل اسلامله بریرده یاشایورلردی. لکن عاقبت ظلمه تحمل ایده‌مدیلر. طاغلره چکلدیلر. نه یاپسونلر. بر ویرکی اون کره آلنیر، ینه بورجلی کوستریلیردی.

— نه یاپوپده قورتوله‌لم؟

دیدیلر. بویوله صاپدیلر. طرق نجات آرامق پك مشروعدر. پشین سوزله قورتولمق ایچون بریول، برچاره آرانیر. قابل اولمازسه سلاحه مراجعت ایدیلیر. بوکا کیم نه‌دیر؟ بو، شقاوت دکل. اجرای عدالت.

صوك دمنده حضرت عمرده توصیه بیورمادیمی: [واوصی الخلیفة بعدی بذمة الله وذمة رسوله] بندن صوکرا خلیفه اوله‌جق کیمسه‌یه بروصیتم ده بودر: اللهك عهدینی، رسول اکرمك عهدینی کوزتسون‌که، بوندن مراد ذمیلردر. اونلر بزه تسلیم اولمشلر. حکومت اسلامیه‌یه تابع

اولمشلردر . سنك عسكرینه خدمت ایدر . سن‌ده اونلری حفظ ایده‌جکسك . بویله اتحاد قلوب حاصل اولور . منافع محافظه اولونور. زیرا اللهك عهدی ، پیغمبرك عهدی بودر . وسزك دنیاجه سلامتکز بونده‌در .

اکر خرستیانلر اولماسه ، اونلرك چالشمسی اولماسه نه یرسکز ، نه ایچرسکز ؟ کندی قازانجکز کندیکزه یتمز . عسکر یکزی نه ایله بسلرسکز ؟ اوچفتجیلر اولماسه حالکز نه یه واریر؟ بوکون فرونجیلر قاپاسه اکمکسز قالیرز. او بیچاره‌لر کونشك آلتنده ، آتشك باشنده بیك درلو محنت ومشقتلره تحمل ایدرك چالیشیرلر ، ارزاقمزی کوندررلر ، ییه‌جکمزی تهیه ایدرلر . بتون احتیاجات امم بربرینه مربوطدر . حقوق‌عامه‌یی کوزه‌تمك دنیاجه‌ده ، آخرتجه‌ده لازم. دارینده ثمره‌سی کورولور. نصلکه بز عدالتله عامل اولدقجه بوتون اعدایه غالب اولیوردق. صوکرا عدالتی ترك ایتدك. دفعاتله مغلوب اولدق. دولتلرك نظرندن دوشدك . بر طاقم تکلیفات ، اجرا آت ، مداخلات یوز کوسترمکه باشلادی . رفته رفته حقوقمز محو اولدی . حکومتك شان وسطوتی کوچولدی. متمدنلر نزدنده ظالملکله نام آلدق. کرچه بورادە خرستیانلرك حامیلری یوق ایدی . اما اطرافده پك چوق حامیلری بولندیغنی دوشونمدك . نهایت « یاپه‌مازسکز، چکیلك ! » دیمکه باشلادیلر.

واقعا انسانلره بویله معامله اولماز . بتون شرایع بونی تقبیح ایدر. نه عقل مقتضاسنجه حرکت ، نه شرعك مقتضاسنه رعایت ... هیچ بری بزده یوق ایدی . بار بارلق دها نصل اولور ؟ بوکا الله‌ده راضی اولماز ، وجدان صاحبلری‌ده رضا کوسترمزلر .

ایشته بونلر اوچ شی‌در ، هرکسه قارشی مساوی . غیر مسلملرده وطنداشلرمزدر، قومشولرمزدر . وبومعناجه قرداشلرمزدر.

— امادیه‌جکسك‌که بنم خرستیانه « قارداشم » دیمکه‌دیلم وارمایور!..

فقط پیغمبرمز دیمش . سنك دیلك نصل وارمایه‌جق ؟ برحدیث شریفده اویله بیورمش حضرت پیغمبر : [اخوانکم خولکم جعلهم‌الله تحت ایدیکم فمن جعل الله اخاه تحت یده فلیطعمه مما یأکل ولیلبسه مما یلبس ولا یکلفه مالا یطیق وان کلفه مالا یطیقه فلیعنه ...] صدق رسول الله صلعم [علی ماروا‌ه البخاری رحمه الله] یعنی سزك قارداشکز دها کیملردر . بیلیرمیسکز ؟ سزك کوله‌لریکز ، جاریه‌لریکز ، اسیرلریکز ، خدمتجیلریکز، اوشاقلریکز هپسی قارداشکزدر. کبرکزه کتمسون ... معلوم‌یا « اسیرلر » باشقه ملتدن اولور. مسلمان مسلمانی اسیر آله‌بیلیرمی؟ مشروع میدر؟ حاشاالبت! اسیرباشقه‌دیندن اوله‌جق ،وحرب زماننده طوتوله‌جق. آکا« اسیر» دینیر. آنا بابا کندی اولادینی صاته‌ماز.

— اوصاتدی ، بن‌ده آلدم . نه نکاح لازم ، نه بر شی!.. دیمك کفردر. برانسان حرامی حلال اعتقاد ایدرسه کافراولور . باشی صیقلمش، اولادینی صاتمش . « معاذالله » اوندن بیوك کناه یوقدر . بویله یاپان کیمسه‌یه الله لعنت ایتمش ، پیغمبر لعنت ایتمش‌در. الله تعالی « حراولان انسانی صاتانك ، خصمی بنم » بیورمش .

بوکا دائر آریجه بر حدیث قدسی وار : [قال الله تعالی ثلاثة انا خصمهم ومن کنت خصمه خصمته یوم‌القیامة رجل باع حراً فأكل ثمنه ورجل استأجر اجيراً ولم يعطه حقه ورجل حلف علی سلعة الخ .] اوچ کیمسه واردرکه بونلرك خصمی، دعواجیسی بنم. محشریرنده دعواجیلری بن اوله‌جغم. هرکیمك خصمی بن اولورسه‌م اونی محکوم ایده‌رم. برآدمك الله دعواجیسی اولورسه . . . الله که احکم الحاکمین ، اعدل العادلین . . . هانکی شاهدله، هانکی قوتله کندیسنی مجازاتدن قورتاره‌بیلیر؟ .

کیمدر بونلر ؟ ۱ — [رجل باع حراً فأكل ثمنه] بریسی اول آدمدرکه حراولان کیمسه‌لری اسیرکبی صاتمش اولور.. بوحدیث‌شریف، ایکی درلو تفسیر اولنور : یا مثلا اولادینی صاتار ، یاخود عالمی کوله کبی قوللانیر . اللهك ویردیکی حریتی غصب ایدر ... ایشته اونك اك برنجی خصمی بنم بیوریور .

۲ — [ورجل استعمل اجیراً فلم یوفه اجره] اول کیمسه که برایشده برآدمی قوللانمش. یعنی براجیره ، که عام اولور، خاص اولور. خدمتنی کوردیرمش. تمام ایشنی بتیرمش،اجرتنی ویرمیور. آیلقله، کوندەلکله، هرنصلسه کیم اولورسه اولسون ،مسلمان اولسون، اولماسون« شوکا مقابل سکاشونی ویره‌جکم» دیمش. تمام ایشنی کوردیرمش، تهدید ایدوب قوغمش.

— هانی بنم حقم ؟ دیه‌جك اولورسه جواباً :

— حالاده سویلر . بندن‌ده حق‌می آله‌جقك ؟ شیمدی سنی محو ایدرم. دیه‌اخافه‌یه قیام ایتمش. مثلاضبطیه ناظری،محروم اویله‌یاپارمش. بر اکمکجینك بیکلرجه غروش آله‌جغی بیریکمش. کونده برمجیدیه‌لك اکمك آلیورمش. آرتق برکون اکمکجی، ویرمه‌مش . طاقتم قالمدی ویره‌میه‌جکم دیمش . بوحکایه‌یی بر ، ایکی آی اول ایشتدم . بیچاره‌یی حضورینه جلب ایتدرمش .

— ویره‌جکمیسك ، ویرمیه‌جکمیسك ؟ دیمش .

— آمان ، افندم طاقتم قالمدی . ویره‌میه‌جکم .

— اویله‌می ؟ .. پکی !.. دیمش .

آرقه‌سندن افترالی بر ژورنال . هایدی کندیسنی محبسه آتارلر . صوکرا حقنی باغشلامش، پك چوق یالوارمش ایسه‌ده فائده ویرمه‌مش. زواللی‌دن دها بیلم نه قدر جزا آلمشلرده کوچ حال ایله صالمشلر . استانبولده، پایتختده بوظلم اولورسه آرتق طشره‌نك حالنی دوشون. بیچاره‌یی صیقشدیرمش، مجبورایتمش. اوکاقارشی محکمه یوق. هرمسئولیتدن مبرا. اماخسته‌لقله ظالم شیمدی جان چکیشیر. بویله ظلم ایله قاچ بیك لیرالق برچفتلك ایدنمش . حریت سایه‌سنده محاکمه مراجعتله کندیسنی محکوم ایتدیرن آله‌جقلیلره قارشی شمدی‌ده — پاره‌م یوق، تقاعد اوله‌جغم اووقت ویریرم دیبور. تقاعد ... باق ، باق ظالمه . حالاده مات پاره‌سیله چکنمکه قالقیشیور . فقط چفتلکلری کندیسنه قاله‌جق ظن ایدر . محو ایتدیکی انسانلر ، قیدیغی جانلر، سوندوردیکی اوجاقلرك حدوحسابی یوق، هرنه دیرسه اویله اولوردی. برشیئه حق دیرسه‌حق، باطل دیرسه باطل.صوروسز، سؤالسز سنه‌لرله زندانلرده یاتان بیچاره‌لر وار ایدی . آق صقاللی آدم زندان کوشه‌لرنده آغلایور: — اوچ سنه‌در یاتیورم، دیبوردی.هیچ کیمسه صورمایور ایدی‌که « نیچون بورایه کلدك ؟..»

قانون ، عدالت ... هيچ برشيئك حكمى يوق ايدى ، نه حقوق شخصيه طانيليور ، نه حقوق ملت . بونلرى طانيان قانون اساسى‌در. باق او معزز قانون نه ديور ؟ كيمسه‌نك حقنه تجاوز اولونماز ، أوى باصيلماز، اشكنجه اولنماز ، محاكمه ايدلمه‌دن حبس اولماز ، محاكمه‌سز كيمسه‌يه بر فسكه اورولماز . هركس سربست يازه‌جق ، سربست سويليه‌جك . كيمه طوقونورسه محكمه‌لر آچيق . اوكا كوره جزا كوره‌جك. لكن بن حقمى ايسته‌مك ايچون باغيررسه‌م نيچون زندانلرده محبوس اوله‌يم ؟ ظالملق نصل اوله‌جق ؟ ايشته بويله اولور .

— فقط سن نه‌جرأتله پاشا افندمزه « ظالم » ديورسك ؟..

نصل ديمه‌يم ! عكا قلعه‌لرنده ، فيزان چوللرنده ، بشكطاش زندانلرنده محو اولان بيچاره‌لرى كيم اوحاله كتيردى ؟ بوملعونلره بوتعبيرده آزدر . اونلرك ملعنتى ، اونلرك ارتكاب ايتديكى دنائتلرى تصوير ايچون ، توصيف ايچون باشقه تعبير بولنماز .

افاده ايتديكم اووقعه محقق‌در . اكمكجينك سكز، اون بيك غروش آله‌جغى بريكمش . ذاتاً اصنافدن هيچ كيمسه‌يه پاره ويرميورمش . شيمدى بردنبره شكايتلر يوكسه‌ليوردى . جوابنى ويرسون باقدلم ! عالمى ازنلرك ، كوله كبى قوللانانلرك خصملرى جناب الله‌در .

— اوچ كيمسه‌نك خصمى بنم ، بيوريور . انسانى صاتوب پاره‌سنى يه‌ينلر ، ايش ايشلدوب‌ده اجرتنى ويرمه‌ينلر ... بونلر نه اليم عذابلره دوچار اوله‌جقلردر .

بر اجيرك اجرتنى ويرمزسه بويله عذابلره كرفتار اوله‌جق ، يا اككنى برسه ، زواللى‌نك سرمايه‌سنى آلوب غصب ايدرسه نه‌اولور ؟.. انسان بوقدر ملعنت تصور ايده‌من . يا اككنى برده صوكنده افترا ايدرسه ، نهايت حقنى باغشلاتير ، اوستنه دها پاره آليرسه .. متضاعف ظلملر !... « الظلم ظلمات يوم القيامة » .

بوظلمى حجاج ظالم‌ده ياپامازدى . او ، بر مقصد اوغورنده حركت ايدردى . عالمك مالنده كوزى يوقدى . او ، سياسى بر طاقم فكرلرله بعض اهل بيت حقنده ظلمى روا كوربيوردى . خلفاى امويه زماننده بولنوردى . واقعا مبطل ايدى. حقسز ايدى . آرا صيره اهل بيتدن بر حركت طوياردى. اونلره طرفدار اولانلره ظلم ايدردى. ملعون ايدى. لكن بر مقصد سياسى اوغورنده ، امويه‌نك خلافتنى محافظه ايتمكه چاليشيردى . كيمسه‌نك مالنه ، عرضنه قصد ايتميوردى . كرچه چوق كيمسه‌لرى قتل ايتدى ايسه‌ده ينه محكمه‌لرى‌ده واردى . آز چوق عدالتى ، انصافى‌ده واردى . بوبابده غريب غريب حكايه‌لرى واردر.

فقط بويله اككنى يه‌ده پاره‌سنى ويرمه ، اونى ، بونى ژورنال ايدرك محو ايت ، صوكراده اوزرينه جزا آل ... بونك مثلى كورولمه‌مش‌در . بوحريفلر عادتا مخترع مظالم عد اولنور ، ياقه‌سى آچلمامش ظلم بونلردن انتشار ايتدى .

۳ — ججيسى : هركيم بر عهدى بوزارسه ، وعدندن خلف ايدرسه ، اونك خصمى بنم ، بيوريور .

بوملعونلرده‌بو سباب مقهوريتك جمله‌سى وارايدى . اوچ جهتله‌ده الله تعالى كنديلرينك خصمى ايدى . آرتق سلامت بولورلرمى ؟ عالمك مالنى غصب ايدرلر ، ويرميورلر . تبعهٔ مسلمه‌يى ، بتون حقوق رعيه‌يى چكنه‌يورلر ، ازيبورلردى . هيچ برجهتله سلامت نقطه‌سى قالمامش ايدى. بلالرينى بولديلر مقهور ايدى اولديلر. « فقطع دابر القوم الذين ظلموا والحمدلله رب العالمين »

شيمدى خلاصهٔ كلام آيتك سبب نزولنى ذكر وبيان ايتدك ، اواثناده حديث اولى‌ده ايضاح ايلدك . آرتق ايكنجى حديث شريفى اكمال ايده‌لم . « سزك الكز آلتنده ، خدمتكزده بولونان كيمسه‌لر ، جاريه‌لر ، كوله‌لر ... بيلكزكه هپسى قارداشكزدر . [جعلهم الله تحت ايديكم] بو اللهك سزه بر لطفى‌دركه اونلرى سزك الكزه توديع ايتمش ، سزه بررياست ويرمش . برچوق كيمسه‌لر سنك النه باقيور . آنلرك رزقنى ويره‌جكسك . فى الحقيقه رزق ويرن الله‌در . لكن سن چاليشه‌جقسك ، تعيشلرينه واسطه اوله‌جقسك بونعمتلره متشكراً كنديلرينه دائما قارداش معامله‌سى ايديكز ، كيمسه‌يه حقارت ايتميكز . معلومدركه اوشاقلر ايچنده ، اسيرلر ايچنده برطاقم غير مسلملرده بولنور ، آشجيلر ، عربه‌جيلر ، كوله‌لر ... هپسى مسلمان اولمق شرطمى ؟ اسيرلك اساساً عدم اسلام ايله مقيددر. رقيت اوزرنده بولنانلردين سلامه كيردكدن صوكراده اوحال اوزره قاليرلر. لكن اولجه غيرمسلم اولوب محاربه‌ده اله كچمش ، اسير آلنمش اوله‌جق . مؤخراً دين اسلامى قبول ايتمش اولدبغى حالده آزاد ايدلمه‌مش ، حريت قازانه‌مامش اوله‌بيلير . واقعا « كوله آزاد ايدك » ديه امر شرعى چوقدر . كفارت ايچون ، دها برچوق شيلر ايچون كوله آزاد اولنيور. بوكا دائر ترغيبات شرعيه‌يه نهايت يوق‌در.

الحاصل كوله‌لريكزده سزك قارداشكزدر . دكلمى كه اونلرده انسان‌در . اخوت جنسيه امر محققدر .

انسانك ايسه برشيدن قورقوسى اولور ، كوكلنده امللرى اولور . انسان حد ذاتنده حائز حقوق‌در . حريت طبيعيه صاحبى‌در . كوله اولمقله انسانلقدن چيقماز . قارداشجه قوللانك . بيوريليور .

— نه ياپه‌لم ، نصل معامله ايده‌لم يارسول الله ؟

[فمن جعل الله اخاه تحت يده فليطعمه الخ] هركيمك قارداشى — تكرار « قارداش » تعبيرايديور — كندى زيرادارەسنده بولنورسه كنديسى نه‌ييرسه اوكا ييديرسون . نه‌كييرسه اوكا كيديرسون . كوله‌سنه ، اوشاغنه طاقتندن زياده يوك يوكلتمسون . صاقين اونلرك هيچ برينه طاقتندن زياده تكليف ايتمه‌يك ، اما بعض شيلر وار ، مطلقا ياپه‌جق ، سن‌ده برابر ياپ ، كيرلنمه . كيرلنه‌جككه بر آز چاليش . خندق وقعه‌سنده سلطان انبيا افندمز كندى‌ده قازمه‌يى النه آلمش ايدى ، اصحابله صباحدن اقشامه قدر برابر چاليشيوردى. پيغمبر ذيشانك دعاسيله دنيالر تتركن دائما امته بويله يول كوستررى ، هيچ بروقت — يارب ؛ محاربه‌يه كيتميه‌جكم ، ملكلرك يوقمى ؟ اونلرى كوندر ! ديمه‌دى . كندى اصحابيله برابر كيدردى . غالب كلير . مغلوب اولوردى . شريعت مقتضاسى نه ايسه اونى ايفا بيوروردى . رحمت اولسون ، مكافاتنى كورمك ايچون عبرت اولسون. بناءً على ذلك معيتكزده بولنانلره بر خدمت تكليف ايدرسه‌كز سزده معاونت ايدك ، برابر چاليشك. هركسله كوزل كچنمكه مأمور دكلمى يز ؟

(وقولوا للناس حسناً ...) ناسه دائما کوزل سویلیك. بوخطاب عامده مسلمده داخلدر، غیر مسلمده . (لاینهیکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ولم یخرجوکم من دیارکم) نظم شریفنی ده اونوتمامالی یز. مادامکه دینکزه دوقونمیورلر ، وطنکزدن چیقارمیورلر . . . مشرکلرهده معاملات حسنهده بولنمکزدن نهی ایتمیور دیمکدر ، نه وقت بونلری یاپارلرسه اووقت سزده مقابله ایدرسکز . سن دینکله مشغول اول ، اونلرده دینلری ایله مشغول اوله بیلیرلر . [لکم دینکم ولی دین] ، [لهم مالنا وعلیهم ماعلینا] ، [لاحجة بیننا وبینکم] مادامکه علناً منکراتی اظهار ایتمیور، سنی اُرکمن، بارقکدن چیقارمایور، مالکی،ملککی غصب ایتمیور، سنك قانوننه تابع اولیور ، سنك اجرا آتنه انقیاد ایدییور . رعایته شرعاً مجبورسك .. [لهم مالنا وعلیهم ماعلینا] حدیث شریفی عین حکم شریعتدر، تفصیلاتی کتب فقهیهده مسطوردر . غیر مسلملر ایله عدم معاشرته بزلر سبب اولورز . بز انصاف ایدهجك اولسهق هپسی محبت ایدرلر . [عسی الله ان یجعل بینکم وبین الذین عادیتم منهم مودة الخ] اکر سز اونلره انصاف ایله معامله ایدرسهکز هپسی سزه دوست اولورلر. بینکزده الله مودت خلق ایدر . یعنی دنیا خصوصاتنده منفعت کورورسکز . آخرتجه الله غفور رحیم در. حسن نیت صاحبی اولانلرك قصورینی عفو بیورور. هرحالده دنیاجه منفعت کورهجککز محققدر. مودتدن دائما ثمره اقتطاف ایدرسکز. دشمنلکدن اصلا برفائده چیقماز . نتیجهسی پریشانلقدر. [وقولوا للناس حسناً] بتون ناسه کوزل معامله ایدك . ایشته بوحسن معاشرته اخوت سوق ایدر . « اخوت دینیه » دییز . اخوت وطنیه دییورز . یعنی وطنداشلق ، قومشولق . هپ بروطن اولادی یز . بوسوزی استبعاد ایتمکه کیم جرأت ایدر ؟ اوامر آلهیهیی حسن تلقی ایله سز اولا اللهه ورسولنه اطاعت ایدك ، اندن صوکرا اجرای عدالته واسطه قیلنمش اولان ذوات وار ، اونلرهده حرمت ایدك .

— لکن اللهك ورسولنك حکمنه مخالف یوله سوق ایدرلرسه نه یاپهلم ؟ قلیجمی چکهلم ؟ . اوزرلرینهمی کیدهلم ؟..

یوق . بونی اللهده منع ایدر ، پیغمبرده منع ایدر . بونلر احکام آلهیهیی اجرا ایدهجك . محکمهنك حکمی نه ایسه اکلاتهجق . هرکیم قارشی طورورسه اونی تربیه ایدهجك . « اجرآت حکومتی قبول ایتمم » دییهنی تنکیل ایدهجك . حکومتك وظیفهسی بودر. لکن قانونی کندی بوزارسه اووقت نه یاپارز ؟ ایشته قرآن کریم بونیده کوسترر . [فان تنازعتم فی شیء فردوه الی الله والرسول] آنی کتاب الله وسنت الرسوله رد ایدك . اکر حکمدارلر ، امرا ، حکام صنفی سزه عدالت ایتمزلرسه، بینکزده اختلاف ظهور ایدرسه ... نه وقت اختلاف ظهور ایدر ؟ مشروع اولمیان برطاقم بوللره سوق ایدرلرکه اویوله سلوکی ممکن دکل ملت قبول ایدهمز اولور. اویله برطاقم تکلیفلرده بولنورسه ، اجرآت ظالمانهیه قالقیشیرسه .. اووقت ایشته کتاب الله، ایشته سنت رسول الله اورایه مراجعت ایدرسکز . قرآنه باقدق: [وامرهم شوری بینهم] بیوریور. سنت رسوله باقدق : هپ خلیفهلر امتك رأینی صورمش . اهل حل وعقدك انتخابنه راضی اولمش . حضرت عمر بردفعه اثنای خطبهده صورمشلردی :

— اکر خلاف شرع حرکت ایدرسهم ، رجا ایدرم ، خبرویرك ، قبول ایتمیك !

اصحاب کرامدن بریسی دیدی : — ذاتاً برقصورکی کورورسهك مطلقا سویلکه بورجلوییز . قارشو دورورسهك مقامکدن دوشوررز .

مشارالیه — جداولسون، بیوردی،کهزمانمده بویلهارلر وارایمش. لکن بو ، صوك تدبیردر . اعلان کفر ایتمهدن ، بالکلیه احکام آلهیهیی محوه قیام ایتمهدن هیچ برآسیك اوزرینه سطوت کوسترمکه لزوم یوقدر. بلکه مشورتله حل مسئلهیه چالیشمق لازمدر . وظیفهٔ اهل ایمان بودر .

اما — بن . اونیده قبول ایتمم ! ...

دیرسه ، اووقت مجبوریت کورولور . (الحمدلله) بوسفرقان دوکولمهدن مطلوبمزه نائل اولدق ، حریتمزی آلدق . صراط مستقیمه واصل اولدق . عنایت حقله مستفید اولهجغز [ان کنتم تؤمنون بالله والیوم الاخر] اکر اللهه ایمانکز وارسه، قیامته ایمانکز وارسه بویله یاپارسکز ... اصل جزا قیامتدهدر دنیادهده مثالنی، نمونهسنی کوستریرم . ایشته امرآلهی بودر : مشورتله ایش کورك ! قوتلی برهیئت اورتهیه قویك ! خلیفهلری بیله اویله کندی کیفنه براقمایك . هیچ توجه ملت برکیشینك رأی خودینه براقیلیرمی ؟.. بوهیئته « اهل حل وعقد » دیرلر . کتب فقهیهده « منعه صاحبی » دیرلر . اویله نفوذلی کیمسهلره حکم شرعی نصل اجرا ایدیلیر ؟ مثلا غایت نفوذلی برآدم برینی قتل ایدرسه اونی تأدیب ایدهجك ، حکم شرعی اجرا ایدهجك. بر « اهل منعه » نك وجودینه احتیاج واردر . دائما بویله برهیئت بولنهجق . کتب فقهیهیی ایی اوقویانلر بونی بولورلر . بیوك مقامده اولان کیمسه برینی بغیرحق قتل ایدرسه حکم شرعی آنك حقنده دخی اجرا اولنور. کیم ایسترسه اولسون. بغیرحق کیمسهنك کیمسهیی قتله صلاحیتی یوقدر. پیغمبربیله حقسز کیمسهیی اولدورهمز. اولدورهمامشدر. او حیاتی الله ویرمش ، یالکز او آلهبیلیر . حیات ، بشرك طبیعی بر حقیدرکه بونك اوزرنده هیچ کیمسهنك تصرفی ممکن اولماز . اجراسی داعیٔ فتنه وهیجان اولهبیلهجك بویله بر حکمی سهولتله اجرا ایدهجك کیمدر؟ « اهل منعه »، یعنی « مجلس مبعوثان » در . اك مشروع حکومت بوندن عبارتدرکه آنجق بویله یاشامق ممکن اولور. هیچ برشی کتاب اللهدن خارج دکلدر . شوقدرکه اصول ایله کیدك ، مشورتله یاپك . حیات ، رفاه وسعادت انجق مشورتدهدر . [ذلك خیر واحسن تأویلا] ایشته بویله یاپارسهکز اهل سعادت اولورسکز. عاقبتکز کوزل اولور. جملهکز سلامت بولورسکز . ظلم بنیادینی ییقمق ایچون باشقه چارهکز یوقدر . الله جملهمزی رضای شریفنه موافق خیرلی عملر ایشلین قوللرندن ایلیه آمین ! بوقدرله اکتفا ایدهلم . ٤٩ نجی درسك صوکی

ابو العلا

محل اداره : درسعادتده یکی پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌در

صراط مستقیم
١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور . درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری : ابوالعلا زین‌العابدین – ح. اشرف ادیب

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

	سنه‌لکی	التی آیلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالک اجنبیه‌ده	٩٠	٥٠ غروشدر .

تاریخ تأسیسی :
١١ تموز ٣٢٤

تبریزه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر .

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور .

عدد : ١٦ — ٣٢٦ ذی‌القعده ١٦ — پنجشنبه ٢٧ تشرین‌ثانی ٣٢٤ — برنجی سنه

تفسیر شریف

[غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ] :

مظهر غضب الهی وکرفتار ضلال ابدی اولان کمسه‌لرک غیری ، انلره بالکلیه مباین بولنان ذوات کرامک طریق سلامت رفیقنه (هدایت بیور) بو نظم شریفده موصول سابقدن . « الذین انعمت علیهم » قول کریمندن بدل اولوب آنی تفسیر مقامنده وارد اولمشدر . چونکه منعم علیه اولانلرک مظهر غضب وضلال اولانلره مغایرتلرینی افاده‌دن مقصد آنلردن غضب وضلالی سلب ایتمکدرکه بو ، انلک مفهوم لازمیدر . غضب وضلالدن بالکلیه سلامت ایسه اک بیوک نعمت آلهیه‌یه نائلیت دیمک اولمسنه مبنی منعم علیه اولان ذواتی سلامت مذکوره ایله ممتاز بولنان عباد صالحیندن عبارت قلمق مناسب اولور .

بو نظم شریفک صفت قلنمق احتمالیده واردر . بو تقدیره کوره نعم اخرویه ایله اکا موصل اوله‌جق نعم دنیویه‌یه مظهر بولنان مؤمنلرک اک مکمل صورتده نائلیتلری ، مؤاخذه ومسؤلیتدن تماماً مصونیتلری مقصود اوله‌رق کندیلری مؤمنین کاملیندن عبارت اولورلرسه نظم شریف صفت کاشفه ، واکر نعم مذکوره‌یه فی‌الجمله نائلیتلری مقصود اوله‌رق علی‌الاطلاق مؤمنلردن عبارت قلنورلرسه فاسقلری اخراج ایتمک ایچون ایراد بیورلمش صفت مقیده اولور .

تفسیر الفاظ

(غضب) انتقام ارزوسیله نفس انسانیه‌نک هیجان مخصوصیدرکه غلیان دم قلبی موجب اولور . جناب باری حقنده استعمال اولندقده غایتی اولان ارادهٔ انتقامه محمول اولور .

نصل که بسملهٔ شریفه تفسیرنده ذکر اولنان قاعدهٔ کلیه بونی مقتضیدر .

(ولا الضالین) ده‌کی « لا » غیردن مستفاد اولان معنای نفی تأکید ایچون زیاده قلنمشدرکه مفاد کلام : نه مغضوب علیه اولان ، نه‌ده ضالین بولنانلرک طریقنی ایسته‌میز دیمک اولور . « ضلال » طریق سویدن کرک عمداً وخطاءً اولسون عدول وانحراف دیمکدر ، مراتب متنوعه‌سی اولوب اقصاسی کفر ، ادناسی مکروهدن عبارتدر . بوراده مقتضای اطلاق ومقام دعایه مناسب اوله‌جغی وجهله مقصود بتون انواعیدر .

تعیین مراد

بعض ارباب تفسیر مغضوب علیه قوم یهود ، ضالین طوائف نصارادن عبارتدر دیورلر . بو صورتده « الذین انعمت علیهم » ک قبل النسخ والتحریف قوم موسی وعیسی علیهما السلامه حمل اولنمسی لازم کلیر . بو ایسه اطلاق لفظه موافق اولمدیغی جهتله غایت بعیددر . بر حدیث شریفده بو صورتله بیان بیورلمسی تفسیره دکل تمثیله محمولدر .

ارجح اولان مغضوب علیه عاصیلر ، ضالین معرفت الهیه‌دن خالی اولانلردن عبارت قلنمقدر . چونکه منعم علیه لذاته حق ولاجل العمل خیری بیلمک صورتیله دلسیر نعم سبحانیه اولانلردن عبارت اولمسنه بناءً بونلرک مقابلی قوهٔ عاقله ایله قوهٔ عامله‌لرندن بریسی مختل اولان کمسه‌لردر . عمل صالحی اضلال ایدن فاسق اولوب مغضوب علیهدر . نصل که قاتل متعمد حقنده (وغضب الله علیه) وارد اولمشدر .

علم ومعرفتی اضلال ایدن‌ده جهل وضلاله مقارندر . نصل که بر آیت کریمه‌ده « فماذا بعد الحق الا الضلال » بیورلمشدر . یعنی معرفت حق خارجنده قالان جهل وضلالدن بشقه برشی دکلدر .

[آمین] :

استجب معناسنه اسم فعل اولوب معناسی : دعامزه اجابت بیور دیمکدر . بالاتفاق سورهٔ فاتحه‌دن جزء دکلسه‌ده تلاوت سورهٔ جلیله عقیبنده اوقونمسی مأثوردر . احادیث شریفه‌ده تصریح اولندیغی اوزره جبرائیل علیه‌السلام طرفندن تعلیم بیورلمشدر .

« خاتمه »

سورهٔ جلیله‌مزده بتون بنی آدم اوچ طائفه‌یه تقسیم بیورلمشدر : منعم علیه ، مغضوب علیه ، ضال .

منعم علیه اولان ذوات کرام بالاده ذکر اولندیغی اوزره درت صنف تشکیل ایدرلر .

مغضوب علیه اولانلر دخی ضلالك معنای موضوع لهنه نظراً ضالین‌ده داخلدرلر . فقط بوراده ضالین تعبیری حق‌تعالی حضرتلرینه احکام شرعیه‌سنه دائر جهلدن خالی اولمیان کسانه تخصیص اولنه‌رق مغضوب‌علیه خارج براقلمشدر . بناءً علیه مغضوب‌علیه بیله‌بیله ارتکاب معاصی‌یه ویاخود عناد واستکبار ایله کفر وتکذیبه جرأت ایدنلردن عبارت اولورکه ایکی صنف اولمش اولورلر : صنف اول عصاة مؤمنین ، صنف ثانی کفرهٔ معاندین .

مغضوب علیه اولانلرك جمله‌سنك عذابه استحقاقلرنده شبهه یوقدر . فقط مرتکب معاصی اولان مؤمنلرك برقسمی شفاعت شافعین ایله عفو بیوریله‌جق ومعذب اولان قسمی‌ده ابدیاً جهنمده قالمیه‌جقدر . اما عناد واستکبار ایله بداهته ، براهین قطعیه ایله ثابت بر حقیقته قارشو کفر وتکذیبه اصرار ایلین سفهای بی‌ادغان نار جحیمده مخلد ، ابدیاً سوزان اوله‌رق قاله‌جقدر .

ضالین‌ده صنوف عدیده‌یی حاویدر .

بو مقامده مغضوب‌علیه اولان طائفه‌نك کفره قسمیله ضالین طائفه‌سنك صنوف مختلفه‌سی وهر صنفك بطلان مذهب ومقاللری ایضاح اولنمق اقتضا ایتدیکندن ایکی فصل مستقل ایرادینه لزوم کورلمکده‌در .

مناسترلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

سورهٔ نساء : آیت — ۵۶

« ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل ان الله نعما یعظکم به ان الله کان سمیعاً بصیرا »

تحقیق الله سزه امر ایدییورکه امانتلری اهلنه تأدیه ایده‌سکز . وحکم ایتدیککز وقت عدل ایله حکم ایلیه‌سکز . اللهك سزه وعظ ایتدیکی [بو نصح وپند بیوردیغی] شی [که اهلنه اداء امانات وحکملرده عدالت ایتمکدر] نه کوزل . جناب حق سمیعدر [اقوالکزی ، حکملریکزی ایشیدیر] ، بصیردر [افعالکزی ، اماناتی اهلنه ادا ایدوب ایتمدیککزی کورر] .

نه بلیغ وجامع موعظهٔ الهیه ! ساده ومقدس برجاذبهٔ بیان ایله انسانی نصل برجهان معالی وفضائله عاشق ایدییور !

قنغی انسانلرکه امانته خیانت ایتسونده فلاح بولسون ، عاقبت پریشان اولمسون . قنغی دولت وامتدرکه اهلنه ادای اماناتی واحکامده عدالتی التزام ایلسونده نجم شوکت واقبالی درخشان اولمسون . حامل وظائف اولانلرك عهده‌لرنده امانت بولنان جاه ومنصبلر اهلنه تفویض ایله ایش‌باشلرنده امین وکاردانلر بولنور . وحاکملر حکملرنده طمع وامنیه‌یه مغلوب اولمیوبده عدل وحقانیته متوجه اولورلر ایسه اودیارده نه‌لر تجلی ایتمز ، جابجا نه درلو فیوض ظهوره کلمز ؟ بومسلکه سالك اولان ملل ونحلده دمبدم نشانهٔ التفات الهی کوریلیور .

نظم دنیا سببی سلطنت عادلدر
اعدل خلقنی حق ناظم اشیا ایلر

فضولی

وله

حکمدر واسطهٔ موت وحیاتی خلقك
وای اول حاکمه‌کیم ایلیه حکمنده خطا
قیله مظلوملری مرحمتندن محروم
ویره ظالملره اوز نفعی ایچون استیلا

ملتقی شارحی داماد مرحوم کتاب القضاده شوحدیث شریفی نقل ایتمشدر : « من قلد انساناً عملاً وفی رعیته من هو اولی منه فقد خان الله ورسوله وخان جماعة المسلمین » برکیمسه بر انسانه برایشی تقلید وتفویض ایدوب حالبوکه رعیه‌سی ایچنده او انساندن اولی والیق بولنورسه اول کیمسه علی‌التحقیق اللهه ورسولنه وجماعت مسلمینه خیانت ایتمش اولدی . حدیث شریفده‌کی جملهٔ شرطیه‌نك جوابی [اشباه]ده « فقد ظلم مرتین باعطاء غیر المستحق ومنع المستحق » صورتنده روایت اولنمشدر . بو روایته کوره مآل منیفی شودر : برکیمسه برایشی رعیه‌سی ایچنده اوایشه احق والیق وارایکن برانسانه تفویض ایدرسه اول کیمسه غیر مستحقه اعطا ومستحق منع ایتدیکی جهتله علی‌التحقیق ایکی کره ظلم ایتمش اولدی .

*
* *

« ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها » قول کریمی کعبهٔ معظمه‌نك سادن وکلیدداری عثمان ابن طلحه بن عبدالدار حقنده نازل اولمشدر . رسول اکرم افندمز یوم فتحده مکه‌یه داخل اولنجه عثمان بن طلحه کعبه‌نك قپوسنی کلیدلیوب سطح کعبه‌یه چیقمش ومفتاح کعبه‌یی پیغمبر افندمزه تسلیمدن امتناع ایله بن انك رسول‌الله اولدیغنی بیلیدم مفتاحی اندن اسیرکه‌مزدم دیمش ایدی . امام علی حضرتلری عثمانك النی بوکوب مفتاحی الدی ، کعبه قپوسنی اچدی ، رسول‌الله افندمز درون بیت معظمه کیروب ایکی رکعت نماز قیلدی . طیشاری‌یه چیقدقده عباس حضرتلری مفتاح کعبه کندوسنه ویریلوب سقایت ایله سدانتی جمع ایتمسنی طلب ایتدیسه‌ده بو آیت کریمه نازل اولمغله رسول مجتبی علیه افضل التحایا حضرتلری مفتاحی عثمانه اعاده ایدوب اعتذار

ایلسنی حضرت علی‌یه امر ایتدی . امام علی‌ده مفتاحی عثمانه اعاده ایله اعتذار ایلدی . عثمان دیدی‌که اوبله‌یا . . اجبار واذا ایتدکدن صکره شمدی کلدکده رفق ایله معامله ایدیورسك . حضرت علی : سنك حقکده قرآن نازل اولدی‌ده شمدی بونکچون سکا بومعامله‌یی ایدیورم جوابنی ویردی وآیتی اوقودی . عثمان آیتی استماع ایتمسیله همان شهادت کتوردی وجبریل علیه‌السلام هبوط ایدوب سدانتك الی الابد اولاد عثمانده اولدیغنی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمزه خبر ویردی.

بوقول کریم بروجه مشروح سادن کعبه عثمان بن طلحه حقنده نازل اولمشسه‌ده خطاب هر امانتده هرفرده عامدر . یعنی خطابك حکمی بتون مکلفینه وامانات دخی حقوق الهیه وحقوق عباده دائر مکلفینك ذمتلرینه تعلق ایدن جمیع حقوقه‌عام وشاملدر، خصوص سبب عموم حکمه مانع دکلدر . آیتك شوقصه اوزرینه ورودی انك بوقضیه‌یه مخصوص اولمسنی ایجاب ایتمز. شوحالده بوخطابك حکمنده هر انسانك حامل اولدیغی جمیع امانات داخل اولور .

معلومدرکه انسانك معامله‌سی یاربیله ویا عباد ایله ویانفسیله اولور. بواوچ قسم معامله‌نك جمیع احوالنده امانته رعایت لازمدر . انسانك ربیله اولان معامله‌سنده امانته رعایتی مأمورانی ایشله‌مك ومنهیاتی ترك ایتمکدر، بو بر دریادرکه ساحل وپایانی یوقدر. ابن مسعود حضرتلری بیوردی‌که. امانت هرشیده وحتی آبدستده وجنابتدن غسلده ونمازده وزکاتده وصومده‌بیله لازمدر . قسم ثانی‌که انسانك خلق ایله معامله‌سنده امانته رعایتیدر . بوقسمده ودیعه ومستعارلری اصحابنه اعاده ایدوب خیانت ایتمامك خصوصلری داخل اولور . ابو هریره حضرتلرندن روایت اولندی‌که رسول کبریا افندمز : « ادالامانة الی من أئتمنك ولاتخن من خانك » بیورمشدر . بوقسم امانتده کیل‌ووزنده تطفیف ایتمیوب تام اولچمك ، تام طارتمق، ناسك عیوبنی افشا ایتمامك خصوصلری، ملوك وامرانك رعیه‌لری حقنده‌کی عدالتلری ، علمانك عوام ناسی تعصبات باطله‌یه سوق ایتمیوب بلکه دنیا وآخرتده نافع اعمال واعتقاداته انلری ارشاد ایدر صورتده نصح وپندلری . زوجه دخی ناموسنی محافظه ایدوب زوجنه خیانت ایتمامسی داخلدر . انسانك نفسیله معامله‌سنده امانته رعایتی حقنده‌کی قسم ثالثه کلنجه بوده انسانك دین ودنیاده نفسی ایچون انجق انفع واصلح اولان شیلری اختیار ایتمسی وشهوت وغضب سببیله متضرر اوله‌جغی اشیادن مجانبت ایلمسیدر، بونکیچوندرکه سرور کائنات علیه افضل التحیات افندمز: « کلکم راع وکلکم مسؤل عن رعیته » بیورمشدر.

بوتعداد اولنان امورك جمله‌سی جناب حقك اهلنه اداسنی امر ایلدیکی اماناتدن اولمغله هپسی « ان الله یأمرکم ان تأدوا الامانات الی اهلها » قول کریمنده داخل اولور . جناب حق امر اماتی کتاب عزیزینك پك چوق موضعنده اعظام وتفخیم ایتمشدر. « سورهٔ مؤمنون » ده فلاح ابدی‌یه نائل اولان مؤمنلرك اوصافی ارهسنده « والذین هم لاماناتهم وعهدهم راعون » و « سورهٔ احزاب » ده « انا عرضنا الامانة علی السموات والارض والجبال فأبین ان یحملنها واشفقن منها وحملها الانسان » بیورلمشدر. اثرده دخی « لاایمان لمن لاامانة له » وارد اولمشدر .

***

بعض مفسرین کرام سیاق آیته نظر ایدوب دیدیلرکه بو قول شریفده‌کی خطاب امراء وحکام وسائره کبی ولاة اموره‌در. نته‌کیم « واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل » قول کریمنده‌کی خطاب انلره اولدیغی کبی. بوتقدیرجه نظم جلیلك مآل منیفی : [ای ولاة امور! ای امراء وحکام! جناب حق سزه امر ایدیورکه مناصب وسائره‌یه دائر ذمتلریکزه تعلق ایدن حقوقی اهلنه، مستحقلرینه ادا ایده‌سکز وناس بیننده حکم ایتدیککز زمان عدل ایله حکم ایدوب شو صورتله‌ده ذمم غیره تعلق ایدن حقوقی اصحابنه ایصال ایلیه‌سکز] دیمك اولور .

فی الاصل عدل : اشیاده مساوات دیمك اولوب صکره ظلم واعتدادن خارج قالان هرشیئه عدل تسمیه ایدلمشدر . « ان الله نعما یعظکم به » قول کریمی ماقبلنی تقریر ایدر . ومخاطبنه مزید لطفی وامتثال امره حسن دعوتی تضمن ایلر جملهٔ مستأنفه‌در. « ان الله کان سمیعاً بصیراً » قول کریمی ایسه وعد ووعید اولوب اهلنه تفویض امانات ایدن اولیاء اموری وعدل ایله حکم ایدن حکامی مکافات الهیه ایله تبشیر وخلاف امر حرکت ایلیان ولاة وحکامی مجازاة منتقم قهار ایله انذار ایدیور .

***

حجاج ابن یوسف الثقفی خطهٔ عراقه والی تعیین قلندیغی زمان عراق غایتله معمور وآبادان ایکن حجاجك روا کوردیکی مظالم کونا کون ایله خراب ویباب اولدیغندن وارداتی بیك کره‌قرق بیکه [قرق میلیون ایدر] تنزل ایتدی . حالبوکه عمر بن عبدالعزیز حضرتلرینك زمان عدلنده خطهٔ مذکوره‌نك وارداتی بیك کره سکسان بیکدن [سکسان میلیون ایدر] بیك کره یوز بیکه [یوز میلیون ایدر] ودها زیاده‌یه قدر چیقمش ایدی .

امام علی کرم‌الله وجهه ورضی‌الله عنه حضرتلری بریهودینك یدنده کوردیکی زرهندن طولایی قاضی شریحك حضورنده یهودی ایله مرافعه اوله‌رق زره کندوسنك اولدیغنی ادعا ایلدی . شریح حضرتلری یهودی‌یه بوادعایه قارشو نه‌دیرسین دیه سؤال ایتدی . یهودی : زره بنمدر وواضع الیدی بنم دیدی . بونك اوزرینه شریح امام علیدن مدعاسنی اثبات ایچون ایکی شاهد ایسته‌دی . قنبر ایله حسن بن علی کلوب امام علی‌نك لهنه شهادت ایتدیلر . قاضی دیدی‌که عبد معتقك بولنان قنبرك شهادتنی قبول ایتدم ، اما اوغلکك شهادتنی قبول ایتمم . امام علی رضی‌الله عنه حضرتلری اوغلك پدری لهنه شهادتی قبول اولنور رأینده ایدی. شریح رحمه‌الله امام حسنك پدری لهنه شهادتنی قبول ایتمامسی اوزرینه حضرت علی زرهی یهودی‌یه تسلیم ایتدی . یهودی بوحالی کورنجه کندی کندینه دیدی‌که امیرالمؤمنین حضرتلری کندی طرفندن منصوب قاضی‌نك حضورینه بنم ایله برابر کتدی، قاضی آنك علیهنه حکم ایتمشکن راضی اولدی ، بوحالی بوصورتله دریپش مطالعه ایتدکدن صکره دونوب امام علی‌یه : یاعلی سن صادق سین ، خدا علیم ودانا بوادعا ایلدیکك زره بنم دکل سنکدر دیدی واسلام اولدی.

امام ثانی ابویوسف حضرتلری حالت نزعده ایکن شویله دیوب اغلادی : یارب سکا معلومدرکه بن خصمیندن هیچ برینه قلباً دخی میل ایتمدم ، انجق هرون الرشیدك برنصرانی ایله سبق ایدن مرافعه‌سنده

حقسز اولدیغی جهتله کرچه رشیدك علیهنه حکم ایتدمسه‌ده اثناء مرافعه‌ده ایکیسنی مساوی برموقعده اوتورتمامشیدم .

فقهاء عظام حضراتی دیورلرکه حکام حق عامه ایچون نفسلرینی حبس ایتمش اولدقلرندن انلرك رزق وکفایتلری ایله اهل واعوانلك ومؤنتلری کندیلرینه عائد اولانلرك کفایتی بیت المالدن ویریلور ، انلر بو صورتله اعاشه ایدلزلرسه اموال ناسه طمع ایتملری محلوظدر .
نقل اولنورکه حضرت عمر رضی‌الله عنهك بیت المالی شدتله صیانتی معلوم ایکن قاضی شریحه شهری یوز اقچه معاشی ویرر ایدی . امام علی رضی‌الله عنه حضرتلری ایسه زمان خلافتنده قاضیٔ مشارالیهك معاشنی شهری بشیوز اقچه‌یه ابلاغ ایلدی . اوزمانلره کوره جزیرة العربده دوشونلسون بومقدار معاش نه عظیم مبلغ ایدی . ایشته اقوام فاضله حالا بودستور مبجله اتباع ایدییور ، حکامنی محترم طوتیور ، رفاه اوزره انلری اعاشه ایدیور ، بالآخره‌ده ملکاً وسیاسةً کندی مستفید اولیور . ملکلرنده غوائل متمادیه ظهور ایتمیور ، غوائلی تحقیق ایچون ، باصدیرمق ایچون خزینه‌لرینی بوشالتمقدن وارسته اولیور .
سن‌ده مطاع جهان اولان شوقاعده‌یه رعایت ایدوب حکامکه احترام ایت ، مستوفی معاش ویر وتخصیص ایلدیکك معاشی وقتیله تسویه ایت ، معاش المق ایچون زیدوعمروك درجه درجه اتکلرینی ، ایاقلرینی تقبیله مجبور ایتمه ، امان شونك بونك امرینه مخالفت ایدرسه‌م عجبا بن صونلی نرده الاجغم . چولق جوجق‌ده نه اوله‌جق کبی تردد دلخراشلرده انلری بولاندیرمه . باق اوزمان نصل حاکملر ظهور ایدر ، نصل حکملر صادر اولور . هرشیدن اول بوقاعده پیشوای حرکت اتخاذ قلنملی وصکره دیکر جهتلر ، دیکر تدبیرلر دوشونلملی‌در . برحاکم که سلامت فکری بالوجوه خواطر واکدار ایله مختل اولمشدر ، اوحاکم مصالح عبادیمی دوشونور یوقسه نفسنی‌می ، بویله برحاکمدن ارتق نه بکله‌نور . ابن ملکك منار شرحنده نقل ایدلدیکی اوزره قاضی شریح رحمه‌الله حضرت عمر طرفندن کوفه‌یه قاضی نصب اولندی وییتمش بش سنه کوفه‌ده قاضی اوله‌رق قالدقدن صکره حجاجك عراق والیلکی زماننده استعفا ایتدی . وفاتنده یوز یکرمی یاشنده ایدی . عصرمزده آه ! والیلر حاکملر مأموریتلرندن برق خاطف سرعتیله کچیورلر .

برکت زاده اسماعیل حقی

صفحات حیاتدن

آمین آلایی

الك اوکده رحله‌سی آغوش احترامنده ،
آغیر آغیر یورویبن برطقوز یاشنده ملك ؛
بش اون آدیم کریدن ، زیب واحتشامنده
شفق ضیالری حتی افول ایدوب کیده‌جك
قدر لطیف ، ایکی معصومی بر آچیق پایطون

وقار وناز ایله چکمکده ؛ آرقه‌سنده بونك ،
کوچك کوچك برآلای چهرهٔ سرور نمون .

اوروحدن دها صافی اولان یورکلردن
زمان زمان بر آلهی ترانه یوکسلیور ؛
بوجوش صفوتك عکسیله تاملکلردن
زمینه طوغری بر « آمین ! » صداسیدر کلیور .
محیطی هربرینك برصباح نور انور ،
بوتون بوقافله افرادی ، پرسرود سرور ،
کذرکهندکی خلقی یاروب یاروب کچیور !

بوبر کتیبهٔ معصومه‌درکه ای ملت ،
سلامه طورملیسك شانلی رهکذارنده ؛
بوبر جناحکه آتیده بر اوفاق حرکت
یاپوب جهانلری اویناتمق اقتدارنده !
کلیرده سایهٔ امداد حقده بر کون ، بو
کیدر دیار معالی‌یه طوغرودن طوغرو .
بودر بووارایسه دنیاده شانلی بر اردو !

اوت ، ایلرلمك ایسترسه کاروان شباب
یولنده طورمایه کلمز . اوچونکه طورمایه‌رق
دیلرکه ایلسون آنی‌یه طوغری عزم وشتاب .
اوچونکه ایسته‌میور حاله صاپلانوب قالمق !
اونك قدومی ایچون نازنین استقبال
آچارده سینه او اولمازمی پرکشای وصال ؟
طوروری آرتق اونك قارشیسنده ماضی ، حال !

فقط اوزمزمه‌لر اوچدی هپ دوداقلردن ..
سرود نشوه بوعالمده پك سورکسزدر !
آغیر آغیر کچیورکن آلای سوقاقلردن ،
کلیرده جاده‌نك آغزنده میخلانیر ، دیکیلیر
مهیب منظره بر آنلی شانلی کردونه ..
ایچنده پودره‌لی اوچ زوبه ! صوکره نه‌یسه بنه
یول آچدی برایری سس موکبك کچوب اوکنه :

سز ، ای هیاکل بی‌روحی دور ماضینك ،
دیکلمه‌یك یولنه کاروان آتینك !
نه‌در طریقنی کسمکده بویله استعجال ؟
طوروك ایلرله‌سون الله ایچون شواستقبال !

محمد عاکف

حج برنامه

— أوت ، بويل كيده‌لم‌ده زيارت ايليه‌لم
اوبرلري ، اومقدس مقام علیایی ...
ديوردي زوجه‌سنه ... چونكه بن بوسودايي

سكز طقوز سنه‌در بسلرم خيالمده ...
بوسوزلري اوته‌دن ديكليوردي برعصبي
قادين ، حياته بشارت ويرن لطيفه كبي .

— بيليرميسك نه‌قدر بربويوك سعادتدر ..
فقط نيچون صوصيورسك ؟
قادين : چوجقلريمز
كيدنجه بز قاله‌جقلر بوأوده ياپ يالكز...

دوشونديكم بو ... ديوردي .
— سببي صانكه بوده ؟
سببي صانكه بو ؟ ايشته بوآرزوي شديد
اونك حياتنه حكم ايليور .. بوظل اميد

براقيور اوني برلحظه ، بردقيقه بيله .
او ، شيمديدن اومقامي تأمل ايليه‌رك
غريق شهد خيالات .. ايسته‌يور كورمك .

قادينجغز باقيوردي بومحترم زوجك
حريص وتشنه طوران وضع ذي توكلنه
مشاركت ايده‌بيلمك ايچون تخيلنه .

ايچردن عكس ايديوردي ترانهٔ اطفال ...
دوشوندي قالدي .. ايچنده بواضطراب سفر ،
بوتون لطافت آمالي محو ايدن اخكر ..

دوداقلرنده صيقشمشدي اعترافي اونك
اوكنده موجدلنن تودهٔ ملاله باقوب
جسارت ايليه‌مزدي بوفرقته .. مغلوب
اساسسز شبهاته بوتون .. زواللي قادين
چكوب چوجقلرينك شيمديدن تحسريني .
دوكردي قلبنه شلالهٔ تأثريني .

بوشب بوحال ترددله امتداد ايتدي ..
بوتون فراش تخيلده متصل رؤيا
كوروردي ... آه بوفرقت ، بوفرقت يلدا !
سوكلي ياورولري خواب پرخيالنده
جيويلداشيردي اومعصوم نشوه‌لرله بوتون .
براضطرار توكاله بونلره محزون .

طونوق طونوق باقينيردي .. فقط خاير ، كيده‌جك .
بوضعف قلبه نه‌دن آرتق انقياد ايتسون ؟
اوزوج صانته قارشي نيچون عناد ايتسون ؟

***

صباح اولونجه شيوع بولدي أوده نيت حج .
كولردي شيمدي او اقشام قيريق طوران آدم ،
ايچنده شدت آمالي آرتيور هردم

تعلقاته سراسر يايلدي هپ بوخبر ..
آقين آقين كليورلر وداعه سرعتله .
قوجاقلاشوب كيديورلر سرشك رقتله .

او اختيار معزز ايله دوشيريور
هر احتمالي تخطرله بربياض كفن ..
تموج ايلدي هركسده بردرين شيون .

أوت مماتي دوشونمك حياتي بيلمكدر .
ممات ، اوظل معقب ، اوظل لرزشدار
قوشار پينده حياتك سريع وپراصرار !

سفر لوازمي آرتق بوتون حاضرلاندي .
دمك ياقينلاشيوردي مفارقت .. مغموم
أوك ايچنده قالانلر .. دماغلر محموم .

بوافتراق مهيجله تتريور هركس ..
اوپوشديلر بوتحسرله ساده آغلاشه‌رق ،
زواللي كوزلري آرتق دموعه مستغرق

اوپير كريه زبونك .. كوچك طورونلريني
برر برر اوپيور احتياج قلبيله ..
بوتون غموم فراقي آزالتيور بويله .

يانده ايشته اوشفقتلي ، غملي والده‌جك
حياتي كيرن كريهٔ أمومتله
شهيق قلبني ايثار ايدردي شدتله .

سوكلي دختري آغوش كريه‌دارنده ،
دوماهه برمتبسم چوجق .. ملك كبي شوخ ،
باقنجه بونلره آغلار ، اوصانكه برمجروح .

واپور عزيمته باشلاركن ايشته ريختيمدن
دموع فرقت ايله ايصلانان اومنديللر
هواده موجه‌لنن رفرف سلام آور !

***

مخوف طالعدلرك انصدام مدهشنه
مسیر اولان اودكیزلر چكیلدی سرعتله ،
قاووشدیلر ینه اسكی حیاته صحتله .

رفاه ایچنده بوكون خانه خلق مست صفا ،
بوتون سرور دیانتله چهره‌لر ممنون ، ،
جیویلداشیر ینه احفاد نشوه بخش درون .

كلیر كیدر قونو قومشو بو حال مسعودی
صمیم قلب ایله تبریك ایدرلر ؛ ایشته بوتون
معطرات لطیفه‌یله هرطرف مشحون .

مسافر ینه سراسر تبركاً صونولور
كوشلی تپسیلر اوستنده كوزهٔ زمزم ،
كه‌روح شوق ایله ریان اولور ایچن آدم.

یوسف عزت

حقوق

حقوق مأذونلری

مختلط براستیناف محكمه‌سی تشكیلی حقنده‌كی نظریهٔ باطله‌یی رداً قلمه آلنان (مختلط محكمه‌لر) مقالهٔ حقوقیه‌سنك رساله‌مزده انتشارینی متعاقب ، اجنبی حاكم استخدامی كبی نابجا تكالیفه بادی اولان احوالك حقوق مكتبی نظامنامه‌سنك تمامیله تطبیق ایدلمامش اولمسندن نشأت ایتمكده اولدیغی بیانیله مذكور نظامنامه‌نك اوتوزایكنجی واوتوز بشنجی ماده‌لریله مادهٔ مخصوصه‌سی وتشكیلات محاكم قانوننك مادهٔ موقته‌سی احكامنی تشریحاً بندلر یازلمسی واول وآخر هدف تجاوز اولان مأذونین حقوقنك مدافعه ایدلمسی لزومنی متضمن رفقامز جانبندن متعدد ورقه‌لر آلدق . بزایسه بوواده‌كی مقالاتی مجلس مبعوثانك انعقادندن صكره یاپیله‌جق تنسیقات عدلیه زماننه تعلیق ایلیور ایدك . فقط اخیراً عدلیه نظارتی مقامنی ، برربع عصردن بری محاكمزك هرحال ودرجه‌سنده هردرلو موانعه رغماً احكام قانونیه‌یی مدافعه‌ایله اشتهار ایدن وحق بوبولده برچوق مزاحمی اقتحام ایدرك نهایت قانون اساسیمزك احیاسی امرنده خدمات بركزیده‌سی سبق ایتمش اولان مانیاسی زاده رفیق بك افندی حضرتلرینك تشریفلری اوزرینه مواد مذكوره احكامنك تمامیٔ تطبیقنه قناعت كامله حاصل اولمش اولدیغندن تشریحات مطلوبه‌یه محل قالمادیغنی محترم رفقامزه بیان ایده‌بیلیرز .

استطراداً شونی‌ده تردیف ایده‌لم‌كه مأذونینك‌كچن جمعه وقوعبولان اجتماعنده مواد مذكوره‌نك یاپیله‌جق تنسیقاتده نظر اعتنادن دور طوتلماسی تمنیاتی مقام نظارته‌عرض واعلاایچون تنظیم قلنان مشترك استدعا نامه‌یی تقدیم وظیفه‌سی عاجزلریله دیكر اوچ رفیقه تحمیل ایدلمش اولدیغندن ناشی مجتمعاً وقوعبولان مراجعتمزده مشارالیه ناظربك افندی حضرتلری جانبندن ذاتاً نظارت جلیله‌نك دخی تصوری بومركزده اولدیغی ومأذونلرك حقوق مكتسبه‌لرینك هرصورتله صیانت اولنه‌جغی تبشیر وطرفمزدن دخی مقابلةً « هممات سنیه‌لریله یكیدن حیات بولان قانونلرمز میاننده مكتب حقوق نظامنامه‌سنك براستثنا تشكیل ایتمیه‌جكنه ،أذونین میاننده وثوق واطمئنان تام موجود اولدیغی » بیانیله عرض تشكر اولنمشدر .

ماردینی زاده : ابوالعلا

مبعوثلر نصل مذاكره ایدرلر ؟

بونی بزه ۲۹ ربیع‌الاخر سنه ۱۲۹٤ تاریخلی هیئت مبعوثان نظامنامهٔ داخلیسی كوستریور . بونظامنامه‌یه كوره هراجتماع سنوینك ایلك مجلسنده الك اول یاپیله‌جق شی ، مجتمع ذوات آراسنده امر مهم مذاكره‌یی تنظیم ایده‌جك اسباب ووسائلی اعداد وتهیئه‌در . بنابرین اجتماعی متعاقب موجود مبعوثلرك الك مسنی موقتاً وظیفهٔ ریاستی وسناً الك كوچكلرندن ایكی ذاتده موقتاً خدمت كتابتی درعهده ایدر [۱] وشوصورتله برهیئت منتظمه شكلنی آلان ذوات مجتمعه قرعه ایله [۲] بش قسمه آیریلور . بونلره شعبه اطلاق اولنه‌رق برنجی ، ایكنجی ، اوچنجی الخ... دیه یكدیگرندن تفریق وتمییز اولنور.

هیئتجه مذاكره‌یه اساس اوله‌جق شیلر : ۱ — مبعوثلرجانبندن ویریلان اوراق ، ۲ — مقام صدارتدن مودوع لایحه‌لر ، ۳ — افراد طرفندن تقدیم اولنان مستدعیات وبونلره تفرع ایدن مضابط وسائره‌در.

برنجیسی ایكی قسمدر: ۱ — اوراق انتخابیه كه مبعوثك شخص ووكالتنه ، ۲ — تقریرلركه وظائف مودوعه‌سنه تعلق ایدر. اوراق انتخابیه ایلك اجتماعده ابرازاولنه‌رق نومرولر وضع ایله قید ایدلدكدن صكره رئیس طرفندن لاجل التدقیق قرعه صورتیله شعبه‌لره توزیع اولنور. صاحبنك بولندیغی شعبه‌یه تصادف ایدرسه ینه قرعه ایله دیكر شعبه‌یه ویریلور . شعبه‌لرده‌ده تدقیقاتی تسهیل ایچون انجمنلر وجوده كتیریلور. بوانجمنلر اوراق انتخابیه‌یی تدقیقدن ماعدا احوالده هرشعبه‌دن منتخب بر ر ذاتدن تشكل ایدرسه‌ده تدقیق انتخابات كیفیتنده شوصورتله تشكله لزوم اولمادیغندن هرشعبه؛ اعضاسنی قرعه ایله بشر بشر آییره‌رق انجمنلرینی تشكیل ایدر .

بونلر صاحب اوراق اولان مبعوثك امر انتخابنك تعریفات قانونیه‌یه توافق ایدوب ایتمدیكنی تدقیق ونتیجهٔ تدقیقاتی حاوی اعضالرندن

---

[۱] فقط بونسبت نتیجه‌سی حضارك موجودینه كوره تخلف ایده‌جكندن ایكنجی اجتماعده بونلر بولنماز ویا بولنورده سناً بونلردن بویوك ویا كوچك ذوات اثبات وجود ایدرسه بوموقت وظیفه‌لر طبیعیدركه بوذواته انتقال ایلر.

[۲] قرعه طرزینك سقامتی كچنلرده مطبوعاتمزده موضوع بحث اولدی . تفریقك اختصاص نظره آلنه‌رق انتخاب صورتیله اولمسی لهنده بیان مطالعات اولندی. یكدیگرینی طانیمیانلرین وقوعبولان اجتماعلرده قرعه طرزینی قبولدن بشقه چاره یوقسه‌ده ایكنجی، اوچنجی، دردنجی سنه اجتماعلرنده بواصولدن تباعدك موجب محسنات اوله‌جغی‌ده آشكاردر .

برینه قلمه آلدیره‌جقلری مضبطه‌لری شعبه‌لره اعطا ایدرلر. اورادن رئیسه کوندریلور. هیئت عمومیه‌جه مذاکره‌سی اجرا اولنور [١]. نتیجهٔ مذاکره‌ده انتخاب واقعه‌نك قانون مخصوصنك تعیین ایلدیکی اصول وشرائطه توفیقاً جریان ایتمش اولدیغی تحت قراره آلنیرسه صاحب اوراق اولان ذاتك صفت مبعوثیتی تأیید ایدر ونتیجهٔ قرار طرف ریاستدن هیئته بیان اولنور.

شو تفصیلاته نظراً رئیس وکاتبلر ابتداءً موقت اولدقلری کبی اعضالرده‌ده بروجه مشروح نوعما موقتلك واردرکه قانوناً بوحاله بعض نتائج ترتب ایلمکده‌در:

١ — براعضا کندی انتخابنه دائر نه شعبه‌ده ونه هیئت عمومیه‌ده رأی ویره‌مز. حالبوکه مجلسجه موضوع بحث اولان هرهانکی خصوصده برمانع نظامی حیلولت ایتمدکجه اعضانك بیان رأیدن مجبور اولمسی متصور دکلدر.

٢ — برمبعوثك اعضالق صفتی، انتخابنك هیئتجه اثنای مذاکره‌سنده موقتاً ساقط اولور. حالبوکه هرمبعوث اعضالغی قرار کیر اولمازدن مقدم دخی مذاکره‌لرده بیان افکار واعطای رأیه صلاحیتداردر.

هیئت نتیجهٔ مذاکره‌ده عدم قبوله قرار ویررسه فسخ انتخابی موجب اسبابی تنظیم ایده‌جکی مضبطه‌ده تصریح وتکریر انتخاب لزومنی بیان ایدر وبومضبطه‌یی رئیس مقام صدارته تقدیم ایلر.

اوراق انتخابیه‌نك هیئتجه تدقیقی کیفیتی مبعوثلرك عدد مرتبنك ثلثانی نسبتنده اعضالرك قبولنه قدر دوام ایدر. عدد اعضا بو راده‌یه بالغ اولنجه تشکله صالح وافرادی توقیت مذکور شائبه‌سندن عاری بر هیئت وجوده کلمش اولدیغندن رئیس وکاتب دائمی‌یه‌ده لزوم کوریلور.

بونك ایچوندرکه تدقیقات انتخابیه بونقطه‌ده براقیله‌دق رئیس وکاتبك انتخابنه مبادرتله ریاست وبرنجی ریاست وکالتی وایکنجی ریاست وکالتی مأموریتلری ایچون اوچ نامزد انتخاب ایتملری اعضایه بیان ویازه‌جقلری اسامی ورقه‌سنی تدقیق ایتمك اوزره‌ده اعضای موجوده‌دن برقاچ ذات تفریق اولنور. ونتیجه‌ده اصولی دائره‌سنده اکثریتی قزانان اوچ اسم حقنده مضبطه یاپیله‌رق مقام صدارته کوندریلور. کاتبلر ایسه بالانتخاب هیئتجه قرارلشدیریلور.

تشکلی حقنده‌کی وظائفی شو صورتله اتمام ایدن مجلس ایلك اشتغال ایتدیکی خصوصه عودتله هنوز قبوللرینه قرار ویرلممش اولان اعضای متباقیه‌یه عائد تدقیقات انتخابیه‌یه دوام ایدر.

صدارت واسطه‌سیله حضور شاهانه‌یه تقدیم اولنان ریاست انتخابنك اراده‌ٔ سنیه‌یه اقتران ایلدیکی هیئت مبعوثانه تبلیغ اولنجه موقت رئیسك ریاستی ختام بولمش اوله‌جغندن رئیس دائمی ایله ایکی رئیس وکیللری وقرارلشدیریلان درت کاتب ایفای وظیفه‌یه باشلار وایرتسی سنه‌نك مبدأ اجتماع عادیسنه قدر بووظیفه عهده‌لرنده قالیر.

تقریرلره کلنجه ـ مقصدمز مبعوثلرك تکالیفی احتوا ایدن اوراقدر ـ بونلر حقنده یاپیله‌جق معامله تکلیفك نوع وماهیتنه کوره تخالف ایدر. معمافیه تکلیفك تحریری اولمسی واسباب موجبه‌سنك تصریح ایدلمسی وریاسته تقدیم اولنوب هیئتجه شایان نظر اولوب اولمادیغی حقنده برقرار متقدم استحصال اولنمسی کبی خصوصات جمله‌سنده جاریدر.

وکلادن استیضاح تکلیفنده قبوله دائر اولان قرار متقدمك اتخاذینی متعاقب برکون تعیین اولنور وکندوسندن استیضاح ماده اولنه‌جق ذاتك اوکون هیئت مبعوثانه کلمسی ویا معیتنده‌کی رؤسای مأموریندن برینی کوندرمسی ایچون مقام ریاستدن صوریله‌جق ماده حقنده صراحت لازمه‌یی حاوی بردعوتنامه کوندریلور.

وکلادن شکایتی تضمن ایدن تکلیفلرده قرار متقدمك اتخاذندن اول هیئتجه قرارلشدیریله‌جق شعبه‌لردن برنده تکلیف واقع تدقیق ایدیلور. بادئ شکایت اولان خصوص مستلزم مسئولیت اولور وهیئت مبعوثانك داخل دائرهٔ وظیفه‌سی اولان احواله متدائر کوریلورسه شعبه‌جه تحقیقات لازمه اجرا واشتکا اولنان ذاتدن ایضاحات کافیه استحصال اولندقدن صکره شایان تدقیق ومذاکره اولدیغنه قرار ویرلدیکی تقدیرده یاپیله‌جق قرارنامه هیئت عمومیه‌ده اوقنور. دعوت ایجاب ایدوب ایتمیه‌جکی تأمل اولنه‌رق لزوم حالنده اوذاتك بالذات ویا بالواسطه ویره‌جکی ایضاحاتی استماعدن صکره قرارنامه ایله تأیید ایدن بوتکلیف حقنده اکثریت آرایه مراجعت ایدیلور. ثلثان اکثریت مطلقه‌جه مظهر تصویب اولورسه محاکمه طلبنی مشعر مضبطه تنظیم ورئیس طرفندن مقام صدارته تقدیم اولنور.

تعدیلات تکلیفلرنده جاری قیود وشروط زائده قانون لایحه‌لرینك صورت مذاکره‌سی حقنده‌کی تفصیلات آتیه‌دن مستباندر.

مابعدی وار — ماردینی زاده: ابوالعلا

فکر دینی

انسان محضا کندی وجدانیله نفسنی بیلیر وطانیر. شو بیلیش وطانییش هیچ بر نظر واستدلاله توقف ایتمکسزین کندی کندینه نفس انسانیده حاصل اولیور. ایشته بومعلوم ضروری «انائیت وبنلك» در.

بوانائیت، جوهر مجرد اوله‌رق، بدایت طرفی ازلیت، نهایت طرفیده ابدیته طوغرو اوزانوب کیدر. شمدی بولندیغمز حال، انائیتك جسده بورونمش بولندیغی کچوك بر دوره‌در. دیمك اولیورکه اشبو انائیت اوچ حال اوزره ظهورایدیبور: تجرد، انزوا، حلول‌در.

انسان تصوراتی تجرد وانزوا طرفلرینه اوزاندقجه نفسنده برانقباض حس ایدر. حیرت ودهشتدن کندینی بردرلو قورتاره‌ماز. عقل انسانیده هیچ بردرلو حکم قطعی ویره‌مز، اظهار عجز ایدر.

فکر انسانی، تجرد وانزوا حاللرینی دخی یکدیکرندن فرقلی بر صورتده تصور ایدر. شویله که فکر انسانی کندی حالنه براقلدقده حال تجرده پك آز تعلق ایلر. سطحیجه بر دوشونمکله اوزرندن

---

[١] تعلیل انتخابه دائر اولان مضبطه‌لرده اعضالغه قبول وعدم قبول مذاکره‌سی مضبطه‌نك یوم قرائتنده اجرا ایدلمز.

همان چیقوب کیدر . زیرا بو حال تجرد کچمش بر دوردر . تکرار عودت احتمالی یوقدر . بودوردن علمشورمز اولمقسزین ازلدن دور حلوله دوغرو کچوب کیتمشز . بونکله برابر انائیتمزده بو دوره عائد هیچ بردرلو خاطره وهیچ بردرلو اثر حس ایده‌میورز . هیچ بر کونا علامتی حائز اولمایان ظلمت مطلقه ایچنده بر دور ! . . .

افراد حالنده کلنجه ایشته عقلك، فکرك اك زیاده حیران قالدیغی نقطه بوراسیدر. کوریورزکه دنیاده نه وارسه او نهایتسز، اومدهش ظلمته طوغرو حرکت ایدیور. اورایه کیدنده بر دها کلمز. آندن خبر آلق ده ممکن دکل . بابالرمز ، دده‌لرمز هپ اوراده ؛ طانیدق ، بیلدکلریمزدن بر چوغی کوزمزك اوکندن غائب اولوب کیدیور . عاقبت بر کون بزم ده کیده‌جکمز قطعی . وار اولمق او قورقدیغمز حاله حاضرلانمق دیمکدر . ایشته وار اولمشز ؛ شو حالده او حالك وقوعی ده شبهه‌سز ... نه قورقنج .. نه مدهش حال !..

ایشته انسان بو حالی دوشوندکجه بوتون لذات دنیویه‌یی اونودور، کورمز اولور. نظرنده هرشی برهیچی فنایه منقلب اولور. دهشتندن کندیسنی آله‌ماز . انسان ایچون بو حالی دوشونمه‌مك ده ممکن دکل . زیرا انسانلرك واره‌جغی وابدیاً ایچنده قاله‌جغی بر عالمدر . اوحزین ، حزین تربه‌لر ، او الواح مقابر ، او مزارلر، او دائما کوزمز اوکندن کچمکده اولان جنازه‌لر... هپ بو حالی دوشونمه‌یه بزی سوق ایدیور، هپ اوفکری اوقورقنج تصوری اویاندیریور. ذاتاً بونلرهپسی بر رعلامتدر.

انسانلر هر مشکله قارشو بر چاره ، هر دشمنه قارشی بر مدافعه ، هر حزنه قارشی بر تسلی حاضرلامق ایله مفطوردر . انسانلر، دوچار اولدقلری مشکلاته ، عداوته ، حزنه ، دائما مقابله‌ده بولنمش واشبو مقابله نتیجه‌سنده همتلریله متناسب بر طرزده یا دفع ویا تخفیف ایتمشلردر.

او نهایتسز اولان عدمه طوغرو اوزانوب کیدن موجودیت ، او بتون حزنلرك اك بیوکی اولان اولوم انسانلری پك بیوك بر مشکله، پك بیوك بر حزنه سوق ایدیور .

عجبا انسانلر بوکا قارشو نه صورتله مقابله ایده‌بیله‌جکلر ؟ شبهه‌سز اساسندن دفع ایتمك، بوندن تماما قورتلمق طوق بشر خارجنده‌در . بوجهتدن بوکا امکان یوقدر . لکن بو اشکال وحزنی تخفیف ممکن دکلمی ؟ . ایشته بو ، ممکندر . انسانلر جناب اللهك هدایتیله بوکا بر چاره ، بر تسلی بولمشلر . لکن اصل اشکالی دفع صورتیله دکل . بلکه آکا انقیاد وآنی قبول ایتمکله برابر اومدهش ظلمت عدمده کندینه رهبر اوله‌جق ، اوقراکلق یولده دوشمه‌دن یورومك ایچون کندینه ظهیر اوله‌جق ، رهکذارینی تنویر ایده‌جك بر آرقداش ، بر یولداش حاضرلامقله‌در ، که ایشته انسانلرك کندی فطرتلریله بالضروره بولدقلری چاره بوقدرجك برشیدر . فقط بو کافیدر . یالکز بو آرقداشك عادل ، مستقیم ، صمیمی ، جدی اولماسی لازمدر . بونکله برابر او نشئهٔ ثانیه‌ده رفاقتندن آیریله‌جغی محقق وبوده من طرف الله مصدق اولمسی الزمدر . ایشته بو آرقداش اعمال صالحه ایله تربیه ایدلمش ایمان صحیحدر.

انسانلرك مقابله ومدافعه اولمق اوزره حاضرلدقلری بتون تشبثاتك آیروجه اسملری اولدیغی کبی ، ایشته بویله اولوم نامنده اولان دهشت آور بر حاله قارشو بر آرقداش آرامق فکری‌ده‌خی بر «فکر دینی» در.

کوریورزکه بو فکر دینی انسانلرده ضروری اوله‌رق میدانه کلیور. بو فکری طبع انسانی اوقشایور ؛ طبیعت انسانیه میدانه کتیریور . انسانلرده بو فکرك وجودینه خارجدن بر تأثیر یوقدر. بو فکری تولید ایدن آنجق اسباب معنویه‌در . هم‌ده بو فکر بتون انسانلرده ، بدوی، مدنی بتون افراد بشرده ظهور ایده‌کلمشدر . دنیاده اك زیاده اکثریت آرا قازانان ومظهر قبول اولان بر نقطه وارسه اوده فکر دینیدر. دنیاده اك زیاده قابده قالان برفکر وار ایسه اوده دینسزلك فکریدر .

خلاصه : فکر دینی فطری ، ضروری، جبلیدر . [فطرة الله التی فطر الناس علیها ... الخ]

قزانلی : حلیم ثابت

حکیم شهیر احمد الله افندی حضرتلرینك دارالفنونده عثمانیده تربیه دائر ویردکلری قونفرانسده ضبط اولونان بیانات فاضلانه‌لری :

تربیه واساسلری

حکومت مشروطه‌ده تربیه‌نك اساسی انسانك قوای موجوده‌سنك تمامیله انکشافی، بدر حالنه کلمسیدر . بوکا حریت تربیه اساسی دیرز . لکن حریتك ماهیتی نه‌در؟ اولا بونی أییلیه‌لم. حریت عقلك مقتضاسی اولان قوانینه اطاعتدر . عجبا عقل وحکمت قوانینك منشأی نه‌در؟ شبهه یوق که منشأ قوانین وحادثات جناب حقدر.

قوانین، عالمده برقاچ درلو دوشونیله‌بیلیر :

قوانین طبیعیه: [بوکا لسان شرعده سنت الهیه دینیر] طبیعتده‌کی حادثاتك قوانینی که بو قوانین ایچون ازلی تبدیل وتغییر یوقدر، جمله‌سی‌ده مقتضای حکمتدر. بوکا بز اطاعت ایدرز . بو اطاعت اولا اضطراریدر . اویله ایسه حریتمزی سالبدر . فقط بو قوانین حریتمزه بر مانع تشکیل ایده‌مز . واقعا بو قوانین ایچنده بزه خصم کبی اولان احکام وار . مثلا امراض، جاذبه قانونی سربستیٔ حرکاته مانع اولور، حرارت و برودت بزی بیزار ایدر ، الکتریق وسائر قوای طبیعیه بزه خصمانه بر صورتده صولت کوستریر. ظاهراً بویله‌در . لکن بونلره طوغرودن طوغرویه هدف اولمق ، سوء تأثیری تحتنده قالمق صرف بزم اثر جهلمزدر . ذهن بشر او قوانین فطریه‌نك احکامنی اوکره‌نیر ، طرز جریانه وقوف حاصل ایدرسه اوقوانینك اسارتندن قورتولدیغی کبی کندی خدمتنده دخی قوللانیر، کندینه بند ایدر. لکن ینه تکرار ایدرم: انسانی بو قوانین مواجهه‌سنده حرایدن مطلقا عامدر. جاذبهٔ ارضیه بزی یره میخلایور ، حریت طبیعیه‌مزی تهدید ایدیور، لکن مهندسلرینه او جاذبه قانوننددن استفاده ایدرك قبه‌لر یاپارلر ، ینه جاذبه قانونی سایه‌سنده بالونله سماره چیقار، سیوانلر یاپارز. بونلرنه ایله اولور ؟ شبهه‌سز قانونلرك اجرای احکامنه وقوف ایله که بوده آنجق علم وفن سایه‌سنده تیسر نمای حصول اوله‌بیلیر. [پاستور] داء الکلبه بر چاره بولدی . لکن بوعلته سبب اولان میقروبلری ینه وجوداوزرینه زرق ایده‌رك . بز علم سایه‌سنده خصم اولان قوانینی دوست ایتمکه چالیشیرز. سایهٔ علمیه‌مز

نه‌قدر بوكسلیرسه احكامی بزه خصم كبی كورونن قواینده‌ن اودرجه قورتولورز. زیرا اوقو یی كندمزه بند ایدییورز.

انسانلرك ایلك حالنی نظر اعتباره آلیڭیز. بشرك اوزمان حریت طبیعیه‌سی پك محدود ایدی. كیجه كثیف قراكلغی ایله حرارت و برودت سؤ تأثیراتیله، حیوانات مفترسه‌شدت هجومیله كندینك سربستیٔ حركاتنه برطاقم مانعه‌لر تشكیل ایدردی. حالبوكه بشریتك علم سایه‌سنده شیمدیكی حیاتی كوز اوكنه كتیریكز: شمندوفرلر، واپورلر ودها سائر بیك درلو وسائط نقلیه ایجاد ایدلدی. اولجه شدرحال ایتمكه چالیشان انسانلرك اوكنه بویوك بر اورمان، نامتناهی ظن ایدیلان بر دكز چیقار، ارزو ایتدیكی یره كیتمسنه مانع اولوردی. عالم مدنیتده شیمدی بویله بر حال كوریلیورمی؟ بزم موفقیتمز افندیلر! صرف علم سایه‌سنده‌در. حریت علمله قائمدر. جهل ایله حریت بریرده بولونماز. حریت معارفك وزن تعادلیدر.

قوانین طبیعه‌نك صورت تجلیسی اعضا وجوارح اوزرنده‌در.

ایكنجی قسم قوانینده عالم نفوسده جاریدر. تفكر نفسه عائد برفعلدر. ذهنمزده موجود برطاقم معانی‌یی یان یانه دیزر، دوشونورز. لكن بونلر بویله كیف مایشاءی ذهننده ترتیب ایدیلیور؟ هیچ بر معنی یوقكه انسان اومعنایی كندی كندینه خاطره كتیره‌بیلسین. او انتظام ترتیب برقانونه تابعدركه اوده بزم ید اقتدارمزده دكلدر اوكندی كندینه جریان ایدن برقانوندر. بز یالكز تسلسل ایدن معنالردن ایستدیكمزه التفات ایدرز. یوقسه [تسلسل معانی] قانونی تغییر قبول ایتمز. بوكا نظراً حریت فكریه‌مز اولماملی. حالبوكه علم سایه‌سنده قانون تسلسلك نه اولدیغنی بیله‌رك ایستدیكمز كبی دوشونه‌بیلیرز. باقكز! بوراده دخی انسانك دوشونمسنی تقیید ایدن برشی‌وار. لكن انسان علم ایله بوكاده غلبه ایدر. دیمك اولیوركه ایكنجی قانونك صورت تجلیسی دخی علم ایله افنا ایدیلیر.

انسانلر منفرداً یاشاسه‌یدی مطلقا بو قواینك هرایكیسنه بلكه ابدیاً كرندادهٔ انقیاد اولوب قاله‌جقدی.

حكما انسانی طبعاً مدنی اوله‌رق قبول ایدر. انسانلر مجتمعاً وبر هیأت مدنیه حالنده یاشار، بریرده یاشایان حیوانلرده‌وار در. لكن حیوانات سائره برهیأت مدنیه تشكیل ایتمكدن بعیددر. انسان عقل ایله ممتازدر. بو حیثیتله‌ده تشكیل ایتدكلری هیأته بر هیأت مدنیه دینیر. بوراده یعنی هیأت اجتماعیه داخلنده بر نظام مدنی لازم. مثلا بری حر، لكن اوته‌كیده حر. بربرینك حقلرینه تجاوز ایتمیه‌جكلر. اویله ایسه بوهیأت مدنیه ایچون دخی برقانون لازمدر. ایشته اوچنجی قانون دخی بو اولیور.

تاریخ طبیعی انسانی دخی سائر حیوانات كبی برسورو اوله‌رق قبول ایدر. لكن حیوان سورویی ایله انسان جمعیتی آراسنده مهم برفرق‌وار: تاریخك، قبل التاریخ زمان حقنده علم آثار عتیقه‌نك ویردیكی معلوماته ایتدیكی تأمیناته نظراً حیوانلرك سورویسی حال حاضره قدرهیچ برتحوله اوغرامامشدر. حالبوكه انسانلر هیچ‌ده اویله دكلدر. زیرا بشریت قرناً بعد قرن ترقی أیلدكله، تحوله معروض اولمقله متمیزدر. بونك برمهم سببی وار: حیوانات بربرینه برلزوم اوزرینه یكه معاونت ایدر، فقط بو تعاونلری زمان ومكان ایله محدوددر. اونك ایچون سورولری برشكل مدنیت اكتساب ایده‌میور. حالبوكه انسانلر حال حاضرده اوچ بیك سنه اول یازیلان بركتابدن استفاده‌لر ایدر. پك اسكی زمانلرده كلوب یاشامش اولان اجدادمزك كشف ایتمش اولدیغی قانونلردن جدی استفاضه‌لر أیلر. لكن برحیوان دیكر برحیوان ایچون بویله چالیشه‌ماز. برانسان برشی كشف ایدر. اوندن یالكز كندیمی مستفید اولور؟ خیر. دیمك انسانلر بدایتدن شیمدی‌یه قدر ــ بلكه بیلمیه‌رك ــ بربرلری ایچون چالیشمشلردر. بز اجدادمزك علمندن استفاده ایتمه‌ك امین اولیكز ترقی ایده‌مه‌یز. اجدادمز دخی كندی اجدادندن استفاده‌لر ایتمشدر. بریرده بولنان انسان باشقه یرده بولنان هم جنسی ایچون چالیشیر. مثلا چینلیلر بزه‌چای حاضرلار. بزدخی اونلر ایچون سعی وغیرتده بولنورز. ایشته ذاتاً بویله‌منفرداً یاپیلمایه‌جق ایشلرساحهٔ حصوله كلیور. دیمك اولیوركه انسانلر آراسنده دائما برمناسبت، پك اسكی زماندن بری برمعاشرت‌وار.

اویله ایسه بونلرده برقانونه مربوط اولمق لازم كلیر. بوكا قوانین مدنیه نامی ویریلیور.

قوانین مدنیه ایله قوانین طبیعیه آراسنده برفرق‌وار. اوفرق دخی حركات وعادات انسانیه‌نك منشائی یالكز عقل خاصدن عبارت اولمدیغیدر. بزم برطاقم خصائصمز، مثلا حسیاتمز، احتراصاتمز وار. انسانلرك جمیع حركاتی عقل سلیمدن چیقماز. بعضاً احتراصاته مغلوب اولور. حركات تعدد ایده ایده، تكرر أیلیه أیلیه ملكه، عادت حكمنه كیرر. بوجهتدن انسانلر عادات واخلاق اكتساب ایدر. حركاتك منشائی بعضاً احتراصات وسائر برطاقم دواعی اولدیغی ایچون قوانین مدنیه تماميله عقل وحكمتدن مقتبس دكلدر. انسانلرك تحوله معروض اولان عاداتی منشأ قوانین اوله بیلدیكی ایچون قوانین زمان بزمان بوزولمش، تحوله اوغرامشدر.

بوایضاحات ایله قوانین فطریه‌وطبیعیه ایله قوانین مدنیه آراسنده‌كی فرق اكلاشیلمش اولیور: قوانین طبیعیه لایتغیر اولدیغی حالده، قوانین مدنیه تغیر وتحول ایدییور. لكن قوانین مدنیه‌نك كالی فطرت اوله‌جقدر. بزم قوانین طبیعیه‌یه اطاعتمز اولدیغی كبی قوانین مدنیه‌یه دخی اطاعتمز اولملیدر. قوانین مدنیه مخالف عقل اولسه بیله اطاعت شرطدر. یونان قدیمده تعدد اله مذهب باطلی واردی. سقراط بوكا اعتراض ایتمشدر. بواعتراضی نتیجه‌سنده كندیسنی حبس ایتدیلر. طلبه‌سی فرار تكلیف ایتدی. حكیم قوانینه رعایتسزلك اولوردیه رد ایتدی. قوانین مدنیه‌نك تنسیقی ایچون حریت فكریه وحریت قلمیه ایله عمومه بوقوانین موضوعه‌نك فنا اولدیغنی اكلاتمق لازمدر. بوچاره‌یه توسل ایدلمیه‌رك حركت اولنورسه تذبذب حاصل اولور. انسانلرك بوكبی موقعده یكانه چاره‌سی حریت فكریه‌سنی اعمال ایله تنظیم قوانینی تكلیف ایتمكدر. ذاتاً قدیمدن بری بویله حركت ایدلمشدر. اولا حكما وادبا اذهانی تنویر ایتمشلر. بعده فكرلر بویله بسلنه بسلنه اصلاحاته یول آچلمشدر. تاریخ بوكا شاهددر. بوتون قوانین مدنیه‌نك سلامتنی تكفل

ایده‌جك آنجق حریت فکریه‌در . استبدادك اك آغیری حریت فکریه‌یه تجاوزدر .

[تربیه] ایچون قوانین طبیعیه‌یی اوکرنمك لازم ؛ تاکه اونلری تسخیر ایده‌رك حریت طبیعیه‌مزی الده ایده‌بیله‌لم . حریت فکریه‌یه دخی عالم نفوسده جاری اولان قوانین مانع اولور . اونی دخی کندمزه بند ایتملی‌یز . حادثات نفسانیه جمله‌سندن اولمق اوزره غضب ، کین هردرلو احتراصات بزی طوغرو دوشونمکدن منع ایدر . سربست وطوغرو دوشونمه‌نك شرطی استراحت‌در . انسانلر طبیعتلرینك هیجانلی زمانلرنده ، بدناً ونفساً راحت ایتمدکلری آنده أیی دوشونه‌مه‌مشلردر . انسانلر ایشته بوکبی موانعه غلبه ایتمدکجه أیی دوشونه‌مز . بونك ایچون دخی علم لازمدر .

خلاصه قوانین مدنیه‌یه اطاعت لازمدر . برطرفدن‌ده اصلاحنه سعی وغیرت ایتمکه برمانع یوقدر . ذاتاً بز قوانین مدنیه‌یه اطاعت ایله حر اوله بیلیرز . بونك خارجنده اعمال فکر ایتمك حریتدن چیقمقدر . حریت تربیه ایچون مساوات‌ده اولملی‌در . بوراده مساوات مطلقا ایکی شیئك ویا ایکی شخصك عینی اولمسی دیمك دکلدر . ذاتاً بویله برحاله بوعالمده تصادف ایدیله‌مز . برقالبدن چیقان شیلرده بیله فرق واردر . مخلوقات ایچنده‌ایسه بربرینه مساوی ایکی مخلوق موجود دکلدر . مطلقا آرالرنده بر اختلاف واردر . هیچ برذهن تصور ایده‌بیلیرمیسکزکه قواجه ، طرز تفکرجه دیکر برذهنك مساویی اولسون؟ بوفکراً تصور اولنسه بیله مادی برصورتده موجود اولدیغنی ادعا ایتمك قابل اولماز . زیرا طبیعتده بویله تساوی یوقدر . مساوات بومعنایه آلنمالی‌در . علم التربیه‌ده مساوات دیمك هرکسی برقالبدن چیقارمق دیمك دکلدر . بو اوله‌ماز . زیرا الله اویله خلق ایتمشدر . ذاتاً انسانیت ایچون - برحدیث شریفك مآل عالیسنه نظراً - بواختلاف رحمتدر . بزبویوکسك ذهنلره محتاجز . اصحاب دها بزه رهبرلك ایده‌جك . اونلرده بزم سویه‌مزده قاله‌جق اولورسه جمعیت ترقی ایده‌مز . اویله ایسه مساواتی باشقه جهتده آراملی‌در . هرکس انسان اولمق حیثیتیله تعلیمده مساویدر . هرکیم اولورسه اولسون مثلا برمکتبه مراجعت ایدرسه سن فلانك اوغلیسك ، سن فقیرسك دیه قبول ویا رد ایتمك اولاملی . هرکس تعلیم ومعرفتده مساوی‌در . برکیمسه‌یه سن شونی تحصیل ایتمیه‌جکسك ، دیمز . تربیه‌ده مساوات بودر . حقوقجه‌ده مساوات بوکا دیرلر . برکیمسه‌نك علمی وار ، حسیاتی نجیب ، قوهٔ ارتیادیه‌سی متین ، اقتضا ایتدکجه اك بحرانلی زمانلرده متانت کوستر ، اك شدید واك مدهش منظره‌لر قارشوسنده - بویوك قوماندانلر کبی - قرار ایدر . شمدی بودرجهٔ کماله واصل اولان کیمسه‌لرله هنوز اوقومق یازمق بیلمینلر ، حسیات خسیسه اربابی ، متین اداره‌یه مالك اولمیانلر بر اولورمی ؟ لکن هر ایکی طرفه منسوب اولانلر حقوقجه مساوی‌در . محکمه‌یه کیتدکلری دعوالرنده حق آرانیر ، هرایکیسنه عینی معامله ایدیلیر .

تربیه‌نك اساسلرندن بری‌ده [تکافل] نظریه‌سی‌در . اولا بونی بیلملی‌که کرك عائله کرك برقوم کرك اقوام سائره افرادینه منسوب اولسون ، برکیمسه‌نك نفعی دیکر هم جنسی ایچون دخی نفعدر . ینه عینیله برینك ضرری دیکرینك‌ده ضررینی موجبدر . بوکا لسان علمده [تکافل] نظریه‌سی دینیر . بومآلده حدیث شریف دخی شرفواردر . انسانلرده برحس محبت وار . یکدیکرلرینه قارشی قلبلرنده برطاقم محبت مکنوزدر . بز برینی متألم کوردکمی اونك المنه اشتراك ایدرز . زحمتك برکیمسه نظره ایلیشدیکی اوکیمسه‌نك قومیتی ، دینی نظر اعتباره آلنمیه‌رق قلبلریمزده مرحمت حس ایدرز . بواساسدر . بزم قلبلریمزك حیثیت اصلیه‌سنی بوزان کین ، حسد کبی برطاقم احتراصاتدر . بونلردن تعری ایدیکز ، امین اولیکزکه هرکس حقنده برمحبت حس ایدرسکز . بوحقیقتی سعدی مرحوم نه‌شعشعهٔ افاده ایله ، نه‌کوزل بیان ایتمشدر .

بنی آدم اعضای یکدیکرند که‌در آفرنیش زیك کوهرند
چوعضوی بدرد آورد روزکار دکر عضو هارا نماند قرار
توکز محنت دیکران بی‌غمی نشایدکه نامت نهند آدمی

حقیقةً غیرك آلامندن آزاده اولانلره آدم دیمك جائز دکلدر . بو رابطه یعنی ابنای جنسنك الامنه اشتراك عائله‌ده دها زیاده‌در . عائله افرادندن بری متألم ایسه دیکر عائله افرادی مطلقا کدرناکدر .

ترقیات مدنیه‌ده دخی جمله‌نك اشتراکی وار . دنیاده کچمش وشمدیکی حالده موجود اقوامك هانکیسی نظر اعتباره آلنیرسه آلنسون هربری کندی مقدارنجه علمه ، مدنیته یاردیم ایتمشدر . اقوام آراسنده دخی بر رابطهٔ شدیده مشهوددر . دنیانك برطرفنده بحران مالی اولور . بز نه‌قدر اوزاق بولنورسه‌ق بوله‌لم ، بوندن متأثر اولورز . بوتأثر اولا عائله افرادنده ثانیاً برقوم افرادنده درجةً دها زیاده‌در . شونی هیچ برزمان اونوتمامالی که بریمزك ضرری دیکریمزك‌ده ضرری‌در ، بوزمانك تربیه‌سی اساسندن بری‌ده آکلاشیلیورکه [تکافل] در .

تربیه‌ده فضیلت دخی براساس مهم تشکیل ایدر . فضیلت ، غلبه معناسنه‌در . نفسمز ایله واقع اولان مجاهده‌لرده غلبه ایده ایده ، ممارسه کسب أیلیه أیلیه احراز ایتدیکمز برمزیت اولدیغی ایچون فضیلت تسمیه ایدلمشدر . بونده نه قدر ایلری‌یه کیدرسه‌ك اغراض ، آمال خسیسه اوقدر یولندن کری قالیر . بوتون احرار بوسویلدیکم وظائف ایله مکلفدر . لکن علم التربیه‌ده براساس مهم دها وارکه بالخاصه نظر دقتی جالبدر : علم التربیه هندسه کبی ، جغرافیا کبی وطنی اولمیان برعلم دکلدر . بونی نظر دقته آله‌رق احکام دیانته ، منافع وطنیه‌یه توفیق حرکت ایتملی‌در . بز بواساسلره رعایت ایتملی‌یز وصرف بومقصدله حرکت اولنورسه حریته مستحق انسانلر یتیشیر . ال اله ویرمك ، بو وظائفه چالیشمق اقدس وظائفمزدر . هپ غیرت ایده‌رك وطنمزی بونلره نائل ایده‌لم .

غیر مسلمه سلام

مناسبات بشریه‌نك کسب صمیمیت ایدرك بین الاقوام بر « اخوت عمومیه » حصولی آرزو ایدنلرجه بومسئله شایان تدقیقدر . شمدی‌یه قدر کرك اقوام مختلفه بیننده ، کرك برقومك افرادی آراسنده هپ فتنه

وتفرقه القاسنه چالیشیلدی ، بتون اولاد وطن یکدیکرندن اوزاقلاشدیریلدی ، آرایه اویله برتخم منافرت صاچیلدی که آز قالدی پریشان اولیوردق . فقط مظهر لطف رحمان اولهرق موجودیتمزی قورتاردق. شمدی اك بیوك وظیفه‌مز ، آزاده حاصل اولان بودرین بوشلغی املایه صرف غیرت ایتمكدر . تا که جمله‌مز ، بتون ملل واقوام ، « بنی آدم » اولدیغمز تحقق ایتسون . ذاتاً غایهٔ دین اسلامده بودر : بین‌الاقوام براخوت عمومیه تأسیس ایدرك جمله‌سنی برصراط مستقیمه، برطریق فضیلت وسلامته ایصال ایتمك !.. بونك ایچون اسلامیتك احکام احرارانه‌سنی اورته‌یه قویمق لازمدر که دین مبینك علویتی تظاهر ایتسون . یوقسه حالا حقیقت اسلامیه‌یی کثیف حجابلر آلتنده صاقلارسه‌ق هیچ شبهه ایدلمسون که دین مبینمزه‌قارشی پك‌بیوك‌وظیفه‌سزلك ایتمش‌اولورز. آه دین‌اسلام نه‌علوی بردین‌در!.. بونك‌حقیقتنی‌اوکره‌نه‌رك بتون نزاهت اصلیه‌سیله نشر وتعمیمنه غیرت ایتسه‌ك دائرهٔ فلاح وسعادتنه فوج فوج قوشارلر. دورسعادتده اوخواهش اقوام نه‌ایدی؟ او محبت نه‌سایه‌ده ایدی ؟ اکر حضرت پیغمبر غلظت وشدت کوسترسه‌یدی اطرافنده کیم قالیردی ؟ نه‌قدر مسئله‌لر ، مسائل دینیه واردرکه مرور زمانله بسبتون باشقه شکله کیرمشدر . بونلرك‌هپسندن بحث ایده‌جك دکلم . زیرا امتك استعدادینی ، ترقیات فکریه‌سنی، سویهٔ عرفانتی نظر اعتباره الق وجائب تحریریه‌دن‌در . هرشیئك تدقیقنی ، موضع بحثه قونولمسنی زمانئه ترك ایدرك ، بوكون ملی سنجاغمزه یازیلان « اخوت » ه متعلق برمسئله‌یی موضوع بحث ایتمك، ایسترم . چونکه افکار عمومیه‌ده بو بابده‌کی احکام دینیه‌یی اوکرنمك خصوصنده برآرزو کورولیور . هم بونی سویله‌مه‌مكده، ظن‌ایدرم‌كه، مضرتی جلب ایدییور ، مسلمانلری عقیده‌سزلکه سوق ایلیور . چونکه بوکون بتون برودتلر اونودلمش ، بتون ایادیٔ اقوام یکدیکرینه اوزادلمشدر. بو حسن اداره ایدیلیرسه ، بوخصوصده‌کی احکام اصلیهٔ اسلامیه سویلنیرسه آتیاً بیوك موفقیتلر بکله‌نیر ، دین جلیل اسلامه بیوك بر خدمت ایدلمش اولور اعتقادنده‌یم . ایشته بو حسن نیتله ، دین جلیلمزك علویت وقدسیتنی محضا اظهار مقصد خالصانه‌سیله بوکا متعلق عربجه غایت معتبر براثرده تصادف ایتدیکم تدقیقاتی ترجمه‌یه لزوم کوریورم . تا که حقیقت هرکسجه آکلاشیلسون ، تظاهر ایتسون‌ده بواخوت عثمانیه، بواخوت انسانیه دها زیاده کسب تأید ایلسون .

محرر محترمه قارشی بر سؤال ترتیب ایدیله‌رك کوندرلمش. حقایق پروران امت ایچون بوطریق تعلم وتکمل پك فیض بخشا ، پك ذوق آوردر . مناظره ، بتون علمای اسلافك اس‌الاساس عرفانی‌در . اك پارلاق حقیقتلر بویله فکرلرك چارپشمسیله حصوله کلمشدر . فقط هرشی برطاقم قوانینه مربوط اولدیغی کبی ، مناظره‌نك‌ده کندینه مخصوص بر قانون وادبی واردر . او اجلهٔ علما هیچ برقت بوقانوندن آیرلمادیلر . آیرلمادیلرده اوسایه‌ده عرفان بشرك تعالیسنه موفق اولدیلر . باقکز ، نه‌خلوص فکر ، نه صفوت لسانله صوریور . دییور که :

قرآن مبینده سلام حقنده برقاچ آیت جلیله وارداولمشدر ، مثلا: « واذا حییتم بتحیة فحیوا باحسن منها اوردوها » ، « ولاتقولو لمن القی الیكم السلام لست مؤمناً » ، « یا ایها الذین آمنوا لاتدخلوا بیوتاً غیر بیوتكم حتی تستأنسوا وتسلموا علی اهلها » فقط بو آیات کریمه مطلق اوله‌رق وارد ولمش . شیمدی بو اطلاق کرك مسلم ، وکرك غیر مسلم بالعموم افراد بشره شامل‌میدر ، یوقسه بعض صریح احادیث صحیحه ایله تقیید ایدیله‌رك یالکز مسلمره‌می خاص‌در ؟.. « مسلمك مسلم اوزرنده حق افشاء سلام ، اظهار تحیه‌در » مآلنده برحدیث شریف وار ، بو اوآیات جلیله‌یی تقیید ایده‌جك برماهیتده‌می‌در ، نصل که بعضلری بویله آکلایور ، بوحدیثه استناداً بوخصوصده غیر مسلملرك سقوط حقنه حکم ایدییور ... بو ، طوغرومی ؟.. دینیرسه‌كه : « بو ، عام‌در » ؛ شو حالده بونك برعادت مألوفه اولمسی‌ایچون بین‌الاقوام شیوع وتعمیمی لازم‌میدر ، یوقسه دکلی‌در ؟..

بوسؤاله‌جواباً حضرت محرر دییورکه : دین‌اسلام عمومی بردین‌در؛ ولو تدریجی برصورتده اولسون ، آداب وفضائلنی بتون آحاد ناسه نشر ایتمك وانسانلری یکدیکرینه تقریب‌ایله بتون افراد بشر بیننده براخوت عمومیه حصوله کتیرمك غایهٔ مقاصدی‌در. ذاتاً غیرمسلملرله سلاملاشمق عهد نبویده‌ده جاری‌ایدی. یالکز محاربلر استثنا ایدیلیوردی. چونکه برکیمسه دیکرینه‌سلام‌وبرنجه آرتق‌اوذاته برفنالغی طوقونمایجغنی تأمین‌ایتمش‌اولیور. محاربه‌ده ایسه طبیعتیله مخاصمه‌ده بولونیله‌جق. شوحالده سلام ویردکدن، «بندن‌سکاخیر‌رایریشمز، امین‌اول»دیدکدن‌صوکرااونی‌بوزمق‌خیانت‌ونقض عهد صاییله‌جقدی. بونك‌ایچون‌یالکز محاربلر سلامدن‌استثنا ایدیلیوردی. دائما یهودیلر حضرت پیغمبره سلام ویررلر ، جناب رسالتمآب‌ده مقابله بیوررلردی. حتی حضرت پیغمبرافندمز بوخصوصده‌اوقدرابرازنزاکت بیوریبورلردی‌كه بعض‌سفها ، بعض بی ادبان ، « سلام » لفظنی تحریف ایدرك ، موت معناسنه اولان « السام ... » دیرلردی. بونلره قارشی حضرت پیغمبر افندمز آکلامازلقدن کلیر ، یالکز « وعلیکم » ایله مقابله واکتفا بیوررلردی . بر دفعه حضرت عایشه‌یه‌ده : « السام علیك » دیدیلر ، جناب عایشه‌ده منکسر اوله‌رق : « وعلیك السام واللعنة » دیه مقابله‌ده بولوندی . بونك اوزرینه حضرت پیغمبر افندمز شویولده نصایح حکیمانه‌ده بولوندیلر : — سن اونلره باقه . سن مسلمانسك. مسلمانلر کیمسه‌یی سوکمز ، کیمسه‌یه لعنت اوقوماز . هایدی‌ده اویله دیمشلر ، نه اولور؟ اولومدن قورتولمق ممکن دکل که . بزه‌ده کله‌جك ، اونلره‌ده کله‌جك. سن حسن‌معامله‌دن آیرلمه !.. » ابن عباس کبی بعض صحابه‌دن‌ده مرویدرکه حضرت‌پیغمبر افندمز، ذمیلره : « السلام‌علیك» دیرلردی ، ائمهٔ سلفدن شعبی حضرتلری ، کندیسنه سلام ویرن غیر مسلمره‌قارشی: « وعلیك‌السلام ورحمةالله تعالی»دیه مقابله‌بیوررلردی. بو ، بعضلرنجه قیل وقالی موجب اولدی. حضرت شعبی : — « نه‌یه غرابتکزی‌جلب ایدییور؟ دیدی، اللهك رحمتندن اونلر متنعم اولمایورمی، نه ایله تعیش‌ایدییورلر؟..» بخاریده مذکوردر، حضرت پیغمبرافندمز اویله بیورمش: — « طانیدق، طانیمادق سلام ویریکز!..» ابن منذر، حضرت حسندن روایت ایدییور : « [فحیوا باحسن منها] مسلمانلره ؟

[اوردوها] ده اهل کتابه راجع در . . » بناءً علیه دنیله بیلیرکه : کتابی یه قارشی عین اونك دیدیکیله مقابله اولنور ؛ اکر رحمتی ذکر ایدرسه سن ده تذکیر رحمتله ابراز نزاکت واخوت ایده‌جکسك ! . .

ایشته بو ، برلمهٔ حقیقت درکه اسلاف کرام حضراتنك مسلك صحیحلرینی تنویر وارائه ایدییور . صوکرا اختلاف کلدی ، غیرمسلمه سلام خصوصنده اختلاف ایتدیلر . اکثرنیسی دیدیلرکه : « ابتداءً مسلم طرفندن سلام ویریلمز » . بوحکملری ایچون ده ابن عباسدن مروی برحدیث شریفی سند اتخاذ ایتدیلر . حضرت پیغمبر افندمز بویله سویله‌مش اونلره ابتداءً سلام ویرمك خصوصی حاجته تعلیق ایلمش : « برحاجت اولمدقجه مسلم طرفندن ابتداءً سلام ویریلمز » دیمش . . . رد ومقابله خصوصنه کلنجه : بعض فقها دیرلرکه : « مقابله واجب در ، مسلمك سلامنه مقابله اولوندیغی کبی غیرمسلمك سلامنه‌ده مقابله تحت وجوبده در . » ، بعضلری‌ده : « مقابله سنت‌در » دیدیلر . کتب حنفیه‌دن اولان خانیه‌ده‌ده ضعیف ، محترز برلسان قوللانیلیور ، دنیلیورکه : « یهودی اولسون ، نصرانی اولسون ، مجوسی اولسون رد ومقابله‌ده بأس یوقدر ! » دیمك ایسته‌یورکه : « نه واجب در ، نه سنت . بلکه مباح در » حالبوکه روایات صحیحه ایله ثابت درکه سنت‌در

اشته حقیقت مسئله بوندن عبارتدر ، اسلاف واخلافك مسلکلری ، افعال واقوالی بو مرکزده‌در . مسلمك مسلم اوزرنده‌کی حقنی بیان صددنده شرفوارد اولان حدیث شریفه استناداً وارد خاطر اولان اعتراضه کلنجه : بو ، غیرمسلمك حقنه منافی دکلدر . سلام مسلمك حقی اولمقله غیرمسلمك حقی اولمامق لازم کلمز . سلام برحق عامدر . سلام ایله ایکی شی مراد اولنور : بری مطلق تحیه ، بری‌ده کندیسنه سلام ویریلن ذاتی غدردن ، اذادن ، هردرلو فنالقدن تأمین . بونقطهٔ نظره کوره نه‌دن یالکز مسلمانلره خاص برحق اولسون ؟ تحیه البت کوزل شیدر ، انسانلره قارشی فنالقدن تحرز البت مستحسندر . نفرت وبرودتی هانکی دین ، هانکی اخلاق ، هانکی عقل سلیم تصویب ایدر ؟ .

طبرانی وبیهقی ، بی أمامه‌دن برحدیث روایت ایدییور : « جناب حق . سلامی بزم امتمزه تحیه ، اهل ذمتمزه‌ده أمان قیلمشدر . » سلام حقنده شرفوارد اولان اکثر احادیث شریفه عامدر واقعا بعضلرنده مسلمی ذکر ایتمش ، فقط بعضلرنده‌ده غیرمسلمی ذکر ایتمش . حدیث طبرانی‌ده اولدیغی کبی . برینك ذکری دیکرك سقوط حقنی موجب اوله‌جغنی هانکی قاعده سویلیور ؟ .

بکا کلنجه — دیور حضرت محرر — بن ، تحیهٔ اسلامك عمومی اولمسی طرفداری‌یم . بنجه مطلوب اولان بودر . احادیث صحیحه‌ده وارد اولمشکه یهودیلر مسلمانلره سلام ویریورلردی ، اونلرده مقابله ایدییورلردی . صوکرا یهودیلرك « سلام » لفظنی تحریف ایتملری ، مسلملرك « علیکم » لفظی ایله مقابله واکتفالری حقنده امر نبوینك شرفصدورینه سببیت ویرمشدی ؛ بوده اومحرفلرك خدعه‌لرینه آلدانمامق مقصدینه مبتنی ایدی . قواعد اصلیه مقتضاسندندرکه سبب زائل اولونجه مسبب ده زائل اولور . نه هیچ برروایت ایشتمدك که اصحاب کرامدن بری اولسون یهودیلری سلامدن نهی ایتمش اولسون . چونکه او بیوك مسلمانلر اسلامیتك کنهنه واقف ایدیلر ، احکام دینیه‌ده حسیاتلرینه مغلوب اولمازلردی . حقیقتی سوه‌ر ، هیچ برزمان حقدن آریلمازلردی . بوسایه‌ده اسلامیت آززمان ایچنده بتون دنیایه انتشار ایتدی . چونکه برشیئك ماهیتی ، ماهیت اصلیه‌سی آکلاشیلنجه ، کوزل وعلوی اولدیغی تقدیرده البت اونك طالبی چوق اولور . اونلر قولاً وفعلاً اسلامك حقیقتنی ، آداب وفضائلنی بتون جهانه نشر ایتدیلر ، اوبور حقیقته بتون عالم ، بتون اقوام وملل سینه‌سنی کشاد ایتدی . اونلر ، علی العموم انسانلره قارشی آداب اسلامیه‌نك اجراسنی ، نشر وتعمیمنی منع ایتمدیلر ، لکن اونلردن صوکرا کلن اخلاف بومسلکی دکیشدیردیلر . مسلملرك ایشلدیکی هرشیدن غیرمسلملری منعه قالقشدیلر . حتی دیدیلرکه : غیرمسلملر قرآنه نظر ایده‌مز ، بعض آیات جلیله‌یی محتوی کتابلری اوقویه‌ماز . بودرجه‌یه قدر واردیلر . ظن ایتدیلرکه بو یاپدقلری دینه تعظیمدر ، مخالفلردن دینی محافظه‌در . بویله اجانی حقیقت اسلامدن اوزاقلاشدیردقجه مخالفینك دین اسلامه قارشی تحاشی وبرودتلری اودرجه تزاید ایتدی . حالبوکه کوریورلر . دینلرینی نشر ایچون فی زماننا نصارا نه‌قدر چالیشیورلر . نه جهد وغیرت ابراز ایدییورلر ! . مجاناً کتابلر توزیع ایلرلر ، باشقه دینده اولانلرك اولاد واطفالنی مکتبلرنده تعلیم ایدرلر . . . هپ بقصد ، اجانی کندی دینلرینه تقریب‌در . . اك بیوك امللری ، ناسك عادات وشعائرنده ، کندی دینلرینه طوغرو برتحویل حصوله کتیرمك‌در . بویله ایکن مسلمانلردن چوق کیمسه‌لر واردرکه آداب وفضائل اسلامیه‌یی باشقه‌لرینك اخذ ایتمسندن قورقیورلر ، چکنیورلر . وبونی‌ده دینه برتعظیم دیه زعم ایدییورلر . هم اویله برتعظیم که بونك فوقنده ارتق برتعظیم اوله‌مازمش . حالبوکه ایی بیلسونلرکه بویاپدقلری شی ، بوطوتدقلری مسلك دین اسلام ایله انسانلر آراسنه کثیف پرده‌لر چکمکدن باشقه برشی دکلدر . بلانك اك بیوکی‌ده بودر . مأمولدرکه ارتق بوحقیقت درك اولونورده ، هرخصوصله برابر بوبابده‌ده حقیقت اصلیه‌یه رجعت ایدیلیر ! . .

ع . اشرف ادیب

مسلمانه قادینی

اوه ایکنجی فصل

صرف مادی اولان مدنیت غربیه قادینلری عجبا تکمل ایتمش قادینلرمیدر ؟

مطالعات سابقه‌مزه طوغری ارجاع ایدیله‌جك اك سطحی برنظر صراحةً شونی کورور : غرب مدنیتنك اصحابی اعتراف ایدیورکه‌نوز

اوتنکمز اتمش قادین کندیلرنده یوقدر ؛ احوال اجتماعیه‌لری ایسه قادینی کمال جنسیسنه ایصال اتمك شویله طورسون ، اونی وظیفهٔ اصلیه‌سندن آواره اوله‌رق قوانین خلقته ، مسعود بر حیاتك ایجاب ایلدیکی مطالبه منافی بریول طوتمایه سوق اتمکده‌در .

اکر بزده نظر فریب ظواهره قاپیلانلردن اوله‌دق قادینلریمز ایچون نسوان غربیه امثال اتمك لازم کله‌جکنه هر کسدن اول قائل اولوردق . لکن بز بوموضوعه دائر دها برحرف یازمه‌دن حقیقت حال ایله آره‌مزه کیرن ، حائل اولمق ایسته‌ین بتون پرده‌لری ییرتدق ، مسئله‌یه دیدهٔ علم ایله ، نظر طبیعتله باقدق ، اوزمان قادین ایچون حیات انسانیتده بوکون بولندیغی شئوندن باشقه برطاقم شئون اولدیغی کوردك . دها صوکره بومدنیتی تأسیس ایدنلرك کندی اللریله یازدقلری آثاری تدقیقه باشلایه‌رق اونلرکده بزم ایله برابر بوحقیقت جلیله‌یی اعتراف ایتدکلرینی ، بوعلل عنصریه‌نك علی التدریج ازاله‌سی ایچون اولانجه‌قوتلریله چالیشدقلرینی ، هرده تمدنك ناپایدار اولان شکل حاضری نصل ایجاب ایدیورسه اویله چالیشدقلرینی اکلادق .

آرتق ظن ایدرم‌که حقیقت حالك کوزله کورولن ظواهردن ، قولاقله ایشیدیلن مدائحدن پك باشقه اولدیغنده قارئین کرامك بزمله اتفاقی ایچون بو آدملرك یوقاریده‌کی سوزلری کافیدر . یوق ، حالا رأیمزده اصرار ایدرده ایشی — اوك ایچنده‌کی احوالی البته هر کسدن ایی بیلن خانه صاحبلرینی بیله تکذیبه قدر واردیررسه‌ق ، شبهه‌سز الیم عواقب انتاج ایده‌جك برخطای عظیم ارتکاب ایله‌مش اولورز .

بونکله برابر مسئله حدذاتنده بسیطدر ، کنهنه وصول ایچون اوزون اوزادی‌یه اوغراشمایه حاجت یوقدر . زیرا کائناتك احوال ومراتبی شویله‌جه برتدبر ایدیله‌جك اولورسه عیاناً کوریورکه جناب فاطر حکیم هرمخلوقه امر معیشتی تأمین ایده‌بیلسی ، کندیسنه خاص اولوب کمال جنسیسی‌ده اوکا وابسته بولنان وظیفه‌یی برینه کتیره بیلسی ایچون لازم کلن اعضایی ، قابلیتی ویرمشدر . اوله‌بیلیرکه کونك برنده بومخلوق کندیسنه تخصیص اولنان حدودك خارجنه چیقار ، حتی کورنلرده برازوقت بوحالی تحسین ایدر . بوایسه حدذاتنده شایان استحسان اولدیغندن دکل ، بلکه اذهانده تجدده ، یکی یکی شیلر کورمه‌یه برمیل بولندیغندندر لکن زمان کچدکجه کوزبویکی حالی کورمه‌یه آلیشیر ، بونك ایی برشی اولمدیغنی ، بالعکس اومخلوقك کندی ترکیب طبیعیٔ مدنیسنك احکامنه قارشی عصیانده بولندیغنی آکلایه‌رق آرتق اونی بکنمز اولور . پیشکاه امعانده برچوق عیبلری ، نقصانلری مجسم برصورتده تجلی ایدر . شمدی سزه برمثال کتیره‌لم :

فرضا ایچمزده سیاسی برقادین ظهور ایتدیکی ایشتسه‌ك درحال کندیمزده برسرور ومباهات طویه‌رق اونوظهور سیاسیه‌یی آلقیشلامایه ، عالم نسوان ایچون برنمونهٔ کمال اتخاذ ایتمه‌یه قالقیشیرز . غزته‌لرده مقاله‌لرینی ، نطقلرینی کوردیکمز زمان اوتوفلریمز قباریر . لکن بو سیاسیه‌نك آرقه‌سندن برچوق سیاسیه‌لر ، برچوق مهندسه‌لر پیدا اولور ، طبیعتده بو یکی بدعتلردن طولایی باشمزه بیوك براش آچه‌جغنی

لسان حادثات ایله بزه بیلدیررسه او وقت درحال فکریمزی دکشدیریرز ؛ بوار ککلشمش قادینلره دشمن کسیلیرز ؛ اونلردن هیچ برصورتله خشنود اولمایز ! فقط بویله برزمانده ایده‌جکمز تأسفك ، کوستره‌جکمز عداوتك نه‌فائده‌سی اوله‌بیلیر ؟ البته هیچ .

زیرا اوزمان ایجابات احوال بزی یکی برطرز اجتماعه ادخال اتمش اوله‌جغندن کندیمزی ایکی خطرلی طاغنه‌نك چارپشدیغی نقطه‌ده بولورز : اکر قادینلری بولندقلری حالدن منعه قالقیشیرسه‌ق موجود شره برشر دها قاتمش اولورز . بزم اوزمانکی حالت اجتماعیه‌مز شمدییکی تخمین ایتدیکمز کبی اوله‌مایه‌جقدر . یوق ، بویله یاپمازده قادینلری کندی آفتیلرینه براقیرسه‌ق اوووقت‌ده جرحه خبیث برشکل آلیر ، خسته‌لق مداوایه قارشی معاند کسیلیر ؛ بناءً علیه بزده کندیمزی ، علمای امتك یوقاریده شکایتلرینی ذکر ایلدیکمز ، عین مهالکه هدف اتمش اولورز .

بومثالك هم بزم ، همده آوروپالیلر ایچون ایرادی پك طوغریدر . چونکه بز آوروپاده مهندسه‌لر ، طبیبه‌لر بولندیغنی ایشیدیور برمکله استحسان وحیرت ایچنده قالیورزده تذکر اولنمق ایجاب ایدن جهتلری اونوتیورز . مستقبلی قطعیاً حسابه آلمقسزین بزده‌ده اویله قادینلر یتشدیرمه‌یه قالقیشیورز . بوتشبثه قارشی طورمق ایسته‌ینلره طعنلر یاغدیریورز . اونلری تعصبله ، اوهامه انقیاد ایله ، اجدادمانده عاداته پرستش کبی نقائصله اتهام ایدیورز . شمدی بزه دیسه‌لرکه :

ای قوم ، سزك هرحاللرینی مقام استشهادده ایراد ایتمکده اولدیغکز غربیلر آرتق بوطبیبه‌لره ، بومهندسه‌لره طویدیلر ؛ بوکی القابك کافه‌سندن هوسلرینی آلدیلر . احکام طبیعته قارشی اولنان عصیانك تولید ایلدیکی ، فقط بدایت امرده کندیلرینك اصلا دوشونه‌مدیکی نتائج سیئه‌یی بوکون رأی العین کوردیلر . شمدی قالقمشلر ، بوحالك غایت سریع برصورتده محو وتبدیلی لزومنی ایلری سوره‌رك یازیلر یازیورلر ، علی ملأ الحضار رفع صوت ایدیورلر . ایشته او یولده‌کی یازیلری ، ایشته او یولده‌کی تهدیدلری !

اوت ، بزه بویله بر خطاب وارد اولسه درحال ، بونلر بتون وهم باطلدر ، مناظره‌ده بعضاً اختیار ایدیلن مغالطه انواعندندر ، دیورز . قادینلرك یوقاریده صاییلان مسالك معیشتده‌کی موفقیتلری صماخ استحسانمزی اودرجه‌لرده مسحور اتمش‌که کیم اولورسه اولسون خلافنی ادعاده بولنورسه همان تکذیب ایدیورز .

لکن نه یاپیله بیلیر ؟ بو بر قانون طبیعیدر ، یاخود — ایسترسه‌کز شویله دییکز — برفتنهٔ اجتماعیه‌درکه اقوام قویه طرفندن امم ضعیفه‌یه سحرکی‌حتی اوندن شدتله اجرای تأثیر ایدر . ایشته بونك ایچوندرکه شرقلیلرك برچوق حاللری تقلید محضدن عبارت قالمشدر . هم بومقلدلکه نه‌دن یلتندکلرینی صورسه‌کز جوابدن عاجز قالیرلر . ایشته سزه اك بسیط واك شایع برمثال : خلقك برچوغی نك برکلمه‌سنی بیلمدیکی ، حتی اوکرنمه‌یه چالیشسه بیله دیلنك دونمه‌جکی برلسان اجنبی ایله سلاملاشوب طورور ! ایشته بویله مسخره‌لقلر کریده قالمش اولان هرملتده عوام طاقمنك عادتیدر . لکن خواص ایچون بویله بر درکهٔ

مذلتدن یوکسله‌رك، یولی شاشیرانلری سمت رشاده سوق ایده‌جك بر مشعل هدایت اولمق، فساد وفتنه‌دن قاچانلری سایهٔ امانده بارینده‌ره‌جق بر بنیان متین صلاح کسیلمك ایجاب ایدر.

(المرأة الجدیدة) مؤلفی شرقده‌کی قادینلرك سفالتنی، طلاقك کثرتی اله آله‌رق عادت تستره هجوم ایدییور، اونی چرکین برصورتده کوستریبور، بتون فنالقلرك سبب اصلیسی اولدیغنی ایلری سوره‌رك قالدیرلمسی توصیه‌سنده بولونیور. لکن بز بونك خلافنه قائلز. دیرزکه: قادینلر عزی بولندقلری حالدن دها بربادینه دوشمکدن تورتاران یالکز تستردر. اکر تستر اولماسه‌یدی حیات نسوان بوکونکندن چوق دها فنا اولوردی. کذلك مادام که تستر جاهل وحقیر اولان برقادینی امراض اجتماعیهٔ مهلکه‌دن چوغنك شرندن حمایه ایدیور، دیمك اولیورکه اوقادینی - ولو اورته حالده تعلیم وتربیه ایدلسون — وظیفهٔ طبیعیه‌سی کرسیسنده مربع نشین ایده‌جك، کمال جنسیسنی استحصال ایتمسی ایچون کندیسنه الك بیوك مرشد اوله‌جق یکانه قوت، یکانه سائق ینه تستردر.

لکن بوقدر یأس، بوقدر حیرت نه‌دن ایجاب ایتسون؟ موجودات ایله حادثات کون هپ شهود عادل دکلی؟ اکر آچیق کزمك قادینلرك مستوریته عزو اولنان، فنالقلره دوشمه‌مسنی کافل اوله‌یدی بوفنالقلرك غربده بولنمامسی، یاخود هیچ اولمازسه قاله آلنمایه‌جق درجه‌ده آز اولمسی لازم کلیردی. حال بوکه حقیقت حال بونك خلافنه‌در. زیرا حادثات عالمه مطلع اولانلر بیلیرلر که قادینلره حریت کامله ویرمك ایچون اوغراشانلرك شکایت ایتدکلری فنالقلر عینیله بلاد غربیه‌ده موجوددر.

قادینلرك دوشمش اولدقلری فقر وسفالته، سوء حاله کلنجه بونك‌ده اورالرده نسبتله دها شدتلی اولدیغنه (المرأة الجدیدة) مؤلفك کندیسی شهادت ایدیور. دیورکه: «اخیراً وقوع بولان تعداد ایله ثابت اولمشدرکه خطهٔ مصریه‌ده صنعتله اشتغال ایدن ٦٣٧٣١ قادین واردر. فرانسه‌ده ایسه بش ملیوندن زیاده قادین خارجده چالیشمه‌ده مضطردر. شیمدی آره‌لرنده برنسبت یاپه‌جق اولورسه‌ق کورورزکه فرانسه‌ده یوزده اون درت قادین صنعتله مشغول ایکن بونسبت مصرده انجق یوزده یاریمی بوله بیلور.»

ایشته مدنیتجه الك ایلری کیدن ممالکده‌کی قادینلرك بزم قادینلرمزدن زیاده فقر وسفالت ایچنده بولندقلرینه بوده بر دلیل محسوسدر. لکن مؤلفك بونی تعقیب ایدن سوزی‌که، بوقادینلرك عائله‌لرینه هیچ برضرر ایراث ایتمکسزین اعمال خارجیه‌ده اشتغال ایتمکده اولدقلرینه دائردر، بداهته، حسه، بالذات اجتماعیونك شهادتنه کلیاً معارضدر. بزم ایچون مختلف فیه اولان بوکبی مسائلده ایجاب ایدن شی ایشی علم اقتصادی پك ایی بیلن خانه صاحبلرینك طوغریدن طوغری‌یه کندیلرندن صورمقدر. بزایسه اون طقوزنجی عصرده الك بیوك مأثر علمیه میدانه کتیرن اقتصادیٔ شهیر (ژول سیمون) ك سوزلرینی یوقاریده نقل ایتمش ایدك.

ایشته بوذات فابریقه‌لرك، دستکاهلرك قادینلری عائله‌لرندن حقیقی برصورتده آییردیغنی، حیات بیتیه‌لرینی تاکوکندن ییقدیغنی آوروپانك اورته‌سنده بلند آواز ایله سویلیور. هم بوحقیقتی ادراك ایدن یالکز ژول سیموندن عبارت دکلدر، سائر اجتماعیون ده بوآدمك سوزلرینی بلا استثنا قبول ایدییورلر.

بز بوراده قارئین کرامی دها زیاده اقناع ایچون انکلیز علامه‌لرندن (ساموئیل سمایلس) ك (اخلاق) اسمنده‌کی اثرندن بر نبذه ایراد ایتمه‌یی مناسب کورویورز. [بوذات انکلیز ترقیات مدنیه‌سنك ارکانندن وتعالیٔ انسانیت مشتاقانك بیوکلرندن معدوددر. اجتماعی موضوعلر اوزرینه غایت مهم برچوق آثار یازمشدرکه قسم اعظمی فرانسزجه‌یه ترجمه اولنمشدر.] ساموئیل سمایلس دیورکه:

«قادینلری فابریقه‌لرده چالشمه‌یه سوق ایدن نظام ثروت مملکت نقطهٔ نظرندن نه اولورسه اولسون نتیجه‌ده بنیان حیات عائله‌یی هادمدر. زیرا بونظام اوك هیکلنه هجوم ایدیور، ارکان عائله‌یی ییقوب دوریبور، روابط اجتماعیه‌یی قوپاریبور. بونظام زوجه‌یی زوجندن، اولادندن، اقرباسندن آییردیغی ایچون کندینه خاص برطرز آله‌رق قادینك اخلاقنی بوزمقدن باشقه برنتیجه ویرمیور. چونکه قادینك وظیفهٔ حقیقیه‌سی امور بیتیه‌سنی ترتیب، عائله‌سنی تربیه وسائل معیشتك احتیاجدن فضله‌سنی حسن اداره‌کبی شیلردن عبارتدر. لکن فابریقه‌لر قادینی بووظائفك کافه‌سندن مهجور ایتدیکی ایچون اولر آرتق اسکی اولکدن چیقدی، چوجقلر تربیه کورمکسزین کوشهٔ اهماله براقلمق صورتیله بویومه‌یه باشلادی؛ محبت زوجیه منطفی اولدی؛ قادین ارککك سوکیلی بررفیقهٔ حیاتی اولمقدن چیقدی؛ شدائد اعمالده، مشاق خارجیه‌ده اوکا رقیب اولدی؛ محافظهٔ عفت وفضیلتك یکانه مداری اولان تواضع فکری واخلاقی‌یی علی الاکثر محوایدن برچوق تأثیراته معروض قالدی.»

بوسوزلردن صراحةً اکلاشیلیورکه نسوان غرب اوزرنده دهشت فرما اولان سفالت، ضرورت بزمکیلردن تصور اولنمایه‌جق درجه‌ده شدتلیدر. اوراده زواللی قادینلر اولرینك خارجنده چالشمه‌لرندن طولایی بوکون آجینه‌جق، استعاذه اولنه‌جق برحاله کلمشلر. آرتق بوخصوصده بزم ایچون خانه صاحبلرینی تکذیب ایتمك طوغری اوله‌ماز. بناءً علیه اکر مستوریت قادینلرك مدار سعادتی، یاخود هیچ اولمازسه مخفف آلامی اولماسه‌یدی نسوان غربك احوالی البته شوتصویر ایدیلن طرزده اولمازدی.

کثرت طلاقه کلنجه مدنیت ومعموریتجه الك ایلری کیدن ممالکده طلاق اودرجه‌یی بولمشدرکه اورالرده‌کی اجتماعیون دهشت ایچنده قالیورلر، فقط اوکنی آلمق چاره‌سنی بردرلو بوله‌میورلر. فرانسه‌ده انتشار ایدن (رووو) ده طلب واقع اوزرینه محرر شهیر آسریقالی (لوسن) طرفندن کوندرلمش شویله بر استاتستیق واردر:

(ماساژوزت) ده ١٨٩٤ سنه‌سنده محاکم ١٦٢٢ طلاق اوراقی اوزرینه معامله ایفا ایتمشدرکه اوندن برسنه اول بواوراق ٧٧٠ راده‌سنده ایدی. دیمك طلاق برسرعت فوق العاده ایله ایلریلیور. عینی مملکتده ازدواج ١٨٧٧ ده $\frac{1}{105}$ ایکن ١٨٩٩ ده $\frac{1}{122}$ درجه‌سنه اینمشدرکه بونکله تأهلك‌ده اکسیلدیکی ثابت اولیور.

كذلك جماهیر متفقه‌دن بولنان (اوهیو) یه كلنجه عین ارقام مدهشه‌یه بوراده‌ده تصادف ایدیلور . ١٨٦٥ ده محاكمدن ٢٢١٩٨ ازدواج اوراقی كچمش ؛ صوكره بونلر میاننده ٨٣٧ طلاق یعنی تقریباً ٢٦ ازدواجده برطلاق وقوع بولمش. لكن ١٨٩٤ سنه‌سنده محاكم ٣٣٨٥٨ نكاح اوراقی تسجیل ایتمش . بونلر میاننده ٢٧٥٣ طلاق یعنی ١٢ ازدواجده برطلاق وقوعه كلمش .

كذلك مشاهده ایله ثابتدركه بوراده یكرمی سنه ظرفنده طلاقك عددی اسكی حد وسطیسندن ١١٠٠٠ قدر آرتمش ؛ ازدواج ایسه ٨٤٨٨٩ قدر اكسیلمشدر. محرر بو ایستاتستیقی ایراد ایتدكدن‌صوكره دییوركه: «اكر آمریقا طرز حیاتی یكی قادینلرك آقتیلرینه تابع اولماسه‌ایدی اوهیوده ٩٤٢٥٦ عائله‌دن اشاغی بولنمازدی .

جماهیر متفقه بلادندن (قالیفورنیا)ده ١٨٩٧ سنه‌سنده ٢٠٠٠ ازدواجك ٦٤١ ی طلاق‌ایله نتیجه‌لنمشدركه بوحسابه كوره اوچ‌نكاحه برطلاق اصابت ایدییور . ینه (لوسن) طرفندن یازیلان برطلاق ایستاتستیقنده شوارقام كورولیور : (قونیقوت) ده ١٠ (ماساژوزت) ده ٢١ (روسلان) ده ١٣ (شیقاغو) ده ٨ نكاحه برطلاق دوشیور. شیقاغوده محاكم هرسنه ٣٥٠ طلاق اوراقی تسجیل ایدیور حالبوكه اهالی ٢٣٠٠٠٠ دن زیاده دكلدر . محرر بونلرك عقیبنده دییوركه :

مابعدی‌وار

مواعظ

مقرری: محرری:
مناسترلی اسماعیل حقی سیروزلی ح . اشرف ادیب

درس : ٥١ — ٢٦ ایلول ٣٢٤

اعوذ باالله من‌الشیطان الرجیم . بسم‌الله الرحمن الرحیم

[واتقوا فتنة لاتصیبن‌الذین ظلموا منكم خاصة واعلموا ان‌الله شدید العقاب .....]

[واتقوا] ای مؤمنلر ، اتقا ایدیكز ، حذر ایدیكز ، صاقینك، اجتناب اوزره بولونك . نه‌دن صاقینكز دائما ؟ (فتنة) فتنه‌دن . اویله برفتنه‌دن، اویله بر بلای عظیمدن صاقینملیسكزكه [لاتصیبن‌الذین ظلموا منكم خاصة] كلدیكی وقتده یالكز ظالملره كلسه ، مستحق اولانلره ، مرتكب اولانلره ، اوبلایه ، اوعقوبته لایق اولانلره منحصراً كلسه نه‌اعلا. لكن اویله كلیور. بلكه عموم ناسه استیلا ایدر . معصوملری، مظلوملری‌ده برابر اضمحلاله ، دهشت عظیمه‌یه اوغراتیر. بویله عمومی برمصیبت ، بویله بربلای مستولی وار . صاقینیرسه‌كز قورتولورسكز. طوغرودن طوغرویه‌بویله هركسه استیلا ایده‌جك بلای عمومی‌ویرمیه‌جكنی جناب حق حبیبنه وعد بیوردی . صحیح بخاریده بوكا دائر حدیث شریف واردر . لكن كندیلری‌ده صاقینملی‌درلر. بلایی دعوت ایتمملی .

دیمك حاصلی (فتنه) اكر بلای عظیم وعقوبت عمومیه ایله تفسیر ایدیلیرسه [لاتصیبن] قول كریمی ظاهرینه محمول اولور. لكن اسبابدن توقی معناسنه حملی لازم كلیر . [واتقواالنار] كبی. اوفتنه‌نك‌اسبابندن‌صاقینملی. اوعقوبتك برطاقم سببلری‌وار. مفسرین كرام بیان‌ایدرلر ایشته. اسباب مذكوره‌دن توقی‌ایتمه‌لیسكز، كه مسبب‌اولان بلااوزركزه استیلا ایتمسون.

كچن هفته‌ده بحث ایتمشدم ، بوآیتك تفسیرنده برقاچ احتماللر وار دیمشدم . اكر (فتنه) یی (فتان) ك صفتی ، فعل مكاب اولمق اوزره آلیرسه‌ق اووقت [لاتصیبن ...] قول شریفنده تجوز بولنور . یعنی اونك اثری اصابت ایدر دیمك‌اولور. لكن فتنه ، طوغرودن طوغرویه « عذاب ، عقاب » معناسنه ، « عقوبت الهیه » معناسنه‌ده كلیر . قرآن كریمده نظائری عدیده‌سی واردر . بوحالده تجوزه حاجت قالماز. فقط « بربلادن صاقنك » نه‌دیمكدر ؟ اوبلانك اسبابندن احتراز ایدك ، دیمك دكلمی؟ نصل‌كه« نارجهنمدن‌صاقنك» بیورولیور. اونه‌دیمكدر؟ «ظلمدن، معصیتدن تحاشی ایدك‌كه جهنمدن خلاص اوله‌سكز . » [واتقوا یوماً لاتجزی نفس‌عن‌نفس‌شیئاً] اتقا ایدیكز، قورقكز ! اویله بركوندن كه كیمسه‌نك كیمسه‌یه فائده‌سی اولمایه‌جق. اوندن صاقینمق قابلمی؟ البت كله‌جك ، مقصود ، اوكونك حسابندن قورقك . اوكون بتون افراد حضور باری‌یه كله‌جك، قوللرك بتون اعمالی سؤال ایدیله‌جك. اوندن صاقینك . آكا كوره داورانك . ایشته عقوبتدن صاقنك دیمك ، اسبابندن تحاشی ایدیكز دیمكدر .

بونك سببلری نه‌در ؟ برنجیسی مداهنه . امربالمعروف نهی عن المنكری ترك . تفرقه‌یی موجب قوللر ، فعللر ... بونلر عقوبتك اسبابندندر . اقوال وافعالكز بویله فتنه‌كارانه اولورسه تفرقه دوشر بینكزه ، دشمنكز غلبه ایدر اوزركزه . بوكونكی كونده موجب‌تفرقه هرقولدن ، هرفعلدن تحاشی لازم . هم یالكز اسلام بیننده تفرقه‌دن دكل ، بالعموم عثمانلیلر آراسنده تفرقه ایقاعندن صاقنكز . زیرا یالكز اتحاد اسلام ایله غلبه چالمق قابل دكل . اونك ایچون خیلی زمان ، خیلی قوت ، خیلی همت ایستر . غایت متفرق یاشامش ، بیك درلو اسارته محكوم ایدلمش اهل اسلامی جمع ایدوب دائرهٔ اتحاده آلمق قابلمی ؟ بوكا زمان ایستر . ان شاء اله اوده اولور . اسلامیتك علوی كسب وضوح ایدر ، عدالت عمومیه تقرر ایدرسه طبیعتیله هركس هوس ایدر، ارتباط قوت بولور . لكن بوكون جناب حقك آچدیغی یول ، سلامت یولی نه طرزده آچیلدیسه اونی نعمت بیلوب محافظه‌یه چالیشملی‌یز . بوسلامت یولنده، بوسبیل صوابده بوتون وطنداشلریمزده اشتراك ایدیور . اونلرده دست مصافحتنی بزه اوزاتیور. قبوله‌مجبورز؛ دیناً، سیاسةً، عقلاً . بویله یكوجود اوله‌رق اتحاد ایده‌جكز . بونی اخلاله تصدی ایتمك بویوك خیانتدر . موجودیتمزه ؛ مادی، معنوی وارلغمزه خیانتدر. باب سلامتی قپامغه چالیشمقدر . بوذره قدراشتباه قبول ایتمین برحقیقت باهره‌در . ذاتاً شریعت اسلامیه‌ده بغیر حق تجاوزی منع ایدییور . تبعهٔ غیر مسلمه‌یه‌ده ایی سویلیك ، دیه حقوقنی محافظه‌یی امر ایتمیورمی شریعت عادله‌مز ؟ نه‌قدر دلیل ایسترسك . قرآن امر ایدر : هركسه ایی سویلیك . قارداشجه معامله ایدك ، كمال ابراز ایدك . (وقولوا للناس حسناً) بعض قرائتده (حَسَناً) وارد اولمشدر. حسن، كوزل كلام سویلیك. یوقسه منافرتی تولید ایده‌جك سوزلر دكل . كوزل كلام نه‌در ؟ قارداشم ، اوغلم ...

اما ، نصل خرستیانه بن « قارداش » دیرم ؟ قارداش تعبیری مؤمنه مخصوص برتعبیر دکلیدر !

اویله جاهلانه سوزلر اورته‌ده دونیور . تعجبه شایان . قرآنی اوقومازلرمی ؟ معناسنی کلامازلرمی ؟ أوت مؤمنلر بیننده بر اخوت خصوصیه وار . (انما المؤمنون اخوة) نظم جلیلنك معنای شریفی « مؤمنلر انجق قارداشدر ، قارداشدن باشقه برشی کلدر مؤمنلرك باشقه قارداشی یوقدر » معناسی خطادر (انما) اداتی کلامك اولنه داخل اولوب زمیه حصر افاده ایدر ؟ جزء اخیرینه . یعنی بربرینه قارداش معامله‌سی ایتمکه مجبوردر . بویله قارداش اولمغله دها قارداشلری بولنمسنه مانع میدر ؟ خایر . اخوت مرتبه مرتبه‌در . برکره اخوت عمومیه وار . « انسان » لقده اشتراك . بتون ابنای بشر قارداشدر . حضرت حیدرك [الناس من جهة التمثيل اكفاء ابوهم آدم والام حواء] کلام شریفلری کذلك [يا ايها الناس انا خلقناكم من ذكر و انثى وجعلناكم شعوباً و قبائل لتعارفوا ان اكرمكم عند الله اتقيكم] آیت کریمه‌سی بتون نوع بشر بیننده بر رابطه ، انسانیت ارتباطی ، جنسیت اتحادی اولدیغی و بوسائقه‌دن نقطهٔ نظردن بربرلرینه مرحمت ایتمك ، انسانیت حقوقنی محافظه امرینی حاویدر . انسانجه معامله اولور انسانه ، هانکی دیندن اولورسه اولسون آدمیت مقتضاسی . [بنی آدم اعضای یکدیکرند که در آفرینش زیك کوهراند]

سعدیٔ حکیم شیرازی رحمه‌الله ، بتون بنی آدمی برجسد کبی تلقی ایدیور . هرفرد بر عضو مخصوص تشکیل ایدر . بری متألم اولورسه دیکرلری‌ده متألم اولور ، بر طاقم بیچارکان اولور . دنیانك نه طرفنده اولورسه اولسون ، فلاکتزده اولدقلری خبر آلیرز ، متأثر اولورز . انسان اولانده جنسنه بر میل وار . حیوانده بیله بو میل موجوددر . حیوانك بیله جنسنه میلی ، انجذابی اولدیغی کبی انسان ده انسان اولورسه بتون ابنای جنسنه معاونت ، هر برینه امداد ونه درلو قابل ایسه مواسات ایفاسنه الدن کلدیکی قدر چالیشملی وصایای دینیه‌ده بوصورتله وارد اولمشدر .

اخوتك ایکنجی ، اوچنجی ، دردنجی معنالری‌ده وار . ذکر اولنان معناده بوتون ابنای بشر داخل در . مسلم‌ده ، غیر مسلم‌ده ، ذمی‌ده ، حربی‌ده . حقوق حرب‌ده وار . چونکه حربی اولمغله حیوان مرتبه‌سنه تنزل ایتمز . حقوق حربی الك اول وضع ایدن ، آوروپا جهالت ایچنده ایکن ، امواج وحشت آراسنده چالقانیورکن ایلك اول بوحقوقی ارتدیه قویان شریعت اسلامیه‌در . سیر کبیری اوقورسك امام محمد بن الحسن الشیبانی حضرتلری یازیور . سیر کبیرك تألیفندن سکز یوز سنه صوکرا اوروپاده قانون حرب فکری اورته‌یه چیقدی . مأخذی بودر ، فرنکلرك الك بیطرف مورخلری بونی اعتراف ایدیورلر . ایلك اول بو قانون حربی وضع ایدن ، انسانلرك حربده بیله حقوقنی تأمین ایدن شریعت اسلامیه‌در . امام اعظمك شاکردی بونی تألیف ایتمشدر . ارباب مطالعه‌نك معلومیدر . اخیراً استانبولده ترجمه اولنوب طبع اولندی . قادینلره ، چوجقلره ، اختیارلره ، برطاقم دنیایی ترك ایتمش راهبلره ، مجنونلره ، معتوهلره بر معامله ایدیلمز . شایان مرحمت اولانلر وار . اسیرلر وار ، مجروحلر وار . نصل حرب اوله‌جق ، اثنای حربده نه معامله ایدیله‌جك ؟ اونكده دائره‌سی وار ، حدودی وار . هر شیئه حدود تعیین ایتمش شریعت . آلانلر اوردن آلمشلر ، اساسنی قورمشلر .

بوجهتله حربی‌یه ، ذمی‌یه قارشی بنی آدم اولمق نقطهٔ نظرندن برطاقم حقوق وار . شریعت ایفاسنه مجبور ایدیور .

اخوتك بر معناسی‌ده وطنداشلقدر . بزم خرستیانلره ، موسویلره ویره‌جکمز عنوان بو معناجه‌در . بر وطنك اجزاسی اولمق اعتباریله . وطن چونکه مادر در ، مادر مهربان صاییلیر . اوراده درتعیشك ، راحتك ، آرامش بالك ، مادام برا قلیمده اولور ، اوراده مشارك اولانلر منفعت ومضرتده برابردر . اشتراك ایدر . قبول ایده‌جکسك . « خایر ، قبول ایتمم » دیمك اولورمی ؟

— اما اخوتك « وطنداشلق » معناسنه کلدیکنی نه ایله اثبات ایدرسك ؟..

دیه صورارسه‌ك : قرآنله !.. دیرم . اخوت همشهری ، وطنداش معناسنه‌ده کلیر . دائما قرآنده اوقیورسك . ازجمله سورهٔ قصصده [كذبت قوم نوح المرسلين اذ قال لهم اخوهم نوح الا تتقون ...] الى اخره . صوکرا اشاغی طوغرو [كذبت ثمود المرسلين . اذ قال لهم اخوهم صالح الا تتقون .] . [كذبت عاد المرسلين . اذ قال لهم اخوهم هود الا تتقون] .

شیمدی باق . الله قرآن کریمده پیغمبرلری امتلرینه قارداش قیلمش . هر پیغمبر ، امتنه نسبتله اخدر ، اخوی حائزدر . بو اخوت نه معناده در ؟ هر برینك قارن قرنداشی دکل . طبیعی دین قرنداشی‌ده دکل . زیرا اونلر بت پرست ایدیلر . هر امت حقنده [كذبت] بیوریلیور . مثلا قوم ثمود مرسلینی تکذیب ایتدی . اول زمانده‌کی قارداشلری صالح علیه السلام کندیلرینه :- [الا تتقون] دیمشدی ، نیچون تقا ایتمیورسکز ؟ نیچون بت پرستلکدن واز کچمیورسکز ، اللهی معبود ذوالجلال طانیمیورسکز ؟

شیمدی بوراده اخوت نه معناجه‌در ؟ البت وطنداش . هر پیغمبر کندی قومندن انتخاب اولونمش . بونك سببی وار . چونکه انلرك احواللرینی بیلیرلر . متابعتدن چکنمزلر . کوچکدن بری ایچلرنده بولونمش . سیرینه ، صورتنه تماملیه وقوف پیدا ایدیلیرسه قولای قولای ایمان ایدرلر . [لقد جاءكم رسول من انفسكم عزيز] حتی کندی نفسکزدن ، دیبور الله . خطاب مکه مشرکلرینه‌در :

ای مکه مشرکلری ! کندی نفسکزدن پیغمبر کلدی سزه . حضرت محمد صلى الله عليه وسلم . نفسکزدن ... یعنی جنسکزدن ، کندی عشیرتکزدن ، کندی بلادکزدن ، معروف الحال ، مضبوط الاحوال ... اویله بر نبی عالی شان کلدی ، هیچ بر دیه‌جککز یوق ، ایمانی ترك ایتمه‌یکز [فقد لبثت فيكم عمراً من قبله افلا تعقلون]

ایشته اخوتك بو معناسی قرآن ایله ثابتدر . « فلان مسلمان فلان خریستیانك قارداشی در » دیمك « وطنداشی » دیمکدر . قرآندن اقتباس ایله قارداش اطلاق ایدیلیرسه ارتق بوکا قارشی شق شفه ایدیلیرمی ؟ اعتراضه قالقشمق ، تعنددر ، تمرددر . الله بیان بیورمش ، بوتعبیردن تحاشی جائز اوله‌ماز .

مابعدی وار

صره (۵۰) نجی درسه کلیوردی . فقط حضرت استاد محترمك روم ایلی‌یی تشریف وسیاحتلری مناسبتیله تصحیح ایدیله‌مه‌مشدی . بو (۵۱) نجی درس ایسه بعض اسباب وتصوره مبنی همان اووقت تبییض ایدیله‌رك تصحیح اولنمشیدی . حضرت استاد بوهفته عودت بیوردیلر . (۵۰) نجی درس تصحیح اولنمق اوزره تقدیم اولندی . (۵۱) نجی‌یی متعاقب درج اولنه‌جقدر .

ابو العلا

مطبعه عامره

محل اداره :
درسعادتده بیوك پوسته‌خانه قارشوسنده
دائرهٔ مخصوصه‌ده در

صراط مستقیم

١٣٢٦

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

اعلانات :
مسلکمزه موافق آثار جدیدهٔ مطبوعه‌نك اعلانلری قبول اولنور
درجی ایچون اداره ایله اتفاق اولنور

مؤسسلری : ابوالعلا زین‌العابدین ـ ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبیه‌ده	٩٠	٥٠ غروشدر.

تاریخ تأسیسی :
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قپرطه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی
٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد : ١٧ — ٣٢٦ ذی‌القعده ٢٣ پنجشنبه ٤ کانون‌اول ٣٢٤ — برنجی سنه

عجائب قرآنیه

سورهٔ نساء : آیت — ٥٧

« یاایها‌الذین آمنوا اطیعوا الله واطیعوا الرسول واولی الامر منکم فان تنازعتم فی شیءٔ فردوه الی‌الله والرسول ان کنتم تؤمنون‌بالله والیوم الآخر ذلك خیر واحسن تأویلا »

[خداوند حکیم عزشانه حضرتلری آیت سابقه‌ده اهلنه تفویض امانات ایتلرینی وعدل ایله حکم ایتملرینی ولاة اموره بطریق‌العموم ویاخود بطریق‌الخصوص امر ایتدکدن صکره بو آیت کریمه‌ده دخی امراء حق وولاة عدله اطاعت وانقیاد ایتلرینی ناسه امر ایدوب بیوروریورکه] ای ایمان ایدنلر الله‌ه اطاعت ایدك. ورسولنه‌وسزدن اولی‌الامر اولانلره دخی اطاعت ایدك. [حق وعدله رعایت ایتملری اول امرده ولاة اموره امر اولنوب صکره‌ده انلره اطاعت ایدلسنك ناسه امر بیورلمسی ، انلره اطاعتك وجوبی حق وعدل اوزره دوام ایتملریله مشروط بولندیغنه تنبیه ایچوندر . معلومدرکه بر حکم بر صفت ایله موصوف بولنان برشیئه تعلیق اولندقده حکمك موصوفه‌تعلقی اوصفت ایله اتصافی قدر تقدیر اولنور. وشوحالده ولاة اموره طاعتك وجوبی انلرك محق وعادل اولملری مقدارنجه تقدیر ایدیله‌جکی لزومی نمایان اولور ، بناءً علیه اطاعتی امر اولنان اولی‌الامر ایله مراد امراء حق وولاة عدلدر]. ایمدی اگر برشیده تنازع [واختلاف] ایدرسه‌کز اوشیئی الله‌ه ورسولنه رد ایدك . [امور دینیه‌دن برخصوصده سزکله ولاة امورکز بیننده اختلاف ظهوره کلور ایسه کتاب وسنته مراجعت ایدك . اوشیئك حکمی کتاب وسنتده بولنورسه انکله عمل اولنور ، بولنمازسه کتاب وسنتده مذکور اشباه ونظائرینك علل واسباب حکمی تأمل ایدیله‌رك امر مختلف فیه‌اواشباه ونظائرك احکام منصوصه‌سندن استنباط قلنور.] اگر سز الله‌ه ویوم آخرته ایمان ایتمشسه‌کز . . [اختلاف ظهورنده امر ایتدیکم وجه ایله کتاب وسنته مراجعت ایدك . الله‌ه ایمانی اولان بومراجعت امرینه مخالفت ایتمز. یوم آخرته ایمانی اولان اوروز جزاده‌کی عقاب الهی‌یی دوشونه‌رك امره مخالفتدن تحاشی ایدر]. بو [یعنی کتاب وسنته مراجعت سزك ایچون] خیر [واصلح] در و [حد ذاتنده] مآل وعاقبتجه پك کوزلدر .

ابوهریره رضی‌الله‌عنه حضرتلرینك روایتی‌اوزره خواجهٔ کائنات علیه افضل‌التحیات افندمز بیورمشلردرکه « من اطاعنی فقد اطاع‌الله ومن عصانی فقد عصی‌اه ومن یطع الامیر فقد اطاعنی ومن یعص الامیر فقد عصانی ». بکا اطاعت ایدن محقق الله‌ه اطاعت ایتمش اولدی . وبکا عصیان ایدن محقق الله‌ه عصیان ایتمش اولدی . وامیره اطاعت ایدن محقق بکا اطاعت ایتمش اولدی . وامیره عصیان ایدن محقق بکا عصیان ایتمش اولدی ، بوحدیث نبوی امیره اطاعتك الله‌ه ورسولنه اطاعت دیمك اولدیغنی وامیره عصیانك الله‌ه ورسولنه عصیان دیمك اولدیغنی بیان‌بیوریورکه امرایه ، ولاة اموره نه‌قدر اطاعت واخلاص لازم اولدیغنه ارشاد ایچون بوبیان عالیدن دها بلیغ بربیان اوله‌ماز . بونکیچوندرکه امت اوته‌دنبری ال اله ویره‌رك اورنك امامت کبری اطرافنده سلسله‌بند اطاعت وانقیاد اوله‌کلمشلردر. بوزنجیر اطاعتی قیروب خارجنه فیرلامق خروج عن طاعة الله‌در.

فی‌الحقیقه جمعیت ایچنده یشامق انتظامه وانتظامك حصولی انتظامسزلغی منع ایده‌جك بر قوهٔ غالبه‌یه محتاج بولندیغندن بویله بر قوتك وجودی ضروریدر . بوقوتك دوام وبقاسی‌ایسه انك خارجده

تجليكاهى اولان اولى‌الامره انجق اطاعت واخلاص ايله ميسر اوله . بيله‌جكندن اولى‌الامره عن صميم القلب ارتباطك وجوبى منطق وحكمت ايله‌ده ثابتدر . فقط مصالح عموميه‌نك حفظ وصيانتى مرضئ آلهى اولوب حتى حقوق عامه‌نك شانى تبجيل ايچون نام الوهيته اضافتله حقوق‌الله دنيلديكى ومصالح عامه كوزه‌دلمنجه اولى‌الامرك دلت غائيهٔ نصبى اولان امر انتظام وآسايش مختل اوله‌جغى جهتله اولى‌الامره اطاعت انلرك احكام شرعيه‌يه وقوانين مملكته منقاد بولنملريله مشروطدر ، بو حدود تجاوز ايديلنجه بالطبع رابطهٔ اطاعت چوزيلور .

نقل اولنور كه مسلمه بن عبدالملك اتقياى تابعيندن ابو حازم حضرتلرينه : سز بزه « واولى‌الامر منكم » قول شريفى حكمنجه اطاعت ايله مأمور دكلميسكز ؟ ديدى . ابو حازم حضرتلرى : أوت سزه اطاعت ايله مأمورز . فقط بو سزك حق وعدله مطيع اولمكز ايله مقيددر . سز بو حدى تجاوز ايدرسه‌كز « فان تنازعتم فى شئ فردوه الى‌اه والرسول » قول كريمى ايله سزدن حليهٔ مطاعيت نزع اولنمشدر جوابنى ويردى . خواجهٔ كائنات عليه افضل التحيات افندمز : « لاطاعة لمخلوق فى معصية الخالق » بيوردى . خالقه عصيان اولان اموردە مخلوقه طاعت اولماز . خلفاء راشدين رضى‌اه عنهم حضراتى : « اطيعونى ماعدلت فيكم فان خالفت فلاطاعة لى فيكم » ديرلر ايدى . بن سزه عدالت ايتدكجه بكا اطاعت ايدك . شايد حقه مخالفت ايده‌جك اولورسه‌م آرتق سزك بكا طاعتكز قالماز . جناب فاروق مهابتلى اولمقله برابر استماع حقه پك مائل ايدى ، حتى دير ايدى كه « لاخير فيكم مالم تقولوا ولاخير لى مالم اسمع » . سز حق سويله‌مدكجه سزده خير يوقدر ، بن ده حق استماع ايتمدكجه بنم ايچون خير يوقدر . عوف بن مالك الاشجعى رضى‌اه عنه حضرتلرندن مروى اولديغى اوزره رسول‌اه صلى‌اه عليه وسلم افندمز بيوردى كه « اخياركم ائمتكم الذين تحبونهم ويحبونكم وتصلون عليهم ويصلون عليكم وشراركم ائمتكم الذين تبغضونهم ويبغضونكم وتلعنونهم ويلعنونكم ـ الحديث » . سزك اخياركز اول ائمه‌كزدر كه سز انلرى انلر سزى سورلر وسز انلره دعا وثنا انلر سزه دعا وثنا ايدرلر . اشراركز دخى اول ائمه‌كزدر كه سز انلره بغض انلر سزه بغض ايدرلر وسز انلره لعن ونفرين انلر سزه لعن ونفرين ايلرلر .

جاراه الخوارزمى تفسيرنده ديور كه « آيت كريمه‌ده اطاعتى امر اولنان « اولى‌الامر » ايله مراد امراء حقدر . امراء جوردن اه ورسولى بريدرلر . « واولى‌الامر منكم » قول شريفى ماقبلنه معطوف اولمغله امراء واقعا جناب حق ورسول اكرمى ايله وجوب اطاعتده جمع اولنمشلرسه‌ده بونلر ايله مراد انجق اول امراءدر كه انلر ايثار عدل واختيار حقده وعدل وحق ايله امر واضدادندن نهيده جناب حقه ونبى ذيشانه موافقت ايدرلر : خلفاء راشدين وبونلره حسن اتباع ايدن امراء كبى . امراء جور بو شرف عطفه ، بو مقام عزت وتكريمه لائق وچسپان دكلدرلر . جناب حق اولى‌الامره اطاعت خصوصنده كى امر آلهيسنى اولا آنلرك اماناتى اهلنه تفويض ايتملرى وبين الناس عدل ايله حكم ايتملرى ، ثانياً اشكال واشتباه واقع اولان موادده كتاب وسنته مراجعت قيلملريله تقييد بيوروب شو اطاعت خصوصنى شك وشبهه‌يه قطعا محل قالميه‌جق صورتده ، بو ايكى وجه ايله مشروط قلمش ايكن امراء جوره اطاعت نصل لازم كلور ؟ اول امراء جور كه انلر نه اهلنه تفويض امانت ايدرلر ، نه عدل ايله حكم ايدرلر ، نه كتاب وسنته مراجعت ايدرلر . انلر انجق حظوظات نفسانيه‌لرينك آرقه‌سنه دوشوب او حظوظات كنديلرينى نره‌يه سوق ايدرسه اورايه كيدرلر . بو مقوله‌لر جناب حق ايله رسول اكرمى عندنده اولى‌الامر بولنانلرك صفاتندن منسلخ درلر . بونلر ولاة امور دكل ، « لصوص متغلبه » در . كنديلرينه الك لائق اولان عنوان بودر » .

امام غزالى رحمه الله حضرتلرى « احياء العلوم » ده كتاب الامر بالمعروف والنهى عن المنكرك باب رابعنده ، زيرده مآل ومؤداسى ترجمه اولنان حكايه‌يى نقل ايديور :

« محمد بن مهاجر بن ابى مسلم الانصاريدن نقل اولنديغى اوزره خلفاء عباسيه‌دن ابو جعفر المنصور ، ايفاى فريضهٔ حج ايچون مكهٔ مشرفه‌يه كلوب « دارالندوه » يه نزول ايتمشيدى . دارالندوه : قريشك دائما اجتماع ايدوب مشاوره ايتدكلرى محل ايدى كه صكره‌لرى خلفاى اسلاميه مكهٔ مكرمه‌يه كلدكجه بو محله نازل اولورلر ايدى . منصور بوراده بولنديغى مدتجه هر كيجه طلوع فجردن اول بيت‌الله المعظمه طواف ايچون چيقار ، طواف ايدر ، نماز قيلار ، كيمسه بونى بيلمز ايدى . طلوع فجرده دارالندوه‌يه عودت ايلر ومؤذنلر كلوب وقتك دخولنى اعلام ايتملريله صلاة اقامه اولنوب خليفهٔ مشاراليه امام اولور ، نمازى قلديرر ايدى .

بر كيجه ينه بر معتاد سحر وقتنده ، كعبه‌ده طواف ايدرايكن « ملتزم » جهتندن بر آدم ايشتدى كه : [روى زمينده بغى وفسادك ظهورندن وحق ايله اهل حق آره‌سنه حائل اولان ظلم وطمعدن يارب ! سكا شكايت ايدرم] ديه متصل ندا ايدوب طوريور . ملتزم : حجر اسود ايله باب كعبه‌نك آره‌سنه دينور . منصور تكرر ايتمكده اولان بو ندادن طولايى طوافنده استعجال ايدوب اكمال ايتدى . بر حالده كه آرتق اوآدمك آوازه‌سيله قولاقلرى طولدى . بونك اوزرينه كعبة‌الله العلياىدن ، او مطاف انس وملكدن چيقوب مسجد شريفك بر جهتنده اوطوردى وهمان برينى كوندروب اوآدمى يانينه چاغيرتدى . او آدم قالقوب ايكى ركعت نماز قلدى ومتعاقباً حجر اسودى زيارت ايتدكدن صكره حضور خليفه‌يه كتدى .

منصور — روى زمينده بغى وفسادك ظهورينه وحق ايله اهل حق آره‌سنه حائل اولان ظلم وطمعه دائر بو ايشتديكم سوزلركله نه ديمك ايسته‌يورسين . قولاقلرمك ايچنده چين چين اوتن شو سوزلرله الله بيلوركه بنى دلخسته ايتدك ، مضطرب قلدك .

اوآدم — ياامير المؤمنين ! بنى نفسمدن امين قيلارسه‌ك احوال جاريه‌يى تفصيلاً سكا عرض ايده‌يم ، يوقسه منحصراً نفسم ايچون استعطاف ايلرم ، زيرا قورقومدن كندمه مالك دكلم ، ذهنم نفسمله مشغول .

— نفسكدن سكا امان ويردم ، قورقه سويله .

— كنديني طمع بوريبوب حتى طمعى كنديله حق آره‌سنه وروى زمينده ظاهر اولان بغى وفسادك اصلاحنه حيلولت ايدن كيمسه ياامير المؤمنين ! سنسين .

— تأسف ايدرم سكا آبيچاره! بنم نه يه احتياجم واركه بنده حرص وطمع اولسون ؟ سيم وزر المده ، تلخ وشيرين آووجده .

— ياامير المؤمنين! عجبا سنك قدر حرص وطمعى اولان وارمى؟ جناب حق سنى مسلمينك امور واموالنه راعى ونكهبان قلمشيكن سن آنلرك امورنده ذهول وغفلت ايتدك ، انلرك اموالنى جمع وادخاره نصب نفس اهتمام ايلدك ، سنكله انلر اره سنده كيرج وطوغله دن بنالر وتيموردن قپولر يابدك ، قپولرك يانده مسلح حاجبلر اقامه ايتدك ، كنديكى اوانشا ايتديكك سرايلرده ، قصرلرده حبس ايلدك ، جبايت اموال ايچون اطراف واكنافه محصللر كوندردك . برطاقم ظالم وزراء واعوان اتخاذ ايتدك كه ملك ودولته نافع برشيئى فراموش ايتسه ك او شيئى سنك خاطركه كتورمزلر ، مواد خيريه يه تشبث ايلسه ك سكا معين اولمازلر . بووزراء سوئى نامنه ظلم ايتمك اوزره اموال ايله ، اسب وسلاح ايله تقويه ايتدك . اسملرينى ذكر وتخصيص ايتديكك اشخاصدن بشقه نزد ملوكانه كه كيمسه كيرمسون ديه امر ايتدك . امر ايتمدك كه مظلوملر ، دادخواهلر ، بى نوالر ، سفيل وعريانلر ، قدر ومرتبه لرى دون اولانلر حضورك ه چيقارلسون . حالبوكه بونلردن هيچ برفرد يوق كه بيت المالده آنك حقى اولمسون ، نفسكه خاص قلديغك ، سائر تبعه ك اوزرينه ترجيح ايلديكك ، يانكدن آيرلمالرينى امر ايتديكك بو شرذمۀ نمك بحرام ايسه بالوجوه محاط التفات وعنايت اولدقلرينه كوره ولى نعمتلرينك سلامتنه خدمت ايده جك يرده بالعكس محللرندن جبايت ايتديكك اموالى اهلنه وماهولنه صرف وتقسيم ايتمديككى بهانه ايدرك ديديلركه بو ، مال اللهده اللهه خيانت ايتديكى حالده بز نيچون اكا خيانت ايتميه لم كه او بزه مسخردر . بويله ديوب بينلرنده قول وقرار ايتديلركه احوال رعايا وبرايادن منفعتلرينه موافق دوشنى سنك سمعكه ايصال ايتسونلر ، ايشلرينه كلمه ين شيلردن سنى خبردار ايتمسونلر . شايد سنك برعاملك [محصلك ديمكدر . والعامل هوالذى يبعثه الامام بجباية الصدقات — مجمع الانهر فى شرح ملتقى الابحر] چيقوب انلره مخالفت ايده جك اولورسه حقنده طرف سلطنته اهانت وخيانتنى ايما ايدر بعض مفتريات ترتيب ايدرك انى تبعيد ايلسونلر ، بوصورتله انك حمله وصولتنى برطرف ايتسونلر .

سنكله انلرك بوحاللرى عالمه يايلنجه وزراء ومقربين ناسك كوزنده بيودى ، مهابتلرى قلوب عامه يى بوريدى ، كافۀ انام بونلرك شر ومكيدتلرندن خوف وهراس ايدر اولدى .

احوال مشروحه نك نتائج طبيعيه سندن اوله رق ايلك اول هدايا واموال ايله بونلره رشوت ويرن سنك عمالك اولدى . بوواسطه نك استلزام ايلديكى حمايه يه استناداً عمال تبعه كه ظلم ايتمكه باشلاديلر . صكره وجوه واغنيا طاقى مادونلرنده بولنان عجزۀ عباده ظلم واعتساف ايده بيلمك ايچون انلرده بوواسطۀ مسهل الاموره مراجعت ايتديلر . ايشته حرص وطمع سببيله بلاداه بغى وعدوات ايله طولدى وسن واقف اولمديغك حالده بوفرقۀ متغلبه سلطنتكده سكا شريك اولدى .

برمغدور كلوب حقنده روا كوريلن ظلمدن شكايت ايتسه حضورك ه دخولدن منع اولنيور . نامسه كورنديكك زمان سكا بروقعه يى عرض ايتمك ايستسه لرسنى كوريورلركه بويولده معروضاته مساعده ايتميورسين . مظالم نامنه نظارت ايتمك اوزره برصاحب ديوان مظالم [عصرمزده عدليه ناظرينه معادل ديئيله بيله جك برمأمور ايدى] نصب ايتدك . حالبوكه انك نزدينه برمظلوم كلديككى خواص ومقربينك طويه جق اولسه لراومظلوم حقنده وقوع بولان اعتسافك سكاعرض اولنمامسيچون كندوسنه خبرلر كوندريورلر . صاحب ديوان مظلومك شكايتنه اجابت ايتمك ايستسه بيله مقربينك قورقوسندن آرزوسنى اجرا ايده ميور . بونكيچوندركه مظلوم لاينقطع صاحب ديوان مظالمك يانه كلوب كيدر وحالنى يانه ياقيله اكلاديرسه ده بى سود اولوب صاحب ديوان برچوق سبب وبهانه لرله انى باشندن دفع ايدر . اكر مظلوم اوغراشه اوغراشه نهايت سن خلقه كورنديكك زمان حضوركده رفع نداى تظلمه موفق اولسه بيله ديكرلره موجب خوف وعبرت اولمق ايچون اوبيچاره ضرب اليم ايله ضرب اولنيور . سن ده بونى كورديكك حالده منع ايتميورسين . بوحال اوزره اسلام واسلامده بقا نصل تصور اولنور ؟

اوآدم جريان ايدن احوالى حضور خليفه ده بوصورتله بسط وتقرير ايدوب بعض حكايات ومواعظ دخى علاوه ايلسيله منصور اره يرده دون دسائس ومظالمى اكلايه رق تأثرندن اول قدر اغلاديكه آه وزارى ، فرياد ونفغانى اورته لغى طوتدى و [كاشكى بن خلق اولنوب ده وجودم صورتپذير اولميه ايدى] ديه اسفلر اظهار ايتدى .

ملكنى تخريب ايتمز تخت نشينان علا
ايشته منصورك فغانى عبرت آور برصدا
دائما ترفيه امتدر مرادى انلرك
عكسنى نشر ايتسه ده يغماكران بى حيا

صكره اوآدمه ديدى كه ملك وملت حقنده علامت خير كورديكك ، سبب سلامت وسعادت بيلديكك شيلرى الده ايده بيلمكلكم ايچون چاره م ندر ؟ حالبوكه بن كيمى كوردمسه خائن چيقدى ، صادق بر آدم بوله مدم .

— ياامير المؤمنين ! رهنماى حقيقت اولان اعاظمدن آيرلمه .

— بوديدكلرك كيملردر ؟

— بونلر اول دانشورانده كه علم ووقوفلريله حركت ايلر ، حطام دنيايه قاپلماز ، ملك ودولته صداقتى حب مال وجاهه ترجيح ايدرلر .

— بونلر بندن قاچديلر .

— بونلر سندن قاچديلر ، چونكه مقربلركده سنك تجسم ايدن مسلككه كنديلرينى سوق ايدرسين ديه قورقديلر . لكن سن قپولرى آچ ، حجاب وستره لرى خفيفلشدير ، مظلومه ياردم ايدوب حقنى ظالمدن آل ، مظالمى منع ايت ، مشروع اولان تكاليفى اخذ ايدوب ماهولنه صرف ايت ، بن تعهد ايلرم كه اوسندن قاچانلر ينه يانكه كلورلرده سنكله تبعه كك صلاح وسعادتى ايچون سكا معاونت ايدرلر .

محاوره بونقطه يه واصل اولنجه منصور اللرينى قالديروب [اللهم ! شونا صحك ، شوخيرخواهك قوليله عمل ايتمكه بنى موفق ايت] ديه جناب مجيب الدعواته تضرع ونياز ايدر . انتهى — مع بعض التصرف

***

فقط شوراسی ایجه دوشونلملیدرکه برملتك اصل باعث ادباری کندیدر . برملت یکدست وفاق اولدقجه هیچ بروقت ظلم واسارت بیوندیره. غی التنه کیرمز . برقوم کندیلرنده اولان حالت جمیله‌یی تغییر ایتمدکجه جناب حق انلره انعام ایتمش اولدیغی نعمت حضور وعافیتی تغییر ایتمز . بالعکس برقوم فساد اخلاقه مبتلی اولورسه رفاهیت ونعیم ایچنده خوشحال اولمق لطفی انلردن زائل اولور . اوقومه نکبت حلول ایدر. تاریخلره مراجعت اولنسون ، سلطنت ودولتلری محو ومنقرض اولانلر هپ اخلاقی بوزلمش اقوامدر . برقوم بوزولنجه افرادی ارەسنده مرحمت وشفقت ، حقوقه رعایت ، عهده وفا ، صدق وصفا ، صلابت ملیه ، شهامت وجدانیه ، ملاحظهٔ حقوق عامه قالماز. بوامورخیریه اوبدبختان نظرنده هپ موهوماتدن عد ایدیلور . یالکز ترویج مفاسد ایچون بو کلمات مبجله انلرك دیللرنده دوران ایدر . پردهٔ خفایا التنده منفعت ذاتیه‌لرینی تعقیب ، ملکی تخریب ایلدکلری حالده بوروش ورفتاره وجدان نامنه زیب وزینت ویره‌رك حیا ایتمه‌دن نه‌لر سویله‌مزلر . بر قومك ماهیتی اخلاق وعاداتیله تقوم ایلدیکی وحتی اخلاق امت اوزرینه مؤسس بولنمیان قوانینك ملك وامتك برباد وپریشانه سببیتی متعارفه‌دن بولندیغی حالده اخلاق امتی هیچه صایارلر . اخلاق امتی محافظه بشقه، اقوام فاضله‌نك کمالاتندن اقتباس بشقه ایکن بوایکی جهتی بری برینه قاریشدیروب اخلاق امتی محافظه داعیه‌سنده بولنانلری عن جهل عدو کمالات دیه اتهام ایدرلر. کذب ودروغ ، حقد وحسد ، بغض وکینه، ظلم وعدوان ، تجسس بواطن ، افترا وبهتان ، ترجیح منافع ذاتیه ایله بری برلرینه بلا ومحنت اوله‌رق آسایشلری حضور وراحتلری منسلب اولور ونهایت رابطهٔ اجتماعیه‌لری چوزیله‌رك برباد وپریشان اولورلر. برقوم بوزولنجه حکومت متبوعه‌سنك معاملاتی چیغیرندن چیقار ، ادارهٔ امور سکته دار ومعاملات هرج ومرج اولور ، مظالم حدینی آشار ، برطاقم اراذل واجلاف یوز بولور شمارر ، حکمدار بولنان ذات اغفال اولنور ، بی یار ومعین قالور. مناصب دولته استیلا ایدوب متبوع مفخم ایله تبعه‌سی ارەسنه حیلولت ایدن خونه منافع ملك وامتی پایمال ایده‌جك نیجه سوزشلی اویونلر اوینارلر . ملتده ایسه حقوقنی مدافعه ایده‌جك قان قالماز ، حقارت ومذلت التنده یاشار .

معلومدرکه افعال حکومت افکار امت ایله توأمدر . وحدیث نبویده «کما تکونون یولی علیکم احدکم» وارد اولمشدرکه سزك بولندیغکز حاله کوره ایچکزدن بریکز سزك اوزریکزه ولی الامر نصب اولنور. سزصالح ایسه‌کز ولی الامرکزده صالح . اکرسزطالح ایسه‌کز ولی الامرده طالح اولور دیمکدر . مرویدرکه موسی علیه السلام مناجاتنده : یارب! سنك رضاکی ، غضبکدن تمییز ایدن علامت ندر دیه سؤال ایتدکده کندینه وحی اولندی‌که : بن ناسك اوزرنده آمر اوله‌رق اخیارینی قوللانورسه‌م بونم انلردن خشنود اولدیغمه علامتدر واکر اشرار ناسی انلرك اوزرینه آمر قیلارسه‌م غضبمه علامتدر . حجاج بن یوسفه دینلدی‌که : سن نیچون عمر کبی عدالت ایتمیورسین ؟ سن انك عهد خلافتنه یتشدك ، انك عدل وصلاحنی کورمدکمی ؟ بوسؤالی ایدنلره حجاج شو مفید ومختصر جوابی ویری : — [تباذروا اتعمرلکم]

صلاح حالده ابوذر قبیله‌سی کبی اولك ، بن‌ده سزه عمرك ایده‌یم، عمر کبی بن‌ده سزه عدل ایله معامله ایده‌یم .

حضرت عمر رضی الله عنهك علو قدر وشانته باقکه حجاج کبی اشهر ظلمه بیله عمرلك ایتمك ایسته‌یور . حکایه اولنورکه قیصر روم جناب فاروقه بعض هدایا ایله برسفیر کوندرمش . سفیر مدینه‌یه وصولنده سرای خلافتی صورار . دیمشلرکه سنك تخیل ایتدیکك کبی خلیفه‌نك اویله مدبدب ومحتشم سرایلری یوقدر ، انك اوفاجق بر . خانه‌سی وار . صکره سفیره خانهٔ عمری کوسترمشلر ، باقش : برکلبهٔ حقیرانه ! خلیفه‌یی صورمش ، امراحتساب ایچون چارسویه کیتدی جوابنی آلمش . تحری ایدر ، برده کوررکه خلیفه النده‌کی قیرباجی باشنك التنه یاصدق ایتمش، زقاقده بردیوارك کولکه‌سی التنده یاتیور . سفیر آوازهٔ سهابتی جهانی لرزه‌ناك ایدن خلیفه‌یی بوحالده کورنجه حیرتده قالوب دیرکه : عدالتك حسبیله نفسکدن امین اولدکده ایستدیکك یرده اویودك ، بزم امرامز ظلم وجور ایتدکلرندن حصون وجیوشه محتاج اولدیلر .

الحاصل برقومك کرك افرادنجه کرك هیئت مجتمعه‌سنجه مظهر وکرفتار اولدیغی حال کندی استعدادینه کوره‌در . لطف اولسون قهر اولسون اوحالی کندی استعدادی تولید ایدر . اکابرامت بومعنایه دیکر برمقامده «ورود الامداد بحسب الاستعداد» نظر عارفانه‌سیله اشارت ایتمشلردر .

استطراد

بعض اجانبك استهزا آلود زعملری کبی بزده منصب امامت وحی والهام طریقیله طرف آلهیدن توجیه اولنماز ، امام نصبی یعنی امت اوزرینه ریاست عامه‌سی اوله‌جق ذاتی نصب وتعیین ایتمك امته واجب بروظیفهٔ مهمه‌در . بو وجیبه اسلامیتده اوقدر اهم مهماتدرکه حتی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمز عالم بقایی تشریفلرنده امت ابتدا امام نصب ایدوب صکره جسد پاك محمدی‌یی تجهیز وتکفین ایله روضهٔ مطهره‌لرینه تودیع ایتدیلر . بودیدنهٔ دیرینهٔ امت الی یومنا هذا باقی اولوب خلفی نصب اولنمدقجه هیچ برخلیفه دفن اولنمامشدر . ایشته امام المسلمین اولان ذواتك نصب وتعیینلری زماننده راسمهٔ بیعت اجرا اولندیغی کبی رعیه اوزرینه تصرف مصلحته منوط اولوب مصلحت عامه‌یی متضمن اولمیان تصرفاتك نفاذی اولدیغندن معاملات حکومت دخی مراقبهٔ امت وصوالح مملکت ایله مشروطدر .

امامت بحثی علم کلامك امهات مسائلندندر . مسلمین ایچون کندیلرینك احکامنی تنفیذ ایدر، حدود شرعیه‌سنی اجرا ایدر، سرحدلرینی تحکیم وتقویه ایدر ، جیوشنی تجهیز ایدر ، صدقاتنی اخذ وجبایت ایدر ، متغلبه ایله خرسزلری وقطاع طریق قهر وتدمیر ایدر ، جمعه وبایرام نمازلرینی اقامه ایدر ، بین العباد واقع اولان منازعاتی قطع ایدر، الحاصل قوانین شرعی اقامه، هیئت وشوکت امتی محافظه ایلر برامام لابددر،

منصب اماته حائز اولان ذات مهام امورك مرجع عامی بولنديغندن كورنلی در، دشمنلردن وظلمه‌نك استيلاسندن خوف ايدلك اعين ناسدن مختفی اولماملی در . زيرا رياست عامه‌سی بولنان ذات اختفا ايده‌جك اولورسه نصب امامك علت غائيه‌سی اولان انتظام امور مختل اولور. بو بابده زياده تفصيلات آرزو ايدنلر مطولات كتب كلاميه‌يه مراجعت ايتسونلر .

حكمدار حضرتلرينك قدر ومنزلتنی بعض عرفای امت شويله تصوير ايتمشدر :

پادشه پاسبان درويشست
گرچه نعمت بفر دولت اوست
گوسفند از برای چوپان نيست
بلكه چوبان برای خدمت اوست

تكمله

ائمهٔ حنفيه رحمهم الله حضراتی عندنده امام المسلمين حضرتلرينك قريشی اولمسی شرط دكلدر. « الائمة من قريش » حديث شريفنك حكمی، رسول اكرم صلی الله تعالی عليه وسلم افندمزدن صكره اوتوز سنه‌ده تمام اولان خلافت كامله زماننه مقصوردر. بهجة الفتاوانك كتاب البغاتنده مسطور اولان ايكی نقل بروجه آتی ذكر اولنور:

« قال ابو حنيفة رضی الله تعالی عنه واصحابه : لايشترط لصحة تولية السلطان ان يكون قريشياً . . »

تحفة الترك للعلامة الطرسوسی

« ثم فی زماننا سقطت القريشية ضرورةً حتی يقام الجمع والاعياد وتصح الانكحة بدونها . قال عليه الصلاة والسلام اسمعوا واطيعوا ولو استعمل عليكم عبد حبشی . . »

تعديل العلوم للعلامة صدر الشريعة

بركت زاده اسماعيل حقی

صفحات حياتدن

سيفی بابا

كچن اقشام اوه كلدم . ديديلر : سيفی بابا
خسته‌لنمش ، ياتيورمش .

— نه‌سی وارمش عجبا ؟

— بيلمه‌يز ، اوغلی خبر ويردی كچركن بوصباح .
— كاشكی بن اوده اولمه‌يدم . . اسف ايتدم ، واه واه !
برفنر يوقی ، ويرك . . نره‌ده صوپام ؟ قيز چابوق اول . .
كچيكيرسه‌م قاليرم بكله‌ميك . . زيرا اول
هم اوزون ، هم‌ده باتاقدر . .

— دها اعلا قاليكز :
تيزه‌كز كلدی ، بواقشام دكلز بز يالكز .

*
* *

صوپا بر الده ، قيريق جاملی فنر بر الده ؛
بوشانان ياغمور اياغكلرده ، چامور تابانده !
ايكی اوچ يوز سنه اول دوشه‌نن قالديريمك
جابجا يادنهانيسی اولوب ، باستيغمك
نادراً يوقلايه‌رق بولديغی احجار رميم
اوزرندن سه‌كه‌رك خيلی زمانلر كيتدم .
دها سيركلشيورمزمی اوطاشلر كيدرك ؟
دوشدی آرتق بزه كوللرده سباحت ايتمك !
ياقامه‌زلر ياپه‌رق هر ايكی ياندن فنرم ،
زورق آسا يوزويوردق . اويوزر ، بن يوزرم !
چوقی يوزدك بيله‌م طوپراغی بولدق نه‌يسه ؛
فنرم باشلادی اطرافنی تك‌توك حسه .
واقعا بن‌ده يورولدم ، اوفقط پك يورغون . .
باقيوردم دها مخمورلغی اوستنده اونك :
كاه اولور ، كوركبی چارپار صيواسز بر ديواره ؛
كاه اولور ، مرده شعاعاتی دوشر برمزاره ؛
كاه برسقفی چوكوك خانه‌نك آلتنده قوشار ؛
كاه بر معبد فرسوده‌نك اوستندن آشار ؛
وقت اولور پك صاپه يرلرده ، باقارسك ، طولاشير ؛
صوكره الك قورقولی اشخاصه چكنمز صاتاشير !
كيجه‌نك سترهٔ يلداسنی چكمش ، عريان ،
صوقولوب برصاچاغك آلتنه كويا اويويان
خانمان كشده بيكلرجه سفيلان بشر ؛
سسی دينمش يووالر ، خاكه سرلمش اولر ؛
قوجه‌سندن بوشانان برسوری نسوان ذليل ؛
لانه‌سندن آتيلان برآلای اطفال سفيل ؛
لجهٔ ظلمت ايچنده قاباران مزبله‌لر :
اوی صرتنده سوقاقلرده كزن عائله‌لر !
كيجه رهزن ، صباح اولمازمی باقارسك سائل !
سرسری ، دربدر ، آواره ، حرامی ، قاتل ،
نه‌قدر منظره‌لر وارسه نظرسوز ورذيل
بكا كوسترمه‌دن اولمازدی بزم كور قنديل !
يااوبيچاره‌ده رحمت صويی نوش ايليه‌رك ،
ختم انفاس ايديورمزمی همان « جيز ! » ديه‌رك ؟
اوزمان سامعه‌نك ، لامسه‌نك سوقيله
يوروين كورلره دوندم . اونه‌دهشتدی هله !
صوپام آرتق بكا هم كوز ، هم آياق ، هم الدی . .
نه‌يلان سويليه‌يم قلبمه خشيت كلدی .

*
* *

هله يارب شكر ، قارشيدن اوچ دانه فنر
كچيور . . صاپه‌يه‌رق طوغرو يورورلرسه اگر ،

کیدرم آرقه‌لرندن .. یولی بولدم ذاتاً .
یولی بولدم ، دییوردم ، کلمش ایکن حالا بن !
ایشته قارشیده بزم یارقدیمک یوردی !
باقالم وارمی ایشیق ؟ یوقسه محقق اویودی .
قاپینك اورته‌یردن اوجی دکنکلی برایپ
صارقیدلمش اوله‌جق . براونی بولسه‌م‌ده چکوب
آچیورسه‌م .. ایی اما قاپی ذاتاً آرالق ..
غالبا برچیقان اولمش .. نه‌مه لازم آرتق
کیره‌رم بن دییه‌رك کندیمی آتدم ایچری .
ایاغمدن چیقاروب لاستیکی کچدم ایلری .
صاغه‌دوندم ، آزیجق کیتمه‌دن اوچ بش باصاماق
مردیون کلدی‌که زورجه‌یدی براز طیرمانمق !
صوله دوندم ، اوطه‌نك اسکی شاپاق پرده‌سنی
آره‌لارکن قولاغم طویدی فقیرك سسنی :

— نرده قالدك ؟ بنی هیچ یوقلامادك اولادم !
حقلیسك بنده قباحت که خبر یوللامادم .
بیلیرم چوقدر ایشك ، صوکره بزم یول پك اوزون ..
هله دیکلن آزیجق اکلاشیلان یورغونسك .
برکت ویرسون آتش قویدی دمین قومشو قادین ..
اوشیورسه‌ك اشیویر مانقالی ، اش اش‌ده ایصین . »

اوطه‌نك لوشلغی قسوت ویریور پك باده‌م ،
شوفنر یانسه ، دییوب برقوطو کبریت چاقدم !
هله صوك کبریتی طوتدم‌ده یاقیندن یوزینه ،
سرمه چکمش کبی نور ایندی مومك کور کوزینه !
اوزمان نیم آچیلوب پردهٔ ظلمت ، ناکاه
کوردی برصحنهٔ عریان سفالت‌که نکاه .
شاعر اولسه‌م بنه تصویری اولور بنجه محال :
اوپریشانلغی درپیش ایده‌من چونکه خیال !

چکه‌رك دیزلرینك اوستنه براسکی عبا ،
سورونوب مانقاله یاقلاشدی بزم سیفی بابا .
— اخلامور ویردی دمین قومشو .. وله‌یدق شونی بر ..
— سن اوطور بن آرارم
— اولسه ایچردك ایدر ..
آها بولدم آرامق ایسته‌من اوغلم ، کیتمه ..
بن‌ده برقارنی کینش جزوه کچیردم المه ،
باشلادم قایناده‌رق ویرمه‌یه فنجان فنجان ،
آزیجق کلدی بزم اختیارك بکزینه قان .

— شیمدی اکلات باقالم نه‌یدی سنك خسته‌لغك ؟
نزله اولدك صانیرم ، چونکه بوقیش پك صالقین .
— محمد اغانك اوی آقش .. اونی آقطارمق ایچون
طامه چیقدم ، صوغوق آلدم اولیور اون بش کون .
نه ایشك وار کیره‌میدلکلرده آسرسم دیسه‌که !
اختیارلغمی نه‌در شاشقینم اوغلم بوسنه .
هادی آقطارمایه‌یم .. کیم کتیرر اککمی ؟
اوطوروب کورکبی نامرده ال آچوق ایمی ؟
کیم قازاغازسه بودنیاده براکمك پاره‌سی :
دوستنك یوز قاره‌سی ، دشمننك مسخره‌سی !
یوقسه یتمش بشی کچمش برآدام ایش یاپه‌ماز ،
اوکا انجق یاپه‌جق بش وقت آبدسته نماز .
خسته‌لاندم باقه‌جق کیمسه‌جکم یوق ، عثمان
کیجه کوندوز قوشیور ایش دییه ، بیلم نه‌زمان
الی اکمك طوته‌جق ؟ ایشته ساعت بلکه‌ده اوچ
کوربیورسك دها کلمز .. یالکزلق پك کوچ
بعضی برهفته کچر اوغرایان اولماز یانمه ،
کیمسه‌سزلك بوسفر طاق دیدی آرتق جانمه !
— سنی برترلته‌یم صیم صیقی اورتوب بوکیجه :
آچیلیرسك صانیرم ترله‌مش اولسه‌ك ایجه .

اختیار ترله‌یه طورسون کومولوب یورغانه ..
آنه‌رق بن‌ده کنیش برکبه مانقال یانه ،
باشلادم اوبقو تحریسنه ، لکن نه‌کزر ؟
صیزمشم برآره‌لق نه‌یسه یورلمش‌ده مکر .
اورته‌لق آچش اویاندم ، دیدم ، آرتق کیده‌یم
اوکجه امّا شوفقیر آدمی ممنون ایدیم .
برده باقدم‌که تك اوتلق بیله یوقش کیسه‌ده ،
مهرم بوینی بوکش طورویورمش ساده !
اوزمان قوپدی ایچمدن شوتحسر ابدی :
یاجیدسز اوله‌یدم ، یاپارم اولسه ایدی !

۱۰ کانون ثانی ۳۲۳ محمد عاکف

سفیر الاسلام الی سائر الاقوام

— برادر فضائلپرورم بیکباشی بروسه‌لی محمد
طاهربك افندی‌یه تحفهٔ ناچیزانه‌م —

حضرت !

معارف شرقیه وغربیه‌نك برگنجینهٔ ذی‌حیاتی ، عصرمز کنجلرینك مدار فخر ومباهاتی ، نحریر یکانهٔ زمان مصرلی محمد فرید وجدی بك افندینك وجد آور قلوب امت اولان بونجه آثار قیمتداری میاننده اخیراً ژاپونیاده انعقاد ایدن تدقیق دین قونغره‌سنه ارسال ایله‌دکلری « سفیر الاسلام الی سائر الاقوام » نامنده‌کی رسالهٔ فیض اساللرینك ترکجه‌یه نقل وترجمه‌سی امرنده طرف عالیٔ فضائل پروریلرندن ترغیب وتشویق بیورلمشیدم . بو نور توجهکزدن منبعث معاملهٔ مشوقانه کز

عاجزلرینه فیض آور شوق وغیرت وسرمایهٔ افتخار ومحمدت اولمسیله همان خامهٔ حمیته صاریله رق مستعیناً بالله رسالهٔ مذکوره‌نك لسان لطافترسانمزه حرفیاً نقل وترجمه‌سنه بسمله کش ابتدا اولمش وحتی سز سلانیکده ایکن اتمام واکمال ایتمشیدم .

بوکره سلك اللآل تبییضه چکدیکم برنسخه‌سنی وعد کترانهم وجه ایله حضور عالیلرینه رفع واعلا وکتبخانهٔ معرفت وفضیلتکزه عرض واهدا ایدیورم .

لکن هیهات ندیی هدیه ایدیورم؟ انوار کمالاتکزدن، نیر تشویقات وترغیباتکزدن اقتباس ایلدیکم بر قبس حقیقتی ینه سزه رد وتقدیم ایلیورم . تأسف ایدرمکه بوقبس حقیقت بنم کبی برعاجزك سواد قلمنه تصادف ایدرك سوندی ، قراردی ، اما امینم که نور نظرکز ، لحاظهٔ قبول والتفاتکزینه آنی شعشعه دار ایدر .

هدیه‌م بضاعه‌سزلق طولایسیله پك حقیر وناچیز اولدیغنی سز سویله‌مدن بن اعتراف ایدرم . آنجق موضوعی اعتباریله پك عالی، پك قیمتداردر . علی الخصوص توالیٔ دهر وایامه کوکس ویروب فنا پذیر اولمیه‌جق بوکبی هدیه‌لری زیاده سودیککز ایچون افندمزجه مطلق شایان اعتباردر . اویله ایسه بکا نه موطلی !

« الناس یهدون علی قدرهم   لکننی اهدی علی قدری
یهدون مایفنی واهدی الذی   یبقی علی الایام والدهر »

سلانیك — قرده‌شك : جمال

* * *

بسم الله الرحمن الرحیم . الحمد لله الذی هدانا للاسلام وجعلنا امةً وسطاً بین الانام والصلاة والسلام علی سیدنا محمد خاتم النبین وعلی آله وصحبه اجمعین .

ژاپونیا ملتی ، افکار عالیه وغیرت متوالیه اصحابندن اولان اقوام مدنیه‌نك صف اولنده بولندیغنی اثبات ایدن حوادث اخیره ـ که « ١٩٠٤ ـ ١٩٠٥ » سنهٔ میلادیه‌سنده واقع اولان روسیه وژاپونیا محاربه‌سیدر — بوکره‌ده ادیان موجوده‌دن باحث وسائر اصحاب ملل ونحلدن مرکب بر تدقیق دین قونغره‌سنك تشکیل وانعقادینه واصول وفروعنك استطلاعنه وادیان مذکوره‌دن هانکیسنك صحیح وحق وهانکیسنك رد وقبوله شایان ومستحق اولدیغنك تدقیق واستکناهنه ژاپونیالیلری سوق وتحریك ایتمشدر .

ژاپونیالیلرك شوبله برقونغره تشکیلی عزمنده بولندقلری خبری نشر اولور اولماز امم سائره‌دن برچوق علمای اعیان واکابر داعیان مؤتمر مذکورده اثبات وجوده شتابان اولمش ودولت علیهٔ عثمانیه بیله شو مجلسده حاضر بولنمق اوزره فحول علمای ترکدن اوچ ذاتك تعیین واعزامنه قرار ویرمشدر .

احوال صحیه‌م کرچه بنی ژاپونیایه کیتمکدن عاجز براقمش ایسه‌ده فرانسزجه تألیف وطوقیوده‌کی قونغره ریاستنه ارسال ایلدیکم مقاله‌م ایله اوراده بولنه‌جق اسلام داعیلری قرداشلرمك صدای دعوتلرینه اشتراك والتحاق ایلمکدن‌ده منع وتوقیف ایده‌مه‌مشدر . مع‌هذا اشبو مقاله‌مك لسان عربیه نقلیله باجمله اخوان دینمك انظار مطالعه‌سنه عرض ایتمکدن دخی کندمی آله‌مدم .

بومقاله‌مدن مرام ومقصدمی آنجق براسره تخصیص ایتدمکه اکر بومقصدم حقیله آکلاشیلیرسه نامی دین اسلامه جذب وجلب ایچون براهین مفحمه وحجج ملزمهٔ سائره‌نك اتیان واقامه‌سنه حاجت قالمیه‌جقدر .

مقصدمی ایضاح ایده‌یم : دین اسلام بر امت معینه‌یه مخصوص بر دین جدید اولمیوب بو آنجق جناب حقك جمیع رسل کرامنه وحی ایدوب واما مرور ادوار ایله اتباع رسل وانبیانك تغییر وتحریف ایلدیکی بر دیندرکه اخیراً کافهٔ ملل شرقیه وغربیه‌یه بر دین عمومی اولمق اوزره اصلاحات وتکملاتیله حضرت [محمد] صلی الله علیه وسلم افندمزه وحی وانزال بیورلمشدر . ملل واقوامك یکدیکریله کسب معارفه ومناسبه ایلدیکی بر زمانده ایدی‌که جناب حق بو دین ایله رسولنی بعث ایتمش وچونکه کافهٔ اقوامك تمامیٔ اتحاد وصفوت ومخادنتی افراد عمومیه‌سنك بر دین عمومی ایله متدین اولمسنه وابسته بولنمسندنناشی حق جل وعلی حضرتلری بو دینك عمومی اولمسیچون اسملرینی بیلوب بیلمدیکمز کافهٔ انبیاء للهه وهانکی لغت ولسان ایله اولورسه اولسون انزال بیوردیغی جمیع کتب الهیه‌یه ایمانی قواعد اساسیهٔ دینیه‌دن قیلمشدر . ـ نتکم بونك تفصیلی آشاغیده کله‌جکدر . ـ شو امر خطیرك فهمی ایسه مسلم وغیر مسلمه فائده بخشدر . مسلمه فائده‌لیدر . چونکه تابع اولدیغی دین ادیان منعزله ومتعادیه‌دن اولمیوب بلکه ادیان سائره‌نك‌ده اساسنی جامع بردین اصلی اولدیغنی کورر ومسلم بو اعتباره نظراً کندنده اولجه حس ایتمدیکی برقیمت وحلاوتی طوینه باشلار وکندینی بررجل ممتیز وخاص دکل بررجل عام کوره‌جکی کبی تابع اولدیغی دینك دخی اکمل شکل واجل حالده بردین کل وجامع ارواح کل بولندیغنی شهود ایدر . ایمدی برکیمسه‌نك حس وشهودی بویله اولورسه آرتق ادیان سائره‌یه دخل وتعرضده بولنمز . زیرا من طرف الله کلن ادیان سالفه‌نك جمله‌سنه ایمان ایتمك وکندی کتابنده ادیان سالفه‌نك لب وخلاصهٔ حقیقتنه بالاکتفا مرکز اوسطده قائم بولنمق ایله مأمور اولمشدر . آرتق شو مرکز اوسط عامده صاحب مقام اولان کندینك مجمع امیال امم اولدیغنه وبرکون کله‌جك‌که جمیع اممك اتحاد قلوبنه وتلاقیٔ مرامنه بادی اوله‌جق اولان نقطهٔ حقیقتده بولندیغنه خبیر وآکاه اولور وبو نقطهٔ اوسطدن دیکر برنقطهٔ متطرفه ومنحرفه‌یه میل ورجوعنه امکان قالماز ـ ولو بر قوهٔ قاهره ایله جبر وسوق اولنورسه‌ده ـ .

غیر مسلمه‌ده فائده‌لیدر . زیرا ملل غیر مسلمه‌دن هیچ برعاقل یوقدرکه اصول وعقائدینه ایدیٔ خرافاتك ممتد اولدیغنی بیلسون . آنك ایچوندرکه کندینی تأسف وتأفف اضطراری ایچنده بولور وهرنه صورتله اولورسه اولسون عقائد وجدانیه‌سنك تصحیح واصلاحی ارزوسنده بولنور . اکر او عاقل دین اسلامك ادیان سائرهٔ بشریه‌نك آنجق اصلاحات عمومیه‌سی ایچون کلدیکنی وادیان سائره کبی بر دین منعزل اولمدیغنی بیله‌جك اولورسه آرتق دین اسلامه میل والتفاتی بر امر اضطراری اولور . ومنسوب اولدیغی دینده نظر کراهتله کوروب متألم ومتأذی اولدیغی واصل وحقیقتدن منحرف ومتباعد

بولدیغی امر، آنی اختیاراً دکل اضطراراً شو دینه سوروب چیقارر. ودونوب طولاشه‌رق نهایت شو دینك دائره‌سی محیطنده بولنور.

ایشته بو اسبابه مبنی‌درکه فضائل اسلامیه‌یه دلالت ایدن اظهر صور واشکالك بسط وتمهیدینی اشبو قونفره‌ده بولنه‌جق اخوانمه ترك ایده‌رك ویالکز شو نقطهٔ مهمه‌یه عطف لحاظهٔ التفات أیلیه‌جکلرندن خوف أیلیه‌رك شو رساله‌ده بو امر خطیرك توضیح وتشریحنی غایهٔ غرض ومقصد اتخاذ أیلدك.

بنم بو رساله‌جکده اظهار وبیانه چالیشدیغم نقطهٔ حقیقت قرآن عظیم الشانده اسلامه عائد تصریح وبیان بیوریلان خصائصده پك پارلاق برصورتده ظاهر وعیان‌در. بو ظاهریت نتیجه‌سی دکلمی‌درکه اقوام مختلفه‌دن برنیجه امم شو دین مبینك قبولنه تهالك فوق العاده کوسترمشلردر. آزیجق تعمیق نظر ایدلسه کوریلیرکه امم واقوام سائره شو خصیصهٔ شریفه‌یی هر نه‌قدر علماً ادراك ایده‌مه‌مکده ایسه‌لرده دین اسلامده آنی حس ولمس ایتمکده‌درلر. وعقیده‌لرینك القای شك وشبهه أیلدیکی صورتی اسلامده مصحح ومنقح وخالص اولدیغنی کورمکله او عقائد مصححه‌یه اشباح ظاهریه‌سیله دکلسه ارواح باطنیه‌سیله میل ایدر. وکمال عصوبت وصلابتله بو دین قویمه رجوع ایلر.

بو خصیصهٔ شریفه دین اسلامدن باشقه بردینده بولنماز. زیرا شو مرکز وسط اقوامدن یالکز برقومه، شریعتی دخی برامت معینه‌یه مخصوص ومنحصر دکل‌در. وچونکه اصلاً واساساً بردین عمومی‌در. ادیان سائره‌نك ایسه هپسی یکدیکره متناقض تحریفات وتغیراته اوغرامش اولمسندن ناشی بینلرینی وجهاً من الوجوه تألیف وتوفیق قابل دکل‌در. بوکا مثال ایراد ایده‌لم: مثلا بودی اولان برشخصه نصرانی اولمق الویرمز — نادره حکم یوق‌در — زیرا بودیت ایله نصرانیت بینی هیچ بروجه ایله توفیق واصلاح قابل دکل‌در. نصرانی دیرکه: عیسی کلمة الله‌در. وبعد الاب اقنوم ثانی‌در. جسده حلول ایدوب بین الناس یاشادی. وآدم علیه السلامك اول خلیقه‌سنده ارتکاب أیلدیکی خطیئه‌دن طولایی بوتون عالم وابنای آدمی تخلیص ایچون کندینی فدا أیلدی. بودی اولان دخی اعتقاد ایدرکه: هندیلرك ارکان تثلیثندن بری بولنان «ویشنو» عالمی شروردن تخلیص ایچون مکرراً تجسم وتجسد ایتمش واخیراً طقوزنجی دفعه‌ده «بودا» هیأتنده تجسم أیلمش‌در. ایمدی بو ایکی عقیده صاحبی آره‌لرینی بولمق نصل ممکن اولور؟ وبری کندی عقیدهٔ قدیمه‌سنی ومدت عمرنجه کچیردیکی اعتقادینی نه صورتله ترك ایدوب او ته‌کینك عقیده‌سنی ترجیحاً قبول ایده‌بیلیر؟ بوندن باشقه بربودی یهودی دخی اوله‌ماز. زیرا تورات خطابنی یالکز بنی اسرائیله حصر وتخصیص ایده‌رك آنلری امم سائره‌یه رفع وتفضیل ایدر. ونصوص تورانیه‌ده، آسیالیلردن یوزلرجه میلیون خلقك بیکلرجه سنه‌دن بری موضع اجلال واحترامده طوتدقلری بودا ایچون برموضع بولنه‌مدقدن باشقه رأی اسلافك کلیسی مرکب سفاهت اولمغله تورات بودایی دخی تسفیهده آنلره مشارك قیله‌رق کسب تمیز وتعزز ایدر. برنصرانی دخی بودی ویهودی اوله‌ماز. چونکه شو ایکی دیندن بریسی نصرانیته نسبتله قابل صلح وتوفیق دکل‌در. ولکن بو امتلرك جمعنه بلا حرج مسلمان اولمق قابلیتی واردر. زیرا اسلامك قاعده‌سی اسملرینی بیلوب بیلدیکمز سائر انبیاء ومؤسسین ادیانه ایمان‌در. قال تعالی عن الانبیاء [وان من امة الا خلا فیها نذیر] وقال تعالی [منهم من قصصنا علیك ومنهم من لم نقصص علیك]. ایمدی بودا دیننده اولان برشخص دیانت کبیره مؤسسی اولمق صفتیله بودانك فضلنی دین اسلامك انکار ایتمدیکنی ورسل عظامدن معدودیتی قیاسنده بولندیغی ذوات ایچون نصوص قرآنیه‌نك سماحت احترامکاریسنی کورر. نصرانی ایسه عیسی علیه السلامك اسلامده تبجیل واحترام ایله تذکیر اولنه‌رق مصاف رسل کرامه ادخال ایدلدیکنی وکذا بریهودی دخی موسی علیه السلامك تبجیل واحترام مخصوصنی مشاهده ایدر.

ایمدی ادیان مذکوره اصحابنك بلا حرج شو دین مبینك حولنده اجتماعی قابل وممکن‌در. هله دین اسلامك کافهٔ عقائد حقه‌یی بعد التنقیح والتهذیب جمع ایده‌رك مجموعنی دین واحد قیلدیغنی ادراك ایدرلرسه قبول واجتماعلرنده آرتق تردد واشتباهلری قالماز. زیرا عقائد مبدأنده دخی بویله ایدی. نستعیذ بالله [وما تفرق الذین اوتوا الکتاب الا من بعد ما جاءهم العلم بغیاً بینهم] ایشته صورت عقائدك منقح ومصحح اولمسندن طولایی امم دین اسلامه دخالته تهالك کوسترمشلردر.

مابعدی وار

حکیم شهیر امر الله افندی حضرتلرینك دار الفنون عثمانیده تربیه‌یه دائر ویردکلری قونفرانسده ضبط اولونان بیانات فاضلانه‌لری:

تربیه‌یه دائر

کچن قونفرانسده تربیهٔ عمومیه‌نك اساسلرینی سویلمش ایدك. شمدی‌ده جریان بحثك سوق ایده‌جکی بعض تفرعاتی ذکر ایله ینه تربیه‌یه متعلق بعض شیلر بیان ایتمك ایسترم. بشرك اوائل خلقتنده معروض بولندیغی عوارضدن خلاصی [الحق یعلو ولا یعلی علیه] قانون ازلیسی سایه‌سنده‌در.

یعلو کلمه‌سی برعلا، یوکسلمك برده علوکه قهر وغلبه ایتمك‌دن کلیر: بو راده مقصد علو یعنی قهر وغلبه‌در. دیمك اولیورکه الحق یعلو: حق قهر وغلبه ایدر معناسنه‌در. حقیقةً تاریخ حیات انسانیته احاطه‌لی برنظرله باقیله‌جق اولورسه جمیع زمانده حقك ناحق اوزرینه غلبه ایتدیکی، بعض زمان ومکانه کوره مخالفلر ظهور ایتدیکی کورولورسه‌ده برشاذ تشکیل ایدوب ناحقك پایدار اولامدیغی تسلیم ایدیلیر. ذاتاً بونك اك بویوك دلیلی، حیات تاریخیه‌سی حقك دوامی‌در. حقك ناحقه، أیلرك کوتولره غلبه‌سی تأمین اولنمش اولمسه ایدی مدنیت ترقی ایده‌مز، عالم هرج ومرج دائمی ایچریسنده قالیردی. لکن مادامکه مدنیت آهسته فقط متین آدیملرله ساحهٔ تکاملده ایلریله‌مش‌در، هر حالده حق ناحقه تأمین غلبه ایتمش‌در. دقت ایدیلیرسه حق ملتلره مستولی اولان اخلاق بوزوقلغی زمانلرنده‌بیله تعالیدن کری قالمامش‌در.

اوائل احوال انسانیه تماماً معلوم دکلسه‌ده استفاده ایده‌بیله‌جکمز درجه‌ده ینه معلومات آلنه‌بیلمش‌در. اوزمان حیاتندن بزی خبردار ایدن برچوق علوم وار. تاریخ، متروکات قدیمهٔ بشریه‌یی تدقیق ایله اشتغال ایدن علم آثار عتیقه، تاریخ طبیعیٔ بشر، انسانك تشکلات بدنیه‌سنی

موضوع اتخاذ أيلين علم تشريح ، علم احوال نفس بزه معلومات عموميه ويرمكله مكلف سلسلهٔ علوم جملهسنه داخلدر .

جناب حق برتكمل استعدادی ویرمشدرکه بوخاصه یاردیمیله انسانلر موانعی برطرف ایتمكه موفق اولهرق حال حاضر مدنیته ایریشمش، دها بختیارانه برحیاته نائل اولمشدر .

علم حاصل ایتمهینجه بعد و مسافه انسانلرك حریتنی اخلال ایدییور، آززمان ظرفنده اوزاق مسافهلره کیتمك قابل اولامیوردی. مثلا ١٨٣٠ تاریخنه قدر بارکیر یورویشندن دها زیاده سرعتی حائز برواسطهٔ نقلیه بولنهمامشدر . اوزمانهقدر طریق سیاحت پك بویوك مانعهلرله قاپالی ایدی. شمندوفرك ایجادی اوزرینه آیلرجه زمان ظرفنده کیدیلهمیهجك بریره شیمدی آن واحدده دینهجك برسرعتده کیدیله بیلیور . کذلك ١٨٣٦ تاریخنه قدر مختلف مملکتلر آراسندهکی مخابره پك بطی جریان ایدییوردی . حالبوکه تلغراف ، بالخاصه تلسز تلغراف ایجادندن صکره مخابره نهقدر سهولت کسب ایتدی . اوقدرکه بوکون صباحلین آمریقاده واقع اولان برحادثهیی اوکلن غزتهلرینك مکملاً یازمسی پك ممکندر . ایشته کرك خطوط حدیدیه کرك تلغراف تللری دنیانك هرطرفنی بربرینه باغلامشدر . باقکز بونلرله انسانیت حریت طبیعیهسنه قارشی اولان موانعهنه کوزل غلبه ایتمشدر ! هواده سیاحت اولونمغه برمانع قالمایینجه دها زیاده غلبه ایدهجك ، بلکه برزمان کلهجك که اجسام لطیفه کبی اوچق میسر اولهجق .

بدایةً انسانلر نهقدر آجینهجق برحالده ایدیلر . بوکون اس الاساس مدنیت اولان آتش دها کشف ایدلمامش ، بارینهجق ، آلت مدافعه اتخاذ ایدهجك هیچ برشیٔ یوق . بوایلك حال نهتحملفرسا برحیاتدر . آتشك ایجادی انسانیت ایچون نهعظیم ممنونیت ومنتدارانه بادی اولدیغی شونکله ثابتکه کندیلرینه معبود اتخاذ ایدیلهجك هر شیئه بونی ترجیح ایتمشلر . اقوام قدیمهنك نجومپرستلکی ، آتشپرستلکی هپ بوقدسیت ومنتدارلغك نتیجهسیدر . آتشك ایجادی ایله طبیعته ، پك چوق موانعه قارشی غلبه تأمین ایدلمشدر . بوکشف ، انسانلرك حیات موجودیتلرنده پك آز تصادف ایتدکلری کشفیاتدن معدوددر . ناصل اولمسونکه آتشسز مدنیت قابل دکلدر .

معیشتمزدهده عین ترقیاتك تجلیسنی کوریبورز . انسانلرك النده حبوبات بوس بوتون باشقه شکله کیرمشدر . مثلا علمای نباتیون بقله کبی ، بغدای کبی شیلرك طبیعتده ، حال ابتدائیسنده نمونهلرینی بولهمیورلر . اونلر حال اصلیٔ خلقتلرندن اوقدر اوزاقلاشمشلردر . کذلك یبانی اوزوم ایله مثلا چاوش اوزومنی برمقایسه ایدیکز . آرالرنده نهعظیم فرقلر واردر . بونلر طبیعی متمادی وفاصلهسز برسعی وغیرت ، فیضلی برتربیه اعانهسیله ممکن الحصولدر . بدایتده حیواناتده انسانلره دشمن ایدی . لکن سعی وتربیه سایهسنده بونلرده آلشدیرلمش ، خدمتلرمزده قوللانلمش . برچوقلری ایلهده تأمین حیات ایتمشز .

صنایعه نظر ایدرسهك اورادهده آرالرندهکی حلقات تکاملی اکلامیهجق درجهده مهم برترقی کورورز . الك اسکی صنایعك نهقدر ابتدائی، احتیاجاتمز ایله نهقدر غیرمناسب اولدیغنی ادراك ایچون یکانه و[illegible] ای عضلیهمزدن عبارت بولندیغنی دوشونمك کافیدر . بربونی، بردهالکتریق ایله متحرك ماکنهلری نظر اعتباره آلکز. آرادهکی فرقك نهمهم اولدیغی اوزمان تعین ایدر . زیرا عضله یورولور ، قول اوشهنیر ، فقط ماکنه ایچون اوشنمك یوقدر . شیمدی ایش همان صرف ادارهٔ ذهنیهیه قالمشدر . مثلا برماکنیست توجه واپوری اداره ایدییور .

بوترقیده نظریات ایله اشتغال ایدن علمانك پك بویوك خدمتلری کورولیور . وقتیله هیچ برمنفعت تأمین ایتمیهجك ظن اولنان دساتیر ریاضیه مشتغللرینه مجنون نظریله باقارلردی . لکن بوکون قطعیاً تحقق ایتمشدرکه صنایعك ترقیاتی ، معارف عمومیهنك انتشاری بابنده بوقسم علمانك پك بویوك یاردیملری طوقونمشدر .

طریق ترقیده ایلریلهکه چالیشان انسانیتك شوکوردیکمز موفقیاتنه ادیانك ، محض لطف الهی اولهرق کوندریلن پیغمبرانك غیرقابل انکار برپیشوالغی وار. مثلا حضرت موسی زماننده، مصرده نهوحشت، نهمظالم ارتکاب اولنیور، استبداد صاحبلری النده انسانیت ازیلیوردی . کذلك دین عیسوی ظهورنده دخی اخلاق بوزوقلغی افاقی طوتمشدی . انسانیت ایچون بارینهجق برمأمن ، سعادتی تأمین ایدهجك بر واسطهٔ نجات یوق ایکن کافهٔ ترقیاتی کافل اولدیغنده شبهه اولنهمیان اسلامیت طوغدی . بونلر غریق ظلم وظلمت اولمش اقوام ایچون نهفیضلی مشعلهلر، شهراه تکاملی آچق خصوصنده نهمشعشع رهبرلردر. بالخاصه دین احمدی هر درلو ترقیاتك مؤمنیدر . زیرا اسلامیت سیاسی ، اجتماعی ، اقتصادی ، رفاه دنیوی واخروی‌یی تأمین ایدهجك نهقدر احکام اساسیه بیان ایتمشدرکه هرمعناسیله کافل سعادتدر . مثلا [انالله یأمر بالعدل والاحسان . . .] آیت کریمهسنده برهیأت اجتماعیه ایچون اقتداسی واجب نهمقدس دستورلر امر بیورلمشدر .

عدل بیلیرسکزکه هرشیئك ، هرکسك حقنی ادادر . بزم اوزرمزده جناب اللهك ، نفسمزك ، بدنمزك ، خویشانمزك اشیانك . . . حقی وار . ایشته تام معناسیله عادل اولمق ایچون بوحقلرك جملهسی ادا ایدلملیدر . مادامکه کندمزك ، مملکتمزك ، مناسبتده بولندیغمز هر شیئك حقی وار . بوحقی یرینه کتیرمك وظیفهمزدر . بونی ایفا ایدرکن صرف مساعی ایدهجکم ، بکا هیچ کیمسه ایلیشهمیهجك ، مانع اولهمیهجق . مثلا ذهنك حقی تحصیل معرفتدر ، اواکتساب کمال ایلیهجك، کیمسه ممانعت کوسترهمیهجك . بریردهکه بوحق طانیلماز ، اوراده ترقی ، عدالت یوقدر . لکن یالکز عدلك تأسس ایتمسیله بر مملکت مسعود اولهماز . تصور ایدیکزکه انسانلر بوتون احتیاجلرینی کندی باشلرینه تسویه ایتسینلر ، بربرلرینك قطعاً معاونی اولماسینلر . بوحالده قوای طبیعیه ، حیوانات مفترسه قارشیسنده تأمین حیات ایتمك نهقدر مستحیل اولور ؟ ایشته اکلاشیلیورکه هرکس یالکز باشنه وظائفنی ایفا ایدهبیلمکه غیرت ایتمك کافی دکلدر. ادای وظائف ایچون اوغراشیرکن اویله نقطهلره تصادف ایتمك مجبوریتنده بولنورزکه ابنای

جنسمزدن برینه عرض احتیاجده مضطر قالیرز . مثلا بز قوای نفسیه وبدنیه‌مزی حفظ وصیانت ، حتی تحکیم ایده‌جکز . قوهٔ ذهنیه‌مزی تنویر ایده‌جکز ، قوهٔ ارادیه‌مزی تهذیب وتقویه ایلیه‌جکز . قوهٔ حسیه‌مزده مطلقا تمیه وتربیه ایدیله‌جکدر . حالبوکه یالکز بونلری بر شخص یاپه‌مز . معاونت مجبوری‌در . یالکز بوعدالت وتعاون صورتیله‌درکه صلاح ونظام عالم تأمین ایدیلیر . ایشته بر برمزه قارشی کوسترمك مجبوریتنده بولندیغمز بوتسهیلاته احسان نامی ویریلیور . دقت ایدیکز جناب حق بزه بوامر ایله نه‌جامع المعانی بر دستور مؤید بیلدیردی ؟

مابعدی وار

خیال -- قره کوز

خواص بیننده (خیال) عوام وصبیان میاننده (قره‌کوز) اویونی که تربیه واداب داخلنده اوینادیلیر ، بالخصوص اویونجی اولان کیمسه‌ده ظرفادن بولنورسه ازهر جهت موجب عبرت وانتباه بر اویون‌در . حتی چشم عبرتله نظر اولندیغی حالده سیر خیالك جوازینه دائر (فناری) و (ابوالسعود) کبی ازهر جهت ثقه‌دن بولنان ذوات کرامك فتاواسی بیله واردرکه قطعهٔ آتیه مولانا فناری‌نك فتواسندن مستخرج‌در :

رأیت خیال ظل اکبر عبرة　　لمن هو فی علم الحقیقة راق
شخوص واشباح تمر وتنقضی　　وتفنی سریعاً والمحرك باقی[١]

خواص آره‌سنده‌کی شهرتنه نظراً بواویون تمثیل وحدت نقطهٔ نظرندن ایجاد ایدلمش‌در . موجدی‌ده بروسه‌ده حکومت جاده‌سنده مدفون (شیخ کشتری) نامنده‌کی ظرفای عرفادن برذات ایمش .

اولنان روایته نظراً ییلدیرم بایزید خان غازی دورنده (حاجی عوض ـ حاجی اوحد) عوام لساننده (حاجیواد) و (قره کوز) نامارنده ایکی نکره کونك علی طریق الملاطفه مناظره‌لری شیخ کشتری [٢] طرفندن پردهٔ خیالده کوستریله‌رك میدانه کلمش‌در .

اولیا چلبی سیاحتنامه‌سنك برنجی جلدینك (٦٥٤) نجی صحیفه سندن اعتباراً ملعبهٔ خیاله دائر نوعما خرافاتی آکدیرر نقلیاتنه کوره‌ده حاجیوادك (علاء الدین سلجوقی) زماننده مکه ایله بروسه آره‌سنده آمد وشد ایدن بروسه‌لی بر ساعی اولوب بین الحرمین اشقیای عربان

[١] انا الهیکل الداتی لمظهر قدرة
ومن شاخص قدحزت ا کل صورة
ولما تأملت الوجود بفکرة
رأیت خیال الظل اکبر عبرة
لمن هو فی علم الحقیقة راق
علی کل شیٔ سیف عزمی قدان تضی
وفی اللیل غیبی صبح معرفتی یضی
وکل الوری من بعد ذالت ارتضی
شخوص واشباح تمر وتنقضی
وتفنی جمیعاً والمحرك باقی

رأیت خیال الظل اکبر عبرة
یلوح بها معنی الکمال لاحداق
وفی کل موجود علی الحق آیة
لمن هو فی علم الحقیقة راق
شخوص واشباح تمر وتنقضی
ولیس لها مما قضی الله من واق
لها حرکات ثم یبدی سکونها
وتفنی جمیعاً والمحرك باقی
(شیخ عبد الغنی النابلسی)

[٢] بوذاتك تربه‌سنده (قطب العارفین غوث الواصلین جنتمکان فردوس آشیان صاحب خیال شیخ محمد کشتری) عباره‌سی و ٨٠٣ تاریخی منقوش‌در

طرفندن قتل اولنه‌رق بدرحنینده دفن اولندیغی ، قره کوزك ده قرق کلیسالی اولوب ایمپراطور (قسطنطین) ك ساعیسی بولندیغی وبونلرك محاوره‌لری ییلدیرم بایزید خان دوری ظرفای مقلدیندن (کورحسن) نامنده برنکره کو طرفندن پردهٔ خیالده کوستریله‌رك حضور بایزید خانده اجرای لعبیات ایدلدیکی اکلاشیلیور . لکن امام شعرانی (الیواقیت والجواهر) اسمنده‌کی اثر عالیلرنده شیخ الاکبرك (فتوحات مکیه) سنك (٣١٧) نجی فصلندن نقلاً : « خلقك حجابی آرقه‌سنده اوله‌رق جناب حقك حقیقةً فاعل مختار اولدیغنی بیلمك ایسته‌ین (خیال ستاره) ایله صورتلرینه نظر ایتسون » دیه‌رك باشلادقلری بابده ملعبهٔ خیاله صبیانك انهماکلرینی واهل دقتك بوملعبه‌دن معانیٔ دقیقه استنباط ایتدکلرینی مفصلاً بیان أیلدکلرینه وشیخ الاکبرك وفاتی ایسه هرحالده شیخ کشتری‌دن مقدم یعنی (٦٣٨) تاریخی اولدیغنه نظراً بواویونك (محی الدین عربی) نك وطن اصلیلری اولان (اندلس) قطعه‌سنده‌کی عربلر بیننده دخی (ستاره) اسمیله بنام اوله‌رق موجود ایدوکی اکلاشلور .

هرنه‌حال ایسه ظرفای عرفا بو اویون حقنده پك چوق تمثیلات ظریفانه یاپمشلر وبر چوق منظومه‌لر یازمشلردر . ازجمله قره‌کوزك مزاری‌که بروسه‌ده ناظم مولد نبوی مشهور (سلیمان دده) مرحومك یاقیننده و (چکرکه) یه‌کیدن یولك صاغ جهتنده کورلمکده‌در . سنك مزاری اوزرینه یازیلان شو :

نقش صنعك رمزایدر حسنکده رؤیت پرده‌سی
خواجهٔ حکم ازلدن‌در حقیقت پرده‌سی
سیرنی صورتده ممکن‌در تماشا ایلمك
حائل اولماز عین عرفانه بصیرت پرده‌سی
هرنه‌یه امعان ایله‌باقسه‌ك اولور ایش اشکار
قیلمش استیلا جهانی خواب غفلت پرده‌سی
بوخیال عالمی کوزدن کچیرمك درهنر
نیجه‌قاره کوزلری محوایتدی صورت پرده‌سی
شمع عشقله یاندیروب تصویر جسمك‌در کچن
آدمی آمدشد ایتمکده عزیمت پرده‌سی
هانکی ظله التجا ایتسه‌ك فنابولماز عجب
اوینادان استادی کور قورمش محبت پرده‌سی
درکه آل عباده مستقیم اول (کتری)
کوسترر وحدت ایلین قالقدقده کثرت پرده‌سی

منظومه‌سی که الحق شایان دقت وامعان‌در .

(شیخ کشتری) [١] نك دخی عرفادن بولندقلرینه (کلشن) اسمنده‌کی اثر عارفانه‌لرندن منقول شو :

« عدمسك اول عدمده سن ده ساکن
بولنماز واجبه معلوم ممکن »
بیتی شاهددر .

[١] (شستر) عجمستانك خوزستان ایالتنده برشهر معروف در . معربی تستردرکه کبار متصوفه‌دن (سهل بن عبدالله تستری) بورایه منسوب‌در . عثمانلیلرك عوامی میاننده (کشتر) قوللانیلمقده در .

آتیده‌کی منظومه دخی ملعبهٔ خیـال حقنده سویلنمش عبرت آمیز آثاردندر :

« بو پرده چشم اهل ظاهره برنقش صورتدر
رموز اربابنه اما که تمثیل حقیقتدر
جهانه بکزه‌دوب شیخ کشتری بو پرده‌یی قورمش
مشابه أیلمش اجناسه تصویری نه‌دقتدر
هوادار صفایه نشئه بخش أیلر بونك سیری
حقیقت بین اولان ارباب طبعه عین عبرتدر
نه‌وار بیلمز ورای پرده‌ده کیمسه بودر تحقیق
لسان حال ایله حال جهانی برحکایتدر
اکر دقت اولورسه قاره‌کوزله حاجی ایوازه
مآلن فهم ایدن اهل کماله باشقه حالتدر
نیجه معنی اولور ملحوظ تحتنده بونك سیر ایت
نکاتن اکلاسون اهلی دیو عرض نزاکتدر
سونیجه شمع اشخاص صور نابود اولور بردن
جهانك بی‌بقا اولدوغنه ایشته اشارتدر »

دیکر :

« شمعهٔ شادی یانیجه جلوه زادر پرده‌مز
پرتو فیض صفاله روشنادر پرده‌مز
هردقیقه جالب حیرت مناظر عرض ایدر
برتماشاخانهٔ عبرتمادر پرده‌مز
شمعه‌مزده پرتو فیض حقیقت آشکار
خیره ساز دیدهٔ اهل دهادر پرده‌مز
دیده‌لر روشن ، کوکللر ذوقیاب اولسون بوشب
انشراح افزای بزمه آشنادر پرده‌مز
کلسه اول چشم سیاهم خنده‌لر پیدا اولور
جلوه‌کاه شاهد ذوق‌وصفادر پرده‌مز »

بروسه‌لی محمد طاهر بن رفعت

حقوق

مبعوثلر نصل مذاکره ایدرلر؟

— مابعد —

تعجیل تکلیفی حقنده یاپیله‌جق معامله دخی تفصیلات آتیه‌دن آکلاشیلور.

ایکنجیسی مقام صدارتدن مورود لایحه‌لردرکه امر مهم تشریعه تعلق ایدر . بونلرك مذاکره‌سی ایکی صورتله اولور. زیرا بولایحه‌لر یا تعجیل مذاکره‌یه دائر بر طلبی محتویدر ویا بویله بر طلبدن عاریدر . برنجی احتمالده رئیس اول امرده بو جهتی موضوع بحث ایدرك شو طلبك قبول وعدم قبولنی هیئتدن صورار. قبول اولنورسه باقیلور.

بو خصوص ایچون مقدما تشکل ایتمش برانجمن وارسه لایحه اورایه عکس تقدیرده شعبه‌لردن برینه حواله اولنور.

کرك شعبه وکرك انجمنجه غیرمستعجل مواده تقدماً مذاکره‌سی اجرا وضبطهٔ لازمه‌سی رئیسه اعطا اولنور، تعجیل طلبنه مقارن اولان قانون لایحه‌لری حقنده مذاکره بردفعه جریان ایده‌جکندن هیئتجه عموم مندرجاتی اوزرینه اجرا اولنه‌جق مذاکره‌یی متعاقب ماده ماده مذاکره‌سنه کچیلوب کچیلمامسی خصوصی طرف ریاستدن صوریلور. عدم موافقت طرزنده جواب آلنیرسه لایحه رد ایدلمش اولور . موافقت حاصل اولورسه هرماده وتفرعاتی - وارایسه - برر برر مذاکره وهر بری اکثریتله قبول اولندقدن صکره هیئت مجموعه‌سی حقنده آرایه مراجعت ایدیلور

اثنای مذاکره‌ده تعدیل ویا علاوه‌یه دائر برتکلیفك درمیان اولنمسی حالنده اسباب موجبه‌سنی صاحبنك مجملاً بیان ایتمسی مقتضی اولوب بو بابده اتخاذی ایجاب ایدن قرار متقدمدن اول برمعاملهٔ استثنائیه کوریلور. یعنی تکلیفدن صکره وقبله انجمنده مضبطه‌یی یازان ذات ویا وکلای دولتدن بری کیفیتك انجمنه حواله‌سنی طلب ایدرایسه قرار متقدمه حاجت قالمقسزین امر حواله اجرا اولنور. بویله برطلبك عدم موجودیتی حالنده‌ده ینه قرار مذکور استحصال اولنمازدن مقدم مضبطه محررینك بو بابده‌کی مطالعه‌سی صوریلور . قرار متقدم نظرمطالعه‌یه آلنمق خصوصنی منج ایسه تکلیف واقع انجمنه حواله ایدیلور.

اعضالر صوك قراره دکین مذاکره‌نك هرحال و درجه‌سنده ملاحظات عمومیه‌ده بولنه‌بیله‌جکلری کبی هیئتجه تصحیح عباره‌یه لزوم کورلمسی حالنده لایحه‌نك انجمنه اعاده‌سیده مجازدر. معمافیه انجمنجه طلب وقوعنده اعاده مجبوریدر. شوقدرکه تصحیحات لازمه بلا تأخیر اجرا اولنملی ولایحهٔ مصححه مسارعةً هیئته اعاده ایدلملیدر. شواعاده‌دن صکره یاپیله‌جق مذاکره یالکز عبارهٔ مذکوره‌یه انحصار ایدر .

ایکنجی احتمالده یعنی طلب تعجیلك فقدانی حالنده لایحه هیئتجه آرزو ایدلدیکی تقدیرده علناً قرائت ایتدیرلدکدن وتقریر ایله برابر طبع ایتدیریله‌جك نسخه‌لر اعضالره توزیع ایدلدکدن صکره لایحه‌نك باحث بولندیغی خصوص ایچون مقدماً تشکل ایتمش برانجمن وارسه اورایه وعکس تقدیرده شعبه‌لردن برینه حوالهٔ رسمیه‌سی رئیس جانبندن اجرا ایدیلور.

شعبه‌یه حواله حالنده کیفیتك تدقیقی ایچون هراعضاسی برشعبه‌دن منتخب اولمق اوزره بش ذاتدن مرکب برانجمن وجوده کتیریلور ، مصلحتك درجهٔ اهمیتنه کوره هیئت عمومیه‌نك قراریله بومقدارك ایکیشر آلمق صورتیله اونه اوچر آلمق صورتیله اون بشه ابلاغی جائزدر، موازنهٔ مالیه قانونی ایچون تشکیل اولنان انجمن هرحالده اون بش ذاتدن ترکب ایدر و(موازنه) انجمنی نامیله دیکرلرندن تمیز ایلر.

هرشعبه کوندره‌جکی اعضایی انتخابدن اول انجمنك اشتغال ایده‌جکی خصوصی نظر امعاندن کچیرر، اکا کوره اعضاسنی انتخاب ایلر [۱] وانتخاب ایده‌جکی اعضانك دیکر ایکی انجمنده ایفای وظیفه‌یه مأمور

[۱] اثنای مذاکره‌ده انتخاب اعضا کیفیتنك هیئت عمومیه‌جه اجراسی تکلیف اولنورسه تکالیف سائره‌ده جاری شروطه رعایتله بو بابده برقرار متقدم اعطا اولنمسی لازمدر.

اولانلردن اولماسنه اعتنا ایدر [۱] .

شعبه‌لرك بروجه مشروح انتخاباتی بیتدکدن صکره انجمن اعضالری اجتماع ایدر. ایچلرندن بر رئیس وبرضبط کاتبی ونتیجهٔ تدقیقاتی حاوی مضبطه‌یی قلمه آلمق اوزره برمضبطه محرری انتخاب ایدرلر واجتماعلرینه دائر ضبط تنظیم ایدرك اعضانك عدد واسامیسنی دخی کوستریرلر .

مقام ریاسته ویریله‌جك اولان انجمن مضبطه‌سی هیئت عمومیه‌ده علناً قرائت ایدیلور ونسخ مطبوعه‌سی اعضایه یوم مذاکره‌دن لااقل برکون اول توزیع اولنور.

طرز مذاکره‌یی تعیین ایچون قانونك تعلق ایتدیکی خصوص نظره آلنور . منافع محلیه‌یه متعلق ایسه یالکز بر مذاکره ایله اکتفا اولنور. نته‌کیم تعجیل قرارینه مقارن قانون لایحه‌لرنده‌حکم بومنوال اوزره ایدی [۲] . خصوصات سائره‌یه متدائر ایسه لااقل بش‌برکون فاصله ایله ایکی دفعه مذاکره جریان ایدر. وهرمذاکره‌ده‌ده لایحه‌لر کاملاً قرائت وتذکر ایدیلور .

هیئتجه تعیین اولنه‌جق اولان یوم مذاکره‌ده اولا قانون لایحه‌سنك هیئت مجموعه‌سی تذکر ایدیلور . ختامنده رئیس طرفندن ماده بماده مذاکره اولنوب اولنمامسی هیئتدن صوریلور . ماده مذاکره‌سنه کچیلمامسنه قرار ویریلور ایسه لایحه‌نك قبول اولنمادیغی آکلاشیلور ودرحال‌عدم قبول کیفیتی رئیس‌جانبندن بیان اولنور. ماده مذاکره‌سنه قرار ویریلور ایسه صره‌سیله هرماده ومتفرعاتی مذاکره اولنه‌رق ایکنجی مذاکره‌یه کچیلوب کچیلمامسنه دائر برقرار اتخاذ ایدیلور . مذاکره جهتی تقرر ایدرسه ینه برکون قرارلاشدیریلور واوکون تکریر مذاکره اولنه‌رق هرماده ومتفرعاتنك قبول وعدم قبولی حقنده آرایه مراجعت اولنور . قبولده اکثریت حاصل اولور ایسه لایحهٔ قانونیه حقنده برقرار اتخاد اولنه‌رق مناقشاته نهایت ویریلور [۳]

اعضالر جانبندن قانونلره دائر تعدیلات تکلیفی درمیانی حالنده باقیلور. تکلیف یا ۱ — مجلسجه موضوع بحث ایدلمامش اولان قوانین موجوده‌دن برینه وکذا یکیدن تدوینی لازمکلان بر قانونه تعلق ایتمك اوزره رأساً درمیان اولنمق صورتیله ویا ۲ — مجلسه مودوع برقانونك انجمنجه تدقیقی صره‌سنده ویا ۳ — قانون مذکوری هیئت عمومیه‌نك اثنای مذاکره‌سنده ویا ٤ — برنجی مذاکره‌نك ختامنده ویا ٥ — ایکنجی مذاکره‌نك جریانی اثناسنده ویا ٦ — ایکنجی مذاکره‌ده قبول اولنان بر تکلیف اوزرینه انجمنه حواله‌دن صکره واقع اولور . برنجی شقده قرار متقدم معلومك اتخاذینی متعاقب انجمن مخصوصنه حواله اولنور . بوانجمن بیلدیکمز خصوصی انجمن اولمایوب شعبه‌لرك اثنای تشکلنده اونر اعضادن مرکب اولمق اوزره تشکیل اولنان ایکی عمومی انجمندرکه بونلردن بری مبعوثلرك ویردکلری لایحه‌لری دیکریده هیئته ویریلان عرضحاللری ابتداءً تدقیقه مأموردر . بو انجمنك تنظیم ایلیه‌جکی مضبطه هیئت عمومیه‌ده اوقنور . ومذاکره جریان ایدوب رأیه مراجعت اولندقدن صکره اکثریت قبولی التزام ایدرسه لایحه‌سی تنظیم اولنمق اوزره کیفیتك شورای دولته حواله‌سی طلبنی متضمن مقام صدارته برمضبطه کوندریلور . اکثریت ردی جهتنه کیدرسه تاریخ رددن اعتباراً لااقل ایکی آی کچمدکجه بوتکلیف تکرار ایدیله‌من.

ایکنجی شقده باقیلور قبول تکلیف ایچون موضوع شروطه رعایت ایدلش ایسه قرار متقدم استحصالنه لزوم کورلمکزین رئیس جانبندن لایحه‌نك تدقیق اولندیغی انجمنه حواله اولنور . لایحه‌نك هیئت عمومیه‌یه عودتنده تکلیف صاحبی آرزو ایلدیکی تعدیلك تعلق ایتدیکی خصوصك مذاکره‌سی صره‌سنده تکلیفنك اسباب موجبه‌سنی هیئته تفصیل وایضاح ایدر واعضای موجوده‌دن ترویج وتأیید ایدن بولنور ایسه موقع مذاکره‌یه قونیلور عکس تقدیرده مذاکره‌سندن صرف نظر اولنور . [دقت اولنملیدرکه شوتکلیفده قرار متقدم اتخاذی لایحه‌نك انجمندن عودتنه تعلیق اولنمقده‌در .]

اوچنجیده باقیلور او مجلسده تعدیلك رد وقبولنه دائر برقرار اتخاذی ممکن ایسه یاپیلور واوله‌مدیغی تقدیرده تعدیلك صورتی طبع ایتدیریله‌رك ایرتسی اجتماعدن مقدم اعضایه توزیع اولنور . بورادهکی فرق تکلیفك نظره آلنوب آلنمامسی حقنده برقرار متقدم اعطاسیله انجمنه حواله کبی معاملاته لزوم کورلمامسیدر .

دردنجیده تکلیف اولنان تعدیلاتك لایحه‌نك تدقیقنه مأمور انجمنه اعطاسی لازم کلور. شوقدرکه انجمنده تدقیق ایتدیرلمك اوزره هیئتدن برقرار متقدم استحصالنه لزوم کورلمز. تعدیلاتك نسخ مطبوعه‌سی ایکنجی مذاکره‌یه بدأ اولنمزدن اول اعضایه‌ده توزیع ایدیلور .

بشنجیده تعدیلاتك نظر مطالعه‌یه آلنوب آلنمامسی حقنده برقرار متقدم اتخاذینه لزوم واردر. بوقرارك اعطاسندن مقدم صاحب تکلیف تعدیلاتك اسباب موجبه‌سنی بیان ایدر ویالکز انجمن اعضالری طرفندن کندوسنه جواب ویریله‌بیلور. قرار واقع نظر مطالعه‌یه آلنمق جهتنی منتج ایسه اوزمان انجمنه حواله اولنور. حالبوکه اوچنجیده انجمنه حواله‌یه حاجت اولمادیغی کبی دردنجیده‌ده حواله ایچون بویله برقراره انتظاره محل یوقدی. مع‌مافیه تکلیف اولنان تعدیلاتك انجمنه حواله‌سنی انجمنك مضبطه محرری طلب ایده‌جك اولور ایسه مذاکره‌نك هر هانکی درجه‌سنده اولورسه اولسون بوکبی قیود وشروط اراتقسزین حواله‌سی جهتنه کیدیلور .

آلتنجیده عینیله بشنجیده‌کی تفصیلات جاریدر .

مابعدی وار

ماردینی زاده : ابوالعلا

---

[۱] نظامنامه بونی صراحةً منع ایتمشدر . بوممنوعیت اعضانك مأمور اولدیغی انجمنلردن برینك اکمال وظیفه ایله مضبطه‌سنی تقدیم ایدنجه‌یه قدر دوام ایدر .

[۲] کرك لایحه وکرك تعدیلات وعلاوه حقنده‌کی مذاکره مواد مستعجله‌نك تذکرنده جاری اصوله توفیقاً جریان ایدر .

[۳] مبعوثلر بوصورتك قبول قرارینه قدر له وعلیه ملاحظات عمومیه‌ده بولنه‌بیلورلر .

مسلمان قادینی

اون ایکنجی فصلك مابعدی

صرف مادی اولان مدنیت غربیه قادینلری

عجبا تکمل ایتمش قادینلرمیدر ؟

« بناءً علیه طلاق صوك درجه‌ده توسع ایتمکده‌در. ایشك اصل دهشت ویرن جهتی شودرکه طلاق آرزولرینك یوزده سکسانی قادینلر طرفندن وقوع بولمقده‌در . بوندن‌ده رابطهٔ ازدواجك فکی خصوصنده ارککك غایت ضعیف برتأثیری اولدیغی اکلاشیلیور . زیرا ارکك طلاقدن جداً اوتاندیغی ایچون قاریسندن بیزار اولدیغی زمان برباشقه‌سنی آرار ، فقط اولکندن آیرلمایه‌چالیشماز. مکرکه ایکنجیسی کندیسیله ازدواجه طالب اولسون. »

ینه اومحرر آمریقاده طلاقك سهولت وقوعنی تصویر ایدرکن دیبورکه: « برچوق آدملر واردرکه قاریلری طرفندن بوشانمش اولدقلرینی آنجق اونلرك باشقه قوجه‌یه واردقلری زمان آکلارلر ! »

طلاقك چوق دفعه‌لر سببی ده ارککلرك قادیندن آیری بولنملری، اونلری انفاق ایتمملریدر. مستر لوسن دیبورکه: « کچن سنه [۱۸۹۷] بوستونده بویوك محکمه آچلدیغی زمان ایچریسی اوچ کون متمادیاً طلاق طلبنده بولنان ارکك ، قادین ایله طولدی . بونك اوزرینه محکمه ایلك هفته ظرفنده ۷۵ طلاق کاغدی امضالدی. طلاقه سبب ده ارککلرك قاریلرینی یالکز براقلری ایدی . »

بو ایستاتستیقلر ، بو آجی شکایتلر کوستریبورکه (المرأة الجدیدة) مؤلفنك مشتکی بولندیغی علت ترقیات مدنیه‌جه اك ایلری کیدن مملکتلرده‌ده موجوددر . اکر بوکا سبب مستوریت اولسه‌یدی ایش اورالرده بالطبع بودرجه‌یی بولمازدی. (رووو) بو ایستاتستیقی ایراد ایتدکدن صوکره دیبورکه: « خرقهٔ اجتماعیه آرتق طوتوشیور. لکن یالکز ایکی‌اوجندن دکل ، بلکه اورته‌سندن‌ده یانغنه چالیشیلور . هله بزم ایچون هیچ شبهه‌یه محل یوقدرکه عائله‌لری هدمه سعی‌ایدن یکی قادینلردن باشقه برشی دکلدر . »

بوقاریدن بری‌سرد ایلدیکمز مطالعاته شویله‌برنظر عطف‌ایدیله‌جك اولورسه آرتق‌قناعت ایدیلورکه قادین مسئله‌سنده شکایت اولنان فناقلرك کافه‌سنی ازاله ایچون بزم اکیکمز - تسترك دوامی شرطیله - تربیه وتهذیبدن عبارتدر . زیرا تستر استقلال نسوانك ضامن وحیدیدر ، ارککلر طرفندن حدود طبیعه‌لری خارجنه چیقارلمالرینك کافل یکانه‌سیدر . حال‌بوکه یوقاریده علوم اجتماعیه‌یه استناداً اثبات ایتمش اولدیغمز وجهله بوجنسك رفاه وسعادتی ، هلاك وشقاوتی محضا بوحدوده رعایت‌یاخود عدم‌رعایتله‌قائمدر. بناءً علیه تربیه - حتی بسیط برصورتده‌ده اولسه - والده‌لرك جهلنی‌ازاله ایدر ، اونلرده‌عائله‌لرینك حالنی‌تنظیمه اهل‌اولورلر، قوجه‌لرینك‌فخرومباهاتنه‌اثبات‌لیاقت‌ایدرلر.

اوت، بوبسیط تربیه سایه‌سنده بتون اغتشاشات عائلیه محواولوره یاخود هیچ اولمازسه جدی صورتده آزالیر. عائله‌لر ذوق وسعادتك پناهی ، صفای حیاتك جلوه کاهی اولور. بوکا بردلیل محسوس ایسه ملتمزك تربیه وتعلیم کورمش اولان وسط طبقه‌سنده بو اغتشاشاتك ندرتیدر . حال‌بوکه ممالك مدنیه‌ده بوعائله کورولتیلری کوندن کونه آرتمقده‌در . یوقاریده‌کی ایستاتستیق مدعامزك شاهد عدلی اولدیغی کبی اوقبیلدن دهابرچوقلری وارسه‌ده سوزی اوزاتمامق ایچون ترجمه‌لرندن صرف نظر ایدیبورز .

بزده بلاد غربیه‌کی مطلقین ومطلقات شرقده طلاقك نسبةً پك نادر اولدیغی طبقه‌لردن عمومیت اعتباریله علماً دها مترقیدرلر ، بوخصوصده مناقشه‌یه‌محل‌یوقدر. بناءً علیه‌بزده طلاقك‌کثرتی‌قادینلریمزك جهلی‌ایله حالت اجتماعیه‌لرینك فنالقندن ایلری کلیورسه نصل اولیورده عین حال تربیه وتعلیم کورمش اولان غرب قادینلرنده بویله مدهش بردرجه‌ده حکمفرما اولیور ؟ بوندن صراحةً اکلاشیلیورکه طلاقك کثرتنه ، عائله‌لر آره‌سنده حکمران اولان اغتشاشات بتیه‌یه جهالتدن، تسترك تولید ایلدیکی محاذیردن باشقه سببلر واردر .

صوکره اکر ارککلرك قادینلری بلااتفاق ترك‌ایتملرینه سبب بزده اولدیغی کبی قادینك ارکك نظرنده محقر اولمسی ، ایشه یارامایان او اشیامی نوعندن عدایدلمسی ایسه ممالك غربیه‌ده - اسباب موجبه‌نك فقداننده ناشی - بوعلتك بولنمامسی ایجاب ایدردی. چونکه اورالرده خصوصیله عوام طاقمی قادینلره صوك درجه‌ده حرمت ایتدکلرینی ادعا ایدیبورلر . لکن ایستاتستیقلر کوستریبورکه طلاق دعوالری عمومیتله ارککلرك قادینلری بلا اتفاق ترك ایتملرندن ایلری کلیور . اویله ایسه بونتیجهٔ سیئه‌هانکی سببه عطف‌اولنمليدر؟ غربده قادینلرك محقر کورلمسنه نسبت اولنورسه اونلر قاریلرینی صوك درجه‌ده محترم طانیدقلرینی ، اوغورلرنده فدای جان ایتدکلرینی سویلیورلر . یوق ، تربیه وتهذیب کورمدکلرندن ایلری کلیور دینورسه بزده بیلیرزکه ایچلرنده اوقویوب یازمه‌دن نصیبی اولمیان بیکده برکشی بیله بولونمیور . اویله ایسه بومعلوله بالطبع بونلردن باشقه برعلت اولمق لازم کلیور .

تستر ارککك کندی مشربنه موافق برقادین انتخاب ایتمسنه ، اونك اخلاق واطوارینی اوکرنمسنه مانعدر، دیبورلرده کثرت طلاقی بوکااسناد ایدیورلر. بزایسه دیرزکه: اولا طلاق خلقمزك منورالافکار اولان طبقات‌عالیه ومتوسطه‌سنده‌همان‌ده بسبتون‌معدم اولمق درجه‌سنه کلمشدر . اکر دینلدیکی کبی طلاقك سببی ارککك آله‌جغی قادینی مستوریتندن طولایی اولجه کوروب اکلامامسی اولسه ایدی بونك شو ایکی طبقه‌ده‌ده طبقهٔ سفلای عوامده نه‌قدرسه اوقدر اولمسی‌ایجاب ایدردی. حال‌بوکه مشاهده بونك عکسنی کوستریبور.

ثانیاً ارککك آله‌جغی قادینك اخلاقنی قبل‌الازدواج کوروب اکلامسی عدم‌طلاقی‌کافل اوله‌یدی غربده‌طلاقك بوقدر چوق اولمامسی لازم کلیدی . چونکه اونلرده تستراولمدیغی ایچون بومقصد ایستدیکی کبی استحصال ایدیله‌بیلیر . حال بوکه اورالرده طلاق عقلای غربه

برخطر عظیم ایچنده بولندقلرینی اکلانه‌جق درجه‌ده چوغالمشدر.

ثالثاً رابطهٔ زوجیه‌نك بقاسنی یکانه ضامن اوله‌جق شی ازدواجك سوق محبتله وقوع بولمسندن عبارتدر ؛ بو محبت ایسه عادت تستر برطرف ایدلمدکجه حاصل اوله‌ماز ، دینلره قارشی شویله جواب ویریرز: غربلیلر بوسزك دیدیککز نعمتدن آله بیلدیکنه مستفید اولمقده ، حتی ایچلرنده قاریسنی سوه‌دن آلانلر پك نادر بولنمقده ایکن اونلرده طلاقك بوقدر کثرتی نه‌دن اقتضا ایدیور ؟

بناءً علیه بر متحریٔ مدقق میدانده‌کی علتك ماهیتنی ، اسبابنی لایقیله اکلایه‌بیلمك ایچون پك آشکار بر صورتده کورنمکده اولان بتون بو نقطه‌لری نظر دقتدن آییرماملی ؛ حتی بو نکته‌ده قانع اولمایه‌رق بو احوالی میدانه کتیرن مقتضیات اجتماعیه‌یی و اونلرك اضدادینی تتبع ایتملی ، صوکره‌ده بربریله مقایسه‌ده بولنملی ؛ دقیق بر تحلیل علمی ایله تدقیق ایله‌ملی، تا که مرض مفروضی تولید ایدن اك باشلی سببی اکلایه بیلسون.

بزه کلنجه بز دیرزکه : شرقده بو اعراضی تولید ایدن اسباب هم ارککك ، هم قادینك ایکیسنك بردن تربیه و تهذیب کورمه‌مش اولملریدر. مع‌مافیه آز بر تربیه بزم حالت اجتماعیه‌مزی امم سائره‌نك محسودی اوله‌جق صورتده اصلاحه کافیدر. بوكا بر دلیل محسوس آرانیرسه اوده بو اعراضك طبقات متهذبه‌مزده آز بولنمسیدر. بناءً علیه بز تعلم و تهذبده دها ایلری کیده‌جك اولورسه‌ق اویله برزمان کله‌جك که ایچمزده بو کبی قاریشیقلقلر کورلمك شویله طورسون اجتماعیونمزك فکرندن بیله کچمیه‌جکدر.

بونك ایچون بز بو کبی اغتشاشاتی سریع الزوال اویله بر طاقم اعراض سطحیه قبیلندن عد ایدرزکه هیچ بر وقت بزی بنیان جمعیتمزی بیقوب‌ده یکیدن یاپمایه محتاج ایده‌جك قدر حائز اهمیت دکلدر . کذلك تسترى اویله رجحانی بر محافظ طانیرزکه اوکبی اعراضك کوکلشه‌رك وجود اجتماعیمزده مزمن برطاقم امراض عضویه‌یه انقلابندن بزی صیانت ایتمشدر ، عینی اعراضك غربده‌کی اسبابی ایسه جداً مهم تأثیری حائز اولان اویله برطاقم امراض عضویه‌درکه مداوانی شدید برچوق انقلاباته محتاجدر . نته‌کیم بو حقیقتی علمای غربك کافه‌سی اقرار ایدیور .

پارسده کائن (قوندورسه) مکتبی فلسفه معلمی علامه (ایزولیه) دیورکه : « فلاکت حاضره جداً شدید المخاطره‌در . بونکله برابر بو آفت آوروپا آفاقنی احاطه ایدن ایلك شفق دکلدر . » مشارالیه صوکره آوروپانك باشندن کچن و صورت دائمه‌ده شدتلی برچوق حرکات اجتماعیه ایله محاط بولنان انقلاباتی استطراد قبیلندن بیان ایدیور . دها صوکره او انقلابات ایله مترافق بولندیغی حرکاتك بهمه‌حال وقوعی ایجاب ایده‌جکنه انکلیز (قارلایل) ك شو سوزینی اشهاد ایدیور:

« ایستر فرانسه اختلالنك شدتیله ، ایستر قورقونك تأثیریله ، ایسترسه باشقه بر شیله ، خلاصه هانکی وسیله ایله اولورسه اولسون بتون خرافاتك ، یالانك اورته‌دن قالقه‌رق یرینه طوغرونك قائم اولمسی مطلقدر . زیرا بزم آرتق حقیقته عودتمز ایجاب ایدیور . بو حقیقت ایسه آنجق جهنمی بر لباس ایچنده تجلی ایده‌جکدر . چونکه بزم ایچون اوکا باشقه بر صورتده ظفریاب اولمق امکانی یوقدر . »

بونلر تحقق ایتدکدن صکره‌ده حالا ایچمزده بو کبی تهدیداته اهمیت ویرمه‌ینلر ، هر شیده خصوصیله قادین مسئله‌سنده غربی تقلید ایتمه‌مزی ایسته‌ینلر بولنمسی شایان استغرابدر . حال بوکه بو کون غرب علماسنی اك زیاده اشغال ایدن برشی وارسه اوده بو مسئله‌در . آرتق مسلمانلر بو شکایتلرك ، بو فریادلرك آرقه‌سندن عظیم بر قیامت قوپه‌جغنی بیلسونلرده قیزلرینی تهذیب ایله اکتفا ایتسونلر ؛ بوقسه اونلری دائرهٔ فطرتك خارجنه چیقارماسونلر . وارسون عالم نظامات کونی تغییر ایله اوغراشسون ، اونلر منهاج اعتدالدن آیرلمسونلر . طورسونلرده قوانین الٓهیه‌نك ارباب افراط و تفریط حقنده‌کی آثارینی نظر عبرتله تماشا ایتسونلر . زیرا فاطر حکیم بزه دنیاده کندی نظام خلقتنه تمامیله موافق اولان بو شریعت غرابی احسان ایلدیکی ایچون فردای محشرده‌ده بتون عالملره قارشی بزی اشهاد ایده‌جك ؛ (وکذلك جعلناكم امةً وسطاً لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا) خطاب لاهوتیسنك سری اوراده تجلی ایلیه‌جکدر .

مترجمی : محمد عاکف

⁂

مواعظ

مقرری : مناسترلی اسماعیل حقی — محرری : سیروزلی ح . اشرف ادیب

درس : ۵۱ — ۲۶ ایلول ۳۲٤

اما اخوتك دها اخصیت مرتبه‌سی وار . حتی دینداشلق معناسنه قارداشلق‌ده کافی دکلدر . نوع بشری اصلاح ایچون اوده کافی کلمیور . هرکس مرتبهٔ کالده اولملی که اخوت دینیه بو بابده کافی کله بیلسون . بو اخوت نسبیه‌دن‌ده بیوکدر . دین کبی جهت جامعه بولنماز چونکه . قدری بیلنملی ، احکامنه منقاد اولملی . هرکسی آنی اعز آمال ایدینملی . انك ایچون سلطان انبیا ، [انما المؤمنون اخوة] آیت جلیله‌سی اورته‌ده طورورکن برحدیثده : — [لاتحاسدوا ولاتباغضوا ولاتدابروا وكونوا عباد الله اخواناً] بیورمشدر ، اسباب تفرقه‌یی بتون بتون ازاله ایدك . بربریکزه حسد ، بغض و عداوت ایتمیك ، الیش و یریشده ، معامله‌لرده الداتمایك . [وكونوا عباد الله اخواناً] ای اللهك قوللری ، ای امتم ! سزکه اللهك قوللریسیکز ، اخوان اولوکز ، قارداشلر اولوکز .

بو خطاب مؤمنلره‌در . ذاتاً اونلرك قرآنجه قارداش اولدقلری معلوم !.. فقط او اخوتی معتبر طوتمق ، حسن معاشرت ایله‌مك ، بینلرنده‌کی هردرلو منافرتی قالدیره‌رق بربرلرینه دائما قارداشجه معامله ایتمك غایت مهم اولمغله آیروجه فرمان رسالتپناهیله تأکید بیورلمشدر .

ای اللهك قوللری ! قارداش اولوك . یعنی بربریکزه حسن معاشرت ایدك .

بعضاً نسب قارداشی بیله بر سوء معامله ایدر . اك قوی قارداشلق بو حدیثده بیان اولونیورکه حسن معاشرت معناسنه

اخوت. دها طوغروسی بربرینه آخرت قارداشی اولمق ، بربرندن آیریلامق، بربرینه قارداشجه معامله ایتمك لازم. اخ فی الله اولمق باشقه در.

خصوصی اولیور شیمدی . بتون مسلمانلر آخرت قارداشی دکل . دین قارداشی در . اما اولورکه بعض کیمسه لرله آره مزده اخوت خصوصیه اولور. مرشدلك مقامی در او. بر انسان کوزل خویلر ایدینمك، صلاح واستقامت صاحبی اولمق ایسترسه یا بر مرشد کامله تسلیم اولملی، یاخود بر آخرت قارداشی بولملی . چونکه بن کلیرده سکا دیرسه م :

— بن سنك دین قارداشکم . سن شویله برقصورده بولوندك.

سن حدت ایدرسك: ـ او؟ سن می قالدك بنی اصلاح ایده جك؟ دیه سویلنیرسك. چونکه سن کندی قصوریکی کورمزسك. هرکس نفسنه مفتوندر؛ اوقدر مبتلادرکه کندی قصورینی کندی کورمك امکانی یوقدر. [حبك الشیٔ یعمی ویصم] حدیث شریفدر. برشیئی سودکمی کوزك ده کور اولور ، قولاغك ده صاغر . عاشق ایله معشوق بیننده کی محبت کبی . زیرا باقیشدن باقیشه فرق وار.

انسان سودیکنك نقصانی کمال، عیبنی جمال تلقی ایدر. خارجده بویله. کندی نفسنه کلنجه دائما کندینی ایی کورور . بر قصور ایتسه :

— فلان کیشی ده نه لر وار. نه قصورلر وار !..

باشقه سنك قصورینه نسبتله اونی فضیلت عد ایدر: — مثلا بن هیچ اولمازسه رمضانده نماز قیلارم . فلان کیشی رمضانده بیله نماز قیلماز . ینه بن اوندن ایی یم، دیر.

سائر وقتده باشی سجده کورمز. یالکز رمضانده بر سائقهٔ اعتیاد ایله جامعلرده تسبیح صاللار. اونده بیوك بر رجحان کورور. بعضیلری رمضانی ده طوتماز. اویله لری ده وار. یالکز رمضانده دکل اللهك نعمتی بزه. دائما ایفای تشکره مجبورز . لکن انسان کندی سودیکی ایچون ایی بر تسلی طرفنی بولور . کندینی چوق کیمسه نك فوقنده کورور ، قصورینی برفضیلت عد ایدرسه بو بولده آلدانیر قالیر. حالبوکه رمضانه عبادت ایتمیه جکز ، اللهه عبادت ایده جکز . الله ایسه هرزمان موجوددر . ایلر کلیر ، کچر ، سنه لر نهایت بولور . رب ذوالجلال دائما حی در ، لایموت در .

انسان نفسنی بویله کوردیکی ایچون کوزلری ، اعما کبی ، قصورینی کورمز . قولاقلری ، صاغر کبی ، کندی سودیکی کیمسه نك عیبنی ایشتمز . اونك ایچون بر مرشده محتاج در، که قصورینی اوکا سویلسون. هرشیئی ، هرعیبی سویلیه جك ، هیچ برشیئی کتم ایتمیه جك ، حکیمدن خسته بعض احوالنی کیزلرسه حکیم مرضی تشخیص ایده مز . ایتسه ده علاجده، تداویده قصور ایدر. ایشته نصل حکیمدن مرضنی صاقلایان احمق ایسه مریدك مرشددن عیبنی صاقلامسی ده حماقت ، بلاهت در . مرید عیبنی صاقلامایه جق ، ذهننه نه درلو شبهه صوقولورسه، نه درلو فنا خوی استیلا ایدرسه ، هانکی وسوسه خاطره کلیرسه سویلیه جك. اوکا کوره برچاره بولنور . اوده بر طبیب در ، طبیب روحانی ، امراض معنویه یی کیدرر. غفلتی ازاله ایدییور. بویله بر مرشد بولمازسه ك بر آخرت قارداشك اولسون یوقمی ؟ اخ فی اللهك ، خصوصی قارداشك. یعنی اخوان طریقت کندینی اویله بیلیرلر . اخوان طریقت بیننده دیندن باشقه بر خصوصیت وار. اما مطلقا بر طریقه سلوکه لزوم یوق. ایکی مؤمن قارداش اولور :

— عزیزم ، دیر ، بز یکدیکرمزك قصورینی تحری ایده لم ، وسویلیه لم. فقط خلق آره سنده دکل. یالکز کن سن بنم قصورمی سویلرسك.

ذاتاً اویله خالص مخلص بر دوست موجب مفخرتدر . وبویله بر دوسته موفق اولدقدن صوکرا دها نه آرارسك ؟ حضرت عمر رضی الله عنه بیله اویله دوستلری آراردی. منبرده چوق کره سویلردی:

— [رحم الله امرأ اهدی الیٔ عیبی] الله راضی اولسون ، رحمت واسعهٔ سبحانیه سنه مظهر قیلسون او کیمسه یی که بکا برعیبمی هدیه کوندرر . باشقه هدیه ایسته مم . خلوصکارلقدن خوشلانمام . برعیبمی کورورده دیرسه کزکه : « یا عمر، شویله یاپدك ، سنه مخالف حرکتده بولوندك . » ... هاه ، اك سوکیلی دوستم اودر .

باق برکره انصافه ، باق برکره تسلیمیته. هیچ کندینی خطادن تبریه ایتمیور . مبشر بالجنه ایکن : « کندم لایخطی یم ، دییور ، بلکه خطا ایدرم ، هرشیئی بیلم. دائما حضرت رسولك یاننده بولونه مدم ... »

احادیث شریفه طاغنیق در. یدیوز بیك حدیث شریفی احاطه قابل می ؟ بعضاً برشیئی رأییله اجتهاد ایدر. صوکرا اوکا دائر بر حدیث شریف ایشیدیرلردی . بعض مهم خدمتلره کیدرلر ، معیت سنیهٔ رسالتپناهیدن اوزاق دوشرلر. اووقت بر سنت ظهور ایدر، هرکسه معلوم اولمایور . قرآن کبی دکلدر احادیث . صوکرا صوکرا طوپلاندی ، حضرت عمر (رض) سائر خلیفه لر کبی بعض حدیثلره واقف دکلدی. کندی رأییله اجتهاد ایدردی . صوکرا حدیث اولدیغنی خبر الیردی. نص اولان یرده اجتهادك حکمی قالیرمی ؟ لکن وقوفی اولمانجه او وقت اجتهاد ایدر . معذوردر . اما نص شرعی یه قارشو اجتهاد اولمایه جغی آشکاردر . بوجهتله حضرت عمر قصور ایتمك احتمالنی اعتراف ایدر : ـ تشکر ایدرم ، بکا بر هدیه ویرمش اولور ، بنم بر قصورمی کوروب بکا سویلین اولورسه .

نصل که بوکا یقین برشی عمر بن عبدالعزیز زماننده ده واقع اولدی . عمر بن عبد العزیز حضرت فاروق نسلندندر ، والده سی جهتندن . والده سی حضرت عمر احفادندن « عاصم » نامنده برذاتك قیزی ایدی. پدری اموی ایدی . والده سی جهتیله فاروق نسلندندر . لکن عین سیرت ، عین مسلك . مثلی ، نظیری کورولمه مش . عمر بن عبد العزیز کبی عادلانه خلافت ایتمش آز بولنور . محدثیندن ، مفسریندن ، طبقات اسلامیه دن، هرهانکی طبقاتی آچسه ك مطلقا عمر بن عبدالعزیزی اوراده یازیلی کورورسك . طبقات مفسرین ، طبقات محدثین ، طبقات صوفیه ، طبقات خلفا ، طبقات عادلین ، طبقات اهل تقوی ... هپسنده یازلمشدر. طبقات صوفیه سنده اوقو امام شعرانینك . مشار الیهك مناقبنه دائر ایکی صحیفه دن فضله یازمشدر .

ایشته بوذاتك زماننده برکره بصره ده برقنال آچیلدی . برچوق مجرالرتطهیر اولوندی. صولر کتیرلدی مملکت ایچنه. اسقا واروا ایدیلدی. اوراده بر مأمور واردی ، عمر بن عبدالعزیز طرفندن مأمور مخصوص .

بوصولرك اسالەسنه مأمور ، یعنی کری انهار وظیفەسیله کوندرلمش ، هر نه ایسه یایدی ، یاقیشدیردی . بول بول صولر آقغه باشلادی . شمدی اومأمور باقیور : اهالی صولردن استفاده ایدییور . هرکس ممنون. لکن اوقدر . برممنونیتدر کیدییور . حالبوکه میلیونلرجه پاره صرف اولنمش . اوکا مقابل اهالیدن برخلوصکارلق کورەمدی . . . مأمور براز کوجندی : ـ وای کیدی نانکورلر ، بوقدر پاره صرف ایتدکده « ممنون اولدق ایشته . پك اعلی » ... اوقدر برمقابله . مقام خلافته قارشی برتشکر کورەمم .

اوفکرده برآدم ایمش . صوکرا مرجعنه یازدی : « صولر کلدی. اهالی ممنون اولدی . لکن اوقدر . شو نعمتلره قارشی اهالی ایفای خلوص ایتمیورلر ، عرض عبودیته مسارعت کوسترمیورلر . بناءً علیه پارەلری طوپلایەلم . ویرکی طرح ایدەجکم اهالی‌یه . اعانه صورتیله چیقارەجغم . نه بیورورسکز ؟.. »

بویله یازدی عمربن عبدالعزیزه . مشارالیه حضرتلری نه جواب ویردی بیلیرمیسکز؟: نامەکزی الدم. مقام خلافته شویله برتکلیف بارد عرض ایدییورسك. لکن ایش سنك دیدیکك کبی اولمایەجق . « نعمتلر کورولمیور . سکوت ایدییورلر. » دییورسك. اوت! اوله بیلیر . فقط ایچلرنده ظن ایتمم که بردفعه (الحمدلله) دیین کیمسه بولنماسون . ایشته بزم ایچون بوکافیدر. اللهك عظمتنی تفکر ایت. قوجه جنتلری احسان ایدرده مقابلنده یالکز بر حمد ایستر ...

[اهل جنت جنته کیردکلری زمان اللهه حمد ایدرلر...] مآلندەکی آیتلری کورمدکمی؟ الله تعالی بو حمدی بزه نقل ایدییورکه عبرت آلەلم. بن شاشقین، بوبیوك نعمته مقابل جناب حق عاجزانه بر خدمتی کافی کوریبور . صوکرا بز وظیفەمزی ایفا ایتدك ، « افندم ! » دیه اهالی بزه طاپەجق‌می ؟ ایشته بزمأجور اولدق. قوللرینه اللهی سودیردك ، جناب حقك نعمتنه شکر ایتدیلر ... » دها نه ایسترز .

ایشته بویله اولورانصاف، بویله اولور معدلت !.. اصل مقصد اللهه محبت ایتمك، بزده اونك برقولی یز. خیر یاپارسەق مکافاتمزی الله ویرەجك.

شمدی کل، افندی! اخوت درجه درجەدر. برتفصیل اکلاتەجغم. لکن دها مهم شیلر وار. ذاتاً برآزده راحتسزم. سوزی قیصه کسمك ایستەیورم. بو اخوته دائر کوزل کلاملر ، باعث عبرت خارقەلر وار. لکن کلەجك درسه براقیورم. بوکون سویلیەجکم الڭ مهم شیلر نەدر ؟

[واتقوا فتنةً لاتصیبن الذین ظلموا منکم خاصةً واعلموا ان الله شدید العقاب] ای قوللرم ، عقوبتدن، بلادن صاقنك، اویله برعقوبتدن که کلدیکی وقتده یالکز ظالملره کلسه ، سچوب سچوب‌ده السه برشی دکل، لکن هرکسه بردن کلیر . چونکه اوده عدالتدر . زیرا اسباب فتنەدن صاقنمایورسکز. وسائطدن احتراز ایتمیورسکز. کندیکز دعوت ایدییورسکز دیمك. بونەدن کلیر ؟ الڭ برنجی مداهنه .. امربالمعروف نهی عن المنکری ترك ایتمك . برملت آراسنده اکر امر بالمعروف نهی عن المنکر وظیفەسی ایفا ایدلمزسه الله دشمنلری مسلط ایدر . تربیەیه لایق اولور . جناب حقك حایەسنده بولونەماز . نصل که برحدیث شریفده مصرحدر. [لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنکر اولیسلطن الله علیکم شرارکم ثم یدعواخیارکم فلا یستجاب لکم] ـ ابوهریرەنك روایتیله جامع صغیرەده مذکوردر ـ ای امتم ! بوکا دقت ایدك . یا بو وظیفەیی کورەجکسکز. یعنی بر بریکزی ارشاد ایتمك، نصیحت ویرمك، بربریکزی فنالقدن الیقومق، قولاً فعلاً بووظیفەیی حقیله ایفا ایتمك ـ که بوفرض کفایەدر ـ شریعتك طانیدیغی شیلری هرکسه بیلدیرمك ، هرکسی اویوله سوق ایتمك . شریعتك بیان ایتمدیکی برطریق سلامت یوقدر. شریعت اسلامیەمز دنیا واخرتجه اسباب کمالی بیلدیرمشدر .

معروفده بتون اسباب سلامت وترقی داخلدر . معروفی اجرا ایتملی، نشر ایتملی . کوکللری شاد ، فکرلری تنویر ایتملی ... یابویله یاپارسکز، یاخود نەقدر شرارناس وارسه الله اوزریکزه مسلط ایدر.

— نەیاپەلم ؟

قورتول. قورتولەمازسکزکه. شرارك شرندن قورتولمق ایچون خیارك، خیار امتك غیرتی لازم . لکن الله سزدن راضی اولمازسه خیارك همتی‌ده تأثیرسز براقیر. خیارکه امتك فاضللری، خیرلولری. شرارناس بر طاقم بلالر کتیرر باشکزه . صوکرا خیرلیلر چالیشیرلر ، کوچ ایله اوبلایی دفع ایدرلر . کندی استحقاقکز ایله باشکزه بلایی کتیررسکز برخیلی زمانلر کچر . صوکرا ، اللهك لطف وکرمنه غایت یوق، بعض کیمسەلری موفق ایدر ، اوبلادن قورتولورسکز . لکن نەلر چکرسکز ، نەبلالر کورورسکز! کورمدیکزمی کوزکز اوکنده واسطهٔ سلامتکز اولان قانونلریکزی ییرتدیلر. باعث نجاتکز اولان مبعوثلرکزی طاغتدیلر. اساسی قورەجق نەدر؟ قانون اساسی. بتون ملتك وکلاسنك اتفاقیله اولان اجراآت بویله الدن آلنور، اجرایه واسطه اولانلرك قوللری قیریلرسه حالکز نەاولور ؟.. ۹۳ده هپسی سکوت ایتدی. قانونلر آیاقلر آلتنه آلندی. هیچ کیمسه سس چیقارمدی. اوزمانك ظالملری بتون اموری درعهده ایتدیلر. بتون اوپالالی ذوات بیونلرینی اکدیلر. امت بویله سکوت ایدرسه البت الله شرار ناسی تسلیط ایدر. حمداولسون بودفعه مظهر حریت اولدق.

تصحیح

مطبعەنك فرط مشاغلەسنه مبنی تصحیحاتمزه حقیله اعتنا اولنمدیغندن کچن هفته‌یه عائد علاوەده فاحش بعض ترتیب خطالری کورلمشدر. علاوهٔ مذکورەنك اخیراً انتشار ایدن نسخەلرنده خطیئات واقعه تصحیح ایدلمش ایسەده درس کتابی اولمق حیثیتیله بوقبیل خطالر طلبەنك نافلەیره اتعاب ذهننی مؤدی اولەجغندن یدلرنده ایلك انتشار ایدن نسخەلردن بولنان ذوات تصحیحات آتیەیی نظره آلمیدرلر :

صواب	خطا	صحیفه	سطر
وصالده	وحالده	۵۸	۸
فور	فوت	۵۹	٤
تفویت	تغویت	۵۹	۱٤

مطبعهٔ عامره ابو العلا

محل اداره : درسعادتده بیوك پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌ده‌در

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جریدهٔ مع الممنونیه قبول اولنور درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

صراط مستقیم ١٣٢٦

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری : ابوالعلا زین‌العابدین ـ ح. اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی : ١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

	سنه‌لکی	التی‌ایلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبیه‌ده	٩٠	٥٠ غروشدر.

قیرقه‌دن مقرا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد : ١٨ — ٣٢٦ ذی‌القعده ٣٠ پنجشنبه ١١ کانون‌اول ٣٢٤ — برنجی سنه

اصول مشروطیت علیهنده خصمای ملتك اعتراضاتنه قارشی مدافعهٔ محقه

مقالهٔ سالفه‌مزده تفصیل اولندیغی اوزره جناب رسالتمآب افندمزه خطاباً شرفورود ایدن « وشاورهم فی‌الامر » نص جلیلی ظاهرینه محمول اولورسه بالعباره حضرت رسول اکرم وبالدلاله بوتون افراد امت حقنده استشاره‌نك ، لدی‌الایجاب هر قضیه‌ده شورایه مراجعتك وجوبنی قطعیا مفید اولور .

« انتم اعرف بامر دنیاکم وانا اعلم بامر دینکم »

حدیث شریفیله بو احتمال تأیید ایتمکده‌در .

فقط اکثر تفاسیرده مذکور « ان الله ورسوله لغنیان عن‌المشورة ولکن‌الله جعلها رحمة لامتی وسنة الی یوم القیامة » حدیث شریفنك صحتی ثابت اولورسه ، نص‌مذکور « یا ایها‌النبی اتق الله » قول کریمی [١] کبی امته امر وایجاب مراد اولدیغی حالده لاجل التأکید نبی ذیشان افندمزه توجیه خطاب صورتیله ورود ایتمشدر ، دینلمك اقتضا ایدر . وبو تقدیره کوره استدلالمز برقات‌دها اکتساب وضوح ایتمش اولور . هرحالده استدلال واقعه قارشی مناقشه‌یه یلتنمك جهالت ایله سوء نیتدن باشقه برشیئه مستند دکلدر . [٢]

[١] چونکه ارتکاب معصیت شانندن اولمیان نبی ذی شانه ، معصومیتی امر قطعی بولنان ذات رسالتپناهی‌یه دائر اتقا امر شریفی معنای ظاهری‌یه حمل اولنه‌ماز . بلکه کتب بلاغتده « لئن اشرکت لیحبطن عملك » نص کریمی حقنده توضیح اولونان تعریض معناسنده مستعمل اولدیغی آشکاردر .

[٢] شوایکی حدیث مرویك مرتبهٔ ثبوتلرینی تحقیق ایله احتمالینك برینی دیکرینه ترجیح ایتمك بومقامه عائد دکلدر . بزم بوراده وظیفه‌مز هر احتماله کوره استدلال مذکورك صحتنی ایضاحدن عبارتدر .

بعض جهلای انام دخی افراد مسلمینك ملل سائره افرادیله معاملات دوستانه‌ده بولنملرینی تجویز ایتمیورلر . حسن معاشرت کبی فضائل انسانیه‌نك اك کزیده‌سنی دیانت اسلامیه‌یه مغایر کوسترمکه چالیشیورلر . دیورلرکه :

ـــ مسلمانلر حقنده دیندانشلری اولمیانلردن ولی اتخاذی منهی عنه وحرامدر . قرآن کریمده « یا ایها الذین آمنوا لاتتخذوا الیهود و النصاری اولیاء » بیورلمشدر . « ولی » ایسه دوستلق ایتمك ، صیانتکار اولمق معناسنه « ولایت » دن مشتقدر . مؤمنلرك یهود ونصارادن ولی اتخاذ ایتملری امر مشروع اولمدیغنجه علی‌الاطلاق دین ومذهبجه کندیلرینه مخالف بولونان کیمسه‌لر ایله دوست اولمامالری ، انلرك منفعتلرینه دلالت ایتمه‌ملری لازم کلیر . بلکه ادیان سائره اصحابندن هیچ بر خیر ومنفعت بکلمه‌ملری ، ذره قدر امن واعتماد ایتمیه‌رك دائما نظر عداوتله باقلری اقتضا ایدر .

غایت افراط پرستانه اولان بو ادعا سائقهٔ جهل وتعصبله من‌القدیم اورته‌یه آتلمش ، ایقاع فتنه مقصد ملعنتکارانه‌سیله دور جلیل حریتده‌ده ترویجنه جهد ایدلمکده اولدیغی تحقق ایتمشدر . حالبوکه ارباب علم ومعرفت نظرنده بطلان وفسادی امر آشکاردر . شاهراه اسلامیته سالك اولانلرك جمیع ناسه ، بوتون افراد بشریه‌یه قارشی بذل جود ومرحمت ، محافظهٔ احکام معدلت خصوصنه فداکارانه صورتله سعی واهتمام ایتملری وصایای عالیهٔ قرآنیه‌دن اولدیغی قابل انکار دکلدر ، بو بابده وارد اولان آیات واحادیث بی‌نهایه‌در . [برقسمی خاتمهٔ مقاله‌مزده ایراد وایضاح اولنه‌جق] .

بناءً علیه مسلمانلرك ملل سائره افرادیله عقد ولایت ایتملری نهی وتحریمنه دائر آیات جلیله‌دن مقصد عالی ـ ارباب جهل وطغیانك زعم فاسدلری کبی ـ غیر مسلملره هر خصوصده غیظ وعداوت وعنف

وخشونتله معامله ایتمك ، بنی آدمك حقوقنه تجاوزله ضررلرینی التزام ایلمك توصیه‌سی اولمیه‌جغی ذره قدر شبهه قبول ایدن موادن دکلدر .

ولایت غیر مشروعه علی الاطلاق مودت ومحبت وحسن معاشرت کبی لوازم معقولهٔ انسانیتدن عبارت اوله‌ماز .

بلکه عصر سعادت پیامبریده منافقلرك یاپدیغی کبی اعدای مسلمینه میل والتحاقله اسرار محمدیی کندیلرینه اخبار وانلرك آرزو وآمالنی منافع اسلامیه‌یه ترجیح وایثاردن عبارتدرکه استعیذ بالله «لایتخذ المؤمنون الکافرین اولیاء من دون المؤمنین ومن یفعل ذلك فلیس من الله فی شی » نص جلیلندن بوحقیقت کمال وضوحله اکلاشلمقده‌در .

معنای شریفی : « مؤمنلر دینداشلرینی ترك وتجاوزله ارباب کفر وجحودی ولی اتخاذ ایتمه‌سونلر . بونی یاپانلر ، منافع اسلامیه‌یی اخلاله ساعی اولانلره یاردم ایدنلر الله تعالانك دین حقندن حائز نصیب اوله‌مازلر .»

مؤدای نظمك بوندن عبارت اولمسنه روایت آتیه‌ده دلالت ایتمکده‌در : (نزلت فی المنافقین عبدالله بن ابی واصحابه کانوا یتولون الیهود والمشرکین ویأتونهم بالاخبار ویرجون ان یکون لهم الظفر علی رسول الله صلی الله علیه وسلم)

یعنی بو آیت جلیله منافقین زمره‌سی عبدالله بن ابی وقرناسی حقنده نازل اولمشدرکه مرقوملر طائفهٔ یهود ومشرکلری تولی والتزام ایله سرائر احوال مسلمینی اخبار ایدرلر ، محض تجسس مقصدیله آرالرنده بولونورلر ، بوغرض فاسدایله کسوهٔ اسلامیته بورونورلردی واعدای دینك حضرت رسول اکرمه غلبه ومظفریتلرینی تأمینه چالشیرلردی . ایشته مؤمنلر بومقوله احوال مفسدتکارانه‌دن نهی بیورلمشلردر .

آیت جلیله‌نك سبب نزولی حقنده برروایت دها واردر . فقط بوکا کوره‌ده اساس معنی تغیر ایتمز .

« اهالئ مدینه‌دن برقاچ کیمسه‌لر یهودیلرك بعض ارباب فسادی ایله دوشوب قالقمغه ، آنلر ایله صمیمیت پیدا ایتمکه باشلامشلردی . رفاعه بن منذر وعبدالله بن جبیر کبی اخوان دینلری طرفندن «بومقوله کسانله بودرجه مقارنت ایی برشی دکلدر . بومفسدلر سزی دینکزدن چیقاریرلر . فتنهٔ عظیمه‌یه ایقاع ایدرلر » یوللو ویریلن نصیحتك تأثیر ایتمه‌مسی اوزرینه آیت مذکوره بونلری ارشاد ایچون نازل اولمشدر»

بوروایت ابن عباس رضی الله عنهما حضرتلرینه نسبت ایدلمکده‌در . بوتفسیره کوره عقیدهٔ اسلامیه‌سی پرك ومحکم اولمیان شبان اسلامك دین مبین علیهنده بولونانلر ایله مخالطه ومصاحبه‌لری جائز اولمادیغنه دلالت ایدر .

[بوافاداتمزدن مستبان اولورکه قرآن کریمی صورت صحیحه‌ده تفسیر ایده‌بیلمك ایچون اسباب نزوله وقوف شرطدر .

« فصول التیسیر فی اصول التفسیر » نام اثرمزده توضیح ایدلدیکی اوزره برسوره ویا آیتك سبب نزولی اولان قصه‌یه اطلاع حاصل اولدقده فوائد عدیده استحصال اولنیور . فقط آنلرك اك مهمی فهم معانئ قرآندر . امام واحدی رحمه الله دیمشلردرکه سبب نزوله اطلاع حاصل اولمادقجه قرآن کریمك تفسیری طوغری اوله‌ماز . چونکه بعضاً مدلول کلامك عموم وشمولی ، بعضاً ده برقید وتعبیرك وجودی خلاف مقصودی موهم اوله‌بیلیر اه . بومدعایی تنویر ایچون اوراده امثلهٔ کثیره ایراد ایدلمشدر . ایکی دانه‌سنی بوراده ذکر ایده‌لم : (۱) « فاینما تولوا فثم وجه الله » نظم شریفنك مدلول ظاهریسنه نظر اولندقده [۱] مصلی حقنده استقبال قبله شرطی معتبر اولمامق توهم ایدیله‌بیلیر . اما سبب نزوله اطلاع حاصل اولونجه آیت مذکوره‌نك حکمی ادای صلاتدن صوکرا عدم اصابتی تبین ایدن متحرینك یاخود دابه اوزرنده صلات ایله اشتغال ایدن مسافرك نمازی حقنده اولدیغی معلوم اولور .

جهت قبله متعین اولوب ده استقباله مانع شرعی بولنمادیغی تقدیرده « فول وجهك شطر المسجد الحرام » نص جلیلنه اتباع اولنمق لازمدر . آیت سالفه‌نك سبب نزولی حقنده برقاچ روایت واردر . امام ترمذینك عامر بن ربیعه حضرتلرندن روایتنه کوره برغزاده اصحاب کرامدن بعض ذوات اثنای لیلده ادای صلات صره‌سنده قبله‌یی تعیین بابنده اختلاف ایتمشلر . بعدالتحری هر بری برجانبه طوغری نماز قیله‌رق ایرته‌سی کون نقل ماجری ایله رسول اکرم افندمزدن استفاده بولنمشلرده جواباً آیت جلیله شرف نزول ایتمش . دیکر برروایته کوره‌ده دابه اوزرنده نماز قلنمق مشروعیتنی بیان مقامنده نازل اولمشدرکه بوکا دائر عبدالله بن عمر « رضی » حضرتلرندن مروی برحدیث واردر . تحقیق مقام اثر مذکوره درج اولنمشدر . مابعدی وار

مناسترلی اسماعیل حقی

تجائب قرآنیه

سورهٔ مائده : آیت — ۷

« .. مایرید الله لیجعل علیکم من حرج ولکن یرید لیطهرکم ولیتم نعمته علیکم لعلکم تشکرون »

[حق جل وعلا حضرتلری صدر آیتده بیان بیورلدیغی وجه اوزره طهارت ایله امر ایتدکدن صکره بیوریورکه] الله [بونی] سزه کوچلك ویرمك ایچون مراد ایتمز ولکن سزی تطهیر وتنظیف وسزه اولان نعمتنی [سزك ایدانکزی تطهیر ایدن شیلری تشریع ایتمك صورتیله] اتمام ایچون مراد ایدر . [سز بونلرینی تأمل وملاحظه ایدوب ذات اجل اعلانك لطف وکرمنه] بلکه تشکر ایدرسکز .

آیت کریمه‌ده واقع « یرید » نك ایکی محلده‌ده مفعولی محذوفدر . لام حرفی ده تعلیل ایچوندر . « لعل » کلمه‌سندن مقصود اولان معنی « یاایها الناس اعبدوا ربکم » آیت کریمه‌سنك تفسیرنده برتفصیل بیان ایدلمش ایدی .

طهارت : لغتده مطلقا نظافت معناسنه‌در . شرعده : حدث وخبثدن

[۱] آیت کریمه‌نك وارد خاطر اوله‌جق معنای مجملی : سز نه جانبه تولیهٔ وجه ایدرسه‌کز جناب الالهك امر ایتدیکی جهت اوراده متحققدر .

نظافتدر. اصطلاح فقهاده ناقض طهارت اولان حالته فتحتين ايله «حدث» وشرعاً مستقذر اولان شيئه خانك ضميله «خبث» اطلاق اولنور. بعض فضلاء ديديكه طهارت شرعده بر محلك حقيقى ويا حكمى نجاستدن نظافتيدر، ايستر او محلك صلاته تعلق اولسون: بدن وثوب ومكان كبى، ايستر اولمسون: اوانى واطعمه كبى.

طهارت عمادالديندر. دينلمشدركه عبدك ايلك اول حسابنى ويره‌جكى شى طهارت ونظافت خصوصيدر. خواجهٔ كائنات عليه افضل التحيات افندمز «النظافة من الايمان» بيورمشدر. دقت ايت دين اسلامده طهارت ونظافته نه‌قدر اعتنا وار. مورد وحى الهى اولان حضرت پيغمبر طهارت ونظافتك ايماندن اولديغنى بيان بيوريور. بو بياندن دها ايلرى بيان اولماز. بونك ايچوندركه پيشوايان زمرهٔ مجاهدين فتح ايلدكلرى كشورلرى معبد، مكتب، مدرسه‌لر انشاسيله احيا ايلدكلرى كبى درحال صولر اساله، شادروانلر، چشمه‌لر بنا ايتمكله‌ده تزيين ايتمشلردر. طهارت ونظافت حقنده دها نيجه آيات واحاديث وارد اولمشدر. هله مسواك استعماليله ديشلرك تميزلنمسنه دائر شرعده نه‌قدر ترغيبات وتأكيدات واردر. سرور انام عليه الصلاة والسلام افندمز مسواك استعمالنه مواظبت ايدر ايدى وبيورديكه «لولا ان اشق على امتى لامرتهم بالسواك عند كل وضوء» امتمى دوچار مشقت ايدرم خوفى اولميه ايدى هر آبدست آلدقجه مسواك قوللانملرينى آنلره امر ايدردم. ديكر بر حديث شريفده «اوصانى جبريل بالسواك حتى خشيت على عمورى» جبريل امين مسواك استعمالنى بكا اول قدر توصيه ايتديكه حتى ديش اتلرمدن قورقدم. بو حديث شريفده واقع «عمور» كلمه‌سى عمرك جمعيدر. عمر: عينك فتحى وميمك سكونيله ديش اتنه دينور. ديش اتى اوچ نوعدر: بريسى ديشلرك منبتلرنده كوكلرنده اولور. برى ديشلرك اوستنده وآلتنده اولوركه اصل ديش اتى ديدكلرى بودر. برى ديشلرك آره‌لقلرنده صارقان اوزونجه اتجكزدر. عمر بو اوچ نوعك اوچنه‌ده اطلاق اولنور.

هفته‌ده بر كره عانه‌يى [ادب محلى] تراش ايتمك وبدنى اغتسال ايله تنظيف ايلمك مستحبدر. اكر بر كيمسه هر هفته بونى ياپمازسه اون بش كونده بر ياپملى‌در. قرق كوندن زياده ترك ايدرسه آنك ايچون معذرت يوقدر.

شمائل نبويه‌يه دائر آثارده مذكوردركه رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افندمزك ياننده سفر وحضرده بش شى اكسك اولمازدى: آينه، سرمدان، طراق، مسواك، مدراة. ميمك كسريله مدراة: تيموردن ويا خشبدن سيرك ديشلى بر نوع طراقدركه انكله صاچ آچيلور. صاحب رسالت افندمز بونلرى بعضاً مقص وجنبز كبى ديكر ادوات علاوه‌سيله بر محفظه‌يه قويوب يوله چيقدقلرى زمان بو محفظه نزد سعادتلرنده بولنور ايدى وذات نبوتپناهيلرى تطييبدن [كوزل قوقولى شيلر سورنمكدن] وكوزل رائحه‌دن پك خوشلانور ايدى. مسكى رأس مباركنه تقاطر ايدر درجه سورديكى اولور ايدى.

دين مبين اسلام انسانه عقائد حقه‌يى، طهارت كامله اوزره عبادتى، تهذيب نفس، حسن تفكر واراده‌يى، حسن معاشرتى، وظائف بشريه‌مزى، حقوق ومصالحمزى، بر وجه صحت معاملات ومعاوضاتى تعليم ايلمكده اولديغندن آندن بيوك نعمت، آندن بيوك خادم سعادت اولماز. الحمد لله على نعمة الاسلام.

سورهٔ مائده: آيت — ٧٠

«يا ايها الرسول بلغ ما انزل اليك من ربك وان لم تفعل فما بلغت رسالته والله يعصمك من الناس ان الله لا يهدى القوم الكافرين»

اى رسول سكا ربكدن انزال اولنان شيلرى تبليغ ايت [اى رسالت ايله مشرف! ناسه تبليغى مقصود اولميان اسرار خفيه‌دن ماعدا ذات رسالتمآبكه مالك امورك سنى سكا لائق كماله ايصال ايدن پروردكارك طرفندن نازل اولمش احكامى واكا متعلق موادى هرنه متدائر اولورسه اولسون هيچ بر فردى كوزتميه‌رك وسكا بر جور واذا كله‌جكندن قطعا چكنميه‌رك جمله‌سنى تبليغ ايت. نبى محترم افندمزه عنوان رسالت ايله ندا ايدلمسى ذات نبوتپناهى تشريف وتبجيل ايچون اولمقله برابر امر اولنان تبليغ وحيى برينه كتورمك رسالتك ايجاب ايتديكى احوالدن اولديغنه اشارت ايچوندر. ابو السعود]. اكر بويله ياپمازسه‌ك [تبليغنه مأمور اولديغك احكامى واحكامه متعلق موادى تماميله تبليغ ايتمزسه‌ك] انك رسالتنى تبليغ ايتمامش [مكلف بولنديغك رسالتدن هيچ بر شيئى ايفا ايلمامش وتشرف ايلديكك عنوان رسالتدن كلياً تجرد ايتمش] اولورسين. [چونكه تبليغ رسالت ايله مكلف اولانلر مرسل بهك كافه‌سنى تبليغه مأموردر. شايد بر رسول مرسل بهك بر جهتنى تبليغ ايتميه‌جك اولورسه مرسلك امرينه امتثال ايتمامش اوله‌جغندن باقيسنك تبليغى هيچ حكمنده قالور. واصلا بر شى تبليغ ايتمامش ديمك اولور]. الله سنى ناسدن وقايه ايدر. [جناب حق ذات رسالتمآبكى مقتضاى رسالتى اداية مانع اوله‌جق احوالدن وحياتكى، تعرض اعداءدن صيانت بيورر]. الله عظيم الشان كافرلره محقق فرصت ويرمز. [سنك محو وهلاكنه دائر انلرك آرزولرينه قطعا مساعده ايتمز].

فى الواقع حبيب خدانك يوم [احد] ده وجه سعادتلرى جرح ايدلمش ودندان شريفلرى شكسته اولمش وذات رسالتمآبنه دها نيجه جور وجفالر ايدلمش ايسه‌ده اشبو ضمان الهى وجه حيات سنيه‌لرى تعرض اعاديدن مصون قالمش وبو حالات مكروهه‌دن هيچ برى تبليغ رسالته مانع اولمامشدر. حضرت انس رضى الله عنهدن مرويدركه رسول اكرم افندمزى اعادينك شر ومكيدتندن محافظه ايچون كيجه‌لرى حارسلر بكلرلر ايدى. بو آيت كريمه نازل اولنجه رأس شريفلرينى سختيانندن معمول بر قبه‌دن چيقاروب: اى نكهبانلر! طاغيلك الله بنى ناسدن وقايه‌يه ضامن اولدى بيوردى. صلى الله عليه وسلم

تبليغ اوامر ونواهى‌يه مأمور اولان ورثهٔ انبيا بو نظم جليلى بو آيت فرقانيه‌يى عميق ومديد مطالعه ايتملى‌ده اكا كوره تبليغ احكام الهيه‌يه شتابان اولملى‌درلر. بعض عوام ناس حريته بر معناى سقيم ويريورلر. حريت كويا نيك وبد هرنه خاطره كلورسه ايشله‌مك ايمش كبى هر حد وادبى تجاوز ايتمك

ایسته‌یورلر . حالبوکه حریت ایله حریت مشروعه مراددرکه انسان سایهٔ عدالتده حقوق مشروعه‌سنه مالك اولمق دیمكدر . بوده من‌القدیم بزم مسلكمزدر . شمدی بزیكی برمسلكه یکی برعالمه داخل اولمدق، یکرمی اوتوز سنه‌دنبری غصب اولنان حقوقمزی استرداد ایلدك، فراموش اولنان فضائل ملیه‌مزی احیا ایتدك . دنیانك هیچ بر جهتنده حریت مطلقه یوقدر ، واولەماز ، زیرا حریت مطلقه‌یه رخصت ویرلسه نه رابطهٔ اجتماعیه ، نه اخلاق ، نه آداب قالور . سیئات فضیلته غلبه ایتمکه چالیشور ، النهایه معاشرت وحشته منقلب اولوب بادیٔ اضمحلال اولور. هراقلیمده، هردیارده ، هرقومده اخلاق وآداب مرعی ومعتبردر. پایمال حقارت ایدیله‌مز . بو حدودی تجاوز ایدنلر هر یرده ودائما مدخولدرلر . ایشته بورالرینی‌ده ایضاح ایله هم‌ده برتفصیل ایضاح ایله طاشقین آدملری حد معروفه ارجاع ایتمك ، صراط مستقیمه رهبر اولمق علمانك ، مشایخك، وعاظك اجل وظائفی در .

برکت زاده اسماعیل حقی

مجلس مبعوثان

– ۱ –

اوت ، خاك سیهرنكك بولوطرله مساویدر ؛
معلاسك اوت ، اجارك اجار سماویدر .
یوزك پرنوردر ، آمال ملتدن‌ده علویدر ؛
ایچك ظلمتلیدر : ادوار استقبالی حاویدر .

– ۲ –

بتون مدفنلر آچشدر سنی بسدایلین برآل !
اوطغرای معظم بر کتابه‌کدر ، قیام ایت ، کل !
اولن احراره قارشی سنك مقبر شکلی آل یوکسل !
سیه‌پوش عدم بر زائر کدر لیل مستقبل .

– ۳ –

بوبانك سور وشادیلر ، تهیجلر ، خطابتلر
سکوت مقبر احراره محسوبمی ؟ حیرتلر ! ..
قپوکده پاسبانکدر کفن برسر خیالتلر ؛
محاطکدر ، محیطکدر بتون مظلوم تربتلر !

– ٤ –

طورور روزنلرکده ملعنت آلوده بر دیجور ؛
اولیل وحشتك ظلمتلی اعماقنده هپ منظور
داغیلمش بر جسد .. هرقطره خونی خنده‌زن بر نور !
عجب کیمدر بونعش سرجدا ، رأس جسد مهجور ؟

– ٥ –

سماسز برکونشدر کوردیکم تحف بدن مهجور ..
صانیرسك حاکمیت دولتندندر وطن مهجور !
بومهرسرمدی اولمش فروغندن نه‌دن مهجور ؟
بونعشی سرنوشتندن نه‌در، کیمدر ایدن مهجور ؟

– ٦ –

بوبرنعش معظم‌که باشی برنعش دیکردر .
زوالی دهری طوتمشدر ، مزاری ایشته یریردر .
ظلال ماتمیله نور استقبال مغبردر!
بوکونکی خندهٔ ملت بیله باق کریه آوردر .

– ۷ –

بتون بر ملت اولمشدق ظلام ولوثه مستغرق ؛
کفنلر پاکدامندر ، جسدلر محترم، آق پاق .
بوتربتلر معظمدر ، بومقبرلر دکل الچق .
بوکون معصوم اولان بزده شهادت خونیدر انجق !

– ۸ –

سریرك سنك مقبرلردی مبنای پریشانی ؛
سرای شوکتك زندان نکبتلر نکهبانی ؛
دوشون ، بر دولتك جلادلر ارکان ذیشانی !
فلاکتدی کیمك موجود ایسه بر پارچه وجدانی !

– ۹ –

برر جانلی جنازه هرذکا : درمانده قدرتسز .
تعالی ایلزدی روحمز اولسه‌ك‌ده حتی بز .
نه‌ذلتدر ، دوشون ، یوکسلمه‌دن فریادمز عاجز !
سن ای نادیٔ ملت ، آسمانی قدرت معجز ،

– ۱۰ –

بوقوم سینه چاکی ایله‌ین تخلیص سنسك سن.
شقی بر دولتك ازاده سرشمشیر ظلمندن ،
صاچوب بارولرکدن رعد وبرق ای قلعهٔ آهن
پلنك ظلمی یاقدك درکین ظلمت اولمشکن .

– ۱۱ –

معلاسك سمالردن ، معظمسك عوالمدن ؛
بزی آزاد ایدن ای دست قدرت تیغ ظالمدن؛
لواءالحمدی تطهیر ایلین خون مظالمدن ؛
سمای شرقی لیلالیل اولان بر دور مظلمدن.

– ۱۲ –

سن اولمازسه‌ك وطن یوقدر ، بوملت لفظ مبهمدر .
سن اولمازسه‌ك عوالم بنجه بر لیل مجسمدر .
نه‌در فسحتسرای دولتك بیلسه‌ك نه‌عالمدر !
ردای نور پوش کعبه سنسز لوح ماتمدر .

– ۱۳ –

سن اولمازسه‌ك طولار افاق استقباله ظلمت ، قان .
سن اولمازسه‌ك بو زندانلر اولور معمور وآبادان .
قالیر لکن مشاعل سرنکون ، محرابلر ویران !
سن اولمازسه‌ك دوشر بنیاد منبر ، یپرتیلیر قرآن !

مدحت جمال

ايران سفير كبيرى جناب اشرف ارفع الدوله پرنس ميرزا رضا دانش خان حضرتلرى طرفندن رساله‌مزه اتحاف بيورلمشدر :

درآن اوان سعدكه آثار مسعدت
كم كم ميان خاوريان تيز شد بديد
ز آزادى وبرابرى وداد پرتوى
در مغز اهل شرق بتأييد حق رسيد
احرار هر ديار بتخليص نوع خويش
بودند مبتلا نه غم ازبند ونز حديد
درروزكار تيرهٔ احرار شرقيان
ناكاه صبح طالع عثمانيان دميد
ازيكهزار وسيصد بكذشته بيست وشش
دارالسعاده را شرق تازه شد مزيد
بيست وشش جماذى ثانى بنا كهان
زينت بيافت شهر وكرفتند جمله عيد
فخر ملوك عثمان سلطان بروبحر
عبدالحميد خان دويم زادهٔ مجيد
سى ودوسال رفته زتعطيل انجمن
فرمان بداد كز نو بارش كند سعيد
اكمال امر كشت بكامل سپس رجوع
جون وقت افتتاح زسعيش فرا رسيد
در روز بيست وسيم ذى قعدة الحرام
يوم خميس ساعت فرخنده وسعيد
اعيان ملك باوكلا وسفيرها
دعوت شدند جمله باين محفل جديد
وانكه جسته موكب سلطان حيدرا
كردونهٔ جلال سوى انجمن كشيد
خودباز كرد مجلس كنكاش عام را
صدتير طوب داد بعثمانيان نويد
نايد بشرح خرمى وشادى وسرور
كاندرميان جمع دران لحظه شدبديد
بهر دعاى دولت سلطان زهر كنار
فرياد (چوق يشا) بسمواتيان رسيد
حريت ار بخلق عطا كرد پادشاه
خلق زجان شدند وراعيد زر خريد
مسحور مانده (دانش) اندرميان جمع
اين قطعه‌را برشتهٔ نظم آن زمان كشيد

حسبحال

اى بلبل ترزبان عرفان ،
دمبستهٔ نوالر كله وجدان .
هم صفوت روح اولان اوآواز
اولدقجه حريم جانه دمساز ،
پامالم اولور بوتون عوالم ؛
لاهوته قدر چيقار خيالم .
اشواقه طار كليرده ابعاد ،
ايلر فكرم فضالر ايجاد !
اى نور مبينى كبريانك ،
سينه‌م اولەمازمى آسمانك ؟
كوكلرمى بوتون قراركاهك ؟
هيچ يرلره اوغرامازمى راهك ؟
اى طائر نازسدره پرواز ،
قلبمده اوله يدك آشيانساز ؛
بر باشقه ترانه كوش ايدردك ،
روحم كبى سن‌ده جوش ايدردك .
يادمده طوران نشائد كمدن
دائم جذبات ايچنده‌يم بن .
ويردكجه درونه وجدا وآهنك ،
دنيا نظرمده تنك اولور تنك !
آزاده‌سى بوسبوتون قيودك ،
برشعر سمازمين سرودك !
برشعرروان كه : جوى جارى
فيضيله بهار عمره سارى .
برنغمه‌كه : روحدر ، لدندر ؛
قرآن كبى راسخين ايچوندر .
برناله‌كه ، شوقسوز ادراك
حولنده نداى « ماعرفناك ! » .
اى شاعر رازدان ملهم ،
بن راز يكه اولماسه‌م ده محرم ،
حيران كالكم .. بيانك
كويا كه خطابيدر خدانك !

***

اى صبح ازل جبين صافى ،
انوار يكك اولماز انكسافى .
يلداى عدم جهانى آلسه ،
اشباح بوتون ظلامه طالسه ،
حالا كورونور اوروح الارواح
برجو منير ايچنده سبّاح !
اى صفحهٔ وجهى آيت نور ،
جبهه كده مآل كون مسطور ؛
چشمكده مبين سرمديت :
سونمز ابدى سراج قدرت .
لاهوت ايله آشنانكاهك ،
اجرام شهود انتباهك !
هردم لمعان ايدر اوصردم ،
محراقى‌ده زاهرات انجم !

***

هرصبح كلير نسيم دلجو
دوشنده شميم ناز كيسو .
ايلر يكيدن هواى ديدار
برنفخه ايله بنى هوادار !
سودا كسيلير بوتون سويدا ،
كويا آچيلير نقاب ليلا .
كهوارهٔ ذلده نائم اميد
ايلر اوياتوب فغانى تشديد .
صوصدورمق ايچون اوطفل زارى ،
قالقار آرارم ليال تارى !

***

اى ليل وقارينك مثالى ،
ياخود بكا قارشى انفعالى !
وقتاكه ايدر رواق ديجور
آلتنده ياتان جهانى مخمور ؛
اطرافده قالمانجه برفرد ،
همراهم اولور خيال شبكرد ،
قالقار كزرم غريب وتنها ،
بر يربولورم سكونت آرا .
فوقمده سماى انجم آلود ،
پيشمده زداى ليل ممدود ؛
يادمده نشائد كمالك ؛
قارشيمده خيال يال وبالك ؛
آزاده قيود ماسوادن ،
بى غائله خوفدن ، رجادن ؛
بر بزم فتوح آچاركه وجدان :
لبريز صفاى عشق اولور جان .
تصوير دكل او ذوق ، حتى
ممكن اوله‌ماز تصور اصلا !
يارب اونه فيض جوش برجوش !
يارب اونه ليله ضياپوش !
يارب اونه جلوه جلوه انوار !
يارب اونه لمعه لمعه ديدار !
يارب اونه انجمن ، نه عالم !
يارب اونه محفل معظم !
اى ليل ، نهارك اولماسه‌يدى .
اى نشوه ، خمارك اولماسه‌يدى !
بيدارك ايكن اوياتماسه‌يدم ،
دنيا وارمش ايناتماسه‌يدم !

***

اى يار وفا كزين جانم ،
ويرديسه ملال داستانم ؛
معتادك اولان عنايتكله
صوصدورمه بوروح زارى ، ديكله !
هپ ولولهٔ حيات دينسه ،
دوشمز بو زواللى روح يأسه .
اولمازسه زمين ، زمان مساعد ،
فريادينه آسماز مساعد !
كوندر بكا سن‌ده نه يسه دردك ..
يادكده‌مى برزمان نه ديردك ؟
مستقبلى آلمايوب خياله ،
كل بزطالالم بوحسبحاله !
ادوار حيات پرده پرده ..
الله بيلير نه وار ايلرده .

۱۰ مايس ۳۲۱ **محمد عاكف**

مناظرهٔ نفس وروح

روح — سلامت ارزو ایدن
سلیم خاطر اوللی
جفاسی خلق انجیدن
بلایه حاضر اوللی .

نفس — سوزکله ایلین عمل
صفای دهری ترك ایدر ؛
سنکله محو اولور امل ؛
سنکله‌در الم ، کدر .

ر — یتر بوکبر واغترار ،
تکبرك دکل بجا ؛
نه‌در بوعجب وافتخار
تفخرك‌ده ناسزا .

نه — سنك الکدن الامان
حرام اولور بکا صفا،
یازیق دکلی هرزمان ؛
نه‌در بوچکدیکم جفا ؟

ر — سنك حرامك ای لئیم
صانیرمیسك صوابدر ؛
بوفکر ومسلکك سقیم
صفا دکل عذابدر.

نه — بوسرزنشلرك یتر
اولوم وار عاقبت فنا؛
یارین بوقدرتك بیتر
بوکون اوحالی آکسه‌کآ.

ر — دکل دکل آ بدفعال
سنك تصورك کبی ؛
یتر یتر بومکر وآل
اونوتمه فیض مکسبی .

نه — بودیلدن آکلامم آروح
سنك لسانك اجنبی ؛
دکلمی ذوق دل صبوح
بو ذوق آکلامز غبی .

ر — هبا شوچکدیکم امك
غباوتم سنك دیمك
امان بوبحثی جك اوزات
مکابره‌ك لطیف پك.

نه — غم جهانی آتمه‌لی،
فریغ اولوبده یاتمه‌لی؛
بوحزن دائمی نه‌در؟
صفایه ، نشوه قاتمالی.

ر — اوت بونشوهٔ خمار
ویرر موقت مسار؛
فقط بواعتیاد اولور
انین ایچنده بر مزار.

نه — نه اولمق احتمالی وار
دوشونده اویله ویر قرار ،
بوعالمك کدرلری
دکلیدر ضرر ، خسار .

ر — قضیه‌دن مغالطه ،
نه‌خوش سوءلی سفسطه
بومسلك سقامتك
امان عیان فنا خطا .

نه — غرض نه‌در بودهردن
نیچون ویرلدی شکل تن ؛
نصیبی یوقیدر بونك
عبثمی خلقت بدن ؟

ر — مناظره‌ك کوزل عتاب
بوخوش سؤاله آل جواب
خطوطی شرعه مفتقر
بویولده هرعمل ثواب.

نه — بوافتقار غم ویرر
حدود ذوق ، الم ویرر ؛
بواحتیاط نابجا
صوکنده بر ندم ویرر.

ر — بوفکره آلداناں برار
موقتاً فریغ اولور ؛
ازالهٔ غموم ایدر
دیمم‌که مستریح اولور .

نه — آچیقجه سویله مقصدك
نه‌در بوطعن واشتکا
نه‌در نقاط مرصدك
نه‌در بوحال ابتکا ؟

ر — بلای فرطك ای عنود
بولوی ایلر اقتضا ؛
سکا دیمم‌که اول خمود
هر اعتداله ویر رضا.

نه — دیمك که وار مساعده
نه‌دن نیچون جدل ، نفاق ؟
دیمك بودر مجاهده
امان نه‌طاتلی اتفاق .

ر — اوت بواختلافی آت
کیر اتحاده ذوقی کور ؛
برازده ائتلافه یات
کوکلده صوکره شوقی کور.

نه — مطیعکم خلاف یوق
نه‌یولده‌در ارادتك ؟
سوزمده هیچ کذاف یوق
یاپ اویله نیسه عادتك .

خاتمه

خدایه شکر بی‌شمار
که ویردی نفسه فیض جان ؛
هدایه عرض افتقار
که‌قیلدی روحی حکمران .

سیروز ، رجب زهدی

***

حکیم شهیر امرالله افندی حضرتلرینك دارالفنون عثمانیده تربیه دائر ویردکلری قونفرانسده ضبط اولونان بیانات فاضلانه‌لری :

تربیه‌یه دائر

کچن نسخه‌ده‌کی قونفرانسدن مابعد

بر هیأت مدنیه‌نك انتظام وبقاسی ایچون تطبیق ایدلمك لازم کلن دستورلردن بری‌ده مساوات‌در . دقت ایدیلیرسه اسلامیت بونی‌ده تأمین ایتمشدر . نظر اسلامده یالکز بر نقطه‌ده یعنی عالملرله عالم اولمیانلر آره‌سنده مساوات تامه قبول ایدیلمه‌مش‌در . یوقسه مساوات حقوق اسلامده قطعیاً مومن‌در . الك عاجزك الك قوی ایله ، الك غنینك الك فقیر ایله فرقنی اسلام هیچ بروقت قبول ایتمز . یالکز فرق علم جهتندن‌در . زیرا رتبهٔ علم اعلی الرتب‌در . عالملر بزم رهبرلرمزدر ، بز اونلرك آرقه‌لرندن کیدر ، حقه نائل اولورز . قوانین وسنن الٰهیه‌یی اونلر ادراك ایدر . بزی‌ده ارشاد ایلرلر . مثلا نائل اولدیغمز قانون اساسی احکامنی شریعتمز ناطقدر . عقول علما دخی کرك احتیاجات اجتماعیه‌مزدن کرك طبایع بشریه‌دن استنباط احکام ایدر ، شریعتمزك امر بیوردیغی کبی برچوق احکام اساسیه کشف ایلر .

حکمانك برقسمی طبیعتده‌کی قوانینی استخراج ، برقسمی نفوس بشریه‌یی اداره ایدن قانونلری ، برقسمی‌ده اقتصاد قوانینی معاشرت مدنیه اصولنی کشف ایله اشتغال ایدرلر . وبو معزز رهبرلره تبعیتله انسانلر متمادیاً ترقی ایلر ، کچیردکلری هنکامه‌لردن حصه‌یاب استفاده اوله‌رق تکمل ایتمکه اوغراشیر . فقط بوترقیاتده اساس ینه [الحق یعلو ...] قاعده‌سی‌درکه هرخطوهٔ تکاملده ، هرنقطهٔ حیاتده تجلی ایدر .

بشریت ایلریلدکجه تعقیب ایتدیکی یوللرده برطاقم نشانلر براقمش‌در . وبونلری تدقیق ایتمك هرزمان ممکن‌در . مثلا بوکون آوروپا وآمریقانك بیلدیرم سرعتیله ایلریلین مدنیتلرینه مقابل آفریقاده اقوام وحشیه‌یه تصادف ایدیلیورکه حالا حجر مجلا دوری حیاتنی سوررلر . اوبیچاره‌لرك ذهنلری اودرجه حال ابتدائیده قالمش‌درکه بشه قدر صایمغی بیلمزلر ، قراکلقده – لسان طبیعیدن ، حرکات بدنیه‌لرینك اعانه‌سندن محروم بولندقلری ایچون – افادهٔ مرامه مقتدر اوله‌مازلر . کذلك بعض ایدییولره ، بدلالره راست کلنیرکه محیطلرینك فضیلتلی بولنمسنه ، تربیه‌لرینه ایدیلن اهتمامه رغماً اکتساب معرفت ایده‌بیلملری مستحیل‌در . کذا بدایت احوالده انسانلر معنانك قوتندن زیاده سوق طبیعی‌یه مغلوب اولوردی . حفظ وحب حیات هر شیئه غالب اولدیغی ایچون برینك النده برشی کورورسه اونی قاپمغه ایستر ، کندندن ضعیفی تالان ایدردی . اقوام مدنیه آره‌سنده توره‌ین جبابره ایشته اوایلك حیات وحشیه اسراره محکوم اولان انسانلرك بر نمونهٔ مخوفی ، مستبدلرك بووحشت ومظالمی اوزمانك بر یادکاری‌در . بوکا غلبه ایتمك ایچون معنای حق وعدالتی پرورده ایتملی ، فضائلی اثباته صرف مساعی ایتملی‌درکه بومهم وظیفه‌ده علم التربیه‌نك تطبیقات فیضا فیضنه اعتنا ایله

ایفا ایدیله‌بیلیر . بز تربیه‌یه اهتمام ، معنای حق وعدلی اثبات ایتمکله اختیارمزی آقینتی‌یه قاپدیرمقدن ، سیئاتی ارتکابدن قورتیله‌بیلرز . بوقوتلر تقویه ایدلمکدن کری قالیرسه هوسات نفسانیه‌یه متعلق معنالر غلبه ایدر. ایشته کوریلیورکه تجدد امده علم التربیه‌نك نه‌بویوك دخل وتأثیری وار .

اختیاریمز-که‌معانیٔ عالیه‌نك الندەبولنمق لازم کلیر-برماقم فنااعتیادانك زبونی اولورسه بزم حتی انسانیت ایچون نه‌قدر فنابرشی‌در . هم‌برمعنی ذهنده یرلشدیکی استثقال قبول ایتمز اولور. حال‌بوکه معنای‌حق وعدل اولجه ملکه حالنه کتیرلدیکی فنالق ذهنه‌کله‌من . کلسه‌ده اوضابطهٔ معانی طرفندن دفع ایدیلیر . مثلا بعض کیمسه‌لر واردرکه کندیلرنده حدت ، غضب بریری باصان فورطنه کبی همان وچارچابوق شدتلی برصورتده ظاهر اولور . فورطنه نصل کیلرمزی تخریب ایدر ، برچوق خساره بادی اولورسه بوده اویله حدت وغضب سائقه‌سیله برچوق فنالقلرده بولنور واولور اولماز یرده حدتنی اظهارایدر ، ایشته اوکیمسه‌ده غضب ملکه حالنه کلمش‌در .

دماغك نه‌نه‌زریسی ، قوه‌سی‌ده عینیله طغیان، فورطنه کبی‌در . هرایکیسنك‌ده شدتلی‌اولمق شرطیله اجرای فعل‌ایتمه‌سی اکثرا خساره سببیت ویرر. حال بوکه طغیانی تشکیل‌ایدن صولر برآرایه طوپلانیرده برصورت منتظمه‌ده، احتیاج کورلدکجه استعمال اولنور، مثلا جدوللر واسطه‌سیله اسقای اراضی‌یه چالیشیلیرسه نه‌فیضلی ثمرات الده‌ایدیلیر . دماغك قوه‌سی‌ده تماماً بویله‌در . یردن یره صرف اولنورسه فائده یرینه بلکه مضرته سبب اولور . فقط صرفیات منتظم اولور ، قوت هدر ایدلمزسه نه‌فیوضات حصوله کلمز ؟ ایشته اوقوهٔ دماغیه‌یی سوق واداره ایدن اصولی بیلن ، طبیعت تربیه‌نك بودقیقه‌سنه واقف‌اولان برمربی هیأت اجتماعیه ایچون برواسطهٔ سعادت‌در . زیرا قوه‌یی اسراف‌یعنی نابمحل صرف ایتمدکدن ماعدا استفاده ایدیله‌جك برصورتده افراغ‌ایدر . مثلا برکیمسه فیضلی برتربیه سایه‌سنده حدت وغضبنی اعتیاد حالنه کتیرمش اولمسه‌ده بویله اسراف ایتدیکی قوتی ، زمانی بر اثر تألیفنه، ابنای جنسنه برخدمت ایفاسنه صرف ایتسه ایدی هم کندی هم‌ده سائرلری ایچون نه‌ایی اولوردی .

ایچمزده اویله‌لری وارکه حد ذاتنده پك ذکی‌در . فقط قوهٔ ذهنیه‌سنی یردن یره صرف ایدر ، ذکاسی نسبتنده استفاده ایده‌من . اقوام وحشیه‌ده تماماً بوحالده‌در. بونلر احتیاج قارشیسنده هرکسدن زیاده فعالیت کوسترر ، یورولور . فقط بوشدت فعالیت بالطبع پك‌آز برزمانده سوندیکی ایچون مطلوب فائده‌یی ویرمز .

بعض مؤلفلر وارکه مدت حیاتنده ایکی اوچ یوز جلد اثر قلمه آلمش‌در ، بوشبهه‌سز آز بروقته منحصر شدت فعالیتله دکل انجق حیاتی انتظام واطراد ایله وبرصورت عاقله‌ده بوکا صرف ایتدیکی ایچون موفق اولمش‌در . انتظام ، مکان وزمانده اولمق اوزره ایکی‌قسم‌در . مکانده اولان انتظام جسمك مکانی نره‌سی ایسه هرزمان اورادە بولندیرمق ، زمانده انتظام افعالی اویله برصورتده ترتیب ایتمك‌درکه‌اوفعلك‌زمان ایفاسی نه‌وقت ایسه او وقت یاپلی،وقت ضایع ایتمه‌ملی . اطراد ایسه برفعل بردفعه ناصل یاپلمش ایسه ایکنجیسنده ، اوچنجیسنده ... ینه اویله یاپمق‌در . جدی بر اثر میدانه قویانلر علی‌الاکثر انتظام واطرادی کوزه‌تمشلردر .

ایشته انسانده‌کی بوقوه‌نك نه اولدیغنی ، ماهیتنی ، هانکی قانونه تبعاً صرف ایدلمك لازم کلدیکنی ، ناصل ایشلدیکنی علم احوال‌نفسدن تحقیق ایدن "پداغوژی یعنی علم‌التربیه نتیجهٔ تطبیقده پك أیی ثمره‌لر الده ایدر . « آدمیت ایچون اك دوربین نظرلردن بیله کریزان کبی کورونن افاق بعیده‌ده انجلا ایدن او کوزل سمای سعادته » انسانیتی تقریب أیلر. مادام‌العمر بوقوتی یولنه صرف ایتملی ویالکز بوصورتله اجرا ایدیلن تدریسات ایله‌درکه مدنیت ترقی ایدر .

حکمت اسلام

دین محمدی، مادیاتی سعی واقتصاد ، معنویاتی عفت واخلاص وبو ایکیسنك نقطهٔ اجتماعی اولان انسانیتی (عدل) ده توحید ایدر.

چالشمق انسانی تنبللکدن، اقتصاد اسرافدن وفقردن، عفت‌غصب وسرقتدن ، اخلاص خیانت ومنفعت‌پرستلکدن منع ایدر . عدل، افراط ایله تفریطك وسط معقولی اولمق اوزره معروفی امر ، منکری نهی ایدن غایهٔ انسانیتدر .

ایلکه تشویق ، عدالته دعوت ، اساساً هردینك مقصودیدر . چین و هندك ادیان قدیمه‌سندن بدأ ایله دین اسلامه کلنجیه قدر کافهٔ قوانین دینیه بر نقطهٔ اخلاقیه کوزه‌تمشدر . دعوت عدالتی پیغمبران ذیشاندن ماعدا مثلا « قونفوچیوس » ده « بودا » ده ، یونان قدیم حکماسنده ، روما ایمپراطورلرندن « مارق اوره‌ل » ده ، خلاصه بوتون حکما و دهاتك وعظ ونصایحنده‌ده کورورسکز .

دین محمدی ایسه بونلری تصحیح و تبدیل و ایضاح واکمال ایدر. اعتقادی شرکدن ، اوهام و خیالاتدن ، عجز بشرك قاپلدیغی فرضیات باطله‌دن قورتارارق حقیقت آلهیه‌یه ایصال ایلر ، کندندن اولکیلرك اوغرادقلری خطالری دوزه‌لتیر . حضرت موسی‌نك ترجمهٔ حالنده باشدن باشه عدالت و عفت مطالعه ایدرسکز ؛ حضرت عیسی‌نك فطرت علویه‌سنده صدق و استقامت، وحلم ورأفتی اوقورسکز . بو ایکی بویوك پیغمبرك مجمع فضائل و جامع خصائلی اولان اکمل خلق‌الله حضرت محمد (علیه الصلاة والسلام) ده ینه بو مزایا ایله برابر برده حکمت و سیاست و ادب و مکارمك درجهٔ منتهاسنی حیرتله تماشا ایلر وهر شیده ، حتی اك اهمیتسز حرکات معتاده و طبیعیه‌سنده بیله بو خصائلك علو نجابت وکمال رقتنی کورور ، حیرت ایدرسکز .

بو حکیم یکتا ، حقیقةً تحیره شایان ، و انسانلغك منتهای کمال وعزتی اولان صوك درجهٔ مکملیتنده یاراتلمشدر. اودرجه‌ده‌که‌نفسنده کافهٔ‌محاسن ومکارمی جمع ایتمش و « خلق عظیم » لقبنه مظهر اولمشدر. فی‌الحقیقه، ترجمهٔ احوال محمدیه دقتله‌مطالعه وتعمیق ایدیلیرسه وجدانی

تسخیر ایدن ذوق‌سلیم ایله ، افکاری توقیف ایله‌ین عقل‌سلیمك ملتقای عرفانده، مدارفخرانسانیت بونبی‌ذیشانه شویله‌یالکزجه‌تصادف‌اولنور،

مدحنده بلیغان عرب ابکم ناطق
وصفنده فصیحان عجم ناطق ابکم !

*
* *

حیات مادیه‌نك ، اجتماعی برنقطهٔ نظردن مطالعه‌سی دین‌اسلامك کالنه اك قوی بر شاهدر . چونکه حریت شخصیه و سربستیٔ اعمال اوزرینه مؤسسدر. مادهٔ اصلیه اولارق حریت ایله سعی آلمش وقوهٔ تشبثیه‌یی مدار موفقیت اوله‌رق تلقی ایتمشدر. حریته مستند بر عزت نفس ، دیمزك صفت ممیزه‌سیدر. تذللك صراحةً وشدیداً مکروه ، دیلنجیلك صوك درجه‌ده مقبوح ، زادکانلق ادعاسی مذموم ، رهبانیت قطعیاً ممنوعدر. افرادینك هپسی بربرینك قارده‌شیدر ؛ اکرمی اتقاسیدر. تفوق آنجق علم و سعی ایله‌در. سعیسز علم بخل قدر فنادر. (بخل ایسه بر مسلمان ایچون قارا لکه‌در. چونکه عزت نفسك محوینه الك مؤثر بر حالدر. بخل انسانیتی تذلیل وصاحبنی وطننه لایقیله خدمتدن منع ایدر.) حریت اسلامیه ، زمانمزده‌کی حریت مدنیه‌نك اك مکمل ودقیق بر اشیدر . چونکه حقوقه مستنددر ، مطلق دکلدر .

سربستیٔ اعمال ، چالشمق ، تجارت وفلاحت وسیاحت ایتمك صورتیله ترغیب واستحسان ایدلمشدر . بوتون دکزلر ، کوکلر ، انسانلرك خدمتنه وفائده‌سنه تخصیص اولونمشدر . قوهٔ تشبثیه مقاصدك سائق ومشوقی اولمق اوزره کوسترلمشدر. شکل حکومت اعتباریله امنیت ورضای امتك حکمی واستشاره‌نك مشروطیتی اساس اوله‌رق طانمشدر.

طبیعت وخلقت بشریه‌یه مخالف هر نوع امتیاز ویامحرومیت عموماً اورته‌دن قالدیرلمشدر. بونلر، هپ وجود حریتی فعلاً ابقا ایدن مساواة ایله اونك انتظامنی تأمین ایله‌ین حیثیت ولیاقت اوزرینه بنا ایدلمشلردر .

*
* *

اسلامك شرطلرندن بری اولان زکاة ایله ، فقیر وغریبك ، یتیم ومسکینك ، علیل ومریضك ، آچلق وچپلاقلقدن وبناءً علیه ذل سؤالدن وحتی یأس انحاردن وقایه‌سی تأمین ایدلمشدر. هپ مسلمانلر قارده‌ش دینلمش ، بینلرنده فتنه‌نك قتلدن اشد اولدیغی بیان بویرلمشدر، تعاون وتودد اك مهم ارکان اجتماعیه‌دن اوله‌رق امر واخطار ایدلمشدر. توکلك سعی واجتهاد ایله مشروط اولدیغی اکلاتلمشدر. اوهام وتفائل اساسسز وغیر جائز کورلمشدر . اسباب طبیعیه وموانع وصعوباتك صبر وثبات ایله یکلمسی امر اولونمشدر . هر شیدن اول کندی جهد وغیرتی مبدأ اتخاذی لزومی صراحةً بیلدیرلمشدر . اسلامیتده یأس وکسل ، سعیسز طلب ، معقول ومقبول دکلدر .

« حق یول آرامق واجبه‌درعقل سلیمه
« توفیقنی ایسترسه خدا راهبر ایلر .

حریت ومساواته مستند سعی حقیقینك ثمراتی تمامیله اقتطاف وبومظهریتدن دواملی وامین برصورتده انتفاع ایچون ، اقتصاد امر بیورلمشدر . چونکه ثروت ورفاهك اك مضمون وامینی ، اك چوغی وبویوکی دکل ، اك زیاده حسن اداره ومحافظه اولونانیدر . بناءً علیه اسراف وسفاهت ، طبق بخل کبی رد ومنع ایدلمشدر . زیرا مضرتی عموم هیئت اجتماعیه‌یه ساری ومعموریت استقباله مانعدر . اخلاقك بوزولماسنه ، اساسسز وکولونج تفاخر وتکبرله منسوب اولدیغی قومك کسر شرفنه باعثدر . عائله‌لرك استقبالنی تخریبه بادیدر. چونکه عائله‌لر وبناءً علیه ملتلر، انتظام حیات ایله کسب رفاه وتأیید مقاومت ایدرلر.

*
* *

معنویاتده عفت ، کافهٔ مزایای انسانیه‌یه میزان عد اولنمشدر . شخصی‌واجتماعی احوال وحسیاتده برمسلمك عفتی هرشیئه تقدم ایدر. چونکه عفت ، دوغرولق وناموسدر . دوغرو ادمدن نه بر کیمسه ونه‌ده وطنی وملتی اصلا ضرر کورمز ؛ بالعکس ، بومزیت کافهٔ خیر ونفعك مصدریدر . دوغرولقله برابر اخلاص‌ده وجود بولدیغندن بونلرك اجتماعی اخلاق اسلامیه‌جه اك مهم نقطهٔ اساسیه‌یی تشکیل ایدر . چونکه عدالت بولیدر . دوغرولغك غایه ونتیجه‌سی اولان صافیت‌وجدان بهمه‌حال اخلاصی تولید ایتدیکندن بوسایه‌ده وبوشرط داخلنده ، برچوق فضائل کندیلکندن دوغار ؛ وناسی اضراره میال اولان منفعتپرستلك آرتق‌غائب اوله‌رق وطن وانسانیته محبت ، شرف وناموسه احترام ، غصب وظلمدن احتراز حسلری قلبه تماماً یرلشیر. او وقت نظرده عدالتدن باشقه برقانون ، صدق واخلاصك غیری بر مسلك قالماز . آرتق بونلرك دائرهٔ احاطه‌سی ایچنده‌کی حریت افکار وجدیت آمالی ، تعاونی، لطف وکرمی ، ثبات وقوتی ، عزم ومکانتی کافهٔ درجاتیله ملاحظه ایتملی . . .

*
* *

دین‌اسلامك غیرمشروع کوردیکی شیلری یاپمامقله دنیاجه وجودی نادر عداولنان سعادت‌کامله‌نك استحصالی ممکندر. بویولده حس اولنه‌جق استراحت وجدانی شمدیلك بر طرفه براقارق صرف مادی فکرلرله دوشونه‌جك اولسه‌ق نتیجه‌ینه‌دوغرو چیقار. مثلا قمارمسئله‌سنی اله آلالم:

بو فنالغك ثروته، صحته، محبت عائلیه‌یه ، دماغه ، دوستلره وبجی نوعه نه‌قدر مضرت وسوء تأثیری اولدیغی مثبتدر . بونده‌کی متعدد حقسزلقلرك انسانی نه مدهش ورطه‌لره ونه بدبخت اخلاقسزلغه دوشوردیکی ، وحسیات شریفه‌دن نصل برمحرومیته سوق ایتدیکی مجربدر . قمار ، ایچکی، وفحش اساساً تبذیر واسراف اوزرینه محرم اولسه کرکدر. چونکه هپسنده مادیات ومعنویاتك ضیاع وتبذیری مشهوددر . اولا مادی اولارق باشلایان بو ابتلای مدهش، بالاخره معنویاتی تخریبه ال آتارق ثروت وصحتدن ماعدا عفت واخلاصی‌ده محو ایدرکیدر. بوفجیع ومشئوم نتیجه‌نك بلکه میلیونلرجه امثالی واردر.

فحشك حکمت اسلامیه موجب فقر اولدیغی محققدر . غرب افکارینك نفسه خوش کورونن غلطاتنی قبول وحتی مدافعه ایدن بعض شبان مسلمین، بونی معقول کورمیه‌رك دیکله‌مزلر؛ ودیرلرکه حسابنی بیلن واحتیاط صحی‌یی الدن براقمایان بر آدمك بالخاصه فحشیات ایله دوچار فقر اولمسی صحیح دکلدر. فقط دوشونمزلرکه بونلر ینه مذموم اولمق

شرطیله بر شاذ، بر استثنا تشکیل ایدرلر. حال بوکه قاعدۀ عمومیه و یوزده طقسان طقوز اکثریت بونك ضدیدر. و فحشك موجب اولدیغی فقر و سفالتك قربانلری هرکون کوز اوکنده‌در. بو حال پك طبیعیدر: چونکه بو یولده دوام، ذوق وصفای شهوانیده ترقی وتکملی و بناءً علیه حساسیت بشریه‌یی کیتدکجه ایلریلته‌جکندن نتیجه‌سنده دماغه ضعف و رخاوت و تصرفاته بر نوع دوشونجه‌سزلك طاری اولور.

انسانیتدن تباعد و بهیمیته تقرب دیمك اولان بو یولك صوکی البته فقردر. ثروت پك چوق، و مضبوط و محجور اولسه بیله فقر معنوی، فقر ادبی حاصل اولور. بو تورلو بر فقرك هیئت اجتماعیه‌یه نه قدر ضرری واردر تامل ایدلمه‌لی...

*

• •

دین اسلام فضائل اخلاقیه‌نك اك درین و اك کیزلی یرلرینه قدر نفوذ ایتمشدر. اخلاقی اونك درجه‌سنده تدقیق و تصفیه ایتمش بر اثر آسمانی دها موجود دکلدر. (یا او بساطت حیات وقناعت نفس مسئله‌لرینی نه یاپالم! دنیاده انسان ایچون بوندن دها جدی بر تربیه وارمیدر؟!) قرآن مجیدك مبدأ تاریخ ارسالنی هر سنه بر احتفال ایله یاد و تذکار ایچون طوتولان اوروج یالکز بر شهر آیین معنوی ایله قالیور. رفاه ویسر ایله متنعم یاشایانلره آچلقك نه مشکل بر صبره محتاج اولدیغنی تجربه ایتدیریور. بو صبرده صحیحدن فقیر اولانلره معاونتی ونادراً بوله‌بیلدکاری ویا هیچ بولامادقلری غدالرك ویرلمسی حس رأفتی انسانك قلبنده غیر اختیاری اولارق اویاندیریور. انسانی نفسنه غلبه وتحکمده آلیشدیریور...

بایرام کلمزدن برکون اول بوتون فقرانك برچوق شیلردن حال محرومیتنی نظر دقته آله‌رق اونلره زکاة فطر نامیله برشی ویردیریور. او فقیر، او شی جزئی ایله برایکی کون سوینیور.

ذاتاً اسلامیتده حب نفسه منحصر، شخصی وخصوصی بایرام یوقدر. بوتون اعیاد دینیه فقرا ومحتاجینك اونوتلماسی اساسنی کوزه‌تمشدر. نقصان جهتی وارسه بزم اهمال وعدم اعتنامزدندر. اهمال یالکز بو دائرۀ محدودیتده قالمامش، ویك ایلری کیتمشدر. چونکه، اکر اعتنای دینی ایله حرکت ایدلمش اولسه ایدی بلاد اسلامیه سوقاقلرنده دیلنجیلر، اغنیاسی میاننده بخیل ومسرفلر بولونمایه‌جقدی. هیئت اجتماعیه‌مزه عائد مسائلدن تعدد زوجات، طلاق، زکاة کبی شیلر هیچ سوء استعماله اوغرامیه‌جقدی...

منفعت ملیه ووطنیه‌یه آز چوق تماس ایدن مسئله‌لرك نقصانی، بوکون آوروپاده حکمت اسلامیه ایله اتمام اولونیور. اسوچ‌ده ثروتی ایله غیر متناسب صرفیاتده بولنان بر آدمه حکومت درحال سبب صوریور. اوزرینه ویرکی طرح ایتمش اولدیغی او ثروت اکر تزاید ایتمشسه ویرکی‌یی ده زیاده‌لشدیریور، دکلسه او آدمی اسراف ایله اتهام ایدیور.

آمریقاده ایچکی علیهنه دکل جمیتلر، حکومت قیام ایدیور، وموفقیتنی کمال افتخارله اعلان ایدیور. بونلرك هپسی حکمت اسلامیه تقربده سلامت کورمه‌لرندندر. ینه آمریقاده، دلیقانلیلرله قیزلر بیننده‌کی مناسبات، اخلاق وجدیتی ممکن مرتبه صاغلام بر اساسه باغلامق صورتیله آداب وعفته یاقلاشدیریلیور. دلیقانلیلره ریاضت بدنیه، شهامت رجلیه، اشتغالات جدیه، مسابقات اخلاقیه و ادبیه حسی شایان دقت بر صورتده القا ایدیلیور. ایچکی بوس بوتون مردود عد اولونیور. دیکر جهتدن کنج قیزلرده ینه ریاضت و اشتغالات ایله، و شفقت وحیاء حسلری سکون وعبادت ایله اویاندیریله‌رق تربیه ایدیلیور. حیات بشر، ووظائف انسانیه، بونلره لازم اولدیغی اشکال حقیقیه وصور طبیعیه‌سیله کوستریلیور. آمریقا دلیقانلیلرینك یوزده یتمش بشی‌سکسانی آنجق ازدواجلرنده ایلك دفعه اوله‌رق قادین وجودی کوریورلر. زمانك اوروپا احوال عمومیۀ اخلاقیه‌سنه واقف اولانلری، بو درجۀ عفته البته تحسین خوان اولورلر.

بونلرك هپسی فضائل اسلامیه‌یه تقرب دیمکدر، باشقه یکی برشی دکلدر.

مصر علی سعاد

سفیر الاسلام الی سائر الاقوام

بوکبی مناظره‌ده فضائل اسلامه دائر مجلدات کبیره تحریرندن ایسه علمی ونظری اوله‌رق شو نقطۀ خطیره‌نك تجلیه‌سنی مسلمینه وباحثین اسلامه دها فائده‌لی کوردك. عبارات قلیله ایله ترجمه ایلدیکم مقالۀ مبحوث عنهاده دیمشدم که:

احوال صحیه‌م طولاییسیله ژاپونیایه کیدرك شو مؤتمر مجللك اعضاسی میاننده بولنمق شرفنه نائل اوله‌مامش ومع هذا قونغره‌ده صدرنشین اعزاز واحترام اولان اعضا حضراتنك مصافحه ومعاضده‌لرینه دائر اولان محبت شدیدۀ فوق العاده‌می بردرلو تسکین ایده‌مه‌مش اولدیغمدن قونغره رئیسی حضرتلرینه شو مقاله‌مك تقدیم وابعاثی وبونك لطفاً ژاپون لساننه ترجمه‌سیله قونغره‌ده قرائته همت بیورمه‌سنی ومواقع مناقشه ومناظره‌ده بر موقعك دخی بو مقاله‌مه تخصیص ایدلمه‌سنی رجا ایده‌رك کلامه سرآغاز وابتدا اولدم ودیدم که:

بوراده دین اسلامی ادیان سائره اوزره تعالی ایتدیرن بر امر خطیر واردر. او امر خطیر که انظار عمومیه‌یی بالخاصه استجلاب ایلر و دین اسلامی بر دین عمومی قیلوب نفوس بشریه‌یی اکا میل ایتدیرر. بو میل ورغبت دین اسلامك یالکز اصوانك خللدن سلامتی وحجتك، برهانك قوتی جهتلرندن نشأت ایتمیوب بلکه انسانیتی منتهای مراتب کماله سائق اولان نوامیس اجتماعیه‌سنك قوتی وساحۀ نور مدنیته ایصال خصوصنده حرکت فکریۀ عمومیه‌یه تأثیر بلیغی‌در. شو دینه انظار عمومیه‌یی استجلاب، غافلونی ایقاظ ایدن شیی دخی قرآن عظیم الشانك قطعیاً بیان بیوردیغی اوزره دین اسلامك بر دین جدید اولمیوب جناب حقك رحمةً للعالمین اولان مرسلین اولین حضراتنه وحی وانزال بیوردیغی بر دین اولی اولمسی‌در. قال الله تعالی [شرع لکم من الدین ماوصی به نوحاً والذی اوحینا الیك وما وصینا به ابراهیم وموسی وعیسی ان اقیموا الدین ولا تتفرقوا فیه کبر علی المشرکین ما تدعوهم الیه الله یجتبی الیه من یشاء ویهدی الیه من ینیب وما تفرقوا الا من بعد ماجاءهم العلم بغیاً بینهم ولولا کلمة سبقت من ربك الی اجل مسمی لقضی بینهم وان الذین اورثوا الکتاب من بعدهم لفی شك منه مریب فلذلك فادع واستقم کما امرت ولا تتبع اهواءهم وقل آمنت بما انزل الله من کتاب وامرت لاعدل بینکم الله ربنا وربکم لنا اعمالنا ولکم اعمالکم

لا حجة بيننا وبينكم الله يجمع بيننا واليه المصير .] ايشته جناب حقك تنصيص بيورديغى وجه ايله كوريليوركه حقيقةً رسول الله صلى الله عليه وسلم برامت معينه‌يه بردين جديد تأسيس ايتمك ايچون ارسال بيورلميوب ولكن تحريف وتغييره اوغرايان اديان سائره‌يى تصحيح واصلاح ووضع اصليسنه ارجاع ايله سائر مرسلينك بعث وارسال اولنديغى دين اصلى‌يه ايمتك هدايتى ايچون كوندرلمشدر . قال تعالى [قل يا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم ان لا نعبد الا الله ولا نشرك به شيئاً ولا يتخذ بعضنا بعضاً ارباباً من دون الله فان تولوا فقولوا اشهدوا بانا مسلمون .] ايشته دين اسلامك بناسى وقاعده واساسى بودر . بوده دين اسلامك بر دين جديد اولميوب جناب حقك جميع رسل كرامنه كوندرديكى ومؤخراً اتباع رسلك تغيير وتحريف أيلديكى دين اصليدن عبارتدر .

ديانت حقه ، انسانك اولندن آخرينه‌قدر كرك كندى منسوب اولديغى امته ارسال اولنمش وكرك امم سائره‌يه بعث اولنمش جميع پيغمبرانه ايمان وهانكى لغت ولسان وهانكى زمانده اولورسه اولسون رسل كرامه وحى اولنان كتب الهيه‌نك مجموعنه اعتقاد ايتمكدر . شو ديانت عامه‌نك فضائل سائره‌سندن قطع نظر ايمدن هيچ برامتده حب ذات وحب حقدك ثورتى براقديغى اجلدن بركون كله‌جككه اختياراً دكل اضطراراً بردين عمومى اوله‌جقدر . زيرا انسان نه ايچون يهودى اولسونده بودى اولمسون ؟ ونه ايچون مسيحى اولسونده برهمى اولمسون ؟ وهانكى مرجح ايله انسان موسى عليه السلامك بنى اسرائيله مبعوث رسول بالحق اولديغنه وقومنه كتاب مبين ونور عميم ايله كلديكنه اعتقاد أيلسونده عين عقيده‌يى [محمد] عليه الصلاة والسلام ، بودا ، زردادشت ، براهما وانلرى سبق وتقدم ايدن وامثالرينى خيراته وسبل كمالاته هادى اولان كتابلريله بعث اولنان سائر انبياء حقنده بسلمه‌مش اولسون ؟!

بو معقولميدركه جناب موسى عليه السلامى بنى اسرائيلدن طقوز ، اون بيك نفوسه امام ورحمت اوله‌رق بعث وارسال بيوران حق جل وعلى يوزلرجه ميليوندن متجاوز چينليلرله ژاپونياليلرى وسائر آسيا وافريقا وآوستراليالرى واقوام سائرهٔ بشريه‌يى پيغمبرسز ، مرشدسز ، كتابسز ، علم وهدايتسز ظلمات جهل وغفلتده ، وادئ ضلالتده ترك ايتسون ؟ .

بو تصور اولنورميكه خالق عادل ومحاباة ومصانعه‌دن منزه اولان بر الله عظيم الشان حقائق دينى يالكز طقوز ، اون بيك خلقه وحى ايتسونده ميليونلرجه انسانلرى ظلام بهيم وفساد عميده ترك ايتسون ؟ حاشا ! بلكه جناب واجب الوجود فرقان مبيننده بيورديكه : [وان من امة الا خلا فيها نذير] وقال تعالى وتقدس [منهم من قصصنا عليك ومنهم من لم نقصص عليك] بورادن آكلاشيليوركه جناب حق هر امته رسول وكتاب ارسال بيورمش وانلرى عصراً بعد عصر دينه جمع ايتمشدر . وايشته بز برزمانده‌يزكه كافهٔ اقوام وامم تبادل افكار وعلوم ايله مرافقت حياتيه ايچون يكديكريله معارفه ومؤانسه پيدا ايتمش ونواميس حيات آنلرى وحدت عقائده سوق ايتمكده بولنمشدر - نته‌كيم مدركات علميه وعمليه‌ده دخى آنلرى نقطهٔ وحدته سوق ايتمكده‌در -
ايشته بورادن دين تمامك وجودى ايچون برشعور عام حادث اولمشدر .

ايمدى انسان ايچون بردين عمومى ناصل ممكن اولور ؟ حالبوكه كوزمزك اوكنده بولنان جميع اديان امم موجوده‌يه يوزلرجه عصرلردن برى اكتساب أيلديكى قوميت شخصيه‌سنى خلع ايدرك دين سابقنه تماميله ضد وعد وبرشخصيت جديده الباسنى وسائر انبياء الهى حاشا كذاب ، مزور ديه‌رك آنلره عدم ايمانى وجميع مقدسين واقدمينك احتقارينى تكليف ايتمكده‌در . هيچ شبهه يوقدركه بوكبى محرف دينلرك هيچ بريسى بردين عمومى اولمغه صالح دكلدر . مادامكه انسانيتك مجموع احوالنه برنظر ملايمت وتكليفنده قاعدهٔ حكمته رعايتله نظر ايتمز وشو دينلرك قصد وغيرتلرى انسانيتك اولجه متمسك ومعتقد اولديغى شيدن خلعنه وحق ظاهردن جوراً وميلاً كفره دفعنه مصروف اولمسندن ناشى آرتق دين عمومى اولمغه صلاحيتلرى اولماديغى كون كبى ظاهر وآشكاردر ، چونكه انسانك عيسى‌يه اعتقاده بودايى انكار ايتمه‌سنه هانكى سائقهٔ ترجيح سوق ايتمكده‌در ؟ حقيقت انلردن هرايكيسى برردين تأسيس ايدوب نوع بنى بشرك اصلاح احوالنه همت أيلدكلرى وانلره خلق كثير تابع اوله‌رق هرايكيسى‌ده صلاح وتقواده وحب انسانيتده مساوى بولندقلرى حالده انسانى ، عيسى‌يه اعتقاد وبودايى انكاره هانكى سائقهٔ ترجيح سوق وامالة ايتمكده‌در ؟ اناجيله وقديسين نصارايه حرمت ومثلا ديانت بودايه اولان علاقه‌نك هپسنى تحقير ايتديرن مرجح نه‌در ؟

هيچ شبهه يوقدركه بررسولى ترك وانكار ايدوب‌ده ديكر بررسوله اعتقاد ايتمك وامتى تكوين واحيا ايدن بركتاب سماوى‌يى طانيوب كتاب آخرى طانيماق خصوصنده انسانلرك اعتصام واستناد ايده‌جكى برمرجح يوقدر . بومرجح انجق حكمده ظلم وجور ووراثت تقليده ميل ايتمكدن نشأت ايتمكده‌در . ايمدى عدل مطلق انسانك ، امم ايچون جناب حقك كونderديكى كافهٔ رسله - آثار وعملرينه وتاريخ حياتلرينه وصدق رسالتلرينه دلالت ايده‌جك افعال سنيه‌لرينه باقه‌رق - اعتقاد ايتمسى وتعصب ذميمى ومرسليندن يالكز بريسنه انحصار وغيرتكشلك طاسلامغى ترك ايده‌رك جميع كتب الهيه‌يه وجميع انبياء الله‌ه ايمان ودينى الله تعالى حضرتلرينك شو قول شريفنى اتخاذ أيلمسيدر . قال تعالى : [آمنا بالله وما انزل الينا وما انزل الى ابراهيم واسمعيل واسحق ويعقوب والاسباط وما اوتى موسى وعيسى وما اوتى النبيون من ربهم لانفرق بين احد منهم ونحن له مسلمون] . ايشته عادل وحق ودين عمومى اولمغه صالح واليق اولان بودين‌در . زيرا كافهٔ شعوب واممى جمع ايده‌رك بينلرنده حب ومؤاخاتى اجرا وجمله‌سنى يكديكرندن خشنود ايدرك بغض وعداوتى امحا ايدر وانبيانك بعضيسنى انكار وكتابلرك بعضيسنى تحقير سببيله قلبلرنده يرلشان سخائم قديمهٔ موروثه‌يى نزع أيلر . بوراده حل مقبول ومعقوله عرض احتياج ايدن برمسألهٔ مهمه تحدث ايديوركه اوده ايدئ امده متداول اولان كتب دينيه‌نك مبدل ومحرف اولمسى كيفيتيدر ، برمسالده‌كه رجال ايمتك شروح وتأويلات ايله اوغراشوب‌ده اديانى وضع اصليسندن چيقارملرى وكليسنى متناقض برصورته ارجاع ايتملرى برملحد ايچون شوبولده ادارهٔ افكار ومقال ايتمسنه ميدان ويرمشدر :

« اكر اديان سزك زعم ايتديككز كبى وحى الهى اولسه‌يدى بز آنلرى يكديكره متناقض ومتعاكس بولميه‌جقدق . بناءً عليه يا انلرى سز اصل واساسندن چيقاروب تحريف وتغيير ايتديكز ياخود آنلرى

جناب حقه نسبت ایدرك كذب علی الله جرأت أیلدیكز . زیرا لایق دكلدركه جناب حق برقومه بر دین انزال بیورسوزده اودینده ذات اقدس الهیه‌سنك ظنون وافكارك احاطه ایتمدیكنی ، جسم وجسمانیاتدن منزهیتنی وذات وصفات وافعالده واحدیتنی تعلیم بیوردیغی حالده آخره دخی بردین وحی ایدوب‌ده آنلر ایچون اقانیم ثلثه‌یی تقریر وحاشا ولدیی عالمینه تفدیه أیلدیكنی وباشقه بردینده ایسه حاشا كندینك فلان جسدله متجسد اولدیغنی وفلان جسده حلول ایتدیكنی وقس علیه البواقی وجهاً من الوجوه توفیق وتألیف بینلری قابل اولمیه‌جق شیلری وحی ایتمش اولسون »

ایمدی بومعضلات مشروحه آنجق امرینك بریسیله حل اولنه‌بیلیر. اوده یاشودینلرك كلیاً محرف اولمسی ویاخود وحی الهی ایله اولمیوب سالفین واقدمیندن بعضلرینك افكار مخصوصه‌سی ایله تأسس ایتمسی‌در. امااولیانك صرف اقدمینك موضوعات وافكار وخیالاتندن عبارت اولدیغنه دائر اولان قوله هیچ بردلیل اقامه ایدیله‌من. زیرا بز الهك رسولی بز ودین الله ایله مبعوث دیین او اقدمین اوفضلای كاملین دركه فضل وتقوی وزهد وعبادتلرینه تاریخ حیاتلری شاهد عادلدر. ذوات عالیهٔ مشارالیهمك كاذبین ومزوریندن اولملری ابعد بعیددر . زیرا تزویر بركونا فضیلتی تولید ایتمدكدن باشقه تقوی وكمالی دخی انتاج ایده‌من . [پیغمبرمز محمد صلی الله علیه وسلم افندمزك حق شریفلرنده سویله‌دیكمزه باق !] بوتقدیرجه اوكزده یالكز فرض ثانی قالیركه اوده بودینلرك محرف اولوب یوقسه هیسنك اصل واساسی براولمسی‌در.

مترجمی : مفتی افندی زاده جمال

مقایسهٔ جرائم

— مكتب حقوق طلبه‌سنه —

اربابی نزدنده خفی اولمدیغی اوزره جرائم مشتركه ومرتبطه ایله اجتماع جرائم وتكرر جرم بیننده اویله دقیق مشابهتلر بولنوركه بونلری تمییز ایتمك مشكل اولدیغی قدرده مهم‌در. بوسببدن عاجزلری بالخاصه حقوق مداوملری ایچون بلكه برفائده‌یی مفید اولور امیدیله جرائم مذكوره‌یی اولا تعریف ثانیاً بینلرنده‌كی نسبتی تعیین ایتدم .

تعریفلری

۱ — جرم مشترك : بردن زیاده كیمسه‌لر طرفندن برمقصدله برلكده ایفا اولنان جرم‌در .

۲ — جرم مرتبط : قانوناً توحید تحقیقات ومحاكاتی ایجاب ایدر صورتده بربرینه ارتباطی بولنان جرملردر. شویله‌كه : اولاً ایكی یازیاده شخص طرفندن یا مجتمعاً برزمانده ، ویا بینلرنده‌كی اتفاقه مبنی متفرقاً مختلف زمان ومكانده ایقاع ایدیلان: ثانیاً بری دیكرك ارتكابنی تسهیل، یاخود حصولنی یاجزاسز قالمسنی تأمین ایچون ارتكاب ایدیلان ، جرملر جرم مرتبط عداولنور .

۳ — اجتماع جرائم: برشخص طرفندن بردن زیاده جرم ایشلنمش فقط هیچ برندن دولایی محاكم عمومیه‌دن ویریله‌رك قضیهٔ محكمه شكلنی آلان برحكم جزائی ایله محكوم بولنمامش اولمسیدر .

٤ — تكرر جرم : بركیمسه طرفندن بردن زیاده جرم ایشلنمش فقط ولوبرندن دولایی محاكم عمومیه‌دن ویریله‌رك قانوناً لایتغیر حالنه كلان برحكم جزائی ایله محكوم بولنمش اولمسی‌در .

كوریلیوركه (جرم مشترك) ده مجرم، (اجتماع جرائم) ایله (تكرر جرم) ده ده جرم، هرحالده متعدد اولمسی ، بونلرك ماهیتلری ایجابندن اولدیغی كبی ، (جرائم مرتبطه) ده دخی علی الاطلاق بونلردن بری متعدد اولور. شوحالده بونلرك هانكی نقطه‌ده برلشوب ، هانكی جهتدن آیرلدقلرینی آكلامق ایچون بروجه آتی مقایسه ایدلملری عادتا ضروری كبیدر .

نسبتلری

ایمدی جرائم مرتبطه ایله جرائم مشتركه بیننده بحسب التحقق عموم وخصوص مطلق واردر. جرائم مرتبطه اعم ، جرائم مشتركه اخصدر. هرنره‌ده (جرم مشترك) بولنورسه (جرم مرتبط) دخی بولنور. لكن هرجرم مرتبطك بولندیغی یرده جرم مشتركده بولنمسی لازم كلمز . عجبا نه‌دن بویله؟ چونكه: اول امرده ، جرم مشترك تحقق ایده‌بیلمك ایچون ایكی شی لازمدركه بری فاعلك متعدد اولمسی ، دیكری‌ده جرمه فكراً وفعلاً مشاركتلری بولنمسی‌در. شوقدركه مشاركت فعلیه ، آز یاچوق اولاق ، ماهیت جرمه تأثیر ایتمز ، یالكز مشاركلرك موقعلرینی تعیینه مدار اولور .

ایشته بوایكی شی موجود اولدقدن صكره آرتق جرمك وحدتی ، یاتعددی جای بحث دكلدر ، كرچه قانون جزانك (٤٥) نجی ماده‌سنده (برجرمك) دینلمش ایسه‌ده اوقید ، قید وقوعی اولوب ، ادنای متیقنی بیانه محمولدر . كذا جرمك تعددی تقدیرنده‌ده برنوعدن اولوب اولمامسی وبینلرنده بر ارتباط قانونی بولنوب بولنمامسی نظر اعتباره آلنمز . كذلك مكان جرمك اتحاد واختلافی‌ده بوبابده بركونا تأثیری موجب اولمز . علی كلا التقدیرین (جرم مشترك) حاصل اولور .

اما بیان ایتدیكمز ایكی شیدن بری بولنمزسه اوحالده جرم مذكور وجود بولمز . بونلردن بری بولنمامقده شو اوچ صورتله اوله‌بیلور . یافاعل برشخص اولور. اوصورتده جرم مشترك اصلا موضوع بحث ایدلمز . یاخود فاعل متعدد اولمقله برابر مقصدلری متحد اولماز . اشخاص متعدده طرفندن سوائق ومقاصد مختلفه ایله ، مجتمعاً ایشلنیلان جرائمده اولدیغی كبی یاخود فاعللر متعدد ، مقصدلری‌ده متحد اولورده جرمه بالفعل اشتراكاری بولنمز ، اشخاص متعدده طرفندن اولجه بینلرنده متحصل ، اتفاقه مبنی متفرقاً ایشلنیلان جرائمده اولدیغی كبی ایشته بوصور ثلثه‌نك هیچ برنده جرم مشترك وجوده كلمامشدر. چونكه او ، ایكی شیئك ایكیسی بردن بولنمامشدر .

شونی‌ده بیان ایده‌لم كه : قانون جزانك مذكور قرق بشنجی ماده‌سنده‌كی جرم ـ كه جرم مشتركدر ـ ایله اصول محاكات جزائیه‌نك ۲۰۹ نجی ماده‌سنده‌كی جرائم مشتركه تعبیری عین معنایه دكلدر . بلكه ۲۰۹ نجی ماده‌ده تعداد اولنان جرملر ، جرائم مرتبطه دیمك اولدیغندن مشاهیر جزائیون متفقدر .

كلهلم جرم مرتبطه : جرائم مرتبطه‌ده اویله نه مطلقا تعدد مجرم لازمدر ونه‌ده مجرم متعدد اولنجه ، اونلرك جرمه فكراً وفعلاً مداخله‌سی شرطدر. آنجق ایكی شیدن بری بولنورسه (جرم مرتبط) تحصل

ایدرکه اونلر ، ده مجرمك ، یاجرمك متعدد اولمسندن عبارتدر . فقط بونلر صورت مطلقه‌ده کافی دکلدر . بلکه مجرم متعدد اولدقده یافی‌الحال (جرمك حین ایقاعنده) مجتمع ویا اولجه (جرمك ایقاعندن اول) متفق اولملری لازم اولدیغی کبی ، جرم متعدد اولدقده دخی اره‌لرنده بر ارتباط قانونی بولنمسی‌ده لازمدر . بووجهله ایکی شیئك بری دیکرندن مفنیدر . بوراده‌کی تردیده مانعة‌الجمع اولمیوب ، مانعة‌الخلودر. یعنی بونلرك یالکز بریسی بولنسه جرم مرتبطك تحققنده کافی ایسه‌ده ایکیسی بردن بولنمسنه‌ده مانع یوقدر. اما هیچ بری بولنمزسه اوحالده جرائم مرتبطه‌ده تحقق ایتمز .

حاصلی جرائم مرتبطه اساساً ایکی درلو مناسبتدن نشأت ایدرکه بری مجرملر ، دیکری‌ده جرملر بیننده آرانور. مجرملر بیننده آرانه‌جق مناسبت اجتماع یااتفاقلریله، جرملر بیننده ارانه‌جق مناسبت‌ده یوقاریده تعریفاً بیان ایتدیکمز صورتلرله ، حاصلدر . شو احواله نظراً جرائم مرتبطه برچوق صورتلرده بولنه‌بیلور ایسه‌ده جرم مشترکك بولنه بیله‌جکی صورتلر محدوددر . بونکله‌ده ثابت اولورکه وجود وتحقق اعتباریله اره‌لرنده‌کی نسبت ، عموم وخصوص مطلقدر .

اجتماع جرائم ایله جرائم مرتبطه بیننده‌ده بحسب‌التحقیق عموم وخصوص من‌وجه واردر . بونلرك هربری دیکرینه نسبتله من‌وجه اعم من‌وجه اخصدر. چونکه هانکی برینك بولندیغی یرده دیکری بعضاً بولنور بعضاً بولنمز. شوحاله کوره بونلر برماده‌ده اجتماع ایکی ماده‌ده افتراق ایدرلر . شویله‌که : برشخص بربرینه بروجه مشروح ، مناسبتی بولنان برقاچ جرم ایقاع ایتمش اولوبده ولوبرندن دولایی لایتغیر برحکم جزائی بولنمامش اولدیغی تقدیرده اجتماع جرائم وجرائم مرتبطه معاً بولنور ، اجتماع ایتدکلری ماده بودر .

اما برقاچ شخص مجتمعاً یالکز برجرم ارتکاب ایتمش اولدقلری صورتده جرم مرتبط بولنور ، اجتماع جرائم (بالطبع) بولنمز . دیکر طرفدن ، برشخص بربرینه بروجهله ارتباطی بولنمیان برقاچ جرم ایشلمش اولدیغی تقدیرده اجتماع جرائم بولنور ، جرم مرتبط بولنمز . افتراق ایتدکلری ماده‌لر بونلردر .

تکرر جرم ایله جرائم مرتبطه اراسنده‌کی نسبت‌ده بودر. مادۀ اجتماع وافتراق‌ده عینیدر. شوقدرکه تکرر جرمده محکومیت قطعیۀ جزائیه‌نك وجودی فرض ایدلملیدر .

اجتماع جرائم ایله تکرر جرم بیننده‌ده بحسب‌التحقق عموم وخصوص من‌وجه واردر. بونلرده هربری دیکرندن من‌وجه اعم اولمقله برابر من‌وجه‌ده اخصدر. چونکه هانکی برینك بولندیغی یرده دیکری بعضاً بولنور بعضاً بولنمز. بناءً علیه ، بونلر برماده‌ده برلشور. ایکی ماده‌ده آیریلورلر . شویله‌که : برآدم برجرمدن دولایی محاکم عمومیۀ دولتدن صادر اولمش برحکم ایله برجزایه محکوم اولوبده اوحکم قانوناً اکتساب قطعیت ایتدکدن صکره برقاچ جرم دها ایشلمش اولورسه اوصورتده اجتماع جرائم ایله تکرر جرم معاً بولنور . برلشدکلری ماده بودر .

اما برآدم برجرمدن دولایی اولوجهله برجزایه محکوم اولوبده حقنده‌کی حکم‌ده قانوناً لایتغیر شکلنی اکتساب ایتدکدن صکره یالکز برجرم دها ایشلمش اولورسه اوصورتده تکرر جرم بولنور . اجتماع جرائم بولنمز .

دیکر طرفدن ، برآدم هیچ بری حقنده بویله قضیۀ محکمه حاصل ایتمش برحکم جزائی بولنمدیغی حالده برقاچ جرم ارتکاب ایلمش بولورسه اوصورتده‌ده اجتماع جرائم بولنور ، تکرر جرم بولنمز. آیرلدقلری ماده‌لر بونلردر .

[تنبیه . — دقت بیوریلورسه اکلاشیلورکه بوبیانمز صرف اصطلاح حقوقی اعتباریله‌در. یوقسه معنای لغوی‌یه نظراً بونلرك هربری دیکرینی مستلزمدر . برینك بولندیغی زمان دیکری‌ده بولنور. دیمك که اره‌لرنده بحسب‌التحقق مساوات واردر چونکه جرم اعراض قبیلندندر ، اونك اجتماعی ، تکرری تصور دکلدر. اونکچون بونلرك ایکیسی تعددی دیمکدر. فی‌الواقع کرك اجتماع جرائم‌ده وکرك تکرر جرم‌ده تعدد بولنقده آنجق اصطلاحاً بونلری محکومیت قطعیۀ جزائیه‌نك وجود وعدمیله تفریق اولنقده‌در.]

اجتماع جرائم ایله جرم مشترك بیننده‌کی نسبت‌ده عموم وخصوص من‌وجه در . بونلرده یکدیکرینه نسبتله من وجه اعم اولدیغی کبی من وجه ده اخصدر . چونکه هانکی برینك تحقق ایتدیکی یرده دیکری بعض کره تحقق ایدر بعض کره ایتمز . بناءً علی ذلك بونلرده برماده‌ده متصادق ، ایکی ماده‌ده متفارق اولورلر. شویله‌که: برقاچ شخص بالاتفاق برقاچ جرم ایشلمش اولوبده ولو برندن دولایی قطعیت اکتساب ایلمش برحکم جزائی بولنمدیغی حالده ایکیسی‌ده تحقق ایدر. مادۀ تصادق بودر.

اما برقاچ شخص بالاتفاق یالکز بر جرم ایقاع ایتمش اولدقلری تقدیرده جرم مشترك بولنور ، اجتماع جرائم بولنمز. دیکر طرفدن برشخص برقاچ جرم ارتکاب ایلمش بولندیغی صورتده اجتماع جرائم بولنور، جرم مشترك بولنمز. مادۀ تفارق‌ده بونلردر. تکرر جرم ایله جرم مشترك بیننده‌کی نسبت‌ده بودر. مادۀ تصادق وتفارق‌ده طبقیدر. شوقدرکه تکرر جرمده محکومیت قطعیۀ جزائیه اساسی خاطردن چیقارمامليدر.

ایشته جرائم مذکوره اره‌سنده‌کی مناسبات بونلردن عبارتدر . اکلاشیلیورکه برجرمده بعضاً ایکی مختلف ماهیت برلشه‌بیلیر، بیان ایتدیکمز صورتلرده اولدیغی کبی . دیمك اولیورکه بواقسام ، اقسام متباینه دکل ، اقسام ، متداخله‌در .

شوجهتی‌ده اشعار ایده‌لم‌که جرائمك بوکبی قسملره تقسیمنده علمای حقوق برر فائده تصور ایتمشلر . هربرینك برغایتی واردر ، برکره جرائم مرتبطه‌نك نتیجه‌سی ، قانوناً توحید تحقیقات ومحاکاتله حقیقت حالك ظاهره اخراجنی بوصورتله دها زیاده تحت تأمینه آلمقدر. بونك ایچون قانون جزادن زیاده اصول محاکات جزائیه‌یه مناسبتی درکاردر. اجتماع وتکرر جرمك غایه‌لری مجرمك اعتیاد قانونشکنانه‌سی اعتباریله اونك اصلاحی ایچون جزاسنی بردرجه تشدید ایتمکدر ، بووجهتله بونلرك قانون جزایه مناسبت قویه‌سی بولندیغی ظاهردر. جرم مشترکه کلنجه : بونده مجرملرك تعیین ماهیت وصفتلری واکا کوره تعدید مجازاتلری اساساً موضوع بحث اولمقله برابر ، اشتراکك خلق اوزرنده‌کی تأثیر هیجان انکیزی نقطه‌سندن بونلرك تشدید جزالری خصوصی‌ده ملحوظ اولسه کرکدر . برده برجرم مشترك عین زمانده جرم مرتبط‌ده دیمك اولدیغنه کوره بونك هم قانون جزایه هم‌ده اصول جزائیه‌یه مناسبتی انکار اولنه‌مز .

مکتب حقوق مجله معلم معاونی

عبدالله

مسلمان قادینی

اون ایکنجی فصل

قادینلرك حالنی اصلاح ایچون هانکی طرز تربیه دها موافقدر؟

بز قادین مسئله‌سنی بو کتابمزده علمی بر صورتده تحلیل ایتدك ؛ موضوعمزی هر جهتدن صاغلام بر نظر علم ایله معاینه ایدرك حالك ماهیتنی لایقیله اوکرندك ؛ میدانده‌کی قاریشیقلقلرك ازاله‌سی ایچون قواعد حکمیه اوزرینه مؤسس بر تهذیبدن باشقه برشیئه احتیاج اولمدیغنی یقیناً اکلادق.

شیمدی بزه واجب اولان علم اجتماع آلهی مؤسسی بولنان جناب پیغمبرك (طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة) صورتنده‌کی دستور قویسنه توفیق حرکت ایدرك قادینلریمزك تهذیبی ایچون اك طوغری ، اك صاغلام بر اصول آرامقدر . بونکله برابر بو اصول صحیح تربیه‌یی هانکی قومده بولورسه‌ق بولهلم درحال آلمقدن ، حتی او قوم امور دینیه‌جه بزه مخالف ده اولسه ، حکمت آلهیه‌یه ترجمان اولان شارع حکیمك (خذ الحکمة ولایضرك من حیث وعاء خرجت) طرزنده‌کی فرمان قطعیسنه امتثالاً او اصولی تقلیددن کری طورمامالی یز . لکن دیکر طرفدن ده پیغمبرك بو امر صریحنه استناد ایدرك آله‌جغمز شیلری مسبار عقل و حکمتله قمرینه وارنجه‌یه قدر کوزلجه یوقلامادن آلمامالی ؛ (المؤمن کیس فطن حذر) حدیث علویسنی ده مشعل هدایت بیلملی یز .

بز مال غائبمز اولان حکمتی هانکی ملتك الده کوررسه‌ك کورهلم درحال آلیر ، علی الرأس والعین قبول ایدرز . زیرا (الحکمة ضالة المؤمن یأخذها انی وجدها .) بوله‌مادیغمز صورتده اوزریمزه واجب اولان حرکت فطرت و فضیلته مطابق یکی بر اسلوب اختراعی ایچون اعمال فکر ایتمك ، کمال صمیمیتله قلبمزه اك طوغری طریق الهام بیورمسنی جناب حقدن تمنی ایله‌مکدر . چونکه الله ذوالجلال حقیقت اوغورنده‌کی مجاهداتمزك هدر اولماسندن بزی صیانت ایدرك (والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا وان الله لمع المحسنین) بشارت لاهوتیسیله هدایت وعد بیورمشدرکه اونك وعدی شائبهٔ خلفدن منزهدر ، حقدر .

بن ایسه کورویورم که بوتون اقوام مترقیه‌نك اتخاذ ایتدکلری متنوع تربیه و تعلیم اصوللرینی تدقیق و انتقاد بزم ایچون او قدر بیوك بر یورغونلغی استلزام ایتمیه‌جك . زیرا اونلرك قادینلری تهذیب خصوصنده طوتدقلری طریقلرك باشلرینه برچوق فلاکتلر کتیردیکنی ، بناءً علیه غایت بیوك بر تعدیله محتاج اولدیغنی کندی عقلالری اقرار ایدیور . او حالده بونلری تقلید عفوی ناقابل بر تدبیرسزلك ، دها طوغریسی عقلك ابدیاً قبول ایتمیه‌جکی بر حرکت اولور . زیرا ارباب تجربه‌نك سوزینی دیکله‌مه‌مك پنجهٔ مصائبه تسلیم نفسدن باشقه برشی دکلدر .

شیمدی غربده موجود اولان طرائق تربیه‌نك صوك درجه‌ده مضر اولدیغنی ، قادینلرك فطرتنه قطعیاً مطابق اولمدیغنی اثبات ایچون عمران و مدنیتجه اك ایلریده بولنان امتلری انتخاب ایده‌لم ؛ صوکره مسئله‌یی اونلرك — حیثیت ملیه اعتباریله اقران فضیلت و عرفانلری آره‌سنده تمایز ایتمش اولملرنده اختلاف ایدن ایکی کشی بیله بولنمیان — اعاظم علمالرینه صوره‌لم :

بوتون ملتلرجه طانمش اولان ، خصوصیله فرانسه‌ده کسمه‌جه مقام فضیلتی مجهول اولمیان اجتماعی شهیر فیلسوف (ژول سیمون) دیبورکه : « خلق ۱۸۴۸ ده قادینلرك تربیه و تهذیبنه اعتنا ایدلمدیکندن شکایت ایدیوردی . بوکون ایسه بالعکس او تهذیبك حد افراطه وارمش اولماسندن مشتکی بولونیور . اوت ، بزده شبهه ایتمیورزکه تفریطدن قورتوله‌رق مدهش بر افراطه دوشدك . »

صوکره ، قادینی ارکك حالنه کتیرن بو طرز تعلیمك نتائج مضره‌سنی استطراد قبیلندن بیان ایدیورده اولانجه سسیله « قادین قادین اوله‌رق قالملیدر . » دیه باغیریور . دها صوکره‌ده بوقاریکی فصللرمزده نقل ایتدیکمز وجهله عائله‌لری مصاب ایدن فساد احوالی صایوب دوکیور . ایشته بو سوزلر فرانسز قیزلرینك اصول تربیه‌سنه عائددر .

انکلتره‌یه کلنجه ، تربیهٔ بنات خصوصنده بونلرك ده طوتدقلری مسلکك موافق اولمدیغنه (ساموئل سمایلس) ك (اخلاق) نده مندرج شو سوزلرینی اشهاد ایدرز : « اسکی رومالیلر زماننده عائله صاحبه‌سی اولان محترم بر قادینك اك بیوك مدار ممدوحیتی اوله‌بیله‌جك حالی اوده اوطوره‌رق بز طوقومقله اشتغالی ایدی . زمانمزده‌ده دینیورکه قادینه کیمیادن بیلمسی لازم اولان شی حال غلیانده‌کی تنجره‌نك محافظه‌سی ؛ جغرافیادن ایسه اوده‌کی پنجره‌لرك موقعیدر . حتی قادینلره مقابل اولان (بایرون) بیله کتبخانه‌لرنده انجیلدن ، یمك کتابلرندن باشقه کتاب بولنماسنه طرفدار اولدیغنی اعتراف ایتمشدر . مع مافیه بو رأی قادینلرك اخلاق و تربیه‌لرینه نسبتله صوك درجه‌ده دار و غیر معقولدر . بر طرفدن بویله . دیکر طرفدن ایسه بوکا مضاد اولان رأی — که بوکون پك شیوع بولمشدر — بر نوع جنوندن معدود اولدیغی کبی نظام طبیعتده مطابق کلمز . زیرا بو فکره نظراً قادین امکان مساعده ایتدیکی قدر ارککله مساوی اوله‌جق صورتده تهذیب ایدیله‌جك ؛ آره‌لرنده جنسیتدن باشقه فرق قالمایه‌جق . یعنی قادین حقوقده ، آرای سیاسیه‌ده ارککله برابر اوله‌جق ؛ حیات خارجیه معرکه‌لرنده ، نفوذ ، جاه ، منصب ، ثروت ولوله‌لرنده اونکله مزاحمه ایده‌جك . »

شیمدی برده آمریقالیلر قالیورکه بونلرك اسلوب تعلیملرینك ده بوالده اولدیغی « مسترلوسن » ك شهادتیله ثابتدر . بو ذات (رووو) ده قیزلره مخصوص اولان مکتبلرك حالنی اوزون اوزادی‌یه تفصیلدن صوکره دیبورکه :

« لکن بو مکتبلرك طبیعه یاخود معلمه اولاق ، ایلریده معلوماتلرینی توسیع ایله اویوزدن کچنمك ایسته‌ین قیزلر ایچون آچیلمش اولدیغی کورولیور . بونك ایچون تهذیب جهتی پك ضعیفدر [قادینلره و قادینلغه خاص اولان تهذیب] لکن تدریسات پك بولنده‌در . طالباته علوم طبیعیه و ریاضیه‌نك دقائقی کوستریلیور . بونکله برابر علومده تمیز ایدن ، مکتبك پروغرامی داخلنده‌کی مواد فنیه‌ده رسوخ کوسترن بر قیزك امور بیتیه‌نك اك بسیطنده بیله صوك درجه‌ده جاهل ، بی وقوف اولدیغی کورولیور . »

ایشته بونلر بالذات خانه صاحبلرینك سوزیدر . یا بز هانکی دلیله استناداً بونلری تکذیب ایدرده باشقه‌لرینه طوغریدر ، دیرز ؟ بناءً

علیه آرتق اولکی فکریمزده ثبات ایدرك ، مسلمانلرك تهذیب نسوان امرنده غربده جاری اولان اصوللردن ولو هانکی برینه اتباع ایتملرینی توصیه‌ده بولنه‌مایز ؛ مکرکه بوتون بوسوزلری یاپانه آتملم ، انتقاد ایلدیکمز اسالیب تربیه‌یه اعتراض ایدنلری — سرفرازان امتدز ده اولسه — جهل ایله ، سوء نیت ایله اتهام ایده‌لم . یوق ، اکر بوجهت اوزیمزه دها خوش کورونیورسه بویوریکز ایستدیکمزی تقلید ایده‌لم ، ایستدیکمزه بکزه‌یه‌لم ! اویله دکل‌ده میل حقیقت بزی بوکبی علی العمیا حرکاتدن حمایه ایده‌جکسه اوزمان غربك حالندن عبرت آلملی ، باشلرینه بوفنالقلری کتیرن اسبابی کندیمزدن اوزاق بولوندرملی‌یز ؛ تاکه اونلرله همحال اوله‌رق صوکره (ژول سیمون)ك دیدیکی کبی : « برزمانلر تدابیرده تفریطدن مشتکی ایدك ؛ شمدی‌ده افراطدن شکایت ایدیورز. » دیمیه‌لم.

محمد عاکف

مواعظ

مقرری: مناسترلی اسماعیل حقی — محرری: سیروزلی ح . اشرف ادیب

درس : ٥١ — ۲٦ ایلول ۳۲٤.

خیارامتك غیرتلریله . خیارامت ... که افراد جمیت ، یعنی اردو ، اردوده‌کی بیوك ضابطلر وخیلی زمان اوروپاده طولاشان حمیتلی ذاتلر . افندی ! هانی چوغنی بیکنمزسکز ، اشته اوذوات محترمه‌نك سنه‌لرجه غیرت وهمتیله بوسعادتی کورمك نصیب اولدی . واقعا بعض جاهللکلری وار . لکن دانکیمزك شریعته تمامیله اتباعی وار ؟ اك بیوك علمامزك سکوتی اك بیوك قباحتدر. هرشیئه : « پکی ، پکی » دیه بیکلرجه کتاب حمام کلخنلرنده یاناردی . تربهٔ معارفك ، اومقتل عرفانك یانندکی جامده یاقیلان کتابلرك حد وحسابی یوقدر. تاآسمانه قدر یوکسلن اودومانلر استانبولك آفاقنی صاردیغی زمان بتون استانبول خلقی ، بوتون دعوای دیانت ایدن ذوات کوزلرینی کاشانه‌لره ، سرایلره نصب ایتمشدی . هیچ بر حمیتلی ذات کورلمدی‌که اورته‌یه چیقوب‌ده :

— نه‌در بویاپدیغکز ، ای ظالملر ؟ دیسون . نه‌طورورسکز ای مسلمانلر ؟ دین یاطیور . علم وعرفانلر دومانلره منقلب اوله‌رق سمالره یوکسه‌لیور . آیتلر خونین قلملرله چیزیلیور . یورکلرمز یاندی . نه طوریورسکز ای مسلمانلر ؟

دیه اورته‌یه چیقه‌جق بر ذات کوره‌مدك . هرکس : — بکانه‌لق یوق ، دیه‌یان چزیور ، برچوغی‌ده خفیه‌لك قوواللاردی . اویله دکلمی‌دی ؟

بوحاللر هرکسك معلومی ایکن شیمدی بتون اومسکین مسکین سرای همایون اتکلرنده سورونن کلاب دنائت بوکون دینك حامیلری (!) (!) (!) اولدی . خلق افساد ایچون دین نقابی آلتنده تلقیناته باشلادیلر .

— شوشویله اولیور ، بوبویله دیور . یوق بیلمم فلان فسنی چیقاره‌رق رسمنی آلدیریور ...

دیه یاتیق یورکلیلر ، مشعلهٔ حریتله جکرلری قاورولان جبابرهٔ استبداد اورته‌یه چیقدیلر . مقصدلری افساد . عوامی قاندیره‌جقلرده بر فساد چیقاره‌جقلر . یوق اویله بدلا شیمدی . آرتق اودورلر بعنایة الله سبحان کلدی ، کچدی . اونلره اتباع ایده‌جك آدملرده ذاتاً نشانلی‌در . اونلری تفریق قولایدر . کوکسلرنده ، آلنلرنده نشانهٔ ملعنت ، نشانهٔ ظلم وعدوان منقوشدر . احرار امتی ، احراز انتباه ایلین افراد امتی بوممثلاو ارباب خذلان تدهیش ایده‌من . آرتق امیدنی کسسون اولی الاستبداد . نه اولدی ای شاشقین ؟ برآدم باشندن فسنی چیقاره‌رق رسم آلدیرمقله نه‌دن دین یانسین ؟ بویله یاپق کناه ایسه‌ده صغائردندر . کافرمی اولدی ؟ حتی کناه کبائرده ایشلسه همان کفرینه‌می حکم اولنور ؟... بر آدم باشندن فسنی چیقاره‌رق رسمنی آلدیرمش ، دین اسلام نقطهٔ نظرندن بر کناه صغیری ایشلمش . کافرمی اولدی ؟ هرنه مقصدله اولورسه اولسون . اماکافره بکزه‌مك مقصدیله اولورسه او باشقه . فقط بوطاقم ذواته نصل بویله سوء ظن ایدیلر ، نصل انسان بوکا جسارت ایدر ؟ مملکت مملکت سورونیور ، سنه‌لرجه اوراده طوریبور . میلیونلرله پاره تکلیف اولنور ، قبول ایتمز ، بویله‌لری وار ایچلرنده . قطعیاً بیلورم که بعضلرینه بیکلرجه لیرا تکلیف اولندی ، قبول ایتمدیلر ، آیاقلریله ایتدیلر . اویله عالیجناب ذوات . احمد رضا بکه سفیرلر واسطه‌سیله ، اربابندن ایشتدم ، بیلم قاچ بیك لیرالق چك ویره‌جك اولدیلر ، قبول ایتمدی .

— بن بینیرا ککثیرم ، بو رذالتی قبول ایتمم ، دیدی ، ملتك رفاه وسعادتنه چالیشان بووجود کندی مساعیسیله ، ناموس وجدیتیله معیشتنی تدارك ایدر . میلیونلرجه بیچاره‌نك یازین تیزغین کونشلر آلتنده دوکدکلری ترلردن ، قیشین خرچین روزکارلر آلتنده ساعتلرجه تتره‌یه‌رك ، چالیشه‌رق وجوده کتیردکلری اوپاره‌لر ، قرق پاره‌لردن تشکل ایدن اوبیکلرجه لیرالرك هرجزئی برآتشپاره‌در . قبول ایده‌مم . بو تکلیف بنی تتره‌تیور . بن ، «ملتك سائل جباری» دکلم . بتون او ثروتلر ، احتشاملر ، دبدبه‌لر سزك اولسون . بنم شو کهنه اوطه‌م ، فقط جید قلبم . . بنم شو اککك پنیرم ، فقط آلنمك تریله قازاعندن تولد استراحت بالم . . بنم شو دبدبه‌سز ، احتشامسز حیاتم ، فقط ناموسکار وجدانم بکا یتر . هرشی هرشی سزك اولسون . . .

بویله جواب ویردی او عالیجناب ذات . افندیلر ! اونلر بیوك آدملر ، حمیتلی ذاتلر . رمضانده پارسده اوروج طوتدیغنی قسمله سویلدیلر . بنم صوك درجه امن واعتمادم اولان برذات بکا یمینله سویلدی : احمد رضا بك پارسده اوروجی بر کون بوزمدی . بوذات بو آدم شناس ذات حقنده‌بیله زباندرازلق ایدنلر اولور . فقط مقصدلری اکلاشلدی . ظالملره ، فاجرلره ، فاسدلره الله فرصت ویرمیور . نجم سعادت بوملته طلوع ایتدی . الله بومحترم جمیتی ، الی یوم القیام پایدار ایتسون . آمین !

واقعا ایچلرنده کناهکارلرده بولنور . بلکه‌ده اعتقادسزلقلر وار . برحدیث شریفده [ان الله یؤید هذا الدین بالرجل الفاجر] بیورلمشدر . یعنی الله تعالی دیلرسه اك فاجر بر آدمله دینی تأیید ایدر . دینه خدمت ایدنلر ، دینك اکابرندن اولمق لازم دکل . لکن عاقبتی مطلقا خیر اولور . ایشلدیکی وقت بلکه لایق دکلدر . بونجه افراد معصومه‌نك

خلاصنده سعادتنه سبب اولدیلر . اونلرك مكافاتنی الله ویرر. دنیاده‌ده آخرتده‌ده مسعود قیلار .

شمدی‌کلهلم: اخوت مسئله‌سنده‌برشی سویله‌جکم. هانیا خرستیانلره قارداش دیسه ضرری وارمی؟ وطنداشم، همشهریم دیمك. یعنی قرداش کبی کچنمکه مجبور اولور . بردفعه بتون ناسك ، بتون بنی آدمك آره‌سنده بر رابطهٔ انسانیت وار . صوکرا برده رابطهٔ وطنیه . بتون عثمانلیلر قارداش در ، وطن قارداشی‌در . جمله‌سنك حقوقی بردر . باخصوص تبعهٔ غیر مسلمه‌نك . اونلر اللهك عهد وامانتیله بزه تابع اولمشلر . برلکده یاشامقی، دشمنلره قارشی برلکده سینه کرمکی تکلیف ایدر ، بوکا تشکر ایت . بونلری قیرمه ، کوجندیرمه . ایی معامله دوست ایدر . نته‌کیم فنا معامله‌ده دشمن ایدر . باق شیمدی آوستریا ایله بلغارستانه دشمن اولدق . نیچون ؟ چونکه فنالق ایتدیلر ، بویله اك بلالی ، اك بحرانلی برزمانده باعث فتنه اوله‌جق ، هیجان آمیز نمایشلره قاپو آچق نه‌دیندن صاییلر ، نه ایماندن . مفسده‌دن باشقه برشی دکل . بتون عثمانلیلر دین مبین اسلامه منسوبدر . بعضیسی حقیقةً مسلمان ، بعضیسی مسلمان حکمنده . دکلی‌که هپسی احکام اسلامیه‌یه تابع‌در ، حکماً مسلمان صاییلر . ارمنیلر ، خرستیانلر ، موسویلر اساساً مسلمان دکل . فقط مادام‌که شریعت حکمنی قبول ایدرلر ، قانون شریعت معدلت اجرا ایده‌جك دیه اعتماد ایدرلر ، هردرلو مضرت ومنفعته اشتراك ایدرز ، دیورلر ، بزده مصافحه ایدهلم . معاهده یوقمی؟ اونه‌در ؟ معاهدلر بزبرینك الینی صیقار ، ذمت الله ، ذمت رسول الله اونلر اللهك ورسولك عهدیله بزه امانت اولونان . قابل ایسه او مودتی آرتیره‌لی . اسلامك علویتنی کوستره‌لك . اسلامك خارجنده قالانلر داخلنه کیرسونلر . [عسی الله ان یجعل بینکم وبین الذین عادیتم منهم مودة والله قدیر والله غفور رحیم] اوقو آیتی ، باق تفسیرینه . عدالتله معامله ایت ، انصافله ، انسانیتله حرکت ایت ، دشمنلریکز دوست اولسون . عداوت مودته منقلب اولسون . غائله‌دن‌ده قورتولورسکز !..

باق ، الله بزه سیاسی درس ویریور . بخاریٔ شریفده وار بوحدیث : [باب الهدیة للمشرکین وقول الله تعالی لا ینهاکم الله ... ان الله یحب المقسطین] اوله‌کی درسلرمزده ذکر ایدلمشدر ، اجمالاً سویلیه‌جکز . باق نه دیور مشرکلر حقنده . یهودی ، نصرانی اونلر اهوندر . اهل کتابدر . ذبحی‌ده ینیر ، بوغازلدیغی ده‌ ینیر . قیزی‌ده نکاحله آلنیر . اما مجوسیلر ، پت‌پرستلر اوزاقدر . (مشرك) تعبیر ایدر بخاریٔ شریف . برمسئله‌یی تدقیق ایدییور : مشرکلره هدیه ویرمك جائزمیدر ؟ .. دییور . مشرك ، که پت پرست ، بی‌دین . بوکا برشی هدیه ایتمك جائزمی دکلمی؟ برکره آیتی اوقو . [عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ولم یخرجوکم من دیارکم ان تبروهم وتقسطوا الیهم] آیت جلیله‌ده نه بیورور ؟ ظن ایتمیك ای مسلمانلر ، ای مؤمنلر ، موحدلر ! ظن ایتمیك که الله سزی ایلك ایتمه‌دن منع ایدییور . بر واحسان معامله‌سندن جناب حق سزی منع ایتمز ، حاشا . اونلر سزکله دین محاربه‌سی ایتمیور . وطنکزدن‌ده چیقارمایور . ولو باشقه دینده اولسون مادام‌که سزکله برابر یاشایور ، نه مقاتله‌سی وار ، نه عداوتی ، سلاح چکمیور . چکرسه طبیعی سکوت ایتمیه‌جکسك . لکن دوست اولور . صلح اوزره بولنور . کوزل کچنمك ایستەیور . حسن معاشرت تصورنده بولونیور . بوکا قارشی سن‌ده صوك درجه ایلك کوستره‌جکسك . چونکه بر واحساندن سنی الله منع ایتمز . (برّ) تعبیرنده هپسی داخلدر . مثلا خسته‌سنی زیارت ایتمشسك ، تعزیتنه کیتمشسك . نه لازم کلیر .

— خرستیان نصل تعزیت اولور ؟

پك اعلا اولور . بوده اسلامیتك فضائلندن‌در . عیادەسنه رسول الله کیتدی . بخاریده مذکوردر . کچن هفته بونی سویلدیکمده بعضیلری استغراب ایتمشلر . مأخذ بللی . یرینی کوستریورم .

[کان غلام یهودی یخدم النبی صلی الله علیه وسلم فمرض وعاده رسول الله صلعم ..... فلما خرج قال الحمد لله الذی انقذه من النار]

بریهودی چوجنی واردی ، حضرت رسول افندمزه خدمت ایدردی . دیمك خرستیان ، یهودی خدمتجی اوله‌بیلیر . حرام برشی دکل . اما اوکا کوره خدمتی واردی . دوه‌سنی‌می اوتلاتیردی ، برتجارت ایشنده‌می قوللانیردی . خدمتی نه ایدی ؟ بیلیورز ، آبدسته باقه‌جق دکل ، البت اوکا کوره ، حالنه مناسب برخدمت . یهودی دلیقانلیسی ، غلام یهودی . برقاچ کون کلمدی ، حضرت رسول سؤال بیوردی .

— خسته‌در ، دیدیلر ، هم پك زیاده خسته‌در . بویله خبر کلدی .

همان قالقدی بالذات ، باق کالاتی : – خدمتمزده بولنمشدر ، بیوردی ، برنوع حقوقی وار ...

بالذات کیتدی . یاننه اوطوردی . باقدی‌که پك خسته :

— اوغلم ، برکلمه سویلرمیسك بنم خاطرم ایچون ؟ دیدی .

باق‌باق . پیغمبر امتنه درس ویریور . اسلامیته محبت حصولنه چالشمق ایچون امتنی فعلاً تشویق ایدر . یول کوسترر :

— برکلمه سویلرمیسك ، دیدی ، بزدن اوله‌سك ؟

— نه در او ؟

— [لا اله الا الله]

چوجق باباسنك یوزینه باقدی ، شویله استیذان آمیز برنظرله :

— باقسەك آ بکا نه‌دییور ... دیمك ایسته‌دی .

پدری — وجدانکه قاریشمام اوغلم ، دیدی . بن یهودی‌یم . سن ایسترسەك ابوالقاسم حضرتلرینه اطاعت ایت .

بونك اوزرینه چوجق [لا اله الا الله] دیدی . صوکرا حضرت پیغمبر افندمز [الحمد لله الذی انقذه من النار] بیوردیلر . بوده بخاریده یازیلی : حمد اولسون الله‌ه‌که بوکا هدایت نصیب ایتدی . بعضاً ده برجنازه کچرکن ایاغه قالقمش .

— یارسول الله بویهودیه‌در ! دیدیلر .

— اولسون ، دیدی ، نه ظن ایدییورسکز ، یهودیه اولمقله انسانلقدن چیقیورمی؟ اوده جان دکلمی ؟ [الیست نفساً] بعضلر دییور : بوحدیث منسوخدر . ولو منسوخ اولسون . قالقدیغنده شبهه یوقیا ؟ هم اوقیام اولویه تعظیم دکلدر . اولومه تعظیم‌در . قالقارسه‌ك اولومه احترام ایتمش اولورسك . اولن فاجر اولسون ، یاخود باشقه بردینده بولونسون . بونك هیچ اهمیتی یوق . هرشیده برحکمت لدنیه وار . [ان تبروهم] بر واحساندن ، لطف کارانه معاملاتدن الله تعالی

سزی منع ایتمز . بلکه ارباب عدالت وانصافی سور .

بونك اوزرینه امام بخاری برقصه ذکر ایدر . بردفعه عمرفاروق رضی الله عنه افندمز بریرده کوزل بر قاشدن ، اعلا بر اطلاسدن برخرقه ، بر رداء نفیس کوردی . پالطودی ، خرقه‌دی . یمن جهتندن کلمش. پك بکندی ، خوشلاندی . رسول اکرم افندمزه مناسب کوردی . فقط بردفعه استیذان ایده‌جك :

— برخرقه‌لق کوردم ، دیدی ، سزك ایچون اشترا ایتسه‌ك ... سفیرلر کلدیکی وقت کیپرسکز. اطرافدن ایلچیلر، مبعوثلر کلیر . ذاتاً خرقه‌کز وار. فقط بودها نفیس، بایرام کونلریده استعمال اولونسه...

— نصل قاش ؟

—[حلة سیراء ...] صافی ایپك. اطلاس کبی، قدیفه‌کبی برشی ایمش.

— خایر ، خایر . [انما یلبسها من لاخلاق له فی الآخرة] اویله شیلری کیلر کیپر بیلرمیسك ؟ آخرتده نصیبی اولمایانلر .

ارککلره حرامدر ذاتاً صافی ایپك قاش کیمك . صوکرا آرادن برقاچ مدت کچدی . حضور رسالتپناهی‌یه اوطاقم حله‌لردن برقاچ دانه کتیردیلر . یمن ، یاخود شام جهتندن هدیه ایتدیلر. یاخود مال غنیمت اوله‌رق ورود ایتمش. هرنصلسه اوراسی لازم دکل. سلطان انبیایه اونوع قاشدن برقاچ دانه کلدی . حضرت پیغمبر افندمز انلری تقسیم بیوردیغی صیره‌ده برینی حضرت عمره کوندردی. حضرت عمر آلیر آلماز کلدی حضوره :—یارسول الله، دیدی، نفیس برطاقم قاش کوندرمش سکز. کچنده « بوقاشی آخرتده نصیبی اولمایانلر کییر » بیورمشدیکز .

— بن ، سن کیه‌سك دیه کوندرمدم . اوزرکه کی ، کز . عالمه چالم صات ، دییورم ؛ بلکه صاتارسکده پاره‌سنی آلیرسك. قیمتلی بر شی . یاخود برینه هدیه ویررسك . اونك ایچون کوندردم .

اووقت حضرت عمر رضی الله عنه نه یاپدی اوخرقه‌یی بیلرمیسك ؟ دیه امام بخاری صورار. صاتدیمی؟ خایر. مکهٔ مکرمه‌ده بر قارداشی واردی ، اوهنوز مشرك ، پت پرست ایدی . اوکا کوندردی هدیه ، واقعا نسب قارداشی ، فقط مشرك . اهل اسلام بویله یاپدقجه غیر مسلملر کندیلرینه ایصنیرلر . صوکرا اسلامه کلدی . حضرت عمرك مشهور بر قارداشی وار . زید بن الخطاب اسمیله معروف برذاتدر .

شیمدی خرستیانلره‌ده بویله ایلك ایتمك ، حتی هدیه ویرمك مشرو عدر . صوکرا خرستیانلرده . اوروپاده بوکون نه هنرلر ، نه صنعتلر وار . اورایه آدم کوندروب تحصیل ایتدیرمك ، یاخود استشاره ایچون، استعانه ایچون آدم کتیرمك بوده جائزدر. معلوماتلرندن، هنرلرندن استفاده البت لازم . حقیقةً صنعتکار حریفلر. چونکه یوزلرجه سنه‌لردنبری چالیشیورلر ، تجربه ایدیورلر ، حیات اقوام اوزونده صنعت وتجارت حاکمدر . اوعلوم وصنایع جدیده‌یه مالك اولمیان قوم یاشایه‌ماز . هراحتیاجنی اعدادن استعانه، بتون ثروت ملیه‌منی فدا ایدرسه‌ك یاشامق قابل دکل . عادتجه، خویجه اونلر کبی یاپه‌لم، هر خصوصده اونلره بکزه‌یه‌لم دییورم . علوم وفنونی ، صنایع وترقیاتی الەلم. چونکه علوم وفنون نصرانینك مالی دکل. علوم وفنونك مالکیتی انحصار ایتمز. اساساً هپسی بزدن الىمش. مدونات اسلامیه‌دن اقتباس اولنمش شیلردر. انلری هرکس الەبیلر. بونده هیچ برمحذوردیغی یوقدر.

فقط هر ملتك کندینه مخصوص بر طرز عادتی، بر طرز معیشتی وار. اونلره احتیاجمز یوق . ذاتاً برچوق عادتنه دینمز مساعد دکل ، اوروپا عادتنه ، اخلاق ومعیشتنه اصلا یاناشه‌مایز . اویله شیده تقلید ارلماز . عادتلری، اخلاق ومعیشتلری کندیلرینه مخصوص. بزم کیلرده کندمزه مخصوص. لکن علوم وفنون، صنایع برقومك کندینه مخصوص دکل. بیکلرجه تجربه ایله وجود بولمش ، بتون ملتلر بینده مشترك علوم وفنونی الیرسه‌ق بونده برمحذور یوق. بلکه آلمغه دیناً مجبورز . [الحکمة ضالة المؤمن] حدیث شریفی معلوممکزدر. نصل که برادرمز موسی کاظم افندی پك کوزل بیان ایتمشدر . بوکا دائر بوهفته‌کی صراط مستقیم‌ده غایت مفید وشایان مطالعه برمقاله‌لری وار . اوقومکزی توصیه ایدرم . عادات واخلاق باشقه علوم وفنون باشقه دییور . بر برنده تلازم یوق . حالبوکه دینمز نه‌یی امر ایدییور ؟ دائما ایلریده بولنمق، هر درلو کشفیات ، هردرلو ترقیاته بیکانه طورمامق. دنیاجه اخرتجه منفعتی اوله‌جق علوم وفنون ترقیات بشریه‌یه یاردیم ایده‌جك. اعدایه قارشی مقاومت ایده‌جك .

فن حربده مهم . حرب ایچون اسلحه لازم. اونلر هپ اوقومقله اولور . علم کیمیا ایستر ، علم حکمت ایستر ... برطاقم دقیق دقیق فنلر، کشفلر وار . او فنونك اربابی وار . نه خارق العاده شیلر یاپارلر . اونلر هپ فن سایه‌سنده‌در . او فتوغرافلر ، او سینه‌ماتوغرافلر ... اونلر نه‌در ؟ هپ زادهٔ علم وفن ، هپ محصول دماغ بشر . بز : « لاف طوربه‌یه قونورمی ؟ » دیه ضرب مثللری تکرار ایدوب طوریورز . حالبوکه حریفلر اویله لافی طوربه‌یه قویارلر ، اویله حبس ایدرلرکه حیرت اندر حیرت !.. نصل سویلر ایسه‌ك عینیله سنه‌لردن صوکرا اك کوچوك اهتزاز صوتی بیله سکا تکرار ایدر . بونلر هپ عبرت آله‌جق، دوشونه‌جك شیلردر . آز شی دکلدر بونلر. نه‌در او ماکنه‌لر ، اوبخار قوتلری ، او لوقوموتیفلر ، واپورلر، او الکتریقلر، او حیرت افزا شیلر؟... بوندن صوکرا بونلرله یاشانه‌جق، بونلر حاجت اصلیه صره‌سنه کچدی. استغنا حاصل اوله‌ماز. کبریتسز یاشانمایه‌جق ، الکتریکسز یاشانمایه‌جق . دها اسلحهٔ حربیه ایچون مطلقا آدم کتیرمکه احتیاجز وار . یاخود آوروپایه آدم کوندروب تحصیل ایتدیرمکه مجبورز . بونلره دینمز مساعد . بلکه امر ایدر . [الحکمة ضالة المؤمن اخذها این وجدها] حکمت ، علوم وفنون ، ترقیات ... بونلر مؤمنك اموال اصلیه‌سیدر . غیر قابل زوال برمالیدر . هر نره‌ده بولسه اونلری آلیر . کیمسه‌نك برشی دیمکه صلاحیتی اوله‌ماز . کیمسه منعه قالقیشه‌ماز .

یالکز عبادتلرینه اشتراك ایتمه . اساساً علوم وفنونی اونلر بزدن آلمشلر. برقات دها ایلریلتمشلر. کندی قوتمزله بزی آزمشلر. بونی اعاده ایچون چالیشمالی یز. اوعلوم وفنون بزم اسکی مالمز. ولو اونلرك اولسون. خطا ایدرز اکر تکاسل ایدرسه‌ك. یالکز نه‌یی آلمالی یز، بالخاصه بوکونکی کونده ؟ متاع. اونلردن پوسته‌یی کسرسه‌ك بیوك انتقامدر.

ابوالعلا

مطبعهٔ عامره

محل اداره: درسعادتده یکی پوستهخانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌در

صراط مستقیم

١٣٢٦

اعلانات: مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج اولنمیان آثار اعاده اولنماز

دین، فلسفه، ادبیات، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری: ابوالعلا زین‌العابدین ـ ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالک اجنبیه‌ده	٩٠	٥٠ غروشدر.

تاریخ تأسیسی:
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

تیرطه‌دن مقوا بورو ایله گوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله گوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد: ١٩ — ٧ ذی الحجه ٣٢٦ — پنجشنبه ١٨ کانون اول ٣٢٤ — برنجی سنه

تأسف وتأثر

موجب سعادت امت اولان فکر مشروطیتك وطنمزده سرعت انکشافی امرنده‌کی خدمات مبروره و همّمات مشکوره‌سی غیر منکر اولان درجه‌سنده حقوق مقدسه‌ٔ امتك محافظه‌سنه اهتمام ومدافعه‌سنه مصروف موجودیت ایدن مطبوعاتمز حقنده وکلادن برینه، ملت وکیللرندن ترکب ایدن عالی بر هیئتك بر ایکی جزئی جانبندن (اسلاف مطبوعاته دوشمك) تعبیر دل آزاریله روا کوریلان استخفافدن طولایی رفقامزه عروض اولان تأثر وتأسفه صراط مستقیم دخی تمامیله اشتراک ایلر.

تفسیر شریف

مغضوب علیه اولان طائفه‌نك احوال فضاحت اشتمالی

نور رخشان رسالتلری عکس انداز جهان وجهانیان اولان نبی آخر الزمان علیه صلوات الرحمن افندمز حضرتلرینك دین حقنی قبول ایتمیه‌رك شرایع منسوخه‌یه منتسب کچنن یهود ونصاری ایله بالکلیه منکر ادیان اولان دهریون ومادیون هپ بو طائفه‌ده داخللردر. چونکه شریعت اسلامیه‌نك قطعیت ثبوت وحقیقی شرایع سائره‌نك ثبوت وتحققلرینك یوز درجه فوقنده، اصلا شبهه قبول ایتمیه‌جك اك پارلاق واك واضح مرتبهٔ بداهتده اولمسنه رغماً بویله بر دین مبینی قبولدن

اعراض وامتناع ایتمك عناد واستکباردن بشقه بر شیئه عطف ایدلمك احتمالی اولمدیغی کبی مؤسس قوانین دینیه، واضع احکام شرعیه اولان صانع مختار وخلاق ذوالجلال حضرتلرینك وارلغنی انکار ایتمك قدرده سفسطه‌کارانه جرأت، تلبیسکارانه ملعنت تصور اولنه‌من.

دهریلر، بتون موجوداتك استنادگاهی دهر وزماندن عبارتدر، دیه خلقی اضلاله یلتندکلری حالده، زمانك کائناته ظرفیتنی بیاندن بشقه اورته‌یه بر دلیل سوره‌میورلر. بوایسه زمانك یکانه خلاق عالم اولمسنی اقتضا ایتمیه‌جکی درکاردر.

مادیونده بتون عوالمده طبیعتك، قوانین طبیعیه‌نك حاکم ومؤثر اولمسنی ادعا ایله حکمت ازلیه‌یه لزوم اولمدیغنی وبناءً علیه صانع مختارك وجودینی اثباته مساغ قالمدیغنی اعلان ایتمشلردر.

ازجمله «بوخنر» ماده وقوت نامیله میدانه چیقاردیغی کتابنده دیمشدرکه: هیچ بر مکانده حتی فضانك ناسقوپله مشاهده ایتمکده اولدیغمز اك اوزاق مواقعنده بیله نظام طبیعته محکوم اولمیان، آندن مستثنا اولان بر شی یوقدر. بناءً علیه بو کائنات اوزرنده اجرای تأثیر ایدن وآندن متمیز بولنان بر قوهٔ مطلقه‌نك ضروری الوجود اولدیغنی اعتقاده انسان ایچون نصل مساغ تصور اولنه‌بیلور؟

ایشته بو حریف کائناتك انتظام وجودینه استناداً جناب حقی انکار ایدییور.

بونلرك برقسمی‌ده واردرکه سرائر مادیه‌سنه اطلاع ایده‌مدکلری اجزای عالمك برقسمنی چرکینلکله، بیچمسزلکله، حکمتسزلکله اتهام ایدرك اولکیلرك انتظامدن چیقاردقلری نتیجه‌یی چیقارمق ایسترلر.

هر ایکی فرقه‌نك استناد ایتدکلری شکوك وشبهات رسالهٔ حمیدیه

وحدیقهٔ فکریه وسائر آثار معتبره‌ده برر برر تزییف وابطال اولنمشدر. مراق ایدنلر آنلره مراجعت ایده‌بیلورلر. بز بوراده کندیلرینی مبهوت ایده‌جك ونه‌قدر چرپینسه‌لر جواب بوملرینه امکان براقمیه‌جق یالکز بر سؤال ایله اکتفا ایده‌جکز.

چشم حیرتله کورمکده اولدیغمز بی‌نهایه آثار حکمت وانتظامدن کوز یومه‌رق بتون مصنوعات سبحانیه‌نك اثر طبیعت اولمسنه ذاهب اولان، پرستشکار طبیعت بولنان او یادکارلره دیبورزکه:

«سزك طبیعت تعبیر ایتمکده اولدیغکز موجد عالم، مصدر خلائق، علم وحکمت واراده وقدرت صاحبی اولوب بذاته قائم وهر درلو تأثیر خارجیدن مقدس بر موجودمیدر؟ یوقسه بویله اولمیوب عالمله قائم بر عرض ومحتاج محل بر صفتمیدر؟».

اکر: «بذاته قائم، ازلی وابدی، قادر وقیوم، علیم وحکیم، جمیع ماسوادن مستغنی، کنه وحقیقتی ادراك عقول بشردن عالی بر موجود مقدسدر، دیو اعتقاد ایدرز» دیرلرسه، کوله‌رك دیرزکه: «بووجهله توصیف ایندیککز موجود اقدس حق تعالی وتقدس حضرتلریدر. بناءً علیه سزده بزم کبی صانع ذوالجلالك وارلغنی اعتراف ایدیورسکز. یالکز خطاکز شوراده‌درکه بویله بر خلاق جهانه طبیعت اطلاق ایتمش اولیورسکز. انبیای عظام حضراتی طرفندن تبلیغ بیوریلان اسماء الٓهیه‌سیله یاد ایتمیورسکز».

اویله‌یا! ازلیت وابدیت وار، قدسیت کامله وار، علم وقدرت کبی صفات کالیه‌سی وار، کنه وحقیقتی بیلنمز، کندوسنده شائبهٔ احتیاج بولنمز... دیبورلرسه بزم ایله برابر اونلرده الله تعالی حضرتلرینك وارلغنی، برلکنی اعتراف ایتمش اولیورلر. چونکه طبیعته اسناد ایتمکده اولدقلری شو صفتلر هپ صفات عالیهٔ الٓهیه‌در. [لیس کمثله شیء وهو السمیع البصیر]. بوحالده یالکز طبیعت تعبیرندن وازکچملری لازم کلیر. زیرا اسماء حسناء الٓهیه ایچروسنده، بویله بر اسم یوقدر.

یوق اکر دیرلرسه‌که: «بزم طبیعت دیدیکمز خالق الاشیا بوصفتلرك جمله‌سندن مجرد وعاریدر. چونکه اوغیرله قائم برعرضدر، محل قیامه مفتقر بر صفتدر، نه‌قدرت واراده‌سی وار، نه‌ده ادراك وشعوری واردر. بو بدایع کائنات کندیسندن خبری اولمیه‌رق بر تصادف صورتیله صدور ایتمش، فقط مرور زمان ایله قوانین طبیعیه سایه‌سنده کسب ترقی ایدرك نهایت بودرجهٔ تکملی حائز اوله‌بیلمشدر».

بو ادعای باطللرینه قارشو دیرزکه: «بویله فوق العاده حکمت وانتظامی حائز اولان، ارباب عقل واذعانی حیرت ایچنده براقان مصنوعات سبحانیه اویله صنع واختیاری، علم واقتداری اولمیان بر شیدن وجود بولماق امکانی یوقدر. بویله بر ادعایه جرأت اك بیوك بر حماقت، عفو اولنمیه‌جق بر جهالتدر. هیچ بر اثر مؤثرندن یوز بیك درجه مکمل وپارلاق اوله‌من. کائناتك موجدی هیچ برشی کورمیان، ایشتمیان، بیلمیان، نتایج احوالی تقدیر ایتمیان طبیعت ومرور زمان واهتزاز ماده کبی بر شی اولسونده حصوله کتیردیکی آثارده بویله حیرترس عقول اوله‌جق حکم واسرار بولنسون، حتی انسان کامل کبی باجمله مزایای عالیه وکمالات خارقه‌یی حائز حکیملر وداهیلر یاراده‌بیلسون!؟،

اثر ایله مؤثر آراسنده نسبت آرانماق فرضیه‌سی قبول ایدیله‌جك اولورسه اك جاهل بر انسانك اك متفنن بر عالمك وبر صنعتکارك یرینه قائم اولمسنی‌ده تجویز ایتمك لازم کلیر. بناءً علیه ذره قدر ادراك واذعانی اولانلر نزدنده تصورلره صیغمیان بو فرضیه‌نك بطلانی کونش کبی ظاهر وآشکاردر.

فقط فرض محال اوله‌رق طبیعت کبی بی‌شعور وبی‌خبر بر شی کائناتك مصدر وموجدی اولسه‌بیله اعتراف ایتدکلری وجهله کندیسی‌ده محل قیامه محتاج بر مخلوق اولدیغندن بونك خالقنی صورمغه حقمز واردر. چونکه صفتك موصوفنه، عرضك مقوم ماهیتی اولان جوهره توقف واستنادی طبیعیدر. بناءً علی ذلك طبیعتی وجوده کتیرن، کندینی بی‌نهایه افعاله مصدر قیلان بر خلاق ازلی‌یه لزوم واحتیاج هیچ بر صورتله اورته‌دن قالقمز. بوکا نه دیه‌جکلر؟ طبیعت دیدکلری بویله بر اثر عجیبی یاراتمقده خلاق متعالك وارلغنه، برلکنه، قدرت وحکمتنه غایت بیوك بر برهان اولوب بوحالده دخی وحدانیت الٓهیه‌یی اعتراف ایتملری لازم کلیر. بناءً علیه بزلر مؤید من عندالله اولان انبیای عظام حضراتنك قائل اولدقلری کبی طوغریدن طوغری‌یه جناب حقك خالقیتنی اقرار واعتقاد ایدوب بوتون مصنوعات کافهٔ مبدعات بالذات کندی آثار قدرت صمدانیه‌سیدر دیورز. نه باشقه خالق طانیرز، نه‌ده طبایع اشیاده تأثیر کوروروز.

مناسترلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

سورهٔ مائده: آیت — ۹۵، ۹۴، ۹۳

«یا ایها الذین امنوا انما الخمر والمیسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه لعلکم تفلحون. انما یرید الشیطان ان یوقع بینکم العداوة والبغضاء فی الخمر والمیسر ویصدکم عن ذکر الله وعن الصلوة فهل انتم منتهون. واطیعوا الله واطیعوا الرسول واحذروا فان تولیتم فاعلموا انما علی رسولنا البلاغ المبین»

ای ایمان ایدنلر خمر [ایچمك] وقمار [اوینامق] و [کعبه‌نك اطرافنه] انصاب [واصنام رکز ایدوب بورکز اولنان جمادتی خالق مکوناته تشریك ایله انلری تمجید ایچون لبیك چاغرشمق، انلری تبجیل ایچون قربانلر کسمك] وازلام [دینیلن اوقلر ایله فال آچمق. هپ بونلر] انجق شیطان اعمالندن مردار شیلردر. [شیطانك تسویل وتزیینی ایله حصوله کلمش غایتله مستکره شیلردر. بو مستکره شیلردن عقول سلیمه نفرت ایدر.] شو حالده سز بوذکر اولنان مستکره شیلردن اجتناب ایدکه امید وار فلاح اوله بیله‌سکز. [جناب منزل الفرقان بودرت شیئی کمال نفرت ایله یاد ایلدکدن وامید وار فلاح ونجات اولمق اوزره انلردن تحاشی ومجانبت ایدلمسنی شدتله امر بیوردقدن

صکره مستکبلری حقنده بادئ خیبت وخسران اولان اودرت شیدن خمر ایله قمارك هر برندهکی دنیوی ودینی مفاسددن ایکیشر مفسدت ذکر ایدوب بیوریورکه] شیطان خمر وقمار ایله اره‌کزه انجق بغض وعداوت دوشورمك وسزی ذکراللهدن و [بالخاصه] صلاتدن منع ایلمك ایستر [انسان یارانیله برلکده می آشام اولمق ایستر ، بوندن‌ده مقصدی تأیید انس ومحبت ایچون برزم صفاده نشوه‌یاب اولمقدر . حالبوکه علی‌الاکثر بونك ضدی حاصل اولور ، می ایله عقل وشعور زائل اولوب شهوت‌وغضب استیلا ایلدیکندن اویاران اره‌سنده مناقشه وجدللر باش کوستر ، نهایت قاباروب ضرب وقتله وفحش کلام ایله مشافهه‌یه قدر وارير . ایشته شیطان تشکیل بزم صهبانك تأکید الفت ومحبته باعث اوله‌جغنی تسویل ایلدیکی حالده بالعکس اك اغیر درجه بغض وعدوانه مؤدی اولدیغی کبی قمارده مغلوب اولانلرك‌دخی کیت کیده خانمانی سونوب غالب ایله مغلوب بری برلرینك خصم جانی اوله‌جقلری جهتله خمر وقمارك مصالح عالمه‌مخالف هرج ومرجی وفتن وفسادی مستلزم احوال مدخوله‌یه باعث اولدقلری بدیداردر . بوحالات مذمومه خمر وقمارك مفاسد دنیویه‌سندن بریدر . مفاسد دینیه‌لری ایسه انلره طالوب‌ده جناب حقك ذکر ویادندن وبالخاصه معراج مؤمنین اولان نمازدن حرمانه سبب اولملریدر] . [خمر ایله قمارك شرور ومفاسدی سزه بیان ایلدیکندن ارتق بونلردن] کیری چکلدیکزمی [یوقسه زجر وتحذیر اولنمامشکز کبی ینه بولندیغکز حالده‌می‌سکز؟] . الله‌ه اطاعت وپیغمبرینه‌اطاعت ایدوب [امر ونهیلرینه مخالفتدن] حذر ایدك [خمر ومیسردن اجتناب ایله اولان امرده جناب حقه ورسولنه اطاعت ایدوب بوتکالیفده انلره مخالفتدن حذر اوزره اولك] . اکر [اطاعت وانقیاددن] اعراض ایدرسه‌کز بیلك‌که [سز کندیکزی اضرار ایتمش اولورسکز ، بهانه ایده‌جك هیچ برسبب قالمدیغندن عقاب الهی‌یه دوچار اولورسکز ، چونکه] رسولمز انجق [وحي] واضحاً تبلیغ ایتمکله مکلفدر [اوایسه مکلف اولدیغی وظیفهٔ تبلیغی بالاحزید علیه ایفا ایتمشدر . شوحالده تبلیغ‌واقعه اطاعت ایتمزسه‌کز سزك ایچون عقاب الهیدن بشقه برشی یوقدر] .

بوآیت کریمه خمر حقنده نازل اولان درت آیتك دردنجیسی‌در : اولا مکه‌ده سورهٔ نحلده‌کی « ومن ثمرات النخیل والاعناب تتخذون منه سکراً ورزقاً حسنا » آیتی نازل اولدی . بوآیت جلیله‌ده خمرك حرمتنه دائر برشی بولنمدیغندن ناس شرب خمر ایدرلردی . ثانیاً عمر بن الخطاب ومعاذ بن جبل رضی‌الله عنهما حضراتی صحابهٔ کرامدن بعضیلریله نزد جناب رسالتپناهه کیدوب : یانبی‌الله خمر وقمار عقل ومالی سلب ایلدیکندن بونلر حقنده بزه برشی بیور دیدلریله سورهٔ بقره‌ده‌کی « یسئلونك عن الخمر والمیسر » آیتی نزول ایتدی . بونك اوزرینه خمری ناسدن کیمی ایچر ، کیمی ایچمز اولدی : ثالثاً عبدالرحمن بن عوف رضی‌الله عنه طرفندن بعض کسانه ویریلن ضیافتده باده‌لر نوش اولندقدن‌صکره اقشام‌اولمسیله صلاة مغربك جماعتله اداسیچون ایچلرندن امامته کچوردکلری ذات [سورهٔ کافرون] ی اوقورکن « لااعبد ماتعبدون » قول کریمنده‌کی لاء نافیه‌یی ترك‌ایله [اعبد] دیه‌اوقودیغندن سورهٔ نساءده‌کی « یاایها‌الذین امنو لاتقربوا الصلوة وانتم سکاری » آیتی نازل اولمغله شرب خمر ایدنلر آزلاشدی ، چونکه معراج مؤمنین اولان صلاة ایله بزم ارەسنده حائل اولان شیده خیر یوقدر دیدیلر وبرده بوآیت نازل اولوب صلاتده سکر حرام اولنجه سکرك نماز وقتی کیرنجیه‌دك امتدادی احتمالنه مبنی شرب خمر متعسر اولمشدی . رابعاً صحابه‌دن عتبان بن مالك بعض کسانی خانه‌سنه دعوت ایتمشیدی که مدعوین ایچنده سعد بن ابی وقاص‌ده وار ایدی . اثناء ضیافتده تشکیل بزم صهبا ایله پیاله‌لر صونلقده ونشوهٔ شراب ایله رنکین شعرلر محتشم فخریه‌لر انشاد ایدیله‌رك اکلنلمکده ایکن‌برده [سعد] انصارك هجوینی متضمن برشعر سویلمسیله همبزم بولنان انصاردن بری حدتلنه‌رك سعدك باشنی برکیك ایله اوروب اغرجه یارالادی ، بزم صهبانك دوزنی بوزیلوب الت اوست اولدی . سعدهمان حضور سعید الانامه کیدوب ضاربی شکایت ایتدی وبواثناده حضرت عمر رضی‌الله مجلس سعادتده بولندیغندن : یاربنا خمرك حال وشاننی بزه بربیان شافیله بیان‌بیوردیه دعا ونیاز ایتدی . انك بونیازی اوزرینه تفسیری صددنده بولندیغمز آیت جلیله شرف نزول ایتدی . « فهل انتم منتهون » قول کریمی حضرت عمرك کوشزدی اولدقده [انتهینا یارب] کیری چکلدك ، فارغ اولدق یارب دیدی . ایشته خمر هجرت‌سنیه‌نك اوچنجی سنه‌سنده بوصوك آیت کریمه ایله قطعیاً حرام قلندی .

بعضیلری شرب خمرك برمنوال مشروح تدریج ایله تحریمنده‌کی حکمتی بیان صددنده : « قوم عربك شرب خمره مألوف اولدقلری وانکله پك چوق انتفاع ایلدکلری معلوم الهی اولوب بردنبره منع اولنسه‌لر کندیلرینه دشوار اوله‌جغندن بوحکمته مبنی تدریج ایله‌تحریم ایدلدی » دیمشدر .

خمر : خانك قتحی ومیمك سکونیله انسانی سرخوش ایدن‌اوزوم شیره‌سنه دینورکه فارسیده « باده » وترکچه‌ده « سچی » تعبیر اولنور . اکا خمر دینلمسی عقل‌وتمییزی ستر ویاتخلط وشوریده ایتدیکی‌ایچوندر . شارب خمره وسائره مسکرات محرمه ایله مست اولانلره ؛ کرفتار اوله‌جقلری عقوبت اخرویه‌دن ماعدا دنیاده شرعاً نه معامله ایدلدیکی معلوم‌اولمق ایچون کتب فقهیه‌ده حدشرب مبحثنه مراجعت اولنملی‌در .

بهجة الفتاوانك « کتاب الاشربه » سنده شویله ذکر اولنمشدر :

نبیذ تمر یازبیب یاعسل یاتین یاشعیر یابونلرك امثالندن اتخاذ اولنوب مسکر اولان خمرك غیری شربتلرك سکر ویرمیجك مقداری تلهی قصدنسز ایچلمك حلالمی‌در یوخسه قلیل وکثیری حرامی‌در؟ — الجواب قلیلی وکثیری حرامدر .

ونبیذ التمر والزبیب اذا طبخ ادنی طبخة ثم اشتد یجوز شربه دون السکر علی قول الامام الثانی رحمه‌الله تعالی لاستمراء الطعام دون اللهو الخ . وقال محمد رحمه‌الله یحرم قلیله وکثیره ، قالوا : وبه نأخذ [بزازیة فی‌الاشربة ـ ملخصاً] انتهی

علی افندی فتاواسنك « کتاب الاشربه » سنده شویله مسطوردر :

وشناب دیمکله معروف اولوب مسکر اولان شربتك سکر ویرمیه‌جك مقدارینی تلهی قصدنسز ایچمك حلالمیدر؟ ـ الجواب امام اعظم وامام ابویوسف قتلرنده حلالدر ، امام محمد قتنده حرامدر . فی زماننا امام محمد قولیله افتا اختیار اولنمشدر .

وحل المثلث العنبی ، وهو ماطبخ من ماء العنب حتی ذهب ثلثاه وبقی ثلثه وان غلا واشتد وسکن من الغلیان ، هذا عند ابی حنیفة وابی یوسف. وعند محمد ومالك والشافعی قلیله وکثیره حرام . سئل ابوحفص الکبیر عنه فقال لایحل شربه ، فقیل خالفت اباحنیفة وابا یوسف ، فقال لالانهما یحلان لاستمراء الطعام ، والناس فی زماننا یشربون للفجور والتلهی فعلم ان الخلاف فیما اذا قصدبه التقوی ، واما اذا قصدبه التلهی فلایحل اتفاقا [درر غرر فی کتاب الاشربة] واما الاشربة من الشعیر اوالذرة اوالتفاح اوالعسل اذا اشتد وهو مطبوخ اوغیر مطبوخ فانه یجوز شربه مادون السکر عند ابی حنیفة وابی یوسف رحهماالله وعند محمد رحمه‌الله حرام شربه ، قال الفقیه : وبه نأخذ الکل فی نوازل [خلاصة فی الاشربة] انتهی

فرع مهم

محرمات ایله تداوی خصوصنده بعض فقهاء دیمشلردرکه تحریم اولنان برشیده بردرد ایچون شفا بولندیغی معلوم اولوب‌ده اندن بشقه او دردك هیچ بر دواسی بولنمسه او محرم ایله تداوی‌یه رخصت ویریلور ، نته‌کیم حال ضرورتده اکل میته‌یه وصوصامش آدم ایچون شرب خمره رخصت ویرلدیکی کبی .

شرنبلالی‌نك [درر] اوزرینه حاشیه‌سنك کتاب الاشربه‌سنده شویله مسطوردر : « نهایه‌ده مذکوردرکه حرام ایله استشفاء جائزدر، اگر انده شفا اولدیغی معلوم اولوب‌ده بر دردك اندن بشقه دواسی اولمازسه . صاحب نهایه بونی ذخیره‌یه عزو ایتمشدر » .

درمختارك کتاب الطهاره‌سنده شویله ذکر اولنمشدر : « محرم ایله تداویده اختلاف اولندی . بحرك « کتاب الرضاع » نده بیان ایلدیکی اوزره ظاهر مذهب محرم ایله تداوی‌یی منع ایدر . لکن مصنف کرك اوراده وکرك بوراده « حاوی » دن شویله نقل ایدیور : بعضیلری دیدیلرکه محرمده بر درد ایچون شفاء بولندیغی معلوم اولوب‌ده اودرد ایچون بشقه دواء معلوم اولمسه انکله تداوی‌یه رخصت ویریلور ، نته‌کیم حال ضرورتده صوصامش آدم ایچون شرب خمره رخصت ویرلدیکی کبی ، وعلیه الفتوی » .

« نورالعین » ده اوتوز دردنجی فصلك آخرنده شویله مسطوردر : « تهذیب‌دن نقلاً صاحب نهایه دیدی‌که برطبیب مسلم برعلیله شرب بول ودمده واکل میته‌ده شفا اولدیغنی اخبار ایدوب‌ده انك مقامنه قائم بر دواء مباح بولمسه انك ایچون بونلر ایله تداوی جائز اولور . اگر طبیب بونلرایله چابك شفایاب اولورسین دیرسه بونده ایکی وجه واردر. علیلك تداوی ایچون شرب خمرایتمسی جائزاولورمی؟ بونده‌ده ایکی وجه واردر ، کذا ذکره الامام التمرتاشی وکذا فی الذخیرة .

حرام ایله استشفاء حرامدر دینلمسی اطلاقی اوزرینه جاری دکلدر ، حرام ایله استشفاء جائز اولماسی انده شفا اولدیغی معلوم اولمدیغی زمانه مقصوردر ، اما انده شفا اولدیغی معلوم اولوب‌ده اندن بشقه دواسی اولمازسه انکله استشفاء جائز اولور . ابن مسعود رضی‌الله عنه حضرتلرینك « لم یجعل شفاؤکم فیما حرم علیکم » قولنك معناسی محتملدرکه مشار الیه بونی دواء محرمدن بشقه دواسی معروف اولان مرض وعلت حقنده سویلمش اولسون . زیرا بوتقدیرجه حلال ایله حرامدن استغنا حاصل اولور. وجائزدرکه حاجت وضرورت زماننده حرمت منکشف اوله‌جغی جهتله شفاء حرام ایله اولمیوب حلال ایله اولمش اولور دیمکدر » .

آیت کریمه‌ده واقع « میسر » کلمه‌سی اثناء تفسیرده کوسترلدیکی اوزره قمار دیمکدر . قماره میسر دینلمسی انکله تعب ومشقتسز یسر وسهولت ایله مال قزانلدیغی ایچوندر . قمار : قافك کسریله فی‌الاصل مفاعله بابندن قمار اویناشمق معناسنه مصدر اولوب بعده قمار اویوننه اطلاق اولندی . کلمهٔ مذکوره لسانمزده قافك ضمیله مستعملدر .

انصاب : نصبك جمعیدر . ضمتین ایله نصب ویاخود نونك ضمی وصادك سکونیله نصب : طاشدن مصنوع بتلردرکه زمان جاهلیتده کعبهٔ مکرمه‌نك اطرافنه رکز اولنوب انلر ایچون تلبیه وانلر ایچون ذبح قرابین ایدرلردی .

فتحتین ایله زلم ویاخود صرد وزننده زلمك جمعی اولان ازلام برطاقم اوقلردرکه اهل جاهلیت انلرله فال آچارلردی ، شویله‌که برایشه تشبث اولنه‌جغی وقت ایکی اوقك برینه [امر] ودیکرینه [نهی] لفظلری یازیله‌رق برظرف ایچنه قوندقدن صکره ال صوقیلوب هانکیسی چیقارسه موجبنجه عمل اولنوردی .

دقت اولنسون بوآیت کریمه‌ده خمر وقمارك تحریمی وجوه ایله تأکید بیورلمش : اولا صدر جمله‌ده حصر وقصر افاده ایدن « انما » ایراد اولنمش . ثانیاً خمر وقمار اصنام وازلامه مقارن قلنمش . ثالثاً خمر وقمار تعاطیسنه شیطانك مردار اعمالی دینلمش . رابعاً انلردن اجتناب ایله امر اولنمش . خامساً انلردن اجتنابك باعث فوز وفلاح اوله‌بیله‌جکی بیان بیورلمش‌که انلری ارتکاب بادئ خیبت وخسران اولور دیمکدر. سادساً خمر وقمارك مفاسد دنیویه ودینیه‌سی جمله‌سندن اوله‌رق انلرك بغض وعداوت ایقاع ایتدکلری وذکرالله‌دن وبالخاصه مناجات رب‌العالمین اولان صلاتدن منع ایلدکلری بیان بیورلمش . سابعاً آیت کریمه مؤمنلره خطاب اولدیغی جهتله مقصود انلری خمر وقماردن نهی اولدیغی حالده اهل جاهلیته مخصوص اولان اصنام وازلام کیفیتلری ، محضا بو درت کیفیتك قبح ومفسدتده بری برینه متقارب اولدیغنی افهام ایچون ضم وعلاوه اولنوب بوصورتله‌ده خمر وقمارك قبح ومفسدتلری تأکید بیورلدقدن صکره آیت ثانیه‌ده انجق مقصود بالذات اولان خمر وقمار ذکر اولنمش . هله اك صکره « فهل انتم منتهون » قول شریفنده صورت استفهامده ایراد بیورلمش اولان نهی نه شدید وبلیغ واقع اولمش .

الحاصل قمار نیجه بغض وعداوتلر ایقاع، نیجه آدملر، نیجه ثروتلر تلف ایتمش، نیجه خانمانلر سوندیرمشدر. علاوه نیجه بیك مفاسد وشرور تولید ایدن امالخبائث دخی نیجه آلام وامراضه سبب اولمش، نیجه جانلره قیمش، نیجه عائلهلری محو وپریشان ایلمش، نیجه ایتام وارامل براقمش، نیجه نسانلری بری برینك جانه قصد ایتدیروب سوزشلی فجیعهلره بادی اولمشدر. بونكیچون جناب منزل الفرقان خمر وقماری، خامهٔ عجزمز ایلهشدتنی انجق دریادن برقطره مثابهسنده تصویر ایدهبیلدیکمز بربلاغت قصوی، بربیان معلی ایله نهی وتحریم بیورمشدر.

خواجهٔ كائنات علیه افضل التحیات افندمز «اجتنبوا الخمر فانها امالخبائث» بیورمشدر. دیكر برحدیث شریفده «شارب الخمر كعابد الوثن» وارد اولمشدر. داءالكئولك مخرب بشریت اولدیغی بوكون طباً علم الیقین عین الیقین ثابت اولمشدر. بوكا مبنیدركه اكثر دول معظمه مسكراته قارشو تدابیر زجریهیه مراجعت ایتمشلردر. فیض تأثیر قرآن ایله امت محمدیه بوداء هائلك استیلاسندن لهالمنه مصون ومحفوظدر. فقط بونی علماء مجلس علملرنده، مشایخ خانقاه وزاویهلرنده، واعظلر كرسیٔ وعظلرنده دمادم ذكر ایتملی، اصلا فراموش ایتمامللی درلر.

بركت زاده اسماعیل حقی

فلسفهٔ اسلامیه:

اثبات واجب

بوراده اثبات واجبدن مقصدمز، كنه باری یی تعیین دكلدر. چونكه كنه باری یی ادراك، طوق بشرك بالكلیه خارجندهدر. زیرا حقیقت باری یی ادراك ایچون بشرده هیچ برآلت وهیچ برقوت یوقدر. علم بشرك اسبابی حواس خمس وعقلدن عبارتدر. حالبوكه بونلر ممكناته تعلق ایدهبیلیر، بونلرك ادراكاتی ممكنات جملهسی دائرهسنده دوران ایلر. عقلمزك، حسمزك تعلق ایتدیكی شیلر میاننده واجب جنسندن برشی یوقدر كه كنه حقیقت واجبه دائر بزده برفكر حاصل اولهبیلسون. بونك ایچون رسول اكرم صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلری [تفكروا فی آلاء الله ولاتتفكروا فی ذات الله] بیورمش، ومحی الدین عربی حضرتلریده: [كل ماخطر ببالك فالله غیر ذلك] دیمشدر. بناءً علیه بزم بوراده اثبات واجبدن مقصدمز آثاردن مؤثره استدلال طریقیله واجب تعالی وتقدس حضرتلرینك موجودیتنی اثباتدر.

*
* *

اثبات واجب ایچون باشلیجه درت مسلك واردر: حدوث، امكان، غایت، اختراع.

مسلك حدوث اوزره اثبات واجب

بونك تقریری ایكی وجهلهدر:

اولا: بتون عالم، صورتیله، اجزاسیله، مادهسیله حادثدر. هر حادثك بر محدثی واردر. بناءً علیه عالمكده بر محدثی واردر، كه اوده حدوث وامكاندن منزه اولان واجب الوجود حضرتلریدر.

بو دلیل، ایكی مقدمهدن مركبدر. بری «بتون عالم صورتیله، اجزاسیله، مادهسیله حادثدر» دیكری «هر حادثك بر محدثی واردر.» قضیهلریدر. برنجی قضیهیه «صغری»، ایكنجی قضیهیه «كبری» دینیر. معلوم اولدیغی اوزره بر دلیلك صغری وكبراسی مسلم اولورسه نتیجهسنك مسلمیتی ضروریدر. بوراده كبری بدیهی اولدیغندن آنی اثباته لزوم یوقدر. فقط صغری نظری — یعنی محتاج اثبات — اولدیغی ایچون آنی بروجه آتی اثباته شروع ایدییورز:

عالم، اعیان واعراضدن مركبدر. اعیان واعراض ایسه حادثدر. بناءً علیه عالم دخی صور وافراد، اجزا ومادهسیله حادثدر.

بو دلیلكده صغراسی بدیهیدر. زیرا فی الواقع عالم اعیان واعراضدن مركبدر. چونكه عالم دیدیكمزشی برطاقم جواهر واجسام وآنلرله قائم اعراضدن عبارتدر. تعبیر آخرله عالم ماده وقوی وصوردن وبو صورله قائم الوان واكواندن باشقه برشی دكلدر. بونلر ایسه بلاشك حادثدر.

اولا اعراضك حدوثنی اثبات ایدهلم: بعض اعراضك حدوثی بالمشاهده وبعضیلرینك حدوثی بالبرهان ثابتدر. حدوث بالمشاهده ثابت اولانلر سكوندن صوكرا حركت، ضیادن صوكرا ظلمت، حرارتدن صوكرا برودت، خضرتدن صوكرا حمرت كبی عرضلردر. حدوثلری بالبرهان ثابت اولانلرده بونلرك اضدادیدر. بو اضدادك حدوثنی اثبات ایدن برهاندن مقصد، طریان عدم دلیلیدر. مثلا: سكوندن صوكرا واقع اولان حركتك حدوثی بالمشاهده ثابت اولدیغی كبی آندن اولكی سكونك حدوثیده اوسكونه عدم طاری اولماسی دلیلی ایله ثابتدر. زیرا اكر او سكون، قدیم اولسهیدی زائل اولهرق آنك یرینه حركت عارض اولماز ایدی. چونكه قدیم اولان برشیئك زوالی ممتنعدر. زیرا قدیم ایكیدن خالی دكلدر: یا واجب الوجوددر ویاخود واجب الوجوده بالایجاب [١] مستنددر. هر هانكیسی اولورسه اولسون زوالی ممتنعدر.

واجب الوجودك زوالی ممتنع اولدیغی ظاهردر. زیرا وجود آنك مقتضای ماهیتی ویاخود عین حقیقتی اولوب مقتضای ماهیتك ماهیتدن ویا برشیئك نفسندن انفكاكی ایسه بلاشك محالدر.

[١] بالاختیار دكل.

واجب الوجوده بالایجاب مستنده كلنجه، بونكده زوالی ممتنعدر. چونكه معلولك، علت موجبهسندن تخلفی بالبداهه باطلدر. بناءً علیه حركت كبی سكونكده دخی عارض وحادث اولدیغی شبههسزدر. سائر اعراضده بونلره مقیسدر.

بو دلیله: — «بو عالمده هرشی متحركدر، هیچ برشیده سكون یوقدر. بناءً علیه نه حركتك حدوثی بالمشاهده ثابتدر، نهده سكونك حدوثی بالبرهان ثابتدر. زیرا ذاتاً سكون یوق كه بونك زوالیله

يرينه حركت قائم اولسونده حركتك حدوثى بالمشاهده وسكونك حدوثى طريان عدم دليلى ايله ثابت اولسون... » ديه بر اعتراض درميان ايديليرسه ، جواباً ديرزكه : — هايدى عالمده هر شيئك متحرك اولديغنى تسليم ايدهلم . فقط جواهر اجسامده كى حركت ، اصلى اولمايوب ، عرضدر . زيرا حكمت طبيعيهده بحث مخصوصنده بيان اولونديغى اوزره جواهر واجسامده عطالت خاصهسى اولديغندن هر جوهر وهر جسمده اصل اولان سكوندر . بناءً عليه بتون عوالمك انواع وافراديله ، اجزا وصورىله برابر دائما متحرك اولديغنى تسليم ايتسهك بيله مادامكه جواهر اجسامده اصل اولان سكوندر ، شوحالده آنلرده كى حركتلرك حدوثنده هيچ اولمازسه حدوث ذاتى ايله حادث اولدقلرنده شبهه يوقدر . بو حركتلر حادث اولونجه بالاده بيان ايتديكمز وجهله طريان عدم دليلى ايله حركات مذكورهدن — ولوكه بالذات اولسون — زائل اولان سكونلرك دخى حدوث ذاتيسى بلاشك ثابتدر . زيرا اكر اوسكونلر بالذات قديم اولسهيدى انلرك يرينه حركتلر قائم اولمازدى . بناءً عليه كرك حركت وكرك سكوندن هيچ بريسى بالذات قديم وازلى اولمايوب هرايكيسىده هيچ اولمازسه حدوث ذاتى ايله بلا شك حادثدر .

اعيانك حدوثنه كلنجه ، بوده بلا شك ثابتدر . زيرا بو عالم ماديه نسبتله اعيان ايكى قسمدن عبارتدر :

۱ — ماده — يعنى جواهر فرده — وياخود عناصر ، ۲ — بونلردن تركب ايدن اجسامدر .

ماده وعناصر حادثدر . ماده حادثدر ؛ زيرا ماده حركتدن خالى دكلدر . حركتك حدوثى ايسه اعراضك حدوثنى اثباتده بيان ايتديكمز وجهله بلا شك ثابتدر . حالبوكه حوادثدن خالى اولميان هرشى حادث اوله جغندن مادهنكده حدوثنده شبهه يوقدر .

« حوادثدن خالى اولمايان هرشى حادث اوله جغندر » ديدك . زيرا حوادثدن خالى اولمايان برشى حادث اولمايوبده قديم اولسه اوشى ايله قائم اولان حادثك دخى قديم اولسى لازم كلير . حادثك قديم اولمسى ايسه محالدر . چونكه خلاف مفروضدر . برده اجتماع نقيضينى — يعنى بر بسنك همحادث ، همده قديم اولمسنى — مستلزمدر . بو ايسه باطلدر .

اكر معترضلرمز : — « فى الواقع اشخاص حركات حادثدر . فقط بو اشخاصك نوعى قديمدر . بو نوع ، ماده ايله من الازل قائمدر . بونده ايسه هيچ بر محذور يوقدر . چونكه بر قديمك ديكر قديم ايله قيامنه هيچ بر اعتراض وارد دكلدر . » ديهجك اولورلرسه ، جواباً ديرزكه : — نوعك آيريجه وجودى يوقدر . هر نوعك وجودى كندى افراديله قائمدر ، كندى افرادى ضمننده متحققدر . بناءً عليه مادامكه مادهنك خالى اولمديغى حركات بر بر حادثدر ومادامكه نوع حركات بونلرك ضمننده متحققدر ، شوحالده نوع حركتكدخى حدوثى ضرورىدر . بو ضرورى اولونجه مادهنك قدميله برابر حركات دخى قديم اولديغى تقديرده برشيئك هم حادث ، هم قديم اولمسى لازم كلهجكى شبههدن وارستهدر .

بو جوابمزه معترضمز طرفندن : — اشخاص حركاتك حدوثندن نوع حركاتك حدوثى لازم كلمز . زيرا اشخاص حركات محدود اولسهيدى اوزمان او اشخاص ايله قائم اولان وآنلرك ضمننده تحقق ايدن نوع حركاتك دخى حدوثى لازم كلير ايدى . فقط اشخاص حركات ، محدود دكل ، نامتناهىدر . انلرك نهايت بولديغى بر حركت يوقدركه بو اشخاصك حدوثيله نوعلرك دخى حدوثى لازم كلسون ... » طرزنده بر اعتراض دها درميان ايديلهجك اولورسه ، جواباً ديرزكه : — اشخاص حركاتك نامتناهى اولمسى باطلدر . زيرا بو تقديرده تسلسل لازم كلير . تسلسلك بطلانى ايسه برچوق براهين عقليه ايله وعلى الخصوص هردرلو اعتراضدن سالم اولان برهان تطبيق ايله ثابتدر . بو باطل اولونجه نوع حركاتك حدوثى دخى شبههسزدر .

عناصر واجسامك حدوثنه كلنجه ، مادهنك حدوثى ثابت اولدقدن صوكرا بونلرك حدوثنده هيچ شبهه يوقدر . زيرا عناصر ، اجزاى فردهدن واجسام ، عناصردن مركبدر . حالبوكه مركب اولان برشيئك حدوثى شبههسزدر . چونكه مركبك وجودى اجزانك وجودندن مؤخردر . بر مركبك اجزاسى حادث اولونجه آرتق آنك حادث اولهجغى اولى بالطريقدر . بناءً عليه اعراض كبى اعيان دخى بلا شك حادثدر . اعيان واعراض حادث اولونجه بونلردن مركب اولان عالمك دخى حادث اولديغى ثابت اولوركه مطلوب ده بو ايدى .

مابعدى وار

موسى كاظم

***

بر مرثيه

[هنوز نوبهار شبابنده ، اون طقوز يكرمى ياشلرنده ايكن بو جهان ظلمته وداع ايدرك عالم نور انور ديداره يوكسلن يارجانم ، برادر وجدانم حلمى حقنده]

نهايت اولدى نظردن نهان اونور مبين ،
يرنده قالدى افقلرده بر خيال دفين !

زوال ، او امر طبيعى كماله درپيدر :
فضاده يوكسلن انجم اولور افوله قرين ؛

فقط بو نجم امل صانكه برق خاطف ايدى
كه بردن ايتدى غروبيله افقى ايل آكين .

تنزل ايتمدى ناسوته ، دوندى لاهوته ؛
كنه پايهٔ اجلالى اولدى علبين .

خيالى يادحزينمده ، روحى بالا كرد ،
وجودى بستر مقبرده اغتراب كزين ..

تحلل ايلدى كويا اونور يكپاره ،
نكاه بارقه بين اولدى پرده خارقه بين !

بر آسمان جلالك محيطى اولدقجه ،
نظرده عرش ايله يكسان اولورسه چوقمى زمين ؟

کتابه‌سنك مزارنده هپ کتاب لدن،
سراج فوق سرنده ضیای نوریقین ؛

ستونی مرقدینك حقه یوکسان تهلیل ؛
رواقی مشهدینك نازلات عرش برین ؛

زمین خاکنه فرّآش دست نازنسیم ؛
فضای قبرینه ساقی سحاب نثرآیین ؛

نجوم تربه سنك تربه‌دار بیداری ؛
بهارلحدینه پوشیده سترهٔ رنکین ؛

آچیلمادن قورویان غنچهٔ عذاری ایچون
سحرده نوحهٔ بلبل ترانهٔ یسن !

هراده موجه‌سیدر شهپر ملائکه نك ،
ایدن ریاح دکلدر بوسرو بلکده انین .

لیال او طیف لطیفك حریم عصمتیدر ؛
شفق که خاطرهٔ اغترابیدر ، نه‌حزین !

بوتون مکان نظرمده او روحه نزهتکاه ،
اکرچه یوکسله‌رك اولدی لامکانده مکین .

*
* *

ای اصلنه التحق ایدن نور،
سنسك بکا هر طرفده منظور ؛
اولسه‌ك ده ظلال ایچنده مستور ،
بر آن دکلم اولمه‌دن دور :
روحمده ابدقرار شعله‌ك .

مواج صباحتك سحرده ،
برق اورمه‌ده ناصیه‌ك قرده ؛
شب صحن حرمسراکه پرده .
مطوی اوراق وردترده
برشمه کتاب نکهتکدن !

نغمه‌کدر ایدن ریاحی تهزیز ،
سندن بونوای شورش انکیز !
طیفك بنی ایلیور سحرخیز . .
ای خاطر سیله روح لبریز ،
عندمده بوکائنات هپ سن !

ای لمعهٔ شعلهٔ الهی ،
ای صبح ابد قرار کاهی ،
هیچ بولمایه تابشك تناهی ،
انواریکه کلسون تباهی . .
بربویله بقاکی ایسترم بن .

سونمز یانان احتمالی یوقدر ،
سونمك سوزینك مألی یوقدر . .
یوق ، ناره دیمم زوالی یوقدر ،
نورك فقط اویله حالی یوقدر ،
اولماز اوکا هیچ عدم نشین .

ای خاطره سیله قالدیغم یار ،
آرتق آره‌مزده بر جهان وار !
سن کوکده صفا کزین دیدار ،
بن یرده عذاب ایچنده بیزار !
کوشمده بوتون ترانه شیون !

شیون دمی نای نغمه کارك ،
شیون جریانی جویبارك ،
شیون سسی بادبی قرارك ،
شیون بکا آه یادکارك . .
سن کوکلری خنده‌زار ایدرکن !

۱۰ حزیران ۳۲۰ — محمد عاکف

***

هجرت هاجر

ایکی جانبده افلاکه تعالی ایله‌مش کهسار
میانی بی‌عمارت برحزین وادیٔ تنهازار ؛
اوطاغلر بی‌کیاه وبی‌شجر برصخرهٔ صما
او وادی بی‌نبات وبی‌ثمر برساحهٔ ملسا .
محیطی سرتسر سنك سیهدن پایه بر دیوار ،
محاطی جابجا تومدن عبارت برمغیلا نزار .
بوریکستان هولناك اورتاسنده برحزین توده
زمین مستوی‌یه نسبةً طورمقده افزوده .
بشردن ایتمه‌مش کیمسه بوجای خلوتی مسکن
سکون وحدتی اولش بتون اطرافه دهشت‌زن .
عواصف بعض دم ایکلر بوکهسارك اراسندن ،
سحائب بعض دم اغلار بووادینك سماسندن .
بوجایك اولاده مهرجهان مهمان هر روزی
لیالده کواکب ناظران دیده افروزی .
اورتبه رنك سوزش وار ضیای آفتابنده
سراب ایلر تموج التماع ماهتابنده .
دکل بر یر قوراقلقدن زمینی چاك چاك اولمش ؛
صوسزلقدن لب عطشانی آچش هلاك اولمش .
مغیلانی بیله پژمرده‌در یوق لون خضراسی
« بواد غیرذی زرع » ك بوجای اولمش مؤداسی .
بو وادی مکه‌درکه قبلهٔ اهل معالیدر ؛
شو تصویر ایتدیکم بیکارجه ییل اولکی حالیدر .

*
* *

سکون وحدت اولقده ایکن صحننده هول افزا
بو وادیده بر آقشام اوستی اولدی برجمل پیدا .
کچوب کلشدی بی‌وقفه منازلدن ، بووادیدن
تهی قالمشدی سمی صوت غیرتزای حادیدن .
قوشوب صحراده سرعتله توزی طوپراغه قاتمشدی ؛
یوزوب چوللرده قوم دریاسنه کویا که باتمشدی .
تلاطم ایله‌دکجه موجهٔ دریای ریکستان
او ، اولمشدی مثال کشتیٔ نوح نبی جنبان .
کذارنده اورتبه التزام سرعت ایلردی
بری طائرصانیردی کورسه ، کرچه مرغ بی‌پردی .
دکلدی ناقهٔ لیلا ، دکلدی اشتر سلما
دکلدی حامل هودج ، دکلدی ناقل سودا .
بویکتا راحله برقافله‌یدی ارض بطحایه
بوایلك وضع قدم اولمش ایدی اول خاك غبرایه .
بوتك سیاره غبطه آور خیل قوافلدی
که ظهرنده کزیده اوچ وجود پاکی حاملدی .
بری : بر پیرروشندل که سیماسنده کی برقی
تلألؤ ایتمه‌ده بی‌فر براقش لمعهٔ شرقی .
مهابتله ملاحت طرف رویننده عیان اولمش ؛
منور بر صاقال رخسارینه آیینه‌دان اولمش .
وقارنده نمایان اولماده تمکین شیخوخت
اونی حق اختیار ایتمش عنایت ایله‌یوب خلت .
اولوب سرداده حکم حکمت افزای خداونده
مبارك صدرینه ایتمش سرتسلیمی افکنده .
لسانی ساکت وصامت ، جنانی حق ایله مشغول
خدانك امرینی قابل خدایه کندیسی مقبول .
تفهم ایله‌دکمی ؟ کیم ایدی بوذات عالیجاه :
اولوالعزم رسلدن بر نبی ، یعنی خلیل‌الله ؛
او ، اوکده پس نشینی همسر پاکیزه‌سی هاجر
قوجاغنده اونکده سوت امر برطفل نازکتر .
صاریلمش بر الیله زوج عالیشانی طوتمقده ،
اکیلمش برقولی اوستنده اولادین اویوتمقده .
نچین چوللرده بویله رهنورد اولمش دکل واقف !
نه‌درحکمت بورحلتدن ، نه‌یر الك صوکراکی وقف ؟
بونی هیچ صورمامش . اوکرنه‌مش همده نچین صورسون ؟
سفرعزمنده زوجی ، کندی اوغلیله نچین طورسون ؟
اکرچه پیراهش جسم لطیفی یولده محنتله
تحمل ایله‌مش بر حس شفقتله ، محبتله ؛
وجودی اولماده مثی جلدن کرچه لرزنده
او ، تیتره‌ر اوستنه معصومنك آنجق بوزحمتده ؛
رضا داده مشقتلر تزاید ایتسه‌ده هر بار
قوجاغنده اونور دیده‌سی تك اولماسین بیدار .
نصل لرزنده اولماز اوستنه اول طفل والانك
اوده برمهبط وحی کزینی ذات مولانك .
نسایه بر سعادتدر اکرچه مادر اولمقلق ،
نه عالی بر شرفدر مادر پیغمبر اولمقلق .
نه موفقلو برقادین نسوان ایچنده حضرت هاجر
که هم زوج معلا نامی ، هم اولادی پیغمبر .
اومخدوم مکرم : ابن ابراهیم اسماعیل
اوفرزند مقدس : جد احمد واجب التبجیل .

*
* *

اوجای وحشت افزایه قدرمش سیری بس بللی
مناخه ایله‌دی اشتر میان وادیٔ رملی ؛
اوریکستانه چوککده بومرکوب شرف مصحوب
زمینه اولدی ظهرنده اولان راکبلری پاکوب .
اوطوردی قوملره همسر صبرلی بر تحیرله
ایاقده قالدی شوهرده سوره‌کلی برتفکرله

بری حیرتده لکن احترامندن اولور ساکت
بری کریان ایکن قلباً، لساناً طورمادە صامت.
بری زوجك، بری حقك اولوب فرماننه راضی
نشیمن ایلەمشلر بی‌عمارت بویله بر ارضی.
بو یردە قالغه مأمور ایدی هاجرله اسماعیل
بوفرمانی کتیرمشدی خلیل‌اللهه جبرائیل.
تلقی ایلەنجه امر حق ذات آکاهی
عیالیله آلوب اولادین اولمشدی همان‌راهی.
دکلدی واقف سر سیاحت سیدە هاجر..
اوجیقمشدی یوله آنجق اولوبدە پیروشوهر.
اگرچه تیرزهری قلب ابراهیمی دەلمشدی؛
فراقك، شیمدی آرتق آن آشنا کی کلمشدی.
اولور آتشزن دل حین فرقت اویله بر آندر،
ولو قلب نبی اولسون، اوپیغمبردە انساندر.
اوقلبی یاقامشکن نار بیکان مثلی نمرودك،
بودفعه یاقدی نار فرقته فرمانی معبودك.
فقط یاقمق یاقیلمقدر دل عشاق ایچون مطلق
خصوصیله قولای برشیمی اللهه خلیل اولمق؟
براقق چولدە اولاد وعیالن کرچه مشکلدی
تخالف ایتمەسی اوندن بتر بر امر هائلدی.
اطاعت ایلەیوب ازجان ودل امر خداونده
براز خرما برازدە صو براقدی ام وفرزندە.
اولورکن طاغلرك آردنده خورشید جهان غارب
اوفرتیبر، اولدی ظهرینه جمازەنك راکب.

کورنجه عزم زوجی همسر بیچارە حیرتله
ییندن قوشدی فریاد ایلەیوب رقتله، فرقتله
که: ای همخوابهٔ مونس! نەدر بو عزم ناهنگام؟
نەدن بو فرقت ناکەظهورە ایلەدك اقدام؟
نەدر قصدك بوچوللردە بزی بیکس براقمقدن؟
نەدر فکرك بزی قیزغین رمال اوستندە یاقمقدن؟
دونوب باق آرد که لایقمی که شام غریبانده
قاله زوجه‌کله اولادك انین وآه وافغانده؟
پناه اولمش ایکن بر امته ای ذات عالیجاه!
شو تفریب وتباعددن عجب راضیمیدر الله؟
سکا لازم ایکن جمله عباد اللهه قول آچمق
روای بزکبی بیچارکان ترك ایدوب قاچمق؟
بکا رحم ایلەمزسەکدە آچی اولادکە باری!
براقما نخبهٔ صرکه اومعصوم ابن خواری!
دکلدر مسکن نوع بنی‌آدم شو تنها زار
نەآثار عمارت وار، نەدە برمونس غمخوار!
مروتمی شو وادیدە بزی ترك ایلەمك بویله؟
کیمه ایتدك ودیعه اهلکی، اولادکی سویله؟

* * *

متانتله نەرتبه ارادەدە مستحکم ایسه
تحمل ایتمەدی آرتق دل اواه ابراهیم،
زمام اشتری چکدی، دونوب اول همسر پاکه
دیدی: صیقماز حکیم مطلقك احکام‌ادراکه؛
بوصورتله تلقی ایلەدم وحی خداوندی،
بوجایه ترکه مأمورم شو یولده اهل وفرزندی؛
اطاعت ایله امر حقه، اللهه توکل قیل،
بلیه صورتنده جلوەدر صبر ایت، تحمل قیل؛
سزی بیکس براقماز حامیٔ بیچارکان الله
معین بیکساندر حافظ کون ومکان الله.
سزی بن صون مولایه امانت ایلەدم زیرا
اماناتی زیان ایتمز جناب کبریا اصلا.
شو فرقت امر باریدر نەچارە بندە منقادم
وداع ای‌سوکیلی‌زوجەم! سلام ای‌روحم اولادم!

* * *

بو سوزشلی وداعی ایلەدکدن صوکرا ابراهیم
عزیمت ایتدی، ساکن قالدی هاجرچولدە بالتسلیم.
اولوب لطف جلیل کبریا لکن اوکا غمخوار
او ایصسز چولدە برآب مصفا ایلەدی اظهار.
براز صوکرا (بنی‌جرهم) اوجایه کلدی اکلندی؛
او تنهازار اولان وادی عمارتبولدی شنلندی.
یتیشدی نجل والازادی اسماعیل عالیشان
قبیله خلقنه اولدی رئیس مفخرت عنوان.
ایدیلدی کعبه انشا، اولدی اسماعیل پیغمبر
تکثر ایلەدی نسلی، بایبلدی سو بسو، بر بر؛
نهایت کلدی اول نسل کزینك ماه الفخری
غریق نور توحید وهدایت ایلەدی دهری.
مصلای معلا پایەسی بیت الله اولدی؛
او ایصسز چول دونوب اسلام ایچون بر قبلەکاه اولدی.
اولور هر امری باریك نیجه حکمتلره مظهر
باقك عمران اسلامك اساسی: هجرت هاجر!..

طاهر المولوی

صدق نبوت محمدیەنك تاریخاً ثبوتی

مابعد وصوك

ایشته بو عالمك بو زوق اعتقادلرینی دوزلتەجك بر معلم ومرشده، فاسد اخلاق وعاداتی دکیشدیرەجك بر مصلحه محتاج اولدیغنی انبا ایتمك اوزرە قبله من طرف الله القا اولنان بر علم ضروریدن؛ درعهده ایدەجکی امر عظیم طاقتشکنده نصرت الهیەنك کندیسنه معین وظهیر اولەجغنی، بعید المنال اولان امال علویەنك حصولنه نهایته قدر خادم اولەجغنی اشعار ایدن نسیم عنایت رحمانیدن؛ پیش وپسنده بر شمس نور انور کبی پارلایان، کندیسنی دلیل آرامق احتیاجندن مغنی قیلان مصباح وحی الهیدن؛ اعوان وانصار، سپاه وسپهسالار مقامنه قائم اولان وعد صادق سماویدن باشقه برشی دکلدی. شعوب وقبائل عالمك کیمی بت پرست، کیمی آتش پرست، کیمی دهری، کیمی مانی، کیمی یهودی، کیمی نصرانی ایکن هربری دیکرینه بکزەمز عوائد واعتقاداته مألوف وتابع ایکن جملەسنی بردن توحید، تشبیه وتعطیلدن منزه اولەرق تعظیم رب مجیده — کیمسەیی امداد ومعاونته چاغیرمادن، کیمسەیی بو امر عظیمه تشریك ایتمەدن — یالکز باشنه اویله بر قوت واطمئنان قلب ایله، اویله بر عزم قویٔ صادق ایله قیام ایتدی‌که مبهوت حیرت اولمامق ممکن دکلدر. وبکدفعه دیدی: «اوثانکزی ترك ایدك. آباء واجدادکزك سزە طانیتدیغی معبودلری آرتق طانیمایك» دیدی. لاهوت ایله ناسوتی بربرینه قاریشدیروب کرداب خسار ایچنده سراسیمه وسرکشته قالان مشبهەیی «حق تعالانك منزه اولدیغی بولشبهەدن، شان الوهیتنه ناسزا اسناداتدن واز کچیکز» دیه ایقاظ ایتدی. نور وظلمتی، خیر وشری بر الهطانیان ثنویەیی «بالجمله حادثات کونیەیی عالم وجوددە بالاستقلال متصرف اولان، شریك ونظیردن متعالی اولان واحد ذوالجلاله اسناد ایدیکز. یکدیکرینی محو ایتمك لازم کلن ایکی مساوی قوت وقدرتك وجودینی اعتقادکبی بر کربوهٔ بطلانه دوشمیکز» دیه تحذیر ایتدی. طبیعیونه باقدی. آنلرەدە انظار بصیرتلرینی پردهٔ کثیف طبیعتك ماوراسنه طوغرو سوق واجالەیه، کائناتك مدار قیامی اولان سر وجودی مشاهدەیه تشویق وترغیب أیلدی. بالجمله ذوی‌القولی کندینه مخاطب ایتدی. بویوك کوچوك ایلری کری نەقدر انسان وارسه هپسنك خالق ارض وسماوات وقابض ارواح مخلوقات اولان اوذات اجل واعلانك قبضهٔ قدرت وجبروتنده یکسان اولارق سربخاك عجز ومسکنت اولدقلرینی اعلان وانسانلرك یکدیکرلرینه اولان رجحان حقیقیلری یعنی نزداللهدەکی فضل ومزیتلری تقوی وطاعتلرینه کورە اولدیغنی صراحةً بیان خالق ایله مخلوق آراسنه کیرمك، وسیلهٔ شفاعت اولمق کبی فضولی بر خدمتی کندیلکلرندن درعهده ایدن رؤسای روحانیەنك بوخودکامانه انتحالی غیر قابل اولدیغنی، اك بویوك بر رئیس روحانینك عندالله همتی پیرولرینك اك کوچوکلرندن فرقسز بولندیغنی مهبط وحی خدا اولمش بر قلب سلیمك بخش أیلدیکی برقوت مقنعانه ایله ایضاح وتبیین ایدەرك بو رؤسایه اعلای مناصب ربانیەلرندن ادای مراتب عبودیته اینملرینی، بر الهدن، بر معبوددن استعانه خصوصنده رئیسك رؤسه اشتراك ایلمسنی وخالقه نسبةً بردرکهٔ عجز وافتقاردە بولنان بالجمله افراد انسانیه بیننده‌کی

فرق وتفاوت علم وفضیلتدن تقوی وطاعتدن عبارتدر اعتقادینك وجدان پاکه نقش ایدلمسنی تکلیف ایتدی . مقلدلری کورەنکلرینه اسیر اولانلری روحلرینی تنکنای مذلتدن تخلیصه واللرینی آیاقلرینی باغلایان سعادتلرینه سد چکن اغلال خرافاتی چوزمکه ارشاد ایتدی. کتب سماویه‌یی مطالعه ومعانیسنی ادراك ایله، اوکتب مقدسه‌نك محتوی اولدیغی شرایع الهیه‌یی محافظه ایله مکلف ایکن کمال غباوتلرندن یالکز الفاظ وحروفنی بللەمکله اکتفا ایدوب روح ومعنالرینه نفوذ ایتمك ایسته‌مین مأمورین روحانیه‌یی اقامه ایلدیکی براهین مسکته ایله تبکیت أیلدی. آمال ومقاصد نفسانیه‌لرینه اتباعاً اوکتابلری تحریف ایدنلری، الفاظلرینه ایستدکلری شکل ومعنایی ویرنلری تقریعات وتوبیخات شدیده ایله تحقیر ایتدی. الحاصل بوتون خلقی وحی الهی‌یی اکلامغه ، سر علیله تحقق ایتمکه دعوت ایلدی. هرانسانه ذاتنده مودوع اولان مواهب فطریه‌یی حسن استعمال ایتمه‌نك یولنی کوستردی . هرکس کندینی بیلمکه ، طانیمغه وعقل و فکر واراده کبی خصائص جلیله ایله ممتاز بر مخلوق شریف اولدیغنی ادراك ایدوب بوخصائص مجله‌نك مقتضیاتیله عامل اولمغه تشویق ایلدی . عالم کون وفسادی انسانه مسخر قیلان اوحکیم مطلقك انسانه موجوداتك هانکیلرندن انتفاع ایده‌بیلورسه آنلری مباح قیلوب بوانتفاعی اعتدالدن ، حدود شریعتدن ، قیود فضیلتدن باشقه برمانع تحدید ایلدیکنی افهام ایتدی . خلقی عقل وفکرلرینك اعانه‌سیله معرفت خالقه واصل اولمغه اقدار واعز مقاصد ومطالب اولی، جهانلر دکن بومعرفتی اکتساب ایچونده خاصهٔ وحی ایله ممتاز اولان صاحب معجزاتدن باشقه وسائطی انتحال ، بطلانه اولمق اوزره اورته‌دن قالدیره‌رق نبیدن باشقه‌سنه اتباعدن منع ایلدی. نبی‌یه ایمان ایچونده عینیله تصدیق وجود باری کبی دلیل قوی وجلی‌یه استناد ایدلمسنی امر ایلدی . وساطت انبیایه احتیاجمز ایسه درکاردر . زیرا وجود باری‌یی تصدیق ایچون بعثت انبیایه حاجت اولمسه‌ده بیلنمسی مطلوب الهی اولان صفات الهیه‌یی بیلمك ایچون ، شان الوهیته الك زیاده لایق اولان عبادتی اوکرنمك ایچون مصالح دنیویه‌مزی تسویه واداره خصوصنده انظارمزه خفی قالان قوانین وقواعد دقیقه‌یه کسب وقوف ایلك ایچون محض لطف سبحانی اولەرق بعثت انبیایه احتیاجمز اولدیغنی عقلمز انکار ایتمز . انسانه ، روح ایله جسمدن یکدیکریله ممتزج ایکی عالم متخالفدن مرکب اولدیغنی وهر ایکی عالمنه خدمت وهر ایکی جزء وجودینی دائرهٔ حکمتدن انحراف ایتمیەرك ماخلق لهلرنده استخدام ایتمکله مکلف اولدیغنی اوکرتدی. بوتون خلقده اوته کی عالمده ملاقی اوله‌جقلری احوال واهواله قارشو دها بوعالمده یکن حاضرلانمغه دعوت ایتدی . الك خیرلی عملك عباداتده خالقه ومعاملاتده عدل وداد ونصیحت وارشاد عباد شکلنده اولمق اوزره مخلوقه اخلاصدن عبارت اولدیغنی تبیین ایتدی . برقومك ، برصنفك دکل بوتون نوع بشرك دنیاده راحتی، عقباده سلامت وسعادتی ایچون یالجمله قوای مادیه ومعنویه‌سنی توسیع ومزیت نوعیه وعلویت اضافیه‌سنی اعلا ایچون هرنه لازم ایسه جمله‌سنی تعلیمدن کری طورمدی . هر

کسك حالی الفت ایتدیکنه خسران دنیا وحرمان عقبا دخی اولسه محبت ، بیلدیکی شیئه موجب عزوسیادت ومنتهای مراتب سعادتده اولسه عداوت ایتمك اولدیغی حالده مادةً هیچ بر قوت وقدرتی یوق ایکن ولولهٔ عالمکیری بوتون خلق جهانی آیاقلاندیرمق شانندن اولان بویله بویوك دعوته یالکز باشنه قالقیشمق عقللره حقیقةً طورغونلق ویرر . بر یوزنده‌کی اعتقادات واعتیاداتك کافه‌سنه بردن اعلان حرب دیمك اولان بو دعوایه قیام ایتدیکی زمان هرکسدن اول مهد هدایت ومرکز دائرهٔ سعادت اولمق لازم کلیر. کندی قومی تصدیق ایده‌جك ایکن بونشر خداپسندانه‌یه الك زیاده مانع اولان آنلر اولدی . مشرکین عرب کندی نفسلرینك دشمنی ، شهوتلرینك اسیری اولدقلرندن اودعوت مهمه‌نك متضمن اولدیغی حقایقه یناشمق ایسته‌میورلردی . عواملری خواصلرینك آغزینه باقار . اراده‌لرینی آنلرك اراده‌سنه تابع قیلارلردی . خواصلرینك عقولی ایسه غشای عز وغرور ایله محجوب اولدیغندن اویله بر فقیر امینك سوزینی دیکله‌مکی عظمتلرینه بر درلو یدیره‌میورلردی . زخارف دنیادن اوقدر بی نصیب اولان بر ذاتده کندیلرینه نصیحت ویرمك ، حائز اولدقلری مقامات رفیعه‌یه تعرضله لوم وتعنیف ایتمك ایچون بر مزیت حقیقیه کوره‌میورلردی . لکن او رسول امی اونبی قرشی اوفقر وضعفی ایله اوعجز ظاهریسی ایله برابر بنه سهام دلائلی یاغدیریور ، برهان جلینك فیضلی سحابندن صاعقەلر ایندیریوردی . کاه زجر وتوبیخ ایله ، کاه رفق ونصیحتله ، کاه جالب دقت شیلرله ، موجب عبرت سوزلرله انظاراتباهلرینی اعلا ایدیوردی. کویا که اتباعنه قارشو جبار ، حکمنده قهار . بونکله برابر هر امر ونهینده حکمتشعار کورونن بر سلطان دادکر یاخود اولادینی تربیه‌ده ماهر ، مصالح دنیویه واخرویه‌لرینی تسویه‌یه قادر، سرت اولدیغی قدر مرحمتلی بر پدر ایدی . اوضعف ایچنده‌کی اوقوت ، اوعجز ایچنده‌کی اومکنت ، او امیلك ایچنده‌کی اوعلم وحکمت ، اومحیط جاهلیت ایچنده‌کی اوسداد وفضلت نه ایدی ؟ ایشته بونلر هپ جبروت اعلادن هبوط ایدن نمادن آسمان اقدسدن نزول عنایت علیادن ، کندینه اوقلب نامداری مقر ایدن وحی جلیل خدادن باشقه برشی دکلدی . اوخطاب هر شیئی علم ورحمتیله محیط اولان قادر قیومك خطاب عزتی ایدی . بوامرقولاقلری تذیه ایدن ، جهالت حجابلرینی ییرتان ، غفلت پرده‌لرینی پاره‌لیان ، قلبلرك صمیمنه کیرن امرنامهٔ الهی ایدی که بوامر وخطابی‌ده رسولنك صحت رسالتنه الك قوی برهانی اقامه ایتمك ، عبد صادقی یالانجیلق تهمتندن بری قیلمق ایچون بویله معتاد اولمیان بر خصیصهٔ جلیله ایله ممتاز أیلدیکی بر عبد امینك لسانی ایله آنك نطق دلشکاریله تبلیغ أیلدی . حقیقت ! اثبات نبوته دها واضح دلیل آرانیرمی ؟ برامی چیقسون‌ده کاتبلری اوقودقلرینی ، یازدقلرینی اکلامغه دعوت ایتسون. مدارس علمه اصلا یناشمامش بری کلسون‌ده علمایه بیلدکلرینی شوائب جهل وغباوتدن تصفیه ایدك دیه چیقیشسون . منابع عرفانك سمتنه اوغرامامش بر کیمسه عرفانی ارشاد ایتسون. ارباب اوهام ایچندن یتیشمش بر کیمسه حکمانك سقطاتنی بولسون‌ده آنلری طوغرو یوله

سوق ایتسون . سادکیٔ طبیعته الک یاپین اولان ، نظام خلقتی ، قوانین کونیه‌یی ادراکدن الک اوزاق قالان قبائل آراسنده غریب قالمش بر ذات بوتون نوع بشر ایچون اصول وقواعد شریعتی وضع وتعیین ایتسون . سعادته اویله شهراهلر آچسون که سالکاری تهلکهٔ خسراندن قورتولسون ، تارکاری ایسه طریق نجاتی اصلا بولمسون . نه‌در او علوی خطابلر ! نه در اومسکت جواب !

انسانک ماهیتی ، حقیقتی عقللری طوردیران اوذات عالیصفاتک بو حاللرینه نظر عبرتله باقنجه [ماهذا بشرا ان هذا الاملك كريم] دیه‌جکی کلیور . لکن خیر بز بونی سویلیز . آنی دائرهٔ بشریتدن خارج طوتمقله برابر صنف ملائکدن معدود اولمقدن‌ده منزه و متعالی عد ایدرز . بز [انما انا بشر مثلكم يوحى الى] آیت کریمه‌سی شان عالیسنه الک مکمل تعریف اولمق اوزره طانیرز . اومحبوب خدا ، اوزبدهٔ کمل اصفیا بالجمله انبیایی تصدیق ایتمش بر نبی‌در . لکن کندی نبوت ورسالتی حقنده دلیل‌مقنع اولمق اوزره کوزلری قاشدیره‌جق ، حواس ومشاعری تدهیش ایده‌جك خوارق کوسترمدی . هر قوت انسانیه‌یه مختص‌لهی اولان ایشی یاپدیرمغی تکلیف ایتدیکی صره‌ده عقل انسانی‌یی‌ده خطاب الهی‌یی تعقله مأمور ایتدی . خطایی صوابدن تمییز ایتمك وظیفه‌سنی اکا تحمیل أیلدی . کمال حجت وبرهانی کلامك قوتنه ، بلاغتك قهروغلبه‌سنه دلیلك صحتنه تودیع ایتدی . آیات بینات الهیه‌یی ایشته مدارك عقوله الك قریب اولان بوصورت واضحه‌ده اثبات أیلدی [وانه لكتاب عزيز لايأتيه الباطل من بين يديه ولامن خلفه تنزيل من حكيم حميد] .

احمد نعیم

سفیرالاسلام الی سائر الاقوام

مقالهٔ مبحوث عنهامز شو حده بالغ ورسیده اولمسی اوزرینه بیله سوزمزه دوام ایدرك دیدك که : — ایشته او رسول کریم‌درکه جناب حق آنی رحمةً للعالمین اوله‌رق ارسال بیورمش وتاریخ حیات شریفه‌سنك ابتداسندن صوکنه قدر زهد وعبادت وتواضع ومکرمتله وزخارف دنیادن بعد ومجانبتله کذران اولمسی کندیلرینك مبعوث بالحق مرسلین عظامدن اولدقلرینه قطعیاً وواضحاً دلالت أیلین ذات عالیقدر بزه کلمش وطرف اقدس الهیدن [ياايها الناس قدجاءكم برهان من ربكم وانزلنا اليكم نوراً مبيناً فاما الذين آمنوا بالله واعتصموبه فسيدخلهم فى رحمة منه وفضل ويهديهم اليه صراطاً مستقيماً] آیات بیناتیله رهبرئ طریق هدایت وسعادت اولمش‌در . ایشته اورسول کلدی ووحی الهی ایله بزه [شرع لكم من الدين ماوصى به نوحاً والذى اوحينا اليك وماوصينا به ابراهيم وموسى وعيسى ان اقيموا الدين ولاتتفرقوا فيه كبر على المشركين ماتدعوهم اليه الله يجتبى اليه من يشاء ويهدى اليه من ينيب وماتفرقوا الا من بعد ماجاءهم العلم بغياً بينهم ولولا كلمة سبقت من ربك الى اجل مسمى لقضى بينهم وان الذين اورثوا الكتاب من بعدهم لفى شك منه مريب فلذلك فادع واستقم كماامرت وقل آمنت بما انزل الله من كتاب وامرت لاعدل بينكم الله ربنا وربكم لنا اعمالنا ولكم اعمالكم لاحجة بيننا وبينكم الله يجمع بيننا واليه المصير] دیدی . ایشته اورسول کریم جمیع انبیاء ومرسلینه وجمیع کتب الهیه‌یه ایمان ایتمکلکمزی امر ایتدی . وبونی دینمزك قاعده‌سی ، ایمانمزك عمده‌سی قیلدی . صوکرك خیرك کلیسنی بزه امر وشرك کلیسندن بزی نهی ایتدی . وناموس اخلاقی بزه تشریع ایدوب طریق کمالاتی بزه تعریف ایتدی . وبزدن نزعهٔ حقد وتعصب ذمیمی امحا أیلدی . صلى الله عليه وسلم .

ایمدی بو دیندن باشقه هانکی بر دین‌درکه — ادیان حقنده کثرت شکوك واقع اولان بوعصرده — اکا اتباع وآنکله عمل ممکن اولسون . وبو دیندن باشقه هانکی دین‌درکه آنده علم لاهوت اشراق ایتسون‌ده اصحاب ملك حق تعالی حقنده جهلاً وافکار وظنون سابقینه تقلیداً ایراد ایتدکلری اساطیر وخرافاته عدو اولسون . الحمدلله على دين الاسلام .

مقاله‌مزده ژاپونیاده‌کی ادیان قونفره‌سنه ایراد واشارت أیلدیکمز شیلرك مجموعنه بر علاوهٔ موجزه ومفیده اولمق اوزره بر طاقم نقاط مهمه‌یی‌ده درمیان أیله‌مشدك . نقاط مذکوره اویله نقطه‌لردرکه قلوبی عالم اسلامه برتوجیه اضطراری ایله توجیه ایدر وبالخاصه نظار رغبتی استجلاب ایلر . ایشته مقاله‌مزده دیمش ایدك که :

اولا — اسلام وحی الهی ایله اولان ادیانك آخری‌در . بو اعتباره کوره دین اسلامك دیانات سائره‌یه اولان وجوه امتیازی ظاهر وباهردر . زیرا هر شیئك اخیری ماتقدمندن اولمیان وجوه امتیاز وکمالی حائز اولدیغی درکاردر .

ثانیاً — قرآن مبینده صراحت واردرکه رسول اسلام حضرت محمد علیه السلام مرسلینك آخری وانبیانك خاتمی‌در وکافهٔ ناسه ارسال بیورلمش‌در . قال تعالى [ماكان محمد ابا احد من رجالكم ولكن رسول الله وخاتم النبيين] وقال تعالى [ومأارسلناك الا كافة للناس بشيراً ونذيراً] حال بوکه کتب منزلهٔ سائره‌دن والآن بیتمزده بولنان ادیان موجوده‌دن هیچ بری بویله بر صراحتی جامع دکل‌در . بودانك کتابی آنجق براهمه دینك اصلاحی ایچون ارسال اولندیغنی بیان ایدیور . کتاب موسی بنی اسرائیله ارسال اولندیغنی تصریح أیلیور . وکذا کتاب عیسی دخی بنی اسرائیله کوندرلدیکنی کوسترمکده‌در . وایشته دین اسلامه وبنای اسلامه رغبت والتفات نظرك ایجاب ایتدیکی وآنی ادیان سائره میانده ممتاز ایلدیکی شیئك بریسی‌ده بوصراحت کامله‌سی‌در .

ثالثاً — وقتاکه اسلام بر دین عمومی اولدیسه خالق تعالی وتقدس حضرتلرینك شرع شریفی شعوب وقبائلك ابیض واصفر واحمروا سودینی ربط ایچون امتیازات اجناس وعناصری محو وعصبیت قومیه‌یی رفع ایتدی وبین‌الاسلام مساوات کاملهٔ عمومیه‌نك مبدأنی تقریر وانسانلرك عمومی عائلهٔ واحده‌دن عبارت اولوب بابالرینك آدم ، آنالرینك حوا علیهما السلام اولدیغنی تصریح ایلدی . وانسانیتك شعوب وقبائلدن مرکب اولمسی منازعه ومقاتله ایچون دکل تعارف وتبادل منافع ایچون اولدیغنی بزلره بیلدیردی . نتکیم جناب واجب الوجود نوع انسانینك عمومنه خطاباً [ياايها الناس انا خلقناكم من ذكر وانثى وجعلناكم

شعوباً وقبائل لتعارفوا ان اكرمكم عندالله اتقاكم] بيوردى .
رابعاً — كتاب اسلامك نصح ومواعظ وارشاد وهدايتله قصدى برامت خاصه يه وشعبهٔ معينه يه اولميوب خطابى نوع بنى بشره عمومنده در. زيرا كه بر دين عمومى در. نتكيم حق تعالى بيوردى : [ياايها الناس قد جاءكم برهان من ربكم وانزلنا اليكم نوراً مبيناً] وقوله تعالى : [ياايها الناس اتقوا ربكم ان زلزلة الساعة شئ عظيم ... الخ]

خامساً — قرآن كريم نواميس شريعت واخلاق وهيأت اجتماعيه خصوصنده آنجق اصل الاصول اولان اصول اوليه وقوانين كليه يى حاوى اولوب جزئيات وفرعياتى على حسب الزمان والمكان كتاب الله وسنت رسول اللهدن استنباط قوت واستطاعتى حائز اولان اهل اجتهاده ترك ايتمشدر. بوكا نظراً مزده جناب واجب الوجود شريعتده بزه مبدأ عدل مطلق واساس مساواتى تخصيص وتصريح بيورمسى در. نستعيذ بالله : [ياايها الناس انا خلقناكم من ذكر وانثى وجعلناكم شعوباً وقبائل لتعارفوا ان اكرمكم عند الله اتقاكم .] و [ان الله يأمركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها واذا حكمتم بين الناس ان تحكموا بالعدل ...] آيات جليله سى دركه دعوامزه برهاندر. وصوكره شو ايكى اصلدن وبونلره مماثل اصول اخلاقدن كتاب وسنته مراعى اولدقلرى حالده احوال زمان ومكانه واحتياجاته كوره نفسلرى ايچون برشريعت عادله وجوده كتيرملرينى مسلمانلره واجب قيلدى. بووجوب اوزرينه دركه مسلمون اولون قرن ثانى وثالثده بالاجتهاد احياى شريعت غرايه قائم اولديلر. مؤخراً مسلمينده حركت اجتهاد امته طريان ايدن ضعف اوزرينه توقف ايتدى. فكر عاجزى يه كوره ائمهٔ مطاعين وعلماى عاملين دن شرط اجتهادى تماميله جامع اولانلر ايچون باب اجتهاد الى يوم القيامه مفتوحدر.

سادساً — مسامحهٔ دينيه حريت مذهبيه شو دين حنيفك اصولندندر. محققدركه جناب واجب الوجود بودين مبين قواعد عليهٔ عاليه ايله تشييد بيورمش ونفس مؤمنده حقد دينى ايچون بر محل براقمامشدر. شوقواعد عليه ايسه نوع انسانك عقل ونظرى مقتضاسنجه عقائدده مختلف اولملرى حكمت بالغهٔ الهيه سى اقتضاسندن اولديغنى جناب رب عزتك بزه تعليم بيورمسى در. قال تعالى : [ولوشاء ربك لجعل الناس امة واحدة ولايزالون مختلفين الامن رحم ربك ولذلك خلقهم] وبر كيمسه ديكر كيمسه يى آنجق اللهك اذن وهدايتيله كندى مذهبنه اهتدا ايتديرمكه موفق ومقتدر اولديغنى بيلديرمسى در. حتى حبيب اكرمنه بيله [انك لاتهدى من احببت ولكن الله يهدى من يشاء] بيوردى. وقال تعالى [افانت تكره الناس حتى يكونوا مؤمنين وماكان لنفس ان تؤمن الاباذن الله ويجعل الرجس على الذين لايعقلون] غيرك عقيده سنه تعرض وتجاوزله تسلط ايتمك هيچ كيمسه يه ويرلمه مشدر. قال تعالى : [لست عليهم بمسيطر] [لست عليهم بجبار] [لست عليهم بوكيل].
ايمدى بر مسلمان اديانده ايمك اختلافى جناب عليم وحكيمك مقتضاى اراده سندن اولديغنى وبو اختلاف عقول ومداركك درجه سنه تابع بولنديغنى وبر انسان آنجق اذن الهى ايله بركيمسه يى هدايت وارشاده موفق اوله بيله جكنى وكيمسه نك عقائد وجدانيه سنه تسلط وتعرض ايدلمه مسى وبركيمسه يه ايمان ايله اكراه واجبار ايدلمه مسى بيلديكى وقت اومؤمنك قلبندن اثر حقد دينى محو ومضمحل اولوب رحمت الهيه دن مقتبس بر رحمت عاليه ايله منور الصدر اولور واديان سائره اربابيله معاملات ومعاشرت خصوصنده — مؤمنلرى قتل ودينلرندن ، ديارندن ، اهلندن اخراج وتبعيد ايتمدكجه — عدل وقسط ايله كيريشير. كاقال تعالى : [لا ينهاكم الله عن الذين لم يقاتلوكم فى الدين ولم يخرجوكم من دياركم ان تبروهم — اى تكونوا بارين بهم — وتقسطوا اليهم — اى وتعدلوا معهم — ان الله يحب المقسطين انما ينهاكم الله عن الذين قاتلوكم فى الدين واخرجوكم من دياركم وظاهروا على اخراجكم ان تولوهم — اى تتخذ وهم اولياء اى احباباً — ومن يتولهم فاولئك هم الظالمون] شو آيت كريمه مسلمينى دينلرندن اخراج ايچون مقاتله ايدنلرى احباب اتخاذ ايلكدن مسلمانلرى نهى ايدرسه ده آنلره ظلم ايتمكى اصلا تجويز ووجهاً من الوجوه برضد عدل ايله آنلره اسائت ايلكى روا كورمز. قال تعالى : [ولايجرمنكم شنآن قوم على ان لا تعدلوا اعدلوا هواقرب للتقوى] — اى ولا تحملنكم عداوتكم لقوم على ظلمهم بل اعدلوا معهم هوا قرب للتقوى .
جناب حق ، واطن قتالده بيله مسلمه عدلى امر وتوصيه بيورمشدر. قال تعالى : [وقاتلوا فى سبيل الله الذين يقاتلونكم ولاتعتدوا ان الله لايحب المعتدين] .
ايمدى ديرزكه شوامت مرحومهٔ محمديه يه من طرف الله افاضه بيوريلان شو عدل الهى ، شو نور ربانى ، شو حكمت عاليه امم ارضدن حاضر وغابر اولان هيچ برامته سبق ايتمه مشدر. عناد ومكابره ايدنلر وارسه خلافنى اثبات ايتملرى ايچون ايشته ميدان .

سابعاً — حريت وجدان واعتقادى اسلام تقرر ايتمشدر. بوده مدنيتك اصل واساس محكمى در. قال تعالى : [وقل الحق من ربكم فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر] دين اسلامك تأسيس ايتديكى بوحريت فرانسزلرك ابراز ايلدكلرى ثورت وشدت نتيجه سنده آنجق قرن ماضيده اوروپاده ظاهر اولمغه باشلامشدر. آيت جليلهٔ مذكوره مؤداى كريمنجه هر انسان عقل واراده سيله كنديسنك اختيار ايلديكى دين اتخاذ ايلمى حقنده حردر .

ثامناً — دين اسلامده — اديان سائره ده اولديغى كبى — اصول وفروع دينده حل وعقده قاريشير وخالق دينده تقرر ايدن شيئه اتباعه چاليشير برهيأت روحانيه ورياست دينيه يوقدر .

احمد جمال

روحانيت — جسمانيت

جمله نك معلومى اولديغى اوزره جنس حيوان وانك تحتنده كى انواعدن برنوع شريف وممتازى بولنان انسان دخى روح ايله جسمدن مركب وايكيسنك تلاحق واختلاطيله قابل اولديغى قواى ماديه ومعنويه دن متشكلدر. حيوان لفظنك معناسى مطلقا صاحب حيات ، جانلى بر مخلوق ديمكدين اولنورسه پك چوق موجوداته شامل اولاجغى كبى كنديسنه

مخصوص حیات وحرکتدن محروم بر ذره‌نك برده وکوکده بولونامایه جغنه نظراً جمیع کائناته ذی‌حیات معناسنجه حیوان اطلاقی جائز اولا بیلیر .

یارادیلیشی روح ایله جسمك ترکیبله حاصل وشو ترکب وامتزاج واسطه سیله آثار بدیعه اختراعنده بین‌المخلوقات بی‌معادل اولان افراد بشر کرك ظاهری وکرك معنوی حرکاتنده جسمه ساری روحك جسمه اجتماعی اعتباریله ایفای وظیفه ایتمکده‌در . مثلا : وجدان سلیم ، بر مصنوعهٔ عجیبه اولان انسان وسائره‌نك بر خالقی اولمق لزومنی تسلیم ایدر ، دیه قفس جسمه داخل وممتزج روحك ، نفس ناطقه‌نك ، قلب حقیقینك حکملرینی ونیم ناموسم ، معبود حقیقی‌یه پرستشه‌نی مجبور طوتیور بولنده‌کی قرارلرینی بیان ایدن انسانلر البته کندیلرنده‌کی روح ومعنی جهتیله حکم ویرمش اولدقلرینی . بو وامثالی احکام وجدانیه‌ده اصلا افراد انسانیه ارالرنده فرق بولونمادیغنی بیلیرلر ، [دین الهینك تعیین بیوردیغی وظائفك اعتقادی وعملی اولمق اوزره ایکی‌یه انقسامی حکمتی تظاهر ایتمش ودین یالکز امر وجدانی اولمایوب بدنك عمل ظاهریسی دخی ایکی رکن دیندن بری اوله‌رق تعیین ایلمشدر] شوحالده ، فطرت ذاتیه واخلاق جبلیه لرینه بالاکتساب ضم وعلاوه ایلدکلری علوم ومعارف ، هنر وصنایع انسانلرك روح ایله جسمدن مرکب اولملرینه خلل ویرمدیکی کبی معارف حقیقیه‌دن وعلوم ضروریهٔ بشریه‌دن بی‌بهره قالملرینده هیئت اصلیه لرینی تبدیل ایده‌مز .

بناءً علیه بر کیسه‌نك علمای دیندن اولمسی ، ومتدین بولنمسی خلقت بشریه‌یی ، مدنیت حقیقیه‌یی تغییر وتبدیل ایده‌میه‌جکندن علماء دینه «مأمورین روحانیه قسم روحانی» تعبیرلریله جمعیت بشریه‌دن وحرکات ظاهرهٔ مدنیه حقوقندن وبلکه معلوماتندن خارج طوتولملری جائز اولاماز . روحانیلری جسمانیلردن ایرمادقجه ویاخود دها دوغریسی امور عامه‌یه قاریشدردقجه ترقی واصلاحات ممکن دکلدرکی وقوفمز . دلیلسز سوزلر شایان استغراب سفسطه‌لردندر .

بروسه مبعوثی : عمر فوزی

صراط مستقیم

صراط مستقیم ، بو مسئله‌یی اهمیت عظیمه ایله تلقی ایدر وحقائق اسلامیه‌دن بی‌خبر بعض کسانك اسلامیتك منع ایتمش اولدیغی رهبانیتی بزده موجود ظنیله محرر فاضلك بحق شکایت ایتدیکی وجوب تفرقه‌یه وثنیتك ابتنا ایلدیکی اساسلرك سخافتنی اثبات ونقطهٔ نظرمزی محافظه امرنده قریباً بعنه الکریم مدلل ومفصل مقاله‌لر نشر ایده‌جکی کبی ، صحائفنی خارجدن اهدا اولنه‌جق بو قبیل آثاره کشاده بولندیرمقله‌ده افتخار ایلر .

* * *

اسلام وترك عالمی :

روسیه مسلمانلرنده دیل وادبیات

روسیه مسلمانلری اوروپا وآسیا قسمی اعتباریله تاتار ، میشار ، باشقورد ، نوغای ، قافقازلیلر ، قیرغیز ، ترکمن ، صارت ، اوزبك ، تاجیك ناملریله برچوق قبیله وانسابك برلشمه‌سندن متشکل بر ملتدر .

دیناً واکثری نسباً هپ بردرلر . فقط لسان ، عادت وطرز معامله‌لری آیری آیری‌در . ترکستانلی بر صارت — ذاتاً مسلمان اولدیغی حالده — قزانلی بر تاتار ایله قونوشه‌ماز ، ومسلمان نامیله الفت حاصل ایده‌مز . شیوه ومقصودی افاده کوستربلن باشقه‌لقلر پك بیوك مشکلاتی موجب اولور .. دینی ، سیاسی اجتماعلر ، اسلام نامنه یاپیله‌جق اتحادلر نصیب اولماز . [شو اعتباردن روسیه‌نك ایکنجی مجلس مبعوثاننده ، اوتوز بش قدر اسلام وکیلی بری دیکریله روسجه سویلشمه‌یه مجبور اولدیلر .] اویله ایسه بویله بر قومك ادبیاتی نره‌ده اولور ؟ البت ادبیاتدن کلیاً محرومدرلر . بونکله برابر جزئی بر جنسیت تعصبیله‌ده مبتلادرلر . دیللر بر اصول وقاعده‌یه تابع دکل . هله جمله ، ترکیبلر ، اضافتلر ، حتی عطفلرینه ، کلمه انتخاباتنده اولان دوغروسزلقلر واملالرینه کلنجه‌یه قدر جمله‌سی اصلاح ایدیله‌جك ، اوقونه واوقوتمه قولای اولمایان ومطلوب ترقی‌یه سرعت ویرمیه‌جك بر حالده‌در . یازیلری ، افبالری ، اکسك . ذاتاً یازیلری بر استنوغرافیه‌در . هیچ بر اصوله تبعیت ایتمز . کیمی خط تعلیق ، کیمی نسخ وثلث آکدیرر صورتده یازار . بری دیکرك مکتوبنی بویله طانیماز . بر مملکت وبر اقلیمده اولان مسلمانلرك حالی اجمالاً شودر . ایشته اجنبی ممالکت مسلمانلری ایله اوله‌جق معامله‌لر قیاس ایله منفهم اولیور . نه عظیم بر افتراق ، نه سویلنه‌میه‌جك بر بربادلق !..

لسان مسئله‌سی شیمدی بزم ایچون اك مهم واك مشکل بر مسئله‌در . ولهذا بوراده‌کی مسلمانلرك بو احتیاجی حس ایدنلری آره صیره اجتماع ایدر ، بو مسئله حقنده بر قدر [خیلی] تعاطیٔ افکار ایدر ایسه‌ده ینه نتیجه‌سزدر . زیرا بالاده تعداد ایتدیکم قبائلدن هر بری کندیسنه مخصوص بر ادبیات انشاسنی دعوی ایده‌ر ، مسئله ینه میدان آله‌ماز ، وجوددن محروم قالیر ، فکرلر نابود اولور . بوندن اوتری صوك وقتلر ظهور ایدن غزته‌لر کندیلرینه مخصوص بر شیوه ایله یازدیلر . عموماً نه روسیه مسلمانی آکلار ، نه عثمانلی ترکی ، نه‌ده باشقه‌لری . هیچ .

شیمدی عموماً ترکلرك اساس واقعی اعتباریله بر قدر کلام سردینه مجبور اولدم . سوز طبیعی اوزانه‌جقدر . بوندن طولایی بنی معذور کوره‌رك باغشلارلر امیدیله قارئین کرامك عفونی استرحام ایدرم .

لساننمز عن‌اصل ترك لسانی‌در . اصول صرفیه وترکیبیه‌سی جهتنجه غایت مضبوط ، هم‌ده غایت سهل برلغتدر . بو اعتبار ایله لغتمزده هیچ بر قصور یوق . قواعد صرفیه‌مز وترکیبیه‌مز صرف ونحو عرب کبی واسع دکلسه‌ده ؛ بوده قواعدمزك سهولتی ، ایجازی ، انضباطی دیمك اولدیغندن ؛ بز شو خصوصی محاسن لغتمزدن عد ایدرك ، لغتمزك قصورندن عد ایتمه‌یی موافق کورمیورز . صرف ونحو عربینك اتساعنه بزم اصول لغویه‌مزك ایجازینی قیاس ایدرك لغتمزك قصوری استنتاج ایدیله‌مز . زیرا قواعد لغویه‌مزك کمالی لغتك احوالنی ضابط ، وافی ، تماماً مطابق اولمقدر . اتساع ، یاخود ایجازك بوراده هیچ دخلی یوقدر . شو اعتبار ایله لغتمزك کمال وفوقیتنی دعوا ایدر طورور ایسه‌ك لغتمزده دیکر جهتدن اولان غایت بیوك قصوردن غفلتله دکل . زیرا

كندوسنك جزئى برمشغوليتندن وحركات عاديه‌سندن حكايه ايدر برآدم كندى تعبيرات واسلوبنه اوفاجق برملاحظه‌يى صرف ايدرسه اقتنده اولان شو قصوردن غافل اولمسى ممكن دكل . بوكون نشر اولنمش علوم وفنونك اتساعنه ، لغتك ادبياتنه واقف برآدم نصل بويله قصوردن غافل اولسون ؟

امت تركيه غايت قديم برامتدر . دولت فرسدن اول وصوكرا تركلرك غايت بيوك دولت ومملكتلرى موجود ايدى . امت تركيه قديم اولديغى كبى لغت تركيه‌ده پك اسكى برلغتدر . اوللرى هربرى ديكرينك ديلنى ، سويلديكنى آكلار ، هپ اجتماع ايدر ، مملكت تشكيل ايدر وبرلكده يشار اولمشلردر . شولسانك بسيطلكى ، آكلاشيلير برطرزده اولديغى ومتحد بولنديغى اعتباريله پك چوق فتوحاته‌ده نائل اولمشلردر . اون يدنجى عصرده روما قيصريى ، آسيا وافريقا ولايتلرينى ؛ اون دردنجى عصرده بالقان يارم اطه‌سنده‌كى اسلاويان مملكتلرينى ؛ اون بشنجى عصرده يونانستانى ؛ اون اوچنجى عصرده روسيه‌يى تحت تصرفلرينه اخذ ايدن جماعت هپ اقوام تركيه ايدى . فقط حوائج حياتيه واسباب خارجيه‌نك سوق ودفعيله امت تركيه اطراف عالمه داغيلمغه باشلاديلر . شو امر تاريخى اقتضاسيله قوجه امت تركيه برچوق اقوامه منقسم اولوب هرقومك كنديسنه مخصوص اساليب تركيبيه‌سى وبوزمه شيوه‌لرى اولمغه باشلامشدر . زيرا لغات واساليب تراكيبى برقيد دروننده محفوظ اولميان هرقوم همسايه وجوارك شيوهٔ افادانه ميل ايتمسى برامر طبيعيدر . روسيه لغت تركيه‌سنك ده روسلاشوب عثمانليلره ، تركستانليلره آكلاشلامق درجه‌سنه كلمسى ده شو سببه مبنى‌در .

هرحالده ، طبيعت دهرك تأثيرى وسهام حوادثاتك طعنيله امت تركيه مختلف ادوار كچرمشدر . ديكر اشياى طبيعيه كبى بزم لغت تركيه‌مزده درلو تغيراتك بلاسنى چكمشدر . تغير ايسه شو عالمك طبيعتى ، كمال ايله ثبات وبقاده يالكز رب العالمينك شان سبحانيسى بولنديغى جهتله شكايت ايتمك يولنده ، دكلز . واقعى ، حكايت يولنده ، تذكيردر .

أوت ، بزم امت تركيه‌مز پك قديم بر امت ايسه‌لرده هرعصرك ترقيات علميه‌لرندن اسباب كثيره‌نك اقتضاسيله دور ومحروم قالوب لغت تركيه‌ده هيچ برعصرك علوم ومعارفى اولمديغى كبى ، كندى لسانلرنده كندى احوال حياتيه واجتماعيه وخارجيه‌لرينه ، هم عوائد جنسيه‌لرينه دائر هيچ بركتاب تاريخى ، ياخود لااقل بر ديوان خرافى قالمامشدر . قالمش ايسه‌ده خلقلرى بو كبى اثرلرى تتبع وتفتيش ايتمز وبو كبى مهم آثار عتيقه بحثنده اعتنا ايتميه‌رك عفو ايدلميه‌جك بر قصور ارتكاب ايتمشلردر . [۱] اجنبيلر بولور ، تأليف ايدر ، ترجمه ايدر ، نشر ايدر ؛ بز همان باقارز ، تعجب ايدرز . شو سببلردن طولايى بزم لغت تركيه‌مز ايكى بيوك بلايه كرفتار اولمشدر : برى علوم ومعارفك تربيه‌سيله ترقى ايتميوب اسكى ساده‌لكنده ، اسكى دارلغنده قالمسى‌در . ديكرى مواد لغويه‌مزك اغلبى بزه واصل اولمايوب اكثريسنك ضياعيله اسكى دارلغنه علاوةً دها دارلاشماسى‌در . قرآن واحاديث سايه‌سنده لغت عربيه‌نك محفوظيتى كوز كزاوكنده ايكن ، لغتمزك بر قاموسى يا احوال حاليه‌مزك بر ديوانى قالسه ايدى لغتمزنه‌قدر محفوظ اولورى ، بوراسنى قياس ايله آكلايكز . برچوق كتب عربيه تدوين ايدن ترك علماسى نصل كندى لسانمزده بر كتاب تأليف وجمع ايتمكه همت بيورمامشلر ؟ لسانمزك موادينى ضبط ايدن « لغت چغتاى وتركى عثمانى » و « آبوشقه » نامنده برايكى كتاب منظورم اولديسه‌ده بونلرده پك مختصر اولمقله برابر قصوردن ده خالى دكلدر . مرامى آكلاتمش ايسه‌م لغت تركيه‌مزك اكثر موادينك ضياعى اسلوب تركيمزك هرحالده ، هرحاجتده ديكر اقوامه اختلاطمز سببيله كلياً تبديل وتمثيل اولنديغى ظاهر اولمشدر ، ظننده‌يم . فقط مرادم بو دكل . بورايه‌قدر يازديغم ، مراديمه برتوطئه ، برمقدمه طرزنده ايدى .

بوقارى‌ده ويرديكم ايضاحاتدن روسيه مسلمانلرى وعثمانلى تركلرى نسباً ودنياً براولدقلرى تماميله آكلاشلمشدر . ذاتاً تاتار عنصرى ترك عنصرى‌در . علوم ومعارفك اوج كماله ارتقا ايتديكى بر عصرده هرقوم اوز [كندى] لسانلرنده هم علومى ، هم معارفى ، هم‌ده كنديلرينك احوال تاريخيه‌لرينى يازوب ادبياتلرينى عصرك ترقيسيله متناسب بردرجه‌ده تعالى ايتدرمشلر ايكن وبونك كبى عموم ايشلرده مملكتك فرقنه باقيه‌رق ، اسكى خام ديل براقيله‌رق ، خصوصيله آوروپاليلر اسقولاستيك ، لاتينجه ، يونانجه قالديرلمقله ، خلق ديلنه صارلمغله اتحاده باشلامشلر ايكن ؛ عموماً بز ترك اولادى كندمزك شو اسكى صاف ترك ديليمزه مراجعت ايدرك مقصوديمزى تمامه على وجه السهوله افاده ايده‌ر برمفيد لسان قوللانمق ومعارف ديليمزى وادبياتمزى هپ شو لسان ايله نقل ايتمك صورتيله ترقى واتحاده باشلامامز الزم وواجب‌در ديمك ايسته‌دم ، واجمالاً مقصودمده شو ايدى ، فقط اووقت بوكون اتخاذ ايتديكمز عثمانلى ادبياتى اورته‌دن قالديريله‌جق وبو ادبياته خدمت ايدن برچوق ذواتك سعيلرى نابود اوله‌جق ديه هجوم ايده‌جكلرى خاطرمده‌در . لكن قوجه بر امت تركيه‌نك بيننه واقع اولان باشقه‌لاشمه‌لر وارتباطسزلقلرك محوى كبى كلى برايشك انتفاسندن جزئى برشيئك انتفاسى ارتكاب ايدلدكده نه اولور ؟ ينه عثمانليلرك بو كون اتخاذ ايتدكلرى شو ادبيات و معارف ديلى مدح ايديله‌جك و عينيله قبول اولنه‌جق ادبيات دكل‌در . زيرا لسانلرينك هپ ثلثانى عرب وعجم لسانيله قارشمشدر . محافل عاليه‌لرنده اولانلر ايله عوامى بويله ارتباط ايتمز .

---

[۱] زيرا مونغولياده موجود الك قديم ترك يازيسنى « رونيچسكى يازو » آوروپاليلر بولمش ايدى . وطريق قرائتى‌ده كشف ايدن فنلانديانك مقرحكومتى اولان « كيلسنيكفورس » دارالفنونى پروفسورى « موسيو طومسون » جنابلرى ايدى . بويازى‌يى ترجمه‌سيله برابر ۱۸۹٤ سنه‌سنده طبع ايتديره‌رك نشر ايتمشدى .

هجرتك اوچيوز قرق سنه‌سنده وفات ايدن امام ابوزيدين سهل البلخى‌نك « البدأ والتاريخ » نامنده اولان تاريخى برأثرينى بوكون فرانسزلر لسانلرينه ترجمه ايدرك طبع ايتمشلردر . نسخه‌سنى‌ده فرانسز قونسلوسى موسيو « كلمان هوار » استانبولده بولمش ايدى . هرسنه فرانسزلردن بوزلرجه رومانلر ترجمه ايدن عثمانلى قرداشلريمز بوكبى الك عزيز أثره التفات ايتمدكلرندن ديديكمك مصداقى مجسمى‌درلر . هرحالده بوكبى شيلره اهتمام ايتميه‌رك غفلت وسكوتمز عفو ايدليه‌جك برجنايتدر .

دیللری آره‌سنده بر آیریلق حکمفرمادر. مطلوبجه ترقی، خواص وعوام آیریلغنك اورته‌دن قالدیرلدیغی کون میسر اوله‌جقدر. خلق آکلامازایسه فنار، عللر یاییله‌ماز، ایلریله‌ین‌دار، کریده‌قالیر. بونی انکار ایدن وارایسه شاهدوجودی تحکیم ایده‌لم، اوسویله‌سون، گوش ایده‌لم.

هرحالده یاشایشمز اتحاد لسان، اتحاد شیوه ایله قائمدر. ذاتاً بر ایدك. دلسز اوله‌رق دارمه داغنیق بر حاله کلدك. عثمانلی غزته‌سی روسیه‌ده لایقیله آکلاشیلماز، بالعکس روسیه‌ده‌کی غزته‌لر عثمانلیلره مطلوبی ایفا ایدمز. بویله کیدر ایسه‌ك صوکمز خوش چیقماز. بزکه خاص جهانك صلاحی، سلامتی، حقیله ترقیسی (لغت ترکیه) مزی احیا ایله اوله‌جغی اظهردر؛ ادبیاتمز، غزته‌جیلغمز، رومانجیلغمز، مکتوبلشمه وقونوشمه‌لریمز... جمله‌سی صاف وساده ترکجه اولملی، ممکن مرتبه ادبیاتمزی عرب وعجم لغتلرندن تصفیه ایتملیدر. ادبیات، الفاظ اجنبیه ایله اولماز. عرب وعجم ایله قاریشدیرمق ورموزدن عبارت اکلاشیلمایه‌جق بر حاله قویمق مطلوب دکل. ساده ترکی الفاظ ایله افاده‌یه میسر اولمغه چالیشمالیدر. بزم اهتمام ایده‌جکمز ادبیاتده شودر. بونك ایچون هر طائفه وقبائلدن ادیب وکیلار انتخاب ایده‌لم، آنلر بر جمعیت تشکیل ایتسونلر، مواد لغویه‌مزك اکسك اولدیغی دوشونه‌رك ادبیاتمزی اغنا یولنده سعی ولغتمزی جایه ایچون مواد لغویه‌مزی ضبط ایدرك لغتمزی توسیع ایتسونلر. اوز [کندی] لسانمزده عرفلر انشا بیورسونلر. پك لزوم واحتیاج وار ایسه، لسانمزه اك ارتباطلی لسانلردن الفاظ مناسبه استعاره ایتسونلر. لکن اهم اولان جهت، لسانده مفردات جهتی اولمدیغی اونوتمامق لازم. اك لازم، اك مشکل جهت لسانده ترکیب، تألیف جهتیدر، کلامك ترکیبنده تعقیدسزلق مطلوب. تعقید هیچ برایضاح ایله زائل اولماز. کلامك ادیبلکی، بلاغتی الفاظ اجنبیه‌یی استعمالده دکلدر. کلامك ساده‌لکی، عادیلکی الفاظ عربیه وفارسیه‌دن صاقنمه‌ده دکل. هرحالده کلامده اعتباری لازم شی، مفهومی افاده‌ده تعقیدسزلکدر. شویله برملی، ادبی لسان اك ضروری، اك اهمیتلی برشیئمزدر. اهمال ومساهله ایتمك قطعیاً جائز دکل.

شویله برملی لسانمز ظهور ایتسونده عموملاشدیریلسون. ترکیه‌ده اولان ابتدائی مکتب چوجغی بعینه روسیه‌ده اولان اسلاملرك ابتدائی مکتب چوجغنك اوقودیغی کتابی اوقوسون. جمله‌سنك دماغلرینه برطرزده ملت حسی القا ایدیلسون. تاریخ مقدسلرمز براولدیغی حالده تاریخ ملیزده براولسون. عثمانلی تاریخی، یاخود روسیه اسلاملری دیمك لازم دکل. عثمانلیلق، روسیه‌لیلق بزم حقیقی اسممز دکل. بزلر ذاتاً ترکلرز. ایشته او وقت مکتوبلشمه وقونوشمه‌لرمز هپ برلسانله اجرا ایدیلیر، غزته‌لرمز جمله‌سی بر دیل ایله یازارلر. او وقت همز آکلارز، همز دوشونورز. ایشته براتحاد! فقط یالکز املر، امیدلر ایله قالمسون. جناب حق نصیب بیورسون!

ترکلك نامندن مکمل بردیل یاپدیغمز کبی مکمل بر الفباده یاپمغه اجتهاد ایده‌لم. روسیه مسلمانلرینك‌ده حروفاتی اکسیك اولدیغی سویلشدم. عثمانلیلرك‌ده یازیلری تمامیله اوقونواولمدیغنی حس ایدیورز. زیرا بعض اسامیٔ غیرمأنوسه‌یی یازدقلری وقت اجنبی خطندن استمداد ایتدکلری غزته وکتب جدیده‌لرنده مشاهده ایدلمکده‌در. آنلر دخی یازیلرینی اصلاحه محتاجدرلر. دعوامزده اك عمده اولانی آز برنقصانله عرب حروفاتندن آلدیغمز الفبالرمزی مکمل ایده‌رك عموملاشدیرمقدر. مکمل برالفبا، مکمل بردیل اولمادقجه مکمل براتحاد، مکمل برمدنیتی احتوا ایده‌بیلیرمی‌یز؟ اصلا!..

عموملاشدیره‌لم، دیدم. زیرا بوکونکی بوسنه - هرسکلی قارداشلرمزك اکثری بوشناقچه سویلرلر ولاتین حروفاتیله یازارلر. اتخاذ ایتدکلری حروفات لسانلرینه تماماً اویغون ایسه‌ده‌دینی کتابلرینی او حرفلر واو دیل ایله یازمق ممکن اولمادیغندن طولایی جاهل قالدقلرندن هرساعت شکایت ایتمکده‌درلر. آنلرده عرب یازیسندن اقتباس ایده‌رك آز براصلاح ایله بریازی چیقارمق مشکلاتنه اوغرایورلر. طبیعی لسانلرینه شدت لزومی اولان .gj. c. nj. ij حرفلرینه مقابل حرفلر انشا ایتمك لازم کلیور.

بوندن یکرمی سنه مقدم انکلتره‌ده برمسلمان یوق ایکن شیمدی لیورپول، مانچسترده یکرمی اوتوز بیکی متجاوز اهل اسلام واردر. بونلر کبی اوروپاده اسلامیتی قبول ایدنلر دائما تزاید ایتمکده‌در. ایشته بونلرده دیللری، حروفاتلری ایله قرآن کریم کبی دینی کتابلری یازمق مشکل اوله‌جقدر. جمله‌سی قبول ایدرصورتده واسع برالفبا تشکیل ایتمه‌مز الزمدر.

فقط عادت ایدنمشز: بر مسئله‌یی حلدن اول خلقك تعصبنی دوشونیورز. بوقورقوایله برباد قالوب کیدیورز. کندمجه یازدیغم شیلرده خلقك تعصبنی دوشونه‌جك برشی یوق. زیرا بن، خلق طرفداری‌یم. آنلرده دوشونورلر. ملی براتحاده قارشو طورمادقلرینه امینم.

شیمدی کنجلر! امللر! امیدلر! شومسئله‌لرك حلی هپ سزك همتکزه باقیور. اوشرط ایله که تعصبدن بری اولمالیسکز. ییقیله‌جق، ایشه یاراماز برشی سوروکلر، آغیر اولمایکز!...

ع. سوندك - روسیه: اوفا

صراط مستقیم

مقاله‌نك باحث بولندیغی خصوصك اهمیتی حقنده سوزسویله‌مه‌یی زائد کوریرز. مسئله سعادت استقبالمزه تعلق ایدیور. هر حمیتلی قلبه بوکزیده مقاله‌نك هرکلمه‌سندن برچوق فیوضات اقتباس ایدر. شومهم مسئله‌نك یالکز برهفته‌یه عائد شئون آره‌سنه قاریشوب کیتمه‌سنه هیچ بر حمیتلی وجدان قائل اولماز. بنابرین موضوعك اهمیتی حقنده بؤادیده‌کی اختصاصلریله افتخار ایتدیکیمز حکیم شهیر احمد مدحت واصرالله وولد چلبی افندیلر حضراتیله تورك تاریخی محرری نجیب عاصم وترك مورخ شهیری بروسه‌لی بیکباشی طاهر بکلرك نظر دقت فاضلانه‌لرینی دعوت ایتمه‌یی اقدم وجائب حمیت عد ایلیورز. ذاتاً بو مسئله‌یه دائر «روسیه‌لی اسلام طلبه‌سی جمعیتی» نك دلالتیله مشار الیه احمدمدحت افندی حضرتلری طرفندن کچنلرده بر قونفرانس ویرلمشدی. تمامیله ضبط ایدلمش اولدیغندن کله‌جك نسخه‌یه انشاالله درجی مقرردر. روسیه‌لی اسلام طلبه‌سی جمعیتی بو خصوصه لایق اولدیغی اهمیت فوق العاده‌یی ویردکلرندن طولاییدرکه قونفرانسلر توالی ایده‌جکدر. اسلامیت وانسانیته خدمت ایدنلرك جناب حق سعیلرینی مشکور بیورسون.

مسلمان قادینی

بر نظر اجمالی

بنم هر نه قدر اثنای بحثده اتخاذ ایتدیکم مسلك، کوزله کوروان مقدمات محسوسه‌سی انکار ایدلدکجه نتائجنك عدم قبولنه امکان اولمیان، حس وتجربه شاهراهندن عبارت ایسه‌ده قورقیورم که مسئله‌یی برچوق موضوعلره تقسیم ایتدیکمدن قارئین کرام نظریات مسروده‌نك برچوغنی اونوتمشدر. حال بوکه اونلر تسترك ضروری اولدیغنی اثبات ایچون بر ر رکن متین مقامنده‌در. بناءً علیه نظریه‌لریمزی بسیط بر نکاه تأمل ایله احاطه ایده‌بیله‌جك صورتده، شو برقاچ صحیفه‌ده اجمال ایتمك ایستیورم؛ دقائق تفصیلیه‌سنی‌ده قارئین کرامك حافظه‌لرینه ویاخود تکرار مطالعه‌لرینه براقیورم.

سرد ایتدیکمز نظریه‌لر شونلردی :

١ — قادین ارککدن بدناً دها ضعیف، قابلیت علم خصوصنده دها کریده‌در. بو ایکی قابلی ضعف ایسه اونی ارککك دوننده بولندرمق، یاخود ارککه قارشی تذلله مجبور ایتمك ایچون دکلدر. بلکه جنسنه خاص اولان وظیفه‌نك بوندن زیاده‌سنی اقتضا ایتمه‌مسندندر. بو حالت‌ده طبیعی وفطریدر. یعنی قادین نه‌قدر اوغراشیرسه اوغراشسون. بدناً، ادراکاً ارککله مساوی اوله‌ماز.

٢ — هر مخلوقك کندینه خاص بر کمالی واردر. قادینك کمالی ایسه عضلاتنك صلابتنده، دائرهٔ معلوماتنك فسحتنده دکلدر؛ بلکه اویله بر موهبهٔ معنویه‌ده‌درکه اونعمتدن قادین نسبةً ارککدن زیاده مستفید اولمشدر. بو موهبه‌ده اونك دقیق وفعال اولان شعوری، صوك درجه‌ده رقیق احتساسات وتمایلاتیله، بونلرك هپسنك فوقنده اولمق اوزره، طریق خیرده جانی بیله فدا ایدیویرمه‌یه کوروان استعدادیدر. بناءً علیه اکر قادینده‌کی بو موهبهٔ فطریه قواعد صحیحه‌سی داخلنده فیض وانبساط بوله‌جق اولورسه بو تکمل قادینی ارککك کندی حقوقنی محافظه ایچون محتاج اولدیغی قوتلی بیلکدن، کسکین قلیجدن مستغنی ایدر، اوکا هیئت اجتماعیه میاننده اویله یوکسك بر موقع ویرر که علو قدرینی تعظیماً باشلر اکیلیر. لکن قضای الٰهی او صورتده جریان ایتمشدرکه قادین، ارککك حکم وتابعیتی آلتنده بولنمادقجه بو موهبه تمامی ایله تام بوله‌ماز؛ ولو او موهبه‌یه مظهریت خصوصنده ارککك فوقنده بولنسونده اونی کندینه اسیر ایده‌بیلسون. ذاتاً ارککی اسیر ایده‌مز. زیرا بویله بر حرکتده بولنسه سلاحی کوروله‌نیر؛ مفطور اولدیغی مواهبك رونقی کیدرده آرتق کندینك‌ده ایسته‌میه‌جکی بر حاله کرفتار اولور.

٣ — قادین بر ارککه زوجه اولمادقجه، برقاچ چوجوق آناسی اولوب اونلری تربیهٔ صحیحه ایله تربیه ایتمدکجه کمال جنسیسنی قطعیاً استحصال ایده‌مز. مع مافیه بو حکمده وظیفه‌یی اهلنه تودیع قبیلندن دکلدر. زیرا قادین روحاً، بدناً یالکز بونك ایچون یارادلدیغندن ملکاتنك تکملی، مواهبنك تهذبی انجق بونکله قائمدر.

٤ — قادینك ارکك ایشلریله اشتغالی مواهبنك هلاکنی، ملکاتنك انطفاسنی، رونق وبهجتنك زوالنی انتاج ایدر؛ هیئت اجتماعیه آره‌سنده‌کی موقعنی آلچالتیر، جسمانیتنی بوزار، آهنك امتی خللدار ایدر. علمای غرب مملکتلرنده‌کی قادینلرك اولری خارجنده ارکك کبی چالیشملرینی قلب امتده آچیلمش خونین بر جریحه عد ایدیورلر. بو حاله ارکك طرفندن قادینه یوکله‌دیلن اسارتك علائمندن بری نظریله باقیورلرده ال برلکیله دائره‌سنی تحدیده چالیشیورلر.

٥ — بوتون نوع بشرك، خصوصیله قادینلرك صلاح وسلامتی ایچون تستر ضروریدر. زیرا تستر قادینك ضامن استقلالی، کافل حریتیدر؛ یوقسه نشانهٔ ذلتی، عنوان اسارتی دکلدر. مستوریت قادینك کماله مانع اولماز؛ بلکه او کمالی تهیئه ایدر. بو عالمده هرشی ایچون طبیعی اولدیغی کبی تسترده‌ده بعض مضراتی وارسه‌ده فائده‌لری صایله‌مایه‌جق قدر چوقدر. اك باشلوجه‌سی قادینی بوتون سعادتنك مداری اولان وظیفهٔ طبیعیه‌سی دائره‌سنی آشمامق، بوجدلکاه حیاتده یکانه سلاحی بولنان خصیصهٔ علویه‌سنی فیضیاب ایتمك جهتنه سوق واجبار ایتمسیدر.

٦ — هر نه قدر ظاهراً بزه اویله کورونمکده ایسه‌ده حقیقتده ممالك متمدنه قادینلری تکمل ایتمش قادینلر اولمادیغی کبی او غایهٔ کماله طوغری کیدن بر یول طوتمش‌ده دکللردر. علمای غرب بو حالدن شکایت ایدیورلر، اوکنی آلایه، سیرینی طوردورمایه چالیشیورلر.

٧ — آوروپاده، آمریقاده قادینلری تربیه وتعلیم ایچون اتخاذ ایدیلان اصوللرك موافق اولمادیغی ینه کندیلرینك اعترافیله ثابتدر.

٨ — دیانت اسلامیه‌نك قادین حقنده‌کی احکامی، تعلیماتی او جنسك فطرتنه، بوتون خصائص وملکاتنه تمامیله موافقدر. یعنی او خصائص بو تعلیمات دائره‌سنده فیض وانبساط بولورسه او زمان مسلمان قادینی و عالمده اك بویوك بر ترقی‌یی، هم‌ده حدود طبیعیه‌سنی آشمامق شرطیله احراز ایدر.

٩ — جنس نسوان ایچون وصولی ممکن اولان غایهٔ کماله یتشمه‌یه مسلمان قادینك براکسیکی وارسه علوم ضروریه‌نك مبادیسنی اوکرنمکدن باشقه برشی دکلدر.

ایشته بز بو طقوز نظریه‌یی اون اوچ فصلده ایضاح ایتدك؛ هر برینی‌ده تجربه اوزرینه مؤسس علومك مقرراتیله، اجتماعیون عصرك اك بویوکلرینك سوزلریله، کبار ارکان علمك محیط العلوملرده محرر مقاله‌لریله اثبات ایلدك. حتی او قدر مشتغل اولمقله برابر ممکن اولدیغی قدر فلسفهٔ عملیه مسلکنی التزام ایتدك. بو قدر فداکارلقلر ایسه انجق ایکی علوی مقصد ایچوندر:

١ — تستره طرفدار اولان جناحی تقویه ایتمکدر؛ تاکه مدافعه‌لرنده صوك درجه‌یه قدر ثبات ایتسونلر؛ حقك کندی طرفلرنده اولدیغنی، بو عالمده کوروان بوتون حرکاتك بدایتده سیری نه قدر مختلف اولورسه اولسون، نهایت فطرت انسانیه‌یه موافق اولان جهته توجه ایده‌جکنی، فطرتك ایسه بزم دین متینمزدن عبارت بولندیغنی اکلاسونلر. کذلك بیلسونلرکه بو مدافعه‌لریله اویله مذموم بر تعصب صحنه‌سنه چیقه‌رق بیلمکسزین، اکلامقسزین حرکات وحشت وتدنی‌یی تشهیر ایتمش اولمیورلر؛ بلکه یکی ظهور ایدن بو بدعات سیئه آره‌سنده فطرت سلیمهٔ انسانیتی محافظه ایدیورلر.

واقعا حیات مادیه سباقکاهنده سائرلرندن کریده بولونیورلرسه‌ده بو حال کندیلرنده بر علت عنصریه‌نك موجودیتندن دکل، آز بر مجاهده ایله زائل اوله‌جق بر عرضك بولونماسندندر. بناءً علیه بو نظردن اونلر

انسانیتك یوزینی قارارتان ، فطرت بشریه‌یی برچوق جهتلرنده مسخ وتغییر ایدن شو مدنیت مادیه اصحابندن دها زیاده بقاپذیر اولمایه صالحدرلر. ذاتاً بربکیلرك حرکتلری منسوب اولدقلری ملتلرده اویله برطاقم امراض اجتماعیه حدوثنه سبب اولمشدرکه بوحال ایله اوزون مدت بقالری محالدر.

۲ — تسترك علیهنده بولنان اخوانمزی شوکا اقناع ایلمکدرکه بزم بومدافعه‌مز نه سائقهٔ تعصبدن ، یاخود تأثیر عاداته انقیاددن ، نه‌ده هوس تقلیده تبعیتدن دکلدر ؛ انجق فطرته طرفدارلقدن، برده برحق صریحه معین اولمقدن ایلری کلمشدرکه اوفطرت دین اسلامك کندیسی، اوحق صریح ایسه مسلمانلرك بوتون بوعالمدن اولان نصیبلریدر.

مأمولدرکه آرتق معارضلریمزده انصافه کلیرلر ؛ شمدی‌یه قدر علیهنده بولندقلری مستوریتی بوندن بویله مدافعه‌یه باشلارلر؛ بوسبوتون باشقه برمقصدده قوللاندقلری قلملرینی بزم قلملریمزه قاتارلرده عمومزی متألم ایتمکده اولان بوآفات اجتماعیه‌نك ال برلکیله مداواتنه قویولورز؛ بوصورتله امته ، ملته قارشی وجداناً فریضهٔ ذمتمز اولان اك عالی بر وظیفه‌یی ایفا ایتمش اولورز . وصلی الله علی سید الوجود محمد وعلی آله وصحبه وتابعیه وسلم .

تنبیه

بز بوتألیفمزی ایکی قسمه آییرمایه مجبوراوله‌رق برنجیسنی تسترایله مسلمان قادینلرینك تابع اولدقلری عادات سائره علیهنه وارد اولان اوهامی دفعه ، ایکنجیسنی ایسه مدنیت اسلامیه‌یه قارشی توجه ایدن اعتراضاتی رده تخصیص ایتدك .

مدنیت حقنده سوزی بوقدر اوزاتمامزه سبب شودرکه : بعض محررلر بزم « مدنیت اسلامیه کمال بشرینك تمثیلیدر . » طرزنده‌کی سوزیمزی یاکلیش آکلامشلرده بز کمال بشری دینیجه ماقسیم طوپلری، دوم دوم قورشونلری ، دینامیت کبی آثارصناعتی مراد ایدیورز، ظننه دوشمشلر. بونك ایچون بزده کتابمزده کمال بشرینك ماهیتندن، انسانك بادیٔ خلقتی اولان غرضك ماهیتندن ، انسانی اوکماله ایصال ایدن مدنیت فاضله‌نك ماهیتندن، خلاصه برچوق ماهیتلردن بحثه لزوم کوردك . صوکره مدنیات مختلفه‌نك هرنوعنی آیری آیری تتبع ایدرك ایچلرنده انسانی سعادت روحانی وجسمانی‌یه ایصال ایدن مدنیتك دیانت اسلامیه‌دن باشقه‌سی اولمایه‌جغنی حس ایله ، بوتون معلومات بشرك شهادتیله آکلادق . مع‌مافیه بومحررلر بزم (الحیاة) (تطبیق الدیانة الاسلامیة علی نوامیس المدنیة) (الحدیقة الفکریة فی اثبات الله بالبراهین الطبیعیة) نامندکی آلتنده منتشر اثرلریمزده‌کی مباحثه مطلع اوله‌بیدیلر هیچ بوسوزلری سویلمکه حاجت قالمازدی. زیرا اوزمان بیلیرلردی که بزحمایه‌سنه مجبوراولدیغمز حقائقی علم ایله ، حس ایله مدافعه ایتمکده‌یز ؛ قانونی ترقی‌یی بیلمه‌ینلردن دکلز ؛ بلکه اوقانون حقنده اك اول سوز سویله‌ین ، اونی قرآن حکیمك آیات ساطعه‌سنه تطبیق ایله اوغراشان بزز . هدانا الله جمیعا الی مافیه خیر الامة والملة آمین .

صوك

صوك　　　مترجمی : محمد عاکف

مواعظ

مقرری :　　　محرری :
مناسترلی اسماعیل حقی　　　سیروزلی ح . اشرف ادیب

درس : ٥١ — ۲٦ ایلول ۳۲٤

ارباب وقوف حساب ایدرلر، آوستریادن برسنه ظرفنده ممالك اسلامیه‌یه اول قدر مال کلیرکه میلیونلره بالغ اولور. ایکنه‌دن طوت ایپلکه قدر، اسپارماچته قدر، حاصلی بتون حوایجمزه وارنجه‌یه‌قدر هپ آوستریادن کلیر. سنوی اوتوز یدی میلیون لیرا بزدن چکر. ایستتستیق اربابی سویلر. ممالك عثمانیه‌دن اوقدر کسب ثروت ایدیورده حیرت، حیرت!.. اکر آلیش وریش ایتمسه‌ك، اوتوز یدی میلیون لیرا ضایع ایدر... بیوك انتقام!. حرب سیاسی‌یه حاجت یوق . حرب اقتصادی اونی بترر . ذاتاً شمدیکی حربلر ، هپ محاربات اقتصادیه‌در . تجارتدر ملتلری یاشاتان . توسیع ملکدن، اجرای نقددن مقصد هپ تجارتی توسیعدر :

— اونلر چالیشسون ، بز ییه‌لم .

بویله دیرلر . خام اشیا بزدن کیدر پاموق کبی ، پلاموط کبی ، دری کبی شیلر . انجق بش التی میلیون یاطوتار یاطوتماز . اوکا مقابل اوتوز یدی میلیون لیرا بزدن چکر . بوکونکی کونده اك برنجی وظیفه‌مز اونکله پوسته‌یی کسمك‌در . بوصورتله بیوك انتقام آله‌جغز. بعض غزته‌لر یازار، بوفکری ترویج ایدرلر. مع‌مافیه ینه حکومتجه، نه‌یاپلق لازمسه یاپیله‌جق. وکلاجه، ارباب حل وعقدجه ایجابی اجرا اولنه‌جق. اوراسی بزه لازم دکل، بز بوکون نه یاپه‌بیلی‌یز؟ آوستریا ایله معاملاتی کسمك . اکر بز بویله یاپارسه‌ق آوروپایه کندمزی بیوك فکرلی طانیتیرز.

— ها ، دیرلر ، بونلر اسکیسی کبی دکل . باق عثمانلیلر اویانمشلر . « آوستریا مالی آلمایه‌جغز » دیه اتفاق ایتمشلر . وحقیقةً ده آلمایورلر . بتون آوستریا امتعه‌سی صاتان مغازه‌لرینك آولایورلر. حقیقةً عثمانلیلر ترقی ایتمشلر . (افکار عمومیه) دینیلن شی اوراده‌ده حاصل اولمش...

آوستریانك بزه قارشی دشمنلکی حددن افزوندر . کچن سنه برفس سندیقه‌سی یاپدی . برچوق پاره‌لرمزی آلدی . بتون دنیا مسلمانلرینه فس صاتار . براتفاق ایده‌بیلیرسه‌ك یوقمی ؛ آوستریانك یوزلرجه فابریقه‌سی قاپانه‌جق‌در . بوندن بیوك حرب ، بوندن بیوك موفقیت، انتقام اولورمی ؟ هم بوکونکی کونده بعنایةالله فساعیمز ایله برچوق شیلر یتشدی . شمدی بزده اعلا فس یاپیورز . کندی فسلرمزی کییه‌لم . صوکرا آوستریا شکرینی‌ده آلمایه‌لم . آزمی شکر وار ؟ آوستریا شکری آلمازسه‌ق شکرسزمی قاله‌جغز ؟ حتی ایجاب ایدرسه هیچ یمه‌یه‌لم‌ده او غدار دولتك مالنی آلمایه‌لم . شکر یالکز اوراده اولمایور ، باشقه یرده‌ده یاپیلیر . فرانسز شکری وار ، انکلیز شکری وار. اونلردن آله‌لم . وارسون فرانسزلرك ، انکلیزلرك تجارتی ایلریلسون . قالین عبالر کییه‌لم ، الا او خائنه محتاج اولمایه‌لم . هم یاواش یاواش مملکتمزده بوسایه‌ده ترقیاته مظهر اولور. بواحتیاج حس ایدیلیجه مملکتمزده چوخه فابریقه‌سی آچیلیر . اکن دیکر دولتلر کلیرلر ، بوراده فابریقه‌لر آچارلر . اهالیمزده ایش بولورلر .

ابو العلا

مطبعهٔ عامره

صراط مستقیم

۱۳۲۶

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

محل اداره: درسعادتده ژنكچی پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌در

اخطار: مسلكمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز.

مؤسسلری: ابوالعلا زین‌العابدین — ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	التی‌آیلغی
درسعادتده	۶۵	۳۵
ولایاتده	۹۰	۵۰
ممالك اجنبیه‌ده	۹۰	۵۰ غروشدر

تاریخ تأسیسی: ۱۱ تموز ۳۲٤

درسعادتده نسخه‌سی ۵۰ پاره‌در

قیرطه‌دن مقدما بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ۲۰ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد: ۲۰ — ۳۲۶ ذی‌الحجه ۱۸ پازارایرتسی ۲۹ کانون‌اول ۳۲٤ — برنجی سنه

اصول مشروطیت علیهنده خصمای ملتك اعتراضاتنه قارشی مدافعهٔ محقه

(۲) مثال: سورهٔ مائده‌ده‌کی «لیس علی الذین آمنوا وعملوا الصالحات جناح فیما طعموا اذا ما اتقوا ... الخ» آیت جلیله‌سنك ظاهرینه قصر نظر ایدیله‌جك اولسه خمرك حلنه ، مسکرات استعمالنك جوازینه قائل اولمامز لازم کلیر. فقط روایات صحیحه ایله ثابت ومعلومدرکه بو آیتك اوست طرفی «انما الخمر والمیسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشیطان ....» قول کریمی [۱] نازل اولوب حرمت خمر قطعیاً اعلان اولوندقده اصحاب کرامك برچوغی صاق ایده‌رك «یارسول‌الله ! بوندن اقدم وفات ایدن ، حتی غزوهٔ احد اثناسنده شهید اولان بعض اخوانمزده خمر ایچرلردی» دیدیلر. بودرجه مغایر مصالح دین ودنیا بولونان بوخبیثی استعمال ایتمش بولند. قلری حالده آخرته کیتدیلر، بونلرکده عذاب اخروی‌یه کرفتار اولملری لازم کله‌جکمی؟ دیمك ایسته‌دیلر.

[۱] مآل منیفی: شرب خمر ایله عمل میسر، هرنوع قمار اویونی، کذلك اصنام وهیاکله طاپیق و «ازلام»، وسائط غیر مشروعه ایله امور غیبیه کشفنه یلتنمك غایت خبیث ومردار شیلردر. بونلرك هربری شیطان لعینك اغرا ایلدیکی اعمال باطله‌دندر. نائل فوز وفلاح اوله بیلمه‌کز ایچون بومقوله افعال رذیله‌دن اجتناب ایدیکز.

بونظم جلیلی ولی وتعقیب ایدن «انما یرید الشیطان ان یوقع بینکم العداوة والبغضاء فی الخمر والمیسر ویصدکم عن ذکر الله .....» آیت کریمه‌سی‌ده خمر ایله میسرك تولید وانتاج ایتمکده اولدقلری محاذیر عظیمه ومفاسد دینیه ودنیویه‌یی تعداد ایله وجوب اجتنابی تأیید وتأکید ایدییور.

سلامت عمومیه‌یی تهدید ایدن شو بلایای مدهشه‌نك تأثیرات الیمه‌سنی کوستریور. اوروپا ارباب اذعانی ایسه نه قدر دورلر کچیردکدن ونه مرتبه فلاکتلر مشاهده ایتدکدن صوکرا بووخامتلری آکلامغه وتدابیر زجریه آرامغه باشلادیلر. فاعتبروا ....

ایشته بوسؤال اوزرینه آیت جلیله نازل اولوب دفع اشتباه ایتدی. معنای شریفی:

«وظیفهٔ اتقایه رعایت ، شرعاً حرمتی ثابت مناهیدن مجانبت ایتدکلری تقدیرده بیوب ایچدکلری شیلردن طولایی صلحای مؤمنینه «جناح»، وزر ووبال ترتب ایتمز. (اولجه وفات ایدن مؤمنلر حقنده ایسه حرمت خمر اعلان بیورلمش دکلدی. بناءً علیه اونی استعماللرندن ناشی مؤاخذه اولونمیه‌جقلردر)

صدده رجوع ایده‌لم:

روح المعانی تفسیرنده تصریح اولندیغی اوزره قرابت کبی ، قدیم ویاحادث صداقت کبی برباعث طبیعیدن ناشی مسلمك غیر مسلمه محبت ایتمسی موالات غیر مشروعه‌ده داخل [illegible]لمماز. بودرلو محبت حد اختیاردن خارج ، نظر اعتباردن ساقط اولوب معفودر. «انك لاتهدی من احببت» نظم شریفی شهادتیله حضرت رسول اکرمده زمان طفولیتلرندنبری حامیلری بولنان [illegible] عموجه‌لری ابوطالبی غایت سه‌ورلر، کندیسنه هرزمان احترام ایدرا [illegible]وردی.

[موما الیه مع التأسف [illegible] قبول اسلامیت [illegible]

حق وحقیقتی آکلامش [illegible] ودین [illegible] [illegible]یه نائل سعادت اوله‌مدی.

انشاد ایتمش ایدی. [illegible] [illegible]بینك علویتنه دائر بی نظیر قصیده‌لر

تجهیل وتضلیل [illegible] [illegible]دن زیاده سودیکی پدری عبدالمطلب ایله اجدادینی

رتوهمه [illegible] [illegible]دن عار ایتدی ، درایت وحصافتنه یاقشمیان بویله بار

حض[illegible] [illegible]یلدی‌ده پتپرستلك دین باطلی اوزره قالدی، کیتدی.

[illegible]رت رسولی زیاده سه‌ور ، سفهای قریشه قا[illegible]

[illegible]سلین بابنده بیوك فداکارلق ابراز اید[illegible]

«ها انتم اولاء تحبونهم ولا[illegible]

عالیسنده اصحاب کرامدن

كوره بوقبیلدندر. معنای شریفی : سز اونلری (اهل كتابدن معدود برطاقم اشخاصی) حقوق قدیمه‌یه رعایةً سوه‌مكده‌سكز. اونلر ایسه سزی سومزلر. سز هركتاب منزله ایمان ایدییورسكز (حالبوكه اونلر سزك كتابكزه ایمان ایتمزلر.)

بعض ارباب تفسیرده آیت مذكوره‌یه شویله معنا ویرمشدر :

« ای مؤمنلر سز احبابكز كبی مشركلرك‌ده ضررديده، آفتزده اولملرینی تمنی ایتمزسكز، بوتون عبادالله حقنده خیر خواهلق ایدرسكز. (چونكه اسلامیت بونی مقتضیدر) اونلر ایسه بوآرزوده بولنمازلر، بلكه دائما سزی رنجیده ایتمك ایسترلر. انصاف واعتدالدن انحراف ایدرلر.»

هراحتماله كوره « وتؤمنون بالكتاب كله » نظم شریفی مسلمانلر ایله ادیان سائره اصحابی آره‌سنده محبت وعدم محبت جهتیله اولان اختلاف وتباینك منشأنی كوسترمكده‌در . یعنی سزكرك كندی اوزركزه ، كرك اقوام سائره‌یه نازل اولان هر كتاب سماوی‌یه (ولو اصلی اعتباریله اولسون) ایمان واحترام ایتمكده‌سكز. هیچ بركتابه مقدسه ، تبلیغه مأمور هیچ برپیغمبره قارشی كفر وتكذیبده بولنمیورسكز . آنكچون كتب سماویه وانبیای سالفه‌نك برینه انتساب ادعاسنده بولونانلردن برجماعته — طوغرودن طوغرویه — بغض وعداوت بسله‌میورسكز بلكه بوایمان تام وصحیحكز ایجابنجه اهل كتابدن اولانلره ابراز مودت ایدییورسكز .بو، سزك خواص ممیزه‌كزدن معدود مفخرته، شعار انسانیته لائق بروصف شریفكزدر .

ایشته قرآن كریم بوآیت جلیله‌ده ایمان تام صاحبی اولان صنوف مسلمینی مقتضای اسلامیت اولان اك كزیده بر وصف ایله توصیف ، دلیل وبرهانه مقترن بیان واضح ایله تعریف ایدییور كه اونلر « ومن اعتدی علیكم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیكم » كبی نصوص جلیله ایله مقابله بالمثله ، عداوت ایدنلردن اخذ انتقامه مأذون بولندقلری حالده كندیلرینی سه‌ومینلره دخی علی الاكثر دوستانه معامله ایدرلر ، سماحتكارانه داورانیرلر .

بوبیان قدسیٔ آلهی اویله باهر برحقیقتدركه اصلاقابل انكاردكلدر. مسلمانلر اك پارلاق دوز استیلالرنده بیكلرجه وقائع اثناسنده بوشنای سبحانی‌یه شایان اولدقلرینی بوتون جهان خلقنه تسلیم ایتدیرمش ، صحائف تواریخه بی‌نهایه مأثر انسانیتكارانه و مفاخر خداپسندانه یازدیرمشلردر . بناءً علی ذلك بوبابده اطناب مقاله حاجت كورمیز .

دین مبین اسلام عفو وتسامحی آمر ، مودت ومرحمت اساسلری اوزرینه ثابت و مستقر اویله بردین عالیدركه اونك فوقنده كائن بر مرتبه تصورینه عقل ایچون امكان یوقدر .

سرائر حقائقنه ، تفاصیل احكام عادلانه‌سنه آز ، چوق كسب اطلاع ایدن انسان، كندیسنی اذعان وانصافدن تماماً تجرید ایتمدكجه، علیهنده سویلیه‌جك حرف واحد بوله‌ماز .

بعض فقها موالات غیر مشروعه‌ده غیرمسلملرك جهادده (غزوات دینیه‌ده) تشریك ایدلملرینی‌ده ادخال ایتمشلردر. [اما سائر محاربانده اشتراك واتفاقلری بلاشبهه جائزدر. چونكه مصالح دنیویه‌یه عائد امورك كافه‌سی استشاره‌یه تابعدر.]

فقط جمهور فقها بوشموله قائل اولمامشلردر. مذهب جلیل حنفیده، غیرمسلملری غزایه تشریك جائزدر. یالكز باغیلر ایله محارب اولدیغمز زمان امر مشروع عد اولونماز.

علی الاطلاق تجویز ایتمین بعض فقها حضرت عائشهٔ صدیقه‌دن مروی قصهٔ آتیه ایله استدلال ایدرلر :

« بدرغزاسنه تشریفلری اثناسنده شجیع وبهادر برمشرك حضرت رسول اكرمه مراجعتله معیت سنیه‌لرنده بولونان غزات مسلمینه التحاق ایتمك ایسته‌دی. اصحاب كرام بوكا ممنون اولدیلر. فقط ذات رسالتمآب افندمز: « خایر! بن رجل مشركك معاونتنی قبول ایتمم » دییه‌رك مرقومی اعاده بیوردی » .

اكثر فقها بو حدیثك منسوخ اولمسنه ذاهب اولمشلردر . زیرا مؤخراً بر غزاده بنی قینقاع یهودیلریله ، هوازن وتماسنده صفوان بن امیه و توابعی ایله استعانه بیورلمشدر.

بعض ارباب علم‌ده اكر كندیلرینه اعتماد اولونور واشتراكلرینه لزوم كورولورسه تشریك ایدیلیرلر، اعتماد ویا احتیاج بولنمادیغی تقدیرده صرف نظر اولنور دییه‌رك روایات متعارضه بیننی جمع وتوفیق ایتمشلردر.

[بوشرائطك هرمحاربه‌ده، حتی هرخصوصده آرانه‌جغی آشكاردر] دییورلركه حضرت عائشه‌دن مروی قصهٔ سابقه‌ده‌كی عدم قبول یا امن واعتمادك یاخود لزوم واحتیاجك فقدانندن نشأت ایتمش اوله‌بیلیر .

كذلك « لایتخذ المؤمنون... » آیت كریمه‌سنك باعث نزولی اولمق اوزره عبدالله بن عباس (رض)دن مروی قصه‌نك منشأی‌ده فقدان مذكور اولسه كركدر. روایت مذكوره شویله‌در: « وقعهٔ احزاب اثناسنده نقبای اصحابدن عباده بن صامت « رض » جناب رسالتمآب افندمزه: یا نبی‌الله! بنم معاهدم تحتنده بشیوزقدر یهودی رجالی واردر. مساعده بیورورسه‌كز آنلری‌ده جلب ایده‌لم، دیدی وبونك اوزرینه آیت جلیله نازل اوله‌رق رسول اكرم افندمز مرقوملرك اشتراكنه مساعده بیورمدی»

منهی عنها اولان موالاتده غیرمسلملرك امور دولت و مصالح امتده استخدام ، تحیه وقیام صورتیله استقبال واكرام اولنملرینی درج ایتمك ادعاسنده بولونانلرده واردر. فقط احمد بن حجر رحمه‌الله فتاوای شریفه‌لرنده تنصیص ایلدیكی اوزره « لاینهاكم الله عن الذین لم یقاتلوكم فی الدین ولم یخرجوكم من دیاركم ان تبروهم وتقسطوا الیهم» نظم جلیلی دلالتیله دین محاربه‌سنه قیام ایتمین ودار اسلامه تجاوزاتده بولنمیان اهل كتابه قارشی مسلملر طرفندن بروّ واحسان معاملاتنده داخل، هردرلو آثار مودت ابرازی جائز ومشروعدر.

[سورهٔ حشرك اوائلنده‌كی « تلقون الیهم بالمودة » نظم كریمندن مستفاد اولان تحریم مودت سیاق وسباق آیات دلالت واضحه‌سیله اصحاب كزینه محضا ایمانلرندن طولایی ابراز عداوت ایله مهاجرته مجبور ایدن مكه مشركلرینه دائردر [۱] بونلرك مسلكنه سالك اولان

---

[۱] چونكه تعمیم اولونسه آیات قرآنیه بیننده تعارض ثبوتی لازم كلیر. اهل كتاب ایچنده بیكلرجه آلتون قیمتنده اموال امنیت اولنه‌جق ذوات موجود اولدیغنه قرآن كریم شهادت ایتمكده‌در .

اعدای دینده بوحکمه داخل اولورلر. فقط سائره شمولی یوقدر.]

دین مبین اسلام هر صنفه قانون عدالت و مساوات داخلنده معامله اولنمنی امر ایتمکده‌در. بناءً علی ذلك معاملات خصمانه‌ده بولنمیان کسانی – هانکی دین ومذهبه منتسب اولورلرسه اولسونلر – بغیر حق رنجیده خاطر ایتمك، مسلمانلری لوازم انسانیت وآداب معاشرتدن بی‌بهره کوسترمك بو دین عالی‌یه رعایت دکل، بلکه اهانت اوله‌جغی بی‌اشتباهدر.

خصوصاً مصالح مدنیه وسیاسیات عمومیه مقتضیاتنه تطبیق حرکت هرکسه وجیبهٔ ذمتدر.

پیغمبر ذیشانمزده ملل سائره‌دن قدوم ایدن ایلچی ومبعوثلری اعزاز واکرام ایله قارشیلار. بعض زواره دها زیاده احترامله صدر مجلسده، حتی ردای شریفنی بسط ایله اوزرینه اوتورمق تکلیفنده بولونورلردی.

[جود وسخاسیله ضرب مثل اولونان حاتم طائینك اوغلی جناب عدی (رضی) دین اسلامه کیفیت دخولنی حکایه ایتدیکی صره‌ده شویله دیمشدر: «بعثت محمدیه‌دن خوشلانمیانلرك برنجیلرندن اولدیغم ایچون قبیله‌می ترك ایده‌رك اهل دینم اولان نصارای شامه التحاق ایتمشیدم. برمدت اوراده مکث وآرامدن صوکره بعض استخبارات اوزرینه حقیقت حالی آکلاوب ده آکا کوره حرکت ایتمك فکریله مدینهٔ منوره‌یه کلدم. نبی کورن اهالی عدی بن حاتم کلمش دیسه اکرام واحترام ایله تلقی ایده‌رك حضور رسالتپناهی‌یه ادخال ایتدیلر. اول حضرت بنی کورنجه اسمیله ندا بیوره‌رق دین مبینی تکلیف ایلدی. بن سکوت ایتدم. بعده بنی آلوب خانه‌سنه کوتوردی. یولده کیدرکن اختیار وفقیر بر یهودیه‌یه تصادف ایتدك. قادینك کندی احوالنه دائر اوزون برافاده‌سنی آیاق اوزره دکله‌یوب سویله‌یه‌جکنی سویله‌دی. دیدم که بوذات ملك وسلطان دکل ایمش. خانهٔ سعادته کیردك. ایچی خورما لیفی، اوستی مشین بر مندر چکی کوستره‌رك بونك اوزرینه اوتور دیدی. باشقه اوتوره‌جق برشی کوره‌مدیکم جهتله حیا ایتدم. سز اوتوروکز دیدم. خایر! سن اوتور دیه‌رك بنی اومندره اوتوردوب کندیلری ده حصیر اوزرینه اوتوردیلر، بو معامله‌یی ده کورنجه آرتق بن ملك اولمادیغنی جزماً بیلدم.

بیوردیلر که ...» [٥]] حضرت نبی ذیشان افندمز امت واصحابنه خطاباً ده «اذا اتاکم کریم قوم فاکرموه» [٦] «اذا اتاکم الزائر فاکرموه»، الك صوك وصایای جلیله‌لری صره‌سنده‌بیله «واجیزوا الوفد بمثل ما کنت افعل» بیورمشلردر. «خارجدن کله‌جك سفیرلره بنم یاپدیغم کبی معاملات احترامیه ابقا ایدیکز».

زمان سعادتلرنده بولونان حکمدارلره ارسال بیوریلان نامهٔ مبارکلرنده «عظیم الروم» کبی تعبیرات احترامیه استعمال بیورورلردی. حبش اهالیسندن برای زیارت مدینه‌یه کلن رهبان وسائره‌یه ابراز

(٥) حکایه‌نك تمامی «رسالهٔ حمیدیه» ترجمه‌سنه درج اولنمشدر.

(٦) بو حدیث شریفك اطلاق ظاهریسی اوزرینه محمول اولدیغی «شرعة الاسلام» ك آداب الصحبة والمعاشرة فصلنده مصرحدر.

اولونان احترامله، آلقشلره مساعده بیورلدی. چونکه اونلر اولجه مملکتلرینه مهاجرت ایتمش اولان اصحاب کرامه پك چوق مهمان‌نوازلق ایتمش، حمایتکارلقده بولنمشلردی. حتی بوندن طولایی حقلرنده استعیذ بالله «ولتجدن اقربهم مودة للذین آمنوا الذین قالوا انا نصاری ذلك ...» آیت جلیله‌سی شرف‌نزول ایتمشدر [٧]

مابعدی وار — مناسترلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

سورهٔ اعراف : آیت — ٣٢ ، ٣١ ، ٣٠

«یا بنی آدم خذوا زینتکم عند کل مسجد وکلوا واشربوا ولا تسرفوا انه لا یحب المسرفین . قل من حرم زینة الله التی اخرج لعباده والطیبات من الرزق قل هی للذین آمنوا فی الحیوة الدنیا خالصة یوم القیمة کذلك نفصل الایات لقوم یعلمون . قل انما حرم ربی الفواحش ماظهر منها وما بطن والاثم والبغی بغیر الحق وان تشرکوا بالله مالم ینزل به سلطاناً وان تقولوا علی الله مالا تعلمون»

برنجی آیتك معنای منیفی : ای بنی آدم هر مسجد نزدنده زینتکزی اخذ ایدك [طواف ایتدیککز ویا نماز قیلدیغکز زمان عورتلریکزی ستر ایچون لباسکزی کییك] و [سزه طیب اولان شیلردن] ییك وایچك لکن اسراف ایتمیك [حلالی تحریم ویا حرامه تعدی ویاخود اکل وشربده افراط ایدرك حد اعتدالی تجاوز ایله‌میك] . الله اسراف ایدنلری سومز [جناب حق مسرفلرك فعلندن خشنود وراضی اولماز]

زینت : زیب آور اولان ثیاب فاخره‌نك اسمیدر . فقط مفسرین کرام حضراتی آیت کریمه‌نك سبب نزولندن استدلال ایدرك بوراده زینت ایله ستر عورت ایدن لباس مراد اولندیغنده اجماع ایتدیلر . چونکه قبائل عربدن اهل جاهلیت کناهلرمزله تلویث ایلدیکمز البسه ایله طواف ایتمیز دیوب بیت معظمی ارککلر کوندوز قادینلر کیجه‌لین عریان اوله‌رق طواف ایدرلرایدی ، بناءً علیه شو چرکین حالدن نهی ایچون بونظم جلیل شرف نزول ایتدی .

برکیمسه‌نك نماز ایچون الك کوزل هیئتنی اخذ ایتمسی سنت سنیه‌دندر . نمازده ستر عورتك وجوبنه بو آیت کریمه‌ده دلالت بولندیغنی علماء بیان بیوردقلری کبی شیخ الاسلام خواهر زاده دخی نمازده احسن ثیابی تلبس مستحب اولدیغنه بو نظم جلیلده دلالت وار دیمشدر .

* *

بنو عامر قبیله‌سی موسم حجه حرمت وتعظیم ایچون انجق قوت لایموت اکل ایدوب یاغلی یمك یمزلر ایدی . زمرهٔ موحدین بونی یاپمغه بز دها لائق وجدیرز دیملریله «وکلوا واشربوا ولا تسرفوا» بیورلدی .

(٧) بو آیت کریمه‌نك تفسیریله برابر حبش اهالیسنك مهاجرین اسلامیه‌یه قارشی اولان معاملات احترامیه‌لری وبو وسیله ایله نجاشی حضرتلرینك ودها پك چوق ذواتك نائل هدایت قلنملری نسخ سابقه‌مزك «مواعظ» قسمنده تفصیل اولنمشدر .

ابن عباس رضی‌الله عنهمادن شویله روایت اولنمشدر: ایکی خصلت که بری اسراف ودیکری کبردر سکا تجاوز و تحکم ایدنجیه‌دك دیله‌دیککی اکل ودیله‌دیککی تلبس ایت .

غایتله دقته سزادرکه بو آیت کریمه‌ده جناب حق مسرفلری یعنی هرهانکی خصوصده اولورسه اولسون حد اعتدالی تجاوز ایدنلری ، علی‌الاطلاق افراط پرستانی‌سومدیکنی بیان بیوردیغی کبی سورهٔ اسراده دخی مبذرلره یعنی مماللرینی اسراف ایدنلره اخوان شیاطیندر دیور . شرح مناره‌ده مذکور اولدیغی اوزره سرف : حدی تجاوز دیمکدر . تبذیر : مالی اسراف ایدرك طاغتمقدر. بخل وخستك ذمی حقنده ایسه عادتا قابل حصر وتعداد اوله‌میه‌جق درجه آیات وآثاروارد اولمشدر. شوحالده بسبتون مخالف مروت ومغایر شعار انسانیت اولوب متصف بولنانلرینی مرتبهٔ بشریتدن اسقاط ایدن بخل وخستدن بغایت حذر اولنمق وجائب انسانیه‌دن اولدیغی کبی اموالی اسراف وتبذیردن دخی مجانبت ایدلمك ضروریات اموردن اولدیغی بیلنه‌رك شوافراط وتفریط اره‌سنده حد اعتدال بولنان جود وسخادن آیرلماملی وتعبیر دیکر ایله محل لازمنده وسع واقتدار نسبتنده بذل مالدن قطعا کیری طورمیوب فقط لزومی‌اولمیان یرده ویاخود محل‌لازمنده کندینی وعائله‌سنی بتون‌بتون فراموش‌ایدرك سفاهت درجه‌سنده فضله مال‌صرفندن مجانبت‌اولنملی‌در.

« والذین اذا انفقوا لم یسرفوا ولم یقتروا »
« وکان بین ذلك قواما »

*
* *

حکایه اولنورکه هرون‌الرشیدك نصرانی برطبیب‌حاذقی واردی. علی بن الحسین بن واقد نام ذاته برکون بوطبیب دیدی‌که : سزك کتابکزده علم طبه دائر هیچ برشی یوق ، حالبوکه علم ایکی نوع اولوب بری علم ابدان وبری علم ادیاندر .

علی بن الحسین — جناب حق طبك کافه‌سنی کتاب عزیزندن بر نصف آیتده جمع ایتمشدر .

طبیب — ندر اوآیت ؟

علی بن الحسین — «کلوا واشربوا ولا تسرفوا» نظم شریفی .

طبیب — یانیچون طب‌حقنده پیغمبرکزدن برشی‌روایت اولنمیور؟

علی بن‌الحسین — پیغمبرمز‌صلی‌الله علیه وسلم حضرتلری طبی‌الفاظ قلیله ایچنده جمع ایتمشدر .

طبیب — ندر اوجوامع الالفاظ ؟

علی بن الحسین — « المعدة بیت الداء والحمیة رأس الدواء واعط کل بدن ماعودته » حدیث شریفی‌در. معده خسته‌لکك اویدر ، پرهیز ایسه دوانك باشیدر . هر بدنه اعتیاد ایتدیردیکك شیئی ویر .

طبیب — [حفظ صحتك‌اك مهم‌دستورلری بیان بیورلمش‌اولدیغندن کنایه اوله‌رق] نه کتابکز ونه پیغمبرکز جالینوسه طب براقامش ، [خسته دوشوب‌ده تداوی ایچون اطبایه مراجعته حاجت قومامش] .

معلومدرکه بتون انسانلر یمك یمکه محتاجدرلر. فقط کافی درجه‌ده یمك یملی‌در. برانسان لزومندن آز یرسه ایی بسلنه‌مز. قوتدن دوشر. چوق یرسه وآغر غذالرله معده‌سنی طولدیررسه برطاقم خسته‌لکلره دوچاراولور. معده‌سنی بوزار. امعاسنی پیراندیرر. اغریلر، صنزیلر باشلار. دها اوان صباوتمزده ایکن هپمزك کلستانده اوقودیغمز حکایه‌لردندرکه ملوك عجمدن بری ذات رسالتمآب افندمزك خدمتنه بر طبیب حاذق اعزام ایتمشیدی . طبیب نزد سعادته کلدی . اعزاز واکرام ایدلدی . کندینه بر تخصیص اولندی . فقط بر قاچ سنه دیار عربده قالدیغی حالده هیچ بر کیمسه نه برای معاینه انك یانه کیتدی نه‌ده اندن بر معالجه ایسته‌دی . طبیب برکون حضور سعادته کیدوب : بنی اصحابه معالجه ایچون کوندردیلر ، حالبوکه بوقدر مدت ایچنده هیچ برفرد بکا دونوب باقمدی‌که بکا امراولنان خدمتی یرینه‌کتوره‌یم دیدی. بوسوزیله‌ده کندیسی بیکانه اولدیغندن ناشی هیچ بر کیمسه‌نك مراجعت ایتمامش اولدیغنی بیلدیرمك ایسته‌دی . رسول اکرم صلی‌الله علیه‌وسلم افندمز بیوردی‌که مراجعت وقوع بولماسی بوسنك عطف ایتمك ایستدیکك سبیدن طولایی دکلدر. بلکه بو طائفه‌نك برخصلتی واردر : اشتهالری غالب اولمدقجه برشی یمزلر وهنوز اشتهالری باقی ایکن اللرینی طعامدن چکرلر. ایشته عدم مراجعتك سببی بودر. طبیب بوجوابی النجه صحت بدنك سببی‌ده بودر دیدی . ورخصت آلوب مملکتنه عودت ایلدی . ینه جمله‌مزك خاطر نشانیدرکه سعدی مرحوم بوحکایه‌یی آوردهٔ بیان ایتدکدن صکره زیرنده شو مثنوی‌یی سویلمشدر :

سخن انکه کند حکیم آغاز
یاسر انکشت سوی لقمه‌دراز

که زنا کفتنش خلل زاید
یاز ناخوردنش بجان آید

لاجرم حکمتش بود کفتار
خوردنش تندرستی آرد بار

حکیم اولان ذات اول وقت سوزه باشلار ، یاخود النی طعامه اوزادرکه او سوزی سویله‌مامکدن مضرت تولدایدر ویاخود اوطعامی یمامکدن هلاك اولور . شوحالده شبهه‌سز انك کفتاری حکمت وطعام ایتمسی باعث تندرستی وصحتدر .

شیخ‌الرئیس‌علی‌ابن سیناءدخی شووصایای صحیه‌ایله ترانه‌سازاولیور:

اجعل غذاءك کل یوم مرةً
واحذر طعاماً قبل هضم طعام
واحفظ منیك مااستطعت فانه
ماءالحیات یصب فی‌الارحام

غذاکی هرکون برکره ایت . بریمك هضم اولنمه‌دن اوزرینه یمك یمه‌دن حذر ایت . الکدن کلدیکی قدر منیکی حفظ ایت ، زیرا منی ارحامه صب اولنور ماء حیاتدر .

اثرده « نفسکم مطیتکم فارفقوابها » وارد اولمشدرکه نفسکز مطیه‌کزدر، اکا رفق وملایمت ایدك، انی طاقت وتحملندن فضله یورمیك

دیمکدر . معطیه بنك حیوانه دینور . بدن بوقدر قوای ذهنیه‌یی حامل اولدیغندن بنك حیوانه تشبیه بیورلمشدر . برآدم بندیکی حیوانك عینه ، تیمارینه دقت ایتمز ، یاخود حددن آشوری سوروب یورارسه حیوان زبون دوشه‌رك ارتق انتفاع اولماز درجه‌یه کلور ، نهایت تلف اولور . انساان‌ده کندینه باقماز ، یاخود کندینی ناقابل تحمل بر صورتده یورارسه وجوددن دوشر ، صحت وعافیتی مختل اولور ، نهایت محو اولور کیدر . بك ذکی آدملر کورلمشدرکه قوای ذهنیه‌سنی یردن یره صرف ایلدکلرندن بك آز زمانده سونمشدر ، ذکاسندن نه کندیسی نه ملکتی مستفید اولمشدر . لکن انتظام واطراد ایله آهسته رو اولانلر منزل مقصوده واصل اولمشلردر ، یوروش ورفتار ایله نیجه آثار جلیله ، نیجه مآثر مبجله میدانه کتورمشلردر .

* * *

ایکنجی آیتك مآل عالیسی : [حبیبم سن] دیکه اللهك قوللری ایچون [خزائن الطافندن] اخراج ایلدیکی زینتی [پاموق ، کتان کبی نباتدن ، ایپك ، یوك کبی حیواندن ، زره وسائره کبی معادندن حصوله کلن تجملاتی] وطیبات رزقی [طیب ونفیس ارزاق ومآکلی] کیم تحریم ایلدی . سن دیکه او زینت ایله طیبات مآکل حیات دنیاده ایمان ایدنلر ایچوندر [کفره‌ده بالتبع دنیاده مستفید اولورلرسه‌ده بوزینت ایله طیبات مآکل اصل اهل ایمان ایچوندر .] یوم قیامتده ایسه مؤمنلره خاصدر [نشئهٔ اخراده کفره اونعمت جلیله‌ٔ الٰهیه‌ده اهل ایمانه مشارکت ایده‌مزلر] . اهل علم وعرفانه کافهٔ احکامی بوکبی تفصیل ایله تفصیل ایدرز .

« من حرم » قول شریفنده‌کی [من] کلمه‌سی انکار ونفی معناسنده استفهام ایچون اولوب نباتات وحیوانات ایله معادندن حصوله کلن تجملات حرام اولمدقدن بشقه بوتجملات ذاتاً دنیاده اهل ایمانك استفاده وتزینی ایچون حصوله کلدیکی وکفره بوتجملاتدن بالتبع دنیاده مستفید اولورلرسه‌ده آخرتده بتون بتون محروم اوله‌جقلری بیان بیورلدیغندن بوآیت کریمه مطاعم وملابسده وانواع تجملاتده اباحه اصل اولدیغنه دلالت ایدر دیمشلر وبونکیچوندرکه امام اعظم حضرتلرینك اکثر اصحابی فروجدن ماعدا کافهٔ اشیاده اباحه اصل اولوب حرمت انجق نص مطلق ویاخبر مروی کبی عوارض ایله ثابت اولدیغندن دلائل محرمه‌دن بردلیل بولندقجه فروجدن بشقه اشیانك مباح بولدیغنه ذاهب اولمشلردر .

مناقب ائمهٔ اربعه‌ده مذکوردرکه سرمذهبمز امام اعظم ابوحنیفه رحمه‌الله حضرتلرینك یانینه بریسی کلدیکی زمان حال وخاطرینی سؤال ایدر وفقر وفاقه‌سی وار ایسه اکا انعام واحسان ایلر ایدی . برکون مجلس عالیلرینه پژمرده قیافت برآدم کلدی . طاغلق وقی کلنجه هرکس ایله برابر بوآدم‌ده قالقوب کتمك ایسته‌دیسه‌ده حضرت امام انی قویویرمدی . کیمسه قالمدقدن صکره اکا دیدیکه شوسجاده‌یی قالدیر ، آلتنده‌کی بیك درهمی آل ، اوستکی باشکی دوزلت . او آدم : بنم احتیاجم یوق ، سعهٔ حالم وار دیدی . مشار الیه‌ده بیوردی‌که اویله ایسه سن حدیث نبویده « ان الله یحب ان یری اثر نعمته علی عبده » وارد اولدیغنی ایشتمدکمی ؟ پیغمبر افندمز بیوریورکه جناب حق قولنك اوزرنده اثر نعمتنی کورمك ایستر . بوقول نبی سنك سمعکه واصل اولمدیمی ؟ مادامکه سنك حالك مساعددر ، احبابك سنی بو قیلقده کوروب‌ده مکدر اولمامالری ایچون اوستکی باشکی دوزلتملی‌سین .

* * *

اوچنجی آیت کریمه‌نك مؤدای شریفی : [حبیبم سن] دیکه ربم انجق آشکار وکیزلی فواحشی وبتون ذنوب وآثامی وناحق یره بغی وظلمی واول شیلرکه الله انلر ایله حجت وبرهان انزال ایتمامشدر ، اوکبی شیلری ذات الوهیته [عبادتده] شریك قوشمکزی و [حلاله حرامدر دیمك کبی] بیلمدیککز شیلری الٰهه افترا ایتمکزی تحریم ایتمشدر [ایشته جناب حقك تحریم ایتدیکی شیلر منزلت انسانیه‌یه عقل وعرفانه یاقیشمیان انجق بوکبی شیلردر ، یوقسه خالق تعالی وتقدس حضرتلرینك خزائن الطافندن اهل ایمان ایچون ساحهٔ ظهوره چیقارمش اولدیغی اوتجملاتی کیم تحریم ایلدی ، بوتجملاتك حرام اولدیغنی سزه کیم سویلدی ؟] .

اکثر مفسرین کرام آیت کریمه‌ده‌کی « فواحش » کلمه‌سنی قبحی فاحش وزائد اولان کناه کبائردر دیه تفسیر ایتمشلر وبعضیلری فحشیات معناسنه آلمشلردر . « اثم » کلمه‌سی کبیر وصغیر بتون معصیته عام وشامل اولدیغندن ذکر اولنان ایکی معناجه « فواحش » دن صکره ایراد بیورلمسی تعمیم بعد التخصیص‌در . « بغیر الحق » قول شریفی « بغی » نك معناسنی تأکیددر ، زیرا بغی وظلم انجق بغیر حق اولور . « وان تشرکوا بالله مالم ینزل به سلطاناً » قول کریمی مشرکینی تهکم اولمقله برابر برهانی اولمیان شیئه اتباعك تحریمنه تنبیه‌در . بوقول کریمده مشرکینی تهکم واردر ، دینله‌یور ، چونکه ذات الوهیته غیرك تشریك ایدلمسنه برهان نازل اولمدیغی بیان بیوریلیور ، حالبوکه اشراك باللهك برهانی اولمیه‌جغی جهتله اکا برهان نزولی ذاتاً متصور دکلدر ، بوجهتله بوقول کریم مشرکینی تهکمه محمول اولمق لازم کلور .

برکات زاده اسماعیل حقی

فلسفهٔ اسلام :

اثبات واجب

دلیل ثانی : بتون عالمده هرشی متغیر وبرصورتدن دیکر صورته متحول‌در . ازجمله نطفه علقه‌یه ، علقه مضغه‌یه ، مضغه لحم وشحمه تحول ایتمکده وبوکبی تحولات افلاك ، عناصر ، معادن ، نباتاتده دخی وقوعه کلمکده‌در . حالبوکه بواحوال وافعالك حصوله کلمسی ایچون برمؤثر حقیقی لازمدر ، اومؤثر حقیقی ایسه خلاق متعال وحکیم لایزال اولان واجب الوجود

حضرتلری‌در. زیرا بتون عقلا وحکمایی حیرتده براقان شو اطوار عجیبه وافعال غریبه‌نك بلامؤثر حصولی ویاخود بر فاعل بی‌شعوردن ظهوری قطعیاً محال‌در.

شیمدی معترضلرمزك بو بابده‌کی فکرلرینی بیان وبعده آنلره قارشی ویره‌جکمز جوابلری اتیان ایده‌لم:

مادیون دییورلرکه [بو عالم بتون اجزا وافرادیله وماده وصوریله حادث دکل‌در. فی‌الواقع بتون صورتیله حادث‌در. فقط ماده وقوت حادث دکلدر. بونلرك ایکیسی‌ده ازلی‌در. بونلرك یکدیکرندن انفکاکی ایتمسی ممکن دکلدر. ماده (اثیر) دنیلن وصوك درجه بر صورت بسیطه ورقیقه‌یی حائز بولنان ذرات غیر متناهیه‌دن، قوت‌ده اوذراتك حائز اولدیغی حرکات دائمه‌سندن عبارت‌در. بو ذره‌لردن هربرینك من‌الازل برقوهٔ جاذبه‌سی، برده قوهٔ دافعه‌سی اولدیغندن بونلر شوفضای نامتناهی ایچنده بربریله تماس ایتمیه‌رك هرذره کندی محورنده کمال انتظام اوزره حرکت دوریه ایله حرکت ایدییور، وحائز اولدیغی قوهٔ جاذبه ودافعه‌سی سببیله آنلردن هیچ بریسی موازنه‌سنی غائب ایتمیور، وکندی دائرهٔ حرکتندن خارجه چیقمایورایدی. هرنصلسه آنلردن بری موازنه‌سنی غائب ایدرك کندی دائرهٔ حرکتندن چیقوب دیکرلریله برلشدی. ایکی ذره بر یره کلدی. بونلر برلشنجه جوارلرنده بولنان ذره‌لری کندی‌لیکلرینه چکمکه باشلادیلر. بونك اوزرینه بتون ذراتك حرکات منتظمه‌سنه خلل‌طاری اوله‌رق بونلر برچوق کومه‌لره انقسام ایتدی. وهرکومه دیکرندن میلیارلرجه کیلومترو مسافه تباعد ایدرك وهربری برحیزده تمرکز ایلیه‌رك کندی محوری اوزرنده حرکت ایتمکه باشلادی.

بوکومه‌لر کندی محوری اوزرنده حرکت ایده ایده نهایت هربری برشمس اولدی. ایشته ثوابت دنیلن کواکب بونلردن عبارتدر. بوشمسلر بولندقلری حیزلرده کندی محورلری اوزرنده حرکت دوریه‌لرینی اجرا ایدرکن کندیلرندن برچوق پارچه‌لر قوپدی، وبو پارچه‌لریله هربری برعالم تشکیل ایتدی. ازجمله بزه حاکم اولان وخیال حیات بخشاسیله شوایچنده بولندیغمز عالمی تنویر ایدن شمس برذرات کومه‌سی حالنه کاوبده بولندیغی حیزده کندی محوری اوزرنده حرکت ایده ایده نهایت برمایع ناری حالنی آلدقدن صوکرا برچوق پارچه‌لر کندیسندن انفکاك ایتدی. بوپارچه‌لردن هربری ملیونلرجه کیلومترو مسافه شمسدن تباعد ایدرك هربری برمحل معینده قاله‌رق بعده شمسك اطرافنده حرکت ایتمکه باشلادی، وهیئت مجموعه‌سی مسلك شمسیمزی تعبیر دیکرله عالم دنیامزی تشکیل ایلدی. ایشته سیارات دنیلن کواکب بوپارچه‌لردن عبارت اولوب اونلردن بریسی‌ده اوزرنده بولندیغمز کرهٔ ارض‌در. کرهٔ ارض شمسدن بالانفکاك ۱٤۰ ملیون کیلومترو تباعد ایدرك والآن بولندیغی حیزده قاله‌رق سیارات سائره کبی بوده شوفضای نامتناهی ایچنده شمسك اطرافنده دونمکه باشلادی. ارض اوزمان طبیعی برکتلهٔ ناریه حالنده ایدی. فقط ایچنده بولندیغی فضا تحت الصفر ۱٤۲ درجه صوئوق اولدیغندن بوکتلهٔ ناریه شو شدت برودتدن متأثر اوله‌رق تصلب وتقشر ایده ایده نهایت شو حاله کلدی. کرهٔ ارضده اولا معادن، صوکرا نباتات، صوکرا حیوانات، وصوکرا انسان ظهور ایتدی. عوالم سائره‌ده‌دخی عین حال وقوعه کلدی. الحاصل بتون عوالمك شوهیئت اوزره ظهور وتشکلنه سبب اولان شی «ماده» و «قوت» اولوب بونلر ایسه ازلی وابدی‌در، علة العال‌در، تعبیر آخرله علت اولی‌در. بتون اسباب وعلل ماده وقوته منتهی‌در. بونلرك فوقنده برعلت وبرسبب دها یوقدر. بناءً علیه ارباب ادیانك دیدیکی کبی ماده وقوتدن باشقه بر واجب‌الوجوده قائل اولمق حماقت‌در.]

ایشته مادیونك بو بابده‌کی خلاصهٔ مذهبلری شوندن عبارت اولوب بو ایسه وجوه آتیه ایله مجروح وباطلدر:

اولا: بونلرك کندی بیانلرینه کوره اجسام اجزای فرده‌دن ترکب ایتمش اجزای فرده‌ده مادهٔ اصلیه اولان اثیردن حصوله کلمشدر. فقط اجزای فرده شیمدیکی حالده الڭ مکمل اولان بیقروسقوپلرك کوستره‌بیله‌جکی شیلردن یکرمی درجه دها کوچکدر. بناءً علیه بونلری کورمك ممکن دکلدر. بو ممکن اولمالنجه آنلرك ترکب ایتدیکی مادهٔ اصلیه‌یی کورمك ممکن اولمایه‌جغی اولویتله ثابت‌در.

ایشته مادیون اجزای اثیریه وماده حقنده بو وجهله بیان وادعاده بولندقدن صوکرا (بز ماده وقوتك فوقنده برعلت وسبب دها تصور ایده‌میز. زیرا بز کوزلرمزله کوره‌مدیکمز شیئك موجودیتنه حکم ایلیه‌میز.) دیملری آره‌سنده آچیق بر تناقض بولوندیغی شبهه‌سزدر. زیرا بونلرك کوزله کورونمسی ممکن اولمایان ذرات اصلیه‌نك من‌الازل موجودیتنه حکم ایتملری وعالمك شوهیئت اوزره ظهور وتشکلنی اوذرات میاننده برینك نصل ایسه موازنه‌سنی غائب ودیکرلریله کسب اتصال ایدرك عالمك ساحه آرای وجود اولمسنه سبب اولمش بولوندیغنه اینانملری هپ کوزله کوره‌مدکلری شیلرك موجودیتنی تصدیق واعتراف دکلی‌در؟ وایشته بو تصدیق واعترافلری (بز ماده وقوتك فوقنده برسبب وعلت دها تصور ایده‌میز. زیرا بز کوزلرمزله کوره‌مدیکمز شیئك موجودیتنه اینانه‌مایز.) دیملرینه منافی ومناقض اولمازمی؟

ثانیاً: اجزای اثیریه‌دن برینك هر نصلسه موازنه‌سنی غائب ایدرك دیکریله کسب اتصال ایتمش وبونك اوزرینه ذرات عالمك برچوق کومه‌لره انقسام ایلمش اولمسی دعوی بلا دلیل‌در. الده بونی اثبات ایده‌جك هیچ بردلیل وحتی اماره‌بیله یوقدر. بلا دلیل دعوانك مسموع اولمیه‌جغی ایسه شبهه‌دن وارسته‌در.

ثالثاً: مادامکه ذراتدن هربرینك مساوات اوزره برقوهٔ جاذبه، برده دافعه‌سی اولوب، بونلر شوفضای نامتناهی ایچنده کندی محورلری کمال انتظام اوزره دور ایدییور وحائز اولدقلری قوهٔ جاذبه و قوهٔ دافعه‌لری سببیله هیچ بری موازنه‌سنی غائب ایتمیورمش. عجبا نصل اولوب‌ده آنلردن بری بلا سبب موازنه‌سنی غائب ایدرك محورندن چیقوب دیکریله برلشمش؟ سببسز برشیئك حصولی محال اولدیغی حالده نصل اولوب‌ده شو حال سببسز وقوعه کلمشدر؟

رابعاً: اجزای اثیریه برچوق کومه‌لره انقسام ایتدکدن صوکرا

عجبا نصل اولوب ده بونلر بلا سبب یکدیکرندن میلیارلرجه کیلومترو مسافه تباعد ایدرك هربری برحیز مخصوص اشغال ایتمش وبعده محیر عقول اولان شو انتظام بدیع اوزره شو عوالم تشکل ایلمشدر . بونی برتصادفه حمل ایتمك پك عامیانه وجاهلانه اولمازمی ؟ جسامتلری طوق بشردن خارج اولان اوذرات کومه‌لرینك ایلروده تشکیل ایده‌جکلری عالملره برابر یکدیکرینه تماس ایده‌میه‌جك وبناءً علیه هربری کندی عالمی صورت منتظمه ده اداره ایلیه‌بیله‌جك صورتده یکدیکرندن میلیارلرجه کیلومترو تباعد ایتمسی لازم کلدیکنی کندیلری دوشونمشارده اولوجهله بربرندن آیری دوشه‌رك برر حیز مخصوص اشغال ایلمشلر ؟

خامساً : بوذرات کومه‌لرندن هربری برمایع ناری حالنه کلدکدن صوکرا کندیلرندن برچوق پارچه‌لرك قوپه‌لری وبو پارچه‌لرك شیمدی بولوندقلری حیزلره قدر کیدوب ده بو حیزلرده قالملری دخی بلاسبب اوله‌ماز . زیرا بو کومه‌لرك هربر جزئی عین درجه‌ده برقوهٔ جاذبه ایله دافعه‌یی حائز اولدیغندن برسبب خارجی اولمقسزین بونلردن پارچه‌لرك حتی بر پارچه‌نك انفکاك ایتمسی محال اولدیغی کبی بو پارچه‌لرك شیمدیکی بولوندقلری حیزلره قدر کیدوب ده دها ایلرویه کیتمه‌ملری ویاخود دها کروده قالماملری دخی محالدر .

سادساً : مادیونك قوتی ، حرکتدن عبارتدر دیملری دخی قطعیاً باطلدر . زیرا قوت مؤثر ، حرکت ایسه آنك اثری در . بناءً علیه آنلرك بو سوزلرندن مؤثرله اثرك عین شی اولمسی لازم کلیور .

سابعاً : مادامکه فضا تحت الصفر ۱٤۲ درجه صوغوق اولدیغندن شمسلردن آیریلان پارچه‌لر شمدیکی بولوندقلری حیزلره واصل اولدقدن صوکرا محورلری اوزرندن حرکت ایتمکده ایکن بو شدت برودتدن متأثر اوله‌رق تقشر ایتمکه باشلامشلر ونهایت اشکال حاضره‌یی حائز اولمشلر ایمش ، شوحالده عجبا نصل اولوب ده بونلرك اصللری اولان کومه‌لر اولجه مایع حالنده دکل ایکن صوکرا بودرجه صوغوق اولان فضا ایچنده حرکت ایده‌ایده نهایت هربری برمایع ناری حالنی آلمش ؟ فضاده اولان شو شدت برودت اولجه بونلرك اجزای ناریه حالنه کلمسنه مانع اولمش ایکن صوکرا نصل اولوب ده بونلرده تأثیراتنی کوستره‌رك تکرار آنلری صوغوده صوغوده شو حاله کتیرمش ؟ وحتی شموسی ده ایلروده بو حاله کتیره‌جکمش .

ثامناً : فرض ایده‌لم که بو عالم ، مادیونك تخیل ایلدکلری وجهله تشکل ایتمش اولسون ، فقط بوندن ماده وقوتك فوقنده برمؤثرك دها اولماسی وبناءً علیه علت العلك آنجق ماده وقوتدن عبارت بولونمسی ثابت اولماز . زیرا ، بالاده بیان ایتدیکمز وجهله ، اشیای سائره کبی ماده وقوت دخی حادثدر . حتی حدوث زمانی ایله دخی بونلرك حادث اولدقلری شبهه‌سزدر . زیرا مادیونك نظریه‌لرینه کوره ماده فی الاصل صوك درجه بسیط ورقیق برصورتی حائز ایدی . اودرجه بسیط ورقیق که آنك فوقنده برصورت بسیطه دها تصور اولنمق ممکن دکل ایدی . صوکرا بو صورت زائل اوله‌رق ماده‌یه دیکر صورتلر تعاقب ایده ایده نهایت عوالم شو اشکال حاضره‌سیله وجوده کلدی . ایدی اکر مادیونك بونظریه‌سی طوغرو ایسه ماده‌نك حائز اولدیغی صورت اصلیه‌نك زماناً حدوثی ضروریدر . چونکه اکر اوصورت قدیم اولسه‌یدی عرضك حدوثی اثباتده بیان ایتدیکمز وجهله قدیم وازلی اولان برشیئك زوالی ممتنع اولدیغندن اوصورت ماده‌دن اصلا زائل اولمایه‌جق و بوعوالم شو اشکال حاضره‌سیله قطعیاً وجوده کلمیه‌جکدی . مادامکه اوصورت ماده‌دن زائل اولمش وصور سائره‌نك ماده‌یه تعاقبیله شوعوالم وجوده کلمشدر ، بو حالده اوصورت اولانك حدوثی شبهه‌سزدر . اوصورت حادث اولونجه ماده‌نك کندیسی دخی بلاشك حادث اولمق لازم کلیر . زیرا صورتك ماده‌دن و ماده‌نك صورتدن انفکاکی محال اولدیغی کبی اوصورتدن اول ماده‌نك دیکر صورتلری وحتی برصورتی بیله حائز اولمش اولمسی دخی محالدر . چونکه او صورتدن دها رقیق بر صورتك وجودینی تصوره امکان یوقدر که آندن غیر متناهی صورتلرك ماده اوزرینه تعاقبی قبول ایدیلسون ده ماده‌نك ازلیتنه خلل کلمسون .

تاسعاً : ماده وقوتك ازلی اولدیغی قبول ایدیلسه بیله ینه ماده وقوتك علت العلل اولمسی لازم کلمز . زیرا هر حرکتك بر محرکه احتیاجی درکار اولدیغندن حرکت ماده‌نك دخی بهمه‌حال بر محرکه احتیاجی واردر . غیره احتیاجی اولان شی ایسه حدوث ذاتی ایله حادث اولدیغندن بوحرکتك دخی حدوث ذاتی ایله حادث اولدیغی شبهه‌سزدر . ماده‌یه کلنجه بونكده حدوث ذاتی ایله حادث اولدیغنده شبهه یوقدر . زیرا او برمحرکك تحت تأثیرنده بولونیور . بر مؤثرك تحت تأثیرنده بولونان شی ایسه ، شبهه یوقکه ، علت العلل دکلدر . چونکه اوشی تحت تأثیرنده بولوندیغی شیئك معلولیدر . حالبوکه علت العلل اولان برشیده علیت ومعلولیتك اجتماع ایده‌میه‌جکی بیاندن مستغنیدر .

مادیون : «فی الواقع هرحرکتك برمحرکی واردر ، بناءً علیه حرکت ماده‌نك دخی برمحرکی واردر . فقط بومحرك ، ماده‌دن بشقه برشی دکلدر . بزم بوراده ماده‌نك محرکی کندیسیدر ، سوزمزدن مقصدمزده ذات ماده محرکدر دیمك دکلدر . بلکه بوندن مقصدمز ، ماده‌نك عین درجه‌ده حائز اولدیغی ایکی مختلف قوتك ـ یعنی قوهٔ جاذبه ایله قوهٔ دافعه‌نك ـ توازنی محرك ماده اولدیغی بیاندن عبارتدر . هر ذره‌ده ایشته بو ایکی قوتك آره‌سنده بولونیور . قوتلر مادی درجه‌ده اولدیغندن وایکی مختلف قوتلر آره‌سنده بولونان بر شیئك حرکت دوریه ایله حرکت ایتمسی ضروری بولوندیغندن ، ایشته بو توازن قوی سببیله هرذره من الازل کندی محوری اوزرنده دور ایدیبوردی . بناءً علیه ماده بر علت خارجه‌نك تحت تأثیرنده دکلدرکه بو جهتله حدوث ذاتی ایله حادث اولدیغنه حکم ایدیلسون . » دیبورلرسه‌ده ، آنلرك بوسوزلری دخی باطلدر . زیرا بونلرك کندی اعترافلری وجهله ماده صوك درجه بسیط اولدیغندن وصوك درجه بسیط اولان برشیدن ایکی مختلف اثرك ظهوری محالات عقلیه جمله‌سندن بولوندیغندن هر ذره‌نك ایکی مختلف قوتی حائز اولمسی وبوقوتلرك توازنی ذراتك

حرکاتنه سبب اولمسی ممکن اوله‌ماز . بوذرات آنلرك دیدکلری کبی صوك درجه بسیط ومن الازل متحرك ایدیسه بهمه‌حال آنلرك بو حرکتلری ایچون بشقه برسببك وجودی لازمدر .

بونکله برابر ماده وقوتك علت العلل اولمسی باشقه بر وجهله دخی باطلدر . زیرا ماده وقوتك وجودلریله برابر فضاده تحت الصفر ۱۴۲ درجه برودت دخی موجود ایدی . شوحالده هایدی فرض ایده‌لم‌که شوکائناتده موجود اولان صور اشیانك حصول ووجودینه سبب اولان شی ماده وقوتدر ، عجبا فضا ایله اوفضاده‌کی برودتك وزمانك وجودینه سبب اولان شی‌ده می ماده وقوتدر ؟ شبهه یوق‌که بونلرك وجودنده ماده وقوتك اصلا دخلی یوقدر . چونکه فضا ماده‌یی محیط اولدیغی کبی برودت‌ده ماده وقوتی محیط وحتی آنلرك نظریه‌لرینه کوره ماده اوزرنده مؤثردر . برمحیطك وبرمؤثرك محاط ومتأثرینه معلول ومسبب اوله‌میه جغی ایسه بدیهیات اموردندر . موسی کاظم

برقاچ قطعه

قونديغی هرغصن تر منبریدر بلبلك ،
زمزمه شکانده‌کی خطبه‌سی فصل الخطاب ؛
رنك حقیقتنه‌در قرق ایدن ابصار ایچون
غنچه‌ده مطوی طوران هرورق ام الکتاب .

* * *

ترجمه‌در

کندی فریادمدر انجق سس‌ویرن فریادیمه . .
کیمسه‌لر یوق ، آشنادن بوسبوتون خالی دیار .
« نرده یارانم ؟ » دیدکجه بن بلند آوازایله ،
« نرده یارانم ؟ » دییور وادی ، بیابان ، کوهسار !

* * *

ترجمه‌در

نهفته قلب کتومنده لیل دیجورك ،
سنکله بز ایکی آواره سرایدك کویا .
که تا ابد قاله‌جق مختفی نظرلردن ،
مکرکه اونلری ایتسون لسان صبح افشا !

* * *

ترجمه‌در

سفالت اولسه حق منتهای راه عرفانك ،
یاقشماز فارغ اولمق برزمان کسب فضیلتدن .
جهالتدن اوتانمق کندینه عائددر انسانك ،
فقط ایام ارتانسون « بی نصیب ارباب همتدن ! »

* * *

بن مکتبه باشلادیغم اثناده ، دییوردی
رحمتلی بابام : « آدم اولور اوغلم ایلرده . »
آننه‌مسه بنمچون پاشالقلر قورویوردی . .
آدملکی کچدك . . پاشالق اولسون . . اونرده ؟
آمالی تضاد اوزره کیدرکن ابوینك ،
هپ بویله هدر اولماده اطفال آره‌یرده !

* * *

برمزار طاشنك کتابه سی

یارب نه‌خطیبدرکه مقبر ،
انسانلره اك درین مآلی
اطوار وقار وهیبتیله
تلقین ایدییور لسان حالی .
اوندنده آلنمیورسه عبرت ،
یوق برده‌ا آلمق احتمالی !
بیکلرجه وجود نازنینك
برسروی خیال یال وبالی ،
بیکلرجه سر سما کزینك
برقبضه تراب اولور زوالی ؛
هرسنك مزار بیك حیاتك
فانیلره قارشی انفعالی !
کورسونده بوانقلابی انسان
دهرك نه‌در اکلاسون کمالی .
زائر ، بوحقائقك اوکنده
حالامی براقادك خیالی ؟

محمد عاکف

ارطغرل

چکیلدی پرده‌ٔ ماضی دینن بایان جدا ظلمت ،
کوروندی منقرض فرسوده بنیادیله بردولت ؛
او سلچوقیلرك پامال غارت ملکی سرتاسر ،
اوبر صندوقهٔ موتایه بکزر تخت ایله افسر ،
کریبان وطندر پارچه‌لانمش کوردیکم رایت
اوپاصلانمش قلیچ بررویه جلاد حریت ؛
صداسی چیقماز اولمشدر تهی باطن اولان کوسك
اوتاج سرنکون تمثالیدر بردور معکوسك .
بوشیوزتاردن وقتا که ارطغرل ظهور ایتمش
رکاب رخشنی همپایهٔ دوش دهور ایتمش ؛
کسیلمش سیف استیلاسی برشهراه نورانور
که سرحدی اوشهراهك پی آتیده‌در منظور .

اوماضی چهره‌لی دورسیه برشمس شان اولمش ،
اوطامتزار آتی صبح صادقدن نشان اولمش .
اکر ایجاب ایدرده شهریار معدلت بهره
دوروورسه مقصدی درس ثبات اولمق ایمش دهره .
یورورسه عزمی محدودیتی اتمك ایمش پامال
کذرکاهنده حتی یول ویریرمش دور استقبال .
اوکنده برجهان خلق ایتسه مولا بعد مطلقدن
اونی تجدید ایدن برفکره‌ده مظهر ایمش حقدن .
زمینده مرقدی همنظر اعلای علیین ،
سماده روح پاکی کائنات معدلت آیین .
بوارق مرقدنده التماع سرمدیتدر ؛
شو اهتزاز نعشنی اعلا ایدن دوش حمیتدر .
اومهرك هپ توقف ایلمش ایامیدر افلاك ،
اوماهی جستجو ایلر سحائب برشب صدچاك ؛

او قبر مرتفع کنبد تعالیکاه ملتدر ،
او سرو ماتمی هیأت مجسم آه ملتدر .
خیال طلعتی اورنك نور اتمشدر افاق
زواهر پاره پاره قلب خون آلود عشاق .
مقابر : ماتمیله سرنکون بیك خاکدان کویا ،
فدا اولسون پریشان نعشنه جمعیت احیا .
اوشاه لایموته عالم ارواحدر ایوان
سن ای نعش مبارك پادشاه سرمدی عنوان !
دکل نعشك دکر قبر خرابك بویله بیك عالم ،
معظم نعش بی نسیان ، معلا قبر بی ماتم ! . .

مدحت جمال

دين وعلم

رجال دين ايله ارباب علم آره‌سنده‌كی جدال يكی بر شی دكلدر. تاريخك شهادتيله ثابتدركه بو ايكی صنف خلق اسكی زماندن بری بر برينه قارشی اعلان خصومتدن كری طورمامشدر. اعصار سابقه‌نك عصر حاضردن برفرق وارسه اوده او زمانلرجه حق طانيلمش اديانك عليهنده بولنانلره قارشی فوق العاده شدتلی طاورانلمش اولمسيدر. نته‌كيم اقوام سالفه‌ده يتيشن فيلسوفلرك پك چوغی محضا قدر بلند آدميتی تنزيل ايدن، نور عقل وحكمتی سوندورن اوهام وظنوندن وطنداشلرينی قورتارمق مقصديله دلائل اقامه‌سنه قالقيشدقلريچون كيمنه زهر ايچيريله‌رك، كيمنك كله‌سی اوچوروله‌رق، كيمی آتشده ياقيله‌رق اعدام اولنمشدر.

عصريمزده ايسه علوم وفنون — فرانسه‌نك اك بيوك كيمياكرلرندن، اك مقتدر خارجيه ناظرلرندن — برتلونك ديديكی كبی هر درلو منازع قيوددن صيريله‌رق حريت مطلقه‌سنه نائل اولمش، آرتق دينك تحكمی آلتنده قالمق دوره‌لرينی آتلاتمشدر. مع مافيه بز متمدن برخرستيان ملتنك اعاظم حكماسندن اولان برتلونك بو سوزينی كنديلرينه راجع اولمق شرطيله تصديق ايدرز. زيرا ممالك مدنيه‌ده انتشار ايدن آثار علميه‌يی اديانه قارشی طعن وتشنيع ايله مالامال كوره‌رك اكليورزكه اونلر بوتون اديانندن روكردان اولمش، اوق يايدن نصل فيرلار چيقارسه اويله‌جه ساحهٔ ديانتدن اوزاغه طوغری آتيلوب كيتمشلر. يا بونكله اكتفا ايديورلرمی؟ هيهات! ترقيات بشريه‌نك مداری اولان قوانين ايله براهين علميه‌يه موافق كلمديكنی زعم ايتدكلريچون اديانك كافه‌سنی بر انقراض عاجل ايله تهديد ايديورلر.

ازجمله موسيو بنژامن قونستان بر اثرنده اعتقادات باطله يوزندن تولد ايدرك جمعيات بشريه‌نك عضويتی خراب ايدن امراضی ساحهٔ تشريحه چكيور، بو خسته‌لقلره انجق سربستیٔ وجدان واعتقاد ايله مداوات اولنه‌بيله‌جكنی سويليورده صوكره ديوركه: «اديان موجوده ايشته بو صورتله اعتقادات باطله‌دن تميزانه بيلير. لكن بزه قاليرسه بو دينلردن هيچ بری كندی اساسلرندن هيچ برندن واز كچه‌ميه‌جكنی يقيناً بيلديكمز ايچون بو امنيه‌نك حصولنه اميد يوقدر. يالكز شوراسی محققدركه بو اساسلر فنون متعارفه‌يه معارض اولديغی ايچون اديانك انقراضی قطعيدر.»

بوكبيده برحكيمك بريوزنده‌كی اديانك كافه‌سنی تدقيق ايتمه‌دن جف القلم بويله برحكم ويرمسنه، انقراضنه قرار ويرديكی دينلردن هيچ برينی استثنا ايتمه‌مسنه تعجب اولنور. زيرا بو آدم دين اسلامی ولو بسيط برصورتده تتبع ايتمش اولسه‌يدی فنون حاضره‌يه مناقض دوشه‌جك هيچ بر اساسی محتوی اولمديغنی آكلارده اديان سائره كبی اوكاده بويله برتهمت اسناد ايده‌جك قدر وقوفسزلق كوسترمزدی.

بز بو مقاله‌ده قارئلريمزه افكار علمای غربك وجههٔ انعطافنی بيلديرمك ايچون اوروپانك اك مشهور علماسندن نقلاً اديان حقنده ميدان آلان اعتراضاتك اك شدتليلريله بونلرك اديانده تصور ايتدكلری ضعيف نقطه‌لری بيان ايله اكتفا ايده‌جكز؛ تاكه اسلامك اساسلرينی ايضاح ايده‌جكمز صره‌ده نفوس بشريه‌نك اقصای امانيسی، ارواح انسانيه‌نك مايهٔ حظ وانشراحی انجق بو دين مبين لاهوتيده اولديغی نظرلرده عياناً تجلی ايتسون.

بنژامن قونستانك اديانی زوال ايله تهديد ايلديكنی دمين سويليوردق. بو حكيم حكم سابقنی ترويج ايچون بعض اسباب فلسفيه‌ده ايراد ايتمش، ديمشدركه: «دنياده هانكی قاعده اولورسه اولسون، حال حاضر ايچون نافع اولسه بيله استقبال ايچون ترقی‌يه مانع برجرثومه‌يی محتوی اولمق طبيعيدر. زيرا او قاعده زمان كچدكجه حركتدن، عملدن عاطل برشكل آليركه هركون درلو درلو كشفياته مظهريتله يوكسلمكده اولان عقل بشر آرتق او كهنه قاعده‌يه، ممكن دكل، اتباع ايده‌مز. بو حالده واقع اولديغی آرتق انسانده‌كی ديانت حس فطريسی جامد وترقی‌يه نامساعد اولان او قاعده‌دن درحال يوز چويرر، كنديسنه هيچ برصورتله ناملايم كلميه‌جك ديكر برقاعده تحريسنه باشلار و مقصدينه ظفرياب اولنجه‌يه قدر بو جستجوده دوام ايدر كيدر.»

علوم وفنون ثابته اربابی انسانی غايت عميق برنظر تدقيق آلتنه آلديلر، اونك سعادت حقيقيه‌يی احراز ايچون سلوك ايده‌جكی شهراه فلاحی بولديلر. اكلاديلركه انسان دنيلن او مخلوق ممتاز مفطور اولديغی خصائص ومواهبك كافه‌سنی اعمال واستعمال ايتمدكجه، بوتون تمايلات وحسياتندن هيچ برينی عاطل براقمقدن صاقنمدقجه عنايت الهيه طرفندن كنديسنه توديع اولنان وظيفهٔ خطيری قطعياً ايفا ايده‌مز. صوكره ماضی‌يه طوغری ارجاع نظر ايدنجه كورديلركه بشريتی سير ملكوتيسنده وقفه كير ايدن، اونی قدومنه آماده طوران منازل علیای كماله يوكسلمكدن آليقويان مانع هپ كنديلرينه روحانيه سوسی ويرن ارباب ضلالك اوامرينه اتباعدن عبارتدر. بونك اوزرينه اونلره قارشی سهام تشنيع آله‌بيلديكنه ياغديرمقدن، تلقين ايلدكلری عقائدی ترقی شكنلك كبی برچوق شائبه‌لرله لكه‌لمكدن چكنمه‌ميه باشلاديلر. ايشته شو متهكمانه سوزلر او قبيلدندر:

فضيلت دينيه، خصوصيله اولياء اللهه اسناد اولنان فضيلت عاليه حيات مدنيه وسياسيه‌دن يوز چويرمك؛ نفسی راحت و سعادتدن محروم براقه‌رق محزون، منكسر برقلب ايله جنته انتظار اوغورنده هدر ايتمك ايچون بوتون اعمال دنيايی لهو باطل صورتنده تلقی ايدرك برطرفه آتمق؛ بوتون حسياتی، بوتون تمايلات طبيعيه‌يی اولدورمكدر، باشقه بر شی دكلدر.»

علمای غرب اللرنده‌كی دلائل محسوسه‌يه استناداً ديورلركه انسانك ترقيسی علمك ترقيسنه، علمك تعاليسی‌ده عقل بشرك بوتون قيوددن آزاده قالمسنه منوطدر؛ اسكی دورلرده رجال دين ايله ارباب علم آره‌سنده تحدث ايدن منازعات ايله بوندن متولد فجايعك بر دها ظهور ايتمه‌مسی مباحثات علميه‌نك هر درلو تحكمدن مصون قالمسنه متوقفدر. موسيو بلوق شويله سويليور:

«قوهٔ فكريه‌نك ترقيسی ايله اشيا حقنده احكام صائبه درميان

ایدیله‌بیلسی هپ علمك تعالیسنه وابسته‌در. ایشته بز بو نتیجه‌یه بر طرفدن، ضلالات سابقه‌مزدن چوغنك ارکانی هدم ایدن، معلوماتمزی ایلری کوتورمکله؛ دیکر طرفدن‌ده نظریمزی تعمیق و تدقیق ایتمکله واصل اوله‌بیلدك.»

علمای غرب نظرنده مادی، معنوی بوتون سعادتك استنادکاهی سربستیٔ عقل وعلم اولدیغی ایچون بونلر قرون وسطاده رؤسای دینك ترقیٔ معارفه قارشی قوللاندقلری وسائط شدیده‌یی تصویر ایدرکن غیظ و انفعاللرینی بر درلو ضبط ایده‌میورلر؛ فکر بشره تحکم صورتیله ترقیات انسانیه‌یه مانع اولانلر حقنده سویلدك سوز براقیه‌رق ینه او دور تضییق اعاده ایتمك ایسته‌ینلره قارشی تشفیٔ صدر ایدیورلر.

عصر حاضر رجالنك اسلاف حقنده قوللاندیغی لسانك نه‌قدر شدتلی اولدیغنی قارئلریمزه اکلاتمق ایچون لاروسك آنسیقلوپدیسندن بر قاچ سطر نقل ایده‌یم: «بونلره [یعنی رهابینه] انسانه یاقیشان یالکز معقول اولان شیلره ایناعقدر، دیسه‌ك خایر اویله دکلدر، دیرلر. صوکره نیك و بدی، ظلم وعدلی تمیز حقنی ادعا ایدن زواللی عقلی آله‌بیلدیکنه تذلیله قالقیشیرلر. چالیشیرلر، چابالارلر چشم اذعانی کور ایدنجیه قدر، دیدهٔ بصیرتك اوکنه قالین بر پرده کرنجیه قدر اوغراشیرلر. کراماتی امورعادیه‌دن ظن ایده‌جك، بیاضی سیاه کوره‌جك، رذیلتی فضیلت قیاس ایده‌جك درجه‌ده بزی مسلوب شعورایتدیلرمی، ینه دینی اوکزه سوره‌رك بوکا اتباع ایدك، بوکا ایناننك، دیرلر. ایی اما، کیمه اتباع ایده‌لم؟ عقله‌می، احتساسات قلبیه‌یه‌می؟ انسانیتی حقیقةً مستفید ایدن قوانین حقیقیه‌یه‌می، یاخود بالذات اوقوانیندن استنتاج اولنان نتائجه‌می؟ خایر، بونلرك هیچ برینه دکل. سن یالکز اللهك نامنه، سکا حکم ایدن ذاته کور کورینه اتباع ایده‌جکسك. حتی سکا بلا سبب باباکی اولدورمه‌یی، بوتون انسال بشرك کوکنی قازیمه‌یی امر ایتسه سن ینه اونك سوزینی دیکلیه‌جکسك! زیرا سنك نه روحك وار، نه وجدانك. سن الله یولنده افنای وجود ایتمش بر میتدن باشقه بر شی دکلسك.»

شو سوزلر حکمای غربك ادیان موجوده علیهنده نه‌بویوك بر فکر خصومت بسله‌دکلرینی ارائه‌یه کافیدر. حقیقت آرانیرسه بو عداوت شو عباره‌لردن استدلال اولنه‌بیله‌جك درجاتك‌ده چوق فوقنده‌در. لکن عجبا بو شدتلری کوروب‌ده قائل اوله‌بیله‌جکمی‌یزکه اونلر دیانتی کلیاً بر طرفه آتمشلرده علم و معرفت صاحبی‌یز دییه کندیلرینی خالقه خضوع احتیاجندن وارسته بولمشلردر؟ خایر، بو ذهاب اصلا طوغرو اوله‌ماز. زیرا کندی دینلرینه دشمن کسیلن عین حکما حس دیانتك جبلت بشرده مرکوز اولدقدن باشقه تدین احتیاجنك یمك ایچمك احتیاجی قدر بدیهی اولدیغنی عموم ارباب ادیان ایله برابر تصدیق ایدیورلر؛ حتی بونلر مدعالرینی اثبات خصوصنده حقائق علمیه‌یه استناد ایتدکلری ایچون رجال دینی بیله کریده براقیورلر.

باقیکز آلمان فیلسوفلرندن بری نه دییور: «دین کندیسنی تولید ایدن حس کبی مخلد و باقیدر. شوقدر وارکه علوم دینیه‌ده علوم سائره کبیدر. بناءً علیه عقلك ترقیسی نسبتنده اونك‌ده ترقی‌یه قابلیتی اولملیدر. دین ایله علوم دینیه آره‌سنده‌کی ارتباط حقوق ایله قوانین موضوعه آره‌سنده صورت دائمه‌ده موجود اولان ارتباطه بکزر. حقوق لایتغیردر؛ لکن قوانین موضوعه علی‌الدوام تعدیل واصلاحه محتاجدر.»

ارنست ره‌نان‌ده شویله سویلیور: «موجوداتك الکزیده‌لرینك فنا بولمسی؛ سودیکمز، لذائذ حیاتدن عد ایتدیکمز شیلرك کافه‌سنك پایمال اضمحلال اولمسی ممکناتدندر. حتی قوهٔ عقلیه‌نك، علمك، صنعتك سربستیٔ اعمال و استعمالی بیله سکته‌دار اولاق قابلدر. لکن دیانتك، تدینك انقراضی، لاشی حکمنه کچمسی، قلوب بشردن سیلنمسی... ایشته بو محالدر. عقل انسانی‌یی بو حیات فانیه‌نك کریوهٔ اضطرابنده براقق ایسته‌ین مذهب مادیونك بطلاننه قارشی حس تدین ابدی بر حجت ناطقه اولوب قاله‌جقدر.»

خلاصهٔ کلام، علمای غربك سوزینه اعتماد اولنه بیلنلری قلب بشردن محبت، عداوت حسنك سیلنمسی نصل محال ایسه فکر تدینك زوالی‌ده اویله‌جه محال اولدیغنده عموماً متفقدرلر. شوقدرکه بونلر ادیان موجوده‌دن هیچ برینك جمعیت بشریهٔ حاضره ومستقبله ایچون دین عمومی اتخاذینه صالح اولمادیغنده‌ده قائلدرلر. نیچون دیرسه‌کز، دیرلرکه: ادیان موجوده‌دن هیچ برینك اساسلری قواعد علمیه‌یه مطابق ظهور ایتمیور؛ کافه‌سی بدیهیات عقلیه‌یه معارض چیقیور؛ بوتون اموری فکر بشرك قبول ایده‌میه‌جکی طرزده تقیید ایدیورده اونك ایچون.

فلاسفهٔ غربدن بری ادیان موجوده حقنده حقلی حقسز درمیان ایدیلن بو اعتراضی قصد ایدرك: «نصل که انسانده کمال مطلقه وصول ایچون بر استعداد، پیشکاه عزمنده نامحدود بر ساحهٔ ترقی کورولیور؛ دین‌ده بویله اوله‌یدی‌ده قواعدی مطلق، قوانینی قیوددن مجرد بولنه‌یدی، الی الابد باقی قالیر، محو وانقراضه معروض اولمازدی.» دیمشدر. بونلر دییورکه: اکر ادیان حاضره‌دن بری جبلت بشریه‌ده مرکوز اولان حس دینی ایله مطالب و وظائف حیاتیه‌نك بینی تألیف ایده بیلك؛ انسانیتی علم ومعرفت سایه‌سنده واره‌جغمزی امید ایلدیکمز سر منزل سعادته طوغری سوق ایلك استعدادنده اولسه‌یدی اوزمان بویله بر دینك حقیتنه ضرورةً اعتراف لازم کلیردی. نته کیم لاروس شو سوزلری سویلیور:

«انسانی وظائفنی ایفایه تشویق ایدن سائق دیانت دکل، بوخصوصده عمومده حاصل اولان بر فکر ایله اوفکر عمومینك سایهٔ تربیه‌سنده عائله‌لر ایچنده اووظائفی ایفا ایچون میدان آلان قوت طبع وحسیاتدر. مدنیت، معلومات ایلریلدکجه بوفکر عمومی‌ده ترقی ایدر. یوق، اکر دیانت بوتون افراد بشری قوهٔ عقلیه ایله متنور اولدقلری قدر فوائد ومحسنات مادیه‌دن بهره مند اوله‌جق صورتده بر برینه ربط ایله جمعیت واحده‌یه قلب ایده‌جك بر طاقم افکارك هیئت مجموعه‌سیدر، طرزنده تعریف ایدر وبونی اثباته مقتدر اولورسه‌کز اوزمان دیانتك انسانیت ایچون بر احتیاج ضروری اولدیغنی ادعا ایده بیلیرسکز.»

عقل بشر شهراه ترقیده نه قدر ایلری کیدرسه کیتسون، ینه

دینسز یاشامق ممکن دکلدر. بونی اثبات ایدن دلائل حسیه‌دن بریده ایشته علمای غربدن بویوك برفرقه‌نك دین طبیعی نامیله بردین تأسیسنه قالقیشه‌رق بوکا حقیقتی دلیل عقلی ایله ثابت اولمیان قواعد واصولدن هیچ برینی ادخال ایتمه‌ملریدر.

بز دیکر مقاله‌لریمزده اسلامك اساسلرندن بحث ایدرکن بو دین جدیدك اك مهم قواعدینی‌ده سویلیه‌جکز. تاکه مسلمانلر کندینه الهام ایدیلن دین مبینك هیچ کیمسه طرفندن برتعریض ظهورینه‌میدان براقمامش اولدیغنی عیاناً کورسونلر.

أفغیر دین الله یبغون وله اسلم من فی السموات والارض طوعاً وکرهاً والیه یرجعون.

مترجمی: سعدی

روحانیت - جسمانیت

— مابعد —

بو نامله صنفلره تقسیمی قابل اولمایان وهر فردی روحاً وجسماً بر اعتقاد وعمله تابع بولونان اهل اسلامك عمومی، ناشر انوار حقیقت اولان حضرت فخرعالم (صلعم) افندمز حضرتلرینك العباد عیال الله، العباد کلهم اخوة، الناس کاسنان المشط وامثالی احادیث شریفه‌سنی بیلیر واکا کوره خط حرکتك تعیین اولونماسی لزومنی تقدیر ایدرلر.

جناب حقك قوللری اولان انسانلر بر عائله خلق وجمله‌سی بر انا بابا اولادی وبر اغاجدن ویا کیکدن یاپیلمه طراق دیشلرینك التصاق وارتباطنه بکزر ومتساویاً بر اصله منتهی ومنتسب بولوندقلرینی مسلمانلر علمادن اوکره‌نه‌رك بیلدکلری وعلماده بونلری تعلیم ایتدکلری وجهله معتقد اولدقلرندن علماء دین ایله افراد باقیه بیننده بیلن - بیلمه‌ین صنفلرینك تشکلندن باشقه فرق یوقدر.

بر بقال، بر قهوه‌جی، بر بکجی ناصل بر خانه‌یه وزوج واولاده وبونلری اعاشه ایچون کار وکسبه ونقود واموله محتاج ایسه عالم ودانا اولانلرده اویله‌در. یعنی کافهٔ حقوق ومعاملاتده تشکیل شرکت وصنعت وتجارت وفلاحت وبونلره مماثل انسانلرجه تعقیبی ضروری بولونان امورك کلیسنده آحاد ناس ایله علما سیاندر. چونکه بشردرلر.

علمانك بعض استثناآت وامتیازاتنه کلنجه: (مثلا: خزینه‌دن معاش آلملری وخدمت عسکریه‌دن معاف طوتولملری کبی) بونلر نشر علوم وتعمیم معارف مقاصد خیریه‌سنه مبنی سلاطین عظام عثمانیه حضراتی طرفلرندن وضع وتأسیس بیوریلان وعلوم ومعارفه خدمتك اك بیوکنی تشکیل ایدن بر جهت مستحسنه‌در.

ممالك اسلامیه‌ده یوماً فیوماً تزاید ایتمکده اولان احتیاجات ولوازم بشریه‌نك کسب وتحصیلیله علما دخی سائرلری کبی مجبور براقیلسه تحصیل وتعلیم مختل اولارق هرطرفی جهل استیلا ایتمك ومعاملات دینیه ودنیویه‌بر عدالت شرعیه اوزره اجرا ایدلمه‌مك کبی محاذیر عظیمه وکثیره تولد ایده‌جکنه وعدالت تامه‌نك اجراسی ایسه خوف الهی‌یه مقرون علوم ومعارف دینیه‌یه متوقف بولندیغنه بناءً قری وقصبات اهالیسی دائما کندیلرندن استفاده ایله‌مك وتحصیل یولنده جریان ایتمك اوزره علمانك تعیشی بیت المال مسلمیندن واهالیٔ اسلامیه

طرفلرندن درعهده ایدلمش وعسکرلکدن بالامتحان عفو ایدلەلری دخی قضیهٔ مسروده‌نك متمماتندن بولونمشدر.

حکومت سنیهٔ عثمانیه‌نك تحت اداره‌سنده‌کی علماء اسلام نشر علوم ومعارفه خدمتلریله برابر ارکان حکومتی تشکیل ایدن ذواتی یتشدیرمشلردر. وهمان زمانمزه قدر دینیله‌جك درجه‌ده وزارت وسائره کبی رتبه‌لرك اصحابی اکثریتله مدارسدن نشأت ایتمه ذوات اولدقلری تراجم احوال وتاریخ شناسان نزدلرنده معلوم ومسلمدر.

هرکس آرزوسی مقدار تحصیل علوم ایله برابر کرك تحصیلك وسط وکرك نهایت درجه‌لرنده بر عالم دین ایسته‌دیکی صنعت وتجارته ومأمورین وکتابته سلوك ایده‌بیلیر. اهلیت ولیاقتی بولونان هیچ برایشدن کندیسی منع ایدیله‌من.

لباس وقیافت بحثنه کلنجه: مقدما کافهٔ مسلمین صاریقلی وفقط شکللری مختلف ایکن مرحوم سلطان محمود خان غازی حضرتلرینك کیدیکی فسی تقلیداً وزرا وسائر مأمورین وبالآخره اهالی وتبعه تدریجاً فس کیمه‌یی قبول وتعمیم ایتمشلردر. اعمال وسعی وصنعت صاحبلری مشغولیتلرینك مقتضاسی اوله‌رق لباسلری قیصالتمایه ودارالتمایه باشلامه‌لریله صاریق، جبه، لاطه، اوزون انتاری، کنیش شالوار کبی شیلر علماده قالیر، دیکر قیافتلرده صنوف سائره‌ده بولنور. معزز طوتیلان مسلك علمی منتسبینی ایله بشقه‌لری آراسنده برتمیز ظاهری حاصل اولور.

البسه وقیافتده‌کی فرق، پیاده، طوپچی وسواری کبی صنوف عسکریه آرالرنده‌کی صنف تمایزینه مشابه اولوب حقوق بشریه‌جه خواجه‌لرله دیکر افراد میانه‌لرنده مباینت تشکیل ایده‌میه‌جکی امر جلیدر.

آنجق علما العمائم تیجان العرب حدیث شریفی مدلولنجه شرف و زینت دینیه مقامنده سید العرب والعجم نبی ذیشان افخم افندمز حضرتلرندن موروث تاج اسلامی‌یی دخی محافظه‌یه اعتنا کوسترمشلر والحق حکمت ومصلحته موافق بر حال وحرکت تعقیب ایله‌مشلردر. کرچه دیانت یالکز ظاهرده صورت ولباسده دکلدر. لکن ظاهر، باطنك عکسی ومرآتی اولمسیله برابر عادات اسلامیه وقواعد ملیه‌یی محافظه هرحالده اقدم وظائفدر.

استطراد

موضوعمز، علماء اسلام رهبان قبیلندن اولمایوب ارباب علوم ومعارف اولان عقلا وحکمادن بولوندقلرینی بعض سبکمغزلره قارشو اعلاندن عبارت ایسه‌ده لباس وقیافت سوزلری آتیده‌کی بیانانه دخی سببیت ویرمشدر.

انقلاب مسعود اخیرمز اوزرینه حریتی هرکس درلو درلو تفسیر ایدرك مثلا هوای نفسانی‌یه زیاده تبعیت ایدنلر هیچ بر شیله مقید اولمامق کبی غایت یاکلش ودنیانك بر طرفنده بولونمایان وبولونمق احتمالی‌ده اولمایان معنایه حمل ایله آلابیلدیکنه آداب وقواعد دینیه وملیه‌دن تجرده قدر کوتورمش وبونك خطای فاحش اولدیغی هر طرفدن مکرراً اعلان ایدلمش اولمغله آداب وقواعد مشروعه قیدلرندن چیقمق کرك افرادمز وکرك هیئت عمومیه‌مزجه قابل اولمادیغی واولامایاجغنی عقلا کچینلرك آکلاملری لازمدر.

عبادالله‌ك حرمتی : بغیر حق بر کمسه‌نك عرض وجاننه، مال وملکنه تعرض ایتمه‌مکدن عبارت اولقله اهل اسلام بونده تردد کوسترمز. شوحالده ملت ودیانت قواعدیله مقید تمزی اونوتمایالم.

انقلابه علامت اولمق اوزره دولت وملتمزجه تعمم ایدن وسرپوش ملیمز اولان فس یرینه قالپاق کیمه‌یی بعض کنجلریمز ترجیح ونه صورتده اولورسه اولسون قالپاق اکتساسنه تمالك کوستریورلر. بوتمالك بر لزوم عقلی ودینی اساسنه مستند اولورسه عموماً قبول ایدرز ؛ فقط محاکمه‌سز بر رأی وفکره مستند ایسه قبولده معذورز. بوقباحته ، آوستریا مالنه قارشو یاپیلان بویقوت سببیت ویردی . اما بز فسلریمزی هرکه وفسخانه‌دن وایلریده یاپیله‌جق فابریقه‌لریمز معمولاتندن اوله‌رق کیه‌رسه‌ك وفسده اصرار کوستریرده آوستریا مالنی دخی آلمازسه‌ق مطلقا هرکه وفسخانه بزه لزومی قدر فس یتشدیره‌جك، احتیاجاتمز مندفع اولاجقدر. اکر بویله قالپاغه چویریر ایسه‌ك فس اعمالی دخی کوشه‌یه‌جك ومعمولات محلیه‌مز هیچ رواج بولمایاجقدر. اختیار اولونان قالپاقلر صرف اجنبی امتعه‌سندن وباغار واولاح قالپاقلری شکلنده اولماسیله عسکر قالپاقلریله استشهاده محل یوقدر. کنجلریمز بزه برراه صواب وترقی کوستره‌جکلرسه، ملك وملته نافع شیلره تشویق ایده‌جکلرسه کندی مملکتمز معمولاتی اولان عبا وشایاق وصوفلردن وآلاجه ودوقومه‌وبز وحریر وقماشلریمزدن البسه یاپمق و اوطه و مسکنلریمزی دائما اناطولی و روم ایلی کلیملری وخالیلریله دوشه‌یوب اجنبی اشیاسنی آزالتمه‌یه وسفاهتی تحدید ایتمه‌یه مباشرتی ارائه بیورسه‌لر دها ایی اولوردی. یوقسه یالکز نفس وهوایه تبعیتله قالپاق کیمه‌یه هجوم مده ملیت ومملکت نامنه ضرردن بشقه برشی ظهور ایده‌میه‌جکدر. بوبابده دوشونه‌رك حرکت اولونماسی لزومنی اخطاره صراط مستقیم رساله مرغوبه‌سنی توسیط ایدییورم.

عمر فوزی

مبعوثلر نصل مذاکره ایدرلر ؟

— مابعد —

اوچنجیسی افراد جانبندن ویریلان مستدعیاتدرکه اساس مذاکره اتخاذاولنه بیلمسی مراجعت واقعه‌نك شروط نظامیه‌سنی مستجمع اولمسی ایله مقیددر .

بوشرطلر ایکی قسمدر :

۱ — ذات استدعایه تعلق ایدنکه استدعانك (۱) امضاینی حاوی (۲) صاحبنك شهرتی ایله (۳) محل اقامتی [۱] حقنده صراحت لازمه‌یی محتوی اولمسیدر .

۲ — معطی‌یه عائد بولنانکه استدعا صاحبنك (۱) مراجعت واقعه‌ده صفتی اولمسی یعنی مدعی بولنمسی (۲) شخصنه تعلق ایدییورسه مأمورین عائده‌سنه بوخصوصدن طولایی مراجعتنك سبق ایتمش اولمسی (۳) استدعایی حین اعطاده کندوسنه برجمیتك رفاقت ایتمامسیدر [۲]

شروط محرره‌یه موافق اولان مستدعیات طوغریدن طوغری‌یه مقام ریاسته ویریلور . بر مبعوثی توسیط جائز ایسه‌ده مبعوثك توسط ایتدیکنه دائر استدعایه شرح ویره‌رك امضا ایتمسی لازمدر .

عرضحاللرك ورودی صره‌سنجه عدد وضع اولنه‌رق خلاصه‌سی دفتر مخصوصنه قید ایدیلور وبوخلاصه‌ده ذات استدعایه تعلق ایدن شروطه موافقتی وصورت اعطاسی علی التفصیل کوستریلور . [۳] بعدالقید مقام ریاسته باقیلور. لایحه‌لری تدقیقه مأمور انجمن عمومی‌یه حواله اولنمش برخصوصه تعلق ایدییورسه اورایه ، عکس تقدیرده استدعالره مخصوص اولوب بالاده علی وجه الاستطراد بیان اولنان انجمن عمومی‌یه ارسال اولنور . [٤]

اشبو عرضحال انجمنی ده کلان عرضحاللری بر بر تدقیق وبروجه آتی اوچه تقسیم ایدر :

۱ — وکلای دولته تبلیغ اولنه‌جق اولانلر .

۲ — تبلیغ مشروح ایله برابر هیئت عمومیه‌جه‌ده تدقیقنه لزوم کوریلانلر .

۳ — بو ایکی‌نك خارجنده قالانلر .

هفته‌نهایتنده‌بوتون بوعرضحاللری عددلریله، صاحبلرینك اسم وشهرت ومسکنلرینی وخلاصهٔ محتویاتی وانجمنجه حاصل اولان نتیجهٔ تدقیقات ایله اسباب موجبهٔ مجمله‌سنی مبین [٥] برجدول تنظیم ونسخ مطبوعه‌سنی اعضای هیئته توزیع ایدر. مع مافیه عرضحال انجمنی کندوسنه حواله اولنان مستدعیات حقنده اجرا ایلدیکی تدقیقاتك نتائجنی متضمن هرهفته آیروجه برتقریرده تنظیم ایلر . بوتقریر هیئت عمومیه‌ده اوقنور .

هیئتجه موقع مذاکره‌یه قونیلان عرضحاللرده اکثریت آرایه مراجعت اولندیغی کبی وکلای دولته تبلیغ اولنانلرده‌ده نهایت اون بش کونه قدر جواب ظهور ایتمز ایسه رئیس طرفندن باتذکره تأکید واخطار اولنور .

عرضحاللر اوزرینه اتخاذ اولنه‌جق مقررات عرضحالك مرقم اولدیغی عددك درجیله تحریراً صاحبنه بیلدیریلور .

ایشته مذاکره‌یه اساس اوله‌جق شیلر بونلردن عبارت اولوب مذاکره‌ده صورت آتیه‌ده جریان ایدر :

هرمذاکره کونی رئیس مجلسی آچار یعنی مذاکره‌یه شروع اولندیغنی بیان ایدر . بوحالده ایلك نظره آلنه‌جق شی سنه ظرفنده بواجتماعه

---

[۱] متعدد ذوات جانبندن مشترکاً ویریله‌جکسه ایچلرندن برینك محل اقامتنی تصریح کفایت ایدر .

[۲] جمیتله کتوریلان ویا برطرفدن کوندریلان عرضحال ریاست طرفندن قبول اولنه‌مز ومبعوثلرك هیچ بری جانبندن‌ده ریاسته ویریله‌مز. نظامنامه صراحةً منع ایلمکده‌در .

[۳] مبعوث واسطه‌سیله اعطا اولنمش ایسه مبعوثك اسمی‌ده خلاصه‌ده کوستریلور .

[٤] هرمبعوث انجمن رئیسنه مراجعتله استدعایی مطالعه ایتمك صلاحیتنی حائزدر .

[٥] انجمنجه کوریلان لزوم اوزرینه اتحاد آرا حاصل اولور ایسه اسباب موجبهٔ مجمله‌نك بیانندن صرف نظر اولنور .

دیکر براجتماعك سبق ایدوب اتمدیکی نقطه‌سیدر. زیرا سبق اتمش ایسه او اجتماعه عائد کاتبلرك نظارتی آلتنده یاپلمش ضبطلر بولنه‌جقدر. بناءً علیه او ضبطلرك قرائتی لازم کلور. کاتبلردن بری طرفندن کشادی متعاقب اوقنور.

استطراد

ضبطلرك مجبوریت قرائتی مسئله‌سی مجلسمزك ایکنجی اجتماعنده موضوع بحث اولدی. مبعوثلردن بری قرائتنی تکلیف ایتدی. فقط بردیکری جانبندن مقدمکی مجلسده برخصوص مستقل حقنده مذاکره جریان ایدرك قرار اتخاذ اولنمامش اولمسی حسبیله بو تکلیفی اسعافه محل اولمادیغنه دائر درمیان اولنان اعتراض مظهر قبول اوله‌رق قرائتدن صرف نظر اولندی.

فکر قاصرانه‌مه کوره صراحت نظامیه‌یه قارشی اولان بو قرار جای تأملدر. زیرا نظامنامهٔ داخلی‌نك یتمش دردنجی ماده‌سنده ضبطلرك مجبوریت قرائتنی کوستربر نص واردرکه شویله‌در: «هرمجلسك ابتداسنده کاتبلردن بری کچن مجلسك ضبطنی قرائت ایدر» بو عبارهٔ قانونیه‌ده «هرمجلس» تعبیری واردرکه عامدر. بناءً علیه تناول ایتدیکی شیلرده قطعیاً حکمی ایجاب ایدر. هرمجلس سوزی شبهه یوقدرکه مقررات اتخاذ ایدیلان ایدلمیان، مذاکره جریان ایدن اتمیان هر انعقاده شاملدر. ضبط تنظیمی ایچون بهمه‌حال برمسئله حقنده مذاکره جریان ایدرك مقررات اتخاذ ایدلمش اولمسنه قانوناً احتیاج یوقدر. کذا قرائت ایچون‌ده بوکبی قیود موضوع دکلدر. ضبط جلسهٔ سابقه‌ده‌کی حادثاتی حاکیدر. برمذاکره جریان ایدوب مداولهٔ افکارده بولنلمش وکذا نتیجه‌ده بر قرار اتخاذ اولنمش ایسه جملهٔ حادثاتدن معدود اوله‌جغی جهتله ضبط آنلری‌ده احتوا ایدر. یوقسه برمجلس اجتماعنك ضبطنامه‌سی اولمامسی تصور اولنه‌ماز. ذاتاً مذاکراتدن ماعدا بعض خصوصاتك ضبطده کوسترلمسی لزومنه دائر آیروجه نظامنامه‌ده صراحتلر واردرکه تنظیم ضوابطك مذاکرات و مقررات ایله تقید اتمیه‌جکنه دالدر. مجلس تعبیرینك انتخاباتی تصدیق اولنان اعضالر ایله منتخب رئیس وکاتبدن ترکب ایدن اجتماعاته عائد اوله‌جغنه دائر نظامنامه‌ده بر اشارت یوقدر. بالعکس برنجی ماده‌ده «هراجتماع سنوینك برنجی مجلسنده» عباره‌سندن موقت اعضا ورئیس وکاتبلرله منعقد اجتماعاتده قانوناً مجلس اطلاق اولندیغی آکلاشلمقده‌در. شوحالده مدار احتجاج اتخاذ ایتدیکمز «هرمجلس» سوزی بوقبیل مجالسی دخی متناولدر.

عجبا استناد ایتدیکمز فقرهٔ قانونیه‌یی ولی ایدن فقره‌نك احتوا ایلدیکی دلالت بوراده‌کی لفظ عامی تخصیص ایده‌بیلیرمی؟ زیرا فقرهٔ تالیهٔ مذکوره‌ده لزوم امضایی بیان صره‌سنده کاتبلردن لااقل ایکی ذاتك اوضبطی امضا ایده‌جکی ذکر اولنیور. دیمك‌که واضع قانون سبق ایدن مجلسده بولنان کاتبلری ایکیدن فضله فرض ایدییور. بوفضله‌لق حالی ایسه کاتبلر انتخاباتندن صکره‌کی مجلسلرده متصوردر. زیرا قبل الانتخاب برنجی ماده موجبنجه مجلسی تشکیل ایدن ذواتك اك حدیث السنی اولان ایکی ذات وظیفهٔ کتابتی ایفا ایدر. بالآخره سکزنجی ماده موجبنجه اعضادن درت کاتب انتخاب اولنور. ایمدی «کاتبلرك لااقل ایکیسی» عباره‌سنك دلالتیله ضبطلری اوقونه‌جق مجالسی کاتبلرك انتخاباتندن صکره‌کی مجلسلره‌می تخصیص ایده‌جکز؟ بوکا قواعد استنباط واستدلال مساعد دکلدر. زیرا عامی تخصیص ایچون کندیسی کبی قوی بردلیلك وجودی ارانیر. قویلك ایسه ایکنجی دلیلك برکلام مستقل وموصول اولمسیله تجلی ایدر. حالبوکه «لااقل ایکیسی اوضبطی امضا ایدر» کماتی شروط مطلوبه‌یی حائز دکلدر. ذاتاً بوفقره موضوع برحکمك مشتبه برقسمنی تنویر وبوقسمده‌ده حکمك جریانی بیان ایله ناقص برجهتی اکمال ایلمکده‌در. زیرا کاتبلرك انتخاباتندن مقدمکی اجتماعلرده ضبطنامه‌لری موقت ایکی کاتب امضا ایتدکلری کبی بعد الانتخاب ایکیدن فضله اولملری حالنده‌ده لااقل ینه ایکیسنك امضا اتمسی لازمدر. انتخاباتدن اولکی اجتماعلرده کاتبلرك ایکی ذاتدن اقل قالمسی متصور دکلدر. زیرا طبیعتیله هر مجلسده اك حدیث السن ایکی مبعوث وظیفهٔ کتابتی ایفا ایلیه‌جکدر. انتخاباتدن صکره ایسه بو اساس قانونی جاری اولمادیغندن معذرت مشروعه ایله اوچنك ویا دردینك دخی اثبات وجود اتمیه‌رك مجلسك کاتبسز قالمسی احتمالی موجوددر. بناءً علیه لزوم امضاده شو حاله مخصوص ومنحصر اولمسی ایجابات قانونیه‌دن اولان بویله بر قیده یعنی «لااقل» کلمه‌سنه لزوم واردر. مع‌مافیه بو قیدك دلالتندن واضع قانونك بو ماده‌یی وضعده‌کی مقصدینی حقیقی تشکلدن صوکره‌کی مجالس اولمق اوزره قبول ایتسه‌ك بیله ینه عامك حکمنی تغییر ایده‌میز: زیرا عامی غرض متکلمه تخصیص ایله قواعد متخذه‌مزه منافی حرکتده بولنمش اولورز.

شو تفصیلاته نظراً ایلك انعقاددن صکره‌کی هرمجلسك ابتداسنده ضوابطك بلاقید وشرط قرائتی حکم نظام ایجابندن بولنمقده‌در. مع‌مافیه حادثهٔ مسئله‌ده مجلس متقدمده مذاکره سبق وقرار اتخاذ ایدلمامش اولمسی دخی موافق نفس الامر دکلدر. زیرا مبعوثانمزك برنجی اجتماعنده شعبه‌لره انقسام ایله جمع وحوالهٔ مضابطدن قنغیسنك تقدم ایده‌جکی و شعبه‌لرك اله‌جغی اسمی تعیین ایچون قرعه‌نك طرز اجراسی و قرعه یوارلقلرنده اسملری ظهور اتمیان ذوات موجوده‌نك شعبه‌لره وجه تفریقی وپازار تعطیلی حقنده درمیان اولنان تکلیفك زمان تدقیقی واجتماع آتینك کون وساعتنك وروزنامچهٔ مذاکراتنه داخل اوله‌جق خصوصاتك تعیین کیفیتلری موضوع بحث ایدیله‌رك مداولهٔ افکار اولنمش ونتائج مخصوصه‌یه ربط ایدلمش ایدی. حتی بوبابده تنظیم اولنان ضبط نظامنامه‌نك سکسان یدنجی ماده‌سی حکمنه توفیقاً دولتك جریدهٔ رسمیه‌سی اولان تقویم وقایع غزته‌سیله‌ده نشر واعلان اولنه‌رق او مجلسه عائد مراسم قانونیه تمامیله اجرا قیلنمشدی. بناءً علیه بتون بو معاملاتی مهمل عد ایله اجتماع متقدمك ضبطی اولمیه‌جغی ادعاسی محق اوله‌ماز.

بوبابده فصللرده‌کی ترتیبك نظره آلنه‌جغی وبناءً علیه هنوز برنجی ایکنجی اوچنجی فصللرك تطبیقاتیله مشغول اولان مجلسك مجبوریت قرائتی محتوی اولان اون برنجی فصل احکامیله مقید اولمیه‌جغی کبی برمطالعه‌نك دخی اصابتی تسلیم اولنه‌ماز. زیرا مجلسجه ینه اون برنجی فصلك کشاد مجلس وختام مذاکراتك جانب ریاستدن تفهیمی وروزنامچهٔ مذاکراتك تعیینی کبی احکامی درحال تطبیق اولنمشدر.

ماردینی زاده: ابوالعلا

اسلام وترك عالمی :

تورك درنكی

قوم نجیب توركك انقسام ایتدیكی شعوبیله برابر بقای موجودیتی امرنده‌كی احتیاجات حقیقیه‌سنك نه‌كبی شیلردن عبارت اولدیغنه دائر، كچن نسخه‌مزی روسیه‌ده‌كی دین‌قرداشلرمزدن ع. سویندك نام ذاتك مفید، عبرتبخش برمقاله‌سی تزیین ایتمش ایدی. موضوع مقاله قومیتمزك مسئلهٔ حیاتیه‌سنه تعلق ایلدكده اولدیغی جهتله وطنمزده‌كی ارباب اختصاصك نظر دقتلرینی دعوت ایتمكی وجائب حمیتدن عد ایلمش ایدك. اخیراً استبشار ایتدیكمزه كوره ذوات مشار الیهم امنیهٔ معروضه‌یی تعقیباً، اسلامیتك تكملات دینیه بشائریله خاطراتی ابدیاً حافظه آرای اهل ایمان اولان ایام مسعوده‌سنه مصادف اشبو عید سعید اضحانك اوچنجی صالی كونی، وطنك كزیده اولادینك منشأی اولان برمؤسسهٔ عالیه‌ده، دارالفنون ومكتب ملكیه بناسنده تیمناً اجتماع ایدرك، مركزی دارالخلافه‌ده بولنه‌جق اولان «تورك درنكی» نامیله برجمعیت علمیه تأسیس ایلمشلردر.

جمعیت محترمه «تورك» دیه آكیلان قوملرك ماضی وحالده‌كی آثار، افعال واحوالنی اوكرنمكه واوكرتمكه چالیشه‌جق، یعنی توركلرك آثار عتیقه‌سنی، تاریخنی، لسانلرینی عوام وخواص ادبیاتنی، اتنوغرافیا وانتولوغیاسنی، احوال اجتماعیه ومدنیهٔ حاضره‌لرینی وتورك مملكتلرینك اسكی ویكی جغرافیاسنی تدقیق وتحقیق ایله اوغراشوب نتائجنی نشر واشاعه‌یه چالیشه‌جق ومدار قوام قوم اولان وحدت لسانی تأمیناً توركجه‌نك ساده‌لشدیریله‌رك كوزللشمه‌سنه صورت مخصوصه‌ده عنه الكریم اعتنا كوستره‌جكدر.

اشبو اجتماعده جریان ایدن مذاكرات نتیجه‌سنده جمعیتك نظامنامهٔ اساسیسی قلمه آلنمش وهیئت اداره اعضاسی انتخاب وواسطهٔ نشر افكار اولمق اوزره‌ده رساله‌منی تنسیب ایدلمشدر.

صراط مستقیم، تمنیاتنك عهد قریبده حیز آرای حصول اولمسی امكانی كوستره‌جك آثار مشروحه‌دن طولایی اعلان بختیاری ایتمكله برابر، شومقصد عالی‌یه دائما حصر موجودیتله افتخار ایدره وحقنده‌كی توجهات عالیه‌یه تشكرله، ادعیهٔ موفقیته ترديفاً مؤسسین محترمه‌یی وبتون تورك عالمنی تبریكه مسارعت ایلر...

قونفرانس

توركلكه دائر

مقرری
احمد مدحت افندی

محرری
ح. اشرف ادیب

استانبولده تحصیلده بولونانه «روسیه‌لی اسلام طلبه‌سی جمعیتی» نك دولت معارفپرورانه‌سیله، قونیه قرائتخانه‌سنده توركلك منشأنه، اتنو غرافیسنه، دور استیلاسنه دائر حكیم ومورخ شهیر احمد مدحت افندی حضرتلری طرفندن ویریلن قونفرانسدر. مشارالیه حضرتلرینك ده نظر تصحیح فاضلانه‌لرندن كچمشدر.

[صحنهٔ خطابتی ایلك تشریف ایدن مكتب ملكیه مأذونیندن ومكتب حربیه لسان معلمی قزانلی موسی بك افندی شویله برنطق افتتاحی ایله احمد مدحت افندی‌یی جماعته تقدیم ایدییور :]

مملكتمز بیوك برانقلابه مظهر اولدی. بردورهٔ مسعودیته كیردی. زمان سعادتنده‌كی سربستیٔ وجدانه مالك اولدق. بونك مشروطیت سایه‌سنده اولدیغنی ایضاحه حاجت یوق. جمعیات مختلفه تشكل ایتدی. نیچون؟ ترقی وتعالیٔ اسلام ایچون. جمعیتلر مختلف اولمقله برابر مقصدلری بردر. طبقی علم ثروتده‌كی تقسیم اعمال قاعده‌سی كبی كوروله‌جك ایشلری تقسیم ایتمشلردر. برغایه‌یه یورییورلر. ساحهٔ ترقی‌یی توسیع ایدرك یورییورلر. مقصدلری عثمانیتك، اسلامیتك تعالی وترقیسنی تأمیندن عبارت. جمعیات مختلفه میاننده كوچوجك برجمعیتده «روسیه‌لی اسلام طلبه‌سی جمعیتی» در. بوجمعیت برقونفرانس اعطاسنه قرار ویردی. قونفرانسك اعطاسیچون ارباب همته مراجعت ایتدی. قزانده، قریمده، تركستانده، اقطار جهانده، بوجمعیت نظرنده مقتدر محررلریندن طانمش برقاچ ذات وار. بونلردن برنجیسی احمد مدحت افندی حضرتلریدر. بوذات لسان عثمانی‌یی ساده‌لشدیرمشدر. ثانیاً: فنه خدمت ایتمشدر. ثالثاً: عثمانلیلغه خدمتده بولونمشدر. رابعاً: اقوام تركیه‌یه دائر تتبعده بولنمشدر. كتبخانه‌لر تشكیل ایده‌جك قدر آثار میدانه كتیرمشدر. بوسببه مبنی قزانلی اسلام شاكردان جمعیتی بوذات محترمی دعوت ایتدیلر. اوده قبول بیوردیلر. بو عاجز، شاكردان جمعیتی نامنه، تشریفلرندن طولایی تشكر ایدرم، كندیلرینی تقدیم ایله‌ده مفتخر اولورم.

[احمد مدحت افندی كرسیٔ خطابتی تشریف ایدییورلر. بیكارجه شبان ملتك شدتلی آلقیشلرینه متواضعانه، متشكرانه سلاملرله مقابله ایدییور. احمد مدحت افندی صندالیٔ خطابتده اوطورییورلر. اطرافنده تورك لسانه وتوركلكه عائد تتبعاتلریله كسب اشتهار ایدن ولد چلبی افندی، نجیب عاصم بك حضراتی كبی اكابر مدققین ومؤلفین شرفبخش عرفان اولیورلر. بتون انظار مستمعین صحنه‌یه معطوف. برایكی دقیقه قدر مكث وتوقفدن صوكرا مدحت افندی باشلایورلر:]

افندیلرم! یكرمی‌بش سنه‌قدر مدتدنبری برمعیشت مردم گریزانه‌دن صوكرا شوكتلو ملتك قارشوسنده اثبات وجود شرفنه بنی مظهر ایدن «روسیه‌لی اسلام طلبه‌سی جمعیتی» نامنه عرض تشكر ومنتداری ایلرم. بحمده تعالی اولاد وطن ایچنده بولونه‌رق برقاچ سوز سویلمك شرفنه نائل اولدم. بویله برجمعیت محترمهٔ مباركه قارشوسنده سوز سویلمكه آلیشقین اولمدیغمز ایچون اول باول عفولرینی بوجمعیت محترمه‌دن رجا ایدرم.

شیمدی‌یه قدر بزم معیشتمز ذاتاً برپارچه‌جق عزلت گزینانه‌ایدی. برزمان صوكرا بربرمزی كورمك ایچون الده بولونان كوچك بر

اقتداری دخی سلب ایتدیلر. یکرمی سنه‌در بکقوز جوارنده‌کی طاغلره، چفتلکمه چکیله‌رك اسرار حیات ایتدم. چونکه باشقه درلو چای سلامت بوله‌ماز ایدم. اوراده بیله اوچ آی کچمز بر استمزاج، بر استجواب، یعنی اوزرمزده بر یوك بولوندیغنی اخطار، او یوكك آلتندن قورتولمق مقصدیله اختیار اولنه‌جق ذره‌قدر بر حرکتك نه‌کبی فجایعی مستلزم اوله‌جغنی افهام ایچون صاعقهٔ بلا شکلنده بر صدمه‌یه دوچار اولوردم. بو حالده جهانه قارشی کوز یومق؛ بو حالده هیچ بر شی ایشتمه‌مك لازم کلیردی. بو حالده هیچ بر شی سویله‌مك لازم کلیردی. اویله کیدوب کلدکجه واپورلرده اویومغی اعتیاد ایدنمشیدم. احبابمك «کیجه اویومایورمیسك؟» یوللو سؤاللرینه بر سکوت مظلومانه‌دن باشقه بر جواب بوله‌میوردم. چونکه اویانیق بولنمق حقندن محروم ایدم. دکل‌که بویله یوزلرجه اولاد وطنك قارشوسندن بولنه‌بیلمك. کورمه‌مك، ایشتمه‌مك، سویله‌مه‌مك تأثیراتی طبیعتمزده اویله بر حکم کوسترمشیدی‌که «صم، بکم، عمی ... فهم لایعقلون» سرینه عادتا مظهر اولمشدق. ذاتاً سوز سویلکده‌کی اقتدارسزلغمله برابر اون بش، یکرمی سنه‌ده بوعزلته محکوم قالدقدن صوکرا مملکتمزك اك کزیده اولادی قارشوسنده سوز سویله‌یه‌بیلمه‌نك نه‌قدر بر امر دشوار اولدیغنی بیانه حاجت یوقدر. بناءً علیه عفویکزی استرحام ایدرم.

روس مسلمانلریله مناسبتم اییجه قدیمدر. هرسنه روسیه‌دن کلن حجاج کرام ایچریسنده کرك علمادن، کرك اغنیادن برچوق ذوات استانبوله کلیرلر. سایه‌کزده، سایهٔ ملتده یك چوق قصورله برابر قاره‌لامش اولدیغم اوراق پریشان نصلسه نظر رغبتله کورولدیکندن انلری یازانی دخی کورمکه کلیرلر. کندی تجدید معارفلری امرنده بعض افکار تعاطیسنه کلیرلر. بعض سیاسیاته دائر دخی سوز اولوردی. بعضاً استانبولده اکمال تحصیل ایدنلره کندی مملکتلرینه کیدوب وطنلری اولادینه نشر علوم خدمتنده بولنملری ایچون لازم کلن وصایاده بولنوردم. حاصلی الدن کلدیکی درجه خدمت ایدردم. یعنی بنی دعوت ایدن روسیه‌لی طلبه ایله معارفه‌م بو اقشام پیدا اولمامشدر.

بو اقشام بحث ایتمك ایچون دعوت ایدلدیکم مسئله غایت واسع بر مسئله‌در؛ زمین جهتیله‌ده، زمان جهتیله‌ده. زیرا ملت معظمهٔ ترکیه‌نك احوالنه دائر برقاچ سوز سویله‌مك آرزو ایدلدی. معلوم عالیکز هرکس هرملت کندینه بر طاقم مفاخر آرار. کیمیسی قدم جهتیله افتخار آرار، کیمیسی بیوکلك، کتله‌نك بیوکلکی جهتیله افتخار آرار. کیمیسی جمعاً، جسماً بیوکلکدن قطع نظر معارف بشریه‌یه، مدنیت انسانیه‌یه خدمتله افتخار آرار. «کل حزب بما لدیهم فرحون.» بو، طبیعی بر شیدر. شمدی‌یه‌قدر بز اقوام ترکیه بورالره پك التفات ایتمه‌مشدك. بونك اسبابی بز ترقی‌یی، مدنیتی، معارفی کندی دائرهٔ خصوصیه‌مزده آرامشز. آباء واجداد وطنی اونوتمشز. فقط بوندن صوکرا آرایه‌جغز. زیرا کرك قدمی جهتیله، کرك روی ارضده منتشر اولدیغی ممالکك وسعتی جهتیله، کرك کندی حیاتیله وکرك ملت معظمهٔ اسلامیه‌یه، دین مبین احمدی‌یه سیفاً وقلماً خدمت جهتیله اقوام ترکیه پك چوق ملتلردن زیاده مفاخر بولوب اومفاخر ایله مفتخر اوله بیلیر.

زمین جهتیله واسع دیدك. زیرا بوکون جغرافیای اتنوغرافی بزه کوستریرکه روی ارضك، درت دکلسه‌ده، بشده بریسی نفوذ ترکی داخلنه کیرمشدر. بر کره چینك شمالی تماميله ترکدر: مغولستان، ترکستان، تبت قسمی هپ ترکدرلر. آسیای وسطی معلومکز. ذاتاً جغرافیاجه اسمی ترکستان! سیبریا، وولغا وادیسی، تکمیل آسیای شرقی یعنی هندستانك نصف شمالیسی ایله افغانستان، بلوجستان وشمال جهتندن ایران هپ ترکدر. حالبوکه ترکك نفوذی بحر بالطقه قدر کیتمش. فینوالر ترکدر. لسان جهتیله یالکز کلمات دکل، ترکیبات لسانیه جهتیله‌ده ترکه منسوبدر. مجارلرده کذا بویله‌در. مصر، طرابلس غرب، تا حدود فاسه قدر آفریقای شمالی هپ ترکلکك دائرهٔ استیلاسی ایچنه کیرمش یرلردر. بناءً علیه روی ارضده بوقدر واسع بر قطعه‌یه منتشر اولمش ترکدن باشقه هیچ بر قوم یوقدر.

زمان جهتیله‌ده هر ملتدن اسکی اولمق ادعاسنده بولونمغه ترکلرك حقی واردر. زیرا تاریخك بزه اك اسکی ملتلردن اولمق اوزره خبر ویردیکی ملتلر، کلدانیلر، هندیلر، چینلیلردر. بونلرك روایاتی جمع اولنورسه ترکلکك، ترك جنسنك بونلرك کافه‌سنه تقدمی ظاهر اولور. علم تاریخده برشی واردر. افندیلرم، اقوام و مللك بربرینه مناسبتی تعیین ایچون براصول واردر. بواصول اولا «فیلولوژی»، یعنی «علم مقابلهٔ السنه» دنیلن علم نقطهٔ نظرندن هانکی لسان دیکرهانکی لساندن مشتق اولدیغنی تحری ایتمك اصولیدر. باقشلرکه بو لسان اولساندن، اوده دیکر شو لساندن مشتق اوله اوله لسانلرك موردی شرقه طوغرو یوریبور. یعنی مرکز اشتقاق اورالری اولدیغی تحقق ایدییور.

کذلك هر ملتك کمیکلرنده، سیمالرنده، طبیعتلرنده اجرای تدقیقات ایدنلر یعنی اتنولوژی فنی نقطهٔ نظر اتخاذ أیلینلر شو ملت شو ملتدن، اوده دیکر شو ملتدن ... الخ ... تشعب ایتمش اولدیغنی کورمشلر. ایشته بویله بر طاقم تحریاته قویولیورلر. بوده طبق لسان کبی انسال وانساب ملل ونحلك بو طرفلردن شرقه طوغرو کیتدیکنی کوستریبور. اشبو تدقیقات فیلولوژیه واتنولوژیه‌یی هندستان وچین وژاپونیا طرفلرندن تطبیق ایدنجه انلرك دخی شمال وغرب طرفلرندن منتشر اولمش بولندقلری تحقق ایدییور. ملتلرك توارث أیلدکلری روایات قدیمه‌سنك ده شهادتلریله ثابت اولیورکه بونلرك محل انتشارلری همالایا طاغلریدر. بالخصوص آلتای طاغی‌که ینه همالایا جمله‌سندن دیمك‌در.

مابعدی وار

مواعظ

مقرری: مناسترلی اسماعیل حقی
محرری: سیروزلی ح. اشرف ادیب

درس: ۵۱ — ۲۶ ایلول ۳۲٤

فرانسه وانکلتره فی‌الواقع آوستریا ایله رقابت ایده‌من. چونکه او دائما چوروك مال صاتار. اشتاین، اوروزدی باق، تیرینغ ... هپ اوقبیلدن. هله بایرام اوستی هیسی بشر یوز بیك لیرا آلیش ویریش

ایدیور . مغازه‌لرینه اوغرامازسه‌ك حاللری یماندر . آوستریانك کوزی نه بوسنه‌ده‌در ، نه هرسکده . اونلرك دوشوندکلری انجق تجارتدر . اونك ایچون بزده جان طمارینه باصه‌لم !

الحاقنه چالیشدیغی بوسنه ، هرسك حقنده ایجاب سیاسیسی نه ایسه دولتجه یاپیله‌جق . او مسئله دولته عائد برشی . فقط شیمدیدن ملتك یاپه‌جغی بومعامله‌یوقی ؛ اونلرك یورکنه ایشلر . بلکه‌ده اضمحلالنی موجب اولور . بونده ثبات ایده‌بیلیرسه‌ك ، متانت کوستره‌بیلیرسه‌ك آوستریایی امانه دوشوره‌جکز . چونکه تجارتی رخنه‌دار اولنجه او اهالی آلت اوست اوله‌جق ، حکومتی تخطئه ایده‌جك . ایشته او وقت آوستریا ایاقلرینی صاللار . الله بیوکدر . بعضاً قوبوسنی انسانه کندی الیله قازدیرر . بوده بویله اولور انشاءالله .

فقط ثبات ایده‌لم . قطعیاً آوستریا مالی آلمایه‌لم . اونك مالنه قارشی غایت صیقی وشدتلی بربویقوتاژ یاپه‌لم .

— یاپه‌جقمزمی ؟

— انشاءالله !

— عهد ایتدکمی ؟

— عهد اولسون !.. [۱]

اوروزدی باق برفرانسز بایراغی چکمش . اولورکه مدیر کندی فرانسزدر . فرانسه تبعه‌سندندر . اما آلدانمایك . مال ینه آوستریا مالیدر . اشتاین ، تیرینغ ، اوروزدی باق ، مایر ... هپسنك مماللری سپورونتیدن اعمال ایدلمشدر . اولادلریمز ایچون صاتون آلدیق کوردك . هپ تجربه ایتدك . نه قاش اولدقلرینی آکلادق .

— اما بو اولورمی ؟

پك اعلا اولور . دیمز اویله امر ایدییور . بیلیرسك : وقتیله خرستیانلر مسلمانلره اکمك صاتمازلردی . کمی صاتمازلردی ، کمیلرده قاپودانلق ایدنلری اولدوررلردی . رهابین کندی نفوذلرینی یوروتمك ایچون مسلمانلره نه‌لر یاپمامشلردر !.. کوندن کونه ترقیات کوردکجه پاپاسلر غایت قورقدیلر . اسلامیتك ترقیاتی اوکنه طورولمایه‌جغنی تماماً آکلادیلر . اسلامیت اونلره عظیم برضربه اولدی . یورکلرینه ایشلدی . اسلامیتك احکام احرارانه‌سی بتون نفوذلرینی محو ایتدی . اهل اسلامه تضییقات اجرا ایدرلردی . باشقه درلو سد چکمیورلردی . اهالی‌یی تضییقه قالقیشدیلر . کندی دینلرینی اویولده محافظه‌یه چالیشدیلر .

حتی اهل اسلامه قارشی ایتدیککز یمینلریکزی رجال روحانیه تصدیق ایتمزسه هیچ حکمی یوقدر !.. دیدیلر .

کیت کیده آوروپایه مدنیت کلدی . هله‌دور مشروطیتده نظرلری باشقه اولدی . نه ایدی او اسکی مظالم . محاربه زماننده صولری زهرله‌مك الك کوچك جنایتلری ایدی . پاپاسلر بوکا مساعده ایتمشدی .

وندیکلیلر برمحاربه‌ده اونی‌ده یاپدی . مجرالری زهرله‌دیلر . حالا بیطرف تاریخلر وندیکلیلری تعییب ایدرلر . اسلامده بویله وحشیانه معامله‌لر هیچ کورولمدی . صوکرا آلات حربیه صاتمادیلر . برآراق مسلمانلرك تجارتی توسع ایدرکبی اولدی . «مسلمانلرله تجارت اولمایه‌جق» دیدیلر . خلیل خالد بك طرفندن یازیلمش (فصول متنوعه) نامنده املا مطبوع برکتاب کچدی ، اونده اوقودم . برنجی جزئنده اوقوده باق . خرستیانلرك اسکی زمانلرده‌کی بد معامله‌لرینی کور . مسلمانلر نه‌قدر ایصیقق ایسترسه اودرجه برودت کوردیلر . نهایت حق اکلاشلمش ، مسلمانلره شامل حقوق بین الملل یاپمشلر . معاهده‌لر عقد ایدلمش . لکن ینه منفعتلرینی دوشنورلر . بزم باشلیجه استنادکاهمز جناب الله‌در . بوکون نائل اولدیغمز مشروطیتده محضا اللهك عنایتی ، احسانیدر . انشاءالله موفقیتمز پك پارلاق اوله‌جق . فقط هرزمان متانت کوستره‌لم . خفت افکاره دلالت ایدن شیلردن صاقنه‌لم . شو زمانلرده باغیرمق ، چاغیرمق عبث شیلردر . ولو حسن نیتله اولسون ینه خفته دلالت ایدر .

اما اولجه دیدیکم کبی بونلر یاپیلالی ، بومعامله‌لر اجرا اولنملی . دشمن مکرینه قاپیلمالی . بن سکا پاره ویره‌یم ، سن طوپ آله‌سك . بیلیورزکه او پاره‌یی دشمنمز آلیر ، نه یاپه‌جق ؟ البت سلاحه ویره‌جك ، عسکرینی بسلیه‌جك . بزم مالمزله دشمنمز بزی محو ایتسون . اونك یورکنی یاقلی که آکلاسون .

قرآن کریمده حقسز یره دشمنلك ایدنلر حقنده [قل موتوا بغیظکم] بیورلمشدر . یعنی ای اعدای ملت ! سز غیظکزله چاتلایکز . چونکه حقوق خارجنه چیقدیکز . کندی امضاکزله یاپیلان بر معاهده‌یی بوزدیکز . ممالك اسلامیه‌یی یوتمق ایسترسکز دکلمی ؟ بزده سزه دوستلق ایتمیز . ینه دشمنلق دکل ، مالکزی آلمایز .

بوفکری‌ده ایلك اول سلانیکلیلر چیقاردی . دها اووقت ویانه‌یه تلغرافلری یاغدیرمشلر . بتون سپارشلری فسخ ایتمشلر . بوتون جهان خلقی بزم متانتمزه بونکله ، بوعزممزده‌کی ثبات ایله حکم ایدرلر . مادی ضرردن قورتولدیغمز کبی معنویاتمزه‌ده بونك بیوك حسن تأثیری اوله‌جغی شبهه‌سزدر . الله تعالی جمله‌مزك نظر بصیرتلرینی مزداد وفراوان وبوتون اعدای خارجیه وداخلیه‌یی مقهور وپریشان ایلیه !.. آمین ثم آمین .

[واعلموا ان الله شدید العقاب] جمله‌کز فتنه اسبابندن صاقینك ! و بیلك که اللهك قوللرینه لطف وکرمی اولدیغی کبی عقابی‌ده شدیددر . دنیاده‌ده عقوبت ویرر ، آخرتده‌ده . دنیاده‌ده سیئاتك ثمره‌سنی ، ثمرهٔ زهرآلودینی کوسترر . فنا یوللی حرکتلرك نتیجه‌سنی طاتدیرر . سلامت دارین استقامتله ، صداقتله ، محافظهٔ دیانتله تأمین اولنور .

یوقاریدن بری سویلدیکم شیلر ، هپ احکام شرعیه‌در . سیر کبیری اوقورسه‌ك خرستیانلرله آلیش ویریشه دائر تفصیلات کورورسك . دارحربده کیلره یاپیله‌جق معامله‌لری‌ده اوراده بولورسك . نادیده ، قیمتدار کتب اسلامیه‌یی اورالره آشیرمق ، اسلاملری او معلوماتدن محروم ایتمك نه بیوك دنائت اولدیغنی اکلارسك . هرشیئی عنعنه‌سیله سویله‌مك زائد کورولور ظن ایده‌رم . آرتق بوقدرله اکتفا ایده‌لم .

۵۱ نجی درسك صوکی — ۱۳ رمضان شریف

[۱] بش الی بیك جماعت مسلمین ایله وقوعبولان بوعهد وپیمان پك دهشتلیدی . حضرت ، پر آتش حدت . اهالی هیجان عظیم ایچنده . او ، اونوتولماز برکوندر . آلتی ، یدی بیك متأثر قلبدن یوکسه‌لن «عهد اولسون» ندامی اباصوفیه قبه‌لرینی تترتدی . حضرتك اولسانك آتشزبانی ، اوطلاقت خارقه تمامی اهالی‌یی اویله برحاله کتیرمشدی‌که هرکس برر غضنفر حمیت کسیلمش ، ابدیاً عمرنده آوستریا مالی آلمامغه یمینه حاضرایدی . بونطقك ، بونطق دینینك استانبولده عظیم تأثیری کورولدی . بوندن صوکرا بویقوتاژ بتون شدتیله حکمران اولمغه باشلادی . نهایت حضرت خطیب محترمك دیدکلری هپ اولدی . مطالعات سیاسیهٔ دینیه‌لرنده‌کی اصابت تمامیله تظاهر ایتدی . وار اولسون بویله حقایق آشنا خطبای کرام ! پایدار اولسون بویله سیاست شناس علمای فخام !..

« اشرف ادیب »

مطبعهٔ عامره ابو العلا

صراط مستقيم ١٣٢٦

دين ، فلسفه ، ادبيات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

محل اداره : درسعادتده يكی پوسته‌خانه قارشوسنده دائرهٔ مخصوصه‌در

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیه مع الممنونیه قبول اولنور، درج ایدیلمه‌ین آثار اعاده اولنماز

مؤسسلری : ابوالعلا زين‌العابدين — ح . اشرف اديب

	سنه‌لكی	التی‌آيلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولاياتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبيه‌ده	٩٠	٥٠ غروشدر

تاريخ تأسيسی : ١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قيرطه‌دن مقوا بورو ايله كوندريلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ايله كوندريلیرسه ولايات بدلی اخذ اولنور.

عدد : ٢١ — ٣٢٦ ذی‌الحجه ٢١ پنجشنبه ١ كانون ثانی ٣٢٤ — برنجی سنه

عجائب قرآنیه

سورهٔ انفال : آیت — ٦٣ , ٦٢

« واعدّوا لهم ما استطعتم من قوة ومن رباط الخيل ترهبون به عدوالله وعدوكم وآخرين من دونهم لاتعلمونهم الله يعلمهم وما تنفقوا من شئ فی سبيل الله يوف اليكم وانتم لاتظلمون . وان جنحوا للسلم فاجنح لها وتوكل على الله انه هو السميع العليم » .

[دشمنك تجاوزينه ميدان براقماق ايچون آنی ترهيب ايده‌جك قوت نه‌ايسه حاضر ومهيا بولنديرمغه نهايت درجه بذل جهد ومقدرت ايدلمسی جناب حق امر ايدوب بيوريوركه] آنلر ايچون قوتدن ورباط الخيلدن مقتدر اولديغكزی حاضرلايك [اسلحه، تجهيزات مهماتدن وبالخاصه حرب ايچون بسيله‌نوب تربيه ايدلمش آتلردن حربده قوت حصولنه سبب اوله‌جق هرنه وار ايسه بونلری دشمنلريكز ايچون قدرتكز يتشديكی قدر حاضر وآماده بولنديرك] كه بونك ايله [حربه حاضر وآماده بولنمكز ايله] اللهك وسزك دشمنلريكزی وسزك بيليوب‌ده الله تعالی‌نك بيلديكی دها ديكرلرينی [ديكر خفی دشمنلريكزی] ترهيب ايدرسكز. [دشمن سزك قوتكزی وحربه آماده ومهيا بولنديغكزی كورنجه بلادكزه تجاوز وتعدی‌يه ودوست كورونن منافقين فتن وفساد ايقاعنه جرأتياب اوله‌مازلر. بوندن‌ده سزك ايچون پك چوق منافع وفوائد حصوله كلور. بلادكزه صاحب اولورسكز . بلادكز معمور وآبادان اولور. اكر دشمنی ترهيب ايده‌جك صورتده حربه حاضر وآماده بولنمازسه‌كز دشمن دياركزه طمع ايدر . سزی ايچندن سوروب چيقارر . جانكز ، مالكز ، ناموسكز آياقلر آلتنده قالور. بونكيچوندركه

حاضر اول جنكه اكر ايستر ايسه‌ك صلح وصلاح دينلمشدر. بونكيچوندركه قوتلی بر اردو صلح ومسالمتك ايی بر كفيلدر، دينلمشدر. بونكيچوندركه هر دولت قوهٔ بريه وبحريه‌سنك هر كون عصره كوره تنسيق وتزييدينه چالشمقده‌در . بيوك بر دولتك بحريه ناظرينه: اقصای شرق مسئله‌سيچون بحريه‌جه تداركات واردر، دينيله‌يور. بو صحيح‌می ديه صورلمش‌ده ديمش‌كه تداركات يوق، فقط دولت هر وقت حربه حاضر ومهيادر] . سز فی سبيل الله هرنه انفاق ايدرسه‌كز ، [لاسيما تجهيزات حربيه ايچون نه‌اعانه‌ده بولونورسه‌كز] آنك مكافاتی سزه تماماً ايفا اولنور، [تضييع عمل ويا نقص ثواب ايله قطعا] ظلم ديده اولمازسكز . اكر آنلر [سزك قوتكزی وحربه مهيا بر حالده بولنديغكزی كوروب‌ده] صلح وسلمه ميل ايدرلرسه سن‌ده مائل مسالمت اول وجناب حقه توكل ايت، [صلح خصوصنده‌كی خدعهٔ خفيه‌لرندن قورقه.] جناب حق سميع‌در، [آنلرك كيزلی كيزلی سويلشدكلری خدعه‌كارانه سوزلری ايشيدر.] عليم‌در، [مضمرات قلبيه‌لرينه واقفدر . آنلره لائق اولدقلری معامله‌يی ايدر . ومكر وخدعه‌لرينی كندی بيونلرينه كچورر] .

بو نظم جليل، هر عصرده قوای حربيه‌نك او عصرك ترقيات حربيه‌سنه كوره تنسيق وتنظيم ايدلمسی لزومنه ارشاد ايدر تعليم الهی‌در. زيرا ترقيات عصريه‌يه موافق اولميان تجهيزات حربيه ايله دشمنك ترهيب ايديله‌ميه‌جكی آشكاردر .

فعال وزننده اولان كلمات بعضاً مفعول معناسنی افاده ايدر: ملبوس معناسنه كلن لباس كبی . ايشته « ومن رباط الخيل » قول شريفنده واقع [رباط] كلمه‌سی‌ده بمعنی المفعول اولوب خيله اضافتی دخی صفتك موصوفه اضافتی قبيلندن اولمغله [خيل مربوطه] تقديرنده بولنمش

وحرب ایچون بسیله‌نن آتلر معناسنه مصطلح اولمشدر . رباط الخیل قوۂ حربیه جمله‌سندن ایکن آیریجه ذکر بیورلسی دیکر قوای حربیه آره‌سنده سواریلکك یکانه مزیتی بولندیغنه اشارت ایچوندر .

جنك ووغا ایچون آت بسیله‌مه‌نك پك بیوك اجر وثوابی واردر. مرویدرکه برآدم ابن سیرین رحمه‌الله حضرتلرینه مراجعت ایله فلان کیمسه ثلث مالنی حصون وقلاع ایچون وصیت ایتدی ، نه کونا معامله ایده‌لم دیه صورمش‌ده ابن‌سیرین دیمش‌که انکله آتلر صاتون آلنسون‌ده غزاده اوزرلرینه بنلمك اوزره فی‌سبیل‌الله طویله‌یه باغلانسون . اوآدم: وصیت حصون ایچوندر، دیوب بوسوزیله مال،وصایی محلنك غیری‌یه صرف ایتمك نصل اوله‌بیلور، معناسنی ایما ایدنجه ابن سیرین جواب ویرمش‌که حصون وقلاع صفوف خیولدر . شاعرك شو سوزینی ایشتمدکمی ؟ :

انتهی

إِنَّ الْحُصُونَ الْخَيْلُ لَا مَدَرُ الْقُرَى

علیه الصلاة والسلام افندمز آت بسیله‌مکه تحریض بولنده « من قدر علی ثمن دابة فلیشترها فانها تأتیه برزقها وتعینه علی رزقه » بیورمشدر. کیم‌که بردابه ثمننه مالك اولورسه دابه اشترا ایلسون. زیرا دابه کندی رزقنی صاحبنه کتوردیکی کبی صاحبنك رزقنده‌ده یاردم ایدر، دیمکدر. دیکر برحدیث شریفده‌ده « الخیل معقود بنواصیها الخیر الی یوم القیمة » واردر اولمشدرکه آتك ناصیه‌لرنده یوم قیامته قدر خیر معقوددر، مآل شریفنده‌در

« فاجنح لها » قول شریفنده‌صاحب کشاف شویله‌دیور : [بوآیتك « قاتلوا الذین لایؤمنون بالله » نظم جلیلی‌ایله منسوخ اولدیغی ابن‌عباس رضی‌الله عنهما حضرتلرندن ، « فاقتلوا المشرکین حیث وجدتموهم » امریله منسوخ بولندیغی دخی امام مجاهددن مروی ایسه‌ده طوغریسی بودرکه حرب‌وسلم امام‌المسلمینك رأینه منوطدر. بوایکی‌حالدن قنغیسنده اسلام واهل‌اسلامك صلاحنی کوررسه آنی‌ایشلر، بوقسه اهل‌اسلامك الی‌الابد محارب بولنمسی ویاخود دشمنك طلب صلحنه الی‌الابد اجابت ایلمسی متحتم دکلدر] .

انتهی

***

دین اسلام علیهنه معترضلر طرفندن آتیلان سهام اعتراضاتدن بری‌ده حرب وجهاددر . کویا اسلامیت عالم انسانیتی ایکی‌یه بولوب هردم‌سلاح بدست خصومت‌اوله‌رق غیرمسلملر اوزرینه هجوم ایدلسنی مسلمانلره امر ایدیور ایمش . وقائع سالفه وحاضره کوز اوکنه کتور. یلورسه بونك شعشعۂ اسلامیته قارشو غیظ وحسددن فوران ایتمش برخدعه ودسیسه‌دن بشقه برماهیت جدیه‌یی حائز اولمدیغی کندی کندینه اکلاشیلور . بواعتراضلر اکثریت ایله یا بلاد اسلامیه‌دن برینه برهجوم ترتیب ایدلدیکی ویاخود خصم طرفندن اسلامه تعرض اولنوب‌ده نائل آمال اولنه‌مدیغی زمان ظهور ایدر . حالبوکه معالئ اسلامه واقف اولانلرجه معلوم اولدیغی اوزره مقاصد اسلامیه اوچ شیئه راجعدر. اودہ: توحید، وعظ ، احکامدر . اولا نامی توحید باری‌یه دعوت ایدر . شرف ذراتی ایله ممتاز یارادلمش برمخلوقك خالق تعالی وتقدس حضرتلرینی بیلمامسی بیوك برنقیصه اولدیغندن توحید باری برمنهاج عرفان وسعادتدر . ثانیاً فضائل اخلاقیه جمعیت بشریه ایچون روابط ضروریه‌دن اولمغله بوبولده وعظ وتذکیره هردم احتیاج واردر . « پداغوجی » دینیلن علم تربیه بوکون بلاد مهمه‌نك دارالفنونلرنده، دارالمعلملرنده تدریس اولنیور. ثالثاً معاملات ومعاوضاتی حقوق خصوصیه وحقوق عمومیه‌نك احکامنی بیلدیرمك ایچون دنیانك هرطرفنده مدارس عالیه کشاده اولنمشدر . بتون بشریت ایچون مبجل اولمسی لازم کلن شو اوچ مقصدك ظهورینه مخالفین طرفندن بالفعل ممانعت وقوعه کلدکجه اهل اسلام اعلان حرب ایتمامشلردر . زمان سعادتده اهل‌اسلام مشرکین طرفندن شعب ابی‌طالبده سنه‌لرجه محصور ایدلدیلر. سب‌ایله، ضرب‌ایله، قتل ایله کونا کون اذا وجفالره دوچار اولدیلر. دیار ووطنلرندن سوریلوب چیقارلدیلر. بوکاده قناعت اولنمدی، هجرت ایتدکلری یرلرده‌ده عین حاللر تکرر ایدرك کیجه کوندوز بی‌حضور وبی‌آرام قالدیلر. بونك اوزرینه حرب وجهاد امرایدلدی.

فقط حرب جهاد تعذیب عباد وتخریب بلاد اولوب کندیسنده‌بر حسن‌ذاتی اولمدیغندن وحرب وجهادك مشروعیتی انجق الجای مصلحت وضرورته مبنی بولندیغندن بورالری اوامر وتعلیمات مخصوصه ایله تلقین اولندیغی کبی اهل اسلامك حربه‌مهیا برحالده‌بولندقلرینی مخالفین کوردکجه بلاد مسلمینه هجوم وتعرضه جرأت‌یاب اوله‌یه‌جقلرینی وبو سایه‌ده اعزاز کلمة الله العلیا ایدیله‌جکنی وحربه لزوم تحقق ایلدیکی زمانده‌ده حدك تجاوز ایدلمامسی، قادینلر ، چوجقلر اختیارلر، راهبلر، اهل‌صومعه، خسته‌لر کبی اهل قتال اولمیانلره تعرض‌اولنمامسی، اسرایه حسن معامله ایدلسنی ناطق نیجه اوامر دخی شرف وارد اولدقدن بشقه سورۂ ممتحنه‌ده واقع شو ایکی آیت کریمه‌ده اهل اسلامله اسلام اولدقلری ایچون محاربه ایدوب انلری دیار ووطنلرندن چیقارانلروانلره معاونت‌ایدنلرایله محاربه اولنمسی‌ومحارب اولمیانلره بالعکس‌عدل واحسان، رفق ونوازش ایله معامله ایدلمسی امربیورلمشدر . او ایکی آیت شودر:

« لاینهیکم‌الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ولم یخرجوکم من‌دیارکم ان تبروهم وتقسطوا الیهم ان‌الله یحب المقسطین. انما ینهیکم الله عن‌الذین قاتلوکم‌فی‌الدین واخرجوکم من دیارکم وظاهروا علی‌اخراجکم ان تولوهم ومن یتولهم فاولئك‌هم الظالمون »

مآل‌منیفی : اوکیمسه‌لرکه دینکزدن طولایی سزکله مقاتله وسزی دیارکزدن اخراج ایتمزلر ، انلره بر واحساندن و حقلرنده عدل ایله معامله‌دن جناب حق سزی منع ایتمز ، جناب حق عادللری سور ، انلردن خشنود وراضی اولور. اما اول‌کیمسه‌لرکه دینکزدن سزکله قتال ایدوب سزی دیارکزدن چیقاررلر وچیقارمغه یاردم ایدرلر ، ایشته انجق بونلری دوست اتخاذ ایتمکدن الله تعالی سزی منع ایدر ، بو مقوله‌لری هرکیم دوست اتخاذ ایدرسه [دوستلقلرینی محلنك غیری‌یه صرف ایلدکلری ایچون کندی نفسلرینه] ظلم ایدرلر .

قرون وسطاده دول غربیه اردسنده ،ذهب نامنه بونجه قانلر

دوكلمش وعصرمزده دخی تحدث ایدن بر چوق اختلافات سببیله نیجه محاربات ظهور ایتدكدن ماعدا محضا ضمیمهٔ ممالك ایتمك اوزره وسطی آسیاده، هند وچین طرفلرینه، آفریقانك اكثر جهتنه متوالیاً تجاوز اولنه‌رق ایجاد ایدیلن بهانه‌لر ایله بوقدر اقوام وقبائلك خون مظلومانه‌لری اراقه ایدلمكده وبونلرك سماواته عروج ایدن آه وفریادلرینه قطعا حوالهٔ سمع انصاف ورقت اولنمامقده ایكن حقوق مشروعه‌سنی مدافعه ایچون سائر اقوام كبی هردم مسلح بولنان اسلامیته بویولده تعریض ایتمكه حیا اولنملیدر .

ملاحظه

محاربه داهیهٔ دهیادر. بونك منع وقوعی ایچون هرشی یاپیلملی وفقط تجاوزات ملحوظه‌یه قارشو هردم حاضر ومهیا بولنملیدر . چونكه سفك دماء طینت بشرده مندمج بولندیغندن بومخلوق غریب پایدار اولدقجه روی زمیندن سفك دماء . جنك وغا بالكلیه زائل اولماز. من لدن آدم الی یومنا هذا مسموع ومشهود اولان بونجه وقائع خونریزانه بوكا شهادت ایدر . فی الواقع تأسیس اولنان حقوق بین الامم قواعدیله محارباتك اوكی آلنمغه صرف همت ایدلمش وحرب ایچون اسباب مشروعه كوسترلمش ایسه‌ده منافع دول صرف مادی اولمیوب بوآره‌ده تجدید وتعیینی غایتله مشكل بر چوق منافع معنویه بولندیغندن حربك اسباب مشروعه‌سنی تقدیر وتعیین ممكن اوله‌مامقله برابر استحصال موازنهٔ دول مقصدیله آچیلان برچوق محاربات دخی مقاصد مخصوصه‌یه مستند بولندیغی اخیراً اكلاشیله‌رق دیكر محاربه‌لرك ظهورینه باعث اولمشدر. مثلا اون التنجی عصر اواسطنده آوستریا دولتنك فوق العاده توسعی سائر اوروپا دولتلرینك استقلالنی تهدید ایتلسی اوزرینه دولت مشار الیهانك بوجهانكیرلك تشبثاتنه قارشو علیهنه اعلان حرب ایله انی دول سائره‌یی تهدید ایده‌میه‌جك بر حاله كتورمشلر ایكن موازنهٔ دولیه‌نك استحصالیچون محاربه ایدنلرك باشلوجه‌سی اولان فرانسه دولتی آوستریانك كسب ضعف ایتلسیله كندیسی جهانكیرلك داعیه‌سنه دوشدیكندن ینه عظیم محاربه‌لر آچلمشدر .

برده [صلیبك كیردیكی یره هلال كیره‌من . اما هلالك كیردیكی یره صلیب كیره بیلور] سوزینك دخی مسائل حقوق بین الامم قدرغریبون آره‌سنده معتبر ومرعی اولمسنه كوره نمایان اولیوركه بوفنك قواعدندن استفاده خصوصنده اسمی قدر شمول یوقدر.

كویا صلح عمومینك محافظه وادامه‌سی مقصدیله بین الدول مجلس حكم دخی عقد ایدلمشیكن ینه روی ارضك نیجه یرلرنده دفعاتله طوفان دم ظهوره كلدی. هرایكی دولت آره‌سنده محاربه ظهورنده دول باقیه‌نك هیئت مجموعه‌سی بوایكی متخاصمی مجلس حكمه دعوت ایله حربك اوكنی آلملری درجهٔ استحاله‌ده دكل كبی كورینور ایكن هردولت موقعی، آتیسی، منفعتنی ملاحظه ایله بوكبی احوالده قارشودن سیرجی اولدی وبلكه سائقهٔ منفعت ایله متخاصمیندن برطرفنی خفیاً تأیید ایدنلر بیله بولندی. تجدید اسلحه خصوصی مذاكره اولنمق اوزره مجالس مكالمات كشاد اولندیغی حالده بری طرفدن اكثر دول معظمه‌نك تجهیزات بریه وبحریه‌سنی تزیید ایچون كاركاهنره سپارش ویردكلری چوق كره روایت ایدلدی.

قوی الشكیمه بر دولته كوره ضعیف بر دولتك ازامنیسنه، بیچاره بر قومك دیارینه استیلا ایچون بهانه‌لر ایجاد ایتمك قدر سهل وآسان برشی یوقدر.

خلاصه هر باركرفتار انواع محن واكدار بولنان انسانلر آره‌سندن مصائب حربیه‌نك قالدیرلمسی وهیچ اولمازسه تخفیف شدائدی ایچون چاره‌لر تحریسی طرفداران انسانیتك الطاف مجله‌سندن تمنی اولندیغی كبی سعدی مرحومك بین البشر برقاعدهٔ جاودانی‌یی مصور بولنان شو بیتنی‌ده بوراده بالخاصه شایان ذكر كوریرم :

ملك اقلیمی بكیرد پاشاه
همچنان دربند اقلیمی دكر

بركت زاده اسماعیل حقی

فلسفهٔ اسلامیه :

اثبات واجب

— ۲ —

مسلك امكان اوزرینه اثبات واجب

بو عالمده هر شی متأثردر. تأثردن خالی هیچ بر شی یوقدر . هر متأثرك بر مؤثره احتیاجی ایسه دركاردر . بناءً علیه بو عالمك دخی بر مؤثره احتیاجی دركار اولوب بو مؤثر ایسه واجب الوجوددر.

یعنی سلسلهٔ موجوداتك بهمه حال بر واجب الوجوده انتهاسی ضروریدر. زیرا بو سلسلهٔ مكوناتك مؤثر حقیقیسنده ایكی احتمال عقلی جریان ایدر .

برنجی احتمال بونك، بو مؤثرك واجب الوجود اولمسیدر. ایكنجی احتمال ممكن الوجود اولمسیدر. اوچنجی بر احتمال دها یوقدر. چونكه بو اوچنجی احتمال اولسه اولسه بو مؤثرك ممتنع الوجود اولمسی اولور. حالبوكه ممتنع الوجود اولان بر شیئك عدمی كندی مقتضای ماهیتی اولدیغندن بحتمز ایسه مؤثر عالم حقنده بولندیغندن بونك ممتنع الوجود اولمسنه امكان یوقدر. زیرا بر شیئك اولا كندیسی موجود اولمدقجه دیكر بر شیده اجرای تأثیر ایده‌جكی اصلا تصور اولنه‌من . شوحالده مؤثر عالم حقنده‌كی احتمال عقلی ایكی‌یه منحصر اولمق لازم كلیر.

بو ایكی احتمالدن ایكنجیسی ـ یعنی عالمك مؤثر حقیقیسی ممكن الوجود اولمق احتمالی ـ باطلدر . زیرا مؤثر عالمك ممكن الوجود اولدیغنی فرض ایتسه‌ك بو ، اوچ شیدن خالی دكلدر. بو مؤثر ۱— یا مجموع عالمدر. یعنی مجموع عالمده مؤثر اولان ینه كندیسیدر. ۲— ویاخود اجزای عالمدن بریسیدر . ۳ — یاخود سلسلهٔ كائناتك الی غیر النهایه یكدیكرینك علت و معلولیدر .

مجموع عالمك مؤثری مجموع عالم اوله‌ماز . زیرا بر شیئك نفسنه علیتی تصور ایدیله‌من .

اجزای عالمدن برینك مجموع عالمه مؤثر اولمسی دخی اوله‌ماز. زیرا بو تقدیرده‌ده بر شیئك نفسنه علت اولمسی لازمكلیر . چونكه فرض ایتدیكمز جزئك مجموع عالمه علت اولمسی اجزای عالمدن هر برینه علت اولمسیله

ممکن اوله‌بیلیر. حالبوکه اجزای عالمدن بریسی ده کندیسی‌در. بناءً علیه اکر اجزای عالمدن بر جزء مجموع عالمه علت اولورسه کندیسی ده اجزای عالمدن بریسی بولندیغندن اوجزئك کندیسنه دخی علت اولمسی ضرورت حکمنی آلیر. بر شیئك نفسنه علت اولمسی ایسه باطلدر.

سلسلهٔ کائناتك یکدیکرینه الی غیر النهایه علت ومعلول اولمسی‌ده باطلدر. زیرا بوتقدیرده تسلسل لازمکلیر. تسلسل ایسه مسلك حدوثده بیان ایتدیکمز وجهله براهین عقلیه وعلی الخصوص برهان تطبیق ایله بلاشك باطلدر.

برهان تطبیقك تقریری:

بوسلسلهٔ کائناتك الی غیر النهایه یکدیکرینه علت ومعلول اولمسی باطلدر. زیرا بوکون ظهور ایدبده هنوز دیکر برشیئك وجودینه سبب اولمایان بر شیدن ، بر معلولدن اعتباراً ازله طوغرو بر سلسله فرض ایدرز. صکره بوشیئك سبب قریبی اولوبده بر مرتبه فوقنده بولنان شیدن اعتباراً دیکر بر سلسله دها فرض ایدرز. شیمدی ایکنجی سلسله‌نك نهایتنی برنجی سلسله‌نك نهایتی حذاسنه عقلاً چکه‌رك بونلری یکدیکرینه تطبیق ایدرز. بونلر یکدیکرینه تطبیق اولونجه دیکر جزءلر دخی کندی کندینه یکدیکرینه تطبیق اولنور. چونکه احاد سلسله آره‌سنده علت ومعلولیت بولوندیغندن ایکی سلسله‌نك نهایتنده‌کی جزءلری بربری حذاسنه کلنجه دیکر آحادك دخی یکدیکری حذاسنه کله‌جکی امرضروریدر. شوحالده بو ایکی سلسله ازله طوغری یاالی غیرالنهایه مساوات اوزره کیده‌جك، یاخود سلسلهٔ صغری – یعنی ایکنجی سلسله – بر نقطه‌ده نهایت بوله‌جقدر. اکر بو ایکی سلسله مساوات اوزره الی غیرالنهایه کیده‌جك اولورسه ناقصك زائده مساواتی لازمکلیر. چونکه ایکنجی سلسله برنجی سلسله‌دن بر ناقص ایدی. زائدك ناقصه مساواتی ایسه قطعیاً باطلدر. یوق اکر ایکنجی سلسله برنقطه‌ده نهایت بولورسه شوحالده برنجی سلسله‌نك دخی آندن برمرتبه ایلریده نهایت بولمسی لازمکلیر. زیرا بر متناهی اوزرینه متناهی بر مقدار ایله زائد اولان شی دخی بلاشك متناهیدر. بو ایسه خلاف مفروضدر. چونکه بز سلسلهٔ کائناتك الی غیر النهایه یکدیکرینه علت ومعلول اولدیغنی فرض ایتمشدك. خلاصه اکر کائنات الی غیر النهایه یکدیکرینه علت و معلول اولورسه بوکا ایکی محال عقلیدن بریسی بهمه‌حال لازم کلیور. بو ایکی محال عقلیدن بری ناقصك زائده مساوی اولمسی ، دیکری‌ده خلاف مفروضدر. هر هانکیسی اولورسه اولسون قطعیاً باطل اولدیغندن بونلری مستلزم اولان تسلسل دخی قطعیاً باطلدر. تسلسل باطل اولنجه سلسلهٔ کائناتك برواجب الوجوده انتهاسی ضروری درکه مطلوبده بو ایدی.

بو تقریر ایتدیکمز برهان تطبیقه: «سز شوراده ایکی سلسله فرض ایدیورسکز. حالبوکه بوراده خارجده ایکی سلسله یوقدر، بر سلسله واردرکه اوده الیوم ظهور ایدوبده هنوز برشیئه سبب اولمایان معلولدن اعتباراً ازله طوغرو کیدن سلسله‌در. بو ایسه متعدد دکل ، واحددر. بناءً علیه بوراده ایکی سلسله یوق که برینك اوجنی دیکرینك حذاسنه کتیروب بونلری یکدیکرینه تطبیق ایله ذکر ایتدیککز محالات عقلیه‌دن بریسی لازم کلسون» دیه براعتراض اولنورسه، جواباً دیرزکه: فی الواقع بوراده خارجده برسلسله واردر. فقط حد ذاتنده سلسله بردکل، ایکیدر. چونکه معلول اخیرك بر مرتبه مافوقنده‌کی شیدن اعتباراً بتون آحاد سلسله‌ده هم معلولیت ، هم‌ده علت واردر. چونکه هرلاحق ، سابقك معلولی وهرسابق لاحقك علیدر. علیت ومعلولیت ایسه براص اعتباری دکل ، براص حقیقیدر. دیمك اولیورکه بوراده ایکی سلسله واردر. بریسی سلسلهٔ معلولات ، دیکری سلسلهٔ عللدر. سلسلهٔ عللی سلسلهٔ معلولاته عقلاً تطبیق ایسه ممکندر.

چونکه سلسلهٔ عللی سلسلهٔ معلولاته تطبیق دیمك، هرمعلولی کندی علتی حذاسنده فرض ایتمك دیمکدر. بونك امکاننده ایسه شبهه یوقدر. چونکه آحاد سلسله آراسنده ترتب بولندیغندن سلسلهٔ معلولاتدن بزدن طرفده‌کی نهایتده بولونانك کندی علتی حذاسنده بولندیغنی فرض ایدرسه‌ك دیکر هر معلولك دخی کندی کندینه کندی علتی حذاسنده بولنمسی اقتضا ایدر. وشو حالده تطبیقك امکاننده شبهه قالماز. بونکله برابر بوکون معترضلرمز دخی سلسلهٔ کائناتك الی غیر النهایه یکدیکرینه ترتبینه قائل اولمایوب بتون مکوناتك اثیرده منتهی اولدیغنه قانعدرلر. بناءً علیه بونلره قارشی ابطال تسلسله حاجت اولمدیغی کبی بواثیرك واجب الوجود اولمدیغنی یوقاروده مسلك حدوثده تفصیلاً بیان ایتدیکمز جهتله اوتفصیلاتی بوراده تکراره دخی لزوم یوقدر.

انکلیز حکماسندن سپنسر سلسلهٔ کائناتك برواجب الوجوده انتهاسنی کویا رد مقصدیله: «سلسلهٔ کائناتك برواجب الوجوده انتهاسی باطلدر. زیرا انسانلر بوعالم حقنده ایکی درلو نظریه‌ده بولوندیلر. برنجی نظریه، بوعالمك بنفسه موجودیتی نظریه‌سی ایدی. بونظریه‌نك بالاخره باطل اولدیغی تعین ایتدی. بناءً علیه صوکرا عالمك بغیره موجودیتی نظریه‌سنه ذاهب اولدیلر. فقط بوکره‌ده دونوب شو غیرك واجب الوجود — یعنی بنفسه موجود — اولدیغنه قائل اولدیلر. دوشونمدیلرکه بنفسه موجودیت نظریه‌سی ذاتاً باطل اولدیغندن بوغیرك‌ده واجب الوجود — یعنی بنفسه موجود — اولمسی نصل اوله بیلیر؟ شوحالده بونك‌ده بهمه‌حال بر موجده احتیاجی لازمدر.» طرزنده براعتراض درمیان ایتمش ایسه‌ده آنك بو اعتراضی باطلدر. زیرا فی الواقع انسانلر عالم حقنده بنفسه موجودیت نظریه‌سنك بطلاننی آکلادیلر. وعالم حقنده بویله بر نظریه اجرا ایدیله‌میه‌جکنه حکم ایتدیلر. فقط عجبا بونك سببی نه ایدی؟ بو بلا سبب می یدی؟ شبهه یوق‌که بوغایت معقول برسببه مبنی ایدی. چونکه حقایق اشیایی تحری ایتدیلر. کوردیلرکه بوعالمده تأثردن ، تغیردن خالی هیچ برشی یوق. تأثر وتغیردن خالی اولمایان برشیئه بنفسه موجودیت نظریه‌سی تطبیق ایسه قابل دکلدر. بناءً علیه عالمك بغیره موجود اولدیغنه واوغیرك‌ده واجب الوجوددن عبارت بولندیغنه حکم ایتمك لازم کلدیکنی آکلادیلرده بونك اوزرینه: «سلسلهٔ کائناتك بهمه‌حال بر واجب الوجوده انتهاسی لازمدر» دیدیلر. واجب الوجود حقنده بنفسه موجودیت نظریه‌سنك بطلاننه حکم نصل اوله‌بیلیر؟ چونکه واجب.

الوجوددیك، بنفسه، وجوددیمکدر. بنفسه موجود اولان بر شیئك بنفسه موجود اولمامسنه قائل اولمق تناقض اولمازمی؟ برکره مؤثر عالم بنفسه موجود اولمق لازم کلدکدن صوکرا دونوب‌ده بو مؤثر ایچون دیکر بر مؤثر دها آرامق بك عامیانه دکلمیدر؟ اوت! حق تعالی حقنده بنفسه موجودیت نظریه‌سی مردود اولوردی، اگر عالمده کوزولان تأثرات وتغیرات انده‌ده بولنسه‌یدی. حالبوکه حق تعالی‌ده بویله تغیرات وتحولاتك بولونمسی قطعیاً باطلدر. زیرا بو تقدیرده او، حق تعالی اوله‌ماز. ممکناتدن برشی اولور. سپنسرك حق تعالایی عالمه قیاس ایدوب‌ده: «عالم حقنده باطل اولان بر نظریه نصل اولوبده حق تعالی حقنده قبول اولونیور» دیمسی موافق حقیقت اوله‌ماز.

موسی کاظم

صفحات حیاتدن

استبداد

قارداشم مدحت جماله

یقیلدك، کیتدك امّا ای ملوث دور استبداد،
براقدك ملتك قلبنده چیقماز بر ملوث یاد!
دییور اجدادیمز مقبرلرندن: «ای سفیل احفاد،
نیچون بیکلرجه معصوم اولدوررکن هرکلن جلّاد،
خروش ایتمزدی مذبوحانه اولسون کیمسه‌دن فریاد؟

اوتوز ملیون اهالی اوچ شقینك بویله محکومی
اولوب چکسون حکومت نامنه بر بار مشئومی!
اوتانمازمیدیکز بر صایه‌لر ظالمه مظلومی؟
بز ای انسانلق استعدادینك دنیاده محرومی،
سمالردن‌ده یوکسك طوتدیکز بر ظلّ موهومی!»

او بر قاچ خیمه خلقندن جهانگیرانه بر دولت
چیقارمش، بر زمان دنیایی لرزان ایله‌مش ملت،
زمان کلسون‌ده کورسون بویله دنیالر قدر ذلت
اوتوز اوچ ییل دوام ایتسون باشندن کیتسون نکبت..
بو بر عبرتدر امّا اوله‌مایه‌یدق بویله بز عبرت!

سما چیما ایکن رایاتمز طوتدك ذلیل ایتدك،
مفاخر بکله‌ین آبائن اولادی خجیل ایتدك،
نه عالی قوم ایدك حیفا که سن کلدك سفیل ایتدك،
بوتون امّید استقبالی آرتق مستحیل ایتدك،
رذیل اولدق.. سن ای کابوس خونی سن رذیل ایتدك!

جبیت غمز ایدن بر پاك آلین هر کیمده کوردکسه،
«بو بر جانی!» دیدك سوردك، یا محکوم ایلدك حبسه.
موکل ایلیوب جاسوسی هر وجدانه، هر حسه،
دوشوردك ملتك اك قهرمان اولادینی یأسه..
نه ملعونسك که رحمتلر اوقوتدك روح ابلیسه!

دکل کابوسك آرتق، دور دولت انتباهکدر.
کل ای نازنده حریت که جانلر فرش راهکدر،
امیندر موقعك: اك پاك وجدانلر پناهکدر،
سراپا ملك عثمانی مؤبد تختکاهکدر.
سریر آرای اقبال اول که بر ملت سپاهکدر.

* * *

— بر کون اول —

بزم محله‌یه پویراز قیشین‌ده اوغرایه‌ماز،
اریر اریر آقارز سمتمزده کلدیمی یاز!
بهاری کورمه‌یز امّا لطیف اولور دیرلر..
چیچکله‌نیرمش آغاجلر، یشیلله‌نیرمش یر.
دیمك شو عرصه‌ده اوت بیتسه نو بهار اوله‌جق..
نه وار کیدوب یاقه‌جقلرده دمکذار اوله‌جق؟
فصولی درده چیقارماز بزم سوقاقلریمز،
قوراق، چامور، ایکی موسم طانیر آیاقلریمز!
منجمك برکت ویرسون اسکی تقویمی
خبر ویرر بزه موسم شهرده کلشمی؟
صیجاق، زیاده صیجاق بر کیجه‌یدی، باقدم که
اوطورمق اوده اولومدن بتر، دیدم: بلکه
چیقار طیشارده کزرسه‌م براز نفسله‌نیرم،
ایی‌ده یورغونم امّا کلنجه دیکله‌نیرم.
بزم مسامره میدانی یایلا توسکیدر،
اوزاق چکرسه‌ده پویراز طونار، یازین اییدر.
کیبوب آیاغمی چیقارکن صوپام یتشدی هله..
امین اولوب کیدم‌م چونکه ویرمسك ال الله.
اودر جهانده بنم یارجان معتمدم،
وقور، خاطری مرعی، وفالی، چوق ده‌نه‌دم.
بزم سوقاقلری تخمین ایچون دییك که: قویو!
طوغار شهرده کونش، یوکسایر مناره بویی،
اداره قندیلی قارشیده کوز قیپار حالا،
غروب ایکندی‌یی بولماز، لیال هپ یلدا!
نصلسه بدرك اوقشام نکاه سیمینی،
ترصد ایتمك ایچون صانکه اولرك ایچنی،
دیکیلدی صفحهٔ میناده سمت رأسمزه.
طاوانسز اولره یارب نه خوش براوزه!
طور ای سراج ازل، کیتمه اولدیغك یردن:
براز شو صحنهٔ دیجوری اوقشاسون شعله‌ك.
شعاع محرق آلتنده کوندوزین شمسك

یانان آتیلر ایچون برحیات اولور لمسك ..
آچیقدی پنجره‌لر، صاغلی صوللو هراودن
کلیردی درلو صدالر، آچیقلی بعضاً شن .
ــ باق آننه، آی دده باق باق !
ــ آمان‌ده، ماشا الله
دکیرمی طابله قدر وار ..
ــ صوصکدی عایشه، کناه .
ــ الهی تیزه تحفـه‌ك، نه دن کناه اوله جق ؟
ــ کناه دیدمیا براق شیمدی ..
ــ هایدی سن‌ده بوناق !
ــ بوناق موناق دیمه بالله چارپارم المی ..
آشیفته‌لر سزی .. آخر زمان توکلی‌می !

اوت برنده نواساز برکوزل عودی،
برنده جذبه فزا برصدای داودی
تلاوت ایتمه‌ده قرآن، کلوب کچنلرسه
ایاقده ایرکیلیور انجذاب ایدوب اوسه .
طوبوللماسونمی براز صوکره باشقه بر آجی سس ؟
عجب نه وار دیـه‌رك قوشدی اوکچه‌دن هر کس،
فقط کیدنلره باقدم که قالدیروب طابانی
بوجانی بوجاق قاچیور : قاچ بیلیرمیسك آمانی !
قیصیلدی قارشیکی اولرده مومارك هپسی،
قیصیلدی صانکه بوتون برمحله‌نك نفسی !
کسیلدی نغمهٔ قرآن، کسیلدی نغمهٔ ساز،
زمان زمان طویولان سادهٔ بررقیق آواز .
نیچون قاچیشدی اهالی، نه وارکه یاربی ؟
یاواش یاواش صوقولور آکلارم نه‌در سببی .

نه منظره یدی الهی اوکوردیکم صحنه :
بش اون حریف یاپیشوب برفقیرك اللرینه
سوروکلیور، اوته‌دن برقادین دییور :
ــ براقك !
قوجه‌م نه یاپدی ؟ نه‌در جرمی بیکناه آدامك ؟
زواللینك بویوك اولادی اولدی عسکرده،
ایکنجی اوغلی‌ده سورکون یمنده بر یرده .
آجیقلی، کوکسی سقط . قوبوبرك دیدیکله‌میك،
کناهدر ایتمیك اوغلم عیدر ایله‌میك .
افندی کیم، او نه بیلسین ؟ بیلیرسه هم نه چیقار ؟
کیلار جیسیله اوزاقدن براز خصملغی وار .
کچنده قومشوبی کورمش دیمش : سلام سویله
دیمك آلنمایه‌جق تکرینك سلامی بیله !
کوپك سورور کبی انسان سوروکله‌نیرمی آبول ؟

ــ قادین چکیل دوکرم‌ها ! صوقولمه هایدی دفع اول !
ــ حریف براق دییورم .. طوردی ایشته باق نفسی ..
ــ نه دیرلانوب طورویور ؟ صوصدورك جانم شو پیسی !
دیمزمی‌یم سزه بن هر زمان که « دغدغه‌سز »
یاپك ؟ اشك کبی سز هیچ لاف آکلامازمیسکز ؟
ــ قادین، پاشام، نه یاپارسك ؟

پاشام می ؟ نرده پاشا ؟
شو قورتولق کبی دیم دیك طوران حریفمی ؟ پاشا !
تصور ایت ایکی آرشون قازیق قدر بر بوی،
کتیرده اوستنه قالپاقلی برکیك قفا قوی .
اوجاق سوپورکه‌سی شکلنده برصقال یاپه‌رق،
« سنك بوایشته یوزك، آل ! » دییوب او یوزسزه طاق .
اوجاق سوپورکه‌سی، لکن سوپورمیور، بیقیور،
نه‌دنسه بیتدیکی یردن جنازه‌لر چیقیور !
بوداق دلیکلری طرزنده آچه‌ده چیفته اوبوق،
بوبوکجه بقله قدر آلنك آز آلتنه صوق .
بیلیرمیسك چالی آلتنده کیزلی اینلر اولور،
بیلان صباح چیقار، اقشام اوصوله‌جق صوقولور ؟
بیق او قیرده یتشمش دیکن یمشلی چالی،
آغزنده این کبی اصلا کورونمیور، قاپالی .
بوشکل موحشی ممکنسه بردوشون شویله،
پاشام دیدکلری اعجوبه ایشته عینیله !
بلنده سیف « صداقت »، النده برقامچی،
فریق سترەسی آلتنده کوردیکم اوماجی،
ضیای بدر منیرك ایچنده یاربی،
طورورده سینهٔ ایمانه کیرمش عقده کبی !
سما، زمین بوتون انوار ایکن او پیس کولکه
جبین پاکنه لیلك نه پایدار لکه !

ــ قوزوم، نصل پاشاسك، کورمیورمیسك ؟ قوجه‌می
سوروکلیوب طورویورلر . . .
ــ دفع اول قادین، آدامی
اورنجه اولدورورم‌ها ! بنم شاقه‌م یوقدر .
ــ چکیل خانم، پاشا لاف دیکله‌مز، اورورمی، اورور .
بیلیرمیسك اونی ؟ شوکتماب افندمزك
برنجی بنده‌سیدر . . .
ــ هایی یتشه‌مسین پاپین !
ــ « سوروك ! » دیمش، اوکا شوکتلینك اراده‌سی وار .
ــ سوروم سوروم سورونك تز زمانه آلچاقلر !

یاسن زبانی قیافتلی ، غول یابانی پاشا ،
آلهی یومرو باشك بر کله‌یدی سیوری طاشه !
بیلان باقیشلی شبك ، بر بانك شونك کوزینه !
قازیق بویکدن اوتان . . . تو ! حریف سنك یوزیکه !
صاقین محله‌ده ارکك براقایك ، کوتورك
صابیله ویرمدیلر ، اویله ، پوسته پوسته سورك !
باقك شوحیدوده طورمش بیقك دیبور أوبمی !
طورونلرم یا حریف ، آچ قالوب دیلنسین‌می ؟
محله‌مزده‌ده چیت یوق ، نداولدی قومشولره ؟
صوصوبده قورتوله‌جق صانکه هپسی ع‌تلی‌صره .
آیول ، یارین‌ده سزك خانه‌ڭزکز سونه‌جك . .
نه‌وار صیچان کبی اولرده شمدیدن سینه‌جك ؟
یازیق سزك کبی ارککلرك قیافتنه . . .
— بتشدی یایغاره‌ك ارتق . . چکیل قادین اویکه !
آتك شوقالناغی کیتسین ، طیقك همان ایچری .
— پاشام بابیلدی قادین .
— آ گلامام اوحیله‌لری .
دیمك که بکلیدلم کلسون عالمك کبی . .
ساعت اوچ اولدی ، کجیکدك ، اوموزلایك حربی .

* * *

رفیق عمری کیدرکن جنازه حالنده ،
سریلدی ، قالدی قادین آشیان لالنده .
بنمده یتدی نهایت تحملم ، تابم ،
بوشاندی سیل دموعم ، بوشاندی اعصابم .
اوتاندم اغلایه‌رق ، اغلادم اوتانایه‌رق!
دیبوردی صانکه اوبیچاره قارشیدن :
— آلچاق ،
دمین کرکدی حیت ! هم اغلامق نه‌دیمك ؟
فغان ایدرسه قادین صوصدورور قوشوب ارکك .

* * *

اوه دوندم بوتون اوفاجعه‌لر
کالدی قارشیمده طوردی صبحه قدر .
دوندی دیده‌مده بیك خیال الیم ،
اوتدی بیغده بیك فغان یتیم .
آغلاسون ایکله سین‌ده برمظلوم ،
اوله‌بم سیره ساده بن محکوم !
یالکز بنمی‌یم فقط جانی ؟
کیم چیقوب «یاعابك !» دیمشدی هانی ؟
صوصدی هرکس طوینجه فریادی ،
کیمسه‌جکلر یرندن اوینامادی .
سسی حق قیصلدی قرآنك ،
صوصدی کویا صداسی مولانك !

صوص ! اوصوصماز : ندای تهدیدی
دیکله باق نردن انعکاس ایتدی :
آرناوودلقده کوراه‌ین طوپلر
کلیور ایشته پایتخته قدر !

محمد عاکف

تاریخی برکیجه

مشروطیتك یوم اعلانندن اعتباراً ایلك دفعه اولمق اوزره صورت خصوصیه‌ده عناصر عثمانیه منتسبلری وطن‌مشترکه عائد برجزئك استقبال مقدرینی برلکده نظرامانه آلمق اوزره باش‌باشه ویره‌رك اجتماع لزومنی حس ایتدیلر .

وطن مزك جزؤ غیرمنفکی اولان کرید جزیره‌سنه دائر اشاعه اولنان بدخواهانه ، مهینانه حوادثلردن دلکیر اولان عثمانلیلرك کافهٔ صنوفندن پك چوق ذوات مکتب حقوق بناسنده بالاجتماع ملحوظ اولان تعرض لئیمانه‌نك ماهیتنی آکلامق ایستدیلر .

فلاکتلرك انواع عدیده‌سنه قارشی اعتدال وسکینتی اصلا غائب ایتمیه‌ن ، محیر عقول اولان متانتی دائما احوال فوق العاده‌ده ارائه ایدرك ذرهٔ ما اثرتلاش کوسترمه‌ین بیوك عثمانلی قومی ، غریبدرکه سوکیلی کریدی ایچون قولا بیله تعرضه تحمل ایده‌میور ، تحفهٔ مخصوصهٔ آباء واجداد اولان بوقیمتدار آبدهٔ بسالت وفضیلت ایچون یکانه جکرپاره‌سنه قارشی برمادر مهربان کبی ضعف قلب حس ایدرك تعرضك احتمال متوهمندن بیله دوچار تهیج اولیور .

ایشته عیداضحانك بشنجی کونی آقشامنه مصادف اولان جمعه کیجه‌سی مکتب حقوق بناسنك استعاب ایده‌مدیکی بیکلرجه عثمانلیلرك حالی شو تصویرمزك پارلاق برمثالی ایدی .

او کیجه مکتب حقوقه طوغری فوج فوج آقان کزیده اولاد وطن استبدادك مجبور براقدیغی کریدك سلامتی ایچون کندیلرینی اوکه سوریبور ، وقتیله جزیره‌یی احاطه ایدن صولری بالدفعات قانلریله بویایان محترم آباء واجدادك خیرالخلفلری اولدقلرینی اثباتده تسارع کوستریبورلردی . حقلری‌ده واردی :

لایسلم الشرف الرفیع من الاذی حتی یراق علی جوانبه الدم .

مع‌مافیه کریدی محافظه یالکز برشرف وحیثیت مسئله‌سی دکلدر ، محافظهٔ موجودیتمز ، حق بقامزه تعلق ایدر بر مسئلهٔ مهمهٔ حیاتیه‌در . ایشته جزیره‌یه دائما بو نظرله باقلدیغی ایچون تاریخك شهادت ایتدیکی وجه اوزره الك بحرانلی وخطرناك زمانلرمزده بیله فداکارلق لزومی تقدیر ایدلمش ، هردرلو مشکلات ومزاحم اقتحام اولنه‌رق کرید حقنده‌کی نقطهٔ نظر محافظه اولنمشدر .

عثمانلیلرك جزیره‌یی زمان محاصره‌لرندن بوآنه قدر هیچ برحالده کریده قارشی اولان وظیفه‌یی اونوتدیرمامشدر : اثنای محاصره‌ده پك چوق‌مو قیتمزلك کورلمش ، امید قطع اولنمامش . اسفار بحریه‌مز تاریخنه [

شانلی صحیفه‌لر علاوه ایده‌جك دهشتلی محاربه‌لر وقوعه کلمش، عظیم دونمالر فدا ایدلمش، ینه بو امنیه‌دن فراغت کیمسه‌نك خاطرینه کلمامش .. مملکتده خونریز اختلاللر ظهور ایتمش ، فقط بو بابده‌کی عزم و همته وهن طاری اولمامش.. سلطان ابراهیمك استانبولده‌کی سفاهتلری حسبیله جابجا تحدث ایدن وقایع الیمه رأس‌کارده بولنان ذواتی تدهیش ایدرك نفسلرندن بشقه‌سنی دوشونمکه امکان وطاقت براقاديغی زمانلر اولمش، مع‌مافیه کرید ینه اونوتلمامش! .. تاریخمزی تتبع ایدنلرك نظردقتلرندن طبیعی بوجهتلر دور قالماز. عجبا بتون شو مساعی وهمتلر مجرد حرص فتوحاته‌می مبتنی ایدی؟ صورارز: دولتمزك او صیره‌لرده کچیردیکی دور بویله بر ملاحظه‌یی قبوله مساعدمیدر؟ شبهه‌سزکه دکلدر . او حالده بو لایتغیر عزم و نیتك بادیسی نه اوله‌بیلوردی؟ ایشته شو سؤاله ویریله‌جك جواب عثمانلیلرك بو کونکی تلاشنك اسباب حقیقیه‌سنی کوستریر. اوت آباء واجدادمز قوکشولرندن روی استقلال کورمکدن خالی قالمیان عثمانلیلرك شو مملکتلرده مستریحانه یارینه‌بیلملری بوجزیره‌نك یدلرنده بولنمسیله قابل‌اوله‌بیله‌جکنی تقدیر ایتمشلردی. اولاد واحفادك طالع استقبالی آنجق بو جزیره‌نك تعیین ایده‌جکنی پك ایی آکلامشلر ایدی . دور اندیش پدرلر ایشته بونك ایچون‌اوزیلیورلر، داخلی ، خارجی میلیونلرجه موانعی اقتحام ایدرك برآن ایچون اولسون کریدی دوشونمکدن‌صرف نظر ایده‌میورلردی. ایلریسنه کیتمکه نه حاجت! دور استبداد بیله بتون عجز ومسکنتیله ، دنائت ولئامت مسلمه‌سیله ، کلیت وطنه قارشی کوستردیکی آثار اهانته رغماً ، کریدی دوشونمك کلفتندن کندینی وارسته طوته‌مامش ، دائما تدهش ایتدیکی افکار عمومیه‌نك بو مسئله‌ده نصل بر جریان آله‌جغنی تأمل ایله حتی حربی بیله کوزینه آلدیرمش و بر حس قبل الوقوع ایله ، ادبارینك بو مسئله‌ده مندمج اولدیغنی آکلامش ایدی . شبهه‌سزدرکه ادارهٔ منحوسهٔ مستبده علیهنه بلا استثنا حاصل اولان فکر عداوتده کرید جریحه‌لرینك پك بیوك دخلی اولمشدر. یونانیلرك حربه سببیت ویرن تجاوزات معلومه‌لرندن مقدم مجاهد حریت احمد رضا بك افندی حضرتلرینك همتیله دیار اجنبیه‌ده تشکل‌ایله وطنك چوق یرلرنده شعبه‌لر تأسیس ایدن جمیتك نشریات متهاجانه‌سنی حکومت مستبده‌نك یونانه اعلان حرب ایتمه‌سی طاوساتمش، حتی جمیت طاغلمغه یوزطوتمش‌ایدی. شوقدرکه بعدالحرب، یاپیلان فدا کارلقلره رغماً، کریدك ینه حال سابق مؤلمی محافظه ایتمه‌سی عثمانلیلره دغ درون اوله‌رق عظیم غیظلر حصولنه سببیت ویرمش ووقوعاتك توالیسیله قباروب‌طغیان ایده‌کلن بوغیظلر نهایت لمحةالبصرده حصن حصین ایستبدادی سورکله‌یوب کوتورمشدر .

تاریخك تکرردن عبارت اولمسنه کوره بوحادثه‌لر موجب عبرت اولملیدر. شیمدی‌یاپیله‌جق شی‌وقوعات تاریخیه‌یی ـ دور استبدادده اولدیغی کبی ـ اونوتمامقدر. اجدادمزك خط حرکتنی کندمزه رهبر اتخاذایدرك اوافکار عالیه‌یی بحق‌توارث ایتمکدر. بزده‌اولاد واحفادمزك آتیسنی دوشونه‌رك وجود کلکون وطنك ال‌جاذبه‌دار نقطه‌سنه وشم ایدیلان مائی لکه‌لرك برآن اول‌تطهیر وازاله‌سی چاره‌سنه باقلی. صوك زمانلرده تسالیا اووالرنده بواوغور ه افنای‌حیات ایدن زوالی مهدقرداشلرمزك براقدقلری یتیملرك ، اوکسوزلرك انظار استرحامی قارشیسنده پدرلرینك صوك آرزولرینی یرینه کتیره‌مامکدن متولد عجزومسکنت ایچنده دور حریتده اولسون‌قیورانمتدن، هدف‌امتلری اولمقدن کندمزی‌قورومالی‌یز.

خاطره‌سی تأبید ایدیله‌جك اولان شوتاریخی کیجه‌نك بنده براقدیغی تحسسات ، بوقبیل ملاحظاتدر . کیم بیلور محترم حضار دها نه‌لر دوشونمشلردر؟..

مادرینی زاده: ابوالعلا

اسلاملرك علوم وفنونه خدمتی

— استاد محترم قره‌سی مبعوثی عبدالعزیز مجدی افندی حضرتلرینه —

بواویله عمیق ووهتنا بربحث مستثنادركه تصور اهمیتی ، تقدیر علویتی وتوضیح درجهٔ شاملیتی ایچون تهزیز ایدیله‌جك اولان قلم ، عاجزلری کبی برهوسکار علم وعرفانك دست عجزنده تیتره‌ین ناچیز اقتدارسزلغنده دکل ، بویوك بر بضاعهٔ علمیه صاحبنك افکار ومطالعات مخصوصه‌سنی تبلیغ ایده‌بیله‌جك برخامهٔ اقتدار وصلاحیت اولمق لازم کلیر .

دین مبین اسلامك آغوش هدایتنده یتشمش ، فکر منورلری ، ذکای فوق‌العاده‌لری سایه‌سنده علوم وفنونك شعبات متعدده‌سنده ابراز کمال ایله‌مش ، جدیت تتبعات ، متانت محاکمات ، وسعت معلومات ، برکت تألیفات ایله شهرتیاب اولمش وهر انتساب ایتدکاری دائرهٔ معرفته رنکین ومعلا براتساع تجدد وتکمل ویرمش برچوق اعاظم امت واردركه بونلردن هربری یالکز اسلاملرجه دکل ، غربك اك بویوك علما وحکماسنجه‌بیله برر نادرهٔ خارقه نمای دها عداولونمقده وعلم مدنیته اهدا ایله‌دکلری کشفیات واختراعات نافعه ایسه هرزمان لسان تقدیر وشکران ایله یاد ایدلمکده‌در .

اسلاملرك‌علوم‌وفنونه‌اولان‌خدمتلری .. خدمت‌مهمهٔ عالیمتانه‌لری حقنده قوجاق قوجاق صحیفه‌لر ، بویوك بویوك رساله‌لر ، کتابلر یازیلالی. یوقسه بوامر خطیر بویله برقاچ سطر پریشانك حوصلهٔ مألنه صیغماز .. صیغه‌ماز. فقط تأسف ایله کورولمکده‌درکه بوخصوصده‌ده آوروپالیلر بزدن پك ایله‌ری کیتمش ، حالبوکه بوبوکسك ذکاری ، بودها وفطانت خارقه‌لرینی اك زیاده بز اوقومالی ، اك زیاده بزتدقیق وتتبع ایتملی‌یز، وبونلرك مزایای‌علویهٔ دقیقه‌سنی آوروپایه بزکوستره‌لی‌یز، بزطانیتمالی‌یز . چونکه بر آوروپالی ، براجنبی نه قدر عالم اولورسه اولسون بوهیاکل معظمهٔ فضل وعرفانی بزم قدر آکلایه‌ماز ، روح وهویتلرینه بزم قدر کسب یقین ایده‌مز .

اسکی کتبخانه‌لرمزی آراسه‌ق اویله دفینه‌لر بوله‌جغزکه بونلر بزه قالمش برمیراث علم ومعرفتدر . بومیراث کرانبهادن استفاده ایتمکه شتاب ایله‌ملی‌یز، وبوبزم ایچون بروجیبهٔ ذمتدرکه ترك واهمالی، بویوك برکفران نعمتدر .

برکره دوشونه‌لم : هانکی آوروپا دارالفنونی وارکه اسلاف علما

وحکمامزك آثار برکزیده‌سندن استفاده ایتمامش اولسون؟ هانکی آوروپا دارالطباعه‌سی کوستریله بیلیرکه اوتألیفات مقبوله‌یی تبجیلاً آثار متعدده طبع ونشر ایله‌مه‌مش بولونسون ؟

« ارنست ره‌نان » ، « لوفـه‌ور » ، « مونق » ، « لوبون » ، « بارون قارا » کبی پك‌چوق علمای‌غرب ، هردرلو مشکلات‌وموانعی برطرف ایده‌رك « ابن سـینا » ، « ابن الرشـد » ، « امام غزالی » ، « جابر » ، «فارابی» وبوتون حکمای سالفهٔ اسلام حقنده نه‌لریازمادیلر ومدنیت اسـلامیه‌یی رد ایله علوم وفنونك ترقی وتعالیسی اوغورنده اسـلاملرك سبق ایتمش اولان بونجـه خدمات جدیده‌سنی انکار ایدن برطاقم سبکمغزان ارباب غرضه قارشی اویله مدافعه‌لرده بولوندیلرکه بومدافعات محققه‌نك براسلام ، برترك قلمندن چیقمامش اولدیغنه نه‌قدر تأسف وتلهف ایدلسه آزدر .

یازدیغی « القانون » نام کتاب مستطابی سنه‌لرجه اوقونمش ، دها برعصراوانه کلنجه‌یه‌قدر بردستور طب کبی بوتون آوروپا دارالفنونلرنده تدریس اولونمش ، اثرلرینك‌بویوك برقسمی انکلیز ، فرانسز ، آلمان ، ایتالیان ولاتین‌لسانلرینه نقل‌ایدلمش ، « لواحق‌الشفا » لری ، « کتاب النجاة » لری ، « الحکمة الشرقیه » لری ودهـا بر خیلی مخلدات طب وحکمتی‌پك چوق‌آوروپا دارالفنونلرینی ، دارالمعارفلرینی تزیین ایتمکده بولونمش ، سیمیایه عائد معلومات عمیقه‌سی فرانسزکیمیا کر وحکیم‌شهیری « برتلو » نك تقدیرات مخصوصهٔ تبجیلکارانه‌سنه مظهر اولمش وحتی چوق قوللانیلمقدن نام محترمی بیـله تحریف ایدیلوب « آویسـه‌ن » شکلنه قونمش اولان « ابن سینا » لر ...

قرون وسـطاده بوتون جهان مدنیت ومعرفتك طب وفلسـفه‌ده خواجهٔ فریدی‌اولمق شرف وامتیازینی بحق قزانمش، حکمای‌یونانیه‌دن « ارسطو » نك اثرلرینی عربجه‌یه تفسیراً و توسیعاً نقل ایده‌رك مسلك مشائیونی ارسطویی بیله کولکه‌ده براقه‌جق درجه‌ده اصلاح ایله‌مش، « شرح الارجوزة فی‌الطب » ، « خلیجـهٔ طب » ، فلکیاتدن باحث « المجسطی» کبی برخیلی آثارمعتبره ومکمله وجوده کتیرمش، قان‌آلمق اصولنی بولمش، ذات الجنب، ذات الریه خسته‌لقلریله امراض التهابیه‌یی تداوی ایتمك ایچون بواصولی‌کوچوك چوجوقلرده ایلك دفعه اوله‌رق تطبیق وتجربه ایتمش، اثرلری بوتون اوروپا لسـانلرینه نقـل ایدلمش ونام‌معالی‌انسامی‌کثرت استعمال‌ایله ابن‌سینانککی‌کبی تحریفه اوغرایه‌رق « آوه‌روئه‌س » شکل غریبنی آلمش اولان « ابن الرشد » لر ...

فن‌طب وحکمتی ذات پرکمالاتنده جمع ایده‌رك « کتاب الحاوی » ، « کتاب الاعصاب » ، « کتاب الفاخر » کبی پك چوق جسیم ونفیس اثرلر یازمش، چیچك وقیزاموق علتلری حقنده‌کی کشفیات حاذقانه‌سی اوزرینه تحریر ایله‌دیکی « رسالة فی‌الجدری والحصبه » نامنده‌کی تألیف کزینی آوروپا لسـانلرینه ترجمه ایدلمش ، « حـالرده صوغوق صویی سکته‌لرده حجامتی ، غنطان یاقیسـنی الك اول استعمال وتطبیق ایتمش ، ارضك کریتنی، شمسك ارضدن بویوك ، قمرك ایسه کوچوك اولدیغنی بیان ایله‌مش اولان « ابوبکر رازی » لر ...

علم کیمیایه دائر یوزلرجه کتاب تألیف ایتمش، ایجاد ایتدیکی آلات کیمیویه ، ادعای اختراع ایدن آوروپا کیمیاکرلرینك دست‌غارتنه کچمش آلتون، کوموش، قالای، باقیر و دمیر کبی معدنلری صورت مفصله‌ده تعریف وتوصیف ایتدکدن باشقه فن کیمیانك اجسام مهمه‌سندن معدود اولوب خسته‌خانه‌لرده ، کیمیاخانه‌لرده پك زیاده استعمال اولونان تیزاب، ماء زرین، جهنم طاشی، طوز روحی ، سوبلیمه ، سرور ، زاج قبریس کبی پك چوق مرکبات کیمیویه کشف و استحصـال ایله‌مش ، تصنیفات مقبوله‌سـندن الده بولونانلری السـنهٔ اجنبیه‌یه ترجـمه ایدلمش اولان « جابر » لر . . .

علوم‌عالیه وصنایع نفیسه‌ده‌کی بهرهٔ کلیسنه بناءً زمانننك معلم یکانه‌سی عد اولنوب آلات طربدن قانونی ایجـاد ایتمش ، الك اول ارسـطونك اثرلرندن برچوق مسائل فلسفیه اخذ ایده‌رك تفسیر ایله‌مش ، تألیفات متروکه‌سندن بعضیسی ۱۶۳۸ تاریخ میلادیسنده پارسده نشر اولونمش، « فصوص‌الحکمه » نامنده براثر مهم ایله کلیـات علومه وفن موسیقی‌یه دائر برقاچ کتاب نفیس براقش اولان « فارابی » لر . . .

فن تاریخـده اختراع ایله‌دیکی مسـلك بهترین ایله شهرت ابدیه‌یه مظهر اولمش ، یازدیغی تاریخ قیمتداری همان بوتون آوروپا لسـانلرینه ترجه ایدلمش اولان « ابن‌خلدون » لر . . .

اخـلافه یادکار براقـدیغی آثار مقبولهٔ تاریخیه‌سی کاملاً السـنهٔ اجنبیه‌یه نقل اولونمش ، « مشـاهیر مصر » نامنده‌کی اثرینك ال یازمه نسخه‌سی بر جوهر معرفت کبی اسـپانیا کتبخانه‌لرنده حفظ ایدلمکده بولونمش اولان « مقریزی » لر . . .

طب ، فلسفه ، ریاضیات ، فلکیات ، نباتات ، حیوانات ، طبقات الارض، کیمیا ، تاریخ، منطق وکلام کبی علوم عالیه‌ده مهارت موجدانه ابراز ایتمش اولان « ابن باجه » لر ، « ابن‌سهیل» لر ، « ابن‌طفیل» لر ، « ابوقاسم » لر ، « ابوجعفر ابن هارون » لر ، « ابن زهیر» لر، « ابن اعرابی» لر ، « ابن الغبار» لر ، « ابن الرضوان» لر ، « ابوالفدا» لر...

علوم‌عقلیه ونقلیه‌ده‌کی احاطهٔ کلیه‌لری وله‌آور ادراك اولان « امام غزالی » لر ، « قطب‌الدین شیرازی » لر ، « قطب الدین رازی » لر ، « فیروزآبادی » لر ، « موفق الدین » لر ، « محی‌الدین العربی » لر ودها بیکلرجـه فحول علمـا هپ بو امت ناجیهٔ محمدیه آراسـندن چیقمش، یتیشمش بررخادم جاهـد علم وفن ایکن اسـلاملرك علوم وفنونه اولان خدمتلری ناصل انکار اولونه بیلیر ؟

مدنیت عتیقه دنیلان اسـکی فنیکه ، مصر ، آثور ، یونان وروما مدنیتنی دوشمش اولدیغی کریوهٔ نسیان وانحطاطدن تخلیص ایله جهان معرفته طـاینتدیران ، آوروپا قطعه‌سی قرون وسطانك ظلمـات جهل وتعصبی ایچنده غلطـان اولدیغی صـیرالرده اونودولمش ، ترك واهمال ایدلمش اولان علوم وفنونی غیرت وهمت کسـل ناپذیرانه‌لریله درجهٔ عال العال کماله ایصـال ایدن علما وحکماسی دکلیدر ؟ برتاریخ کتـابنده کوردیکم شوفقره برحقیقتی ، بر حقیقت محضه‌یی افاده ایدییور :

« دنیاده ملت اسلامیه قدر علما وحکما میدانه کتیرمش برملت

بوقدر. قرون اولى ايله قرون وسطاده ظهور ايدن اقوام ايچنده عربلر مستثنا طوتولديغى حالده كثرت علما وحكما ايله يونانستان تفرد ايتمشدر. فقط بر يونان عالمنه قارشى يوز اسلام ارباب معارفى قويه‌جق اولسه‌ق ينه چوق كليه‌جكدر. » نه طوغرو سوز! فى الحقيقه ممالك اسلاميه‌ده اوقدر چوق.. اوقدر حسابسز ارباب علم وفضيلت ظهور ايتمشدركه جهد وغيرت مشكل برانداز انه‌لريله كافهٔ علوم وفنونى اقصاى مراتب كماله اصعاد ايله‌مشلردر.

استعمالى كوچ اولان لاتين رقملرى يرينه آوروپاده الآن قوللانيلقده و « عرب رقملرى » ناميله ياد ايدلمكده اولان اشارات حسابيه‌يى، تعداد وترقيم اعشارى‌يى ايجاد ايدن عربلردر. حتى رقم وصفر معناسنده اولان « شيفر »، « زه‌فيروم »، و « زه‌رو » كلمه‌لرى، « صفر وجفر » كلمات عربيه‌سندن آلنمشدر. علم جبرى اختراع ايدن، جبرى هندسه‌يه ايلك دفعه اوله‌رق تطبيق ايله‌ين « ابوعبدالله محمد بن موسى الخوارزمى » اسمنده بر اسلامدركه (۳۰۵) تاريخ هجريسنده يازمش اولديغى « كتاب المختصر فى الحساب الجبر والمقابله » نامنده كى تأليف كزيني آوروپاده قرون وسطى رياضيونه مرجع منفرد اولدقدن باشقه دور تجدد وانتباهده ظهور ايدن مشاهيرك دخى مكتسبات وتأليفاتنه اساس ومأخذ اتخاذ اولونمشدر.

بوكونكى كون بيله كيفيات عدديه‌دن بحث ايدن شعبهٔ مخصوصهٔ رياضيه‌يه آوروپاليلر « آلغوريتم » نامنى ويرمكده‌درلركه بو اسم مؤلف مشاراليهك مسقط رأسى اولوب فرنكلر بيننده « آلخورزم » ديه ياد ايدلمكده اولان « خوارزم » كلمه‌سندن تحريف ايدلمشدر. « ابن فلوس ماردينى » نك « نصاب الخير » ى، « ابن مخلى موصلى » نك « كتاب المفيد » ى، « نصرالدين طوسى » نك « كتاب الظفر » ى علم جبرده يازيلان كتابلرك الك ذكر ايليلرندندر. مثلثات كرويه وحكمت رياضيه عالمرنى اكمال ايدن عربلردر.

چالارساعت، بسيطهٔ شمس « ابن يونس » اسمنده برعرب طرفندن ايجاد اولوندى.

آوروپا حكمدارلريله اصيلزاده‌لرى علم ومعرفتى نقيصه آور شرف نجابت، « تورنوآ » لرده، « دوئللو » لرده قان دوكمك و جان ياقمقله قازانيلان غلبات فجيعهٔ خونريزانه‌يى نشانهٔ يكانهٔ شجاعت عد ايله‌دكلرى زمان، اسلام پادشاهلرى بالعكس علوم وفنونى لازمهٔ شان حكومت بيله‌رك بغداد، رقه، شام، قاهره، قرطبه، سمرقند وفاس كبى مراكز مشعشعهٔ مدنيتده منتظم ومكمل رصدخانه‌لر تأسيس وكشاد ايتمشلر وبو مؤسسات عاليه‌ده پك چوق ارباب اختصاص آينه معدنى، ربع دائره، سدس دائره، اسطرلاب كبى آلات رصديه استعمال ايده‌رك علم هيئته بويوك بويوك خدمتلر ايفا ايله‌مشلردر. « ابن الآدمى »، « يحيى ابن المنصور »، « سند بن على »، « خالد بن عبدالملك المروزى »، « يعقوب الكندى »، « على بن عيسى »، « بتانى »، « فرغانى »، « البيرونى »، « عمر الخيام » و « بنوموس » ناميله شهرت بولان « محمد، احمد، حسن » اسمنده‌كى اوچ قرداش كبى ماهر ومدقق هيئت شناسلر؛ زمانلرينك الك طوغرو زيجلرينى تنظيم، دائرهٔ خسوف وكسوفك ماهيتنى تقدير، « صحراى سنجار » ده قدر كيده‌رك آلات رصديه وساطتيله ارتفاع قطبى تعيين ايتدكدن صوكره نصف النهار ارضك درجهٔ واحده‌سنى مساحه، اسكندريه حكماسندن « پتولومه » نك اثرلرينى عربجه‌يه ترجمه ايده‌رك بونلرى ياكلش بولمه‌لرى اوزرينه تصحيح واصلاح ايله نهايت موازنهٔ عالمى كشف، تساوىٔ ليل ونهار حقنده تدقيقات عميقه اجرا ايده‌رك سنه‌نك امتداد حقيقيسنى همان نقصانسز تعيين ودنيانك باشليجه موقعلرينى مساحه‌ايله عرض وطول حقيقيلرينى كوستر لوحه‌لر ترتيب ايله‌ديلر.

اسلاملرك جغرافيا فننه اولان خدمت جديه‌لرى‌ده قابل انكار دكلدر. « مسعودى »، « ادريس »، « سليمان بصرى »، « ابن بطوطه » و « ابوالحسن » كبى علماى جغرافيون دنيانك هرطرفنى طولاشمشلر، كوردكلرينى ضبط ايله مكمل اثرلر ميدانه كتيرمشلر، « پتولومه » دن قالمه اكسيك وياكلش خريطهٔ عالمى تعديل وتصحيح ايتمشلر، پوصله‌يى ايجاد وصحت ومكمليتلرى ايله بوكونكى ارباب فنك بيله نظر حيرت وتقديرينى جلب ايتمكده اولان پك چوق قره ودكيز خريطه‌لرينى ترسيم وتنظيم ايله‌مشلردر. ۵۴۸ تاريخلرنده طوغرو « محمد الادريس » نام برجغرافيا عالمى درت يوز ليره كوموشدن بركره اعمال ايده‌رك زمانك بوتون معلومات جغرافيه‌سنى حك وترسيم ايله‌دى. بوكره برچوق زمان آوروپاده جغرافيا تعليم وتحصيلنه اساس اتخاذ اولوندى.

اطباى اسلاميه يونانليلردن اخذ ايتدكلرى فن طبى پك زياده ايلرى كوتوردكدن باشقه فن صيدلانى‌يى‌ده اختراع ايله‌ديلر وبوكون استعمال ايدلمكده اولان مستحضرات وادويهٔ طبيه‌نك پك چوغى اطباى مشاراليهم طرفندن كشف واستحضار اولونمشدر.

« ابوبكر رازى » ايله « جابر » ويرولرى بوكونكى كيميانك مبشرلرى عد ايديليور. كيمياكران اسلامك غايهٔ مقاصد فنيه‌سى؛ حيات وشباب ويرن، كوموش ايله باقيرى ومعادن سائره‌يى آلتونه تحويل ايدن « اكسير » ى بولمقدن عبارت كبى كورونيورسه‌ده بو فكر واهى، مشاراليهمى تدقيقات وتجارب جديه اجراسندن منع ايده‌ميوب فن كيمياى حقيقى‌يى اكمال واحيا؛ تقطير، تصعيد وتحليل واسطه‌سيله كئول، حامض كبريت، پوتاس، آق سلمن، ماءزرين، آمونياق، جهنم طاشى كبى پك چوق مواد كيمويه كشف وايجاد وكشفيات نافعه‌لرينى فن طبده، فن جراحيده، فن حربده، حرف وصنايعده تطبيق ايله فوائد عظيمه استحصال ايله‌ديلر.

اسلاملر؛ آوروپاليلردن پك چوق زمان اول باروتك قوهٔ دافعه‌سنه كسب اطلاع ايله اسلحهٔ ناريه اعمال ايتديلر.

۶۱۷ تاريخ هجريسنه طوغرو عرب اردولرنده معدندن دوكمه آلات ناريهٔ حربيه استعمال اولونديغى روايات موثوقهٔ تاريخيه‌دندر. « قرون وسطاده آوروپاده استعمال اولنان آلات بتيه، آلات فنيه، آلات حربيه، آلات زراعيه ايله حبوبات واشجار مثمره‌نك قسم اعظمى هپ عربلر واسطه‌سيله آوروپايه داخل اولمشدر. » ساعت، كاغد،

یل دکرمی آنجق اهل صلیب محاربه‌لرندن صوکره آوروپاده کورولمکه باشلادی .

اسلاملر ؛ معمارلق ایله اویمه‌جیلقده‌ده فوق‌العاده ترقی وتکمل ایتمشلردر . عرب معمارلری طرفندن بنا ایدیلان « مدینةالزهرا » ، « الحمراء » « القصر » ، « البیضا » وبونلره معادل پك چوق محتشم ومزین سرایلر ایله قاهره‌ده ، قدس شریفده ، شامده ، قرطبه‌ده ، فاسده ، غرناطه ، طلیطله‌ده وناهنده وارنجه‌یه قدر دها پك چوق یرلرده انشا اولونان جوامع شریفه ، مدرسه‌لر ، کتبخانه‌لر ، تربه‌لر صنعت وتزیینجه دنیاده امثالی کورولمه‌مش آثار نفیسهٔ معماریه‌دن معدوددر . « فاتح » جامع شریفنك معماری « ایاس » ، « بایزید » جامع شریفنك معماری « کمال‌الدین » ، « سلیمانیه وشهزاده » جامع شریفلرینك معماری « سنان » کبی اساتذهٔ صنعتك واستانبول ایله بروسه وادرنه‌ده‌کی جوامع شریفه‌یی بنا ایدن دیکر اسلام قالفه‌لرك مرتبهٔ بالاترین مهارتی؛ نظر افتخار امتی تلطیف ایتمکده اولان اثرلرینك لطافت ومکملیت جهان پسندانه‌سندن استدلال اولنه‌بیلیر .

ایشته اسلاملر علوم وفنونه بو یولده خدمت ایتمشلر وکسل وفتور قبول ایتمه‌ین غیرت وفعالیت جاهدانه‌لری سایه‌سنده هر علمی ، هر فنی بولدقلری نقطه‌دن پك ایله‌ری کوتوره‌رك اعلا واحیا ایله‌مشلردر .

کریدلی محمد پاشا زاده : محمد علی

« تورك درنکی »

نظامنامه‌سی

۱ — « تورك درنکی » آدلی مرکزی استانبولده اولمق اوزره صرف علم ایله اوغراشیر برجمعیت قورولمشدر .

۲ — جمعیتك مقصدی تورك‌دییه آکیلان بوتون قوملرك ماضی وحالده‌کی آثار ، افعال ، احوالی ومحیطنی اوکرنمه‌یه واوکرتمه‌یه چالیشمق یعنی تورکلرك آثار عتیقه‌سنی ، تاریخنی ، لسانلرینی ، عوام وخواص ادبیاتنی ، اتنوغرافیا واتنولوغیاسنی ، احوال اجتماعیه ومدنیت حاضره‌لرینی ، تورك مملکتلرینك اسکی ویکی جغرافیاسنی آراشدیروب طاراشدیروب اورته‌یه چیقاره‌رق بوتون دنیایه یایوب طاغتمق ، آیریجه‌ده دیلمزك آچیق ، ساده ، کوزل ، علم لسانی اوله‌بیله‌جك صورتده ککیش ومدنیته الویرشلی بردرجه‌یه کلمه‌سنه چالیشمق واملاسنی اکا کوره تدقیق ایتمکدر .

۳ — جمعیت مقصدینه ایرشمك ایچون آشاغیده‌کی واسطه‌لری قوللانیر:

ا — جمعیت طوپلانیر ، مذاکراتده بولونور ؛

ب — اقتضا ایدن محلره هیئتلر کوندروب کشفیاته ، تحقیقاته کیریشیر ؛

ج — عمومی درسلر ، مذاکره‌لر ترتیب ایلر ، مکتبلره تورکاری آکلامغه یارار درسلر قبول ایتدیرمکه چالیشیر ،

د — غزته‌لر ، رساله‌لر ، کتابلر نشر ایدر ؛

هـ — یوقاریده کچن مسئله‌لر اوزرینه علمی مذاکره‌لرده بولونمق اوزره قونغره‌لر طوپلار .

---

۴ — جمعیتك مقصدینه خدمت ایتمك ایسته‌ین هرکس هانکی دین ، جنس وتابعیتدن اولورسه اولسون مرکزده‌کی اداره هیئتنه شفاهاً ویا تحریراً مراجعت ایله‌دیکی تقدیرده انك دخولنه جمعیتك ایکی اعضاسنك دلالتیله وهیئت اداره‌نك تصدیقیله قبول اولونور .

۵ — هر اعضا جمعیته اوچ آیده برکره ۲۰ غروش ویرر . برکره‌ده یکرمی لیرا ویرنلر قید حیات ایله اعضا اولمش اولور . بوندن فضله ویرن تبرعاتده بولونمش صاییلیر . اقتضا ایدرسه جمعیتك مرکز اداره هیئتی بعض اعضایی بو رسمدن معاف طوته بیلیر . معنیً ، مادةً جمعیته فوق‌العاده خدمتی طوقونان ذاتلرك آدلری مرکز اداره هیئتی قراریله افتخار لوحه‌سنه یازیله‌جقدر .

۶ — اعضادن بری ایسته‌دیکی زمان استعفا ایده بیله‌جکی کبی بر سنه‌لك تقسیطلری‌ده ویرمه‌مکله استعفا ایله‌مش صاییلیر .

---

۷ — هر مملکتده بولونان اعضا بریرده طوپلانمقله او مملکتك عمومی مجلسنی قورارلر . مرکزده‌کی عمومی مجلسه « مرکز عمومی مجلسی » دینیلیر .

۸ — مرکز عمومی مجلسی کندی ایچلرندن سنه‌ده برکره تکرار انتخاب اولونمق اوزره طوقوز کیشیلك بر مرکز اداره هیئتی سچوب تعیین ایلر . ایلك مرکز اداره هیأتنی مؤسسلر کندی ایچلرندن سچرلر . مرکز اداره هیئتنك کندی ایچلرندن سچملش برنجی ، ایکنجی رئیسی ، برنجی ، ایکنجی کاتبی ایله برده صاندیق امینی بولونور .

۹ — مرکزده‌کی عمومی مجلس امور اداره‌یه باقمق ایچون طوپلاندیغی زمان کندی رئیسنی ، کاتبنی انتخاب ایلر ؛ دیکر طوپلانیشلرنده مرکز اداره هیأتنك رئیسلرندن بری رئیسلك ، کاتبلرندن بری‌ده کاتبلك ایدر .

۱۰ — هر عمومی مجلس لزوم کورورسه بولوندیغی موقعده بر هیئت انتخاب ایده بیلیر .

---

۱۱ — مرکزده‌کی اداره هیئتی اك آزی اون بش کونده بردفعه طوپلانیر ، جمعیتك علمی ، مالی اداره‌سنی یولنه قویار .

۱۲ — مرکزده‌کی اداره هیئتی ؛ جمعیتك هرسنه نهایتنه قدر علمه ایله‌دیکی خدمتلره ، کشفلرینه ، اطلاعلرینه دائر برراپور قلمه آله‌جقدر .

۱۳ — آیده بر دفعه علمی مذاکره‌ده بولونمق اوزره مرکز عمومی مجلسی طوپلانیر .

۱۴ — مرکزده‌کی عمومی مجلس امور اداره‌یه باقمق ایچون اك آزی ییلده بر دفعه طوپلانه‌جغی کبی مرکز اداره هیئتنجه لزوم کورولدکجه فوق‌العاده اجتماعلره‌ده دعوت ایدیلیر .

۱۵ — محلی تشکیلات ؛ ناصل چالیشه‌جقلرینی ، نه یولده اداره تشکیل ایده‌جکلرینی کندیلری تعیین ایدر .

---

۱۶ — قونغره‌لر ؛ مرکزده‌کی عمومی مجلسك قراری و محلی تشکیلاتك اك آزی اوله‌رق یاریسنك تصویبی ایله چاغیریلوب طوپلانیر . قونغره‌لر طوپلاندیغی محلك عمومی مجلسیله دیکر عمومی مجلسلر مرخصلرندن ، مرکز اداره هیئتی اعضاسندن و نهایت دعوتلیلردن مرکب اولور .

۱۷ — قونغره‌لرك اساساً وظیفه‌لری جمعیتك مقصدینه یارار علمی مسئله‌لرله مشغول اوله‌رق تورکلك حقنده‌کی معلوماتك آرتمه‌سنه خدمت ایتمك ایسه‌ده جمعیتك عمومی تشکیلاتی ، نظامنامه‌سنی مقصده دها اویغون بریولده دوزلتمکه صلاحیتی واردر .

---

۱۸ — جمعیتك وارداتی ؛ تقسیط بدللرندن ، تبرعاتدن ، جمعیتك نشریاتی صاتیش اقچه‌سندن ، ویره‌جکی قونفرانسلرك بعضیسنه قونان دخولیه حاصلاتندن عبارتدر .

۱۹ — مرکزده بولونان اعضا تقسیط بدللرینی مرکز اداره هیئتنه ویرر ویا کوندریر . محلی مجلس عمومیلرك وارداتندن یوزده اوتوزی جمعیتك عمومی مصرفلرینه قارشیلق اولمق اوزره مرکزده‌کی اداره هیئتنه کوندریلیر . بونکله برابر هرهانکی برمحلده فوق‌العاده مصارفه احتیاج کورولورسه مرکزده‌کی اداره او محلك وارداتنك هپسنی اورایه ترك ایتدکدن باشقه مرکز قاصه‌سندن دخی معاونتده بولونه بیلیر .

۲۰ — مرکز قاصه‌سنك تصرفی ؛ مرکز عمومی مجلسنه ییلده برکره حساب ویرمك وکله‌جك سنه‌نك بودجه‌سنی تصدیق ایتدیرمك شرطیله مرکزده‌کی اداره‌نك النده‌در . سندلر ، وثیقه‌لر ، مقاوله‌لرده مرکزده‌کی اداره اعضاسندن

بری رئیس ، بری صاندیق امینی اولمق اوزره هیچ اولمزسه اوچ کیشینك امضاسی بولونمق شرطدر .

۲۱ — مرکزده‌کی جمعیت کندیلریچون برکتابخانه ، برمطالعه‌خانه ، حتی برده قونفه‌رانس صالوننده‌ن مرکب برمحل ایدنمه‌یه چالیشه‌جقدر .

فی ۲۵ کانون اول سنه ۱۹۰۸

قونفرانس

تورکلکه دائر

مقرری
احمد مدحت افندی

محرری
ح . اشرف ادیب

استانبولده تحصیلده بولونان « روسیه‌لی اسلام طلبه‌سی جمعیتی » نك دلالت معارفپرورانه‌سیله ، قونیه قرائتخانه‌سنده تورکلرك منشأنه ، انتو غرافیسنه ، دور استیلاسنه دائر حکیم ومورخ شهیر احمد مدحت افندی حضرتلری طرفندن ویریلن قونفرانسدر . مشارالیه حضرتلرینك ده نظر تصحیح فاضلانه‌لرندن کچمشدر .

— اولکی نسخه‌دن مابعد —

بو نتیجه تتبعات رجعیهٔ تاریخیه نتیجه‌لری‌در . یعنی قوری خیال دکل! علمك بوکونکی درجهٔ وقوفی بویله کوستریبور . احتمالکه یارین باشقه حقایق میدانه چیقارده بونلر تعدیل اولنورلر . فقط بالجمله ملل متمدنه ومترقیه نزدنده بوکونکی وقوف علمی کوستریبورکه انسانلرك محل انتشاری آلتای‌در . واوطاغلردن تحصل ایدن برچوق انهار چین ایچنه طوغرو سیحون ، جیحون کبی نهرلر شرقدن غربه وبرچوق انهار هندیه شمالدن جنوبه‌ویکی چای کبیلری جنوبدن شماله طوغرو جریان ایدرلرکه بوجریانلر انسانلرك ایلك انتشارلرنده کندیلرینه پیشوالق ایدن ایلك رهبرلردر .

ساحهٔ عالم تنها ، باخصوص بالطه کیرمدك اورمانلرله مستور ایکن نوع بشرك بوحال ابتدای عجزنده قوجه صحرالری مرور ایچون یول بولمسی نه‌قدر کوج اولدیغی تصور اولنورسه نهرلرك جریانندن استفاده آراملری او درجه طبیعی ومجبوری کورولور .

مدققلرك نوع بشره محل انتشار اولمق اوزره همالایایی بولملری بزم ترکلکك منشأنی ارامق غیرتیله دکلدر . اونلری تحریك ایدن غیرت تدقیقات فیلولوژیه واتنولوژیه‌در ، بورالره قدر ، اوروپالره قدر منتشر اولان ملتلرك منسوب اولدقلری مملکتلری بولمق غیرتی‌در . برده کیده کیده اومحلی بولونجه‌دوشونمشلرکه خارجدن هیچ برملت بومحله کیرمه‌مش . اویله ایسه بومحلده کوردیکمز آدملر بورانك « اوتوختون » یعنی بوبرده پیدا اولمش اهالیسی‌در . چونکه باشقه یردن هجرت احتمالی قالمامش . بزده انلرك بوغیرتلریله اصلمزك بوقدر قدیم اولدیغنی بادهوادن اوکرندك . فقط بوندن صوکرا انشاءالله بزده غیرت ایدرز . علمك بوجهتله ترقیسنه بزده خدمت ایده‌رز .

آلتای طرفلرینه خارجدن بر ملت کیرمدیکنه نه‌قدر اعتقاد علمی وارایسه باخاصه اوطرفدن بوطرفه طوغرو بیوك بیوك مهاجرتلر وقوعه کلدیکی دخی اوقدر محقق‌در . بناءً علیه اقوام ترکیه برجهتدن چین ایچنه طوغرو ، آمور وادیسنه ، ژاپونیایه طوغرو ، دیکر جهتدن هندستانه طوغرو انتقال ایده‌طورسونلر ، اصل بزم بوطرفلره طوغرو انتقاللرینی اتنولوژی اربابی عادتا ذهنلره قناعت بخش اوله‌جق صورتده تدقیق ایتمشلردر . کلدان وآثور ایله قدیم ترکلکك نه‌درجه مناسبتلری اولدیغی بربحث مستقل‌در . بوکلدان وآثور خلقنك اك قدیم ملتلردن اولدیغنه شبهه ایدیله‌مدیکی حالده آنلری ده آلتایه جلب ایدنجه قدملری ایکنجی درجه‌یه اینر . فقط قافقاس ، وولغا طریقیله اك قدیم زمانلرده اوروپایه طوغرو یوروددکلری محققات قطعیهٔ تاریخیه‌دن‌در . بونی صوکرایه براقه‌لم ، مصر ویونان قدیم کبی دائرهٔ معارفده اك اول اثبات وجود ایلین ملل قدیمه بزم ترکلکمزه دائرنه کبی خبرلر المشلردر ، برآز بونی تدقیق ایده‌لم .

بوحالده اك اول « سیت » نامیله تاریخده برقوم کوروروز : بونلرك مملکتلرینه‌ده « سیتیا » دیمشلر . لکن بو « سیتیا » دیدیکمز یر ، بلچیقا کبی ، اسویچره کبی حدودی علامات موضوعه ایله محدود ومعین دکل . اوزمانه کوره ایران ایچلرینه طوغری ، قفقاسیادن برمقدار یرلر برابر اوله‌رق ممالك معلومة الاحوال عد ایدیله بیلدیکی حالده دها ایلروسی یعنی جهات شرقیه بالکلیه مجهول ایدی . بصره‌دن حزره بر خط چکرسه‌ك ، بعده حزرك سواحل جنوبیه‌سندن‌ده قفقاسیه‌نك قسم کلیسنی خارجده براقه‌رق یکی قلعه بوغازینه طوغری دیکر برخط چکرسه‌ك بوخطك شرق طرفی تماماً مجهول ایدی . ایچنده نه‌وار بیلنمز ایدی . اورادن بوطرفه طوغرو برطاقم اقوام سیل کبی جوش ایدوب کلمشلر . آرتق اویله برزمانده نصل « یول » بولوب کلدکاری ملاحظه‌یه محتاج قالیر . غریبی شونده‌که بوکلن « سیت » اقوامی بری طرفده‌کی اقوامدن دها متمدن !.. زیرا اللرنده اوق وار . او بر صنعت محصولی ، اوبر ماکنه‌در . بری طرفده یونانیلر النده هنوز یوق . بوکلن سیتلر وحشی آتلری‌ده انسانه تأنیس ایتمشلر . اوزرلرینه بینمشلر . بری‌طرفده بوده یوق . زیرا آتك دخی محل انتشاری آلتای طرفلری‌در . انسانك جنکده ، صلحده رفیق ، خدمتکار خاصی بولونان اوکوزل نوع فرس دخی آلتایلی . انسانلرك اك نجیب صویی اولان ترکلر کبی آتلر دخی آلتایدن نشأت ایتمش . [القیشلر] یونانیلر أبوکلن قومه « سیت » دیمشلر . اما اونلره « اسمکز نه‌در ؟ نره‌دن کیلیردیرلر ؟ » دیه صوره‌رق دکل . اونلرك آندقلری اوقلر « سیت ، سیت » کبی « برصدا » ایله قولاقلری دیندن کچدیکی ایچون بواقوامه « سیت » دیمشلر . « هنوز کندیلری سواریلك نه اولدیغنی بیلمدکاری جهتله آرالرنده تحف برفکر حاصل اولمش . بونلری غریب برمخلوق عد ایتمشلر . یاریسی آدم یاریدن اشاغیسی حیوان ! یعنی سواری‌یی آته یاپیشیق ایکیسنی برمخلوق صانمشلر . بوحال اونلر نظرنده کندی اساطیر یونانیه‌لری میاننده « سانتور » دنیلن باشی آدم وجودی آت برمخلوق تصورینه قدر یول آچمش . بوخرافاتی اخطاردن مقصد اوزمانلرك نه‌قدر اسکی زمانلر اولدیغنی موازنه‌یه مدار اولق ایچوندر . یعنی یونانستانك هنوز دائرهٔ مدنه کیرمه‌مش اولدیغی برزمانده اقوام ترکیه شرقدن بوطرفلره هجرت

ایتمشلر . « هرودوت » بونلردن بحث ایدر ، حتی بونلرك برقسمنه « قادینلره تابع سیتلر » معناسنی مبین بر کلمهٔ یونانیه ایله نام وعنوان ویرر . دیمك كه ملكه‌لری ، قرالیچه‌لری وارمش . بوده بالآخره « آمازونلر » حكایه‌سنه میدان آچار . یونانستان اویله تخیل ایتمش كه: شرقدن كلن اقوام ایچریسنده بعض قبائل وارمش، یالكز قادینلردن متشكل ایمشلر . اما بوقادینلر غایت جنكاور ایمشلر . فقط ارككله ایشلری یوق . تناسل ایچون براركك احتیاجی اولدیغی وقت اطراف وجواردن راست كتیردكلرینی یاقه‌لایوب انلردن برصورت حیوانیه‌ده كبه قالیر ایمش . طوغان چوجق اركك ایسه بشقه‌لرینه ترك ایدرلر ، قز ایسه انی سواری وجنكاور تربیه‌سیله تربیه ایدرلر ایمش . بونلر خرافات ، اساطیر . فقط تاریخك دخی قسم اولاری اساطیردن‌عبارت دكلیدر ؟ ایشته بو سیتلر حقنده‌كی روایات بونلردر ، بو روایات تركلكك قدمنی اثباته دكلسه‌ده ، اوقدمی تتبع ومطالعه‌یه خدمت ایدر برزمین‌درلر .

تاریخ قدیم ایچون المزده یازیلی‌مأخذلرك اك اسكیسی «تورات» در . توراتده « یافث زاده دومرك اوغلی طوغورما » نامنده براسم كورورز . بو « طوغورما » نك تركلر باباسی اولدیغنی تاریخ ظن ایدییور ..... بونی یونان ولاتین مورخلری «توركیوم» صورتنده یازارلر . بونكله « ترك » لفظی آراسنده مشابهت لفظیه بولنور . حتی « هره‌دوت » بوقوم حقنده معلومات ویرییوركه او‌معلومات اقوام تركیه‌نك بوكونكی معیشتنه دخی توافق ایدییور . بو كبی‌مستشهدات یونانیه بولونماسه دخی بزم بو آسیای صغرا یعنی آناطولی طرفنه طوغرو كلن اقوام قدیمه‌نك ترك اقوامی اولدیغی محقق‌در .

كذلك انتشار اولاد نوح زمانلرینه عطفاً توراتده بر « ماغوق » اسمی كورولوركه قرأن كریمده « مأجوج » صورتنده اخبار بیورلمش . بین‌الخلق حاصل اولان بر وهمه كوره بونلر كویا اوفق اوفق آدملر ایمش . برقاچ دانه‌سی برپاپوش ایچنه صیغار ایمش . هیچ منع تجاوزلری ایچون ذوالقرنینی بر سد انشاسنه مجبور ایدن خلق بوقدر اوفاقلق اوله‌بیلیرمی؟ اونلر ینه یافث بن نوح اولادی‌اولان ماغوغلردركه سیتیا دنیلن ممالك مجهولة الاحواله طوغری منتشر اولمشلر ایدی . بناءً علیه مأجوجلر دخی ینه اوهر بری برطاغ كبی اولان تركدن اولمق لازم كله‌جك .

شرق طرفندن بریلره طوغرو كلن سیت قوملری مصره قدر یایلدقدن‌صوكرا تكرار مملكتلرینه چكلدكلری « هره‌دوت » ده محرردر .

شوحالده بزه برمسئلهٔ مهمه آچیلیر : مصر تاریخ قدیمنده بیان اولوندیغی اوزره برچوق فراعنه خاندانلری مصرده اجرای حكومت ایتمشلر . بونلردن اون التنجی خاندان زماننده شرق طرفندن برقوم مصره هجوم ایتمش . بوقومك یانده پك چوق اغنام ومواشی‌وارمش . ذاتاً بویله یوزلرجه ، بیكلرجه فرسخ مسافه‌لری قطع ایدن اقوام پك چوق حیواناته محتاجدرلر . كچدكلری اورمانلرده ، اووه‌لرده ، صحرالرده كویلر ، لوقانطه‌لر ، اكمك فرونلری‌می بوله‌جقلر؟ ییه‌جكلری‌ده سود ، پینر كبی شیلر . صغیرلرینی ، قیونلرینی برلكده كتوررلردی . بواسفار دورا دوری بویله اجرا ایدرلردی . مصره هجوم ایدن بوقومك یانده پك چوق مواشی كوردكلری ایچون مصریلر بونلره « هیقسوس » دیمشلر . یعنی چوبان دیمك . برچوبان قوم مملكتلرینه داخل اولمش ، قدمای مصریه‌یی مغلوب ایتمش . مصر سفلانك بر بیوك قسمنی ضبط ایتمش . یوزلرجه سنه اوراده اجرای حكومت ایتمش ، آندن صوكرا اون‌یدنجی خاندانی تشكیل ایدن فرعون بونلری مغلوب ایلمش ، مصردن چیقارمش . اووقت ۲٤۰ بیك نفوس‌ایمشلر . مصردن چیقدقدن صوكرا نره‌یه كیتدیلر ؟ ایزلری یوق ! هیچ اویله جنكاور برقوم (۲٤۰) بیك نفوسله چیقارده ایزی نصل‌بللی‌اولماز؟

مورخلردن بعضیلری بونلر ایچون « فنیكه‌لی » دیمش ، بعضیلری « عرب » دیمش ، بعضیلری‌ده « سیت » دیمشلر . او سیت دینلرك قولی حقیقةً مرجح‌در . چونكه یانلرنده آت وار ایمش . مصره ایلك آتی صوقان بوهیقسوسلردر . مادام كه برابرلرنده آت‌وار ایدی ، آت سیتلك شانی ، تركلك شانی اولدیغی ایچون بونلر دخی ترك ایدیلر . اكر عرب كبی فنیكه‌لیلر كبی او جوار اهالیسندن بولونسه‌یدی بنی اسرائیلك قرق سنه مدت‌صحرای تیه ایچنده‌كی كشت وكذارلری معلوم اولدقلری حالده بونلرك چكلدكلری یرلر وتابع اولدقلری یوللر معلوم اولملی ایدی . شوحالده بونلر یااسفار بعیده‌یه متحمل اولدقلری ایچون ینه مملكتلرینه قدر چكلدیلر .. یاخود دیكر براحتماله كوره آفریقا ایچریسنه طوغری كیتدیلر . زیرا تاریخ نه‌طرفه طوغری كیتدكلرینی برصورت موضحه‌ده سویله‌میور .

عجبا سیتلرك مصردن آفریقایه طوغرو كیتلری ذهنه صیغار برشی اوله‌منمی ؟

پك زیاده صیغار ، افندیلرم . آفریقای وسطاده اكثریتله‌فرانسزلرك تحت اشغاله آلدقلری یرلرده بربیوك قوم كورییورز . بوقومه « تو آره‌ك » دییورلر . فقط « توآره‌ك » اسمی بوقومه دور قدیمده عربلر طرفندن ویریلمشدر . بونلر كندی كندیلرینه « ایموهار » دیرلر . بوكون اتنه لوژی : بوقوم عن اصل خالص ، مخلص بربرلردر ، دییور . « تو آره‌ك »لر ایچریسنده سیاحت ایدن برفرانسزك سیاحت‌نامه‌سنده ویردیكی بعض ایضاحات نظر دقتمی جلب ایتمش ایدی . بونلره « توآره‌ك » اسمی عربلر طرفندن ویریلمش . بو كلمه جمع ایمش . مفردی‌ده « تارکی » ایمش . عربلر اكر « ترك » اسمنی « ت.ر.ك » یازارلرسه جمعی « اتراك » اولور . یوق اكر « ترك » اسمنی اك طوغری املاسنجه « ت . و . ر . ك » دیه یازارلرسه اوزمان جمعی « توارك » اولمق لازم كلیر .

شو جهت نظر دقتمی آچدی . اونلر « تووراه‌ك » اونورلر . تلفظده جزئی اختلافك اهمیتی یوق .

مادام كه جمع‌در ، مادام كه صورت‌جمعی قاعدهٔ نحویه‌سنه موافق‌در ، بونلرك مطلقا ترك اولمسی پك موافق‌در .

بوندن ماعدا فرانسزك « بربری‌الاصل » دیدكلری بوقوم ، بنی

سامدن دكلدر . آفريقالى‌ده دكلدر . سودانلى‌ده دكلدر . آفريقاليلرك، سودانليلرك سيمالرى ، رنكلرى معروفدر . حالبوكه توواره‌كلرك رنكلرى پرنج ، لمونج رنكيدر . قوزغونى سياه دكل ، بياض‌ده دكل ، ممالك حاره‌ده پيدا اولمش بر رنك . صاچلرى اوزون وكور . يعنى سودانيلر كبى قيويرجق وبياغى حالنده دكل . كوزلرى سياه ايسه‌ده ايچلرنده ماوى كوز دخى نادردكل ، ماوى كوزليلر بنى سامده يوق كبى برشيدر . بونلرك بويلرى اوزون . عضلاتى رياضت بدنيه ياپمش كبى غايت‌طوانغون وقوى كه زنجيلرده بولنمز . صقاللر خفيف ، باش تراش. موغوللق حالى ! جيمناستيق تعليملرى ياپمش كبى بللرى اينجه . اللرى وآياقلرى كوچوك. شمدى بوتعريفات نظردقتمزى جلب ايدرسه بزده برچوق‌اقوام تركيه‌يه دائراولان معلوماتك‌دلالتيله بزم‌شوتوواره‌كلرى عادتا « تركى‌الاصل » ديه حكم ويره‌جكز . اما بونى برحقيقت قطعيه ديه سويله‌ميورم . ولوكه برخيال اوله‌رق سويله‌يورم . احتمال برزمان بوخيال حقيقت حكمنى آلير . بواحتمالى پك قوتلى بوليورم . ذاتاً بربرلرك اصلنى اتنولوژيا فنى قطعياً هنوز تعيين ايتمه‌مش‌در .

صوكره بو اقوامك اصول معيشتلرى اصول معيشت تركيه‌يه پك مشابه. دوه سوديله ، قيون سوديله تعيش ايتدكلرى كبى سوتدن اكشى برمايع ياپدقلرى‌ده سويله‌نيور . ويردكلرى تفصيلاتدن آكلايه‌مدم كه قميزمى‌در. اكر برعثمانلى اورايه كيدوب‌ده بومايعى قميزنوعندن بولورايسه توواركلرك ترك اولدقلرينه هيچ شبهه قالماز . بوتحقيقى كوكلم پك زياده آرزو ايدر. اوحالده عثمانليق نامنه دينليركه بوحقيقتى ايلك دفعه اولمق اوزره استانبولده برعثمانلى ١٣٢٦ سنه‌سنده ميدانه قويمش واتنولوژى فننه شوخدمتى ايتمش‌در [آلقيشلر وتياترو سناسى اوزرنده مدحت افندى حضرتلرينك آرقه طرفنده برطوتمش اولان يكرمى قدر ارباب دانش طرفلرندن « آفرين ! . . آفرين ! ... » صدالرى]

شيمدى اقوام تركيه‌يى اسيانك وسطندن چيقاردق واناطولى‌يه ، مصره، آفريقايه قدر جولانلرينى سويلدك . ديكر جهتدن « هون » طائفه‌سى وار. بو« هون »لرك اصلى « اويغور» لردن بر جماعت اولمق اوزره خبر ويريورلر . « اويغور » كه تركلرك اك مترقى جماعتلرندن بريسى ! بونلر غربه طوغرو يورودكجه آرال، وولغا واديسنى ، قفقاسك شماللى ، قريمى ذاتاً ينه كندى جنسلرى طرفندن استيلا ايدلمش بولدقلرندن فنلانديايه طوغرو سورمشلر كيتمشلر. بونلره « فينوا » ديورز ، بونلرك كندى اسمنك بقيه‌سنى مجارستانده بولورز . بزم تواريخ قديمهٔ عثمانيه‌مزك « انكروس » ديديكى مجارستانه اوروپاليلر «هونغرى» ديرلر . مجارلرده كندى خاطرات متوارثه‌لرنده كنديلرينك ترك اولديغنى سويليورلر . كرك برچوق الفاظ جهتيله ، كرك ترتيب كلام جهتيله اوقومك تركه منسوبيتنى اثبات ايديورلر. بو «هون» لر شيمديكى آلمانيانك وسطندن كچه‌رك « آتيلا » نام رئيسلرينك سوقيله قوجه، رومانك‌اوزرينه يورودىلر. روما ! . . . او دولت جهانكيركه تاريخ حرب ايچنده اك بيوك تأثيراتى ياپمش . لكن ايلك ادوارنده اخلاقى نه قدر عالى ايسه، سعى وغيرتى نه قدر فوق‌العاده ايسه‌صوكرا اودرجه ذوق وصفايه طالمش، ايمپراطورلرى ، رئيسلرى اويله اسرافات ياپمش‌كه ايشتدكجه انسانى حيرت استيلا ايديور . بعض ضيافتلرده قناريا ديللرندن چوربا ياپه‌رق ، وياخود يانده‌كى آشفته‌سنى اكلنديرمك ايچون روما شهرينى ياقه‌رق حكم سورمشلر. بواحوال‌نتيجه‌سى اوله‌رق شرق قسمى غربدن آيريليور . دولت منقسم اوليور. ايشته بو انقسام اوزرينه‌ده«هون» لر باصديريور، نره‌ده روما، اوهر برى برجانلى‌قلعه حكمنده اولان قهرمانلرى؟..خدمت عسكريه‌يى بتون اونوتمشلر. عسكرلكى برخدمت خسيسه عدايدرك ياكوله‌لرينه ياخود خارجدن اجرت ايله طوتدقلرى آدملره كورديريورلر . برملت حياتنى كندى قانيله مدافعه ايتميوب‌ده باشقه‌سنك قانيله مدافعه ايدرسه طبيعى محو ومندرس اولور . [آلقيشلر] دنياده اك مبارك قان اوقاندركه مدافعهٔ وطن وملت اوغورنده نثار ايديلير . [آلقيشلر]

«هون» لر رومايى استيلادن صوكرا برطاقم ولايتلر كسب‌استقلال ايله حكومات جديده‌نك اساسنى قوردقلرى صره‌ده بوهونلر كندى مغلوبلريله الفت پيدا ايدرك اونلرله قاريشمش كيتمشلردر .

شو ايضاحاتدن عنصر مبارك تركك نره‌لره قدر نفوذ ايتديكى نظرمزده اينجه تعين ايتمشدر .

چينليلر تركلرى تماميله طانيمقده تأخر ايتمشلر . او چينليلركه اويله طوفان نوحدن‌ده خبردار دكللر ، كنديلرينى اوندن مقدم عد ايدرلر . كندى مملكتلرينك شمال غربيسنده برطاقم قوملر پيدا اولمش . بونلره « هيونغ نو » تسميه ايتمشلر . چينليلر بونلردن متنفر ايمشلر، اما بونلر چين مدنيتيله تمدنه ميال ايمشلر . بو ، بيوك برفضليت‌در . يواش يواش آره‌لرنده انسيت‌پيدا اولمش. بوآشيلانمقدن يكى يكى قوملر چيقمش . پك‌چوق زمان بوصورتله اختلاطدن صوكرا او قوملرك اجزاسنى طانيمغه باشلامشلر . يعنى فلان قوم ، فلان قبيله ديه اسماء خصوصيهٔ قبائلى بوصورتله طانيمغه باشلامشلر. برده ايچلرنده « ناقائول » ديه برجنس بولمشلر . او جنسك بركوچكى دها اولمق اوزره « تاتا » اسمنده برقوم دها بولمشلر . صوكرا « موهو » نامنده برقوم . برده « موهول » بولمشلر . بونلرك ايچريسنده « مغول » و « تاتار » اسملرى ايشته آب اشكاره كورونيور . اليوم چينك شمال طرفلرى كرك ملز كرك خالص مغول جنسندن برطاقم اهالئ تركيه ايله مسكوندر . اقوام تركيه ايچريسنده اك زياده نظر دقتمزى جلب ايتمك لازم كلن قوم ايسه « اويغورلر » در. بونلر برچوق قبائل ترك وتاتار اوزرنده اجراى نفوذ ايتمشلر . « يوغرى » اسميله سيبريايه طوغرو منتشر اولمشلر . بعض فرقه‌لرى وولغا طرفلرينه قدر ايتمشلر. بونلرك آرالرنده برنوع حروف تورومش . برچوق طاشلر اوزرنده برچوق محكوكات وار . تركلكله اشتغال ايدنلره «ترك لوغ» ديرلر . يعنى مبحث‌الاتراك اربابى اومحكوكاتك حليله اوغراشمقده‌درلر. بالآخره ميلاد عيسانك سكزنجى عصرلرينه طوغرو نسطورى پاپاسلرى بواويغورلرك ايچنه كيتمشلر . آنلرى نصرانيته دعوت ايتمشلر . عادتا حروف هجا ترتيب ايتمشلر . پك چوق زمان بويله قوللانمشلر .

بورالره کلن تیمور اردولرنده دخی بو حروف مستعمل ایمش . حتی فاتح زماننده استانبول بو حروفی کورمش . بو جهت فاضل رفیقم نجیب عاصم بگك دائرهٔ اختصاصی داخلنده‌در . [آلقیشلر . نجیب عاصم بك قالقه‌رق کمال تواضعله ایفای تشکر ایدییور . پك شدتلی آلقیشلر دوام ایدییور .] تدقیقاتی هپمزدن ایلری‌در . کندیسی برخیلی جلددن مرکب بر ترك تاریخی یازمشدر . ترکلك حقنده‌کی تدقیقاتك اك زیاده شایستهٔ احتجاج اولان قسمنی اوندن آله‌جغز .

اشبو اویغور حروفی ایله یازلمش الده بر کتاب وار . بو کتاب ترجمه اولنمش . کتابك آدی « قوتاتغوبیلیك » در . شیمدی عثمانلیجه‌یه آلیشان لسانمزه بو اسم یابانجی کلیر . حالبوکه پك کوزل ترکجه‌در . بز بوکون بر کلمه قوللانیرز ، فقط معناسنی دوشونمه‌یز : « قوتلو » . سکا قوتلو اولسون ، دیرزیا . مولدده « قوتلو اوله سا که معراج بین » دینلمش . « لو » بر ادات نسبت . اونی قالدیررسه‌ك قالیر : « قوت » . یعنی فرخنده ، مبارك ، شایان تقدیر و تحسین ، آرزو اولونه‌جق بر شی دیمك . بوندن بر فعل یاپه‌لم : « قوتامق » یعنی بر آدمی مبارك قیلمق . اسم فاعل یاپالم : « قوتانجی » . اسم فاعل اداتی اولان شو « جی » لفظی « جو » دخی اوقورز . « اوقویوجو » کبی . جیم و غین ترك لساننده متحد المخرج کبی‌در . بر طاقم قبائل « جی » یی « غی » ، « جو » یی ده « غو » اوقور . بو حالده اوله ایسه « قوتاتغو » یاخود « قوتانجی » یعنی « قوتلولایجی » . « بیلیك » ایسه بیلکی و علم معناسنه دیمك اولیورکه « قوتاتغوبیلك » دیمك انسانی قوتلو ایدیجی علم دیمك ایمش . اخلاق انسانیه‌دن بحث ایدن بر کتاب‌در . بکا مجار فاضللرندن وامبری افندی بو کتابك محتویاتندن بر طاقم مباحث اوقودی . انشاءالله بوندن صوکرا بو مثللو آثار قدیمه میدانه قونور . چونکه او ترکلرله بو ترکلر آراسنده‌کی عنزاده‌لکی آرزو ایدوب میدانه چیقارمق عثمانلیلغك اك بیوك حمیتی اقتضاسندندر [آلقیشلر]

شیمدی کله‌لم ترکلرك صوك جولاننه : جنکیز خانك باباسی مغول ، آناسی تاتار . ذاتاً اتنولوژی بو عرقلرك کافه‌سنه « تورقو ، تاتار » نامنی ویرر . بونلر یوزلرجه اقوامه منقسم اهالیدر . بعضاً بر قبیله‌دن قوی الشکیمه بر رئیس چیقار . قبیله‌سنه کندی اسمنی ویرر : اوزبك ، چغتای ، فلان کبی .

پروتستان میسیونرلری انجیلی ایکی یوز یکرمی لسانه ترجمه ایتمشلر . بورا‌ده‌کی « باییل هاوس » او ۲۲۰ لسانه مترجم انجیلدن بر قاچ سطر آله‌رق بر کتاب چیقارمش . بو دیدیکم اوتوز سنه قدر اولیور . باییل هاوس دائره‌سنك رؤساسندن بریسی بو رساله‌دن برینی بکا هدیه ایده‌رك : « بز نه‌قدر غیرتلی آدملرز . باقکز انجیلمزی ۲۲۰ لسانه ترجمه ایتدك . » دیدی . واقعا بویوك غیرت ! باقدق ، بعضلری چین حروفنه بکزر حرفلر . فقط عرب حروفیله یازیلمش اون ، اون بش قدر السنهٔ ترکیه دخی کوردك‌که همان هپسی لسان واحد حکمنده !

صوکرا اوقسفور پروفسورلرندن متوفی « ماقس مولار » ایله کوروشدم . اللی قدر لسانك تدقیقات فیلولوژیه‌سنی یازمش . ترجمه بیلدیکی حالده السنهٔ ترکیه‌یی‌ده تدقیق ایتمش . بکا دیدی‌که : « اوغلم ! سز بر ملتسکزکه سزك تقسیماتکز بر امر خارجی‌در . حقیقت حالده ایسه سز لسان واحدله متکلمسکز . جزئی بر تعاطئ افکار ، بر غیرت متقابله سزی یکپاره بر ملت حالنه قویار . [پك سورکلی آلقیشلر] بونی قونفرانسمزك ختامنده سویله‌یه‌جکز . شو جنکیز جولاننه بر نظر دها عطف ایده‌لم : یوز بیکلرجه عسکری قره قوروم صحراسندن چیقاروب بحر بالطقه ، آناطولی‌یه قدر سوق ایتمش . هم نه‌قدر انتظام ایله ! بوتون اقوام ترکیه‌یی ادارهٔ واحده‌یه تابع قیلمش . بوقدر اوزون سفرلری بو درجه انتظام ایله یاپه‌بیلمك حالا بوکون دخی افکار عسکریه اربابنی حیران ایدر .

جنکیزدن صوکرا نوبت استیلا تیموریلره کلیر . بونلر شامه‌قدر کلمشلر . عثمانلیلغه عائد بر جهتدن بز بونلره قارشو متأثرز . زیرا هنوز تشکیلاتمزی اکماله چالیشدیغمز بر زمانده ییلدیرم بایزیدخان وقعه‌سی بزی فتوحات عسکریه‌مزجه بر سکته‌یه اوغراتدی . انقره وقعه‌سندن صوکره شهزاده‌لرك منازعاتی ! یعنی بزه قرق اللی سنه‌لك بر تأخری موجب اولدی . فقط دیکر جهتدن تیموریلرك اسلامه ، ترکلکه ایتدکلری خدمتی مسلمان ، ترك باخصوص مورخ صفتیله تقدیر ایدرز . زیرا هندستانك نصف شمالیسنی استیلا ایتدیلر . بو مناسبتله اورانك اهالیسی ، بر آز مشکوکلری بولونان اسلامیتی تماملیه قبول ایتدیلر . حقیقت سلاطین و امرای تیموریه معارف اسلامیه‌یه پك چوق خدمت ایتدیلر . بونلرك ایچنده « شاهرخ » اك بیوك سلاطین ترکیه‌دندر . محب علما ، محب اهل عرفان ، هر اقشام آنك نزدنده علما اجتماع ایدرلر . حتی ، شورایه قید ایتمشم ، بر وبا وقوعبولور ، اون بیك قدر آدم اولور ؛ بونلرك ایچریسنده علمادن وفات ایدنلر شونلردر : زیدالدین خافی ، تفتازانی زاده شمس‌الدین ، محمد برهان‌الدین ، عطاءالله خوارزمی ، برادری مولانا اصیل ، استاد موسیقی عبدالقادر مراغی ، سید شریف زاده سید نورالدین .

عبدالقادر مراغی ... بو ذات بر تل اوزرنده اصوات موسیقیه‌یی تعیین ایچون بر قانون قویمش . انسان بر تلی هانکی بر پرده‌یه آهنك ایتسه مثلا (ره) یه آهنك ایتسه ، بعده اوتلك تا اورته‌سنه بر اشیك قویسه بو وجهله تنصیف ایتمش اولدیغی تلك هر ایکی طرفندن ینه ره صداسی چیقار ایسه‌ده بر اوقتاو تیزنه‌سه چیقار . بو صورتله بر تلی اقسام مناسبه‌سنجه ایدیلن تقسیمدن موزیقه پرده‌لری حاصل اولوب او پرده‌لرك تقابلندن دخی الحان موسیقیه حصوله کلیرکه بونلر هپ حکمت طبیعیه مباحثندندر . بو مباحث حکمیه اوزمانلر شاهرخ حضرتلرینك مجالس مصاحبه‌سنی تزیین ایدییورلر ایمش .

هله اوغلی « اولوغ » بك . اصل اسمی دکل ، بوانك صفتی‌در ، اوکا بیوك معناسنه « اولوغ » دیمشلر . اصل اسمی « طرغای » . بو ذات باباسی زماننده سمرقندده والی اولمش . کندیسی مشهور سمرقند مدرسه‌سنی بنا ایتدی . « خانقاه » نامیله مدرسه یاننده بر ده طلبه اقامتکاهی تأسیس ایتدی‌که بتون لوازمی شاهانه بر صورتده ترتیب اولندی ،

هردرلو اسباب رفاه واستراحت مکمل . بتون علوم وفنون تحصیل اولنیور . اولوغ بك بومدرسه طلبه‌سیله دائما مناظره ، مباحثه ایدر . اوزمانلر دخی « فیلسوف عصر » عنوانیله مشهور اولان « غیاث الدین » اوهیئت علمانك رئیسی ایدی . اونك تعریفی وجهله بر رصدخانه بنا ایتدیلر . درایه‌ر ، اوهیچ برشیئه بکزمین درایه‌ر ، اودیانته خصوصیتله اشتهار ایدن درایه‌ر تاریخده بو رصدخانه‌یی کوردیکی زمان سرفرو بردهٔ حیرت اولمش .

ایشته بونلری یاپانلر تیموریلر ، ترکلر . تاریخ اسلامه بو شانلی صحیفه‌لری درج ایتدیرنلر انلر !

مشهور « علی‌قوشجی » اووقت برچوجق ایمش . اولوغ بك اونك ذکاسنه حیران قالمش : اوقشار ، « ولد عزیز » دیه سورمش . ایشته بوتیموریلر علوم اسلامیه‌یه اوقدر خدمت ایتمشلرکه بونجه علمای اسلامك بربیوك قسمی دخی ترکدن یتشمش . لکن بونلر عرب اصولی ایله « ابن فلان کبی ، ابو... کبی » تکنی ایدوب مؤلفات علمیه‌لرینی ده عربجه یازدقلرندن ، عرب ظن اولنمش . اوروپا حالا عرب ارباب معارفی ظن ایدرلر .

شیمدی جولانات ترکیه حقنده بورایه قدر ویردیکم ایضاحاتدن المانیا ایمپراطوری حضرتلرینك برسوزی عقلمه کلیور . برتابلو یاپمش ، صاری آدملرك اوروپایه غلبه‌لرینی کوسترمش . برزمان اولوب ده ژاپونیا وچین اوروپایه هجوم ایده‌جك اولورسه جنکیز استیلاسی کبی براستیلا ممکن‌در ، دیمش . بوخوفه دخی « له‌ریل ژون » تعبیر ایتمش . یعنی بر تهلکهٔ صفراء ، صاری تهلکه . برخیال اما بتون بتون خیال خام دکل ! زیرا اوآسیانك بعید جهتلرندن حزر سواحلنه قدر بونلرك اوکنده بر مانعه ، برمانعهٔ طبیعیهٔ عسکریه یوق . شوقدرکه شیمدیلك اوراده‌کی اهالینك یعنی چین اقوامنك بویله بیوك برحرکته استعدادی یوقدر . شوحالده بر زمان ایچون اوروپا فی الحقیقه تحت تهلکه‌ده بولنه‌بیلیر . ممالك متمدنه‌یی منتهای شرقك بویله برهجومنه قارشی مدافعه ایچون عناصر ترکیه‌یی اویاندیرملی . اقوام وقبائل ترکیه‌یی ، بربرندن خبردار ایدرك مدنیت اسلامیه داخلنه المالی . اوزمان مسلمان ومتمدن اولان ترکلر معارف جدیدهٔ مدنیه ایله تمدن ایدرك ، صنایع زمانیه‌یی اوکره‌نه‌رك ، کندی موجودیت مدنیه‌لرینی مدافعه‌یه غیرت ایدرلرده او مدافعه آوروپا ایچون دخی طبیعی برمدافعه حکمنی آلیر . بوترکلر چین پت پرستاندن قورقمزلر . زیرا چینلیلرده بوکونکی کونده اصل مزیت عسکریه اسلام عنصرنده‌در . چینلیلر عسکرلکدن استکراه ایدرلر . موجودیت سیاسیه‌لرینی محافظه ایچون اولومدن قورقمق اك بیوك برمسکنت‌در . هردم اولومه حاضر بولونملی‌که حیات ملت محفوظ قالسون [آلقیشلر] . شوحالده شومزیت ترکیهٔ اسلامیه ایله ممتاز بولونان اقوام ترکیه مدنیتلرینی اکمال ایدرلر ، بوتهلکهٔ صفراء دخی اورته‌دن قالقار .

مابعدی وار

سؤال - جواب :

ذبح قربان

سؤال: اسلامیتك ارکان اساسیه‌سندن بری ده عدالتدر . عدالت ، حقوقه رعایتدر ، انسانلر یکدیکرینه قارشی متقابل بالحقوق اولدیغی کبی حیوانات سائره‌نك‌ده حقوقنه رعایت لازمهٔ عدالت اولمق لازم کلیر . انسان ، کندینـه یاپلمسنی آرزو ایتمدیکی شیئی دیکری حقنده‌ده روا کورمه‌مك مقتضیات عدالتدندر . انسان کندینك ذبحنه راضی دکلدر . حیوانات سائره‌ده‌ده برعزت نفس ، برجان آجیسی ، برحس اولدیغی طبیعیدر . نیچون مسلمانلر ذبح قربان ایله مکلف اولمشلر ؟ بوظاهراً حیواناتك حقنه برتجاوز ، برظلم کبی کورونمزمی ؟

بز بوسؤاللره معروض قالدق . لطفاً غزته‌کزله اعطای جوابنی استرحام ایلرز .

ملکیه مهندس مکتبی طلبه‌سندن : توفیق ، نشئت ، وحید .

صراط مستقیم

جواب: کائناته امعان ایله نظر اولنورسه بتون مخلوقات بیننده ، بتون اجناس مختلفه آره‌سنده دائمی برمبارزه ، برمبارزهٔ حیاتیه کورولیور . برحیات وجود بوله‌بیلمك ایچون مطلقا دیکر برحیاتی مغلوب ایدرك اونك قوهٔ نامیه‌سنی آلمقده مضطر قالیور . بو ، اویله برقانون فطرتدرکه هرهانکی برجسم ذی حیاتی تحلیل ایتسه‌ك بونك دائرهٔ حکمندن خارج کوره‌مزسك . بوقانون خلقت نباتدن باشلایه‌رق انسانه قدر اجرای نفوذ ایدییور . بویله ، حیاتلر خلاصه اولنه اولنه بر زبده حصوله کله‌رك اصل مابه الخلقت کائنات اولان نوع انسان نصیبدار حیات اولیور ، واوراده بوقانون فطرت نهایت بولیور . چونکه غایهٔ خلقت اودر . اوندن اعلا برنوع یوقدرکه اونی محافظه ایچون حیات نوع انسانی فدایه لزوم کورلسون . [انسانك اکمل مخلوقات اولدیغی بیاندن مستغنیدر . بونده ذره قدر شبهه وتردد یوقدر . حتی بشر اوقدر مکرم ، مبجل‌درکه ملکیتك بیله فوقنده‌در . جناب حق « بتون کائناتی انسان ایچون ، انسانی ده بنم ایچون خلق ایتدم » بیورییور . انسانك حائز اولدیغی « عقل » نورالهیدن برشعله‌در ، عقل جولانکاه عالم لاهوتدر . ایشته انسان بوقدر عالی برمخلوقدر .]

دیمك‌که نظر الهیده غایت الغایه ، نوع اعلی‌در . بونی محافظه ایچون کندیسندن ادنا اولان وانك مدار حیات وقوامی بولنان بتون اجسام عضویه‌یی اکا فدا ایده‌بیلمکده‌در . اکر بو قانون قبول ایدلمیه‌جك اولورسه او حالده اجناس ذوی الحیات یشایه‌ماز ، قانون خلقت عبث قالیر ، سر خلقت تجلی ایتمز . مثلا : حیوان نوعنی محافظه ایچون قانون فطرت آنك مادوننده بولنان نبات نوعنی فدا ایدییور ، حیوان کندی حیاتنی محافظه ایچون نباتله تغذی ایلیور ، یعنی اونی اولدیرییور ، اونك حیاتنی کندی حیاتنه قلب ایدییور .

شوحالده نوع حیوانك کندی مادوننده بولنان نوع نباتك حیاتلرینی ازاله ایلمه‌سی نصل برظلم دکلسه نوع انسانك ده کندی بقاسی ایچون مادوننده اولوب ده کندی مدار حیات وقوامی اولان سائر اجسام عضویه کبی بتون اطبانك تصدیق واعترافیله انسان ایچون اك نافع برغذا جمله‌سندن اولان انواع حیواناتك اتی ین قسمنی ده ذبح ایدرك اونکله انتفاع ایتمسی وبو صورتله‌ده حیاتنی محافظه ایلمسی‌ده ظلم اولماز .

شیمدی برکره علی الاطلاق بو جهت ، بو ذبح حیوان مباح اولدیغی جهتی تحقق ایتدکدن ، تسلیم اولندقدن صوکرا — که اصل روح مسئله‌ده بودر — ایکنجی بر جهت کلیورکه اوده بو بابده‌کی مکلفیت شرعیه‌در . فقرایی دائما جناح رأفت وحمایتی آلتنه آلان شریعت غرای محمدیه ییلده بر دفعه اولسون بوانفع غذادن فقرانك ده تناولنی تأمین حکمتنه مبنی زنکینلری ذبح قربان ایله مکلف قیلمشدر .

مطبعهٔ عامره ابوالعلا

محل اداره: درسعادتده باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه‌در

صراط مستقیم
۱۳۲۶

ابلاغات: مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج اولنمیان آثار اعاده اولنماز

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری : ابوالعلا زین‌العابدین ـ ح . اشرف ادیب

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی
درسعادتده	۶۵	۳۵
ولایتده	۹۰	۵۰
ممالك اجنبیه‌ده	۹۰	۵۰ غروشدر

تاریخ تأسیسی :
۱۱ تموز ۳۲۴

درسعادتده نسخه‌سی ۵۰ پاره‌در

ایرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ۲۰ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد : ۲۲ ۲۸ ذی‌الحجه ۳۲۶ پنجشنبه ۸ کانون ثانی ۳۲۴ برنجی سنه

اصول مشروطیت علیهنده خصمای ملتك اعتراضاتنه قارشی مدافعهٔ محقه

— مابعد —

اکثر ناس بو جهتلره واقف اولمیه‌رق تعصبات افراطکارانه‌یه باغلانمش بولوندقلرندن گچنده وقوع بولان او پارلاق نمایش ملیلرمز اثناسنده صاریقلی خواجه‌لر ایله قالپاقلی راهبلرك انتخاب اوراقنی حامل آرابه‌لرده یان یانه اوتوروب همدست مصافات اولملرینی نظر استغرابله کوره‌رك حیرتده قالمشلر ایدی .

آیت سالفه‌دن مستبان اولان تساهل وتسامح اسلامی‌یه تطبیقاً حضرت عمرالفاروق رضی‌اﷲ عنه افندمز دواوین حسابیه ، امور مالیه‌ده شایان اعتماد بولدقلری روم‌جماعتندن بعض کیمسه‌لری استخدام بیورمش ، مشار الیه حضرتلرندن صوکرا کلن ایکی خلیفهٔ ذی‌شان‌ده بو اثره اقتفا ایتمشلردر . لزومی تقدیرنده امور دولتده اجنبی استخدامنك جوازی بو دلیل ایله اثبات اولونور .

[« ومن اهل الکتاب من ان تأمنه بقنطار یؤده الیك » نظم شریفی بو امن واعتماده دلالت ایدییورکه تفسیرنده تصریح اولندیغی اوزره طوائف نصاراده غایت‌امین وکار آشنا آدملر کثرتله بولنمقده‌در .]

خلفای امویه ده اوائل سلطنتلرنده خلفای راشدین اثرینه متابعت ایتدیلر . مؤخراً عبدالملك دورنده دفتر مالیه لسان رومیدن عربی‌یه نقل اولوندی‌ده بو استخدامه حاجت قالمادی .

بومساعدهٔ شرعیه‌یه بناءً خلفای عباسیه دخی یهود ونصارادن وسائر ارباب صنایعدن چوق کیمسه‌لری امور دولتده ، طبیبلك ومهندسلك کبی مهم مأموریتلرده قوللانمشلردر . دولت‌علیهٔ عثمانیه‌مز ایسه دها زیاده مساهله‌یی التزامله خارجی و داخلی وکلاق منصبنده ، سفیرلك ومرخصلق کبی الك معتنا خدمتلرده بیله هر ملتدن مناسب کوردیکی ذواتی استخدام ایتمشدر و حالاده ایدییور .

حال وکیفیت بومرکزده ، هردرلو ترقی ومعدلته دائر مساعدات اسلامیه رأی‌العین کورولمکده ایکن آوروپا ارباب تعصبی ـ حتی طاشیدقلری نام وعنواندن حیا ایتمین محروم توفیق بعض متفننلرمز دخی ـ اصلا درایتلرینه یاقیشمیان ، بداهتلره قارشی مناسبت آلمیان اسنادات باطله‌دن کندیلرینی آله‌میورلر و او درجه تهالکله صولت کوستریورلرکه انسان حیرتلر ایچنده قالیور .

دین مبین عالیمز عقل وحکمته ، آداب مرعیهٔ انسانیته وباعث ترقی وسعادت اوله‌جق سعی وغیرته مغایر ومنافی هیچ بر شی امر وتوصیه ایتمه‌مشدر . بالعکس بوتون دساتیر جلیله‌سی هر زمان ایچون مدار فیض و اعتلادر .

زیر جناح حمایتکارانه‌سنده بولونان بالجمله ملل واقوام حقلرنده مدار انتظام وانتعاش اوله‌جق متین وعالی دستورلر ، قانون اساسیلر وضع ایتمش و آنلری محافظه شرطیله ایجابات عصریه و انقلابات کونیه‌یه توفیق‌معاملاتده کندیلرینی مختار براقمشدر ؛ مانع ترقی اوله‌جق هیچ‌بر قیدایله باغلامش دکلدر. بلکه « فسیروا فی الارض وانظروا ... » امر شریفلریله بری وبحری سیر وسیاحت قپولرینی آچمش وبوتون اقوامك ترقیاتنه امعان نظرله استفاده یوللرینی کوسترمش در . بو اوامری تماماً و کما ینبغی ایفا ایسه لزومی قدر تاریخه ، جغرافیایه ، احوال عالمه وهرقومك لسانه ، آداب معاشرتنه وقوف واطلاع ایله اوله بیلیر . بو حالده بومعلوماتی ویره‌جك فنون وقواعدی تحصیل شرعاً واجب اولدیغنده شبهه‌یه میدان قالیرمی ؟

بناءً علی ذلك « ما یتوقف علیه الواجب فهو واجب » قاعده‌سی بیانلر نزدنده ترقی وتعالئ مدنی لوازمندن ، سعادت بشریه مبادی ، وسائلندن معدود هرهانکی برشیئك وجائب دینیه ، وظائف اسلامیه ـ مزدن استثناسی قابل اولمیه‌جغی بلا تردد مسلم اولمق طبیعیدر . بوتسلیمه جهل ومکابره‌دن بشقه مانع تصور ایده‌مزسه‌ك معذور گوروله‌مز . چونکه اورته‌ده منطق وار .

(تلخیص مقال ، توضیح استدلال)

« لایتخذ المؤمنون .... » آیت جلیله‌سی ولایت غیرمشروعه ، موالات غیرجائزه حقنده شرط معتبر اولان تقییدی صورت واضحه‌ده حاوی بولنمسی حسبیله اونك معنای صحیحنی پك آچیقدن تعیین ایتمکده‌در . ایشته بوندن طولایی مقام استدلالده بو آیت کریمه‌یی اساس طوتدق ، سرنامهٔ مقال اتخاذ ایله‌دك .

خصمای ملتك ، « اسلامیت ملل سائره ایله عقد ولایت واخوته مساعد دکلدر » دیه افك وافترایه ، تزویرات مفسدتکارانه‌یه تصدی ایدن ارباب ملعنتك تمسك ایتدکلری سورهٔ مائده‌ده‌کی « یا ایها الذین آمنوا لاتتخذوا الیهود والنصاری اولیاء .... » آیت کریمه‌سنك اومدعای باطله دلیل اولمیه‌جغی‌ده افادات معروضه‌مزله کسب وضوح ایدییور .

زیرا کرك صدر آیتده مذکور « اتخاذ ولی » ، کرك آخرنده « ومن یتولهم منکم فانه منهم ان الله لایهدی القوم الظالمین » نظم کریمنده‌کی « تولی » ــ که ظلم وعدوان عد اولنه‌رق منافئ هدایت الهیه قلنمشدر ــ اطلاقی اوزرینه ، حقوق انسانیته واصول الفت ومعاشرته رعایت معناسنه محمول اوله‌ماز . [چونکه بونك مشروعیتی نصوص عدیده دلالتیله ثابتدر . آنلرك بری بالاده مذکور « لاینهاکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین .... » نظم جلیلیدر . [١] بری‌ده « فان اعتزلوکم فلم یقاتلوکم والقوا الیکم السلم فما جعل الله لکم علیهم سبیلا » نص کریمیدر . معنای شریفی : اگر خصماکز خصومتدن اعتزال ایله مقاتله‌کزدن کف ید ایدرلر ، صلح وآسایش آرزوسنده بولنورلرسه الله تعالی سزه اونلرك اوزرینه سبیل تسلطی سد ایتمش ، هیچ برصورتله تجاوزه میدان براقمامشدر .] بالکه قاعدهٔ مقررهٔ اصولیه‌یه توفیقاً مقیده یعنی مؤمنلره خیانت غرض فاسدیله دشمنلریله موالات معناسنه حمل اولنمسی امرضروریدر . چونکه حادثه ایله حکم متحد اولدقده بالاتفاق مطلق مقیده حمل اولنور . حنفیه ایله شافعیه بیننده‌کی اختلاف حادثه ویاحکمك باشقه باشقه شیلردن عبارت اولمسی صورتنده‌در .

هیچ شبهه یوقدر که بومنهی عنه اولان ، مغایر خصلت ایمان عد اولونان « تولی » انجق منافقلرك ، کسوهٔ اسلامیته تستر ایدن بدخواهلرك حال وشانیدر . نصل که بو آیت جلیله‌یی ولی ایدن « فتری الذین فی قلوبهم مرض یسارعون فیهم یقولون نخشی ان تصیبنا دائرة » نظم عالیسی‌ده بوحقیقتی اعلان ایتمکده‌در . معنای شریفی :

[١] کچن نسخه‌لرده‌کی مواعظ قسممزه مراجعت .

ای حبیب اکرم ! قلبلرنده مرض نفاق بولونانلری دائما گورورسك که آنلر مخالفلر محافلنه شتابان اولورلر . کندیلرینی لوم ایدن مؤمنلره‌ده « نه‌یاپه‌لم . ایلروده ملحوظ الوقوع فلاکت عظیمه‌نك بزه‌ده اصابتندن قورقارز » دیرلر . یعنی سزه حصر محبت ایدرسه‌ك بزده خلاص اوله‌مایز ، دیه مسلمانلری‌ده اخافه ایتمك ایسترلر .

بو آیت جلیله‌نك ماقبلنه «فا» ایله تفریعی دلالت ایدییور که بومقوله ارباب نفاق آیت سالفه‌ده تحریم بیورولان تولئ باطلی التزام ایدن ظالمینك عینی اشخاصدر ، اوزمرهٔ باغیه دن عبارتدر .

مناسترلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

سورهٔ هود : آیت — ۱۱۲، ۱۱۳

« فاستقم کما امرت ومن تاب معك ولاتطغوا انه بما تعملون بصیر . ولا ترکنوا الی الذین ظلموا فتمسکم النار ومالکم من دون الله من اولیاء ثم لاتنصرون » .

سن امر اولندیغك کبی استقامت ایت ، [صاقین جادهٔ حقدن عدول ایتمه .] سنکله برلکده توبه ایدنلرده ، [شرك وکفردن توبه ایدوب ایمانده سکا مشارك اولانلرده] استقامت ایتسونلر وطغیان ایتمیك ، [حدی تجاوز ایتمیك . سزه امر اولنان مسلکدن ، سزه تقدیر وتعیین ایدیلن حددن افراط ویاتفریط ایدرك انحراف ایله‌میك . اقتصاد امورك هرایکی طرفی مذمومدر] . علی التحقیق الله تعالی سزك ایتدکلریکزی گورر ، [گوررده سزه حسن وسوء اعمالکزه گوره مکافات ومجازات ایدر . شوحالده ذات ذوالجلالندن حذر اوزره اولك . آیت کریمه‌ده منصوص علیه اتباع واجب اولوب مجرد رأی ایله انحراف جائز اولمدیغنه دلالت وار ، چونکه مجرد رأی ایله انحراف طغیان وضلالدر . اما علل نصوصه تابع بولنان اجتهادك مقتضاسیله عمل ، امر اولندیغی وجه ایله استقامت بابندندر ، چونکه اجتهادی امرایدن نصوص بونی ایجاب ایدییور] . ظلم ایدنلره ادنی میل ایله‌ده میل ایتمیك ، [انلرله صحبت واختلاطدن حذر ایدك ، انلرك زیارتنه گیتمیك ، انلره تبصبص ومداهنه ایله‌میك ، انلرك افعالنه رضا گوسترمیك ، اسملری کچدیکی یرده تعظیم وتبجیلی مشعر صورتله انلری یاد ایتمیك . اگر بویله یاپارسه‌کز عاقبت] سزی آتش [دوزخ] مس ایدر ، حالبوکه [سزی عذاب جحیمدن تخلیص ایدر] اللهدن بشقه ولی وناصرلریکز اولمدیغندن [شاید سزظلم ایدنلره ادنی میل ایله‌اولسون میل ایدرسه‌کز] صکره [ذات الوهیتدن] یاردم گورمزسکز .

جناب منزل‌الفرقان شرح وعد و وعيدده اطناب بيوردقدن صكره بو آيت كريمه‌ده نبی ذيشانه « فاستقم كما امرت » ديه امر ايديور. بو كلمهٔ قدسيه جوامع‌الكلمدن بر كلمهٔ جامعه‌دركه عقائد واعماله متدائر هرشيئه شاملدر. اوشی ايسته ذات رسالتمآبه مختص، ايستر تبليغ وحيه وبيان شرائعه متعلق اولسون. فقط استقامت حقيقيه‌يی تميز ايدوب عهده‌سندن كلمك جداً مشكلدر. چونكه افراط وتفريط بيننده بولنان صراط مستقيم، كولكه ايله ضيا آره‌سنی فصل ايدن خط مستقيمه آكديرر. كولكه‌نك كناريله ضيانك كناری بری بريله تلاقی ايدوب ده نظر حسده فرق اولنماز درجه بری برينه قاريشنجه حس اوخط مستقيمی آخردن تميز ايدر درجه ادراك ايده‌مديكی كبی صراط مستقيمی‌ده تميز غايتله دشواردر. تميز اولنسه بيله ايكی طرفندن برينه ميل ايتمكسزين اوزرنده ثبات ايتمك متانت كوسترمك ده فوق‌الحد مشكلدر. شبهه‌سز بومقام پك دشوار اولديغندن ناشيدركه ابن عباس رضی‌الله عنهما حضرتلری [جناب رسول خدايه قرآن كريمك هيچ برينده بو آيتدن دها شدتلی دها دشوار بر آيت نازل اولمدی. بونكچوندركه ذات رسالتمآب افندمز « شيبتنی هود والواقعة واخواتهما » بيوردی] ديمشدر. بنی سورهٔ هود ايله سورهٔ واقعه و بو ايكی سوره‌نك امثالی اولوب امر اولنديغی وجه ايله استقامت ايدلمسی فرمانی محتوی بولنان سوره‌لر اختيارلاتدی، ديمكدر. شويله‌ده روايت اولنديكه صحابهٔ كرام: يارسول‌الله ذات نبوتپناهيكه اختيارلق پك چابك چوكدی، ديملريله مشكات درخشان نبوتدن « شيبتنی هود » صادر اولمشدر. بعضيلری نقل ايتديكه بر كيجه سرور انام عليه الصلاة والسلام افندمزی عالم منامده كوردم. ديدم كه « شيبتنی هود » بيورمشسين. ذات رسالتمآبكدن بويله روايت اولنيور. بو روايت صحيحمی‌در؟ اوت.. بيورديلر. صكره ديدم كه بو سوره‌نك قنغی جهتی ذات نبوتپناهيكی اختيارلاتدی، بو سوره‌ده انبيای سالفه‌يه و هلاك امه دائر قصه‌لر وار، بونلرمی؟ بيورديلركه خاير بونلر دكل، بنی اختيارلاتان سورهٔ مذكوره‌ده واقع « فاستقم كما امرت » فرمانی‌در.

« ولا تركنوا » ركوندن نهی‌در. قعود وزننده ركون: ميل يسير معناسنه‌در. كنديلرينه ركون ايدلمسی نهی اولنان كيمسه‌لر ايسه « الی‌الذين ظلموا » ديه فعل صيغه‌سيله ذكر بيوريلوب اسم اوله‌رق [الی‌الظالمين] صورتنده ايراد اولنمامش. معلومدركه فعللر حدوثه، اسملر استمراره دلالت ايدر. شوحالده كنديلرندن احياناً ظلم صادر اولان كيمسه‌لره بيله ادنی ميل ايله دخی ميل ايتمكدن نهی واقع اولمش اوليور. ايمدی بعض احوالده نادراً كنديلرندن ظلم صادر اولان اشخاصه ادنی ميل ايله اولسون ميلدن نهی اولنور و اومقوله اشخاصه جزئی بر ميل ايدنلر شدتله تهديد ايديلورسه آرتق ظالملره يعنی ظلم ايله مألوف و معروف اولان ظلمه‌يه ركون ايدنلر و صكره انلره ميل كلی ايله ميل ايدنلر و دها صكره ظلمه‌نك بالذات كنديلری نه اوله‌جقدر، دوشونملی! بو آيت جليله ظلمدن نهيده واندن طولايی تهديدده تصور اولنه بيلن انذارات واخطاراتك اك بليغی‌در.

تفسير كشافده شويله ذكر اولنمشدر:

« حكايه ايدرلركه خلفاء عباسيه‌دن موفق بالله بركون جماعتله نماز قيلاركن امام اولان ذات [ولا تركنوا الی‌الذين ظلموا] آيتنی اوقومسيله موفق دوشوب بايلور. نه‌دن صكره كندسينه كلنجه سببنی صورارلر. ديركه بو وعيد الهی كنديسندن ظلم صادر اولمش كيمسه‌يه جزئی ميل ايدنلر حقنده‌در، يا ظالمی اعتياد ايدن ظالمه‌يه نه اوله‌جق؟ ايشته بو تفكرله كندمدن كچدم.

مشاهير فقها ومحدثيندن ابو بكر الزهری بعض ظلمه ايله دوشوب قالقار ايمش. اخوان دينندن بری كندينه شويله يازمش: يا ابا بكر! الله تعالی بزی‌ده سنی‌ده فتن وفساددن محافظه بيورسون. سن برحاله دوچار اولدك كه سنی بيلنلره بوحالدن خلاص بولمقلغك ايچون جناب حقه دعا ونياز ايتمك واجب اولمشدر. سن پيرفانی وخدای متعال سكا كتابنی وپيغمبرينك سنت سنيه‌سنی تعليم وتفهيم ايله مستغرق نعم الهی اولدك. حضرت يزدان علمادن بوسنك سالك اولديغك يولده عهد وميثاق الدی. جناب رب عزت كتاب كريمنده [لتبيننه للناس ولا تكتمونه] بيوردی. باق بو تأكيد علی التأكيدلره‌ده كنديكه كل. بيليورميسك سنك ارتكاب ايتديكك معاصی‌نك اقلی و يوكلنديكك بارك اخفی بودركه ظالمك وحشتنی مبدل انس ايتدك. ادای حق ايتميان وباطلدن مفارقت ايلميان كيمسه‌لره تقرب ايله راه غوايتی تسهيل ايلدك. يانلرينه آلدقلری كوندنبری سنی باركران آلتنه قوشديلر، اوزركده دكرمن طاشی چويريورلر. ظلم وغدرلرينی، مسلك مدخوللرينی ترويج ايچون سنی آلت اتخاذ ايتديلر، سنكله علمايی شك وشبهه‌يه دوشورديلر. سنكله قلوب جهلايی صيد ايديورلر، واقف لدنيات اولميان خلق سنك كبی مظنه‌دن طانمش برينی آنلرك ياننده كورديكنه آلدانه‌رق اوكمراهلرك صلاح حاللرينه ذاهب اوليور. اوظلمه‌سنی خراب ايتدكلرينه نسبتله نه‌قدر آز معمور ايتديلر، اغزكه آتدقلری لقمه‌يه مقابل سنك دينكی نه‌قدر نه‌قدر افساد ايلديلر. سن، حقلرنده خدای ذی انتقامك [فخلف من بعدهم خلف اضاعوا الصلوة واتبعوا الشهوات فسوف يلقون غيا] بيورديغی كروهه داخل اولديغكه شبهه‌مي ايديورسين؟ سن اول علام الغيوب ايله معامله ايديورسين كه ذات خداوندی سنك خفی و جلی احوالكدن غافل دكلدر. سنك اعتقادكه خسته‌لك طاری اولمشدر، مداوات ايتمليسك وسفر آخرت كورنديكندن يول حاضرلغی كورمليسين. خداوند جهانه زمين وآسمانده هيچ برشی خفی دكلدر والسلام.

نبی مجتبی عليه افضل التحايا افندمز: [ظالمك بقای عمرينه دعا ايدن محقق روی ارضده اللهه عصيان ايتمك ايستدی] بيورمشدر. برظالم بربر و بيابانده صوسزلقدن هلاكه تقرب ايتمشيدی. سفيان ثوری‌يه: بوكا براز صوايچوره‌لم‌می ديه صورديلر. سفيان: خاير.. ديدی. اولور ديديلر. براقك اولسون ديدی ». انتهی

سورهٔ انعامده واقع « فقطع دابر القوم الذين ظلموا والحمدلله رب العالمين » نظم جليلنك تفسيرنده مفسرين كرام ظلمه‌نك هلاكی آنلرك سوء اعمال وافعالندن اهل ارضی تخليص ايده‌جكی جهتله شايستهٔ

حمدوثنا بر نعمت جليله اولديغنه بو آيت دلالت ايدر ، ديمشلردر .

شيخ على السمرقندى قدس سره حضرتلرينك بحرالعلومندن نقلاً روح البيانده شويله مسطوردر :

« مرويدركه جناب حق يوشع بن نونه : بن سنك اخيار قومندن قرق بيك واشرارندن التمش بيك كشى هلاك ايده‌جكم ، ديه وحى بيوردى . يوشع ديدى‌كه يارب ! اخيار نه ياپديلركه انلرى ده هلاك ايده‌جكسين؟ جناب حق بيوردى‌كه آنلر بنم غضبم ايچون غضب ايتمديلر . اشرار ايله دوشوب قالقديلر ، آنلر ايله ييوب ايچديلر . بونكله نمايان اولوركه ظلمه‌يه لوجه الله بغض وغضب واجبدر . رعايا وبرايا‌ده وبراً وبحراً جميع اقطارارضده فسادك ظهورى آنجق ملوكك بوزلمسيله‌در ، بوده ايلك اول اهل علمك بوزلمسندن نشأت ايدر . زيرا قضاة سوء وعلماء سوء اولميه‌ايدى حكدارانك طريق حقدن عدولى آزلاشوردى . بلكه هر عصرده اهل علم حق وعدل و منع ظلم اوزرينه يكدست وفاق اولوب بو خصوصده على الدوام بذل جهد ومقدرت ايتسه‌لر حكمداران مسلك صوابدن عدوله جرأت ايتمزلر ايدى‌ده جور وظلم انلر آره‌سندن بالكليه محو ومضمحل اولوردى . بونكته‌يه مبنى دركه خواجۀ عالم صلى الله عليه وسلم افندمز [لا تزال هذه الامة تحت يدالله وكنفه مالم يمالئ قراءها امراءها] بيورمشدركه دانشمندان امت امراء امته جور وظلمده مظاهرت ايتمدكجه بو امت تحت عنايت وحمايۀ الهيه‌ده قاله‌جقدر ، ديمكدر » . انتهى

بزده دقت ايده‌لم ، اعمال وافعالمزى تصحيح ايليه‌لم ، جناب حق توفيقى رفيق ايدر .

بركت زاده : اسماعيل حقى

فلسفۀ اسلاميه :

اثبات واجب

—٣—

مسلك غايت اوزره اثبات واجب

[بو مسلك ايله آتياً ذكر اولونه‌جق مسلك اختراع اوزرينه اثبات واجب ، مسلك قرآندر . قرآن كريم بو ايكى مسلك اوزرينه اثبات واجب وتوحيد بارى‌يه پك چوق آيات بينات ايله استدلال ايتمكده‌در . اثبات واجب خصوصنده سرد اولونان مسالكك اك مقبولى بو ايكى مسلكدر . چونكه بتون امور دنيويه واخرويه‌ده رهبر نجاتمز آنجق قرآندر . اونك بياناتى ايسه اوضح البياناتدر . زيرا لفظيله ، معناسيله ، بتون افاده‌سيله ابهر معجزاتدر . بناءً عليه مطالب يقينيه‌نك اك مهمى اولان « اثبات واجب » مطلب اهمنى بو كتاب مبيندن اقتباس ايتمه‌مز لازمدر .

علماى متكلمينك اثبات واجب ايچون سرد ايتدكلرى حدوث وامكان مسلكلرى دخى بو كتاب مبينك بياناتنه مخالف اولميوب ، بلكه آندن مقتبس ايسه‌ده ، بو اقتباس اشارت ودلالت اعتباريله‌در . يعنى بو مسلكلر قرآن كريمك اشارتندن ودلالتندن اقتباس اولونمشلردر . حالبوكه مسلك غايت ايله مسلك اختراع ، قرآن معجز بيانك نيجه آيات بيناتنك صراحتندن اخذ اولنمشلردر . بو سببله شو ايكى مسلكك مسالك سائره‌يه رجحانى شبهه‌سز اولديغندن ، اشبو مقاله‌ده بو ايكى مسلكك دخى بروجه آتى بيانته شروع ايدييورز :]

« غايت » لغتده : برشيئك طرف ونهايتى معناسنه‌در . اصطلاحده برفعله ترتب ايدن حكمت ومصلحت ديمكدر . برفعله ترتب ايدن حكمت ومصلحت اوفعلك طرف ونهايتنده حصوله كلديكى ايچون آكا غايت تسميه ايدلمشدر .

« غايت » ك معناسى بو اولديغى معلوم اولدقده ديرزكه : بو عالم امكانده هرشيئك خلقتنه برحكمت ومنفعت ترتب ايديور . حكمت ومنفعتدن خالى هيچ برشى كورولميور . بو مسئله‌ده بتون حكما وعقلا اتفاق ايدييور . ازجمله اجرام علويه‌نك انواريله جميع مخلوقات نشوونما بوليور . كرۀ ارض ، پيكى اولان قمر ايله برابر شمسك اطرافنده دور ايدييور . انلرك بو دورلريله ازمان واوقات حاصل اوليور . ارضك دوريله موسملر ، سنه‌لر ؛ قمرك دوريله آيلر حصوله كليور . صوكرا بو اوقات وازمان بتون حيوانات ونباتاتك اسباب حياتيه‌سندن اك مهمنى تشكيل ايتديكى كبى بونلر ايله بتون مصالح امم دخى كسب انتظام ايليور . كرۀ ارض ٢٤ ساعتده بركره كندى محورى اوزرنده دور ايدييور . آنك بو دوريله‌ده انسان وسائر حيوانلرك مدار معيشتلرى اولان ايام وباعث راحتلرى بولونان ليالى وجوده كليور . دائما تنفس ايتديكمز هواى نسيمنك‌ده نيجه فوائد عظيمه‌يى محتوى اولديغى كوروليور . بالتنفس داخله و آق جكره واصل اوله‌رق قانى تميزله‌يور ، وبو سببله حيات آنكله ادامه اولونيور ، وهرشيدن زياده آكا احتياج مس ايدييور ، حتى بونك ايچون هوا غايت چوقدر : ٥٠الى٦٠ كيلو مترويه‌قدر ثخنى تخمين اولونمقده‌در . كذا بو هوانك برچوق اسبابدن ناشى طالعه‌لنمسيله رياح حاصل اوليور . بورياح بلوطلرى سوق ايدييور . صويه احتياجى اولان يرلره ياغمورلر ياغديره‌رق اورالره حيات بخش ايليور . بوندن باشقه رياح اعضاى تذكيريه‌دن اعضاى تأنيثه مادۀ تلقيحى نقل ايله ميوه‌لرى تلقيح ، حرارتى تعديل ، هوالرى تجديد ، كميلرى تحريك ايليور . ابحارك خلقتنه دخى عدواحصادن خارج نيجه منافع ترتب ايدييور . ازجمله بيكلرجه انواع حيوانات آنده تعيش ايليور . صوكرا بو حيوانلرك برچوغندن انسانلر مستفيد اوليور . انسانلرك برقسم مهمى بالقله تأمين معيشت ايتدكلرى كبى ، دكزلردن اخراج ايلدكلرى نيجه ذى قيمت اشيا سايه‌سنده توسيع تجارت وتزييد ثروت ايليور ؛ كذا دكزلر كنديلرى‌ده سهولتله سيرسفائنه صالح برصورتده يارادلمش اولدقلرندن بو سايه‌ده دخى انسانلر ايچون پك چوق منافع حصوله كليور . مثلا : اقصاى شرق واقصاى غربده بولنان امتعه واشيا يكديكره نقل اولنه‌رق انواع تجارت حصوله كليور ؛ حتى بوكون تجارتك اك بيوكنى تجارت بحريه تشكيل ايدييور ، ينه بو سايه‌ده بتون بلادك صنايع و معارفى بربرينه انتقال ايدرك مدنيت كوندن كونه ترقى وتزايد ايليور . كذا شمسك روى زمينه نشر ايتمكده

اولان حرارتیله دکزلردن بخارلر صعود ایدرك واوراده بالتکاثف قار ویاغموره تحول ایلیه‌رك روی زمینه یاغیور. بوقارلرك ، بویاغمورلرك روی زمینه یاغمسیله ماء‌الحیات اولان نهرلر ، ایرمقلر حاصل اولدیغی کبی اشجار ونباتات وحیوانات دخی حصوله کلیور . دها اجسام عضویه‌نك وعلی‌الخصوص اعضای انسانیه‌نك خلقتلرینه ترتب ایدن حکم ومصالح بتون عقلا وحکمایی حیرتده براقیور . فن منافع اعضا کتابلرینی امعانله مطالعه ایدن کیمسه‌لرك عظمت باری‌یه وصنع سبحانی‌یه حیران اولمامالری قابل دکلدر . الحاصل شو عالم کونده ساحه آرای وجود اولان هرشیئك خلقنه نیجه حکمتلر ، نیجه مصلحتلر ترتب ایتمکده اولدیغی بیاندن مستغنی‌در. حالبوکه بتون اشیانك بویله نیجه حکم ومصالحی متضمن بولنمسی تصادفه حمل اولنه‌میه‌جغی درکار وبونلرك برفاعل حکیمك آثاری اولدقلری آشکاردر. او فاعل حکیم ایسه « الله » اسم شریفیله تسمیه اولنان جناب بدیع الآثار حضرتلریدر .

موسی کاظم

صفحات حیاتدن

حریت

— ایکی کون صوکره —

بیاض انتاریسیله قار کبی قیز ،
صانکه جنتدن اینمه زادهٔ حور ؛
یا سحرپاره درکه پر اندر
دوش نازنده بر سحابهٔ نور .
قوشانوب بر نطاق حریت
کزیور خاکدانی دورا دور !
هاله‌دار ایلینجه بدری شفق
بو قدر دلنشین اولور آنجق .

یاشو اوغلان ، شو طوس طوپاچ آقاجان
که فضائلر کلیر سرور ینه طار ؛
طاشیور صانکه صیغمیور قابنه ..
کندیسندن بویوك ده بایراغی وار !
کچدی ماضی دیتن اودور ملال ،
هایدی فتح ایت : سنکدر استقبال .

قوشیور ال اله ویرمش ایکی قاردش ؛ برینك
یاشی بش یوقسه ده وار آلتی قدر دیکرینك .
باقیور آرقه‌لرندن دایانوب دکنکنه
خیلی دوشکون بر آدام :
— قیز او نه ؟ دوشدکی ینه !
سکا بیك کره دیدم قوشمه ، یاواش کیت ، یاراماز !
هادی قالق آغلامه .. سوز دیکلسه‌ك اولمازمی براز ؟
سیلکیویر اوستنی احمد ، باقیویر آغلاماسین ،
— آغلامام اغا بابا ..
— آرتق یتیشیر ، اوینامایك .

سوکدی باقدم‌که همان بر آلای اطفال اوته‌دن ،
او نصل موکب شادی ، او نه عالم ، کورسه‌ك !
هر چوجق برقوجه‌مان بایراق ایدینمش ، کلیور ؛
« یاشاسین ! » سسلری افلاکه قدر یوکسلیور .
کوردرك یاپمه دکل هم ، نه طبیعی اطوار ،
شو یومورجاقلره باق : صانکه ازلدن احرار !
— باغیرك هایدی چوجقلر ..
— یاشاسین حریت !

دیرکن آلقیش کلیور ، صوکره‌ده نوبت نوبت
یا وطن شرقیسی یاخود اوکا بکزر بر شی
اوقونوب هرکوشه چین چین اوتیور .. هی کیدی هی !
بر مزارلق کبی طالغین یاتیورکن دها دون ،
شو سوقاقلرده بوکون طالغه‌لانان روحی کوروك !
— بزده کیتسه‌ك آزیجق ، اغا بابا ، اولمازمی ؟
— کیدك .
چوق قوشوب تره‌میك ها ! آمانك دقت ایدك .

ایکی قاردش طاله‌رق لجهٔ اطفاله همان ،
ایکی دردانهٔ عصمت کبی یوزمکده ایکن ،
باقه‌رق آرقه‌لرندن بو کوزل یاورولرك ،
دوندی بردن بره سیماسی طوران اختیارك ،
نه ایچون آغلادی ؟ بیلمم . شونی طویدم یالکز :
— آه بر کره کلوب کورسه یمندن بابا کز !..

محمد عاکف

تصحیح

کچن هفته‌کی استبداد منظومه‌سنده « شوقورقولق کبی دیتم دیك طوران حریفمی ؟ پاشا ! » مصراعنك نهایتنده‌کی « پاشا » کلمه‌سیله « عجب نه وار دیه‌رك قوشدی اوکه‌دن هرکس » مصراعنده‌کی « اوکه » کلمه‌سی یاکلیش دیزلمش اولدیغندن تصحیح اولنمسنی رجا ایده‌رز .

سفیرالاسلام الی سائرالاقوام

— مابعد —

تاسعاً : اسلام ، سنك علمکدن وحول وقوتکدن وسائر مالکیت ومورثاتکدن واعمالکدن وتخیلات وامالکدن متبری وروحکدن

متجرد ومتعری اولدیغك حالده وجهکی جناب حقه توجیه وتسلیم ایتمکدر . علمی وآنك لوازمنی ، فلسفه‌یی وآنك مشاکلنی ، رسوم وعاداتی وآنك مأخذ وموارداتنی ، ادیانی وآنك اختلافاتنی ، امم وآنلرك مناقشات ومناقضاتنی ، هواء وهوساتنی وآنك موالید ومناسباتنی ، وارلغی ووارلغه نسبت ایدیلنی ترك ایدوب قلب خاشع وضمیر صافی ونفس نقیه ایله قیوم السموات والارضه متوجه اولمقدر . اغیاردن اکفرار ودعوای انانیت واستقلالدن جناب اقدسنه التجا وتلونات بشریه وحالات نفسانیه‌دن حضرتنه اعتصام ایدوب دنیا واخره‌سنی رضای شریفنده استخدام ایلمسنی وطریق رشد وسداده سکا توفیق وهدایتله احسان ومرحمت بیورمسنی ایستمکدر . ایشته اسلامك معناسی بودرکه جناب حق بیوردی : [ومن احسن دیناً ممن اسلم وجهه لله وهو محسن ..] بوده ایشته سائر انبیاء ومرسلین حضراتنك دینیدر . ایشته بودین درکه جناب حق کافهٔ انبیاء ومرسلینی بونکله بعث وارسال بیورمشدر . کوریورسککه اسلام نفسی برطاقم تقالید واوهامدن واساطیر وخرافاتدن تطهیر وجمود وتقلیداتدن خالص وبری قیلەرق جناب حقه قرار والتجادن عبارتدر .

ایشته علیه الصلاة والسلام افندمزك قول شریفلرینك معناسی‌ده بودرکه کمال سعادتله بیورمشلردر : [کل مولود یولد علی الفطرة وانما ابواه یهودانه او ینصرانه او یمجسانه] یعنی مولودك کلیسی هر بر عقیدهٔ وراثیه‌دن مجرد ومذاهبدن ، برمذهبه تقلیددن معری وخالی الذهن اوله‌رق طوغار و بر شی ایچون باشقه بر شیئه تعصب ایتمك اثری کندیسنده بولنماز . ایشته جناب حقك ، دین الله اهلنك بوحالت ایله متأهل ومتخلق اولمسنی مراد بیورمسی عبادینك نوری قبول ایله کندی بینیله عبادی بیننده تقالید و موروثات باطله‌دن بر کونا حجاب اولمامسی ایچوندر . بوسببله اسلامه دین فطرت تسمیه ایتمش وآنکله متدین اولملرینی انسانلره امر ایلمشدر . نته‌کیم بیوردی : [فاقم وجهك للدین حنیفا فطرة الله التی فطر الناس علیها] یعنی شو حالت هر خرافات وتعصباتدن خالص ونقیدر . بوده فطری اولان دینك مبدأیدرکه جناب حق ناسی آنکله مفطور ایتمشدر . حدیث متقدمك بقیهٔ معناسنده طفل صغیره ولایت ایدن بابالری یهود ایسه‌لر آنی یهودی ، نصاری ایسه‌لر آنی نصرانی ، مجوسی ایسه‌لر آنی مجوسی ایدرلر . حالبوکه انسانك یهودی ونصرانی ومجوسی اولمسی وکندینی بر قید ایله مقید طوتمسی مطلوب دکلدر . زیرا ترقی هر بر قیدی کسر ایدر و انسانه هر بر تقلیدی فك ایتدیرر . بلکه مطلوب اولان یوقاریده برتفصیل بیانی مرور ایتدیکی وجه ایله انسانك طریقهٔ اسلام اوزره شوائب تقالیددن نفسنی تخلیص وتطهیر ایلمسیدر . وصوکره انسانك تعصب وجمودی الدن براقه‌رق و بر رسولی دیکر رسوله ترجیح وانتصاردن وبر کتابی طانیوب دیکر کتابی طانیمامقدن واز کچەرك دینی مجموع انسانیته شامل بردین عام قیلمسیدر . قال تعالی وتقدس [وقالوا کونوا هوداً اونصاری تهتدوا قل بل ملة ابراهیم حنیفاً وماکان من المشرکین] یعنی دیمز ابراهیم علیه السلامك دیدیکی دین درکه حضرت مشارالیه [انی وجهت وجهی للذی فطر السموات والارض حنیفاً وماانامن المشرکین] قول شریفنی ناطقدر .

بوندن صوکره جناب حق جل وعلی هر بر تعصب ذمیمی هر بر خشونت الیمی‌این ایدن وناسی یکدیکره قارداش ایدوب نفرت وخصومتی منع ایلین وانسانیتك بردین عمومیسی اولان دین الله ایله ناصل متدین اولمقلغمز لازم کلدیکنی اراءه وبیان بیوردی . نستعیذبالله : [قولوا امنا بالله وماانزل الینا وماانزل الی ابراهیم واسماعیل واسحق ویعقوب والاسباط وماأوتی موسی وعیسی وماأوتی النبیون من ربهم لانفرق بین احدمنهم ونحن له مسلمون] ایشته جناب حقك رسل واصفیاسنه تعلیم ایتدیکی وانوار علمنك اوانبیاء عظام واصفیای کرامه مقدمهٔ افاضه‌سی اوله‌رق وحی وتبلیغ ایلدیکی دین بودین درکه اوده دین اسلامدر . دین اسلام جمیع عالمك وعامهٔ بشرك اکا رجوع ایتمسنی ایستەدیکمز بر اصل قویمدرکه فطرت سلیمه اربابی من جهت نفسه اکا یاقلاشمقده وعقول عالیه اصحابی مجرد دین اسلامك تصوریله بلاتردد راضی وقانع اولمقده‌در .

ایمدی اسلام شومعنایه کوره غیر قابل خلاف اولدیغی کبی غیر قابل تأویل وتحریف بولندیغی میداندەدر . بوندن باشقه برقوم اسلامدن غیری بردینه برخروج ایتدکجه وکندینك بولندیغی ظلم وزوری « اسلام » زعم وقیاسنده بولندقجه فطرت اصلیه اولان بومعنادن انفکاك وافتراقی ممکن دکلدر .

عاشراً : دین اسلام تقلید وجمودك وتعصب ارثیه‌نك ضد وعدویدر . قال الله تعالی : [وکذلك ماارسلنا من قبلك فی قریة من نذیر الاقال مترفوها اناوجدنا آباءنا علی امة واناعلی آثارهم مقتدون . قال اولوجئتکم باهدی مماوجدتم علیه آباءکم قالوا انا بما ارسلتم به کافرون] . دین اسلام سبل تقالید واقتداده مقلدینه عقل ورویتی شرط واساس قیلمش واحکام منزیه‌ده اهل ومستعد بولندقلری شی ایله حکم ایتمش وکائناته نظر عبرتله باقوب اسرار طبیعیه وخلقیه‌یه کسب وقوف ومعرفت ایدلمسنی وبو عرفان ایله جمود وخشونتدن وانسانلرك ینه کندیلری کبی آدملرك تحت تحکم واسارتندن چیقملرینی وجهال اقدمینك تألیف وترتیب ایلدکلری کتب اساطیر وخرافاته قولاق ویرمه‌ملرینی امر ایتمشدر . قال تعالی : [قل سیروا فی الارض فانظروا] وقال تعالی : [افلم یسیروا فی الارض فتکون لهم قلوب یعقلون بها اواذان یسمعون بها فانها لاتعمی الابصار ولکن تعمی القلوب التی فی الصدور]

حادی عشر : دین اسلام کلدی . حالبوکه ناس اهوای متفرقه ، ملل مختلفه وعصبیت قویه‌ده بویان ایدی . رسول ذیشانه عرض ایمان ایدوب تابع اولانلر ایسه پارمقله صاییلیر درجه‌ده اقل قلیل ایدی . برحالده‌که مؤمنین خالقك هجومیله محو وپریشان اوله‌جقلرندن خوف وهراس ایچنده ایدیلر . حتی ایچلرندن بعضیسی دیمشدی‌که : کیمسه‌دن صاقینماز وقورقماز برحال امنیتده جناب حقه عبادتمزی اجرا ایده‌جکمز زمانی عجبا کوره بیله‌جکمی‌یز ؟ ایمدی جناب حق رسولنه شو قول کریمی انزال بیوردی . قال تعالی : [وعدالله الذین آمنوا منکم وعملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض کما استخلف الذین من قبلهم ولیمکن

لهم دينهم الذى ارتضى لهم وليبدلنهم من بعد خوفهم امنا يعبدوننى لايشركون بى شيئا ومن كفر بعدذلك فاولئك هم الفاسقون] . الحمدلله شو وعد الهى تحقق ايتدى . ملك اسلام اقصاى ارضه قدر انتشار ايتدى . صوكره جناب حق بر كون كلەجككه بو دينك اديان سائره اوزره غالب كلەجكنى و بو دينك بنى بشر آرەسندە شأن اكبرى اولەجغنى وعد ايتدى. قال تعالى: [سنريهم آياتنا فى الآفاق وفى انفسهم حتى يتبين لهم انه الحق اولم يكف بربك انه على كل شئ شهيد ...]. ايشته بز بو وعد جليل الهى‌يه انتظار ايتمكدەيز . بو وعد عالئ سبحانينك دخى بوادرى بلوردى . اشراط وعلاماتى ظاهر اولدى. زيرا بنى بشر آرەسندە علم ومعارف حقيقيه ميدان آلدى . قلوب بشردن سخائم قديمه وحقوق ذميمه‌يى قالديردى . (حقيقت) دينان شيئى ولوكه اعداسندن اولسون آلمق خصوصندە انسانى تشويق واغرا ايتدى.

دين اسلام بردين دركه داعئ اسلام آنى حمايت ايتمك ايچون دكل انسانيته محبت ، عباد اللهه شفقت جهتيله دعوتى اجرا ايدر. چونكه بودين حقد وحسدى ازالەدە واحاد بشر ميانندە اجراى آهنك مؤاخاتدە فريد ، بين البشر تعصبات مذهبيهٔ باطله‌يى قالديرمق واصحاب مللى يكديكرندن تنفير ايدوب آييران شو حائل شيطانى كسر ايتمكدە وحيددر .

بودين پك ظاهر ، پك باهر بر حقيقت در . هذا هو الحق المبين ولتعلمن نبأه بعد حين

مترجمى : احمد جمال

انسان

انسان نەدر؟ عجبا شو كورديكمز جسم ماديدن مى عبارتدركه كاه تحليله، كاه تركيبه معروض قالمق صورتيله برزمان نشو ونما بولور ؛ صوكره شيخوخت دنيان دور انحطاطه كيرر ؛ دها صوكره اولەرك منزاره صوقولور ؛ نهايت طوپراق حالنه كلەرك آياقلر آلتندە چيكنەنير . اكر انسان بوندن عبارت ايسه سلسلهٔ حيواناتك الك آشاغى طبقەسندە بولنمسى ، هم دە موجودات آرەسندە شو كورديكمز اهميتى حائز اولماسى ايجاب ايدردى . زيرا آرسلان بنيەسنك قوتيله ، فيل جسامتيله ، مايمون سرعتيله اوكا چوق فائقدر .

يمين ايدرم كه ظاهر باطنه دائما نشان اولمق لازم كلەيدى انسانك، مؤثراتى غايتله چوق اولان ، شو طبيعت كليه آرەسندەكى حالى شدتلى قصيرغەلرك هجماتنه قاپيلوب‌دە بردن قورتولورسه ديكرينه طوتولان نهايت خصماسنك پنجهٔ غالبانەسندە زبون قالمش بر وجود ضعيفك اوغرايەجغى شدائدك الك مدهشنه اوغرايان خفيف بر توى پارچەسنك حالنه بكزردى . لكن اويله دكل ! بو ايشدە بر سر مكنون ، بر رمز مصون واركه اوكا محرم اولە بيلسەك استقبالدە رهبر هدايتمز اولەجق نەقدر فوائد تأمين ايدە بيلەجكز !

انسانك بر كره بدايت نشأتندەكى طورينى دوشونور . بر دە حال حاضرينه باقارسه كز عقولى ادراك ماهيتندە حيران براقەجق خارقەلر كورورسكز ؛ برچوق حالات مشاهده ايدرسكز كه افكاره دهشت ويرر ، انظارى طوردورور . اوت ، بدنى چيلاق ، دريسى اينجه، باجاغى جيليز ، بيلكى نارين بر مخلوق كورورسكز كه تك باشنه بو معركهٔ حياته دوشمش ؛ عمان خروشان موجوديتك او مهيب طالغەلرى آرەسنه آتيلمش ، چالقانوب طوريور . يوجه يوجه طاغلره باقيور ؛ اونلرك خيالندن دهشت آليور ؛ قوجه قوجه اورمانلر كورويور ، كولكەلرندن قورقيور ؛ فوقندە او پارلاق ييلديزلريله پارلايان مائى قبه فسحتيله ، رفعتيله زواللينك نكاه تحيرينه مهابت انداز اوليور ؛ سازلرك ، قاميشلقلرك آرەسندن آرسلان سسلرينى طوييور ، قورقوسندن باييلوب اولوم حالنه كليور . هيهات كه بر طرفدن بو قدر دهشت ، بو قدر وحشت ايچندە جانى قورتارمقله اوغراشان او زواللى مخلوقى ديكر طرفدن‌دە صيجاق ياقيور ؛ صوغوق طونديرييور ؛ آچلق ، صوسزلق صوك درجەدە متألم ايديور .

ايشته بدايت ظهورندە انسانك حالى بويله ايكن شمدى كورويورسكز كه او ضعيف مخلوق كنديسنه مسلط اولان عوارض طبيعته مدهش بر جلادت ، تصور اولنماز بر ثبات ايله مقاومت ايديور؛ شدت ، قوت صاحبى اولان مخاصملرينه قارشى اولانجه مهالكى اقتحام ايدن ، اولومله پنچەلشن بر قهرمان كسيليور ؛ اونلره اعلان حرب ايديور ؛ دشمنلرينى قهر ايچون استعمال ايلديكى قوت قواندن ، بيلكندن چيقمامق شرطيله هپسنه غلبه چاليور ؛ هم يالكز غالبيتله اكتفا ايلميەرك اونلرى اسير ايديور ؛ بر ملك مظفر اسراى حربى نصل قوللانيرسه اودە او صورتله اونلرى آمالنه ، مطالبنه خادم ايليور .

بوندن باشقه كورويورسكز كه صوك درجەدە نارين ، نازنين بولديغكز او مخلوق ضعيف مجبول . اولديغى نزاكتدن شايان حيرت بر صلابت چيقارييور : قوجه طاغلره قارشى كليور ، اونلرى پاموق كبى آتيور؛ قيالره سكيرديور ، ازوب توزشكلنه كتيرييور؛ دميره توجه ايديور ، اريدوب صو كبى آقيدييور . او ضعفدن ايسه اويله بر قوت اظهار ايدييوركه آرسلانلرى قيد آلتنه آليور ؛ واديلره صيغەمايان او عظمتلى حيوان كلوب اونك حضورندە تذلله مجبور اوليور ؛ او سير ايدوب اكلنەجك ديه آياقلرينك آلتندە يالتاقلانوب طورويور !

آرتق بويله عالمانه بر تدبردن صوكره ، انسان شو كورديكمز ناچيز مادەدن عبارتدر ، دينه بيليرمى ؟ اصلا . ايشته بو بدن خاكى بر سر مكنونه ظرف اولمشدركه او راز محتجب جوهرى انظاره قارشى خفا كزين اولسەدە اثرى موجوديتنى كوسترمكدەدر . ايشته انسانيتك روحى ، معناى حقيقيسى ، صنوف سائرەدەكى مخلوقاتدن ما به التمايزى هپ او سردر . اوت بو بر بديهەدركه محتاج اثبات دكلدر . لكن معناى انسانيت ديديكمز او راز علوى نه ايمش كه شو جسم مادى‌يى كنديسنه نشيمن اتخاذ ايديور مكله بوتون كائناتى آمالنه فرمانبر ايديور ؛ بر مالك مشروعك كندى مالكندەكى تصرفيله بو خاكدانه سلطان اوليور ؟

اكر بو معناى انسانيت حواسك يوكسله بيلەجكى بر سويەدە

بولنه‌یدی‌ده محسوساتك تابع اولدیغی قوانینه اتباع ایده‌یدی او زمان تدقیق ماهیتی قولایلاشیردی . یاخود بومعنای انسانیت مقاصدی ، انفعالاتی محدود اولان معنای حیوانیت طبیعتنده اوله‌یدی تحقیق هویتی ایچون اوغراشان فکر مدققك اقتحام ایده‌جکی مزاحم قرنجه‌لرك ، میقروبلرك طبایعنی آراشدیرمقده اولان ارباب تتبعك چکدکلری شدائددن زیاده اولمازدی . لکن هیهات که ایش کلیاً بونك خلافنده‌در .

انسانه نظر امعان ایله باقارسه‌کز کورورسکز که جملهٔ خصائصندن برینی صورت مطلقه‌ده تحدید قولای اولمایه‌جق طرزده اضدادی ، متناقضاتی جامعدر ؛ هیچ بر قاعدهٔ تدقیق ایله احاطه ایدیله‌میه‌جك بر شمول ایله احوال منعکسه‌یی شاملدر . کویا که بو معنای انسانیت ابعادمطلقه‌یی رفتارینه جولانزار ایدن افکار دورا دور ایچون ساحلی بولنق قابل اولمایان بر عماندر .

کذلك انسانی مفطور اولدیغی اوصاف اعتباریله تدقیق ایده‌جك اولورسه‌کز نه اواوصافی محیط برقانون ، نه‌ده بر اصله ربط ایده‌جك اصول بوله مازسکز . شمدی شوراده بر آدم کورور سکز که قدراعتدالی اکلامش ، سر کمالی ادراك ایتمش ؛ تمایلات بشریه‌سنی عقل ودرایت مقیاسیله اولچیور ؛ اعمال وحرکاتنی میزان عدل ایله طارتیور ؛ افراطدن ، تفریطدن مجتنب ؛ بوتون امورنده وسط کزین .

صوکره او آدمك صاغ طرفنده باشقه برینی کورورسکز که لذائذ عالمدن برینه التفاتی یوق ؛ دنیادن آله‌بیلدیکنه اوصانمش ؛ اقباله ، ثروته هیچ حریص دکل ؛ آثار عمراندن اوقدر متنفر که بونفرت سائقه‌سیله ابنای نوعندن یوزچویره‌رك طاغ باشلرنده کمال فقرایچنده یاشایور ؛ صوکره‌ده طورمیور ، کائناتی نظرندن برقات دها دوشورمسی بوکا مقابل کندیسنه رضای لاهوتیسیله تجلی ایتمسی ایچون خالقنه یالواریور .

دها صوکره اواولکی معتدل الاطوار ذاتك صول طرفنده براوچنجیسنی کورورسکز که دنیا زواللینك عقلنی آله‌بیلدیکنه مسحور ایتمش ؛ بصربصیرتنی ایی‌یی کوتودن آییره‌مایه‌جق درجه‌ده عمادار ایله‌مش ؛ حرابف نفسنی قیودعرف وعادتدن تجرید ایدرك عنان اختیارینی بوینه طولامش ، قاپوب قویویرمش ؛ شهوات نفسانیه‌سی نه‌طرفه انجذاب ایدیورسه کندیسی‌ده اوسمته میل ایدیور .

صوکره برینی دها کورورسکز که جهالت وغباوتی سائقه‌سیله حیوانیت درکه سندن‌ده اشاغی‌یه اینمش‌ده آرتق جمادات ایله هم‌سویه اولمش . بونك یانی باشنده‌ایسه سعهٔ اطلاعیله‌متمیز بر عالم کورورسکز که یکانه حرصی سرائرخلقتك اوزرنده‌کی پرده‌لری آچمقدن ، اولانجه ذوقی برنظریه تأسیس ایتمکدن ، یاخود طبیعتك برقانونه دهاظفریاب اولمقدن عبارت .

کذلك برشخص کورورسکز که حیاته انهماکی سببیله انسانلری رسوای ایدن ، جبانتك الصوك درجه‌سنه‌وارمش ؛ خیاله‌واهمه‌سنده جان‌ویره‌رك اونی محوینه قصد ایدن بر عفریت ظن ایدیورده اودی پاطلیور ! صوکره بوطبانسز ، بواذعانسز مخلوقك قارشیسنده برقهرمان کورورسکز که متین ، مستحکم قلعه‌لری دوکن طوپلرك صدای رعدنشانی ، مغفرلره بلای آسمانی کبی اینن قلیجلرك طنین دهشت رسانی قوجه حربی طربه کتیرییور ؛ میدان حربده سطح ترابی خون‌شجعان‌ایله ارغوانی برصفیحه رنکنده کوردکجه قریرالعین‌اولیور !

اللهی‌سورسه‌کز سویلیکز که دهابونلردن باشقه برچوق اوصافی قبوله امکان موجود ایکن انسانك حالنی تدقیق ایدن نظر ایچون اواوصافی براساس ، برقانون داخانه آله‌بیلمك قابلمیدر ؟

انسانك تمایلاتی ایچون برحدیوقدر که اورایه وارنجه طورسون‌ده ایلریسنی ایسته‌مسون . بلکه برغایتی ادراك ایدنجه اوته‌سنی ایستر ؛ بوصوکره کی نقطه‌یه وصول ایچون کندیسنده بر قوت طویار . حتی او موقعی‌ده احراز ایدنجه مظهریتی قناعتنه خادم اولمق شویله طورسون ، امانك ازدیادینه باعث اولور ؛ بوانلدیغی مرتبه‌یی نظرنده کوچولتمه‌یه باشلار .

زمان اولمش‌ایدی که آمریقانك کاشفی ، تلغرافك ، بخارماکنه‌سنك موجدی جنون ایله اتهام ایدلمش ایدی ؛ چونکه ناس بو سوزلری طویدقجه محال عد ایدییوردی . صوکرا زمان اولدی که علماسی : « بروقت کله‌جك ، بزم ایله اودورك آدملری آره‌سنده‌کی فرق اك عادی برحیوان ایله بزم آره‌مزده‌کی فرق قدر بویوك اوله‌جق ! » دیمه‌یه باشلادیلر .

عجبا میل علا ، حرص ترقی انسانی شوحد مدهشده طوردوره‌بیله‌جکمی ؟ هیهات ! انسانده‌کی طمع فکری اودرجه‌ده‌در که حال حاضر معلوماتی کندیسنی اصلا خشنود ایتمیور ؛ جهالت اولیه‌سنك عقبنده نائل اولدیغی فضیلت و کمالی نظرنده حقیر کوستریبورده آمریقا حکماسندن برینه : « بزم اسلافمزدن علماً مدار تمایزیمز جهلمزی اوکرنمش اولمامزدن عبارتدر . اونلرایسه برشی بیلدکلرینه معتقد ایدیلر . » سوزلرینی سویلتیور .

آه نه اولوردی شومعنای انسانیت نه‌در ، آکلامش اوله‌یدم ! اومعنای عظیمی که انسانه انسانیتك حال حاضر کمالنی نسبتله نقصان محض عد ایتدیره‌جك درجه‌ده جلیل‌القدر اولدیغنی کوستریبورده اوده ادراکنه ظفریاب اولدیغی اسراری سرمایهٔ سعادت بیلمکدن استکبار ایدیور ؛ پیشکاه ترقیسنده خیالك احاطه ایده‌میه‌جکی ، افکارك وارمایه‌جغی برغایت کورویور .

آرتق بوتدبردن ، بوامعاندن صوکره بزبینه ایله حکم ایده‌بیلیرز که انسانی حیواندن آییران نه نطقدر ، نه تفکردر ، نه‌ده تدیندر ، بلکه انسانك عقلاً ، اخلاقاً نامتناهی برصورتده ترقی‌یه قابلیتی ، حیوانك ایسه محدود برحدودده طورماسیدر . اوحالده حیوانك انسانه نسبتی محصورك غیر محصوره نسبتی قبیلندن اولورکه شو نسبتك حدلری آره‌سنده‌کی تفاوت نه قدر عظیمدر !

اکر بوکبی بدیهیاتده‌ده علمای غربدن برینی اشهاد لازمسه ایشته لاروسك بویوك آنسیقلوپدیسنده ترقی انسانی‌یه دائر برسوزی

« انسانك ترقیسنه بر حدود تعیین ایتمك شان انسانیته شین ایراث ایده‌جك بر تهوردر . »

کذلك ارنست ره‌نان تاریخ ادیاننده دیبورکه :

« انسـانك حالی امعـان ایله تدقیق ایدیلنجه کوزولورکه بو عالم مادینك خارجنه چیقه‌رق حدوظایه‌سی اولمایان اسبابی آکلامق ایچون بذل مجهود ایتمکـدر . یا شـو حال اونك کورمکده اولدیغمز مادی ومحدود اشیادن مدار تمایزی اولان بر علوی جوهره مالکیتنه دلیل حسی دکلیدر ؟ شـبهه یوقدرکه نفس انسانیده معارج سمایه طوغرو یوکسـلمك ایچون کورولن بو جهد ـ کندی عظمتیله ، علوهمتیله تفـاخرده جداً حقلی اولان ـ او نوعه قارشی نظر مشـاهده‌ده بر حس احترام اویاندیرر . »

مع مافیه جناب حق بر طرفدن تصور ایدیله بیله‌جك مراتب فضائلك کافه‌سنك فوقنه چیقه بیله‌جك اهلیتده یاراتدیغی انسانه دیکر طرفدن درکات رذائلك اك پست پایه‌سنه تدنی قابلیتی‌ده ویرمشدرکه تاریخ انسـانیتی تتبع ایدن بر نظر تفکر ایچون بو خصوصده پك بویوك عبرتلر واردر .

انسان ایچنه آتیلمش اولدیغی عالم موجودیته قارشی ـ حیواناتك خلافنه اوله‌رق ـ بر جهل تام اوزرینه یارادلمشدر . زیرا فاطر حکیم حیواناته دوام حیاتلرینی کافل اوله‌بیله‌جك موادی بولملری ، بقـای نوعلرینی محافظه ایده‌بیلملری ایچون بر الهـام ، بر سـوق طبیعی احسان ایتمشدرکه اونلره اك بیوك راهبردر . او سبدن کورورسکزکه حیوانلر بادئ هلاکلری اوله‌جق افراطه ، تفریطه قاپیلمازلر . بوندن باشقه مسکن اتخاذی ، یاورولرینی صیانت ایچون مناسب محل تدارکی کبی علم حیوانات ایله اوغراشـانلری مبهوت براقه‌جق ، کندی حیاتلرینی‌ده تأمین ایده‌جك بر طاقم اعمال ایله مفطوردرلر .

لکن انسـان بو خصیصه‌لرك کافه‌سـندن محرومدر ؛ آنجق بو محرومیته مقابل قوای فکریه اوزرنده نا محدود بر صورتده تصرف مزیتنه مالکدر . انسـان کندی جبلت عجز و ضعفنی بیلمکله برابر بوتون کائنـات ارضیه‌نك مالك مسـتقلی ، بو عوالم کونیه‌نك مدار زینتی اولدیغنی‌ده یقیناً آکلادیغندن ضعفنه باقوب ده ارتقاسـنه آماده طوران اوج کماله یوکسـلمکدن کری طورمادی . حتی اوموقع عال العالك ، وجدانلرده منقوش اوله‌رق زمان زمان پارلایان ، برقع پوش اولان مثال خیالپیراسنك انسانی یأس ایله امید آره‌سنده براقماسی بیله حقیقتنی آکلایه‌مادیغی نقط کیزلی بر حس ایله وجودندن خبردار اولدیغی او غایهٔ بالاترینه وصول ایچون اولانجه قوتنی صرف ایتمسـنه باعث مجبر اولدی .

نوع انسانی‌یی تشکیل ایدن افراد مزاجلرنده‌کی ، زمانلرنده‌کی ، مکانلرنده‌کی تفاوت حسبیله روحك اقصای امانیسنی تعیین خصوصنده اختلافه دوشدی . بونلردن هر برینك همتی‌ده اولا کندیسنده کوردیکی قدرت ، ثانیاً روحنده‌کی تمایلك حقیقتنی تحری‌یه بوله‌بیلدیکی فرصت نسبتنده اولدی . بعضیلری او غایهٔ آمال اولسه اولسه لذائذ بدنیه‌ده حظوظات حیوانیه‌ده بوله‌بیلیر ظننه دوشه‌رك برچوق اسباب ذوق وطرب ایجادینه قویولدیلرکه بویوزدن انواعی مختلف برچوق صنایع نفیسـه ظهور ایتدی . مع‌مافیه بونلری آراشدیررکن برطاقم صنایع نافعه و اعمال مفیده‌نك‌ده اساسلری کشف ایلدی .

بعضیلری‌ایسه اومقصد اقصایی سوزلرینی بر ندای سماوی صورتنده طـانتمقله ؛ صیتلرینی اقطار کائناته یایمقله اسـتحصال ایده‌بیله‌جکلری ذهابنه قاپیله‌رق اولانجه مساعیلرینی ممالك فتح ایله‌مه‌یه ، ابنای نوعلرینی زیرتحکملرینه آلمه‌یه حصر ایتدیلر . بوندن‌ده برچوق محاربه‌لر میدان آلدی . آنجق بومحاربه‌لرمعارفك ترقیسنی ، امتلردن برقسمنك صعودینی ، برقسمنك هبوطنی انتاج ایلدیکه شو حالك‌ده اقوام وقبائلك شاهراه مدنیتده ایلریله‌مسیله قوی برمناسبتی اولدی .

الحاصل برطاقملری‌ده اومطلبك تربیهٔ نفس ایله ، تهذیب اخلاق ایله ، قوای فکریه‌یی اعمـال ایدرك اونك ثمرات نافعه‌سنی اقتطاف ایله الده ایده‌بیله‌جکنه قانع اولدیلرکه بوقناعت سایه‌سنده علوم‌اخلاق وسـائر برچوق علمی وعملی مباحث ومطـالعات ایله برابر ـ مادهٔ عقلیه‌یی پرورشیاب ایتمك ، قوای‌فکریه‌نك دائرهٔ احاطه‌سنی کنیشلتمك خصوصنده آثار حیرت فرماسی کورولن ـ مسـائل فلسفیه میدانه چیقدی .

ایشته هرکسك بیك جان ایله مشتاق‌اولدیغی شوسعادت روحیه‌یی تحری‌یه قالقیشان افکارك مشربلری ، وجههٔ عزیمتلری آره‌سنده‌کی اختلافدن طولایی‌درکه انسانیتك بوکونکی ترقیسی ساحه پیرای تجلی اولمشدر . مع‌مافیه شیمدی‌یه‌قدر اوسعادت حقیقیه‌یی ادراك سوداسیله طولاشـمقده اولان انفعالات روحیه بوندن بویله‌ده طریق طلبنده دوام ایده‌جکدر . تاکه جناب مبدع ازلی طرفنـدن ید بشرله اتمامی مراد بیوریلان ابداع رسیدهٔ کمال اولسون .

بو کیرودار مدهش آره‌سنده ایسـه خالق حکیم انسـانلره انبیا کوندریر واونلره مبعوث اولدقلری زمانه اك موافق‌اولوب سـالکنی اك قیصه یولدن نوز ونجـاته ایصـال ایده‌جك برر شریعت وحی بویورردی . ناسك ایچلرندن برقسمی ـ که جناب‌حق بشری بولندیغی حالك فوقنه اونلرك دلالتیله نقل ایتمه‌یی‌مراد بیورمشدی ـ پیغمبرلره تبعیت ایدرك تلقی ایلدکلری اصول دین اوزرینه آز برزمان حرکت ایتدکدن صوکره ینه اسکی حال تذبذبه عودت ایدرلر ؛ کتابلرنده‌کی نصوصی تحریف ایله آرتق هوسـات خلقی ضبط وربطه غیر صـالح برحاله کتیرولردی . خلاصه قوانین حیات بونلرك سلم‌مدنیتده برقدمه دها ترقیلری اسبابنی حاضرلایانجه‌یه قدر بو صورتله وقت کچیردکدن صوکره جناب حق اونلره ایچلرندن بر پیغمبر دها کوندردی‌که او پیغمبر درجهٔ نوینه اعتلا اسـتعدادینی کوسترن قومك اك ایلرسنده بولونوردی .

ایشته بوتون اقوامك حالی بویله بر کیرودار ایچنده ایکن وقتاکه عقل انسانینك نشو ونماسی رسیدهٔ تمام اولدی ؛ غث وسمینی ، نیك وبدی تمییز ایده‌جك حاله کلدی ؛ جناب‌حق سیدالوجود وخاتم‌الانبیاء اولان حضرت مصطفایی مخلد بر شریعت ایله عالمه کوندردی .

لکن صاقین شوکره‌نك سکانی آره‌سنده حالامنازعات فکریه‌نك، مناقشات‌عقلیه‌نك بردوام اولدیغنی کوروب ده دیکر برنی دها کله‌جکنی استدلاله قالقیشمایك . زیرا پیشکاه امعانکزده‌کی بو کوروتیلر ، بوهای وهوی ترقی عصر حاضراولادینی حقیقت اسلامی آ کلامایه ، اودین مبینك اسرارینی ادراك ایتمه‌یه مستعد برطور کماله ایصال ایده‌جك اسبابدن باشقه برشی دکلدر . اوت (سنریهم آیاتنا فی‌الآفاق وفی انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق اولم یکف بربك انه علی کل شیٔ شهید) .

مترجمی : سعدی

اسکی ویکی اخلاق کتابلرمز

ـ مابعد وختام ـ

۹۸ — لب لباب الحکمه : ترکجه منثور اخلاق براثر اولوب سلطان سلیمان ثانی وزراسندن عبدالرحمن پاشانك دیوان افندیسی (حسین رازی بن محمد آمدی) نکدر. مطبوع دکلدر.

۹۹ — شام مفتیسی ایکن (۹۷۸) ده وفات ایدرك صالحیه‌ده علماء شعرای عثمانیه‌دن (اوسکوبلو اسحاق چلبی) یانه دفن ایدیلن فاضل وشاعر مشهور (دارچ) لی (فوزی احمد) افندینك (اخلاق سلیمانی) اسمنده‌کی اثریدرکه (سلطان سلیمان قانونی) نك دیواندن اخلاقی قسمنك شرحیدر . غیر مطبوعدر .

۱۰۰ — (۹٦۰) ده آماسیه‌ده وفات ایدن (ثنائی احمد مغنیساوی) نك (شبستان خیال) طرزنده‌کی (سنبستان زلال) اسمنده‌کی اثریدرکه غیر مطبوعدر .

۱۰۱ — پند رجال ـ منظوم (۲۰ مجلس اوزره مرتب اولوب بروسه‌ده مدفون امیر سلطان حضرتلرینك خلفاسندن خاتمه سلطانك حفیدی سلیمان افندیدن منتسب (مریدی آیدینی) طرفندن مؤلفدر.

زمانمزارباب معارفی طرفلرندن اخلاقه دائر یازیلان مطبوع آثار

۱ (ملزمة‌الاخلاق) . (اخلاق‌عضدیه)نك ترجمه‌سیدرکه مجلس معارف اعضاسندن (محمدامین‌استانبولی) نك‌اولوب ۱۲۸۲ تاریخنده طبع اولنمشدر .

۲ (محاسن اخلاق) [کریدی احمدمختار بك افندی]

۳ (نصایح‌الشبان) [مرحوم‌شیروانی احمدحمدی افندی]

٤ (برهان‌حقیقت) [مرحوم مصطفی شوکت پاشا]

٥ (علم‌اخلاق) [عبدالرحمن شرف بك افندی]

٦ (اخلاق‌حمیده) [محمدسعید افندی]

۷ (نخبة‌الفضائل) [صدرالدین شکری افندی]

۸ (روضهٔ‌اخلاق) [راسخ وشهاب‌بکلر]

۹ (معیاراخوت) [م . زهدی بك]

۱۰ (اخلاق‌مدرسی) [محمدخیری ومصطفی خیرالله‌بکلر]

۱۱ (تربیة‌الاذهان) [عثمان خیری افندی]

۱۲ (اساس‌الاخلاق) [حلمی زاده ابراهیم رفعت افندی]

۱۳ (زبدة‌الاخلاق) [خیرالله‌بك]

۱٤ (ترجمة الاشراق فی‌مکارم‌الاخلاق) [احمدبدران‌افندی ـ احمدعطاءالله افندی]

۱٥ (حفظ‌صحت‌اخلاق‌یاخودنفدلکه‌طب‌روحانی) [محمدرشیدبك]

۱٦ (معیارحسن‌اخلاق) [امام غزالی ـ حسین توفیق بك]

۱۷ (میزان‌الفت) [امام غزالی]

۱۸ (مصباح‌النجاح) [امال غزالی ـ عبدالله حسیب‌بك]

۱۹ (اوقوـ یکی‌رسالهٔ اخلاق) [علی نظیما بك]

۲۰ (سعادت دنیاـاخلاق حمیده) ، [مرحوم عابدین‌پاشا]

۲۱ (رسالهٔ‌اخلاق) [مرحوم رفعت پاشا]

۲۲ (تصویر اخلاق) [مرحوم احمد رفعت افندی]

۲۳ (برکذار) [مرحوم احمدرفعت افندی]

۲٤ (بهجة الاخلاق) [بهجت بك]

۲٥ (اخلاق‌حمیدی) [طبیب میرالای مرحوم‌حسین‌رمزی‌بك]

۲٦ (حکمت‌اخلاق) [مرحوم علی فرخ بك]

۲۷ (ترجمهٔ نصایح افلاطون) [مرحوم علی‌فتحی افندی]

۲۸ (کوزدل‌سوزلر) [زیوربك]

۲۹ (چوجقلره تعلیم فضائل) [علی‌عرفان‌بك]

۳۰ (فیض‌یزدان) [ابن‌وردی‌نك‌نصیحة الاخوان اسمنده‌کی قصیده‌سنك ترجمه‌سیدر . مترجمی : حاجی‌ذهنی‌افندی]

۳۱ (شرح اطواق‌الذهب) [متن اثر علامه زمخشرینکدر . شارح ومترجمی: حاجی ذهنی‌افندی]

۳۲ (مرآة‌الاخلاق) [حامی‌بك]

۳۳ (مقیاس‌الاخلاق) [مصطفی‌ذهنی پاشا]

۳٤ (فلسفة‌الاخلاق) [حسین‌حسنیٔ طوپرانی]

۳٥ (فضائل اخلاقیه وکمالات علمیه) [سعیدبك]

۳٦ (رهبرنجات) [عبدالله خالص]

۳۷ (کشوردرون) [مرحوم کامل پاشا]

۳۸ (فریدون) [حسین حفظی‌بك]

۳۹ (معکس فضیات) [محمد سعید افندی]

٤۰ (مکتب‌ادب) [مرحوم معلم ناجی افندی]

٤۱ (فضائل اخلاق) [رفعت افندی]

٤۲ (اخلاق نظری) » »

٤۳ (مبادیٔ حکمت‌ادبیه) [پیاده‌میرالایلرندن‌اسماعیل‌حقی‌بك]

٤٤ (بویوك چوجقلر) [علی‌علوی بك]

٤٥ (اصول تعلیم وتربیه) [عائشه‌صدیقه خانم]

٤٦ (حفظ‌صحت اخلاق) [محمد رشید بك]

٤۷ (حفظ‌صحت دماغ) [عبداه جودت بك]

٤۸ (سراج‌الهدایة) [احمدمحی‌الدین بك]

٤۹ (علم اخلاق ـ امام غزالیدن) [عمر عادل بك]
۵۰ (علم روح) [خواجه تحسین افندی]
۵۱ (روح) [سری پاشا]
۵۲ (وظائف اطفال) [مصطفی حامی پاشا]
۵۳ (فرید) [نجیب عاصم بك]
۵٤ (رهبر اخلاق) [علی عرفان بك]
۵۵ (سلم رفعت) [مناسترلی مرحوم رفعت بك]
۵٦ (اسئله واجوبهٔ حکمیه) [قابه‌لی مرحوم حسین وصفی افندی]
۵۷ (حکمیات اسلامیه ـ کلستاندن مترجم) [شیخ وصفی افندی]
۵۸ (تربیهٔ نسوان) [راغب بك]
۵۹ (فنی واخلاقی مکتوبلر) [ناظم بك]
٦۰ (نزاکت) [حسین حسنی بك]
٦۱ (رهبر تدریس وتربیه)
٦۲ (نصایح اخوان) [محمد افندی]
٦۳ (امثلهٔ اخلاق) [زکی بك]
٦٤ (نوادر نفیسه)
٦۵ (مدخل تربیه) [علی منیف افندی]
٦٦ (اخلاق درسلری) [طبیب میرالای مرحوم حسین رمزی بك]
٦۷ (محاسن اخلاق) [صلاح الدین بك]
٦۸ (پندنامهٔ لقمان حکیم ترجمهٔ منظومه‌سی)
٦۹ (آداب مصاحبه) [خیراه ندیم افندی]
۷۰ (تعلیم ولدان ـ برنجی کتاب) [علی نظیما]
۷۱ (قرائت اخلاقیه وصحیه) » »
۷۲ (نافع الاثار نوباوهٔ ثمار الأثمار) [مرحوم عبدالنافع افندی]
۷۳ (نصیحت نامه) [خربوطلی مرحوم یوسف شکری افندی]
۷٤ (زبدهٔ کلستان) [طیار افندی]
۷۵ (ترجمهٔ نصایح خواجه عبداله انصاری) [مرحوم حاجی راشد پاشا]
۷٦ (مرأت حکمت) [دیاربکرلی مرحوم سعید پاشا]
۷۷ (الفوایح الحنیفة فی ترجمة النصایح لابی حنیفة) [لوفچه‌لی مفتی زاده کامل افندی]
۷۸ (تربیهٔ نورسیدکان) [حضرت جامی‌نك اوغانه یازدیغی پندنامه‌نك ترجمه‌سیدر. مترجمی: ازمیرلی عبدالقادر افندی]
۷۹ (شمة الاسرار) کلمات امام علی‌نك ترجمه‌سیدر. [حیدر منلا]
۸۰ (مراصد الحکم) شمه‌نك مختصریدر . [حیدر منلا]
۸۱ (مزکی الصبیان) [حیدر منلا]
۸۲ (علم اخلاق) [مظهر بك]
۸۳ (تربیه) [حاذق بك]
۸٤ (نمونهٔ حکمت) [کریدی علی راشد افندی]
۸۵ (اخلاق) [محمود کمال بك]
۸٦ (ترجمهٔ حکم رفاعی) [معلم ناجی افندی]
۷۸ (رموز الحکم) [سامی پاشا]
۸۸ (شرح مثنوی) [عابدین پاشا]
۸۹ (فهرس اخلاق) [مالیه ناظر اسبقی حسین حسنی افندی]
۹۰ (ترجمهٔ رسالهٔ قشیریه) [مرحوم عبدالنافع افندی]
۹۱ (رهبر کلستان) [طیاو افندی]
۹۲ (حکمت تفکر) [احمد مختار بك افندی]
۹۳ (قوای معنویه) [مصطفی ذهنی پاشا]
۹٤ (مقیاس الأخلاق) [» » »]

بروسه‌لی محمد طاهر بن رفعت

قونفه‌رانس

تورکلکه دائر

مقرری — محرری
احمد مدحت افندی — ح . اشرف ادیب

استانبولده تحصیلده بولونان « روسیه‌لی اسلام طلبه‌سی جمعیتی »نك دلالت معارفپرورانه‌سیله، فوزیه قرائتخانه‌سنده تورکلرك منشأنه، اتنوغرافیسنه ، دور استیلاسنه دائر حکیم ومورخ شهیر احمد مدحت افندی حضرتلری طرفندن ویریلن قونفرانس‌در . مشارالیه حضرتلرینك ده نظر تصحیح ذی‌ضلانه‌لرندن کچمشدر .

-- اولکی نسخه‌دن مابعد —

تیموریلردن صوکرا نوبت استیلا سلچوقیلره کلیر. بونلر آناطولیده منتشر اولمازدن اول ایرانده منتشر اولمشلر . حتی براز صوکرا سلچوقی عنواننی آلان بو قبائل ترکیه بری طرفلره طوغری‌ده کلمشلر . عرب اردولری آسیای وسطی‌یه کیتدکلری زمان اقوام ترکیه‌دن شدتلی بر مقاومت کورمشلر ایدی . اوتوز سنه قدر حرکات عسکریه ثمره‌سز قالمش ایدی . بالآخره عباسیه زماننده « مأمون » اورالره والی اولدی . مقام خلافتی اشغال ایچون برقول اردو ترك عسکری ایله بغداده کلدی . شو حالده ترکلرك بو طرفلره طوغری یولنی آچدی . آندن صوکرا اقوام ترکیه فوج فوج کلمکه باشلادی . ایران بونلرك تحت حکمنده قالدی .

صوکرا خلافت عباسیه‌یه تحکم ایتمکه باشلادیلر. نهایت امیرالامرالری بتون اداره‌یی اله آلدیلر . کندی اسملرینی‌ده خطبه‌ده خلفا اسملریله برابر یاد ایتدیردیلر . خلفای عباسیه یالکز سرایلرده اوطوریورلر ایدی . فقط سلچوقیلر یکپاره‌لکلرینی محافظه ایده‌مدیلر . بونکله برابر آوروپانك بربرینی تعقیب ایدن هجمات مخربانه‌لرینه قارشی طوردیلر . یعنی اسلام اولدقلرینی کوستردیلر . معارفه دخی خدمت ایتدیلر . انجام کار بر یاندن شرق ایمپراطورلغنك ودیکر طرفدن آق قویونلی و قاره قویونلی کبی دیکر امرای ترکیه‌نك موجب اولدقلری انقلابات جسیمه آره‌سنده قونیه دولت سلچوقیه‌سی کندی تاریخ موجودیتنه خاتمه چکدی .

عثمانلیلره کلنجه : بونلرك دور استیلاسی معلومدر . بوکا دائر برشی سویله‌میه‌جکم . اصل مرادم ، بزه اقوام ترکیه‌دن الك یقین اولانلری سویله‌مکدر . روسیه‌ده‌کی ترکلر ، مسلمانلر ! بونلره

« تاتار » تعبیر ایدرز . حالبوکه بزده تاتارز . . . ترك ... اونلرده ترك در . صوکرا وولغا وادیسنده و آسیای وسطیده وقافقاس داخلنده و آذربایجان وحوالیسنده بولونان قبائلك کافه‌سنه « تورقو تاتار » دیرلر. بونلر برمات ممزوجه‌درلر، بونلری یکپاره برقوم عد ایتملیدر واویله ایدرلر . لکن تقسیمات ثانیه‌لری وار . البت ! هر قومك ایکنجی اوچنجی درجه‌ده تقسیماتی واردرکه اصلی اولان یکپاره‌لکلرینه خلل ویرمز . بزم آناطولی سراپا ترك اولدیغنه شبهه یوق آ ؟ حالبوکه انکری ترکی آیدین ترکنه بکزه‌مز. قاره‌مانلی هیچ برینه بکزه‌مز.

فاتح زماننه کلنجه‌یه قدر برطاقم خانلر قزان ایله قریمده سلطنت ایدرلردی. بونلر امرای جنکیزیه‌دن ایدیلر. قزان خانلری کوشه‌دیلر، قریم خانلرینه مغلوب اولدیلر . برر خدیو کبی اجرای حکومته باشلادیلر . بوخدیولر قریم خانی طرفندن نصب اولنورلر ایدی . صکره قریمده دخی میرزالر بربریله ملك دعواسنه قیام ایتدیلر . بونلردن منکلی خان فاتحدن امداد ایستدی : « براوردو کتیر، بن فتوحاتی تسهیل ایدیم . » دیدی . فی الحقیقه فاتحدن کوردیکی معاونت اوزرینه کندی مقامنده تأید ایلدی .

اوندن صوکرا قریم ممالك عثمانیه‌دن اولدی . قریم امراسندن حلیمکرایك « کلبن خانان » نامیله کوزل براثری واردر . قریم حقنده معلومات صحیحه آلمق ایچون کوزل برمأخذدر . کلبن خانانك دخی خبر ویردیکی وجهله قریم ممالك عثمانیه‌یه التحاقدن صوکرا اوراده‌کی خانلر معزول اولدقچه استانبوله کلیرلر ، مظهر عواطف اولورلردی. مکمل قوناق ، کلی ارزاق ، خیلی آقچه ویریلیردی . یرینه دیکر بر « میرزا » تعیین اولنوردی . اکاده یاراق ، وتوغ ومرصع قلیچلر ، خفتانلر ویریلیردی. اوزمانك تشریفاتی موجبنجه خدام وحشم ترفیق اولنور، کمیلره بیندیریلیر ، قریمه کوندریلیر ایدی . بوصورتله قریم بر دور شوکته ، بردور استیلایه کیردی . ازجمله دولت کرای موسقوویه‌قدر ایلریله‌دی وموسقوویی‌ده ضبط ایتدی . اوزمانه قدر « موسقوه غراندوقه‌سی » عنواننی آلان روس حکمداری دولت کرایه خرجکذار اولدی .

بوذات غایت شجیع ایدی . قریمك دولت علیه‌یه مقابل بر « آوان نمان » برپیشدار اولمسنی دولت کرای تأمین ایتدی . یعنی بالاخره افلاق ، بغدان ، لهستان، مجارستان سفرلرنده آقنجی صفتیله عثمانلی اردولرینه بیوك یاردم ایتدیلر . سائر برچوق قریم خانلری ومیرزالری کبی بودولت کرای دخی شاعر ایدی . بوایسه اولا انك معارفه رغبتنی وادبیاتده ترقیلرینی کوستر . ازجمله دولت کرایك بربیتی :

یاقه‌سن صد چاك ایدن هر بر کلك
کلشن ایچره ناله سیدر بلبلك

باقکزنه کوزل ، تام عثمانلی شیوه‌سنده براسان ! بولسانی سویله‌ین ذاته ترك وعثمانلیدن بشقه‌نه نام ویریله‌بیلیر؟

صوکرا « بورا غازی کرای » که قریمك اك بیوك خانلرندندر ، حقیقةً بورا ، حقیقةً غازی . محمد رابع معیتنده بولنمش ، اکری فتحی سفرلرنده قریمك خفیف آقنجی سواریسی ایله پك بیوك خدمتلر کورمشدر ، کندیسی‌ده شاعر . هله برشعری هم شاعرانه ، هم عسکرانه‌در، مساعده ایدرسه‌کز انافس اثارندن شوغزلنی اوقویه‌یم :

رایته میل ایدرز قامت دلجو یرینه
طوغه دل باغلامشز کاکل خوشبو یرینه
هوس تیر وکمان چیقمدی دلدن اصلا
ناوك غمزهٔ دلدوز ایله ابرو یرینه
سوره‌رز ثیغمزك ذوق وصفاسن هردم
سیم تنلرله اولان لذت پهلو یرینه
سوره‌رز اسب هنرمند صبا رفتاری
برپری شکل صنم بر کوزی آهو یرینه
کوکاز شاهد زیبای جهاده ویردك
دلبر ماه رخ ویار پری رو یرینه
اولمشز جان ایله بالله غزایه تشنه
قانی دشمن دینك ایچرز صو یرینه

[آلقیشلر ... احمد مدحت افندی حضرتلری طوغروله‌رق تشکرلر ایدییور]

افندیلرم ! بو تشکری « بورا غازی کرای » نامنه ایدییورم .

[آلقیشلر ... احمد مدحت افندی آرتق پك متأثر اولیور ، مستمعینك، اومشتاق علم وعرفان ذوات حقیقتسماتك بی‌پایان آلقیشلری حضرت مدحتی پك رقت انکیز برحاله کتیردی . مهتز برسسله شونی علاوه ایده بیلدی :] نه مبارك آدم که بشیوز سنه صوکرا آلقیشلانیور ! [ینه آلقیشلر]

مراد رابع زماننده « رزمی بهادر کرای » بوده بر آرسلان اوغلی آرسلان . او زمان روسیه دولتی ترقیاته باشلامش . قزان طرفلرینه طوغری توسع ایده‌رك قریمه اولان تعهدندن جایمغه باشلامش . رزمی بهادر کرای روسیه‌نك محتاج اولدیغی تربیه‌یی ویره‌رك ، حتی سنوی خراجدن ، هنوز تسویه ایدلمامش اولان بقایایی‌ده آلمش کلش... بوده شاعر . برشعری :

خط سرسبزینك اوستنده ایدر پر زلفك
چمن اوستنده بیتن سنبله بکزر زلفك

دیه باشلار . دیکر بیتلری ایچنده شو :

صاقینور اول کل رخساری اسن یللردن
صانمه تحریك صبادن یوزك اورتر زلفك

بیتی واردرکه حقیقةً پك کوزلدر .

قریم خانلری هپ بویله اهل معارف ، اهل سفر ایدی . فقط.. آه ، فقط آندن صوکرا دولت عثمانیه ـ اسبابنی آرامایه‌لم ، چونکه بو برسیاسی قونفرانس دکلدر ـ نیچه اسباب مادیه ومعنویه‌دن طولایی انحطاطه باشلادیغندن ، قریمده‌کی عم زاده‌لرمزی حمایه ایده‌مامکه باشلادی .

دوات علیه‌نك تحكیم و تقویه‌سی زائل اولنجه دیكر طرفدن نیجه تنسیقات ایله تزیید قوت ایدن روسیه قریم میرزالرینی بربرینه دوشوردی . قریم شبه جزیره‌سی كندی اولادینك قانی ایله بولانمغه باشلادی . بالآخره حمایه نامیله اورایه كیرن روسلر آز زمانده حمایه‌یی تغلبه تحویل ایتدیلر . او مملكت تركك الندن چیقدی . آلت طرفنی سویلیه‌جكم . قورقیورم پولتیقه‌یه طوقنورم . [كولوشلر]

قریمك بزه ارتباطی منفك اولمسندن یوزلرجه سنه صكره عثمانلی ادبیات جدیده‌سی یكی بررابطه تشكیله باشلادی . یالكز قریمك‌ده‌كل آسیاده‌كی قارداشلرمزك انظار دقتنی بو ادبیات جدیده‌نك مركز بتون انتشاری اولان استانبول جلب ایتمكه یوزطوتدی . بونی اك ای بیلن عثمانلیلرك بریسی بنم . مقاله‌مك مبادیسنده دخی دیمش اولدیغم وجهله اورادن كلن پك چوق ذوات ایله معارفه‌لرم وار ، مذاكره‌لرم سبق ایتمشدر . بزم نشریات عثمانیه‌مزك اورالره نفوذیله عثمانلی وتاتار شیوهٔ افاده‌لری آراسنده‌كی فرق یواش یواش زائل اوله‌رق انلرك‌ده كندی تركچه‌لرینی عثمانلیجه صورتنده یازمسنی تأمین ایتمشدر . حتی طارلمیه‌لم ! بز حالا لسانجه كندی استقلالمزی تأمین‌ایده‌مدك . اونلر ایسه دهاشومبادیٔ تكملرنده كندی لسانلرینی بالمحافظه تركچه‌مزی بزم غبطه ایده‌جكمز برساده‌لك ایله یازمقده‌درلر . [آلقیشلر]

بو آدملرك ایچریسنده بالخاصه «اسماعیل غاسپرنسكی» اسمنی كمال تبجیل ایله یاد ایتمك وظیفهٔ قدر شناسیدن‌در . [آلقیشلر] یكرمی سنه‌دن‌متجاوز برزماندن بری هیچ برمشكلات بو آدمی منع‌ایده‌مدی . «ترجمان» نامیله تأسیس ایلدیكی غزته ایله یازدی ، اصول جدید اوزره مكتبلر آچدی . برچوق طرفلردن اصول جدیده علیهنه ممانعتلر ایقاع ایدلدیكی حالده بواصولك ثمرات حاصله‌سنی ارائه ایله انلره غلبه أیلدی . شیمدی اصول جدید روسیه‌نك هرطرفنه استیلا ایتمكده‌در .

دوشونملی كه تاكاشغرده‌اغنیای تجاردن حسین بای حضرتلرینك ثمرهٔ سخاوتلریله نهاری ولیلی بیوك برمكتب لسان ومعارف‌عثمانیه‌یی نشر ایتمكده‌در . بوذات ستوده سمات معصوم افندی نامنده برآدمی استانبوله كوندرمش واصول جدیده‌یی‌وبعض فنون آلیه‌یی تحصیلدن صكره مملكتنه الدیروب بومكتبه مدیرومعلم تعیین أیله مش‌در . معصوم افندی ایله دائما كورشور ایدك . افكار عثمانیه‌یی كندیسنه تمامیله تلقین ایتمشم‌در . حسین بای حضرتلریله‌ده ملاقات وحسیات تركیه‌سنی محبت عثمانیه جهتنه تشویق ایلدك .

بوصره‌ده هیچ اونوتیله‌میه‌جق اسملردن بریسی‌ده فاتح قریموف افندی اوغلمزدر . استانبولده اكمال تحصیلدن صكره وطننه دونوب برده مطبعه كشادیله نشریاته باشلامشدر .

هله استاد محترم ، ناشر مكرم قازانی عالم جان افندی حضرتلری كچن‌سنه شهرمزی تشریف بیورمش اولدقلری كبی برسنه دخی حج شریف سفرنده‌شهرمزه اوغرامشدر . فضل وعرفانی محیط برذاتدر . حال وزمانك مقتضیاتنی او قدر كوزل اكلامشدركه هر مملكتده برعالم جان بولنسه یالكز تركلری دكل بتون مسلمانلرك احوال‌عمومیهٔ مدنیه‌سی آز زمان ایچنده تكمله تقریب ایدر . قازانده «مدرسهٔ محمدیه» نامیله‌بیوك برمدرسه یاپدیرمش [شدتلی آلقیشلر] برده مطبعه وجوده كتیرمش ، اصول تحصیلی اكمال ایتمش . افندیلرم ! بویله حمیتلی تركلرمزه حمد اولسون پك چوقدر .

ایشته اوتوز سنه‌دنبری اورالرده پیدا اولمغه باشلایان بوترقی هپ اورا اهالیسنك بزه طوغری كلیشی ایله حاصل اولدی . اونلر بزه طوغری كلیور ، بزده اونلری نور معارفدن حصه‌یاب ایلیور ایدك . بوندن صكرا بزده اونلره طوغرو كیده‌لم والمزده معارفدن هرنه‌وار ایسه اونلره ویره‌لم . [شدتلی وسوركلی آلقیشلر ایچنده احمد مدحت افندی چكیلیور . نجیب عاصم بك واطرافنی احاطه ایدن دیكر ذوات حضرت مدحتك النی اوپرلر ، آغزینی تقبیل ایدرلر . آلقیشلر دوام ایدییور . پرده اینر .]

مواعظ

مقرری : محرری :

مناسترلی اسماعیل حقی سیروزلی ح . اشرف ادیب

درس : ٥٠ — ۱۲ ایلول ۳۲٤

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم . بسم الله الرحمن الرحیم .

[واتقوا فتنة لاتصیبن الذین ظلموا منكم خاصة واعلموا ان الله شدید العقاب . واذكروا اذ انتم قلیل مستضعفون فی الارض تخافون ان یتخطفكم الناس فاویكم وایدكم بنصره ورزقكم من الطیبات لعلكم تشكرون .] صدق الله العظیم

[واتقوا] ای قوللرم ، اتقا ایدیكز ! حذر ایدیكز ! توقی ایدیكز ! نه‌دن ؟ [فتنة] اویله بر فتنه‌دن ، یعنی موجب عقوبت عمومیه اولان بر طاقم معامله‌لاتدن صاقینك‌كه [لاتصیبن الذین ظلموا منكم خاصة] اویله بر فتنه ، اویله برعقوبت عمومیه‌كه اصابت ایدرسه جمله‌كزه بردن اصابت ایدر ، یالكز ظالم اولانلره اصابت ایتمز ، بلكه مظلوملرده برابر محو اولور .

بو [لاتصیبن الذین ...] قول شریفی ، بعض مفسرین كرامك بیاننه كوره ، [فتنه] نك صفتی‌در . فقط آشكاردركه فتنه‌نك كندیسی اصابت ایتمیه‌جك . بلكه ، او فتنه‌نك اثری ، اونك ضرری و بلی دیمك . [فتنه] فعل‌در . (فتان) ك فعلی‌در .

نه‌كبی ؟ ایشته اوچ شی ایله تفسیر ایدرلر ، بری : اتحاد واتفاقی بوزه‌جق كلمات مفسدتكارانه . غیبتلر ، نمیمه‌لر ، بهتانلر ، هركسك حوصله‌سی آلمایه‌جغی سوزلر ... بونلركه عموم ناس حقنده تهییج افكاری موجب اولور ، افتراق كلمه‌یه بادی اولور .

بوكا دائر پك چوق احادیث شریفه وار . بخارینك آیریجه بر «كتاب الفتن» ی وار . بو قدر سنه‌لردنبری اسلامیتك دوچار اولدیغی صدمه‌لر هپ بویوزدن‌در . ملت اسلامیه نه درجه اضمحلاله

دوشدیسه هپ بوچشید فتنه‌لردن‌در. دشمنلرك اك برنجی سلاحلری، اك مؤثر دسیسه‌لری اودر .

عوام مسلمینك دین اسلامه محبتی زیاده ، جانندن عزیز، قیمتلی اولدیغی ایچون ، ارباب فساد دائما منویات فاسده‌لرینه اونی آلت اتخاذ ایدرلر. چونکه اونلرك احکام‌دینیه‌یه وقوفی یوق . احاطه ایده‌میورلر. حلال ، حرامی اجمالاً بیلسه‌لرده درجه‌سنی تقدیردن عاجز قالییورلر. حالبوکه شریعتده عزیمتلر اولدیغی کبی رخصتلرده وار . عموم بلوی‌ده وار . اوده بیوك بر قاعده‌در علم فقهده . عموم بلوی که ناسك اوته‌دنبری الفت واعتیاد ایتدیکی شیلر . هر نه قدر منکرده اولسه فقهامز اونلری خوش کورورلر . او خصوصده قیل وقال ایتمزلر. بونلره ایلیشمك ، هیجاندن باشقه برفائده‌یی منتج اولماز، دیرلر. مثلا : توتون حرامدر ، دی . اورته‌لق آلت اوست اولور .

حالبوکه اباحه دلیللری ضعیف اولسنه کوره البت مکروه‌در . تعبیر اهون بودر. بوکراهت‌ده تحریمیه‌در. مأکولاتده کراهت تنزیهیه اولمازیا . کراهت تحریمیه ایله مکروه اولانلر ایسه حرامه یقین عد اولونور. بلکه مصراولورسه ، اعتیاد اوزره ایشلرسه عذابه بیله سبب اولور .

ایشته ناسك برطاقم شیلری وارکه اعتیاد اولمش . حرامدر ، دیسه‌ك ده ایچه‌جك ؛ کبائردن در ، دیسه‌ك‌ده ایچه‌جك . اونك ایچون بو خصوصده حقنده نص قطعی اولمایان بو طاقم شیلرده جف القلم حکم ویرمك موافق مصلحت اولماز . دین اولولری ، او مجتهدین کرام بوحقایقه واقف ایدیلر . احکام منیفهٔ شرعیه‌یی شدتلی کوسترمك ، قابل تحمل اولمیه‌جق مرتبه تصعیب ایتمك معرفت دکلدر. دین مبینمزدن عالمی صغوتمق . هرشیئی یازملی، هرشیئی سویلملی . فقط او صورتله‌که قارئك ، مخاطبك قلبنده بر محبت پیدا ایتملی . اوامر شرعیه‌نك مشتمل اولدیغی فوائدمادیه ومعنویه‌یی تشریح ایتملی. مناهینك مضراتی تفصیل وتعداد ایلملی . اکر او ذاتده ادراك وارسه اوامر شرعیه‌یی سوه سوه ایفایه باشلار ، مناهیدن نفرتله اجتناب ایدر . اوکا : یاپ ، یاخود یاپمه !.. دیمکه بیله حاجت یوق . بو ، بویله در .

ایشته بونك ایچون (عبدالغنی نابلسی علیه الرحمه) دخان حقنده مخصوص رساله‌لر یازمش . اباحه‌سنه قائل اولمش . بوندن ایکی یوزسنه اول دها بومسئله‌یی موضوع بحث ایتمش ، تدقیقه لزوم کورمش ، برطاقم ادله‌یی ترجیح ایله مباحدر ، دیه‌بیلمش . فقط محذورلرینی‌ده صایمش .

— شمدی مجتهد یوق . حرمتنه حکم ایده‌مییز . مباحدر !.. دیمش ، اوراده براقمش . رفته‌رفته ناسی اصلاح ایتمك موافق حکمت وعقل‌در. وبونك حسن تأثیری‌ده کورولور. ملایمت، اس الاساس‌در. جبروشدتله ایش کورولمز . زورله دین قبول ایتدیریلمز . هرمسئله‌ده ایلری کیدیلمز . ناسك اعتیادی نظردقته آلنیر . خمرك حرمتنه دائر آیت قطعیه نزولنه دکین نه‌قدر زمان کچدی اربابنه معلوم‌در . ممکن دکلمی ایدی الله تعالی همان دها اسلامیتك ایلك کونلرنده بر آیت جلیله ایله: « خمرحرامدر » دیسون؛ فقط اویله یاپمادی. اولا « قل فیهما اثم کبیر ومنافع للناس واثمهما اکبر من نفعهما » آیت جلیله‌سنی انزال بیوردی . کورولیورکه قرآنده‌ده تشریع احکام بابنده بومسلك تدریجی وار . اکر دیمزده بوخارقه‌لر ، بوحکیمانه مسلکلر اولماسه‌یدی اوچ درتیوز میلیون افرادی دائرهٔ نجاتنه آله‌بیلرمیدی؟ حضرت پیغمبراوحکومت معظمهٔ اسلامیه‌یی نصل قوردی ؟ نه‌حکیمانه تدبیرلر ، نه‌تدریجی تحریملر ... بونلر هپ بزه اساس اوله‌جق شیلردر .

ایشته برمثالی کوزمز اوکنده : مثلا توتون . بویله شیلرده مدبرانه حرکت لازم . چونکه منع ایتدکجه مضر اولور . اویوزدن پك چوق فنالقلر ظهور ایدر . بر زمان پادشاهلر اعدام ایله منعنه چالیشمشلر . حالبوکه دها زیاده اهالینك حرصی آرتمش . بونك ایچون علما حکیمانه بر مسلك طوتمشلر : مکروهدر .. دیمشلر ، کچمشلر . عقل سلیم صاحبی ترکنه چالیشملی . یعنی انصاف ایتملی . مضرتی اولان شیلردن اجتناب ایتملی .

ایشته بو وبونك کبی بر چوق شیلر وارکه عزیمتله عمل قابل اوله‌ماز ، رخصت طرفنه کیدیلیر . جناب حقك پك چوق رخصتلری وار . هرنه‌یی حرام قیلمش‌سه اوکا مقابل مطلقا بر حلالی وار . صوکرا حراملر ، حرمتلرده قید ایله ، قیود ایله مقید . اونی اهلی ، اربابی بیلیر . فقط عارف اولمایان کیمسه‌لره موجب هیجان اولور . اونك ایچون بوطاقم کلماتی قیددن ، قیوددن عاری اوله‌رق کوسترمك ، بویولده نشریاتده بولونمق محضا مفسدلرك کاری‌در . اونی تأویل صحیحنه ارجاع ایتمك وظیفه‌در .

ایکنجیسی‌ده مداهنه‌در. یعنی « امر بالمعروف ، نهی عن المنکر » ی ترك ایتمك . بوده ، بو امر بالمعروف ونهی عن المنکرده وظائف دینیه‌دندر . ترك ایتمك مداهنه‌در ، دیرلر ، هر کوردیکی فنالقدن سکوت ایتمك موافق شرع دکلدر . فنالغی قولاً ، فعلاً انکار لازم . منکراته قارشی اغماض ... بوده فتنه‌ده داخلدر . ظالمه ظالم ، مظلومه مظلوم دینه‌مزسه حیات ، سعادت قالماز . حقی سویلمك ، لائمك لومندن هیچ خوف ایتمیه‌رك ظالمه ظالمسك دیمك ، حق نه ایسه بیان ایتمك ، محاکم ده دائما احقاق حقه چالیشمق ، دائما حقوق عبادی کوزتمك ... بیوك بر وظیفه‌در . بونك خلافنده حرکت فتنه‌جیلك‌در .

اوچنجیسی : ترك جهاددر . بوده فتنه‌در . جهاد فی سبیل الله لازم اولنجه تکاسل ایتمك ، اهمیتله تلقی ایتمه‌مك ، مال ایله ، جان ایله اعداء دینه قارشی مجاهده لازم کلنجه کناره چکلمك ... بو ، ایی بر حرکت دکل . بتون امت اسلامیه یکوجود اولمش ، محافظهٔ دین وموجودیت اوغورنده میدان مجاهده‌یه آتیلمشلر ؛ بو صره‌ده کناره چکلمك فتنه‌جیلك دکل‌ده نه‌در ؟ ذاتاً فتنه‌جیلك بویله زمانلرده بللی اولور . هر کسك ماهیتی میدانه چیقیور . جهاددن قاچمق ... چوق فنا شیدر . برمسلمانه یاقیشه‌جق شی دکل . جهاد عمومی خصوصنده [انفروا خفافاً وثقالاً وجاهدوا فی سبیل الله] کبی اوامر قطعیهٔ سبحانیه وار . جهاد بحثنده

فریضهٔ دینیه‌سنی ایفاده تکاسل ایدنلر ... بونلرده ظالم صاییلیر، یعنی حقوق اسلامیه‌یی خللدار ایدر. اونك ایچون نه بیورور : [واتقوا فتنة لا تصیبن الذین ظلموا منکم خاصة]

[شمدی کلهلم « لاتصیبن » جمله‌سی فتنه‌نك صفتی اولیورمش. بوصورتده [لا] ده لاء نافیه‌در. لکن فعل مضارعلره نون تأکید لاحق اولماز. امرلره، جواب قسملره کلیر. برده بو، نفی محضدر. نون تأکید نصل کلیر؟ صوکرا علمای تفسیر تحقیق ایدییورلر : بعض کره نفیلر نهی حکمنی آلیر. برنفی‌دن که مقصود نهی‌در، صیغهٔ نهی حکمنده عد اولنور. یعنی شویله یاپمایك‌که، بونی ایقاع ایتمیك‌که اویله بربلای عمومی کلسون، هلاك واضمحلالکزه باعث اولماسون، دیمك اولور. مادام‌که « اتقا » امرشریفندن مقصود، بویله برمصیبت عامه‌نك وقوعنی منع ایتمك‌در؛ بوراده نفی، نهی حکمنده اولور.

ابوالبقاء مرحوم طوغرودن طوغرو یه نهیه حمل ایتمش. دیمك بوتوجیه وجیهه مطالع اوله‌مامش. چونکه او وقت صفت اوله‌ماز؛ مکرکه ارتکاب تأویل ایله اوله‌بیلسون]

اویله برفتنه‌دن حذر ایدیکزکه او فتنه کله‌جکی وقت عام اوله‌رق کلیر. برچوق قورولرك یاننده یاشلرده یانار. برچوق نفوس معصومین‌ده فنالرله برابر محو اولور. مثلا : برحرکت شدیده اولور. دشمن استیلاسی وقوع بولور ... او وقت ایی، کوتو سچلمز. عمومه بردن ـ عیاذاً بالله ـ آفت کلیر. اما صوکرا هربری نیتنه کوره حشر اولور. جهت اخرویه‌سی اویله‌در. جهت دنیویه برطرف ایدیلیر.

بعض مفسرین‌ده : « لاتصیبن » جواب امردر... دیمشلر. هانی امرلردن صوکرا فعل مضارع ان مقدره ایله مجزوم اولمازمی؟ مثلا [آمن بالله لاتدخل النار] کبی اللهه ایمان ایت‌که جهنمه کیرمیه‌سك. بویله برترکیب اولسه نحوجه «جواب امر» دینیر. بوراده [واتقوا فتنة....] فتنه‌دن دائما صاقنك‌که [لا تصیبن الذین ظلموا منکم خاصة] مظلوملرك‌ده هلاکنه سبب اولمایه‌سکز. ظالملر وارسون دنیاده بولمازسه آخرتده بولور. بوراده مقصد، بیکناهلری آفتدن اسیرکه‌مکدر. اونك ایچون تقدیر کلام نه‌در؟ [واتقوا فتنة اذا اصابت لاتختص بالذین ظلموا بل یعم جمیع الناس] اویله معنی ویریبورلر. یالکز فتنه‌یی چیقارانلره وآنلره طرفدار بولونان خائنلره مخصوص قالماز. بلکه سائرلرینه‌ده عموم وشمولی اولور. بو، نه قدر بیوك وبال‌در !.

شیمدی هرحالده فتنه برخصلت ذمیمه‌درکه انسانك ذاتیله قائم. فتنه‌نك کندیسی اصابت ایتمز، بلکه اونك اثری. بوحالده یا اصابتده استعاره وار دینه‌جك، یاخود حذف مضاف التزام اولنه‌جق : یعنی اوفتنه‌نك تولید ایده‌جکی مضرت دیمك در. چونکه اصابت ایدن بودر. فتنه، فتنه‌کارك کندی صفتی در، اونك ایله قائم در. او، برفعل اختیاری‌درکه منهی عنه در.

لکن بعض کره سببله مسبب بیننده اتحاد ادعا اولنور. قوتلی برسبب اولورسه مسبب مقامنه قائم اولور. اونك ایچون قول تحقیقه کوره حذف مضافه حاجت یوقدر. او عقوبت، فتنه‌دن آیریلماز شی‌در. کویاکه فتنه‌نك کندی‌در. مسبب ایله سبب بیننده اتحاد ادعاسی سببیتده مبالغه بولنمق ایچوندر. الحاصل معنای شریف بودر. سبب نزولنی‌ده ایلروده بیان ایده‌جکز.

فتنه‌یی اوچ شیئه حصر ایدییورز. اتحادی، اتفاقی، کافهٔ مؤمنین بیننده مراعاتی لازم‌کلن اخوت ومودتی مخل اولان، بالعموم عثمانلیلر آره‌سنده افتراق وتنافره بادی اولان برطاقم سوزلر، افتراق کلمه‌یی موجب اولان کلام مفسدتکارانه ... الك باشه کلیرلر.

ایکنجیسی: مداهنه. عاما امر بالمعروف ونهی عن المنکری ترك ایتمك؛ حلالی، حرامی، هرشیئی مساوی طوتمق؛ حق نه‌در، سویله‌مك، شهادتی کتم ایتمك؛ برشهادت لازم کلیرسه ایجابنده اونی ایفا ایتمه‌مك... بوده مداهنه‌در. کندیسنه، اقرباسنه مورث ضرر اوله‌جق شهادتدن قاچار؛ بونك حقنده آیروجه آیت کریمه واردر. استعیذ بالله [یا ایها الذین آمنوا کونوا قوامین بالقسط شهداء لله] دائما حقی سویلیك، طوغرو یره شهادت ایدك. ولوکه کندی نفسکزه، آنا کزه، بابا کزه، الك یقین اقربا کزه اولسون. [ولا تکتموا الشهادة ومن یکتمها فانه آثم قلبه] حق شهادتی کتم ایتمیکز. هرکیم حق شهادتی ایفا ایتمزسه، ترك ایدرسه اونك قلبی آثم اولور. یعنی معصیت قلبنی احاطه ایدر. کتم شهادت اویله برقره‌درکه مؤمنك قلبنی قراردیر. حق، حقیقتی کتم ایچون. اعضا وجوارحه عائد کناهلر اولدیغی کبی، قلبه عائد کناهلرده‌وار. بونلر، مداهنه‌دن کلیر. حسیات دینیه‌نك خلافنه برحرکت‌در. آنك ایچون مداهنه‌در. شهادت حقه‌یی کتم ایتمك، امربالمعروف ـ نهی عن المنکر بابنده تکاسل ایتمك، ظالم ایله مظلومی تفریق ایتمه‌مك، عکس قضیه ایدرك ابطال حقوقه جرأت ... بونلر مداهنه‌در. صوکرا تکاسل عن الجهاد نه‌لردر؟ یالکز « جهاد » دینکله اولماز. یالکز قلیجی چکوب دشمنه کیتمکه جهاد دینمز. اسبابنی حاضرلاملی. اولامعارف؛ صنایع لازم. شمدی اسکی زمانلر کبی دکل. عسکر الك مکمل اسلحه ایله مجهز اوله‌جق دها مکمللری وارسه ینه اولماز. جهاد اودیمك‌در.

کندینك فوقنده ترقیات، برطاقم فوق العاده قوت بولونورسه مقابله قابلی؟ الله بزه نه‌یی امر ایدیبور؟ « کندیکزی تلف ایدك! » دیمیور. « ایجابات عصریه‌یه کوره دشمنلره نه ایله مقابله ممکن اولورسه اونلری حاضرلایك، نقصانکزی ازاله ایدك. اوندن صکره دشمنه میدان اوقویك. » بز، هپ بوحقیقته قارشی کوزلریمزی یومدیغمز ایچون برچوق یرلری غائب ایتمشز. یالکز بوراسی دکل. بتون دنیاده‌کی ممالك اسلامیه بوحاله کلمش. هپ تفرقه‌دن، کوره‌نك بلاسندن، افراط وتفریطدن. برطاقملری افراط ایدییورلر، حدلرینی بیلمیورلر. برده بونك نقیضی وار : بتون بتون کوشکلك ایدییورلر. ایکی فرقه‌در دین اسلامی بوحاله کتیرن. بتون ممالك مسلمینی دشمنلرك النه‌دوشمشلر. برفرقه منزوار که بزه یالکز آخرت لازم دییورلر. باشقه هیچ برشی لازم دکل. ارباب زهد وتقوی یولی طوتارلر. بونلر فی الحقیقه

« غلات‌متصوفه » در. بو یول طوغرو یول دکلدر. تنبللك دیبه‌ایشلرینه اویله کلیور. اونك نظرنده چالیشمه‌نك، قزانمه‌نك هیچ اهمیتی یوق. الده نه بولنورسه او کافی. توکل، قناعت ... توکلی، قناعتی ده بیلمز. حاشا، اسلامیت عطالتی قبول ایتمز. رسول اکرم افندمز [اطلبوا الرزق فی خبایا الارض] بیورور. قرآن کریمده ده: [هو الذی جعل لکم الارض ذلولاً فامشوا فی مناکبها و کلو من رزقه] بیورولیور. الله تعالی رزقکزی طاغلرك تپه‌سنده، یرلرك دیبنده آرایك، دیبور. بی نهایت کشفیات ایله دین اسلامی اعدانك فوقنده برقوتله اعلا ایدك. یالکز صنعتله، اکین اکمکله دکل. رزقکز یرك دفینه‌لرنده‌در. اصل ثروت ملیه، ترقیات، برچوق معدنلر ایشلتمك ایله حاصل اولور. زیر زمینده هردرلو معدن وار. بونلر یرك دیبنده طورورسه نه‌فائده؟ الله عبث‌می یاراتمش؟ [وانزلنا الحدید فیه بأس شدید ومنافع للناس] بیورمش. دمیری مدح ایدیبور. دمیر اولمازسه هیچ بر صنعت اولماز.

حدیدی بن انزال ایتدم، تکوین ایتدم. اونی مواقع لازمه‌یه یرلشدیردم. اونده قوت عظیمه وار. ناسك منافعی‌هپ اونکله قائمدر. براقایك اویرده دورسون. صکره حکمت الهیه‌می ضایع ایتمش اولورسکز.

انسان آلتونسز اوله‌بیلیر. وکاغده براعتبار مالی ویریلیر، اونك یرینه قائم اولور. فقط دمیرك یرینه هیچ برشی قونماز. اونسز خصمله جهاد اولماز. [فیه بأس شدید] اونده بیوك برقوت وار. حرب وضرب ایچون‌ده دمیر وچلیكك اهمیتی عظیمدر. هر معدنك باشقه باشقه اهمیتی وار. تحریسی، ایشلدلمسی اوامر نبویه ایله ثابتدر. هرکسك البدن حاضری آل، موجودینی چکمکه چالیش . . . دوستلق‌می بو؟ عالم طوپراغی آلت اوست ایتسون، سن طاغارجکی چك طور.. لایقمی بومسکنت؟ دیکرطرفدن پاره‌لر دشمنه کیتسون. بومسلکك نتیجه‌سی طبیعتیله افلاسدر. درلو درلو سهولت وار. عالم درلو هنرلر اورته‌یه قویارلر. بونلرده منفعت‌وار، ترقی‌وار. مجبورسك قوللانمه‌یه. بیکلرجه امرلر وار. هیچ برینی کورمه؟ اللهك، پیغمبرك امرینی دیکله‌مه.. نتیجه‌سی نه اولور؟ دینه‌ده ضعف کلیر دنیایه‌ده ضعف کلیر. دنیا کیدنجه بلاشبهه دین‌ده کیدر. انسان بیك درلو مضایقه ایچنده اولورسه خلوص قلب ایله ایفای عبادت ایده‌بیلیرمی؟

حاصلی: [خیرکم من لم یترك دنیاه لاخرته ولا آخرته لدنیاه ولم یکن کلا علی الناس] حدیث شریفی ده مشهورده جامع صغیر حدیثلرندندر پیغمبر. ذیشان افندیمز بیوریبورلر: رزقکزی اوته‌کینك بریکنك مضرتنده آرامه‌یك. فقرایی أزه‌رك ثروت صاحبی اولمغه چالشمایك. رزقکزی معدن کشفیله استحصاله غیرت ایدك. یرلرده، طاغلرك تپه‌سنده تحری ایدك، نه‌قدر منابع، نه‌قدر کشفیات وار. جبال شاهقه‌ده‌کی اورمانلر آز شی دکل. فقط، یرك التنده‌کی دفینه‌لری ایشلتمك ایچون شرائط لازمه وار معرفت، ثبات، جدیت لازم.

هرشیده متانت، حسن اخلاق لازم. امورك کافه‌سی اهل واربابنه تفویض اولنملی. ایشته ایشکه بن بیلمم، سنك قاریشمم. فقط سن‌ده بنم ایشمه قاریشما. اسرارمه واقف دکلسك. هرشی اهلنه، اربابنه براقلملی هرشیئك حدودی تفریق ایدیله‌جك. برنجی طاشدن آییرمق قولای دکلدر. مطلوب تجربه‌یی میدانه قویه‌جق اهل واربابی‌در. برطبیبك واقف اولدیغی سرائره سائرلری واقف اوله‌ماز. او، اوتوزقرق سنه‌ده اونی تحصیل ایتدی. حیاتنی اویولده فدا ایتدی. بتون سرائرینی اوکرندی.

علماده بویله. شریعت جلیله قیلدن‌دها اینجه‌دکلی‌در؟ برطاقم احکام شرعیه، مسائل دینیه اقتداره کوره، مخاطبك حالنه کوره، زمانك ایجاباتنه کوره سویلنیر، او یولده تفهیم ایدیلیر. علمایه حسن ظن اولملی. علماده‌ده خیانتلك کورولورسه سلامت نرده قالیر؟ بوجهتله هرشی اهلنه مراجعتله حل اولنور. نزاع ونفاق امتی محو ایدر، مملکتی خراب ایلر.

شیمدی برکره دوشونه‌لم، ممالك اسلامیه‌یی سکز یوز سنه‌دنبری استیلا ایدن آفتلری ملاحظه ایده‌لم! قوجه اندلس دولتی نه‌اولدی؟ نه حاله کلدی؟ صوکرا آسیا جهتی: او بخارالر، او سمرقندلر، طاشکندلر ... ایشته لایعد ولایحصی میلیونلرجه نفوسك مسکنی، لایتناهی عالملرك منشأی ... بخارا، مروه‌شهرلری ... آسیای‌وسطایه طوغرو کیت. بوکون، باق نه حاله کلمشلردر؟ هپ نصارانك النده‌در. نیچون بو حاله کلمش؟.. صوکرا طاغستان جمعیتی نصل محو اولدی؟ قریم، قزان، بو قدر تاتارلر بردولت نصرانیه‌نك مملوکی‌در. اونلردن کچ. تونس، جزائر، مصر ... صوکرا او بوسنه‌لر، هرسکلر ... هانکی برینی تعداد ایده‌لم؟

بونلر نه‌اولدی؟ نه‌حاللره کلدی؟ نه‌دن‌در بونلر؟ هپ اتفاقسزلقدن؛ هپ کوره‌نك بلاسی! باشده اولانلر کندی منفعتنی دوشنور. دیکرلری‌ده مداهنه‌ایدر. بوکوره‌نك بلاسی بتون ممالك اسلامیه‌یی استیلا ایتمش. اویله‌بردرد درمانسوز بزی محو واضمحلاله سوق ایتمش. بتون اواقوام متمدنهٔ اسلامیه‌نك اسملری دیللرده قالمش. وقایعی تاریخلرده اوقویورز. یقین زمانلرده تونس، جزائر مثلا، نه‌حاله کیرمش؟ نه‌دن فرانسه دولتنك اداره‌سنه کچمش؟ اوراسی من القدیم مقر اسلام‌در. حالا اهالیسی مرکز خلافتله رابطه‌سنی کسمیورلر. بونجه ممالك، بونجه بلدان، بونجه اقالیم ... هپ بو اتفاقسزلق یوزندن محو اولوب کتدی. اتحاد یوق. قوهٔ اسلامیه نه‌دن تدنی ایدیبور؟ چونکه اتفاق فکری یوق. دارمه داغین اولمشز. الك بیوك مهارتمز تفرقه‌جیلقده. اتحاد ایدرك ترقی‌یه چالیشمق بزده یوق. براز کندمزده برقوت حس ایدرایتمز آل سکا برفرقه، آل سکا برتفرقه! هیچ کیمسه ایله کچنه‌میز. چونکه کچنمکه نیتمز یوق. آیریلق قولای، فقط وخامت انکیز. اتحاد کوچ، فقط لطافت پذیر. هرشیده جدیت لازم. فعلیات لازم. قورو دینداراق پاره ایتمز.

---

۳۴۱ نجی صحیفه‌ده‌کی کلمه‌لرك طوغروسی شویله‌در: پاشا. اوکجه

مطبعهٔ اخوت ابوالعلا

محل اداره : درسعادتده باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه‌در

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولونور درج ایدلمیین آثار اعاده اولنماز

صراط مستقيم

١٣٢٦

دين ، فلسفه ، ادبيات ، حقوق وعلوم‌دن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری : ابوالعلا زين‌العابدين ـ ح . اشرف اديب

	سنه‌لکی	التی آیلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالك اجنبیه‌ده	٩٠	٥٠ غروشدر

تاريخ تأسيسی :
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد : ٢٣ — ٥ محرم ٣٢٧ پنجشنبه ١٥ كانون ثانی ٣٢٤ — برنجی سنه

اسلاميتك بخش ايتديكی حريت عامه

مصالح عموميه‌يه تعلق اولديغی حالده بين‌الناس دورانی تعارف ايتمين، قولاقلر ايشتمه‌سنه يكی باشلامش اولان تعبيراتك مدلوللری، معانیٔ صحيحه‌سی اهل و اربابی طرفندن ايضاح ، ولو بعض اذهانه نسبةً وقوعی ملحوظ ابهامات ازاله و اشكالات حل اولنمق اقتضا ايدركه مطلوب اولان منافع تأمين اولنسون، ترس آكلايشلره ميدان قالماسون.

بويله ياپيلميه‌جق اولورسه الفاظ ماوضع لهندن چيقاريله‌رق بشقه معنالره صرف واماله اولونور ، بويوزدن صلاحه بدل فساد وقوعبولور. بوكا بناءً ياران عزيزمزدن برذات « حريت شرعيه » نك ماهيت ومقتضياتنه ، خصائص وحدودينه دائر ـ حسن ظن واعتمادينه مبنی ـ بندن برمقاله طلب ايتدی . طلب واقعه اجابتله تحريرينه خامه‌ران اولديغم بومقاله‌نك نشری‌ده متنعم بولنديغمز حريت سايه‌سنده ميسر اولمسنه مقابل جناب حقه عرض تحميدات ايدرز. (هذا من فضل ربی)

« محمد مكی بن عزوز » [٢]

مقدمه

حريت : نفعی عظيم ، خطری جسيم اولان حقائق جمله‌سندندر. حريت تعبيرمزك معنای دلاراسی ادراك ودائرهٔ شمولی تعيين اولنور ومقتضاسی كوزه‌ديله‌رك ، مركزی اوزرينه جريانه دقت واهتمام ايدیليرسه دنيا وآخرت سعادتی احرازينه وسيله اوله‌جغی كبی، حقيقت معناسی بيلنميه‌جك ويا افرط تعصب وعناده قاپيله‌رق سوء استعمالدن تحرز ايدلميه‌جك اولورسه جهل وانحرافك درجه‌سنه كوره مشكلات پيدا اولور ، انواع محاذير تولد ايدر .

حريت شخصيه‌نك ماهيت حقيقيه‌سی تعيننده كريوهٔ خطايه دوشمك ، حدود طبيعيه‌سنی بالالتزام آشمق او قدرمضر ، اول مرتبه مفسد اخلاق ومخل آسايشدركه بووادیلرده پويان اولان، بويله برجريانه قاپيلان افراد بشريه‌نك آز مدت ظرفنده هر درلو انتظامی اضاعه ايله اضمحلاللری مقرردر .

زيرا بو درلو حركت ، بو طاقم حالاته جرأت ، شرع وقانونه عدم مربوطيت ، حقوق آخره عدم رعايت ديمك اولمغله هر طبع سليم نزدنده منفور ومستكره اولان ظلم واستبداددن بشقه برشی اولمديغی آشكاردر . [اذا جاوزالشیٔ حده جانس ضده]

حريت شرعيه ومعقوله معموريت ديار وبلادی ، رفاه احوال عبادی استلزام ايده‌جك برمعشوقهٔ عالمدركه بونك الك برنجی خاصهٔ لازمهٔ شامله‌سی هركسك بتون حقوقنه نائل اولمسندن ؛ هيچ برفردك مغدوريته اوغرامامسندن عبارتدر .

حريت ، مبادیٔ علم حقوقده : آخرك حقوقنه تعدی ايتمه‌مك شرطيله هر شخصه محافظهٔ حقوق صلاحيتنی ويرن بر وصف ذاتیٔ آدمی، ديه تفسير اولونور. ايشته كرك شرع شريفك ، كرك عقل وحكمتك قبول وتوصيه ايتديكی حريت بوندن عبارتدر . بو ايسه تمامی تمامنه استبداد واستقلاله ، ايثار وعدوانه ضددر . [الضدان لايجتمعان] حكمی‌ده قواعد فلسفيه‌نك الك بديهی اقسامندندر .

---

[٢] مشاراليه حضرتلری بزم مدح و ستايشمزدن مستغنی اعاظم علمادن نادرالوجود برذات فضائل‌سماتدر .

تونس سادات و اكابرندن اولوب بر مدتدنبری بوراده اقامت بيوريورلر . مقالهٔ فاخره‌لرينی برای ترجمه ونشر فقيره هديه ايتمشلردر . ترجمه‌مز بعض علاواتی‌ده محتوی اوله‌جقدر .

الحاصل حریتی حدودی خارجنده توسیعه قیام ایدن کیمسه اسراف واعتدایه میل ایتمش اولور . [ان الله لا یحب المسرفین] ، [ان الله لا یحب المعتدین]. نصل که مشمولات حریتی استیفادن قاصر وغافل ، حقوق طبیعیه سنی محافظه دن متکاسل اولان مرد بی حس وحمیت ده شرف ذاتیٔ انسانی یی اضاعه ایتمش ، شریعت اسلامیه نك ، عقل وحکمتك بخش ایتدیکی نعمتك قدرینی بیلمه مش اولور .

افراط قدر تفریط ده مذمومدر . چونکه هر ایکیسی ده اقتصاد واعتدال خارجنده در . هر هانکیسنی التزام ایدن شخص ظلم وتقصیره نسبت اولنور .

شخص اول عالمه ، بریکی ده کندی نفسنه ظلم ایتمش دیمکدر . ظلمك هر قسمی بویوك معصیت ، بادیٔ وخامت ومسئولیت اولدیغی درکاردر . [وماظلمهم الله ولکن کانوا انفسهم یظلمون]

حریت شرعیه ـ که جناب حق جل شانه بوتون انبیای عظامی آنی تقریر ایچون بعث بیورمشدر ـ نظام بشری یی اصلاح وحیات مسعوده یی تأمین بابنده شرایع سبحانیه نك هر زمان الك زیاده اهتمام ایلدیکی اساسات عظیمه نك بری ، رحمت واسعهٔ ربانیه اثریدر .

حریت کلمه سنك اشعار ایتدیکی معنای صحیح مقابلی بولنان عبودیتی ملاحظه ایله پك قولای نمایان اولور . معلوم اولدیغی اوزره کافهٔ افراد بشریه حق تعالی نك قوللریدر . هر فردك عبودیتی شریك وشبیهدن منزه اولان واجب الوجوده مخصوصدر . هیچ کیمسه نك بوینونده باشقه عبودیت یوقدر . شرع شریفك وضع ایتدیکی حدوده مراعی بولنان شخص آدمی تماماً حردر ، مطلق العناندر . حیاتندن ، مساعیٔ واقعه سندن استفاده یه مأذوندر . حدود مذکوره دائره سنده ایسته دیکنی سویلر . آرزو ایتدیکنی ایشلر . کندیسنی کیمسه بو فکرندن منع ایده مز ، خلافنه مجبور قیله ماز .

حریت ایله عدالت آراسنده تلازم واردر . یکدیگرندن انفکاکلری متصور دکلدر . حریت بولنورسه عدالت ، عدالت بولنورسه حریت ده بولنور . حریتدن محروم قلنان ملتلر عدالت یوزی کوره مزلر . مظهر عدالت اولانلر حریتسزلکدن شکایت ایده مزلر . هر ظلمك معناسی سلب حریتدر .

رجال حکومتدن بنیاد ظلمی تحکیم مراد ایدن خائنلر اولا وسائط عدیده ایله خلقك دیللرینی باغلارلر ، قلملرینی قیرارلر . آندن صکره تجاوزاته باشلارلر . خلائقی حقوقلرندن محروم ایده رك دائرهٔ اسارته ادخال ایدرلر .

ازمنهٔ اخیره ده هر ملتك واسطهٔ مدافعه سی مطبوعاتدن عبارتدر . بر مملکتده حکم سورن سوء اداره یی ، وقوع بولان مظالم وتعدیاتی شرح ایده جك ناطقهٔ شکوی مطبوعات عمومیه در . حریت مطبوعات ابطال ایدیلنجه مدافعهٔ حقوق قابل اوله ماز . بوتون اهالیٔ مملکت عجز وحیرت ، بیك درلو دهشت ایچنده قالیر . تدریجاً محو ونایاب اولور کیدر . ایشته بو محو وانقراضه سرعت تامه ویرمك ایچون مطبوعاتی پامال قهر ایتمك الك بیوك تدبیر ظالمانه در .

بوندن طولایی رسول اکرم افندمز حضرتلری حریتك اماته اولندیغی هنگامده احیاسنه بذل مقدرت ایده جك ذواته الك بیوك درجاتی وعد مقامنده [افضل الجهاد کلمة حق تقال عند سلطان جائر] بیورمشلردر .

معنای شریفی : جهادك افضل واکملی اعتیاد جور ایلین حکمداره قارشی سویله نیلن طوغرو سوزدر .

[حدیث آخرده « سید الشهداء حمزة بن عبدالمطلب ورجل قام الی سلطان جائر فامره ونهاه فقتله » وارد اولمشدر . یعنی شهدانك الك اولوسی « عم پاك رسول اکرم » حضرت حمزه «رضی الله عنه» ایله اول مرد معالی سیرتدرکه بر سلطان جائره قارشی قیام ، امر بالمعروف ونهی عن المنکره اهتمام ایدوب ده آنك تیغ غدریله قتل اولونه . بو حدیث شریفلرك ایکیسی ده جامع صغیرده مذکوردر . حدیث اول « سنن ترمذی » ده « ان من اعظم الجهاد کلمة حق » عبارهٔ شریفه سیله مرویدر . « تقال » کلمه سی جامعده یوقدر . کذلك جامع صغیرك رمز ایلدیکی « سنن ابن ماجه » ده « کلمة عدل » کورولمشدر . هر تقدیره کوره کرك تحریری ، کرك شفاهی اولسون امر بالمعروفه دائر ، یولسز حرکاتی اخطار قبیلندن کلام ایله تفسیر اولونور .

سنن ابن ماجه شرحنده محقق سندی « علیه الرحمه » افضلیت مذکوره یی ایکی وجه ایله توجیه ایتمشدر . (۱) نجی وجه جهاد متعارفده انسان غلبه امیدیله ، خوف ورجا آره سنده حرکت ایدر . سلطان جائرك مسلکنه مداخله ایسه اغلب احتماله کوره باعث هلاك اولور . (۲) نجی وجه حرب وغزاده مؤمن کندیسنه معاونت ایده جك چوق کیمسه لر ایله برابر بولونور . بوراده ایسه اکثر ناس کندیسنی تخطئه ایدر ، یالکز براقیلیر .]

حریت شرعیه نك دائرهٔ وسیعه سنده موجب صلاح وفلاح اولان کافهٔ معاملات اعتدالکارانه داخل ، معناً یاخود مادةً شائبهٔ فساددن خالی اولمیان حرکات ، هر درلو تجاوزات واعتسافات خارجدر .

اذا قالت خدام فصدقوها
فان القول ما قالت خدام

ما بعدی وار

مناسترلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

سورهٔ رعد : آیت — ۱۱

« . . ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم »

[جناب حق بر قومك کامران اولدیغی نعمت عافیت وآسودکیدن دور اوله رق کرفتار محن وشدائد ودوچار ذل وهوان اولمسنه کندی فعللرینی بوزملری و فضائل اخلاقیه لرینی ترك ایتملری سبب اولوب بو اولمدقجه حضور و آسایشلری تطرق خللدن مصون قاله جغنی بیان

صددنده بیوریورکه] برقوم نفسلرندهکی حالی تغییر ایتمدکجه الله او قومك حالنی تغییر ایتمز. [برقوم متصف بولندقلری اعمال صالحهیی، مجبول اولدقلری طبع سلیمی ، تحلی ایلدکلری فضائل اخلاق اضدادینه تغییر وتبدیل ایلدکجه جناب حق او قومك نعمت وعافیتنی ، رفاهیت و آسایشنی تغییر وتبدیل ایلمز . برقوم دوچار مذلت ونکبت اولورسه بواستحقاقه آنجق کندیلری باعث اولمشدر] .

کتاب عزیزك دیکر بر موضع شریفندهده شو نص جلیل وارد اولمشدر : « وضرب الله مثلاً قریة کانت امنةً مطمئنةً یأتیها رزقها رغداً من کل مکان فکفرت بانعم الله فاذاقها الله لباس الجوع والخوف بما کانوا یصنعون » . مآل منیفی : الله برقریه [وقصبه] یی مثل قلدی، [سائرلرینه عبرت ایتدی] که او قریه [هر خوف و خطردن] آسوده ومطمئن اولوب رزقی هر طرفدن بول بول کلور ایکن [اهالیسی] اللهك نعمتلرینه کفران ایلدکلرندن [فضائل اخلاقیه لرینه مکافاةً جناب منعم حقیقینك بو عالمده کندیلرینه انعام ایلدیکی وسعت رزق وآسودکیٔ حالك قیمتنی تقدیر ایتمیوب سیئاته تهالك کوستردکلرندن] الله ده انلره بوایتدکلری سببیله لباس جوع وخوفی طاتدیردی. [لباس بدنی احاطه ایلدیکی کبی جناب حق ده آنلری هرجهتدن جوع وخوف ایله قوشاتدی . هر یوزدن انلری جوع و هراسه دوچار ایلدی] .

تاریخك شهادتیله مثبتدرکه فساد اخلاقه مبتلا اولان اقوامك قوت وسلطنتلری زائل وهیئت مجتمعهلری محو ومضمحل اولمشدر . شان وشوکت قومك صحیفهٔ هستیدن ترقین ایدلمسی انجق فضائل اخلاقیهیه رعایت اولنمامسندن انبعاث ایدر . فضائل اخلاق هرنوع سعادت واقبالك قوهٔ موجدهسیدر. انکلهدرکه افکاروقلوب زندهاولور. انکلهدرکه وفاق واتحاد ظهوره کلور . انکلهدرکه رفاهیت و آسایش تجلی ایدر . انکلهدرکه بر قومك اوزرنده شعشعهٔ شوکت و کمال ابدیالظهور اولور . انکلهدرکه ماهیت امتی تقویم وتأیید ایدوب انقلابات ازمنهوتبدلات دولیهایله انحطاط وانقراضدن مصونایدهجك نظامات وقوای عمومیه وجودبولور . اخلاق فاضله علوم معنویه وسیاسیه آرهسندهکی روابطك اك قوتلیسیدر . علوم مذ کورهنك توسیع حدودایله مرفوعالقدر اولمسی اخلاق فاضله سایهسندهدر . فساد اخلاق ایسه دها ایلك هجومنده افراد جمعیت بیننده‌کی رابطهٔ حب وموالاتی فك ایلدیکندن مبتلالرینی کندی سلاحلریله اعدام ایلر.

ادوارسالفهده شعشعهٔ شوکت واقباللری جهانی طوتمش اولان اوعظمتلی اقوام شمدی نرهده ؟ انلر مبتلای انواع سیئات ورسوای عوالم وکائنات اولهرق قعرنایاب مهالکده محوونابود اولمشلردر .

رومادولتی ، اوایکی جناح سطوتنی شرق وغرب عالم اوزرینه کرمش اولان حکومت کبری اوائل حالنده فضائل اخلاقك کویا مجسم برنمونهٔ ذیحیاتی ایدی . ملت حکومتك دورهٔ اولاسندهپك تربیهلی،پك ادیب،پك اهل عرض،پك صابر،پك چالشقان،پك غیور ایدی. قلبلری حریت ووطن محبتلریله مملو ایدی. مسلکلرنده ثابتقدم ایدیلر. اسراف ، تعدی وطمع ، حرص جمع مال نزدلرنده پك منفور ایدی. عسکرلری جسارت وشجاعتده ، صبروتحملده ، اطاعت وانقیادده دنیانك اك برنجی عسکری ایدی . معین برمسلکده حرکت ایدرپك ماهر ودوربین رجال سیاسیهسی وارایدی . ملتك عرض وناموسه اعتناسی اولدرجهده ایدیکه رومادە فاحشه لاقیردیسی ایشیدلمزایدی. اعتبار ثروت وسامانه اولمیوب محترم ومبجل اولان آنجق فضیلت ایدی . لکن عسکرلری فضائل اخلاقیهدن تجرد ایتدیلر . اسراف وسفاهته قویولدیلر . فعالیتی ترك ایلدیلر . حرص وطمع کندیلرینی بوریدی. بغیرحق دست تعدیلرینی اوتهیه بری‌یه اوزاتدیلر. ذوق وصفایه طالدیلر . رجال حکومتی ارتکاب وارتشا ایله خاقی صویدیلر . روما اك منفور ، اك ذلیل ، اك محقر ، اك مشوش الاداره بر هیئت اجتماعیه درکهسنه قدر تنزل ایتدی. نسوان ایسه عرض وناموسك نه دیمك اولدیغنی همان فراموش ایلدیلر . حماملرده قادینلر ایله ارککلر چیریل چیلاق اولهرق یقانورلر ایدی. رسمی ضیافتلرده ارککلر ایله قادینلر سفرهدن قالقدقدن صکره علناً هردرلو شناعتلرده بولنور وبوخصوصده صاحب مشروع آرانماز ایدی . بو آداب و اخلاق رذالتلریله برابر اکل وشربه دخی پك دوشکون اولدیلر. روما کبارلری اکل وشرب ایدهبیلدکلری مأکل ومشارب ایله قناعت ایتمیوب برنوع غثیان علاجی ایله یدکلری یمکلری چیقاردقدن صکره بشقه برشی یرلر وشوصورتله متصل اکل وشرب ایله مشغول اولورلر ایدی . نهایت اویوزمیلیوندن متجاوز نفوسی احتوا ایدن بنای محتشم سلطنت برطراقهٔ دهشتانکیز ایله یره سقوط ایدوب خاك ایله یکسان اولدی .

اخلاق بوزوقلغندن اعتقاد بوزوقلغی حصوله کلور . بعض مفسده محضا مقاصد فسادجویانهلرینی ترویج ایچون اولدیغی حالده کویا حقوق عامهیی مدافعهیه ترقی و سعادت امتی حمایهیه بذل نفس ایتمش کبی کورینورلر . برالطاف بخشایش الهی اولاق اوزره قبائل شتادن کمال دبدبه ایله طلوع ایتمش اولان و حدت کبرایی دوچار تفرقه ایدهرك بتون بتون مضمحل و پریشان ایتمك ایچون آنك علیهنده بدبینانه سوزلر بولوب سویلرلر. مقصدلری اوقلبلر آرهسندهیوللر آچمش حقیقی وصمیمی مکالمهلر، ائتلاف وموانستلر، حسن معاشرتلر پیدا ایتمش اولان رابطهٔ قویهیی دینسزلك ایله فك ایدرك هیئت کبرای امتی طاغتمقدر. چونکه بری بریله التحام ایدوب آیری آیری حیات سیاسیهلری ممکن اولمیان اقوام اسلامیهیی یکدیکرندن آییرمق ایچون بوندن دها مؤثر برچاره یوقدر . فقط بو برابلهفریبانه تصوردر، وجود بولماز برخیال محضدر. بوخدعه هیچ بروقت تماشای حقیقته حائل اولهماز. سن نهیی مدافعه ایدیورسین؟ فضائل اخلاقی . دین بونی مع زیادةٍ مدافعه ایدیور . صدرمبحثك موشح بولندیغی آیات کریمه کبی نیجه آیات وآثار بوکا شاهددر . حقوق حریتیمی حمایه ایتمك آرزوسندهسین ؟ حاجت یوق . اصل حامیٔ حقوق بشر دیندر . بوبابدهکی نصوص لایعد ولایحصادر . « ان الله یأمر بالعدل والاحسان » مقصدك تحصیل علوم وکمالاتمیدر ؟ تحصیل علوم وکمالاته دین قدر دعوت وتشویق ایدر هیچ بر منادی یوقدر. کتاب الله « بیلن ایله بیلمیان براولورمی » دیور . قرآن کریمك

بك چوق موضعنده كاه علم نوره ، جهل ظلمته ، كاه عالم بصیره ، جاهل اعمایه تشبیه اولنمشدر . « شهدالله انه لا اله الا هو والملئكة واولوا العلم قائماً بالقسط » آیت كریمه‌سنده رجال علم جناب حق وملائكهٔ كرام ایله برلكده ذكر اولنه‌رق قدری تبجیل اولنمشدر . شخصی تشبثلرینی اولسون ، دیورسین ؟ شركتلر تشكیل ، كارگاهلر كشاد ایدلسونمی ایسته یورسین ؟ سعی وعمل ایچون ، تقبیح عطالت ایچون ، امور خیریه‌ده تعاون ایچون ، كسب وتجارت ایچون ، شركتلر تشكیلی ایچون سویلنمدك سوزمی قالمش ؟ بوخصوصاته دائر قرآن كریمده ، كتب احادیثده ، كتب فقهیه‌ده ، اصول فقهده‌كی اوامر واحكام ومسائل میدانده . ترقی وسعادت وكمالات ایچون بشقه نه قالدی ؟ هیچ . اویله ایسه بو تلاش وتصلف نه ؟ « اطلبوا العلم ولو بالصین » بیورلمش . دیگر برحدیث شریفده « الحكمة ضالة المؤمن یأخذها این وجدها » وارد اولمش . دیمك تحصیل علم ایچون لزومی تقدیرنده آخر دیارده حتی بلاد بعیده‌یه شد رحل ایتمكه مأمورز . حكمت وكمالاتی نرده بولورسه‌ق اخذ واقتباس ایتمك شعارملیمزدر .

معلومدركه دین برر ابطهٔ صمیمیه‌دركه عبادی خالق تعالی حضرتلرینه ربط وبند ایدر . اك قوتلی برمحركدركه انسانی اعمال خیریه‌یه سوق ایلر . برموعظهٔ بلیغه‌دركه تقریر فسونكاری وجدانی مفتون فضائل قیلار . عالی برحكمتدركه نظرتده‌كی انتظام ووحدتی كوسترر ونكر بشرده ادراك معالی اویاندیرر .

شو حالده یوزمزی غربه دوندیره‌لم ، دیمكه نه ضرورت وار؟ دیارمزك اخلاق وآدابنی ترك ایده‌لم ده غربك اخلاق وعاداتنی تمثل ایلیه‌لم ، فكرینی اورته‌یه سورمكده نه معنی وار؟ برده سكا صورارز : ای ذهن وقاد ! غربده بولندیغك مدتجه اودیارك دار الفیض عرفانلرندن بزه نه تحفهٔ علم وكمال كتوردك ؟

سوزه بوراده نهایت ویره‌لم و محترم ادیب اخلاق شناسمزك شو نشیده‌سنی هم آهنك اوله‌رق اوقویه‌لم :

اخلاق ایله‌در كمال آدم
اخلاق ایله‌در نظام عالم
اخلاقه نظر ایدلمینجه
سمت ادبه كیدلمینجه
عالمده نیجه معارف اهلی
ترجیح ایدیور علومه جهلی

بركت زاده اسماعیل حقی

فلسفهٔ اسلامیه :

اثبات واجب

— ٤ —

مسلك اختراع وابداع اوزره اثبات واجب

متشابه الاجزا اولان ماده‌دن ، یعنی ماهیتلری براولان اجزای ماده‌دن برچوق عناصر مختلفه‌نك وجوده كلمسی ، براثر اختراع وبرابداعدر ؛ بوكیفیتی اجزای ماده‌نك اختلاف وضعلرینه حمل ایتمك باطلدر . زیرا اختلاف وضعك اختلاف ماهیتی اقتضا ایتمیه‌جكی بدیهیدر . بونكله برابر اختلاف وضعده آیریجه برابداع وبراثر اختراعدر ؛

معلومدركه اجسام مركبه برچوق عناصر مختلفه‌دن تشكل ایتمشدر ؛ حالبوكه بوعنصرلر عین ماهیتك افراد واجزاسیدر ، بناءً علیه بونلر آره‌سنده حسب الماهیه اصلا اختلاف یوقدر . جمله‌سی « ماده » دینان شیئك اقسامندن عبارتدر .

اساساً بونلر ماهیت واحده‌نك اقسامی اولدقلری حالده یكدیكره نسبتله حقیقت وماهیتلری بالكلیه باشقه‌در . چونكه اكر اویله اولماسه‌یدی اجسام تنوع ایده‌مزدی . كائناتده آنجق برنوع جسم بولنوردی . حالبوكه بوعالمده ماهیتلری یكدیكرینه مخالف لایعد ولایحصی اجسام موجوددر . وهربرینه مخصوص نیجه آثار واحكام ترتب ایتمكده‌در .

بركره اجسام جمادیه‌یی نظر تدقیقدن كچیره‌لم ، وبونلردن اولا اجرام علویه‌یی نظراعتباره آله‌لم ؛ بونلرك جمله‌سی عین ماده‌دن تركب ایتدیكی حالده هربرینك كندینه مخصوص برهویتی ، بروضعیتی ، بر مقدار وبروقت معلومی واردر . یكدیكرینه نسبتله بعضلری پك كوچك وبعضلری پك بیوكدر . حتی اوقدر بیوكدركه كرهٔ ارضك آكا نسبتی برقوم دانه‌سنك بیوك برطاغه نسبتی كبیدر . بونلردن هربری كندی مدارنده كمال انتظام ایله دور ایدییور .

بو اجرامك هیچ برنده سكونت كورولمیور . هربری كندینه مخصوص برحركتله فضاده طولاشیور . حتی شیمدیكی هیئیونك كشفلرینه كوره شمس بیله ثانیه‌ده سكز كیلو مترو برسرعتله توابعی ایله برابر « هركل » برجنه طوغرو ایلریلكده‌در . بعض كواكبك كونی وسنه‌سی بزمكیلردن دها قیصه وبعضیسنك دها اوزوندر . « زحل »ك برسنه‌سی بزم سنه‌لرك یكرمی طقوزینه مساویدر . « اورانوس »ك برسنه‌سی بزم سنه‌لرك یتمش دردی قدردر . « نپتون »ك برسنه‌سی بزم سنه‌لرك یوز آلتمش دردینه معادلدر . حالبوكه « عطارد »ك برسنه‌سی بزم سنه‌مزك ربعی قدردر . برقسمنك حرارتی یوقدر . برقسمك حرارتی ایسه پك شدتلیدر . حتی شمسك حرارتی جمع ایدیلسه كرهٔ ارضك تخمیناً اون بیك ایكیوز كیلومتره ثخننده اولان قشرینی بركونده اریتمكه كفایت ایدر . بو حرارت شدیده‌نك ایكی میلیار اوچیوز سكسان بر میلیونده برجزئی بزه واصل اولیور وبوصورتله روی زمینده حیات حصوله كلیور . ارضك شمسدن اولان بعد مسافه‌سی یوز قرق طقوز میلیون كیلو متره‌دور . عوالم سائره‌ده دخی عین احوال جریان ایتدیكی استدلال ایدیلیور .

صوكرا بركره‌ده اجسام ذی حیاتی نظراعتباره آله‌لم : بواجسامك جمله‌سی برطاقم معدنی شیلردن تركب ایدییور . بونلرك اجزای اصلیه‌سنی معدنیات تشكیل ایلیور . آزوت ، قاربون ، مولدالماء ،

مولدالحموضه‌دن عبارت اولان معدنیاتدن ، یعنی شبه معدنی اولان شیلردن نباتات ، حیوانات حاصل اولیور . حالبوکه اویله معدنی اولان شیلر ایله حیات آره‌سنده وهله علم ، اراده ، قدرت ، سمع ، بصر وسائره کبی صفات عالیه میانده اصلا مناسبت یوقدر . بونك ایچوندرکه بر عرب حکیمی : « الذی حارث البریة حیوان مستحدث من جماد = بتون انسانلری حیرتده براقان شی برطاقم جماداتدن حیوان جنسنك حصوله کلسیدر » دیمشدر . ایشته بونلرك جمله‌سی هپ ابداعات واختراعات قبیلندندر .

شمدی بحثی خلاصه ایده‌لم : بتون عوالم اجزای اصلیه‌سیله ، اجرام علویه وسفلیه‌سیله ، معدنیات ، نباتات وحیواناتیله عدواحصادن خارج نیجه احوال بدیعه و عجیبه‌یی محتوی در . بونجه بدایعی حاوی اولان شیلر ایسه بر مبدعك ابداعی و بر مخترعك اختراعیله‌در . اومبدع ایسه « واجب الوجود » در . زیرا بوقدر آثار بدیعه‌یه مبدأ اولان شیئك ممکنات جمله‌سندن اوله‌میه‌جغی مسالك سالفه‌ده ذکر ادله ایله مثبتدر .

موسی کاظم

انسان

« وتزعم انك جرم صغیر ،
وفیك انطوی العالم الاکبر . »
امام علی

خبردار اولمامشسك کندی ذاتکدن‌ده حالاسن
« محقر بروجودم ! » دیرسك ای انسان ، فقط بیلسه‌ك ..
سنك ماهیتك حتی ملکلردن ده علویدر :
عوالم سنده پنهاندر ، جهانلر سنده مطویدر !
زمینلردن ، سمالردن طاشارکن فیض ربانی ،
اولور قلبك تجلیزار نورانور یزدانی .
مصغر جرمك اما غایهٔ صنع الٓهیسك ،
بو حیثیتله پایانك بولونماز ، بی تناهیسك !
ادیب قدرتك بیت‌القصید شعری اولمشسك ،
حکیم فطرتك بر آکلاشیلماز سری اولمشسك .
اسیرکدر طبیعت ، دست تسخیرکده‌در اشیا ،
سنك احکامکك منقادیدر ، محکومیدر دنیا .
بولوطلردن صواعق صید ایدر عرفان چالاکك ،
یرك آلتنده معدنلر بولور نقاد ادراکك .
دکزلر بسترکدر ، طالغه‌لر کهوارهٔ نازك ؛
نه‌در طاغلر ، سما بیما سنك شهبال پروازك !
هوا بر رفرف سیال حکمکدرکه بردمده
اولور دمساز آوازك بوتون اقطار عالمده .
دایانماز پیش اقدامکده مانعلر ، مزاحملر ؛
قاچار سن رزمکاه عزمه کیردکجه مهاجملر .
قاراکلقلرده کزسه‌ك شبچراغك فکر حکمتدر ،
که هر اشراقی بر سونمز ضیای سرمدیتدر ؛
صوسزچوللرده قالسه‌ك بدرقه‌ك الهام سعیکدر ،
که هرخطوه کده ایلرسایه‌کستر واحه‌لر ظاهر .
نه‌زندانلر اولور حائل ، نه‌منفالر ، نه مقتللر ..
یوزورسك سدراهك اولسه حتی آهنین اللر :
ییقار باروی استبدادی بر آسوده تدبیرك ،
سمالردن اینن تأییدیسك کویا که تقدیرك !
تجریدن اوصانمازسك ، تعالیدن تعالی‌یه
آتیلدقجه ، آتیلسه‌م شمدی ، دیرسك باشقه آتی‌یه !
سنك الك‌شانلی ایامکده ، الك مسعود حالکده
براستقبال دورادور واردر هپ خیالکده .
اواستقباله درشوقك ، اودرمعشوق وجدانك ؛
اوقدسی نشوه‌نك شیدای بی‌آرامیدر جانك .
اوشوقك دائم الجاسیله سیرك اضطراریدر ،
ترقی میلی آرتق فطرتکده روح ساریدر !
بوتون اسرار خلقتدن خبردار اولمق ایسترسك ،
بوغیبستان هیچاهیچدن قورتولمق ایسترسك !
معادك مبدئك ، حالك که اوچ مدهش معمادر ..
طورور ادوار مستقبل کبی قارشیکده هپ حاضر .
قوشارسك بونلرك سودای ادرا کیله طورمازسك ،
حقیقتدن ولوبرشمه طویمازسه‌ك اوطورمازسك .
سرائر پرده پوش ظلمت اولسون وارسین ایسترسه ..
دوشورمز دوشدیکك یلدای حرمان روحکی یأسه :
امل مشعل کشك ، بررهنما همراهك اولمشکن
تحاشی ایله‌مزسك سینهٔ دیجوره کیرمکدن .
کلوب بر کون تجلی ایتسه ماهیات مصنوعات ،
تجریدن کچر بردم قرار ایلرمیسك ؟ هیهات !
طوتارماهیت صانع ، اواك هیبتلی ماهیت
اولور آتشزن آرامك ، آرتق طورمه جولان ایت !
توقف یوق سنکچون ، دائمی برسیره ثابعسك :
نه زیرا حاله راضیسك ، نه مستقبلله قانعسك !
طورورکن بویله بی پایان ترقیزار قارشیکده ،
نصل دیرسك یا « بك محدود بر جرمم ! » طوتارسك‌ده ؟
ملکلردن بویوك هم چوق بویوك تجیله مظهرسك :
تکالیفك امانتکاهیسك ، بر باشقه جوهرسك !
حیاتك آکسیك اولمازکن آغیر بیك باری آرقه‌کدن ؛
اولوملر ، قورقولر صولت ایدرکن هپسی بریاندن ؛
شدائد اقتحام ایتمکده مدهش برمکانتله ،
یولکدن قالمایوب دائم کیدرسك . . هم نه‌سرعتله !
سنك برنسخهٔ کبرای خلقت اولدیغك البت
تجلی ایتدی آرتق ؛ طور ، دوشون اویله‌یسه بر حکم ایت :
نصل اولمق کرکدر شمدی افعالك که همپایه‌ك
بهائم اولماسین ، قدرك ملائکدن معززکن ؟

محمد عاکف

ترانهٔ ملی

« عثمانلیلرك كشوری عثمانلیلركدر »

عثمانلیلرك ملكیدر آزاد تمدی ،
كیمدر اوزاتان خاكمزه پای تصدی ؟
عثمانلیلرز بز ایدرز بویله تحدی :
عثمانلیلرك كشوری : عثمانلیلركدر
تركیه : وطن اركلری عثمانلیلركدر

* * *

خاك وطنی جوهر جان عد ایدرز بز
راهنده اونك شام وسحر دیده‌ورز بز
یوقدر چیقاجق قارشیمزه شیرنرز بز
عثمانلیلرك كشوری : عثمانلیلركدر
تركیه : وطن اركلری عثمانلیلركدر

* * *

حفظ وطنه قلعهٔ آهن تمزدر
مرمیٔ عدو تكمهٔ پیرا هنمزدر
اولسه‌ك ده حدودی وطنك مدفنمزدر
عثمانلیلرك كشوری : عثمانلیلركدر
تركیه : وطن اركلری عثمانلیلركدر

* * *

قورشونله اكر ـ قاریرینه ـ طولسه‌ده بالقان
بی‌شك ایده‌رز كوكسمزی اونلره قالقان
یوقدر وطنی ترك ایده‌جك آقسه‌ده آل‌قان
عثمانلیلرك كشوری : عثمانلیلركدر
تركیه : وطن اركلری عثمانلیلركدر

* * *

قورقارمی‌صانیر بزلری دشمن واریشندن
قالماز بریمز یولده شجاعت یاریشندن
آلمی چكه‌رز بز وطنك بر قاریشندن
عثمانلیلرك كشوری : عثمانلیلركدر
تركیه : وطن اركلری عثمانلیلركدر

* * *

حفظ وطنك آمریدر دین و حمیت
عثمانلیلرك بویله‌جه‌در فكری حقیقت
وارمی‌بونی برجرح ایده‌جك صاحب جرأت
عثمانلیلرك كشوری : عثمانلیلركدر
تركیه : وطن اركلری عثمانلیلركدر

* * *

حفظ وطن اقدسیدر ملته دلخواه
اولدق بوكا دائر هپمز حالف بالله
ثابتدمز بز ، بوسوزك شاهدی الله
عثمانلیلرك كشوری : عثمانلیلركدر
تركیه : وطن اركلری عثمانلیلركدر

فی ٥ كانون ثانی ۳۲٤

طاهر المولوی

سفیر الاسلام الی سائر الاقوام

— مابعد —

[كنز العلوم واللغة] نامیله تألیف وترتیب أیلدیكمز محیط معارفمزك حرف الحاء فصلنده سیدنا حضرت محمد صلی الله علیه وسلمك دبدبهٔ معظمهٔ رسالت جلیله لرینه ادلالاً وعلومكانت شریفهٔ محمدیه‌لرینی تعظیم واجلالاً ذكروایراد ایتدیكمز مقالاتی بورساله‌مزه علاوةً درج وتزییرینی موافق كوردك. مقالهٔ مبحوث عنهامزده دیمشدك‌كه : هركس بیلیركه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم قوم عربده تك باشنه ، یالكزجه ـ هیچ برمعین ونصیری اولمیه‌رق ـ ظاهر اولدی وذات شریفلرینك دین فطرت ودین اسلام دیمك اولان دین الله ایله كافهٔ ناسه بعث وارسال اولندیغنی قومنه اعلان ایتدی . وهركس بیلیركه حضرته وتابعی اولانلره اون‌اوچ سنه مكه‌ده مشركین طرفندن انواع اذا وجفا كوسترلدی. صوكره مدینه‌یه هجرت بیوردی . اوراده انصار بولدی . كندیلرینه وتابعی بولنان مسلمانلره هجوم ومقاتله‌یه ابتدا ایدنلرله مقاتله‌یه مجبور اولدی . بالآخره مهاجرینك قوت ومكنتلری وسلاح سطوتلری قوهٔ قاهرهٔ اسلامه تاب آور مقاومت اوله‌میه‌رق جزیرة العرب باشدن باشه اسلامه رام اولمقله نهایت بولدی .

ینه هركس بیلیركه علیه الصلاة والسلام افندمز صاحب كلمهٔ علیا وامتك بحذافیرها مالك ناصیه‌سی اولمش ایكن حطام دنیادن فرط بعدلرندن وفوق مایتصور زهد وعبودیتلرندن ناشی اوائل بعثت سنیه‌لرنده ـ مشركینك كندیلرینه طاش آتوب نوادی ومجالسده ذات شریفلرینی استهزا أیلدكلری زمانده ـ احوال سعادت اشتمال ومعیشت ومعاشرت سنیه‌لری نه‌حالده ایسه‌ینه عین حالده قالدی .

وینه هركس بیلیركه وقتاكه علیه الصلاة والسلام افندمزه مشركینك اذاوجفاسی مشتد اولمغه ومؤمنینه مشركلرك تحقیراتی پك آغیر كلمكه وامن واطمئنان ایله مسلمانلرك هیچ برایسی جناب حقه عبادت ایده‌مه‌مكه باشلاینجه جناب حق رسول كریمنه شو آیت جلیله‌یی انزال بیوردی . قوله تعالی : [وعدالله الذین امنومنكم وعملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض كمااستخلف الذین من قبلهم ولیمكنن لهم دینهم الذی ارتضی لهم ولیبدلنهم من بعدخوفهم امنایعبدوننی لایشركون بی شیئاً .]

وینه هركس بیلیركه بووعد جلیل الهی تحقق ایتدی وقوم نجیب عرب خلفای ارض اولدی وكندیلرندن اول اولان امم سالفه‌نك بالغ اوله‌مدقلری مالكه بالغ اولدیلر .

ایمدی شوحادثهٔ فوق العادهٔ اجتماعیه ، نفسك تطمینی ایچون تعلیل مقبوله عرض احتیاج ایدروبوبابده اوكمزده ایكی فرض واحتمالك تصوری قالیور . اوده : یامحمد علیه السلامك حقیقةً رسول الله اولوب هدی ایله بعث وارسال اولندیغنی ودین حقك جمیع ادیانه غالب كلدیكنی وحق تعالی‌نك رسولنه ایتدیكی وعدی ایفا وآنی نصرتیله تأیید وعساكر همایوننی منصور ومظفر قیلدیغنی تسلیم ایتمك ویاخود حضرتك (حاشا) رسول اولمیوب واصل اولدیغی مرتبهٔ كمالات عالیه‌یه آنجق حسن تدبیر وسیاستی سایه‌سنده واصل اولدیغنی فرض ایلمكدر. اكر بوفرض ثانی‌یه میل وقائل اولان وارسه آنكله شوو جه ایله مناقشه ایدرز ، دیرزكه :ـ علیه الصلاة والسلام افندمزك رسول الله اولمدقلری فرض وتقدیرینی شوامورك مجموعنه‌بناء ایتمه‌كز لازم كلیر :

اولا : حاشا اوكذباً ادعای نبوت ایتدی .

ثانیاً : متصف اولمدیغی اخلاق سنیه وطاعات وعبادات بركزیده‌یی ریاءً كوستردی . وطول حیاتنده شوریاده ثبات ایتمكه قاتلاندی .

ثالثاً : شوریاءحالنی هركسدن حتی اخص اصحابی واخص نساسندن كیزلمكه مقتدر اولدی .

رابعاً : شواحوال ایله متصف اولدیغی حالده جناب حق آنی تأیید ایدوب نصرت احسان ایتدی وآنی كلمهٔ علیا قیلدی .

خامساً : شو احوال ایله متصف اولدیغی حالده جمیع انبیاء ومرسلینه تفوق ایدن اعمالی ابراز ایتدی . [زیرا بعثت سنیهٔ محمدیه‌نك احداث أیلدیکی انقلابات عظیمه کبی بر انقلابك دیکر پیغمبران ذیشان بعثتلرنده ظاهر اولمسی تاریخ انبیاده کورولمه‌مش‌در .]

سادساً : امت عربیه غباوتك درکهٔ اسفلنده ایدی .

سابعاً : حاشا اومدع کاذب ایدی . لکن مرسلینك ابراز ایلدیکی کمالاتی او دخی ابراز ایلدی .

ایمدی شو وجوه سبعه‌یی وجهاً وجهاً نظر تدقیق و تفحصدن کچیردکدن صوکره دیرزکه : حضرتك ادعای نبوتده کاذب اولمسی فرضیتی اصول تنقیدك اولنی اثبات ایده‌مین بر لاف کذاف قبیلندن‌در . زیرا نبوت بر امر خطیر و برشأن جلیل‌درکه آنی زوراً وبهتاناً ادعایی آنجق مطبوع القلب ، فاسدالفطرة ، سیئ النیة ، جرئ علی‌الله اولان برکیمسه یاپه بیلیر . بویله بر آدمك ایسه مجموعهٔ حیاتی بر سلسلهٔ جرائم وشبکهٔ مأثم تشکیل ایدوب هر وجهله خیردن بعیداولور . یعنی حیاتی هر نوع فضائلدن معری بولنور . حضرت محمد صلی‌الله علیه وسلم افندمز یا کورهٔ حیاتلرنده برصنف ناسدنمی ایدیلر ؟ حال بوکه تاریخ حیات وسیر شریفه‌لری ذات اقدس رسالت پناهیلرینك قبل‌البعثة وقبل‌النبوة کافهٔ مکارم اخلاق وطهارت خلاله شهادت ایتمکده‌در . برحالده‌که معاصرینی (الامین) دییه کندیلرینی تلقیب ایتمشلردی . کندیلرندن برجریمه‌نك ویا برذمیمه‌نك صدورایتدیکنه دائر معاصرینندن برنقل وخبره تصادف ایدلدیمی ؟ ایمدی حیات اولیه‌سی کلیاً پاك ومطهر ونیجه نیجه صفات کریمه ایله موقر اولان ذات شریفك نصل اولورکه قرقندن صوکره ضدینه منقلب اولوب طبیعتی نقیضنه رجوع ایتسون؟ هیهات ! عادت خلقت تبدل ایدرمی ؟ نوامیس طبیعت ده کیشیرمی ؟

محمد علیه‌السلام افندمزك شو صفات کریمه وخلال قویمه ایله کورینشی حاشا ریاءدر ، فرضی ایسه میدان تدقیقده فرض اولندن واهی در . زیرا ریاء نفوس منحطه ودنیه‌نك صفتی وقلوب‌خواره وسافله اصحابنك خصلتی‌در . ریاء برخصلت عاریه وبر صبغهٔ ظاهریه‌درکه بر مدت ستر و اخفا اولنسه‌ده برمدت صوکره کندیلکندن میدانه چیقار . ریاء مادامکه برحبالهٔ صید ووسیلهٔ کیددر ، او حالده برثوب مستعاردرکه برامل مطلوبه وصول ایچون نفسك انفعالی دیمك‌در . ریانك شانی سائر صفات عاریه کبی عوارض وحوادث فجائیه ومخاوف طارئه وواقعه قارشوسنده پریشان وزوالپذیر اولمق‌در . مرائی دائما مضطرب ومذبذب برحالده‌در . برحالده‌که نفسنك بیله علیهنده نمیمه‌کارلق ایده‌جکی ظننده بولنور .

حوادث حیات ، طوارق حدثان ، ماجرای احوال ایسه غل وغشك کاشفی ، تدلیسك واضحی‌در .

مرائینك حلیهٔ زهد و شجاعت وکرم ایله اتصافی آنجق تدویر ایده‌جکی دولاب حوادثك معالجه‌سنده وتصدی ایتدیکی خلائقك مقابله‌سنده اجرا ایدر . اماحصول مطالب وآمالی قارشوسنده برمعترض راست کلنجه استحصال مطلبی ایچون اشنع فضیحه‌یی علی ملاءالناس ارتکابدن چکینمز . فرض وتقدیرك عقلاً ابعد بعیدی ایسه برمدع کاذبك مادام الحیات بووجه ایله ریاءده امکان ثباتی‌در . زیرا ریاکارلق عاجلاً وآجلاً برغرض ومقصدك حصولنه دکین دوام ایدوب غرض ومقصدك حصولنده همان دوچار ضعف وفتور اولور ونهایةالامر ریانك یالدیزی سیلنه‌رك ریاکارك فویه‌سی میدانه چیقار . عادةً مرائی نفوس رذیله وسافله اصحابندن اولور وآمال رقیقه‌نك استحصالنده نفس حریص اوله‌رق امرار وقت ایدر وظاهر حال آنی هرخصوصده تکذیب وابطال ایتمکله عاقبت رسوای اولور . بوجناب حقك خلقنده برسنت الهیه‌سی درکه حق باطلدن تفریق وتمییز ایچون بویله‌جه جاری اوله کلمش‌در .

اما حضرتك ریاسنی اخص اصحابندن ومحرم ونساسندن کیزلمکه مقتدر اولدیغنه دائر اولان اوچنجی فرض واحتماله کلنجه : شو فرض دخی اهل تمییز ودقت نظرنده فروض سابقه‌دن اضعف اولدیغی میدانده‌در. زیرا تاریخ بزه واضحاً اثبات ودلالت ایدیبورکه هرصاحب مبدأك اصحاب واتباعی‌ده کندی کبی در . بناءً علی هذا اصحاب تدلیسدن اولانلرك مذهب وطریقلرینه کوره اعوان واتباعی اولورکه آنلر مرام ومقاصد باغیه‌نك نشر و ترویجنه معاونت ایده‌رك صاحب تدلیسك فضلات اغتنامندن بهره‌یاب اولورلر . تاریخ بزه اثبات ایدرکه رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمزك اخص اصحابی ابوبکر ، عمر ، عثمان علی (رضی الله عنهم) حضراتی ایدی . انلرك هر بریسی حضرت رسولك دنیادن تزهد و زخارفدن تبعد وتجرد خصوصنده‌کی اثر پاك وطریقت سنیه‌سنه تمامیله تابع ایدیلر . حضرت فخر عالمدن صوکره انتخاب امتله مقام معلای خلافته کچدیلر . سلطنت و سطوت اسلامیه انلری مفتون ایتمدی . آنلر منتخبلری اولان مسلمانلرك آنجق خادمی اولدیلر . مسلمانلرك کیدکلرینك ادناسنی ، ییدکلرینك اقلنی کیوب اکل ایتدیلر . کیجه‌لری جناب معبود بالحقه طاعت و عبادتله خالق تعالی وتقدسك فضل وکرم ورضوان ونعمنی طلب ایدرلردی . رضوان الله علیهم اجمعین »

مترجمی : احمد جمال

اسلامیتده

روحانیت ، جسمانیت

وارمی ؟

معلومدرکه بتون بنی بشر مساوی اوله‌رق دنیایه کلیرلر . فقط پك آز برزمان کچر ، بومساوات یواش یواش سونمه‌یه باشلار: صحنهٔ حیاته ایلك قدم نهاده اولانلر کندولرینه من‌طرف‌الله مودوع اولان فطرتلریله، اباء واجدادلرنده بالتوارث آلدقلری مایهٔ عرقلریله، بوکاده محیطاتنك تأثیری انضمامیله کندولرینه مخصوص اولان بر استعدادك کوستردیکی یولی تعقیب ایدرك تعیین اولنان حیاتلرندن قطع مراحل ایتمه‌یه باشلار، قطع ایدر ، دائما ایلرولر ، کیدرلر .

اشته بو اثناء مسابقه‌ده برچوق آرقداشلر آیریلشمش اولور : یا تقدم ایتمش کچمش ؛ یاخود مجادلهٔ حیاتیه‌ده دها زیاده فعالیت ابراز ایدن ، ــ دها طوغروسی ــ طالعی یاور اولان دیکر برینه نسبةً کیروده قالمش اولور .

کوریورزکه انسانلر تا بدایت تولدلرندن باشلایه‌رق ترقی، تکامل خصوصنده یکدیکریله مسابقه‌یه باشلارلر ، الی ماشاءالله بوصورتله طریق تکاملده حرکت ایدر ؛ دائما استعداد وفعالیتلری نسبتنده اقتطاف ثمرات ایلرلر؛ کیمی پادشاه ، کیمی وزیر ، کیمی عالم ، کیمی عالم ، کیمی جاهل ، کیمی زنکین ، کیمی فقیر اولور . اشته انسانلر بویله‌جه آیریلشورلر . بینلرنده تفرقه‌لر یوز کوسترر . بونك نتیجهٔ طبیعیه‌سی اولمق اوزره آرالرنده برچوق تفوق ادعالری ، نهایت تغلبلر ، تحکملر میدانه کلور . مساوات فطریه اورتالقدن قالقار ، برچوق انسانلر ایچون حیات دنیویه‌نك طادی طودی قالماز.

ایشته جناب رب‌الاعلی شبهه‌سزدرکه انسانلرده اولان بواستعداده مطلع اولدیغندن بی بشرك یاشاملری وحیاتلرینی محافظه ایده‌بیلمه‌لری ایچون مطلقا برقانونه تابع اولملری ضروری بولوندیغنه علم ازلیسی تعلق ایتمش ایدی . لکن اشبو استعدادی انسانلردن بسبتون قلع ایتمك ارادهٔ ازلیه‌سنه موافق دکل‌ایدی. انسانلرك طریق ترقیده بواستعداددن باشقه تکامله طوغرو ایلرولیه‌جکلری درکار ، بناءعلیه انسانلر ایچون بواستعداد هرحالده ضروری ایدی . بونکله برابر آنلرك مساوات اوزره مرفهاً امرار حیات ایتمه‌لری‌ده مطلوب اولدیغندن جناب حق اواستعدادی تعدیل ایتمك ایچون وضع احکام ایتدی ؛ دین کوندردی . ایشته دین‌مبین‌اسلام‌ده - بونقطه‌ده کوسترمك ایستدیکمز - بروظیفه ایله که وضع اولنمشدر ، اوده بواستعدادی تعدیل ایده‌رك انسانلر آراسنده قانون مساواتی وضع ایتمکدن عبارتدر. ایشته‌بورادن برقانون میدانه چیقیور :

« اسلامیت ، تأسیس مساوات ایچون موضوع بردین الهیدر »

بوحالده اسلامیتك بالذات انسانلری تفریق ایتمسی ، مثلا برقسمنی روحانیلر دیکر قسمنی جسمانیلر حالنه افراغ ایتمه‌سی وبوکاده مساعد بولنمسی عقلاً محالدر .

فی‌الواقع دین مبین اسلامده انسانلری روحانیت ، جسمانیت صنفلرینه تفریق ایده‌جك هیچ بر درلو حکم ، هیچ بر درلو قانون موجود دکلدر . اسلامیت نقطهٔ نظرندن بتون انسانلر هپ مساویدر . هله حقوق اسلامیه نقطهٔ نظرندن هیچ بر فرد آیریله‌مز . اما خرستیانلقده ایسه ، بوحال ، بوافتراق دین نقطهٔ نظرندن ضروری عد ایدیلمکده در . اسلامیتده ایسه بویله افتراقی موجب حاللر قطعیاً موجود دکلدر : برعالم ، برمجتهد ، حتی برصحابه‌نك برعادی مسلماندن حقوقجه قطعیاً فرقی یوقدر .

مادامکه بو ثابتدر ؛ بوحالده مسلمانلری ایکی صنفه تقسیم ایتمکده ده معنی یوقدر . بناءً علیه اسلامیتده روحانیت ، جسمانیت عنوانلری ده اوله‌ماز . . .

*
* *

انسان ، روحانیت وجسمانیتدن مرکب بر حیواندر ، که حکما انسانی « حیوان ناطق » دیه تعریف ایدرلر .

بوحالده انسانی یالکز روحانیت ، یاخود یالکز جسمانیت ایله توصیفده صواب اوله‌مز ؛ خطادر ، غلطدر .

انسانلرك برقسمنه روحانی دیمك و آنلری روحانیته نسبت ایتمك ایچون هرحالده اوشخصلرك جسمانیلره قارشی باشقه‌لغی بولنمسی ، و آرالرنده اولان فرقك معنایه راجع و روحه عائد وهیچ اولمازسه حقوقجه برممتازیتی حائز اولماسی لازمدر .

حال‌بوکه انسانلر آراسنده نه حقوقجه ، نه‌ده روح و معناجه ایکی صنف خاق موجوددر .

بو جهتی آزاجق تحقیق ایده‌لم . یقیناً بیلورزکه کرك انسانیت ، کرك انسانیتك مرادفی اولان اسلامیت نقطهٔ نظرندن :

« بتون انسانلر حقوقجه مساویدرلر »

بو برقانون قطعیدرکه اسلامیت وضع ایتمش ، انسانیت کشف وایضاح ایده‌رك بداهت درجه‌سنه ایصال ایلمشدر ...

کلهلم روح ومعنا جهتنه : بوجهتدن‌ده انسانلری تنویع وتقسیم ایتمك ممکن دکل . زیرا عموم انسانلر روحانیت وجسمانیتدن مرکب اولمغله برابر هانکیسنك جسمانیته وهانکیسنك روحانیته دها زیاده علاقه‌سی اولدیغنی بیلمك ممکن دکلدر . بوجهت آنجق جناب‌اللهك بیله‌جکی برمسئله‌در . اوراسنه انسانلر قاریشه‌ماز !..

بو انسان روحانیدر ، بو انسان جسمانیدر ... دیمك وبویله بر حکم اعطا ایده‌بیلمك ایچون ، شبهه‌سز برمناط ، بوحکمك منشأی اولمق اوزره برعلة‌لازم. ایشته بومناط وعله‌یی نه‌حقوق نقطهٔ نظرندن ونه‌ده علاقه وغایه نقطهٔ نظرندن بوله‌بیلمك ...

اك صوك ونهایت اولمق اوزره براحتمال عقلی قالدی ؛ اوده : انسانلرك صورت ظاهره‌لری وکیفیت تلبسلری‌درکه احتمال بونقطهٔ نظردن انسانلری روحانی وجسمانی دیه ایکی‌یه تقسیم ایتمك آرزوایدنلر اوله‌بیلر . فقط بو آرزوده بولنانلر آلدانیورلر . زیرا برانسانی معنا وروح ایله اصلا مناسبتی اولمیان البسه‌سنه ، بالخصوص شریعت‌غرای اسلامیتجه هیچ بر اهمیتی حائز اولمیان صورت ظاهره‌سنه حصر نظر ایده‌رك وبواعتبارله‌ده انسانلرك تقسیمنه قدر کیتمك هیچ بر وقت حقیقت بیلنلك صایله‌ماز .

صاریق وجبه اکتسا ایتمش برانسانه دوحانی دیمك‌نقدر منطقسز برلافدر . زیرا صاریق وجبه‌نك روحانیته ومعنایه هیچ بر مناسبتی اولمادیغی‌وحتی بومقوله‌دن بیله اولمدیغی پك‌واضح برمسئله‌در. روحانیلك وجسمانیلك - معاً اولدیغی حالده - برمعنادر ، که بونکله حقیقت انسانیه‌متصف اولور . استر انسان صاریق جبه اکتساایتمش اولسون استرسه بیاض یاقه طاقسون ، پالطوکیمش اولسون ...

نه‌حاجت وارکه مسلمانلری ایکی‌یه آیره‌لم ؟ « انما المؤمنون اخوة » مسلمانلرهپ قرداشدرلر . مسلمانلقده آیریلق ، غیریلق یوقدر. کرك کرك حقوق اعتباریله وکرك وظیفه اعتباریله مسلمانلر یکدیکرلرینه قارشو رجحانی حائز دکلدرلر . انسانلر نصلکه مساوی اوله‌رق دنیایه کلیورلرسه ، اسلامیت‌ده عین مساواتی محافظه ، عین اخوت طبیعیه‌یی ادامه ایچون وضع بیورلمشدر. بوحالده مسلمانلری روحانیلك وجسمانیلك صنفلرینه تفریق ایتمه‌یه لزوم وار ؟

نه حاجت وارکه مسلمانلری روحانی وجسمانی دیه ایکی قسمه تقسیم ایده‌لم؟ کلدکلری یربر، کیده‌جکلری یرده ینه بر؛ منافعلری مشترك، مضرتلری‌ده اویله ... عموم افراد مسلمین – هیچ بر فرد مستثنا اولمقسزین – کندوسنك وبتون قرداشلرینك منافعنی جلبه، وبتون مضرتلرینی دفعه دیناً مجبوردر. دین ایسه هر برمسلمانك – هیچ برفرد مستثنا اولمقسزین – محافظه‌سی مجبوری اولان بروظیفهٔ انسانیه‌در. انسان، انسان اولدیغی مدتجه دینده ثبات ایتمه‌سی ضروریدر. بونقطه ایسه هم وظیفهٔ عمومیه‌در. هم ده وظیفهٔ خصوصیه وشخصیه‌در. بناءً علیه بوجهت‌ده مناط تفریق اوله‌من.

***

اسلامیتده روحانیلك و جسمانیلك هیچ بروقت اولمامش، هم هیچ بروقتده‌ده اولماملیدر. دین اسلامده بویله برایشك وبویله برحالك وجودینه قائل اولمق کناهدر، بدعتدر.

بونقطه‌یی تکرار بردفعه ایضاح ایتمك اوزره اسلامیتك تا صدر اوللرینه قدر عطف نظر ایده‌لم: او زمانلرده جریان ایدن بتون وقوعات وصادر اولان بتون احکام، نقطه‌سی نقطه‌سنه حفظ؛ نه اولمش، نه اولمامش هپ دقیقه‌سی دقیقه‌سنه قید ایدیلمشدر. مع المسار کوریورزکه عصر رسالتده اویله روحانیلر، جسمانیلر، بویله ایکی صنف اهالی موجود دکلدی. اوعصر سعادتده مسلمانلر آراسنده اویله آیریلق، غیریلق یوقدی: حضرت پیغمبر افندمزه ایمان ایدنلره «مؤمن، مسلم، صحابی» تعبیرندن دهاخصوصی برتعبیر، قابل دکل، بولنمازدی. بتون اهل ایمان برصنفدی: مسلمان. اوت عصر سعادتده اصحاب صفه واردی. فقط بوذوات کرام، اصحابك روحانیلری دکل، اوزمانك طلبه‌سی ایدیلر. ایشته اسلامیتده ایلك طلبه اولانلر، اصحاب صفه حضراتی؛ ایلك مدرسه‌ده اشبو صفهٔ مقدسه اولمشدر.

ایشته دقت بیورلسون! عصر سعادتده روحانی و جسمانی دنیله‌جك صنفلر بوله‌میورز. زیرا بتون اهل ایمان، هپسی هم روحانی هم جسمانی ایدیلر. روحانیت وجسمانیتدن یالکز بریسی ایله اتصاف ایده‌بیله‌جك برذات، اهل ایمان آراسنده بولنه‌مازدی. تابعین کرام زماننده‌ده حال بویله اولدی.

ایشته اساس اسلامیت بویله‌در. شمدی‌ده بویله اولماسی لازمدر. بونك اوزرینه نه علاوه ایدیلورسه ضلالتدر؛ نه اختراع اولونورسه بدعتدر.

نتیجه: اسلامیتده روحانیلك، جسمانیلك یوقدر؛ اوله‌مزده...

قزانلی حلیم ثابت

دین نه‌در؟

دین لفظی – مسماسی کبی – غایت قدیمدر. ابنای بشر آره‌سنده شهری، بدوی، وحشی، مدنی، بونی بیلمین هیچ کیمسه یوقدر. انجق کلمه‌نك معناسنی شرائع الٓهیه‌دن اکلاشیلان، خالق حکیمك رحمت سبحانیه‌سنه چسبان اولان طرزده بیلنلریك آزدر. تاریخی تتبع ایدنلر کورورلرکه عقولك فهم معقولاتده‌کی تکملیله متناسب اولمق اوزره بوکلمه‌نك معناسی‌ده اقوام قدر مختلف ادوار کچیرمشدر.

اسکی انسانلر اویله ظن ایدرلردی که دین معبود اتخاذ اولنان اصنامی، یاخود قوای طبیعیه‌یی ارضا، اونلرك غضبلرینی تسکین مقصدیله یا حیواناتی ویا اسرای حربی قربان ایتمك، صوکره بوامر منکرك اجراسی ایچون احتفالات مخصوصه‌ده بولنمق کبی آداب سئیه‌نك هیئت مجموعه‌سندن عبارتدر.

دهاصوکره‌لری علوم وفنونك بخش ایتدیکی فیض تعالی سایه‌سنده مدارك انسانیه ترقی ایلدکجه «دین»ك معناسی آزار آزار اکلاشیلدی؛ جانب حقدن مراد اولنان، ادیان سماویه طرفندن تلقین ایدیلان مدلول حقیقیسنه یاقلاشدی. بز بوراده شریعت غرای احمدیه‌نك کلمه‌یه ویردیکی معنایی بیان ایتمزدن اول غرب علماسنك کافهٔ علومی اله‌دکدن، قوانین کونی نظر تدقیقدن کچیردکدن صوکره بولفظی نصل آکلادقلرینی سویلیه‌لم‌که «عالمده ساحهٔ ترقی‌یه طوغری آتیلان هرخطوه‌نك اسلامه عاناً برتقرب» اولدیغی حقنده‌کی نظریه‌مزی اثبات ایچون سرد ایده‌جکمز دلائل حسیه‌نك بری‌ده بو اولسون.

حکمای غرب انسانك مصاب اوله‌بیله‌جکی فتن علمیه ومصائب اعتقادیه دورلرینك هپسنی کوروب کچیردکدن صوکره [فی الحقیقه عالمك سقراط زماننددن زمانمزه قدر اولان تاریخی اوقویانلر شایان حیرت وقایعه تصادف ایدرلر.] آرتق دورهٔ سکون وسکینته کیرنجه یعنی علومك تعالی ایلدیکی عصر حاضره کلنجه اللرنده‌کی براهین قاطعه‌یه باتەرق بالمجبوریه اعتراف ایتدیلرکه بوکائناتك برخالق حکیمی واردر؛ بوخالق یکانهٔ عالم کافهٔ صفات کمال ایله متصفدر؛ نقصانی مشعراك کوچوك شائبه‌دن منزهدر. اکلادیلرکه او صانع اعظم مکوناتی برنظام خاص وبدیع اوزره یاراتمش اولوب مصنوعاتك حسن انسجامی ذات اقدسندن انفکاك ایتمین اوصفات علیای کمالی نظر امعان ایله باقانلره انهامه کافیدر. یقیناً بیلدیلرکه بونظام بدیع واکملدن بالضروره استنتاج ایدیلان حقائقه اتباعاً حرکت ایدیله‌جك اولورسه بوحقائقك قانی واکلاشلمسنك سهولتیله برابر ینه – بیکلرجه سنه‌دن بری حکمتی آکلادلمادن، نیچون اعتقاده شایسته اولدیغی خلقه تلقین ایدلمه‌دن یالکز زواللی انسانلرك اونلره قارشی جاهلانه، مسکینانه بر انقیادی ایسته‌نیلن – او بیکلرجه قواعد دینیه‌دن مغنیدر. دهاصوکره قوانین کائناتی تدقیق ایدرك کوردیلرکه خالق ذوالجلال مصنوع دست قدرتی اولان هیچ برمخلوقه قطعا محتاج دکلدر. بوتون ماسوادن غنیدر، مستغنیدر. بونکله برابر دیدیلرکه جناب حقك محل تردد اولمیان بوغناسی عظمت رأفتنه دالدر. یوقسه مخلوقاتنه نظر عنایتیله باقاسنه مانع دکلدر. موجوداته عطف ایدیلان الك سطحی برنظر بونظریه‌نك صحتنی کوسترر. حیواناتك انواعنه، نباتاتك فصیله‌لرینه شویله برباق، ادناسندن اعلاسنه قدر جمله‌سنی تدقیق ایت. اورحمت واسعهٔ الٓهیه‌نك آثار عظمتی اویله برصورتده تجلی ایدرکه انسان اورحیم وکریمك ذاتنه ایستر ایسته‌مز محبت ایدر. زیرا مخلوقاتندن هیچ برینی براقامشدرکه حوائج حیاتیه‌سنی احضار ایده‌جك، بقاسنی تأمین ایلیه‌جك، معیشتك مهالکنی کندیسندن اوزاق بولندیره‌جق

اسبابی احسان ایتمش اولماسین . آراده محو اولانلر، هلاکه معروض قالانلر وارسه بو حال عالم موجودیتك هیئت مجموعه‌سی ایچون دها واسع برمرحمت، دها بویوك بر رأفت اثریدر. شو کاده قائل اولدیلرکه شان کبریاسی بوقدر عالی اولان بر معبود حکیم عباداتك بر حکمت بالغه‌یی حائز اولانلرندن ؛ کرك عابدك شخصنه ، کرك بنی نوعنه ، کرکسه عالم طبیعتك اجزای سائره‌سنه فائده‌سی بولنانلرندن باشقه‌سنی انسانه تکلیف ایتمز . زیرا کائناتك بوتون انواع وصنوفنه لحاظهٔ تدبرله باقیلورسه عیاناً کورولورکه جناب حق بونلری افساد ایتمك، یالکز محووهبا اولمسنی اراده بیورمق ایچون دکل، بلکه ـ حسب الحکمة ـ اصلاح وبقاسنی تقدیر ایدرك یاراتمشدر. هر بریسنه علم سابق ازلیسنده تعیین ایلدیکی درجه‌یه قدر علی سبیل التدریج ترقی قابلیتنی ویرمسی‌ده بوکا دلالت ایدر . انسانده خالقه نسبت اولننجه سائر مخلوقاتدن فرقسز قاله‌جغی ، بلکه غایهٔ ابداع الٓهی اولمق اعتباریله ترقی و تعالی قانوننه اونلردن زیاده منقاد اوله‌جغی میداندهدر . بدایت ظهورندن بو آنه قدر بشرك احراز ایلدیکی ترقیاتی کورنلر ایچون تبین ایدرکه جناب حق انسانه ، افکارك هنوز واصل اوله‌مادیغی بر غایهٔ کماله طوغری، علی الدوام ترقی ملکه‌سنی ویرمشدر . دها صوکره دیدیلرکه افعال الٓهیه عبثدن ، تناقضدن منزه اولدیغی ایچون نزد الوهیتده مقبول اوله‌بیله‌جك عبادتك کائناته حاکم اولان قوانین ثابته‌یه موافق کلسی، جبلت بشریه‌ده مرکوز بولنان احساسات وتمایلاته ملایم اولمسی ایجاب ایدر .

ایشته هیچ مناقشه‌یه تحملی اولمیان شو بدیهیات علمیه‌یه استناداً علمای غربك بویوك برفرقه‌سی قالقدیلر ، « دیانت طبیعیه » لرینی تأسیس ایتدیلر . شیمدی سزه او دیانتك الك بیوك طرفدارلرندن فیلسوف شهیر (ژول سیمون) ك بوموضوعه دائر اولان سوزلرینی نقل ایدهلم :

« بز یاشادیغمز مدتجه جناب حقك بزه عنایت الٓهیه‌سی تحتنده اوله‌رق تعیین ایتمش اولدیغی وظائفی ایفا ایدرز . حیاتمز ختامه ایرنجه او بزی یا نائل ثواب ، یاخود کرفتار عقاب ایده‌جکدر . » ژول سیمون ثوابی یاخود عقابی موجب اسبابی ذکر ایدرك دیبورکه :

« موجب اجرا اوله‌جق حرکت انسانك کندیسنه خاص اولان قانون طبیعته اطاعت ایتمسی، خیر ایشله‌مسیدر. بوقانون ایسه کندی ذاتنی محافظه ایتمك ، خصائص موهوبه‌سنی ترقی ایتدیرمك ، ابنای نوعنی سومك ، اونلره یارارلقده بولنمق ، خالقنه عبادت ایله‌مکدر . لکن انسانك اللهه ایده‌جکی عبادتك یولی نه‌در ؟ اوت ، وظیفه‌سنی ادا ایتمك ، عمل خیرده بولنمق عین عبادتدر . محبت ، سعی وعمل ، اخلاص هپ برر نماز ، برر عبادتدر . انسانك وطننه قارشی بسلدیکی اخلاص‌ده اللهه عبودیتدر . ایشته دیانت طبیعیه بودر ، عبادت طبیعیه بودر . بزم بو مذهبمزك اساسلری بك واضحدر ، کیزلی قپالی یری یوقدر . او اساسلره کلنجه : هر شیئه قادر اولان ، هیچ بر مؤثردن متأثر اولمیان اویله بر الٓهك موجودیتنه اعتقاد ایتمکدرکه کائناتی یاراتمش وعمومنه شامل قوانین ثابته آلتنه آلمشدر. کذلك بر حیات اخرانك وجودینه ایناتمقدرکه بزه بو حیات فانیه‌ده‌کی اعمالمزك مکافاتی یاخود مجازاتنی کوستره‌جکدر . ایشته اعتقادیمز بوندن عبارتدر . عبادتمزه کلنجه اوده قلبمز خالقه ومخلوقنه قارشی محبتله طولو اولمق؛ وظائفمزی ایفا خصوصنده ثابت برعزمز بولنمق ؛ عمل خیره ملازمت صورتیله مشیت الٓهیه‌یه خدمت ایتمکدر . »

کرك شو سوزلردن ، کرك ژول سیمونك دیکر مطالعه‌لرندن صراحةً آکلاشیلیورکه بو یکی دینك صاحبلری عبادت جسمانیه‌یی صورت مطلقه‌ده رد ایتمیورلر ؛ آنجق برفائدهٔ معنویه تأمین ایتمین عبادات جسمانیه‌یی شایان التفات کورمیورلر ، بونلر ایسته‌یورلرکه عبادات هر درلو غایتدن مجرد یعنی مقصود بالذات اولماسین‌ده قلوبی احیایه ، لوث رذائلدن تطهیره وسائل صورتنده تلقی ایدلسین .

حکیم شهیر (قانت) دیبورکه : « عبادات جسمانیه آنجق وسائل صورتنده تلقی ایدلدیکی زمان مردوددر ، یوقسه روح بشریه‌ده‌کی احساسات فاضله‌یی اویاندیرمایه وسیله اعتبار اولنورسه او زمان نافع اوله بیلیر . »

بزه کلنجه شو سوزلردن درت مهم امر استنباط ایدرزکه علمای غربك دین حقنده‌کی مسلکی‌ده اوندن عبارتدر :

۱ — جناب حق بزدن ، بزم اعمالمزدن کلیاً مستغنیدر . بزم ایشلدیکمز اعمال خیرك نفعی ینه نفسمزه راجعدر .

۲ — جناب حق انسانلره قارشی مرحمت ورأفت صاحبیدر. اونلرك صلاحنی ایستر. عبادت تکلیفنده بولنمسی‌ده ینه انسانلرك نفعی ایچوندر.

۳ — عبادتده اساس حیاتك قوانین ثابته‌سنه مطابق کلمك ، طبیعت بشریه‌یه ملایم اولمقدر ؛ یوقسه فطرت انسانیه‌یه معارض اولمسی ، اونی محوه چالیشمسی دکلدر .

٤ — عبادت جسمانیه مقصود بالذات اولمیه‌رق نفوس بشریه‌نك تهذیبنه وسائل اعتبار ایدلمك مقتضیدر .

عقل بشری ایچون آنجق زمینك ناصیه‌سنده‌کی صاچلر آغاردقدن صوکره ادراك میسر اولان شو درت مهم نقطه‌که اون طقوزنجی عصر علماسنی مباهاته سوق ایتمکدن کری قالمامشدر ، نهایت شمس تابان اسلامیتك برلمعه‌سی، او بحر بی‌پایان حکمتك برقطره‌سی اوله‌بیلیر.

شیمدی قارئلریمزی دها زیاده اقناع ایچون شو درت امر مهمه مطابق کله‌جك نصوص شریفه‌یی بوراده ایراد ایتملی‌یز :

۱ — (ومن جاهد فانما یجاهد لنفسه ان الله لغنی عن العالمین .)

۲ — (یرید الله بکم الیسر ولا یرید بکم العسر ، ما یرید الله لیجعل علیکم فی الدین من حرج ولکن یرید لیطهرکم ولیتم نعمته علیکم لعلکم تشکرون .)

۳ — لایکلف الله نفساً الا وسعها . ولو انا کتبنا علیهم ان اقتلوا انفسکم اواخرجوا من دیارکم ما فعلوه الا قلیل منهم . یرید الله ان یخفف عنکم وخلق الانسان ضعیفا .)

٤ — من لم تنهه صلاته عن الفحشاء والمنکر لم یزدد من الله

الا بعداً . کم من صائم لیس له صیامه الاالجوع والعطش ـ حدیث)

ایشته مسلمانلرك دینی نصل آکلادیغنی کورولیور . بویله بر اعتقاد ایسه عقله ، علمه ، قوانین حیاته تمامیله مطابقدر . مادامکه علمای غربك ادیان علیهنده‌کی اعتراضلری علی‌الاکثر شو نقطه‌لردن هجوم ایدیبور . آرتق دین‌مبین اسلامك سهام انتقاده هدف اوله‌جق مرتبه‌لردن پك عالی اولدیغنی کوکسمزی کره کره سویلیه بیلیرز .

دیانت طبیعیه علماسی شو درت قاعده‌یی اساس طانیورلرده انسانیت مستقبله‌نك قدومنه آماده طوران غایهٔ کماله طوغری ترقی‌یی تأمین ایده‌جك بوتون قوانینی بونلرك اوزرینه بنا ایدیبورلر . علم ایسه نظرلرنده انسانیتك ترقیسنی اکمال ایده‌جك قوانینی ادراکه متوقف اولدیغی ایچون بو نتیجه‌یه ایصال ایده‌جك هرقاعده برقاعدهٔ دینیه اعتبار اولنمشدرکه موجبنجه حرکت جناب حقه عبادتدر . اوزرندن بیکلرجه سنه کچمش روایات و اساطیر قدیمه‌یه کلنجه بو آدملر اونلری کلیاً ترك ایدیبورلر .

قانت دیبورکه : « یکانه دین حقیق اساطیر و خرافاتدن مجرد اولان وقابل تطبیق اولدقدن ماعدا لزومی بزجه علم ضروری ایله بیلنن برطاقم قوانین وقواعدی حاوی اولملیدر . »

کویاکه قانت مسلمانلره (تلك امة قدخلت لها ماکسبت ولکم ماکسبتم ولاتسئلون عما کانوا یعملون) آیت کریمه‌سنی اخطار ایدیبور .

مترجمی : سعدی

علم حکمت

کچن درسده حکمتك موضوعنی ، حال‌حاضرده حکمت‌اعلی ، علم احوال‌نفس ، علم اخلاق ، منطق ، حکمت‌بدیع‌دیبه قبول‌ایدلمش اولان صورت تقسیمنی وهربرینك موضوعنی تشکیل ایدن ساحه‌عاملك نه‌دن عبارت بولوندیغنی سویله‌مشدك .

تاریخ حکمتك ویردیکی معلوماته وحکمای سالفه‌نك اخلافیدینه انتقال ایده‌بیلمش اولان أثرلرینه نظراً فلسفه‌نك زمان قدیمده‌کی تقسیمی پك‌چوق ومتوعددی . فلسفه‌ده برچوق حکمانك آیری آیری مذهبلری ، علوم موجوده ومبادئ اولایه دائر مختلف نظریه‌لری‌وار . برنظریه برچوق کیمسه‌لر طرفندن قبول‌اولونمش‌ایسه مکتب‌نامنی آلیر . مثلاارسطونك ، افلاطونك ، ابن‌رشدك ، اوکوست قونتك مکتبلری دینیر . کرك زمان قدیمك کرك قرن‌اخیرك کندیسنه مخصوص آیری آیری برطاقم مکتبلری وار . فلسفه‌یی تاقرون اولادن بری تشکل ایدوب کلن مکتبلری‌ایله وبرقاعدهٔ مطرده‌داخلنده یعنی‌تاریخ حکمتك ارشاداتنه نظراً تعقیب ایتمك اك موافق اصولدر . بوطریق ایله‌فکره بویوك برزمین فیض تأمین ایدیلیر . مثلا بواصول ایله وقتیله چینده ، هندده ، مصرده ، یونانده ناصل دوشونلمش ، حقیقته نه‌قدر تقرب ایدلمش ، نه‌لر کشف ایدیله‌بیلمش ، برفکردن متسلسلاً ناصل برطاقم افکار طوغمش اولدیغی کوروله‌رك فکر بشرك اك یوکسك تجلیاتنه قدر صحیفه صحیفه اوقومق ، تدقیق ایتمك قابل اولور .

ذهن بشر بو عالمده بر چوق حادثاتك طرز جریانه شاهددر . حادثات سماویه ، ارضیه ، وقایع نفسانیه انسانیتك هرزمان نظرانتباهنه معروض بولنیور . لکن تاریخ افکاربشر تدقیق ایدیلیرسه ، کوروله‌جكدرکه اولانظردقتی جلب ایدن حادثات سماویه اولمش ، صوکره زمینك حادثاتی الی‌نهایت وقایع نفسانیه بیلنمکه باشلامشدر . کورولیورکه اك یاقین اولان نفس اولجه نظر اعتباره آلنمق لازم کلیرکن او اك صوکره‌یه قالیور . ذاتاً افکار بشر اکثراً بو صورتده تجلی ایدر . انسانلر اولاحقایق اشیا وحادثات خارجیه اوزرنده تدقیقاتده بولونه بیلمشلر ونه‌قدر حادثات طبیعیه وارسه ـ که طوغرودن طوغرویه علم حکمتك دائرهٔ شمولی تحتنده عد ایدیلیوردی ـ علم‌الطبیعی نامنی ویردکلری برشعبهٔ فنه درج و تخصیص أیلشلر ؛ کذلك جسمانیتدن معری وموضوعی فضاوحرکت ، معنالرندن استفاده ایدرك تشکیل ایدیله‌بیلن برطاقم اشکالدن یعنی صرف مجرداتدن عبارت اولان علم ریاضی‌ده فلسفهٔ قدیمه‌ده حکمتك ایکنجی برجزئی عدایدلمش ؛ بونلره برده کرك علم‌الطبیعینك کرك علم ریاضینك مبادیسندن بحث‌ایدن فلسفهٔ اعلی علاوه اولونه‌رق اوچ شعبهٔ فلسفه‌دن متشکل اولمق اوزره « حکمت نظریه » وجوده کلمشدر . برعلمکه اول‌امرده برتطبیق‌فکری اولمیه‌رق یالکزمسأله‌یی حل وایضاح ایده‌بیلمك ، صرف تحصیل ایتمك ایچون اوکره‌نیلیر ، او علم نظری‌در .

بوکا مقابل انسانلر طرفندن جریان حیاتده ، صورت معیشتده تطبیق ایدیله‌رك استفاده ایتمك ایچون تأسیس ایدیلن « حکمت‌عملیه » موجوددرکه صرف إنسانلرك افعال و حرکاتنه اساس اولمق اوزره برطاقم قاعده‌لر وضع ایدن « علم‌اخلاق » ؛ انسانلرك برهیأت مدنیه اولمق‌اعتباریله تعقیب ایتملری لازم کلن دستورلری ، نظام اجتماعیلرینی تأمین‌ایده‌جك‌قوانینی وضع‌وارائه ایدن علم‌تدبیرمدنی [سیانس‌پولتیق] ؛ برعائله‌نك افعالنه متعلق اولان احکامدن ، وظائف عائله‌دن‌ناصل اداره ایدلمك لازم کله‌جکندن بحث‌ایدن « علم‌تدبیرمنزل » اولمق‌اوزره وقتیله بوده اوچ‌قسمه آیرلمش ایدی .

هرشعبهٔ علمك کندینه خاص برتقسیم‌علی‌التقسیمی دها واردر : مثلا علم‌الطبیعی : حیوانات ، نباتات ، علم کیان [١] نامیله اوچ‌قسمه تفریق ایدیلیوردی .

علم ریاضی‌یی دخی : کمیت متصله ، کمیت منفصله دیه ایکی‌یه آیره‌رق هندسه ایله علم‌العددی تأسیس أیلشلر . بونلره برده نظریاتی اعتباریله‌فی‌الحقیقه ریاضیاتدن عد اولنان « علم‌موسیقی » علاوه ایدلمشدر .

بوطرز تقسیمدن صوکرا ارسطونك ، متأخرینك دهابرچوق تقسیماتی‌وارکه‌بونلرك تفصیلاتنه حاجت یوقدر .

بوتقسیم قدیمه اساس اولمق‌اوزره متقدمین برنظریه وضع‌ایله‌مشلر

[١] کیان : عربجه‌ده کونك جمعی‌در . کوائن یعنی اولان شیلردن بحث ایدرکه اصل فیزیك دیمك اولور .

دیمشلر که علم هر حالده بو وارلقدن بحث ایده جکدر. بر شی یا عالم خارجیده حواس واسطه سیله ادراك ایدلمکه صالح ومادی بر صورتده ویا ذهنده بولونمق اعتباریله موجوددر که معلومات بشریه یی بو صورتله تقسیم ایتمك زمانمزده دخی شایان اعتباردر وبو نقطهٔ نظردن «حکمت نظریه» و«حکمت عملیه» دییه تقسیم یوروتمك مناسب کورولمشدر. لکن اکلاشیلیور که بو حالده علم حکمت جمیع علومی احتوا ایدییور. فلسفهٔ حاضره ایسه بو قدر وسعتی قبول ایتمز.

فقط بوکا ایجه دقت ایتملی که اولا هر شی بویله واسع اوله رق تتبع ایدلمکه باشلانمشدر، زیرا انسان هدف نظری علی الاکثر طوپدن کورور. بوکا بناءً ده علم کلی اولور. بالآخره تتبعات جدیه محصولی اوله رق او موضوع اوزرنده تحلیلاته باشلانیر، تقسیم ایدیلیر. نهایت هر قسم مخصوص مستقل بر علم اوله رق میدانه کلیر. مثلا علم طبیعی بر شعبهٔ فلسفه ایکن صوکره دن تحلیل طریقیله تبین ایتدی که او باشلی باشنه بر علم مخصوصدر. واقعا علم حکمت کندیسندن استفاده لر ایدر، لکن اصل موضوعندن خارجدر. حتی طریق تعلم و تحصیللری دخی آیریدر. علوم ریاضیه نك دخی ساحهٔ موضوعی باشقه در، تدقیقات ایله آکلاشیلمشدر که علم حکمت آیری، علوم ریاضیه نام عمومیسی تحتنده جمع اولنان علوم ینه آیریدر.

نهایت همان عموم مکاتب و مسالك فلسفیه طرفندن قبول اولنان صورت تقسیم ـ اولجه دخی بیان ایتدیکمز وجهله ـ لوژیك یعنی علم منطق، پسیقولوژی یعنی علم احوال نفس، سیانس مورال یعنی علم اخلاق استه تیك یعنی حکمت بدایع، متافیزیك یعنی حکمت اولایه انحصار ایدر.

دیکر طرفدن زمان قدیمده بو اسملرك مدلوللری دخی تمام وحال حاضرده قبول ایدلدیکی صورتده دکل ایدی. مثلا منطق: صرف خصمی الزام ایچون بر مناظره اولمق اوزره تلقی ایدرلردی. حال بوکه صوکره دن آکلاشلدی که منطق بو دائرهٔ محدوده داخلنده قالماز. فکرك ینه نفس فکر ایله موافقتنی وخارج ایله شرائط موافقتنی دخی موضوع اتخاذ ایدر. حتی علوم موجوده نك تصنیفنی، فکراً نه صورتله وناصل بر طریق تعقیب ایده رك وجوده کلدیکنی تدقیق ایده رك بو نقطهٔ نظردن بوتون علومی دائرهٔ موضوعنه آلیر.

مابعدی وار

میزان شعرانی

دن

حمد اولسون الله عظیم الشانه، که بحر زاخر شریعتی، سائر علوم نافعه بحاری کندیسندن تشعب ایده جك، بر عمان بی پایان بیوردی. جد اول لطیفه سنی، اراضیٔ قلوب اوزرینه اجرا ایدرك «علمای شریعته اتباع» طریقیله، اوزاق یقین، بالجمله اهل استعداد قلوبنی اسقار وریان ایلدی.

ایچلرندن اختیار بیوردیغی عبادینی، او بحر بی کران شریعتك ینبوع اصلیسنه اهدا ایده رك، انحای عالمده منتشر اولان اغاعیل و آثارینی ده، تمامها مشاهده یه اقتدار ویردی.

آنلرده، منبع شریعت اولایی، بطریق الکشف واضحاً کوردیلر. او منبعدن نبعان ایدن زلال اقوالی دخی عیاناً وتماماً مشاهده ایلدیلر. بناءً علیه، یقین حاصل ایتدیلر که اقوال مجتهدین کافةً حق اوزره در؛ مذاهبده انلری تقلید ایدنلرده، تابعین حقدر. زیرا او زلال اقوال صور مختلفه ده منحدر و جاری اولمقله برابر، محل اروالرینی بعدالطی ینه نبعهٔ اولای شریعته رجوع ایدرلر؛ واکا منصب اولورلر.

شریعت محمدیه، برك و شاخلری آفاق عالمه منتشر؛ بر شجرهٔ عظیمه در؛ علماسی اقوالیده، آنك اغصان وافنانیدر. اصلسز فرع، شجره سز میوه نصل قابل تصور دکل ایسه، بزه یعنی معاشر مسلمینه کوره اقوال مجتهدیندن هر بر قولك، اصول شریعتدن بر اصله مستند اولمامسی ده اویله جه متصور دکلدر.

اهل کشف ویقین اولان علمای دین، اتفاق ایتمشلردر که: علمای شریعت اقوالندن هیچ بر قول، دائرهٔ شریعت خارجنه چیقاریله ماز؛ بر قول مجتهدی شرع الهیدن اخراجه تصدی ایدنلر، درجات عرفانده صاحب قصور اولانلردر. زیرا، رسول الله اعظم صلی الله علیه وسلم افندمز:

«العلماء امناء الرسل، مالم یخالطوا السلطان»

منشور نبویسیله؛ علمای امتنی، شریعت خالده سی اوزرینه، امنا نصب ایلمشدر. برینی معصوملك، ارباب خیانتی شریعت طاهره سی اوزرینه امین نصب ایتمسی ایسه امر محالدر.

«علما، سلطان ایله اختلاط ایتمدکجه، پیغمبرلرك امینلریدر».

مع هذا، نزد شریعتده راست کلنه، عالم اطلاقی صحیح اولماز. ینه او اهل کشف، اتفاق ایلمشلردر که «عالم» اقوال علما موادینی تدقیقه؛ کتاب الهی ایله سنت نبویه ده کی مأخذلرینی تحقیقه مقتدر اولاندر. جهل وعدوان ایله «اقوال علمایی» خارج شریعته چیقارمغه اقدام ایدن، زعم ذاتیسیله بالمحاکمه، رد و ابطاللرینه تصدی ایلین دکلدر.

هر کیم، ائمهٔ دین اقوالندن بر قولی رد ایدر؛ واو قولك دائرهٔ شریعتدن خارج اولدیغنی ادعا ایلر ایسه، آنك بو حرکتی، کندی جهلنی ینه کندی لسانیله اعلاندن بشقه هیچ بر معنایه مصروف اولماز. آنك بو یولده کی ادعاسی «ای ناس! شاهد اولکز، بن بو قومك کتاب الله ایله سنت رسول الله ده کی دلیلنی بیلمیورم» دیه رك ناسی، جهل ذاتیسنه اشهاد دیمکدر.

اهل تحقیقدن اولان ذات، بو مقوله مدعیلرك بالکلیه خلافنه در. او ذات، ائمهٔ مجتهدینك ویاخود آنلره تابع اولانلرك، بر قولنه مصادف اولدیغی زمان، او قولك مورد و مأخذینی، کندی علمنك دائرهٔ احاطه سی خارجنده کورمکله ردینه قالقیشماز؛ قبول ایدر، کتاب ایله سنته کی دلیل وبرهانتی تحری ایلر. زیرا محقق بیلیر که او قول، البته بر اصل شرعی یه مستنددر. آنك رد ایده جکی اقوال،

نصه ويا اجماعه ، مخالف اولان قوللردر . حال بوكه ، اقوال علما میاننده ، نص ایله اجماعه مخالف بر قولك موجودیتی حقنده ، اهل تحقیق لسانلرندن ، بو آنه قدر هیچ بر سوز ایشیدلمامشدر . غاية مافی الباب ، بالاده كوسترلدیكی اوزره ، مورد ومأخذی كندیلرینه مجهول اولان اقواله تصادف ایتدكلری تقدیرده ، درحال اصول شرعیه یه مراجعتله ادله و براهینی بولوب اقامه ایله مشاردر .

هر كیم ، ائمه دین اقوالندن ، نصوص صریحهٔ قرآنیه یه وصریح سنته مخالف ، برقول موجود اولدیغنی ادعا ایلر ایسه ، كلسون ، اوقولی بزه ارائه ایتسون ! شریعتك قواعد اصلیه سنه معارضه ایدنلر اقوالنی ، اوضح ادله وادل براهین ایله نصل رد ایلر ایسه ك ، انك اوادعاسنی ده دلیل واضح وبرهان قاطع ایله اویله جه كندیسنه رد ایلرز . بوندن بشقه ، اكر اویله بردعوی ، ائمهٔ دینه صحت تقلید ادعا ایدنلردن بری جانبندن صادر اولور ایسه حكم ایلرز كه : بوادعاسنده ائمه دینی تقلید ایتمیوب ، هوای نفسانیسنی تقلید ایله مشدر . زیرا بزلر حقاً اعتقاد ایدرز كه : ائمهٔ دینك كافه سی ، اصول شریعتده دلیل وبرهانی كورمدكلری هیچ برقول اوزرینه اجتهاد ایتمامشلردر . بوافاده مزده « مقلد » عنوانی علی الاطلاق ذكر ایلدك . بوندن مقصودمز ، اقوالی ، تابع اولدیغی مذهب امامنك اصول اجتهادیه سندن بر اصل تحتنده مندرج اولان ذاتدر . اكر اومدعی بوقبیلدن اولماز ، یعنی اقوال ومدعیاتنده ، تابع اولدیغی مذهبك اصول اجتهادیه سنه رعایت ایله مز ایسه ، انك اومذهب امامنی تقلید ایلدیكی حقنده كی ادعاسی ، محض بطلان وعین بهتان اولور .

الحاصل : بزم بیلدیكمز ، علمای شرع الهی اقوالی میاننده هیچ برقول یوقدر كه ، شریعت محمدیه نك قواعد اصلیه سی خارجنده بولنسون . شوقدر وار كه : اقوال مذكوره ، هرشخصك مقام واستعدادینه كوره ؛ اصل شریعته قریب ایله دها زیاده قریب ؛ بعید ایله دها زیاده بعید ؛ مابینلرنده متفاوت بولنورلر . مع هذا اواقوال ، مقام اسلام ومرتبهٔ ایمان ایله درجات احسانده ، نقدر تفاوت ایدرلر ایسه ایتسونلر ، ینه شعاع نور شریعت جمله سنه شاملدر ؛ اصابةً كافه سیله محیطدر .

حمد ایدرم ، الله ذوالجلاله ، اوحمد ایله كه : صاحبی نبعهٔ شریعت غرایه رأساً واصل اوله رق ، سلسبیل شرع ربانی ایله حوصلهٔ عرفانی سیراب ایتدی ؛ جسم و جانی انكله اسقا و اروا ایلدی . آنك اوزرینه واضحاً كوردی كه ؛ شرع طاهر محمدی جانب حقدن : اسلام ، ایمان واحسان مقاماتی مجموع درجاتیله جامع اولدیغی حالده ورود ایتمش برشریعت واسعه در ؛ سهل الاتباعدر .

اوقانون سبحانیده ، مسلمیندن هیچ بر فرد اوزرینه « ضیق » ایله « حرج » یعنی طارلق ایله كوچلك یوقدر . هركیم ، اودین حنیفده ، عباد اللهی دوچار اشكال ایده جك ، طارلق وكوچلك واردر ، دیر ایسه آنك بوسوزی عین جهلدر ، محض افترادر . زیرا جناب ودود متعال ، كتاب كریمنده : « وماجعل علیكم فی الدین من حرج »

فرمانی اتیان بیورمشدر . بناءً علیه ، اوشریعت سمحاده عسرت ادعا ایدن ، صریح قرآنه مخالفت ایله مش اولور .

« جناب حق ، دین كریمنده سزه كوچلك كوستره جك هیچ بر تكلیف بولندرمامشدر . » مآل آیت جلیله بویله در .

شكر ایدرم اوپروردكار ذیشانه ، اومتشرع حقیقی شكریله كه : شریعت سامیهٔ محمدیه نك حائز مرتبهٔ كمال اولدیغنه واقفدر . انك ایچون كندیسنه اوشرع مكمل جانبندن رسم وارائه اولنان امر ونهی ؛ ترغیب وترهیب حدودی نه دن عبارت ایسه ، اوحدود دائره سنده توقف ایدر . شعاع دلیل ونور برهان ، صحت اجتهادینه شهادت ایتمدكجه ، اقسام اوامر ونواهی ایله ، انواع ترغیب وترهیبه كندی طرفندن هیچ برقول ، ادخال وعلاوه ایله مز . زیرا ، یقیناً معلومیدر كه : شارع علیه السلامك بعض امور حقنده سكوت بیورمش اولمسی ، امتنه رحمةً یعنی تكثیر تكالیف ایله طرق شرعیه یی ، سالكلرینه قارشی تصعیب ایتمامك ایچون واقع اولمشدر ؛ ذهول ویانسیان اثری دكلدر .

تسلیم ایدرم حضرت خالق ذی كرمه ، اومؤمن مخلصك تسلیمیله كه : جناب فردوصمد ، آنی ائمهٔ مجتهدین ایله تابعلری حقلرنده ، حسن ظن ایله مرزوق بیوردی . بنابرین ، كندیسی ده مصادف اولدیغی اقوال علمانك ؛ یانظر واستدلال طریقیله ، ویاخود كشف وعیان صورتیله دلیل وبرهانلرینی اقامه ایلدی . بوایكی طریق ایله ، ادله وبراهینه واصل اوله مدیغی اقوال حقنده دخی ، كندیسنه احسانكردهٔ رب مجید اولان ، حسن ظنه اتباعاً ، طریق تسلیم وایمانه مراجعت ایلدی .

هر بر مسلم ایچون ، بواوچ طریقدن بری ، ضروری والزمدر ؛ تاكه ائمهٔ دینك كافهٔ هدایت ربانیه یه مظهر اولدقلرینه اعتقاد خصوصنده ، قولیله قلبی آره سنده مطابقت حصوله كلسون . بناءً علیه ، نظر واستدلال ، ویا كشف وعیان طریقلری كندیسنه میسر اولمیان بر مسلمك « ائمهٔ دین ، دلیل وبرهانی كورمدیكی برقول ایله ، هیچ برزمان اجتهاد ایتمامشدر » دستورینك اقتضا ایلدیكی حسن ظنه تبعیتله بلا توقف ، تسلیم وایمان طریقنه مراجعت ایلمسی واجب اولور .

انبیای عظام حضراتنك ، شرایع خاصه لری بینلرنده ، اختلاف موجود اولمقله برابر ؛ مشار الیهمك جانب حقدن تلقی بیوردقلری ادیانه ، او اختلافات سببیله طعن ایتمك ، عامهٔ مسلمین ایچون نصل جائز دكل ایسه ، ائمهٔ دینك اجتهاد واستحسان طریقیله ، منبع شریعت كبرادن استنباط بیوردقلری ، مسائل واحكامه طعن ایلمك ده اویله جه جائز اولماز .

بو سوزمزده كی حقیقتی ، بوراده قسماً ایضاح ایچون دیرز كه : آتیاً میزانده تفصیلاتی كوستریله جكی اوزره ، اوامر ونواهی شرعیه ، انسانلرك مقتضیات احوالنه كوره ، تخفیف وتشدید مرتبه لری اوزرینه متفاوتاً وارد اولمشدر ؛ مرتبهٔ واحده اوزره دكل . زیرا جمیع مكلفین ، اجسام وایمانلری اعتباریله ، ایكی قسمدن خارج اوله مازلر ؛ یاقویدرلر ، یاخود ضعیف . جسماً وایماناً قوی اولانلره لسان شریعت ،

تکالیفی تشدیداً ایرادایدر؛ زهدوتقوانك مراتب کمالیه‌سنی امرایلر. ضعیف اولانلر حقلرنده‌کی تکالیفی‌ده تخفیفاً آسان ایدر ؛ رخصت شرعیه‌دن استفاده‌لرینه مساعده ایلر. بوصورتله هرایکی قسم اصحابی‌ده خالقلرینك امریله عامل ؛ نهییله متجانب اولمش اولورلر .

بنابرین ، شرع الهیده قوی‌یه ، ضعفا درجه‌سنه تنزلی امر اولنه‌میه‌جغی کبی؛ ضعیف ده اقویا مرتبه‌سنه صعود ایله‌مکلف طوتلماز.

انقره استیناف رئیسی : عمر لطفی

مواعظ

مقرری : محرری :
مناسترلی اسماعیل حقی سیروزلی ح . اشرف ادیب

درس : ٥٠ — ١٢ ایلول ٣٢٤

— نه‌مه لازم بنم دنیـا ؟ بوراده قاله‌جق دکلزکه . بوکون ، یارین قیامت قوپاجق . بونلر علی‌الاکثر اویدرمه شیلر . قیامتی بوتون امتك کوزلری اوکنه کتیرمك دشمنلك‌در ، ترقی یه مانع اولمقدر . واقعا قیامت یقیندر ، اما نه قدر؟ اللی بیك سنه‌می ، یوزبیك سنه‌می؟ بوراسی بللی‌می ؟ «آخر زمان پیغمبری کلدی ده اوندن یقین‌در» می دیه‌جکسك ؟ رسول اکرم صلی‌الله علیه وسلم افندمز تشریف‌ایتدیکی وقت دنیانك قسم کلیسی کچدی. بعده عالم ایکنجی قسمه دور ایتدی . بوکا معارض حدیث یوقدر . برطـاقم ضعیف ، موضوع حدیثلر وارکه هیچ اهمیتی حائز دکللردر .

— آرتق نه‌چاره ؟ آخر زمان کلدی نه‌قدرچالشسه‌ق بوشدر . بویله دیه‌رك مسکنتله یاشاملی ، اویله‌می؟ حکومت مستبده‌لر مخصوص بویله اشاعه ایتمشلردر. البت بویله اوله‌جقمش .. حکم زمان ایمش . مسلمانلر أزیله‌جکمش. محقق‌بیلکز قرب ساعتك باشقه معناسی‌یوقدر. [کل آت قریب ...] دیرلر . « هرکله‌جك شی یقیندر . کچمشـلر اوزاقدر . » یاخود دنیانك کچن مدتنه نسبتله قالان قسمی آزدر . فقط دنیانك کچن مدتنی بکا خبر ویره‌بیلیرمیسك ؟ زمان سـعادتدن اول یدی بیك سـنه‌یه قدر بیلیرلر . اوده غایت مجمل. نوحدن بری اولان زمان بیله تماماً معلوم دکل. بیك درلو اختلاف وار . [والذین جاؤا من بعدهم لایعلمهم الا الله] دنیانك برقسمی تاریخك دورمظلمی‌در. اللهدن بشقه کیمسه بیلمز. مثلادنیانك ابتداسندن بری اون‌بیك سنه کچمش کری‌یه طقوزبیك‌سنه قالمش‌اوله‌بیلیر. بوحالدینه قیامت‌یقیندر، دینه‌بیلیر . چونکه قالان قسمی دها آز اولیور . اویله موضوع حدیثلره قولاق آصمه .[امتمك کونی برکوندر، «یعنی آخرت کونی»] بویله برحدیث اویدرمشـلر. یالاندر . کتب سته‌نك هیچ برنده یوقدر . یعنی مدت حیاتی برکوندر . [وان یوماً عند ربك کالف سنة مما تعدون] یعنی بیك سنه دیمك ایمش . اللهك عندنده برکون بیك سـنه .

بزم بیك سنه‌مز جناب حقه برکون . . . طوغری بو. اللهه نسبتله کچمش ، کله‌جك یوق . مکانی اولمدیغی کبی ، زمانی‌ده یوق . تسلیمدن باشقه چاره‌یوق . مادام که مکاندن منزهدر ، « کوکلره دهـا یقین‌دِر ، یرلره دها اوزاقدر » دیه بیلیرمیسـك ؟ هیـچ بر . مادام که مکاندن منزهدر. بونی قبول ایتملی . چونکه صوکرا استوای امکنه لازم کلیر .

یرده‌کیلر نصل آرارسـه کوکده‌کیلرده اویله آرار . ملکلر دها یقین دکل . نصل‌که امکنه‌نك جناب باری‌یه نسبتی علی‌السویه ایسـه ازمنه‌ده بویله . فقط بزتصور ایده‌میز . شبهه‌سز ازلده اولان شیلر نصاسه ابدده اولان شیلرده‌اویله‌در. زمان‌ایله مقید اولمانجه‌ازمنه‌نك‌ده استواسی لازم کلیر . علم الهیده هرشی حاضردر . ازل ایله ابدیتنده فرق‌یوق . کچمش ، کله‌جك بردر . هپسی علم الهیده حاضردر . هرحالده بیك‌سنه جناب حقه‌نسبتله برآن کبی‌در .

مادام که بتـون ازلیت ، ابدیت ، نامتنـاهی برمدت علم اللهده حاضردر ؛ سنه‌لرك نه‌حکمی قالیر ؟

لکن « امتمك عمری برکوندر . بیك سنه‌یاشایه‌جقلر . اکر... اولورسه...دهایاریم کون علاوه‌اولنور. دیمك‌که‌بیك‌بشیوزسنه‌صوکرا قیامت قوپه‌جقمش . خـبر صحیـح دکل بو . پیغمبر افنـدمز بویله بیورمدی .

بوندن بشقه درلو تصریح ده ایتمدی . [قیـامتله بن بویله‌یم] ـ هایدی فضله‌یی آل . مراد اودکل یا . فقط بعضلر اویله آکلامشلر آراده نه قدر فرق وار ؟ اورته پارمغی ایله شهادت پارماغندن‌عبارت، اوقدر برزمان قالمش. اویله‌ده آلنسه مادام‌که کچمش‌مدتی بللی‌دکل ـ آنی‌ده بللی‌اولماز . هیـچ شبهه وتردد ایتمه‌یکز. قیامتی قپویه کتیرنلر دشمنلك ایچون کتیرییورلر. بوکا دائر نه آیت وار ، نه‌حدیث وار.

— غایت یقین‌در ، همان همان کلدی .

دیمك معقول کورولمز . هرکس وظیفه‌سـیله مشغول اولمـلی . سلامت‌عمومیه‌یی تأمین اغورنده کندینی فدا ایتملی. دشمنلرك فتنه‌سنه قولاق آصماملی .

— برفنالق اولورسه نه یاپه‌بیله‌جکم . نه‌ ایشه قیامت قوپیور . لایقمی‌اهالی‌یی بویله مسکنته دوشورمك ، جدیتدن تنفیرایتمك ؟

— چالیش، چالیش نه اوله‌جق ؟ بوکون یارین دجال‌چیقه‌جق. برلقمه ، برخرقه !..

بویله قناعتی عطالتله تفسیر ایدرلر.. قناعت بودیمك‌می ؟ قناعت دیمك ، عالمك مالنه حرص ایتمه‌مك ، نصیبنه قانع‌اولمق. چالیشیرسك قسمتك نه‌ایسه اوکا راضی اولورسـك . « نیچون اونده وار ، بنده یوق ؟ » کیمـه‌نك حالنه حرص ایتمزسك . بودر قناعت . یوقسـه مسکنت دیمك دکلدر . اسبابی حاضرلادقدن صکره اللهه توکل اول. تأثیرینی اللهدن بیلملی . فقط [ان تنصرکم الله ینصرکم] اکرسز اسـبابنه توسل ایدرسه‌کز اووقت الله نصرت ایدر . اسـبابه دائما توسلله امرایدر. نصل‌که پیغمبر افندمز بالذات کندی‌ده چالیشدی. هربرزحمته قاتلاندیلر . بزه ، اخلاقه درس ویردیلر . اکر دعا ایله ایش بتسـه پیغمبرك دعاسـندن بیوك دعامی اولور ؟ غزایه کیتمکه نه‌حاجت واردی ؟ اوطوردیغی‌یردن اللرینی قالدیرر دعاایدردی،همان

دشمنلر یره‌باتار کیدردی. بویله‌می یاپدی؟ انسان چالیشمقله مأموردر. غازی اوله‌جق ، شهیداوله‌جق، دنیاو آخرت سعادتنی قازانه‌جق. اسباب دنیاسی‌دربو . چالیشمق دوره‌سی‌دربو . خوارق دوره‌سنده بیله اویله خارقه‌لر، حکمته مخالف معجزه‌لر اولمایوردی .

ایشته حدیث شریفده نه‌بیورور؟ [خیرکم‌من لم‌یترك] بیلیرمیسکز ایچکزده خیرلی اولان کیملردر ؟ اللهك ، پیغمبرك سودیکی قوللر ؛ ایکی جهانده مسعود ، بختیار اولانلر کیملردر ؟ [خیرکم من لم‌یترك دنیاه‌لآخرته ولا آخرته‌لدنیـاه] اول کیمسه‌لردرکه آخرت ایچون دنیایی ترك ایتمه‌مشلر، دنیا ایچون‌ده آخرتی ترك ایتمه‌مشلر . ایکیسنه‌ده چالیشمشلردر. چونکه بیلمشلردرکه آخرت سعادتی ، دنیایی‌ییقمقله اولماز ؛ دینه خدمتله ، وطنه‌خدمتله‌اولور . بویله‌اولان کیمسه کندی سلامت عائله‌سنی وبتون بلاد وممالك اسلامیه‌نك رفاهنی آرزو ایدر . یالکز کندی منفعتنی دوشونمز .

ناس ایچنده آخرتی دنیا ایچون ترك‌ایتمشلروار : ــ دنیا یتر بزه . . ! دیبورلر . بر قسممز بویله‌در . اصل فنالق بودر . لکن او برلری‌ده فنا . اونلر شویله دیبورلر : ــ بزه آخرت لازم . دنیا نه‌مزه لازم؟ . . تنبلك ایدرلر ، ایشـدن چکیلیورلر . خانلره میدان ویریبورلر . نه یاپارلر ؟ کیمی تکیه‌یه چکیلیر ، کیمی مکه‌یه چکیلیر. بعضیلری‌ده اونده اوطورور . کوشه مندرنده، قولتوغنده امرار حیات ایدر. ایشسز لکدن بوش بوشنه طورمقدن قوهٔ فکریه‌لری عاطل برحاله کلیر . اسنه‌مکدن باشقه مشغله‌لری اولماز . حالبوکه هرانسانك الندن بر ایش کلیر . کرك جسمی ، کرك فکری اعمال ایتملی . ایشی کوجی ترك ایله کوشهٔ انزوایه چکیلمك ، حمیتسزلك‌در . کندی یکینه‌جکنی تأمین ایدوب بر کوشه‌یه چکلمك ، یاخود قهوه خانه‌لرده پینکله‌مك . . . پك مذموم‌در . بوکبی انسانلر جمعیت بشریه‌دن صاییلماز. اونلره « انسـان » اطلاق ایتمك عبثدر . نه جسماً نه فکراً انسـانلقده بر علاقه‌لری یوقدر. اونلر بو جمعیت افرادندن معدود دکلدر. برشیئك که‌وجودی ، عدمی‌مساویدر؛ اوکا براسم طـاقمق عبث‌در . هر کس الندن کلدیکی‌قدر چالیشملی. الندن باشـقه برشی کلمه‌ین وارسه دعاایله اشـتغال ایدر . دعا قزانمغـه ده چالیش ! امادعایه بحق لایق‌اولملیسك . وظائف دینیه‌یی، حقوق عبادی ایفا ایتملیسك . یوقسـه اوته‌دن بریدن لعنتـلر ، بد دعالر یاغارسـه خیر دعا نه فائده ویرر . دائما حکم اغلبکدر .

ــ اویله بر آغزله دعا ایدك ، بیورمش‌پیغمبر، اویله بر آغزله‌که هیچ کناه ایتمه‌مش اوله . ملکلرك آغزی کبی .

ملکلرك دعاسی مستجاب دکلی ؟ اونلر معصومدر . برشیئه دعا ایدرلرسه مطلقا مستجاب اولور .

نصل‌که بش‌وقتدن‌صکره‌مصلی یرندن‌قالقمیوب قبله‌یه متوجه‌طوریرسه قالقنجه‌یه‌قدر ملائکهٔ کرام کندیسنه دعا ایدرلر. دنیا کلامی ایتمدکجه، وضعیتنی دکیشدیرمدکجه قبله‌یه‌قارشی طوردیغی مدت بودعادوام ایدر. نماز ایچنده اولدقجه شبهه‌سز دهازیاده‌فیض آلور. اخلاص ایله قیلارسه ملکلرك دعاسنه مظهراولور. ایشته‌رسول اکرم‌افندمز بویله‌بیوردیلر:

ــ اویله‌بردعاایله دعا ایتملسکزکه رد اولماسون. اولاکناه ایتمدك بر آغزدن صادر اولسون .

ــ آمان یارسول‌الله! نصل بویله آغزبوله‌لم ؟ هپمزك آغزلری . . .

رسول‌الله افندمز تبسم ایده‌رك بیوردیلرکه : ــ مقصدم نه‌در ، بیلورمیسکز ؟ دین‌قارداشنك اغزیله سـکادعا اولنسـون . اودعایی الله‌تعالی ردایتمز . بیلر سکزکه هر کیم کناه ایشلمش‌سـه کندی آغزیله ایشلمش‌در . هر کسه ایلك ایدك . کوزل معـامله ایدك . مجبور ایدك اخوانکز سزه دعا ایتسون .

دیکر حدیثده « اذا دعا احـدکم لاخیه عن ظهر الغیب قالت الملائکة ولك مثل ذلك » بیورلمشدر. یعنی برمؤمن برمؤمنه‌عن‌الغیاب یا کندیسی ایلك کورمش ، یاخود ملت حقنـده اونك وجودینی خیرلی عد ایتمش‌ده خبری اولمایه‌رق دعا ایلش‌اولور. موظف ملکلر واردر، دعا ایدن کیمسه‌یه‌ده دعاسنك برمثلنی‌تبشیر ایدرلر . الحاصل کناه ایتمدك آغزله دعا ایدك دیمك ، دین قارداشـنك دعاسنی آلك دیمکدر . بنم آغزمله سن کناه ایشله‌یه‌بیلیرمیسـك ؟ سکا نسـبتله بنم آغزم نه صاییلیر ؟ کناه ایشـلمه‌مش . فی‌الحقیقه دعا قزانمق‌ده بیوك شی . لکن ایشته بردرجه‌یه قدر لایق اولملی. اکر اوکا مقابل بیك دانه بد دعا آلیرسـه اودعانك حکمی قالماز . چونکه حکم اکثرکدر . صدده کله‌لم نه بیوریبورلردی ؟

ــ ای امتم ! سزك خیرلیلریکز کیملردر ، بیلیرمیسکز ؟ اول کیمسـه‌لرکه آخرت ایچون دنیاسـنی ترك ایتمز ، دنیا ایچـون‌ده آخرتی ترك ایلمز . ناسـك اوزرینه بار اولمق ایسته‌مز .

بعض تنبل انسـانلرده واردر : ــ زنکینلردن آلدیغم زکاتله کچنیرم !.. دیر . اصلا سـعی ، همتی یوق . اوته‌کینك بریکینك ویره‌جکی صدقه ایله کچنیر . معیشتنی بیت‌المال مسلمینك اعاشه‌سـنه حصر ایدر . بونلرده مذموم‌در . هرکس چالیشملی، کندی‌معیشتنی تأمین ایتملی . عاجز قالیرسه او وقت بیت الماله باقلی .

اما برخدمت مقابلنده اولورسه اوباشقه. امورمسلمینه‌خدمتی‌وار. البت اجرتنی آله‌جق . فقط هوادن برظالم ، یاخود برمسـکین پاره آلمغه قالقیشیر . حالبوکه هیچ استحقاقی یوق . ملت بورجلو ایمش اونلری اعاشه‌یه [ولم یکن کلا علی‌الناس] حدیث شریفنی کندیارینه اسماع ایتملی .

ایشـته بزم بر چوغمزده مع التأسف قوری دیندارلق دعواسی واردر . ترقیات اسلامیه‌یه دائر برآرزوسی یوق . بلکه شرعشریفی اوکا غیرمسـاعد کورور . دشمنلرك ادعاسـنی تقویه ایدر طورور . کیمیسی اوضاع ایله ، کیمیسی تقریرله مسلکنی، اعتقادینی کوسترر. قوری دیندارلق سائقه‌سیله دینه‌بیوك برخیـانتلك ایدنلر اوته‌دنبری بوفرقه‌در. بونلره « غلات متصوفه »دیرلر. اونلر فکر آخرتله، اذواق دینیه ایله ــ کویا ــ اوقدر مستغرق‌اولمشلرکه بونك‌خارجنده برمطلب یوق ایمش،دنیاجه ترقی عبث‌ایمش ، دنیایه طاپمق صاییلیرمش .

اویله‌می ؟ برکره دوشونملی : الله ، طیبات رزقی عبادینه امتنان مقامنده خبرویرر . هرایستدیکی شیئه قدرتی اولمایان شخص انسـان

صایلمایور . نیچون حسرت قالەسك ؟ نیچون اولادك سورونسون؟،
بوفکر،مسکنتدن، عطالتدن کایر . هیچ بشقەدکل!

— ایشتە بن اللّٰه آدمی‌یم . آخرتدر بنم سوکیلم !.. دییور، حالبوکە کوکلندن دنیایی چیقارەماز. اصل اهل اللّٰه اولانلر کوکلندن بوتون ماسوایی کوکلندن چیقارمشلر. فقط ینەاللرندەواردی. جلال الدین رومی حضرتلری پادشاه کبی یاشاردی . لکن :

— المده در ، دییوردی ؛ کوکلمده یوق . صیرەسی کلنجە هپسنی بردن اللّٰه یولندە فدا ایدەرم ... فی الحقیقە فدا ایدرلردی .

حضرت سلیمان کبی . جنلره ، پریلره ، طاغلره ، روزکارلره .. بتون خلائقە حکمفرما ایدی ، حالبوکە عندندە هیچ اهمیتی یوقدی. قلبنی اورایە چویرمیوردی . دائما حق ایلە افتخارایدردی. او یالکز برمعجزه ایدی .

بو حالدە ، بو سیرتدە اهل اللّٰه دە کلمش . بتون دنیایە حکمی ، نفوذی کچمش . لکن کوکلندە هیچ ذکری یوق. امام اعظم نعمان بن ثابت کبی . کلدیلر ، خبر ویردیلر :

— افندم ! دیدیلر ، بغداددن خلیفۀ مسلمین یکرمی دوه یوکی سزه هدیه کوندرمش . نفیس قماشلر ، نادیده خلعتلر ، هیچ کورولمەمش تورلوتورلو شیلر ... کلیور افندم، کاروان کتیرییور !..

بویلەدیەلری اوزرینە امام اعظم افندمز :— الحمدللّٰه !.. دیدی .

— هاه ، دیدیلر ، سویندی . باق نەلر کلیور ، ایشتدی‌ده ممنون اولیور ...

آرەدن بش ، آلتی کون کچدی ، کندیسنە :— تأسف ایدەجك برشی وار ، دیدیلر .

— نه ایمش ؟

— دوەلری یولدە ضبط ایتمشلر .

— الحمدللّٰه ، دیدی ... شاشدیلر شیمدی . اولجه کلکده اولدیغنی تبشیر ایتدیلر، « الحمدللّٰه » دیدی ؛ شیمدی ضایع اولدیغنی سویلیورلر ، ینه « الحمدللّٰه » .

— عجبا حکمتی نەدر ؟

دیه بریسی سؤال ایتدی . ظاهراً تناقض وار . کلسندن ممنون اولورسه ضایعندن محزون اولملی ایدی. حالبوکه ایکی صورتدەده بر سونجلك علامتی مشاهده ایدلدی .

بیوردیلرکه :— هانی کلوب بکا تبشیر ایتدیکز : « سکا نفیس قماشلر ، خلعتلر ، ماللر کلیور » دیدیکز . او زمان قلبمی یوقلادم . باقدم‌کە هیچ بر سوینچ طویمادم . اوخبر کلەدن اول کوکلم نصلسە کلدکدنصکراده ینە اویلە . بونك ایچون « الحمدللّٰه یارب » دیدم . صوکرا کلدیکز : « ضایع اولدی » دیدیکز . اووقتدە کوکلی یوقلادم هیچ برکدر طویمادم . . . ایکی حمدمده برشی اوزرینە . تناقض یوق .

بویلەاولورسە بتوندنیا سنك اولسون . حالبوکە اونلر بویلەمی ؟ اللهە بیلە کوسیور :— نیچون اوکا ویررسك ، بکا ویرمیورسك ؟.. دییور . کندی قصورینی بیلمیور . کندی چالیشمایور . اویلە قالیور . علمی یوق ، عرفانی یوق . قازانمەیە ارباب اولەمایور . صوکرا اولانلره حسد ایدییور .

[ام یحسدون الناس علی ما آتاهم اللّٰه من فضله] اونلرچالیشمیورلرده عالمه حسد ایدییورلر . چالشك ، اللهك فضلنه لایق اولك ، زنکین اولوك ، مقبول اولك ، معتبر اولك . یوقسە : « نیچون آز اولسون ؟ » دیرسه نانکورلکدر . بعض آدملر وار ، هیچ پارەسی یوق ؛ فقط اولسه نەلر یاپەجق، نەفنالقلر ایقاع ایدەجك ... کوکلندن « الله چوق پاره کچسه ، دییور ، شونی یاپسەم ، بونی یاپسەم ... » ذهننده خیلی فسادلر قورار. او ، یاپمش کبی اولور؛ چونکه دائما اونی تمنی ایدر . اللّٰه قولك قلبنە باقیور . الندە یوق ، یاپەمایور. فقط قلبندە نەامنیەلر، نەامللر بسلیور. الده اولمامش، یاپمامش ... سوءنیت ایلە یاشارسەیاپمش صاییلیر .

اونك ایچون شارع بزه : «فقیراولوك» دیمدی . « زنکین اولوك ده حسن استعمال ایدك » بیوردی . فقیرلك عنلاً دەایی می عد اولونور؟ اصلا ! فقر ، انسانی نەلره سوق ایتمز ؟ .. فقرسببیلە یالان سویلر ، فقرسببیلە هرفنالغه جرأت ایدر . فقر ، اخلاقی بوزار. فقط زنکین اولوب آزمامالی . الحاصل اعتدال کوزتملی . حسن استعماله چالشمالی.

ایشتە برطاقلری بویلە انسانلر ، بوفکرده آدملر ، آخرتی ایستیورلر ، دنیایی براقیورلر . آخرت ایچون ظاهراً دنیایی ترك ایدییورلر فقط کوکللرندن چیقارمازلر. حالوسیرتلرینی تصویرایتدك. برطاقلری‌ده دینسزلك حسبیلە: « اخرتی ایستەمیز» دیرلر . حالبوکه بیلمزلرکه دنیاده اولمازصوکرا . حسن اخلاق دین ایلە ، ایمان ایلە قائم‌در. دین،ایمان اولمازسە حسن اخلاق‌دەاولماز. حسن اخلاق اولمانجه دنیاجەده اعتباری اولماز . دنیادەده صوکی کلمز . چالشمقلە زنکین اولسەدە عاقبتی وخیم اولور . دینسزلك ، اعتقادسزلك ایدوب‌ده استحصال ثروتە چالیشانلر ظن ایتمم کە دواملی بر اقبال بولسونلر . انسان مشروعیت دائرەسنده قازانیرسە کرچکدن قازانمشدر .

ایشتە بز افراطپرست ایکی فرقه ایچنده قالمشزدر : بر طاقلری قوری دیندارلق دعواسنده بولنەرق تدنیە سبب اولورلر. برطاقلری‌ده سوء اعتقاد ایلە منفعتپرستلك جهتنه صاپارلر، درلو درلو فساد ایقاع ایدرلر . بویوزدن اسلاملر بیننە بویوك تفرقه دوشمکده‌در. یك اعلی تحصیل ایتمش ، ترقی یولنی اوکرنمش . منافع بشریەیه چالیشەجقلر ایکن بعض اشخاص دینسزلك سائقەسیلە ، ویاسوء اخلاق مقتضاسنجه غیرمشروع حرکاتده بولنورلر . بویولرك ایکیسی‌ده باطل‌در . نه دینی براقملی ، نه دنیایی . دینی محافظه ایچون ، سعادت اخرویه قازانمق ایچون ترقیات دنیویە لازم. سلامت ملیەمز دشمن الندە قالیرسه حالمز نه اولور؟ بوندن صوکرا بوتون ابنای وطن آراسنده ، بالخاصه مکتبلیلر ایلەمدرسه لیلر بیننده منافرت قالقمالی. ایکی طرفده اعتدال نقطەسنه یاقلاشمالی !.. یوقسه بوتذبذبلە تأمین سلامت ایدەمیز...

ختام

ابوالعلا

مطبعۀ اخوت

محل اداره : درسعادتده باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه‌در

صراط مستقیم
١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور
درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری : ابوالعلا زین‌العابدین - ح . اشرف ادیب

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٩٠	٥٠
ممالک اجنبیه‌ده	٩٠	٥٠ غروشدر

تاریخ تأسیسی :
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ باره‌در

تیرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی
٢٠ غروش فضله آلنیر.

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد : ٢٤ — ١٢ محرم ٣٢٧ پنجشنبه ٢٢ کانون ثانی ٣٢٤ — برنجی سنه

اسلامیتك بخش ایتدیکی حریت عامه

حریت شرعیه‌نك مرکز دائره‌سی ، اهم فوائد واعظم مزایاسی ، زمرهٔ احرارك اقدم مساعیسی امر بالمعروف ونهی عن المنکردر که بیوك وکوچوك هرفرده ، جمعیت اسلامیه‌یی تشکیل ایدن هرقومه ایفای نصائح خالصانه بووظیفهٔ عالیه‌نك اس الاساسی ورکن اعظمی اولدیغی وارستهٔ ایضاحدر .

« الدین النصیحة » حدیث شریفیله مؤید بولونان بورکن جلیلی اکابر اسلاف علی الدوام محافظه ایدرلردی . حتی خلفای عظامه مبایعه اثناسنده شرائط اساسیه‌دن اولمق اوزره بروجه صراحت ذکر ایتمك معتادایدی . چونکه جناب رسالتمآب افندمزدن بویله تلقی ایدلمش ایدی .

بخاریٔ شریفده کشیدهٔ سلك روایت بیورلدیغی اوزره اصحاب کرامدن جریر بن عبدالله « رضی الله عنه » ـ بصره امیری جناب مغیره‌نك وقوع وفاتنده امیر لاحق ورود ایدنجه‌یه‌قدر اهالیٔ بلده‌یی تسکین مقصدیله ایراد ایلدیکی خطبه ، حاله مناسب نصائح علیه‌لری افتتاحنده ـ رسول اکرم افندمزه بن ایلك ملاقی اولدوغم زمان یارسول الله سزه اسلام اوزرینه بیعت ایدرم ، دیدم . اول حضرت درعقب « والنصح لکل مسلم » کلام شریفلرینی علاوه بیوردیلر . یعنی اسلامیتی قبول ایدن کیمسه‌یه مسلمینك هرفردینه ناصح ومرشد ، خیرخواه دائمی اولمق شرطدر . بن‌ده اوزمان بومنوال اوزره مبایعه ایلدمدی ، دیمشلردر . جناب جریرك « اسلام » تعبیرندن مقصدی روایت اخراده تصریح اولندیغی وجهله اقامهٔ صلات وایتای زکات کبی وظائف اسلامیه‌در . ایشته بوطاقم فرائض دینیه‌نك قبولنی شارع اکرم افندمز افراد مسلمینه ناصح وخیرخواه وانلری سبیل سلامته مرشد اولمغه تعلیق بیورمش اولیورلر . بونی مؤید دها برچوق احادیث صحیحه واردر .

خلفای عظام مواجهه‌سنده ایراد اولونان حق سوزلرك بری‌ده حذیفه بن الیمان «رض»ك فاروق اعظم حضرتلری طرفندن « اکر بنده برمیل وانحراف أثری حس ایده‌جك اولسه‌کز نه‌یاپارسکز » بیورلدیغی هنکامده مشارالیهه خطاباً « بزسنده ذره‌قدر برأثر انحراف کورمش اولسه‌ق والله ـ قیلیجلرمزایله ـ تقویم ایدرز » دیمسیدرکه مهابت جلیله‌سیله معروف اولان حضرت مشارالیه بوسوزی استماع بیورونجه حذیفه‌یه اصلا کوجنمدکدن بشقه بردفعه دها تکرار کلام ایتدیره‌رك بوندن طولایی ، امت احمدیه‌ده بویله ناطق بالحق ذواتك موجود اولمسنه مبنی جناب حقه عظیم تشکرلر ایتمشیدی .

حضرت مشارالیهك کمال انصافلرینه دال اولان دلائلك بری‌ده « احب الناس الی من رفع لی عیبی » کلام شریفلریدر . یعنی عندمده ناسك اڭ سوکیلیسی بکا عیبمی اخطار ایدنلردر . [بومعنایی مفید اولمق اوزره مشارالیهك « رحم الله امرأ اهدی الی عیبی » کلاملری دها مشهوردر]

بردفعه‌ده شویله بیورمشلردی : « لدی الایجاب برقومك امورینی اصلاح ایچون والیلرینی تبدیل ایتمك بنجه‌غایت آسان برشیدر » بوکلام عالیلری ایله‌ده مأموریتلرك حریتنی اعلان بیورمش اولیورلر . فی الواقع برمأموریتی برشخص معینه حصر ایتمك اومأموریتی اوکا خادم واسیر قلمقدر . حالبوکه مأمورك تعیین اولونه‌جغی مأموریتـه خادم اولمسی لازمدر . قابل اشتراك اولمیان مأموریتلرده بولنمق انسانده حس استبداد تولید ایدر . برده برخدمته دها اهلیتلی ذات وارایکن غیرسنی تعیین وابقا ایتمك ـ احادیث شریفه دلالتیله ـ جناب حقه ، رسول ذی شانه وکافهٔ مسلمینه خیانت عداولنور . مصالح عباد بوتون امانة الله‌در . عامهٔ ناسه تعلق ایدن برمصلحتی اهلی اولمیان کیمسه‌یه تودیع امانة اللهی تضییع وابطال اولدیغی حدیث آخرده مصرحدر . جناب باری تعالی

« ان الله يأمركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها » آيت كريمه‌سنده محافظهٔ اماناتى اكمؤكد صورتله امروفرمان بيورمشدر [١] « اذا ضيعت الامانة فانتظر الساعه » حديث شريفى ده جامع صحيح بخاريده مذكوردر .

مأموريتلرك مقتضاى حريتلرندن برى ده مأمور اوله‌جق ذاتك قوى وامين اولمسى ، قدرت وكفايت ، امنيت و استقامت اصحابندن بولنمسيدر . چونكه هر مأمور مأموريتك اجيرى عد اولونور . قرآن كريمده ايسه « ان خير من استأجرت القوى الامين » بيورلمشدر . بناءً عليه شو ايكى شرطك برى مفقود اولورسه مأموريتك فائده‌سى ضائع اولور ، كيدر .

اسلاف كزين اسلام بوحقيقته هپ آشنا بولنورلردى . حكايه اولنديغى اوزره بر دفعه « ابو مسلم خولانى » رحمه الله [٢] معاويه حضرتلرينك حضورينه داخل اولدقده « السلام عليك ايها الاجير » خطابيله سلام ويردى . حاضر بولونانلردن برذات « مناسب اولان (ايها الامير) ديه خطاب ايتمه ليسك » ديمش ايسه‌ده معاويه (رض) خاير! بك اعلا سويله‌يور . فى الحقيقه بز اجيردن باشقه دكلز ، ديه اعترافده بولندى . ابومسلم تكرار أوت ! سن بر اجيرسك ، راعيسك . قويونلرك صاحبى سنى استيجار ايتمشدر . اونلرك عليانه مداوات ، كيروده قالانلرينه مرحمت ومراعات ايدرسه‌ك اجرتكى آلمغه حقك اوله‌بيلير ، والامستحق مجازات اولورسك ، ديمشدى .

ايشته بوملاحظه‌يه بناءً خلفاى راشدين دورنده بعضاً دها بيوك فضائل وكمالاتى حائز اولان ذات براقيلبرده اونك مادوننه توجيه مناصب اولونوردى . چونكه او خدمت ايچون آرانيلان اهليت اونده بولونوردى ، ياخود دها زياده فعاليت مشاهده ايديليردى . مطلوب ايسه تمشيت مصالح امتدن عبارتدى .

ظل ظليل حريتك مشمولاتندن برى ده سربستئ افكاردر . بر مصلحتده علاقه‌دار بولونانلرك هر برى رأى ومطالعه‌سنى تحريراً اولسون ، شفاهاً اولسون سرد وبيانه شرعاً مأذوندر . بالخاصه داعئ مخاطره اولان برغفلت وخطايى ازاله ، خصوصى وعمومى طريانى ملحوظ برفسادى اصلاح مقصديله واقع اوله‌جق افاده‌نك غايت مرغوب اولديغى بى نهايه آثار نبويه‌ده مصرحدر .

هله كندى حقوقنى محافظه ومدافعه ايچون ايجاب ايدن بث شكوادن هيچ بر وقت ، هيچ بر كيمسه منع اولونه‌ماز . بوحريت ، بوصلاحيت بخارئ شريفده‌كى « ان لصاحب الحق مقالا » حديث شريفيله‌ده بالجمله اصحاب مواجهه‌سنده اعلان بيورلمشدر ، يالكز شخصياتدن بحث ، تسميه ويا اشارت ايله تعيين اولنان اشخاصك مساويسنى اعلان ايتمك غير جائزدر . زيرا شرع شريف هر شخصك دم ومال وعرضدن عبارت مواد حياتيه‌سنى تعرضدن مصون قيلمش ، بونلره دائر حرمت ورعايت هر مكلفه وجيبهٔ ذمت اولديغنى اعلان ايتمشدر .

اكر ناشر مذمت دوچار مظلوميت اولمسيله تعالى ايده‌جك اولورسه معذور كورولمز . چونكه ادعا ايتديكى حقوقنى احقاق ايچون عائد اولديغى محكمه‌يه مراجعت ، اورادن استحصال مرام ايده‌مزسه او محكمه‌نك حاكمنى مافوقنه شكايت ايتمك حقنى حائزدر .

استعيذ بالله « ولولا دفع الله الناس بعضهم ببعض لفسدت الارض ولكن الله ذو فضل على العالمين » نظم جليلى بوبابده بويوك بر دستوردر .

محاكمك غيرى محلده برشخصك معايبنه اطلاع مشروع دكلدر . چونكه بوندن مقصد او شخصى فضيحته اوغراتمق ، رسواى ايتمكدر . بوكا نه شرعاً ، نه عرفاً مساعده يوقدر . مكركه بر كيمسه‌نك تربيه واصلاحى باشقه طريقله ممكن اولميوب اعلان مساويسى مقتضاى ضرورت اولورسه اول وقت بقدر الضروره بحث واعلان اولنور . شرع شريفه تبعاً بو بحث واعلانى قانون حريتده تجويز ايده‌بيلير . « اذكروا الفاجر بما فيه كى يحذره الناس » حديث شريفى بوحكمت سياسيه‌يى حاويدر .

علوم ومعارف وحرف وصنايعه تعلق ايدن حريت لوازمندن برى ده بونلرك هيچ برينه نا اهل اولانلرك بحث و مداخله صورتيله تعرضده بولنمامسيدر . بوحريت محافظه ايدلميه‌جك اولورسه مداخلينك تصرف وتجاوزلرى نسبتنده علمه ، صنعته فساد قارشديرلمش ، عالمك شعشهٔ كماله ، صنعتك رونق ورواجنه نقصان ايراث ايدلمش اولور .

حاكم ايله مفتينك قوانين طبيه‌يه دائر مطالعه‌ده بولنمسى غير معقول اولديغى قدر رياضيون و سائره‌نك مباحث عميقهٔ دينيه‌يه قارشمسى ده محض فضول وغايت كولنج اوله‌جغى طبيعى ، هر برينك تجاوز حد صايله‌جغى امر جليدر .

هر فنك غوامضى اهل وارباننه ترك اولنمالى ، بقدر الامكان آكلايه بيلمك ايسته‌ينلر آنلره مراجعت ايتمليدرلر .

(فاسألوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون)

بلغاى عربك « اعط القوس باريها » مثل مشهورى بوكا شامل اولديغى كبى شعراسندن برى ده :

« فما كل من قاد الجياد يسوسها »

« وما كل من يجرى يقال له يجرى »

ديه‌رك آته بينن هر شخص اونى قوللانه‌ماز ، ايشكذار اق ادعاسنده بولنان كيمسه همان تصديق اولنماز ، مألنى افاده ايتمشدر . صدر اسلامده جارى بر وقعه‌يى ده مثال اوله‌رق ايراد ايده‌لم :

حطيئه نام شاعر مشهور [٣] اشراف عربدن « زبرقان بن بدر » ه خطاباً انشاد ايتديكى بر قصيده‌ده شو :

« دع المكارم لاترحل لبغيتها »

« واقعد فانك انت الطاعم الكاسى »

---

[١] بو آيت كريمه‌نك اسباب نزولى ومزايا وفوائدينه دائر تفصيلات لازمه كچن نسخه‌لرمزك « مواعظ » قسمنده مندرجدر.

[٢] اكابر تابعيندن خلفاى راشدينك هر برينه ملاقى اولمش ، كرامات خارقه‌سيله كسب اشتهار ايتمش بيوك برذاتدر. ٦٢ تاريخ هجريسنده ارتحال ايتمشيدى .

[٣] جرول اسميله مسمادر. فقط قصر قامتندن طولايى بوعنوان ايله تلقيب ايدلمش غايت فصيح وفقط اخلاقسز برشاعردر .

بیتی‌ده درج ایتمشیدی. بوندن طولایی زبرقان بن‌هجو ایتدی، دیبه شاعر مزبوری حضرت عمرالفاروقه شکایت ایلدی، مشار الیه بونك جهت هجوی هرکسه نمایان دکلدر. باقه‌لم حسان بن‌ثابت نه دیبه‌جك، بیوردقدن صوکرا جناب حسانی جلب ودعوایی اکا اسماع ایلدی. حسان، بو سوز هجودر، هم یك‌شدتلی برهجودر، دیدی. واقعا اویله اولدیغی درکار ایدی، « سن‌صاقین‌طالب مکارم اولمه، یرنده اوتور، سکا یاراشان بودر. سن آنجق طعام‌ییین، البسه کیین برکیمسه‌سك » معناسنی مفید اولان بیت مذکورك مخاطبی همتسزلك و قابلیتسزلك ایله توصیف اولدیغی حضرت عمر نزدنده‌ده رعنا معلوم ایدی. فقط منازعه وقوع بولان مسائلده اهل وارباینه مراجعت لزومنی تأسیس مقصدیله بو یولده معامله بیوردی.

هرفن وصنعتك اکابری مرجع مشکلات قالیر، نفی واثباتده منحصراً آنلرك حکملری مدار فصل اتخاذ ایدیلیرسه ماتلك اصلاح وترقیسندن امید کسیلمز. عکسی تقدیرده ایسه هرقفادن برسس چیقاجغندن نوز ونلاح قاپوسی قاپانیر.

« ولاتبخسواالناس اشیاءهم »

نظم شریفی‌ده بوطرز تسلیمه، بوقدر شناسانه ارشادایتمیورمی؟.

مناسترلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

سورهٔ نحل : آیت — ٩٠

« ان‌الله یأمر بالعدل والاحسان وایتاء ذی القربی و ینهی عن الفحشاء والمنکر والبغی یعظکم لعلکم تذکرون »

علی‌التحقیق جناب حق عدل ایله [حقوقده مساواته رعایت ایدوب هر ذی حقه حقنی ویرمك ایله] و احسان ایله [خلقه ایلك ایتمك ایله] و [بالخاصه] ذی قرابته [محتاج أولدقلری شیئی] اعطا ایله امر ایدر و فحشادن [کذب، بهتان، زنا و سائره کبی قولاً و فعلاً قبحده مفرط ذنوبدن] و منکردن [طبائع سلیمه‌نك نفرت ایدوب خوشلانمدیغی شیلردن] و بغی و ظلمدن [ناس اوزرینه استعلا واستیلادن، آنلر اوزرینه تجبردن] نهی ایلر. [جناب‌حق بو مستحسناتی امر و بو مستقبحاتی نهی ایله] سزه نصح وپند ایدیور، بوده سزك متنصح اولمکزی مراد ایلدیکی ایچوندر.

بو آیت جلیله خیر وشرك بیانی الك جامع بر اصل الاصولدر. دینی، سیاسی، اجتماعی، شخصی، اقتصادی هرنوع صلاح وسعادته ارشاد ایدیور. عدل بتون فضائلك منبعیدر. جمعیتك ضابطهٔ حیات سیاسیه‌سی، افراد جمعیتك ضامن جان ومال وناموسی عدلدر. انسان حقوق مشروعه‌سنه عدل‌ایله مالك‌اولور. انسانه موهبهٔ فطرت اولان بهرحریت عدل ایله تجلی ایدر. فقط یالکز عدلك تأسس ایتمسیله برقوم مسعود اوله‌ماز. نورفیض عدلدن استفاده ایچون انسان قوای بدنیه وذهنیه‌سنی استعمال ایتمك لازمدر. انسان ایسه تك باشنه حوائجنی استحصال ایده‌میه‌جکی جهتله تعاونه محتاجدر. تعاون حسن معاشرت ایله اولور. برچوق احوال و عوارضدن ناشی انسان ابنای جنسنك مواساتنه، لطف و کرمنه‌ده عرض افتقار ایلر. بونکچوندرکه تعاون، حسن معاشرت، شفقت علی خلق‌الله، بیوایکان و محتاجینه مد دست مواساة وظائف اساسیهٔ بشریه دندر. کسب تجارت ایتمك، تحصیل علم ومعرفت ایلك، شرکتلر تشکیل‌ایتمك‌تعاون جمله‌سندندر. کسب وتجارت ایدن معیشتنی تدارك ایلدیکندن حیاتی جمعیته بار اولمدقدن بشقه دیکرلرینك حوائجنی حصوله کتوردیکی ویاتسهیل‌ایلدیکی جهتله جمعیته یاردم ایتمش اولور. تحصیل علم‌ومعرفت ایدنلر دیکرلرینه قوای مادیه‌ومعنویه‌لرینی تنویر وتنمیه‌ایله یاردم ایدرلر. آحادك باشه‌چیقه‌میه‌جغی معظمات امور شرکتلرك قوتنه مسخراولدیغندن شرکتلرك جمعیته‌یاردیمی‌یك‌مهمدر. تعاون، حسن معاشرت، شفقت علی‌خلق‌الله بونلرك جمله‌سی‌احسان مفهومنده داخلدر. ایشته جمعیتك آسایشی، حقوق انسانیه‌نك حمایه‌سی عدل ایله تأمین ایدلدکدنصکره فیوض عدل ایله سیراب‌اولمق ایچون احسانه لزوم قطعی اولدیغندن بوحکمته مبنی جناب حق عدله احسانی تردیف ایلدیکی کبی رذائل وسیأتدن تجرددخی جمعیتك روابط ضروریه‌سندن وانسانك دارینده فلاح ونجاتنی موجب اسبابدن‌اولمغله رذائل و سیأتدن تعرینك لزومنی‌ده امر بیورمشدر. بو جهتلر یکان یکان تأمل وتدقیق اولنورسه آیت کریمه‌نك نه‌قدر جامع‌المعانی بردستور اعظم اولدیغی نمایان اولور. بونکچوندرکه ابن مسعود رضی‌الله عنه حضرتلری : بو آیت قرآنده خیر و شری الك جامع بر آیتدر دیدی. قاضی بیضاوی حضرتلری تفسیرنده بو آیت عثمان بن مظعون رضی‌الله عنهك سبب اسلامی اولمشدر دیدکدنصکره قرآنده بوآیتدن بشقه برشی اولمسه ایدی ینه آنك حقنده [هرشیئك بیان بلیغی وعالملرك هدایت و رحمتی‌در] وصفی صادق اولور ایدی دیمش وبو آیتك « ونزلنا علیك الکتاب تبیاناً لکل شیٔ وهدیً و رحمة » نظم‌جلیلی عقبنده ایراد بیورلمسی بلکه‌بونکته‌یه تنبیه ایچون‌اولملی‌در، مطالعه‌سنی‌ده‌علاوه ایلشدر. رسول‌اکرم افندمز باامرالهی‌قبائل‌عرب ایچنه‌چیقدیغی برصره‌ده‌شیبان‌بن‌ثعلبه‌قبیله‌سنه‌ملاقی‌اوله‌رق‌وحدانیت‌الهیه‌یی ورسالت سنیه‌سنی تصدیق ایله برابر قریش ذات نبوتپناهنی تکذیب ایلدکلرندن کندینه نصرت ایتمکه آنلری دعوت بیورمسی اوزرینه ایچلرندن‌مقرون بن‌عمرو: بزی‌نه‌یه دعوت ایدیورسین یا اخاالقریش ! دیدکده رسول اکرم « ان‌الله یأمر بالعدل والاحسان » دیه آیت کریمه‌یی نهایتنه قدر اوقوینجه عمر : والله سن مکارم اخلاق و محاسن اعماله دعوت ایدیورسین. سنی تکذیب ایدوب علیهکه قیام ایدن قوم افك وافترا ایتمشدر دیدی. بردفعه‌ده رسول اکرم افندمز بو آیتی ولیده اوقودقده ولید تکرار قرائت بیورلمسنی نیاز ایتمسیله قرأتی اعاده بیورلمش ایدی. ولید آیتك حسن ادا و مؤداسنه حیران اوله‌رق : امان بو نه طاتلی، نه جاذبه‌لی حسن بیان دیمشدر.

مفتی‌الروم محمد الفناری حضرتلری «فصول البدائع» ده اسباب شرائعك بیانه دائر فصل سادسده ذکر ایتمشدرکه: «امور معاش ومعاد بیع و شرالر ایله نسق وانتظام اکتساب ایلر. تجار روی ارضده جناب حقك عامللری‌در، تقدیر ایلدیکی رزقلری عباده آنلر ایصال ایدرلر. بلاد وامصارك عمرانی آنجق کسب ایله‌در. کسب آیات جلیلهٔ فرقانیه‌ده «ابتغاء فضل‌الله» عنوان شرفی ایله مدح وستایش بیورلمشدر. کسب ایله درکه مروت وانسانیت و بین‌الناس حسن معاشرت صورتپذیر حصول اولور. کسب انبیاء عظام علیهم السلام حضراتنك سنت سنیه‌لریدر. جناب ابوالبشر آدم علیه‌السلام چفتجی، شیت علیه‌السلام طوقومه‌جی، ابراهیم علیه‌السلام بزاز ایدی... شرکتلرده‌ده احتیاج بولندیغی ظاهر وباهردر. بعض کیمسه‌لر اولورکه طرق تجارته وقوفی اولدیغی حالده مالی بولنماز، یاخود مالی بولنورده درجهٔ کفایه‌ده اولماز. بعضلری‌ده واردرکه درجهٔ کفایه‌ده مالی بولندیغی حالده طرق تجارته وقوفی اولماز. بومقوله کسان آره‌سنده عقد شرکته احتیاج اولدیغی کبی آحادك یاپه‌میه‌جغی هیئت وجمعیت یاپه‌بیله‌جکندن بو جهت ایله تعاون ایچون دخی شرکتلر تشکیلنه احتیاج واردر». انتهی

شرکتلر عالم تجارتك روحی مثابه‌سنده‌در. امور تجاریه‌نك بو قدر وسعت پیدا ایتمسی شرکتلر سایه‌سنده‌در. مآثر کلیهٔ بشری ساحهٔ وجوده ایصال ایدن شرکتلردر. کورولیورمی؟ که کارکاهلر تأسیسی، ترعه‌لر [قناللر] کشادی، تیمور یوللری یاپلمسی کبی بونجه امور جسیمه‌نك همان کافه‌سی شرکتلر ایله میدانه کلمشدر. بز کندمزی دوشونورسه‌ك بوبابده خارجدن دلیل تحریسنه محتاج اولمه‌یز. صنعت، تجارت، شرکت کبی مناهیج سعادتی کندمزه سد ایلدیکمز کوندنبری عصرمزده‌کی کوملکه‌وارنجیه‌قدر بتون حوایج ضروریه‌مزی بلاد اجنبیه‌دن جلب ایتمکه باشلادق. ایکنه ایپلکه وارنجیه‌قدر بالجمله احتیاجاتمزی خارجدن تدارك ایدیورز. اولری معمار محمد اغالرمز، معمار حسن اغالرمز وارایکن ومحصول چیرهٔ دستلری بولنان آثار مخلده‌نك رونق وفخامتی حالا کوزلرمزك اوکنده پرتوفشان ایکن بوکون همان کلیاً دینه‌بیله‌جك برا کثریت ایله معبدلرمزه وارنجیه قدر مبانیمزی بشقه‌لار ایله بنا ایدیورز، وقس علیه البواقی. لله الحمد فطرتك الوان محاسنی ایله زیبنده برخاك پاکه مالکز. حقمزده رایکان اولان بولطف مولانك اداء شکری آنجق چالشمق وطرق مشروعهٔ انسانیته سالك اولمق ایله اولور.

«مواقف» ك دیباجه‌سنده قاضی عضد حضرتلری شویله نقل ایدیور: «بعض اکابر امت [اختلاف امتی رحمة واسعة] خبر مشهورینك معناسنی بیان صددنده دیدیلرکه فخر الانبیاء افندمز امتك اختلافیله انلرك علوم ومعارفده اختلاف همتلرینی مراد بیورمشدر. مثلا انلردن بری افعال مکلفینه متعلق احکامی ضبط ایچون فقهه همت ایدوب دیکر بری‌ده حفظ عقائد ایچون علم کلامه همت ایدرسه بو ایکی علم سایه‌سنده امر معاد یله انوع بشری تقویم ایده‌جك اولان قانون عدل نسق وانتظام پیدا ایده‌جکندن انلرك بوصورتله اختلاف عزم وقصدلری کندی حقلرنده رحمتدر. نته‌کیم اصحاب حرف وصنائعك هر بری بر حرفت وصنعت ایله مشغول اولوب اوزره همت وقصدلری اختلاف وتنوع ایلدکده امر معاشده‌کی نظام تکمل ایده‌جکندن امتك حرف وصنائعجه اختلاف همتلری دخی شبهه‌سز رحمتدر». انتهی

ملتقی شارحی داماد مرحوم کسب فصلنده کسبك منفعتی کاسبه منحصر دکلدر، غیره‌ده شاملدر دیدیکی یرده «الناس عیال الله فی ارضه واحبهم الیه انفعهم لعیاله» حدیث شریفنی ذکر ایتمشدرکه مآل عالیسی: ناس روی زمینده جناب حقك عیالیدر وناسك جناب حقه الك سوکیلیسی انك عیالنه نفعی الك زیاده اولانلردر دیمکدر. ینه فصل مذکورده شونی‌ده ذکر ایتمشدر: «کسب فرض اولدی. چونکه اداء عبادات آنجق قوت بدن ایله اولور. قوت بدن ایسه عادةً وخلقةً قوت وغذا ایله اولور. بوده کسب ایله حصوله کلور. بر ده طهارتده آلت استقایه وآنیه‌یه ونمازده سترعورت ایده‌جك شیلره احتیاج واردرکه بونلرك هپسی علی العاده آنجق اکتساب ایله حاصل اولور. رسل کرام علیهم الصلاة والسلام حضراتی اکتساب ایلدکلری کبی خلفاء راشدین رضی الله عنهم حضراتی‌ده اکتساب ایدرلر ایدی». انتهی

شیخزاده مرحوم سورهٔ «مزمل» ده [وآخرون یقاتلون فی سبیل الله] آیتنك تفسیرنده شویله دیور: «جناب حق فی سبیل الله جهاد ایدنلرله کندینك وعیالنك تعیشی وذوی الحاجاته احسان ایچون مال حلال اکتساب ایدنلری بو آیتده بر یره جمع ایدرك بو ایکی صنفك درجه‌سنی مساوی قلمش اولمغله تجارتك جهاد منزله‌سنده اولدیغنی بیان بیوردی. علیه الصلاة والسلام افندمز [مامن جالب یجلب طعاماً من بلدٍ الی بلدٍ فیبیعه بسعر یومه الا کانت منزلته عندالله بمنزلة الشهداء] بیوردقدن صکره بو آیت کریمه‌یی اوقودی. هرکیم بر بلده‌دن دیکر بلده‌یه ارزاق جلب ایدوب‌ده آنی او کونکی اسعار ایله صاتارسه او کیمسه‌نك عندالله منزله‌سی شهدا منزله‌سنده اولور».

انتهی

معاملاتنده صادق تاجرك رفعت مقامی حقنده ینه لسان درر بیان پیامبریدن «التاجر الصدوق مع الکرام البررة» حدیث شریفی صادر اولمش وکسب مشروعك طالبی هر مسلم ومسلمه‌یه فرض اولدیغی ده «طلب الکسب فریضة علی کل مسلم ومسلمة» اثر نبویسنده بیان بیورلمشدر.

حق صانع و دهر کار کهدر
بونده عمل ایتمامك کنهدر
هر کیمسه کرك کلن محلده
بو کارکه ایچره بر عملده
هر کیم که عمل قیلورسه بنیاد
مزدینی ویرر عملجه استاد
ای کارکه جهانه داخل
سن هم عمل ایله اولمه غافل

فضولی

بعض تفاسيرده بو آيت كريمه‌ده‌كى عدل «ايصال كل حق الى ذى حقه» ايله ، احسان‌ده «ان تحسن الى الخلق » ديه تفسير ايدلمشدر . تفسير قاضى بيضاويدده عدل : اعتقادجه وعملجه وخلق و خصلتجه اموردده توسط ، احسان‌ده : احسان طاعات ايله تفسير اولنمشدر . بو تفسيره كوره معناى آيت : [اعتقاده واعمال جوارحه واخلاق نفسانيه‌يه متعلق اموردده افراط وتفريط ايتميوب متوسط بولنمق ايله وطاعات وعباداتى حسن ادا ايتمك ايله جناب حق امر ايدر] ديمك اولور .

اعتقادجه توسط واعتدال ، توحيد ايلك وكسبه قائل اولمق كبى‌در. توحيد ، تعطيل ايله تشريك آره‌سنده متوسطدر . كسبه قائل اولمق ، محض جبر وقدر بيننده متوسطدر . الوهيتى بسبتون نفى وانكار ايتمك تعطيل محض اولديغى كبى بردن زياده اله اثبات ايلك‌ده تشريك وتشبيه اولوب هر ايكيسى مذموم بولنديغندن وحدانيت الهيه‌يه اعتقاد بو ايكيسى آره‌سنده برحال متوسطدر . كذلك عبدك نه قدرتى ونه اختيارى بولنمديغنه اعتقاد جبر محض اولديغى كبى عبدك افعالنده مستقل بولنديغنى اعتقاد دخى قدر محض اولوب هر ايكيسى مذموم اولديغندن [قولك ايشى جناب حقك كنديسنده عمله داعى خلق ايتديكى قدرت كاسبه ايله ايشلر وفقط قدرت مؤثره انجق جناب حقكدر] ديه اعتقاد بر حال متوسطدر .

عملده توسط واعتدال ، اداء واجبات صورتيله تعبد ايلكدر. اداء واجبات صورتيله تعبد ، بطالت ايله ترهب آره‌سنده متوسطدر. بعضيلرى تكاليفى بسبتون نفى ايدرلر ، عبد هيچ برشى ايله مكلف دكلدر ديرلر. بعضيلرى‌ده طبعك ميل ايتديكى هر شيدن اجتناب وتعذيب نفسده مبالغه ايتمك انسانه واجب اولديغنه قائل اولوب حتى تزوجدن واكل طيباتدن حذر اوزره بولنورلر، آلت ذكورتى قطع ايدرلر ، عبادت زعميله شواهق جبالدن يوارلانورلر . بو ايكى مسلكك ايكيسى‌ده مذموم اولديغندن اداء واجبات صورتيله تعبد برحال متوسطدر .

اخلاقه عائد كيفياتده دخى حال بويله اولوب مثلا سخا : بخل وتبذير آره‌سنده ، شجاعت : تهور وجبانت بيننده برحال متوسط بولنمغله سخاوت وشجاعت كيفيات اعتداليه‌دن اوله‌رق ممدوح وايكى طرفلرى مقدوحدر .

احسان طاعات يعنى مزيد طاعات وعبادات يا بحسب الكميه اولور: اداء واجباتدن صكره نوافل ايله تطوع كبى ، وياخود بحسب الكيفيه اولور . رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افندمز احسانك بو معناسنه اشارت ايله « الاحسان ان تعبد الله كأنك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك » بيورمشدر . احسان : سنك جناب حقه كويا ذات الوهيتى كوريورسين كبى عبادت ايتمكلككدر . سن انى كورمزسه‌كده اوسنى كورر . احسانده تعظيم لامر الله وشفقت على خلق الله كيفيتلرى داخلدر . شفقت على خلق اللهك برچوق اقسامى واردر . صلهٔ رحم‌ده معناى احسانده داخلدر . فقط حب جميت حب عائله‌دن ظهور ايده‌جكى جهتله صلهٔ رحم شفقت على خلق اللهك اشرف واجلى اولديغندن بو نكته‌يه ايماءً ذى قرابته اولان احسان تخصيص بالذكر بيورلمشدر.

ملت نجيبهٔ اسلاميه شفقت على خلق الله يولنده بك چوق خدمات مشكوره ابراز ايتمشدر . دار الافاده‌لر ، تابخانه‌لر ، كاروانسرايلر ، زاويه‌لر ، چشمه‌لر ، كوپريلر كبى بونجه مبانئ خيريه‌نك انشاسنه بذل همت ايلديلر. اوكسزلره ،بيكسلره، عجزه‌يه، فقرايه مواسات، ابناء سبيله معاونتلر ايدلدى . كسبدن عاجز ضعفا ايله فقراى خستكانك نفقه وادويه‌سى ايچون بيله اقچه‌لر صرف اولنور ايدى . بو خدمات انسانيتكارانه ايچون نيجه وقفلر ، نيجه وصيتلر اولندى . نيجه نقود، نيجه عوارض اقچه‌سى تخصيص ايدلدى .

بنى آدم اعضاى يكديكرند
كه‌در آفرينش زيك كوهرند
چوعضوى بدرد آورد روزكار
دكر عضوهارا نماند قرار
توكز محنت ديكران بيغمى
نشايد كه نامت نهند آدمى

سعدى

بنى آدم آفرينشده برمايه‌دن مخمر اولدقلرندن هر برى ديكرلرينك اعضاسى‌در. زمان برعضوه درد كتورنجه ديكر عضولرك حضور وراحتى قالماز. شو حالده سن كه ديكرلرك دوچار اولدقلرى محنتدن مكدر دكل‌سين، سكا انسان نامنى ويرمك لائق دكلدر .

ابن بطوطه رحله‌سنده ديوركه : « دمشق الشامده‌كى اوقافك كثرتنه مبنى انواعى ومحال صرفى عدواحصادن بيروندر . بو اوقافدن بعضيسى حجدن عاجز اولانلره دائردر . بونلردن يرينه بدل حج ايده‌جك كيمسه‌لره بونوع اوقافدن مؤنتى ويريلور . بعضيسى قيزلره جهاز يابمغه مخصوص وقفلردر. اهالنك جهاز تداركنه قدرتى اولميان قيزلره بو وقفلردن جهاز يابيلور . بعضيسى ، اسيرلر صاتون آلوب آزاد ايتمك ايچون وقفلردر . بعضيسى ، ابناء سبيل ايچون وقفلردر . غربتده قالوب وطننه عودته قدرتياب اوله‌ميان يولجيلره بو وقفلردن يبه‌جكلرى ، كيه‌جكلرى بلده‌لرينه قدر مالزمه‌لرى ويريلور . بعضيسى ، يوللرك تعديل وتسويه‌سنه ، قالديرم دوشنمسنه مخصوص وقفلردر . دمشقك هر زقاقنده ايكى ياندن ايكى قالديرم واردر . ياياللر اورالردن ، آتلولر اورته‌سندن يوررلر . بو وقفلردن بشقه بلدهٔ مذكوره‌ده اعمال خيريه ايچون دها نيجه اوقاف واردر . بر كون دمشقك بر زقاقندن كچركن كوچوك بر كوله كوردم ، النده چينى بر طباق وار ايدى . طباق نصلسه چوجغك الندن دوشوب پارچه‌پارچه اولدى . هر كس چوجغك يانته طوپلاندى. ايچلرندن برى ديدى كه طباغك پارچه‌لرنى طوپلاده « اوقاف الاوانى » صاحبنه ، يعنى قاپ قاچاقلره مخصوص وقفك واقفنه كوتور . چوجق طباغك پارچه‌لرينى طوپلايوب او آدمله برابر واقفك يانته كتديلر . بن‌ده كنديلرينى تعقيب ايتدم. طباغك پارچه‌لرى واقفه ارائه اولنمسيله درحال قيمتنى تأديه ايتدى ، قيريلان طباق كبى بر طباق صاتون آلندى . بو پك كوزل بر خير، چونكه طباغى قيرديغى ايچون كوله‌نى افنديسى لابد يادوكه‌جك يا آزارلايه‌جق ، انك‌ده بو يوزدن قلبى منكسر ومتغير اوله‌جق ايدى. بناءً عليه بو وقف ايله تطييب قلوب ايدلمش اولدى . امور خيريه‌ده همتلرى بو رالره قدر تعالى ايدن ذواته جناب حق مكافات ايلسون » . انتهى

محله‌لرده‌کی عوارض اقچه‌سیله دها یاقین وقتلره قدر بی‌قدرت اوقانه موم ، زیتون‌یاغی ، حصیر آلنور وبوکبی اوقاف‌تعمیرایدیریلور ایدی . اوچ آیلر کیرنجه محله‌ده‌کی طول خاتونلره ، کار و کسبدن قالمش عجزه‌یه برر مقدار ارزاق صاتون آلنوب ویریلور ، شدائد شتاده بونلرك یاته‌جقلری محروقات‌ده اونودلماز ایدی. محله‌نك‌اوکسز چوجقلری شکر بایراملرنده صرتلرینه روبه یاپیله‌رق سویندیریلور ، کلبهٔ فقیرانه‌سی باشنه چوکمش بیچارکانه امر تعمیرده الدن کلدیکی‌قدر یاردم اولنوردی . ماحصل درلو درلو نوازش وشفقتلر ابرازایدیلور ، خیرات وحسناتدن کیری قالنماز ایدی . قونیه‌ده بولندیغم اثناده شهر مذکورك بعض محلاتنده طوپلانمش‌عوارض اقچه‌سندن تام مستعار ایله عقارات صاتون آلنه‌رق بونلرك بدل‌ایجارلری ایله محله‌نك ویرکوسی تسویه ایدلمکده اولدیغنی سویلرلردی .

ذیل

ملوك‌امویه زماننده‌امیرالمؤمنین‌علی‌المرتضی کرم‌الله وجهه‌ورضی‌الله عنه حضرتلرینه بعضیلر طرفندن خطبه‌ده زبان‌درازلق ایدیلورایدی . وقتاکه عمر بن عبدالعزیز حضرتلری جالس اورنك سلطنت اولدی ، خطبه‌دن بوعادت منفوره‌یی اسقاط ایدوب یرینه تفسیری صددنده بولندیغمز « ان‌الله یأمر بالعدل والاحسان » نظم جلیلنی اوقوتدی . واول وقتدن الی‌یومنا هذا بوآیت کریمه‌نك آخر خطبه‌ده تلاوتی دیدنهٔ مستمرهٔ امت اولدی ، الله کندیسندن خشنودوراضی‌اولسون .

ابوالفداء تاریخنده نقل‌ایلدیکی‌اوزره کثیربن‌عبدالرحمن‌الخزاعی نام ذات قطعهٔ آتیه‌ده ملك مشارالیهی بوخدمت فاخرهٔ مشکوره‌سیله عالم‌اسلامیتی الی‌الابد منتدار ایلدیکندن‌طولایی مدح‌وستایش ایتمشدر :

ولیت فلم تشتم علیاً ولم تخف
بریاً ولم تتبع سجیة مجرم
وقلت فصدقت الذی قلت بالذی
فعلت فاضحی راضیاً کل مسلم

قال الله عز وجل
« قل لا اسألکم علیه اجراً الا المودة فی القربی »

برکت‌زاده اسماعیل‌حقی

فلسفهٔ اسلامیه :

اثبات‌حقایق اشیا

خارجده کوروب حس‌ایتدیکمز اشیا ، حقیقتده واردر ؛ انلر اوهام وخیالات قبیلندن دکلدر .

سوفسطائیه حقایق اشیایی انکار ایتمشلرسه‌ده ، انلرك بومذهبلری ـ آتیاً بیان اولونه‌جغی وجهله ـ کلیاً باطل‌در .

سوفسطائیه اوچ فرقه‌در: ۱ـ عنادیه ، ۲ـ عندیه ، ۳ـ لاادریه‌در.

عنادیه .ـ عنادیه‌یه کوره هیچ برشیئك ماهیت وحقیقتی یوقدر . کندیلری دخی داخل اولدقلری حالده بتون اشیا اوهام وخیالات باطله‌دن عبارت‌در .

عندیه .ـ عندیه‌یه کوره‌ایسه حقایق اشیا اعتقاده تابع‌در . برشی جوهر اعتقاد اولنورسه جوهر ، عرض اعتقاد اولنورسه عرض ، حق اعتقاد اولنورسه حق ، باطل اعتقاد اولنورسه‌باطل ، واراعتقاد اولنورسه‌وار ، یوق‌اعتقاد اولنورسه‌یوق‌در .

لاادریه .ـ لاادریه‌یه کلنجه؛ بونلرده‌هرشیده شك‌وترددمسلکنی التزام ایتمشلر ، وحتی کندی وجودلرندن بیله‌شك ایدوب بوشکلرنده دخی شك ایتدکلرینی ادعا ایتمشلردر .

بومذاهب باطله اوچ‌درت‌بیك سنه اول یونانستانده ظهور ایتمش وصوکرا بونلردن دها نیجه باطل مذهبلر تشعب ایدرك دنیانك هرطرفنه انتشار ایلشدرکه اك‌مشهورلری (آغنوستیست) و(ایده‌آلیست) لرك مذهبلری‌در . معلوم اولدیغی اوزره آغنوستیستلر یالکز کندیلرندن باشقه وایده‌آلیستلرده کندیلریله کندیلرندن حاصل‌اولان صورفکریه وعلمیه‌دن ماعدا بتون اشیانك وجودینی انکار ایدن برطائفهٔ عجیبه‌درلر .

سوفسطائیلری بوباطل‌مذهبلره سوق ایدن‌شی ۱ـ آنلرك «حواسه عدم امنیتلری » ، ۲ـ « حال رؤیایی حال یقظه‌یه قیاسلری »در .

آنلر دیبورلرکه : ۱ ـــ اسباب علمك اك قوتلیسی حواس‌در ؛ حالبوکه حواسه امنیت یوقدر . زیرا حواسك بعض شیلرده غلط ایتدیکی محقق‌در . ازجمله دوز بر دکنك صویه صوقلنجه قیریلمش کبی کورونیور . وایشته بوراده حس بصرك غلط ایتدیکی قطعیاً تحقق ایدیلور . وبناءً علیه سائر شیلرده‌ده غلط ایتدیکنه حکم ایدلمك ویاخود هیچ اولمازسه آنلرده‌ده غلط‌حس احتمالنه کیدلمك وبوحالده حواسه امنیت ایدلمه‌مك لازم کلیور. حواسه امنیت ایدیله‌مینجه‌علمك اسباب سائره‌سنه امنیت ایدیله‌میه‌جکی اولویتده قالیر. وبنابرین هیچ برشیئك موجودیتنه حکم ایدیله‌مه‌مسی ضرورت حکمنی آلیر .

۲ ـــ برده بز حال رؤیاده کرك ذهنده وکرك خارجده اصلا موجود اولمایان شیلری کوریبور وحال یقظه‌ده کوردیکمز شیلری‌ده آنلره قیاس ایلیورز . چونکه حال یقظه‌ده کوردیکمز شیلرك حال رؤیاده کوردیکمز شیلر قبیلندن اولمدقلرینی بزه بیلدیره‌جك بر دلیل بولونمدیغندن « بونلرك‌ده آنلر کبی وجودلری یوقدر » دیه حکم ایلیورز .

بالاده بیان اولوندیغی وجهله سوفسطائیلرك کیمیسی بتون اشیایی وکیمیسی کندیلرندن ماعدا هرشیئی انکار وکیمی‌ده حقایق اشیانك اعتقاده تابع اولدیغی وبعضلری‌ده بوبابده شك‌وترددایچنده‌بووارلانمقده بولوندیغی‌دعواسنده اصرار ایتمکده اولدقلرندن آنلره قارشی مدافعه وآنلرله مباحثه ممکن دکل‌ایسه‌ده؛ نفس‌الامرده مذاهب مذکوره‌نك سخافت ورداءتنی ودرجهٔ بطلان وسقامتنی بیان ایچون بونلره قارشی بروجه آتی مدافعه‌یه شروع ایدییورز :

۱ ـــ فی‌الواقع قوهٔ باصره؛ برطاقم اسباب معلومه‌دن ناشی بعض

شیلرده غلط ایدییور ، ومثلا صویه قونولان بر دکنکی انکسار ضیا سببیله قیرلمش کبی کوریبور . فقط بوندن شو حاسه‌نك هر شیده غلط ایتدیکنه حکم ایتمك لازم کلمز . ازجمله قوهٔ باصره‌نك شمسك مضئ و مشرق اولدیغنی حس ایتمسی غلط حسه حمل اولونه‌ماز . چونکه بوراده قوهٔ باصره‌نك غلطنه سبب اوله‌جق هیچ برشی یوقدر . بونکله برابر صویه قونولان دکنکك قیرلمش کبی کورونمسی غلط حسه عطف ایتمك‌ده طوغرو اوله‌ماز . زیرا ضیانك برواسطهٔ لطیفه‌دن دیکر برواسطهٔ کثیفه‌یه حین انتقالنده منکسر اولمسی لازم کله‌جکی واشیا ایسه آنجق ضیا واسطه‌سیله وضیایه تبعاً کوروله‌جکی جهتله مذکور دکنکك قیرلمش کبی کورونمسی امرضروری وپك طوغرودر . چونکه ضیا و رؤیت قانونلری بونی مقتضی‌در . شو حالده مذکور دکنکك قیرلمش کبی کورونمسنده اصلا غلط یوقدر .

بوحاسه‌نك غلط ایتدیکی ظن اولونان مواقع سائره‌ده بوکا مقیس‌در :

برده فرض ایده‌لم‌که : قوهٔ باصره کرك بوراده ، کرك سائر یرلرده غلط ایدییور . فقط بوندن حواس وقوای سائره‌یه‌ده امنیت ایدیله‌مه‌مسی وبناءً علیه بتون اشیادن وجودك سلب اولونمسی لازم کلمز . چونکه « حواس سائره‌ده خطا ایدییور » سوزی اصلا قبول ایدیله‌مز . زیرا خاطر وخیالمزده یوق ایکن مثلا : وراء جداردن دفعةً ظهور ایدن برصدایی بلاشك ایشیدیورز . کذا خبرسز اوله‌رق برطرفمزه تماس ایدن آتشك یاقدیغنی ویاخود برعضومزه بانیریلان مثلا براینکه‌نك باتدیغنی حس ایدرك درحال متأثر اولیور وهمان اوشیلری کندمزدن دفعه فوق‌العاده برسرعتله سعی ایدیبورز . نته‌کیم مثلا اوطه‌لرمزده اوطورورکن بری خارجدن یانمزه کلوب نزدنده بولونان بالفرض بر مسك قوطوسنی آچسه بوقوطونك آچیلدیغنی بزکورمسه‌ك بیله آندن انتشار ایدن مسك رایحه‌سنی درحال استشمام ایلبورز .

شوحالده سوفسطائیه‌نك بتون حواسه امنیت ایدیله‌میه‌جکنه استناداً بالجمله کائناتك اوهام وخیالاتدن عبارت اولدیغنه حکملری قطعیاً باطل‌در .

۲ — بونلرك حال رؤیایی حال یقظه‌یه قیاسلرینه کلنجه : بوده ایکی وجهله مردوددر :

اولا : تسلیم ایده‌لم که حال رؤیاده کوردیکمز شیلرك کرك خارجاً کرك ذهناً اصلا وجودلری یوقدر . آنلر هپ اوهام وخیالات باطله قبیلندندر .

فقط حال یقظه‌یی حال رؤیایه قیاس باطل‌در . زیرا آنلر باشقه باشقه عالملردر . حتی بونك ایچون برینه «یقظه» دیکرینه « نوم » نامی ویرلمشدر . بویله یکدیکرینه مخالف ایکی شیدن برینك احوال واحکامنی دیکرینه قیاس ایسه جائز دکلدر . زیرا مواطنك اختلافیله احوال واحکامك دخی اختلاف ایتدیکی شبهه‌سزدر .

کورولمزمی که مثلا : آتش ذهن وخارجده عین شیدن ، عین حقیقتدن عبارت اولدیغی حالده موطنلرك اختلافی حسبیله احوال واحکام دخی اختلاف ایدرك خارجده آتش ماهیتنه ترتب ایدن حرارت وسائره کبی احکام ذهنده اوماهیتدن ، اوحقیقتدن تجرد ایدوب آنلرك یرینه احوال واحکام سائره حقیقت مذکوره‌یه ترتب ایتمکده‌در .

ثانیاً : رؤیانه‌در ؟ حقیقت رؤیایی بیانده باشلیجه ایکی مذهب واردر :

مذهب اوله کوره : رؤیا — حال نومده روح انسانینك عالم مجرداته (مثاله) اتصالیله عالم حسده ظهور ایده‌جك اولان وقایع وحوادثك صورتلرینی اوراده مشاهده‌سندن عبارتدر . اکثر رؤیالرك مستقبلده عیناً ویا تأویلاً ظهور ایتمکده اولدیغی دخی بوکا دلیل‌در .

مذهب ثانی‌یه کوره ایسه : رؤیا حال یقظه‌ده حواس واعصاب واسطه‌سیله خارجدن دماغه بالانتقال اوراده ارتسام ایدن وقوهٔ خیالیه‌نك تشکیلاتیله درلودرلو شکللره کیرن صور محسوساتی حال نومده روح انسانینك ادراک ایتمسندن عبارتدر . برطاقم رؤیالرك نائمك کندی حسیات واشتغالات ظاهره‌سیله متناسباً وقوعه کلمکده اولدیغی دخی بونی مؤیددر .

شو مقدمات معلوم اولدقده ، دیرز که : رؤیاده کورولن شیلرك اصلا وجودلری اولمدیغنی تسلیم ایتمیز . زیرا اوشیلر یا عالم مجرداتده یعنی عالم ارواحده ملأ اعلادن روح انسانی‌یه فیضان ایدن صور ووقایع آتیه‌دن ویاخود حال یقظه‌ده حواس واعصاب واسطه‌سیله دماغه بالانتقال اوراده انتقاش ایلین صور محسوساتدن عبارتدر . هرهانکیسی اولورسه اولسون ، دیمك اولیورکه رؤیاده کورولن شیلر یا روح انسانیده موجود صور معقولات ویاخود دماغده منقوش صور محسوسات اولوب سوفسطائیلرك دیدکلری کبی معدومات صرفه قبیلندن دکلدر . بناءً علیه آنلرك : « رؤیاده کوردیکمز شیلرك اصلا وجودلری یوقدر . احتمال که حال یقظه‌ده کوردیکمز شیلرده او قبیلدندر . » دیملری قطعیاً باطل‌در .

هله بونلردن ایده آلیستلرك خارجدن حواس واعصاب واسطه‌سیله کندیلرینه انتقال ودماغلرنده انتقاش ایدن صور فکریه وعلمیه‌نك کندیلرنده موجودیتنه وآنلرك خارجدن کلدیکنه قائل اولدقلری حالده او صورتلرك منشأ واصللری اولان اشیای خارجیه‌نك موجودیتلرینی انکار ایتملری پك عجیب‌در . بو ، عادتا برحجره‌نك منفذندن داخلنه نفوذ ایدن ضیای شمسی اعتراف ایدوب‌ده صوکرا او ضیانك منشأ ومنبعی اولان جرم شمسی انکار کبی‌در . تشبیه آخرله آنلرك بوحالی عادتا بلوطلرك ابخرهٔ مائیه‌دن تشکل ایتدیکنی تصدیق ایدوب‌ده صوکرا ابخرهٔ مائیه‌نك وجودینی انکار کبی‌در . اکر بونلر معقول ایسه اوته‌کی‌ده معقول‌در .

بورایه قدر اسملری سبق ایدن سوفسطائیلردن باشقه عندیه مذهبنك شعباتندن اوله‌رق عصرمزده پك چوغالمش برطاقم سوفسطائیلر دخی واردرکه بونلره کوره : « حقایق اشیا وارسه‌ده ، اشیادن هیچ برشیده (حسن مطلق ویا قبح مطلق) یوقدر . بتون اشیاده‌کی حسن ، قبح نسبی‌در . برقوم ویا برشخصه کوره حسن اولان برشی دیکر برقوم ویا برشخصه کوره قبیح‌در . مثلا : بربنانك طرز انشاسی ، برقوم نزدنده کوزل ، دیکر قوم نزدنده چرکین‌در . یازلمش براثر علمی ویا ادبی ، او اثرك مؤلفیله آکا تابع اولانلره کوره ایی ، دیکرلرینه کوره فنادر . اوته‌دنبری برقومده جاری اولان برعادت ،

او قومه کوره مقبول ، دیکر اقوامه کوره مردوددر . ادیان ، اخلاق دخی بویله‌در . الحاصل دنیاده حقیقةً کوزل ویا حقیقةً چرکین هیچ بر شی یوقدر . »

بو طائفه‌نك بروجه بالا سوزلرندن اصل مقصدلری ، دیانت ومدنیتی هرج ومرج ایتمك وبو صورتله بتون نوع بشری کندیلری کبی درکهٔ بهیمیته تنزیل ایلك اولدیغی و بو فکر ، زمانمزك اکثریتله نور سیدکانه استیلا ایلکده بولوندیغی جهتله ؛ بو فکرك بطلانی بروجه آتی بیان اولنور :

اولا حسن وقبح کله‌لرینك معنالرینی بیان ایده‌لم : علم کلام وعلم اصول فقهده تفصیلاً بیان ایدلدیکی اوزره حسن وقبح کله‌لری درت معناده مستعملدر :

۱ — حسن ، برشیئك صفت کمال اولمسیدر : علم کبی .

۲ — حسن ، برشیئك طبیعته ملایم بولنمسیدر : حلاوت کبی .

۳ — حسن ، برشیئك موافق حکمت ومصلحت اولمسیدر : عدالت کبی .

٤ — حسن برشیئك متعلق مدح اولمسیدر . عبادت کبی .

قبح کله‌سی‌ده شو معانیٔ اربعه‌نك اضدادی اولان :

۱ — برشیئك صفت نقصان ، ۲ — وطبعه عدم ملایمت ،

۳ — وغیرموافق حکمت ومصلحت ٤ — وتعلق ذم معنالرنده مستعملدر . جهل ، مرارت ، ظلم ، معصیت کبی .

بومقدمه معلوم اولدقده دیرز که : اشیاده‌کی حسن مطلق ویاقبح مطلقی منکر اولان شو سوفسطائیلرك : [عالمده هیچ برشیده حسن مطلق ویاقبح مطلق یوقدر] سوزلری قطعیاً باطلدر .

زیرا ایشته علم ، اشیادن برشیدر . حالبوکه علمك صفت کمال اولمق معناسنجه حسن ذاتی ایله حسن اولدیغی شبهه‌سز اولدیغی کبی ، بونك ضدی اولان جهلده صفت نقصان اولمق معناسنجه قبح ذاتی ایله قبیح اولدیغنده شك یوقدر . بوکون دنیانك هرطرفنده ازالهٔ جهل ایچون مصارف کلیه اختیاریله نشر علوم و معارف خصوصنه بذل مساعی ایدلمسی دخی شو حقیقتی اثباته کافیدر .

کذا صو ، هوا ، ضیا ، غذا وسائر مدار حیات نباتیه وحیوانیه اولان شیلر دخی اشیا جمله‌سندندر . حالبوکه بونلرك دخی طبعه ملایمت معناسنجه حسن ذاتی‌یی حائز اولدقلری وارستهٔ بیاندر .

نته‌کیم عدالت دخی اشیادن برشیدر . حالبوکه بونكده موافق حکمت ومصلحت معناسنجه حائز حسن ذاتی اولدیغنده کیمسه‌نك شبهه‌سی یوقدر .

بوسوفسطائیلرك : [بربنانك طرز انشاسی بر قوم نزدنده کوزل ، دیکر قوم نزدنده چرکیندر . یازلمش براثر علمی ویا ادبی ، اواثرك مؤلفیله آکا تابع اولانلره کوره ایی ، دیکرلرینه کوره فنادر . اوته‌دنبری برقومده جاری اولان برعادت ، اوقومه کوره مقبول ، دیکر اقوامه کوره مردوددر . ادیان ، اخلاق دخی بویله‌در . الحاصل دنیاده حقیقةً کوزل ویاحقیقةً چرکین برشی یوقدر .] سوزلری دخی باطلدر .

زیرا اکر بر بنانك طرز انشاسی فن معماری‌یه تماماً موافق ایسه آرتق آنك برقوم نزدنده کوزل ، دیکر برقوم نزدنده چرکین اولمسی اوله‌ماز . اوطرز انشا ، واقع ونفس الامرده کوزلدر ، موافق مصلحتدر . اما فن معماری‌یی بیلمین بعض کیمسه‌لرك نظرنده کوزل دکل ایمش . وارسون اونلرك نظرنده کوزل اولماسون ، بونك اصلا اهمیتی یوقدر . آلتون نه‌دیمك اولدیغنی بیلمین بر کیمسه‌نك آلتونه اصلا قیمت تقدیر ایده‌مه‌مسیله آلتونك قیمتنه نقصان کلدیکی کبی ؛ فن معماری‌دن بی خبر اولان بعض جهلانك بوفنه تماماً مطابق اوله‌رق یاپیلمش اولان بربنانك حسننی ، حسن ذاتیسنی تقدیر ایده‌مه‌مسیله حد ذاتنده او بناده حسنك بولونمامسی ایجاب ایدرمی ؟

قواعد علمیه وفنون ادبیه‌یه موافق وبناءً علیه مصلحته مطابق اوله‌رق یازلمش براثرده بویله‌در . براثر علمی‌دن مقصد نه‌در ؟ بوراسنی تقدیر ایده‌مین آدمك بویله قواعده ، فنون ادبیه‌یه تماماً موافق اوله‌رق یازلمش براثرك حائز اولدیغی حسن ذاتی‌یی آکلامه‌مسیله او اثرك قیمتنه خلل کلیرمی ؟

طبایع سلیمه نزدنده مسلم ونفوس زکیه‌ده مستقر برعادت دخی موافق حکمت ومصلحت معناسنجه حائز حسن ذاتیدر . چونکه بو کبی عادتلر دنیانك هریرنده مقبول ومعتبردر . بوکون اکثر قوانین مدنیه‌نك بو کبی عادتلره مبتنی اولدیغی دخی شو مدعامزی اثباته کافیدر .

ادیان و اختلافه کلنجه ؛ برکره دین نه‌در ؟ اولا بونی تعریف ایده‌لم . دین ، انسانلری کندی اراده واختیارلریله کندی حقلرنده نفع محض اولان امور خیریه‌یه سائق بر قانون الهیدر .

بویله برقانونك موافق مصلحت وحکمت معناسنجه حائز حسن ذاتی اولدیغی شبهه‌سزدر . ایشته دین اسلام بویله‌در . چونکه بودینده امر اولونان شیلرك کافه‌سی انسانلر ایچون بلاشك نافع اولدیغی کبی نهی ایدیلن شیلرك جمله‌سی دخی بتون انسانلر حقنده مضر اولدیغی مرتبهٔ بداهتده‌در . بوکون بوحقیقت بتون عقلانك تحت تصدیقنده‌در . بعض سبکمغزان بودین مبینك تعدد زوجات وتستر نسوان وطلاق کبی بعض مسائلنه اعتراض ایدیورلرسه‌ده مقالات سالفه‌مزده مدللاً اثبات ولوندیغی اوزره آنلرك بو اعتراضلری قطعیاً باطلدر .

موسی کاظم

موسی کاظم

علم حکمت

علم حکمتك اکثر حکماطرفندن قبول ایدلدیکنی بیان ایتدیکم بوطرز تقسیمنده حکمت بدایع دیه برقسم مخصوص فلسفی کورولیور که درجهٔ ثانیه‌ده معماری ، نحت ، موسیقی ، نقش برده شعر اولمق اوزره بش قسمه آیریلیور . دقت ایدلسین که حکمت بدایعك احتوا ایتدیکی اقسامدن صنعت موسیقی — ایضاح ایتدیکمز وجه ایله — وقتیله فلسفه‌نك ایکنجی بر فصل مخصوصی عد ایدیلن علم ریاضینك دائرهٔ شمولنه داخلدی . حالبوکه زمانمزده موسیقی بحق صنعت اولمق اوزره تلقی اولنیور .

بر معنایه احساس ایدیله‌بیلیر صورتده برقالب ویریله‌جك اولورسه صنعت وجوده کلیر. لکن صنعتك‌ده عادی وعالی قسملری اوله‌بیلیر. اکر تصورات، مفهومات یوکسك اولور، قالب ده مستحسن وظریف بولنورسه او شیئه صنایع نفیسه‌دن در، دیرزکه بونك کندینه خاص برفلسفه‌سی، بر « حکمت بدایع » ی واردر.

برمعنی صنایع نفیسه‌دن اولمق ایچون فکر، علویتنی ادراك ایدوب متلذذ اولملی، یعنی ذهن نصیب ممنونیتکارسنی آلملی، مثلا بویا وصوت ضمننده موجود مفهوم نفیس ادراك ایدلملی‌در. خارجده سیر اونان مناظرك ملون اولمسی ناصل‌که کوزلرمزی معتدل بر صورتده اعمال ایدر وبزده برحظ معنوی اویاندیررسه صنایع نفیسه‌ده ده بر معنانك، بر مفهوم عالینك نظر استحسانی اوقشامسی ایچون رنکلی، خیالی وعادتا برلوحه حالنده بولنمسی لازم کلیر. بونی ایسه آنجق تشبیه تأمین ایده‌بیلیر و بو اعتبار ایله شعر الواح مخیله‌در. دیمك اولیورکه تشبیه صنعتك اساسنی تشکیل ایدر واصل شاعریت‌ده بدیع بر صورتده اشیاده کشف مماثلت قابلیتی‌در.

* * *

هر علم کبی فلسفه‌نك ده تعلیمی ایله تشکیلی عین صورتله اولملی یعنی تعلیم، تدوین ایله تعقیب ایدلملی در وبوطرز تحصیل ایله دوام اولنورسه اك اْیی بر حالده استفاده ایدلمش اولور. بو عینیله بر بنایه تشبیه ایدیله‌رك قابل ایضاح در: بر بنانك هیأت عمومیه‌سنی ادراك ایده‌بیلمك ایچون بر قاچ صورت بولنه بیلیر. مثلا سز، یا بنانك طرز انشاسنه مداخله ایتمیه‌رك، وجوده کلدکدن صوکره، خارجاً ویا داخلاً تدقیق ایدر، اوکره‌نیرسکز؛ یا بنایی عملی بر نظر تفتیش اوکنده بولوندیره‌رق، معمارك تعریفاتی اعانه‌سیله ناصل بر قاعدهٔ اصلیه‌یه تبعیتله وجوده کتیرلدیکنه کسب وقوف ایدرسکز؛ یاخود بنایی اصلاً تأسیس وانشا ایدن سزسکز. بو اوچ حالده شبهه‌دن آزاده‌درکه بنانك هیأت مجموعه‌سنه، تفرعات خصوصیه‌سنه اك زیاده انفاذ نظر ایده بیلوب واقف اولان کندی معماری در. زیرا معمار هم برقاعده‌یی اساس اتخاذ ایده‌رك بنایی انشا ایدیور، هم ده عین زمانده کندیسنه ویریلن مواد ابتدائیه‌نك نه حکمته مبنی ونه صورتله استعمال ایدلدیکنی دوشونه‌رك اوکره‌نیور. بو حالده بنای فلسفه‌ده تأسیس ایدیلیورکن تحصیل اولنورسه اك فیضلی بر صورتده استفاده اولنور وادراك حقایق ایچون دخی ذاتاً اك سالم طریق بودر. کذلك بر • لابراتوارلرده مدت مدیده اجرای تجارب ایله علوم طبیعیه‌یی بر نوع تأسیس ایله مشغول اولان متخصصلری نظر دقته آلکز، برده بو متخصصلرك تألیف ایتدکلری کتابلری اوقویان طالبین عرفانی دوشونکز! درجهٔ ادراك اولنکیلرك لهنه اوله‌رق هیچ شبهه‌یوق که متفاوت بولونه‌جق‌در.

علم حکمتك – که ادراکات عقلیه محصولیدر – لابراتواری ده ذهن در. بنا ناصل‌که خارجاً وبر شکل مادیده تأسیس اولنیورسه فلسفه‌ده فکرده اویله قورولیور. طبیعی‌درکه بونی ذهنده نقطه نقطه وجوده کتیرنلر اك جلی وصریح بر صورتده ادراك ایدر.

هر شی کبی، علم حکمتك تأسیسی ایچون دخی برطاقم مواد ابتدائیه بولونمق لازم کلیر. فقط یالکز بو قدری کافی دکل در. بر بناء وجوده کتیرمك ناصل‌که برطاقم قواعده اتباع و مواد ابتدائیه‌سنك بر لزوم منطقی ایله بربرینه ربط ایدلمسی اقتضا ایدرسه علمك، حکمتك دخی تأسیسنده معلومات ابتدائیه اوصورتله یعنی بر ترتیب عقلی ایله یکدیکرینه بنا ایدلمك لازم‌در. دیمك اولیورکه موادابتدائیه حکمنده بولنان مفردات علمیه‌نك ذهنده وجودی، برده اونلرك بر نسبت منطقی کوزده‌ده‌رك بربرینه ربطی اقتضا ایدر. اولا علم حکمتی قورمق ایچون معلوماتی بنفسها ذهنده بوله‌جغز. بونك ایچه اکلاشیلمسی ایچون بر نیزیسیه‌ن برده فکری بسیط وتکمل ایتمه‌مش حالده برچینلی‌یی نظر دقته آله‌لم: آرالرنده‌کی فرق طبیعی‌که دها ایلك باقیشده اکلاشیلیر. زیرا بری درجات تحصیلی تعقیب وتتبع ذاتیسی ایله ترقی ایله‌مش، دیکری حال اصلی فطرتنده قالمش‌در. لکن آراده‌کی بوفرقك ماهیت فرقی دکل، درجه فرقی اولدیغی ظاهردر. اکر برینك معلومات مکتسبه‌سنی، تجربه‌سنی تنزیل ایدرسه‌ك هرایکیسی عین مرتبه‌ده قالمش اوله‌جق‌در. یعنی محصول تتبع اوله‌رق ذهنده ادخار ایدیلن معلوماتك طرحنده اویله بر درجه‌یه کلینیرکه آرتق اومعنالر آتیله‌مازاولور. آنمق قابل اولسه انسانیتی ده برلکده حذف ایتمك لازم کله‌جك.

معلومات اساسیه‌نك نردن کلدیکی حقنده حکما بیننده اختلاف واردر. برقسم حکما دیورکه: بومعلومات انسانك فطرت اولاسنده، یاراديلشنده موجوددر. قوهٔ فاطره بونی دها ایلك انسان خلق اولنورکن نفسك هویتنه درج ایتمش. یعنی ماهیت نفس اولمق اعتباریله بومعلومات ازلدن بری ذهنده بولنیور. درجات تاریخیه‌نك هرهانکیسنده انسانی تدقیق ایده‌جك اولورسه‌ق بومعلوماتی کوره‌جکمز. بردرجه‌یه‌قدر بوقرینه دخی بزه کوستریورکه بوموجودیتده برقدم واردر وبوانسانیتك لازمی‌در.

حکمانك برقسمی‌ده دیورکه: بومعلومات اساسیه بزه تجربه طریقیله کیرمش‌در. انسانیت اویله مظلم وابتدائی برطاقم ادوار کچیردکدن صوکره بوکا صاحب اولابیلمش‌در. لکن تجربه ایله کسب ایدیلن بومعلومات بالاخره ارثاً احفاده انتقال ایده‌ایده هویت انسانیتده مندمج کبی کورونمکه باشلامش‌در. حال‌بوکه بومعلومات اساسیه‌دخی کسبی‌در. انسان ایله برابر طوغمامش‌در.

حکمتده اهمیتی درکار اولان بومسأله‌نك تحقیقی ایچون اول خلقته قدر چیقیلیور. بز هانکی ادعانك مقارن حقیقت اولدیغنی تدقیق ایده‌جکمز. یالکز اولا خلاصةً شونی سویله‌مك لازم کلیر که بومعلومات هرشیئه اساس‌در. عادتا مفردات علمیه‌نك صیدی ایچون بوبر آغ خدمتنی کورر. وعلم حکمت بناسنی بومعلومات اوزرینه تشکیل ایده‌جکز.

مقرری: امرالله

صفحات حیاتدن

جانان یوردی

أیواه ، أیصسز دیار دلبر ،،
هر کوشه‌سی بر مزار مغبر !
اوچمش‌ده ایچنده‌کی ترانه ،
قالمش سس‌سز بر آشیانه .
یریر مدفون طورور امللر ..
کویا که قیام حشری بکلر !
یارب ، نه‌یه‌بویله بر بیغین خاك
اولمش یاتیور اوبقعهٔ پاك ؟
یارب ، نه‌ایچون اولمه نابود ؟
یارب ، نه‌ایچون بوسایه ممدود ؟
یارب ، نه ایچون حریم جانان
اوستنده بوپرده پرده هجران ؟

لکن کوروبن کیمك خیالی ؟
جانانمه بکزییور شوحالی ..
کیسوی سیاه تارماری
آلتنده جبین لمعه‌داری
ظلمتلر ایچنده صبح مخمور ،
یا کوز ببکنده نظرهٔ نور ؛
یا ابربهار ایچنده جوال
باران شکلنده درسیال ؛
یاسینه‌ده هرزمان جوشان یاد ،
یاقید بدنده روح آزاد !

ای‌طیف نکهفریبی یارك ،
اولمازمی بر آن ایچون قرارك ؟
هیهات ، سراب شوقه دوندك ..
قارشیمده پارلدامه کله‌سوندك !
کیمدن صوره‌یم که نرده دلبر ؟
برصمت عمیق ایچنده هربر .
جانان .. جانان .. دیدم ، یورولدم .
بن عکس صدایه قائل اولدم ،
لکن اوده یوق ! اصم وابکم
طاغلر ، درەلر ، بوتون شو عالم .
ای سودیکمك سویملی یوردی ،
حالك بکا شیمدی پك طوقوندی .
آچ سینه‌کی ، یاد نکهتندن
برشمه‌یه قائلم بوکون بن !
بر وقت او شمیم ناز پرور
تا صبحه قدر یانمده بکلر ،
— امیده ویروب بقا صبوحی —
سرمست صفا ایدردی روحی .
هیهات اونسیم صاف شمدی
نازان نازان سمایه کیتدی !
ای لانهٔ تارمار سویله ،
جانان سکا آرتق ایمیورمی ؟
ای ماتم پایدار سویله ،
ساحه‌کده‌کی نوحه دیمیورمی ؟
ای ابر سما کزین سیار ،
یادکده‌میدر او نازلی رفتار ؟
ای ضربهٔ باده قارشی رعشان
انشاد انین ایدن نهالان ،
بر شعر روان اولوب‌ده جانان ،
کچمزمی بو کولکه‌دن خرامان ؟
ای دلبر مهربان ، ظهور ایت ..
عمرم کبی آکسزین مرور ایت !
یا قلب فضایه بر خطور ایت :
آفاقمی لمعه لمعه نور ایت .
بیك نوحهٔ جان ایچمده بر جوش .
کلدم بو غریب یورده ، مدهوش .
فریادیمی یوقمی دیکله‌ین کوش ؟
یارب بو نصل جهان خاموش ؟
بر«یوق!» دییه‌جك صداده‌یوقش!...

محمد عاکف

سفیر الاسلام الی سائر الاقوام

— مابعد وختام —

ازواج مطهراته کلنجه آنلر او امهات مؤمنین درکه غایهٔ زهد وصلاحده اولملریله برابر کمال وفضیلتك تمثال مجسمی ایدیلر . برحالده‌که طاهرات ، تقیات ، القاب شریفه‌سی اذیال اسامیٔ عصمت پناهیلرینك لاحقهٔ جمیله‌سی اولمشدر . ایمدی بو مبلغه بالغ اولان حاله ریامی دییه‌جکز ؟ بومبلغه واصل اولان فضیلته فضیلت دیمزسه‌ك آرتق فضیلت نه‌یه دییه‌جکز ؟ اما [حاشا] شوصفات ایله اتصاف ایلدیکی حالده جناب حق آنی تأیید ایدوب نصرت احسان ایلدی ، دییه فرض ایدیله‌جك اولورسه بوده مروراً ایدن وجوه فرضیاتك اهونی‌در . مرائین ومفترینك مؤید اولمسنی جناب حق عهد ایتمشمی‌در؟ عوام وخواصك قلوبنه تسلط ایله‌ملری ایچون آنلره زمان فرصت ویرمشمی‌در؟ علی الخصوص مرائینك لقب نبوتی طاقینمش اولملرینه وکندیلرینی شرف ورفعت جهتیله عالم انسانیتك اکبر حوادثندن معدود اولان سیمای رسالتله تزیین ایلملرینه ناصل راضی اولور ؟

انسان شویله بر فرضك وجود واحتماله جواز ویردیکی حالده ، عدالت الٓهیه‌یی اتهام ایلمسی ایجاب ایدرکه بوجوازی‌ده تعذیر کبیری موجب ونوامیس اجتماعیه‌یه سوء نظرله باقمسی اسائت عظیمه‌یی مستلزم اولور . بوده انسانك نظام هیأت اجتماعیه‌دن ونظام کائناتدن درجهٔ غفلتنه دلالت ایدر وبرکیمسه بویله برفرض واحتمالك وجودینه قائل اولورسه دیانات سائره حقنده‌ده شبك ایتمسی لازم کلیر . زیرا اکر جناب حق حاشا برباطلی بودرجه تأیید ایدرسه دیانات سائرهٔ سابقه‌نك‌ده باطل اولمسی بعید کورولمز ولکن رحمت الٓهیه واحوال کائناتده قطعیاً تحصل ایدن معرفت هیچ شبهه براقمزکه جناب حق مبطلین ومفترینك دشمنی‌در . ملائکهٔ کرامی وجود ووجوده متعلق هرشیٔ مبطلینك اعداسی‌در . بلکه حق تعالی نك نظام کونه تودیع بیوردیغی اسرار وعلاٌقك علل ومعلولات ، اسباب مسببات بیننده مرتب اولمسی مبطلونك ظفر وخلاصنه ، مدلسونك فوز وفلاحنه مانعهٔ سدیده تشکیل ایدر . زیرا تدلیس و افترا وبونلره مماثل صفات دنیه‌نك ارتکابنه اجترا آنجق نفوس ساقطه‌یه لایق وروا اولمسندن ناشی مبطلون ومدلسون وجهاً من الوجوه انقلابات مرقبه‌یه قدرتیاب اولمسی ممکن دکلدر .

مسیحیون ، انجیلده عیسی علیه‌السلامك اقوال شریفه‌سندن اولمق اوزره نقل وروایت ایدرلرکه : وقتا که عیسی علیه‌السلام «بندن صوکره انبیاء کاذبه ظهور ایده‌جك‌در ، آنلردن صاقنکز» دیدی؛ بعضلری سؤال ایتدی‌که : « یا نبی‌الله ! بز آنلری هانکی علامت ایله تمییز ایده‌لم ؟ » بیوردی‌که : « علامتلری : آنلری جناب حقك تأیید

ايتمه‌مسی‌در. » بك اعلا ! يا جناب حقك تأييد ونصرت بيوردينى وآنكله دينى جميع اديادن اوزره ترفيع واعلا أيله‌ديكى ذات شريف حقنده نه ديه‌جكسكز ؟

حضرتك [حاشا] شو صفتلرله اتصاف ايتمسيله برابر مرسلين سائره‌نك اعماله تفوق ايدن اعمال شريفهٔ فوق‌العاده‌يى اظهار ايتمسى احتمالنده بولنمق ايسه جداً عجيبدر . زيرا انسان برجسارت كستاخانه‌ده بولنوب‌ده جناب واجب‌الوجودك بعض كره مفترين ومدلسينه مساعده أيله ديكنى فرض ايتسه بيله اومفترين ومدلسينك ، عمللرينك آرتق سائر انبياء ومرسلينك عمللرينه فائق اوله‌جق بردرجه‌ده اولميه‌جون مساعدهٔ الهيه‌نك ارزان بيورلمسى معقولمى در ؟

ايشته پيش نظرمزده‌كى تاريخ ناطق دركه : محمد صلى الله عليه وسلم ابتداى بعثت سنيه‌لرندن عالم آخرتى تشريفلرينه قدر دوام ايدن يكرمى اوچ سنه ظرفنده من قبل الرحمن كتيرديكى شريعت مطهره ايله جزيرة العربدن وثنيت و شركى باسرهـا هدم و عالمده مرسلين سابقيندن هيچ بريسنك مثلنى اتيانه مقتدر اوله‌مدقلرى اجل عمل و شرائعى تأسيس و رابطهٔ ركينه‌يى حائز برامت مدنيه‌يى تشكيل ايتمش‌در . ايمدى تصور اوله‌بيليرمى كه جناب حق مفترين ومدلسيندن اولانلرى بويله‌جه تأييدايدوب حتى انبياء ومرسلينه تفوق ايتديرسون؟ زيرا جناب حقك ، شان رذيلتى اعلا ، قدر فضيلتى امحا ايچون بزمله بويله برعهدى ، يوقسه نبوت اوزره تدليسى ترفيع واعلا ايده‌جكنه دائر بزه بروعدى وارمى‌در ؟ حاشا ثم حاشا !

اما امت عربك دركهٔ اسفلده اولان غباوتلرندن استفاده ايدرك حضرتك حاشا بو طريق تدليسى رواجياب ايله‌ديكنى فرض ايتمك فروض ساذجه جمله‌سندندر . ينه تاريخ بزه شاهددركه حضرت فخر عالم صلى الله عليه وسلم افندمز زمان سعد اقتران رسالتلرنده اون اوچ سنه قدر برزمان اهل مكه‌نك عظماسى ايچنده اقامت وانلرى حقه دعوت بيورديلر . دعوت سنيه‌يى آنجق قليلون قبول ايدوب باقيلرى وادئ شك وتمردده قالديلر . برحالده‌كه جناب حق آنلرك ديدكلرينى حكايةً نستعيذبالله [وقالوا لن نؤمن لك حتى تفجر لنا من الارض ينبوعاً اوتكون لك جنة من نخيل وعنب فتفجر الانهار خلالها تفجيراً . اوتسقط السماء كما زعمت علينا كسفا اوتأتى بالله والملائكة قبيلا . اوترقى فى السماء ولن نؤمن لرقيك حتى تنزل علينا كتاباً نقرأه] آيات جليله‌سيله فرقان مبينده بيان بيوريور .

عظماى مكه شدت شكيمه اصحابندن اولدقلرى كبى قلبلرنده شك تمكن ايتمش وعقائدن هيچ برعقيده‌يى اسلمه‌مكده بولنمش ايديلر. برحالده‌كه جناب حق آنلر طرفندن حكايةً بيوريور. [ولوفتحنا عليهم باباً من السماء فظلوا فيه يعرجون . لقالوا انما سكرت ابصارنا بل نحن قوم مسحورون]

حضرتك حاشا مدع ولكن نبيين ومرسلينك كلدكلرى امر بالمعروف ونهى عن المنكر واقامهٔ احكام وعبادات واظهار خوارق وكمالات ايله كلديكنى فرض ايتمك دخى اولجه سبق ايدن فرضيات غير ثابته قبيلندندر . زيرا بوفرض دخى عادت كونيه‌يه مخالفدر . ناصل اولوركه هم مفترى اولسون هم ده آندن جامع روح القسط حاوى اصول عدالت وعالم وجودده اعدل شريعتدن معدود اولان برشريعت شريفه‌يى اتيان واظهار ايله‌سون ؟ قلوب سافله ونفوس دنيه اصحابندن ترقيات بشريه‌يى وسعادت عموميه‌يى كافل اولان بويله قوانين فاضله وشرائع كامله‌نك صدورى كورولمشمى‌در ؟

شوفرضيات ، حضرت محمد صلى الله عليه وسلم افندمزك رسول اولديغنى زعم ايدن بر متجاسرك زعمنجه كوره اولوب حال بوكه فرضيات مسروده‌نك علم وحقيقت نقطهٔ نظرندن نه درجه‌لرده بى اصل وبى اساس اولديغنى ارائه ايله‌دك .

ايمدى قارشومزده آنجق فرض اول قالديكه اوده حضرت حضرتك رسول رب العالمين ، امام الانبياء والصالحين ، خاتم المرسلين والمخلصين وذوات قدسيت سمات رسالتپناهيلرينك رحمةً للعالمين اولديغنك تحقق وثبوتى‌در .

حضرت رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افندمز من‌عندالله بر كتاب مبين ايله بعث وارسال اولنمش‌دركه بونور مبين بالآخره جميع ناسك كتابى اوله‌جقدر . « ولتعلمن نباه بعدحين » .

مترجمى : احمد جمال

مسلمانلقده اساسلر

— سلطان —

اسلامده « سلطنت دينيه » دنيلن قوتك وجودى شويله طورسون، اسمى بيله يوقدر . مسلمانلق هم دين ، هم شريعت اولديغى ايچون حدود وضع ايتمش ، حقوق تعيين ايله‌مشدر . بناءً عليه هركس افعالنده ايستديكى كبى حركت ايتمك حقنى بالطبع حائز اوله‌ماز . چونكه انسان بعضاً حسب البشريه هوساتنه مغلوب اولور ؛ شهوات نفسانيه‌سنك تحكمى آلتنده قاله‌رق حقدن ذهول ايدر ؛ ياخود حدينى تجاوزده بولنور . ديمك كه حدود شرعى‌يى اقامه وادامه ايده‌جك ؛ حكم حاكمى تنفيذ ، نظام جمعيتى صيانت ايليه‌جك برقوت بولنمدقجه احكام شرعيه‌نك تشريعنده‌كى حكمت تمام اوله‌ماز . بوقوتك ايسه برچوق اشخاصه بردن توديعيله تشتته اوغرادلمسى جائز اوله‌مايه‌جغندن بر شخصده بولنمسى لازم كليركه اوده سلطان ياخود خليفه‌در .

مسلمانلرك نظرنده خليفه نه اويله معصومدر ، نه ده الله طرفندن وحيه مظهردر . كتاب اللهى ، حديث رسولى ايستديكى كبى تفسير امتيازينه ده مالك دكلدر . اوت ، اونك مجتهد اولمسى ؛ يعنى كتاب وسنتدن احكام استنباط ايده‌جك قدر لسان عربى بيلمسى ؛ اولكى مقاله‌لريمزده سويله‌ديكمز مباحثه مطلع بولنمسى مشروطدركه بوده حقى باطلدن ، صحيحى فاسددن تمييزه بالذات مقتدر اوله‌رق هم دينك هم امتك كنديسندن بكله‌مكده اولديغى اجراى عدالت مسئله‌سنده كوچلك چكمه‌مسى ايچوندر . يوقسه كتاب اللهى آكلامق ، احكام شريعتى استخراج ايتمك خصوصنده دين سلطانه برمزيت خاص

ویرمەمشدر ؛ اونی دیکرلرندن یوکسك بر مرتبەیە چیقارمامشدر . بالکه سائر طالبان علم ایلەبردر ؛ مدار رجحان اولەجق برشیوارسه اوده محا کمەدەعقلك ،حکمدە اصابتك چوقلغیدر. [نتەکیم امام‌مالك درس اوقودورکن حلقهٔ تدریسندەکی خلیفه هارون‌الرشیدك موقعی دیکر طلبەدن اصلا فرقلی دکلدی .]

اطاعت مسئلەسنه کلنجه سلطان قرآنك ، سنتك کوستردیکی طوغری یولدن کیتدکجه ، عدالتدن آیرلمادقجه مطاعدر . مسلمانلر بر طرفدن اطاعتله ، دیکر طرفدن ده سلطانك حرکاتنی تدقیق ایله مأموردرلر . یولسزلغی کوررلرسەیوله کتیرەجکلر ، خطاسنی اخطار ایدەجکلر . زیرا خالقه عصیان اوزره بولنان برمخلوقه اطاعت قطعیاً جائز اولەماز : « لاطاعة لمخلوق فی معصیة الخالق . حدیث » شاید سلطان کتابه ، سنته متابعتدن آیریلورسه اونی ایندیرەرك یرینه باشقه سنی چیقارمق مسلمانلرك اوزرینەواجب اولور ؛ مکرکه خلع مسئلەسی بویوك برفتنەیی موجب اولسون .

ایشته کندیسنی نصب ایدن یابالذات ملت ، یاخودملتك‌وکیللری اولدیغی ایچون خلیفەنك ملت اوزرنده دکل ، ملتك خلیفه اوزرنده حق حاکمیتی واردر . بناءً علیه ملت اونی اوجه نصل نصب ایتمش ایسه ایجابنده مملکتك صلاحی نامنه اویلەجه خلع ایدر . دیمك که خلیفه هرمعناسیله برحاکم مدنیدر .

خلیفەنك مسلمانلرك نظرندەکی موقعنی فرنکلرك « تئوقراتیك » دیدکلری سلطان الٰهی ایلەقاریشدرمق طوغرودکلدر. چونکه اونلرجه اللهدن دینی تلقی ایدن یالکز اوسلطان الٰهیدر ؛ تشریعده صرف اونك حقیدر . صوکره ، کندیسنك خلق اوزرنده برمطاعیت حقی‌ده واردرکه بوحق نه‌مسلمانلرده اولدیغی کبی بیعت ایله ، نه‌ده اوبیعتك اقتضا ایتدیکی عدالت ومملکتی صیانت‌ایله ثابت دکلدر ؛ صرف ایمانك ایجابیدر . اونلر سلطان الٰهی طانیدقلری شخصك دینه عداوت صریحەسنی بیلسەلر ، کندی تعلیم ایلدیکی شریعته ینه کندیسنك مبالاتسزلغنی کوزلریله کورسەلر بیله اوکا اطاعتسزلك ایدەمزلر . زیرا سلطنت دینیەیه صاحب اولان ذاتك قولی ، فعلی ، نەاولورسه اولسون ، دیندر ، شریعتدر .

ایشته قرون وسطاده حال بویلەایدی کەبوکونده کلیسا اوسلطنت قدیمەیی استرداد ایچون اوغراشوب طورویور .

مدنیت حاضرەنك اجراآتندن بری‌ده سلطنت دینیه ایله سلطنت مدنیەیی یاخود دیکر تعبیر ایله حکومت روحانیه ایله حکومت جسمانیەیی آییرمق مسئلەسی اولدی . خلقك عقائدینه ، هرکسك خالقنه قارشی اولان وظائفنه تحکم حقی کلیسایه براقیلدی. یعنی کلیسا ایستدیکنی تشریع ، ایستدیکنی نسخ‌ایدر ؛ دیلدیکی کبی وجدانلری مراقبه آلتنده بولوندیرر. ناسك کندی آرەلرندەکی معاملاتنی تنظیم ایچون قوانین وضع ایتمك ، هیئت اجتماعیەنك دنیایه عائد امورینه نظارت ایلەمك حقی‌ده حکومت جسمانیەیه ویرلدی .

ایشته بوتفریقی کندیلرنجه پك‌خیرلی برانقلاب صایدیلرده‌مسلمانلق ایکی سلطنتی بردن عین‌شخصده جمع ایدیور زعمنده بولنەرق‌علیهمزه یورومەیه باشلادیلر . اونلرنه ظن ایدیور بیلیورمیسکز ؟ مسلمانلرك عندنده دینی تقریرایدن ، احکام دینی وضع ایلەین سلطاندر ؛ ایمان سلطانك الندە برآلتدرکه اوسایەدەناسك قلوبی اوزرنده بیلدیکی کبی تصرف ایدر ؛ عقولی ایستدیکنه اقناع ایدر ؛ عقلك ، وجدانك مسلمانلرجه هیچ برموقعی یوقدر ؛ بناءً علیه مسلمانلر دینلری مقتضاسنجه سلطانك اسیریدر . صوکره بویاکلیش حکم بوسبوتون یاکلیش برقیاس ترتیب ایتملرینه سبب اولیورده دییورلرکه : مادام که بویله برسلطانك موجودیتی مقتضای دیندر ؛ مادام‌که سلاطین دین‌ده عمومیتله علمك خصمی ، جهلك حامیسیدر؛ [چونکه کندی‌رؤسای روحانیەلری هپ اویلەایدی .] اوحالده مسلمانلق ایچون علوم‌وفنونه قارشی مساعده کارلق تصور ایدیلەمز .

ایشته بوسوزلرك کافەسی مسلمانلغك شوسویلدیکمز اساسنی بیلمەمکدن ایلری‌کلن برعظیم خطادر . آرتق قارئین آکلامشدرکه مسلمانلقدەموعظهٔ‌حسنەدن،خیره دعوتدن، نهی عن‌المنکردن باشقه‌بر سلطنت‌دینیه‌یوقدر . بوایسەاویلەبرقوت ،اویلەبر صلاحیتدرکه‌جناب‌حق اونی مسلمانلرك اك عاجزینەده ویرمشدر ، اك قویسنەده ، اوت اك عاجز برمسلمان اك قوی دینداشنه قارشی بوصلاحیتی استعمال ایدەبیلیر ؛ نتەکیم اك قویسی ده اك عاجزینی ینه بو قوت سایەسنده اصلاح ایدەبیلیر .

دییورلرکه : خلیفەده بویله برسلطنت دینیه یوقسه ، عجبا قاضی ، مفتی ، یاخود هیچ اولمازسه شیخ‌الاسلامدەده یوقمیدر ؟

دیرزکه بوصایدیغکزذواتك هیچ برنده خلقك عقائدی‌اوزرنده تصرف ایتمك حقی، احکام شرعیه وضع ایتمك امتیازی قطعیاً یوقدر . بونلرك هربرینك الندەکی قوت شریعت اسلامیەنك تعیین ایلدیکی نفوذ رسمیدن عبارتدر . بونلر بر‌ر مأمور رسمیدر . یوقسه هیچ برینه هیچ برمسلمانك ایماننه . طرزعبادتنه ، یاخود طریق‌استدلالنه مداخله ، یاخود نظارتده بولنمق صلاحیتی ویرلەمشدر .

اسلامده فتنەنك منعی

دییورلرکه: اسلام بردین جهادیدر؛ قتالی‌مشروع کوسترمشدر ؛ حال بوکه نصرانیتده قتال مشروع دکلدر . بناءً علیه دین اسلامك طبیعتنده ادیان سائره اصحابنه قارشی برشدت واردر ؛ صلح وسلام دینی اولان نصرانیت کبی صبر وتحمل یوقدر. نصرانیتده « صول یاناغکه طوقات اورمق‌ایستیەنه صاغ‌یاناغکی‌ده چویر. سنی‌برفرسخلك یره سوروکلەمك ایستەینه ایکی فرسخ یورو . » طرزنده حضرت عیسادن صادر اولمش دها برچوق وصایا واردرکه دشمنلره بیله محبتی امر ایتمکدەدر . واقعا دشمنه شویله طورسون ، دوسته محبت بیله انسانك ید اختیارنده دکلدر ؛ الدن کلەبیلەجك حرکت دوستەده دشمنەده عادلانه طاورانمقدر . لکن نزد الٰهیده هرشی ممکندر ، هیچ برشی محال دکلدر .

دیرزکه : پك اعلا ! لکن عجبا قدرت تحقق ایتدیکی ؛ باشقەده

برچاره بولنمدیغی زمان شری شر ایله دفع ایتمك یالکز مسلمانلغه‌می مخصوصدر ؟ یوقسه خصمنی ازمه‌یه قادر اولان هر کسك طبیعتنده وارمیدر ؟ اسلامك طبیعتنده دیدکلری کبی قتال یوقدر ؛ بلکه عفو ومسامحه واردر : « خذ العفو وأمر بالعرف واعرض عن الجاهلین . »

قتال انجق حقی تجاوز ایدنلرك ، ارباب حقك محوینه یوروینلرك مظالمنه سد چکه‌رك شرندن امین قالمق ، آسایشی تأمین ایتمك ایچوندر. یوقسه جبراً مسلمانلغی قبول ایتدیرمك ، باشقه دینده بولنانلردن انتقام آلمق ایچون دکلدر . « دین صلح و سلام » اولان نصرانیت اصحابنك غالب کلدکلری محاربه‌لرده ادیان سائره اربابنه روا کوردکلری کبی اختیارلری ، قادینلری ، چوجقلری اولدورمك وحشتلری فتوح اسلامی حکایه ایدن تاریخلرك هیچ برنده کورولمیور ، ایشیدلمیور . صرف اهلاك قصدیله مسلمانلقده هیچ برحرب ظهور ایتمه‌مشدر ؛ حالبوکه خرستیانلر یالکز بومقصدله پك چوق محاربه‌لر ایتمشلردر . صبر وتحمل دینلن شیلر آنجق قدرت وشوکتك دینه یاردم ایده‌مدیکی زمانلرده مشروع طانیلمشدر !

الحاصل عنایت الٰهیه مسلمانلره اویله برقوت ویرمشدرکه اونکله پك قیصه برزمان ظرفنده دشمنلرینه قارشی باشقه‌لری ایچون پك اوزون زمانده بیله قابل اوله‌میه‌جق ، بر غلبه تأمین ایتمشلردر . اوت ، اسلامك هنوز دور طفولیتنده احراز ایتدیکی مظفریتی سائرلری انجق کهولتنده ، یاخود شیخوختنده قازانه بیلمشدر .

حربه مائل اسلام ایله صلحه طرفدار
نصرانیت آره‌سنده بر مقایسه

مسلمانلر فتح ایتدکلری اراضی‌کندی مملکتلری عدادینه ادخال ایله اکتفا ایدرك اهالیسنی دین اصلیلرنده براقیرلردی. انجق اونلری خارجی بردشمنك هجومنه قارشی صیانت ایتمکه ، وطنلرنده آسایشی تأمین ایله‌مکه مدار اولمق اوزره جزیه دیدکلری ویرکی ایله مکلف طوتارلردی . اهالی عقائدنده ، عاداتنده حریت کامله ایله سربست ، معابد هردرلو تجاوزدن مصون ایدی. کیمسه هیچ برضیقه معروض قالماز ؛ کیمسه عدالت خارجنده برمعامله کورمزدی .

خلفای اسلامیه خلقدن قاچه‌رق عبادت ایچون صومعه‌لره ، مناسترلره چکیلن راهبلره حرمت اولنمسنی، قادینلرك ، چوجقلرك الحاصل حربه اشتراك ایتمینلرك دمی هدر ایدلمه‌مسنی قوماندانلره صیق صیق تنبیه ایدردی. ذمیلره اذادن نهی ایدن ، اونلرك مسلمانلره قارشی اولان حقوقنی صیانتله امر ایلین احادیث نبویه متواتردر :

« لهم مالنا وعلیهم ماعلینا . من أذی ذمیاً فلیس منا . »

اسلامك قوتی دوام ایتدکجه معاملات هپ بودستور عدالت اوزره ایدی ؛ لکن ، ضیق صدر ضعف طبیعتدن ایلری کله‌جکی ایچون ، اسلامده ضعف و انحطاط باشلادقدن صوکره مسلمانلردن بعضیسی بواحکامدن انحراف ایتمشلرسه اوکا بردیه‌جکمز اوله‌ماز . زیرا بوکبی حرکتلری طبیعت دینه اسناد طوغری دکلدر .

صلح و سلامه طرفدار اولان نصرانیته کلنجه اوتحت استیلاسنه الدیغی ممالك اهالیسنك ادیانی اوزرنده کندیسنك تصرف حقنی کوره‌رك انلره قارشی اك بویوك صبرلرك قالدیره‌میه‌جغی خصوصی معامله‌لرده بولنوردی. اشته خرستیانلر برقطعه‌یه استیلای حقیقی ایله مستولی اولنجه اهالیسنی تنصره اجبار ایدرك شاید موفق اوله‌مازلرسه بیچاره‌لری وطنلرندن چیقارلر صکره‌ده مملکتده اونلره عائد هیچ براثر براقیه‌رق محو ایدرلردی . تاریخك شهادتیله ثابتدرکه خرستیان اولمیان برآدمی بر خرستیانك تجاوزندن منع ایدن سبب اولکنك قدرتندن ایکنجیسنك ضعفندن بشقه برشی اوله‌مامشدر. بوحال‌شوندن نشأت ایدیورکه نصرانیت دیدکلری کبی انسانلر آره‌سنه صلح وسلام القا ایتمك ایچون دکل ، بلکه قلیج قویمق ایچون کلمشدر ؛ ابنای بشر بیننده براخوت کامله تأسیسی ایچون دکل قیزینی والده‌سندن ، باباسنی اوغلندن آییرمق مقصدیله تأسس ایتمشدر .

حالبوکه باقکز قرآن نه‌دیور : « وان جاهداك علی ان تشرك بی مالیس لك به علم فلا تطعهما وصاحبهما فی الدنیا معروفا واتبع سبیل من اناب الی » ایشته مسلمانلق امت اسلامیه‌نك حقوقنه تجاوز ایدنلره قارشی بوقدر شدید اولمقله برابر بابا ایله اولادی ، آنا ایله قیزی آره‌سنده تفرقه حدوثنی هیچ برزمان امر ایتمیور . بلکه مسلمان اولان اولاده مشرك اولان بابالرینه قارشی دینلرینی محافظه ایله برابر رفق ایله معامله‌یی امر ایدییور .

مسلمانلر مملکتلرینی آلدقلری اقوامك اولجه بشقه حکومتلره ویرمکده اولدقلری پاره‌دن دها آز مقدارده بر ویرکو ویرملری ایله اکتفا ایدر و آنلردن یالکز آسایش عمومی‌یی اخلال ایده‌جك برحرکتده بولنمیه‌رق سکون وصلاح ایچنده یشاملرینی ایسترردی. صکره کندی آره‌لرنده وجدانلرندن بشقه هیچ برقوتك مراقبه‌سی، تحکمی آلتنده بولنمیه‌رق بیلدکلری کبی اسرار حیات ایده‌بیلملرینه مساعده‌ده بولنوردی. برطرفدن بویله اولدیغی کبی دیکر جهتدن ده افراد مسلمینی هنوز مشرك اولان اقرباسیله قطع مناسبتدن منع ایدروانلره حسن معامله ایله امر ایلرردی .

کورلیورکه هر کسك سرائر وجدانیه‌سنی الاهه براقق کندی تلقین ایلدیکی عقائده باغلانمیانلری‌ده حمایه ایتمك دین اسلامك طبیعتی اقتضاسندندر؛ ایسترسه بوآدملر عمای کثیف جهالت ایچنده بویان اولسون . ارق اجانبه قارشی بوقدره مساعد ، بوقدر شفیق اولان بردین ایچون قابلیدرکه ارباب علمه ظلمده بولنسون ، علوم وفنونی چکه‌مه‌سین، حیاتی برحقیقت فنیه‌یی تأسیس ایتمك یاخود برسر قدرتی میدانه چیقارمق اوغرنده فدا ایدن حکمایی نظر غبطه ونفرتله کورسون ؟ خایر ، بیك کره خایر . ارباب علم وفن ایستدیکی قدر تدقیقات وتتبعاتده بولنسون، تحریاتی دیلدیکی کبی تعمیق ایتسون ، اعماق ارضه دالسون ، کوکلره چیقسون، الحاصل نه یاپارسه یاپسون دین اوکا هیچ بردرلو ممانعتده بولنه‌ماز . آنجق برفتنه احداثنه چالیشیر یاخود دائرۀ ادبی آشه‌جق اولورسه اوزمان فسادك اصلاحی ، شرك دفعی ایچون دینك مساعده‌سیله حکومتك دست تأدیبی ایشه مداخله ایدر .

شیخ محمد عبده

مترجمی : محمد عاکف

سؤال ـ جواب :

عمی وعدالت الهیه

سؤال : « برمعصوم تقدیر الهی ایله یا آنادن اعمی طوغه‌رق ویا برایکی سنه صوکرا بر خسته‌لغه مبتلا اوله‌رق نعمت بصردن محروم قالیور . اقران وامثالی قوشـوب اکلنیرکن او بر کوشه‌جکه چکیلمکه مجبور اولیور ویا آنجق اطرافنده‌کی اشیایی یوقلایه یوقلایه براز کزینه‌بیلیور . زواللی معصومی بومحرومیت ابدیه ایله محکوم ایتمکدن مراد الهی نه‌در ؟ بوحال عادل مطلقك عدالتنه بر نقیصه دکلمیدر ؟ » بوکبی مشکلاتی حله جریدهٔ فریده‌لرینك توسـط ایتمکده اولدیغنی بیلدیکم جهتله اشبو ورقپاره‌می تقدیمه اجتسار ایلیور وجوابکزه نائل اوله‌جغمی امید ایدییورم .

چناق قلعه‌لی : محمد

صراط مستقیم

جواب : یالکز بودکل ، بونك کبی چوق شیلر دها وارکه‌بزی الیم ترددلره ، درین دوشونجه‌لره سوق ایدر . چوق زمان ایچمزدن : نیچین بویله اولسون ؟ نیچین بتون افراد بشر اللهك قولی ایکن کیمی صاغر ، کیمی کوزسز ، کیمی علیل ، کیمی فقیر قالسـون ؟ . . خطابلرینی ایشیدیرز .

برنظرلرمزی ، تفکراتمزی دائماحاله‌عطف ایتدیکمز جهتله بوسؤاللرك آلتندن قالقه‌مایور ، بوترددلردن ذهنمزی قورتاره‌میورز . حادثات ووقایعك سوابق وآتیسنی هیچ نظر اعتباره آلمیورز . برنوع بشرده براعتقاد واردرکه ، منشأی خود بینلکدر ؛ بز کندمزده بر کمال ، بر کوزل شی کوررسـه‌ك اونی کندمزه نسـبت ایده‌رز : « اوت ابویم بنی تربیه ایتدی ، بن‌ده چالیشدم؛ ترقی ایلدم، زنکین اولدم .. قواعد حفظ الصحه‌یه رعایت ایتدم ؛ وجودم بوحال زندکی‌یه مظهر اولدی . » دیرز . . بر نقصان کوره‌جك اولورسه‌ق اونی‌ده « قدر » ه اسـناد ایده‌رز: « نه‌ ، ! نه یاپالم قدر . . . بزده بویله علیل ومریض ، فقیر وذلیل محو اولوب کیده‌جکز . » دیرز . کندمز حقنده بویله اولدیغی کبی ، هم نوعمز اولمق حسبیله دیکر افراد بشریه حقنده‌ده بو حسی بسلرز . انسـانلرده ارادهٔ جزئیه و قوهٔ اختیـاریه‌نك موجودیتنی یالکز کمالات جهتلرنده قبول ایدرز، نقایص نقطه‌لرنده انسانلری هردرلو اراده‌دن محروم ، هردرلو قوهٔ اختیاریه‌دن بی نصیب برمخلوق ، عاجز .قدر النده بربازیچه عد ایدرز .

بو ، موافق نصفت بر اعتقاد دکلدر . کمالاتمزی نصل کندمزه نسـبت ایدرسـه‌ك ، نقایصـك‌ده منشـأنی ینه کنـدمزده آراملی‌یز . اویله دوشونمه‌لم ، « بومعصومی بوحال اسفناکه کتیرمك شان الوهیته صیغارمی ؟ » دیمه‌لم ، نقایص وسفالت بشریتی طوغرودن طوغرویه‌اللهه عطف ایتمیه‌لم‌ده اول امرده‌بشری بوبابده‌نظرتدقیقه آله‌لم . چونکه برقانون خلقت واردر ، که‌لایتغیردر: انسانلرقوهٔ اختیاریه‌لرینی هرهانکی جهته صرف ایدرلرسـه خالق اعظم‌ده اونی خلق ایدر . جناب حق انسانلره خیروشری تفریق ایده‌جك برخاصهٔ ممتازه بخش ایتمش : عقل . بوسایه‌ده انسان ضرری ، منفعتی تقدیر ایده‌بیلیور .

مثلا بوسایه‌ده بیلیورکه‌ برآدم یوکسك یردن آتلارسه برطرفی قیریلیر، احتمال که اولور . بونی بیلدیکی حالده آتلارده الی آیاغی قیریلیرسـه قباحت کیمده ؟ قدرك بونده‌نه‌قصوری‌وار ؟ صـو کرا زمان کچر ، بو آدم علیل قالیر ، چالیشه‌ماز.. یاخود برآدم سرخوشلقله،سفاهتله، قماربازلقله بتون ثروتی محوایدر ، وجودی بیپار ، سفیل وپریشان، علیل ومریض سوقاقلرده سورونور . بزده بونلره تصادف ایدنجه : « ایواه، شو آدمك قدرینه! بوزواللینك بویله‌سورونمسی عدالت‌الهیه‌یه صیغارمی ؟ » دیرز . بز محاکمه‌مزی اوزمانه حصر ایتدیکمز جهتله بویله‌تردد ایچنده قالیرز . اونك ماسبقنی بیلسه‌ك اووقت اویله دیمیز ، بالکه : « ایواه ، شـو آدمك عقلسزلکنه ! نصل اولدی‌ده کندینی بوحاله کرفتارایتدی ؟ » دیرز . بونلر بدیهی ومحسوس برمثالدر .

اشته‌بونك کبی بتون نقایص وسفالت بشریه‌نك مسئول یکانه‌سی انسانلردر . انسانلرك تدمبادهٔ عالم اولمسنده‌کی مقصداقصای سبحانی، فقر وضرورت چکملری ، علیل ومریض یاشاملری ، بوبی نهایت بدایع آثاری رؤیتدن محرومیته محکوم قالملری دکلدر . اکر اویله اولایدی ، انسـانلره اوعقل واسـتعدادی ویرمز ، اوتشکلات منتظمهٔ بدنیه‌یی بخش ایتمز ، کوزی خلق‌ایلمزدی . اونك ایچون انسانلرك — ولو برفردی اولسون — اعمی اولمسی ، فقیر و ذلیل یشامسی مطلوب ،مقصود بالذات دکلدر . اکر برفرد اعمی اولورسه، فقروضرورته دوچار اولورسه بهمه‌حال‌بوبر ضرورته، برامر عارضی‌یه مبنی وقوعه کلمشدر . چونکه هرشی برقانونه ، بر قاعده‌یه تابع‌در . ذرتما قانون خارجنه چیقیلنجه اوشیئك شکل منتظم اصلیسی دکیشه‌جکی طبیعی‌در. بوقوانین طبیعه‌یه انقیاد سایه‌سنده‌کائنات،بتون ذوی‌الحیات موجودیت و بقالرینی محافظه ایدییورلر. افراد بشرده بقالرینی ادامه ایچون توالد وتناسل قانوننه رعایته مجبوردرلر. وبوامرتوالدك منتظماً جریانی ایچون برطاقم قواعد،ارکان وشرائط مخصوصه واردر. بونلره نه‌درجه رعایت ایدیلیرسه اونسبتده امر توالد انتظام پیدا ایدر . بو قوانین نه درجه اهمال ایدیلرسه اونسبتده امرتوالدخلل پذیراولور. مثلافن دییورکه: « اقربا ایله ازدواج نسل بشری محوه سبب‌یکانه‌در. صاغرلك ، دلسزلك ، کورلك ، بدلالق کبی حاللر هپ اقربا ایله ازدواجك ثمرهٔمضره‌سی‌در . » «زوجه المعصی ایله مصاب ودم‌حیض دوکمکده بولندیغی زمانلرده اجرای معاملهٔزوجیه‌دن حاصل اولاجق چوجق اخلاق ردیئه ایله متصف اولور . » «شدتلی انفعالات نفسانیه ویاخود مادی ومعنوی زیاده وجع والم سببیله وقوعه کلمش اولان بر هیجان شدیدهٔ عصبیه‌یه دوشـمش برحائضه‌یه معامله ایدلمکدن حاصل اولاجق چوجق، بعینه والده‌سی کبی یأس ونومیدی،حزن وماتم استعدادیله تولد ایلر ... طرفیندن بریـی شـدتلی سرخوش بولندیغی وقتده‌کی معامله‌دن نشأت ایدن ثمرهٔ اجتماعك دخی آنادن طوغمه بدلالره مماثل بدلا اولمق وضعیف وقوتسز بولنمق کبی تأسف اوله‌جق برحاله دوچار اولدیغی کورولمشـدر ... طوغه‌جق چـوجغك احسن تقویم اوزره پذیرای وجود اولمسی اقصای آمال اولدیغی تقدیرده اجرای معاملهٔ زوجیه ایچون بهمه حال طرفینك اشتهاء بال واسـتراحت حال ایله

مشحون اولمسی ، هم ده غایت‌تنها وممکن مرتبه نظیف وقناقوقولردن معرا وکوروللی و قورقو کبی خلجان‌در ونه سبب اولابیلیر شیلردن محفوظ برمحل اجتماع اختیار ایدلمسی مقتضی‌در . »

ایشته بونلر قواعد قطعیهٔ فنیه‌در . بونلر کبی معاملهٔ زوجیه‌نك دها بك چوق شرائط مخصوصه‌سی واردر، که فن وشرع یکان یکان تعداد ایدییور . شمدی بری بو قواعده رعایت ایتمزسه چوجغك علیل ومریض اوله‌جغی طبیعی دکلی‌در ؟ شو حالده چوجغك احسن تقویم اوزره پذیرای وجود اوله‌مامسی نه‌دن عدالت ربانیه‌یه تعلق ایتسون ؟.. جناب حق هرشیئه برقانون وضع بیورمش ، که بونك ایچون تغیر امکانی یوقدر. [ولن تجدلسنةالله تبدیلاً] انسانلر اوقانونه اطاعت ایتمسون ، قانون خارجنه چیقسون‌ده صوکرا خلاف طبیعت احوالدن طولایی‌شکوی ایاسونلر ... بو، موافق‌نصفت اولورمی ؟.. واقعا معصومك بو قصورده دخلی یوقدر ، فقط جناب‌حقك‌ده بونده عدالتسزلکی موضوع بحث اوله‌ماز . بوحالك سبب یکانه‌سی ابوین‌در . نیچین «علم‌الابدان ثم علم الادیان» بیورولیور ؟ نه‌دن کرك فن ، کرك شریعت ازدواج حقنده بو قدر قواعد و شرائط تعلیم ایدییور ؟.. اکر معاملهٔ زوجیه فن وشرعك تعیین ایتدیکی وجه اوزره وقوع بولور وبعدالتولد چوجغك فن‌وشرع دائره‌سنده حسن تربیه وصیانتنه اعتنا ایدیلیرسه شبهه‌سزدرکه بوکبی نقایص وسفالت بشریه‌وقوعه کلمزدی .

ایشته حادثات ووقایعك سوابق نظر اعتباره آلنیرسه بوحقایق ، بوحقایق فنیه تجلی ایدر . آتی‌یی نظر اعتباره آلیرسه‌ق او وقت حقیقت باشقه صفحه‌لرده تجلیساز اولور . یعنی مسئله‌نك حلی ، دائرهٔ مادیه‌دن چیقه‌رق ، معنویاته انتقال ایلر .

***

بوعالمده موجود هرشی ، بتون حادثات برر حکمت ومصلحته مبنی‌در . هرشیئه بر حکمت ومنفعت ترتب ایدییور . فقط بو، اویله برلجهٔ اسراردرکه بشر ایچون هرخصوصده بونی ادراك ممکن اولمایه‌جق‌در . انسان نه قدر عالی برمخلوق اولسه ، نه‌درجه حقایق اشیایه نفوذ ایچون کندیسنده براقتدار بولونسه ینه بعضاً حوادث کونیه قارشوسنده لال وابکم قالیور . بوده آتی‌یی کشف‌ایتمك اقتدارینك کندنده بولونمامسندن نشأت ایدییور . آتی دنجه بشری عجز کل استیلا ایدییور. بتون اکوان حقنده ممکن درجه معلومات صاحبی اولان بشر ، استقبال اوکنده‌سرفرو بردهٔ جهالت قالیور. بردقیقه ، برثانیه ، حتی‌بر آن‌صوکرا کی حیاتی حقنده برحکم قطعی‌ویره‌میور . عواقب مجهول ، قبالی برمخزن ، مظلم بروادی .

ایشته آتی حقنده‌کی بو عجز ، بوقدرتسزلك سائقه‌سیله چوق مسئله‌لرده انسانلر آلدانیور . حقیقته وصول ممکن اوله‌مایور . بوکون باقیورسکز بر حادثه سزی مستغرق حیرت ایدییور . اوقدرکه « بونده‌کی حکمت‌الهیه‌یه‌ده‌هیچ عقلم ایرمیور » دیدیرته‌جك درجه‌لره کتیرییور ؛ برزمان صوکرا عواقب روشنا اولونجه، اوحکم ولدنیات تجلی‌یه باشلاینجه اووقت عجز بشری بتون موجودیتکزله اعتراف ایدرسکز . انسانك بتون معلوماتی حاله‌در . بر آن ایلریسی ایچون معلومات یوقدر . حالبوکه نانهایته قدر برحادثه‌معلوم اولماینجه اونك حقنده ویریله‌جك حکم طوغرو اوله‌ماز . بونك ایچون هر شیده‌کی حکمتی انسانلر آکلایه‌ماز . اکر انسان ایچون بوکشف استقبال ممکن اولسه‌یدی ، او وقت ادراك اولنمدق نقطه‌لر قالمازدی .

شمدی بر اعمی معصوم کورولیور . انسان بوراده وقفه‌کیر تفکر اولیور . بونده بر حکمت ، بر منفعت کوره‌میور . بلکه بونده عدالتسزلك وارظن‌ایدییور. فقط عجبا بونده حقیقةً برمنفعت یوقمی‌در ؟ بلکه بوحال اوچوجغی برچوق فنالقلردن آلیقومشدر . انسان بیله‌بیلیرمی‌که اوچوجغك کوزلری اولایدی ایلروده بیوك بیوك جنایتلر ایقاع ایتمیه‌جکدی . احتمال‌که او چوجغك کوزلری اولایدی بك زیاده طغیان وشقاوت ایده‌جك ، بك زیاده اجرای ظلم ایلیه‌جکدی ، احتمال‌که‌صوکرا زندانلره آتیله‌جق، اعدام‌اولنه‌جقدی. هم‌حیات دنیایی غائب ایده‌جکدی ، هم حیات اخرایی . « عسی ان تکرهوا شیئاً وهوخیرلکم» دستور جلیلنك بوکاده شمولی اوله‌بیلیر .

بواعماالق ، کندیسنی‌بوقدر فنالقلردن قورتاردیغی حالده « بونده بر خیر منفعت تصور اولونه‌ماز » دینه‌بیلیرمی ؟ چشمان مادیسی قپالی اولورده دیدهٔ بصیرتی روشن اولورسه . . قلبی ، حیاتی شقاوته بدل ابدی برسعادته مظهر اولورسه خیر ومنفعت دکلی‌در ؛

اونك ایچون حکمت ومنفعتدن عاری هیچ برشی اولمدیغی بك طوغرو بر حقیقتدر . شو حالده بوندن مرادالهی اومعصوم حقنده شر دکل ، لطف‌در ؛ عدالتسزلك دکل ، بلکه بك بیوك برعدالت ومرحمت‌در .

« تاریخ اسلامیت » عنوانلی‌اثر غرضکارانه‌یه قارشی‌مدافعه‌ده بولنمق ایچون ؛ اداره خانه‌مزه مراجعت ایدن ومکتوبلر کوندرن ذوات محترمه‌یه :

بعض آدملر واردر ، صرف محاسن ، حقایق دشمنی درلر . نره‌ده برکوزل شی ، برطوغرو سوز ، بر حقیقت کورورلرسه همان تعریفه یلتنیرلر . بو، اونلر ایچون برطبیعت‌حکمنه‌کچمشدر. اولورلر، ینه بومسلکلرندن واز کچه‌مزلر . اونلرك حیاتدن بتون نصیبلری، وجدانلرك پامال نفرتی اولمقدن باشقه برشی دکلدر . بونلر ده منطق آراناماز ، بونلرده محاکمه کورلمز . بونلرده یالکز برشی واردر : غرض . بتون فکرلرینك ، بتون سوزلرینك روحی بودر. ایلرجه، سنه‌لرجه اوغراشیرلر ، بوغرض یولنده حیاتلرینی فدا ایدرلر ، ینه تسکین قلب ایده‌میورلر.

بویله‌لرك سوزلری ، امیدایتمیزکه عقول سلیمه نزدنده برتأثیر الیم حصوله‌کتیره بیلسون. انسان بونلره‌کولملی ، «موتوا بغظکم»خطابیله اکتفاایدرك صاچمه‌لرینه قولاق بیله آصماملی . چونکه نه‌قدسویلناسه نه‌درجه سرد دلائل ایدلسه ینه اونلربیلدکلرندن شاشمازلر. اوحالده نیچون اوزولملی ؟ نیچون بویله‌شیلردن‌متألم اولملی ؛ بوسوزلره قارشی تأثر کوسترمك ، اونلره حائز اولمدیغی قیمتی‌ویرمك دیمك‌در. براقکز اونلری خاك غرضده سوروننه‌رك فنا بولسونلر .

— فقط عوام‌مسلمینی اختلال ایده‌جك دیه قورقیورز ...

خایر ، هیچ تلاشه محل یوق . عوام اولمقله وجداندن، انصافدن، بوسبتون محاکمه‌دن محروم اولق لازم کلمز. غرضدن، حس عداوتدن بو محاسن وحقایق دشمنلکندن پاك اولان قابلر — خواص اولسون ، عوام اولسون — اصلا بویله شیلردن دوچار ضلالت اولماز . اونلره اهمیت ویره بیله‌جك انسانده ذره قدر انصاف، وجدان بولونمامق لازم کلیر ؛ بونلر ایسه ذاتاً دائرهٔ انسانیتدن خارجدرلر .

اونك ایچون « ر. دوزی » جنابلرینك « تاریخ اسلامیت » نامیله تألیف ایلدیکی اثرده عقیدهٔ اسلامیه‌یه آتمق ایستدیکی سهام ضلالت اصابت ایده‌جك برقلب ، برمؤمن بوله‌ماز. بوندن تلاش ایدن حمیتلی مسلمانلر ، انوار حقایقله روشنا اولان قابلر متسلی اولسون. مع‌هذا توفیق الهیه‌یه مستنداً رساله‌مز طرفندن بوتعرضات دلائل عقلیه وبراهین قاطعه ایله رد وجرح اولنه‌جقدر . تاکه حقیقت معارضلرجه اکلاشیلسون ده اسلامیتك بویله سوزلردن ، بویله طفلانه محاکمه‌لردن ذره‌قدر متأثر اولدیغی کورولسون... ذاتاً بوتاریخك مؤلفی اوقدر غافل ، اوقدر جاهلدرکه براثرنده : « قرآنده لسان خطالری واردر یالکز بوخطالر بالاخره مسلمانلر طرفندن قواعد صورتنده تلقی ایدلدی! » دیمشدر. فصاحتی، بلاغتی یارك، اغیارك حیرتنی ، اعترافنی جلب ایدن اویله برکتاب مبینه لسان خطالری اسناددن صیقلمایه‌جق بر جسور جاهلدن نه بکلرسکز ، یاخود نه بکله‌مز سکز ؟

مواعظ

مقرری: مناسترلی اسماعیل حقی — محرری: سیروزلی ح. اشرف ادیب

درس — ٥٢

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم . بسم الله الرحمن الرحیم . (واتقوا فتنةً لاتصیبن ...... الخ) صدق الله العظیم .

[واتقوا فتنةً] ای مؤمنلر ! اویله برفتنه‌دن ، بلا وعقوبتدن صاقنیك که [لاتصیبن الذین ظلموا منکم خاصة] او فتنه فتنهٔ عامه‌در ، بلای مستولیدر ، کله‌جك اولورسه جمله‌یی بردن حوزهٔ عقوبتنه آلیر ، محو واضمحلالکزی موجب اولور . یالکز ظالملرك باشنه کلسه ایی ؛ مظلوملرده برابر محو و پایمال اولور . بویله برفتنه‌دن صاقنیك . [واعلموا] بیلك که [ان الله شدید العقاب] اللهك نه قدر رحمتی ، نه قدر عنایتی ، قوللرینه نه یولده لطف وسماحتی وارسه ؛ عقابی ده اونسبتده شدید ، عذابی ده او نسبتده مدیددر . جلالی وار ، جمالی وار . مغرور اولمیك ، جرأتکزی آرتیرمیك !.. برچوق نعمتلرینه مظهر قیلدی ، آرتق بو حال دوام ایده‌جك ، دیمه‌یك ! زیرا بالبکه برنوع ابتلادر ، امتحان در . اکثر نعم الهیه امتحان مقصدیله توجه ایدر . ایفای شکر ایدیلیرمی ، ایدلمزمی ؟ اوکا کوره نعمت بالی اوله‌جق . ظاهراً نعمت ، چوق کره نکبت اولور . چوق سرور وسعادتلر مبدل غموم ، باعث حسرت اولور . ظاهربین اولمیك ، حقیقته واقف اولمغه چالیشك ، هیچ برشیئی سوزله یاپمیك . هرشیئی شریعته ، حقیقته تطبیق ایدك . اقوالکز افعالکزه موافق اولسون . بووجهله سلامته نائل اولورسکز .

درس سابقده بیان اولندیغی اوزره بوراده (فتنه) لفظ شریفی سببك اسمیله مسببی قصد قبیلندن اوله‌رق ، بلا وعقوبت معناسنه‌در. هرحالده اسبابدن صاقینمق دیمکدر . نصل که : [وسارعوا الی مغفرة من ربکم وجنة عرضها السموات والارض] بیورلمشدر . مغفرتك اسبابنه مسارعت مطلوبدر . ربکزك مغفرت الهیه‌سنه مسارعت ایدك، نعمت سبحانیه‌سنه نائل اولك. بویله بیوردر. هرشی قوشمقله ، مسارعت کوسترمکله حصول‌پذیر اولور. مغفرت ال ایله طوتیلور ، قبضه‌یه کچیریلیر بر شی دکل‌که. لسان ایله هرشیئی آرزو ایده‌رز. جزئی بر قصور ایدنجه « استغفرالله » دیرز . نه دیمکدر او ؟ « یاربی، مغفرتنی نیاز ایدرم» یالکز قول هیچ برفائده‌یی مفید دکل . لسان ایله برشی طلب اولنورسه اوکا حقیقةً طالب دیمز. طلب، ارزودر، که کوکلده‌در. هرشیئك طلبی اسبابنه تشبث ایله اولور . اللهك مغفرتنه طالب اولان اسبابنی تحری ایده‌جك . نصل که بیضاوی مرحوم : (الی مایستحق به المغفرة کالاسلام والاخلاص والتوبة) بیورمش . اللهك مغفرتنه مسارعت ایدك . نه ایله مغفرتنه استحقاق کسب ایدیلیرسه آنلری تحری ایله اوغراشك. مغفرتك الك برنجیسی دین اسلام وایماندر. هر ایشك اساسی اودر . [ان الله لایغفر ان یشرك به ویغفر مادون ذلك لمن یشاء] ثانیا : اخلاص ایله عبادت ایتمك . ثالثاً : توبه ایتمك، ندامت کتیرمك.. بوسببلر بریره کلمزسه مغفرت تجلی ایتمز . ایشته درسمز اولان آیتده‌ده بویله‌در . فتنه‌دن صاقینك ، یعنی بلایی موجب شیلردن ، تفرقه‌یی موجب اوله‌جق ، منافقانه ، مزورانه بر طاقم احوال و حرکاتدن صاقینك دیمکدر. بوکا دائر بعض کلمات واحادیث شریفه ایراد اولنمشدی. دها بوقبیلدن چوق شیلر وار، مفسرلر درج ایدییورلر. مابعدی وار

احیای آثار :

مسئله

اسلامده ولید بن عبدالملك وقتنه‌دك خلفایه هرکس اسمیله خطاب ایدرلردی . مثلا : « یامعاویه ، یاعبدالملك! » دیرلردی . ملوك ایچون سائرلردن فرق وتعظیمی مشعر القابی « ولیدبن عبدالملك» ایجاد ایتدی . بوسببدندرکه اولوقت خلق ، ولیده « متجبر » یعنی صاحب کبر وجبروت وصفنی طاقدیلر. والی الیوم تاریخلرده بووصفله مشتهر قالدی .

برکون عبدالمجید حضورنده منلاشیخی، دعاده : « شوکتلو ، قدرتلو » دیرکن خان مرحوم دیدی که : « اکر بن شوکتلو ، قدرتلو ایسه‌م دعایه نه حاجت ؟ شیخ افندی ! بن برعبد عاجزم ، بنی عجزمله یاد ایت ! » (اوکاقال)

محرراتده « عبد » و « بنده » و « قول » کبی بی معنا تعبیراتی استعمالدن نهی ایدن دخی اودر . (رحمة الله علیه)

مرحوم علی سعاوی

مطبعهٔ اخوت ابوالعلا

محل اداره : درسعادتده باب عالی جاده‌سنده اداره‌ٔ مخصوصه

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز.

دین ، فلسفه ، ادبیات ، حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری: ابو العلا زین العابدین ـ ح. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولایاتده	٨٠	٤٠
ممالک اجنبیه‌ده	٨٠	٤٠

تاریخ تأسیسی :
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن متوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد : ٢٥ — ٢٠ محرم ٣٢٧ پنجشنبه ٢٩ کانون ثانی ٣٢٤ — برنجی سنه

اسلامیتك بخش ایتدیکی حریت عامه

حریت شرعیه غیر مسلملرك مسلمینه مساواتنی ده تأمین ایتمکده‌در. شرع شریف « لهم مالنا وعلیهم ماعلینا » کبی قواعد جلیله‌سیله غیر مسلملرك حقوق شخصیه صیانتنده و آداب همجواری رعایتنده ، غدر وخیانت حرمتنده وهر درلو حسن معامله مشروعیتنده افراد مسلمینه مساوات مرتبه‌سنی حائز اولدقلرینی اعلان وبو اساسه بنا قلنان معاملات فرعیه‌یی نصوص عدیده ایله واضحاً بیان ایتمشدر.

(کتب فقهیه واخلاقیه‌یه مراجعت ایدنلره بو جهت معلوم اوله‌جغنده اشتباه یوقدر. بوندن باشقه شریعتمز بوتون ملتلرك حقوق حربیه‌سنه دائر قواعد عادلانه وضع ایتمشدر. دنیاده حقوق حربدن اثر ومسلمین نزدنده کیمسه‌دن خوف وحذر یوغیکن مقتضای دیانت بولنان بو قاعده‌لره رعایت اولنوردی. بو کون سیر کبیر ترجمه‌سنی مطالعه ایدنلر بو قواعدك عدل وانصافه تماماً مطابقتنه حیران اولیورلر.)

فقط بو مساوات ، بو مرتبه مساعدات آنلرك ده بزه صادق ومنقاد اولمسی ، افراد مسلمیندن برفرده تعدی وتجاوزاتده بولنمامسی ایله مشروطدر . ناصل که « فان اعتزلوکم فلم یقاتلوکم والقوا الیکم السلم فما جعل الله لکم علیهم سبیلا » نظم شریفی بو حکمك برهان قاطعیسیدر. یعنی مخالفلر کزسزی اضراردن فراغت، بقای صالحه اظهار رغبت ایدوب ده مقاتله کزدن مجانبت اوزره اولورلرسه جناب الله سزه اونلرك اوزرینه سبیل قلمامش، تجاوزه صلاحیت ویرمه‌مشدر .

« لا ینهاکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ولم یخرجوکم من دیارکم ان تبروهم وتقسطوا الیهم ان الله یحب المقسطین » قول کریمی ده حسن معاشرت وبذل کرم ومروت واجرای احکام معدلتك علی الاطلاق نظر شرعده مرغوب اولدیغنی، دین مبینه تعرض ایتمین ومؤمنلری وطنلرندن اخراج تشبثنده بولنمیان غیر مسلملرده بو خصوصاتده مساواتی اشعار ایدییور .

« وقولوا للناس حسنا » آیت جلیله‌سی ده مؤمنلره خطاباً بوتون افراد بشر حقنده ایی معامله ایتمك ، کوتو سوز سویله‌مه‌مك لزومنی توصیه ایتمکده‌در .

بو مقامه مناسب پك چوق آیات واحادیث واردر . صدر اسلامده مساوات مذکوره‌یه تماماً رعایت ایدلمکده اولدیغنه دال پك چوق قصص وآثار واردر. فقط قصهٔ آتیه‌یی ملاحظه کفایت ایدر. بردفعه امام علی کرم الله وجهه حضرتلری برای محاکمه بر یهودی ایله برابر حضور حضرت فاروقی‌یه داخل اولدی . مشار الیهه خطاباً حضرت عمر [رض] « یا اباالحسن سن ده خصمك ایله برابر آیاقده طورملیسك » دیمسی اوزرینه وجه مبارکلرنده بر اثر تغیر مشاهده ایدلدی . فصل دعوادن صوکرا باعث تغیر نه اولدیغی کندیسندن استفسار بیورلدقده « سن بکا مواجههٔ خصمده — مجرد اسممله دکل برای احترام — کنیه‌مله ، مخاطبه ایتدك . بن ده ایواه اونك قلبی قیریله‌جق ، محافظهٔ عداله عدم اعتنا فکرینه دوشه‌جك دییه قورقدم . تأثر ایتدم » جوابنی اعطا ایلدی . چونکه یا ابا فلان دییه خطاب ایتمك عند العرب قصد تعظیمه مقارن اولور .

باقکز ! بیوکلرمزك قاعدهٔ مساواته کمال رعایتلرینه ، اجرای عداله شدت اعتنالرینه . ایشته بونلر هپ حریت عمومیه شواهدیدر. حریتك مساعد اولمادیغی مساواتك بری ده اخلال ایدر. واجب

الاحترام اولان ذواته خلاف تبجیل معامله، تنقیص قدر یوللو مقابله‌ده بولنمق اصلا تجویز اولنماز. بویله بر معامله‌یه جرأت ایدن کیمسه وجه دلاء‌ی حریته توز قوندورمق تعرضیله اتهام اولنور.

برنسب عالی‌یه انتسابی اولان، ابوت واستاذیت کبی اسبابك بیله انسانك اوزرنده بویوك بر حق امتنانی احراز ایدن ذواته تعظیم واحترام ایفاسی آداب عمومیهٔ انسانیه‌دندر.

بونکله برابر بر کیمسه نه قدر شایستهٔ احترام، سزاوار تبجیل اولورسه اولسون، انسانه هر نه جهتله تعلق وارتباطی بولنورسه بولنسون، حقنده ولو داعیٔ مضرت اوله‌جق کلمهٔ حق وعدلی صرف ایتمك، علیهنده اقامهٔ شهادتدن چکنمه‌مك لازمدر. لمی لا ایجاب بویله برسوز سویله‌مك، ایفای شهادتده بولنمق نظر شرعده حقارت عد اولنماز. نکه «کونوا قوامین بالقسط شهداء لله ولو علی انفسکم او الوالدین والاقربین» نص جلیلی اقتضاسنجه هر کسك حقنده دائما طوغرویی سویله‌مك، دائرهٔ قسط وعدالتدن آیرلمامق وظائف عالیهٔ اسلامیه‌دندر. حریت بوکا مانع دکل، بلکه طرفدارلق ترکنی آمر ومقتضیدر.

جناب حق ایله رسول اکرم ذیشانندن صوکرا امت اوزرنده اك بویوك حق احترامی حائز اولان ذاتده خلیفهٔ مسلمین حضرتلریدر که حضوراً وغیاباً تعبیر احترام ایله یاد اولنمق، کندیسنه خیر دعا ایدلمك، غایت صمیمانه، شانه، مقامنه مناسب اسلوب ادیبانه ایله نصح وارشاددن کیرو طورلمامق وبالخاصه منافع عامه‌یی محافظه‌یه، ضرر خلقی دفع وازاله‌یه باعث اوله‌جق کلمات حقه‌یی اسماعده ذره قدر تکاسل وتحاشی اولنمامق مقتضای دیانت وصداقت اولدیغی احادیث شریفه‌ده تصریح وتأکید بیورلمشدر.

ادوار سالفه‌ده بو جهته پك زیاده اعتنا، بالخاصه علما طرفندن اخطارات لازمه اك عظمتلی پادشاهلره قارشی وقت وزماننده ایفا اولنوردی. ناصل که شیخ الاسلام مشهور زنبیللی علی افندی جنتمکان سلطان سلیمان خان دورنده برشهزاده‌نك ولادتنی اعلان ایچون آتیلان طوپ آوازنی ایشتمسیله درعقب حضور پادشاهی‌یه واردی، دشمنه قارشی استعمال ایدلمك اوزره تهیئه اولنان طوپلرك بویله بی‌لزوم یرلرده قوللانلمسندن طولایی وزر ووبالك طوغرودن طوغرویه ذات شاهانه‌لرینه راجع اوله‌جغنی لسان مناسب ایله عرض ایتدی. واکر کندی امر وفرمانلریله آتلمش ایسه بیت مالك ضررینی ضامن اولاسی، اکر بلا استیذان آخر طرفندن وقوع بولمش ایسه متجاسرك تأدیبی لازم کله‌جکنی ده علاوه ایلدی.

پادشاه ده بو طوغری سوزی تصدیقله اعتذارده بولندی، بر دها بو مثللو شیلرك تکرار ایتمیه‌جکنی وعد بیوردی. خلفا وامرانك بری طرفندن معصیت نوعندن، طولاییسیله بر مضرت ایراث ایده‌جك بر شی امر اولندقده هر نه صورتله ممکن اولورسه ایفاسندن تخلیص کریبان ایتمك دخی حریت شرعیه شعائرندن معدوددر. شرع شریفك امر ایتدیکی

اطاعت اولی الامر قضیه‌سی مشروع ومعقول اولان اوامره مختصدر. «انما الطاعة فی المعروف» کبی بو وظیفه‌یی ناطق پك چوق احادیث شریفه واردر.

[قرآن کریمدن‌ده حقیقت حالك بو مرکزده اولدیغی واضحاً آکلاشلمقده‌در. چونکه سورهٔ نساده «ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها» نظم جلیلندن اعتباراً توالی ایدن آیات جلیله‌ده، اولی الامره، امرا وحکامه بالجمله اماناتی اهلنه، مستحقنه تأدیه وتفویض ایله بوتون احکام ومعاملات خصوصیه وعمومیه‌ده اجرای عدل وداد امر وفرمان بیورلدقدن وهر خصوصده الله تعالی ایله رسول ذی شانه اطاعت اقدم وظائف اولدیغی افاده قلندقدن صوکرا صنوف اهل ایمانه اطاعت اولی الامر لزومی بیان بیورلمشدر. ایشته بو بیان وافاده ایله‌ده فرمان قطعی البرهان ربانی‌یه مخالف حرکاته متجاسر اولانلره اطاعت دکل، بلکه مخالفت لازم کله‌جکی آچیقدن آچیغه آکلاشیلیور.]

امیر المؤمنین امام علی «کرم الله وجهه» حضرتلری ده اثنای خطبه‌ده «جمله‌کز احکام ربانیه‌یه رعایتله مأمور ومکلفسکز. اکر بن سزه بوکا مغایر بر امر ویررسه‌م اطاعته مجبور دکلسکز» بیوردیلردی.

خلفای راشدین حضراتندن وسائر عدل وانصافله تقید ایدن خلفای اسلامیه‌دن بو مآلده‌کی سوزلر پك چوق اولوب تواتراً منقولدر. دین اسلامده حکومتك مشروعیتی مشروطیته منوط بولندیغی بونلرله ده اکتساب وضوح ایتمکده‌در.

حریت شرعیه‌نك مساعد اولمادیغی فضایحك بری ده قرآن کریم ایله سائر کتب سماویه‌نك اتهاك حرمتنه جرأت، دین وشریعت احکام وآدابنه، مساجد شریفه ومراقد منیفه‌یه وعلی الاطلاق مقابر مسلمینه عدم رعایتدر.

بالجمله کتب سماویه کلام الله اولمق حسبیله شایان احترامدر. [زیاده ونقصان صورتیله تحریفدن غیر سالم اولان قسمی ده اساس اعتباریله کلام الهی اولمقدن ساقط اولمیه‌جغی درکاردر]

کافهٔ مسلمین عندنده کتب مقدسه‌نك هر بری محترمدر. هیچ برینی تحقیر ایتمك وسوء تفسیره اوغراتمق جائز دکلدر. (بالخاصه قرآن کریمك سند صحیح ایله ثابت اولان اسباب نزوله وتفاسیر مأثوره‌یه مقارن بولنان آیات جلیله‌سی باشقه جهتلره صرف، اقسام سائره‌سی ده اهل وارباب، راسخین فی العلم اولان اولو الالباب طرفندن تدقیقات عمیقه مقتضاسی اوله‌رق تعیین ایدیلان معانیٔ صحیحه خلافنه حمل اولنمق قطعیاً باطلدر.

بونکله برابر یعنی معانیٔ صریحه‌سی تبدیل وتغییرینه قیام ایدلمه‌مك شرطیله فرقان حکیمك رموز واشاراتندن ده پك چوق اصول ودقائق استخراج اولونه بیلیر. بوکا کیمسه‌نك دییه‌جکی یوقدر. علامه تفتازانی، جلال دوانی وابن رشد امثالی اکابر علما واجلهٔ حکمانك بی‌نهایه برهانه مستنداً بو یولده اصلا قپانمیه‌جغنی آچیقدن سویله‌مشلر.)

حقائق قرآنیه‌یی مبانی و ناشری اولان رسول افخم افندمزدن زیاده هیچ کیمسه‌نك بیله‌میه‌جکی آشکاردر.

تفسیر مأثور تعبیر اولونان بیانات رسول ذیشاندن عدیله یلتمك قدر بیوك حقسزلق تصور اولونه‌ماز. حتی بونك فوقنده حدناشناسلق یوقدر، دینیله بیلیر. «لتبین للناس مانزل الیهم» نظم جلیلیله مقام رسالتپناهی‌یه تفویض بیورلان بیانات سنیه‌ده بوتون احادیث صحیحه و ثابته داخلدر. چونکه آنلرك جمله‌سی قرآن کریمدن مقتبسدر. ایچلرنده حکم عقله مخالف برشی بولنمق احتمالی یوقدر. فقط «عامه من علوه و جهله من جهله» یعنی بونلردن مخالفتی بیلمك شانندن اولانلر بیلیر، وادی جهالتده پویان اولانلر بیله‌مزلر.

مساجد شریفه‌یه تعظیم ایتمك و مبارك بنالری مقدس بیلمك و شرعاً ممنوع اولان شیلردن محافظه ایتمك ایله تمام اولور. از جمله «وان المساجد لله فلا تدعوا مع الله احداً» نظم کریمی ایجابنجه اورالرده مالایعنی‌یه دائر کلمات ایله اشتغال غیر جائزدر.

یالکز تدریسات علمیه کبی منافع عامه‌یه تعلق بولونان مواد ایچون اجتماع ایدیلیر.

بر جنایت ارتکاب ایدن کیمسه مسجد حرامه بیله کیرمه‌سیله جزادن تخلیص نفس ایده‌مز. ایجاب حالنه ایسه درعقب اجرا اولونور. چونکه هیچ بر مسجد جانی‌یه ملجأ اوله‌ماز. نا اصل که حدود شرعیه حقنده شفاعت قبولی مشروع دکلدر. اصالت و شرافتده مانع مجازات دکلدر. بالجمله افراد بشریه بیننده تساوی ثبوتی مقتضای حریت حقوق اولدیغی جهتله بالاتفاق مرعی و معتبردر.

مناسترلی اسماعیل حقی

«قوهٔ تشریعیه» تعبیرینه دائر

«بیان الحق» جریدهٔ موقوته‌سنك ۱۵ نومرولی نسخه‌سنده «قوهٔ تشریعیه» تعبیر مشهورینه اعتراضی حاوی بر مقاله وار ایدی. آنده دینیلیوردی که: «هیئت اعیان تبریك افتتاحیه‌یه ویردیکی جوابده «قوهٔ تشریعیه» تعبیرینی قوللاندی. بو ایسه اصطلاح حقوقیمزه موافق بر تعبیر اولمقله برابر خطادر. و استعمالی دیمك نتیجه مبالاتسزلغه نمونه‌در. چونکه تشریع، وضع شریعت معناسنه‌در. بویله اوصاف الٰهیه‌دن اولان بر شیئی عباده نسبت ایتمکی اوروپالیلر بیله قبول ایتمزلرکن مع التأسف هیئت اعیان قبول ایتمشدر.»

بو اعتراضه قارشی حق و حقیقتی بیان و تعبیر مذکورده هیچ بر محذور اولمدیغنی اثبات مقصدیله بر مقاله یازوب جریدهٔ مذکوره اداره خانه‌سنه ارسال ایله‌دم. مقاله‌مز ۱۷ نجی نسخه‌یه عیناً درج اولنه‌رق زیرینه‌ده «جوابمز» عنوانیله بش ستون علاوه ایدلمشدر. جوابك مؤداسی مؤولاً اعترافِ حقدن باشقه برشی دکلسه‌ده حقیقتك واضحاً اکلاشلمسی ایکی مقاله‌نك برلکده مطالعه ایدلمسنه متوقفدر. اگر بویله بابیلیرسه جوابك حاوی اولدیغی تکلف و عدم اصابت پك قولای نمایان اولور.

اولاً: اولجه تعبیر مذکورك شایان تأسف و دیمك نتیجه مبالاتسزلق اولدیغی ادعا ایدلمش ایکن بوکره اولسه اولسه شیوهٔ تأدبه غیر اوفق بولنمسنده اصرار اولنمشدر. بو ایسه تناقضدر.

ثانیاً تشریع تعبیری خصائص الٰهیه جمله‌سندن عد اولنمش ایکن خصائص الٰهیه‌دن معدود اولان «شرع» اولدیغی بالاطراف ایضاحمزدن طولایی شیمدی تشریعك وضع شریعت معناسنه اولیوب بر تعبیر مولد اولدیغی تسلیم ایدیلیور که بونکله بحثمزه ختام بولمق لازم کلیوردی. حالبوکه بویله یاپیلمامش، بلکه بونی متعاقب قانون مناظره خارجنده تغییر دلیل ایله شویله دینلمشدر: «مادام که بز «تشریع»ی بو معناده استعمال ایدیورز، وضع قانون معناسنده استعمال خطا اولمقدن قورتوله‌مازه» بعده مقام استدلالده برطاقم مثاللر ایراد اولنمش. و حکایه‌لر نقل ایله خیلی تطویل کلام ایدلمش ایسه‌ده تمام تقریب قابل اوله‌مامشدر. بو ده امر طبیعیدر. چونکه محضاً بزم اختراع ایتمش اوله‌جغمز بر استعماله مخالفتك — نه قدر اوغراشلسه — درجهٔ مبالاتسزلق اولدیغی اثباته امکان اوله‌میه‌جغی میداندهدر. وضع شریعت و تفرعاتنه دائر استعمالده متداول اولان «شارع، مشروع، شرع، شریعت» کبی الفاظ دخی ثلاثی مجرددر. اعتراضك بوتون مبنالری فرضیاتدن عبارتدر.

طرفمزدن حقوقیون ایچون هر وردن سالم مأخذ صحیح تعیین ایدلمش طورورکن برنی براقوبده لفظك استعمالی ثابت و اصلی اولمیان بر معنای منقول منه اعتبار ایتمك و بناء الفاسد علی الفاسد قبیلندن اوله‌رق بر اصطلاح متعارفده، قبول عامه‌یه مظهر اولان بر استعمالده محذور دینی تولیدینه چالشمق شایستهٔ تحسین بر مسلك عد اولنمیه‌جغی درکاردر.

ثالثاً: تشریعك معنای لغوی‌سی ایله معنای قانونیسی آراسنده‌کی مناسبت کامله اظهر من الشمس ایکن حلا تسلیم ایدلمامك ایستیور. هله مقام استناده ایراد اولنان: «شو کلام بالوجوه شایان استغرابدر. تشریع کلمه‌سنك حد ذاتنده علی الخصوص لسانمزده معنای لغوی‌سیله معروفیتی و بو یوزدن ساحهٔ استعمالده موجودیتی بیله یوقدر که اصطلاح قانونی‌یه اینته بو معنادن آلنمشدر، دیمکه مساغ اولسون. بر خیلی تتبعات لغویه‌دن صوکره خبردار اوله‌بیله جکمز شو معنای لغوی‌یه نظراً کلمه‌نك پارلمنتویه دکل ده طرق و معابر اداره‌سنه مناسبت و عائدیتی تبادر ایدر.»

حالبوکه علمای لغتك «اشرع الطریق و شرعه ای بینه» عباره‌لرنده‌کی طریق تعبیری امر محسوسدن، مرور و عبور ایچون اعداد اولنان یولدن عبارت اولیوب طریق معقوله معاملات بشریه‌نك منهاج انتظامده دورانی کافل اولان و ذاتاً اساسی اعتباریله شرع شریفه استنادن خالی اوله‌مامسی طبیعی بولنان قوانینه شمولی جای اشتباه دکلدر.

مناسترلی اسماعیل حقی

عجائب قرآنیه

سورهٔ اسری آیت — ۲۳،۲۴

« وقضی ربك الا تعبدوا الا ایاه وبالوالدین احساناً امایبلغن عندك الکبر احدهما اوکلاهما فلاتقل لهما اف ولاتنهرهما وقل لهما قولاً کریماً . واخفض لهما جناح الذل من الرحمة وقل رب ارحمهما کماربیانی صغیرا »

[بزلری یوقدن وار ایدن خالق تعالی وتقدس حضرتلری بو آیت کریمه‌ده عبادت وعبودیتك ذات الوهیتنه حصر وقصر ایدلمسنی امر مبرم ایله امر بیوردقدن صکره وجودمزه سبب ظاهری بولنان پدر ومادرمزه‌ده بروطاعت ایدلمسنی وحقلرنده ابراز نوازش وشفقت اولنمسنی غایت قطعی وغایت مؤثر صورتده امر ایدوب شویله بیوریور] ربك قطعیاً امر ایتدی که انجق ذات الوهیتنه عبادت وعبودیت ایده‌سکز وپدرومادرکزدن بری ویا هر ایکیسی سنك نزدکده [سنك حرز وپناهکده] سن کبره واصل اولورلرسه انلره فرط احسان ایله احسان ایلیه کز [انلره معناً ومادةً بالوجوه ایلك ایده‌سکز ، خدمت ومعاونتلرنده ، حقلرنده نوازش وشفقت ابرازنده ، تعظیم وحرمتلرنده اصلا قصور وتراخی ایتمیه‌سکز . ابوینه هرزمان بر واحسان واجب ایکن حال کبرك تخصیص بیورلمسی وقت حاجت علی الاکثر حال کبر اولدیغی ایچوندر] . شوحالده انلره [جانمکی صیقان بر حالدن ویاخود کلفهٔ مؤونت ومعاونتلرندن طولایی] اوف .. دیمه [اوف دیه انلره اذا ایتمه . تأفیفك حرمتی انده معنای اذا بولندیغی ایچوندر . یعنی پدر ومادره اوف دیمك نهی بیوریله‌رق حرام قلنمسنه علت وسبب انلره بوکلمه‌یی تلفظ ایله اذا وجفا ایدلمش اولسیدر . ضرب وشتمده وامثالی کیفیاتده ایسه بوعلت وسبب ، یعنی معنای اذا مع زیادة تحقق ایلدیکندن بوکبی کیفیاتك‌ده حرمتی لازم کلور . بناءً علیه بوقول کریم معنای وضعیسی ایله تأفیفك حرمتنی ودلالتی اعتباریله ضرب وشتمك وامثالی کیفیاتك حرمتنی افاده ایدر . علم اصولده بیان ایدلدیکی اوزره دال بدلالته اول لفظدرکه اکا ترتب ایدن حکمك مجرد لغةً مفهوم اولان علتی واسطه‌سیله معنای لازمه دلالت ایدر . ابوینی ایذا ایدن سائر بتون کیفیاتك‌ده دلالت نص ایله نهی ایدلمش اولدیغی بونهیدن مستفاد اولدیغی حالده انلردن بعضیسی شاننه اعتناءً تخصیص بالذکر اولنه‌رق بیوریلیورکه] انلری غلظت ایله زجر ده ایتمه [خوشلانمدیغك برشیدن انلری آزارلیه‌رق منع ایله . اوف دیمه‌جکك ، شدت وغلظت ایله منع ایده‌جکك یرینه] انلره قول کریم ایله خطاب ایت [مروتك حسن ادبك ایجاب ایتدیکی سوزایله ، رفق ونوازشی تعظیم وحرمتی مشعر طرز ادب ایله خطاب ومعامله ایت] . انلر ایچون فرط مرحمت وشفقتدن ناشی [اوزرلرینه] تذلل وتواضع قنادینی ایندیر [واصل سن شیخوخت وناتوانی اولمش پدر ومادرك دونکی کون سن انلره اك محتاج بولندیغك حالده بوکون انلر سکا محتاج اولدقلرندن ، قوشلر یاوریلرینی دشمندن صقوقدن اسیرکه‌یوب قادلرینی آچه‌رق انلری قنادلریله اورتوب باصدیردقلری کبی ، سن‌ده فرط مرحمت وشفقت ایله پدر ومادرك اوزرینه جناح تذلل وتواضعی کروب کمال رقت وتواضع ایله انلری صیانت ایت . خفض جناح استعارهٔ تمثیلیه‌در . انسانك کمال شفقت وتواضع ایله پدر ومادرینی صیانت ایتمسی قوشك قنادلرینی اچوب یاوریلرینی اورتوب باصدیرمق ایچون اوزرلرینه ایندیرمسنه تشبیه اولنه‌رق خفض جناح ایدلمسی تذلل وتواضع ایچون استعاره ایدلمشدر . بواستعاره کیت کیده تعبیر متعارف اولمشدر . بزم بوشرح وایضاحمز کلام شریفك مؤدای منیفی فهمه مدار اولسون ایچوندر . یوقسه کوکلری قوهٔ غالبهٔ بلاغتیله مسخر ایدن بیان الهیده‌کی جاذبه‌یی اسلوب دیکر ایله افهام ایتمك طاقت بشر خارجنده‌در . ذوق بلاغت ، حسن طبیعت اصحابنه تأثیر ایدن اوکلام معجز کندیدر ، شرح وتوضیحی دکلدر . بر برلانطه‌نك شارح حسن وآنی کندی شعشعهٔ الوانی‌در . تعریف ایدیله‌جك اولورسه ماهیتی انضاح ایدر . فقط نه ممکن تعریف ، قلوبه تأثیرجه بالذات اوشعشعهٔ الوان ریزك یرینی طوته‌بیلسون . برکلام موجزك متضمن اولدیغی معانی واسرار تفصیل وایضاح ایله اهل مطالعه‌نك انظارنده بر بر تجسم ایدر . لکن ایجازده‌کی جمعیت معنی تفصیلده بولنماز ، اونور مجتمع ثریا تفصیل ایله درحال طاغیلور] وسن [پدرومادرك حقنده بوفانی اولان مرحمت وشفقتکله اکتفا ایتمیوب انلر ایچون جناب رب کریمدن رحمت واسعهٔ باقیه‌سنی دخی نیاز ایده‌رك] دی که یارب انلر بن کوچك ایکن [بکا مرحمت وشفقت ایدوب] بنی بیوتدکلری کبی سن‌ده انلره مرحمت قیل [ای پروردکار کرمکار ! بن بر طفل ناتوان ایکن پدرومادرم بنم اوزرمه جناح رأفت وشفقتلرینی کره‌رك تعلیل تربیه وتنمیه‌مه بذل ماحصل مقدرت ایتدیلرسه سن‌ده یارب ! انلره لطف وکرمکله معامله بیوروب بالوجوه مظهر مرحمت ایت] .

ابوینمز بزم سبب وجودمز ، باعث حیاتمزدر . بزی طوغوردیلر . طفلك بدن وفکری پك کیچ توسع ایدوب طول مدت باقلمغه محتاج اولدیغندن بزی هر کون کوزلری واللری اوستنده اوله‌رق بیوتدیلر . حیاتمزی محافظه ایلدیلر . بزی تعلیم وتربیه ایتدیلر . اوزرمزده نه‌قدر امکاری وار . نه‌قدر مال صرفیله بزی بو حاله کتوردیلر . هله والده‌لرمزك حملده ، وضعده ، ارضاعده چکدکاری اومحن ومشاق ندر؟ ابوینمزك جکرپاره‌لرینی آغوش شفقتلرینه باصه‌رق کوکس کردکاری متاعب تحمل اولنه‌بیلور حالاتدنمی‌در ؟

جنت بسرای مادرانست
زیر قدمات مادرانست
روزی بکن ای خدای مارا
چیزی که رضای مادرانست

بز انلرك بولطفنه، بو حمایه‌لرینه الی‌الابد ممتدارز . شمدی بز بیودك، قوتلندك ، انلر اختیار وعاجز اولدیلر . وظیفه‌مزی، بورجزی ادا ایده‌جك زمان کلدی . بوده انلری قطعا رنجیده ایتمامك ، احتیاجلرینی درحال تسویه ایلك ، رفق ونوازشلرنده ، تعظیم وحرمتلرنده اصلا قصور ایتمامك ، ماحصل رضالرینی استحصال ایدوب خیر دعالرینه نائل اولمق ایله اولور .

بر آدم رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمزك حضور سعادتنه کلوب مالمی آلیور دیه پدرندن شکایت ایتدی . دعوت واقعه اوزرینه بر پیر فانی عصاسنه طیانه‌رق حضور نبوی‌یه چیقه‌کلدی . بوکان پیر فانی مشتکینك پدری ایدی . کیفیت کندوسندن سؤال بیورلدقده دیدی‌که بن کوچلی قوتلی ایکن او ضعیف وناتوان ایدی ، بن زنکین ایکن او فقیر ومحتاج ایدی . بن اوزمان اندن هیچ بر مالنی اسیرکه‌مدم، بوکون او کوچلی قوتلی ، بن ضعیف وناتوانم . او زنکین بن فقیر ومحتاجم . شمدی او بندن مالنی اسیرکه‌یور . رسول اکرم افندمز او پیرفانینك بوتقریرینی ایشیدنجه اغلادی وبونی ایشیدن جمادات بیله اغلار بیوردقدن صکره او آدمه دونوب [سن ده مالكده پدرکککدر] بیوردی .

فضیل بن عیاض حضرتلرینه بری ابوینه بر واحسان ایتمك نه‌دیمك اولدیغنی صوردقده : پدر ومادرکه ایده‌جکك خدمتی کسل وتهورایله ایتمامکلکدر جوابنی ویردی . بعضلری دیدی‌که ابوینه بر واحسان ایتمك: انلره قارشو باغیره‌رق سوز سویله‌مامك ، انلره خشم وغضب ایله باقمامق ، انلرسندن نه ظاهرده، نه باطنده مخالفت کورمامك ، حیاتده بولندقلری مدتجه انلر حقنده رفق وشفقت ابراز ایدوب وفات ایتدکلرنده دخی کندیلرینه دعا ایلك ، وفاتلرندن صکره اودا واحبابنك خدمتلرینی ادا ایتمکدر . نبوت‌پناه افندمزدن مرویدرکه بر آدم پدرینك احبابنه شفقت ومعاونت ایلسی بر واحسانك الك بیوکلرندندر بیورمش .

بعض بدطینتلر واردر، پدر ومادرینه نه حیاتلرنده خدمت وشفقت ایدر ، نه ده وفاتلرندن صکره قبرلرینی زیارت ایتمك خاطرندن کچر . بومقوله‌لر جزای مایلیقلری اوله‌رق نه دنیاده، نه آخرتده برخوردار اولورلر . اولادلرندن‌ده عین معامله‌یی کورورلر .

سالها بر تو بکذرد که کذر
نکنی سوی تربت پدرت
تو بجای پدر چه کردی خیر
تا همان چشم داری از پسرت

برکت زاده اسماعیل حقی

عزم

سعدی ، او بزم شرقمزك روح کمالی .
بر درس حقیقت ویریور ، ایشته مآلی :
« وقتیله بش اون قافله صحراده بولوندق ؛
کوندوز یورودك هپ ، کیجه بر منزله قوندق .
باقدم که بر آدم قوشیور خاسر وخائب
چوللرده . . مکر ایله‌مش اولادینی غائب .
بیچاره کیدوب خیمه‌لرك هپسنه صورمش ،
« اوغلم ! » دیه بر طاش بیله کورمشسه باش اورمش .
آواره‌در ، نرده بولورسه‌ك اونی ادیرکن . .
کوردم که جکرپاره سنك طوتمش الندن .
لبریز مسرت کلیور بزلره طوغرو .
طاشمشده کوزندن آقیور صانکه سروری !
یاقلاشدی شتربانه نهایت ، دیدی بکدن :
«اولادیمی بولدم . . نصل اما ؟ اونی بیلسه‌ك . .
قارشیمده نه کورسه‌م ، او ! دیدم کچمدم اصلا .
آلداتسه‌ده تخمینمی بیکلرجه هیولا ،
عزممده فتور ایله‌مدم ، یأسی براقدم . .
مادام که دنیاده‌در البت بوله‌جقدم . .
قوملرده یوزوب ، ظلمتك اعماقنه طالدم ؛
هپ روح کسیلدم . . نه بوغولدم، نه بونالدم .
توفیق الٰهی ایدوب الك صوکره عنایت ،
کوردم کوزیمك نورینی قارشیمده نهایت . »

امعان ایله باقسه‌ق اولیور ایشته نمایان .
سعدی بزه کوسترمه‌ده بر مسلك عرفان
بر غایهٔ مقصوده شتاب ایله‌ین آدم ،
طوتمشسه بدایتده اکر عزمنی محکم ،
ارکچ بوله‌جق سعی ایله دلخواهنی البت .
زیرا بوشئون زار تجلیده ، حقیقت ،
توفیق تحری‌یه ، تحری اوکا عاشق ؛
عزمکده امل لازمدر ، غیرمفارق .
اولسونده امل عزم وتحری‌یه مقارن ؛
توفیق ظهور ایله‌مسین صوکره . . نه ممکن !
بعضاً ایکی اوچ خیبت اولور رهزن امید . .
انسان اوزمان ایتملیدر عزمنی تشدید .
یأسك صوکی یوقدر ، اوکا برکره دوشرسه‌ك
خسرانه دوشرسه‌ك ، چیقه‌مازسه‌ك ابدیاً !
محکوم اوله‌رق یأسه شو بیچاره پدرده ،
اولادینی شاید اوقاراکاق کیجه‌لرده ،
وازکچمش اوله‌یدی آرامقدن، نه بولوردی ؟
البت بری جاندن ، بری جانادن اولوردی ! . .

محمد عاکف

کوچك کلین

کوچوجك عاقله ، شیطان چکیجی
بولەرق — نردن ایسه — بر ایکی تل ؛
آرزو ایتدیکی صورتده بیچی
برده انتاریسنی خوا هرینك ،
قورولوب اورته‌سنه مندرینك
کلین اولمش ؛ — کلین اولمقدر امل
چونکه قیزلرجه بتون ، ایشته اوده
کلین اولمش — سوزویور کوزلرینی
بعض تحریك ایدرك بریرینی ..
ویرییور کندیسنه صانکه نظام !
اولسه بش اون کئی‌ده طولسه اودا ،
اوله‌جق ایسته کی فکرنجه تمام . .
چونکه دون واردی دوکون ، یوروملك
اوده کتمشدی کلین سیری ایچون .
اوسبله اوزەنوب ایشته بوکون
بر کلین اولمش اوده سوسلنه‌رك !

* * *

ارته‌دن قومشو مسافرلر ایله
— بر سعادت ، متبسم ، خرم —
اوطه‌یه والده‌سی کیردی اودم .
عاقله باقیور اطرافه بیله ؛
نشئه حالی ایله مست غرور
طورویور اویله‌جه ، ساکت ، مخمور ؛
کولدیلر بویله کورونجه اونی هپ ،
« حبیبه مثلا »
— اونه‌قیز ؟ ... آ . . کلین اولمش ! یارب
آمانك شمدیکی قیزلر آمانك
نه‌ده چوق بیلمش ، اوت چوق ! . . والله
هله باق حاصیه‌یه باق ! ماشاالله
أولمه قیز . . . أولمه امی ؟ أولمه صاقین »
ده‌یرك اویدی یوموق اللرینی ؛
ینه ساکت او . . چکوب تللرینی
سوسلیور کندینی دقتله
آنا‌سی کولدی ، دیدی ، رقتله :
عاقله ! سویله قیزم ، سویله بکا ،
کیمه وارده‌ك باقه‌یم سویله ! . .
عاقله « کوزلرینی سوزه‌رك »
— سکا !

م . جزمی

علم تربیه‌یه دائر

حال حاضرده اصول تربیه عالم بشریتك حولان وتکاملنه اولان درجه تعلقی اعتباریله پك زیاده حائز اهمیتدر . فرانسزلر کندیلرنده اکثرا جاری برقاعده تسمیه علوه تبعیتله بو علمده‌ده اصلا یونانی برتعبیر اولان [پداغوژی] کلمه‌سنی علم اولمق اوزره قبول ایتمشلردر . بزده پك چوق اسامی علومده اولدیغی کبی تام مقابلی اولان [علم التربیه] یی موافق بولمشز .

بوعلمك — علوم مدنیه وسیاسیه‌دن معدود اولمسی حیثیله‌ده — اهمیتی پك بیوکدر .

اون سکزنجی عصرده فرانسز حکماسنك تخیلاتنه رغما انسانلر منفردا تأمین حیات ایده‌مه‌نجه برهیأت حالنده یاشامه‌لری لازم کلیر . ذاتا جناب حق‌ده طبیعتلرینی اویله خلق ایتمشدر . مجتمعا یاشامق دیمك یکدیکرلریله بر طاقم روابط ومناسباتده بولونمق دیمکدر ، ایشته بو روابطدن طوغان علومه علی‌العموم [علوم مدنیه وسیاسیه] دینیرکه برچوق اقسامی احتوا ایدر :

انسان بر نفس مدنی بولونمق اعتباریله اولا ضروری برطاقم روابطه تبعا ابنای نوعی ایله مناسبتداردر . و بومناسبت فعل وانفعال ایله تظاهر ایلرکه بونی تدقیق ایتمك وظیفه‌سی برنجی درجه‌ده علم اخلاقه صوکره‌ده علم حقوقه متعلقدر . یعنی بومناسبتدن متولد اولوب‌ده عهده انسانیته مترتب وظائفك بر قسمی مطلق صورتده بر قسمی‌ده [احسان] نامی ویریلان مکلفاتدن عد اولونمق اوزره و اجراسی برقوه مبرمه ایله تحت تأمینه آلنمه‌رق مخیر برحالده ایفا ایدیله‌جك درکه اولکیسی علم حقوقك ایکنجیسی‌ده علم اخلاقك دائره موضوعنی تشکیل ایدر . لکن شونده علاوه ایدملی‌که بومناسباتی تعیین ایلده ایش اکمال ایدلمش عد اولونماز ، زیرا بونی عوامل حکومتدن معدود اولان قوه قانونیه واسطه‌سیله قانون شکلنه قویمق ، تدوین ایتمك ومیدان علانیته وضع ایله‌مك ایجاب ایدرکه هرکس ایشله‌جکی فعلك نه‌یه منجر اوله‌جغنی ونه کبی جزایی استلزام ایلیه‌جکنی تعیین ایده‌بیلسین .

ایکنجی درجه‌ده‌ده قانونه مخالف اوله‌رق واقع اولان بعض حرکاته یعنی قانونی هتك ایدنلره قارشی استعمال جبر ایتمك لازم کلیر . و بونکله قوه اجرائیه وظیفه داردر . دیمك اولویورکه ایفاسیله مکلف اولدیغمز وظائفی برطرفدن قوه قانونیه تدوین دیکر جهتدن‌ده قوه اجرائیه تطبیق وتأمین ایدر .

برهیأت مدنیه‌نك بقای حیاتی ، ادامه موجودیتی ایچون تکثیر واستحصال ثروت طریقلرینی تحری ایتمسی ودولتك کندی اداره‌سنه ، مصارفنه تقابل ایتمك اوزره محتاج اولدیغی وارداتك — عدالت دائره‌سنده اواق شرطیله — بین الافراد صورت توزیع و جبایت و صرف و

استهلاکنه نظارت ایله‌مسی دخی ضروری برطاقم خصوصات درکه بونلرده علم ثروت واصول مالیه‌نك موضوعنه داخلدر .

نفوس بشریه نظر اعتباره آلینجه بونده پك چوق قوانك مندرج بولوندیغی ودقت ایدیلیرسه برنباتك نموی کبی ، استخراج ایدیلان بعض قواعده تبعاً ، توسع وتزاید ایتدیکی ، حتی بعض قوای فعاله‌نك حالات وجدانیه‌دن ـ ملکه حالنه کلدیکی ایچون ـ حالت غیر وجدانیه‌یه منقلب اولدیغی کورولورکه بوده نظر تجسسه واسع برزمین تتبعات آچار . وبو انقلابات قوای هیأت عمومیهٔ بشریه‌یه خادم اوله‌جق صورتده برهدف مقصوده طوغری توجیه ایله انسانیته برعضو مهم عامل دها تدارکی ایچون ـ ینه طبیعت آدمه‌یی تدقیق ایده‌رك ـ برطاقم طبیعی اصوللر کشف ایتمك علم التربیه‌نك دائرهٔ تحقیقاتی جمله‌سندندر .

شو مقدمات‌ده موضوع بحث اولان [علم اخلاق ، علم حقوق علم سیاسی ، علم ثروت ، اصول مالیه ، علم التربیه] تصنیف علومده [علوم مدنیه] نامی تحتنده جمع ایدیلیر .

خریطهٔ علومده موقعنی اشارت ایتدیکمز علم التربیه‌نك کوستردیکی قواعد دائره‌سنده اجرای تطبیقاته اعتنا ایدیلنجه بشریت متمدنه‌ایچون نه قدر حائز اهمیت اولدیغی مسلمدر . زیرا اول امرده برخلقك تربیه‌سی ایله حکومتك شکلی بیننده پك بیوك بر مناسبت موجوددر .

عالم خارجیده ، نفوس بشریه‌ده پك چوق قوا مندرجدر . و صاعقه سقوطی ، کوك کورله‌مك حادثه‌سی ، عضب حالی ، اختراعات وکشفیاتده بولونمق . . . هپ شو ایکی عالمده موجود قوتلرك تظاهراتی در . وجمله‌سیده برقانونه تبعاً جریان ایدر . طبیعتده مندرج اولان قوای ترقیات بشریه‌یه خادم اوله‌جق برصورتده اداره ایتمك اوقوانینك طرز جریاننه وقوف ایله قابل اوله‌بیلیر . وانسانلر ناصل که علوم طبیعیه ایله عالم خارجیده موجود حادثاتدن متولد عوامل حسن اداره‌لرینه توجه وکندیلرینه بند ایدرلرسه علم التربیه‌ده نفوس آدمیه‌ده حکمفرما اولان قوانینی کشف ایله ، قوانك نموه وتوسعنه خادم اوله‌جق چاره‌لر تحریسی ایله انسانیت ایچون قابل استفاده پارلاق مسعود کشادلر . هویت نفسده مندرج اولان قوتلرك نه صورتله اجرای فعل ایتدکلری اکلاشیلمازسه طبیعتده کوردیکمز قوادن دها زیاده تخریباتده بولونور .

بوقوای نفسانیه‌نك فعالیتده بولونمسی ایچون برشیئك کوب تأثیر ایتمه‌سی ودماغده برانطباع حصوله کتیرمسی لازمدر . زیرا بوتون بوقوتلرك مخزنی دماغدر . واورادن تلغراف تللری کبی برچوق اعصاب واسطه‌سیله نواحی بدن ایله کسب ارتباط ایدر . اقصای بدنده واقع اولان تأثیراتی دماغ بوواسطه ایله آلیر . مثلا ساکن برحالده طورور کن الکزه برایکنه باتیرلسه شبهه‌سز عاطل قالمازسکز . زیرا اعصاب واسطه‌سیله دماغده شدید واليم برانطباع حاصل اولدی ،

اوانطباع دماغده مخزون برحالده موجود قوایی تحریك ایدر . وعقبنده مثلا غضب دیدیکمز حادثهٔ نفسیه حصوله کلیر که اکر قوا فیضلی وثمره بخش برصورتده تربیه ایدلمش اولمازسه ایقاع تخریباتده برعمل مؤثر ماهیتده اجرای فعل ایله‌مکه باشلار . یعنی قوت هیچ برفائده‌یی منتج اولمه‌رق اسراف وهدر ایدلمش اولور . حال بوکه اوقوای انسانیته نافع برحالده اداره ایتمك ـ بعض قواعده رعایتله ـ پك قابلدر . ایشته علم التربیه بونی تأمین ایده‌جك بر چوق تدابیر نافعه کشفی ایله ، حسن استعمالنی کوستره‌بیلن قواعدی احضار ایله اشتغال ایدر .

مثلا چوجوقلری نظر دقته آله‌لم . بونلر خارجدن یکی برطاقم انطباعاته معروض بولوندقلری ایچون دائما حرکتده درلر ، یعنی شیمدی آرقداشنی اینجیتمکله مشغول ایکن بر آز صوکره هیچ برآن عاطل قالمامق اوزره باباسنك دفترلرینی یرتمق ، برحیوانی تعذیب ایله متلذذ اولمق ایستر ، بوحاللره قارشی احوال دماغیه‌یه واقف اولمیان بر کیمسه یارامازلغنه عطف ایدر . حال بوکه علم تربیه جهتندن شکل وصورتی تدقیق ایدیلیرسه اکلاشیلیر که بوحرکات قوهٔ دماغیه‌نك صرفندن باشقه برشی دکلدر . مدتا چوجوغك مقصدی فنالق ایتمك دکل ، محفوظ قالان قوته برجهت صرف بولمقدر ، لکن بو قوتلر علی حاله براقیلیرسه شبهه‌سز مضرت تولید ایدر . بونك ایچون ماهیت قوایی تتبع ایله ینه صرفیاتده دوام ایتملی ، فقط چوجوغك منفعتنه موافق اوله‌رق اداره‌ده برآن تصور ایدلمه‌ملیدر .

ایشته علم التربیه بوقوایی هیجان واسرافدن قورتاره‌رق آغیر آغیر صرف ایتمه‌یی ـ ماهیتلرینی کشف واستخراج ایله اشتغال ایلین بوقوتلرك نه صورتله ایشله‌دیکنی موضوع اتخاذ ایدن علم احوال نفسدن اوکره‌نه‌رك ـ تعلیم ایلر .

وبرنجی درجه‌ده اساس تربیه قوای موجوده‌نك ماهیتلرینی تتبع ایتمك ، هانکی قانونه تبعیتله حرکته کلدیکنی اوکرنمکدر . زیرا انسان کندینی باغلایان زنجیری بیلمزسه قورتوله‌ماز . محفوظ اولان قوانك نه اولدیغنی اوکرندکدن صوکره‌ده نره‌یه صرف ایتمه‌مز اقتضا ایده‌جکنی نظر اعتباره آلمق لازم کلیر که بونیده جمیع افعالی تعریف وتدقیق ایله مشغول اولان علم اخلاق تأمین ایدر . مقرری : امرالله

اسکی مسلمانلرك علمه حرمتی

اسلامك اتوام غیر مسلمه آره‌سنده یتیشن حکمایه کوسترمش اولدیغی تعظیم پك بیوکدر . بز بومقاله‌مزده هیچ برمسلمان محررینك سوزینی دلیل کتیره‌جك دکلز . مورخیندن وکبار فلاسفه‌دن (دراپر) دیورکه : « خلفا دورنده کی مسلمانلر نسطوری ، یهودی علماسنه قارشی پك‌ الکز حرمت کوسترمکله قالمادیلر ؛ اونلره بویوك بویوك مأموریتلر ویردیلر ؛ مناصب دولتده ترقی ایتدیردیلر . حتی هارون الرشید

بوتون مکتبلری حنامسیه‌نك نظارتنه تودیع ایتمش ایدی . [مشهور یوحنا بن ماسویه] »

مورخ برباشقه یرده دیورکه : « مکتبلرك اداره‌سی خلیفه‌لر طرفندن برأی سدیده ، برفکر صائبه اتباع ایله کاه نسطوریلره ، کاه یهودیلره تودیع اولنوردی . ارباب تعلیمك یاشادقلری مملکت ، طوغدقلری دین اصلا نظر اعتباره آلنمازدی ؛ یالکز درجهٔ معرفتلرینه باقیلیردی . خلفای عباسیه‌نك الڭ بیوکی اولان المأمون دیمشدرکه : «حکما جناب حقك عبادی آراسندن انتخاب ایلدیکی سعدای امتدر . زیرا بونلر اولانجه قدرتلرینی روحك فضائلنی ادراکه صرف ایدرك اکتساب ایلدکلری قوت سایه‌سنده ملوثات طبیعتدن تعالی ایتمشلردر . عالمك ضیای هدایتی ، واضع قوانینی بونلردر . بونلر اولماسه‌یدی کائنات حضیض وحشت وجهالته دوشردی . »

مورخ دیکر برموقعده شویله سویلیور : « عربلر کندیلرینك طبیبلری اولان یهودیلر ایله اولادلرینك مربیلری بولنان نسطوریلردن مرکب براردوسایه‌سنده بلاد علم وفلسفه‌یی کاملاً فتح ایدرك منتهای حدودینه — رومامملکتك برباشندن اوبرباشنه وارمق ایچون صرف ایتدکلری زمان قدر دها — آز برمدتده واردیلر . »

بومقاله‌مزده خلفا ، ملوك طرفندن تأسیس اولنان مکتبلری ، مدرسه‌لری ، رصدخانه‌لری ، کتبخانه‌لری ، اوکتبخانه‌لرده‌کی کتابلری صایاجق دکلز . اونلری ایلریده تفصیل ایده‌جکز .

— خلیفه‌لرك نزدنده حرمت کورن حکما وعلما —

اولا جورجیس بن بختیشوعی ذکر ایده‌لم . بوذات المنصورك طبیب خصوصیسی ویك بیوك برفیلسوف ایدی . زوجه‌سی غایت اختیار اولدیغی ایچون خلیفه کندیسنه آجییه‌رق اوچ کوزل جاریه کوندردی . فقط بختیشوع « قارییم برحیات اولدقجه باشقه‌سنی آلمایه دیمك مساعده‌سی یوقدر » دیه‌رك جاریه‌لری رد ایتدی . بونك اوزرینه المنصورطبیبینك موقعنی براوقدر دها یوکلتدی ، حتی وزراسنك بیله فوقنه چیقاردی . صوکره بختیشوع خسته‌لاندی . خلیفه استفسار خاطره کیتدی . اوزمان بختیشوع اولنجه اجدادینك یانته کومولمسی ایچون مملکتنه کیتمه‌یه مساعده ایسته‌دی . خلیفه جنته کیرمسی ایچون کندیسنه قبول اسلام تکلیفنده بولندی . بختیشوع ایستر جنتده اولسون ایستر جهنمده اولسون ، هرحالده اجدادیله برابر بولنمق ایستدیکنی سویلینجه المنصور کولدی ؛ طبیبی معززاً مملکتنه کوتورملرینی ، اون بیك ده آلتون ویرملرینی امر ایتدی . [حال بوکه المنصور صرف درجه‌ده پاتی اولدیغی ایچون دوانیقی لقبنه آکیلمش ایدی] شاید بختیشوع یولده وفات ایدرسه جنازه‌سنی عائله‌سنك یاننه کوتوره‌رك اوراده دفن ایتدرملرینی باشقه‌جه تنبیه ایتدی . وداع ایدوب کیدرکن یرینه کیمی براقه‌جغنی طبیبه صوردیغی اوده اك مرجح شاکردلرندن عیسی بن شهلاثایی توصیه ایتدی .

المنصور عیسایی اونك یرینه کتیردی . لکن عیسی المنصورك توجهنه

کووه‌نه‌رك پاپاسلری هدایا اعطاسنه اجبار ایتمك کبی مناسبتسزلکاره قالقیشنجه حضور خلیفه‌دن طرد اولندی .

المنصورك مظهر توجهی اولانلردن عجم منجم نوبخت ایله اوغلی ابوسهل واردرکه ایکیسی ده مذهب فرسه تابع ایدیلر . صوکره ابوسهلك ذریتی قبول اسلام ایتدی ، جمله‌سی ده منجم اوله‌رق علم نجومده فوق العاده شهرت قازاندی .

خلیفه المهدینك مظهر عنایاتی اولانلردن منجم نصرانی توماثك اوغلی تئوفیل لبنانده ساکن مارونیلرك مذهبنده ایدی . بوذاتك تاریخه عائد غایت قیمتدار کتابلری اولدقدن باشقه اومیرك کتابنی غایت فصیح برعبارهٔ ایله سریانیجه‌یه ترجمه ایتمشدر .

هارون الرشید طرفندن قدری ، موقعی اعلا ایدیلن طبیب بختیشوع ایله جبریل ، اوغلی یوحنا بن ماسویه‌ده بونلر میاننده‌در . هارون الرشید یوحنایه طبی وسائر اسکی کتابلرك ترجمه‌سنی تودیع ایتمش ایدی . بوذات هم خلیفهٔ مشارالیهه ، همده المتوکله خدمت ایتدی . علوم وفنون متنوعه اوزرینه مباحثاتده بولنمق اوزره یوحنانك اونده طوپلانان جمعیت علم کبی هیچ بریرده هیچ برجمعیتك انعقادی کورولمه‌مشدر .

المأمونك زماننده کسب رفعت وشان ایدن حکمادن خلیفهٔ مشارالیهك صدیقی بطریق یوحنا واردرکه علوم طب ، فلسفه‌یه عائد نه قدر آثار وارسه جمله‌سنك ترجمه‌سنه ناظر تعیین اولنمشدی . کذلك سهل بن سابور ایله اوغلی سابورك پارلامشلردی که ایکیسی ده خرستیان ایدی . سابورصوکره‌لری جندیسابور خسته‌خانه‌سنه مدیر اولمش ایدی .

سلمویه بن بنان النصرانی‌ده المعتصمك طبیبی ایدی . حتی وفات ایتدیکی زمان خلیفه زیاده سیله متأثر اولمش ، طبیبنك خرستیان آیینی اوزرینه بخورلر ، موملر یاقیله‌رق دفن ایدلمسنی امر ایتمش ایدی .

بختیشوع بن جبریل برکون المتوکلك حضورنده ایمش . خلیفه مشارالیهی یاننده اوطورتمش ، هم قونوشور ، همده پارماغنی طبیبك آرقه‌سنده‌کی ایپکلی انتارینك اوزرنده بولنان براوفاق دلیکه صوقمش ، اویناره‌مش . سوز برآره‌لق مجنونلره انتقال ایتمش . حال بوکه دلیك ده خیلیجه آچیلمش ایمش . المتوکل « مجنونلری نه زمان باغلامایه لزوم کورورسکز ؟ » دیمش . بختیشوع ده‌بی پروا « طبیبك انتاریسنده‌کی دلیکی قول کیره‌جك قدر آچنجه ! » جوابنی ویرمش . بونك اوزرینه خلیفه اوقدر کولمش که اوطوردیغی یرده طوره‌ماش ده آرقه‌سی اوستنه دوریلمش .

المتوکلك زمان خلافتنده اشتهار ایدنلردن بری ده حنین بن اسحق نصرانیدرکه ارسطو وسائر حکمای یونانیه‌نك آثارینی ترجمه ایدنلرك اك مشهورلرندندر . خلیفه بونك صداقتنی امتحان ایدرك جداً متین برعزم صاحبی اولدیغنی اکلاینجه کندیسنه غایت واسع چفتلکلر

احسان ایتمشدر. حنین بیانندەکی وضوح، ترجمەلرندەکی لطافت ایله معروف اولدیغی ایچون دها چوجوقلغنده المأمون طرفندن ترجمهٔ آثاره مأمور ایدلمشدرکه هر ترجمه ایتدیگی اثرك آغیرلغنجه آلتون آلیردی .

لکن صوکرەلری طیفوری نصرایله آرالرنده میدان آلان داعیهٔ استرقاب کلب طرفندن حنینك آفوروز ایدلمسنی انتاج ایتدی. نزد خلیفەدەکی مرقعنك رفعته رغماً مذهبداشلرندن کوردیکی بوغدر اوزرینه بیچاره حنین کدرندن وفات ایتدی . طیفوری ده خلفانك مقربلرندن ایدی. الراضی باللهك زمان خلافتنده نسطوریلردن متی بن یونس نصرانی ده هم خلیفه نزدنده هم عوام ، خواص عندنده مظهر احترام اولمش ایدی . بوتون علوم عقلیەده صاحب رسوخ اولان بو حکیم ابونصر فارابی یه خواجەلق ایتمش . بغدادده ریاست علمیەیه کچمشدی .

عهد اسلامده ظهور ایدن فلاسفەدن بعلبکلی قسطاده مقربین خلفادن ایدی. کندیسی نصرانی اولەرق ترجمهٔ آثار ایچون خلفالر طرفندن بغدادده کتیرلمشدی . یحیی بن عدی بن حمید بن ذکریا المنطقی ده بو میاندەدرکه علوم حکمیەده زمانینك رئیسی اولان بوذات متی بن یونس ایله ابونصر فارابیدن اوقومش ایدی .

فلاسفهٔ علمادن ابوالفرج بن طیب ده بونلردندرکه جاثلیق کاتب و بغدادده کی خرستیانلر آرەسنده متمیز اولەرق بیمارستان عضدی ده صنعت طب تعلیم ایتدیگی سویلیورلر . شیخ الرئیس ابن سینانك معاصری ایدی ابن سینا بوذاتك طبابتدەکی رسوخنی تقدیر ایدر، لکن فلسفەسنی بکنمزدی .

صابئیلردن ثابت بن قرهٔ حرانی ده بو میاندەدرکه صابئی اولمقله برابر خلفا ، خواص ، عوام عندنده پك محترم ایدی. هیئت شناس شهیر محمد بن موسی بن شاکرك خانهٔ تربیتنده یتشمش ؛ علوم فلسفیەده کیمسەنك وارەمایەجغی بر مقامه اعتلا ایتمش ایدی . منطقدن ، ریاضیاتدن ، طبدن پك چوق آثاری واردر . ثابت خلیفه المعتضدك وزراسنه بیله تقدم ایدردی . اوغللری ابراهیم ایله سنان ده بابالرینك یرینی طوتمشدی . احفادندن ابوالحسن ثابت بن قرهده بویله ایدی . شعرای اسلامدن بر چوغی صابئی اولان بو اوج ذات حقنده مدحیەلر سویلمشدی .

باشقه ملتلره منسوب اولدقلری حالده اسلام طرفندن لائق اولدقلری حرمتی مع زیادة کورمش اولان فلاسفەیی، حکمایی برر برر صایمغه بیلمم لزوم وارمی ؟ یوقسه خلفا، ملوك نزدنده الك یوکسك مقاماته اعتلا ایدن بر چوق فلاسفهٔ مسلمینی ده صایەرق می بحثه خاتمه ویرەلم ؟

فیلسوف اسلامی ابو یوسف یعقوب کندی یی یاخود المهدی وهارون الرشید دورلرنده کوفه والیسی بولنان ابن اسحق ذکر ایتمەیه لزوم وارمی ؟ ابو اسحق [illegible] اولدندرکه

طب ، فلسفه ، هیئت ، حساب ، موسیقی فنلرنده متبحر ایدی . دیگرلری گبی بوده ترجمه ایله اشتغال ایدرك کتب فلسفیەدن پك چوقلرینی عربجەیه نقل ایتمش . مشکل مباحثی ایضاح ایلمش ایدی. المأمون ایله معتصم و اوغلی احمد نزدندەکی موقعی پك یوکسك ایدی .

بونلردن باشقه موسی بن شاکرك اوغللری محمد ، احمد ، حسنك خلفای کرام نزدندەکی موقعلرینی سویلمەیه حاجت کورولور- رمی که اوچیده کرهٔ ارضك مساحەسیله ، محیط وقطرینی تتبع ایله اشتغال ایتمشلردی ؟

آرتق شمس الدولەنك زماننده وزارته قدر یوکسلمش اولان ابن سینانك کندی قومی آرەسندەکی مرتبەسیله فارابینك نزد سیف الدولەدەکی موقعنی اکلاتمغه هیچ لزوم یوقدر ظن ایدرز .

سعدی

بو کونکی مسلمانلر
یاخود
مسلمانلغه ، مسلمانلرله احتجاج

بانکیر نه دییورلر : هایدی تسلیم ایدەلم که دین اسلامك طبیعتنده علمه قارشی ، حقیقی معناسیله ، بر خصومت بولونماسین ؛ افکار بشری تنویره چالیشان ، علوم طبیعیه ایله اوغراشان حکمایی ، علمایی اشکنجەلرله تعذیب ایتمك ، ایپه چکمك ، آتشه آتمق کبی مظالم اسکی مسلمانلر طرفندن ارتکاب ایدلمش اولماسین . لکن بو کون علمای اسلام علوم عقلیەیه ، فنون حاضرەیه دشمن دکلمی ؟ خلق ده اونلره اتباع ایتمیورمی ؟ بو حالی کورنلر ، ایشیدنلر مسلمانلغه اویله نظرله باقاسەلر معذور کورولمزلرمی ؟ ایشته سزه بر مثال :

خطهٔ مصریه خارجندەکی بلاد اسلامیەنك برنده آدمجغزك بری قالقمش ایکی مقاله یازمش . اولکیسنده سلفك مسلکنی التزام ایتمك شرطیله ، اجتهاددن ، تقلیددن بحث ایتمش ؛ ایکنجیسنده صوفیه علیهنده بولنەرق جمهور اهل سنتك دیدیکی کبی اوده ، مسلمانلرك بو مسلکدن فائده کورمەمش بلکه ضررلی چیقمشدر ، دیمش یاخود ، بوکا یاقین برشی سویلەمش . مقالەلر مصرده باصیلیر باصیلماز خواجەلر آیاقلاندیلر . نعوذ بالله بو سوز خروج عن الدیندر ، اسلامه قارشی بهتان مبیندر ، دیەرك والی یه قوشدیلر . اوده صاحب مقالەیی یاقەلادیغی کبی محبسه طیقدی . زواللی آدم سلطانه بر تظلمنامه کوندردی ، علیهنده ترتیب ایدیلان تزویراتدن برائتی ثابت اولمسی ایچون بر حاکم عادلك حضورنده محاکمه ایدلك اوزره مرکز سلطنته جلبنی استرحام ایتدی مطلوبی اسعاف اولندی ؛ لکن بیچاره دربار شوکت قرارده ده حبسه محکوم اولدی ! بر چوق زمانلر یاتدقدن صکره عفو ایدیلەرك

یافه‌یی قورنارمیلدی . حالبوکه سویلدیکی سوزك اصول دینه قطعیاً مغایر اولمادیغنی خواص ، بیلیر ، عوامده . برمثال دها :

شیخ سنوسی [مشهور سنوسیلرك باباسی] اصول فقهه دائر براثر یازمش . اصول مالکیه‌یه بعض مسائل علاوه ایتمش . کتابنده‌ده کندیسنك کتاب اللهدن، حدیث رسولدن احکام استنباط ایده‌بیلنلردن اولدیغنی . برایکی مجتهدك رأینه مخالفتده بولندیغنی اشراب ایده‌جك سوزلر سویله‌مش . مشایخ مالکیه‌دن بری که اوزمان ازهرك ایلری کلن علماسندن ایدی . بونی طویجه: وای ! حریف دینك حرمتی هتك ایتدی ؛ سبیل ایمانی براقه‌رق ضلاله صاپدی . دیه حریصی قوللنوقلامش . بوجاق بوجاق شیخ سنوسی‌یی آرامه‌یه باشلامش . هرده بوله‌مش مطلقا صاپلایه جقمش . برکت ورسین که استاذ مالکی کندیسنه ملاقی اولمادن شیخ سنوسی قاهره‌دن چیقمش‌ده بوصورتله اطرافنده دولاشان اولومدن . استاذ مرحومده شریعت نامنه ارتکاب جرمدن قورتولمش . برمثال دها :

طلبه‌یه اوقوتدوله جق علوم آره‌سنه جغرافیانك ادخالی عهدنده جامع ازهر علماسنك اوزون انکلی، کنیش قوللی نامتناهی مقاله‌لری کورولدی ؛ مقاله صاحبلری بوکبی علومی درس کتابلری آره‌سنه صوقمق ایسته‌ینلری علوم دینیه‌یه قارشی مسامحه ایله ، مبالاتسزلق ایله اتهام ایدیورلردی .

کذلك کچن سنه بونلردن برقسمنك اوته‌کنك بریکنك عقیده سنه طعن یولنده یازیلری کورلمدیمی ؟ حالبوکه هجوم ایتدکلری . تشهیر ایتمك ایستدکلری بیچاره‌لرك نه مسلمانلغه مغایر حرکتلری ، نه‌ده کتاب اللهك، سنت رسولك احکامنه مغایر سوزلری کورلمه‌مش، ایشیدیلمه‌مشدی .

افغان ، هند ، ایران علماسنك کهنه افکارمشدتله تمسکلری ، اجداد مانده عاداته حرصلری ، سلفلرندن برپارمق ایلری‌یه کیتمك ایسته‌ینلره قارشی اعلان حرب ایتمه‌لری ، مقربده توتون ایچیلك بعض اعضاسی کسمك یاخود برچوق مسلمانلرك نزدنده موجب تهمت اولدیغی حالده برفرقه‌جه منکر طانیلان بوسوزی اسانه آلانلری اولدیرمك کبی تعصبده بوقدر ایلری کیتمه‌لری هرکون ایشیدیلوب طورمیورمی ؟

صوکره مثلا ازهر طلبه‌سنه فنون طبیعیه‌نك مبادیسی اوقودولمق یاخود تاریخ طبیعی کوسترلمك لازمدر دیین برسه قارشی کورولتیلر ، قیامتلر قوپیورمی ؛ کسوهٔ تقوایه بورونمش برچوق آدملر بر آغزدن بویله برطلب دینه قارشی عدواندر . حبل متین ایمانی قوپارمقدر . زوالی طلبه‌یی ضلالته سوق ایتمکدر . طرزنده زعملر نجه ندعت بیلدکلری بوتشبثه قارشی اورته‌لغی ولوله‌یه بوغمیورلرمی ؟

عجبا بوحال مسلمانلر ایچون یکی برشیمیدرکه کندیلرینه عارض اولمش برعرضدر، یاخود وجود قومیتلرینه سرایت ایتمش برمرضمیدر . دینلسون ؛ متعدد عصرلردنبری کلوب کچن مسلمانلرك احوالی نظر امعانه آلان برذات ایچون بوحال امتلرك طبایعنه طاری اولان عال اجتماعیه‌دن بریدر ، دیمك ؛ خصوصیله اطوار واوصاف عمومیه‌ده‌کی وحدت ومشابهتی کوردکدن صکره پك قولای اوله‌ماز. چونکه بری بحرمحیط اطلاسی ساحلندن دیکری سدچینك آلتندن آلنان ایکی مسلمانك اغزندن عینی سوز ایشیدیلیورکه اوده « اناوجدنا آباءنا علی امة وانا علی آثارهم مهتدون » در . هپسی‌ده بولندقلری حاله مخالف نه کورسه‌لر اوکا قارشی دشمن کسیلیورلر ؛ ایسترسه خصومت ایتدکلری شیئك محاسنی کتاب الله ایله مؤید اولسون . اجماع ثابت بولنسون .

آنجق برحزب قلیل وارکه بونلر نظر ادراکلرینی پرده‌دارلیدن غبار تقلیدی سیلکلوب آتدق، آیات قرآنیه‌یه، احادیثه ایصال نظر ایدییورز. احکام شرعیه‌یی طوغریدن طوغری‌یه منبعندن اخذه مانع اولان حائللری قالدردق زعمنده بولنیورلرسه‌ده بونلرده اساس دینده اولمدیغی حالده صوکره‌دن علاوه اولنان برچوق خرافه‌لری، برچوق بدعتلری قالدرمش اولمقله برابر اوبره‌قلدلردن دها برباد برحالده. چونکه احکام شرعیه‌یی استنباط ایچون برطاقم اصول وارکه هیچ اوکا التفات ایتمکسزین یالکز نصك الفاظیله اکتفا ایدییورلر . حالبوکه اراء ول . دینك مدار استنادی‌در . دعوت واقعه هپ اوکاعائدر . نبوت جانب الهیدن محضا اونك ایچون ویرلمشدر . ایشته بوندن طولایی تقلید ایله مقید دکلز دیین بوطائفه‌ده نه علمه صاحب ، نه‌ده مدنیت صحیحه‌یه محب اولامیورلر .

مصنفلرك عباره‌لرنده اختلاف وتباین کوریلور ؛ استخراج مآل خصوصنده آرا تشتته دوشرسه فقهامزك آیشوب قالدیغی کیم انکار ایده‌بیلیر ؟ برمسئله حادث اولسه‌که معروف مصنفلردن بریسنك اونك حقنده رأیی سبق ایتمش اولمسه فقیهلریمز قطعیاً برشی سویلیه‌مزلر ؛ کتب قدیمه‌دن برنده یازلمش اولان برقول معروفه توفیق ایده‌بیلمك ایچون مسئله‌نك ماهیتی تحویله اوغراشیرلر . حتی ممالك عثمانیه‌دن برطالب علم مصره کلمش. جامع ازهرده‌کی رواقلردن برینه کیرمك ایسته‌مش . لکن جانب واقف حکمنجه اوطالبك کلدیکی مملکت اهالیسنك او رواقه کیرمك استحقاقی واریدر . یوقیدر؛ طرزنده برشبهه حاصل اولمش . بریسی شیخ الرواقه دیمش که جغرافیایه باقیلیرسه بو آدمك مملکتی شرط واقفده داخلدر . شیخ الرواق‌ده دیمش که‌بن اویله جغرافیا کتابلرنده‌کی سوزلرله قانع اوله‌مام، بنم ایچون مدار استجاج اوله‌جق شی برفقیهك (هرحالده مرحوم اوله‌جق !) شو مملکت شو قطعه‌ده‌در و واقفك وقف ایتدیکی یرده‌در صورتنده تصریح ایتمه‌سیدر .

بونلردن بریسنه دیدیمکه : انی اماائمه مواقع بلدانی تعیین ایتمه‌مشلر ، بزم الجزه‌ده هرقطعه‌نك احتوا ایتدیکی مواقعی بیلدیره حدودینی کوسترر برجدول براقه‌مشلر . حالبوکه بزم اصول دینمز بوکبی فنك علماسنك سوزلیله ، تواتر اخبار ایله؛ کذلك بوکابکزر

بدیهیات ایله عمل ایتمکه مساعده ویرمشدر . جواباً دیرکه بن آنجق ادن فقهی طانیرم دلیل عقلی دیکنیم .

اونلره دینلسه‌که: شئون عالم دکیشدی؛ ملکات وظنون بوزلدی؛ ناسك اعمالی فنالاشدی عقائد جیغیریندن چیقدی؛ عبادتلرده روح اخلاص قالمادی ، انسانلر بربرینه هجوم ایدیپور ، فقر وضرورت اکثریتی زبون ایتمش، قوت وشوکت متزلزل برحالده؛ جمعیت پریشان، عزت ذلته، هدایت ضلاله منقلب اولمش . حاجت وضرورت ایچنده قالمشسکز. طورمیوب محاط اولدیغکز شدائددن شکایت ایدیپورسکز. نیچون شو حال سزه سلفکزك اسباب شوکتنی آراشدیرمغه سائق اولمیور ؟

دیرلرکه: بو بزه عائد دکل . الله بو ایشلری بزه فرض قیلمامش ، بونلر حکامك وظیفه‌سیدر . اما اونلر یاپیورلرمش ، ذاتاً دنیایه مازلر، چونکه زمان آخر زماندر . نتکیم خبرده وارد اولمشدرکه بو حاللر مطلق واقع اوله‌جق ، اسلامده یوزندن قالقه‌جق ، قیامت ایسه آنجق برطاقم آلچقلرك اوزرینه قوپه‌جق . ایشته بو سوزلری سویله‌دکدنصکره یأس وفتوره دائر اویله برطاقم آیتلر ، حدیثلر ، اثرلر کتیررلرکه ابدی کوکدن کسر ، انسانده اوناجق برحرکته مجال براقماز .

مسلمانلق حقنده ارنست ره‌نانك فکری

ایشته اطرافیله بیان ایتمك ایسته‌دیکمز باشلی باشنه بر کتاب یازمه‌مزی ایجاب ایدن بو عطالت فیلسوف شهیر ره‌نانی‌نك شو سوزلری سویله‌مکه سوق ایتمشدر :

« بوندکه برابر بن عقائد حقنده‌کی بومباحث عمومیه خصوصنده دین اسلامی یالکز براقمقدن قورقارم . لکن بیلیورم که بودینك آداب قدیمه‌سنه تمسك ایدن بعض ذوات ایله استانبولده ، ایرانده ، بوتانان برفرقه وجانده واسع برفکره ، مسالمت‌ مآل برعقله دلالت ایدن بکی تحملر وار . آنجق بو تحملرك بعض فقهانك تعصبی یوزندن بوغولماسندن قورقیورم . برکرده بو غالبی آرتق مسلمانلق محو اولمش دیمکدر . زیرا بوکون ثابت اولان ایکی شی واردر . برنجیسی شودرکه مدنیت حاضره ادیانی کلیاً محو ایتمك ایستمز . زیرا اونلرك مدنیته وسیله اولمسی ده قابلدر . ایکنجیسی شودرکه مدنیت ادیانك کندی سبیل ترقیسنده حائل اولمسنه‌ده تحمل ایدمز . بناءً علیه ادیان ملایم داورانمالی . صلح طرفداری اولمالیدر، بوقسه موتی محققدر »

بك اعلا، بو عطالت عمومیه نره‌دن کلیورکه اوته کنك . بریکنك بویله دین اسلام مسلمانلرك طریق ترقیسنده براو چوروممدر ؛ اونلری سمت فلاحه ایصال ایتمك شویله طورسون ، محولرینی سبب اوله‌جقدر ، طرزنده طعن وتشنیعه سبب اولیور ؟ بو عطالت دینك طبیعتنده بوقیده نره‌دن نشئت ایدیپور ؟ بو قاریدن بری سرد ایدیکمز حادثات الیمه‌نك منشائی اصول دین دکلدرده نه‌سیدر ؛ اکر بونك برظلم اولدیغی ، بو ظلمتك ده دین اسلامك لوازمندن بولندیغنی تسلیم ایتمزسه‌ك شونی اعتراف ایتمك ایجاب ایدرکه بو علمه قارشی برعداوتدر ؛ یاخود هیچ اولمازسه علمی محقر کورمك اوندن نفرت ایله‌مکدر . بونلرك عائدیسنك اولورسه اولسون بین المسلمین تعممی ایسه اونلرك بتون مجدوشرفدن روکردان اولمالرینه ، بتون منافعدن محروم قالمالرینه ، الحاصل کرك ارنست ره‌نانك کرك باشقه‌لرینك سویله‌دکلری سوزلرك تحقق ایتمسنه کافیدر . هایدی باقه‌لم بوکا نه دیه‌جکسکز ؟

جواب

دیرم‌که بو سوزده برشمه حقیقت وارد . لکن سلفك قولی ایراد ایدن بر آدمك حبس ایدلمسنه کلنجه، بو هیچ بر وقتده دینه تمسك سائقه‌سیله تحدث ایتمه‌مشدر . متجاسرلرینی تحریك ایدن سبب صرف حسددر . یوقسه غیرت دینیه دکلدر . اوز واللینك حبس ایله محکومیتی حقنده‌کی امرك صدورینه کلنجه بوده ایکی سببدندر . بریسی مقتضای سیاست ، دیکری‌ده قورقودر . اویله یا ، بر فکر زنجیر تقلیددن دیریله‌جق اولورسه بو حریت سرایت ایده‌رك ایکنجی برغافلك انتباهنی جالب ایدر . صوکره اوچنجی بری اویانیر . دها صوکره ایش « نعوذ بالله » دیه یاد ایتدکلری حریت افکاری منتج اولور . اکر دیه‌جك اولورسه‌ك‌که بو طرز سیاست فکری ، یاخود دینی ، یاخود ، علمی پایمال ایدر . اوزمان بن‌ده سنکله برابرم . آه بن سیاسه‌دن ، سیاستك لفظندن ، سیاستك معناسندن ، سیاست کلمه‌سنی تشکیل ایدن هر حرفدن ، سیاست نامی آکیلنجه خیاله خطور ایده‌جك هر برخاطره‌دن ، سیاست لفظی ذکر اولنان هر ماده‌دن ، الحاصل بو کلمه‌نك بتون مشتقاتندن اللهه صغینیرم . صاقین بو سیاست دینك مقتضاسیدر دیمه . ایشته بن سکا الله‌ی شاهد کتیریرم ؛ پیغمبرلری ، ملکلری بتون ارواح سلفی اشهاد ایدرم که دیندن الك اوزاق اولان برشی وارسه ایشته بو سیاستدر . بو سیاست نه بکزر بیلیور میسك: « کانها الشجرة التی تخرج فی اصل الجحیم . طلعها کانه رؤوس الشیاطین فانهم لآکلون منها فمالئون منها البطون . ثم ان لهم علیها لشوباً من حمیم ثم ان مرجعهم لالی الجحیم . انهم الفوا آباءهم ضالین . فهم علی آثارهم یهرعون »

مسلمانلرك عطالتی واسبابی

مسلمانلرك کرفتار اولدقلری عطالته کلنجه، بونی دین اسلامه نسبت ایتمك قطعیاً طوغری اوله‌ماز . زیرا جبین پاك اسلامی اولانجه صفوتیله، عصمتیله کورنلر ایچون نه بیقارید‌ه صایدیغمز تهمتلری کندیسنه اسناده نه‌ده ره‌نان کبی فیلسوفلرك خبر ویردکلری سوء عاقبتی توهمه مجال اوله‌ماز . بو عطالت اویله بر عائده‌که قلوب مسلمینده راسخ اولان عقیدهٔ صحیحه‌یه ایشته برطاقم عقائد باطله کیرینجه بر آنده عارض اولمشدر . بونلر اوتون علتك نفوس اسلامی تسخیر ایتمسی عقولدن

نور ایمانی سوندیرمه‌سی هپ بو سیاستدندر. قرآنده‌کی شجرهٔ ملعونه هوا و هوسه عبادت، القاآت شیطانیه‌یه تبعیت هپ بو سیاست یوزندندر. اسلام کبی هیچ بر دین کورمدم که اساسی محافظه ایتسونده متبعلری بدعتدن قورتیلمسون؛ اسلام کبی بر سلطان یوقدر که جنود و اتباعی اونی یالکز براقسون، عهدی نقض ایدلسون؛ وعد و وعیدی نسیان اولنسون؛ بویله بر شریعت اولماز که منهاج سدادی ارباب نظر ایچون کون کبی پارلاسون ده ینه بر چوق غافللر اونی کورمه‌سون. زمان او دینک بحق اهل اولان اولیاسنی محو ایتدی. صوکره بر طاقم نا اهللر الینده قالدی. روحنی آکلامدیلر که ده بو سایه‌ده تعالی ایده‌بیلسونلر؛ حرمته شایان کورمدیلر. آجیمادیلر که کوشهٔ نسیانده براقسونلر. بر طاقم پسپایه‌کان اطرافنه طوپلاندیلر. اوکا انتساب داعیه‌سیله نسبت اولدیلر. بز اونک اهلی‌یز، عشیرتی‌یز، حامیسی‌یز، جماعتی‌یز دیدیلر؛ حالبوکه اونکله مناسبتلری جهلک معرفته، خیانتک متانته، خطانک اصابته نسبتی کبیدر.

باقیکز مزایای اسلامیه‌دن بویله بر مزیت نصل اولیورده مسلمانلرک بو کونکی حاله سبب اولیور؟ اسلام بر دین عربی ایدی. صوکره کندیسنه علم التحاق ایتدی. او علم ده یونانی ایکن عربی اولدی. دها صوکره خلیفه‌نک بری سیاستده خطا ایده‌رک کندیسی ایچون خیرلی ظن ایلدیکی سقیم بر مسلکی اتخاذ ایتدی. علویلر خاندان رسالته منتمی اولدقلری ایچون عرب عسکرلری علوی بر خلیفه‌یه طبیعتیله ظهیر اولور ذهابنه دوشه‌رک کندیسنه ترکمن، خراساندن دها بشقه یرلرده‌کی اقوامدن خاصه عسکری تشکیل ایتدی. ظن ایلدی که بو اجنبیلری کندینه بند ایده‌جک احسان ایله عطیه ایله کوکللرینی آله‌جق، صوکره اونلرده خارجدن سلطنته کوز دیکنلره نه معاونت نه ده مساعده‌ده بولنمیه‌جق. ذاتاً احکام اسلامیه بو کبی اجراآتی اباحه ایده‌جک وسعت و سهولتده اولدیغی ایچون بر مانع کورمدی. ارتق او تاریخدن اعتباراً اسلام عجملشمکه باشلادی. نهایت عجمی اولدی چیقدی.

او خلیفهٔ عباسی کندیسنه، کندیسندن صوکره کله‌جک ولیعهدینه ایلک یاپمق ایستدی لکن امتنه دینه نه بیوک فنالق یاپدی. اجنبی عسکرلری چوغالدی. اوزرلرینه ینه کندیلرندن امرا تعیین ایتدی. نهایت او امرای عسکریه خلیفه‌لره تحکمه، سلطنتی غصب ایله اجرای استبداده باشلادی. ارتق دولت بونلرک الینده قالدی. حالبوکه بونلرده تربیهٔ اسلامیه سایه‌سنده انجلامش عقل، معالی ایله الفت ایتمش قلب یوقدی. دین اسلامه کیردکلری زمان جهالت قدیمه‌لرینی براقامشلردی. رایت ظلم حالا اوموزلرنده طالغه‌لانیوردی. واقعا کسوهٔ دینه بورونمشلردی لکن وجدانلری اسکیسی کبی چیرچپلاقدی. حتی بر چوقلری اسکی معبودلرینی یانلرنده طاشیه؛ کیتدیکی یره کوتورر تنها بر یره بولدیغی حالده چیقارر، عبادت ایدردی. معمافیه مؤمنی تحکیم ایچون جماعت کوردیکجه نماز قیلمقدن کری طورمازدی. دها صوکره‌لری

تاتارلر کبی دها سائر بر طاقم اقوام دین اسلامه هجوم ایتدیکلرندن بر طاقمی ولی الامر اولدی. ارتق بونلر ایچون کندی ماهیتلرینی خلقه بیلدیره‌جک اخلاق فضیحه‌لرینی میدانه چیقاره‌جق اولان علمادن بیوک دشمن تصوری قابل اولورمی ایدی؟ ایشته بونلر کرک علمه کرک علمانک یار وفاداری اولان دین اسلامه انجق ایدیله‌جکلری صورتده میل ایده‌بیلدیلر.

اولا علمی اله آلدیلر. اهانه هیچ حرمت ایتمدیکی علمادن دست معاونتی دریغ ایتدکدن بشقه کندی ادملرندن بر چوقلرینی علما سلکنه کیردکه، کسوهٔ علمایه بوروندیکه سوق ایتدیلر. بونلر برکره عالم طانلدیمی ارتق نامی علمه خصومت ایده‌جک بر درکه‌یه ایندیرمکه چالشدیلر. مقصدلرینی تأمین ایچون غافل خلقه متقی کسوه‌سنده حامی دین صورتنده کورونمکه باشلادیلر. تا دها اویله بر ظن حاصل ایتدیلر که دین ناقصدر اکمال ایده‌جکلر؛ خسته‌در تداویسنده بولنه‌جقلر، ضعیفدر قوتلندیره‌جکلر. الحاصل ییقلمق اوزره‌در بونلر طوغریلته‌جقلر.

حالا براقامدقلری صنم پرستلک عادتندن، اطرافلرنده‌کی اقوام نصرانیه‌نک بدعتلرندن بر چوق شیلر آلارق مسلمانلغه یامادیلر. واقعا او دین مبین بوندن ابا ایتدی ایسه‌ده اوامر الهیه‌یی تعظیم شعائر اسلامی بر قات دها تجلیل ایچون بو کبی عادتلرک لزومی درکاردر دیه‌رک ناسی اقناعه موفق اولدیلر. بو خصوصده هر زمان ظلمه‌نک آلت اجراآتی اولان پسپایه‌کان افرادندن بیوک بیوک معاونتلر کوردیلر. ارتق بزه بیلمدیکمز بر طاقم احتفالاتی، اجتماعاتی ایجاد ایتدیلر. اولیایه، علمایه عبادت بدعتی مشروع کوستردیلر. جماعتی تفرقه‌یه دوشوردیلر. خلقی ضلال ایچنده براقدیلر. متأخر ایچون سالفک قولندن بشقه بر سوز سویلمک حق یوقدر دستورینی تأسیس ایده‌رک بونی انکارک اولدیغی یرده توقفه، تقولک تقلیدن غافل قالمه‌یازار بر عقیده شکلنه صوقدیلر. صوکره عونه‌لرینی ممالک اسلامیه‌نک هر طرفنه سالدیره‌رق بر طاقم حکایه‌لر، رساله‌لر نشر ایتمکه، خلقک معاملات اجتماعیه‌یه مداخله حقی اولمدیغنه ناسی اقناع ایلمکه باشلادیلر. دیدیلر که بلده، دولته عائد امورک کافه‌سی رؤیتی منحصراً حکامک حقیدر. بوکا قاریشمق حرامدر. مداخله‌یه قالقیشان صلاحیتی خارجنه چیقمش اولور. میدانده‌کی اویغونسزلقلره اختلاللره کلنجه: بونلرده حکامک هیچ بر صنعی یوقدر. بو حادثات آخر زمانده وقوعه کله‌جک احوال حقنده خبرده وارد اولان سوزلرک تحققندن باشقه بر شی دکلدر. آرتق حالک استقبالک اصلاحنه چاره یوقدر. اسلم طریق ایشی جناب حقه تفویض ایتمکدر. ذاتاً مسلم اوزرینه فرض اولان یالکز کندی نفسنی دوشونمکدر. حریفلر بر طرفدن بو سوزلری سویلرکن دیکر طرفدن کرک بعض احادیث صحیحه‌نک ظواهر الفاظنی کرک دیکر بر طاقم احادیث ضعیفه‌یی، یاخود موضوعه‌یی کندیلرینه معین بولدیلر.

برآقیه اجتهادمی ، یاخود سکوتمز مناسب دکل ایدی . شمدی بو

ایشته بویله مفصل برارده مسلمانلر آره‌سنه طاغیلدی ، کزدکلری یرلرده ده حکام شرك مظهر معاونتی اولدی . طوتدیلر ، عقیدهٔ قدری قابلری بوتون عزم و همتدن آلیقویه‌جق ، الاری ، قوتلری سعی و عملدن مانع بوله‌جق بر درجهٔ افراطه واردردیلر . تلقین ایتدکلری خرافاتك مسلمانلرجه قبولنه سبب قوی ایسه امور دینیه‌ده‌کی نقصان بصیرت ایله هوسکارانه تبعیت بلاسی اولدی . اوت ، بونلر اویله بر طاقم اسبابدرکه بر یره کلنجه بادئ هلاك اولور . آرتق ضیای حقیقت ظلمتلر ایچنده بوغولدی قالدی ؛ ناسك قلوبنده اصول دینه تمامیله مخالف بر سوری عقائد باطله ایچه کوکلشدی .

ایشته بو سیاست ظالمه‌نك ، متنفذینك بو سیاستی دینك اولجه طانیمادیغی ، بیلمدیکی بر بیغین خرافاتی دینه صوقدی ، روح مؤمندن اونی کوکلره قدر اعلا ایدن آمال علویه‌یی چکدی . آنی بیچاره‌یی یأسك صوك درکه‌سنه دوشوره‌رك جمادات ایله برابر ایتدی . بوکون مسلمانلق نامی آلتنده کوردیکمز بر چوق حرکاتك مسلمانلقله هیچ مناسبتی یوقدر . دینك اعمالندن یالکز نمازك ، اوروجك ، حجك طرزی ؛ اقوالندن ده معناسی یاکلیش اکلاشیلان بر قسم قالبی محافظه اولنمشدر . خلق دینه عارض اولان بدعتلردن خرافه‌لردن اولایی خرابیی صاندیغمز شوعادات کاه حالنه کلدی ؛ هم ده بونی دین بیلیور ، دین طانیور .

بز اونلردن ، اونلرك اللهه و دینه قارشی ــ و اکوردکلری افترالرندن جناب حقه صیغینیرز . کوریلیوریا ، مسلمانلرده شایان مؤاخذه نه قدر معایب وارسه هیچ بری دینه عائد دکلدر ؛ مسلمانلق دیدکلری شی مسلمانلقدن باشقه هرشیدر . ایشته « لا یأتیه الباطل من بین یدیه ولا من خلفه تنزیل من حکیم حمید » تأیید الهیسنه مظهر اولان قرآن شاهددرکه بونلر بتون یالان سویلیورلر ؛ قرآنی بر طرفه براقشلر ، او کتاب مبینك ناطق اولدیغی حقائقدن یوز چویریورلر .

مع مافیه سوزیمز بوراده بیتمدی . ایلریده علماك یوزندن باشمزه کلن نحوایی اوزون اوزادی‌یه اکلاده جغز ؛ صوکره ده بونك قطعاً ازاله ایدیله‌جك بر علت اولدیغنی اثبات ایلیه‌جکز .

مابعدی وار

مرحوم شیخ محمد عبده

مترجمی

محمد عاکف

اسلام و ترك عالمی :

اقوام ترکیه‌یه مژده و ترك درنکنی تبریك

اقبال اقوام ترکیه‌نك سعادت استقبالنه تصویر ایتدیکم سوز قرائی معتبر « صراط مستقیم » نسخه‌لرینك برنده عاجزانه بیان ایتمش ایدم . مقصدم بر حیات سیاسیه ، نفوذ سیاسیه دکل ؛ فقط موجب اندیشه و آجی ضربه‌لی اولان « تهاجر اخوت » مسئله‌سنك نهایت درجه‌ده محتاج تخلیص و اصلاح اولدیغی حقائق تاریخیه متخصصلرینه تشدید اخوت حقنده متیقظانه نظر امعانله مهارتلی ذواته عرض ایده‌رك وقایهٔ ملیت صورتیله بسط نما که هر محیطك اقوامی قومیت نجیبانه‌سیله مصافحه‌یه دعوت ایتمه‌لرینی و بینمزده جریان ایدن اسباب ماحیهٔ مخادنی اورته‌دن قالدیرمالرینی استرحام ایدی . زیرا یالکز بنم دکل ، ذره‌قدر ملیت ، اسلامیت حدمدن ذوقی اولان بر آدمك جانی ، وجدانی پارچه‌لیان بتون موجودیت و احوال تعیشنی تضعیف ایدن شو تقاطع قومیه سکته ویره‌رك اساساً بر بنای سلامت و ارتقای فوز و سعادت ابنانی میدانه قویمق افکار ثاقب و رأی صائب اصحابنه لازم ایدی . اکر بو حالده دوام ایده‌رسه‌ك مسئولیت نه حقائق احوالی دوشونه‌نلره راجع ایدی . فقط شکرلر اولسون ، بو آغیر مسئولیتلی مسئله اخبار داخلیه‌یه معروض قالمه‌رق ، جدی و سعی مشکور اربابنك سمع اعتبارینه آلنه‌رق بر جمعیتك تشکلنه قدر واره نفوذ ایتدیکنی استخبار ایدنجه بتون موجودیتمی توصیفدن خارج بر انشراح قابلادی . بونکچون عاجزانه ایفای ممنونیت و عرض تشکره بورجلویم . بو مسئولیتلی مسئله‌نی ابتدا عهده‌دن افراغ ایتمه‌سینی هر وقت عثمانلی قرداشلرمزدن رجا ایدر ایدك . زیرا سیاسته نظرده هرشی و هر مصلحت اسبابنه تشبث ایتمك عثمانلی قرداشلریمزه وسعتلی ایدی . شمدی شکرلر اولسون ، مسئله تمام اربابی یدینه تقدیم ایدلمشدر . فقط هر وقت ادامهٔ نظر ایده‌رك مادی و معنوی بتون احتساساتمزی شو طرفه توجیه ایتمه‌مز اسلامیت نامی کوتاردن [۱] (طاشیان) هر فرده واجبدر .

باقك برادرلر ! شمدی دردمزی تشخیص ایده‌رك زمده ، نه حالده بولندیغمزی کورمك ، تدقیق ایتمك ، علاجنه باقق وقتی یتدی .

یکدل ، یکزبان اوله‌رق ارتباط و تشدید مناسبت تحصیلنه چالیشالم و بونك چاره‌سنه باقالم . خلاف جهالت ایله اورتیلمش و اغلال تقالیدیه ایله مظالم اعتقادات وهمیه ظلمتنده اویوشمش ، اخوت اسلامیه و ارتباط نسبیه تماماً انقطاع ایدلمش روسیه مسلمانلرنده اخوت حسیاتی اولمازسه‌ده همان مسئله تقدیر ایدلمز درجه‌سنه ان شاء الله وارمامز ظننده‌یز .

بزم بو ظنمزی بالخاصه استانبولده‌کی « روسیه‌لی اسلام طلبه‌سی » جمعیتلری ، و مملکتمز ایچروسنده‌کی بعض آچیق فکرلی ذواتمز ظن مرتبه‌سنده براقمازلر . مسئله‌یی همان تقدیر ایده‌رك « ترك درنکی » جمعیتنه مادی و معنوی معاونتدن کری طورمازلر ، امید ظنمزی یقین مرتبه‌سنه ترفیع ایدرلر .

ادیبلرمزه معلوم ، ینه تکرار ایدرز . علمی ، فنی شیلری ساده ترکی لساننده تعبیر ایتمك غایت کوچ ؛ کذلك عن اصل متحد اقوام ترکیه‌نك تغیر لسان الحاصله قوانشمق و اختلاطلری ممکن دکل ایدی . هرشیئك ترقی و اتساع ایتدیکی بر زمانده اسکی دارلقده لسانمزی

[۱] « کوتارمك » مصدرندن اسم فاعلدر . قالدیرمق معناسنه‌در . طاشیمق معناسنده‌ده استعمال اولنور .

افتراق طائفه‌لرینه کوکس کروب مقابله ایده‌رك سعادت استقباله وقف وجود بیوران ذوات حمیت معمانه تشکرلر ایده‌رز . جناب حق بونلرك امثالنی تکثیر ایده‌رك ابنای ملتده توفیر ایتدرمه‌یه موفق بیورسون . سورهٔ مائده‌نك (٥٤) نجی و سورهٔ انعامك (٨٩) نجی آیت کریمه‌لرینك شعاریله عرب ابن عرب افندمز علیه الصلوة والسلامك وساطتیله تنور ایدن نور اسلامی قبوله آرتق استعداد کوسترمین اسلامیتك استقبالنی پارلاق ایدن ، بتون کتب تفاسیر واحادیثی ، حتی معانی وبیان تدوین ایدن هپ عجم اولادی ، هپ ترك اولادی قومیتمزه عائد بونك کبی اهم برمسئله‌یی اسلامیتمزله برابر اعتبار واعتبارلرندن اسقاط ایله‌مه‌جکلرینه امینز .

١٠ محرم ، ١٣٢٧ ع . سویندك — اوفا

مواعظ

٤٢ درس — مابعد

فتنه نه‌در ؟ برنجیسی : منافرتی موجب ، اخوان بیننده مخاصمه‌یی داعی اوله‌جق ، بیهوده‌یه سویله‌جك بر طاقم مقالات ، بر طاقم اغوا آت . . . بوکه سبب برنشانیدر . من القدیم بو تفرقه ملت اسلامیه‌یی هرج ومرج ایتمشدر . نه قدر دولتلر کچمشسه هپ بو تفرقه یوزندن منقرض اولمشدر . اندلس زماننی دوشون . اسلامك او زمانده‌کی قوتی نه ایدی ؟ مدنیتك اوج بالاسنه واصل اولان او قوجه قوم نه‌بی نهایه آثار براقمش ! علوم وفنون اوروپایه هپ اورادن عکس ایتمش . بوکون بوتون اسپانیا ، فرانسه‌نك زیر اداره‌سنده بولنان برچوق ممالك دخی هپ اندلس خلفاسی اداره‌سنده ایدی . صکره مسلملر بربریله اوغراشمغه باشلادیلر . منافسه ، مجادله ، اغراض فاسده ، منافع خسیسه ، نهایت بینلرینه تفرقه دوشدی . از مدت ظرفنده قوجه اندلس حکومتی محو اولدی کیتدی . او بیوك قوت اسلامیه سوندی . اندلس وقایعی اوقدر مفصل ، موفقیات وترقیاتی اوقدر پارلاقدر که جلدلر طولوسی یازلمشدر . فقط نهایت احوال اویله آجیقلی فاجعه‌لره منجر اولمشدر که یورکلر پارچه‌لار . دها یقین زمانلرده کورلمش شیلردر ، فقط عبرت آلان یوق . دول نصارانك اداره‌سنه کچمش بولنان ممالك اسلامیه‌نك هانکیسی پایدار اولمش ؟ زمان کچدکجه اهل اسلام شوکتنی غائب ایتمش . نهایت چوق یرلرده منقرض اولمش ، کیتمشدر . اما اهل اسلام ایچنده‌کی خرستیانلر پایدار اولمشلر . مساعدات اسلامیه‌یی بورادن اکلاملی . استانبولده بیله فاتح دورندن بری خرستیانلر احتمالکه اون ملی آرتمشدر . نه لسانلرینه ، نه دینلرینه تعرض ایدلمش . دینك شرایت اسلامیه مساعد ایمش که او زمانك اعاظم علماسیله فاتح حضرتلری مذاکره ایدرك اهالی اندلسه‌یی محو وافنا ایتمه‌مش ، مالرینه طوقونمامش .

هانکی دولت خرستیانیه قبضه‌سنه کیردیکی اهل اسلامه بو معامله‌یی یاپمشدر ؟ بیك سنه اول کچن بر زمانده ، دنیانك وحشت هنکامنده دولت اسلامیه نصارایی وسائر ملتلری محافظه ایتمشدر . اونلرده زیاده تعصب ، نقض عهد وار . او کلیسا ارکانی ، او مطرانلر . . او پاپاسلر فلانلر . . . من القدیم کندی رأیلرینه موافق اولمایان عهودی نقض ایتدیررلر ، ایتمیلری آفوروز ایدرلردی . اکر معاهد اولان کیمسه وزنده ثبات ایتمك ایسترسه محو ایدیلیردی . ملوك خرستیانیه بونلره محکوم ایدی . نصل که عثمانلیلره قارشی ده دفعاتله واقع اولدی .

ایلك اول سلطان مراد اول زماننده دولت علیه مجار قرالی ایله معاهده عقد ایتدی ، مصالحه یوللو .

— مراد اول ، که تخت باباسی . معاهده یاپلدی . طرفین معاهده‌نك محافظه‌سنده ثابت قدم ایدی . بزم کبی او حکمدارده عهدك محافظه‌سنی ایستردی . لکن پاپا براقدی‌می ؟ « مادامکه بو معاهده مسلمانلرك منافعنه موافقدر ، بوزوملی » دیدی . نقض ایتدی . حکمداری تهدید ایتدی . صوکرا بیوك بیوك وقایع آچدی : وارنه محاربه‌سی ، اهل صلیب وقعه‌سی اولدی . بتون وندیکلیلر وسائر ملل نصارا اهل اسلام علیهنه فرقه‌لر تشکیل ایدرك هجوم ایتدیلر . الله اهل اسلامی مظفر ایلدی . او زمان مورخلری دیورلر : نه او نقض عهد یوقمی ؟ الله اونك اوزرینه اونلری مضمحل ایلدی . نقض عهدك بلاسی باشلرینه دوندی . . .

مشهوردر وارنه محاربه‌سی . تکرار بدری کلدی محاربه‌یه . بتون نصارا متفق ایدیلر . بلغارلر ، فلانلر . . . نه قدر وارسه هپسی : لکن دیلر ، نه قدر ایسترسه اولسون ، معاهده‌یی آیاقلر آلتنه آلدقلری ایچون الله اهل اسلامی انلر اوزرینه مظفر قیلدی . اونلرده معین بر قاعده واردی : کندی منفعتلری ایجابنه کوره حرکت ایدرلری ، مسلمینی حقوق آدمیته مالك صفتیله طانیمیورلردی . هر درلو غدری ، هر درلو معاملهٔ ظالمانه‌یی روا کوروررلردی . بونك ایچون حقوق اسلامیه‌یی نظره آلمازلردی . ایچلرنده‌کی مسلمانلری محو ایدرلردی . نه قدر ممالك اسلامیه ، نه درجه شوکت اسلامیه انلرك الینه کچمش ، بعض یرلرده اسلام بتون محو اولمش ، موجوده قالان مسلمانلرك اثری قالمامشدر . بالفرادده اویله . اونلر بزه تعصب اسناد ایدرلر . حالبوکه بزدره‌قدر شریعتدن ایریلماز . عن جهل بعض شیلر اولور . لکن علی الاکثر مستبدان بویله شریعته مخالف حرکتلرده بولنورلر ، مؤمنلر شریعت خارجنده معامله‌یی هیچ بر وقت آرزو ایتمزلر . لکن المزدن کلیور . منع ایده‌میز . ظلم ایله تعالی ایتمز بر دولت . اسلام دائما عدل ایله تعالی ایلمشدر .

خلفای راشدین دورنده پك از بر قاچله فتح اولنمشدر . علی الاکثر عدالته مملکتلر دائرهٔ اسلامیه کیرمشدی . خصوصیله

ایچمزده‌کی مال غیر مسلمه‌یی محافظه مقتضای دینمزدندر . اونلر ایچون پایدار اولمشلردر .

شریعت غرّا‌یه مظالمی روا کورمه‌مش ، بوتون رعایانك حقوقنی مساوی طوتمشدر . لکن دور منحوسده نه‌قدر بدبختلقلر چوردکمش اولدیغنی بیلیرسکز . او خفیه‌لر ، او خایطه‌لر ، او غدارلر ، او مستبدلر ممالك عثمانیه‌یی . اهالینك حقوقنی محو ایدرلردی . اما یالکز خرستیانلره دکل ، مسلمانلرده معامله‌لری بویله ایدی . بلکه بزمکیلره دها زیاده ظلم ایدرلردی . اونك ایچون بو حاله کیردیلر . بو فتنه‌لرك اسبابندن صاقنملی‌یز . جناب حقك عنایت بیوردیغی ، کرم و عنایتله بزلره بخش ایلدیکی یکی اصول اداره‌نی نتیجه‌لندیرمك ایچون هر درلو تدابیری اتخاذ ایتملی . ثبات ایتملی . مخالف مسلکلره سلوك ایله‌مه‌ملی . اوته‌کیلك بریکنلرز مقابله ایتمه‌ملی . عکس العمل طرفدارلری وار . (عیاذاً بالله) بو حاللری کوریورسکز . هر کون بر درلو تجلی ایدییور . الله امداد و عنایت ایتمزسه بو حاللر خسرانمزی موجب اولور . ایچمزده بزدن زیاده خرستیان وار . اونلرده بزدن سلامت بکلیور . بز اویومشز . دشمنلر حاضرلانمش . هر درلو اسباب ظفری تهیه ایتمشلر . بوکون حربه وقتمز یوق . الك ضعیف بر زمانمز . بالفرض غالب کلسه‌ك استفاده تأمین ایده‌جك حالمز یوق . اولا ایچمز تمیزله‌نملی ، مسلکمز دوزلملی . عدالت اویانملی . بز دنیه کلنجه آدم صره‌سنده دایانه‌مایوردق . بو حاللرله بزه نه الله معین اولور ، نه قوللردن تأییده یکانه‌یز . تمادی ایتدکجه اولدیغمز بو حال طریق استقامته سلوکه مانعدر . ولا حسن اخلاق ایسترز . حقوق محافظه‌یه غیرت ایسترز . الله جل شانه « سوزله قانمز » . حالبوکه بارماقلره یازی ایله مقصد حاصل اولماز . بونك نه عندالله ثمره‌سی اولور ، نه عندالناس . اعظمی مراد اولورسه هیچ برشی اله کچمز . هراسملك معناسی وار . او حقیقت اوروپه قوتمدن هیچ برنده اولماز . شمدی اوروپا کوزلرینی بزه دیکمش . اجراآت بکله‌یور . جدیت ، اجراآت ، اصلاحات لازم . اساس بوزولمش . بك چوق قانونلر قلمه آلنمش ، یاپیلمش . لکن او قانونلرك خارجنده ایشلر طوتولمش . ایچمزده‌کی دشمنلری بارشدیردقدن صوکرا اوروپایه باقالم . بوکون بو حاللرله ایچمزده‌کی دشمنلرله باش ایتمکه قدرتمز یوق . اویله یاپیرسه‌ق یوکسکدن آتوب طوتلمش اولماز .

فتنه‌نك بریسیده جهاد مسائلی . ایجابنده جهاد ایتمك لازم . اوده بتون مجبوریت حاصل اولدیغی وقت اولور . الصلح بر تدبیردر . [وان جنحوا للسلم فاجنح لها وتوکل علی الله] اکر دشمنلریکز صلحه مائل اولورلرسه مسالحه صاپیتمایك . مطلقا سزده اوصلحکی طوتك ، صلحی الکزدن قاچیرمایك . . .

دائما قرآن صلح و صلاحی کوسترر : [یا ایها الذین امنوا ادخلوا فی السلم کافة] ای مؤمنلر ! جمله‌کز بردن صلح و صلاحه داخل اولوك . مصالحه ، معاهده ، مذاکره ، کلمه‌لری ایله ممکن اولورسه

[بقیه‌]سی فصل دعوی

ایدك ، محافظه حقوق ایدك . صاقین . صاقین اولمایه‌که قان دوکمکه قالقیشه‌سکز . اعدا ایله بینکز بوزولماسون . بو درجه‌یه قدر حقوقه رعایت قابل اولمازسه اووقت باشقه . دائما حرب کیملرله اولملی ؟ کیملرکه اولجه مقاتله‌یه جرأت ایدر ، سزکله مقاتله‌یه قیام ایدر . باشقه چاره بوله‌مازسه‌ك . اووقت محاربه ایدرسه‌ك . اما اوده بك قوتلی زماننده اولور . اوت ؛ مجرد فتوحات ایچون ؛ حریت و عدالت ایله بنی آدمی احیا ایچون ممالك سائره‌یه‌ده تجاوز ایدلمشدر . قوتمز مساعد اولونجه ؛ بوده بر وظیفه‌در . اووقتده اعلان حرب اولونور . عباد الهی اسارتدن قورتارمق مقصدیله . بدایتده اولوردی . لکن شمدی‌ده اوقوتی حائز می‌یز [ان الدین بدأ غریباً و سیعود غریباً]

دین اسلام بدایتدن غریب اولمه‌رق ظهور ایتمش و محض عنایت باری ایله توسع ایتمشدر . حامیسی پك آز ، طرفداری پك آز ایدی . قرق کیشی اولونجه‌یه قدر آیده اوچ درت سنه کچدی . مکه‌ده خفیاً نشر اولونیوردی . علنی دعوت یاپیلمازدی . نه‌قدر صوکرا [فاصدع بما تؤمر و اعرض عن المشرکین] آیت جلیله‌سی نازل اولدیده رسول اکرم افندمز علناً دعوته قیام ایتدی . « ارقم » ده عبادت ایدرلردی . مسجد حرامده نماز قیلامیورلردی . قادین ارکك قرق کیشی اولدی ، حضرت عمرده دین اسلامه کیردی . اندن صکرا بو آیت نازل اولدی . اعلان اولوندی : « چیقك ، مسجد حرامده نماز قیلك !.. » بونك اوزرینه خیلی اذا واقع اولدی . نهایت مدینه‌یه هجرت ایلدی . اندن صوکره محاربه‌یه مساعده اولوندی .

بدایةً شویله بیورلدی : (وقاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم) بدایتده مطلوب نه ایسه . شمدی‌ده یعنی بو عصرلرده ینه اودر . تدارکات حد کمالده اولمادیغنه مبنی او زمانه‌قدر محاربه‌یه اذن یوقدی مدینه‌یه تشریفلرندن برسنه صوکره‌یه‌قدر وظیفه صبر و سکوتدن عبارت ایدی . نه‌دن صوکره مساعده بیورلدی . چونکه دشمنلر صف حرب تشکیل ایدرك ، مدینه‌یه هجومه باشلادیلر . الله تعالی‌ده اویله بیوردی : « هر کیم سزه محاربه‌یه قالقیشیرسه سزده محاربه ایدك . مادامکه باشقه درلو صلح و صلاح ممکن دکل . . اووقت سزده مدافعه ایدك . الکزدن کلدیکی قدر صنوتکزی محافظه ایدك .

بدایتده حرب نصل تقیید ایدلمش ایدی ، شمدیکی حالده بویله‌در . واقعا الحمد لله نفوس اسلامیه چوق . نفوسجه کثرتمز وار ؛ لکن نفوس کثرتی باره ایتمز . بو زمانلرده اسلحهٔ جدیده‌یه قارشی قوت بازو ایله طورولمایور . اسمیدایله (واعدوا لهم ما استطعتم من قوة و من رباط الخیل) شریعتی وقتیله طوتمامشز . اونك ایچون بویله عاجز قالمشز . آلا نه بیورمش قرآن ؟ دشمنلره قارشی دائما بویله حاضر اولك کرك پیاده‌لر ، کرك سواریلر ، حتی طوبجیلرده مذکوردر . مکمل طوبجیلریکز ، سواریلریکز بولونسون ؛ « ترهبون به عدو الله و عدوکم » یورکنه مهابت و شدت القا ایلیکز . باشقه درلو قتاکز تأمین ایدیلمز . (واعدوا لهم ما استطعتم) یعنی قدرتکز ، قوتکز یتدیکی قدر بزمایه

کوره ، ایجابات عصریه یه توفیقاً اسلحه إحاضر لایك . اونلری نه یولده قوللانه جقسکز ، اونی ده اوکرنك . فقط بدویه تماماً مطابق اولان بو آیتك نزولی دقیقه سنده — امان انبیا افندمز ، قوت نه در ؟ . . دیه صورمشلردی . بللی که سلاحجه قوت . فقط نیجه قلیجلری ایچه بیله مك . اطرافی یازلاتمقمی ؟ یوقسه باشقه درلو بر آلت می ؟ حضرت پیغمبر شریف اوزرنده ایدی . بیوردیلر که : [الا ان القوة الرمی] . اوچ دفعه بویله بیوردیلر . قوت ، قوت . . . بازو دکل ، قلیچ . . . او ده دکل . بلکه آتمق ، آتمق ، طوب آتمق شرپنل آتمق . زمان سعادتده اوق آتیلیردی . فقط « اوق آتمق » دیمیور . مطلق اوله رق « الرمی » بیوریور . چونکه حضرت رسول کشف ایدیور . الله سلطان انبیایه وحی ایله بیلدیریوردی که ایلروده اویله شیلر ایجاد اوله جقدر . محاربه یی قازانمق اونلره متوقف اوله جقدر . قورشونلر ، کله لر آته جقسکز ، اوصورتله غلبه یی تأمین ایده جکسکز . باشقه چاره نجات اولماز . غایت سرعتله اوله جق . غایت بعید مسافه یه کیده جك . اویله بر صورتله آتملی که دشمنك رهکذاری کله لرله طولسون . یوقسه دها اول اونك کله سنه سن معروض اولورسه ك وای حالکه .

— امان دینی محافظه یه سعی ایدرم . دین حقه نصرت موعود الهیدر . اوت ! لکن سن استطاعتك درجه سنده چالیش که الله نصرت بیورسون [ان تنصروا الله ینصرکم] نظم شریفی اشعارینه نظراً نصرت الله بزم سعیمزه متوقف قیلنمشدر : وتعلیمات شرعیه یی طوتوك . او وقت بن ده تأثیری خلق ایدرم . (اسبابی بز حاضرلایه جغز الله تأثیری خلق ایده جك .) الکرا اداماله ، حسن نیتله بریره کله دن مقصود حاصل اولماز .

(وان جنحوا للسلم فاجنح لها وتوکل علی الله .) کذلك دیکر آیت کریمه ده (وقاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم ولا تعتدوا) بیورلمشدر . یعنی الله یولنده مقاتله ایدك . کیملرله ؟ کیملر سزی قتله مجبور ایدرسه ، علیهکزه قیام ایدرسه ؛ او وقت مسکین مسکین طوروب دشمن سنی ویا ازه سك . . . هیچ بر قانون ، هیچ بر شریعت یوق که بوکا مساعده ایتسون . اونك ایچون مجبور اولمه دن مقاتله یه قالقیشمایکز مادام که ضعفکزی بیلیرسکز . کثرت نفوس فائده ویرمز . واقعا بتون دنیاده لااقل اوچیوز میلیون مسلمان وار ؛ فقط بوکون اوچ میلیون قدر قوتی حائز دکلردر . اویله طاغیلمش ، عجز ومسکنت ایچنده ، ذلت ایچنده قالمشلردر . هیچ برینك دیکرینه فائده سی اوله مایور . هپسی بر دولتك زیر تحکمنده . هیچ بری کندی باشنك سلامتنی بوله ماز . نه هندستاندن بر خیر ، نه روسیه دن ؛ نه بزدن ، نه تونسدن . کندیلرینی اداره دن عاجز بیچاره لر . او قدر آرالرینه تفرقه دوشمش ، اول درجه مغلوب قالمشلر که عادتا اسارته محکوم اولمشلر . انه زیاده آجینه جق روز وشب داغ درون اوله جق بر نقطه در بو . اوت ! بدایت اسلام نصلسه نهایتده اویله اوله جق . چونکه (ان الدین بدأ غریباً وسیعود غریباً) بیورلمشدر . یعنی دین اسلام غریب اوله رق باشلادی . سلطان انبیا بر مدت قرق کشی ایله قالمشدی . صوکرا افراد امت چوغالدی . . آخر زمانده طوغری ینه غریب اوله رق عودت ایده جك » اهل اسلامه ضعفیت استیلا ایده جك ، بر زمان کله جك او حال ضعف عودت ایده جك ، ایشته او زمانلر کلمشدر . بوراسی طوغریدر لکن او ضعف زائل اولمایه جق دکل . بونی دشمنلر قاناز . حدیثده بویوق . الله تعالی عنایتیله ایلك ضعفی اصل قوته تبدیل ایتدی ، ینه ان شاء الله بر زمان کله جك که ، شوکت وسطوت اسلامیه ؛ شوکت عثمانیه زبانزد جهان اوله جقدر . چونکه مطلقا شریعت باقیدر . شریعت تمامنه جهاد ایده جك مؤمنلرده بولنه جق . بونی بیکلرجه احادیث شریفه تبشیر ایتمکده در .

ازجمله (لا یزال طائفة من امتی الحدیث) صحیح مسلمده مذکوردر . یعنی امتمدن اویله فرقه لر ؛ اویله جماعتلر بولنه جق که قیامته قدر جهادی ترك ایتمیه جکلر . اوت جهاد قیامته قدر باقیدر . اکن وقت وقت ، هر زمان بر اولماز . بر مدتدن صکره ان شاء الله ینه تومز تعالی ایده جك . اوله بیلیر که اسلام ابتداده جهاده دعوت ایدر ایلر ده اویله بر زمانلر کله بیلیر . اهل اسلام قوتی طویلار ، اعدایه قارشی طورورلر ، ابتداءً جهاد میدانه دعوت ایده بیلیر . زیرا شریعتك دوامی بوکا توقفدر . ذاتا ایله یاشانماز . حمایه ایله بقا بولنمز . حمایه ایله هیچ بر ملت بقا بولمادی . اما حال ضعفده براز معاونت اولور . امه اسبابی خلق ایدر . فقط سن ده کندیکی کوزل قوللان . صوکره نتیجه سنی کورورسك . سن تشبث ایده جکسك ، صوکرا تأثیری الله خلق ایده جك . ایشته توکل بودر .

— بن اسبابی حاضرلادم . سلامته چیقارم . .

دیه ، مغرور اوله . نه قدر قوتك اولسه کورونه ، انده متوکل اول . یعنی تأثیر قدرت الهیه ایله قائمدر . نصرت الهیه رفیق اولمازسه هیچ بر سعیك ثمره سی اولماز . « ان ینصرکم الله فلا غالب لکم وان یخذلکم فمن ذا الذی ینصرکم » شمدی عرض ایتدیکم کبی اکلاشیلیور که نه . تکاسل عن الجهاد ایله تفسیر ایدلمشدر . ایجابنده تکاسل بلانی موجبدر . دین اسلامك محونی انتاج ایدر . لکن عکسی ده بویله در . محاربه یه قوت یوق ایکن ، اسباب ظفر آماده قلنمامش ایکن اونی ایفا ایده جکم دیه — حرکت مذبوحانه قبیلندن — دشمنه قارشی یورومك . . . او ده فتنه عظمادر . قوتك دشمنك قوتندن اون بر مرتبه دن بولنور کن : بوکا مساغ شرعی یوقدر .

— مطلقا محاربه ایده جکم ، عزت نفسم بونی ایجاب ایدر . عوام : « محاربه ایسترز » دیه آیاقلاندی ، دیه محاربه اولنماز . دوستلق دکل او . هر کیم سوز اکلامازسه اکلاتدیریلیر . عاصیلر تأدیب اولنور . بر قاچ کشینك منفعتنه قوجه ملت اسلامیه فدا اولماز . مقام خلافت کبری ودیعه اداره سنه در . بوردجلی یز . لکن هر زمان اهل حل وعقد وار .

مابعدی وار

اتحاد ترقی مطبعه سی — ابو العلا

محل اداره : درسعادتده باب عالی جاده‌سنده اداره مخصوصه

صراط مستقيم

١٣٢٦

اعلانات : مسلكمزه موافق آثار جديه‌نك اعلاننه قبول اولنور، درج ايديلمين آثار اعاده اولنماز

دين ، فلسفه ، ادبيات حقوق وعلومدن باحث هفته‌لق رساله‌در

مؤسسلری : ابوالعلا زين‌العابدين ـ ح . اشرف اديب

	سنه‌لكی	التی آيلغی
درسعادتده	٦٥	٣٥
ولاياتده	٨٠	٤٠
ممالك اجنبيه‌ده	٨٠	٤٠

تاريخ تأسيسی :
١١ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قيرله‌دن مقوا بورو ايله كوندريليرسه سنوی
٢٠ غروش فضله آلنير

درسعادتده بوسته ايله كونديريليرسه ولايات بدلی اخذ اولنور .

عدد : ٢٦ ٢٧ محرم ٣٢٧ پنجشنبه ٥ شباط ٣٢٤ برنجی سنه

اسلاميتك بخش ايتديكی حريت عامه

حريت شرعيه‌نك ممنوعاتندن بری‌ده آسايش عمومی واستراحت اهالی صفوتنه كدورت ايراث ايده‌جك كلمات تفوهيدر . نه مقصدله اولورسه اولسون بويولده حركات ونشرياتك هيچ بر درلوسنه كيمسه مأذون دكلدر .

جناب حقك عبادينه عنايت واحسان بيورمش اولديغی امنيت وآزادكی‌يی اخلاله يلتنمك بادئ لعنت اوله‌جق بويوك جنايتدر .

« الفتنة نائمة لعن الله من ايقظها » حديث شريفی زبانزد انامدر . خطبای فتنه انكيزانك كرفتار اوله‌جقلری عذابك اشد عذاب اوله‌جغی‌ده ديكر احاديث ايله اعلان بيورلمشدر .

بناءً عليه شرع شريفه مغاير بر حال وحركت مشاهده‌سيله متأثر اولان ذوات اكر نصرت دين وارشاد مسلمين ايچون اورته‌يه قونه‌جق سوزلرك منبع فساد اوله‌بيله‌جكی ، اوحالت منكره‌دن دها وخيم حالاتك ظهورينه ميدان ويره‌جكی مظنون اولورسه تأثرات واقعه‌يه قاتلنيوب ، وقت مناسبه انتظاراً التزام سكوت ايتملری تعين ايدر . وقت مناسب حلولنده فوت فرصت ايتميه‌رك ايضاحات واقناعات ايله ايفای وظيفه‌يه چاليشيرلر . چونكه بيان حقه قدرتی اولانلرك سكوتی حرامدر ،

بر حديث شريفده « الساكت عن الحق شيطان اخرس » بيورلمشدر . « لكل مقام مقال ولكل مجال رجال » دستورينك برده ذيلی واردر ، اوده « وما كل مايعلم يقال » جمله‌سيدر . يعنی هر مقامك مقالی ، هر ميدانك رجالی اولديغی كبی هر بيلينن حقيقتك‌ده افاده اوله‌جق برزمانی واردر . عاقل انسان دائما متبصرانه داورانير ، قصر انشا ايتمك ايچون مصر ييقمغه قالقانلره تقليد ايتمز .

حريت ، اشخاصه دكل ، احواله نظراً تطبيق اولنمق لازمدر . بناءً عليه دائرهٔ ادب خارجنه چيقمادقجه هركس حقوق طبيعيه‌سيله استفاده بابنده حردر . فقط او دائره‌دن خروج ايده‌جك اولورسه حريتی منسلب اولور ، محافظهٔ آداب قانونيله محكوم قلنير .

حاصلكه منكراتدن نهی اهم وظائفدن اولديغی حالده ـ آنفاً بيان وايضاح اولنديغی اوزره ـ فساد وفتنه‌يه بادی اوله‌جغی ملحوظ اولونجه ناهی عن المنكرده حريتی سوء استعمال ايتمش اولور ، جزای اليمه دوچار قلنير .

اربابی عندنده مسلم اولديغی وجهله شريعت احمديه هر درلو مفسده‌يی دفع وابطال اوزرينه مؤسس اولاسيله برابر لدی الايجاب اهون شرين واخف ضررينی اختيار ايله ، مفاسدی بقدر الامكان تقليل ايله اكتفايی ترجيح ايديوركه عين حكمتدر .

« فان لم يصبها وابل فطل » نظم شريفی‌ده بزی بوقاعدهٔ حكيمانه‌يه ارشاد ايتمكده‌در .

حريت شرعيه دائما حق و اعتدال محوری اوزرنده دوران ايتمكده اولوب افراطپرستلكله قابل توفيق دكلدر .

(الحق يعلو و لايعلی عليه) حكم قطعيسنی جازم اولان ارباب بصيرت دائما متانتلرينی محافظه ايله برابر تدبير معقولدن آيرلماز واحتياطی

الدن براقازلر. بویوك انقلابلر اثناسنده طبیعی الوقوع اولان احوال غیرمطرده اعظام اولونمیه‌رق سکونت نامه ایله تلقی اولنغالی، هیجان عمومی‌یه قابلماملیدر. اساسسز و مناسبتسز اولان شیلر هیچ بر وقت پایدار اوله‌مازلر. افکار عامه کسب اعتدال ایتدکجه برر برر زائل اولوب کیدرلر. (وماذلك علی الله بعزیز)

لاحقه

مبحوث عنه اولان معناجه، معنای متعارفجه، «حریت» تعبیری صدر اسلامده متداول دکلدر دیورلر. وارسون اولماسون هر حالده معنای دلاراسی کرك افعال واقوالده، کرك غرائم صدور رجالده صورت قطعیه‌ده تقرر ایتمش، هرعیقده ذره قدر اشتباهه میدان براقلمه‌مشدر. هیچ برشریعت آلهیه بونك خارجنده تأسیس احکام ایتمه‌مش هیچ بر پیغمبر ویا خلیفه بالحق بومعنای مشروعدن، بو دستور قطعیدن آیرلمامشدر.

قرآن کریم ایله سنت نبویه‌نك کافهٔ مقرراتی، شرایع سماویه‌نك بوتون تبلیغاتی، قوانین معتدلهٔ امم وقواعد فلاسفهٔ عالم هپ بو اساس اقوم اوزرینه بنا قلنمش، بو نقطه اطرافنده دوران ایده کلمش اولدیغی قابل تشکیك اولمیان حقائق ثابته‌دندر.

قشر منزله‌سنده اولان الفاظ ومبانی‌یه ذاتاً نظار یوقدر. نزد اولی الالبابده نظر و اعتبار مقاصد ومعانی‌یه منحصردر.

امام مالك حضرتلری [۱] ده بز الفاظله دکل! بلکه معانی‌یه رعایتله مأمور ومکلفز بیورمشلردر.

معنای فضائیض حریتك قطعیت ثبوتنه اك واضح برهان استعیذباه «ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل» نظم جلیلیدر. زیرا بو نص عالی مؤداسی بولنان تأدیهٔ امانت واجرای معدلت وجوبنك تلخیص اجمالیسی هرشیئی محل لایقنه وضع واقامه‌نك فرضیتندن عبارتدر.

عمومی وخصوصی، دینی ودنیوی هر قول وعمل، فعل وترك اهلندن صادر ومحلنه موضوع اولمق ایسه ثبوت حریتله قائم، آنك تحققیله دائم اوله‌بیله‌جکی امر آشکاردر. بوحالده شرع وقانونه مغایر اولمیان، حقوق عامه‌یی اخلال ایتمه‌ین افعالدن برینه تشبث ایدن واویله بر سوز سویله‌ین کیمسه‌یی منع وزجره هیچ برفردك صلاحیتی اولمیه‌جغی شبهه کوتورمز. چونکه بومنع ومداخله اهل اماتی امانتندن، صاحب حقی حقندن، محروم ایتمکدرکه نص مبین حکمنجه حرام قطعیدر.

بوحکمی شرع وقانونه عدم مخالفتله تقیید ایدیورز. زیرا تشبث اولونان فعلك، صرف اوله‌جق کلامك امانت وحق اولمسی بوکا متوقفدر. عکسی تقدیرده خیانت وتجاوز قبیلندن اولور.

«واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل» قول کریمنده حکم بالعدلی تأدیهٔ امانات اوزرینه عطف بیورمقده استدلالمزی مؤیددر. چونکه حکم بالعدل متنازعین ایچندن صاحب حق وامانت اولان طرفی تعیین دیمکدر. بوحالده رسمی ویاغیر رسمی اولسون حاکم عادل حق صاحبنه اماتی ایصاله وساطت، حریتی محافظه خصوصنده نصرت ایتمش اولور.

[آیات قرآنیه دائما بویله، بعضاً صراحت، بعضاً ده اشارت ویادلالت طریقیله یکدیکرینی تأیید وتفسیر ایتمکده‌در. بو آیت کریمه‌نك تمام تفسیر وایضاحی کچن نسخه‌لرمزك «مواعظ» قسمنده مندرجدر].

الحاصل یوقاریدن بری ایضاح ماهیتی وبیان خصائصی ایله اشتغال ایتدیکمز حریت وصف دلپذیری امر مشروع دکلدر، دنیلسه خطای عظیم ارتکاب ایدلمش اولور. چونکه شرعاً ثبوتنده شك یوقدر.

قبل الاسلام شایع اولان امثال عربدن اولمق اوزره «لاحر بوادی عوف» ترکیبی ده زبانزد بلغادر. معناسی:

عوف بن محلم شیبانی نام متغلبك کال تجبر وتحکمنه مبنی وادیسنده، زیر استیلاسنده بولونان اماکنده برشخص حر بولونماز. بوتون اهالی اونك النده اسیردر. دور جاهلیتده امرای عرب علی الاکثر بویله جبابره ایدی. دین مبین اسلام اشراق واحاطهٔ آفاق ایتدکجه حریت انسانیه تحقق ایتدی.

مناسترلی اسماعیل حقی

نجائب قرآنیه

سورهٔ اسری : آیت ـ ۸۵

«ویسئلونك عن الروح قل الروح من امر ربی وما اوتیتم من العلم الا قلیلا»

[حبیبم] سکا روحدن سؤال ایدیورلر [بدن انسانی‌نك مدبری وحیات انسانك مبدأی اولان روحك حقیقتی ندر دیه صوریورلر، بر روایته کوره یهود قریشه دیدیلرکه سز حضرت محمده اصحاب کهفدن

[۱] مؤلف اصل مالکی المذهب اولمغله امام مشارالیه حضرتلرینك قولیله استشهاد ایتمشلردر. مذهب حنفیه‌ده اعتبار الفاظ ومبانی‌یه اولیوب معانی ومقاصده اولدیغی معلومدر.

وذوالقرنین‌دن و روحدن صوریکز . اگر هیسنه جواب‌ویرر ویاخود هیسندن سکوت ایدرسه «نبی» دکلدر . اگر بعضیسنه جواب‌ویروبده بعضیسندن سکوت ایلرسه «نبی» در . قریش صوردیلر . حضرت پیغمبر اصحاب کهف ایله ذوالقرنین قصه‌لرینی انلره بیان ایدوب امر روحی ابهام ایتدی‌که توراتده دخی ابهام ایدلمشدر] . سن دی‌که روح ربمك امرندندر . [روح ربم تعالی وتقدس حضرتلرینك علی ذات‌الوهیته تخصیص بیورمش‌اولدیغی اسرار خفیه جمله‌سندندر . عقول بشر بولجه اسرارك حوالده کرینه‌مز . کنه وحقیقت روحی دائرهٔ ادراك بشر احاطه ایده‌مز] سزه انجق علم قلیل اعطا اولنمشدر . [بومقدار علم ایسه بوکبی اسرارك کنه وغورینه نفوذایده‌مز. روایت اولندی‌که رسول اکرم صلی‌اه علیه وسلم افندمز بوقول شریفی تبلیغ بیورنجه دیدیلرکه بوبزه‌می مخصوص ، یوقسه سنده داخلی‌سین . بیورلدی‌که بزده سزده داخل‌سکز . بوکا جواباً دیدیلرکه نه عجایب حالك‌وار ، بعضاً دیرسین‌که بکا حکمت انعام اولندی ، حکمت انعام اولنانه خیر کثیر انعام اولنمشدر ، بعضاً ده بویله سویلرسین . بونك اوزرینه «ولوان مافی الارض من شجرة اقلام والبحر یمده من بعده سبعة ابحر مانفدت کلمات‌اه» آیت کریمه‌سی نازل اولدی وانسانه انعام اولنان علم حدذاتنده کثیرایسه‌ده دریای علم‌الهی‌یه نسبت ایله برقطرهٔ ناچیز اولدیغنه‌اشارت بیورلدی. بونلرك‌شوصورتله فتح‌دهان اعتراض‌ایتملری رکاکت‌عقللرندن نشأت ائلمشدر، چونکه حکمت انسانیه طاقت بشریه‌نك واسع‌اولدیغی و بلکه معاش و معادك تعلق ایلدیکی مرتبه خیری بیلمکدر ، بوده نامتناهی بولنان معلومات الهیه‌یه نسبت ایله البته قلیلدر ، یاخود «من امر ربی» قول شریفنك معناسی : روح اعضاء جسدکبی بر ماده‌دن محصل و بر اصلدن تولد ایتمکسزین محض امر تکوینی ایله حصوله کلمش ابدا عبارتندر ، حاصلی روح عالم امردندر. عالم خلقدن دکلدر دیمکدر . کرك اولکی معناده وکرك بو معناده اولسون علم الهی‌یه نسبت ایله ناچیز بولنان علم انسانی ایله روحك حقیقت وماهیتنی ادراك بشر ایچون ممکن اولمدیغی بیان بیورلمشدر.]

حقیقت انسان هرکسك «بن» دیه اشارت ایلدیکی شیدر ، اوده روحدر ، تعبیر دیکر ایله نفس ناطقه‌در . برچوق دلائل و احوال اثبات ایدرکه حقیقت انسان شو کورونن جسد وهیکل دکلدر:

اولا : بدن کاهی نمو و ذبوله کوره و کاهی سمن و هزاله کوره زیاده و نقصان ایله تبدل ایدر . بالبداهه معلومدرکه متبدل متغیر ، ثابت باقی‌نك غیریدر. شو حالده قطعیاً نمایان اولورکه انسان بو جثه‌دن عبارت دکلدر .

ثانیاً : انسان فکری مشغول ایکن همتی بر امر معین مخصوص جهته توجه ایدر وبوحالده بدننك جمیع اجزاسندن واعضا وابعاضنك مجموع ومفصلندن غافل ایکن نفسندن غافل دکلدر ، چونکه بو حالده ایکن حدتلندم ، آرزو ایتدم ، سنك سوزکی ایشتدم ، یوزکی کوردم‌کبی سوزلر سویلر . بو [میم] ضمیرلری ایسه انك نفسندن کنایه‌در . دیمك که او مجموع بدنندن و اعضا و ابعاضنك هر برندن غافل ایکن نفسنی بیلیور . معلوم ایسه نامعلومك غیری اولدیغندن انسان شو کوردیکمز بدنك کرك مجموعنه و کرك اعضا و ابعاضندن هر برینه مغایر اولمسی لازم کلور .

ثالثاً : هرکس اعضای بدندن هر برینی نفسنه اضافت ایله باشم ، کوزم ، الم ، ایاغم ، دیلم ، قلبم دیر. مضاف ایسه مضاف الیهك غیریدر .

رابعاً : ترك ، عرب ، کرد ، آرناود ، هند ، روم کبی بتون طوائف عالمی ومسلمین ، نصاری ، یهودی ، مجوسی کبی جمیع ارباب ملل ونحلی کوریرزکه امواتی ایچون تصدق ایدرلر ، انلره خیر ایله دعا ایلرلر ، قبرلرینی زیارته کیدرلر . اگر کذشتکان ، جسدك زوال وفناسندن صکره حی وزنده اوله‌رق باقی اولمه‌لر انلر ایچون تصدق عبث ، انلر ایچون خیردعا عبث ، انلرك زیارتنه کتمك عبث اولور ایدی. ایمدی موتی ایچون صدقه ، انلر ایچون خیردعا ، انلرك قبرلرینی زیارت اوزرینه بتون فرق عالمك بتون ارباب ملل ونحلك اتفاق ایتملری ، انسانك بوکوردیکمز جسددن بشقه برشی اولدیغنه واو شیئه موت طاری اولمیوب موت بوجسده طاری اولدیغنه فطرت اصلیهٔ سلیمه‌لری شهادت ایلدیکنه دلالت ایدر .

خامساً : برچوق کیمسه‌لر پدرینی ویا اوغلنی وفاتندن صکره عالم منامده کوررده اکا دیرکه فلان یره کیت ، اوراده سنك ایچون التون کومش ایدم آل . بعضاده کوروب اکا مدفون التوندن قضاء دین ایتمسنی توصیه ایدر . او کیمسه اویانوب‌ده او محلی تحری ایلدکده طبق منامده کوردیکی کبی بولور . اگر انسان بعدالموت باقی اولمسه بویله اولماز ایدی. بودلیل انسانك بعدالموت باقی‌اولدیغنه دلالت ایتدیکی کبی ذاتاً حس‌ده جسدك میت اولدیغنه دلالت‌ایتدیکندن‌انسان شوجسد میتدن عبارت دکلدر .

سادساً : برکیمسه‌نك اللری ویا ایاقلری کسلمك ویا کوزلری چیقارلمق ویا قولاقلری کسلمك کبی برصورتله اعضاسندن برعضوی ضائع اولسه اوکیمسه قلباً وعقلاً بولورکه کندیسی عینیله او کیمسه‌در ، نظرنده اولکندن هیچ فرقی یوقدر ، حتی بن اول نه آدم ایسه‌م شمدی‌ده او آدمم ، شوقدرکه اللرمی ایاقلرمی کسدیلر دیر . بو ایسه او آدمك بواعضا وابعاضه مغایر بولندیغنه برهان یقینی اوله‌رق انسانك شو بنیهٔ مخصوصه‌دن عبارت اولدیغنه قائل اولانلرك قولنی ابطال ایدر .

سابعاً : بن مثلا زید ایله قونوشـوبده اکا شویله یاپ ویاخود شویله یاپمه دیدیکم زمان بوخطاب ایله مخاطب وبوامرونهی ایله مأمور ومنهی اولان ، زیدك نه جبه‌سی، نه حدقه‌سی، نه برونی، نه اغزی، نه‌ده سائر اعضاسندن برعضومعینی‌در . شوحالده مخاطب ایله مأموروومنهی‌نك اعضای بدنه مغایر برشی اولمسی لازم کلور، بوده اومخاطب ایله مأمور ومنهی‌نك شوجسددن بشقه برشی اولدیغنه دلالت ایدر .

خلاصه حقیقت انسان ، قابل فنا وتحلل برطاقم عناصر کیمویه‌نك امتزاجندن حصوله کلمش شو جسـد وهیکلدن عبارت دکلدر . انسان فی‌الواقع جسـد ایله روحدن مرکبدر ، فقط انك حقیقتی روحدر . روح ندر ؟ روح برماده‌دن تحصل وبر اصلدن تولد ایتمکسزین محض امر تکوینی ایله وجود بولمش برسر ربانیدرکه کنه وماهیتی بشره منجلی اولمامشدر . حکمای شرق وغرب روحی برچوق تعریفلرایله تعریف ایتمشلرسه‌ده بوتعاریف بری برینه مباین اولمقله برابر هیچ بری روحی ذاتیاتیله تصویر ایده‌مامش وهیچ‌بری قناعت‌بخش اولمامشدر . بعضیلری دیدی‌که روح : ضیاء شمس طبیعتنده لطیف الجوهر برطاقم اجسـام نورانیهٔ سماویه‌در . نه تحلل وتبـدل ، نه‌ده تفرق وتمزق قبول ایدر . بدن تکون ایدوب‌ده استعدادی تمام اولنجه اواجسام نورانیهٔ الهیه اعضاء بدنك داخلنه، آتشك کوره ، صوصام یاغنك صوصامه ، کل صوینك کله نفوذی کبی نفوذ ایدر وبدن سـلامتده اولوب او اجسام الهیه‌نك نفوذینه قابل اولدقجه برحیات قالور . بدنده اخلاط غلیظه تولد ایدرسه بواخلاط اواجسام سماویه‌نك بدنه سریانته مانع اولور واول زمان او اجسام نورانیه بدندن منفصل اولمسیله موت طریان ایدر . بوقول کتب الهیه‌ده وارد اولان احوال حیات ومماته بك مطابق اولدیغندن شـایان تأمل برمسلك قوی معتبردر .

ایمدی ازلده بزه مقدر اولان علم قلیل سایه‌سنده اوجوهر سماوی‌یه افعال حسیه وافعال ادارکیه‌سیله استدلال ایدرك انی انجق بو قدر طانیه‌بیلورز . انك حقنده بزه نصیب اولان معلوماتك منتهاسی بودر . حالبوکه بزی تصـور ایتدیرن ، فهم ایتدیرن ، حس ایتدیرن ، تفکر ایتدیرن، اراده ایتدیرن، برشیئی‌ویرحرکتی دیکر برشیئه‌ودیکر برحرکته ترجیح ایتدیرن هپ اودر . بتون بوقوای معنویه انك آثار فیضی‌در . جسد: طولاً ، عرضاً، عمقاً امتداد ایتمش شوهیکلدرکه افعالمزی اجرا خصوصنده بزه خدمت ایدر .

علمها از بحر علمش قـطرهٔ
این چوخورشیدست وآنهاذرهٔ
کرکسی در علم صد لقمان بود
پیش علم کاملش نادان بود

٭٭٭

سورهٔ کهف : آیت - ١١١ و ١١٠

« قل لوکان البحر مداداً لکلمات ربی لنفدالبحر قبل ان تنفد کلمات ربی ولوجئنا بمثله مدداً . قل انماانابشرمثلکم یوحی‌الی انماالهکم‌اله‌واحد فمن کان یرجوا لقاء ربه فلیعمل عملاً صالحاً ولایشرك بعبادة ربه احدا »

[حبیبم سـن] دی : دریا ربمـك کلماتی ایچون [حبرو] مداد اولسه ربمك کلماتی توکنمزدن اول دریاتوکه‌نور ایدی [دریالر ربم تعالی وتقدس حضرتلرینك کلمات علم وحکمتنی تحریر ایچون حبرومداد اولسه ایدی دریالر اوکثرت و وسعتلریله برابر توکه‌نورلرده ربمك کلمـات علم وحکمتی توکنمز ایدی . چونکه دریالر متناهی ، کلمات الله ایسه نامتناهی‌در] ولوکه دریایه برمثلنی [عون و] مدد اوله‌رق کتورسه‌ك بیله ، [ولوکه دریایه برمثلنی امداد ومعاونت اولمق اوزره زیاده ایتسـه‌ك ینه بونلر توکه نورده کلمـات الله توکنمز ایدی . زیرا ابعـادك تناهیسی اوزرینه ادلهٔ قاطعه قائم اولدیغندن ایکی متناهینك مجموعی وحتی تحت وجودده داخل اولان مجموع اجسام متناهی‌در . ماحصل دریالر کلمات الالهی تحریر ایچون حبر ومداد اولسه و آنلره براول قدر دریالرده ضم وعلاوه ایدلسه دریالر بوضمیمه‌لریله برابر توکه‌نوب برشی قالماز ایدی‌ده ینه کلمات الله توکه‌نوب بتمز ایدی] . سن دی‌که بن ده سزك کبی بر آدمم [جناب حقك کلمات تامه‌سنی احاطه ادعاسنده دکلم] بکا [اوکلماتدن] وحی اولنیورکه الهکز انجق اله واحددر [انك خلق وایجادده وسائر احکام الوهیتده شریکی یوقدر . بن سزدن انجق بووحی ایله تمیز ایتدم] ایمدی هرکیم‌که ربنك [حسن] لقاسنی [لطف وکرمنی مدام] امید ایدرسـه [بومطلب عزیزك تحصیلی ایچون ذات الوهیتی خشنود ایده‌جك] عمل صـالح ایشله‌سون وپروردکارینك عبادتنده هیچ برفردی اشراك ایتمه‌سون [نه آیات‌اللهی ولقاءاللهی انکار ایدنلر کبی اشراك جلی ، نه‌ده ریا کارلر وعمل مقـابلنده طلبکار اجر ومکافات اولانلر کبی اشراك خفی ایتمیوب عمل صـالحی آیات اللهی واقاء اللهی مقر ومعترف اوله‌رق لوجه‌الله ایشله‌سون ، ایشله‌نه‌جك عمل صـالح ریا وسمعه ایچون یاخود برکیمسه‌دن اجر ومکافات طلبی ایچون اولمسون] .

مرویدرکه صحابهٔ کرامدن جندب بن زهیر رضی‌الله عنه حضرتلری رسول اکرم صلی‌الله علیه وسلم افندمزه : بن ایشله‌دیکم عملی الله ایچون ایشـلرم ، فقط برکیمسه مطالع اولورسـه محفوظ اولورم دیدکده ذات رسالتپناهلری : کندیسنده اشراك وقوع بولان عملی حق تعالی قبول ایتمز بیوردی وبوقول نبوی‌یی تصدیقاً بوآیت کریمه نازل اولدی . دیکر بر روایته کوره جندب حضرتلرینك اوسـوزینه جواباً طرف رسالتپناهیدن: سنك ایچون ایکی اجروارددرکه بری اجر سر ودیکری اجر علانیت در بیورلدی . برنجی روایت عملی ایله ریا وسمعه قصد ایتمسنه،

ایکنجی روایت اثرینه اقتدا اولنمنی آرزو ایلمسنه محمولدر . مقام اول مبتدیلرك ، مقام ثانی کاملرك مقامیدر . نبی مجتبی علیه افضل التحایا افندمز : شرك اصغردن حذر ایدك بیورمشدر . شرك اصغر ندر دیه سؤال اولندقده ریادر بیورلدی .

عبادت باخلاص نیت نکوست
وگرنه چه آید زبی مغز پوست
چه زنار مغ درمیانت چه دلق
که در پوشی از بهر پندار خلق
بروی ریا خرقه سهلست دوخت
گرش باخدا درتوانی فروخت

سعدی

ایکنجی آیت جلیله خلاصهٔ علم ایله خلاصهٔ عملی جامعدر که علمك خلاصه‌سی توحید ، عملك خلاصه‌سی اخلاص فی العملدر .

برکت زاده : اسماعیل حقی

هامش — [تارمار] واوسز ، [بالاخره] ثمره وزننده مدسز ، [مشق تقیید] واوسز ، [اذیت] یلتك ذال ایله اوله‌رق یازلمش ایکن سهواً [تارومار] ، [بالآخره] ، [مشق و تقلید] ، [ازیت] صورتنده ترتیب ایدلمشدر . ایام اخیره‌ده جوش و خروشه کلمش اولان املا حرتی بالطبع بعض مرتبلرده سرایت ایتمش اولدیغندن عربی وفارسی کلمات وترکیباتده بومقوله اجتهادکارانه و یا خطا آلود ترتیبلر هر اثرده کوریلیور. اونلری ترتیب سهولری محررلرك سهوندن فرق واضح ایله فرق اولنور ایدی .

املا اجتهادی هر طرفده علی الاطلاق حکم‌فرما اولالیدنبری بر کلمه‌نك مطبوعاتده خلاف اصل مشهود اولان نقش وترسیمی اثر اجتهاد میدر ، یوقسه املای صحیحه وقوفسزلکدنمیدر ، بوده محررندن و یا مرتبندنمیدر بردرلو بللی اولمیور.

هیئت اجتماعیه ومدنیت صحیحه‌نك اساسلری

من القدیم ارباب ادیان میاننده مقتضای دیانت اوله‌رق انتقال ایده‌کلمکده بولنان اوچ خصلت ممدوحه واردرکه بونلرك هر بری جمعیت بشریه‌نك وجودی ایچون برر رکن رکین و هیئت اجتماعیه‌نك بقاسی ایچون بر عماد قویم ومدنیت صحیحه ایچون براساس متین تشکیل ایلمکده در .

بو خصال شریفه‌نك برنجیسی « حیا » در. حیا لسانمزده « اوتانمق » معناسنه مستعمل اولوب سید شریفك بیانه کوره اوده ایکی قسمه منقسمدر: بری امرجبلی، دیکری‌ده امر دینیدر. امرجبلی اولان حیا انسانی حسب العاده وعندالناس معایبدن معدود اولان شیلری اجرادن اعراضه باعث بر حالت جبلیه اولوب امر دینی اولان حیاده الله قورقوسیله و دین محبتیله ارتکاب معاصیدن احتراز و امتناعی موجب برخصلت حسنه‌در .

ایشته بوخصلت کریمه جمعیت بشریه‌یی حفظ وحمایه خصوصنده پك مؤثردر. زیرا نفوس بشر برکره حیا پرده‌سنی ییرته‌رق مرتبهٔ رفعت ودرجهٔ علویتدن حضیض خست و دنائته بالتنزل لاابالیانه حرکاته جرأت ایلدکده اولوردن بشقه هانکی عذاب ، هانکی عقاب آنی مخل نظام عالم اولان مفاسدی ایقاع واجرادن منع ایده‌بیلیر ؟..

حالبوکه حلیهٔ حیایی اکتسا ایدن برکمسه‌نك نفسی البته شریف اولمق لازم کلوب دائرهٔ معاملات وسلسلهٔ نظامات ، عقود واحکامی التزامات وقولده اولسون ، فعلده اولسون امنیت و صداقت هپ شرافت نفسه منوط و هپ اومزیتله مشروطدر .

شعبهٔ حیا سجیهٔ غیرت و حمیتله برابر ذاتاً متحد اولوب انجق جهتلرینك اختلافیله اسماً مختلفدرلر . غیرت وحمیت انسانلری استفادهٔ علوم ومعارفه واحراز شرف و رفعته وتقویهٔ شوکت و بسط جناح عظمته و تکثیر مواد غنا و ثروته سوق ایدر. هانکی برقومده غیرت و حمیت مفقود ایسه البته او قوم محروم عزت ورفعت اولور. حتی اسباب سعادت انلرده حسب الظاهر رونما اولسه بیله عاقبت ذلت و مسکنته معروض اوله‌رق وجودلری خریطهٔ عالمدن سیلینوب کیدر .

معاشرات و معاملاتده بین الاهالی روابط الفتده انجق ملکهٔ حیایه منتهی اولور . زیرا رشتهٔ الفتی تحکیم ایدن شی ، محافظهٔ حقوق مسئله‌سی اولوب بو ایسه انجق حیا خصلت کریمه‌سیله حصوله کلیر. چونکه بوسجیهٔ شریفه ، صاحبنی آداب انسانیه ایله تزیین وشهوات حیوانیه‌دن تنفیر ایدوب هر درلو حرکات وسکناتنه و هر نوع افعال واعمالنه روح اعتدالی افاضه ایلر .

حیا برخلق شریفدرکه صاحبنی ارباب فضائل ایله مصاحبته وکروه اراذل و اسافلك مجانبته سوق، جهل و عناددن وذلت ومسکنت کبی شیلره رضادن منع ایلر .

حیا بروصف کریمدرکه منشأ صدق و منبع امانت اولدیغندن بو ایکی خصلت شریفه انکله برابر برمحفظه‌ده محفوظ کیبدرلر.

حیا تربیهٔ اطفال و تدریس علومه مأمور اولان معلمینك دخی برجهت قاطعه‌سی و برآلت تربیه‌سیدر . کرك معلمین وکرك واعظین هپ بونی استعمال ایدرك او واسطهٔ قویه ایله وظیفه‌لرینی حسن ایفایه

موفق اولورلر . کورلمزمی که بر معلم اقران وامثالندن درجه‌جه کری قالمش بولنان بر شاکردینی : « اقران وامثالکدن کری قالمغه اوتانمیورمیسک؟ » دیه نصل توبیخ وتکدیر ایدر . اکر حیادنیان خصلت حسنه اولمسه ایدی نه بو توبیخ و تکدیرک تأثیری اولور ، نه‌ده بر کیمسه‌یی علم وفضیلته دعوت ایچون یول بولنورایدی . بناءً علیه بو سجیهٔ عالیه‌نک مرجع معالی ومنبع فضائل نامتناهی اولدیغی تعین ایلدی .

برده بو خصلت حیادن عاری برقوم فرض ایده‌لم : عجبا بونلرده فحشیات ظاهره ، منافسات علانیه ، غلظت طبیعیه ومساویٔ اخلاقیه‌دن ، خسائس اموره ورذائل شئونه انهماککدن ماعدا نه کوره‌بیلیرز ؟ شهوات بهیمه‌لرینک کندیلرینه غالب کلمسی وصفات حیوانیه‌لرینک اراده واختیارلرینه مالک وهر فعللرینه مسلط اولمش بولنمسی کندیلرینک شناعت ودنائتلرینه بر برهان کافی اولمزمی ؟ .

خصائل مذکوره‌دن ایکنجیسی دخی « امانت » در . امانت امین اولمق ، بشقه‌سنک امن واعتمادینی قزانمق ، یعنی کندیسنده اصلا خیانت بولنمامق معناسنه‌در . بدیهیدرکه نوع انسانک بقاسی انجق معاملات ومعاونات ایله اولوب روح معامله‌ده آنجق امانت کامله وامنیت تامه ایله حصوله کلیر . اکر امانت فاسد اولور ایسه معامله‌ده فاسد اوله‌رق اصول معیشت بتون بتون باطل اولور . بو ایسه نوع بشری سریع بر زواله ایصال ایدر . اویله ایسه تبین ایتدیکه امانت خصلت شریفه‌سی دخی بقای نوع انسانک بر علت مستقله‌سی ، بر اس الاساسی منزله‌سنده‌در . بسط بساط رفاهیت ایلیان وعدالته روح وجسم ویرن دخی انجق او سجیهٔ شریفه اولوب آنسز برشی حاصل اولمق احتمالی یوقدر .

اصحاب ادیانده بولنان خصال ممدوحه‌نک اوچنجیسنه کلنجه اوده « صدق » در . انسانک برچوق احتیاجلره ، برچوق ضرورتلره معروض اولدیغی درکاردر . ابواب احتیاجنی سد واسباب ضرورتنی دفع ایده‌جك شیلر ایسه وراء پردهٔ خفاده مستور وتحت حجاب غیبده مکنوندر .

چونکه انسان بیلمدیکی بر عالم غیبدن وینه بیلمدیکی بر عالم شهوده کلمش وابتدای نشئتنده تنها بر زاویه‌ده ، مظلم بر کوشه‌ده عزلت نشین اقامت اولمقده بولنمش اولمغله نه بر کیمسه‌نك اسمنی بیلیر ، نه‌ده بر شیئك رسمنی طانیر . انسان بویله کمال ضعفیله برابر قدم نهادهٔ عالم وجود اولدیغی حالده کویا اوبله هرشیئی بیلمش اوکرنمش وکندیسنی محافظه وحیاتنی ادامه ایچون هر درلو لوازمات بشریه واسباب تدافعیه‌سنی احضار ایلمش ایمش کبی دنیایه کلیر کلمز برچوق احتیاجات مبرمه‌یه محکوم اولور .

واقعا فیاض قدرت طرفندن کندیسنه احسان بیورلمش اولان حواس خمس ظاهره بو احتیاجاتی دفعه وحیاتنی حفظه مدار ایسه‌ده انسان یالکز کندی حواس ظاهره‌سیله هر مطلوبنی استحصاله وهر مضرتی دفع وازاله‌یه موفق اوله‌من . بو بابده هم جنسنك معاونته دخی محتاج اولور . کرك نافع وکرك مضر بالذات کندیسنك احساس ایده‌مدیکی شیلری بر منبع صدقدن استماع واستخبار ایلمك مجبوریتنده بولنور . چونکه کاذب اولان برکیمسه بعیدی قریب ، قریبی بعید ، نافعی مضر ، مضری نافع صورتنده کوستردیکی ایچون بر واسطهٔ جهالت ووسیلهٔ ضلالت ومعین شقاوتدر . اویله ایسه « صدق » صفتنك دخی وجود انسان ایچون بر رکن رکین وبقای نوع بشر ایچون بر اساس رصین وبین الاهالی محبت ومناسبتی تحکیم وتقویه‌یه برسبب متین اولدیغی وبناءً علیه کرك الفت مدنیه وکرك الفت منزلیه‌نك آنسز تحققی غیر ممکن بولندیغی دخی ثابت اولدی .

موسی کاظم

رد اباطیل

باکو اهالئ اسلامیه‌سندن واوراده منتشر [حیات] غزته‌سی محررلرندن طالب زاده اخوند یوسف [حقیقت اسلام] نام بر اثرنده تورات وانجیلك دوچار تحریف اولدیغنه وقرآن کریمك هر درلو تحریفدن مصون بولندیغنه دائر بر بحث ایتمش بونك اوزرینه امیر خان نامنده بر عالم نصرانی چیقوب اخوند یوسفه خطاباً واو اثره مقابلةً [تورات ، انجیلمی تحریف یوقسه قرآن ؟] عنوانلی بر رساله یازه‌رق بو رساله‌یی بتون بلاد اسلامیه‌یه نشره باشلامش وبونك بر نسخه‌سی‌ده بدمزه واصل اولمشدر .

شو عنواندن دخی اکلاشیلدیغی اوزره امیر خان بو رساله‌سنده حاشا قرآنده تحریفات اجرا ایدیلدیکنی ادعا ایتمش وبو دعواسنه برچوق روایات تاریخیه وآیات قرآنیه وبعض احادیث شریفه ایله استدلاله یلتنمش وبو میانده قرآن حقیقت بیانمزك شان عالیلرینه اصلا یاقیشمیاجق برچوق تفوهات باطله‌یه دخی جرئت ایتمشدر .

علمای اسلامیه طرفندن بوکا قارشو مدافعه نامه‌لر یازیله‌رق بونك شدتله رد اولنه‌جغی درکار ایسه‌ده اویله بر خدمت مقدسه‌یه اشتراك فکری بزده دخی غلیانه کلدیکندن بو رساله‌یی اوقور اوقوماز همان الیمه قلمی آلوب امیر خان جنابلرینك رسالهٔ مذکوره‌سنده‌کی او دعوای باطلنی اثبات ایچون سرد ایتدیکی استدلالات واهیه‌سنی وتفوهات غیر لایقه‌سنی بروجه آتی رده شروع ایلدم . توفیق اللهدندر .

∴

امیر خان جنابلری بو رساله‌سنده [قرآن مسئله‌سی] سرلوحه‌سی آلتنده قرآن کریمه عائد دعوای باطلی شو صورتله اثبات ایتمك ایستیور:

« تحریفات وتغییرات وتبدیلات دکل تورات وانجیلده، الاقرآنده‌در. بو خصوصده جنابکزه چوق دیه‌جکمز وار ایسه‌ده بر نیجه مطلب ایله مختصراً اکتفا ایدرز . اولا هیچ معلوم دکل که قرآنی کیم جمع ایلدی . مسلمان علمالرك چوق کونا کون افکار یازدقلری ایچون آشکار اولورکه انلر قرآنك نیجه جمع اولدیغنی بیلیورلر . حاکم جنابلری اوز مستدرك کتابنده دییور :

« جمع القرآن ثلاث مرات، احدها بحضرت النبی الثانیة بحضرة ابی بکر والجمع الثالث هو ترتیب السور فی زمن عثمان » وبراوزکه یرده یازییورلر :

« ابوبکر اول من جمع کتاب الله » وکویا علیده دییوبدر : « اعظم الناس فی المصاحف اجراً ابوبکر رحمة الله علی ابی بکر هو اول من جمع کتاب الله » .

وعلی خصوصنده‌ده دییورلر : « لما کان بعد بیعة ابی بکر قعد علی ابن ابی طالب فی بیته فقیل لابی بکر قد کره بیعتك فارسل الیه فقال اکرهت بیعتی قال لا واه قال ما اقعدك عنی قال رأیت کتاب اه یزاد فیه فحدثت نفسی ان لا البس روائی الا بصلاة حتی اجمعه قال له ابوبکر فانك نعم مارأیت »

وابن اشته کتابنده دییور : « اول من جمع القرآن فی المصحف سالم مولی ابی حذیفه» وعایشه‌نك‌ده، ابن عباسك‌ده قرآنی وار ایدی .

امیرخانك مذکور دعوای باطلنه وجه اول ایله استدلالی بوراده نهایت بولدی .

امیرخانك بو استدلالنه جوابه شروعدن اول شونی بیان ایدهلم که قرآن کریم نبوت محمدیه‌نك معجزهٔ باهره‌سی وادلهٔ شرعیه‌نك اس الاساسی اولوب حضرت رسولك هر نازل اولان بر آیت ویاخود بر سوره‌یی بتون ناسه تبلیغه مأمور اولمسی وتلاوت قرآنك افضل عبادات بولنمسی وحتی ادا ایدیله‌جك هر نمازك هر رکعتنده قرائت قرآنك بتون مسلمانلره فرض عین قلنمسی ومشرکلره قارشو قرآن ایله تحدی ایدلمسی، قرآنك مثانی آتیانه مشرکلرك دعوت اولنمسی کبی برچوق اسباب ودواعی‌دن ناشی حضرت پیغمبر افندیمز کندیسنه هر نه زمان بر آیت ویا بر سوره نازل اولسه همان او آیت وسوره‌یی امته تبلیغ وتعلیم ایدییور وآره‌صره منکرلری دخی قرآن کریم ایله معارضه‌یه دعوت ایلیور وبر طرفدن « خیرکم من تعلم القرآن وعلمه » کبی نیجه احادیث شریفه‌سیله امتی تعلم وتعلیم قرآنه تشویق وترغیبده بولنیور وبناءً علیه ائمهٔ اصحابدن طوتده الك دون مرتبه‌ده‌کی افراد امته وارنجه‌یه قدر ارکك، قادین، چولوق چوجق، هر کس پیدر پی نازل اولان آیات کریمه‌یی تلاوت وحفظ ایتمکی بتون سعادت دنیویه واخرویه‌یه نائلیتدن دها قیمتلی بر نعمت عظما بیلیور ایدی.

هرکسك شرف ومزیتی، مرتبهٔ رفعتی حفظ ایتدیکی آیات کریمه‌نك مقداریله تقدیر اولنیور ایدی . هر نه وقت مسجد نبوی‌یه کیرلسه انده تلاوت قرآن ایله مشغول نیجه اصحاب کرامك زمزمهٔ لطیفه‌لری سامعه نواز اولیور ایدی .

سالم مولی ابی حذیفه، عبدالله بن مسعود، ابی بن کعب، معاذ بن جبل حضراتی بالخاصه تعلیم قرآن وظیفهٔ مقدسه‌سنه مأمور بیورلمشلر ایدی . حضرت رسولك شرف دیداریله مشرف اولمیان اهل آفاقه‌ده اصحاب کرامك کزیده قراسندن معلملر کوندریلیور ایدی . اکا براصحابدن برچوق ذوات ایسه بتون قرآنی حافظه‌لرنده جمع ایتدکدن بشقه هر درلو مشغولیت واستراحتی ترك ایله آیات جلیلهٔ قرآنیه‌نك مدلول ومفهومنی وبونلردن احکام شرعیه‌نك صورت استنباطنی اول حضرتدن اوکرنمکه سعی وغیرت ایدییورلر ایدی .

ایشته اصحاب کرامك محیر العقول اولان بو سعی وغیرتلریله قرآن کریم زمان رسول اللهده یوزلرجه ذوات معالیغایاتك حافظه‌لرنی تزیین ایتمشدی . یعنی بتون قرآن ایشته عددلری بو درجه کثرته بالغ اولان اصحاب پروفا طرفندن ازبرلندی .

ارتحال نبی‌یی متعاقب ظهور ایدن یمامه محاربه‌سنده اهل اسلام طرفندن شهید اولانلر میاننده یتمش‌دن زیاده قرانك یعنی حفاظ کرامك بولنمسی زمان رسول اللهده بتون قرآنك نیجه ذوات کرام طرفندن ازبر ایدلمش اولدیغنه بیوك بر شاهد عادلدر .

حالبوکه بو تلاوت وحفظ قرآن مسئله‌سی یالکز زمان نبی‌یه منحصر قالمادی . انك زمان سعادتلرنده عددلری یوزلره بالغ اولان حفاظ کرامدن ماعدا جزیرة العربك هر قطعه‌سنك بتون شهر وکویلرنده ملیونلرجه خلق برچوق سوره‌لری ازبرلرینه آلدقلری کبی خلافت صدیقیه وفاروقیه‌ده دائرهٔ اسلام بر سرعت فوق العاده ایله توسع ایدنجه تلاوت وحفظ قرآن مسئله‌سی دخی او نسبتده اهمیتی آرتردی .

اهل اسلام تزاید ایتدکجه عدد حفاظ او نسبتده تزاید ایلدی . کتاب اللهك حاملی اولان مجاهدین عرب آیات قرآنیه‌یی بحر عماندن قانقاسیه‌یه وحبشستاندن مصره قدر ساحهٔ معموره‌ده نه قدر شهر، نه قدر کوی وار ایسه جمله‌سنه نشر ایتدیلر .

حضرت عثمان زماننده ایسه حدود چیندن بحر محیط اطلاسی‌یه قدر اولان معمورهٔ جهانك و دها صوکرالری اندلس ایله هندستانك بالجمله مساجدنده بو کتاب کریم اوقونمغه، ازبرلنمکه باشلادی .

حضرت عثمانك زمان خلافتنده مصاحف شریفه‌نك عددی یوز

بيكدن وحفاظ كرامك عددى برقاچ يوز بيكدن اكسيك دكل ايدى. حالبوكه او زمان مسلمانلر بتون فتوحات ايله مشغول ايديلر. ادوار فتوحاتدن صوكرا ايسه كتاب اللهى حفظ وتعميم ايچون دها زياده اعتنا ايدلدى. حفاظك عددى خاطر و خياله صيغميه‌جق درجه‌ده چوغالدى. بتون معارف اسلاميه تلاوت وحفظ قرآن اساسنه ابتناء ايدلدى. نته‌كيم زمانمزده دخى بويله‌در.

الحاصل قرآنى حضرت رسولدن اخذ و تلقى ايله زمانمزه قدر امتداد ايدوبده هيچ بر وقتده منقطع اولميان سلسلهٔ رواتك هرعصرده برحلقه‌سنى تشكيل ايدن عدد حفاظ او عصرك نفوس اسلاميه‌سى نسبتنده چوغالدى.

حتى بوكون دخى كرهٔ ارض اوزرنده موجود اهالئ اسلاميه مياننده اركك و قادين‌دن، بيوك وكوچكدن بتون قرآنى ازبرلمش عدد حفاظك لااقل اوچيوز بيكه بالغ اولديغنى ادعا ايدرايسه‌ك اصلا مبالغه ايتمامش وبلكه‌ده نقصان سويلمش اولورز.

بيك اوچيوز بو قدر سنه‌دنبرى بلاد اسلاميه‌نك هرطرفنه انتشار ايدوبده ايادئ اهل اسلامده تداول و بوكون عددلرى مليونلرى تجاوز ايليان مصاحف شريفه‌نك يكديكرينه بركلمه‌ده بيله مخالف اولماسى و بونلرك تحريف و تبديلدن بالكليه مصون قالمسى دخى ايشته بويله من القديم قرآن كريمك عددلرى عدو احصادن خارج حفاظ كرام قلوبنده حفظ اولنه‌كلمسى سايه‌سنده‌در. يوقسه مجرد مصاحف شريفه‌ده يازلمش اولماسى سايه‌سنده دكلدر.

اكر قرآن كريمك عموم مسلمانلر طرفندن تلاوتى برعبادت مستقله اولمسه وانك اوته‌دنبرى قلوب امتده حفظنه اهتمام ايدلميوبده مجرد مصاحفده يازلمش اولمسى ايله اكتفا اولنسه ايدى احتمالكه قران كريم بويله تحريف وتبديلدن بالكليه مصون قالمز ومحافظه ايديله‌مزدى.

نته‌كيم ايشته تورات وانجيل محافظه اولنه‌مادى. چونكه انلر بزم قرآن كبى ازبر ايديله‌مدى. زمان نزوللرندن اعتباراً هيچ بر زمانده هيچ بريرده هيچ بركيمسه‌نك حافظه‌سنى تزيين ايده‌مدى. زيرا عموم يهود ونصارا اوكتابلرى تلاوت وحفظه مأمور دكلر ايدى. آحاد ناس انلرى اللرينه بيله آله‌مازلردى. تورات تابوت سكينه ايچنده محفوظ ايدى.

حتى حضرت موسى عليه السلام توراتى هريدى سنه‌ده بردفعه بيرام كوننده تابوت سكينه‌دن چيقاروب بنى اسرائيل جماعتنه اوقوملرينى وينه تابوت سكينه‌نك ايچنه قويه‌رق اوراده حفظ ايتملرينى يوشع عليه السلام ايله بنى لاوى كاهنلرينه امر ايتدى [۱].

[۱] سفر ملوك اولك ۶ نجى بابنه باق.

يهوديلرك توراتى اوقومسى شويله طورسون ايچنده محفوظ بولندردقلرى تابوت سكينه‌نك يانته واروبده قپاغنى قالديرمق بيله بيلردن، كاهنلردن بشقه‌كيمسه‌نك حدى دكل ايدى. چونكه آحاد ناسدن آنك قپاغنى قالديروب ايچنه باقان اوليور ايدى.

توراتك بياننه كوره براوالق فلسطيلر تابوت سكينه‌يى آلوب كوتورمشلر ايدى. صوكرا حضرت داود زماننده بوتابوت استرداد اولنوب بنى اسرائيله كتيرلديكى زمان بونك قپاغنى قالديروب ايچنه باقه‌رق وفات ايدنلرك عددى اللى بيك كيشى‌يه بالغ اولدى.

انجيله كلنجه بوده حفظ ايديله‌مدى. چونكه مسيحيلرده تلاوت وحفظ كتاب خصوصنده يهوديلرله همحال ايديلر. زيرا آنلرك دخى عوامى وحتى رهبان كروهى شويله دورسون حواريونك بيله ازبر ايتمش اولدقلرينه دائر هيچ بركتابده هيچ برقيده تصادف ايديله‌مدى.

فقط جناب حق قرآنك قيامته‌قدر بقاسنى، حفظنى وعد بيورمش اولديغندن قرآنك نزوليله اهل اسلام طرفندن تلاوت وحفظى عين زمانده باشلايه‌رق عصر سعادتدن اعتباراً هرعصرده قرآنى حفظ ايدنلرك عددى حد تواترك مرتبهٔ قصواسنه بالغ اولمش وبو تواترك برمثلى دها كورلمه‌مشدر. ايشته قرآن كريم شمدى‌يه قدر بويله مسلسل ومتصل لايعد ولايحصى حفاظك قلوبنده حفظ ايديله كلمش وبومنوال اوزره الى‌نهايه حفظ ايليه‌جكى دخى قطعياً اكلاشلمشدركه «انا نحن نزلنا الذكر وانا له لحافظون» ايت كريمه‌سى منطوق منيفنجه قرآن كريمك قيامته قدر حفظ وامان الهيده بولنمسنك معناسى دخى بودر.

مابعدى وار

موسى كاظم

اشرف [*]

— ۱ —

جهانلردن بيوك برنورسك آفاق خلقتده
سماى بى نهايتسك جهان آدميتده
اوهربر سانحه‌ك قطعه‌ك نظركاه حقيقتده
ضيالردركه دوغمشدر صباح سرمديتده
مشاعلدركه يانمشدر كنار قبر ملتده

— ۲ —

سنوحاتك بوتون فرياد مظلومينه بكزرده
چيقوب مولايه وارمش قالمامشدر هيچ برلرده

[*] «حسبحال» و «دجال» عنوانلى اثر معظملرك صاحبى.

غزا ایتدکجه سن خامه‌کله بروادیٔ دیکرده
خروشاندر کلام کبریا بالای منبرده
لسان محمددر استخوان انبیا یرده

— ۳ —

املار منطفی‌در شمع مقبرلر فروزاندر
چوقورلاشمش .ونوك کوزلرده ماتملر نمایاندر
ذکالر برمزار معنویدر یرله یکساندر
بولوح ماتمك فوقنده وجدانك‌که نالاندر
نه‌وجدان معظمدر نه‌علوبتده وجداندر

— ٤ —

تنور ایلیورکن شمع تربتلرله استقبال
قیریق برسنك قبره استناد ایتمش طورورکن حال
ظهور ایتدك الکده برسماوی مشعل اجلال
شب خونین استقباله بیك نور ایلدك ایصال
یبقوب ماضی‌یی بنیاد ایلدك برعالم اقبال

— ٥ —

دونوب تابوت خاك آلوده براورنك نورافشان
مزارلق شکلی آلدی آلچالوب دهشتلی براوان
کوچولدی برکیك حالنده قالدی برعظیم انسان
بوتون بونلر سنك آثار خامه‌کدر دیمم شایان
بیوك برانقلابه خادم اولدك ای بیوك وجدان

— ٦ —

وطن‌که خاك روحانیسی مقبرلرله توأمدر
سنك فکرکله جانلانمش بقا بولمش برعالمدر
سنی سرمستدر ظن ایلەینلر هپسی سرسمدر
جبینك برتعالی دوریدر عصر معظمدر
وجودك باشقه برآتیدر استقباله منضمدر

— ۷ —

بیوکسك فوق مستقبلده برآتیٔ دیکرسك
اواستقبال ملتسك‌که لیلك یوق منورسك
حکمرانسك فقط آزاده سر وارسته افسرسك
صورولسه ظلمی پامال ایلەین برشاعرم دیرسك
خدادن صادر اولمش شعر استقبال پرورسك

— ۸ —

طبیعت سرمدی حالیله کلیات آثارك
دکزلر موج اندر موج اولان افکار نوارك
کواکب نقشکیر سانحات انجلا دارك
عصرلر بیك دورا دور سیارات افکارك
سمالر معکس روحك کونشلر روح اشعارك

مدحت جمال

تربهٔ مادر

ایلربودم انظار خیالمده تجسم
برمادر کلچهرهٔ خندان ومطرا .
برچهره .. فقط شیمدی اوبیکانهٔ دنیا ،
نوم ابدیتله اویور ساکن وبیخود ..
برشکل خیالله اولور دیده‌مه مشهود
ایتمش کبی شفقتلی دوداقلرله تبسم .

آغوش رحیمنده اولان شوق دلارا ،
هر نظرهٔ وجدان نوازنده‌کی امید ،
هربوسهٔ حارنده اولان نشئهٔ جاوید ،
ایواه‌که بیشمده طوران مقبره مدفون..
قلبم اولیور شهقهٔ آلام ایله مشحون
ماتمکه آماللی ایتدکجه تماشا .

اطرافکه پوشیده شو قالیچهٔ خضرا
اجزاء غریبه‌کدن ایدر اخذ جیادت ..
کویا اوکوزل خنده‌لرکدرکه، لطافت
بخش اولمده — معصوم براوکسوزکبی — یرپر .
طوپرافلره دوشدکمی سن ای چهرهٔ انور ؟
روحم طویبور رایحهٔ بوسه‌کی حالا .

∴

صافیت معصومه ایله کچدی زمانی ..
پروردهٔ اشفاقی اونك قلب المزار ،
هرحالی ایلر بنی افسوس ایله بیزار .
تهلیل ایله افغانی ایلردی مزین ..
بردم بونی ترك ایتمدی، حتی اولیورکن
تهلیل ایله یوکسلدی اونك روح روانی .

بی‌خواب وسکونت کچیریر لیل ونهاری ..
بیچاره قادین ایتمیه اطفالنی ترفیه ،
آمالنی ایلردی بوتون اونلره توجیه .

برحصه آلیر کندینه هر یأس وکدردن.
اطفالی کوردکجه شطارتله کولرکن ،
آرتاراوزمان بلکه بوصورتله مساری.

یارب، بونه علویت وجدانکه بولونماز ،
بروالده اولمقلغه وابسته بو حالات .
بروالده هیچ بکلهمدن اجر ومکافات
بیللرجه بوزحمتلره — بی قید شکایت —
قاتلانمهده ایشته .. بونه فطرت، بونه شفقت ؟
تیلم بونه اخلاقکه شایستهٔ اعزاز .

لکن بوفضائل ، بوقدر ثروت وجدان ،
اطفالی ایچون بسلهدیکی شفقت هردم
کیرسونمی شوطوپراقلره درمانده وابکم ؟
برمقبر ایچونمی ایدیلیر نشئهسی اخلال ؟
برمقبر ایچونمیدی عجب اوندهکی آمال ؟
برمقبر ایچونمی ایدیلیر شفقتی نسیان ؟

یوق یوق، شو ضیای متواریٔ درخشان
برلحد سکون پروری ایتمکدهدر احیا .
بیك لمعهٔ قدسی بی ایدر مقبری ایما ..
برکلشن شفقت ، متعالی ، متنور ..
هر ذرهٔ خاکنده کولر هالهٔ نیر ،
عمقنده سحرلر طوغیور شاطر وفرحان .

حالا سنی بن زنده قیاس ایتمهدهیم ، آه !
قلبده یاشارسك ابدیتله بنم سن .
قلبم که بوماتمده ظلمتکه شیون ..
ای ... نك مجلا ایدن علویت حالك
برمعنیٔ غرایه دلالت .. شوجلالك
تزییدهسبب جوشش افکاریمی هرکاه.

ای تربهٔ خوابیدهٔ مادر ، بیلیرم سن
— فوقده آچار شهپر اعلا بوتون ارواح ،
زیرنده اویور خواب تعبد ایله اشباح —
جنت کبیسك .. بن سنی اولسهم متأمل ،
پیشمده اولور صف ملائك متشکل ..
هپ یاد حیاتکله تسلی بولورم بن .

لکن بوده برکامیٔ محسود صایلیلین ..
بر والدهنك خاطرهٔ ماتمی بی شك
مؤلم ، آجی برشی ؛ فقط انسانده سوینمك
حیزلاشمق ایچون باعث اولور ذوق خیاله ..
اشفاقنی تذکار ایله پیشنده شو قبرك
پرنشئهٔ ماتم طالارم شوق خیاله !

یوسف عزت

استغراق

تصور ایت که مظلم برشب اجرام ناپیدا ،
یاتار هیبتلی آغوشنده دورا دور برفیفا .
دوشن کمراه ایچون یول بوله یوق امواج ظلمتدن ؛
کیدلمز .. هر آدیم آتدقجه برکرداب اولور رهزن !
اوریکستانه یاتمش ، چالقانان سیاح آواره
نصل مشتاق ایسه برنوره ، برنجم رها کاره ،
نکا ای لمعهٔ امید بنده اویله مشتاقم ؛
کورون برکره زیرا پك قاراقاق اولدی آفاقم !

کچیر پیش خیالکدنکه جوشا جوش بردریا ،
اولور هر موج طوفان خیزی کویا کوه نابرجا .
اولوم وار ؛ قورتیلیش یوق ؛ ساحل امداد اوزاقلرده ؛
دمادم روح تیترر قورقودن طونمش دوداقلرده !
او جوشقون عنصرك صولتلریله اوغراشان کیمسه
نصل ایلر تهالك برکنار تسلیت کورسه ..
محاط لجهٔ یأس اولدیغم بر بویله حالمده ،
سنك طیفك ده عینیله اوساحلدر خیالمده .

دوشون آواره برمادرکه اولادندن اولسون دور ؛
تخیل ایله یاخود بریتیم خانمان مهجور ؛
او بدبختك نصل اولادی هیچ کیتمزسه یادندن ،
نصل چیقمازسه مادر اوکسوزك بردم فؤادندن ؛
بنم یادمده ای آرام جان ، یاد کزینکدر .
نه یاپسهم جونکه منظورم سنك فیض مبینکدر :

چمن امواج نورکدر ؛ فدانلر یال وبالکدر .
صولردن عکس ایدن صورت جمال لایزالکدر .
خرام نازنینکدر نمایان جوی دلجوده ؛
معطرا نکهتکدر کیزلهنن ازهار خوشبوده .

لیالك سینه‌سنده خوابه طالمش نازنین اسحار
ایدر کبوکه یاصلانمش جبین پاککی اخطار.
نکاهکدن صاچیلمش لمعه‌لردر پیش حیرتده
یوزن اجرام نورانور بحر سرمدیتده.
زمین لبریز آثارك؛ سما پامال انوارك؛
عوالم هپ مرایای نظرپیرای دیدارك.

***

چکیلمك ایسته‌مش‌ده صبحدم برجای تنهایه،
اوطورمش ساحل دریاده طالمشدم تماشایه.
هنوز آفاق آچیلمشدی، سما مخمور ایدی، حتی
نمایان اولامشدی حجله‌کاهندن کونش حالا.
درین برصمته مستغرق لب دریاده هیچ سس یوق..
صبا طورغون، صولر طورغون، بوتون اشیاده طورغونلق!
او فرش نیلکون اوستنده طفل نازنین واری
اویوردی دایهٔ بیدار صبحك طفل انواری!
کونش پیشنده طاغلر پرده‌دار اولمش حریمندن
کورونمش، صوکره شهراهنده یوکسلمشدی تدریجاً
تعالی ایلیجه برزمان بالای قدرتده،
ضیالر موج موج اولدی او پهنای رکودتده!
بو جوششلر او طالغین حوض سیمینی اویاندردی ؛
صبا تنفاس سوداپروریله طالغه‌لاندی دی.
آچیقلردن کلن امواج بیدرپیله ساحلدن
دمادم اولدی وجدافزا حزین برنغمه، برشیون.
قولاق ویردم او آهنکه.. مکر آهنك شعرکش.
او جوششزار اولان قلزم سنك عمان فکرکش!
کونش روحك ایمش، برحزمه شکلنده اینن نوری
او منبعدن خروشان سانحه‌کش طوغریدن طوغری.
تظاهر ایتدی آرتق آکلادم سنسك بوتون دنیا.
بو سندلکده فقط ای یار غائب، بن نه‌یم آیا؟..

محمد عاکف

عطالتك انتاج ایتدیکی فلاکتلر

بوعطالت، اربابی طرفندن پك سورکلی برصورتده محافظه ایدلدیکی، مدافعه نه‌ده نه‌قدر ممکن ایسه اوقدر اهتمام اولندیغی ایچون مسلمانلر آره‌سنده ایجه یرلشدی. بویوزدن حصوله کلن فلاکتلری صاوب دوکمك پك اوزون اوله‌جغندن بحثی اجمال ایتمك دهاموافق کورونیور.

جناب حقك آثار قدرتندن بر بدیعه‌یه دها مطلع اولمق؛ عالم خلقتده مندمج اولان اسرار ازلیدن برینی دها کشف ایتمك؛ یاخود شریعت الهیه‌نك احکام جلیله‌سندن برحکم رصینی دها استنباط ایلمك ایچون ساحهٔ علمده عقله غایت سربست برجولان ویرن، بوتون خاکدانی دولاشماسنه، تاکوکلره قدر چیقماسنه سائق اولان دیندن باشقه برشی دکل ایدی. بوسایه‌ده بوتون فنون عقول ایچون بربر باغچه ایدی که ایستدیکی میوه‌یی طوپلار، ایستدیکی قدر تلذذ ایدردی. لکن وقتاکه دین دور توقفه کیره‌رك طالبان حقیقت تحری یقیندن فارغ اولدی، آرتق علمك‌ده سسی، صولوغی کسیلدی. مع مافیه بوحال بردن بره واقع اولمادی، تدریج ایله حصوله کلدی.

عطالتك لسانه ایقاع ایتدیکی جنایت. — بوعطالتك ایلك جنایتی لسان عرب ایله اولسانك اسلوب بیاننه، آدابنه قارشی ایدی. زیرا ملت دینی براحتیاج سائقه‌سیله، یعنی کتاب اللهی آکلامق خصوصنده دقائق اسلوبی طانیمق، کلامك طرز ترکیبنده‌کی نکته‌لره ایصال نظر ایده‌بیلمك ایچون لسان عربه حقیله اعتنا ایدردی. بردرجه‌ده‌که ملکه، سلیقه اعتباریله خالص برعرب کبی اولمادقجه تحصیلی کافی کورمزدی. لکن صوکره‌لری متأخرین ایچون متقدمینك سوزینی نص کبی قبولدن باشقه ایش قالمادیغندن آرتق تحصیلده بوناندلر همتلرینی یالکز کندیلرندن اول کلنلرك اثرینی آکلامه‌یه قصر ایتدیلر؛ احکام الهیه‌یی‌ده هیچ بر دلیل ایسته‌مکسزین یالکز اواثرلردن اخذ ایله اکتفا ایلدیلر. حتی ابنای بشردن اولدیغی ایچون بالطبع دیناً خطادن معصومیتی ثابت اولمایان اسلاف کتابك بریرینی ترس آکلامش‌ده دلیلی اکا کوره کتیرمش اولسه‌لر وصوکره‌دن کلنلر بودلیلك خطئك لهنده، کندیلرینك علیهنده اولدیغنی کوزلریله کورسه‌لر خطایی کندیلرینه اسناد ایدرلر، کوزلرینی یومه‌رق اسلافلرك استخراج ایلدیکی مآله مخالف برمعنی آکلامقدن اللهه صیغینیرز، دیرلر؛ عقلی بیله بیله خطا اوزرنده طوردورورلر. زواللی عقل‌ده اونقطه‌ده معلول اولور قالیر.

آرتق بویله برآدم ایچون لغت عربی اساسلی برتحصیله حاجت قالیرمی؟ زیرا سلفنك اسلوب کلامنی آکلایه‌جق قدر عربجه بیلمسی اوکا الویروب کیدیور. حالبوکه سلف دیدیکی ذوات متقدمین عندنده کلامی شایان استشهاد اولان عربلردن دکل.

ایشته هرمتأخر همتی یالکز کندیسندن اول کلن ذاتك سوزینی اکلایه بیلمه‌یه قصر ایتدی؛ دها اولکی اسلافك آثارینه هیچ اهمیت ویرمدی؛ حتی سوزك احوال زمان ایله اولان مناسبتی‌ده نظر اعتباره آلمایه‌رق یالکز لفظه، برده اولفظك معنای سطحیسنه باقدی. بناءً علیه لسانده‌کی بهره‌سی آله بیلدیکنه اشاغیلایه‌رق علم لغت ایله آره‌سنده‌کی مسافه کیتدکجه

آچیلدی . اونك ایچون حال بوكونكی درجه‌یی بولدی . لغته عائد درسلر بعض مؤلفلرك نحوه ، فنون بلاغته دائر اولان عباره‌لرنی یارم ، یاكلیش آكلامقدن عبارت اولدی . علوم وصنایع اولین كاملاً اورته‌دن قالقدی ؛ حتی اسلاف عظامك كتابلری‌ده قالمادی . بوكون امام مالك رحمه‌الله‌ك كتاب المدونه‌سنی ، یاخود شافعی رحمةالله‌ك كتاب الأمنی یاخود امهات فقه حنفیه‌یی صوروشدوران آدمك زندیق اوننده مصحف آرایاندن هیچ فرقی یوقدر ! كتابك برجزئنی برمملكتده ، دیكر جزئنی باشقه برمملكتده بولورسكز ؛ اومتفرق اجزایی بر یره كتیرسه‌كز بیله اویله ناسخ خطالری كورورسكزكه اوقویوب اكلامق قابل اولماز .

بونلرك كافه‌سی اولا عطالتدن ؛ ثانیاً جناب حق متأخرینه قارشی فضیلت قپوسنی قپامشدر ، بوندن مراد الهیسی‌ده اسلافك قدرینی اعلا ایتمكدر ، كبی اوهام ایله الله قارشی سوء ظنده بولنمقدن ؛ ثالثاً «امتم یاغموره بكزر . اوكی‌می خیرلیدر ، صوكی‌می ؟ بیلنمز . » «بعض ایشیدندن طوبانلر اولورکه اصل ایشیدندن دها صاغلام چیقار . » طرزنده‌كی احادیث نبویه‌یی نظر اعتباره آلمامقدن ؛ رابعاً آثار كزینی بویله محوایده‌جك درجه‌ده همتسزلكدن ایلری كلیور . ولاحول ولاقوة الا بالله . شبهه یوقدركه بو جنایتك لسانه آچدیغی رخنه‌لرك درجه‌سنی قارئین اكلامشدر . نه‌حاجت ، شونی خاطرلامسی كافیدركه كندی لسانیله یعنی دینك ، كتابك ، قومنك لسانیله تكلم ایدیبورده سوزینی آكلایه‌جق آدم بولمایور . آرتق انسان ایچون سویلدیكنی اكلاداماامقدن بیوك مصیبت تصور ایدیله بیلیرمی ؟

عطالتك اجتماعی مضرتلری . — عطالت دینیه‌نك لسانی بتیرمسندن دها بیوك برجنایتی‌واردركه هیئت اجتماعیه‌یی تارمار ایتمسی ، نظامانی بوزه‌رق وقتیله دیكر ملتلرك دوشمش اولدیغی مذهب ، فرقه كوروالیلرینه میدان ویرمسیدر .

اسلاف كزینك فتاواده‌كی اختلافی افهامده‌كی اختلافدن نشأت ایدردی‌كه هپسی بر اصلده برلشه‌رك اوراده هیچ اختلاف ایتمزلردی . او متفق فیه اولان اصل ایسه كتاب الله ایله سنت صحیحه ایدی . نه مذهب ، نه فرقه ، نه شبهه ، نه عصبیت یوقدی . بری دیكرینك سویلدیكی سوزك حقه دها یاقین اولدیغنی اكلانجه درحال كندی سوزینی براقیر اونی قبول ایدردی ؛ نته‌كیم هر بری اثرنده بونی تصریح ایتمشدر .

صوكره عطالت طرفدارلری میدان آلنجه دیدیلركه : برچوجغك باباسی هانكی امامك مذهبنه تابع ایسه اوچوجوق باشقه امامك مذهبنه اتباع ایدمز ؛ بهمه‌حال باباسنك متبوعنه تابع اولملیدر . بونلر بر طرفدن بویله سویله‌مكله برابر ، دیكر طرفدن صره‌سی دوشدكجه « ائمهٔ مذاهبك كافه‌سی رسول‌اللهدن اقتباس ایتمكده‌در . وكلهم من رسول‌الله ملتمس » دیرلر . لكن بوسوزی یالكز دیللری سویلر ، یوركلری سویله‌مز . دها صوكره هرمذهبك ایلری كلنلری آره‌سنده اویله جدللر ظهوره كلدی‌كه اكر اوجدللری اقامه ایچون مراجعت ایدیلان قوتلر ، آنلر اصولدینی تبیینه ، خلق آره‌سنده آداب وعقائد صحیحهٔ اسلامی نشره تخصیص ایدلمش اولسه‌یدی بز بوكون پك باشقه بر حالده بولنه‌جقدق . بواختلافجیلرك كتابلرنده بربرلرینه قارشی اویله طعنلری كورولوركه منتسب اولدقلری دینك هیچ براصلی اوكا مساعده كوسترمز . زید عمروی تضلیل ایدر ؛ عمروزیدی تكفیر . حال بوكه تكفیر ایدیلان آدم تكفیر ایدن ذاتدن دین خصوصنده هیچ كری دكل .

اسلاف كزینك عقائدده‌كی اختلافاتی فتاواده‌كی اختلافات كبی ایدی ، آنجق رأس ونظرك تخالفندن نشأت ایدردی . هرکس رأیلرده‌كی اختلافه باقمقسزین دیكرندن اخذ علم ایدردی . مسجدلری بر ، امامری بر ، خطیبلری برایدی . لكن دورعطالت [دورسیاست !] كلنجه متخالفلر قبلی قرق یارمایه ، مناسباتك انقطاعنه چالیشمایه باشلادی . دینك مرضیسی خلافنه اوله‌رق بر چوق فرقه‌لر ظهوره كلدی . صوكره بوفرقه‌لر آره‌سنده حقیقی برفرق وضع ایتمك ایچون برچوق اوغراشدیلر . لكن موفق اوله‌مادیلر . چونكه تمیزلر ، تفرقه‌لر هپ اعتباری ، نزاعده اكثر مسائلده لفظی ایدی . دها طوغروسی اسباب اختلاف هوسانه تبعیتدن ، بر نوع سیاستدن باشقه برشی دكلدی . نهایت فرقه‌لر آره‌سنده پارلایان حرب بوكونكی تفرقه‌یی ، ازاله‌سندن امیدلر منقطع اولان بوتفرقه‌یی انتاج ایتدی .

برقاچ سنه اول آدجفزك بری دیمشدی‌كه : مصره درت مذهبك اهلی اولان قاضیلر تعیین اولنملیدر . چونكه بومذاهبك اصولی بربرینه پك یاقیندر . كتابلرنده‌كی عباراتك اكلاشلمسی‌ده قولایدر . كذلك معاملاتده سهولت حصولی ایچون اقتضاسنه كوره مذهب مالكینك یاخود مذهب شافعینك بعض اقوالنه توفیق حركت الزمدر .

بوحق سوز اوزرینه بر چوق متورع ذوات آیاقلاندی ، لاحول چكمه‌یه ، دین محو اولیور ، دییه فریاد ایتمه‌یه باشلادی . صانكه او زواللی آدم دیننده اولمایان برشیء ایسته‌مش ایدی . حال بوكه سویلدیكی سوز دینه تماميله موافق اولدقدن باشقه یاقین زمانلره قدر بوتون اقطار عالمده معاملات اویولده ایدی . هانی یا ، « وكلهم من رسول‌الله ملتمس » سوزی نرده قالدی ؟ ایشته بوتون بوفنالقلر متأخرك سائقهٔ عطالتله كندیسندن آز اول كچن سلفك سوزینه باغلانوب براز دها ایلری كیده‌مه‌مسندن نشأت ایدیور ؛ یاخود سیاستدن ایلری كلیور . اوت ،

سیاست ایستدیکنی تحلیل ، ایستدیکنی تحریم ایدیور ؛ دیلدیکنه حق ، دیلدیکنه باطل دیور ؛ خلق ده اوکا منقاد اولوب کیدیور .

عطالتك شریعته واهلنه قارشی اولان جنایتی . — احکام شریعت حقنده کی عطالت معاملاتده اویله بر کوجلك احداث ایتدی که ناس آرتق شریعتی اهماله قدر واردی . شریعت اسلامیه اسلامك حقیقةً اسلام اولدیغی زمانلرده بوتون عالمی قوجاقلایه جق قدر واسع ، مساعد ایدی . بوکون ایسه او قدر طارلاشمشدر که اهالی بیله بارینده برمه یورده او نلر حقوقلرینی محافظه ایچون باشقه واسطه لره مراجعته مضطر قالیورلر . حملهٔ شریعتدن بر چوق اتقیا وار که بوکون باشقه شیلری مدافعه ایله مشغول . ناس ایچون شریعتی اوکرنمك زورلاشدیغندن احکام شرعیه یی اکلامقده کی عجزلرینی کوره رك جهله راضی اولیورلر . بناءً علیه شریعتی بیلنلر بیلمینلره نسبتله هیچ دینه جك قدر آز . شریعتك جاهلی اولان بر آدم ایچون شریعتك احکامیله عمل ایتمك امکانی متصورمیدر ؟ ایشته خلقك قسم اعظمی شریعته مخالف حرکاتده بولونیور ؛ قلبلرده شریعته قارشی احترام حسی قالمامش ؛ چونکه افعالی نصوص شرعیه یه تطبیق ایده میور . اك برنجی مانع ایسه عباراتك کوجلکندن ، اختلافاتك چوقلغندن ایلری کلن آکلایه مامق مسئله سی اولیور .

بر کون خواجه لردن برینه : « نصل مذهبکه عائد کتابلرده کوردیکك احکام موجبنجه آلیم صاتیم یاپه بیلیورمیسك ؟ » دیمشدم . جواباً معاملاتده اوکی احکامی پك آز خاطرلادیغنی ، هرکس نصل یاپیورسه اوده اویله یاپدیغنی سویلدی . ایشته عطالت ارباب شریعتی بو حاله کتیردی . اکر بو آدملر شریعتك وطولاییسیله ناسك مدار حیاتی اولمق ایسته سه لردی پك اعلا موفق اولورلردی . او زمان هم کندیلری ، هم ده بوتون خلق بویله اولو قالمازدی ده مسعود بر حیات کچیررلردی .

باقیکز ناس حدود شرعیدن نه قدر انحراف ایتمشدر ، فساد اخلاق نه درجه یی بولمشدر ! بونك کویلرده ، یاخود کوچك قصبه لرده کی اسبابی ایکیدن خالی دکلدر : یا او کوی یاخود قصبه ده دینی ، شریعتی بیلن کیمسه اولمادیغی ایچون هرکسك حرامه ، حلاله عائد مسائلی صوردیغی آدم صوران کبی جاهلدر ؛ یاخود مسئله یی بیلن صورانك اکلایه بیله جکی آچیق بر تعبیره مالك دکلدر ده سؤالك بردرلو ایچندن چیقامایه رق نهایت دانیشان آدمك هیچ اکلامایه جغی ، کندیسنك ده نه یاپسه اکلاتمایه جغی بر عباره یی اوقویوب کچر .

شمدی بو آدمه دیسه کز که : هر طبقه ده کی خلقه مرامکی آکلاده جق ، علمکدن اونلری مستفید ایده بیله جك قدر اسلوب افاده اوکرنسه ك ؛ کذلك مذهبنه اتباع ایتدیکك امامك قولندن غرض حقیقی نه ایسه اونی اییجه اکلامق ایچون براز اعمال فکر ایتسه ك ده مثلا سکا صورولان بر مسئله عیناً امامك قولنده بولونمادیغی زمان اونی بر اصله ارجاع ایده بیلسه ك ؛ یاخود او امامدن صوکره کلن علمانك سوزلریله توفیق ایلسه ك ، اولمازمی ؟

سبحان الله ! هیچ بر خواجه بویله یاپمشمی ؟ دیه رك درس اوقودیغی خواجه سنك یاپمادیغی برشیئی قطعیاً یاپه مایه جغنی سویلر . حال بو که نظرینی براز ماضیه طوغری ارجاع ایتسه یدی اسکی علمانك بونی پك اعلا یاپدیغنی ، حتی دها ایلری کیدرك خواجه لرینه بیله بعض خصوصاتده مخالفتده بولندیغنی کوروردی . لکن سز اوکا بورالرینی سویلیه رك مباحثه یه قالقیشه جق اولورسه کز درحال سزی دینسزلکله اتهام ایدرك « بنی دیندن می چیقاره جقسك ؟ » دیر ! زواللی بیلمز که بو حرکتیله نصوص دینیه یه مخالفتده بولنسان ، خروج عن الدینه حاضرلانان ینه کندیسی اولیور . نعوذبالله !

شیخ محمد عبده

مترجمی

محمد عاکف

روحانیت — جسمانیت

اسکوب بلدیه رئیس سابقی حافظ فرید افندی یه :

خلاصه سی بریقین تردید ، تشکیکلردن ؛ روحی ٢٣ نومرولی « صراط مستقیم » مجموعه سنده مندرج « اسلامیتده روحانیت ، جسمانیت وارمی ؟ » مقاله سی حقنده استیضاحدن عبارت مکتوب عالیلری دقتله نظر مطالعه دن کچیرلدی . لکن بز بو مکتوبك مندرجاتی سقولاستیکی وصرف الفاظ وتعبیراته عائد ؛ نقطه معنا ومسماده پك اوزاق بر اختلاف کبی تلقی ایتدك . زیرا بو زمین و بو یولده منازعه لرك معناجه ، مسماجه هیچ بر فرق یوغیکن الفاظ وتعبیراتده اختلافلرك حیات و معیشتمجه وبونلرك ناظمی اولان شریعت اسلامیه جه هیچ بر اهمیتی حائز دکلدر . ایشته بونك ایچون اوزون اوزادی یه ایضاحات اعطاسنه لزوم کورمیورم . برده مکتوب عالیلرنده « شقوق متنوعه دن هانکیسی اختیار ایدلدیکی » صورولیورکه بو سؤالکزك جوابی مقالهٔ مذکوره دن پك ظاهر بر صورتده نمایان اولمقده در .

بز مقاله مزده اولدیغی وممکن مرتبه معیشتمزه ، حیاتمزه تعلق ایدن جهتلردن بحث ایتمك ایسترز . زیرا بو الفاظ وتعبیرات منازعه لرینك ، القاب وعنوانلر قاوغاسنك هیچ بر وقت فائده سی کورولمه مش ؛ دائما انسانلر آراسنه تفرقه دوشورمه یه ، نظام حیاتی اخلال ایتمه یه یاردم

ایتمشدر . بورانك تفصیلی بعض فکرلرك ایلیشکنی موجب اوله جغندن شمدیلك ترکنی موافق کورویورم .

فی الحقیقه روحانیلك ، جسمانیلك عنوانلری ده الفاظدر اما ، معنای موضوعلریله شدتلی علاقه ومربوطیتلری واردر ؛ اختلاف صرف لفظی اولوب قالماز . بناءعلیه حیات ومعیشتمزی تبدیل ایده بیله جك تأثیری حائزدر . نصلکه بوحال ، بعض ملتلرده بالفعل وقوعه کلمشدر .

اشته بونك ایچون بوعنوانلری ، القابی اساساً اسلامیتده اولمدیغی حالده ایجاد وابداع ایدیویرمك یالکز خطا دکل ، بدعتدر ، کناهدر .

ذاتاً روحانیلك ، جسمانیلك عنوانلری خرستیانلردن آلنمشدر . وقتیله خرستیان پاپازلری اهالی بیننده برنوع امتیاز قازانمق ودها طوغروسی موجود اولان امتیازلری ادامه ایده بیلمك آرزوسیله روحانیلك عنوانی طاقنمشلردی . فقط نتیجه سی اعتباریله هیچ برشی قازانه مدیلر ؛ کلیاً ضرر ایتدیلر .

بلکه وقتیله خرستیانلر آراسنده روحانیت عنوانی آلتنه صوقلمق استیانلر پك چوق اولدیغی حالده ، شمدی بوعنوانه دکل ، معنون اولانلره یاناشمق استیانلر بیله بولنیور ...

بناءً علیه کندی کندیلکمزدن لزومسز عنوانلری اورتالیغه چیقارمیه لم . آرهمزده تفرقه قاپولری آچمیه لم . هپ برابر چالیشالم ؛ مزاحم حیاتیه یی ال برلکیله تسهیله غیرت ایده لم . ذاتاً اسلامیتك اقتضاسی ده بودر : « ولا تفرقوا ! ... »

ح . ث .

عمی وعدالت الهیه

صراط مستقیمه هفته ظرفنده کوندریلان ورقه لر میاننده اعمی چوجقلرك نور بصردن محروم اولملری عدالت سبحانیه مقتضیاتنه توافق ایده میه جکنه دائر بر سؤال ورقه سی وار ایدی . رساله نامنه طویل الذیل بر جواب یازلدی . شوقدرکه بومسئله مؤلفین محترمهٔ اسلامیه جانبندن وقتیله موضوع بحث ایدلمش ومتعدد نقاط نظردن اجرا قلنان تدقیقات خاطره تبادری محتمل اولان شبهاتی باسرها ازاله ائلمش اولدیغندن تدقیقات مذکوره نك بورایه خلاصةً اولسون نقلی مناسب کورلدی .

بوسؤال اوچ نقطهٔ نظردن تدقیق اولنمشدر .

١ — فلاسفه نك نقطهٔ نظری که آنلرجه اقسام عقلیه بشدر . زیرا برشیء یاخیر محض اولور ویاشر محض اولور ویا ایکی اعتباری مشتمل بولنور . بوحالده ده یاخیر شره معادل اولور ویا خیر ویا شر غالب بولنور . بونلردن اوچنك یعنی شر محض ، شر غالب ، شر معادلك موجودیتی قبول ایتمیورلر . بناءبرین یالکز ایکی قسم قالیورکه اوده خیر محض خیر غالبدن عبارتدر . بونلری تدقیقده ایسه کوریلورکه حکمت خیر محضك تحصیلی اقتضا ایتدیرمکده اولدیغی کبی خیر غالبك ده غالبیت تحقق ایتمك ایچون بهمه حال شر مغلوبه مقارن بولنمق لازمدر — وجودینی مقتضی بولنمقده در . زیرا خیر کثیری شر قلیل ایچون ترك ایتمك برشر کثیردر . شوحالده خیر بالذات مقصود اولدیغی کبی خیرك غیر منفك لوازمندن بولنمق حسبیله شر قلیلده بالتبع مقصوددر. ایمدی عالمده کوریلان جمیع شرور بوقسمدندر . یعنی خیرانده غالبدر. اوحالده صغیرك اعمی اولمسنده مقتضیات عدالته منافی برجهت یوقدر. دینیله مزکه جناب حق خیر غالبی شر نادردن آییرملی ، یالکز خیر قالملی ایدی. زیرا بولذاته ممتنعدر ولذاته ممتنع اولان بر شیئك خلق بیورلمامش اولمسی حق خالقده عجزده دکلدر . عجز ممکن اولانی خلق بیورمامقدر. لذاته ممتنع اولانی خلق بیورمامق ایسه حکمت سبحانیه ایجاباتندندر .

٢ — معتزله نك نقطهٔ نظری که آنلر بتون شروری افعال سبحانیه دن عد ایدرلر وناس عبرت آلسون وبالاخره عوضنه نائل اولسون اراده سیله طرف سبحانیدن یاپلمش اولدیغنه قائل اولورلر . شرور ومصائبك شو فوائد جزئیه طولاییسیله بربر لطف ربانی اولدیغنه معتقددرلر .

حتی دیرلرکه شوصورتله مظهر ابتلا اولانلر مقابلنده نائل اوله جقلری عواطفی بیلمش اولسه لر ایدی کندیلری بوحاله خواهشکر اولورلردی. دیمك اولیورکه معتزله اساساً شرورك موجودیتنده برظلم کورمیور. شوحالده معتزله یه بوسؤال طبیعتیله وارد اولمیور .

٣ — اهل سنتك نقطهٔ نظری مسئله یی پك موشکافانه حل ایدر. زیرا بز عدالت سبحانیه یه بهمه حال عدالتدن بشقه برشی یاپه مامق کبی برمعنا ویرمه یز. جناب حق عادلدر ، قوللرینه عدالتله معامله بیورر. فقط مشیت سبحانیه سی تعلق ایلر ایسه بعض قوللر بوندن محرومده قاله بیلور. ایضاح ایده لم : (عادل) ، (عدل) سوزلرینك مدلولی عدالتده بولنان ذات دیمکدر. یوقسه عدالتدن بشقه برشیء یاپمق شانندن اولمیان ذات دیمك دکلدر . یعنی ماهیت بلاشرط شیء ایله ماهیت بشرط لاشیء بربرندن تفریق ایدلملیدر . تفریق ایدلمیجه بو قبیل سوء تفهملر وجود بولور . بوراده ماهیت بلاشرط شیءدر دیلرسه عدالت ایدر دیلرسه ایتمز. بشرط لاشیء دکلدر یعنی عدالتدن بشقه بر شی یاپه مز دیمك دکلدر. جناب حق بعض عبادی حقنده رحیم ، کریم ، رؤف ، ودود اولور بعض عبادی حقنده ده قهار ، جبار ، منتقم ، شدید العقاب اولور. بربله اتصاف بیورمش اولمسندن طولایی دیکریله عدم اتصافی لازم کلمز. ایشته اساس بودر. مع مافیه شکایت اولنان احوالك دخی مقتضیات معدلتدن

اولمادیغنی کیم ادعا ایده بیلور ؟ سؤالده‌کی صغیر حقنده ایجابات عدالت بوایمش‌که اوتجلی ایتمش . زیرا عدالت حقیقیه نه ایسه حقنده اواجرا ایدلدیکنه شبهه‌مز یوقدر . ربمزك لطف وکرمنه امید واثقمز واردر . بز رحیم وعدل صفتلرینی جزع وفزعمزه آلدیرمیه‌رق منافع حقیقیه‌مزه موافق اولانی اعداد وتهیئه ایدن ذاته اطلاق ایدرز . بزه عادل اولان ، بزی حقیقی مضرتلردن قورتاراندر نصلکه طبیب خسته‌سنی تشفیه‌یه عزم حالنده مریضك طرز تداویدن متأثر ومتأذی اولمسنه اهمیت ویرمز . مثلا خسته‌لغنه مضر اوله‌جق شیلری اکل وتناول حقنده‌کی استرحاماتی اصغا ایتمز . کوته‌بین اولان مریض احتمالکه طبیبك بودرجه شدید طاورانمسنی مرحمتسزلك ، عدالتسزلك حمل ایدر . فقط حق‌الانصاف دوشونیلور ایسه طبیبك بومسئله‌ده او آدمه کندوسندن زیاده مقتضیات رأفت وعدالتی اجرا ایتمش اولدیغنی تسلیم اولنمازمی ؟ بر پدرك تحصیل علمه سوق غرضیله اولادینی ازعاج ایتمسی وحتی حقنده ضربی بیله روا کورمسی مرحمتی کوستریر احوالدن دکلمیدر ؟ حالبوکه چوجغك آرزو وهوسات طفلانه‌سنك تحصیل علیهنده اولدیغنه شبهه یوقدر . حتی اوکندی محاکمانه کوره پدرینك تضییقنی حقسز بولمق ایستر وده‌ها ایلری کیدرده پدرینی ظلم ایله اتهام ایلر .

حالبوکه بیطرف ارباب عقل وانصاف چوجغك تحصیلنده مبالاتسزلق کوسترن ، لایق درجه اهتمامده بولنمیان پدرك صراط مستقیم عدالتدن انحراف ایتمش اولدیغنه قائل اولور . واقعا ظاهراً بوپدرك چوجغنی ترفیه واستراحتنی تأمین داعیه‌سنده اولدیغی کوریلور ، اما بویله قیصه برنظردر . زیرا براز تأمل بومرحمتك شو فکر معدلتك جهله مقرون اولدیغنی درحال اثبات ایدر . زمانمزده بعض والده‌لرده کوریلان شفقت مفرطانه کبی چوجغنك هوساتی یرینه کتیرمکه اوغراشه‌رق بیچاره‌یه بالآخره موجب فلاکتی اوله‌جق عواقب تهیئه ایدر . ایشته افراد انسان هپ بوچوجقلر کبیدر . برچوق ابتلالره ، امتحانلره معروض قالملری حقلرنده آثار رحمت وعنایت اوله‌رق تلقی اولنملیدر . جناب رب قدیر شبهه یوقکه قوللرینك فائده‌سنی قوللردن ده‌ها ای بیلور وتقدیر ایدر . بز جهللرمزدن طولایی ربمزك بولطف وکرمنی آکلایه‌میز . بوکبی ابتلالری عدالتسزلك حملدن زیاده بواشارتده بربشارت بولمغه چالشملی‌یز .

مقاله جوابیه‌ده مفصلاً ایضاح اولندیغی اوزره چوجغك شو مظهریتنده کیم بیلور نه‌قدر فوائد جزیله مندمجدر . بوحالی احتمالکه اونی موجب خسران اوله‌جق برچوق هوسات وشهواتدن حمایه ووقایه ایده‌جکدر .

برانسانك سودیکی آدمك خسته‌لغی هنکامنده تطبیق توصیه اولنان پرهیزی محافظه‌ده ارائه ایده‌جکی اعتنا واهتمام مریضه اولان محبتنك درجه‌سنه تابعدر . ایشته جناب حقك قوانی محافظه ووقایه بیورمسیده بویله‌در . عکسی دوشونیله‌بیلورمی ؟ جناب حقه بخل اسناد اولنورمی ؟ هپمز اثر جود سبحانی دکلمی‌یز ؟ جهت حسنی بزه ظاهر اولمیان شیلری همان شر وظلم دیه توصیف ایتمیه‌لم . ظاهر حاله باقوب الدانمیه‌لم . بوکون بر طفل صغیر حقنده برعملیهٔ جراحیه اجراسنه فن لزوم کوسترسه والده فرط رقت وشفقتندن عملیه‌نك اجراسنه مانع اولمق ایستر . حالبوکه دوراندیش اولان پدر عاقل سربیانه چوجغنی اوموزلیه‌رق کوتورر . شیمدی جاهل اولان برآدم ظن ایدرکه والده پدردن ده‌ها زیاده مقتضیات عدالته توفیق حرکت ایتمش وده‌ها مرحمتلی طاورانمشدر . حالبوکه حد ذاتنده بویله‌میدر ؟ عدالت حقیقیه اجرای معدلت اولنه‌جق کیمسه حقنده مقتضیات عدالتی ایفا ایتمکدر . اشکال ظاهریه‌یه باقه‌رق بوغایه‌دن تباعد موجب خسراندر .

خلاصه دنیاده هرشرك ضمننده برخیر اوله‌بیلور . بز اوکا نفوذ ایده‌میز . فقط اوشری قالدیرمق ایستر ایسه‌ك ضمننده محتمل اولان خیر دخی قالقه‌جغندن حرکتکزله او شردن ده‌ها بیوك بر شرك حصولنه سببیت ویریرز . مثلا بوکون بر عضوده بولنان یاره قانغرن اولور ، سلامت بدن ایچون اوعضوی قطع ایجاب ایدر . حالبوکه قطع عضو ظاهراً برشردر . فقط انك ضمننده سلامت بدن خیر جزیلی مندمجدر . بز بوشری ازاله ایدلم ، عضوی قطع ایتمیه‌لم دیه‌جك اولور ایسه‌ك ده‌ها بیوك بر شرك قارشیسنده بولنورز . اوده هلاك بدندر . شیمدی عملیه‌یی اجرا ایده‌جك اولان ذات اولا سلامتی دوشونور . چونکه خیر محض اودر . بوسلامتی تأمین ایچونده قطع جهتنی دوشونور فقط عملیه‌ده قطع تقدم ایدر . زیرا سبب اولیور . مع مافیه قاطعك اراده‌سنده تقدم ایتمامشدر . قاطعجه اصلاً سلامت مراد اولنمش تبعاً ده قطع قصد ایدلمشدر . کرك سلامت وکرك قطع قاطعك اراده‌سنده داخل ایسه‌ده بری مطلوب بالذاتدر دیکری مطلوب لغیره‌در . مطلوب بالذات اولانك دیکرینه تقدمی ایسه طبیعیدر .

ایشته (سبقت رحمتی علی غضبی) ده بونکته واردر . زیرا غضب شری رحمت خیری اراده ایتمکدر . فقط خیر خیر بولنمسی حیثیتله شر ایسه شر اولمسی حسبیله دکل ضمننده خیر بولنمسی حیثیتله اراده اولنور دیمك اولیورکه خیر مقتضی بالذاتدر ، شر مقتضی بالعرضدر . واقعا ضمننده خیر مندمج اولمیان برشرك وجودی ادعا اولنه‌مزمی صورتیله برسؤال ایراد اولنه‌بیلور . فقط بونك جوابی پك قولایدر . زیرا بویله برسؤال متجاسرانه بردعوادن عبارت قالیر ، عقول بوقبیل خصوصاتده قصوایه واصل اوله‌مز . قصواسنه واریله‌میه‌جق شیلرده ایسه معرفت ادعاسی قبول اولنه‌مز . بوعادتا برصبی‌نك عملیهٔ جراحیه‌یی شر محض تلقی ایتمسنه وباغی برکیمسه‌نك اعدام جزاسی علیهنده بولنمسنه بکزر . بونلره قارشی

محيطك موقعى نه ايسه بو سؤاله قارشيده موقع اوندن عبارتدر . سبى قطعياً عمليهٔ جراحيه‌يه يناشمق ايسته‌من . قصاص عليهنده بولنان كيمسه‌ده خير عام ايچون شرخاص تجويزك محض خير اوله‌جغنى وخيرى اهمالك لايق اولماديغنى بر درلو درك وتيقن ايده‌من . نفسنه آجيز . محاكمه وملاحظه‌سنده جزايه محكوم اوله‌جق شخصدن ماعداسنه نظرينى انفاذ ايليه‌من . بونلره قارشى نه ياپيله‌بيلور ؟ چوجقدن صباوتى ، بو آدمدن غباوتى كيدرملى كه انلر ايچون مسئله‌يى آكلامق امكانى حاصل اوله‌بيلسون .

سائلك دخى شوادعاسنه نظراً ذهننك بويله‌جه ايليشوب قالديغى آكلاشيليوركه خيرسز شر اوله‌بيلور كبى بر ادعاده بولنيور « بوشرده خير مندمج اولماديغنى نره‌دن بيلدك ؟ » دينه‌جك اولور ايسه دعواسنى تكراردن بشقه برحواب بوله‌ميور .

امادينيله‌جككه بر آدم ايچون خيرى شر ضمننده اولمقسزين تحصيل ممكن دكلميدر ؟ بك اعلاصورارز : امكان واستحاله جهتلرى يعنى بوخيردر وياشو شردر كبى خصوصات همان بالبداهه ويا نظر قريب ايله بيلنه بيلورمى ؟ بونك ايچون نظر دقيق وغامض لازمدر . عجبا خيرى شوصورتله استحصال ايده‌جك اولان ذات نفسنده بومزيتى بوله‌بيلورمى ؟ شبهه يوقكه بوله‌ميور . چونكه سؤالى اونى كوستريور . اومزيتى حائزاولمش اولسه ايدى اساساً بوسؤالى زائد عد ايدردى . زيرا بويله بر نظرله حقيقته نفوذ ايتمش اولور وجلوهٔ سبحانيه قارشيسنده دمبستهٔ حيرت قاليردى .

ماردينى زاده : ابوالعلا

سؤال ـ جواب :

رسم وصورت

سؤال: مقالات ادبيه وفنيه دن استفاده مقصديله رسملى كتاب كبى مصور مجموعه‌لرى اولريمزده بولنديريورز ؛ كتاب درونندەقبالى بولنان بوكبى جانلى رسملرك اولرده بولنمسنك دينه‌قارشو برتأثير مضرى وارميدر . يوقيدر ؟.. بوسؤال عاجزانه‌مك جوابنى برايكى سطرله همت بيوره‌جق اولورسه‌كز ، اميد ايده‌رمكه ، مسلمان قرداشلريمزه ، جدى برخدمت ايتمش اولورسكز .

پوسته وتلغراف نظارتى قونطرول قلمى كتبه‌سندن:

م . على

صراط مستقيم

جواب: جائز اولميان ، نماز قلنه‌جق محلده صورتى آچيق اوله‌رق برجانبه تعليق ايتمكدر . اما مستور اوله‌رق خانه‌ده بولنمسى ، آياقله باصيلان يرده نقش اولونمسى جائزدر . برده غايت صغيراولوب اعضاسى اوزاقدن باقلدقده تميز ايتمزسه ، ياخود تام الاعضا اوله‌رق تصوير ايدلمش اولمازسه على الاطلاق مكروه عد اولنماز . موقع احترامده صورت بولونان اوطه‌يه رحمت ملكلرى كيرمز ..

مواعظ

٥٢ درس — مابعد

خلفه دكيشديكى وقت اونلر تنسيب ايده‌جك . محاربه اوله‌جق ، مصالحه اوله‌جق ، دها بشقه مهم شيلر اوله‌جق ... بونلرى هپ اونلر دوشونه‌جك . هركسك هرشيئه عقلى ايرمز . برمسلكه واقف اولميان اونك غوامضنى اكلايه‌بيليرمى ؟ مثلا بن خواجه‌يم ، مسائل دينيه‌يه آشنايم ؛ فقط اسرار حربى نه اكلارم ؟ تشخيص امراضه مقتدر دوقتوره اعتراض ايدرسه‌م ، حماقت ابراز ايتمش اولورم . لكن دوقتورده بكا اسرار شريعت حقنده اعتراض ايدرسه طوغرو اولماز .

صوكرا آحاد ناس نه بيلير دولتلرك احوالنى ، الجاآت سياسيه‌يى ، استطاعت ماليه‌يى ؟ استطاعت اولمادنجه حج بيله فرض اولماز . « وتزودوا فان خيرالزادالتقوى » بيورلمشدر . حجه كيده‌جكم ديه‌جك اولسه‌ك شريعت :ـ هانى پاره‌ك ، هانى قوتك ؟ ديه صورار . مالك يوق ايسه الله حج شريفه براقايور . يولده اولورسه‌ك كناهكار اولورسك . حجه كيده‌جكم ، ديه انسان اولادينى آچ براقمق اولماز . بويله آدم سفيه‌در ، شرعاً حجر اولنور ، توبيخ ايديلير . ايفاى حج ايچون زاد وراحله لازم كه بونده عودت زمانه قدر نفقهٔ عيالده داخلدر .

شيمدى بوراده « تكاسل عن الجهاد » دنيور ؛ لكن فقير نه‌يى‌ده قانيورم ؟ « جرأت على الحرب ! » ى ، لزومى يوق ايكن مخاطره‌يه آتلقده مصيبتى دعوتدر . زيرا بونكده ممنوعيتنه دال ديكر ايت وار : [وانفقوا فى سبيل الله ولا تلقوا بايديكم الى التهلكة] بوده جهاد آيتلرندندر ، يعنى اى مؤمنلر ، اول باول پاره حاضرلايك . پشين اورته‌يه پاره‌يى قويك . محاربه باشقه درلو اولماز . فى سبيل الله بتون ملت واركان دولت موجودينى اورته‌يه قويملى . صوكرا باقك ، اوپاره‌يه كوره ايش طوته‌جقسكز : عجبا كفايت ايده‌جك مى ؟ [ولا تلقوا بايديكم الى التهلكة] كنديكزى تهلكه‌يه آتمايك ، بيوريور . مطلق اوله‌رق سويليور . هانكى طرف باعث سلامتكز اوله‌جق ايسه اوطرفى ترجيح ايدك ، باقديكزكه سلاحكز مكمل ، اونى قوللانه‌جق آدملريكزده وار ؛ اووقت محاربه‌دن قاچمايك . پاره وار ، آدم وار ، خصمه غلبه ايده‌جك آلات مرتب ... اويله برملت محاربه‌دن قاچارسه الله سفالت ويرر . اعلاى كلمة الله وظيفه‌لرى ايكن ذلت وحقارته قاتلانمشلر ، ناموس مليلرينى هدر ايتمشلر ، ـ قوللرك سومديكى كيمسه‌يى الله‌ده سومز . ـ اطراف مساعد ايكن ، خصمدن ميدان خالى ايكن ، « بن قاريشمام » ديمشلر .

برنجى جلدك صوكى مابعده‌ى وار

هلال مطبعه‌سى ابوالعلا